Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Liber ethimologia[rum] ysidori hispalensis episcopi.

https://hdl.handle.net/1874/461522

Dit boek is gescand in het kader van het Incunabelen project.

Een incunabel of wiegendruk is een boek of geschrift dat gedrukt is vóór 1 januari 1501. Gezien de bijzondere aard van deze vroege gedrukte werken is besloten deze uitgebreid te beschrijven en te digitaliseren.

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:
https://repertorium.library.uu.nl/collectie/incunabelen/

Bij deze boeken wordt ook de volledige buitenkant gescand en een scan gemaakt van het geopende boek. De hierna volgende scans zijn (in volgorde waarop ze getoond worden):

- het midden van het geopende boek*
- de rug van het boek
- de kopsnede
- de frontsnede
- de staartsnede
- het achterplat

*Een deel van de banden in deze collectie bevatten meerdere titels, het is dus mogelijk dat de pagina's in deze overzichtsscan horen bij een andere titel.

This book has been digitized as part of the Incunabula project.

An incunable or incunabulum is a book, pamphlet, or broadside that was printed before January 1st 1501. Due to their special nature a project has been started to better describe and then digitize these early printed works in our collection.

More information on this collection is available here:
https://repertorium.library.uu.nl/collectie/incunabelen/

The digitized version of these books includes scans of the outside of the book and a scan of the open book. The scans after this notice are (in the order in which they are shown):

- the open book (opened approximately in the middle)*
- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

*Some of the bindings in this collection contain multiple titles, therefore it is possible that this scan shows pages which belong to a different title.

luridus x xi
lucrosus ibidem
luscinia auis x xi
lustrum xiiii vii quinquennium v
ca xiiii
luteus color xix xxviii
lutum xvi i et xix x
lux xiii viii
lux filius dei vii ii
luxuriosus x xi
luza xv i
limphaticus morbus iiii vi et
x xi
Macedo ix ii
macedonia xiiii iiii
macedoniani heretici
viii v
marcellum xv ii
macer x xii
macera xviii vi
maceria xv ix
machiones xix viii
machil xix xxii
macrobius genus xi iii
macrologia i xxiii
macros arctus i xviii
macius x xii
maday ix ii
magdalena vii x
magica ars viii ix
magister ix iiii et x xii
magister filius dei vii ii
magnanimus x xi et xii
magnes xvi iiii
magnificus x xii
magog ix ii
magus viii ix
maior x xii
maides dee viii xi
maius mensis v ix
mala pro facie xi i
malachias propheta vii viii
malachim vi ii
malagma iiii ix
maleum pinnitorum xiiii vi
maliciosus
malignus x xii
malleolus vitis xvii v
malleus xix vii
malo nauis i xxvi

malogranatum
malacidonia
maladiracena
malapersica
malapunica xvii vii
malaarmenica
malomellum
maluemiscus xvii ix
malua xvii x
malum terre xvii ix
malus arbor xvii vii
malus a navi x xii
malum duplex v v
mambre vrbs xv i
mamilla xi i
manaem vii vi
manasses vii vi et vii
manes iam viii xi
mancipium xi iiii
mancipare v ~~vii~~ iii
mancus x xii
mandibula xi i
mandatum v ii
mandragora xvii ix
mane v vi
mania iiii vii
manna v v
manichei viii v
manifestus x xii
manipulus turma ix iii herba
xvii ix signum bellicum xviii iii
mannus xii i
mansuetus x xii
mantelia xix xxvi
mantua opidum xv i
mantus vestis xix xxiiii
manubie xviii ii
manuleata tunica xix xxii
manumissus ix iiii
manus et eius partes xi i
manutergium xix xxvi
manus filius dei vii ii
mappa xix xxvi
maratrum xvii xi
marbonei iudei viii iiii
marcellus malleolus xix xxiiii
marcionistae heretici viii v
marciatum vnguentum iiii xii
marculus xix vii
marcus euangelista vii ix

marci euangelium vi ii
mare rubrum xiii xv
mare xiii xii et xiii
marium diuersa nomina l xv xiii
c xiiii xv xvi
mareotice vites xvii xv
margarita gemma xvi x
maria mater christi vii x
maritimus xiiii vii
maritus ix vii quere in marito e
legitur ibidem versus finem
marmor xvi v
marrubium l marobium xvii ix
mars viii xi
marside fons xiii xi
marsica nbi xx i
marsupius xx viii
marsus ix ii
ma xix xviii
martha viii ix
martius mensis v ix
martir vii xi
martirium xv iiii et vii xi
martirii gratia vii xi
masculinum genus i vi
mascula thura xvii vii
masloth vi ii
massilia ciuitas xv i
massagethe ix ii
massilia ciuitas affrice
massilus a navi ix ii
mastinus color xix xxviii
mastix xvii vii et c viii
mastruga xix xxiii
mataxa xix xxix
mathematici viii ix
mater ix v
materfamilias ix v et viii
mater magna viii xi
materia xix xix
matheus apostolus vii ix
mathei euangelium vi ii
matertera ix vii
mathematica iii in principio
mathias vii ix
matrimonium ix viii
matrix xi i
matrona ix viii
matusale vii vi
matutinus a navi v vii

mauors vestis xix xxv
mauritania regio xiiii v
maurus ix ii
mausoleum xv xi
maxilla xi i
maximus i xxvi et x xii
Meander fluuius xiii xix
meatus hominis xi i
methonites gemma xvi xiiii
meda xv i
media gemma xvi xi
mediator filius dei vii ii
medica legumine xvii iiii
arbor viii vii
medicina iiii c i ii iii xiii et
per totum librum
medicina ad alias artes
iiii ca xiii
medicamentum iiii ix
medimna xvi xxv
mediocris x xii
mediolanum xv i
mediterraneum mare xiii xiiii
meditatiua verba i viii
medulla xi i
medus potus xx ii
mel xx i
melancolia iiii v et vii
melanites lapis xvi iiii
melaninus xii vi
melchisedechiani heretici viii v
melecrons gemma xv vii
melechrisus xvi xiiii
mellicratum xx ii
melior x xii
mella arbor xvii vii
melo olim nilus xiii xix
melophos arbor xvii vii
melosus xii ii
melos insula xiiii vi
melotes vestis xix xiiii
membranum candidum luteum
purpureum vi x
membrum xi i
memor x xii
memoria xi i
mempepo herba xvii x
memphis ciuitas xv i
mephites lapis xvi iiii
menandriani heretici viii v

mendax
mendicus x xii
menia xv ii
menianum xv iii
menonides aues xii vii
mens hominis xi i
mensa xx i
menses anni v ix
menstruum xi i
mensura agrorum xv xv
mensura et eius nomina xv xxv
meta xvii xi
metum xi i
meonia xiiii iii
meones ix ii
mercenarius ix iiii
mercurius viii xi
merenda xx i et ii
merendare xx i
meretrix x xii
mergus auis xii vii
meridies xiii i et iii per
iiii ca xx et v c vi
meristae iudei viii iiii
merops auis
merula xii vii
medula
merum xx ii
mersouales gemma xvi xi
mesites grece vii ii
mesopotamia xiiii iii
mespila arbor xvii vii
mesram ix ii
mesdromeon xv iii
mestrum tinctura xix xxviii
mestus x xii
meta xviii xxix
metaangi heretici viii v
metacismus i xxxi
metalempsis i xxxi
metallum xvi xvi
metallorum species per 4 capitula
metallicum exilium v v
methaphora i xxvi
metaplasmus et eius species i
ca xxxiiii
methatesis i xxxiiii et
ii per i xxxi
metator x xii
metatum xv iii

merodica mediana iiii iiii
Metonomia i xxxvi
metrica musica iii per iii ca ii
metropolitanus episcopus vii xii
metrum i xxxviii per totum
mensura xvi xxv
Mictonia xiiii ca iii
michael vii v
micheas vii viii
mictualis herba xvii xii
milago piscis xii vi
ordinarius
extraordinarius
emeritus
equestris
conscripti
transcripti
optiones
excubitores
velites
miles ix iii
milicia et eius gratia ix iii
militares voces i xxiii
miliastae heretici viii v
miliarium xv xvi
milia frumentum xvii iii
mille iii per i ca iiii
millenarius i aliarcha ix iii
miluus xii vii
mimus xviii xlvii
minax x xii
minator x xii
minium color xix xvii
minor x xii
minutal abus xx i
mioparo xix i
mirica arbor xvii vii
mirmatis gemma xvi xiiii
mirmidones ix ii
mirteum mare xiii xiiii
mirtus arbor xvii vii
misael vii viii
miser x xii
miserabilis ibidem
missa vi xix
missorium vas xx iii
missia xiiii iiii
missus filius dei vii ii
mitea fumus in nauim xix iiii
ex omentum xix xxx
mitridas lapis xvi iiii

DORI
iber
mologiarum

Litt. latinae.
Fol. n° 5

RARIORA

Cm

Cm

Cm

VI 18

Liber domus fr̄m sancti hieronymi in traiecto.

N° 5.

Litterae Latinae

Folio n°. 5.

~~N 117 A~~

~~N° 19.1.6~~

331. **Isidorus** Hispalensis, Originum sive etymologiarum libri XX. [Keulen, Conr. Winters von Homburg c. 1478]. 2°.
X. 2°. 51

Type 1. — Houtsneefig. — HC* 9271. — VK 706. — Met register in gelijktijdig hs.

Samengeb. met nr. 150. — In den catalogus van 1608.

150. **Boethius**, Anicius Manlius Severinus, De consolatione philosophiae, cum commentario Pseudo-Thomae de Aquino. Neurenberg, Ant. Koberger 10 Nov. 1476. 2°.
X. 2°. 52

Type 2. — HC* 3370. — BMC II p. 413. — Peddie I p. 114. — Pell. 2513. — Pr. 1971.

Op het 1ste schutbl.: „Liber domus fratrum sancti Hieronymi in traiecto"
Op het laatste bl.: „liber domus clericorum s. iheronymi in traiecto". — Samengeb. met nr. 331. — In den catalogus van 1608.

Incipit epiſtola yſidori iunioris hiſpalenſis epiſcopi ad braulionē ceſaraugustanū epiſcopum

Domino meo ⁊ dei ſeruo braulioni epiſcopo Yſidorus Omni deſiderio deſideraui nunc videre faciem tuā. ⁊ vtinā aliqñ do impleret deus votum meū anteqȝ moriar. Ad pſens autē deprecor vt cōmendes me deo oracionib⁹ tuis ⁊ vt in hac vita ſpem meā impleat. ⁊ in futuro beatitudinis tue cōſortium michi cōcedat ⁊ manu ſua Ora ꝓ nobis beatiſſime dn̄e ⁊ frater

Braulio ad yſidoꝝ

Domino meo ⁊ vere domino xpiſtoqȝ electo yſidoro epiſcopoꝝ ſūmo Braulio ſeruus inutilis ſanctoꝝ dei. O pie dn̄e ⁊ viroꝝ preſtantiſſime. ſera ē inquiſitio ⁊ tarde data eſt michi ſcribendi optio: qꝛ peccatis meis exigentib⁹ non tantūmodo ſterilitatis vel inopie malo: verūeciaȝ peſtis mortalitatis luis ⁊ hoſtilitatis quo min⁹ inquirerē horribili ſum prepeditus incurſu. Nunc autē ⁊ ſi mille neceſſitatibus ⁊ mille curis attritus poſt longū miſerie tēpus veluti ab improbi ſoporis vt ita dixerim ſuſcitatus. iſtius mee ſuggeſtionis affatib⁹ dependere pſumo ſalutis obſequiuȝ ⁊ cordis ⁊ corporis humilitate pſtratus impētrans excellentiſſimaȝ tue beatitudinis poteſtatē vt peculiarem famulū quē pio illo ſacre dignacōis intuitu ſemp habuiſti ſuſceptum vſqȝ in fineȝ habere iubeas commendatū. Nam ⁊ ego xp̄s nouit graui dolore diſcutior quod emenſo tpe tam ꝓlixo vel nunc veſtꝝ nō mereor videre cōſpectum. ſed ſpero in illuȝ qui nō obliuiſcitur miſereri: nec repellit in finē: qꝛ exaudiet precē pauꝑ ⁊ a veſtro me miſeruȝ repſentat aſpectui. Suggero ſane ⁊ ōnimoda ſupplicacōe depoſco vt libꝝ ethimologiaꝝ queȝ iā fauēte dn̄o audiuim⁹ conſūmatum ꝓmiſſionis vr̄e memores ſeruo vr̄o dirigere iubeatis: qꝛ vt michi ſū conſci⁹ magna ibi ex pte ſerui tui poſtulacōne ſudaſti. Et ideo in me primū exiſte munificus. ſic in ſanctoꝝ cetib⁹ ⁊ felix habearis ⁊ prim⁹. Geſta eciā ſinodi: in qua ſintaurius examinis veſtri igne ⁊ ſi nō purificat⁹: inuenitur tn̄ decoctus: queſo vt vr̄o inſtinctu a filio vr̄o dn̄o rege nobis dirigatur cito. Naȝ ⁊ nr̄ā eius ſic flagitauit gloriā ſuggeſtio: qꝛ multuȝ in concilio pro inueſtiganda opus ē veritate. De cetero creatoris altiſſimi pietatē efflagito vt coronā beatitudinis vr̄e ꝓ integritate fidei ⁊ ſtatu eccleſie ſue longo tpe pcipiat conſeruare meqȝ inter oblatrātia pſentis mundi varia ⁊ innumerabilia diſcrimina munitū reddat tue intercessionis grā ac reconditū in gremio memorie tue tutuȝ ab ōni tēpeſtate peccati oratu vr̄o efficiat trinitas ſacratiſſima Et manu ſua. Ego ſeru⁹ dn̄i braulio yſidoro in dn̄o: fruar te lucerna ardens ⁊ nō marceſcens

Yſidorus ad braulionem

Domino meo ⁊ dei ſuo braulioni epō yſidorus. Quia te incolumē cognoui grās xpiſto egi ⁊ vtinā cuius cognui ſalutē in hoc corpore aſpicerē ⁊ viſionem. Quod autē michi euenit ꝓ peccatis meis manifeſtabo: qꝛ non fui dignus tua plegere eloquia. Statī enī vt accepi pictatium tuū puer regi⁹ ad me venit. dedi cubiculario mō illud pictatium ⁊ confeſtim ābulaui ad principeȝ vt poſtea plegerem reſcriberēqȝ. Reuerſus e pallacio regis non ſolū ſcripta tua non inueni: ſȝ eciā quicquid aliud in caſtris fuit piit. ⁊ idco ſcit dn̄s. luxi merituȝ meū quia non perlegi eloquiū tuuȝ: ſȝ rogo vt quecunqȝ occaſio euenerit reſcribe michi. ⁊ grām verbi tui nō auferas vt quod ex meo delicto pdidi iteruȝ grā tua recipiaȝ. Et manu ſua. Ora ꝓ nobis beatiſſime domine

Braulio ad yſidoꝝ

Domino meo ⁊ vere dn̄o xp̄o qȝ electo yſidoro epiſcopoꝝ ſūmo. Braulio ſeruus inutilis ſanctoꝝ dei. Solet repleri leticia homo interior ac ſpūalis cum inquiſitione fungitur amantis. Ob id velle meū ē mi dn̄e reuerēdiſſime: niſi culparuȝ maceria meaꝝ obſiſtat ⁊ benigne te inquiſitionē meam amplecti ⁊ querelaꝝ calumpniā patiēter accipe. Vtrūqȝ enim ago ⁊ officiuȝ inquiſicōnis pſoluo. ⁊ tibi contra te cauſaꝝ meaꝝ neceſſitates dirigo quod ⁊ benigniſſime tuo auditui admittas. in ingreſſū huius dictacōis portu qȝ pſtratus peto a culmine vr̄i apoſtolatus vt quamqȝ vacillet calumpnie obiectio vbi lacrimaꝝ eſt intercessio: cuȝ lacrime nō ſint ſigna calumpnie: tamen ſint opto ⁊ lacmabiles calumpnie ⁊ calumpniabiles lacrime: ſȝ vtrūqȝ ꝓ licentioſa amoris preſumptione. nō autē ꝓ arrogantie temeritate ſȝ iā cauſam exordiar. Septē niſi fallor annoꝝ ſe tēpora girant. Ex quo me memini libros a te odītos originū poſtulaſſe ⁊ vario diuerſoqȝ mō preſente me fruſtratum eſſe et abſenti nichil inde reſcripſiſſe. ſed ſubtili dilatione. modo necdum eſſe perfectos; modo necduȝ ſcriptos

modo meas litteras ĩntercediſſe· aliaqꝫ mul
ta opponens ad hãc vſqꝫ diem puenimꝰ ⁊ ſi
ne peticõnis effectu animꝰ perdurat Ob hoc ⁊
ego p̃ces vertam in querelam vt quod ſuppli
cacõe nequiui vel calũpnia valeã laceſcendo
adipiſci· Sepe nãqꝫ ſolet mendico ꝓdeſſe vo
ciferacõ· Quo circa cur queſo te dñe nõ tribu
as qđ rogaris. Vnũ ſcias vt nõ dimittã q̃ſi
fingens me nolle ñegata: ſed querã ⁊ iſtantẽ
querã quouſqꝫ aut accipiã aut eliciã pmiſſiõ
redemptore iubente Querite ⁊ inuenietis ⁊ a
dicente: pulſate ⁊ apietur vobis Queſiui ⁊ q̃
ro eciã ⁊ pulſo Vnde ⁊ clamito vt apias· Nã
huiꝰ argumenti me conſolatur inuencõ: q̃a
q̃ contẽpſiſti poſtulantẽ exaudies forte calũp
niantẽ· Hic ergo ſcientie tue ingero que nec
ſtulti iactacõnem nouit: aliquod ſuggerere ĩ
ſipiens ꝑfecto preſumo Nec tamen erubeſco
imperitus diſſertiſſimo loqui: apoſtolici me
mor precepti quo preceperit: libenter ſufferre
inſipientẽ Quãobrem accipe clamores calũp
nie Cur rogo talentoꝝ diſtribucõnẽ ⁊ ciba
rioꝝ diſpenſacõnem tibi creditã hucuſqꝫ re
tentas Iã ſolue manum impartire familijs:
ne ĩopia peant famis Noſti quĩ creditor ve
niens repoſcat a te· Non mĩnuetur tibi quic
q̃d dederis nobis Memor eſto paruis panibꝰ
multitudinem ſaciatã ⁊ ſupeſſe reliq̃as fra
gmentoꝝ magnitudĩe panũ An pũtas do
num tibi collatum ꝓ te ſolũmodo eſſe datũ
⁊ võm eſt ⁊ noſtꝝ: cõmune ẽ non priuatum
Et quis dicere vel iſanus preſumat: vt priua
to tuo gaudeas: qui de cõmuni tantũ ĩculpa
biliter gaudere ſcias Nã cum deus tibi econo
miã ſui theſauri ⁊ diuiciaꝝ ſalutes ſapie ⁊ ſci
entie tenere conceſſerit: cur larga manu non
effundis quod dando nõ minues. An cũ in
mẽbris ſupni capitis vnuſquiſqꝫ quod nõ ac
cepit ſic in altero poſſideat vt altri quod ha
bet poſſidendum ſciat: tu forſitan ideo ñobis
parcus exiſtis: qꝛ quod mutue a nobis reſu
mas nõ inuenis: ſꝫ ſi habenti das ab illo m̃
cedis fructũ reportas Sin vero nõ habenti tri
buis preceptis euangelicis ſatiſfacis vt red
datur tibi in retribucõne iuſtoꝝ Proinde et
ego remordeor cõ ſcientia eo qꝫ in me cõmuni
cabile nichil boni ſentiã Quomõ iubemur ꝑ
caritatẽ ſeruire inuicem ⁊ vnũſquiſqꝫ quã acce
pit grãm ĩ alterutrũ illã adminiſtrare: ſicut
boni diſpenſatores multiformis grẽ dei atqꝫ v
niuicqꝫ ſicut diuiſit deus menſurã fidei in vno
cõpage membroꝝ debeat ea ceteris partibꝰ
cõmunicarẽ: qꝛ hec õnia operatur vnus atqꝫ idẽ
ſpiritus diuidens ſingulis ꝓut vult: ſed ad v
num ac peculiare ſubſidiũ qđ premiſi recur

ro ad inopportunitatẽ ſcilicet amicã amicicia
deſtitutꝰ: ac nulla mẽbroꝝ honeſtoꝝ grã de
coratus. Id circo audi vocẽ meã tot interiacẽ
tibꝰ terris. Red de red de qđ debes Nã ſeruꝰ: ſer
uꝰ es xpiſti ⁊ xpiſtianoꝝ: vt illic ſis maior
omniũ noſtrũ· ⁊ quia noſtri cauſã tibi colla
tam preſentis grãm ſicientibꝰ animis ſcieqꝫ
fame cruciatis impartiri nõ dedigneris Non
ſum ſalti pes qui ad iniuncta diſcurrens poſ
ſim aliuo eccleſie mẽbroꝝ ſcilicet iudici obedi
entie diſcurſu parere. Nec p̃ncipatui capitis
imperanti obſeq̃ndo placere· Quin ⁊ ſi de hõe
ſtioribꝰ membris me eſſe ſciam ſufficiat: q̃a
que te conſtat a capite percepiſſe per me eſt
dignum egerẽ: nec me te non egere q̃uiſmi
nimũ: xpiſti tamen ſanguine redemptum·
Nam non dicit caput pedibꝰ non eſtis neceſ
ſarij michi· quoniam que videntur membra
corporis infirmiora eſſe: neceſſariora ſunt· et
que pũtantur ignobiliora eſſe corporis mẽ
bra hijs honorẽ habũdantiorẽ circũdamꝰ
⁊ q̃ inhoneſtiora ſunt nrã maiorẽ honeſtatẽ
habent. Sic itaqꝫ creator noſter ac diſpenſa
tor cuncta diſpenſat: vt cũ in altero alteri do
na diuina q̃ in ſe non percipit poſſidenda tri
buũtur caritas cumuletur· Denicqꝫ tunc bene
multiformis grã diſpenſatur: q̃ndo acceptũ
donũ ⁊ eis qui hoc nõ habent creditur q̃ndo
ꝓpter eũ cui impenditur datũ putatur· Hoc
apoſtoli capitulũ a nobis in parte p̃miſſũ
optime nouit prudentia caritatis vrẽ· huic
rĩ congruere totum. ⁊ q̃ cq̃d ſumatĩ tetigi· te
procuildubio meliꝰ noſſe latet nullum Itaqꝫ
hoc ſolum ſupereſt qđ et magnopere peto vt
preſtes poſtulata· ⁊ ſi non pro me· ſaltẽ pro
ipſa caritate diuinitus impartita dabis· Pro
q̃ iubemur ⁊ noſſe ⁊ preſtare omnia· ⁊ ſine q̃
nichil ſunt omnia: ſed ⁊ ſi qua ſuperflua: ſi q̃
negligenter: ſi q̃ minꝰ humiliter ⁊ ſi q̃ inutili
ter potius effudi q̃̃ dixi· cuncta q̃ſo benigne
ſuſcipias· cuncta gratanter accipies· cuncta
ignoſcas· cuncta ores vt deus ignoſcat· Ergo
⁊ hoc innoteſco libros ethimologiaꝝ quos
a te dño meo poſco· ⁊ ſi detruncatos ac corro
ſos iam a multis haberi· inde rogo: vt eos mi
chi tranſcriptos· integros· emendatos· per
fectos ⁊ bene coaptatos digneris tranſmittẽ
ne raptus auiditate in peruerſũ cogar vicia
ꝓ virtutibꝰ ab alijs ſumẽ. Ego aũt opto q̃uis
nullius egeas ⁊ vltronee dicantur pũtere m̃
cedes vt dignacõ veſtre benignitatis imperet
nobis q̃uoda poſſũmꝰ ⁊ valemũs tantũ vt
obſequio noſtro vtaris: immo caritate quẽ
deus ipſe eſt perfruaris· Hijs igitur expletis
erant michi q̃ueſtiones de ſacris diuiniſqꝫ

paginis q̄cum michi expoſicõꝫ cordis veſtri
lumen aperiret. ſi tñ ⁊ nobis iubes reſplēdere
⁊ diuine legis obſcura reſerare. Nec ſi iſta que
peto ꝑcepero de illis ſileo ſed viam reſeras ca
piende fiducie. Cum in hac prima fronte nõ
me ꝯfodieris ſtimulis verecundie ⁊ ignauie
mee locū dederis venie quod quem diligebas
q̄mlibet immeritū nõ iuſſeris reꝓbare: qꝛ ig
nominioſū valde videt̄ ac vile ſi necdum ſaci
atꝰ qui caritate ab eo quē amabat inueniēt
recedere. Obſecro autē mee ſeruitutis impēdo
iura ſalutis ⁊ queſo pietatē ſanctiſſime vr̄e
poteſtatis. ut ꝓ me orare digneris quatenꝰ
cotidie fluctuātem animā in malis tuo inter
ceſſu tuearis ⁊ ad portū trāquillitatis eterne
ꝑducas eruitā a miſerijs ⁊ ab ſcādalis. Dulce
michi fuit diu ad te loqui q̄i corā poſitꝰ vultū
videre tue faciei. Ideo nec verboſitatem caui ⁊
temeritatem fortaſſe incurri. ſed aut hoc aut
aliud agere debui. tantū ut quod voluiſti per
humilitatem: ſaltē tribuas ꝑ tumultuantem
īprobitatē. Ecce quantam audaciam dedit
michi gr̄e veſtre beniuolenciā. Et ideo ſi q̄d
in hoc diſplicuerit ſibi imputet q̄ tantū amat
ut timorem tollat. Nam ꝑfecta caritas foras
mittit timorem. ſpeciali q̄ꝫ gr̄a fretus: ſpeci
ali dño iquo v ires ſcē eccl̄ie cōſiſtūt ſuggero
ut quia euſebius noſter metropolitanꝰ diſ
ceſſit habeas miſericordie curā. Et hoc filiolo
tuo noſtro dño ſuggeras. ut illū illi loco p̄fi
ciāt cuiꝰ doctrine ſcitas ceteris ſit vite forma.
Hūc autē filium preſentē beatiſſime poteſtati
veſtre pomnia ꝯmendo ⁊ tam de hijs que hic
ſuggeſſimꝰ q̄ꝫ eciā de hijs que ſupra queſti
ſumꝰ eloq̄o veſtro ꝑ eū illuſtrari mereamur

¶ Iſidorus ād braulionem

DOmino meo ⁊ dei ſeruo. Braulioni
epō yſidorus. Tue ſātatis epiſtole
me in vrbe toletana inuenerūt. Nā
ꝑmotus fueram cauſa cōcilij. Sed
q̄muis iuſſio principis in itinere poſitū reme
āre me āmonuiſſet. ego tñ qꝛ ꝓpinquior erā
p̄ſencie ipiꝰ q̄m regreſſioni malui pociꝰ cur
ſum itineris nõ inꝯcludere. Veni ad p̄ſenciam
principis inueni p̄ſentē diaconū tuū. p cum
eloquia tua ſuſpiciēs complexꝰ ſū ⁊ legi ⁊ de
ſalute tua deo gracias egi deſiderio omni deſi
rans. quāuis debilis atꝫ feſſus. fiduciā tamē
ꝑ xp̄m ī hac vita viſendi te qꝛ ſpes nõ ꝯfūdit
ꝑ caritatē que diffuſa ē ī cordibꝰ vr̄is. Codicē
ethimologiaꝝ cū alijs codicibꝰ de itinere trāſ
miſi. ⁊ licet inemendatum pre valitudine tñ
tibi modo ad emendandū ſtatueram offerre
ſi ad deſtinatum locum cōcilij peruenieſſet. De
cōſtituendo autē epō tarraconenſi nõ eā quā

petiſti ſēnſi ſentenciam regis. ſꝫ tamē ⁊ ipſi
adhuc vbi certius cōuertat animum illi ma
net incertū. Peto autē ut ꝓ meis pc̄tis apud
dñm exiſtere intercesſor digneris ut impetra
tu tuo deleantur delicta mea. ⁊ remittantur
ſarcina. Item manū ſua. Ora ꝓ nobis beatiſſi
me domine ⁊ frater

¶ Item yſidorus ad braulionem

EN tibi ſic pollicitꝰ ſū miſi opus de o
rigine quarūdā rerū ex veteris lec
tionis recordacõe collectū atꝫ ita ī
q̄buſdā locis ānotatū ſicuti extat
cōſcriptū ſtilo maioꝝ

UT valeas que requiris cito in hoc
corpore inuenire hec tibi lector ſub
ſcriptio monſtrat. de quibꝰ rebꝰ in
libris ſingulis ꝯditor huiꝰ codicis
diſputauit

Tabula generalis

In libro primo. De gr̄matica ⁊ ꝑtibus eius
In Secūdo. De rethorica ⁊ dialetica
In Tercio. De mathematica cuius partes ſūt
Arithmetica. Geometria. Muſica ⁊. Aſtro
nomia
In Quarto. De medicina
In Quinto de legibꝰ vel inſtrumētis iudicū
ac de tēporibꝰ vel etatibꝰ ſeculi
In ſexto. De ordine ſcripturaꝝ de ciclis ⁊ cano
nibꝰ de feſtiuitatibꝰ ⁊ officijs
In Septimo. de deo ⁊ angelis. de nominibꝰ p̄
ſagis De nominibꝰ ſanctoꝝ patrū De mar
tiribꝰ Clericis Monachis: et ceteris fidelium
nominibꝰ
In Octauo. De eccleſia ⁊ ſinagoga. De religio
ne ⁊ fide. De hereſibꝰ. De philoſophis. Poe
tis. Sibillis. Magis. Paganis ac dijs genci
um
In Nono. De linguis gēciū. De regū militū ci
uiūq̄ꝫ vocabulis vel affinitatibꝰ
In Decimo. De q̄buſdā nominibꝰ ꝑ alpha
betū diſtinctis
In Vndecimo. De homine ⁊ partibꝰ eiꝰ ⁊ de
etatibꝰ eiꝰ De portēcijs ⁊ trāſformatis
In Duodecimo. De q̄drupedibꝰ reptilibꝰ piſci
bus ⁊ volatilibꝰ
Iñ tredecimo. de elemētis id ē de celo. de aere de
aquis. de mari fluminibꝰ ac diluuijs
In. xiiij. de terra ⁊ paradiſo ⁊ ꝓuincijs tocius
orbis. de inſulis montibꝰ. ceteris locoꝝ vocabu
lis ac de inferioribꝰ terre
In. xv. de ciuitatibꝰ. de edificijs vrbanis ⁊ ruſ
ticis. de agris. de finibꝰ ⁊ menſuris agroꝝ ⁊
de itineribꝰ
In. xvi. de glebis ex terra ł aquis. de omī ge
nere gēmaꝝ: ⁊ lapidū: precioſorū et vilium

De ebore q̄ʒ inter marmora notato · de vitro ·
de metallis omnibꝰ · de ponderibꝰ et menſuris
In · xvij · de culturis agrorum · de frugibus vni
uerſi generis · de vitibus ⁊ arboribus omnis
generis · de herbis ⁊ oleribus vniuerſis
In · xviij · de bellis ⁊ triūphis · ac inſtrumētis
bellicis · de foro · de ſpectaculis · de alea ⁊ pila
In · xix · de nauibus funibus retibus : ⁊ de fa
bris ferrarijs ⁊ fabricis parietum : ⁊ cūctis in
ſtrumentis edificiorum · de lanificijs q̄ʒ ⁊ orna
mentis ⁊ veſtibus vniuerſis
In · xx · de menſis ⁊ eſcis ⁊ potibus ⁊ vaſculis
eoꝝ · de vaſis vinarijs ⁊ olearijs · de vaſis co
corum piſtoꝝ · de lectis ⁊ ſellis · de vehiculis ⁊
inſtrumentis ruſticis : ⁊ hortorum ſiue de in
ſtrumentis equorum

¶ Incipiunt capitula primi libri

De diſciplina et arte · i ·
De ſeptem liberalibus diſciplinis · ij ·
De gramatica · iij ·
De partibus orationis · iiij
De voce et littera · v ·
De ſillabis · vi ·
De pedibus · vij ·
De accentibus · viij ·
De poſituris · viiij ·
De notis ſentenciarum · x ·
De notis vulgaribus ⁊ aliarū rerum · xi ·
De ortographia · xij ·
De analogia · xiij
De ethimologia · xiiij ·
De gloſis de differencijs · xv ·
De barbariſmo · xvi ·
De ſoleociſmo · xvij ·
De ceteris vicijs · xviij ·
De methaplaſmis · xviiij ·
De ſcematibus · xx ·
De tropis · xxi ·
De proſa · xxij ·
De metris · xxiij ·
De fabula · xxiiij ·
De hiſtorijs · xxv ·

Incipit liber primus ethimologiarum yſido
ri hiſpalenſis epiſcopi de diſciplina et arte
Capitulum primum

i.

Diſciplina a diſcēdo no
men accepit : Vnde ⁊ ſci
encia dici poteſt · Nam
ſcire dictum eſt a diſcere
q̄ʒ nemo noſtrum ſcit
niſi qui diſcit Aliter diſ
ciplina · q̄ʒ diſcit plene

Ars vero dicta eſt q̄ꝺ artis preceptis regu
liſq̄ʒ conſiſtat · Alij dicunt a grecis hoc tra
ctum eſſe vocabulum apo tes aretos · id eſt a
virtute quam ſcienciam vocauerunt · Inter
artem et diſciplinā · Plato et ariſtotiles hāc
differenciā eſſe voluerūt dicētes · artem eſſe in
hijs que ſe et alit̄ habere poſſunt · diſciplina
vero eſt que de hijs agit · que aliter euenire
non poſſunt · Nam quādo veris diſputationi
bus aliquid diſſeritur : diſciplina erit · quādo
aliquid veriſimile atq̄ʒ opinabile tractatur
nomen artis habebit

De ſeptem liberalibus artibus ij.

Diſciplinē liberaliū artiū ſeptē ſūt
Prima gramatica · id eſt loquēdi
pericia · ſecūda rethorica q̄ ꝓpter ni
torē ⁊ copiā eloquēcie ſue maxie
in ciuilibꝰ queſtionibꝰ neceſſaria exiſtimat̄
tercia dialetica cognomēto logica : que diſpu
tacionibus ſubtiliſſimis vera ſe cernit a falſis
Quarta arithmetica que cōtinet numerorum
cauſas ⁊ diuiſiones quinta muſica : que i car
minibꝰ cantibuſq̄ʒ cōſiſtit Sexta geometria
que menſuras terre dimēſioneſq̄ʒ cōplectitur ·
Septima aſtronomia : q̄ continet legē aſtroꝝ

De litteris communibꝰ iij.

Primordia gramatice artis · littere
cōmunes exiſtunt · quas librarij
et calculatores ſequuntur · q̄ꝝ diſci
plina velut quedā gramatice artis
infancia eſt · vnde ⁊ eā varro litteracionem
vocat · Littere aūt ſūt indices rerum ſigna ver
boꝝ : q̄bus tāta vis ē · vt nobis dicta abſētiū
ſine voce loquant̄ · Verba enī p oculos nō p
aures introducunt̄ · Vſus litteraꝝ reptꝰ eſt
ꝓpter memoriā rerū · Nā ne obliuione fugiāt
litteris alligātur · In tanta enim rerū varietate
nec diſci audiēdo poterāt ōnia · nec memoria
contineri · littere autē dicte q̄ſi legitere : q̄ꝺ iter
legētibus preſtēt vel quod in legendo iterēt̄
Littere latine ⁊ grece ab hebreis vident̄ exorte
Apud illos enim prius dictum eſt aleph de
inde ex ſimili enūtiatione apud grecos tractū
ē alpha · inde apud latinos a · Tranſlator enī
ex ſimili ſono alterius lingue lr̄am condidit
ut noſſe poſſimus linguā hebraicam omniū
linguarum ac litterarum eſſe matrem · ſed he
brei viginti duobus elementis litterarum ſē
cundum veteris teſtamenti libros vtuntur
greci vero · xxiiij · Latini int̄ vtrāq̄ʒ linguā pro
gredientes · xxiij · elemēta habent · hebreorū
litteras a lege cepiſſe p moyſen · Sirorum aūt
⁊ caldeorū p abrahā · Vnde cum hebreis ⁊ nu
mero et ſono concordant : ſolis caracteribus

diſcrepant. Egiptioꝝ litteras yſis regina ina
chis ſilia. de grecia veniens in egiptū reperit
egiptijs tradidit. Apud egiptios aūt alias
habuiſſe litteras ſacerdotes dicunt alias vul
gus. ſacerdotales ϒєρатιка. ηαємοс.
vulgares Gre
caꝝ litteraꝝ vſum primi fenices inuenerunt.
vnde ⁊ lucanus. Fenices primi magni ſi credi
tur auſi. Manſurā rudibꝫ vocē ſignare figuris
Hinc eſt ꝙ ⁊ feniceo colore libroꝝ capita ſcri
bunt. quia ab ipſis littere iniciū habuerūt. Ca
thim⁹ agenoris filius grecas litteras a fenice ī
greciā. xvij. primus attulit. A. β. Γ. Δ. Є. Ƶ. I. K
Λ. M. N. O. Π. P. C. T. Φ. His palamides troyano bel
lo tres adiecit. H. X. ω Poſt quē ſimonides ſili
ter tres alias adiecit. Ψ. Ξ. Θ. Y litteram py
tagoras ſami⁹ ad exemplū vite humane pri
mus formauit. Cuius virgula ſubterior ſigni
ficat primā etatem. incertam quippe ⁊ que ad
huc ſe nec vitijs nec virtutib⁹ dedit. Biuiū au
tem qđ ſupeſt ab adoleſcentia incipit. cuius
dextera ps ardua eſt: ſed ad vitam btām ten
dens. ſiniſtra facilior: ſed ad labē interitumq
deducens. De qua ſic ait pſius. Et tibi q̄ ſami
us deduxit littera ramos. Surgentem dextro
monſtrauit limite callē. Quinq aūt eſſe apđ
grecos miſticas litteras. prima. Y. que huma
nā vitam ſignificat. de qua nunc dixim⁹ Secū
da theta. Θ. que mortem ſignificat Nā iudices
eandem lrām theta apponebāt ad hoꝝ noīa
quos ſupplicio afficiebāt Et đr theta a θο τον
tanaton. i. a morte. Vnde ⁊ hꝫ p medium telū
i. mortis ſignū. De qua quidā ſic ait. O mul
tum ante alias infelix lrā theta. Tercia thau
T. figuram demrāns dñice crucis. Vnde ⁊ he
brayce ſignū interpretat͂. de qua dictuꝫ eſt in
Ezechiele angelo. Tranſi p mediam ihrlm ⁊
ſigna thau in fronte viroꝝ gementiū ⁊ dolen
tium. Reliquas vero duas ſummā ⁊ vltimā ſi
bi vendicat xp̄s. Ipſe eſt enim principiū ⁊ fi
nis dicens. Ego ſum a ⁊ o. Concurrentibus eī
in ſe inuicem a ad o vſq deuoluit͂. ⁊ rurſus o
ad a replicat͂: vt oſtēderet in ſe dn̄s ⁊ inicij de
curſum ad finē. ⁊ finis decurſum ad inicium
Omnes aūt littere apud grecos ⁊ verba ↄpo
nunt ⁊ numeros faciūt Nā alpha A. lrā apđ
eos vocat͂ in numeris vnū. Vbi āt ſcribūt be
ta. β. vocat͂ duo. Vbi ſcribunt gāma. Γ. voca
tur in numeris ipſoꝝ tria. vbi ſcribunt delta
Δ. vocat͂. iiij. ⁊ ſic omnes littere apud eos nu
meros hn̄t. Latini aūt numeros ad lrās non
ↄputant. ſed ſola verba ↄponunt. exceptis a
liquib⁹ que numeros figura demrānt. vt. i. p
vno. c. p centū. d. pro quingētis. l. pro quinq̄
ginta. m. p mille. v. p quinq. x. p decem. lrā

quē ⁊ in figura crucē ſignificat ⁊ in nūo decem
demonſtrat. Latinas litteras carmentis nim
pha prima ytalis tradidit Carmentis aūt di
cta. quia carminib⁹ futura canebat. Ceteꝝ ꝓprie
vocata nicoſtrata. Littere aūt aut ſunt cōmu
nes aut literales. Communes dcē. quia mlti eis
vtunt͂ in ↄmune. vt in ſcribere ⁊ legere. Litera
les. quia eas tm̄ illi nouerunt qui libros cōſcri
bunt. recteq loquendi. dictandiq rationem
nouerunt. Litteraꝝ duplex modus eſt. diui
dunt͂ enim principaliter in duas ptes in voca
les ⁊ ↄſonantes Vocales ſunt que directo hi
atu fauciū ſine vlla colliſione varie emittunt͂
Et dicte vocales ꝙ p ſe vocem impleant. ⁊ p ſe
ſillabam faciant nulla adherente ↄſonante.
Conſonantes ſunt que diuerſo motu lingue
vel impreſſione labioꝝ efficiuntur. Et dicte ↄ
ſonātes. quia per ſe nō ſonant: ſed iunctis voca
libus cōſonant. Hee in duabus ptibus diui
dunt͂: in ſemivocalibus ⁊ in mutis. Semiuo
cales dicte eo ꝙ quiddā ſemiſonū de vocalibꝫ
habeant. Ab. e. quippe vocali incipiunt ⁊ deſi
nunt in naturalem ſonū. vt. f. l. m. Mute aūt
dicte. quia niſi ſubiectis ſibi vocalib⁹ nequaqm
erumpunt. Si em̄ eis extremū vocalis detraxe
ris ſonū incluſū littere murmur ſonabit vt b
c. d. Vocales aūt ⁊ ſemiuocales ⁊ mute a vete
rib⁹ ſone ⁊ ſemiſone ⁊ inſone dicte ſūt. Inter
vocales aūt apud grāmaticos. i. ⁊. v. varias
hn̄t ſignificationes. nam modo vocales ſunt.
mō ſemiuocales. mō medie ſunt. Vocales iō
ſunt. quia ſole poſite ſillabas faciunt. ⁊ alijs cō
ſonantib⁹ ↄiunguntur. Conſonantes hn̄tur
ideo. quia interdum habent poſt ſe vocales in eiſ
dem ſillabis ↄſtitutas. vt iuno vates. ⁊ habē
tur pro ↄſonantibꝫ. Medie aūt idcirco dicun
tur. qm̄ naturaliter ſole mediū ſonum hn̄t.
vt illius vnius. Coniuncte alijs pinguius ſo
nant. vt ianus vanus. Sole em̄ poſite aliter
ſonant aliter iuncte. I vero ꝓpterea interdum
duplex dicitur. quia quotienſcunq in metro in
ter duas vocales inuenitur p duabus ↄſonā
tibus habetur. vt troia. Geminatur eī ibi ſo
nus eius. V q lrā proinde interdū eſt nichil.
quia alicubi nec vocalis nec ↄſonans ē. vt quis
Vocalis em̄ non eſt. quia i ſequit͂. ↄſonans nō
eſt. quia q precedit. ideoq qn̄ nec vocalis: nec cō
ſonans eſt: ſine dubio nichil eſt. Eadem ⁊ di
gammon a grecis vocatur qn̄ ſibimet alijſq
vōlibus iungitur. que ideo digāmon dicitur.
quia duplex eſt inſtar. f. littere: que duplex gā
ma hꝫ. ad cuius ſimilitudinē ↄiūctas vocales
digammon appellari grāmatici voluerunt vt
votū. virgo. Inter ſemiuocales quedā liqui
de dicuntur ꝓpterea. quia interdū in vna ſillaba

poſtpoſite alijs ꝯſonantibus deficiūt ⁊ a me
tro excludunt. ex quib9 due apud latinos li
queſcunt. l. ⁊. r. vt fragor ⁊ flatus. relique. m
⁊. n. apud grecos liqueſcunt. vt mneſteus.
Decem ⁊ ſeptē autē latinis litteris vetus ſcrip
tura ꝯſtabat. Vnde ⁊ latine noīantur illa rō
ne. ſ. vel q ab e vocali incipiunt ⁊ in mutū ſo
nū deſinunt. vt ſunt ſemiuocales. vel q a ſuo
ſono incipiunt. ⁊ in vocalem e deſinūt. Fuerūt
aūt in principio. xvij. ſ. a b c d e f g i l m n o p
q r ſ t ⁊ v. poſtea. H aūt lrā pro ſola aſpirati
one adiecta eſt poſtea Vnde ⁊ a pleriſq aſpi
ratio putatꝰ eſſe non lrā: que ꝓinde aſpiratio
nis nota dr. q vocem eleuat. Aſpiratio enim
ſonus vberi9 eleuatus. cui ꝯtraria eſt ꝓſodia
ſonus equaliter flexus. K lrām ſaluſtius ludi
magr̄ poſtea latinis adiecit vt in ſono diſcrimē
faceret duaꝝ lrārum c ⁊ q: que ideo ſupuacua
dicitur. q exceptis kalendis ſupflua indicatꝰ.
p c em̄ vniuerſa exprimim9. Q lrām nec gre
ci reſonant nec hebrei. exceptis em̄ latinis nl̄
la alia lingua hāc habet. Hec prius nō erat
Vnde ⁊ ipſa ſupuacua eſt vocata. q p c cūcta
veteres ſcripſerūt. X lrā vſq ad auguſti tp̄a
nondū apud latinos erat: ſed pro ea c ⁊ ſ ſcri
bebant. vnde ⁊ duplex vocatꝰ. q pro c ⁊ ſ poni
tur. vnde ⁊ ex eiſdē litteris ꝯpoſitū nomen hȝ.
A grecis duas litteras mutuauit latinitas. y
⁊. ȝ. ꝓpter noīa greca. ⁊ hec apud romanos
vſq ad auguſti tp̄s non ſcribebantꝰ. ſed pro
ȝ. ſſ. ponebāt. vt hilariſſat. pro y vero. i. ſcribe
bant. Vnicuiq aūt littere tria accidunt. ſ. no
men quō vocetur. figuā quo caractere ſignetꝰ
poteſtas. que vocalis: que ꝯſonans habeatꝰ.
Poteſtatem natura dedit. voluntas ordinem.
A quibuſdā ⁊ ordo adijcitur. v. que precedat.
que ſequatꝰ. vt a prior ſit. ſequens b. A autē
in oībus gentibus ideo prior eſt litterā pro eo
q ipſa prior naſcentib9 vocem aperiat. Noīa
aūt litteraꝝ gentes ex ſono ꝓprie lingue dede
runt nōtis oris ſonis atq diſcretis. Nā poſtq̄
eas animaduerterunt. ⁊ noīa illis ⁊ figuras
impoſuerunt. figuras aūt ꝑtim ex placito: ꝑ
tim ex ſono litteraꝝ formauerunt. vt puta. l.
⁊. o. quaꝝ vnus ſicut exilis ſon9 eſt ita tenuis
virgula alterius pingui9 ſonus ſicut ⁊ plena
figura. Inter figuras lrārum ⁊ apices veteres
dixerunt. apicē dcīm pro eo q lōge ſit a pedi
bus: ſ in cacumine lrāꝝ apponitꝰ. Eſt em̄ linea
iacens ſup lrām equaliter ducta

De grammatica. — Ca9 v.

Grammatica eſt ſcīa recte loquēdi
⁊ origo ⁊ fundamentū liberaliū ar
tium. Hec in diſciplinis poſt lrās
ꝯmunes inuenta eſt vt iā qui didi
cerānt lrās p eam recte loquendi ratione ſci
ant. Grāmatica aūt a litteris nomen accepit
Grammata em̄ greci litteras vocant Ars vero
dicta eſt q artis preceptis regulisq conſiſtat
Alij dicunt a grecis hoc tractū eſſe vocabulū
apo tes aretes. i. a virtute quam ſcientiam vo
cauerunt Oratio dicta eſt quaſi oris ratio. nā
orare eſt loqui ⁊ dicere Eſt aūt oratio ꝯtextus
verboꝝ cum ſenſu. Cōtextus aūt ſine ſenſu nō
eſt oratio. q non eſt oris ratio. Oratio autem
plena eſt ſenſu. voce ⁊ littera. Diuiſiones autē
grāmatice artis a quibuſdā. xxx. dinumeran
tur. i. partes orationis. viij. vox articulata. lit
tera. ſillaba. pedes. accentus. poſiture. note. or
thographia. analogia. ethimologia. gloſe.
differentie. barbariſmi. ſoleciſmi vitia. meta
plaſma. ſcemata. tropi ꝓſā. metra. fabule. hi
ſtorie.:

De ꝑtibus orationis. — Ca9 vi.

Partes orationis primus ariſtotiles
duas tradidit. nomen ⁊ verbū de
inde donatus. viij. diffiniuit. ſ om
nes ad illa duo principalia reuer
tuntꝰ. i. ad nomen ⁊ verbū que ſignificant per
ſonā ⁊ actum. Relique appendices ſunt. ⁊ ex
hijs originē trahunt. Nam ꝓnomen ex noīe
naſcitꝰ. cuius officio fūgitur. vt orator ille. Ad
uerbiū de noīe naſcitur. vt doctus docte. Par
ticipiū de noīe ⁊ verbo. vt lego legens. Coniū
ctio vero ⁊ prepoſitio vel interiectio in cōplexū
iſtaꝝ cadunt. Ideo ⁊ nōnulli quinq ꝑtes defi
niunt. q iſte ſupflue ſunt.

De noīe.:

Nomen dictū quaſi notamen. q no
bis vōbulo ſuo res notas efficiat.
Niſi em̄ nomen ſcieris cognitio re
rum perit. Propria noīa dcā ſunt.
q ſpecialia ſunt. Vnius em̄ tm̄ ꝑſonā ſignifi
cant. Species ꝓpriorum noīm quatuor ſunt. ſ.
prenomen. nomen. cognomen. agnomē. Pre
nomen dictum eo q nomini preponatꝰ. vt lu
cius quintus. Nomen vocatū q notat genus
vt cornelius. Cornelij em̄ omnes in eo gn̄e vo
cantꝰ. Cognomen q noī coniungitꝰ. vt ſcipio.
Agnomen vero quaſi accedens nomen vt me
tellus creticus. q cretam ſubegit. Extrinſecus
em̄ venit agnomen ab aliqua rōe Cognomē
tum aūt dictum: eo q nomini cognitionis cā
ſupadditur. ſiue q cum nomine eſt. Appella
tiua noīa inde vocantur. q communia ſunt. ⁊
multoꝝ ſignificatione conſiſtunt. Hec in. xx
viij ſpecies diuiduntur. ex quibus corporalia
dicta. q vel videntur vel tanguntur. vt celū ter
ra. Incorꝑalia q carent corpore. vnde nec vide
ri: neq tangi poſſunt. vt veritas. iuſticia ⁊c.

Generalia q̄ꝫ. q̄ꝛ multaꝝ rerum ſunt vt aīal
Nam ⁊ homo ⁊ equus ⁊ auis animalia ſunt.
Specialia. qꝛ ptem demonſtrāt vt homo. Spe
cies eñ animaliū homo. Principalia. qꝛ pri
mā poſitionē habent. nec aliunde naſcunꝰ. vt
mons. fons. Deriuatiua eo ꝙ ex alio noīe de
ducunꝰ. vt a monte montanus. Diminutiua
qꝛ minuunꝰ ſenſu. vt grecul9 ſcolaſticulus
a ſcolaſtico. Sono diminutiua. qꝛ ſonāt ſicut
diminutiua ſed intellectū principalia. vt fabu
la. tabula. Tota greca. qꝛ ex toto grece decli
nanꝰ. vt caliſco. lipſo. Sic eñ grecus ⁊ latin9
dicit. Tota latina. qꝛ ex toto in latinū vertunꝰ
Grecus dicit odiſſeus. latin9 vlixes. Media di
cta. qꝛ ex pte greca ſunt ⁊ ex pte latina. Eadeꝫ
⁊ notha. qꝛ corrumpūt vltimas ſillabas ma
nentib9 prioribus. vt apd grecos alexādros.
apud latinos vero alexander. menāder. Dicta
aūt notha quemadmodū nothus dr̄ q̄ſquis
de diſpari genere naſcitꝰ. Simonima hoc eſt plu
rinomia eo ꝙ ſit in pluribus noībus ſignifica
tio vna. vt terra. humus. tellus idē ſunt noīa
Omonima hoc eſt vninomima eo ꝙ ſit in vno
noīe ſignificatio plurima. vt tumulus: nunc
mons breuis eſt. nunc tumens tellus. nūc ſe
pulchꝝ. Eſt eñ in vno noīe ſignificatio diuer
ſa. Relatiua dcā eo ꝙ ad aliā referantur pſo
nā. vt mgr̄. pater. dn̄s. Illa aūt que dicūtur
ad aliquid aliter ſe habentia: ⁊ ꝯtraria ſigni
ficatione dicta ſunt. vt dextra. Dici eñ dextra
non poterit niſi ſiniſter fuerit. Porro qualita
tis noīa ex eo dicta. qꝛ per ea qualis quiſqꝫ ſit
oñditur. vt ſapiens. formoſus. diues. Quan
titatis. qꝛ a menſura trahunꝰ. vt longus. bre
uis. Patronomica dicunꝰ eo ꝙ trahuntur a
patrib9. vt titides tidei filius. eneades enee fi
lius ꝙuis ⁊ a maioribus ⁊ a matrib9 ducanꝰ
Thetica vel poſſeſſiua a poſſeſſione dicuntur
vt euandrius enſis. Epitheta que latine adie
ctiua vel ſuppoſita appellanꝰ eo ꝙ ad implen
dam ſui ſignificationem noībus adijciātur.
vt magnus. doctus. Adijcis ea pſonis vt ma
gnus pħs. doctus hō. ⁊ plenus eſt ſenſu. Actu
alia ab actu deſcendunt. vt rex. dux. curſor.
nutrix. orator. Gentes a gente veniunt. vt gre
cus. roman9. Patrie a patria deſcendunt. vt
athenienſis. thebanus. Loci a loco. vt ſubur
banus. Verbalia dicunꝰ. qꝛ de verbo naſcunꝰ
vt lector. Participialia que ſic ſonant ſicut p
ticipia. vt demens. prudens. Verbi ſimilia.
a verbi ſimilitudine dicta vt ꝯtemplator. Nā ⁊
verbum eſt imparatiui modi. futuri tpis. ⁊ no
men. qꝛ comparationem recipit. Hec aūt omēs
ſpecies a noīm appellatione deſcendunt. Se
cunda ps noīs ꝯparatio. Comparatio dicta. qꝛ
ex alterius ꝯparatione alteꝝ prefert. Cui9 gra
dus tres ſunt. poſitiuus. cōparatiuus ⁊ ſuplati
uus. Poſitiuus dcūs. qꝛ primus ponitur in cō
parationis gradu. vt doctus. Comparatiu9 ab eo
ꝙ comparatus poſitiuo prefertur illi. vt doctior
Plus eñ doctior nouit ꝙ̄ doctus. Superlatiuus
eo ꝙ ꝯparatiuo ſupferatur. vt doctiſſimus. pl9
eī nouit ꝙ̄ doctior. Genera dicta ſunt eo ꝙ ge
nerent. vt maſculinū. femininuꝫ. Cetera noīa
non ſunt gn̄a ſed hoc noīm rō ⁊ autoritas vo
luit. Neutꝝ dictum. qꝛ nec hoc eſt nec illud id
eſt nec maſculinū nec femininū. Cōmune dic
tum ꝙ duobus generib9 nomen vnū ꝯmuni
cat. vt hic ⁊ hec canis. Cui ꝯtrariū eſt epiche
num. qꝛ vtrumqꝫ ſexum ſub vno genere enun
ciat. vt hic paſſer. Eſt eniꝫ incerti generis qd
nec natura nec oculis diſcernitꝰ: ſed ſenſus tm̄
peritia. Omne genus dictum. qꝛ cunctis gene
ribus ſeruit maſculino ⁊ feminino ⁊ neutro.
ꝯmuni ⁊ omni. Numerus dictus. qꝛ p eum
vel ſingularia vel pluralia noīa oñduntur.
Figura qꝛ vel ſimplicia vel cōpoſita ſunt. Ca
ſus a cadendo dicti. p eos eñ inflexa noīa va
rianꝰ ⁊ cadunt. Noīatiuus caſus dictus. qꝛ p
eundē aliquid noīamus. vt hic mgr̄. Gtūs qꝛ
p eum genus cuiuſcūqꝫ querim9. vt huius
mgr̄i filius. vel ꝙ rem ſignificamus. vt hui9
magiſtri. Datiuus. qꝛ p eum alicui nos dare
demrāmus. vt da huic mgr̄o. Accūs. qꝛ p eū
aliquē accuſamus. vt accuſo hunc mgr̄um.
Vocatiu9 qꝛ p eum aliquē vocamus vt o ma
giſter. Ablatiuus qꝛ p eum nos auferre aliqd
cuiꝙ̄ ſignificamus. vt auferam a magiſtro
Exaptota noīa dicta. qꝛ p ſex caſus vařietates
hn̄t. vt eſt vnus. Pentaptota ꝙ tm̄ in quin
qꝫ caſibus varianꝰ. vt doctus. Tetraptota ꝙ
t ū in. iiij. caſib9 declinanꝰ. vt. latus. Triptota
ꝙ tm̄ in trib9 vt templū. Diptota ꝙ tm̄ in du
obus. vt iupiter. Monaptota qd vno tm̄ caſu
vtunꝰ. vt frugi.

¶ De pronoīe. Vij.

Pronomen dcūm. qꝛ pro vice noīs
ponitꝰ ne faſtidiū faciat nomen ip
ſum dū iteratꝰ. Nam cū dicim9. vir
gilius ſcripſit bucolicā: addim9 p
nomen. ipſe ſcripſit ⁊ georgica. ſicqꝫ varietas
ſignificacōis ⁊ faſtidiū tollit ⁊ ornatum indu
cit. Pronoīa aūt finita ſunt aut infinita: Fini
ta pnoīa dicta. eo ꝙ definiunt certam pſonā.
vt ego. me eñ ſtatim intelligis. Infinita dicū
tur. qꝛ non ſunt certe perſone. De abſentibus
eñ dicitur ⁊ incertis. vt quis. que. qd. Min9
ꝙ̄ finita appellantur. quia commem orationē
faciunt note pſone vt ipſe. iſte. Certū eſt eñ
de quo dicitur. Poſſeſſiua vocātur eo ꝙ nos

aliquid possidere ōnđunt. Nam cū dico meus
tuus: diffinio aliquid meū esse vel tuū. Rela
tiua dicunt᷑. q̄ ad interrogationē referunt᷑ vt
quis ē: respondetur is est. Demrātiua eo ꝙ hn̄t de
mrātionis significationē. Aliquē em̄ p̄ntem
hijs demrām⁹. vt hic. hec. hoc. q̄ tria ⁊ articu
li noīantur. Articuli aūt dicti ꝙ noībus artā
tur ⁊ colligant᷑ cū dicim⁹. hic orator. Inter ar
ticulū aūt ⁊ ꝓnomen hoc interest ꝙ articul⁹
tunc est qn̄ noī iungit᷑. vt hic sapiens. Cū ve
ro nō ꝯiungit᷑: demonstratiuū ꝓnomen est. vt
hic ⁊ hec ⁊ hoc. Oīa aūt ꝓnoīa aut primigeni
a aut deductiua sunt. Primigenia dcā sūt. q̄
aliunde originē non trahūnt. Hec. xxi. sunt.
Finita tria. ego. tu. ille. Infinita vij. quis. qua
lis. talis. quantus. tant⁹. quotus. totus. Mi
nus ꝙ̄ finita. vi. iste. ipē. hic. is. idē. sui. Posses
siua. v. meus. tuus. suus. nr̄ ⁊ vester. Reliqua
aūt deductiua dicuntur. q̄ ex illis deducta atꝫ
ꝯposita existunt. vt quispiā. aliquis ⁊c̄

De verbo. Ca. viij

Verbū dictum eo ꝙ verberato aere
sonat. vel ꝙ hec ꝑs frequent᷑ in orō
ne versēt᷑ Sunt aūt verba mentis si
gna quib⁹ hoīes cogitationes suas
inuicē loquendo demrānt. Sicut aūt nomen si
gnificat ꝑsonā: ita verbum dictū factumqꝫ ꝑ
sone. In ꝑsona verbi agentis ⁊ patientis sig
nificatio est. Nā scribo ꝑsone factum est Item
scribor ꝑsone factū indicat: sed eius a quo pa
tit᷑. Verboꝝ genera duo sunt. grammaticoꝝ
atqꝫ rethoꝝ. Grāmaticoꝝ in tria cadunt tp̄a
instans. preteritū ⁊ futuꝝ vt facit. fecit. faciet
Rethoꝝ aūt vniuersa orō verba dicūt᷑. velu
ti. verbis bonis nos cepit. verba bō habuīt.
Vbi non tm̄ verba q̄ in tria cadunt tp̄a: sed
vniuersa orō est. Verboꝝ species sunt forme.
modi. ꝯiugationes ⁊ genera.

orme verboꝝ inde dicte eo ꝙ nos ad vnam
quamqꝫ rem informent. ꝑ has enim ostendi
mus quid agamus Perfecta forma dicitur a
ꝑficiendo. vt lego. tūc enim dicendum est qn̄
in p̄nti tempore legimus. Meditatiua dicta a
meditantis sensu. vt lecturio ꝰ legere medito
Inchoatiua post meditationem ab inchoan
tis inditio. vt calesco. Frequentatiua a sepi⁹
agendo. vt lectito. Forme ei sensū tenent. mo
di declinationē. Nā nescis quid sit declinatio
nisi prius didiceris quid sit sensus.

odi dicti ab eo: quemadmodū sint in suis
significationibus. Indicatiuus em̄ mod⁹ dr̄.
q̄ significationē indicantis habet vt lego. Im
patiuus. q̄ sonum habet impandi. vt lege.
Optatiuus q̄ ꝑ ipsum optam⁹ aliquid agere
vt vtinā legerem. Coniūctiuus. q̄ ei ꝯiungit᷑
aliquid vt locutio plena sit Nā qn̄ dicis. cum
clamem pendet sensus ꝙ si dicā. cū clamē qua
re putas ꝙ taceam: plenus est sensus. Infini
tiuus dr̄ eo ꝙ tp̄a definiens ꝑsonā verbi non
definit. vt clamare. clamasse Cui si adiungas
ꝑsonam: clamare debeo. debes. debet. fit quasi
finitū. Impersonalis dicitur. q̄ indiget perso
na noīs vel ꝓnominis. vt legitur. addis ꝑso
nā a me. a te. ab illo ⁊ plene sentit᷑. Sed infini
tiu⁹ modus ꝑsona tm̄ verbi egit Impsonalis
vero vel ꝓnoīs ꝑsona vel nominis.

oniugatio dicitur eo ꝙ ꝑ eam ad vnum so
num multa ꝯiunguntur. Docet enim in quā
sillabam exeat futuꝝ tempus ne ꝑ imperitiā
quis dicat legebo pro legā Haꝝ prima ⁊ secū
da mittunt futurum tp̄s in bo. ⁊ in bor. tercia
in am. ⁊ in ar.

enera verborum ideo dicta. quia gignunt.
Nā actiuo adijcis r ⁊ gignit passiuū. rursum
passiuo adimis. r. ⁊ parit actiuū. Ipsa aūt a
ctiua dicunt᷑ q̄ agunt. vt verbero. Et passiua.
q̄ patiunt᷑ vt verberor. Neutralia q̄ nec agūt
nec patiuntur vt iaceo. sedeo. Hijs si. r. litterā
adijcis nō sonant latina. Communia aūt di
cunt᷑. q̄ ⁊ agunt ⁊ patiunt᷑ vt amplector. Hec
similiter deposita. r. littera latina nō sunt. De
ponentia vero dicunt᷑. q̄ deponunt futuri tp̄is
ꝑticipiū a significatiōe passiua qđ exit in dus
vt gloriandus.

De aduerbio. Ca. ix.

Aduerbiū dictū est eo ꝙ verbis ac
cidat. vt puta. bene legi. Bene adū
biū est legi verbū. Inde ḡ dictū ad
uerbiū ꝙ sp̄ v̄bo iunctū adimplet᷑
Verbū em̄ solū sensum implet. vt scribo. Ad
uerbiū aūt sine verbo non hꝫ significationē
plenā. vt hodie. Adijcis illi verbū. hodie scri
bo. ⁊ iunctū verbo implesti sensū.

De ꝑticipio. Ca. x.

Participiū dcm̄ ꝙ noīs ⁊ verbi cā
piat ptēs. q. ꝑti capiū. A noīe em̄
vendicat sibi gn̄a ⁊ casus. a verbo
tp̄a ⁊ significatōes ab vtroqꝫ nūm
⁊ figuram.

De ꝯiunctione. Ca. xi.

Coniūctio dicta eo ꝙ sensus senten
tiasqꝫ ꝯiungat. Hec em̄ ꝑ se nichil
vꝫ: sed in copulatione sermonum
quasi qđdam exhibet glutinum. ā
em̄ noīa sociat vt augustinus ⁊ iheronimus
aut verba. vt scribit ⁊ legit Vna autē vis oīm
siue copulent. siue disiungāt. Copulatiue au
tem coniunctiones dicte: eo ꝙ sensum vel ꝑso
nas ꝯiungant. vt ego ⁊ tu eamus ad forum.

ipſum et ſenſum coniūxit· Diſiunctiue dicte ꝙ
diſiungunt res ⁊ pſonas vt ego aut tu facia
mus. Subiunctiue dicuntur ꝙ ſubiūgūtur
vt cū dicimus enī regiqꝫ hominiqꝫ deoqꝫ non
dicimus· ꝗregi ꝗ homini ꝗdeo· Expletiue di
cte ꝙ explent ꝓpoſitam rem vt puta ſi hoc nō
vis ſaltem illud fac. Communes nominantur
ꝗ vbivis ꝑponūtur ⁊ ſubiūguntur vt igitur
hoc faciam· hoc igitur fatiam. Cauſales dicū
tur a cauſa. eo ꝙ aliquid cogitēt facere vt pu
ta occido illū ꝙ habet aurū· Racōnales dicunt̄
a racōe qua quiſqꝫ vtitur i fatiendo vt quomō
eū occidā ne agnoſcat veneno an ferro

De prepoſitionibus Capl̄ xj

Prepoſitio dicta qꝰ nominibꝰ ꝑpo
natur ⁊ verbis· Accuſatiue autē et
ablatiue ꝑpoſicōes a caſibꝰ qbꝰ ſer
uiūt dicte· Loqlares vero ꝙ loquelis ⁊ vbis
ſemper coherent nec aliquid valēt ſole poſite
vt· di· dis· Cōiūcte vero verbis figurā fatiunt
vt diduco diſtraho

De interiectione Caᵐ xij.

Interiectio ē vocata ꝙ ſermonibus
interiecta idē interpoſita affectuꝫ cō
moti animi exprimit: ſicut cum dꝛ
ab exultante va· a dolente heu ab
iraſcente he· a timente hei· Que voces quarum
cumqꝫ linguarum ꝓprie ſunt nec in aliā ling
uam facile trāſferuntur

De voce Caᵐ xiij.

Vox eſt aer ictus ſenſibilis auditu
quantum in ipſo eſt. Omnis vox
aut eſt articulata aut cōfuſa. Arti
culata eſt hoim· cōfuſa animaliuꝫ
Articulata eſt que ſcribi poteſt· confuſa que
ſcribi nō poteſt.

De ſillaba Caᵐ xv.

Sillaba grece latine cōceptio dicit̄
ſiue cōplexio. Nam ſillaba dicta
eſt apo tu ſillabanin grāmaton ⁊
cōcepcōe lraꝝ· ſillabanin enī dicit̄
cōcipere. Vnde ⁊ vere illa ē ſillaba que ex plu
ribꝰ naſcitur litteris. Nā vnā vocaleꝫ ꝓ ſillaba
abuſiue nō ꝓprie dicimus· que non tam ſilla
ba dicenda eſt q̄m ratio tempoꝝ. Sillabe autē
aut breues aut longe aut cōmunes ſunt. Bre
ues vocate ꝙ nūq̄ꝫ produci poſſunt. Longe ꝙ
ſemꝑ producuntur: ⁊ nunq̄ꝫ corripi poſſunt
Communes autē ꝙ ꝓ ſcribētis arbitrio cum
neceſſitas cogit et producunt̄ et corripiuntur
Lege donatum. Ideo autem ſillabe longe bre
ueſqꝫ dicūtur ꝙ ꝑ varias vocū moras aut du
pla aut ſimpla ſpacia temporis habere videt̄
Dyptonge ſillabe greco nomine dicte qꝰ i eis
bine vocales iūgantur. Ex hiis apud nos reās
eſſe ſcimus· iiij· ae· oe· au· eu· Ei vero apꝰ ma
iores tantū celebrata fuit. Sillaba autēꝫ apud
metricos ideo ſemipes noiat̄ ꝙ ſit dimidius
pes. Nam pes duabus cōſtat ſillabis. Cuꝫ er
go ſillaba vna eſt qi dimidius pes eſt. Dyoni
ſius lincius ſillabarum omniū ſingulas for
mas aptiſſimas fecit et ob id ſtatua honora
tus eſt

De Pedibus Ca. xvj

Pedes ſunt qui certis ſillabaꝝ tēpori
bus cōſiſtunt· nec a legittimo ſpa
cio vnq̄ꝫ recedūt. Pedes dicti eo ꝙ
ꝑ ipſos metra ābulent. Nā ſic nos
pedibꝰ incedimꝰ· i a metrī qi pedibꝰ gdiūt̄. Pedes
aūt oēs· c· xx· iiij· ſūt· diſillabi· iiij· triſillabi·
viij· tetraſillabi· xvi· pētaſillabi xxxij· exaſilla
bi· lxiiij. Vſqꝫ ad· iiij· aūt ſillabas pedes dicūt̄
reliq ſinzuge vocāt̄. Ipi aūt pedes habēt ſpecia
les cauſas nominū q̄re ita vocāt̄. Pirrichius
dictꝰ ē ꝙ hic aſſidue vel in certamine ł in ludo
puerili ſepiꝰ frequentabatur. Spondeꝰ dꝛ· ꝙ
tractim ſonat Nā ſpōdeꝰ tractatꝰ quidā dicit̄
idē ſonꝰ qui fundebat̄ circa aures ſacrificāciū
Vnde ⁊ hij qui tibijs canebāt in ſacris gētiliuꝫ
ſpondiales nominabāt̄. Trocheꝰ vero ab eo
dictus ē quod celebrem cōuerſionē fatiat can
tilene et quaſi rota velociter currat in metris
Trochꝰ enī grece rota dicit̄. Iambꝰ dictꝰ ē qꝰ
iamboꝫim greci detrahere dixerunt. Huiōi ei
carmine omnes inuectiones iplere poete ſunt
ſoliti. Dictū aūt nomē ab eo qꝰ velut venenū
quēadmodū maledicti aut liuoris infundat
Tribrachus qui et coriuis appellat̄ dictus ꝙ
ſit ex tribus breuibꝰ. Moloſus dictus a ſalta
tione moloſoruꝫ quam exercuerunt armati
Anapeſtus grece dicit̄ repercuſſus. Greci enim
anapeſtin repercuſſionem dicūt. Qui ideo dicit̄
repercuſſus eo quod repcuciat̄ a dactilo. Eſt enī
illi ꝯtrariꝰ. Dactilus a digito dictꝰ ꝙ a longio
re nodo inchoās in duas deſinat breues. Sic ⁊
iſte pes iūncturā vnā habet longā et· ij breues
Vnde et manꝰ ꝯpanſa palma dꝛ· ⁊ pēdentes
digiti dactili. Amphibrachus qꝰ in vtraqꝫ ꝑ
te breuem habeat in medio longa interiacēte
Brachis enī breuis dicitur. Amphimacrus
qꝰ due hinc et inde longe habeant in medio
incluſam breuem. Macros enī grece longꝰ dꝛ
Bachiꝰ appellatꝰ ē eo ꝙ iſto pede bachia idē
liberi ſac̈ celebrāt̄. Antibachiꝰ ł palimbachi
us dictꝰ ꝙ tractꝰ a bachio eſt. Proceleumati
cus eo ꝙ ſit ad celeuma canticū aptꝰ. Diſpon
deꝰ aūt ⁊ ditrocheꝰ ⁊ dijambꝰ dicti ꝙ geminis
conſtent iambis ſpondeis vel trocheis. Anti
ſpatus ꝙ ſit ex cōtrarijs ſillabis· ex breui ſci
licet et longa ex longa et breui· Coriābꝰ vero

qꝛ ex hoc pede cōpoſitum carmen choris aptiſſi
mū ſit. Jonici ſane ꝓpter numerū inequalē ſo
nū dicti. habent enim binas longas ſillabas
binaſqꝫ correptas. Peones dicti ab inuento
re. Conſtāt ipſi ex vna lōga et trib⁹ breuib⁹
que longa iuxta nomina eorū variatim eſt cō
ſtituta: Epitriti vocati quod ſemper tres lon
gas habeāt ſillabas et vnam breuem. Sin
zugie aūt ſūt pentaſillabi et exaſſillabi pedes
dicti apud grecos ſinzogie quaſi quedam de
clinaciones ſed hij non ſūt pedes ſꝫ appellātur
pētaſillabi et exaſillabi. qꝛ vltrā. v. ꝗ. vi. ſillās
nō ꝓcedūt. vnde nō oꝫ ī carmīe has ſillabas
q̄libet excedere nomen. ut cartaginenſiū iero
ſolimitanorū et cōſtantinopolitanorū. Acci
dunt vnicuiqꝫ pedi arſis et theſis ꝗ eleuatio
et depoſicio vocis. Neqꝫ enim iter vocis pedes
dirigere poterunt niſi alterna vice leuentur et
deponātur ut arma. ar eleuacō ē. ma depoſicō. In
hijs duobꝫ p diuiſionem pedes legittimi colli
guntur: ut duo ad duo: Equa diuiſio eſt quo
ciens arſis et theſis equali temporum diuiſi
one ceduntur ut quatuor ad duo. Dupla quoci
ens ex hijs vnū alterum duplo vincit. Seſcu
pla vero ē quociens vnū alterū ſeſcuplo ſupat
dimidietate nūeris ut tria ad duo. In ſimpla
enim eius parte vnum plus inuenitur ī dupla
vno minus habetur. Seſcuplū eni dimidium
dupli ē. Tripla eſt q̄n maius ter cōtinet to
tum minus. id eſt tria ad vnū. Epitrita eſt q̄n
minus continetur a maiore et eius tercia pars
Ceduntur eni pedū membra vel p equalitatem
vel p duplū vel p ſeſcuplū vel p triplū uel epi
tritum. Patimur ꝰ inequales hos pedes

Piricium ―― ◡ ◡ ―― vt fuga. equa
Spondeum ― ―. ii. ― ii. ―― vt eſtas. eq̄
Dactilum ― ― ii. ◡◡ ii ― vt menalus equa
Anapeſtum ― ◡◡ ii. ― ii. ―― vt erato. eq̄
Diſpondeum ― = iiii. = iiii. vt oratores equa
Proceleumaticum ― ◡◡ ii. ◡◡ ii. ― vt auicula
Di iambum ― ◡ ― iii. ◡ ― iii. vt ꝓpinq̄tas equa
Ditrocheum ― ― ◡. iii. ― ◡ iii. vt cantilena equa
Antiſpatum ― ◡ ― iii. ― ◡ iii. ― vt ſalominus eq̄
Coriambum ― ― ◡ iii. ◡ ― iii. vt armipotēs equa
Item in dupla partimur hos pedes
iābꝫ Trocheum ―― ◡ ii. ― ii. ― vt patens dup̄ (vt meta. dup̄)
Moloſum ―― = iiii. ― ii ― vt eneas dup̄
Tribrachū ―― ◡◡. ii. ◡ i. ― vt macula dup̄
Jonicum maiorem ―. = iiii. ◡◡ ii. iunoni⁹ dupla
Jonicum minorem. ◡◡ ii. = iiii vt diomedes dup̄
Vnus vero tantum eſt que tripla partitione
diuiditur: que eſt maxima: atꝫ ideo minime
metris adeſt
Amphibrach⁹. ― ◡ i. ― ◡ iii. vt carina triplex

Seſcupli autem hij ſunt
Amphimacrus. ― ii. ◡ ― iii. vt inſule ſeſcuplū
Bachius ―. ◡ ― iii. ― ii. vt achates. ſeſcuplū
Antibachius. ― ii. ― ◡ iii. ― vt natura ſeſcuplū
Peon primus. ― ii. ◡◡◡ iii. vt legittim⁹ ſeſcuplū
Peon ſecund⁹. ◡ ― iii. ◡◡ ii. vt colonia ſeſcuplum
Peon terci⁹. ◡◡ ii. ― ◡ iii. vt menedem⁹ ſeſcupl̄
Peon quartus ◡◡◡ iii. ― ii. vt celeritas ſeſcupl̄
Reſtat quos epitrita pticōe diuidim⁹
Epitritus primus. ◡ ― iii = iiii. vt ſacerdotes epit̄
Epitritus ſc̄d̄s. ― ◡ iii. = iiii. ― vt cōditores ep̄
Epitrit⁹ tercius. = iiii. ◡ ― iii. vt demoſtenes ep̄
Epitrit⁹ quart⁹ = iiii. ― ◡ iii. vt feſcennin⁹ ep̄
Sunt igitur hij equi. x. dupli vero. vi. triplus
vnus. ſeſcupli. vij. Epitriti. iiij.

NVmerus ſillabarū in pedib⁹ a duabus
vſqꝫ ad ſex ꝓtenditur. vlteri⁹ enim nō ꝓcedit
qꝛ ad v ſꝫ. vi. ſillabas tēdūt pedes. Tempora
in pedibus ſunt vt quāta vnuſquiſqꝫ pes habe
at. Reſolutio eſt pedum quando ꝓ vna longa
due breues ponuntur aut ꝓ duabus longis
quatuor breues ponuntur. vt ſectaqꝫ intexūt
abiete coſtas. Abiete nūc reſolucio ſpōdei in
ꝓceleumatico in q̄ reſolucōne ſemper ſynalim
phan ſequitur virgilius. Ex vna aūt lōga due
breues ſiūt ex duabꝫ aūt breuibꝫ longa nūq̄
ſit. Findi autem ſolida poſſunt ſolidari ſciſſa
nō pn̄t. Figura ē cui⁹ nota ſillabe agnoſcitur
Vbi enim circuli partem inferiorem bis poſi
tam aſpicis. pirrichi⁹ ē. ◡◡. vbi ꝗ geminat
iacentem ſpondeus. ―. ― . Nam nota bre
uis inferior ſemic r ulus: nota longa ꝗ iacens
◡. ―. Metra pedib⁹ accidūt vt a trocheo tro
chaicū. a dactilo dactilicū a iambo iābicum de
q̄bus paulo poſt dicendum eſt

De accentibus

xvij.

ACcentus qui grece proſōdia dicitur.
ex greco nomen accepit. Nam gre
ce pros: latine ad: ode grece latine
cantus eſt. Hoc enim nomen de v̄
bo ad verbum expreſſum eſt Latini autēꝫ ha
bent et alia nomina. Nam accētus ꝗ tonos et
tenores dicūt quia ibi ſonus creſcit et deſinit
Accentus autem dictus q̄d iuxta cantuꝫ ſit. ſi
cut aduerbium qꝛ iuxta v̄buꝫ eſt. Acut⁹ accē
t⁹ dict⁹ qꝛ acuat et erigat ſillabā q̄d ꝗuis de
p̄mat et deponat. Eſt em̄ cōtrari⁹ acuto circū
flexus quia de acuto ꝗ graui cōſtat. Incipens
em̄ ab acuto in grauē deſinit atꝫ ita dū aſcen
dit et deſcendit circumflex⁹ efficitur Acut⁹ āt ꝗ
circūflex⁹ ſimiles ſūt. Nā vtraqꝫ leuat ſillabaꝫ

grauis contrari⁹ ambob⁹ videt̃. Nã ſemꝑ de
primit ſillabas cum illi leuent vt vnde venit
titan et nox: vbi ſidera cõdit vnde hic grauis ẽ
minus eni ſonat q̃m acutus et circumflex⁹
Monoſillaba aũt pars oracioĩs ſi naturalit̃
breuis ẽ ut vir ât poſicioẽ longa ut ars acutũ
accentum habebit. Si vero naturaliter longa
ut res: circũflexũ. Diſſillaba pars oracionis ſi
priorem naturaliter longã habet. et vltimam
breuẽ. circũflectit̃ ut muſa. Aliter acuitur. Tri
ſillaba pars oracioĩs. ſi mediam breuem ha
bet ut thibia. tunc primã acuim⁹. Si vero na
turaliter longã hʒ ſecundã. et vltimã breuem
ut metellus. tunc mediã circũflectim⁹. Tetra
ſillaba aũt et pẽtaſillaba racione triſillabarũ
retinent̃. Grauis accent⁹ cum vno accẽtu po
tu poteẽ in diccione vna: cũ vtriſqꝫ numq̃ ut
catullus. In cõpoſita diccione vn⁹ accent⁹ ẽ
ut armipotẽs oĩpotẽs. Accẽt⁹ aũt repti ſũt vel
ꝓpter diſtinctionem. ut viridiqꝫ in litore con
ſpicit̃ ſus ne dicas vꝫſus vel ꝓpter ꝓnũciacio
nem: ne dicas meta breuit̃: et non ꝓducte me
ta. vel diſcernẽde ambiguitatis cauſa ut ergo
Nã cũ ꝓducit̃ go cauſã ſignificat. cũ corripit̃
cõiunctionem.

De figuris accentuũ

Ca^m xviij

FIgure accentuũ. x. ſũt que a grãmati
cis ꝓ verborũ diſtinctioĩb⁹ apponũt̃
Oxia id ẽ acutus accentus. linea a ſi
niſtra parte in dexteram partẽ ſurſũ ducta ſit
ita ⁄. Baria id ẽ grauis linea a ſũmo ſiniſtre
in dexteram depoſita ſit ita \. Periſpomene id
ẽ circũflex⁹ linea de acuto et graui facta expri
mit̃ ita ^ Macros aũt id eſt longa virgula ia
cens eſt ita –. Brachin id eſt breuis pars ẽ
circuli inferior iacens ita ᵕ. Iſen id ẽ cõiũctio
q̃ duo verba cõiũgit. ſubiecta virgula verſui
circũflexa ſit ita ‿. Diaſtole id ẽ diſtinctio q̃
e cõtrario ſeparat dextera pars circuli ſuppoſi
ta verſui ſit ita). Apoſtrophos pars itẽr cir
culi dextra. et ad ſũmã litterã appoſita ſit ita
). Qua nota deeſſe oſtendit̃ i ſmone vltiãs
vocales ut tribunal ꝓ tribunale. Daſian q̃d it̃
pretat̃ aſpiracio: id eſt vbi. h. litt̃a poni debet
tali figura notat̃ ⊢. Phile quod int̃pretatur
ſiccitas ſiue purum. id ẽ vbi. h. lr̃ã eſſe non de
bet tali nota oſtenditur ⊣. Quorum duorum
accentuũ figuram: latini ex ipã littera aſpira
cioĩs fecerunt. Vnde ſi iungas has: facis eã
dem aſpiracioĩs notam. Rurſũ ſi mediũ eius
apicem ſcindis. daſian et philen facis

De poſitura

Ca^m xix

POſiturã eſt figura ad diſtinguen
dos ſenſus per cola et comata: et
periodos que dum ordie ſuo appoĩt̃
ſenſũ nobis lectioĩs oſtendit. Dicte aũt poſitu
re: vel q̃ punctis poſitis ãnotant̃ vel quia ibi
vox ꝑ int̃uallo diſtinctioĩs deponit̃. Has greci
theſis vocãt. latini poſituras. Prima poſitura
ſub diſtinctio dr̃: eadem ⁊ coma. Media diſtic
tio ſequens eſt. ipã ⁊ cola. Vltima diſtinctio
que totam ſentenciam claudit ipã eſt period⁹
cui⁹ vt dixim⁹ partes ſũt cola ⁊ coma: quarũ
diuerſitas punctis diuerſo loco poſitis demõ
ſtratur. Vbi enĩ in inicio ꝓnũciacioĩs necdũ
plena ſẽſui pars eſt et tamen reſpirare opor
tet. ſit coma id eſt particula ſenſus pũctuſqꝫ
ad vnã litt̃am ponit̃. et vocatur ſub diſtictio
ab eo q̃d punctũ ſubt⁹ id ẽ ad vnã litt̃am ac
cipit. vbi aũt in ſequentib⁹ iã ſẽtẽcia ſẽſum
preſtat. ſꝫ adhuc aliquid ſupẽ de ſentẽcie plẽ
tudine ſit cola: mediãqꝫ litterã puncto nota⁹
et mediã diſtinctionem vocam⁹ q̃ pũctũ ad
mediã litteram ponim⁹. Vbi vero iam ꝑ gra
dus ꝓnũciãdo plenã ſentẽcie clauſulã facim⁹
ſit periodus: pũctũqꝫ ad caput litere ponim⁹
et vocatur diſtinctio id ẽ diſiunctio. q̃ itegrã
ſepat ſentẽciam. Hoc quidem apud oratores
Ceterũ apud poetas vbi i verſu poſt duos pe
des de parte oracionis nichil ſupeſt colon ẽ
Totus aũt verſus periodus eſt

De notis ſentenciarum

Ca^m xx.

PReterea quedam ſcriptuarum no
te apud celeberrimos auctores fue
runt quaſqꝫ antiqui ad diſtinctio
nem ſcripturarum carmibꝫ et hyſtoriis ap
poſuerunt. Nota eſt figura ꝓpria i littere mo
dum poſita ad demonſtrandam vnamquãqꝫ
verbi ſenterciarumqꝫ ac verſuum racionem
Note autem verſibus apponunt̃: numero. xx.
et vi. q̃ ſũt nominibus infraſcriptis. ⁜ Aſte
riſcus apponitur in hiis que omiſſa ſunt ut il
luceſcant per eam notam que deeſſe videtur.
Stella enim aſter greco ſermone dicitur. a q̃
aſteriſcus eſt deriuatus. –. Obelus id eſt virgu
la iacens apponitur in verbis vel ſentenciis
ſuperflue iteratis ſiue i hiis locis vbi lectio ali
qua falſitate notata ẽ. ut quaſi ſagitta iugu
let ſuperuacua atqꝫ falſa confodiat. Sagitta
enim grece obelus dicitur ∸ Obelus ſuperne
appunctatus ponitur in hiis de quibus dubi
tatur vtrũ tolli debeant necne apponi. ÷ Lim
niſcus id ẽ virgula inter geminos punctos
iacens apponitur in hiis locis que ſacre ſcrip
ture interpretes eodem ſenſu ſꝫ diuerſis ſermo
nibus tranſtulerunt ẏ Antigraphus cum

puncto apponitur. vbi in tranſlationibus di
ciſus ſenſus habet. Aſteriſcus cū obelo
hac ꝓprie ariſtarchus vtebat in hijs verſib9
qui nō ſuo loco poſiti erant ¶ Paragraphus
ponitur ad ſeparādas res a rebus que in con
nexu cōcurrunt queadmodum in kathalago
loca a locis. et regiones a regionibus i agone
pmia a pmijs. certamina a diuerſis certamini
bus ſeparantur ⁊ Poſitura eſt figura para
grapho ɔtraria. ideo ſic formata. qȝ ſicut ille pncipia
notat ita iſta fines a principijs ſepat ◡ Cri
phia circuli pars inferior cū pūcto ponitur in
hijs locis vbi queſtio dubia ⁊ obſcura api
ri vl ſolui non potuit ↄ Antiſimma ponit ad
eos verſus quoꝝ ordo pmutandus eſt ſicut
et in antiquis auctoribus poſitum inuenitur
ↄ Antiſimma cū puncto ponitur in hijs locis
vbi in eodem ſenſu duplices verſus ſūt. et du
bitat qui pocius eligendus ſit ⁊ Diple hanc
ſcriptores noſtri apponūt in libris eccāſticoꝝ
viroꝝ ad ſeparāda vel demonſtrāda teſtimo
nia ſanctaꝝ ſcripturaꝝ ⁊ Diple pleſticon vel
piſticon. hanc leogaras ſiracuſanus poſuit. to
mericis verſibus ad ſeparacionem olimpia
celo ⁊ Diple per diſtigmine id ē cū geminis
punctis. hanc antiq̄ in hijs apponebāt. que
ſcenodot9 epheſius nō recte adiecerat. aut de
traxerat āt p mutauerat. i hijs ⁊ nri ea vſi ſūt
⁊ Diple obolismene interponit ad ſepandos
in cōmedijs vel tragedijs piodos ⁊ Auerſe
obolismene quociens ſtrophe ⁊ antiſtroph9
inferebat ⁊ Aduerſa cū obelo ad ea ponitur que
ad aliq̄d reſpiciūt. vt nos ne tibi fluxas frigie
res vertere fundo conamur. ⁊ Nos an miſeros
qui troas achiuis obiecit. ⁊ Diple ſupne obe
lata ponitur ad cōditiones locorum ac tēporū
pſonarūqȝ mutatas ⁊ Recta et aduerſa ſup
ne obelata ponit finita loco ſuo monade ſigni
ficāte ſimilem ſequentē qȝ eſſe ⁎ Ceraunium
ponit quociens multi verſus improbant nec p
ſingulos obelāt. Ceraunium enī fulmen dicit
⁎ Criſanon hec ſola ex voluntate vniuſcuiuſqȝ
ad aliquid notandū ponit ⁊ Phi et ro id eſt
fortis vel frontes. hec vbi aliq̄d obſcuritatis
eſt ob ſollicitudinē ponit ⁊ Anchora ſupe
rior ponitur. vbi aliqua res magna omnino ē
⁊ Anchora inferior vbi aliquid viliſſime aut
incōuenienti9 denūciatum eſt ⁊ Cronis nota
tantum in fine libri apponitur ⁊ Alogus no
ta que ad mendas adhibetur. Fuerūt ⁊ alie
librorū note ꝑ agnoſcendis hijs que p extre
mitates paginarum exponūtur. vt vbi lector
in liminari huiuſmodi ſignū iuenerit ad tex
tum recurrens eiuſdem ſermonis vl verſiculi
ſciat expoſitionem cuius ſimilem ſuperiacētē

notam inuenerit

De notis vulgaribus XXI.

Vulgares notas ennius prim9 mille
et centum inuenit. Notarum vſus
erat vt quicq̄d p cōtione vl ī ſcēne
aut in iudicijs diceret. librarij ſcri
berent cōplures ſimul aſtantes. diuiſis int ſe
partibus q̄t quiſqȝ verba. et quo ordine exci
peret Rome prim9 tulli9 tiro ciceronis libertu ſ
cōmentatus eſt notas. ſȝ tantū ppoſitionum
Poſt eum tercius pſannius. filargius ⁊ aqui
la. libert9 mecenatis alias addiderūt. Deinde
ſeneca. contracto omnium digeſtoqȝ ⁊ aucto
numero opus effecit in quinqȝ milia. Note āt
dicte eo q̄d verba vel ſillabas pfixis caracteri
bus notent ⁊ ad noticiā legentium reuocent
quas qui didicerunt proprie iam notarij ap
pellantur

¶ De notis iuridicis XXII.

Quedam aūt littere in libris iuris
verborū ſuoꝝ note ſūt quo ſcriptio cō
celebris breuior fiat. Scribebat eī
verbi grā p.b. ⁊ p.f. bonū factuȝ. p
ſ. ⁊ p.c. ſenatus conſultus. p.r. ⁊ p.p. reſpub
lica. p.p. ⁊ p.r. ppls rōn9. p.d. ⁊ p.t. dūtaxat
p ſupinā. ui. litteram mulier. p p. ſecūdā natu
ram pupillus p. a. verſo capite pupilla. per
vnuȝ. k. caput. p duo. kk. cappa iūcte calūnie
cauſa p. i ⁊. e. iudex eſto. p. d ⁊. m. dolū malū
Cuius generis plurime conſimiles note: in li
bris āntiq̄s iueniunt Has iuris notas nouicij
imperatores a codicib9 legū abolēdas ſāxerūt
qȝ mltos p has callidi ingenio ignorantes de
cipiebant atȝ ita iuſſerunt ſcribendas in legi
bus litteras vt nullos errores nullas amba
ges afferant ſed ſequenda et vitanda aperte
demonſtrent

De notis militaribus XXIII.

In breuiculiſqȝ quibus militū no
mina cōtinebant: ꝓpria nota erat
apud veteres. q̄ īn ſpiceretur. quāti
ex militibus ſupeſſent. quantiqȝ ī
bello cecidiſſent T tau nota in capite verſiculi
ſupſtitem deſignabat. θ. theta vero ad vniuſ
cuiuſqȝ defuncti nomē apponebatur. Vnde et
habet p mediam telum id eſt mortis ſignū.
De qua pſius ait. Et potis eſt nigrū vitio pfi
gere theta. Cū aūt pueritiaȝ ſignificare vellēt
λ lauta littera vſi ſunt. ſic mortē ſignificabāt
cū ponebant theta ad caput. Inſtipēdiorum qȝ
largitione ꝓprie erant note

De notis litterarum XXIIII.

Notas etiaȝ litterarū inter ſe veteres
faciebāt vt quicq̄d occulte inuiceȝ ī
ſcripturis ſignificare vellent. mutuo

ſcriberet teſtis eſt brutus. q̄ vſus hijs litt̄is
ea que actur⁹ erat notabat ignorātib⁹ alijs
q̄d ſibi vellet hee litt̄e. Ceſar q̄ꝫ āguſtus ad
ſitium q̄m inquit innumerabilia incidūt aſſi
due que ſcribi alkutrū oportet et eē ſecreta.
habeām⁹ int̄ nos notas ſi vis tales. ut cum
aliq̄d notis ſcribēdū erit pro vna quaqꝫ litte
ra ſcribam⁹ ſequētē hoc modo ꝑ. a. b ꝑb. c. et
deinceps eadē ratōe ceteras. pro. z. autē litt̄a
redeūdū erit ad duplex aa. Quidā eciā vſis
verbis ſcribūt ¶ de notis digitorum xxv.

Sunt quedā ꝯ digitoꝝ note. ſūt et
oculoꝝ quib⁹ ſecum taciti ꝑculqꝫ
diſtantes colloquunt̄ ſic mos eſt
militaris ut quociēs cōſenciat exercit⁹ quia
voce nō p̄t. manu ꝑmittat. alij quia voce non
poſſūt: gladioꝝ motu ſalutant. Ennī⁹ de qua
dā impudica. quaſi ī choro pila ludens. dotatū
dat ſeſe: ꝯ cōmunē facit. Aliū tenet. alij mu
tat. alibi man⁹ ē occupata. alij puellit pedē
alij dat anulū expectans a labris. aliū inuo
cat. cū alio cantat. attñ alijs dat digito litte
ras Et ſalomō. Annuit oculo. terit pede; digi
to loquit̄ ¶ de orthographia xxvi.

Orthographia grece. latine recta ſcri
ptura int̄pretat̄. Orto enī greci recte
ḡphia ſcp̄tuā dr̄. Hec diſciplinā do
cꝫ queādmodū ſcribē debeam⁹. Nā ſic ars trac
tat de partiū declinacione. ita orthographia
de ſcribēdi pericia. vtputa ad. cum eſt prepoſi
cio. d. litterā. cum eſt ꝯiūctio. t. litterā accipit.
Haud q̄ndo aduerbiū eſt negandi. d. littera
termīat̄. ꝯ aſpiratur ī capite. q̄ndo aūt cōiunc
tio diſiūctiua ē p. t līam ſine aſpiracione ſcri
bit̄. Apud prepoſicio p. d. ſcribit̄. ſicut ad. ūt
apd̄ patrē. quā veteres ſepe apud. ꝑ aduer
bio vſi ſūt duab⁹ ex hijs medijs līis ſubtra
ctis. Interdū aut alie littere in locū aliaꝝ lit
teraꝝ rite ponūt̄. b. ꝯ p. litteris quedā cogna
cio ē. Nā ꝑb irro. dicimus pirrum. C et g. q̄n
dā cognacionē habēt. Nā cū dicim⁹ centū et
trecentos. poſtea dicim⁹ q̄drīgētos. g. po
nētes ꝑ. c porro it̄ c. et q. q̄dā ꝯgnacio ē. nā
hui⁹cemōi p c. cuius q̄ꝫ. p q. ſcribim⁹. Cū au
tē p̄poſitio. p. c. ſcribēda eſt ſi aūt aduerbiū
fuerit p. q. Dicim⁹ enī quū lego. Deus p e. ſo
lam: demō p ae dyptongon ē notand⁹. Equ⁹
q̄d eſt animal. per e. ſcribendus. Equus q̄d
eſt iuſtus per ae dyptongō eſt ſcribēd⁹. Ex
ſul addita ſ. deb; ſcribi. q̄ exſul dr̄. q̄ extra ſo
lū ē. Exultat: melius ſine ſ. littera ſcribit̄. Nā
cū ipſa. x. ex. c. ꝯ ſ. cōſtat. q̄uo cum ī eā ſit. ſ. cur
ſus ei addit̄ alia. Aequor p dyptongō ſcri
bēdū q̄ nō ab aqua ſ; ab eq̄litate nomen eſt
factū. Forſitan p. n. in fine ſcribend. q̄ integꝝ

ratus eſt ſi forte tandem. Fedus quoqꝫ ē defor
mis. p e. ſolam ſcribendum: fedus quod ē pac
tum. cum oe. dyptongō ſcribēdū. Formoſus
ſine. n. ſcribitur. q̄ a forma vocatur. Gnatus
q̄d ē filius. p g. ſcribēdū: q̄ facit generat⁹. H
que aſpiracōis littera ē: ī latino tantū vocali
bus iungitur. ūt honor. homo. humus. Aſpi
rat̄ autē ꝯ conſonātib⁹. ſ; in grecis ꝯ hebreis
nominibus. Heu autē ꝯ heu interiectiones per. h
ſcribende. J. litt̄ erā int̄ duas vocales conſtitu
tam bis ſcribi quidam exiſtimabant vt tro
ia maia. ſ; hoc racio non ꝑmittit. Nūnq̄m enī
tres vocales in vna ſillaba ſcribuntur. ſ. i. lit
tera inter duas vocales conſtituta. ꝑ dupla
habetur. Id ꝑnomē neutri generis. p d. ſcribit̄
ab eo q̄d eſt. is. ea. id. q̄ facit idē. Quod ſi ver
bum ē tercie pſone. p t. notabim⁹. ab eo q̄ ē
eo is it. q̄ facit itur. K. litteram antiqui p̄po
nebant quociens. a. ſequebatur vt kaput
kama. kalam⁹. Nunc autē kartago ꝯ kalēde
p eandem tantū ſcribuntur. Omnia aūt greca
noīa qualicūqꝫ ſequente vocali. p k. ſunt ſcri
benda. Laet⁹ p ae dyptongō ſcribit̄: q̄ a leti
cia. a latitudine vocata ē cui cōtraria ē triſti
cia que āguſtiam facit. L autē littera īterdū
ꝑ d littera vtimur. vt latū ꝑ datum ꝯ calami
tatē ꝑ cadamitate. a cadendo enī nomen aſſūp
ſit calamitas. Maxum⁹ an maximus ꝯ ſi q̄ ſi
milia ſunt. qualiter ſcribi debeant queſitum ē
Varro tradidit ceſarē p. i. huiōi verba enūci
are et ſcribere ſolitum eſſe. inde ꝓpter auctori
tatem tanti viri cōſuetudinem factā. vt maxi
mus. optim⁹. peſſim⁹ ſcribat̄. Malo p vnum
l. ſcribendum: q̄ magis ē volo. Malle p duo ll
magis ſcribendū q̄ ē magis velle: Volo q̄ꝫ p. l.
vnum. velle et nolle p duo ll. Nolo enī nec vo
lo ē. nolle nec velle. Os ſi vultum aūt oſſa ſig
nificat per o. ſolam ſcribendum eſt. ſi pſonaꝫ
h. p̄ponenda eſt. Ora finium. p. o. hora diei. p
h. ſcribendū. Onus ſi de onere venit p o. ſolaꝫ
ſcribendum. ſi de honore: cum h aſpiracione
Prepoſicō et p̄terea p ae dyptongō ſcribendū
Pene vero quod eſt coniunctio. per e. poena
quod eſt ſupplicium per oe. R littera tunc rec
te ponitur. cum illam ſtatim. n. littera ſequit̄
et alia quelibet vnā: plureſue vocales iun
guntur ita vt vnā ſillaba fiat. Cetera per. c. ſcri
buntur. Que pronomen cum a. ſcribendu m
q̄ꝫ coniunctio ſine a. Quid per d litteram ſcribit̄
cum pronomen eſt per t. cum verbum. cuius
ꝯpoſicio prima eſt queo quis quit et ī cōpōe
nequo nequis nequit. Quod quando prono
men eſt p d ſcribendum quando numerus p
t. q̄ totidē p t. ſcribitur. Quottidie p q ſcribēdū
nō p c vt ſit quot dieb⁹. R litt̄a communioneꝫ

habet cũ. ſ. litera. Itaqȝ apud antiq̄s hõ nos
labos. arbos dicebat̃ nũc honor labor. arbor
Sat p t. ſcribi oportet q̄ꝛ integrum eius facit
ſatis. ſed p d. oportet ſcribi apud ãtiq̄s em̃
ſedum dicebatur nos finales duas literas ab
ſcidim⁹. Tantus ſic ⁊ quantus in medio. n.
habebãt. Quã em̃ ⁊ tã vnde ⁊ q̄ntitas. q̄ntus
tantus. Vae inteiectio cũ a ſcribẽda. ve cõiũc
tio ſine a. Xp̄us q̄ꝛ grecũ eſt. p x. ſcribẽdũ. ita
et xp̄iſma. K ⁊ Z litteris ſola greca nomina
ſcribunt̃. Nã cũ iuſticia. z. litere ſonum expri
mat. tñ q̄ꝛ latinũ ẽ. p t. ſcribendum ẽ Sic mili
cia. malicia nequicia. ⁊ cetera ſimilia. In du
bijs q̄ꝫ verbis cõſuetudo veterum erat: ut cũ
eadẽ litera aliũ itellectũ correpta: aliũ ꝑducta
haberet lõge ſillabe apicẽ apponebãt. utputa
ꝑplus an arborem ſignificaret an hoim multi
tudinẽ. apice diſtinguebat̃ ſic ⁊ vbi litere cõ
ſonãtes geminabant̃. ſicilicum ſuppõnebant
ut ſella. ſerra. aſſeres Veteres em̃ ñ duplica
bãt literas ſ; ſup̃ ſicilicos apponebãt. q̄ nota
admonebat̃ lector geminãdam eẽ literam

De analogia xxvii.

Analogia grece. latine ſimilium cõ
paratio. ſiue ꝑporcõ nominat̃. Cui⁹
hec vis ẽ ut quod dubiũ eſt ad ali
q̄d ſimile q̄d nõ eſt dubiũ referat̃
ut icerta certis ꝓbẽt̃ Octo autem modiſs ꝯpa
ratio a nalogie colligit̃ idẽ qualitate compa
racione genere. numero. figura. caſu. extremi
tatibus ſimiliũ ſillabaꝝ. et ſimilitudine tẽpo
rum. Si quidẽ de hijs vnum defuerit. iam nõ ẽ
analogia id ẽ ſimilitudo ſ; ẽ anomalia id eſt
extra regulaꝫ ut lupus lepus. totũ conuenit
ſed diſſentiunt caſu: facit em̃ lupi. leporis Nã
regulariter eſt. dum queris vtrum trames
maſculinum an femininum ſit. ſimilis ẽ illi ĩ
omĩ declinacione limes: et erit maſculinum
Itẽ funis ſi incerti generis eẽ credis. ſimilis ẽ
illi panis in declinacione ⁊ erit maſculinum
Item ex cõperacione poſitiuorum. vt ſi dicas
doctus. magnus. poſitiui ſunt ⁊ ſui ſimiles.
Fit ⁊ p diminucionem utputa funem maſcu
linum eſſe funiculus oſtendit. ſicut marmor
neutri generis eſſe. marmuſculũ indicat. Naꝫ
q̄d genus in principalitate eſt id eſſe ſolet in
diminucione. ſed hoc nõ ſemper. vt piſtrinũ
piſtrella. ſed ſcire debemus ex poſicione id eſt
primitiuo declinacionẽ. ⁊ ex diminucione
genus colligere

De Ethimologia xxviii.

Ethimologia ẽ origo vocabulorum
cũ vis verbi vel nominis p iterpta
cõne colligit̃. Hanc ariſtotiles ſim
bolon cicero ãnotacõꝫ nominauit
q̄ꝛ nomina ⁊ verba reꝝ nota facit exẽplo ꝓpõ
ſito utputa flumen: q̄ꝛ fluẽdo creuit. a fluendo
dictũ Cui⁹ cognicio ſepe vſum neceſſarium
habet interpretatione ſua. Nam cũ videris vñ
ortum eſt nomen cicius vim eius intelligis.
Omnis em̃ rei iſpectõ: ethimologia cognita
planior eſt Non autẽ omnia nomina a veteri
bus ſecũdũ naturã impoſita ſunt ſ; quedã ⁊
ſcd̃m placitũ ſicut ⁊ nos ſeruis et poſſeſſioni
bus interdũ ſcd̃m q̄d placet noſtre volũtati
nomina dam⁹. Hinc eſt q̄d omniũ nominũ
ethimologie nõ reperiũt̃ q̄ꝛ q̄dã nõ ſecũdum
qualitatẽ qua genita ſunt. ſed ſcd̃m arbitriũ
humane voluntatis vocabula acceperũt Sunt
autẽ ethimologie noim̃. aũt ex cauſa date ut
reges a recte agẽdo: ãut ex origine ut hõ q̄ꝛ ſit
ab humo. aut ex ꝯtrarijs ut a lauãdo lutum
dum lutum nõ ſit mundũ ⁊ lucus q̄ꝛ vmbra
opac⁹ parum luceat. Quedã eciã facta ſunt
ex nominum deriuacione ut a prudencia pru
dẽs. quedã eciã ex vocib; ut a garrulitate gar
rulus. q̄dã ex greca ethimologia orta ⁊ decli
nata ſunt in latinum ut ſilua dom⁹ Alia q̄ꝫ ex
nominib; locoꝝ vrbiũ vel fluminũ: traxerũt
vocabula. Multa etiam ⁊ de diuerſaꝝ gẽciũ
ſermone vocantur. Vnde ⁊ origo eorum vix
cernitur. Sunt em̃ pleraqꝫ barbara nomina
incognita latinis ⁊ grecis

De gloſis xxix.

Gloſa greca interpretatione lingue
ſortitur nomẽ. Hãc ph̃i aduerbiũ
dicũt: q̄ꝛ vocẽ illam de cui⁹ q̄litate
req̄rit̃ vno ⁊ ſingulari verbo deſig
nat Quid em̃ illud ſit in vno verbo poſitum de
clarat ut conticeſcere eſt tacere. Item lacus
haurit apertum. haurit percutit Item cum ter
minum dicim⁹ finem: aut populatas iťpreta
mur eſſe vaſtatas ⁊ omnino cũ vnius verbi
rem vno verbo manifeſtam⁹

De differencijs xxx.

Differentia eſt ſpecies diffinicõnis
quã ſcriptores artium de eodẽ ⁊ de
altero nominãt Hec em̃ duo q̄ daꝫ
inťſe ꝯmunione cõfuſa cõiecta dif
ferentia ſecernũt̃ p q̄m q̄d ſit vtrũqꝫ ꝯgnoſcit̃
ut cũ q̄rit̃ quid inť regẽ ſit ⁊ tirannum. adiec
ta differencia q̄d vtqꝫ ſit diffinit̃ ut rex modẽ
ſt⁹ ⁊ temperans tirannus vero crudelis. Inter
hec ei duo differẽcia cũ poſita fuerit: quid ſit
vtrumqꝫ cognoſcit̃. ſic et cetera

De barbariſmo xxxi.

Barbariſmus eſt verbum corrupta
litera ꝟ ſono enunciatũ. litera ut flo
rietdũ florebit dicẽ oporteat. ſono
ſi ꝓ media prima ſillab a ꝓducat̃

vt latebre tenebre. Appellat⁹ aūt barbariſ
mus a barbaris gentib⁹ dum latine oracōis
integritatem neſcirent. Vnaqueqꝫ eni gens
facta romanorū cū ſuis operibus. vicia qꝫ ⁊
verborū ⁊ moꝝ: romā trāſmiſit. Inter barba
riſ.nū aūt et barbarolexim hoc intereſt. qꝺ
barbariſm⁹ in verbo latino fit: dū corrumpitꝰ
q̄n aūt barbara verba latinis eloquijs in
ſerūtꝰ. barbarolexis dr. Itē quādo in pſa viciū
fit ſermonis: barbariſmus vocatur. quando
ī metro methaplaſm⁹ dr. Barbariſm⁹ autē
fit ſcripto ⁊ pnūciacōe. Scripto iiij. modis ſi
quis in verbo litterā ł ſillabā adiciat. mutet
tranſmutet vel minuat. Pronūciatione aūt
fit. in temporibus. tonis. aſpiracionibus ⁊
reliq̄s que ſequūtur. Per tpora q̄ppe fit bar
bariſm⁹ ſi p longa ſillaba breuis ponatꝰ aut
p breui longa. Per tonos. ſi accentus in alia
ſillaba ꝯmutetur Per aſpiracionem ſi adici
atur. h. litera vbi nō debet. aut detrahatꝰ vbi
eē oportet. Per hia tū. quociens in pnūtiati
one ſcinditꝰ verſus anteq̄ conpleatur: ſiue q̄
ciens vocalis vocalē ſeq̄tꝰ. ut muſae. aonides
fit barbariſm⁹ ⁊ p moytaciſm⁹ iotaciſmos
⁊ lautociſmos. Moytaciſm⁹ eſt q̄ciens. m. li
tterā vocalis ſeq̄tꝰ. ut bonū aurum. iuſtū ami
cum: ſꝫ et hoc viciū. aut ſuſpenſione. m. litere
aut detractione vitamus. Iotaciſmus eſt q̄
ciens in iota litera duplicatur ſon⁹. ut troia
maia. vbi caūꝰ litteraꝝ adeo exilis erit pnū
tiacio ut vnū iota nō duo ſonare videatꝰ Lau
taciſm⁹ ē. ſi p vno. l. duo pnūcientur ut afri
faciūt. ſic colloquium p cōloquiū ł q̄ciēs vnū. l.
exili⁹. duo largi⁹ pferim⁹ qꝺ contra ē. Nam
vnū largi⁹ duo exili⁹ pferre debem⁹. Colliſio
eſt quociens nouiſſime ſillabe finis in alteri⁹
principio eſt ut matertera

De ſoloeciſmo — xxv.

Soloeciſm⁹ eſt plurimoꝝ verborū
intꝰ ſe incōueniēs compoſicio: ſicut
barbariſm⁹ vni⁹ verbi corruptio
Verba eni nō recta lege coniuncta
ſoleciſm⁹ ē ut ſi q̄s dicat. intꝰ nobis pro itꝰ nos
aut dare veniā ſceleratoꝝ pro ſceleratis. Dic
tus aūt ſoleciſm⁹ a ciuib⁹ cicilib⁹ q̄ ex vrbe
ſolo q̄ nūc pompeiopolis appellatur. profecti
cū apud italos cōmorantes. ſuā ⁊ illoꝝ ling
uā vicioſe incōueniēterqꝫ cōfunderent: ſoleciſ
mo nomen dederunt. Vnde ⁊ ſimiliter loquē
tes: ſoleciſmos facere dicūtur. Soleciſmus aūt
apud poetas ſcema dicitꝰ: quociens in verſu
neceſſitate metri factus inuenitur. Cū aūt nō
inuenitur neceſſitas: pmanet ſoleciſmi culpa
Soleſcim⁹ fit duobus modis. aut p partes
oracōis: aut p accidencia parcium oracionis
Per partes oracionis. ſi alterā partē pro al
tera ponam⁹: ut puta ſi ppoſicōes aduerbijs
applicem⁹. Per accidēcia fit. id ē p ea que acci
dūt partib⁹ orōis: vt puta q̄litates. genera
numeros. figurā. caſus. Per iſta igitur omia
fiūt ſoleciſmi. ſic donatus expoſuit. fiūt ꝑterea
et plurimis modis. Nā lucilli⁹ centū genera
ſoleciſmoꝝ dixit. quos omnes vitare pocius
q̄m ſequi debet: qui regulam recte loquendi
ſtudet tenere

De vicijs — xxvi.

Vicia apud ḡmaticos illa dicūtꝰ que
ī eloq̄o cauere debem⁹. Sūt aūt hec
barbariſm⁹ ſoleciſm⁹ aciroſogia
cacemphaton ⁊ reliqua. Barba
riſm⁹ ē corrupcō verbi vnius. vt ſi tertiam
ſillabā q̄s p ducat in ignoſcere. Soleciſm⁹ cō
poſicio vicioſa v̄boꝝ vt ſi aliq̄s dicat. inter
hominib⁹ p inter homines. Acirologia nō p
pa dictio. ut liceat ſperare timenti. Propriū ē
aūt timenti: formidare nō ſperare. ⁊ ḡmineo
in campo. Propriū ē graminoſū dicē capū
nō gramineū Cacemphaton dictio obſcena
ł incompoſite ſonans. Obſcena ut hijs ani
mū arrecti dictis. Incōpoſita ut iuuat ire et
dorica caſtra videre. Mala eni cōpoſicio fit ab
ea ſillaba incipere. qua ſuperior finierat. ſꝫ ⁊ ſi
alio modo quolibet incōpoſita dictio pferatur
cacemphaton dr. Pleonaſmos adiectio vni⁹
verbi ſuperuacua ut hactenus arvoꝝ cult⁹ ⁊
ſidera celi Neqꝫ eni alibi niſi ī celo ſunt ſidera
Periſologia adiectio plurimoꝝ v̄boꝝ ſi pna
cua vt viuat ruben nō moriatꝰ dū nō ſit aliud
viuere q̄ nō mori Macrologia longiloq̄ū. res
nō neceſſarias ꝯphendēs ut legati nō īpetra
ta pace retro vnde venerāt domū reuerſi ſunt
Tautologia. id eſt eloquium vt ſi fata virū
ſeruant ſiue ſcitꝰ aura ethera neqꝫ adhuc cru
delibus occupat vmbris Totum eni qꝺ re
petitꝰ vna res eſt ſꝫ crebro ſermone annuncia
ta. Eclipſis ē defect⁹ dictionis in q̄ neceſſaria
verba deſunt. vt cui pharetra ex auro: deeſt
eni erat. Tapinoſis eſt humilitas ſtatū ma
gne rei dictis infirmans: ut apparent rarinā
tes in gurgite vaſto Gurgitem poſuit p mari
Kakoſintheton vicioſa conpoſicio. ut verſaqꝫ
iuuencum terga fatigam⁹ haſta. Amphibo
logia. ambigua dictio. que fit aut per caſum
accuſatiuū vt illud reſponſū appollinis ad
pirrum. aio te acida romanos vincere poſſē
in quo nō eſt certum. quem in illo verſu mō
ſtrauerit eſſe victorem. Fit ⁊ p incertam diſti
ctionem. vt bellum ingēs gerit italia Incerta
diſtinctō. vtrum bellum ingēs aut igēs italia
Fit et per conmune verbū vt dep̄catur cato

calūniat cicero·ꝑſtolat brutus· dedignat an
thoni⁹ nec oſtēdit ī hac ambiguitate vtrū ipſi
alios· an alij ipſos deprecati ſint aut calūniati
Fit a p omoima·qn͞do vno nomie mlta ſigni
ficāt ut acies a nō abdas āt ferri· āt oculoꝝ
āt militū

De metaplaſmis **xxxiiij.**

Methaplaſm⁹ greca lingua latiē dr
transformacio· Qui fit ī vno verbo
ꝓpter metri neceſſitatem a licēciā po
etaꝝ cui⁹ ſpecies hee ſūt. Protheſis
appoſicio ī principio verbi·ut gnato ꝓnato
Epētheſis appoſicio ī medio ut reliquias pro re
liquias·a maneant in religione nepotes pro
religione Paragoge appoſicio ī fine ut admit
tier pro admitti a poteſtur pro poteſt· Affe
reſis: abſciſio de principio·ut temno pro con
temno· Sincope: abſciſio de medio ut forſan
pro forſitan· Apocope: abſciſio de fine·ut ſat
pro ſatis· Ectaſis: productio cōtra naturam
ut italiam fato profugus a exercet diana cho
ros· Siſtole: correpcio cōtra naturam· aquo
ſus oriona vrbemq fidenam cum prima ſilla
ba produci debeat· Dierēſis diſciſſio ſillabe in
duas·ut diues pictai veſtis·ꝓ picte a albai
longai· Epiſmaliphe: conglutinacio duarū
in vnam·ut pariete pro pariete·a ianua ꝓ
ianua·feton ꝓ fegeton· Sinaliphe·colliſio
vocalium iuncta vocalibus ut atq ea diuiſa
penitus dum parte geruntur Eclipſis: colliſio
conſonancium cum vocalibus ut multū ille
et terris iactatus a alto· Antitheſis: cōtra
poſicio litere ꝓ alia litera· impete pro impetu
et olli pro illi· Metatheſis trāſpoſicio litere·
ut euandre ꝓ euander timbre pro timber Int
barbariſmum a figuras hoc eſt latinam a
imperfectam elocucionē· Metaplaſmus ē: q
in vno ſermone fit racione viciosus· Itē int
ſoleciſmum a ſcema· ꝑfectam cōnexionem
ſermonū racione vicioſa· Ergo metaplaſmi
et ſcemata media ſūt: a diſcernūtur pericia
et impericia· Fiūt autē ad ornatum·

De ſcematibus **xxxv.**

Scemata·ex greco ī latinū eloquium
figure interpretantur que fiunt in
verbis vel ſentencijs per varias
diſtictionū formas ꝓpt eloquij or
natū Hec dū mlta ſūt apud gramaticos iſta
īuenīūt· Prolempſis ē ꝑſumpcō vbi ea que
ſequi dn͞t āteponūtur: ut interea regis ingenti
mole latin⁹· Debuit ei ſic dicere Interea reges
ingenti mole a ſtati adicere qd ſeqt· ꝓcedūt
caſtris· deinde dicere latin⁹ a c· ſ; facta eſt ꝓ
ornamento preſumpcio rei et qui ſequi debu
ere reges interpoſiti ſunt in ſeptem verſibus
et poſtea additum eſt ꝓcedūnt caſtris Et
deinde ꝑſūpcio· q ātepoſita ſunt q ſeq debu
ere Zeuma eſt clauſula: cum plures ſenſus
vno verbo claduntur que fit tribus modis·
Nam aut ī primo aut in poſtremo aut in me
dio id verbum ponitur· quod ſentencias iun
git· In primo ut vertitur enofori fundus ſē
tencia nobis· In medio·ut grecia ſulpici o
ſorti data aglia coite· In poſtremo ut nāq
hoc tempore obſequium amicos veritas odiū
parit· Prozeuſis ē figura ſuperiori contraria
vbi in ſingulis ſenſib⁹ ꝓpa vnicuiq clau
ſula ē: ut regē adita regi memorat nomenq
genus q Silempſis ē ī diſſimilibus clauſulis
aut pluralis dictio ſingulari verbo finita ut
ſocijs et rege recepto aut ſingularis dictio·
plurali verbo expleta ut ſunt nobis mitia
pompa et preſſi copia lactis· Fit autem ſilēp
ſis nō solū ꝑ partes oracionis ſ; a ꝑ accidēcia
partibus oracionis Nam vbi et pro mltis
vnus a ꝓ vno multi ponūtur: ſilempſis eſt ꝓ
multis vnus ut eſt illud vterumq armato
milite conplent· cum non vno· ſ; multis mi
litibus· Item ꝓ vno multi vt in euangelio la
trones qui crucifixi erant cum eo improperabāt
vbi ꝓ vno vterq īducit blaſphemaſſe· Ana
diploſis ē qn͞do ab eodē vbo q prior vſus fini
uit ſequēs vſus incipit ut ē illud· certet a cig
nis vlule·ſit tityr⁹ orphe⁹ Orphe⁹ ī ſiluis
inter delfinas orion· Anaphoā ē repeticō eiuſdē
vbi ꝑ principia vſuū plurimoꝝ ut nos te dar
dania incenſa tuaq arma ſecuti· Nos tumidū
ſub te permenſi claſſibus equor Epanaphoā
eſt in vno verſu ꝑ principia ſenſuum eiuſdē
verbi repeticio ut te nemus argucie te vitrea
focinus vnda te liquide fleuere lacus Epizeu
ſis in vno ſenſu congeminacio verbi ut ſic ſic
iuuat ire ſub vmbras· Ephanalempſis ē ſer
monis in principio verſus poſiti·eiuſdē ī fine
replicacio ut eſt illud Creſcit amor nummi qn
tum ipſa pecunia creſcit Paranomaſia eſt in
ſignificacōe diuerſa dictio pene ipſa ut illud
abire an obire te conuenit· id eſt exulem fieri
an mori· Scheſonomatō multitudo nominū
cōiunctorum qdā ambitu copulata·ut nubi
la·nix grando ꝓcelle fulmina venti Parano
meon ē multitudo verboꝝ ex vna litera incho
anciū·qle ē apud enniū O tite tute tati tibi ta
nea tirāne tuliſti ·ſed hoc bene tēperat virgili
us dum non toto verſu vtitur hac figura ut
ennius ſed nunc in principio verſus tantum
ut eſt illud·ſeua ſedēs ſuper arma· nunc in
medio ut queq lacus late liquidus ·queq
aſpera dumis·nunc autem in fine ut ſola uu
chi tales caſus caſſandra canebat ·Homo

canebat. Homoptoton ē cū ꝓ plurima noīa p
vnū caſū denūciant̄ vt ē illud. ſed neq̨ curren
tem ſed nec ꝯgnoſcit euntē. Tollentemq̨ ma
nus ſaxūq̨ immane mouentem. Homoeote
lenton ē cū vno modo verba plurima finiunt̄
ut abijt abceſſit euaſit erupit. Poliptoton ē
cū diuerſis caſibus ſentēcia variat̄ ut ex nich
ilo nichil i nichilū nil poſſe reuerti. marcīda v
mappa marco ſpondente recitras. Marcus
dixit ita ē aſſigna marce tabellas. Hirmos ē
ſentencia continuate oracionis tenorem ſuū
vſq̨ ad vltimum ſeruās ut ē in ſeceſſu longo
locus inſula portum ꝛ reliqua. Hinc enim in
lōgum vadit ſenſus vſq̨ ad illud. Deſuper
horrentique atrum nemus imminet vmbra
Poliſintheton eſt dictio multis concatenata
coniunctionib⁹ vt tectumq̨ laremq̨ armaq̨
amicleumq̨ canē. Dialitō vel aſintheto figura
eſt que econtrario ſine ꝯiunctioibus ſolute ac
ſimpliciter effertur ut venim⁹ vidimus pla
cuit. Antithetō eſt vbi contrariá contrarijs
opponūtur et ſētēcie pulcritudinem reddunt
ut illud. frigida pugnabūt calidis hūmēcia
ſiccis. mollia cum duris ſine pōdere habencia
pondus. Ipallage eſt quocienciēq̨ p ꝯtrariū
verba itelligūtur ut dare claſſib⁹ auſtros cum
ventis naues dem⁹ nō nauib⁹ ventos

¶ De tropis

XXXVI.

TRopos greco nomine gramatici vo
cant qui latine modi locucionū ītꝑ
tantur. Fiunt aūt a ꝓpria ſignificaci
one ad non ꝓpriam ſimilitudinē. Quorū oīm
nomina difficilimū eſt anuotare ſed ex oībus
donat⁹ xiij vſui tradēdos ꝯſcripſit. Metafora
ē verbi alicui⁹ vſurpata tranſlacio ſicut dici
mus fluctuare ſegetes gemmare vites dum
in hijs rebus fluctus ꝛ gēmas nō inuenim⁹
in quib⁹ hec verba aliunde trāſferuntur ſed
hee atq̨ alie tropice locuciones ad ea que in
telligēda ſunt ꝓpterea figuratis amictibus ob
teguntur ut ſenſū legētis exerceant et ne nu
da atq̨ in ꝓmptu poſita vileſcant. Fiunt aūt
metaphore iiij modis ab animali ad aīmale
ut aligeros ꝯſcendit equos. Metaphorice lo
quens miſcuit quadrupedi alas auis et quo
curſu deſerta petiuerit miſcuit volatili curſum
q̄drupedis. Ab inanimali ad inanimale ut pō
tū pinus arat ſulcum p̄mit alta carinā miſcuit
vſū terre aquis dū arare et ſulcū premere ad
terrā ptineat non ad mare. Ab inanimali ad
animale vt florida iuuentus miſcuit flores iaī
males iuuētuti que animā habet: Ab aīmali
ad animale ut tu neptune pater cui tēmpora

cana crepanti. Cincta ſalo reſonant magnus
cui ꝑpete mento. Profluit oceanus ꝛ flumia
crinibus errant. Mentum enim et tempora
et crines nō ad oceanum ptinent ſꝫ ad homi
nes Sic et alia rerū noīa de alio genere in aliud
gen⁹ decentiſſiē decoris gracia trāſferūtur vt
oracio perornetur. Metaphora aūt á partis
vnius ē ut fluctuare ſegetes non potes dicere
ſegetare fluctus aut antiſtropha eſt id ē reci
proca ut remigiū alarū. Nam et ale nauiū et
alarum remigia dicuntur. Catacreſis ē aliene
rei nomen appoſitum et eo a metaphorā dif
fert q̄ illa vocabulum habēnti largitur aliud
hec quę nō habet ꝓpriū a lieno vtitur ut faciā q̨
ſimilima lauro: et centaurus nunc vna ambe
iunctiſq̨ ferunt frontib⁹ et longa ſulcant va
da ſalſa carina dū facies et frons tantū aīaliū
et hominum ſint. Quod nomen ſi poeta nō ap
poſuiſſet naui quid ꝓpriū eidē parti dicēt non
haberz. Metalēſis tropus a p̄cedēte indicās
quod ſequit̄. Inq̨ manus karte nodoſaq̨
venit harundo. Nā p manum verba p harun
dinem litere ſignificate ſūt. Metonomia ē trāſ
nominacio ab alia ſignificacione ad aliam
proximitatem tranſlata. Fit autem multis
modis aut enim p id quod continet id quod
continetur oſtendit vt theatra plaudunt pra
ta mugiūt dū illic homines plaudāt hic boues
mugiāt aut. ꝯtra p id q̄d ꝯtinetur id q̄d ꝯti
net ut iā ꝓxim⁹ ardet vcalegon dum nō ille ſꝫ
domus eius arderet. Itē p inuentorem id q̄d ī
uentū ē ut ſine cerere ꝛ libero friget venus et ꝯ
mixtam vulcanus mittit ad aſtra familiam
Vult enim p cererē frumenti inuentricem in
telligere panē p liberū inuētorem vitis vinū
p venerem libidinē p vulcanū ignē. At ꝯtra
p inuētū inuētorem demonſtrant ut vinū p̄ca
mur ꝓ libero qui vinum apud grecos inuenit
. Itē p efficientē id q̄d efficit ſic pigrū frigus
q̄d pigros homines faciat et timor pallidus
eo q̄ pallidos hoīes reddat. At ꝯtra p id q̄d
efficitur efficiens vt tingit eq̊s auri genitor
ſpumācia q̨ addit frena feris. Spumātia fre
na dixit cū vtiq̨ nō ipā faciāt ſpumas ſꝫ equ⁹
qui ea gerit ſpumis ꝯſpergat infuſis Anto
nomaſia ē ꝓ nomine. id ē vice nominis poſita
vt maia genitus ꝓ mercurio Qui tropus fit
tribus modis. ab animo. vt magnanimuſq̨
anchiſiades. a corpore vt ipſe arduus: extrin
ſec⁹. vt infelix puer atq̨ īpar ꝯgreſſus achil
li Epithetō ſupra poſitum nomen. preponitur
enī ꝓ pro noī. vt alma ceres obſcenīq̨ canes im
portuneq̨ volucres Int̄ anthonomaſiā aūt et
epitetō h⁹ dīt q̄d āthonomaſia ꝓ vice noīs
poīt epitetō āt nūq̄ ſine nōie ē. Quibꝫ duobꝫ

tropis. vel vituperamus aliquē vel oſtēdim⁹
vel laudamus. Sinodoche ē conceptio: cum a
parte totū. vel a toto pars intelligitur. Eo em̄
et per ſpeciem genus. et p genus ſpecies de
monſtratur. ſed ſpecies pars eſt. gen⁹ autē
totū A toto enim ps intelligit̄. vt q̄m multe
glomerātur aues. vbi frigidus ann⁹ trāſpon
tum fugat. Nō em̄ totus ann⁹ ē frigid⁹: ſ; ps
anni. idē hiemps At cōtra a parte totum. vt
flāmas cū regia puppis extulerat. vbi non ſo
lum puppis. ſ; nauis: ⁊ nō nauis: ſ; qui in ea
et nō oīs ſed vnus flāmas extulit. Onoma
topeia. nomē fictum ad mutandū ſonum vo
cis cōfuſe. vt ſtridor valuarū. hinnitus equo
rum. mugitus boum. balatus ouium. Perifra
ſis ē circumloquiū: dū res vna plurimis verb
ſignificatur. vt auras vitales carpit. Signifi
cauit enim per copulationem verborum vnā
rem. hoc eſt viuit. hic autē tropus geminus ē
Nam aut veritatem ſplendide ꝓducit. aut fe
ditatē circuitu euitat Veritatem ſplendide ꝓ
ducit ſicut ⁊ iam prima nouo ſpargebat lumi
ne terras. Titoni croceū linquēs aurora cubi
le. Vult em̄ dicere iam luceſcebat āt dies ort⁹
erat. Feditatē circuitu deuitat ſicut placitūq;
petiuit coniugis infuſus gremio per menbra
Hoc enim circuitu euitat obſcenitatem ⁊ decē
ter oſtendit concubitum. Yperbaton eſt tranſ
cenſio cum verbum aut ſentencia commutat̄
Hui⁹ ſpecies quiq; ſunt. anaſtrophe. iſtero ꝓ
theron. parentheſis. themeſis. ſintheſis Ana
ſtrophe verborum ordo ꝑpoſterus vt litora cir
cum pro circum litora. Iſtero ꝓtheron ſenten
cia ordine mutata vt poſt q̄ alto ſtetigit fluct⁹
et ad equora venit. ante em̄ ad equora venit ⁊
ſic tetigit fluctus Parētheſ vbi interponim⁹
ſentenciam noſtram qua ex medio remota ī
te g̃ ſenſus ꝑdurat vt eneas neq; em̄ patri⁹ cō
ſiſtere mentem paſſus amor rapidū ad naues
premittit achatem. Eſt enim ordo Eneās rapi
dum premittit achatem Nam illud in medio
parentheſis eſt. Themaſis eſt ſectio vni⁹ no
minis per interpoſitionē verborum vt multū
nebule circum dea fudit amictū ꝓ circūfudit
Sintheſis eſt vbi ex omni parte cōfuſa ſunt
verba vt illud. iuuenes fortiſſima fruſtra pe
ctora ſi vobis audenda extremū cupido ē certa
ſequi. que ſit rebus fortuna videtis. Exceſſere
omnes aditis ariſq; relictis dij quibus impe
rium hoc ſteterat ſuccurritis vrbi incenſe mo
riamur: et in media arma ruamus. ordo talis
eſt Iuuenes fortiſſima pectora. fruſtra ſuccur
ritis vrbi incenſe q; exceſſere dij quibus hoc
imperium ſteterat. Vnde ſi vobis cupido certa
eſt me ſequi audētē extrema ruam⁹ in media
arma ⁊ moriamur. Yperbole eſt excelſitas fidē
excedēs. vltra q̄ credēdū eſt vt ſidera verberat
vnda ⁊ terrā inter fluctus apit Hoc em̄ mō
vltra fidē aliq̄d augetur. nec tamē a tramite
ſignificande veritatis errat̄ q̄uis verba quib⁹
indicat̄ excedant. vt voluntas loquentis non
fallentis appareat. quo tropo nō ſolum auget̄
aliquid ſ; minuit̄: auget̄: vt velocior aura. mi
nuitur. Vt mollior pluma. durior ſaxo. All e
goria eſt alieniloquium. aliud enim ſonat a
liud intelligitur. vt tres in litore ceruos cōſpi
cit errantes. vbi tres duces belli punici l̄ tria
bella punica ſignificantur. Et in bucolicis au
rea mala decem miſi ideſt ad auguſtū decem
eglogas paſtorum. Huius tropi plures ſunt
ſpecies: ex quibus eminent vij. hyronia. anti
fraſis. enigma. carientiſmos. paremia. ſarcaſ
mos. antiſmos. Yronia eſt ſentencia per ꝓnū
tiationem contrarium habēs intellectū Hoc
em̄ tropo callide aut p accuſationē aut per in
ſultationem dicitur. vt eſt illud: veſtras eure
domos illa ſe iactet in aula. eolus et clauſa
ventorum carcere regnet Et quomodo aula ſi
carcer eſt Soluitur em̄ ꝓnūtiatione Nā carcer
ꝓnuntiatio eſt iactet in aula yronia eſt ⁊ to
tum p contrariam ꝓnūtiationem annūciat̄
p yronie ſpeciem que laudā v deridet. Antifra
ſis eſt ſermo ecōtrario intelligendus: vt luc⁹
q; caret lucē p nimiam nemorum vmbram. et
manes idē mites ⁊ modeſti cū ſint terribiles
et immanes et parce et eumenides ideſt furie
quod nulli parcant vel benefatiāt Hoc tropo
ethnani athlantes. et ceci videntes et vulgo
ethiopes argentei appellantur Inter yroniā
autē et antiphraſim hoc diſtat quod yronia
pronuntiatione ſola indicat. quod intelligi
vult ſicut cum dicimus homi agēti male: bonū
eſt quod facis. antiphraſis vero nō voce pro
nuntiantis ſignificat contrarium ſed hijs tm̄
v̂bis quorum origo cōtraria eſt. Enigma eſt
queſtio obſcura que difficile intelligitur niſi
aperiatur. vt eſt illud. de comedēte exiuit cib⁹
et de forti egreſſa eſt dulcedo ſignificās ex ore
leonis fauuū extractū Inter allegoriā aūt et
enigma. hoc interē. quod allegoria bis gemi
na eſt: ⁊ ſubire alia aliud figuraliter indicat
enigma vero tantum ſenſus obſcurus eſt: ⁊ p
quaſdam imagines adumbratus. Carientiſ
mos ē trop⁹ q̄ dura dictu g̃ci⁹ ꝓferūt̄. vti cū in
terrogātibus nobis. numquid nos queſierit
aliquis. reſpondetur. quia bona fortūa. Vn̄
intelligit̄ neminē nos queſiſſe. Paroemia eſt
reb⁹ ⁊ tpib⁹ accōmodatū ꝓuerbiū. Reb⁹ vt cōtra
ſtimulū calces dū ſignificat̄ aduerſis reſiſtēdū.
Temporib⁹ vt lup⁹ ē in fabula Aiūt ei ruſtici

voce͂m hominē ꝑdere. ſi eū prioꝛ lupus vide rit. Vn̄ ſubito tacenti dicitur illud ꝓuerbiū lupus in fabula. Sarcaſmos ē hoſtilis irriſio cū amaritudine: vt referes ergo hec ⁊ nuncius ibis pelide genitori illi mea triſtia facta. dege neremq̄ neoptolemū narrare meme͂to. Huic contrariꝰ eſt antiſmos ꝉ vrbanitas ſine iracū dia. vt id qui bauium non odit amet tua car mina meuī. atq̄ idē iungat vulpes ⁊ mulgeat hircos. ideſt qui bauiū non odit. ꝓ pena ei cō tingat vt diligat meuiū. Fuerunt autē meuiꝰ ⁊ bauius poete peſſimi. ⁊ inimici virgilij. Qui hos ergo diligit. faciat que ↄtra naturā ſunt ideſt iūgat vulpes ⁊ mulgeat hircos. Omeſis eſt que latine interpretatur ſimilitudo per quā minꝰ note rei per ſimilitudinem eius q̄ magis nota eſt. panditur demonſtracō Huiꝰ ſpeties ſūt tres. icon. parabole. paradigma. Icon eſt ymago, cum figurā rei ex ſimili genere cona mur exprimere. vt per omnia mercurio ſimil. voce͂q̄ coloreq̄ ⁊ crines flauos ⁊ membra de cora iuuente. Congrua enim eſt ſimilitudo. de ſpetie cuiꝰ perſona inducitur. Parabola eſt cō paratio ex diſſimilibꝰ rebus: vt qualis in ar uis eſt fere libie viſus leo ↄminus hoſtem cō ſedit. vbi leoni ceſarem ↄparauit. non ex ſuo ſed ex alieno genere ſimilitudinē faciens. Pa radigma eſt exemplum dicti vel facti alicuiꝰ. ā ex ſimili. aut ex diſſimili genere ↄueniēs eiꝰ quā ꝓponimus rei ita. tam fortiter perijt. apud yꝑponem ſcipio q̄m vtice cato Similitudo au tem tribꝰ modis fit. a pari. a maiore. A pari. ac veluti magno in populo cū ſepe coorta ē ſe ditio. a maiore. ad minꝰ qualiter expreſſum ventis per nubila fulmen. a minore ad maiꝰ ſi potuit manes arceſſere ↄiugis orpheus. trei tia fretꝰ cithara. fidibuſq̄ canoris. quaſi dicat re parua ⁊ breui ꝉ ſi ille cithara fretus: ego pi etate.

De proſa. xxvij.

PRoſa eſt ꝓducta oracō ⁊ a lege me tri ſoluta. Proſum enī antiqui pro ductum dicebant ⁊ rectum. Vnde ait varro. Apud plautū proſis lectis ſignifica ri: ſed recta ꝓſa oracō dicitur in rectū ꝓducen do rectis Vnde etiā que non eſt ꝑflexa nume ro. Alij ꝓſam aiunt dictam ab eo ꝙ ſit ꝓfuſa vel ab eo ꝙ ſpacioſis ꝓruat ⁊ excurrat. nullo ſibi termino ꝑfinito. Preterea ſciendum tam apud grecos: ꝙ̄ apud latinos longe antiqui orem curā fuiſſe carminū ꝙ̄ proſe. Omnia ⁊ priꝰ verſibus cōdebantur. Proſe autē ſtudi ſero viguit. Primꝰ apud grecos ferecides ſirꝰ ſoluta oracōne ſcripſit. apud romanos autē appius cecus. aduerſus phirrū ſolutam ora tionem primus exercuit. Iam ex hinc ⁊ ceteri proſam oracōnē condiderunt.

De Metris. xxviij.

MEtra vocata quia certis pedibꝫ menſu ris atq̄ ſpacijs terminantur. neq̄ vltra dimenſionē tempoꝝ conſtitu tam ꝓcedunt. Menſura enī grece metrū dicitur. Verſus dicti. ab eo ꝙ pedibꝰ in ordine ſuo diſ poſitis. certo fine moderātur ꝑ articulos: qui ceſa ⁊ membra nominātur. Qui ne longiꝰ ꝑ uoluerentur q̄m inditiū poſſet ſuſtinere. modū ſtatuit racō vnde reuerteretur. ⁊ ab eo ipō verſū vocatum dicūt. q̄d reuertatur Huic adhēt richmꝰ qui non eſt certo fine moderatus: ſed tamē racōnabiliter ordinatis pedibꝰ currit: q̄ latine nihil aliud ꝙ̄ numerꝰ dicitur. de quo eſt illud. numeros memini. ſi verba tenerem. Car men vocatur quicq̄d pedibꝰ continetur. Cui da tū nomen exiſtimāt: ſeu ꝙ carptim ꝓnūtiaretur vnde hodie lanā quam purgātes diſcerpunt carminare dicimꝰ: ſed ꝙ qui illa canerent: ca rere mente exiſtimabantur. Metra vel a pedibꝰ nūcupata vel a rebꝰ q̄ ſcribuntur. vel ab inuēto ribꝰ vel a freq̄ntatoribꝰ vel a numero ſilabaꝝ A pedibꝰ metrū vocata. vt dactilica. iābica. tro chaica. A trocheo enī trochaicū metꝝ naſcitur a dactilo dactilicū. ſic ⁊ alia a ſuis pedibꝰ. A numero: vt exametrum. pentametrum. trime trum. Nam ſenarios verſus nos ex numero pe dum vocamꝰ. Hos greci quia geminos ferūt trimetros dicunt. Exametros autē latinos pri mū feciſſe ennius traditur. eoſq̄ longos vocat. Ab inuentoribus metra vocata dicuntur. vt anacreonticū. ſaphicum. archiloicū. Nā ana creontica metra: anacreon compoſuit. Saphi ca. ſapho mulier edidit Archiloicum. archilo icus quidam ſcripſit. Colophoniuꝫ: colopho nius quidā exercuit. Sotadeoꝝ quoq̄ reptor eſt ſotades genere cretēſis. Simonidia quoq̄ metra. ſimonides poeta liricꝰ compoſuit. A fre quentatoribus. vt aſclepiadea. Non enim ea aſclepius inuenit: ſed ꝓinde ita vocata ſūt ꝙ eis idē frequentiſſime. ⁊ elegantiſſime vſus ſit. A rebus que ſcribuntur: vt heroicum. elegiacū bucolicū. Heroicum enī carmen dictū: ꝙ eo vi roꝝ fortiū res ⁊ facta narrentur. Nam heroes appellantur viri quaſi aerij ⁊ celo digni ꝓpter ſapientiā ⁊ fortitudinē: quod metrum auctori tate cetera metra precedit. vnū ex omnibꝰ tā maximis operibꝰ aptum ꝙ̄ paruis. ſuauitatis ⁊ dulcedinis eque capax. Quibus virtutibus nomē ſolum obtinuit. vt heroicum vocaretur ad memorādas ſcilicet heroum res. Nam et pre ceteris ſimpliciſſimuꝫ habetur. conſtatq̄ duobus pedibus dactilo ⁊ ſpondeo. hac ſepe

ꝑte vel ex hoc vel ex illo·niſi q̄d tēperantiꝰ ſit
vtriuſqꝫ mixtura: q̄ ſi inſtruat̃ a ſingul̃·Om
nibꝰqꝫ metris priꝰ ē·Hoc p̄mū moyſes in cā
tico deutronomij·longe an̄ ferecidē ⁊ homeruꝫ
cecinīſſe ꝓbat̃ Vn̄ ⁊ apparet antiquius fuiſſe
apud hebreos ſtudiū carminū q̄ apud genti
les·Siquidē ⁊ iob moyſi tēporibꝰ adequatus
exametro verſu dactilo ſpōdeo qꝫ decurrit·Hoc
apud grecos achateſiꝰ mileſiꝰ fertur primus
cōpoſuiſſe·vel vt alij putant ferecides ſirꝰ·q̄d
metꝝ an̄ homeꝝ phitiū dictū ē:poſt homeruꝫ
heroicū nominatū·Phitiū autē vocatū voluit·
eo q̄ hꝰ gn̄e metri oracula appollinis ſint edi
ta·Nā cū in parnaſo monte phitonē ſerpentē
in vindictā matris ſagittis inſeq̄retur accole
delfici hoc illum metro hortati ſunt dicētes:vt
ait terentianꝰ Elegiacū autē dictum·eo q̄ mo
dulacō eiuſdē carminis conueniat miſeris·
Terentianꝰ hos elegos dicere ſolet:q̄ clauſu
la talis triſtibꝰ vt tradunt aptior eſſet modis
Hoc autē vix omnino cōſtat a quo ſit inuētū:
niſi quia apud nos ennius eo prior vſus eſt·
Nā apud grecos ſic adhuc lex grāmaticoꝝ
pendet:vt ſub iudice res religata ſit·Nam qui
dam eorum coloſoniū quendā quidā archi
loicū·auctorē atqꝫ inuentorē volunt·Bucolicū
ꝰ paſtorale carmē pleriqꝫ a ſiracuſis primum
cōpoſitū a paſtoribꝰ opinantur:nōnulli lace
demone·Nanqꝫ tranſeunte in tratia xerſe ēge
perſarum:cum ſpartane virgines·ſub hoſtili
metu·neqꝫ egredi vrbem neqꝫ pompam:cho
rumqꝫ aggreſtem diane dee more exercerent
turba paſtorū ne religio p̄teriret: eundem in
cognitis cantibꝰ celebrauīt·Appellatur autē
bucolicum de maiore parte:q̄uis opilionum
caprariorūqꝫ ſermones:in hijs ⁊ cantica inſe
rantur·Ymnos primū dauid ꝓpheta in laudē
dei compoſuiſſe·ac cecinīſſe manifeſtū eſt·De
inde apud gentiles·prima mēmia timotoe fec
in appollinem:⁊ muſas que fuit temporibus
ennij longe poſt dauid·Ymni autē ex greco
in latinum:laudes interpretātur·Epitalamia
ſunt carmina nubentiū:que decantantur a ſco
laſticis in honorē ſponſi ⁊ ſponſe·Hec primū
ſalomon edidit in laudem eccleſie ⁊ chriſti·
Ex quo gentiles ſibi epitalamium vendicarūt
⁊ iſtius generis carmē aſſumptū habēt·Quod
genꝰ primū a gentilibꝰ in cenis celebrabatur
poſtea tantum in nupcijs habēt·Vocat̃ autē
epitalamiū:eo q̄ ſup thalamū cantetur·Tre
nos q̄d latine lamētum vocamus:primꝰ iere
mias verſu compoſuit ſup vrbē iheruſalē ⁊ po
pulum quādo captiuus ductꝰ eſt·Poſt hunc
apud grecos:ſimonides poeta liricus·Adhi
bebantur autem funeribꝰ atqꝫ lamētis ſimilit̃

⁊ nunc Epitaphiū in greco:latine ſup tumuluꝫ
Eſt enī titulꝰ mortuorū q̄ in dormicione eorum
fit:qui iam defūcti ſunt·Scribuntur enī ibi vi
ta ⁊ mores ⁊ etas eorū·Poeſis dicit̃ greco no
mine opꝰ multoꝝ libroꝝ:poema vniꝰ:ydilion
paucoꝝ verſuū:diſticon duorum:monoſticō
vniꝰ·Epigramma eſt titulus q̄d in latinū ſup
ſcripcō interpretat̃·Epi enī ſup grāma littera
vel ſcripcō nominat̃ Epodon in poemate clau
ſula breuis eſt·Dictū autē epodon quod adu
natur ad ſpetiem eleiaci·vbi premiſſo vno lō
giori·alter breuior cōponitur·atqꝫ in ſingul̃ qui
buſqꝫ maioribꝰ ſequētes minores quaſi clau
ſule recinunt·Clauſulas autē lirici appellant
quaſi precīſos verſus integris ſubiectos vt ē
apud oratium·beatus ille qui procul negocijs
deinde ſequitur precīſus vt priſca gens morta
lium:ſic ⁊ deinceps alterni·quibꝰ aliqua pars
deeſt:⁊ ipſi precedentibꝰ ſimiles ſed minores·
Cētones apud grāmaticos vocāri ſolent qui
de carminibus homeri vel virgilij ad propria
opera more centenario:ex multis hincinde cō
poſitis in vnum ſarciūt corpꝰ·ad facultatem
cuiuſqꝫ materie·Deniqꝫ ꝓba vxor adelfi·cento
nem ex virgilio de fabrica mundi:⁊ euāgelijs
pleniſſime expreſſit·materia compoſita ſcd̄m
verſus·⁊ verſibꝰ ſcd̄m materiam conciñanti
bus:ſic qꝫ ⁊ quidam pomponiꝰ:ex eodem poe
mate inter cetera ſtili ſui otia titirꝝ in xp̄i hono
rem cōpoſuit:ſimiliter ⁊ eneidos·

¶ De fabula. xxxix

Fabulas poete a fando nominaue
rūt:q̄ non ſūt res facte:ſed tantū
fando ficte·Que ideo ſunt inducte:
vt ficto mutorum animaliū inter
ſe colloquio ymago quedā vite hoīm noſcere
tur Has primꝰ inueniſſe tradit̃ alemon crato
nienſis appellant̃ heſopice q̄ is apud frigiā
in hac re pollebat Sūt autē fabule aut heſopice
aut libiſtice·Heſopice ſunt:cū animalia mu
ta inter ſe ſermocinaſſe fingūtur vel q̄ animā
nō habēt:vt vrbes·arbores·montes·petre flu
mina·Libiſtice autē dū hominū cum beſtijs·
aut beſtiaꝝ cum hoīmbꝰ fingitur vocis eſſe cō
mertiū·Fabulas poete quaſdam delectandi
cauſa finxerunt:quaſdā ad naturas reꝝ:non
nullas ad mores hoīm interpretati ſunt·Dele
ctandi cauſa:vt eas quas vulgo dicūt vel q̄s
plautus ⁊ terentiꝰ cōpoſuerunt·Ad naturam
reꝝ fabulas fingunt:vt vulcanus claudus·q̄
per naturam nunq̄ rectus eſt ignis vt illa tri
formis eſt beſtia:prima leo·poſtremo draco:
media ipſa chimerā:id eſt caprea:etates hoīm
per eā volentes diſtinguere:quarum ferox:et
horrens prima adoleſcentia vt leo:dimidium

vite tempus lucidiſſimū: vt ꝓpterea eo ꝙ acu
tiſſime videat. Tūc fit ſenectus caſibꝰ inflexis
vt draco: ſic ⁊ ippocentauri fabulam eē ꝯfictā
in hominem equo mixtum ad exprimendam
humane vite velocitatē: quia equū ꝯſtat eē ve
lociſſimū. Ad mores vt apud oratiū. mus lo
quitur muri. muſtela vulpecule. vt p narratō
nem fictam ad id quod agitur verax ſignifica
tio referatur. Vnde ⁊ heſopi tales fabule ſunt
ad moꝝ finē relate. vel ſicut in libro iudicum
ligna ſibi regem requirunt ⁊ loquūtur ad oli
uam ⁊ ad ficū ⁊ ad vitem ⁊ ad rubū qđ totum
vtiqꝫ ad mores fingitur: vt ad rem que inten
ditur. ficta quidē narratōne: ſed veraci ſignifi
catōne veniatur. ſic ⁊ demoſtenes orator fabu
la vſus eſt aduerſus philippū qui cū ab athe
nienſibꝰ poſtularet. vt ſibi decē oratores darē
tur ⁊ diſcederet. finxit ille hanc fabulam: qua
ſuaderet dicens. lupos aliquādo paſtoribꝰ quoꝝ
diligentiā decipere voluiſſent ſuaſiſſe vt in ami
citiā ꝯuenirent: ea tamē ꝯditōne vt ſi canes in
quibꝰ erat cauſa iurgioꝝ: iure illis traderen
tur annuiſſe paſtores. ⁊ in ſpem ſecuritatis de
diſſe canes. quos ouiū ſuarū vigilantiſſimos
cuſtodes habebant. Tūc lupi adēpta omni for
midine. omne qđ in gregibꝰ illis erat. non ꝓ
ſatietate tantū: verū etiā ꝓ libidine lacerauē
runt. philippūqꝫ principem populū poſtulare
quo facilis poſſet opprimere ſpoliatam cuſto
dibus vrbem.

De vocabulo hiſtorie. iiij.

Hiſtoria eſt narratio rei geſte: per
quā ea que in preterito facta ſunt
dinoſcuntur. Dicta autem grece hi
ſtoria a potu yſtorin vel a videre vel
cognoſcere. Apud veteres enim nemo ꝯſcribe
bat hiſtoriā niſi is qui interfuiſſet. ⁊ ea q̄ ſcri
benda eēnt vidiſſet. Meliꝰ enim oculꝭ que fiūt
deprehendimꝰ ꝙ ea que auditōne colligimus.
Que enim videntur ſine mēdacō ꝓferunt. Hec
diſciplina ad gramaticā ptinet: quia quicq̄d
dignū memoria eſt litteris mādatur.

De primis auctoribus hiſtoriaꝝ.

Hiſtorie autem ideo monimenta di
cuntur eo ꝙ memoriā tribuunt re
rū geſtaꝝ. Series autē dicta p trāſ
lationē a ſertis floꝝ inuicem ꝯpre
henſorū. Hiſtoriā autē primꝰ apud nos moy
ſes de initio mūdi ꝯſcripſit. Apud gentiles ve
ro primꝰ dares frigiꝰ de grecis ⁊ troianis hiſto
riam edidit: quā in folijs palmarū ab eo con
ſcriptam ferūt. Poſt daretem autē frigium in
grecia erodotus primus hiſtoriographꝰ ha
bitus eſt. Poſt quē ferecides claruit hijs tem
poribꝰ quibus eſdras legem ꝯſcripſit.

De vtilitate hiſtorie.

Hiſtorie gentiū non impediūt legē
tes in hijs que vtilia dixerūt. Mul
ti enim ſapiētes preterita hominū
geſta ad inſtitutionē preſentiū hi
ſtorijs indiderūt. Siquidem ⁊ p hiſtoriā ſumma
retro temporꝝ annorꝫqꝫ ſupputatio ꝯprehendi
tur: ⁊ per ꝯſulū regumqꝫ ſucceſſum. multa ne
ceſſaria perſcrutantur.

De generibus hiſtorie.

Genus hiſtorie triplex eſt. Epheme
ris nanqꝫ appellatur vniꝰ diei dige
ſtio. hoc apud nos diariū vocatur.
Nā qđ latini diurnū: greci ephime
rida dicunt. Kalendaria appellantur: que in
menſes ſingulos digeruntur. Annales ſunt
res ſinguloꝝ ānoꝝ. Queqꝫ enī digna memorie
domi militieqꝫ mari ac terre per annos in ꝯmē
tarijs acta ſunt: ab anniuerſarijs geſtis āna
les nominātur. Hiſtoria autē multoꝝ annoꝝ
vel temporū eſt: cuiꝰ diligentia ānui ꝯmētarij
in libris delati ſunt. Inter hiſtoriā autē ⁊ an
nales hoc intereſt: ꝙ hiſtoria eſt eoꝝ tēporū
que vidimꝰ. ānales vero ſūt annoꝝ quos etas
noſtra nō nouit. Vn̄ ſaluſtius ex hiſtoriali
bꝰ. euſebiꝰ ⁊ iheronimꝰ ex annalibus ⁊ hiſto
ria ꝯſtat. Inter hiſtoriam ⁊ argumentū: ⁊ fa
bulam intereſt. Nam hiſtorie ſūt res vere que
facte ſūt. argumēta ſunt q̄ ⁊ ſi facta non ſunt:
fieri tamē poſſunt. fabule vero ſunt q̄ nec facta
ſunt: nec fieri poſſunt: quia ꝯtra naturā ſūt.

Incipiunt capitula libri ſecundi.

De rethorica eiuſqꝫ nomine. i. De inuentori
bus rethorice. ij. De nomine oratoris ⁊ ptibꝰ
rethorice. iij. De tribꝰ generibus cauſarū. iiij.
De gemino ſtatu cauſaꝝ. v. De tripertita con
trouſia. vi. De quatuor partibꝰ oratōnis. vij.
De quinqꝫ modis cauſarū. viij. De ſilogiſmis
rethoricis. ix. De lege. x. De ſententia. xi. De ca
thaſceua ⁊ anaſceua. xij. De proſopopeia. xiij.
De ethopeia. xiiij. De generibꝰ queſtionum. xv
De locutōne. xvi. De trimō genere dicēdi. xvij
De cola ⁊ comata ⁊ periodis. xviij. De vicijs lit
teraꝝ ⁊ verboꝝ ⁊ ſcientiaꝝ cauēdis. xix. De iun
cturis verboꝝ. xx. De figuris verborū ⁊ ſentētia
rum. xxi.

Incipit liber ſecundus de Rethorica ⁊ eius
nomine.

Rethorica eſt bene dicēdi
ſcientia in ciuilibus que
ſtionibus ad perſuaden
dum iuſta ⁊ bona: in re
rum pſonarumqꝫ nego
tio. cauſa. Dicta autē re
thorica greca appellacōe
ne. apotu rethoreſin. idē
a copia locucionis. Reſis enim apud grecos
locucō dicitur rethor orator. Coniuncta ē aūt
grāmatice arti rethorica. In grāmatica enī ſci
entiam recte loquendi diſcim9. in rethorica ve
ro percipimus qualiter ea que didicimus pro
feramus.

De inuentoribus rethorice artis. ii.

Hec autem diſciplina a grecis inuen
ta eſt. a gorgia. ariſtotile. ermago
ra. ⁊ trāſlata in latinum. a tulio vi
delicet ⁊ ticiano. ⁊ quintiliano: ſed
ita copioſe ita varie vel ꝓ ſciētia vel ꝓ loquaci
tate verboꝝ. vt eam lectori admirari in ꝓmptu
ſit: comprehendere impoſſibile. Nam mēbra
nis retentis: quaſi accreſcit memorie ſeries di
ctionis. ac mox repoſitis. recordacō omnis cla
bitur. Hui9 diſcipline perfecta cognicio orato
rem facit.

De nomine oratoris ⁊ ptib9 rethorice. iii.

Orator eſt igitur vir bon9 dicendi pe
ritus. Vir bon9 conſiſtit naturā mo
ribus. vita artibus. Dicendi perit9
conſiſtit artificioſa eloquētia: q̄ cō
ſtat partibus. v. inuencōne. diſpoſicōne. elo
cutione. memoria. pronūtiacōne ⁊ fine officij
qđ eſt aliquid perſuadere. Ipſa autē pericia di
cendi in trib9 reb9 conſiſtit. natura. doctrina.
vſu. Natura ingenio. doctrina ſciencia. vſu aſ
ſiduitate. Hec ſunt enī que nō ſolum in orato
re ſed in vnoquoqꝫ homine artifice expectantur vt
aliq̄d efficiat.

De trib9 generib9 cauſaꝝ. iiii.

Genera cauſaꝝ tria ſūt. deliberatiuū
demonſtratiuū. iudiciale. Delibera
tiuum gen9 eſt: in quo de quibuſ
libet vtilitatib9 vite: qđ q̄ debeat: q̄
nō debeat fieri tractatur. Demonſtratiuū in q̄
laudabilis pſona q̄ reprehenſibilis oſtēditur. Iu
diciale in q̄ de ipſi9 pſone facto: aut pene q̄ p̄
mij ſētencia datur. Dictū aūt iuditiale. eo ꝙ iu
dicet hominē. ⁊ ſnīa ſua oſtendat. vtrū lauda
bilis p̄mio dign9 ſit. q̄ certe re9 condēnari. liberal
qꝫ ſupplicio debeat. Deliberatiuū gen9 vocatur
eo ꝙ de vnaquaqꝫ re in eo deliberatur. Hui9 ge
nus duplex eſt: ſuaſio. ⁊ diſſuaſio. ideſt de ex
pectando ⁊ fugiendo. ideſt de faciendo ⁊ non fa
ciendo. Suaſoria autē in tribus locis diuidi

tur. honeſto vtili ⁊ poſſibili. Hec differt aliq̄d
a deliberatiua: quia ſuaſoria. eget altera pſō
na. deliberatiua interdum ⁊ apud ſe agit. In
ſuaſoria autē due ſunt. que plus valent ſpes
⁊ metus. Demonſtratiuum dictum. ꝙ vnam
quāqꝫ rem. aut laudando. aut vituperando de
mōſtrat. Quod gen9 duas habet ſpecies. lau
dem ⁊ vituperationem. Laudis ordo trib9 tem
poribus diſtinguitur. ante ipſū. in ipſū. poſt
ipſum. Añ ipſum vt que te tam leta tulerunt
ſecula. In ipſum vt o ſola infandos troie mi
ſerata labores. Poſt ipſū vt in freta dum flu
uij currunt. dum montib9 vmbre luſtrabun
tur cōuexa polos: dum ſidera paſcēt. ſemp ho
nos nomenqꝫ tuū. laudeſqꝫ manebunt. Pari
ordine ecōtrario ⁊ in vitupacione hōīs: hec
forma ſeruāda eſt añ hominē. in hominē poſt
hōiē: Locus cōmunis ad demonſtratiuū vitu
peracionis genus pertinet. Qđ tamen ab eo in
aliquo differt. Nam vituperacio que cōtraria
eſt laudi: ſpetialiter ad incertam faciētis pſo
nam adhibetur. Cōmunis vero locus: genera
liter in facti crimine p̄ponitur. Vnde ⁊ commu
nis loc9 dicitur. quia abſēte perſona nō tantū
in hōīe. quantū in ipſum crimē exponit. Om
ne enim vitiū non in vno tantū ſed etiā cōmu
ne in plurimis inuenitur.

De gemino ſtatu cauſarū. v.

Status apud rethores dicitur ea res
in qua cauſa cōſiſtit. ideſt conſtitu
tio Greci enī ſtatum a contencōne
iſtaſin dicunt. latini aūt nō ſolū
a pugna p quā expugnent ꝓpoſicōnē aduſa
rij. ſed ꝙ in eo pars vtraqꝫ cōſiſtat. Fit aūt ex
intencōne ⁊ depulſione. Status autem cauſaꝝ
duo ſunt: rationalis ⁊ legalis. De racōnali ori
untur. coniunctura. finis. qualitas. tranſla
tio. De fine iudicialis ⁊ negocialis. De iudici
ali abſolutiua ⁊ aſſumptiua. De aſſumptiua.
conceſſio. remotio. criminis relacio. criminis
compenſacō. De conceſſione. purgacio ⁊ dep̄
cacio. Coniectualis ſtatus eſt cum factum qđ
alij obicitur: ab alio pernegatur. Diffinitiuus
ſtatus eſt. cū id qđ obicitur nō hoc eſſe cōten
ditur. ſꝫ quid illud ſit adhibitis diffinicōnib9
approbatur. Ipſa ⁊ cōſtitucō general' dicitur.
Qualitas eſt dum qual' ſit res queritur: ⁊ q̄a
de vi ⁊ genere negocij cōntrouerſia agitur con
ſtitutio generalis appellatur. Trāſlacō eſt cū
cauſa pendet ab eo: qđ non aut is agere vide
tur quē oportet. aut nō apud q̄uos quo tem
pore. qua lege. quo crimine. qua pena oporte
at. Tranſlatiua conſtitucio eſt: ꝙ actio tranſ
lacōnis ⁊ cōmutacōnis indigere videtur. Iudi
tialis eſt in qua equi et recti natura et premij

aut pene racõ queritur. Negocialis eſt in qua
quid iuris ex ciuili more ⁊ equitate ſit conſide
ratur. Aſſumptiua eſt que ipſa ex ſe nihil dat
firmi ad recuſationẽ. foris autem aliquid defẽ
ſionis aſſumit. Conceſſio eſt cum reus omnis
nõ id qđ factum eſt defendit: ſed vt ignoſcatur
poſtulat. Qđ nos ad penitentes probam⁹ per
tinere. Remotio criminis eſt. cum id crimẽ qđ
infertur ab ſe ⁊ ab ſua culpa. vi ⁊ poteſtate in
alium reus dimouere conatur. Relatio crimi
nis eſt: cũ iđ iure factũ dicitur. ꝙ aliquis an
iniuriã laceſſitus ſit. Comparacõ eſt cũ aliud
aliquod alteri⁹ factum. honeſtũ aut vtile cõtẽ
ditur qđ vt fieret illud qđ arguitur: dicitur eẽ
cõmiſſum. Purgacõ eſt cũ factũ quidẽ cõcedit
ſed culpa remouetur. Hec ptes habet tres. im
prudentiam. caſum. neceſſitatẽ. Deprecatio eſt
cũ ⁊ peccaſſe ſe. ⁊ conſulto peccaſſe re⁹ confitet
⁊ tamen vt ignoſcatur poſtulat: quod genus
raro poteſt accidere. Itẽ ex legali ſtatu hec oriũ
tur. ideſt ſcriptum ⁊ voluntas. leges contrarie
ambiguitas. collectio ſiue racõcinatio ⁊ diffi
nitio legalis. Scriptum ⁊ voluntas eſt quãdo
verba ipſa videntur cum ſententia ſcriptoris
diſſidere. Legis contrarie ſtatus eſt: quãdo
inter duas leges aut plures diſcrepare videntur
Ambiguitas eſt cum id qđ ſcriptum eſt. du
as aut plures res ſignificare videtur. Collectõ
vel racõcinatio eſt: quando ex eo qđ ſcriptũ
eſt. aliudqꝫ qđ nõ ſcriptũ eſt inuenitur. Diffi
nitio legalis eſt cum vis verbi quaſi in diffini
tiua cõſtitucõne in qua poſita ſit q̃ritur. Stat⁹
ergo tam racõnales ꝙ̃ legales a quibuſdam
certis. x. viij. cõnumerata ſunt. ceterum ſecun
dum rethoricas tulij. x. ⁊. ix. reperiuntur prop
ter tranſlationem. inter racõnales principali
ter affixit ſtatus. Inde ſe ipſe etiam cicero re
prehendẽs: tranſlationem legalibus ſtatib⁹
applicauit

De tripertita controuerſia. VI.

Tripertita controuerſia iuxta cicero
nem. aut ſimplex eſt aut iuncta.
Et ſi iuncta erit conſiderandum eſt
vtrum ex pluribus queſtionibus
iuncta ſit. an ex aliqua comparacõne. Cõtro
uerſia ſimplex ẽ que abſolutam cõtinet vnam
queſtionẽ hoc modo. Corinthijs bellũ indici
m⁹ an non. Iuncta eſt ex plurib⁹ queſtionib⁹
in qua plura queruntur hoc pacto. Vtrũ carta
go diruatur aut cartaginenſib⁹ reddatur. an
eo colonia deducatur. Ex cõparacõne in qua p
cõtentionẽ vtrũ potius aut quid potiſſimũ queri
tur ad hunc modum. Vtrũ exercitus in mace
doniã cõtra philippum mittatur qui socijs ſit
auxilio. an teneatur in ytalia vt ꝙ̃ maxime cõ

tra hanibalem poſite copie ſint.

De quatuor partibus orationis. VII.

Partes oracõnis in rethorica arte q̃
tuor ſunt. exordiũ. narratio. argu
mentatio. concluſio. Harum p̃ma
auditoris animũ ꝓuocat. ſecunda
res geſtas explicat. tertia fidem aſſercõnibus
facit. quarta finem totius oracõnis complecti
tur. Inchoandũ eſt itaqꝫ taliter vt beniuolum
docilem vel attentum auditorem faciam⁹. beni
uolum precando. docilem inſtruendo. attẽtũ
excitando. Narrandũ eſt ita vt breuiter atqꝫ a
perte loquamur. argumentãdum ita vt p̃mũ
noſtra firmem⁹. dehinc aduerſa cõfringam⁹.
concludendum eſt ita. vt concitem⁹ animum
audientis implere que dicim⁹.

De quinqꝫ modis cauſarum. VIII.

Species cauſarũ ſũt quinqꝫ. ideſt ho
neſtũ. admirabile humile. anceps
obſcurum. Honeſtũ cauſe genus
eſt: cui ſtatim ſine oracõne noſtra
fauet anim⁹ auditoris. Admirabile eſt: q̃ attẽ
tus ſit anim⁹ eorũ qui audituri ſunt. Humile ẽ
qđ negligitur ab auditore ⁊ non magnopere
attendendum videtur. Anceps eſt in quo aut
iudicatio dubia eſt. aut cauſa honeſtatis. et
turpitudinis particeps vt ⁊ beniuolentiã pa
riat ⁊ offenſam. Obſcurum in quo aut tardi
auditores ſunt. aut difficilioribus ad cogno
ſcendũ negocijs. cauſa cernitur implicata.

De ſilogiſmis. IX.

Silogiſmus grece latine argumẽta
tio appellatur. Argumẽtatio autẽ
dicta eſt quaſi argute mẽtis oracõ
qua inuentũ ꝓbabile exequimur.
Silogiſm⁹ igitur ẽ ꝓpoſicõnis. ⁊ aſſumpcõnis
cõfirmacõniſqꝫ extrema cõcluſio. aut ex ambi
gentis incerto. aut ex fiducia cõprobãtis. Con
ſtat enim trib⁹ ptib⁹ ꝓpoſicõne. aſſumpcõnẽ
cõcluſione. Propoſicõne. vt puta qđ bonum ẽ
turpem vſum habere nõ poteſt. Conſentit au
diens aſſumpſit ille. Pecunia turpẽm vſũ ha
bet. Concluditur ergo: pecunia nõ eſt bonum
Silogiſmus autem nõ ſolũ rethores ſꝫ maxime
dyaletici vtuntur licet apoſtol⁹ ſepe ꝓponat. aſ
ſumat. cõfirmet. atqꝫ concludat: q̃ vt diximus
ꝓprie artis dyaletice atqꝫ rethorice ſunt. Silo
giſmorum apud rethores principaliter genera
duo ſũt. inductõ. ⁊ racõcinacio. Inductõnis
mẽbra tria ſũt. p̃ma ꝓpoſitio. ſecũda illacõ: q̃
⁊ aſſumpcõ dr. tertia cõcluſio. Inductio ẽ q̃ re
b⁹ nõ dubijs captat aſſenſionẽ ei⁹ cũ q̃ inſtituta
ẽ. ſiue inter phos. ſiue inter rethores: ſiue inter
ſermocinãtes. Propoſicõ inductõnis eſt: q̃ ſi
militudines cõcedẽde rei. neceſſario vni⁹ inducit

aut plurimoꝝ Illacõ inductõis ē:q̄ ⁊ aſſum
ptio dr:q̄ rem de qua ↄtendit ⁊ cuiꝰ cauſe ſimi
litudines habite ſūt introducit. Cõcluſio idu
ctionis ē:q̄ aut ↄceſſionē illacõis ↄfirmat: ā
q̄d ex eā ↄficiat declarat. Racõcinacõ ē orõ q̄
id de quo eſt queſtio ↄprobatur. Enthimema
igitur latine interp̄tat mentis ↄceptio quā ip
fectū ſilogiſmū ſolent artigraphi nuncupaē
Nā in duabꝰ ꝑtibus eiꝰ argumenti forma con
ſiſtit:qn̄ eo qđ ad fidem ꝑtinet faciendā vtit:
ſilogiſmoꝝ lege p̄terita vt eſt illud. Si tempe
ſtas vitanda eſt:non ē igitur nauigandū. Ex
ſola em̄ ꝓpoſicõne ↄſtat eſſe perfectum. vnde
magis rethoribꝰ q̄ꝫ dyaleticis ↄuenire iudica
tum eſt. Racõcinacõis duo ſunt modi. Pri
mꝰ enthimema qui eſt impfectus ſilogiſmꝰ:
atqꜫ rethoricus. Secundꝰ epichirema q̄ eſt in
rethoricis latior ſilogiſmꝰ Enthimematis mē
bra ſūt quinqꜫ. primū ↄuincibile. ſecundum
oſtētabile. tertiuꝫ ſentētiale. quartū exempla
bile. quintū collectiuum. Conuincibile eſt qđ
euidenti racõne ↄuincit ſicut fecit cicero ꝓ mili
one. Eius igitur mortis ſedetis vltores cuius vi
tam ſi putetis ꝑ vos r̄ſtitui poſſe nolitis. Oſtē
tabile eſt qđ certa rei demōſtracõne ↄſtringit
ſicut cicero in catilina. Hic tamē viuit. ymo vi
uit ⁊ iam in ſenatū venit. Sentēciale eſt:qđ ſē
tencia generał adicit:vt apud terentiū Obſe
quiū amicos. veritas odiuꝫ parit Exēplabile
eſt qđ alicuiꝰ exēpli cõparacõne:euentū ſimi
lem ↄminat:ſicut cicero i philippicis. te miror
antoni:quoꝝ exempla imitaris:eorū exitus
non ꝑtimeſcere. Collectiuū eſt cū in vnuꝫ que
argumenta ſūt colliguntur ſicut ait cicero ꝓ mi
lone. Que igitur cū gracia noluit:hūc voluit
cū aliquoꝝ querela. Que iure. quem loco. quē
tempore nō eſt auſus. hūc iniuria alieno tem
pore cū ꝑiculo capitis non dubitauit occidere
Preterea ſcđm victorinum enthimematis eſt
altera diffinicõ ex ſola propoſicione:ſicut iaꝫ
dictum eſt:que ita conſtat. ſi tempeſtas vitā
da eſt non eſt nauigacio requirenda:ex ſola
aſſumpcione vt eſt illud. Si inimicus eſt occi
dit. inimicus autē eſt. Et q̄ꝛ illi deeſt concluſio
enthimema vocatur. Sequitur epichirema:
deſcendens de racõcinacione latior ⁊ execucior
rethoricis ſilogiſmis. latitudine diſtans ⁊ ꝓ
duccione ſermonis:a dyaleticis ſilogiſmis ꝓ
pter qđ r̄ethoribus datur. Hic autem conſtat
modis tribus. Primꝰ modus tripertitus eſt.
Secundꝰ quadripꝑtitꝰ. terciꝰ q̄nqꜫ ꝑtitus Trip
titus epichirematis ſilogiſmꝰ eſt:q̄ cõſtat mē
bris tribꝰ ꝟ propoſicõne. aſſumpcõne. conclu
ſione. Quadripꝑtitus eſt qui conſtat ex mem
bris q̄tuor. prima ꝓpoſicõe. ſecūda aſſumpcio
ne ⁊ vna ꝓpoſicõis ſiue aſſumpcõis ↄiūcta
tercia ꝓbacione ⁊ concluſione. Quinqꜫꝑtitus
eſt qui ↄſtat ex mēbris q̄nqꜫ. ideſt prima ꝓpo
ſicõne. ſecunda eius ꝓbacõe. tercia eiꝰ aſſum
pcione: quarta eiꝰ probacione. quinta ↄcluſi
one. Hunc cicero ita facit in arte rethorica. Si
deliberacio ⁊ demonſtracõ genera ſunt cauſa
rum non poſſunt recte partes alicuius gene
ris cauſe putari. eadem enim res. aliꝫ genus.
aliꝫ pars eſſe poteſt. Idem genus ⁊ pars non
poteſt ⁊ cetera quouſqꜫ ſilogiſmi huiꝰ mēbra
clauduntur.:

¶ De lege. x.

Lex eſt ↄſtitucõ populi quam maio
res natu cum plebibꝰ ſānxerūt. Naꝫ
q̄d rex ⁊ imꝑator edicunt ↄſtitucõ
vel edictuꝫ vocatur. Inſtitucõ equi
tatis duplex eſt. nūc in legibꝰ nūc in moribus
Inter legē autē ⁊ mores. hoc intereſt q̄ꝛ lex ſcri
pta. mos vero eſt vetuſtate ꝓbata cõſuetudo:
ſiue lex nō ſcripta. Nam lex a legendo vocāta:
q̄ꝛ ſcripta eſt. Mos aūt longa conſuetudo eſt
de moribꝰ tracta tantundem. Conſuetudo autē
ius quoddā moribꝰ inſtitutum qđ pro lege ſu
ſcipitur cum deficit lex Nec differt ſcriptura ā
racõne cõſiſtat:quādo ⁊ legem racõ commen
dat. Porro ſi racõne lex conſiſtat:lex erit om
ne iam qđ racõne cõſtiterit dumtaxat qđ reli
gioni congruat:q̄d diſcipline conueniat:q̄d
ſaluti ꝓficiat. Vocata autē cõſuetudo q̄ꝛ eſt in
cõmuni vſu. Omnis autē lex aut permittit ali
quid vt eſt illud. vir fortis petat premiū aut
vetat vt ſācrarum virginū nupcias nulli pete
re liceat:aut punit vt qui cedere fecerit. capite
plectatur. Facte ſūt autē leges vt earum metu
humana coherceatur audacia. tutaqꜫ ſit inter i
probos innocēcia. ⁊ in ipſis improbis. formi
dato ſupplicio. refrenetur nocēdi facultas. Le
gis enim premio. aut pena vita moderātur hu
mana. Erit autē lex honeſta:iuſta. poſſibilis.
ſcđm naturā ſcđm ↄſuetudineꝫ patrie. loco tē
poriqꜫ ↄueniens. neceſſaria vtilis. manifeſtaqꜫ
ne aliq̄d per obſcuritatē in capcõnem ↄtineat
nullo priuato ↄmodo. ſed pro cõmuni ciuium
vtilitate ↄſcripta.

¶ De ſententia.: xi.

Sentencia eſt dictum impſonale vt
obſequiuꝫ amicos. veritas odium
parit. Hinc ſi pſona fuerit adiecta
ideſt iudiciuꝫ criſe erit ita:offendit
achilles agamemnonē vera dicendo:metrofa
nes ꝓmeruit gratiā mitridatis obſequendo.
Nam inter criſe ⁊ ſn̄iam hoc intereſt q̄ꝛ ſenten
cia ſine perſona profertur. Criſe ſine pērſona
nūq̄ꝫ dicitur. Vn̄ ſi ſentēcie pſona adiciat:fit

trīſe ſi detrahatur: ſit ſentētia.

¶ De cataſceua ⁊ anaſceua. xij.

CAtaſceua eſt ꝯfirmatio ꝓpoſite rei. anaſceua aūt ꝯtraria ſupiori ē. Reuincit em̄ nō fuiſſe: q̄ nō eē q̄d natū: aut factū aut dictū eē ꝓponitur: vt ſi q̄s chimerā neget fuiſſe: q̄ fuiſſe ꝯfirmet Int̄ has ⁊ theſin. hoc intereſt q̄d theſis. q̄uis ⁊ ipſa habeat diſputacōnē in vtrāq₃ partē. tamē incerte rei quaſi quedā deliberatio vel coartatio ē. Cataſceua autē ⁊ anaſceua in hiis rebꝫ q̄ veriſimiles nō ſunt: ſꝫ ꝓ pueris ponūtur. plerūq₃ verſantur. Anaſceue prima diuiſio ē incōueniēs ⁊ mēdatiū Incōueniētis ſpecies ſūt q̄d inhoneſtū eſt ⁊ q̄d inutile Itē inhoneſtū tractatur. q̄ in dictis: aut in factis In dictis vt ſi quis indecora ⁊ non reſpondētia auctoritate dixiſſe dicat̄. velut ſi aliquis infamet catonē illū cenſoriū. iuuentutē illam. ad nequitiā ⁊ luxuriaꝫ coartatā In factis vt ſi quis abhorrens aliq̄d a ſāctimonia ⁊ nomine ſuo feciſſe dicatur vt eſt fabula de adulterio martis ⁊ veneris. Mēdatiuꝫ tres habet ſpeties: incredibile q̄d factū nō eē credatur: vt adoleſcentem qui de ſiculo litore. ingrediētes affricam claſſes videret Impoſſibile ē vt clodiꝰ inſidias miloni fecerit: et idem occiſus ſit a milone: ꝯtrariū eſt. Nā ſi inſidias fecit: occidit. Occiſus ē nō fecit inſidias Hec diſtribucō in ꝯtrariū ē formata cataſceue proderit. Oportebit tn̄ principia ſic ordinare vt aut credendū eē veterum auctoritati q̄ fabulis fidē nō habendaꝫ eē dicamꝰ Et ad id poſtremuꝫ in anaſceua ꝑquiramꝰ: ne quid aliud ſignificare voluerint q̄ iſta finxerūt: vt ſcillam nō marinā. ſed maritimā feminam. nec ſuccinctā canibꝰ ſed rapacem aliquā ⁊ inhoſpitalem venientibꝰ extitiſſe.

¶ De proſopopeia. xiij.

PRoſopopeia eſt cū in aīaliuꝫ reruꝫ ⁊ perſona ⁊ ſermo fingitur: ſicut cicero in catilina Etenī ſi meaū patria mea que mihi vita mea multo eſt carior loqueretur dicēs ⁊c̄. Sic ⁊ montes ⁊ flumina vel arbores loquentes inducimꝰ. perſonam imponētes rei que nō habet naturam loquēdi: q̄d ⁊ tragedis vſitatū ē. ⁊ in oracōībꝰ frequētiſſime inuenitur.

¶ De Etopegia. xiiij.

ETopegiam vero illam vocamus in quā hominis pſonaꝫ fingimꝰ. pro exprimēdis affectibꝰ etatis. ſtudiī fortune. leticie. ſexꝰ meroris. audacie. Naꝫ cū pirate perſona ſuſcipit̄. audax abrupta. temeraria erit oracō cū femine ſermo ſimulatur. ſexui ꝯuenire debet oracō: iā vero adoleſcentis ⁊ ſenis ⁊ militis ⁊ impeātoris ⁊ paraſiti ⁊ ruſtici ⁊ philoſophi: diuerſa ratio eſt dicendi. Aliter enim loquitur gaudio affectꝰ. aliter vulneratus. In quo genere dictionis illa ſūt maxime cogitanda: quis loquat̄ ⁊ apd̄ quē ⁊ de quo ⁊ vbi ⁊ quo tempore: quid egerit: quid acturus ſit aut quid pati poſſit ſi hec conſulta neglexerit.

¶ De generibus queſtionū. xv.

GEnera queſtionū duo ſunt: quorū vnuꝫ eſt finitū. alteꝝ infinitum. Finitum epoteſis grece. latine cauſa dicitur vbi cū certa perſona ꝯtrouſia ē Infinitū q̄d grece theſis. latine ꝓpoſitū nominatur. hoc pſonā nō habet certā. nec ineſt in aliquā certa circūſtantia ⁊ nec locus nec tēpꝰ. In cauſa vero certa omnia ſūt. vnde quaſi pars cauſe eſt ꝓpoſitū.

¶ De elocucōne. xvi.

IAm vero ī elocucōnibꝫ illo vti oportebit. vt res. locus. tempus. perſona audientis efflagitat. ne ꝓfana religioſis ne inuerecunda caſtis. ne leuia grauibꝰ. ne laſciua ſeriis. ne ridicula triſtibus miſceātur. latine autem ⁊ perſpicue loquendū. Latine autem loquitur q̄ verba rerū vera ⁊ naturalia pſequit̄. nec a ſermone atq₃ cultu preſentis temporis diſcrepat. Huic n̄ ſit ſatis videre quid dicat: niſi id quoq₃ ſuauiter ⁊ aperte dicere. ne id quidē tantum: niſi id q̄d dicit ⁊ facere.

¶ De trimodo genere dicendi. xvij.

DIcenda ſūt q₃ ſūmiſſa leniter incitata grauiter. inflexa modeāte. Hoc eſt enim illud trimodū genꝰ dicendi. humile. mediū. grādiloquū. Cū enim magna dicimꝰ grāditer pferēda ſūt: cuꝫ pua dicimꝰ ſubtiliter. cū mediocra tēpate. Nā in paruis cauſis nihil grāde nihil ſublime dicendum eſt. ſed leni ac pedeſtri more loquēdū In cauſis autem maioribus vbi de deo vel hominum ſalute referimus. plus magnificē ⁊ fulgoris eſt exhibendum In temperatis vero cauſis vbi nihil agitur vt agat ſed tantūmodo vt delectetur auditor. inter vtrūq₃ eſt modeāte dicendum. ſed ⁊ q̄uis de magnis rebus quiſq₃ dicat. nō tamen ſemp granditer docere debet: ſed ſūmiſſe cū docet. temperate cum aliq̄d laudat vel vituperat. grāditer cū ad ꝯuerſionem auerſos animos ꝓuocat. Vtenda tamen verba in ſūmiſſo genere ſuffitiētia. in temperato ſplendentia. in grādi vehementia.

¶ De colo ⁊ comate ⁊ periodis. xviij.

Componitur autē instruiturq; omīs oracō verbi·pcoma·colon·piodon· Coma particula eſt ſententie· Colon membꝝ·peiodos ambitus vel circuitus·Fit autē ex ↄiunctōne verboꝝ coma ex comate colon·ex colon piodos·Coma ē iūcture finitio vt puta ⁊ ſi vereor iudices ne cū vnū coma·ſequitur ⁊ aliud coma·ne turpe ſit pro fortiſſimo viro dicere:⁊ factum eſt colon·ideſt membrum q̄d intellectum ſenſui preſtat: ſed adhuc pendet oratio·ſicq; deinde ex pluribus membris ſit periodos·ideſt extreme ſentencie clauſula·Ita veterem inditiorum morē requirunt·Periodos autem longior eē non debet q̄ vt vno ſpiritu pferatur·

De viciis litterarum ⁊ verborum ⁊ ſententiarum cauendis. xix.

Reterea purū ⁊ honeſtum oratoris eloquium carere deb; omnibus viciis tam ī litteris q̄ in verbis: q̄ etiam in ſentēciis·In litteris vt iūctura apta ⁊ ↄueniens ſit·⁊ ſic obſeruandū·ne p̄cedentis verba extrema vocalis in eandē vocalem primam incidat verbi ſequētis vt feminae egypcie· Que in iunctura melior ſit·ſi conſonantes vocalib⁹ applicentur·Triumq; conſonanciū que ſe incidentes ſtridere ⁊ quaſi rixari videntur·vitanda iunctura eſt·ideſt·r·ſ·x· vt eſt ars ſtudiorum rex xerxes·error romuli· Fugienda eſt ⁊ conſonans m illiſa vocalib⁹ vt verū enim·Preterea carere debet oracō omnibus viciis que inter prima grāmaticoꝝ ſtudia cognoſcuntur·

De iuncturis verboꝝ. xx.

In verbiſq; cauenda ſūt vicia:⁊ nō improprie verba ponātur: que greci acyrologian vocant·Amanda ē ergo ꝓprietas ſic tamē vt nō aliqn do ꝓpter humilitatem ſordidi aut ſpurci vocabuli tranſlatis nominib⁹ ſit vtendū·nō tamē longe accitis ſed vt veris ꝓxima ⁊ cognita videantur·Fugienda etiā yperbata longiora· que fieri ſine alioꝝ ſenſuū ↄfuſione non poſſunt·Ambiguitas q̄q; ⁊ vitium illud cauendū: cum quidam iactacōne eloquentie ducti·q̄d vno aut duobus verbis ſignificare poterant interpoſitis inanibus vocib⁹ longa ⁊ circumplexa ambage concludūt: q̄d vicium piſologia vocatur·Cui ↄtrariū criminis vitium eſt vt breuitatis ſtudio: etiā neceſſaria verba furari· Fugiēda ſuntq; ſicut in litteris ⁊ verbis: ita ⁊ ſentēciis vitia: que inter prima grāmaticoꝝ ſtudia cognoſcuntur·Sūt autē cacenphaton cautologia·elempſ·acyrologia·macrologia· piſologia·pleonaſmos·⁊ hiis ſimilia· At ↄtra orationem extollit ⁊ exornat energia·tū enfaſis que pl⁹ quiddam q̄m dixerat intelligi facit: vt ſi dicas ad gloriam ſcipionis aſcēdet ⁊ virgilius dimiſſum lapſi per funem·Cū enim dicit lapſi·altitudinem imaginis ſuggerit·Huic cōtraria virt⁹ eſt verbis minuere: q̄ natura ſua magna ſūt·

De figuris verboꝝ ⁊ ſententiaꝝ. xxi.

Nunc autē ⁊ quedā figure verborū in p̄ceptis eloquentie quib⁹ augetur ⁊ ornat̄ oracō: etiā figuris verborum ac ſententiaꝝ·Nā q̄r directa ⁊ ꝑpetua oracō fatigacōnē atq; faſtidiū tā dicēdi q̄ audiendi creat: flectēda eſt ⁊ in alias verſanda formas vt ⁊ dicentem reficiat ⁊ ornacōr fiat·⁊ iudicem diuerſo vultu audituq; deflectat De quibus plurime ſuperius adornato in ſcematibus artis grāmatice annotate ſunt· Vnde tantum illa hic interponi oportuit que in poemate·aut nunq̄ aut difficulter ſiunt·in oracione autem libere ſiunt·Anadiploſis eſt congeminatio verborum vt hic tamen viuit·⁊ iam in ſenatum venit·Climax eſt gradacō cū ab eo verbo quo ſenſus ſuperior terminatur·inferior incipit: ac dehinc quaſi gradus dicendi ordo ſeruatur vt eſt illud affricani·Ex innocencia naſcit̄ dignitas·ex dignitate honor·ex honore imperium·ex imperio libertas·Hanc figuram nonnulli catenam appellāt·propter q̄d aliud in alio quaſi nectit̄ nomine atq; ita res plures in geminacōne verborum trahuntur· Fit autē hoc ſcema nō ſolū in ſingulis verbis: ſed etiam in ↄtextione verboꝝ vt apud grecum Pueritia tua adoleſcentie tue inhoneſtamentum fuit·adoleſcentia ſenectutis dedecoramentum·ſenectus reipublice flagicium ſic ⁊ apud ſcipionem·Vi atq; gratis coact⁹ cū illo ſponſionem feci·facta ſponſione ad iudicem adduxi·adductum primo cetu damnaui·damnatū ex voluntate dimiſi·Antitheta que latine contrapoſita appellantur: que dum ex aduerſo ponūtur·⁊ in ornamento locucionis decentiſſima exiſtunt vt cicero·Ex hac parte pudor expugnat·illinc petulancia·hinc pudicicia·illinc ſtuprū·hinc fides·illinc fraudacō·hinc pietas·illinc ſcelus·hinc conſtancia·illinc furor·hinc honeſtas·illinc turpitudo·hinc continentia: illinc libido: hinc deniq; equitas temperancia·fortitudo·prudentia·⁊ virtutes omnes certant: cum iniquitate luxuria: ignauia cum temeritate ⁊ cum viciis omnibus·Poſtremo copia cum egeſtate: bona racio cum perdita: mens ſana cū amēcia: bona deniq; ſpes cum omnium rerum deſperacione confligit· In huiuſmodi certamine ac ꝑlio·huiuſmodi

locucõnis ornamẽto libet eccleſiaſticꝰ vſus ẽ
dicens. Contra malũ bonum ⁊ cõtra mortẽ vi
ta: ſic ꝯtra piũ peccator ⁊ ſic intuere in omnia
opa altiſſimi. bina ⁊ bina. vnũ ꝯtra vnum Si
monia ẽ quotiẽs in ꝯnexa oracõne. pluribus
verb vnã rem ſignificamꝰ. vt ait cicero. Nihil
agis. nihil moliris. nihil cogitas. Itẽ nõ ferã
nõ patiar. nõ ſinam Epanados quã regreſſio
nẽ noſtri vocant. Principiũ dignitas erat. pe
ne par. nõ par fortaſſe eoꝝ q ſequebant̃. An
tapodoſis quotiẽs media. primis ⁊ vltimis cõ
ueniunt vt ibi Veſtꝝ etiã hoc factũ repreben
do patres ꝯſcripti. nõ meũ ac pulcerrimũ qui
dem factũ. veꝝ vt dixi: non meũ ſed veſtruz. Pa
radiſiaſtole ẽ: quotiẽs id qđ dicimꝰ interpre
tacõne diſcernimꝰ cũ te paſtuto ſapientez ap
pellas. ꝓ incõſiderato fortem. ꝓ inliberali dili
gentẽ. Antanadaſis eſt que eodẽ verbo ꝯtrari
um exprimit ſenſũ. Querebatur quidã de filio
cur mortẽ ſuã expectaret: reſpondente non expe
cto. ymo peto inquit vt expectes. Antimetabo
le eſt ꝯuerſio verboꝝ: que ordine mutato con
trariũ efficit ſenſũ Nõ vt edã viuo ſed vt viuã
edo. Et illud. Si ꝯſul antonius. brutus hoſtis.
Si ꝯſeruator reipublice brutꝰ. hoſtis antoniꝰ
Erocen qs eos appellauit. Apiꝰ. Quis ꝑduxit
Apiꝰ. Nunc figuras ſentẽtiaꝝ: quas ope pre
tiũ eſt cognoſcere perſequimur. Sentẽtia ẽ di
ctũ ipſonale vt obſequiũ amicos veritas odi
um parit. Huic ſi perſona fuerit adiecta criſe
erit. ita offendit achilles agamemonẽ verã di
cendo. Metrofanes promeruit graciam mitri
datis obſequendo. Nam inter criſe ⁊ ſẽtentiaz
hoc intereſt qđ ſententia ſine perſona ꝓfertur
criſe ſine perſona nũq̃ dicitur. Vnde ſi ſenten
tie perſona aditiatur: fit criſe. ſi ꝯtrahatur: fit
ſententia. Sentẽciarum ſpeties multe ſũt. Alie
enim ſunt indicatiue. alie pronunciatiue. vt
nuſq̃ tuta fides. alie imperatiue vt vade. age.
nate. voca. zephirus ⁊ labere pẽnis. Alie ad
miratiue tantum vt animis celeſtibꝰ ire. Alie
comparatiue vt eſt ſi vinco ⁊ pereo: quid ibi
me vincere preſtat. Alie ſuperlatiue cum aliq̃
motu animi ⁊ indignacione promũtur vt ibi
quid non mortalia pectora cogis auri ſacra fa
mes. Alie interrogatiue: vt iuuenes que caũ
ſa ſubegit. ignotas temptaẽ vias: quod genꝰ
vnde domus pacem ne huc fertis. an arma.
Alie reſponſiue vt illinc iſtinc. Alie deprecatie
vt eripe me hijs inuicte malis. Alie promiſſi
ue: vt parce metu cytharea manent immota
tuorum. Alie conceſſiue que cum impulſione
prohibeant vt ſequere ytaliam ventis pete rẽg
na per vndas: que tamen ne non intellecta ſit
perſuaſio. permixta ſunt aliqua que retent la
tenter vt ventis per vndas. Alie demonſtrati
ue: vt en ecce. Alie optatiue: vt o mihi preteri
tos referat. ſi iupiter annos. Alie derogatiue:
vt nequaq̃. Alie cum exclamacione profe rũ
tur: vt quis furor o ciues pacem conuũtit in ar
ma. Et cicero. O dij immortales vbi nam genti
um ſumus Alie exhortatiue cum ad ſententiã
prouocamꝰ. vt haut eſt ſpes ꝯtemnere opes.
Alie dehortatiue cum a cõtrario vicio peccato
q̄ reducimus. Sunt ⁊ affirmatiue: vt quid ni
quippe. Preceptiue: vt nudus ara. ſere nudꝰ
⁊ habebis frigore meſſes. Vetatiue: vt neve
inter vites corilum ſere. neve flagella ſumma
pete Negatiue: vt non minime. Sunt ⁊ mirati
ue vt pape viuere nõ licet ⁊ fornicari libet. Do
lentis: vt heu mihi q nullus amor eſt ſanabi
lis herbis. Flentis ſimilitudinis ſic: vt creta
fertur quondam laborinthus in alta. Admo
nentis irridentis. gementis. exortatiue. conſo
latiue. commiſerantis: quorum quot ſunt ge
nera vel figure: tot ⁊ in pronunciando voces.
Sũt ⁊ anfidoxe: quarum pars honeſta eſt ps
inhoneſta: vt non eſt tua tuta voluntas. mag
na petis feton. Sunt ⁊ alie: procatalempſis:
cum id quod nobis obici poterat ante preſu
mimus ad diluendum: vt ſi quis veſtrum iu
dices aut eorum qui aſſunt: forte mirantes.
Sunt ⁊ aporie dubitacio ſimulantis neſcire ſe
que ſcit. aut quomodo dicatur. Quinoſis aũt
dicitur cõmunicacio cõſilij cum iudicibꝰ aut
aduerſarijs vt ſi dicas. vos conſulo iudices:
aut vos aduerſarij: quid me facere ꝯuenerit.
aut quid vos facturi fuiſſetis. Paradoxon eſt
cum dicimꝰ inopinatum aliq̃d accidiſſe. vt ꝑ
flacco cicero cuiꝰ laudis predicator ẽẽ debueit
eius periculi deprecatorem ẽẽ factum. Epitrope
ideſt ꝑmiſſio cum aliq̃ ipſis iudicibꝰ: aut ad
uerſarijs permittimꝰ exiſtimanda vt caluus
in vaticinio. Perfrica frontem ⁊ dic te dignio
rem: q̃ pretor fieres q̃m catonem. Pariſia eſt
oracõ libertatis. ⁊ fiducie plena vt ibi occidi
nõ ſpurium melium ⁊ cetera. Qua figura cau
te vtendum eſt: vt cicero. premiſit enim racõ
nem. Etopopeia eſt. cum ſermonem ex aliena
perſona inducimꝰ vt pro celio tuliꝰ facit api
um cecum cum clodia loquẽtem. Energia ẽ re
rum geſtarum: aut quaſi geſtaꝝ ſub oculis in
ductio de qua locuti iam ſumus. Methateſis
ẽ que mittit animos iudicum in res preteritas
aut futuãs hoc modo. Reuocate mẽtes ad ſpe
ctaculum expugnate miſere ciuitatis. ⁊ videre
vos credite incendia. cedes rapinas. direpcio
nes. liberorum corporuz iniurias. captiuitates
matronaꝝ trucidacõnes ſenum. In futurum
autẽ anticipacõ eoꝝ que dicturus ẽ aduſariꝰ

vt tuliꝰ ꝓ milione cum mittit animos iudicū
in eū reipublice ſtatū. Futurꝰ eſt etiā ſi occiſo
milione clodiꝰ viueret. Apoſiopeſis ē cū id
qd dicturi videbamur: ſilencio intercipimꝰ ita
Quos ego ſed motos preſtat: ꝯponere fluctꝰ
Epanalempſis ē digreſſio ita. Tulit calor me
dicendi ⁊ dignitas rerum paulo longiꝰ ꝙ vole
bā: ſed redeo ad cauſā. Anamineſis eſt ꝯmēo
ratio eiꝰ rei ꝙ oblitos fuiſſe nos fingimꝰ Apa
raſis eſt cū id qd in aīos iudicū q̄ſi depoſue
ramꝰ oportune repoſcimꝰ Ethiologia eſt cum
ꝓpoīmꝰ oportune repoſcimꝰ aliqͥd eiuſqꝫ cauſā
⁊ racōnē reddimꝰ. Caracteriſmꝰ eſt deſcriptio
figurē alicuius expreſſa vt omnia mercurio ſi
milis coloremqꝫ vocemqꝫ ⁊ crines flauos ⁊ mē
bra decora iuuenta. Litriſmos cum plures ſē
ſus breuiter expeditos in vnum locum coacer
uat ⁊ cum quadam feſtinacōne decurrit: vt ci
cero ſic. Rempublicam queſtis vitāqꝫ omniū
veſtrum. bona. fortunas. ꝯiuges liberoſqꝫ vſus
⁊c. Yronia eſt cū per ſimulacōnem diuerſum
quā dicit intelligi cupit. Fit autē: aut cū lau
damus eum quem vituperare volumus aut vi
tuperamus quem laudare volumus Vtriuſqꝫ
exemplū erit: ſi dicas amatorē reipublice cati
linā: hoſtē reipublice ſcipionem. Diaſiſmos
ē a q̄ magna ſunt verbis minuit: aut minima
extollit. Efin eſt quotiēs in eodē ſenſu diutius
immoramur ſic. Cui tandē pepercit: cuiꝰ amici
tie fidem cuſtodiuit: cui bono inimicus nō fuit
quando non aut accuſauit aliquē aut verbeā
uit aut ꝑdidit. Epangelia eſt ꝓmiſſio qua iu
dicē attentū facimꝰ: pollicētes nos aliqua ma
gna aut minima dicturos. Proſōpopeia ē cū
inaīatiū ⁊ pſona ⁊ ſermo fingit. Cicero in ca
tilina Etenī ſi mecū patria mea que mihi vita
mea multo eſt carior loqueret̄ dicēs ⁊c. Para
theſis eſt cū quaſi ꝯponimꝰ aliquid impfectū
apud memoriā iudicū repetituros nos dicen
tes cū oportunū fuerit Penſis ꝟ ſoliloquium
cum ad interrogata ipſi nobis reſpondemꝰ. Si
nereſis eſt cum differimꝰ aliquid petentes: vt
aliud interim nos non permittant dicere inter
figuras ſententiarꝫ. :

Incipiunt capitula de dyaletica.

De dyaletica. j. De differentia dyaletice ⁊ re
thorice artis. ij. De diffinicōe philoſophie. iij.
De yſagogis porphirij. iiij. De cathegorijs ari
ſtotelis. v. De periermenijs ariſtotilis. vi. De
ſilogiſmis dyaleticis. vij. De diuiſionibꝰ diffi
nitionū. viij. De topicis. ix. De oppoſitis. x.

De dyaletica. J.

Dyaletica eſt diſciplina ad dif
ſcernendas rerū cauſas in
uenta. Ipſa eſt phīe ſpecies
que loyca dicitur ꝟ racōnalis
diffiniendi: querendi ⁊ diſſe
rendi potens. Docet enim in
pluribus generibꝰ queſtionū: quemadmodū
diſputando vera ⁊ falſa diiudicentur. Hanc q̄
dam primi philoſophi in ſuis dictionibꝰ ha
buerunt: nō tamen ad artis redegere peritiā
Poſt hos ariſtotiles ad regulas quaſdam do
ctrine argumēta produxit. ⁊ dyaleticam nun
cupauit. pro eo qd in ea de dictis diſputatur.
Nam lecton dictio dicitur. Ideo autem poſt re
thoricā diſciplinam dyaleticā ſequitur: quia i
multis vtriqꝫ ꝯmunia exiſtūt.

De differētia dyaletice ⁊ rethorice artis. ij.

Dyaleticam vero ⁊ rethoricam varro
in nouem diſciplinarꝫ libris. tali ſi
militudine diffinit Dyaletica et
rethorica eſt qd in manu hominis
pugnꝰ aſtrictus ⁊ palma diſtenſa: illa verba
contrahens: iſta diſtendens. Dyaletica quidē
ad diſſerendas res acutior. rethorica ad illa
que nititur docenda facundior. Illa ad ſcolas
nonnūꝙ venit: iſta iugiter procedit in forum.
Illa requirit rariſſimos ſtudioſos. hec autē
frequenter ⁊ populos. Solent āt phī anteꝙ
ad yſogogen veniāt exponendā diffinicōnē
phīe oñdere: quo faciliꝰ ea que ad eā ptinent
demonſtrentur. :

De diffinicōne philoſophie. iij.

Philoſophia eſt rerū humanarꝫ di
uinarꝫqꝫ cogniciō cum ſtudio bene
viuendi ꝯiuncta. Hec autē duabꝰ
ex rebus cōſtare videtur ſcientia ⁊
opinacione. Sciētia eſt cū res aliqua certa ra
tione pcipitur. Opinaciō autē cū adhuc incer
ta res latet ⁊ nulla racōne firmata videtur vt
puta ſol vtrū ne tantus quantus videtur: an
maior ſit ꝙ omnis terra: item luna globoſa ſit
an concaua. ⁊ ſtelle vtrum ne adhereant celo
an per aerem libero curſu ferantur: celum ipſū
q̄ magnitudine: qua materia ꝯſtat vtrum q̄
etum ⁊ immobile ſit: an incredibili celeritate
voluatur: quanta ſit terre craſſitudo: aut qui
bus fundamentis: librata ⁊ ſuſpenſa perma
neat. Ipſū autem nomen latine interpretatū.
amorem ſapientie ꝓfitetur. Nam greci philo
amorē. ſophiā ſapiētiā dicūt. Philoſophie
ſpecies tripertita eſt. vna naturaꝉ q̄ grece phi
ſica appellat̄: in qua de nature inquiſicōne diſ
ſeritur. altera moraꝉ: que grece ethica dicitur
in qua de moribꝰ agitur. tertia racōnalis: que
greco vocabulo loyca appellatur: i q̄ diſputat̄

quemadmodū in reꝝ cauſis vel vite moribus
veritas ipſa queratur In phiſica igitur cauſa
querendi. in ethica ordo viuendi. in logica rō
intelligendi verſatur. Phiſicā apud grecos
primus pſcrutatus eſt tales mileſius. vn⁹ ex
ſeptem illis ſapientib⁹. Hic enim ante alios
celi cās atq; vim rerum naturalium ↄtempla
ta racōne ſuſpexit. quā poſtmodū plato in q̄
tuor diffinicões diſtribuit. ſ. arithmeticā. geo
metriam. muſicā ⁊ aſtronomiā. Ethicā ſocra
tes primus ad corrigendos ↄponendoſq; mo
res inſtituit. atq; omne ſtudiū eius ad bene
viuendi diſputacōem perduxit: diuidens eā
in quatuor virtutes anime. ſ. prudentiā. iuſtici
am. fortitudinem ⁊ temperanciā. Prudentia ē
in rebus qua diſcernūtur a bonis mala. Forti
tudo qua aduerſa equanimiter tolerant̄. Tē
perancia qua libido. concupiſcenciaq; frenat̄
Juſticia qua recte iudicando ſua cuiq; diſtri
buūtur Logicā que rationalis vocatur plato
ſubiūxit. per quam diſcuſſis rerum morumq;
cauſis: vim earum rōnabiliter perſcrutatus ē
diuidens eam in dyaleticā ⁊ rethoricam Dicta
autem logica. ſ. racionalis. Logos enim apd̄
grecos ⁊ ſermonē ſignificat ⁊ rōem. Jn hijs q̄p
pe trib⁹ generib⁹ phie etiā eloquia diuina cō
ſiſtunt. Nā aut de natura diſputare ſolent vt
in geneſi ⁊ eccīaſten. aut de moribus vt in pū
bijs. aut in oībus ſparſim libris. aut in logi
ca. p qua noſtri theologicā ſibi vendicāt. vt in
cantici s canticoꝝ ⁊ euangelijs. Jtem aliq̄ do
ctoꝝ phiam in nomine ⁊ partib⁹ ſuis ita diffi
nierūt.

¶ Quid ſit phia.

Philoſophia eſt diuinaꝝ. huma
narumq; reꝝ inquantum hoī poſſi
bile eſt pbabilis ſcīa. Aliter. Phi
a eſt ars artiū ⁊ diſciplina diſcipli
naꝝ. Rurſus. Phia eſt meditatio mortis: qd̄
magis ↄuenit xpianis: qui ſeculi ambicōe cal
cata ↄuerſacione diſciplinabili ſimilitudine
future patrie viuunt. Phia diuiditur in du
as ptes. prima in inſpectatiuā. ſecunda in ac
tualem. Alij diffinierunt phie rōem in duab⁹
ↄſiſtere ptibus. quaꝝ prior inſpectatia eſt. ſe
cunda actualis eſt. Jnſpectatiua diuiditur in
trib⁹ modis. ſ. primo in naturalem. ſecundo in
doctrinalem. tercio in diuinalem. Doctrinalis
diuiditur in quatuor ptes. ſ. pma in arithme
ticā. ſecunda in muſicā. tercia in geometriam
quarta in aſtronomiā. Actualis diuiditur in
tribus. ſ. prima in moralem. ſecunda in diſpē
ſatiuā. tercia in ciuilē. Jnſpectatiua dr̄ qua ſu
pergreſſi viſibilia. ⁊ de diuinis aliquid ⁊ cele
ſtibus ↄtemplamur. eaq; mente ſolummō in
ſpicimus que corporeum ſupgrediūtur obtu
tum. Naturalis dr̄ vbi vniuſcuiuſq; rei natura
diſcitur qua nihil gerat̄ in vita: ſed vnūqd̄
q; hijs vſib⁹ deputat̄. in quib⁹ a creatore diffi
nitum eſt: niſi forte cum voluntate dei aliquod
miraculum prouenire monſtratur. Diuinalis
dicitur qn̄ aut ineffabilem naturā dei: aut ſpi
rituales creaturās ex aliqua pte profundiſſima
qualitate diſſerimus. Doctrinalis dicit̄ ſcīa
que abſtractā ↄſiderat quantitatem. Abſtra
cta enim quātitas dr̄ quā intellectu a materia
ſepantes. vel ab alijs accidentib⁹ vt eſt par.
impar. vel ab huiuſcemodi in ſola rōcinacōe
tractam⁹. Cui⁹ ſpēs ſunt quatuor. ſ. arithmeti
cā. geometria. muſica. ⁊ aſtronomia. Arith
metica eſt diſciplina quantitatis numerabil̄
ſcd̄m ſe. Geometria eſt diſciplina magnitudi
nis immobiliſq; formarum. Muſica eſt diſci
plina que de numeris loquitur. qui ad aliqd
ſunt hijs qui inueniuntur in ſonis. Aſtrono
mia eſt diſciplina que curſus celeſtium ſiderū
q; figuras contemplatur omnes. ⁊ habitudi
nes ſtellarum circa ſe. ⁊ circa terram: indaga
bili ratione percurrit. Porro actualis dicitur q̄
res ppoſitas operationibus ſuis explicat. Cui⁹
ptes ſunt tres. moralis. diſpenſatiua ⁊ ciuilis
Moralis dicitur p quā viuendi mos honeſt⁹
appetitur ⁊ inſtituta ad virtutē tendentia pre
parant̄ Diſpenſatia dr̄ cū domeſticaꝝ reꝝ ſapiē
ter ordo diſponit̄ Ciuilis dr̄ per quā toti⁹ ciuita
tis vtilitas adminiſtrat̄.

¶ De yſagogis porphirij. iiij.

Poſt philoſophie diffinicōnes in q̄
bus generaliter omnia ↄtinentur
nunc yſagogas porphirij expedia
mus. Yſagoga quippe grece. latie
introductio dr̄ eoꝝ. ſ. qui philophiā incipiūt
continens in ſe demonſtracōem primaꝝ racō
num de qualibet re quid ſit. ſuaq; certa ac ſub
ſtanciali diffinicōe declaratur. Nam poſito p̄
mo genere. deinde ſpecies ⁊ alia que vicina eē
poſſunt ſubiungimus. ac diſcretis communi
bus ſeparamus. tamdiu interponentes diffe
rentias quouſq; ad propriū de quo querim⁹
ſignata eius expreſſione perueniam⁹ vt puta
Homo eſt animal rationale mortale. terrenū
bipes. riſuſq; capax. Genus animal cum dic
tum eſt ſubſtantia ipſi⁹ hominis declarata ē.
Eſt enim ad hoiem genus aīal. ſed qr̄ late pa
tebat: adiecta eſt ſpēs terrenum. ⁊ iam exclu
ſum eſt id qd̄ aut ethereum aut humidū. Dif
ferentia vero vt bipes que ppter animalia po
ſita eſt que multis pedibus innituntur. Jtem
rationale ppter illa q̄ ratione egeant. Mortale
autem ppter id quod nō angelus eſt. Poſtea

diſcretis atqꝫ ſedulis. adiectum eſt ꝓprium. in
pte poſtrema. riſus capax. Eſt em̄ ſolū hoīs
qđ ridet. ſic pfecta eſt oīs ex pte diffinitio. ad
hoīem declarandū. Cuius diſcipline diffini
tionē plenā exiſtimauēt ariſtotiles ⁊ tullius
ex genere ⁊ differentiis ↄſiſtere. Quidā poſte
a pleniores in docendo eius pfectam ſubſtan
tialem diffinicōem: in quinqꝫ ptibus velut in
membris ſuis diuiſerunt. Quaꝝ prima eſt de
genere. ſecunda de ſpecie. tercia de dr̄a. quarta
de ꝓprio. quinta de accidente. Genus vt aīal.
Eſt em̄ vocabulum ↄmune ⁊ generale oīm aī
mam habentiū. Species vt homo. eſt em̄ ſpeci
alitas qua ſepatur a ceteris animantibus.
Differentia vt rationale. mortale. His em̄ du
obus dr̄t hō a ceteris. Cum em̄ dr̄ rationale:
diſcernitur ab irracōnabilibus ⁊ mutis que
non hn̄t rationē Cum mortale diſcernitur ab
angelis qui neſciunt mortē Proprium vt riſi
bile. Homo eſt em̄ qđ ridet ⁊ hoc preter hoi
nem nullius aīalis eſt Accidēs vt color in cor
pore. doctrina in animo. Hec em̄ temporuꝫ va
rietate ⁊ accedunt ⁊ mutantur: vt eſt ex omi
bus hiis quinqꝫ ptibus oratio plene ſentētie
ita Homo eſt aīal rōnale. mortale. riſibile. bo
ni maliqꝫ capax. ſic etiā in omni oracōne ſub
ſtantiali tamdiu interponere debemus ſpecies
⁊ dr̄as ꝙdiu ſeclusis omibus q̄ hoc idem poſ
ſunt eſſe: ad id pueniatur. vt ꝓprietas iam cer
ta teneatur Yſagogas aūt ex greco in latinū
tranſtulit victorinus orator. commentuqꝫ ei⁹
quinqꝫ libris boeci⁹ edidit.

De cathegoriis ariſtotilis V.

Sequunť ariſtotil̄ cathegorie: q̄ la
tine predicamenta dicunť: quib⁹
p varias ſignificacōnes oīs ſermo
ↄcluſus eſt Inſtrumēta cathegori
aꝝ ſūt tria. prima e[quiuo]ca. ſecunda vniuo
ca. tercia denoīatiua Equiuoca ſunt qn̄ multa
rum reꝝ nomen vnū eſt: ſed non eadē diffini
tio. vt leo. Nā quantū ad nomen ptinet ⁊ ve
rus ⁊ pictus ⁊ celeſtis leo dr̄. Quantum ad dif
finicōem ptinet. aliter verus diffinitur. aliter
pictus. ⁊ aliter celeſtis. Vniuoca ſunt qn̄ du
orū aut plurimaꝝ reꝝ vnū nomē eſt ⁊ diffini
tio vt veſtis. nā ⁊ birrus ⁊ tunica nomē veſtis
pn̄t accipere ⁊ eius diffinicōem. Ergo hoc vni
uocum in generibus eſſe intelligitur. qꝛ ⁊ no
men ⁊ diffinitionē dant formis ſuis. Denomi
natiā. derivatiua dicūtur quecūqꝫ ab aliq̄
ſolo dīe caſu ſcđm nomen hn̄t appellacōem
vt a bonitate bonus. a malicia malus. Cathe
goriarum autem ſpēs decem ſunt. ſ. ſubſtantia
quantitas. qualitas. relatio. ſitus. locus. tem
pus. habitus. agere ⁊ pati. Subſtantia eſt q̄
ꝓprie ⁊ principaliter ſubſtāte dicitur. que ne
qꝫ de ſubiecto predicatr̄ neqꝫ in ſubiecto eſt vt
aliquis hō. aliquis equus. Secunde autem ſb
ſtancie dicunť: in quibus ille que principali
ter ſubſtantie primo dicte inſunt atqꝫ claudū
tur. vt in hoīe cicero. Quantitas eſt menſura
per quā aliquid vel magnū vel minus oſtēdi
tur vt longus. breuis. Qualitas eſt vt qūalis
ſit orator. aut ruſticus niger. aut candidus.
Relatio eſt que referť ad aliqđ. Cum em̄ dici
tur filius: demrātur ⁊ pater. Hec relatiā ſimľ
incipiunt. Nā ſeruus ⁊ dn̄s vno tpe exordiū
ſumunt: nec aliqn̄ inuenitur dominus prior
ſeruo: nec ſeruus prior domino Alteꝝ em̄ alte
ri preeſſe nō poteſt. Porro ſitus a poſitione di
ct⁹ eſt. vt quis aut ſtet. aut ſedeat. aut iaceat
Locus eſt vbi ſit. in foro. in platea. in eccleſia
Loci aūt motus habet ſex ptes. dexteram ⁊ ſi
niſtram. ante ⁊ retro. ſurſū ⁊ deorſū. Partes qꝫ
iſte ſex duo hn̄t. longe ⁊ ꝓpe. Tempus vt ho
die heri. Habitus a habendo aliquid dictus.
vt habere ſciam in mente. virtutem in corpoē
circa corpus veſtimentū. ⁊ cetera que ad ha
bendum modum deſignato a doctoribus nu
mero ↄprehenduntur. Jam vero agere ⁊ pati
ab agentis ⁊ pacientis ſignificacōne ↄſiſtūt
Nam ſcribo vocis actuꝫ habet: quam faciētis
rem indicat. Scribor pacientis eſt quam pati
ſe oſtendit. Jn hiis enim generibus nouem
quorum exempli gratia poſita ſunt. vel in ipō
ſubſtantie genere quod eſt vſia innumerabi
lia reperiuntur Nā ⁊ eā que intellectu capim⁹
id ad alterum hoꝝ decem predicamentoꝝ ſer
mone vulgamus. Plena em̄ ſententia de hiis
ita eſt. Auguſtin⁹ magnus predicator filius
illius ſtans in templo hodie infulatus. predi
cando fatigatur Vſya aūt ſba eſt. ꝓprium q̄
ceteris ſubiacet reliqua nouem accidentia ſūt
Subſtantia auteꝫ dicitur ab eo qꝛ omnis res
ad ſeipſam ſubſiſtit. Corpus enim ſubſiſtit ⁊
ideo ſubſtantia eſt Jlla vero accidentia que in
ſubſiſtente atqꝫ ſubiecto ſunt: ſubſtantie non
ſunt. qꝛ non ſubſiſtunt ſed mutantur vt color
vel forma. De ſubiecto aūt ⁊ in ſubiecto quaſi
de ipſo ⁊ in ipſo. Vbi enim dr̄ de ſubiecto: ſb
iecto ſubſtantia eſt quaſi dicatur de ſubſtātia
Vbi aūt dr̄ in ſubiecto: accn̄a ſunt. que acci
dunt in ſubſtantia. vt quantitas. qualitas.
vel figura. De ſubiecto ḡ genera ⁊ ſpēs. in ſub
iecto accidentia ſunt. Ex hiis nouem accidenti
bus tria intra vſiam ſunt. ſ. quantitas. quali
tas ⁊ ſitus. Hec em̄ ſine vſia eſſe non poſſunt
Extra vſiam vero ſunt locus. tempus ⁊ hitus
intra ⁊ extra vſiam. relatio. facere ⁊ pati. Ap
pellatas autem cathegorias ↄſtat. quia non

poſſunt niſi ex ſubiectis agnoſci. Quis enim
quid ſit homo poſſit agnoſcere: niſi aliquem
hoiem ſibi ponat ante oculos: quaſi ſubiectū
nominis. Hoc opus Ariſtotilis intelligendū
eſt quod ſicut dictū eſt quicqd hō loquit inter
x. predicamēta hētur. Proficiet etiā ad libros
intelligendos qui ſine rethoribus et dyaleticis
apponunt.

De piermenijs ariſtotilis. VI.

Sequit de hinc liber piarmenias ſb
tiliſſim⁹ nimis. et pvarias formas
iterationeſq cautiſſimus. de quo
dr. Ariſtoteles qn piarmenias ſcri
ptitabat: calamū in mente tingebat Prefacō
piarmeniaꝝ. Omnis quippe res que vna eſt.
et vno ſignificatur ſermone: aut p nomen ſig
nificat: aut p verbum que due partes oratio
nis interpretant totum quicqd ↄcepit mens
ad eloquendū Omnis em̄ elocutio ↄcepte rei
mentis interpres eſt. Hanc Ariſtoteles vir in
reꝝ expreſſione et faciendis ſermonibus peri
tiſſimus piarmeniā noiat quam interpretati
onē nos appellamus. ſ. q res mente ↄceptas
ꝓlatis ſermonibus interpretat p catafraſin.
et apofraſin. per affirmationē et negacōnem.
Per affirmationē vt homo currit. per negacō
nem vt hō non currit. In hijs itaq piarmeni
is: ſupradictus phs de ſeptem ſpeciebus trac
tat. ſ. de noīe. de verbo. de oracōe. de enunciati
one. de affirmacōe. de negacōe. de ↄtradictōe
Nomen eſt vox ſignificatiua ſcdm placitum.
ſine tpe. cuius nulla ps eſt ſignificatiua ſepa
rata. vt ſocrates. Verbum eſt qd ſignificat
tempus. cuius ps nichil extra ſignificat: ſed
ſemp coꝝ que de altero dicuntur notata. vt co
gitat. diſputat. Oratio eſt vox ſignificatiua ad
placitū: cuius ptium aliquid ſepatum ſignifi
catiuū eſt. vt ſocrates diſputat. Enūciatiua ē
oratio vox ſignificatiua de eo qd eſt aliqd vel
nō eſt. vt ſocrates eſt. ſocrates non eſt. Affir
matio eſt enūciatio alicuius de aliquo. vt ſo
crates eſt. negatio eſt alicuius ab aliquo vt
ſocrates nō eſt. Contradictio eſt affirmatio
nis et negationis oppoſitio vt ſocrates diſpu
tat. ſocrates nō diſputat. Vtilitas piermeni
aruꝫ hec ē q ex hijs interptamentis ſilogiſmi
fiunt. Vti et analetica ptractant

De ſilogiſmis dyaleticis. VII.

Sequunt de hinc dyaletici ſilogiſmi
vbi toti⁹ eius artis vtilitas et vtus
oſtēditur. quoꝝ ↄcluſio plurimum
adiuuat lectorē. ad veritatem inue
ſtigandaꝫ: tantum vt abſit illi error decipien
di aduerſarium p ſophiſmata falſarum con
cluſionū. Formule cathegoricoꝝ v predicatio
rum ſilogiſmoꝝ ſunt tres. Prime formule mo
di ſunt nouem. Primus modus eſt qui cōdu
cit. ſ. qui colligit ex vniuerſalib⁹ dedicatiuis.
dedicatiuum vniuerſale directim. vt omne in
ſtum honeſtum. omne honeſtū bonum. g om
ne iuſtum bonū. Secundus modus eſt qui cō
ducit ex vniuerſalibus dedicatiuis et abdicati
uis. abdicatiuum vniuerſale directim. vt oē
iuſtum honeſtum. nullum honeſtum turpe. g
nullum iuſtum turpe. Tercius modus eſt: q
conducit ex dedicatiuis pticulari et vniuerſa
li. dedicatiuum pticulare directim. vt. qddam
iuſtum honeſtum. omne honeſtū vtile. g qd
dam iuſtum vtile. Quartus modus eſt qui cō
ducit ex pticulari dedicatiua. et vniuerſali ab
dicatiua. dedicatiuū pticulare directim. vt qd
dam honeſtum iuſtum. nullum honeſtuꝫ tur
pe. g quoddā iuſtum nō eſt turpe. Quint⁹ mo
d⁹ eſt qui ↄducit ex vniuerſalib⁹ dedicatiuis
particulare dedicatiuum p reflexionem. vt ō
ne iuſtum honeſtum. omne honeſtum bonū.
g qddam bonū iuſtum. Sextus modus eſt: q
conducit ex vniuerſali dedicatiua et vniuerſa
li abdicatiua. abdicatiuū vniuerſale per refle
xionem. vt oē iuſtū honeſtum. nullum hone
ſtum turpe. g nullū turpe iuſtum. Septimus
modus eſt qui ↄducit ex particulal et vniuer
ſali dedicatiuis. dedicatiuū pticulare per refle
xionem vt qddam iuſtum honeſtū. omne ho
neſtum vtile: igitur qddam vtile iuſtum. Octa
uus mod⁹ eſt qui ↄducit ex vniuerſalib⁹. ab
dicatiua et dedicatiā. particularē abdicatiuum
per reflexionem. vt nullum turpe honeſtum.
oē honeſtū iuſtum. g qddam turpe non eſt
iuſtum. Nonus modus eſt qui conducit ex
vniuerſali abdicatiā et particulari dedicatia.
dedicatiuum particulare per reflexionem. vt
nullum turpe honeſtum. qddam honeſtum
iuſtum. igitur quoddam iuſtum non eſt tur
pe. Formule ſecundi modi ſunt quatuor. Pri
mus modus eſt qui ↄducit ex vniuerſalibus
dedicatiua et abdicatiua. abdicatiuum vniuer
ſale directim vt omne iuſtum honeſtum. nl
lum turpe honeſtum. g nullum turpe iuſtum
Secundus modus eſt qui ↄducit ex vniuerſa
libus abdicatiā et dedicatiua. abdicatiuum v
niuerſale directim. vt nullum turpe honeſtū.
omne iuſtum honeſtū. g nullum turpe iuſtū
Tercius modus eſt qui ↄducit ex particulari
dedicatiua et vniuerſali abdicatiua. pticularē
abdicatiuū directim. vt qddam iuſtum hōe
ſtum. nullum turpe honeſtum. igitur qddaꝫ
iuſtum non eſt turpe. Quartus modus eſt
qui conducit ex vniuerſali dedicatiā. et parti
culari abdicatiua. abdicatiuum particulare

directim ·vt omne iniuſtum eſt turpe· quoddã
malũ nõ eſt turpe · q̃ddam g̃ malũ nõ eſt iuſ
tum. Formule tercij modi ſunt· vi· Prim⁹ mo
dus eſt qui cõducit ex dedicatiuis vniuerſali
bus· dedicatiuum pticulare tam directim q̃ re
flexim. vt omne iuſtum honeſtũ· omne hone
ſtũ iuſtum· omne iuſtũ bonum· q̃ddam g̃ bo
neſtum bonũ· q̃ddam bonũ honeſtum· Secũ
dus modus eſt qui cõducit ex dedicatiuis par
ticulari ⁊ vniuerſali· dedicatiuũ pticulare dire
ctim· vt q̃ddam iuſtũ honeſtum· omne iuſtũ
bonum. q̃ddam g̃ honeſtum bonũ· Tercius
modus eſt· ex dedicatiuis vniuerſali ⁊ ptic
lare· dedicatiuũ pticulare directim· vt· omne
iuſtum honeſtũ· q̃ddam iuſtum bonũ· g̃ q̃d
dam honeſtum bonũ. Quartus modus eſt
qui cõducit ex vniuſali dedicatiua ⁊ pticulari
abdicatiua· abdicatiuũ pticulare directi· vt oẽ
iuſtũ honeſtũ· nullũ iuſtum malũ· g̃ quoddã
honeſtum nõ eſt malũ· Quintus mod⁹ eſt
qui cõducit ex dedicatiua particulari ⁊ abdica
tiua vniuerſali· abdicatiuũ vniuerſale direc
tim· vt q̃ddam iuſtũ honeſtum. nullũ iuſtũ
malum· g̃ q̃ddam iuſtũ non eſt malum· Sex
tus modus eſt qui cõducit ex dedicatiua vniuer
ſali· ⁊ abdicatiua pticulari· abdicatiuũ ptic
lare directim ·vt omne iuſtũ honeſtũ· q̃ddam
iuſtũ non eſt malũ· g̃ q̃ddam honeſtũ non ẽ
malũ· Has formulas cathegoricoꝝ ſilogiſmo
rum qui plene noſſe deſiderat: libꝝ legat q̃ in
ſcribitur periermenias apulei ⁊ ſubtilius que
ſunt tractata cognoſcit· Diſtincta enim atq̃ cõſi
derata: ad magnas intelligentie vias lectorẽ
preſtante dño vtiliter introducunt· Nunc ad
ypoteticos ſilogiſmos ordine ſequenti venia⁹
Modi ſilogiſmoꝝ ypoteticoꝝ qui ſiunt cũ ali
qua cõcluſione ſunt· vij. Primus modus eſt·
ſi dies eſt lucet: eſt autẽ dies g̃ lucet. Secun
dus modus eſt. ſi dies eſt lucet· nõ aũt lucet
g̃ non eſt dies. Terci⁹ modus eſt ita· nõ eſt
dies erit dies ⁊ non lucet· at q̃ dies eſt: lucet
igit̃ Quartus mod⁹ eſt ita· aut dies ẽ aut nox
at q̃ dies eſt: nox g̃ non eſt. Quintus mod⁹
eſt ita· aut dies ẽ aut nox· vtiq̃ nox ñ eſt· igi
tur dies eſt· Sextus mod⁹ eſt ita· non ẽ dies·
eſt ⁊ nõ lucet. dies aũt ẽ· nox g̃ non eſt. Sep
timus mod⁹ eſt ita· non eſt dies ⁊ nox: vtiq̃
nox nõ eſt. g̃ dies ẽ. Modos aũt ſilogiſmorum
ypoteticoꝝ ſi q̃s plenius noſſe deſiderat: libꝝ le
gat marij victorini q̃ iſcribit̃ de ſilogiſmis ypo
teticis· Hinc ad dyalecticas diffinitionũ ſpẽs
acceda⁹ q̃ tanta dignitate p̃cellunt vt poſſint
indicioꝝ apte manifeſtacões ⁊ q̃dam indicia
dictionũ oñdere·

De diuiſiõe diffinitionũ ex marij victorini
libro abbreuiata. VI

Diffinitio eſt p̃ herbum q̃ in rebus ex
primẽdis explicat q̃d res ipſa ſit·
q̃lis ſit ⁊ queadmodũ mẽbris ſuis
cõſtare debeat· Eſt enim orõ breuis
vniuſcuiuſq̃ naturã a cõmunione diuiſam ꝓ
pria ſignificacõe cõcludens Diuiſio diffinicõis
in ptes· xv· habetur· Prima ſpecies diffinitio
nis eſt vſiodis id eſt ſubſtancialis· que ꝓpri
⁊ vere dr̃ diffinicõ vt eſt· homo eſt animal rati
onale· mortale· ſẽſus diſciplineq̃ capax· Hec
enim diffinitio per ſpecies ⁊ differentias deſcẽ
dens venit ad ꝓprium · ⁊ deſignat pleniſſime
quid ſit homo· Secunda ſpecies diffinitionis
eſt que grece ennomatice dr̃· latine notio nun
cupatur· quam notionem cõmuni non ꝓprio
nomine poſſumus dicere· Hec iſto modo ſem
per efficitur· Homo eſt quod racõnali conce
ptione preeſt animalibus cunctis· Non enĩ
dixit quid ſit homo: ſed quid agat: q̃ſi quo
dam ſigno in noticiam deuocato· Iſta enim
⁊ reliquis noticia rei profertur· non ſubſtanti
alis explicatio declaratur· ⁊ q̃ illa ſubſtantia
lis eſt diffinitionum omnium obtinet princi
patum· Tercia ſpecies diffinicõis eſt que gre
ce poyotes dr̃· latine qualitatiua vocatur· q̃ ex q̃
litate nomen accepit · pro eo q̃d quale ſit: id
q̃d queritur euidenter oſtendit· Cuius exem
plum tale eſt· Homo eſt qui ingenio valet ar
tibus pollet· ⁊ cognitione rerum· aut quod a
gere debet eligit · aut animaduerſione quid
inutile ſit contemnit Hijs enim qualitatibus
expreſſus ac diffinitus eſt homo· Quarta ſpe
cies diffinicõis eſt q̃ grece ypograficen· latine
a tulio deſcriptio nuncupatur· que adhibita
circuitione dictorũ factorumq̃ rem que ſit de
ſcripcõe declarat Queritur enim quid ſit aua
rus· q̃d crudelis· quid luxurioſus· ⁊ vniuerſi
luxurioſi· auari ⁊ crudelis natura deſcribitur·
vt ſi luxurioſum volumus diffinire: dicimus·
Luxurioſus eſt victus non neceſſarij: ſed ſum
ptuoſi ⁊ honoris appetens· in delicijs affluẽs
in libidine promptus· Hec ⁊ alia diffiniunt
luxurioſum: ſed per deſcriptionem diffiniunt
Que ſpecies diffinicõis oratoribus magis ap
ta eſt q̃m dyalecticis· quia latitudines habet
que ſimili modo in bonis rebus ponitur ⁊ ma
lis. Quinta ſpecies diffinitionis eſt quam gre
ce cataantilexin· latine aduerbium dicimus·
Hec vocem illam de cuius re queritur: alio ſer
mone deſignat· vna ⁊ ſingulari ⁊ quodãmõ
quid illud ſit in vno verbo poſitum· vno verbo
alio declarat· vt conticeſcere eſt tacere · Item
cum terminum dicim⁹ finem: aut populatũs

interpretantur eſſe vaſtatas Sexta ſpẽs diffini
tionis eſt quã greci catadyaforam: nos p dif
ferentiã dicimus. Scriptores vero artiũ de eo
dem ⁊ de altero noïant. vt cũ queritur quid ſit
inter regẽ ⁊ tirannũ: adiecta dĩa quid vterqꝫ
ſit diffinitur. rex eſt modeſtus ⁊ temperans
tirannus vero impius ⁊ immitis. Septima ſpe
cies diffinitionis eſt: quã greci cathametafo
ran: latini per tranſlationẽ dicunt. vt cicero ĩ
topicis. Litus eſt qua fluctus elidit. hoc vari
e tractari pt Modo enim vt moneat. modo vt
deſignet. mõ vt laudet aut vituperet. Vt mõe
at. nobilitas eſt virtutis. modoꝝ apud poſte
ros ſarcina Vt deſignet apex eſt arx corporis
Vt laudet. adoleſcentia eſt flos etatis. Vt vi
tuperet. diuitie ſunt breuis vite. longũ viaticũ
Octaua ſpecies diffinicõnis eſt quã greci cata
afaraſin vocant. atogenentio. latini per priuã
tiã ↄtrarium eius qđ diffinitur dicunt. bonuꝫ
eſt qđ malum nõ eſt. Juſtum eſt qđ iniuſtuꝫ
nõ eſt ⁊ hijs ſimilia. Hoc aũt genere diffiniti
onis vti demus cũ ↄtrarium eſt notum. vt ſi
bonũ eſt qđ ꝓdeſt cũ honeſtate: id qđ tale nõ
eſt malum eſt. Nona ſpecies diffinitionis eſt
quã greci catarypotipoſin. latini per quandã
imaginationẽ dicunt. vt eneas eſt veneris ⁊
anchiſe filius. Hec ſemp in indiuiduis verſa
tur quã greci athoma appellant. Decima ſpe
cies ipſius diffinitionis eſt: quam greci ca
tellepeſolocerij homogenus. latini per indi
gentiã pleni ex eodẽ genere dicũt. vt ſi quera
tur quid ſit animal: reſpõdeatur vt homo. ſ rem. n
queſitam predictũ declarauit exemplũ Hoc ẽ
autem ꝓprium diffinitionis quid ſit illud qđ
queritur declarare. Vndecima ſpecies diffiniti
onis eſt quã greci cataanalogiã. latini iuxta
rationẽ dicunt. i. per indigentiã pleni. ex eodẽ
genere. vt ſi queratur quid ſit theſis: reſpon
deaturqꝫ. cui bis deeſt vt ſit arſis. Duodecima
ſpecies diffinitionis eſt quã greci cateplenon
vocant. i. p laudem. vt tulius ꝓ cluentio. Lex
eſt mens ⁊ cõſiliũ ⁊ animus ⁊ ſententia ciui
tatis. Et aliter. Pax eſt tranqͣlla libertas. Fit
⁊ per vituperationẽ quã greci ꝓgon vocant vt
ſeruitus eſt poſtremum oĩm maloꝝ. non mõ
bello: ſꝫ morte qꝫ repellenda. Tercia decima ſpe
cies diffinicõis eſt quã greci catatonpoſten.
latini ad aliquid vocant. vt eſt illud. pater ẽ
cui eſt filius. dominus eſt cui eſt ſeruus.
Quartadecima ſpecies diffinicõis eſt catatorri
ſis. vt cicero in retholicis. Genus eſt quod plu
res amplectitur ptes. Jtem pars eſt que ſubẽ
generi. Quintadecima ſpecies diffinicõnis eſt
quã greci catetilogian. latini ſcđm rei rationẽ
vocãt. vt dies eſt ſol ſupra terras. nox ẽ ſol

ſub terris. Sciẽ autem debemus predictas ſpe
cies diffinitionũ topicis merito eſſe ſociatas
quoniã inter quedam argumenta ſunt ꝓ ſixe
⁊ nonnullis locis commemorãtur in topicis
Nunc autem ad topicã veniamus que ſũt ar
gumentoꝝ ſedes: fontes ſenſuum. ⁊ origines
dictionum.

¶ De topicis. ix.

Topica eſt diſciplina inueniendoꝝ
argumentoꝝ. Diuiſio topicorum
ſiue locorum ex quibus argumen
ta ducuntur triplex eſt. Nã alia in
eoipſo de quo agit̃ herent alia q̃ dicuntur effe
cta. que quodãmodo ex reb9 alijs tracta noſ
cunt̃. alia q̃ aſſumunt̃ extrinſecus Argumen
ta q̃ in eoipſo de quo agit̃ herent. in trib9 diui
ſa ſunt. Prima a toto. ſecunda a pte. tercia a
nota. Argumentũ a toto cũ diffinitio adhibe
tur ad id qđ querit̃. ſicut ait cicero. Gloria ẽ
laus recte factoꝝ magnorumqꝫ in republica
fama meritoꝝ. A partib9 eſt argumentũ: cuꝫ
is qui ſe defendit aut negat factũ aut factum
eſſe iure defendit. A nota eſt argumentuꝫ cũ
⁊ ſui nominis argumentũ aliqđ dicitur vt ci
cero. Conſulem inqͭt querebam quem in iſto
mayali inuenire nõ poteram. Effecta argumẽ
ta ſunt que quodammõ ex reb9 alijs tracta ↄ
noſcũtur. Sunt ãt numero. xiiij. i. primũ a ↄiu
gatis argumentũ eſt: cũ declinatur a noïe ⁊ ſit
verbũ. vt cicero verrem dicit euertiſſe ꝓuinci
am. vel nomen a verbo cũ latrocinari & latro
Nomen eſt ã noïe. Therentius. Interceptio ẽ
amantiũ. haut amantiũ dummõ diſtat vni
us appellacõnis poſtremitas. in alia vocis de
clinacõe formata. Secundũ argumentũ a ge
nere eſt cũ de eodẽ genere ſmã dicitur vt virgi
lius. Variũ ⁊ mutabile gen9 femina. Terciũ
a ſpecie argumentũ eſt cũ generali queſtõni
fidem ſpecies facit. vt at non ſic frigius pene
trat lacedemonã paſtor. A ſimili argumentũ
eſt quando rebus aliquibus ſimilia proferũ
tur. vt. Suggere tela michi nõnullum dextrã
fruſtra. Torſerit in rutilos ſteteritqꝫ in corpe
graium. illiacis campis A dĩa argumentum
eſt quando per differentiam aliqua ſeparant̃
vt virgilius. Non dyomedis equos: nec cur
rum cernis achillis A contrarijs argumentũ
dicitur qñ res diſcrepantes ſibimet opponun
tur. vt virgilius. Mortali ne manu facte im
mortale carine fas habeãt. certuſqꝫ incerta pe
ricula luſtres eneas. A ↄſequentibus argumẽ
tum dicitur quando poſitam rem aliquid ine
uitabiliter ↄſequitur. vt virgilius. Nõ eã vis
aïo nec ſuperbia victis. Ab antecedẽtibus ar
gumentũ eſt quando aliqua ex hijs q̃ prius

geſta ſunt. comꝓbantur: vt cicero ꝓ milio
ne cū non dubitauerit aperire qđ cogitauerit
vos poteſtis dubitare quid fecerit. A repugn̄
tibus argumentū eſt: qn̄ illud qđ obijcitur
aliqua ɔtrarietate deſtruit. vt cicero. Is igit̄
non mō de tali periculo liberatus: ſed honore
ampliſſimo ditatus domi te interficere voluiſ
ſet. A ɔiugatis argumentū eſt cū ꝓbabiliter
oñditur quid ſit ex re quacꝫ ventuꝝ. vt virgi
lius. Verum nos ſi pellāt. nihil affore credūt
quin omnē heſperiam ſua ſub iuga mittant.
A cauſis argumentū eſt: qn̄ ɔſuetudine omu
ni res quecꝫ tractat̄. vt terentius. Ego non mi
chil veritus ſum dudū abs te cauere: ne faceſ
qđ vulgus ſeruoꝝ ſolet dolis vt me deluderes
Ab effectis argumentū eſt: cū ex hijs q̄ facta
ſunt aliquid approbat̄. vt virgilius. Degene
res animos timor arguit. A ɔparatione argum̄
tum eſt: qn̄ per collationē perſonaꝝ ſiue cau
ſaꝝ: ſententie ratio ſub imputacōe formatur
vt virgilius. Tu potes eneā manibus ſubdu
cere graium. Nos aliq̄d ɔtra rutilos iuuaſſe
nephandū eſt. Item argumenta q̄ ducuntur
extrinſecus q̄ grece tegnos .i. artis expertes vo
cantur vt eſt teſtimoniū. Teſtimonium vero
conſtat re. Et diuiditur quincꝫ modis. id eſt
primo ex ꝑſona. ſecūdo ex nature auctoritate
tercio ex tꝑibus auctoritatū. quarto ex dcīs
factiſcꝫ maioꝝ. quinto ex tormentis. Terciꝰ
ergo ſuperior modus qui eſt ex temporibꝰ. in
octo ſpecies deriuatur. Prima ingenio. ſecun
da opibus. tercia etate. quarta fortuna. q̄n
ta arte. ſexta vſu. ſeptima neceſſitate. octaua
concurſione fortuitoꝝ. Teſtimonium omne
eſt qđ ab aliqua externa re ſumitur ad faciē
dā fidem. ꝑſona non qualiſcūcꝫ eſt. que teſti
monij pondꝰ habet ad faciēdā fidem: ſed mo
rum ꝓbitate debet eſſe laudabilis. Nature au
ctoritas eſt que maxima virtute ɔſiſtit. Teſti
monia multa ſunt que afferunt auctoritatem
.i. ingeniū. opes. etas. fortuna. ars. vſus. nccī
tas et concurſio rerum fortuitaruꝫ. A dictis fa
ctiſcꝫ maioꝝ petitur fides: cū priſcoꝝ dicta fa
ctacꝫ memorant̄. A tormentis fides prebetur
poſt que nemo creditur velle mentiri. Ea vero
que tractantur in tempore. quia ſuis nominibus
plena ſunt: diffinitione non indigent. Memo
rie quocꝫ ɔdendum eſt. topica oratoribus. dyale
ticis. poetis. et iuriſperitis. communiter qui
dem argumēta preſtare: ſed qn̄ aliquid ſpeci
aliter ꝓbant. ad rethores. poetas. iuriſꝑitos
quocꝫ ꝑtinet. qn̄ vero generaliter diſputant: ad
pħos pertinere manifeſtum eſt. Mirabile pla
ne genus opis in vnū potuiſſe colligi quicq̄d
mobilitas ac varietas humane mentis: in ſe
ſibus exquirendis per diuerſas cāſ poterat in
uenire ɔcluſum. liberꝝ ac voluntariū intellectum
Nā quocūcꝫ ſe verterit: quaſcūcꝫ cogitatiōes
intrauerit: in aliquid eoꝝ q̄ predicta ſunt ne
ceſſe eſt vt cadat ingeniū.

De oppoſitis. x.

Contrarioꝝ genera q̄tuor ſunt: q̄ A
riſtotiles anticimena .i. oppoſita vo
cat. Propter q̄d ſibi velut ex aduē
ſo videntur exiſtere vt ɔtraria. nec
tn̄ omnia que opponuntur ſibi ɔtraria ſunt
ſed omnia cōtraria oppoſita ſunt. Primū ge
nus eſt ɔtrarioꝝ qđ iuxta ciceronē diuerſum
vocatur ꝓ eo quia tm̄ contraria ſibi opponunt̄.
vt non eoꝝ ſint quibus opponuntur vt ſapi
entia. ſtulticia. Quod genus in tres ſpecies di
uiditur. Nā ſunt quedā eius que mediū hn̄t
et ſunt q̄ ſine medio ſunt. et quedā ſunt q̄ ha
bent mediū. et tn̄ ſine noīe ſunt: niſi vtrumcꝫ
vocabulū creet. Candidū et nigꝝ mediū hn̄t.
quia inter eos ſepe color pallidus vel fuſcus inue
nitur. ſine medio ſunt quotiens vnū de duob
accidit. vt ſanitas vel infirmitas. Hoꝝ nihil
eſt mediū. Ea autem quoꝝ media ſine nōine
ſunt. vt felix. infelix. mediū hn̄t non felix. Se
cundū genus eſt relatiuoꝝ: q̄ ita ſibi opponū
tur vt ad ſe ɔferantur. ſicut duplū ſimplum.
Hoꝝ ſolum oppoſitoꝝ genus ad ſe refertur.
Non enī eſt maius niſi referat̄ ad minus. et
ſimplū niſi ad duplū. aut eius cui opponitur.
Nā relatiuū ipſi relatiuo ita opponit̄: vt hoc
ipſū qđ opponitur: aut eius ſit cui opponitur
aut ad id quocuncꝫ mō referat̄. Dimidiū enī
opponit̄ duplo. eiuſcꝫ dupli mediuꝫ eſt: ſz ita
illi opponit̄ vt eius ſit cui opponit̄. Sic et par
uum opponit̄ magno: ita vt ipſum paruū ad
magnū cui opponit̄ ſit puum. Naꝫ ſuperiora
que dicunt̄ ɔtraria ita ſibi opponūtur: vt eo
rum nō ſint quibus opponuntur. nec ad ea q̄
cuncꝫ mō referantur. Siquidem iniq̄tas iuſti
cie ita ɔtraria eſt vt nō eiuſdem iuſticie iniq̄
tas ſit: aut ad illam ſit iniq̄tas. Tercium ge
nus oppoſitoꝝ eſt hitus vel orbatio. Qđ geꝰ
cicero priuationē vocat. qua oſtēdit aliquid
quempiā habuiſſe vnde priuatus eſt. Cuius
ſpecies ſunt tres. quāꝝ prima eſt in re. ſecun
da in loco. tercia in tempore ɔgruo. In re vt ce
citas et viſio in oculis. In loco. vt cecitatis et
viſionis in oculis locus eſt. In tempore ɔgru
o. vt infantem nō dicere. ſine dentibus eum:
cui dentes adhuc ꝑua etas negauit. Non enī
eſt priuatus dentibus quos nō dum habuit
Quartum vero genus ex confirmatione et ne
gatione opponitur. vt ſocrates diſputat. ſo
crates non diſputat. Hec a ſuperioribus ideo

differunt q̄ illa ſigillati dici poſſunt. hec niſi connexe dici non poſſunt. Quod genus quartum apud dyaleticos multum habet conflictum. et appellatur ab eis valde oppoſitum. ſiquidem et tercium non recipit. Nam ex illis quedam habere tercium poſſunt vt in contrariis candidum et nigrum. Tercium eius nec candidum nec nigrum: ſed fuſcum vel pallidum. In relatiuis quoque vt multa et pauca. Tercium eius. nec multa nec pauca: ſed mediocria. In habitu vel orbatione vt viſio et cecitas. Tercium eius. nec cecitas: nec viſio: ſed lippitudo. Hic ergo legit: non legit. tercium nichil habet.

¶ Incipit prefacio de quatuor ſequentibus diſciplinis.

MAtematica latine dicitur doctrinalis ſciencia que abſtractam conſiderat quantitatem. Abſtracta enim quantitas eſt qua intellectum a materia ſeparantes vel ab aliis accidentibus. vt eſt par. impar. vel ab aliis huiuſmodi in ſola raciocinatione tractamus. Cuius ſpecies ſunt quatuor. ſcilicet arithmetica. muſica. geometria et aſtronomia. Arithmetica eſt diſciplina quantitatis numerabilis ſecundum ſe. Muſica eſt diſciplina que de numeris loquitur. qui inueniuntur in ſonis. Geometria eſt diſciplina magnitudinis et formarum. Aſtronomia eſt diſciplina que curſus celeſtium ſiderum atque figuras contemplatur atque omnes habitudines ſtellarum. Quas diſciplinas deinceps paulo latius indicamus. vt earum cauſe competenter poſſint agnoſci.

¶ Incipiunt capitula de arithmetica.

De vocabulo arithmetice diſcipline. I. De autoribus eius. ij. Quid ſit numerus. iij. Vnde numeri ſunt dicti. iiij. De prima diuiſione parium et imparium. v. De ſecunda diuiſione tocius numeri. vi. De differencia arithmetice. muſice et geometrie artis. vij. Quot numeri infiniti exiſtunt. viij.

¶ Incipit liber tercius de vocabulo arithmetice diſcipline. I

ARithmetica eſt diſciplina numerorum. Greci enim numerum rithmon dicunt. Quam ſcriptores ſecularium litterarum inter diſciplinas mathematicas ideo primam eſſe voluerunt quoniam ipſa vt ſit nulla alia indiget diſciplina. Muſica autem et geometria. et aſtronomia que ſequuntur vt ſint. atque ſubſiſtant illius egent auxilio.

¶ De autoribus eius. ij

NVmeri diſciplinam apud grecos primum pytagoram autumant conſcripſiſſe. ac deinde a nicomacho diffuſius eſſe expoſitam: quam apud latinos primus apuleius. deinde boecius tranſtulerunt

¶ Quid ſit numerus. iij.

NVmerus autem eſt multitudo ex vnitatibus conſtituta. Nam vnum ſemen numeri eſſe non numerum volunt.

¶ Vnde numeri ſint dicti. iiij.

NVmero nummus nomen dedit. et a ſui frequentatione vocabulum indidit. Vnus ex greco nomen trahit. Greci enim vnum mona dicunt: ſic. ij. iij. quos illi dya et tria appellant. Quatuor vero a figura quadrata nomen ſumpſerunt. Quinque autem non ſecundum naturam: ſed ſecundum placitum voluntatis acceperunt ab eo qui numeris nomina indidit. Sex autem et ſeptem a greco veniunt. In multis enim nominibus que in greco aſpirationem habent: nos pro aſpiratione. ſ. litteram ponimus. Inde pro hexa. vi. pro hepta. vij. ſicut pro herpillo herba ſerpillum. Octo vero per tranſlacionem. ſicut illi ogdo et nos octo. ita illi nea: nos nouem. illi deca nos decem. Dicti autem decem a greca ethimologia eo quod ligent et coniungant infra iacentes numeros. Nam decinos coniungere vel ligare apud eos dicitur. Porro. xx. dicti quod ſint decem bis geniti. n. pro b littera poſita. Triginta quod a ternario denario gignantur. ſic vſque ad. xc. Centum vero vocati a cantu quod eſt circulus. ducenti a duo et centum. ſic et reliqui vſque ad mille. Mille autem a multitudine vnde et milicia quaſi multicia. inde et milia. que greci mutata littera. vel r. pro. l. miriades vocant.

¶ Quid preſtent numeri v.

RAtio numerorum contemnenda non eſt. In multis enim ſanctarum ſcripturarum locis quantum miſterium habeant elucet. Non enim fruſtra in laudibus dei dictum eſt. Omnia in menſura et numero et pondere feciſti. Senarius namque qui partibus ſuis perfectus eſt. perfectionem mundi quadam numeri ſui ſignificatione declarat. Similiter et. xl. dies quibus moyſes et helyas. et ipſe dominus ieiunauerunt ſine numerorum cognicione non intelliguntur. Sic et alii in ſcripturis ſanctis numeri exiſtunt: quorum figuras non niſi noti huius artis ſciencie ſoluere poſſunt. Datum eſt etiam nobis ex aliqua parte ſub numerorum conſiſtere diſciplina: quando horas per eam diſcimus. quando de menſium curriculo diſputamus

quando anni ſpatium redeuntes agn oſcim⁹
Per numeꝝ ſiquidem non confundamur: in
ſtruimur. Tolle numerum in rebus omnib⁹.
⁊ omnia pereunt. Adime ſeculo calculi ↄputū
⁊ cuncta ignorantie cecatio plectitur. nec dif
ferri pt̄ a ceteris animalibus qui calculi neſci
unt ratione̅. vi.

De prima diuiſione pariū ⁊ impariū.

NVmerus diuiditur paribus ⁊ im
paribꝰ. Par numerus diuiditur ī
hijs piter par ⁊ pariter impar. ⁊
impariter par. ⁊ impiter impar.
Impar numerus diuiditur in hijs primū et
ſimplū. ſecundum ⁊ ↄpoſitum terciū medio
crem qui quodammō primus ⁊ incōpoſitus
eſt. Alio vero mō ſecundꝰ ⁊ cōpoſitus eſt. Nu
merus par eſt qui in duabꝰ equis partibꝰ di
uidi pt̄. vt. ij. iiij. viij. Impar vero numerus ē
qui diuidi equis ptibus nequit. vno medio
vel deficiente vel ſuperante. vt. iij. v. vij. ix. ⁊
ſic de alijs. Pariter par numerus eſt qui ſm̄
parem numeꝝ pariter diuiditur quouſqȝ ad
indiuiſibile̅ perueniat vnitatem. vt puta ſexa
gintaquatuoꝛ habet mediū. xxxij. hic autem
xvi. xvi. vero. viij. octonarius. iiij. quaternal
us. ij. binarius vnū. qui ſingularis indiuiſibi
lis eſt. Pariter impar eſt: qui in ptes equas
recipit ſectione̅ ſed ptes eius mox inde ſecabi
les permanent. vt. vi. ⁊. x. ⁊. xij. triginta ⁊ q̄n
quaginta. Mox enim ſi hunc numerum diui
ſeris: incurris in numerum quem ſecare non
poſſis. Impariter par numerus eſt cuius pā
tes etiā diuidi poſſunt: ſed vſqȝ ad vnitate̅ nō
perueniunt. vt. xxiiij. Hij autem in medietatē
diuiſi: faciunt. xij. rurſumqȝ in aliā medietate̅
vi. deinde in aliam tres. ⁊ vltra diuiſionem n̄
recipit ſectio illa: ſed ante vnitatem inuenitur
terminus quem ſecare non poſſis. Impariter
impar eſt: qui ab impari numero impariter
menſuratur. vt. xxv. xlix. qui dum ſint impa
res numeri: ab imparibus etiaȝ ptibus diui
duntur. vt ſeptiesſeptem. quadragiesnoni ⁊
quinquiesquini. Impariū numeroꝝ: alij ſim
plices ſunt. alij ↄpoſiti. alij mediocres. Simpli
ces ſunt qui nullā ptem habent niſi ſolam v
nitatem. vt ternarius ſolam terciā. ⁊ quinari
us ſolam quintam. ⁊ ſeptenarius ſolam ſep
timā. Hijs enim vna pars ſola eſt. Compoſi
ti ſunt qui nō ſolum vnitate̅ metiuntur: ſed eti
am alieno numero pcreantur. vt nouem. xv
xxi. Dicimus enim ter terni. ⁊ ſepties terni. ter
quini. ⁊ quinquies quini. Mediocres numeri
ſunt: qui quodāmodo ſimplices ⁊ incōpoſiti
eſſe videnť. Alio vero modo ⁊ cōpoſiti. Verbi
gratia. Nouem ad. xxv. dum ↄparatus fuerit
primus eſt ⁊ incompoſitus. quia nō habet ↄmu
nem numeꝝ: niſi ſolum monadicū. Ad. xv.
vero ſi ↄparatus fuerit: ſecundus eſt ⁊ cōpo
ſitus. quoniā ineſt illi ↄmunis numerus pre
ter monadicū ideſt ternarius numerus: qui
noue̅ menſurat ter trini. ⁊ quindecim ter q̄ni.
Item pariū numeroꝝ alij ſunt ſupflui. alij di
minutiui. alij pfecti. Supflui ſunt quoꝝ par
tes ſimul ducte plenitudine̅ ſuā excedunt. vt
puta duodenaius. habet enim ptes v. xij. qđ
eſt vnā ſextam qđ duo. quartam qđ tria. ter
ciā qđ. iiij. dimidiā qđ ſex. Vnum enī ⁊. ij. ⁊
tria. ⁊ quatuoꝛ. ⁊ ſex ſimul ducte faciunt. xvi
⁊ longe a duodenario excedunt. ſic ⁊ alij ſimi
les plurimi. vt duodeuiceſimꝰ. ⁊ multi tales.
Diminutiui numeri ſunt qui partibꝰ ſuis ↄpu
tati: minore̅ ſummā efficiunt. vt puta denariꝰ
cuius ptes ſunt tres. x. qđ eſt vnū. quinta qđ
duo. dimidia qđ quinqȝ. Vnum enī ⁊ duo ⁊
quinqȝ ſimul ducte octonariū faciunt: longe
a denario minore̅. Similis eſt huic octonariꝰ
vel alij plurimi: qui in ptes redacti infra cōſiſ
tunt. Perfectus numerus eſt qui ſuis ptibus
adimpleť. vt ſenarius. habet enim tres ptes
ſextam. terciā ⁊ dimidiā. Sexta enim eius eſt
vnū. tercia duo. dimidia tres. Hee ptes in ſū
mā ducte. vnum ⁊ duo ⁊ tres ſimul eundem
ↄſummant. pficiuntqȝ ſenariū. Sunt aūt pfe
cti numeri inter denariū ſex. inter centenariuȝ
xxviij. inter millenariū. CCCCxcvi.

De ſecunda diuiſione totiꝰ numeri. vij

OMnis numerus primus aut ſcđm
ſe ↄſideratur. aut ad aliq̄d. Iſte di
uidiť ſic. J. Alij enim ſūt equales
alij ſunt inequales Tres. iſte diui
ditur ſic. J. Alij ſunt maiores. ij. alij ſunt mino
res Maiores diuiduntur ſic. J. multiplices. ij. ſu
pparticulares. iij. ſuppartientes. iiij. mltipli
ces ſuperparticulares. v. ſuppartientes mul
tiplices. Minores diuiduntur ſic. J. ſub multi
plices. ij. ſub ſuperparticulares. iij. ſub ſuper
partientes. iiij. ſubmltiplices ſub ſuperpticu
lares. v. ſubmultiplices ſub ſuppartientes.
Per ſe numerus eſt qui ſine relatione aliquā
elicitur. vt. i. ij. iij. iiij. v. vi. ⁊ ceteri ſimiles. Ad
aliq̄d eſt numerus qui relatiue ad alios nūe
ros ↄparať. Verbi grā. iiij. ad. ij. dum ↄpara
tus fuerit duplex dr ⁊ multiplex. ſex ad. iij. oc
to ad. iiij. ⁊ iteꝝ tres ad. i. triplex. ſex ad. ij. ix
ad tria ⁊c. Equales numeri dicunť: qui ſcđm
q̄ntitatem equales ſunt. Verbi grā. duo ad
ij. tria ad tria. x. ad. x. c. ad. c. Inequales nu
meri ſunť: q̄ ad inuicem ↄpati inequalitatem

demonſtrāt. vt. iij. ad. ij. iiij. ad. iij. v. ad. iiij.
x. ad. vi. ⁊ eſt vniuerſaliter maior minori. aut
minor maiori. huiuſmodi dum ↄparatus fue
rit inequalis dicitur. Maior numerus eſt qui
habet in ſe illum minorem numeꝝ. ad quem
cōpatur. ⁊ aliquid plus. vt verbi grā. q̄na
rius numerus trinario numero fortior eſt. eo
ꝙ quinarius numerus habet in ſe trinarium
⁊ alias ptes eius duas. ⁊ reliqui tales. Minor
numerus eſt qui ↄtinetur a maiore ad quem
cōpatur cū aliqua pte ſui. vt ternarius ad
q̄narium. cōtinetur ab eo cum duab9 ptibus
ſuis. Multiplex numerus eſt qui habet in ſe il
lum minorē nūm bis ā ter ā quater. aut multi
pliciter. Verbi grā. Duo ad vnum dum ↄpa
ti fuerint duplex eſt. iij. ad v. triplex ad. iiij. q̄
druplex ⁊ reliqui. Ecōtra ſubmultiplex nume
rus eſt q̄ inter multiplicem ↄtinetur bis. aut
ter. aut quater. ā multipliciter. Verbi grā.
Vnus a duobꝫ bis cōtinetur. a tribus ter. a q̄
tuor quater. ⁊ ab alijs multipliciter. Superp
ticulais numerus eſt dum fortior ↄtinet inter
ſe inferiorē numerum circa quem ↄparatur. ſi
militer ⁊ vnā ptem eius. Verbi gratia. iij. ad
ij. dum ↄparati fuerint: continet inter ſe duos
⁊ alium v qui media pars eſt duoꝝ. Quatuor
ad. iij. dum ↄparati fuerint cōtinent in ſe. iij.
⁊ alium vnū qui eſt tercia ps trium. Itē ad
v. iiij. dum cōpati fuerint: habent in ſe qua
ternarium numeꝝ ⁊ alium vnum qui quarta
ps eſſe dicitur quaternarij numeri ⁊ ceteri ta
les. Suppartiens numerus eſt qui in ſe infeī
orem numeꝝ totum ↄtinet. ⁊ ſup hoc alteras
ptes eius duas. aut. iij. aut. iiij. aut v. aut ali
as. Verbi grā. v. ad. iij. dum ↄparati fuerint
habet in ſe quinarius numerus trinarium. ⁊
ſup hoc alias ptes eius duas. vij. ad. iiij. duꝫ
cōpati fuerint hn̄t in ſe q̄tuor. ⁊ alias tres
ptes eius. Novē ad. v. dum ↄpati fuerint. ha
bent in ſe quinqꝫ ⁊ alias quatuor ptes eius.
Subſuppartiens numerus ē qui ↄtinetur in
numero ſuperpcienti cū aliq̄bus ptibus ſuis
duabus aut tribꝫ. Verbi grā. Tria ↄtinentur
a. v. cuꝫ alijs duabus ptibus ſuis. v. ad. ix. cū
iiij. ptibus ſuis. Subſuperpticularis numer9
eſt minor qui cōtinetur in fortiori numero cuꝫ
aliq̄ parte ſua. aut media. ā tercia. ā quarta.
aut quinta. Verbi grā. Duo ad. iij. iij. ad iiij.
iiij. ad. v. ⁊ ceteri ſimiles. Multiplex ſuppartī
cularis numerus eſt qui dum cōpatus fuerit
ad numeꝝ ſibi inferiorē ↄtinet in ſe totum in
feriorem numerum multipliciter cū aliqua p
te eius. Verbi grā. v. ad. ij. dum ↄparati fue
rint continet in ſe bis binī. iiij. ⁊ vnam ptem
eius. Novem ad. iiij. dum ↄparati fuerint ↄti
nent in ſe bis q̄ternī. viij. ⁊ vnā ptem eius.
Submultiplex ſuppartiacularis numerus eſt:
q̄ dum ↄparatus ad inferiorem numeꝝ fueīt
cōtinet eū multipliciter cū alijs partibus ei9
Verbi grā. viij. ad tria dum ↄparati fuerint:
continent in ſe bis ternī cū alijs duab9 parti
bus ei9. xiiij. ad. xij. dum ↄparati fuerint: con
tinent in ſe bis ſenī cū alijs duabꝫ ptibus ei9
xvi. ad. vij. dum cōparati fuerint ↄtinent ī
ter ſe bis. viij cū alijs trib9 ptib9 e9 xxi. ad. ix
dum cōparati fuerint ↄtinent inter ſe bis. ix.
cū alijs tribus partib9 eius. Submultiplex
ſuppartionalis numerus eſt: qui dū ad forti
orem ſibi ↄparatus fuerit ↄtinetur ab eo mľ
tipliciter cū aliquibus partib9 ſuis. Verbi g̃
tia. iij. ad. viij. cōtinent bis cū duab9 ptibus
eius. iiij. ad xi. continentur bis cū tribus pti
bus ſuis.:

De tercia diuiſione totali9 numeri.

viij,

Numeri aut diſcreti ſunt. ā continē
tes. Iſte diuidiť ſic. I. linealis. ij. ſu
pficioſi. iij. ſolidi. Diſcretus nūer9
eſt. qꝛ diſcretis monadib9 contine
tur. Verbi grā. iij. iiij. v. vi. ⁊ reliqui. Conti
tinens numerus eſt qui coniunctis monadi
bus continetur. Vt verbi gratia. Ternari
us etenim numerus in magnitudine intelli
gitur v linea aut ſpacium. ā ſolidū dicitur.
Cōtinens ſimiliter vt quaternari9 ⁊ quinari9
numeri. Linealis numerus ē qui inchoatur a
monade ⁊ linealiter deſcribitur ad infinitum
Vnde alpha ponitur p deſignatōe linearum.
q̄m hec littera vnum ſignificat apud grecos.
Superficialis numerus ē qui nō ſolum lon
gitudine: ſed ⁊ latitudine continetur vt trigo
nus. quadratus. quinq̄ngulus vel circulaēs
numeri ⁊ ceteri: qui ſemper in plano pede ideſt
ſupficie continenť. Trigon9 numerus eſt ita
Quadratus numerus ita.
Quinq̄ngulus nūerus ita
Circularis eſt ita
qui duꝫ ſimiliter multiplicatus
fuerit: a ſe inchoans ad ſe ↄuertitur. Verbi
grā. quinq̄es quini. vicies quinqꝫ. ita
Solidus numerus eſt qui longitudi
ne ⁊ altitudine continetur vt pirami
des qui in modū flamme ↄſurgunt ita.
Cubus vt ſūt teſſere ita Spere qui
bus ē equalis vndiqꝫ ro tunditas. ita.
Spericus aūt nūs ē q̄ circulato numero
multiplicatus a ſe inchoat. ⁊ in ſe conū
litur. vt quinq̄es quini. vicies quini. Hic circu
lus dum in ſeipō multiplicatus fuerit: facť ſpe
ram quinq̄es. xxv. Cxxv.

¶ De differentiã arithmetice. geometrice. & muſice. x.

INter arithmeticam autẽ & geome
triam & muſicã hoc intereſt vt media
inuenias in arithmetricã. Primo ſic
queres. Coniũgis extrema & diuidis & facis
medium: vtputa fac extrema etiam. vi. & .xij.
ſimul iungis & faciunt. xviij. partiris media
& facis. ix. quod eſt analoicũ arithmetice. vt
medius qđ monades ſuperat: primum hijs
ſuperetur ab extremo. Superant enim. ix. vi. tri
bus monadibus. hijs ſuperatur a. xij. Scđm
vero geometriã ita queris. Extrema multipli
cata tantũ faciunt quantũ & media multipli
cata vtputa. vi. & .xij. multiplicata facient ſe
ptuageſies. Dipondius. media. viij. & .ix. mul
tiplicata tantundẽ faciunt. Scđm muſicã ita
Qua pte ſuperat medius primum: eadem pte
ſuperat medius ab extremo. vtputa. vi. & v
iij. duab9 ptibus media ſupant: que due pã
tes tercia media. viij. ſupatur ab vltiã nona:
vel decima ſecunda.

Arithmetica medietas.
vi. viij. xij.
Muſica medietas.
vi. viij. ix. xij.
Geometria medietas.
vi. ix. xij.

¶ Quot numeri infiniti exiſtũt. x.

NUmeros aũt īfinitos eſſe certiſſimũ
eſt. qm̄ in quocũq; numero finẽ faciẽ
dum putaueris. id eſt. ipſe non dico
vno addito augeri: ſed quamlibet ingentẽ
multitudinẽ ɔtinens. in ipſa ratione atq; ſciẽ
tia numeroꝝ nõ ſolum duplicari: verumetiã
multiplicari pt. Ita vero ſuis quiſq; numerus
ɔprietatibus terminatur. vt nullus eorum par
eſſe cuiq; alteri poſſit. Ergo & diſpares inter ſe
atq; diuerſi ſunt. & ſinguli quiq; finiti ſunt. &
omnes infiniti ſunt.

Capitula.

Quid ſit geometria. & de inuentorib9. & voca
bulo eius. J. De quadriptita dimenſione
geometrie. ij. De figuris geometrie. iii.
De numeris ſcđm geometriã querendis. iiij.

¶ Quid ſit geometria. & de inuẽtorib9 & voca
bulo eius. J.

GEometria diſciplina primũ
ab egiptijs repta dicitur. qꝛ in
undante nilo & oibus poſſeſ
ſionib9 eius limo obductis i
ditium terre diuidende per line
as & menſuras nomẽ arti de
dit. Que deinde longius acumine ſapientiũ
pducta & maris & celi. & aeris ſpacia metiun
tur. Nam puocati ſtudioſi ceperunt poſt terre
dimenſionẽ & celi ſpacia querere. quanto in
teruallo luna a terris. a luna ſol ipſe diſtaret
& vſq; ad verticem celi quaſe menſura diſten
derent. ſicq; interualla ipſa celi. orbiſq; ambi
tum p numerum ſtadioꝝ ratione probabili
diſtinxerunt. Sed qꝛ ex terre dimenſione hec
diſciplina cepit: ex inicio ſui & nomẽ ſeruauit
Nam geometria de terra & menſura nuncupa
tur. Terra enim grece ge vocatur. metra men
ſura. Huius diſcipline ars continet in ſe line
amenta. interualla & magnitudines & figuãs
& in figuris dimenſiones & numeros.

¶ De quadripartita dimenſione artis geo
metrie. ij.

GEometrie quadriptita diuiſio eſt. in
planum in magnitudinem numera
bilem in magnitudinem racõnabilẽ
& figuras ſolidas. Plane figure ſunt que lõ
gitudine & latitudine continentur: que ſunt
iuxta platonem numero quinq;. Numerabi
lis magnitudo eſt: que numeris arithmetice
diuidi poteſt. Magnitudines rationales ſunt
quarum menſura; ſcire poſſumus. irrationa
les vero ſunt: quarum menſure quantitas co
gnita non habetur.

¶ De figuris geometrie. iij.

FIgure ſolide ſunt: que longitudine &
latitudine & altitudine ɔtinentur. vt
eſt cub9 cuius ſpẽs ſũt quinq; in pla
nio. Quarum prima circulus eſt. plano pede fi
gura plana. ita que vocatur circũducta.
cuius in medio punctus eſt. quo cuncta
conuergunt. quod centꝝ geometrie. latini
punctum circuli nuncupãt. plano pede ita
Quadrilatera figura eſt in plano quadrata.
que ſub quatuor lineis rectis iacet ita
Dyanatheton. grãmaton. figura pla
na ita Ortogoniũ ideſt rec
ti angulum. figura plana in plano pede. Eſt
enim triangulum. & habet angulum rectum
ita Yſopleuros. figuã eſt plana. recta &
ſb tiliter conſtituta in ſolidum ita
Spera eſt figura in rotundum formata
ita partibus cunctis equalis in ſolidum
Cũ bus eſt figura propria ſolida: que
longitudine & latitudine & altitudine contine
tur in ſolidum ita Cylindrus eſt figuã
quadrata habens ſuperius ſemicirculũ
in ſolidum ita Conon: figura que ab ã
plo i anguſtũ finit. ſicut ortogonium ita
Pyramis eſt figura que in modum ig
nis ab amplo in acumen conſurgit ita

Igñis em̃ apud grecos pirin appellat̃.
Sicut enim infra .x. omnis eſt numerus ita infra hunc circulum omniũ figurarũ ꝯcluditur ambitus. Prima aũt figura huiꝰ artis punctũ ē cuius ꝑs nulla eſt. Secũda eſt linea preter latitudinē. Longitudo recta linea eſt: que ex equo in ſuis pũctis iacet. Superficies vero ꝙ longitudines ⁊ latitudines ſolas hꝫ. Superficiei vero fines linee ſunt. quorũ forme ideo in ſuperioribus .x. figuris poſite non ſunt. ꝙ inter eas inueniunt̃.

De numeris ſcḋm geometriã querendis. iiij

NVmeros aũt ſcḋm geometriam ita queris. Extrema quippe eius multiplicata tm̃ faciũt quantũ ⁊ media multiplicata. vtputa .vi. ⁊ .xij. multiplicata faciunt ſeptuagies dipondiꝰ media .viij. ⁊ .ix. multiplicata tantundē faciunt.

Incipiunt capitula muſice artis.

De muſica ⁊ eius noīe .i. De inuentoribꝰ eius .ij. Quid poſſit muſica .iij. De tribꝰ ꝑtibus muſice .iiij. De triformi muſice diuiſione .v. De prima diuiſione muſice que armonica dr̃ .vi. De ſecunda diuiſione que organica dicitur .vij. De tercia que rithmica nuncupat̃ .viij. De numeris muſice .ix.

De muſica ⁊ eius noīe.

.I.

MVſica eſt peritia modulationis ſono cantuq; ꝯſiſtens. Et dicta muſica ꝑ deriuationem a muſis. Muſe aũt appellate apo tu muſon .i. a querendo ꝙ ꝑ eas ſicut antiqui voluerũt vis carminũ ⁊ vocis modulatio quereret̃. Quarum ſonus ꝙ ſenſibilis res eſt preterfluit in ꝓteritũ tꝑs imprimit̃q; memorie. Inde a poetis iouis ⁊ minerue filias muſas eſſe ꝯfictum ē. Niſi em̃ ab hoīe memoria teneant̃: ſoni pereũt ꝙ ſcribi non pñt.

De inuentoribꝰ eius

MOyſes dicit repertorem muſice artis fuiſſe tubal qui fuit de ſtirpe chaim ante diluuiũ. Greci vero pytagorã dicunt huiꝰ artis inueniſſe primordia ex malleorꝝ ſonitu ⁊ cordarꝝ extenſione ꝑcuſſa. Alij linũ thebeũ ⁊ zetũ ⁊ amphion in arte muſica primos claruiſſe ferunt. Poſt quos paulatĩ directa eſt precipue hec diſciplina ⁊ aucta multis modis. eratq; tam turpe muſicã neſcire ꝙ litteras. Interponebat̃ aũt nõ mõ ſacris ſed ⁊ oibus ſolemnibꝰ oibuſq; letis vel triſtioribꝰ rebus. Vt em̃ in veneratiõe diuina ymni: ita in nuptijs eminei. ⁊ in funeribꝰ treni ⁊ lamenta ad tibias canebantur. In ꝯuiuijs vero lira vel cithara circũferebat̃ ⁊ accubantibꝰ ſingulis ordinabat̃ ꝯuiuiale genus canticorꝝ.

Quid poſſit muſica.

ITaqꝫ ſine muſica nulla diſciplina pt̄ eſſe ꝑfecta. nihil em̃ eſt ſine illa. Nam ⁊ ipſe mundus quadã armonia ſonorꝝ fertur eſſe ꝯpoſitus ⁊ celum ipſũ ſub armonie modulatione reuoluit̃. Muſica mouet affectus. ꝓuocat in diuerſum habitum ſenſus. In prelijs q; tube ꝯcentus pugnantes accendit. ⁊ quanto vehemẽtior fuerit clangor: tanto fit fortior ad certamen animꝰ. Siquidẽ ⁊ remiges cantus hortatur. ad tolerandos q; labores muſica animũ mulcet. ⁊ ſinglorum operꝝ fatigationē modulatio vocis ſolat̃. Excitos q; animos muſica ſedat. ſic legit̃ de dauid qui a ſpũ immundo ſaulē arte modulacõis eripuit. Ipſas q; beſtias necnon ⁊ ſerpentes volucres atq; delphinos ad auditũ ſue modulationis muſica ꝓuocauit. Sed ⁊ quicq̃d loquimur vel intrinſecus venarꝝ pulſibꝰ ꝯmouemur. ꝑ muſicos rithmos armonie virtutibꝰ ꝓbatur eſſe ſociatũ.

De tribus ꝑtibus muſice.

.ij.

MVſice ꝑtes ſunt tres .i. armonica. rithmica. metrica. Armonica eſt q̄ diſcernit in ſonis acutũ ⁊ grauem. Rithmica eſt que requirit incurſionem verborꝝ. vtrꝝ bene ſonus an male coherreat. Metrica eſt q̄ menſurã diuerſorꝝ metrorꝝ ꝓbabili rõe cognoſcit. vt verbi grã. heroicũ iambicũ ⁊c̃.

De triformi muſice diuiſione.

AD omnem aũt ſonũ qui materies cantilenarꝝ eſt triformē ꝯſtat eſſe naturã. Prima ē armonica q̄ ex vocũ cantibus ꝯſtat. Secunda organica que ex flatu ꝯſiſtit. Tercia rithmica que ĩpulſu digitorꝝ numeros recipit. Nam aut voce editur ſonus ſicut ꝑ fauces. aut flatu: ſicut ꝑ tubam. vel tibiã aut impulſu. ſicut ꝑ citharã aut ꝑ quodlibet aliud quod ꝑcutiendo ſonorum eſt.

De prima diuiſione muſice q̄ armõnia dr̃.

PRima diuiſio muſice que armoĩca dicitur .i. modulatio vocis pertinet ad comedos. tragedos vel choros ꝟ ad omnes qui voce propria canũt. Hec ex animo ⁊ corpe motũ facit. ⁊ ex motu ſonum. ex quo colligitur muſica que in hoīe vox appellatur. Vox eſt aer ſpiritu verberatꝰ

vnde ⁊ verba ſunt nūcupata. Proprie autē
vox hoim eſt. ſeu irrationabiliū animantiū.
Nam in alijs abuſiue non ꝓprie ſonitus vocat
vt vox tube infremuit. fractaſqꝫ ad litora voces
Nā ꝓprium eſt vt litorei ſonent ſcopuli. ⁊ ad
tube terribilē ſonitum ꝓcul aere canoro. Ar
monica eſt ꝯcordantia vocis ⁊ ꝯcordātia plu
rimoꝝ ſonoꝝ vel coaptatio. Simphonia ē mo
dulationis tpamentum ex graui ⁊ acuto con
cordantib⁹ ſonis. ſiue in voce. ſiue i flatu. ſiue
in pulſu. Per hanc quippe voces acutiores. g
uioreſqꝫ ꝯcordant. ita vt quiſquis ab ea diſſol
uerit: ſenſum auditoris offendat. Cui⁹ cōtra
ria eſt dyaphonia .i. voces diſcrepantes ł diſ
ſone. Euphonia eſt ſuauitas vocis. Hec ⁊ me
los a ſuauitate ⁊ melle dcā. Diaſtema ē vocis
ſpaciū ex duob⁹ vel pluribus ſonis aptatū.
Dieſis eſt ſpaciū qddam ⁊ deductiōes modu
landi atqꝫ vergentes de vno in alteꝝ ſonum.
Tonus eſt acuta enunciatio vocis. Eſt eñ ar
monie differentie ⁊ quantitas que in vocis ac
centū vel tenore ꝯſiſtit. cuius genera in .xv. p
tibus muſici diuiſerunt. ex quibus yperlidi⁹
nouiſſimus ⁊ acutiſſimus. ypodorius omniū
grauiſſimus eſt. Cātus eſt inflexio vocis. nā
ſonus directus eſt. precedit aūt ſonus cantū.
Arſis eſt vocis eleuatio .i. inicium. Theſis vo
cis poſitio hoc eſt finis. Suaues voces ſunt ſb
tiles ⁊ ſpiſſe. clare atqꝫ acute. Perſpicue voces
ſunt que longius ꝓtrahuntur: ita vt omnem
impleant ꝯtinuo locum. ſicut clangor tubaꝝ.
Subtiles voces ſunt quib⁹ non eſt ſpūs qualꝭ
eſt infantium vel mulieꝝ vel egrotantiū. ſicut
in neruis Que eñ ſubtiliſſime corde ſunt ſubti
les ac tenues voces emittunt. Pingues ſūt vo
ces qñ ſpūs multus ſimꝉ egreditur. ſicut viro
rum. Acuta vox. tenuis. alta. ſicut in cordis vi
demus. Dura vox eſt que violenter emittit ſo
nos. ſicut tonitruū. ſicut incudis ſonus. quo
tiens in duꝝ malleus percutit ferꝝ Aſpa vox
eſt. rauca ⁊ que diſpgitur p minutos ⁊ indiſ
ſimiles pulſus. Ceca vox eſt que mox vt emiſ
ſa fuerit ꝯticeſcit. atqꝫ ſuffocata nequaꝗ̄ lon
giꝰ ꝓducitur. ſicut eſt in fictilib⁹. Vinnola
ta vox eſt leuis ⁊ mollis atqꝫ flexibilis. Et vin
nolata dicta a vinno hoc eſt ꝯcinno molliter
flexo. Perfecta aūt vox eſt alta ſuauis ⁊ clara
Alta vt in ſublimi ſufficiat. clara. vt aures im
pleat. ſuauis vt animos audientiū blandiat
Si ex hijs aliquid defuerit vox pfecta nō erit.

¶ De ſecunda diuiſione ꝗ organica dicitur.

Secunda diuiſio organica eſt i hijs
que ſpū reflante ꝯpleta: in ſonum
vocis animantur vt ſunt tube cala
mi. fiſtule. organa. pādoria. ⁊ hijs
ſimilia inſtrumenta. Organum vocabulum ē
generale vaſoꝝ. omnium muſicoꝝ. Hoc aūt
cui folles adhibentur alio greci nomine appel
lant. Vt aūt organum dicatꝛ: magis ea vulga
ris eſt cōſuetudo grecoꝝ. Tuba primum a tir
renis inuenta. de quibus virgilius. Tirrenus
qꝫ tube mugire p ethera clāgor. Adhibebatur
aūt non ſolū in prelijs: ſed ⁊ in omnib⁹ feſtis
diebus ꝓpter laudes vel gaudij claritatē. Vn
de ⁊ in pſalterio dicitur. Canite inicio menſis
tuba. in die inſigni ſolemnitatis veſtre. Prece
ptum eñ fuerat iudeis vt inicio noue lune tu
ba clangerent. quod etiā hucuſqꝫ faciunt. Ti
bias excogitatas in Frigia ferunt. Has quidē
diu funeribus tantum adhibitas: mox ⁊ ſa
cris gentilium. Tibias autem appellatas pu
tant ꝙ primum de ceruinis tibijs cruribuſqꝫ
hinnuloꝝ fierent. deinde p abuſionem ita cep
tas vocari etiam que non de cruribus oſſibuſ
qꝫ eſſent. Hinc ⁊ tibicen quaſi tibiarum can
tus. Calamus nomen eſt arboris ꝓprium a ca
lendo .i. fundendo voces vocatꝰ. Fiſtulam qui
dam putant a mercurio inuentam. alij a fau
no quē greci vocant pan. Nonnulli eā ab idi
paſtore agrigētino ex ſicilia. Fiſtula aūt dcā
ꝙ vocē emittat. Nā grece phos vox ſtolia miſ
ſa appellatur Sambuca in muſicis ſpecies eſt
ſimphoniaꝝ. Eſt eī genus ligni fragilis vnde
⁊ tibie ꝯponuntur. Pandori⁹ ab inuentore vo
catus. de quo virgilius Pan primus calamos
cera ꝯiungere plures Inſtituit. pan curāt oues
ouiumqꝫ magiſtrū. Fuit enim apud gentiles
deus paſtoralis qui primus diſpares calamos
ad cantū aptauit ⁊ ſtudioſa arte ꝯpoſuit.

¶ De tercia diuiſione que rithmica nuncu
patur.

iij

Tercia eſt diuiſio rithmica ptinens
ad neruos ⁊ pulſus. cui dant ſpeci
es citharaꝝ diuerſaꝝ. timpanū.
⁊ timbalum. ſiſtrū. acitabula. ae
nea ⁊ argentea. vel alia que metallico rigore
pcuſſa reddunt cum ſuauitate tinnitum ⁊ cete
ra huiuſmodi. Cithare ac pſalterij repertor tu
bal vt predictū eſt phibetur. Juxta opinionē
autem grecorū cithare vſus repertus fuiſſe ab
appolline creditur. Forma cithare inicio ſimi
lis fuiſſe traditur pectori humano. que veluti
vox de pectore: ita ex ipſa cantus ederetur. ap
pellataqꝫ eadē de cauſa. Nam pectus dorica lin
gua cithara vocatur. Paulatim autem plu
res eius ſpecies extiterūt. vt pſalteria. lire. bar
bite. phenices ⁊ pectides. ⁊ que dicuntur indi
ce. ⁊ feriuntur a duobus ſimul. Item alie atꝫ

alie ⁊ quadrata forma vel trigonali cordaꝝ.
etiā numerus multiplicatus eſt ⁊ ꝯmentatū
gen9. veteres aūt citharā fidiculam vel fidicē
noīauerunt. ꝗ tam ꝯcinunt inť ſe corde eius
ꝗ̄ bene ꝯueniunt inter quos fides ſit. Antiqt9
aūt cithara ſeptē cordis erat. Vnde virgili9.
Septē diſcrimina vocū. Diſcrimina aūt ideo ꝗ
nulla corda vicine corde ſilem vocem reddat.
ſed ideo. vij. corde. vel ꝗ totam vocē implent.
vel ꝗ ſeptē motib9 ſonat celū. Cordas aūt di
ctas a corde. ꝗ ſicut pulſus ē cordis in pectore:
ita pulſus corde in cithara. Has prim9 mercu
rius excogitauit. idemqꝫ ꝑor in neruos ſonum
ſtrinxit. Pſalteriū qđ vulgo canticū dī a pſal
lendo noīatum: ꝗ ad eius vocē chor9 ꝯſonādo
rn̄deat. Eſt aūt ſimilitudo cithare barbarice
in modū deltha littere: ſed pſalterij ⁊ citha
re hec eſt dīa ꝗ pſalteriū lignū illud cōcauū
vnde ſonus reddiť ſupius hꝫ ⁊ deorſū feriunť
corde ⁊ deſup ſonant. Cithara aūt econtra cō
cauitatē ligni inferius hꝫ. Pſalterio āt hebrei
decacordon vſi ſunt ꝓpter nūm decalogū legis.
Lira dcā apo tu lirin .i. a varietate vocū. ꝗ diu
ſos ſonos efficiat. Lirā primū a mercurio di
cunt inuentam fuiſſe hoc mō. Cū regrediēs ni
lus in ſuos meatus varia in campis reliqſſet
aīalia: relicta etiā teſtudo eſt. Que cū eſſet pu
trefacta ⁊ nerui eius remanſiſſent: extenti inť
coriū: ꝑcuſſa a mercurio ſonitū dedit. Ad cui9
ſpeciē mercurius lirā fecit ⁊ orpheo tradidit q̄
erat h9rei maxime ſtudioſus. Vñ ⁊ eſtimať
eadē arte nō feras tm̄: ſed ⁊ ſaxa atqꝫ ſiluas.
cantus modulacōe applicuiſſe. Hanc muſica
ꝓpter ſtudij amorē ⁊ carminis laudē etiā inter
ſidera ſuaꝝ fabulaꝝ ꝯmentis collocata eē finx
erunt. Timpanū eſt pellis vel coriū ligno ex
vna pte extenſū Eſt em̄ ps media ſimphonie
in ſilitudinem cribri. Timpanū aūt dictum ꝗ
mediū eſt. Vnde ⁊ margaritū mediū timpa
num dī ⁊ ipſum vt ſimphonia ad virgulam ꝑ
cutiť Cimbala ⁊ acitabula quedā ſūt q̄ ꝑer
cuſſa inuicē ſe tangunt ⁊ ſonū faciunt. Dicta
autē cimbala. ꝗ cū ballematica ſimul ꝑcutiū
tur. Ita em̄ greci dicūt cimbala ballematica.
Siſtꝝ ab inuentrice vocatū. Yſis em̄ egiptio
rum regina id genus inueniſſe ꝓbatur. Iuue
nalis. Yſis ⁊ irato feriat mea lumina ſiſtro In
de ⁊ hoc mulieres ꝑcutiunt. ꝗ inuentrix hui9
eſt generis mulier. Vnde ⁊ apud amazonas
ſiſtro ad bellū feminaꝝ exercitus vocabatur
Tintinnabulū de ſono vocis nomen hꝫ. ſicut
⁊ plauſus manuū. ſtridor valuaꝝ. Simphoia
vulgo appellať lignū cauū ex vtra qꝫ pte: pel
le extenſa. quā virgulis hinc ⁊ inde muſici feri
unt ſitqꝫ in ea ex cōcordia grauis ⁊ acuti ſua

uiſſim9 cantus.

De muſicis numeris.

Numeros aūt ſm muſicā ita queris
Poſitis extremis vt puta. vi. ⁊ deci
es dipondius vides quot monadi
bus ſupetur. vi. a. xij. ⁊. vi. mona
dibus ducis ꝑ quadratū. ſexies ſeni faciunt
xxxvi. Coniungis extrema illa. vi. ad. xij. ſiť
efficiunt. xviij. Partiris tricies ſexies ꝑ decies
octo efficit dipondius Hos iungis cū ſumma
minore. l. ſexies erunt. viij. ⁊ erit mediū inter
vi. ⁊ xij. Qua ꝓpter. viij. ſupant. vi. duab9 mo
nadib9 .i. tercia de ſexies ⁊ ſuperanť viij. a. xij.
iiij. mōdib9 tcia porcōe Qua pte g̃ ſupat eadē
ſupatur. Sed hec rō quemadmodū in mūdo
eſt ex volubilitate circulorū: ita ⁊ in micrococoſ
mos intm̄ preter vocem vꝫ vt ſine ipſi9 ꝑfectio
ne etiam homo ſimphonijs carens nō ꝯſiſtet
eiuſdē muſice ꝑfectione. Etiā metra ꝯſtant in
arſi ⁊ theſi .i. eleuatione ⁊ poſitione.

Capitula de aſtronomia.

De aſtronomie noīe .i. De inuentorib9 eius. ij
De inſtitutorib9 eius. iij. De dīa aſtronomie
⁊ aſtrologie. iiij. De aſtronomie rōne. v. De
mundo ⁊ eius noīe. vi. De forma mundi. vij.
De celo eiuſqꝫ noīe. viij. De ſitu ſpere celeſtis.
ix. De motu eiuſdē. x. De curſu eiuſdē ſpere. xi
De celeritate celi. xij. De axe celi. xiij. De celeſti
bus polis. xiiij. De cardinibus celi. xv. De ꝯue
xis celi. xvi. De ianuis celi. xvij De gemīa facie
celi. xviij. De quatuor ptibus celi. xix. De hemi
ſperijs. xx. De quinqꝫ circulis celi. xxi. De zodi
aco circulo. xxij. De candido circulo. xxiij. De
magnitudine ſolis. xxiiij. De magnitudine lu
ne. xxv. De natura ſolis. xxvi. De curſu ſolis.
xxvij De defectu ſol. xxviij De itinere ſol. xxix
De lumine lune. xxx. De formis lune. xxxi. De
interlunio lune. xxxij. De curſu lune. xxxiij. De
vicinitate lune ad terras. xxxiiij. De eclipſin
ſolis. xxxv. De eclipſin lune. xxxvi. De dīa ſi
deꝝ ſtellaꝝ atqꝫ aſtroꝝ. xxxvij. De luīe ſtella
rum. xxxviij. De ſitu ſtellarum. xxxix. De curſu
ſtellaꝝ. xl. De vario curſu ſtellaꝝ. xli. De inter
uallis ſtellaꝝ. xlij. De circulari nūo ſtellarum
xliij. De ſtellis planetis. xliiij. De precedentia
⁊ antegradacōe ſtellaꝝ. xlv. De remotione ⁊
retrogradatione ſtellaꝝ. xlvi. De ſtatu ſtella
rum. xlvij. De noībus ſtellaꝝ quib9 ex cauſis
noīa acceperunt. xlviij.

Sequiť de aſtronomie noīe.: .I.

Aſtronomia eſt aſtroꝝ lex. que curſus ſiderum ac figuras et habitudines ſtellarum circa ſe. ⁊ circa terram indagabili ratione percurrit.

¶ De inuentoribus eius. ij

Aſtronomiã primi egiptij inuenerunt. Aſtrologiã vero ⁊ natiuitatis obſeruantiã caldei primi docuerũt. Abrahã aũt inſtituiſſe egiptios aſtrologiam ioſephus autoꝛ aſſeuerat. Greci aũt dicunt hanc artem ab athlante prius excogitatam. ideoq̧ dictus eſt ſuſtinuiſſe celũ. Quiſquis aũt ille fuit motu celi ⁊ rõne anime excitatus per tpm vices. p aſtroꝝ rotatus diffinitoſq̧ curſus. p interualloꝝ ſpacia moderata cõſiderauit. dimenſiones quaſdã ⁊ nũos q̃ diffiniendo ac ſecernendo in oꝛdinẽ nectens aſtrologiã repperit

¶ De inſtitutorib9 eius. iij

Nvtraq̧ aũt lingua diuerſoꝝ quidem fũt de aſtronomia ſcripta volumina: inter quos tũ ptolome9 rex alexandrie apud grecos hr̃ur precipu9. hic etiã ⁊ canones inſtituit: quib9 curſus aſtroꝝ inuematur.

¶ De dĩa aſtronomie ⁊ aſtrologie. iiij

Inter aſtronomiã aũt ⁊ aſtrologiã aliquid dĩt. Nã aſtronomia cõuerſionẽ ortus celi. obitus motuſq̧ ſiderꝝ cõtinet. vel qua ex cã ita vocent. Aſtrologia vero ptim naturalis. ptim ſupſticioſa eſt. Naturalis duz exequit̃ ſolis ⁊ lune curſus: vel ſtellarum. certaſq̧ tpm ſtationes. Superſticioſa vero eſt illa quã mathematici ſequũtur qui in ſtellis augurianꝫ. quiq̧ etiam xij. celi ſigna per ſingula anime vel coꝛpis mẽbra diſponunt. ſiderũq̧ curſu ntitates hoim ⁊ moꝛes predicare conanꝫ.

¶ De aſtronomie ratione. v

Aſtronomie rõ modis plurimis cõſtat. Diffinit em̃ quid ſit mundus quid celũ. quid ſpere curſus ⁊ ſit9. quid axis celi ⁊ poli q̃ ſunt climata celi. q̃ ui curſus ſolis ⁊ lune atq̧ aſtroꝝ ⁊c̃.

¶ De mundo ⁊ eius noĩe. vi.

Mvndus eſt hijs qui cõſtat ex celo ⁊ terra ⁊ mari. cunctiſq̧ ſideribꝫ. Qui idcirco mund9 eſt appellatus q2 ſp in motu ẽſt. nulla em̃ requies eius elementis cõceſſa eſt.

De forma mundi. vij

Formatio mundi ita demõſtratur. Nã quemadmod9 erigitur mund9 in ſeptentrionalem plagã ita declinatꝫ in auſtralem. Caput aũt eius ⁊ quaſi facies oꝛientalis regio ẽ. vltima ps ſeptentrionalis eſt.

¶ De celo ⁊ eius noĩe. viij

Celum pħi rotundum. volubile. atq̧ ardens eſſe dixerũt. vocatumq̧ hoc noĩe eo q2 tanq̃ vas celatũ impreſſa ſigña habeat ſtellaꝝ. Diſtinxit em̃ id deus claris lucibus ⁊ impleuit ſole. ſ. ⁊ lune oꝛbe fulgenti. ⁊ aſtroꝝ micantiũ ſplendentib9 ſignis adoꝛnauit. Hoc autẽ grece vranus dicitur. i. ΠΟΤΥΑΡΑCΤΑ ideſt a videndo eo q2 aer pſpicuus ſit. ⁊ ad ſpeculãdum purioꝛ.

¶ De ſitu ſpere celeſtis. ix.

Spera celi eſt ſpecies quedam in rotundũ foꝛmata. cuius centrum terra eſt ex oĩbus partib9 equaliter cõcluſa. Hanc ſperã nec principiuz habere dicũt nec terminũ. ideo qꝺ in rotundũ quaſi circulus vnde icipiat vel vbi definat nõ facile cõprehenditur. Pħi aũt mundi ſeptem celos .i. planetas globorum cõſono motu introduxerũt. quoꝝ oꝛbibus cõnexa memoꝛant oĩa quo ſibi innexos ⁊ velut inſertos verſari retro. ⁊ econtrario ceteris motib9 ſuis ferri arbitrantur.

¶ De motu eiuſdem. xi

Spere motus duobus axib9 voluitꝫ. Quorũ vnus eſt ſeptentrionalis. qui nunq̃ occidit. appellatq̧ boreus. alter auſtralis q̃ nunq̃ videtꝫ. ⁊ auſtronotus dr̃. Hijs duob9 polis moueri ſperam celi dicunt. ⁊ cũ motu ei9 ſidera in ea fixa ab oriente vſq̧ ad occidentẽ circuire. ſeptentrionalib9 breuioꝛes giros iuxta cardinẽ pagentib9.

¶ De curſu eiuſdem ſpere. xij

Spera celi ab oriente ⁊ occidente ſemel in die ⁊ nocte vertitꝫ xxiiij. horarum ſpacijs quib9 ſol curſũ ſuũ ſupra terras ⁊ ſub terras ſua volubilitate cõcludit.

¶ De celeritate celi. xiij

Tanta celeritate celi ſpera dr̃ currere vt niſi aduerſus precipitem e9 curſũ aſtra currerent q̃ eam moꝛarent mundi ruinã facerent.

¶ De axe celi. xiiij

Axis eſt ſeptentrionalis linea recta q̃ p mediam pilã ſpere tendit. ⁊ dicta axis q2 in ea ſpera vt rota voluitur. vel q2 ibi plauſtꝝ eſt. xv.

De celeſtibꝰ polis. .xv.

POli ſunt circuli qui currunt ꝑ axē. Hoꝝ alter eſt ſeptētrionalis: qui nunꝗ̄ occidit. appellaturqꝫ boreꝰ. alter auſtralis qui nunꝗ̄ videtur ⁊ auſtronotus dr̄. ⁊ dicti poli ꝙ ſint axium ci cli ex vſu plauſtroꝝ a poliendo. ſ. noīati: ſꝫ polus boreus ſp videtur. auſtronothꝰ nunq̄m ꝙ dextra celi altiora ſunt. preſſa auſtri.

De cardinibus celi.: xvi

CArdines celi extreme ꝑtes ſunt axis. Et dicti cardines eo ꝙ ꝑ eos vertit̄ celum vel ꝙ ſicut cor voluuntur

De conuexis celi. xvij

COnuexa aūt celi extrema cuiꝰ ſunt. a curuitate dicta. vt eſt illud. Conuexū quotiens claudit nox humida celum. Conuexū em̄ curuū ē. q. ↄuerſum ſeu inclinatū. ⁊ ad modū circūflexū

De ianuis celi.: xviij

IAnue celi due ſūt. oriens ⁊ occidēs Nam vna ꝑte ſol ꝓcedit. alia ſe recipit.

De gemina facie celi. xix

FAcies celi vel caput orīētalis regio. vltima ſeptentrionalis. De q̄ lucanꝰ. Sic mundi ꝑsima iacet. quam zona niuales. perpetueqꝫ premunt hiemes.

De quatuor ꝑtibus celi. xx.

CLimata celi .i. plage vel ꝑtes quatuor ſunt. ex quibꝰ prima ꝑs orientalis eſt vnde aliq̄ ſtelle oriunt̄ Secūda occidentalis vbi nobis alique ſtelle occidunt Tercia ſeptentrionalis vbi ꝑuenit ſol in diebꝰ maioribus. Quarta auſtralis vbi ſol ꝑuenit noctibꝰ maioribus. Oriēs aūt ab exortu ſolis eſt nuncupatꝰ. Occidens ꝙ diem faciat occidere ⁊ interire Abſcondit enim lumen mundo ⁊ tenebras ſupinducit Septentrio aūt a ſeptē ſtellis axis vocatus que in ipſo reuolute rotant̄. Hic ꝓprie ⁊ vertex dicitur. eo ꝙ vertit̄. Meridies aūt vocat̄ vel ꝙ ibi ſol facit mediū diem. q. medidies vel ꝙ tunc puriꝰ micat ether. Meꝛ em̄ purum dr̄. Sunt ⁊ alia vij. climata celi. q. vij. linee ab oriente vſqꝫ ad occidentē. ſub quibꝰ ⁊ mores hoim diſpares. atqꝫ animalia ſpecialiter diuerſa naſcuntur. q̄ vocata ſunt a locis quibuſdā famoſis quoꝝ primū eſt merois. ſecundū ſoīnis vel ſienes. tciuꝫ catagoras vel catocoriꝰ ⁊ affrica. quartū rodꝰ. quintū eleſpontus. ſextū meſopontus. ſeptimū bruſtenus.

De hemiſperijs. xxi.

HEmiſperiū dimidia ꝑs ſpere eſt. hemiſperion ſupra terras eſt ea ꝑs celi q̄ a nobis tota videt̄ hemiſperion ſub terra ē. que videri nō ꝑt. ꝙ diu terra fuerit.

De quinqꝫ circulis celi.: xxij

ZOne celi quinqꝫ ſunt. quaꝝ diſtinctionibus quedā ꝑtes temꝑie ſua incoluntur. quedā immanitate frigoris ā caloris inhitabiles exiſtūt Que ideo ⁊ zone vel circuli appellant̄: eo ꝙ in circūductione ſpere exiſtunt. Quoꝝ primꝰ circulus ideo arcticus appellat̄ eo ꝙ int̄ eū arcturi ſigna incluſa ꝑſpiciunt̄. Secundꝰ circulus exuterinꝰ qui ⁊ trophicus dr̄. ꝙ in eo circuiēs ſol aquilonis finibꝫ eſtatē facit ⁊ vltra eū circulū non tranſit. ſed ſtatim reuertit̄. ⁊ inde trophicus appellat̄. Tercius circulꝰ himerinus qui a latinis ideo equinoctialis appellat̄ eo ꝙ ſol cū ad eū orbem ꝑuenerit equinoctiū facit. himerinus em̄ latine dies dr̄ atqꝫ nox. quo circulo dimidia ſpere ꝑs ↄſtituta ꝑſpicitur. Quartus circulus antarticus vocatus: eo ꝙ ↄtrarius ſit circulo quē articon noīamus Quintus circulꝰ cimerinus trophicus qui a latinis hiemalis: ſiue brumalis appellat̄. ideo ſol cū ad eū circulum ꝑuenerit hiemē hijs qui ad aquilonem ſunt facit. ⁊ eſtatē hijs qui in auſtri ꝑtibus commorantur.:

De circulo zodiaco. xxiij

ZOdiacus aūt circulus eſt qui ex linearuꝫ quinqꝫ angulis ⁊ ex vna linea ↄſtat.

De candido circulo. xxiiij

LActeus circulus via ē. que in ſpera videt̄. a cādore dicta. ꝙ alba ē. quā aliq̄ dicunt viā eſſe qua circuit ſol ⁊ ex ſplendoris ipſiꝰ tranſitu ita lucere.

De magnitudine ſolis. xxv.

MAgnitudo ſolis fortior eſt terre. vn̄ ⁊ eodē momento quo orit̄ ⁊ orienti ſimul ⁊ occidenti equaliter appet. Qꝛ vero tanꝗ̄ cubitalis nobis videtur. cōſiderare oportet quantū ſol diſtat a terris. que longitudo facit vt ꝑuus videat̄ nobis

De magnitudine lune. xxvi.

MAgnitudo qꝫ lune minor fertur eſſe ꝗ̄ ſolis. Nā dum ſol ſuꝑior ſit a luna. ⁊ tn̄ a nobis maior ꝗ̄ luna videat̄: iam ſi ꝓpe nos acceſſiſſet: mlto maior ꝗ̄ luna ↄſpiceret̄. Sicut aūt fortior ē ſol terra: ita terra fortior eſt luna ꝑ aliquā quantitatem.

De natura ſolis. xxvij

Sol dum igne⁹ ſit: pre nimio motu ↄuerſionis ſue ãplius ĩcaleſcit. Cuius ignem dicunt pħi aqua nutriri a contrario elemento virtutem luis a caloris accipe. Vnde dicimus eũ ſepi⁹ madidũ a rorantem.

¶ De curſu ſolis. xxviii

Solem p ſeipſum moueri: nõ cũ mũdo verti dicunt. Nã ſi fixus celo maneret: omẽs dies a noctes equales exiſterent. ſed cũ alio loco cras occaſurꝫ: alio occidiſſe heſterno videm⁹: apparet eũ p ſeipſum moueri: non cũ mundo verti. ſpacijs em̃ inequalibus orbes annuos ↄficit ꝓpter tpm mutacõnes. Oriens diem facit. occidens noctem inducit. Nã vadens longius ad meridiem hiemẽ facit. vt hibernis humoribus ac pruinis terra pingueſcat. Accedens ꝓpius ad ſeptentrionẽ eſtatem reddit vt fruges maturitate durent᷑. a que ſunt in humidis incocta: fereſacta miteſcãt.

¶ De defectu ſolis. xxix.

Sol oriens diẽ facit. occidens noctẽ inducit. nã dies eſt ſol ſup terras nox eſt ſol ſub terra. Ex ipſo enim ſunt hore. ex ipſo dies cũ aſcenderit ex ipſo etiã nox cũ occiderit. ex ipſo menſes a anni numerant᷑. ex ipſo viciſſitudines fiunt tpm. Qñ aũt per meridiem currit vicinior eſt terre. qñ vero iuxta ſeptentrionẽ: ſublimis attollit᷑. Cui iõ de⁹ diuerſos curſ⁹ ↄſtituit loca a tpa ne dum ſp eiſdẽ morarer᷑ locis: quotidiana vapore e⁹ vniuerſa ↄſumerent᷑. ſicẽ clemens ait. Curſus diuerſos accipit quib⁹ aeris tempies pro rõe tpm diſpenſãt᷑ a ordo viciſſitudinũ pmutationũqꝫ ſeruat᷑. Nã dum ad ſuperiora ↄſcenderit ver tempat. vbi aũt ad ſummũ celi venerit eſtiuos accẽdit calores. deſcendẽs rurſus autũno tempiem reddit. Vbi vero ad inferiorẽ redit circulum: ex glaciali ↄpage celi rigorẽ nobis hiberni frigoris derelinqt.

¶ De itinere ſolis. xxx

Sol oriens p meridiem iterẽ habet. Qui poſtꝙ ad occaſum venerit. et occeano ſe intinxerit p incognitas ſub terra vias vadit. a rurſus ad orientẽ recurrit.

¶ De lumine lune. xxxi.

Lunam quidam pħi dicũt ꝓpriũ lumen habere. globiqꝫ eius vnam ptem eſſe luciſluã. aliã vero obſcuram a paulatim ſe vertendo diuerſãs formas efficere. Alij econtra aiunt lunam nõ ſuum lumen habere: ſed ſolis radijs illuiari. Vnde a eclipſim patit᷑: ſi inter ipſã a ſolem vmbra terre interueniat᷑ Sol em̃ illi loco ſupior eſt. Hinc euenit vt qñ ſub illo eſt pte ſupiore luceat. in inferiore vero quam habet ad terras obſcura ſit.

¶ De formis lune. xxxii

Prima figurã lune bicornis eſt ita.

Secunda ſectilis habet ita.

Tercia dimidia habet ita.

Quarta plena ita.

Quinta iterꝫ dimidia ex maiore ita.

Sexta iterum ſectilis ita.

Septima bicornis ita.

Septima aũt ſemis a viceſimaſecunda ſemis in ſuo ordine medie ſunt. Cetere autẽ ꝓporcionales ſunt.

¶ De interlunio lune. xxxiii

Interlunĩũ lune eſt tps illud inter deficientẽ a naſcentẽ lunã. Eſt aũt xxx. dies quo luna nõ lucet Que iõ videri nõ pt. qꝛ ſoli ↄiuncta obſcurat᷑: ſed eodẽ momento renaſcens paulati ab eo recedẽdo videtur.

¶ De curſu lune. xxxiiii

Luna amiſſi ac recepti luis vicibus menſtrua in centro ſpacia moderã tur. Que ideo obliquo a nõ recto incedit curſu vt ſol. ſ. ne incedat in cẽtrum terre a frequenter patiat᷑ eclipſim. Vicinus ẽ em̃ circulus eius terre. Creſcens aũt orientẽ cornib⁹ expectat. decreſcens occidentẽ. merito. qꝛ occaſura a amiſſura ẽ lumen. xxxv.

¶ De vicinitate lune ad terras.

Luna terris vicinior eſt ꝙ ſol. Inde a breuiori orbe celerius perag it curſũ ſuũ. Nã iter qd ſol ĩ dieb⁹. ccclxv. iſta. xxx. dies pcurrit. Vñ a antiqui mẽſes in luna. annos ãt in ſolis curſu poſuerunt.

¶ De eclipſin ſolis. xxxvi.

Eclipſis ſolis eſt quoticẽs luna. xxx ad eandẽ lineã qua ſol vehit᷑ peruenit. eiqꝫ ſe obijciens ſolem obſcurat. Nã deficere nobis ſol videt᷑: dũ illi orbis lune opponitur.

¶ De eclipſin lune. xxxvii

Eclipſis lune ẽ quotiens in vmbrã terre: luna incurrit. Non em̃ ſuum lumen habere. ſed a ſole illuminari

pu̾tatur. vnde ⁊ defectum patitur ſi inter ipſā ⁊ ſolem vmbra terre interueniat. Patitur aūt hoc. xv. luna eouſqꝫ ꝙ diu centꝝ atqꝫ vmbraꝫ obſtantis terre exeat. videatqꝫ ſolem: vel a ſole videat̾.

¶ De dīa ſtellaꝝ. ſideꝝ ⁊ aſtroꝝ.

xxxviij

Stelle ⁊ ſiderā ⁊ aſtra inter ſe diff ferunt. Naz ſtella eſt quelibet ſingularis. Sidera vero ſunt ſtellis plurimis fcā. vt hiades. pliades. Aſtra autem ſunt ſtelle grandes. vt orion. boetes. Sed hec noīa ſcriptores cōfundunt. ⁊ aſtra ꝑ ſtellis. ⁊ ſtellas ꝑ ſiderib⁹ ponunt.

¶ De lumine ſtellaꝝ.

xxxix

Stelle non habere ꝓprium lumen: ſꝫ a ſole illuminari dicuntur. ſicut et luna.

¶ De ſitu ſtellaꝝ.

xl.

Stelle immobiles ſunt. ⁊ cum celo fixe. perpetuo motu ferunt̾. neqꝫ cadent per diem. ſed a ſolis ſplendore obſcurant̾.

¶ De curſu ſtellaꝝ.

xli

Sidera aūt ferunt̾: aut mouent̾. Ferunt̾ que celo fixa ſunt ⁊ cū celo voluunt̾. Mouent̾ vero quedā ſic planete. ⁊ erratice q̄ curſus ſuos vagos certa tn̄ diffinitione ɔficiunt

¶ De vario curſu ſtellaꝝ.

xlij.

Stelle pro eo ꝙ per diuerſos orbes celeſtiū planetaꝝ ferunt̾. nam quedā celerius exorte tardius occidūt quedā tardius exorte citius ad occaſū ꝑueniunt. alie pariter oriunt̾ ⁊ non ſimul occidunt. omnes aūt ſuo tp̄e ad ſuū curſum ꝓprium reuertuntur.

¶ De interuallis ſtellaꝝ.:

xliij

Stelle inter ſe diuerſis interuallis diſtant a terra. ꝓpterea diſpari claritate magis minuſue noſtris oculꝭ apparent. Naz multe maiores ſunt hijs quas videm⁹ ɔſpicuas. ſed longi⁹ poſite ꝑ̄ue vident̾ a nobis.:

¶ De numero circuli ſtellaꝝ.

xliiij

Numerus circularis ſtellarum eſt ꝑ quem cognoſcitur in quanto tempore circulū ſuum vnaqueqꝫ ſtella ꝑcurrat. ſiue per longitudinem: ſiue ꝑ latitudinez. Nam luna. viij. annis fertur explere circulum ſuum. mercurius annis. xx. lucifer annis. ix. ſol annis. xix. veſpere. xv. fetontis. xij. ſaturnus. xxx. Quibus peractis ad reuerſionem circuli ſui hijſdem ſignis ⁊ partibus reuertuntur. Quedam ſidera radijs ſolꝭ

ꝑ̄pedita anomala ſiūt. aut retrograda. aut ſtationaria. iuxta qd̾ ⁊ poeta meminit dicens Sol tp̄a diuidit cui. mutat nocte diē. radijſqꝫ potentib⁹ aſtra. ire vetat. curſuſqꝫ vagos rōne moratur.

¶ De ſtellis planetis.

xlv.

Quedam ſtelle ideo planete dicuntur id eſt errantes. qꝛ ꝑ totuz mundum vario motu diſcurrunt Vnde ꝑ eo ꝙ errant retrograde dicūtur. vel anomala efficiuntur idest qn̄ particulas addunt ⁊ detrahunt. Ceterum qn̄ tantū detrahunt retrograde dicunt̾. ſtationē aūt faciunt qn̄ ſtant.

¶ De precedentia ⁊ antegradatione ſtellaꝝ.

xlvi.

Precedentia vel antegredatio ſtellarum eſt dū ſtella motū ſuū ɔſuetū agere videt̾. ⁊ aliquid preter ɔſuetudinē precedit.

¶ De remotione vel retrogradatione ſtellaꝝ.

xlvij

Remotio vel retrogradatio ſtellarū eſt in qua ſtella dum motum ſuū agat ſimul ⁊ retrorſum moueri videtur.

¶ De ſtatu ſtellaꝝ.

xlviij

Status ſtellaruz eſt. qꝛ dum ſtella ſꝑ mouetur: tn̄ in aliquibus locis ſtare videtur.

¶ De noībus ſtellaꝝ quib⁹ ex cauſis noīa acceperunt

xlix.

Sol appellatus eo ꝙ ſolus appareat obſcuratis fulgore ſuo cunctis ſideribus. Luna dicta quaſi lucina ablata media ſillaba. de qua virgili⁹ Caſta faue lucina. Sumpſit autem per deriuatiuum nomen a ſolis luce: eo ꝙ ab eo lumen accipiat. acceptūqꝫ reddat. Stelle dicte a ſtādo. qꝛ ſemper fixe ſtant in celo: nec cadunt. Nā ꝙ videmus de celo ſtellas quaſi labi non ſunt ſtelle: ſed igniculi ab ethere lapſi: qui ſiunt dum ventus altiora petens ethreum ignem ſecum trahit. qui tractu ſuo imitatur ſtellas cadentes. Nam ſtelle cadere non poſſunt. immobiles enim vt predictum eſt ſunt. ⁊ cum celo fixe feruntur. Sidera dicta eo ꝙ ad nauigātes ɔſiderando iter dirigunt ad curſus ɔſilium ne fallacibus vndis aut ventis alibi deducantur Quedā aūt ſtelle idcirco ſigna dicunt̾. qꝛ eas naute obſeruant in gubernandis remigijs cōtemplantes aciē fulgoremqꝫ eoꝝ quib⁹ reb⁹ ſtatus celi futurus oſ̄ditur. ſed ⁊ oēs hoīes ea intendunt ad preuidendū aeris qualitates ꝑ eſtatem ⁊ hiemē vernalemqꝫ tp̄iem. Ortu enī vel occaſu ſuo certis ſtationib⁹ tēpoꝝ q̄litates

ſignificant. Signorum ꝑrimus arctos qui in axe
fixus. vij. ſtellis in ſe reuolutis rotatur. nomē
eſt grecum qđ latine vrſa dicitur. que ꝙ in mo
dum plauſtri vertit̄ noſtri eā ſeptentrionē di
xerunt. Triones enim ꝓprie ſunt boues aratorij
dicti eo ꝙ terrā terant. q. teriones. Septentri
ones aūt nō occidere axis vicinitas facit. ꝙ in
eo ſunt. Arctofilax dr ꝙ arcton ⁊ elicem vrſaꝫ
ſequit̄. Eundēq boeten dixerant eo ꝙ plauſtro
hereret: ſignū multis ſpectabile ſtellis. inter q̄s
arcturus eſt. Arcturus eſt ſid9 poſt caudā ma
ioris vrſe poſitū i ſigno boetis. Vnde ⁊ arctur9
dict9 eſt quaſi αρκτουρα ꝙ boetis precordijs
collocatus eſt. Oritur aūt autūnali tp̄e. Oriō
aſtꝝ ante thauri veſtigia fulget. ⁊ dictus ori
on ab vrina ⁊ ab inundatione aquarū. Tp̄e
enī hiemis abortus mare ⁊ terras aquis ⁊ tē
peſtatib9 turbat. Hunc latini iugulā vocant.
ꝙ ſit armatus vt gladius ⁊ ſtellaꝝ luce terri
bilis atq clariſſimus. in quo ſi hec fulgent oī
a: ſerenitas portenditur. ſi obſcuratur h9 aci
es tempeſtas cernitur imminere. Hyades dcē
apo toy anu a ſuco ⁊ a pluuijs. Nā pluuie gre
ce yatos dicunt̄. Ortu quippe ſuo efficiunt plu
uias. vnde ⁊ eas latini ſuculas appellauerūt.
ꝙ quando naſcuntur pluuiarum ſigna mon
ſtrant. de quibus virgilius. Arctuꝝ pluuiaſ
q hiadas. Sunt autē in fronte thauri. vij. ⁊
oriunt̄ tp̄e vernali. Pliades a pluralitate dicte
ꝙ pluralitatem greci α πογοπλυςτον
appellant. Sunt aūt ſtelle ſeptē ante genua
thauri. ex quib9 ſex videntur. nam latet vna.
Has latini vergilias dicunt. a temporis ſigni
ficatione ꝙ vere exoriunt̄. Nam occaſu ſuo hi
emē. ortu eſtatem. primeq navigationis tem
pus oſtendunt. Canicula ſtella que ⁊ ſiri9 di
citur eſtiuis menſibus in medio celi eſt. ⁊ dū
ſol ad eam aſcenderit ꝯiuncta cū ſole duplica
tur calor ipſius. ⁊ diſſoluuntur corpora. ⁊ va
porantur. Vnde ⁊ ex ipſa ſtella dies canicula
res dicunt̄: quando ⁊ moleſte ſunt purgacōes.
Canis autem vocatur ꝓpter qđ corpora morbo
afficiat. ſiue ꝓpter flamme candorem qđ eius
mō ſit: vt pre ceteris lucere videat̄. Itaq quo
magis eā cognoſcerent ſirion appellaſſe. Co
metes ſtella dcā eſt eo ꝙ comas luminis fun
dat ex ſe. Quod genus ſideris qn̄ apparuerit:
aut peſtilentiā. aut famē. aut bella ſignificat.
Cometes autem latine crinite appellant̄ ꝙ in
modum crinium flāmmas ſpargunt quas ſto
ici dicunt eſſe vltra. xxx. quaꝝ noīa ⁊ effect9
quidā aſtrologi ſcripſerunt. Lucifer dict9 eo
ꝙ inter omnia ſidera plus lucē ferat. Lucifer
enim eſt vna ex planetis. Hec ꝓprie ⁊ iubar
dicitur eo ꝙ iubas lucis ex ſe fundat: ſed et
ſplendor ſolis ⁊ lune ac ſtellaꝝ iubar vocat̄:
ꝙ in modum iube radij ipſoꝝ extendantur.
Veſperus ſtella occidentalis quam cognoīa
tam ꝑhibent a veſpero rege hiſpanie. Eſt aūt
⁊ ipſa ex quinq ſtellis planetis. noctē ducēs
⁊ ſequens ſolem. Fertur autē ꝙ hec ſtella ori
ens luciferū. occidens veſpeꝝ facit. De qua ſta
tius. Et alterno depēdit humos in ortu. Pla
nete ſtelle ſunt que non ſunt fixe in celo vt re
lique ſed in aere ferunt̄. Dcē autem planete a
potes planes ⁊ ab errore. Nam interdū in au
ſtꝝ. interdum in ſeptentrionē. plerumq ꝯtra
mundum nonnunꝙ cū mundo ferūtur. qua
rum noīa greca ſunt Pheton. phentonta. phi
riona. heſperus. ſtelbo. Hos romani noībus
deoꝝ ſuoꝝ. ſ. ſaturni. iouis. martis. veneris ⁊
mercurij ſacrauerunt. Decepti enim ⁊ decipere
volentes in eorum adulacōem qui ſibi aliq̄d
ſcđm amorem preſtitiſſent ſidera oſtēdebant
in celo dicentes ꝙ illud ſidus eſſet iouis. ⁊ il
lud mercurij ⁊ concepta eſt opinio vanitatis
Hanc opinionem erroris dyabolus confirma
uit. xp̄iſtus euertit. Iam vero illa que ab ip
ſis gentilibus ſigna dicuntur in quibus ⁊ aī
mantium imago de ſtellis formatur. vt arctō.
aries. thaurus. libra ⁊ huiuſmodi alia hij q̄
ſidera preuiderunt in numerū ſtellaꝝ ſpeciem
corpis ſupſticioſa vanitate ꝑmoti finxerunt
ex cauſis quibuſdā deorum ſuoꝝ ⁊ imagines
⁊ nomina ꝯformantes. Nam arietem primū
ſignum. cui vt libre mediā mundi lineam tra
dunt ꝓpter ammonē ⁊ iouem vocauerunt. q̄a
in eius capite qui ſimulachra faciunt arietis
cornua fingunt. Quod ſignum gentiles ideo
inter ſigna primum ꝯſtituerunt. ꝙ in menſe
marcio qui eſt anni principium ſolem in ſig
no illo curſū ſuum ꝑagere dicunt. ſed ⁊ thau
rum inter ſidera collocant. ⁊ ipſū in honorē io
uis eo ꝙ in bouem ſit fabuloſe ꝯuerſus qn̄ eu
ropam tranſuexit. Caſtorem q ⁊ pollucē poſt
mortem inter notiſſima ſidera ꝯſtituerunt: qđ
ſignū gemini dicunt. Cancrū q inde dixerunt
eo ꝙ cū ad id ſignum menſe iunio ſol venerit
retrograditur in modū cancri. breuioreſq fac
dies. Hoc enim animal incertam habet ꝑtem
primam. Deniq ad vtramq ꝑtem greſſuꝫ di
rigit ita vt prior ꝑs ſit poſterior. ⁊ poſterior ꝑ
or. Leonem ingentē hercules in grecia occidit
⁊ ꝓpter virtutem ſuam hunc inter duodecim ſi
gna conſtituit. Hoc ſignum ſol cum attigerit
nimium calorem mundo reddit. ⁊ annuos fla
tus ⁊ eſtates facit. Virginis etiam ſignum id
circo inter aſtra collocauerūt. ꝓpter qđ eiſdē
dieb9 in quibus ſol ꝑ illud decurrit terra exu
ſta ſolis ardore nihil pariat. Eſt enī hoc tp̄s

caniculariū dicerent. Librā autē vocauerūt
ab equalitate menſis ipſius. q𝔡 viij. k. octo
bris ſol ꝑ illud ſignum currens equinoctium
facit Vnde ⁊ lucanus. Ad iuſte pondera libre
Scorpiū q̄ꝫ ⁊ ſagitariū. ꝓpter fulgura menſis
ipſius appellauerunt. Sagitarius vir equinꝰ
cruribus deformatus. cui ſagittam ⁊ arcum
adiungunt. vt ex eo menſis ipſiꝰ fulmina de
mōſtrētur Vnde ⁊ ſagitariꝰ ē vocatus. Capri
corni figuram ideo int̄ ſidera fixerūt ꝓpt̄ caprā
iouis nutricem. cuiꝰ poſteriorē partē corporis
in effigiē piſcis ideo finxerūt vt pluuiās eiuſ
dē menſis deſignarent. quas ſolet idem mēſis
plerumq̄ꝫ in extremis habere. Porro aquarius
et piſces. ab imbribꝰ tempoꝝ vocauerunt q𝔡
hieme qn̄ in hijs ſignis ſol vertitur maiores
pluuie ꝓfunduntur Et miranda gentiliuꝫ de
mentia. qui nō ſolum piſces ſed etiā arietes
et hircos ⁊ thauros vrſas ⁊ canes cancros ⁊
ſcorpiones trāſtulerunt. Nam et aquilam et
cignū ꝓpter iouis fabulas iter celi aſtra eius
memorie cauſa collocauerunt. Perſeū q̄ꝫ ⁊ vx
orem eius andromedam. poſtea quā ſunt mor
tui in celum receptos eē crediderunt ita vt ima
gines eoꝝ ſtellis deſignarent eorūq̄ꝫ appellac̄
nominibus nō erubeſcerent. Aurigam etiam
erictonium in celi aſtra collocauerunt. ꝓpter
q𝔡 vidiſſent eum primo quadrigaꝫ iunxiſſe
Mirati ſunt enī ingeniū eius ad imitationem
ſolis acceſſiſſe. ⁊ ꝓpter hoc nomē eiꝰ poſt mor
tē inter ſidera poſuerunt. ſic caliſco. licaonis
regis filia dum ab ioue compreſſa ⁊ fabuloſe
ab iunone in vrſe fuiſſet ſpeciem cōuerſa que
grece arctō appellatur poſt interfectionē ipiꝰ
nomē eius iouis cū filio in ſtellis ſeptentrio
nalibꝰ trāſtulit eāq̄ꝫ arctō. filium autem eiꝰ
artophilax appellauit Sic lira ꝑ mercurio in
celum locata. ſic cētaurꝰ chiron ꝓpter q𝔡 nutri
erat eſculapium et achillem inter aſtra dinu
meratus ē ſed quolibet modo ſupſticōes hee
ab hominibꝰ nūcupēt̄ ſūt tamen ſidera q̄ deus
in mundi principio cōdidit ac certo motu diſ
tinguere tēpora ordinauit. Hoꝝ igitur ſignoruꝫ
obſeruationes vel geneſes vel cetera ſupſtiti
oſa que ſe ad cognitionē ſideꝝ cōiungunt idē
ad noticiam fatoꝝ et fidei noſtre ſine dubitati
one cōtraria ſūt ſic ignorari debent ā xp̄ianis
vt nec ſcripta eſſe videāt̄. ſed nōnulli ſiderum
pulcritudine ⁊ claritate pellecti illapſu ſtella
rum cecatis mentibꝰ corruerunt ita vt ꝑ ſuppu
tationes noxias que matheſis dr̄ euētꝰ reruꝫ
p̄ſcire poſſe conēt̄. quos nō ſolum xp̄i me religi
onis doctores ſed etiam et gētilium plato ari
ſtotiles atꝫ alij rerum veritate cōmoti cōcordi
ſētēcia dānauerunt dicētes. Confuſione rerum

ꝓcreatiꝰ de tali ſituatiōe gn̄al Nā ſic genꝰ hūanū
ad vaios actꝰ naſcēdi neceſſitate p̄mēt̄ cur āt
laudem mereamur boni. aut legum p̄cipiant
vlcionem Et q̄uis ipſi nō fuerint celeſti ſapi
ētie dediti. veritatis tamē teſtimonio: errores
eoꝝ merito ptulerunt. Ordo autē iſte ſeptem
ſecularium diſciplinaruꝫ ideo a philoſophis
vſq̄ꝫ ad aſtra pductꝰ eſt ſcilicet vt animos ſecu
lari ſapiētia iplicatos terrenis rebꝰ abduceret
et in ſuprema cōtēplacōe collocaret

Incipiūt capitula libri quarti

De diebꝰ. ca. i. De nocte. ij. De ebdomada. iij.
De menſibus. iiij. De equitate mēſium id eſt
cōcordia. v. De annis. vi. De tēporibꝰ. vij. De
recapitulacōe ſup̄ſcriptoꝝ. viij. De ſolſtitio
et equinoctio. ix. De mundo. x. De quinq̄ꝫ circu
lis mūdi. xi. De partibꝰ mūdi. xij. De celo. xiij.
De ſeptem planetis celi xiiij. De aquis que ſu
ꝑ celo ſunt. xv. De curſu ſtellaꝝ. xvi. De poſiti
one ſeptē ſtellaꝝ erraticis. xvij. De luie ſtel
larum. xviij. De lapſu ſtellarum. xix. De nomi
nibꝰ aſtrorum. xx. De arcturo. xxi. De boetis
ſtella. xxij. De pliadis ſtella. xxiij. De ſtella o
rion. xxiiij. De ſtella luciferiana. xxv. De ſtella
veſpertina. xxvi. De comis ſtella. xxvij. De ſiri
us ſtella. xxviij. Vtrum ſidera animam habe
ant. xxix. De nocte. xxx. De partibꝰ terre. xxxi.
De tonitruo. xxxij. De fluminibus. xxxiij. De
arcu. xxxiiij. De nubibꝰ. xxxv. De pluuijs. xxx
vi. De niue xxxvij. De grandine. xxxviij. De vē
tis. xxxix. De nominibꝰ vētorum. xl. De ſignis
tempeſtatis ⁊ ſerenitatis. xli. De peſtilencia.
l ij. De oceano eſtu xliij. De mari cur nō creſcat.
xliiij. De mari cur amaras habet aquas. xlv.
De nilo fluuio. xlvi. De poſitione terre. xlvij.
De terre motu. xlviij. De mōte ethna. xlviiij.
De natura ſolis. l. De quantitate ſolis ⁊ lune
. li. De ſolis curſu. lij. De luie lune. liij. De lūe
curſu. liiij. De eclipſi ſolis. lv. De eclipſi lune
. lvi.

Prefacio

Domino ⁊ filio ſyſeputo yſidorꝰ
Dum te p̄ſtāte igenio facūdiaq̄ꝫ
ac vario floē litteraꝝ nō neſcio i
pēdiſti tn̄ amplꝰ curā quādā
ex reꝝ natura ł cauſas a me ti
bi flagitas ſuffragandum. Ego tamen ſatiſfa
cere ſtudeo animoq̄ꝫ tuo de curſis prioꝝ monu
menta non demoror expedire aliquam exp̄te
rationom dierum ac mēſium Anni q̄ꝫ metas
et tempoꝝ viciſſitudines naturam etiā elemē
toꝝ. Solis demq̄ꝫ ac lune curſus q̄runda ꝫ cāſ
aſtroꝝ. tēpeſtatum .ſ. ſigna atꝫ vētoruꝫ nec nō

et terre poſitiões alternoſq̧ maris eſtus Que
omnia ſecundū q̄d a veteribus viris ac maxi
me ſicut in litteris catholicorum virorum ſcrip
ta ſūt pferentes brevi tabula notavim⁹. Neq̧
ei eaꝝ rerū naturam noſcere ſuperſticioſa eſt
ſcientia. ſi tantum ſana ſobriaq̧ doctrina cō
ſideretur. quinimmo ſi ab inveſtigatione viri
modis omnibuſq̧ procul abeſſent nequaq̄ il
le rex ſapiens diceret. Ipſe dedit michi horuz
ſcientiam veram. vt ſciam diſpoſitionem celi
et virtutes elementorum. cōverſionuz muta
tiones. diviſiones temporum. annoruz curſus
et ſtellarum diſpoſitiones. Qua propter inci
pientes a die cuius pene prima procreatio in or
dine rerum viſibiliū extitit. hec et cetera quibꝰ
opinari quoſdam gentiles vel eccleſiaſticos
viros novimus exequamur .:.

Incipit liber yſidori de rerum natura ad. Siſe
putum regem .:.

Dies eſt ſolis orientis p̄
ſentia quouſq̧ ad occa
ſuz perveniat. Dies gemi
ni appellari ſolēt proprie a
ſolis ortu donec rurſus
oriatur. Abuſiue a ſolis
ortu vſq̧ dum veniat ad
occaſum. Spacia diei. ii
ſunt. inter diurnum et nocturnum. hore autē.
xxiiii. Spacium autem horū. xii. partes autez
abuſiue diei. iii. ſūt. mane. meridie. et ſupre
ma. Inicia diei a ſolis ortu putant. alii ab oc
caſu. alii a media nocte. Nam caldei a ſolis or
tu inicium putant. id totum ſpacium vnum
appellantes diem. Egiptii aūt ex inicio noctis
ſequētis diei originem tradūt. Romani autē
a media nocte oriri diez volūt. et media nocte
finiri. Dies aūt in principio operꝝ dei a lumine
habebāt exordiū. ad ſigificādū hoīs lapſum.
hūc aūt a tenebris ad lucē. vt nō dies obſcu
ret in noctem ſ; mox luceſcat in diē. ſic ſcriptū
ē. de tenebris lumē clareſcere. qr delictoꝝ tene
bris liberatus hō ad fidei ſciēq̧ lumē pueit. Miſ
tice q̧ dies imaginē legis portat. ſic ei diei cla
ritas obſcura tenebrarū illuminat depellit te
nebras erroꝝ lucē declarat virtutū et iniquorū
peccata arguens. bonos ad meliora perducit
Feriales autē dies in lege iſta ſunt. v. azimo
rū Phaſe quātadecima die menſis primi eſt.
q̄ndo luna pleniſſima abiecta agn⁹ immolat̄
Dies pentecoſten in quo verticem mōtis ſyna
lex data ē moyſi. in quo de fructu p̄mi panes
offerebāt̄ propoſitionis. Dies ſabbatorū eſt in
quo hoſtie celebrāt̄ in lege. et in quo māna in
deſerto nō licebat colligere. Dies neomeniaꝝ
celebratio nove lune. ſemper enī iudei in mēſi
um principio hoc ē prima luna diem feſtum
agebāt. Sed idcirco in principio mēſis h° fa
ciebāt. qr deficiente luna tēpus finitur. Et ite
rū naſcēte incipit̄. Dies tubaꝝ: ſeptimi mēſis
principiū eſt. quando iudei ſolemnitatez agē
tes amplius tuba canebant. et plurima offe
rebant ſacrificia q̄ p ſingulos menſes. Dies
ſcenophegie eſt menſe ſeptimo. xv. die men
ſis in quo tabernaculoꝝ ſolemnitatē veteres ce
lebrabant. Scenophegia enī tabernacula int̄
pretant̄. Dies ieiunii quarti i menſe iulio eſt
xvii. eiuſdē menſis die: q̄n deſcendēs moyſes
de monte tabulas legis confregit. In eo etiā mē
ſe et die nabugodonoſor Ih'rl'm prim⁹ deſtru
xit. Dies ieiunii quinti in menſe auguſto ē q̄n
p ſpeculatores ad terrā ſanctam miſſos ſedi
tio in caſtris exorta eſt. et factum eſt vt p deſer
tum. xl. annos laborioſe diſcurrerent. et in here
mo omnes perirent. Siquidē et in eodez menſe
a nabugodonoſor et multo poſt tpe a ceſare ti
to templū euerſū eſt atq̧ ſuccenſum. et in ob
probrium gentis pdite exaratū eſt. Dies ieiu
nii ſeptimi in menſe ſeptimo eſt qui appellat̄
october. in quo interfectus eſt golias et reliq̄
qui erant in iheruſalem interfecti ſunt. iuxta
quod loquitur Jeremias. Dies ieiunii decimi
in menſe decimo eſt qui apud nos ianuarius
dicitur quando convenerūt cuncti in babilo
nem captivi. quindo mēſe templum fuiſſe de
ſtructum. et fecerunt planctum atq̧ ieiuniuz
Hec in commentariis zacharie beatiſſimus
iheronim⁹ ſcripſit. Prophetice āt dies divinaz
legem ſignificant. Nox vero ignorantie cecita
tem ſecundum ozee pphetiam qui dicit. Noc
tem aſſimulavi matrem tuam. factus ē popu
lus meus tanq̄ non habēns ſcientiam. Item
nonnunquam dies pſperitatem ſignificat ſe
culi. nox vero adverſitatem Faſti dies ſunt in
quibus vis fatur .i. vt dicitur vt ne faſti q̄b⁹
non dr Feriati dies ſunt in quibus res divi
na fit. et abſtinere homines a litibus oportet:
Profecto dies feſti ſunt cōtrarii idē ſine religi
one. feſti tātūdē odii et religionis ſūt. Aſtri di
es ſūt q̄ et cōmunes vocāt̄. Siderales in q̄bꝰ ſideā
movēt̄. et hoīes a navigacōibꝰ excludūt̄. Iſti
cōtinui. xxx. p̄liatoēs q̄b⁹ fas ē hoſtē in bello
laceſcere. De q̄b⁹ liber teſtat̄ reguz dicens. eo
tpe q̄ ſolent reges ad bellā pcedere Intcalaēs
ł calaēs dies ſūt. v. q̄ iux̄ egiptios ſupſūt. xii.
mēſib⁹ et incipiūt a. viiii. k. ſep̄. et v. k. memo
ratarum finiūntur Dies epactarum ſunt. xii. q̄
per ſingulos annos ad curſū lunarem acceſſe
rūt Nā dū. xii lune. ccc. l. iiii. dies habēnt rema
nēt ad curſū anni ſolaris dies. xi. q̄s epactas

egiptij vocauerūt. Pro eo q̄d ad inueniendam
lunā p totū ānū adiciantur. Solsticiales dies
sūt in q̄bus sol stat crescente spacio dierū vel
nocciū. Equinocciales dies sūt. in q̄bus dies a
nox eq̄libus horarū spacijs reuoluūtur.

De nocte.

Nox est solis absētia. q̄ diu ad occasū
rursus ex ortu recurrit. Noctē aūt fieri
vmbra terrarū quā datā ad q̄etē cor
poris credimus nō ad alicuius corpis officiū.
Duobus modis nox i scripturis accipit. id ē
q̄ tribulatio psecucōis. q̄ obscuritas ceci cor
dis Nox aūt a nocēdo dcā est q̄d oculis noce
at. Noctis ptes. v. sūt. crepusculū vesperꝫ. con
ticiniū intēpestū. gallicaniū. Crepusculū dicit
idest crepꝫ quod dubium dicim9. hoc est
iter lucē a tēbras. Vesperꝫ oriēte stella cui no
men ē hoc. Cōticiniū ē: q̄n ōnes silent. Cōti
cescere em̄ silere ē. Intēpesta idest inoportuna
q̄n michil agi potest. a oīa q̄eta sūt. Gallicini
um aūt dictū ꝓpt gallos lucis ꝓnuncios. Cre
pusculū a matutinū. iter abscessum noctis a
diei aduentū.

De ebdomadib9.

Ebdomada apd grecos a rōnos. septē
dierū cursu pagitur. Apd hebreos āt
septē āni sunt. Declarat hoc daniel de
lxx. ebdomadib9. Ebdomada āt septē ferijs
cōstat. Ferie q̄ꝫ a fādo dicte sūt. q̄si fari. eo q̄d i
creacōe mūdi p singulos dies dixit deus fiat.
Itē q̄ dies sabbati ab inicio feriatus habeba
tur. Inde dies solis p̄ma feria nūcupatur. q̄
prim9 a feria ē. Item lune ꝓinde secūdā feriā
idest a sabbato q̄ est feriat9 sic a ceteri dies ta
li ex numero sūpserūt vocabula. Apud roma
nos autē hij dies a planetis. idest erraticis
stellis nomina acceperūt. Primū em̄ diē a so
le vocatū apūt. q̄ caput est ōniū sydeꝝ. sic a
idē dies caput est cūctoꝝ dieꝝ. Scdm a luna
q̄ solis splendore a magnitudie ꝓxima est ex
eo mutuat lumen. Terciū est a stella martis
q̄ vesp vocatur. Quartū a stella mercurij. quā
q̄dam cādidum circulū dicūt. Quintū a stel
la iouis quā fetontem dicūt. Sextum a vene
ris stella quā luciferū asserūt q̄ inter oīa syde
ra plus lucidior est. Septimū a stella satur
ni q̄ septio celo locata est. xxx. ānis fertur im
plere cursū suum. ꝓinde āt gētiles ex hijs sep
tem stellis nōiā dierū dederūt eo q̄d p easdem
sibi aliq̄d effici existimauerūt. dicētes habe
re ex aere ignem. ex sole spm̄. ex luna corp9
Ex mercurio linguā a sapientiā ex venere vo
luptatem. ex marte feruorem. ex ioue tēpan
tiam. ex saturno tarditatem. Tal quippe ex
titit gentilium stulticia. qui finxerunt sibi tā
ridiculosa figmenta.

De mensibus.

Mensis est luminis lunaris circuitus
redintegratio siue adnouacō. Hui9
figura plerumq̄ꝫ hui9 vite cursus itel
ligitur. q̄ suis incrementis q̄si mensib9 pera
gitur ac diminucōnib9 certissimis diminuit.
Menses āt āntiqui diffinierūt. q̄n luna zodiacū
circulū pducit. Antiq̄ āt gentiles. noīa mēsi
b9 q̄dam ex numero posuerūt Incipientes a
marcio mense. q̄ ex ipso āni oriendi ordinē
fuauerūt. Hūc āt marciū ꝓpter honorem ro
muli sic acceperūt appellandū. q̄ eū martis fi
liū eē crediderūt. Aprilem vero nullo deoꝝ su
oꝝ noīe s̄ de re ꝓpria. q̄si ab aperire noīaue
rūt eo q̄ tunc plurimū germinis aperiatur
in flore. Inde mensem maiū p maia mercurij
matre. quā deā venerabāt. siue ꝓpter maiores
Deinde iuniū a iunone. quā sororem vel cōiu
gē iouis fuisse testantur. Alij autē sic maiū
q̄ maiorib9 ita p iunio. ib9 iuniū vōre dixerūt
Ita iuliū a iulio cesare Augustū vero ab au
gusto octauiano vōuerūt. Nam pri9 iulius
quintilis. a august9 sextilis vōbantur. s̄ eoꝝ
noīa a cesarib9 iulij siue augusto sūt cōmuta
ta. Septembris eo q̄d septim9 sit a marcio q̄
est pncipiū veris. Simili q̄ꝫ ordine octob no
uemb a decemb ex numero imbriū atꝫ veris
acceperūt vōbula. Porro ianuariū ex noīe vō
uerunt. s̄ specialiter ianuari9 appellatur. eo
q̄d ianua est āni atq̄ꝫ pncipiū Februarium
āt a febris sacris lupcoꝝ eū vocauerunt. ita
q̄ apd ātiquos latinos. x. mensib9 cursus an
ni cōputabatur. s̄ ianuariū romani dixerūt
Februariū numa pompilius addidit. atq̄ꝫ i
xij. mensib9 ānū distixit. Plerīq̄ꝫ āt asserūt
cingū sabinoꝝ regē p̄mum ānū in menses
diuisisse. Id. k. qui a intercalares dies istitu
isse. In codicib9 aūt sāctarū scripturarū. xij.
menses fuisse āni etiā añ diluuiū ondūtur.
Sic enim ibi legitur. aq̄ autem minuebatur
vsq̄ꝫ ad vndecimū mensē. Vndecimo aūt mē
se prima die mensis apparuerunt cacumina
montiū. Sic enim tūc dinumerabātur mēses
sicut a nūc. s̄ nō quos kalende sed quos luna
cepta a finita cōcludebat. kalendas autē a
kalendo dictas. Apd ātiquos enim sēp mēsiū
noīa pncipia colebātur id q̄ꝫ dicti a dieb9 a
nonas a nūdinis. Menses autē ōnes apd la
tinos ex kalendis sumunt pncipiū. Apd he
breos ex lune nascentis recursu. Apud egipti
os aūt pncipia mensiū añ k. iiij. aut. v. a. vi.
aut. vij. aut. viij. dieb9 pronunciantur iuxta
q̄d formula subiecta declarat.

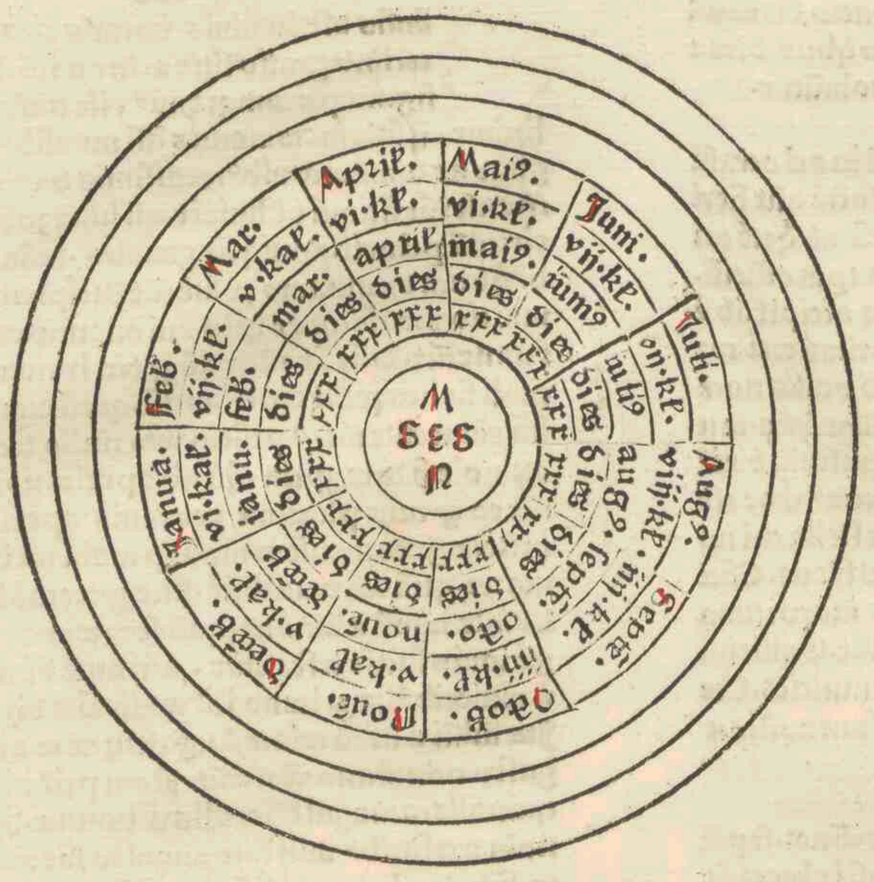

Aliq̄ racōe ꝯplentur·ccc·lx·dies·xij·
menſium egiptioꝝ quinq̄ dies ſuper
ſunt quos epacomenes intercalares ſi
ue additos vocauerint de quib⁹ ſupi⁹ memo
ratum eſt·Equitas menſiū·xij·id ē ꝯcordia·

De equitate menſium.·

Januari⁹ cū decembrio in horarū mē
ſurā ꝯcordat Februari⁹ cū nouembrio
ſpacium equalit̄ ꝯſumat·Marti⁹ ꝯ
ſētit octobrio·Aprilis ſeptēbrio equat·Ma
ius reſpondet auguſto·Juni⁹ ē par iulio·

De annis.

Annus eſt circuitus ſolis ac reditus p
xij·menſes cuius quidem nomē figu
rate ſignificat omne tēp⁹ vite huius
Sicut per Yſaiam dicitur·predicate annum
dn̄i acceptabilem Quo non ille qui p̄dicauit
ſolus fuit acceptabilis·ſed hoc totū tempus
iuxta qd ait apoſtolus·Ecce nūc temp⁹ accep
tabile·Finē deniq̄ hui⁹ āni diē iudicij adiūx
it dicēs·Predicate ānū dn̄i·et diē vltionis deo
noſtro·Annū aūt q̄ſi anulū dici quidā putāt
id eſt circulū vn̄ et anuli dicti ſūt diminutiue
Principiū āt āni alij a kal·ian·putant vt po
pulus roman⁹·alij equinoctio v̄no vt hebrei
putant·alij a ſolſticio vt
greci·alij ab autumno
vt egiptij·Annum autē
ſapientes hui⁹ mundi·
partim ciuilem·partim
naturalem·partim mag
num eſſe dixerūt·Ciuil̄
ann⁹ eſt qui i hui⁹ aſtri
recurſu per menſes·xij·
terminatur·Ann⁹ natura
lis eſt·cū ſe ſoli luna ſub
nectit id eſt ſupponit·vt
int̄ orbem ſolis et oculos
noſtros media facta te
nebras toci⁹ orbis effici
at quod dicitur eclipſ·
Cui⁹ racō diuti⁹ obſcura
fuit·ſꝫ a meleſimo q̄dā
pho expoſita eſt·Ann⁹
magn⁹ dr̄ qn̄ oīa ſydera
certis tēporib⁹ numeriſ
q̄ ꝯpletis ad ſuū locum
vel ordinem reuertūtur·
Quē ānū antiq̄ vocauerūt·
Vn̄·xx·āno finiri et adi
pleri dixerūt·Solſticial̄
eſt ān⁹ cū ſol explet per
ōnia ſigna circuitū in id
vn̄ principiū curſus ſui
ſuꝑ ſit recurrit·Ipſe et ſolaris ān⁹ vel ciuil̄ qui
dieb⁹·ccc·lxv·pagit̄·Ann⁹ lunaris idē et ꝯmu
nis ē·Idē et q̄·xij·p meſes·xij·lunares pcurrit·
idē dieb⁹·ccc·lxxxiiij·habē mōſtrat̄·In quo
āno dies longius paſche ꝓtenditur·Ann⁹ bi
ſextil̄ eſt in quo vn⁹ dies p q̄driēniū ex q̄drā
tis racōe ſūma colligit̄·Ann⁹ iubile⁹ ē remiſſi
onis q̄·vij·ānoꝝ ebdomadib⁹ texit̄·In quo
iuxta legem clāgebāt tuba et ad oīs reuerte
batur ātiq̄ poſſeſſio·Olimpias vero apd gre
cos ānuꝫ·iiij·ab olimpiaco agone·q̄ venit a
trāſactis·vij·ānis·In cui⁹ fine ſortit̄ agonis
tps q̄a p trienij curſū ſolis·et ꝓpt̄ qd ſingulis
ānis triū horarū ꝯſūmacōe in q̄driēniū dies
vn⁹ expletur·Hoc tpe mittebāt etiā admo
nitoriū vt nō ſolū vndiq̄·ſꝫ etiā ab ōni gn̄e
ōniq̄ etate et ſexu ꝯuenirent·Luſtrū eſt quin
quēniū apd romanos·Dictū eſt aūt luſtrū qꝛ
cēſus p quinquēniū in republica agebat̄·De
inde poſt cēſum actū et ſacrificiū factū·rō luſtra
bat̄·Indicōnes rōm inuenerūt·q̄ p ſingulos an
nos vſq̄ ad·xij·venietes curſus ad p̄mi anni
principiū reuoluūtur·Aera q̄ auguſti ceſaris
tpe poſita ē·Dicta āt eſt aera ex quo oīs orbis
a rectore profeſſus eſt reipublice·era a die
kalendarū ianuariarū accreſcit·Biſext⁹ āt a

ſextō nōn̄. mar̄. vſqꝫ ad diē pridꝫ. kal̄.
ian̄. lune curſu oppōit. Ann⁹ āt egip
tioꝝ ſine biſexto hꝫ iniciū. iiij. kl̄. ſep̄.
Cū biſexto āt a. iij. kaledaꝝ ſupſcrip
tarum.

¶ De tēporib⁹.

Sic ait ſcūs ābroſi⁹. Tēpoā ſūt
vices mutacōnū. iq̄b⁹ ſol ċta
curſus ſui dimēſione āni ordē
icōfuſa varietate diſtīguit. Tpa āt a
motu ſideꝝ ſūt dicta. vn̄ a de⁹ cū hec iſti
tuerꝫ dixit. Sint ī ſigñ a tpa a ī dies. a ī
ānos. v in aliquo mutabili motu. Cui⁹
aliud pri⁹ aliud poſteri⁹ pteriuit. eo
ꝙ ſimul eē non poſſint. Tēp⁹ iuxta he
breos īteger ān⁹ ē. ſm illud ī daniele.
Tēp⁹ a tpa a dimidiū tpis. Per tēp⁹
ānū ſignificat. p tpa duos. p dimidiū
mēſes ſex. Iux̄ latinos āt vni⁹ āni. iiij.
tpa aſcribūt. Hyems. ver. eſtas. atꝫ
autūn⁹. Hyems cū ſol meridianis p
tib⁹ īmorat. Tūc eñ ſol lōgi⁹ eſt a ter
ra rigeſcit gelu atqꝫ ſtrīgit. a plixioā
ſūt ſpacia noctis ꝙ dici. Hinc cauſa
orit vt hibernis flatib⁹ nimia vis niui
ū et pluuiarūqꝫ fūdat. Ver ē cū ſol ex
meridianis deſcēdēs ptib⁹ ſup trā ēdit
a noctis ac diei tpa exequat a tēpiez
aeris ēducit. atꝫ oīa fouēs ēpetēd⁹ co
git ī pt⁹ vt tra gīminꝫ ā ēſoluta ſulcis
ſemina reuiuiſcāt. atqꝫ oīm gñm q̄ in
tris vel ī aq̄s ſūt ānuis fetib⁹ ſucceſſio
ꝓpaget. Eſtas ē cū ſol ī ſeptētrionalez
ptē ſe erigit. a ſpacia diurna pducit.
Noctes vero coartat a aſtrīgit. Itaqꝫ q̄
magis ſol curſu medio aeri huic copu
lat atqꝫ miſcet eo āpli⁹ aerē ipſū vapo
rat a humore exſiccato tra fatiſcit in
puluerēꝫ a adoleſcē facit ſemīa a tāqꝫ
viridis ſucc⁹ matureſcē cogit poma ſil
uaꝝ. Tūc qꝫ ſol eſtiuis flagrat ardori
b⁹. minas vmbras facit ī meridianū.
quā ex alto hūc illūiat locū. Autūn⁹
ē dū curſus ſol a cacumine celi deſcen
dēs īfrigit eſtiuā magītudiēꝫ. a paulis
p ēlaxato ac depoſito caloē pſtat tpi
em ſequēti tēpeſtati vētoꝝ a tbine pro
cellaꝝ a vi fulminum tonitruorūqꝫ ſo
natiū. Quī ētis diſtīctōib⁹ viciſſitudi
nē tpm iux̄ poꝝ diffinicōes pſtrixim⁹
Nūc q̄lit eadē tpa natalib⁹ ēcul ſibi in
uicē coniugāt expediam⁹. Ver q̄ppe cō
ſtat ex humore a igni. Eſtas ex igni a
ſicci. Autūn⁹ ex ſicci. a frigoē. Hiems
ex fri. a hūoē. vn̄ eē ſūt tpa ā cōionis
tpamto dcā. Cui⁹ cōionis hec figuā ē.

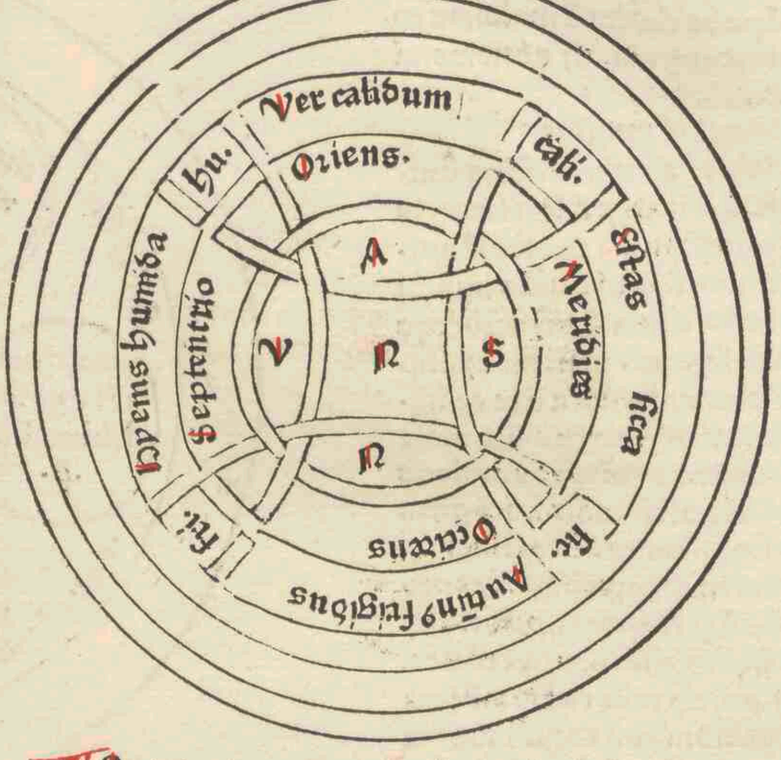

¶ Quorum temporum hec ſunt principia. Vernus
exoritur. permanens diebus. xci.
Eſtas incipit. diebus. xci. Au
tumnu⁹ ſumpſit principia dieb⁹.
xciij. Hyems inchoāt diebus. xci.
Vnde fiunt āni vertentis dies. ccccc. lxiij. Hec itaqꝫ ſm
naturalem temporum differentiam. Ceterum iuxta
allegoriam. Hyemps temporalis intelligitur tribu
lacio. quando tempeſtates a turbines huius ſeculi ī
cumbunt. Eſtus eſt fidei perſecucō quando doctrina
perfidie ariditate ſiccatur. Ver autem nouitas eſt.
fidei ſiue pax quando poſt hyemis tribulacionem
tranquillitas eccleſie redditur. quando menſes no
uorum ideſt paſcha celebratur agni. Autūn⁹ quan
do terra floribus. a eccleſiā cetib⁹ ſāctorum decorat.

¶ Itē recapitulacio ſup̄ ſcriptoꝝ.

Anni itaqꝫ ambitu ſolis a menſium explent.
tempora mutacōnum vicibus euoluuntur.
Menſis lune incremento ſenioqꝫ conficitur
Ebdomadā ſeptenario dierum numero terminatur
Dies a nox recurrentium luminum ac tenebrarum
alternis vicibus ſeparantur. Hora mutacionibus
quibuſdam a momentis expletur.

¶ De ſolſtitio a equinoctio.

Solſticia duo ſunt. Primum hyemale. viij.
kl̄. ian̄. q̄d ſol ſtāt a creſcunt dies. Alterum.
eſtiuum. viij. kal̄ iul̄. q̄d ſol ſtat a creſcunt
noctes. hijs contra duo equinoctia ſunt. vnum ver
nale. viij. kal̄. april̄. ex quo dies creſcunt. Alterum
autumnale. viij. kal̄. octob̄. quo dies minuunt. Sol
ſticium autem dicitur. quia ſolis ſtacio eſt. Equino
ctium vero quia tunc dies a nox in equalitate horaꝝ
reuertantur. coequatis ſpacijs ſuis. Solſticium

aũt eſtiuũ ideo lãpada dr̃. eo ꝙ ex
eo die lãpada claritatẽ maiorem ca
piat. caloremq̃ꝫ nimiuꝫ aduenienti
eſtati infundat.

De mundo.

Mundꝰ eſt vniuerſitas oĩs
Qui cõſtat ex celo ⁊ terra. de
quo Paulus apoſtolꝰ ait.
Preterit enim figura huius mundi
Scd̃m aũt miſticum ſenſũ mũdꝰ ↄpe
tẽter homo figurat̃. ꝙ ſicut ille ex. iiij.
cõcreatꝰ elementis. ita ⁊ iſte ex. iiij.
ↄſtat humoribꝰ vno tp̃amẽto ↄmix
to. Vñ ⁊ veteres hoĩes i ↄmunione
fabrice mũdi ↄſtituerũt. ſiqͥdẽ grece
mũdꝰ coſmos. homo aũt coſmos mi
crũ. i. minor mũdꝰ appellatꝰ. ſ. et pro
mũdo nõnũꝙ̃ ſcriptura pctõres iſi
nuat. de qͥbꝰ dictũ ẽ. ⁊ mũdꝰ eũ non
ↄgnouit. Forcio mũdi ita demõſtra
tur. Nã quẽadmodũ erigit̃ mũdꝰ in
ſeptẽtrionalẽ plagã. ita declinat̃ in
auſtralē. Caput ãt eiꝰ ⁊ facies oriẽ
tal̃ regio. Vltĩa ps ſeptẽtrional̃ ẽ.
Nã ptes eiꝰ. iiij. ſũt. Prĩa ps mundi
oriẽtal̃. ſecũda meridiana. tcia occi
dẽtal̃. Vltĩa vero atꝫ extrema ſepten
trionalis. Virgiliꝰ. Qua circũ extre
ma dextra leuaq̃ꝫ trahũt̃. Cerule et
glacie ↄcrete atꝫ ĩbribꝰ aſtris. Et lu
canꝰ. Sic mũdi ps p̃ma iacꝫ. quã zo
na niual̃. ppetueq̃ꝫ p̃mũt hyemes.

De quinq̃ꝫ circulis mundi.

In diffinicõne ãt mũdi. circu
los aiunt phi. v. Quos gre
ci. par
aleos. i. zonas vocant. In qͥbꝰ diui
dit̃ orb̃ tre. Has v̓giliꝰ i georgicis di
cẽs oñdit. Quinq̃ꝫ zone tenẽt celũ. q̃
rũ vna coruſco. ſꝫ fingamꝰ eas. Alij
pelleloix dr̃ i modũ dextẽ nr̃e. vt pol
lex. Primꝰ circulꝰ arcticꝰ. frigore in
hĩtabil̃. Secũdꝰ circulꝰ terrinꝰ. ha
bitabil̃ ⁊ tp̃atꝰ. Terciꝰ toridꝰ ihĩta
bil̃. Quartꝰ circulꝰ exemerinꝰ tp̃atꝰ
hĩtabil̃. Minimꝰ circulꝰ antarticꝰ fri
gidꝰ. ihĩtabil̃. hoꝝ vnꝰ ſeptẽtriona
lis ẽ. ſecũdꝰ ſolſticial̃. tciꝰ eq̃noxial̃
Quartꝰ hyemal̃. quĩtꝰ auſtral̃ ẽ.
de qͥbꝰ varro ita dic̃. A quĩq̃ꝫ etheris
zonis. accĩgit̃ orb̃. Ac vaſtãt ymas
gẽinis mediãq̃ꝫ caloris. Sic terre in
ter extremas mediãq̃ꝫ colunt̃. Cꝫ ſo
lis valida nũꝙ̃ vt affeãt ignẽ. Quo
rũ ciculoꝝ diuiſiões tal̃ diſtiguit figuã

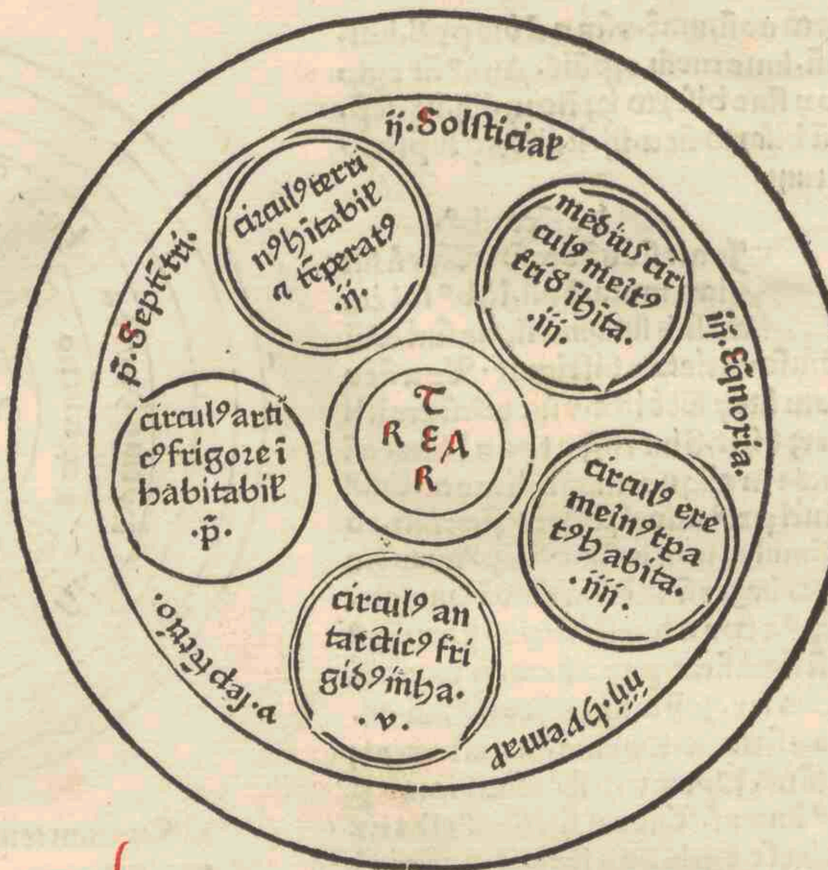

Sed ideo eq̃noctial̃ ciculꝰ ihĩtabil̃ ẽ. ꝙ ſol p medium celi
currẽs. nimiũ hijs locis facit feruorẽ. Ita vt ne fruges
ibi naſcãt̃ ꝓpt̃ exuſtã trã. Nec hoĩes ꝓpt̃ ipſũ ardorẽ hĩ
taẽ pmittũt̃. At ↄtra ſeptẽtrionales ⁊ auſtrales ciculi nõ hĩtã
tur. ꝙ a curſu ſol̃ lõge poſiti ſũt. nimio celi frigore vẽtoꝝq̃ꝫ ge
lidis flagitibꝰ ↄtabeſcũt. Solſticial̃ vero ciculꝰ q̃ ĩ oriẽte it̃ ſeptẽ
trionalē ⁊ eſtiuũ ẽ collocatꝰ vel iſte q̃ ĩ occidẽtẽ. it̃ eſtiuũ ⁊ au
ſtralem poſitꝰ ẽ. Et ideo tp̃ati ſũt eo ꝙ ex vno ciculo frigora. ex
altero calorẽ hẽant. de qͥbꝰ v̓giliꝰ. Has iter mediãq̃ꝫ due mõrti
bꝰ egris. ↄceſſe ſũt munẽ diuo. ſꝫ qͥ primi ſũt eſtiuo ciculo. ipi
ſũt ethiopes nimio calore peruſti.

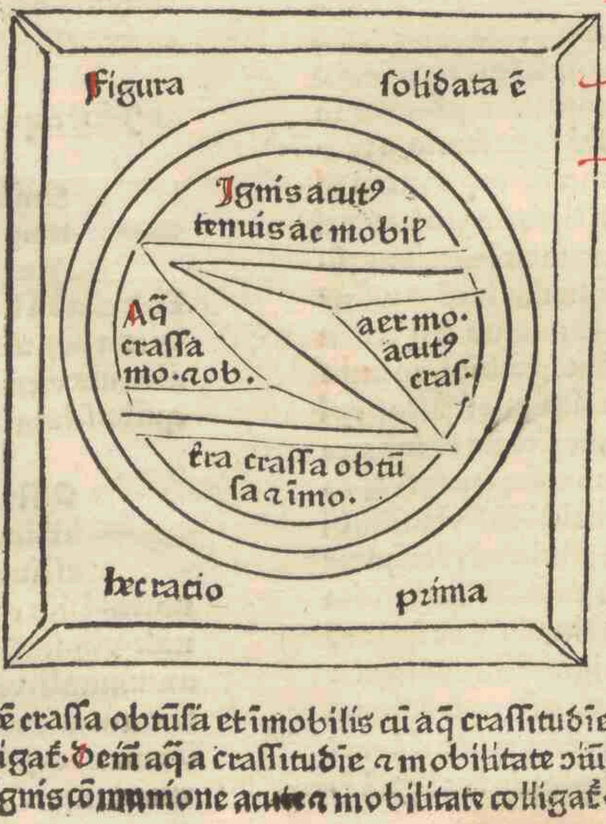

De partibꝰ mundi.

Partes mũdi ſũt. iiij
Ignis Aer Aq̃
Terra. Quarũ
hec eſt natura
Ignis tenuis.
acutꝰ ⁊ mobil̃
Aer mobilis.
acutꝰ ⁊ craſſus
Aq̃ craſſa ob
tũſa ⁊ mobilis
Terra craſſa
obtũſa imobi
lis. q̃ etiã ita ſi
bi inuicẽ cõmiſ
cent̃. Terra q̃
de craſſa obtũſa et ĩmobilis cũ aq̃ craſſitudie ⁊ obtũſitate col
ligat̃. Deĩ aq̃ a craſſitudie ⁊ mobilitate ↄiũgit̃. Rurſus aer
ignis cõmunione acute ⁊ mobilitate colligat̃. Terra ⁊ ignis a

ſe ſeparant. ſ; a duobꝰ aq̄s medijs terris iū
guntur. Hec itaq; ne ↄfuſa minꝰ colligāt ſb
iecta expreſſi.

Ceterum ſāctꝰ Ambroſiꝰ hec elementa p
q̄litates quibus ſibiīuicem quadam
nature cōmunione cōmiſcentur. ita hijs verb
diſtinguit. Terra inquit arida ⁊ frigida eſt.
Aqua frigida ⁊ humida eſt. Aer calidꝰ ⁊ hu
midus. Ignis calidꝰ eſt atq; ſiccus. Per has
enim iunctibiles qualitates ſic ſibi ſingula
commiſcentur. Terra enim cum ſit arida con
iungitur aque ꝓpter cognicōnem qualitatis
frigide. Rurſus aqua aeri per humorem. q̄
humida eſt. Aqua vero quaſi quibuſdā duo
bꝰ brachijs frigoris atq; humoris. Altero ter
rā. altero aerem videt̄ cōplecti. frigido q̄de ter
rā. aerem humido. Ipſe q̄q; aer medius inter
duo pugnātia p naturā. hoc eſt int̄ aquam
⁊ ignem vtrūq; illud elementū ſibi cōciliet
q̄ aq̄s humore ⁊ igni calore coniūgit̄. Ignis
q̄q; cū ſit calidꝰ ⁊ ſiccꝰ. calori aerū annectitur.
Siccitate autē in cōione terre ſociat̄. atq; ita
ſibi p hūc circuitū q̄ſi p quādā chorū concordi
am. ſocietate ↄueniūtur. Vn̄ ⁊ grece.

eona dicitur. que latine
elementa vocantur. eo q̄d ſibi conueniuntur
⁊ concinantur. Quorum diſtinctam cōmuni
onē ſbiecti circuli figura declarat iſta.

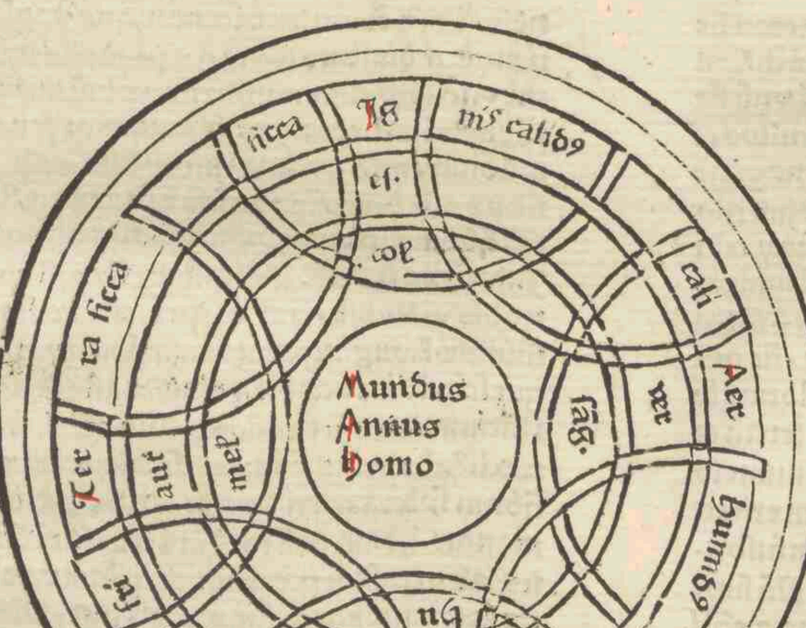

De celo.

Celum eſt ſpecialiter eccleſia: que i hu
ius vite nocte ſanctoꝝ virtutibus q̄
ſi claritate ſiderum fulget. Pluraliter
autē celi nomine omnes ſancti vel angeli in
telliguntur. Siquidē celos etiam per ꝓphetas
⁊ apoſtolos accipere debemus de quibꝰ ſcrip
tum eſt. Celi enarrant gloriam dei. Vtiq; q̄
ipſi aduentum ⁊ mortem. Ipi q̄q; r̄ſurrectōnē
xpriſti vel gloriam mundo enunciauerunt.
De celi autē nomine ſic dicit ſanctus Ambro
ſius in libris quos ſcripſit de creacione mun
di. Celum greco vocabulo vranus. opanos
dicitur. Apud latinos autem propterea celū
appellatur. q̄d impreſſa ſtellarum lumina ve
lut ſigna habens tanq̄ celatum dicitur. ſicut
argentum q̄d ignis eminentiūs refulgens
celatum vocatur. Huius enim eſſe ſcriptura
ſbtilem naturam etiam demonſtrat dicens.
quia firmauerit celum ſicut fumum. Partes
autem eius. conus. axis. clima. cardinis. con
uexā. poli. hemiſperia. Conus eſt quo celū cō
tinetur. vnde Ennius. Vix ſolum ↄplere coū.
terroribus celi. Axis linea recta que per me
diam pilam ſpere tendit. Clima cardo vel pſ
celi. vt clima orientalis ⁊ clima meridiana.
Cardines extreme axis partes ſūt. Conuexa
extrema celi. Poli ex celeſtibꝰ cir
culis cacumina quibus maxime
ſpera nititur. Quorum alter ad aq̄
lonem expectans boreus. alter ter
re oppoſitus aſtronothus dictus
eſt. Hemiſperia duo ſunt. quoꝝ al
ter eſt ſuper terram. alter ſb terrā
Celum autem ab oriente ad occidē
tem ſemel i die ac nocte voluiꝛ ver
ti. ſapientes mūdi eſtimant. Hoc
autem rotundum volubile atq; ar
dens eſſe dixerunt. Cuius ſpera ſu
per aquas eſſe poſita fertur vt ipſa
voluatur. ⁊ eiꝰ incendiū temperet
pro eo. quia rotūditate ſua qua
ſi circuli vnde incipiat vel vbi deſi
nat non facile comprehendatur.
Speram autem cōfirmat. nec prin
cipiū habere nec terminum. Equa
liter enim ex omni parte fertur eſ
ſe conuecta. et ad omnia ſimiliter
reſpiciens atq; a cētro terre ſpaci
is equis diſtincta. ipſaq; ſui equi
tate. ita ſtabilis vt eam nulla par
te declinare. vndiq; equalitas col
lecta permittat. ac nullo fulcimen

tō ſubuecta ſuſtētet. Cuiꝰ ꝑſpectōez ſpere ⁊
circuli multis argumentacōibꝰ tractās racō
nabile. platon fabricatoris mūdi opus inſi
nuat. Primꝰ ex climatarū quinqꝫ angulis zo
diacꝰ dictꝰ. ex vna linea conſtat. Secūdꝰ qꝫ ſi
ne inicio eſt ⁊ ſine fine. Tercius ꝙ efficitur a
pūcto. denuo ꝙ motū ex ſe habeat. deinde ꝙ
careat iudicio āgeloꝝ. ⁊ ꝙ in ſe figuras oēs
ſtellarū includat. ⁊ ꝙ motū inenarrabilem
habeat. Siqdez ex alijs motus ienarrabiles
ſūt. ante. ⁊ rgo. dextra. leuaqꝫ. ſurſū. deorſūqꝫ
poſtremū. q ⁊ quota neceſſitate efficit. vt et
hec linea vltra circulum duci nō poſſit. Due
ſint aūt vt diximꝰ axes qbꝰ celū voluitur. Bo
reus quē aquilonem vocamꝰ. hic caracte ſūt
ideſt ſeptentrionales quibꝰ ſemp apparent.
Cui cōtrariꝰ eſt nothus. q auſtralis dicitur
Hic eſt q terra tegitur. vt apt Cicero. terra te
gitur: ⁊ canes ⁊ effanes a grecis nominatur
Tāta aūt polis celeritate ferri dicitur vt niſi
aduerſus ꝑcipitem eius curſū aſtra currant
mūdi ruinā faciat.. Fertur enī eiꝰ preceps vo
lubilitas curſu siderū tꝑ pari Vn̄ ⁊ lucanꝰ. Lo
cutus eſt de ſideribus quem ſol a fuga mode
ratur olipi. occurruntqꝫ polo diuerſa poten
tia ⁊ curſu.

De ſeptē planetis ⁊ eoꝝ ꝯſionibꝰ.

AMbroſiꝰ ſanctꝰ in libro exameron ſic
loqtur dicens. Legimꝰ in dauid. Lau
date eum celi celoꝝ. Vtrū enī vnū ſit
celū. an plures contētio eſt dū aliq multos eſ
ſe aſſerunt Alij aūt ꝑter vnū alios eē negant
Phi aūt mūdi ſeptē celos ideſt planetas glo
boꝝ conſono motu introduxerūt. Quoꝝ ordi
bus cōnexa memorant oīa quos ſibi inmixos
⁊ velut inſertos verſari retro in itinere ⁊ cōtra
rio ceteris motibus ferri arbitrātur. ſic qui
dem ⁊ in eccleſiaſticis libris. ⁊ celi celorum le
guntur. Et apoſtolus paulꝰ vſqꝫ ad terciū ce
lum fuiſſe ſe memorat raptū. ſed de numero
eoꝝ nichil ſibi ꝑſumat humana temeritas
fecit aūt eos deus. nō informes vel confuſos.
ſꝫ racione qdā ordine ſuo diſtinctos. Nā ſupi
oris circuli celū ꝓprio diſcreto termino ⁊ eq̄li
bꝰ vndiqꝫ ſpacijs collectū oñdit. atqꝫ in eum
ꝟtutes ſpiritaliū creaturarū conſtituit. Cuiꝰ
quidez celi naturam artifex mundi deus aqs
temperauit. ne cōflagracio ſuperioris ignis.
infeiora elementa ſuccenderet. deinde circulū
infeioris celi nō vniformi. ſed multiplici mo
tu ſolidauit. nuncupans eum firmamentū
propter ſuſtentacionem multarum ſuperio
rum aquarum.

De aquis que ſuper celos ſunt.

HEc eſt ambroſij ſentencia. Aquas ſu
per celos ſapientes mundi aiunt eē
nō poſſe. dicentes igneū eſſe celū nec
poſſe concordari cū eo aquarum naturā. Ad
dūt qꝫ dicentes rotūdum ac volubilem atꝫ ar
dentem eſſe orbē celi. ⁊ in illo volubili circuitu.
aquas ſtaē nequaꝗ̄ poſſe. Nā neceſſe eſt vt
defluāt ⁊ labāt: cū de ſupioribꝰ ad iſeiora or
bis ille detorquetur Ac per hoc nequaꝗ̄ eam
ſtare poſſe aiunt. cū axis celi concito ſe mo
tu torquens eas volendo effundere. ſꝫ hij tū
inſanire deſinant. atqꝫ cōfuſi agnoſcere. ꝙ
qui potuit cuncta creare ex nichilo potuit et
illam aquarum naturam glaciali ſoliditate
ſtabilire in celo. Nā ⁊ cū ipſi dicunt volui orbē
ſtellis ardentibꝰ refulgentem. nonne diuina
ꝓuidentia neceſſario ꝓſpexit. vt intra orbē ce
li. ⁊ ſupra orbem redundaret aqua. que illa
feruentis axis incendia temperaret.

De curſu ſtellarum.

STelle quidem cū mundo vertuntur.
non mundo ſtante ſtelle vage ferunt
Exceptis enī hijs que vocantur pla
nete. ideſt errantes dicuntur que vagis mo
uentur ordinibus cetere q a planetis appellā
tur vno loco cum mundo fixe voluūtur. Ideoqꝫ
planete ideſt errantes dicuntur. ꝙ per totū
mūdum vario curſu vel motu diſcurrūt. Par
tibus aūt diuerſis inter ſe mouentur ſidera.
Nā qdam ſupius. qdam inferius diſcurrunt
Inde ⁊ illa q terre ꝓpinquiora ſūt qſi maiora
nobis videntur. qm ea que circa celum vol
uuntur. Longinquitate enim locoꝝ viſus lā
gueſcit. Hinc accedit vt interuallo longe di
ſtācium inter ſe circulorū. alia celerius. alia
tardiꝰ ad curſus ſui exordiū reuertantur. Nā
qdam ſydera celeriꝰ exorta. ſerius occidē eſti
mantur. qdam etiā tardius ceteris exorte cici
us ad occaſum perueniunt. qdam vero pari
ter exoriuntur ⁊ nō ſimul occidunt. Oīa aūt
ſuo tꝑe ad curſum ꝓprium reuertūtur. Radijs
aūt ſolis prepedita ſydera anomala fiunt ā
retrograda. aut ſtacionaria. iuxta qꝫ ⁊ poe
ta meminit dicens. Sol tempora diuidit eui.
mutat noctem. diemqꝫ radijs potentibus
aſtra ire vetat curſuſqꝫ vagos ſtacione morā
tur.

De poſitione ſeptem ſtellarum

IN ambitu quippe ſeptem celeſtiū
orbiū primus inferioris ſpere circu
lus eſt luna conſtituta ideo proxima
terris poſita ē vt nocte nobis facili
us lumē exhibeat Dehinc ſecūdo circulo mer
curij ſtella eſt collocata ſolis celeritate parſi
dui quidam vt philophi dicūt cōtrarium eſt
Tercius circulus luciferi circūflectio eſt que
inde a gentibus venus eſt dicta qꝛ inter quinqꝫ
plus lucis habeat. Nā vt p̄diximus queadmodū
ſola luna ita ꝛ hec vmbram facit Quarto cir
culo ſolis curſus ē collocatus qui proinde. qꝛ
omnibus lucidior ē medius cōſtitutus. vt tam ſu
perius ꝙ̄ inferioribus lucem preſtet. Ratione aūt
diuinā ſic cōſtitutus eſt qꝛ p̄clara omnia in me
dio eē debēt. Porro quinto circulo pheſidus dici
tur collocatus. qꝛ illud marti aſſigꝭt Sexto vo
fetontis ſtella quā iouis appellant. Jā ſūmo
celo idē in mundi vertice ſtella ſaturni ē poſita
que quidē dū ſummū celū teneat ſublimiorqꝫ
ſit omnibus natura tn̄ eius frigida fert. approbā
te virgilio. Frigida ſaturni q̄ ſeſe ſtella recep
tat. Hec autē ſidera errantia appellant̄ ꝫ non
q̄d ip̄a errāt. ſed q̄d nos errātes faciūt. que
ſidera grece dicunt̄ planete In ſole enim et luna
oibus notus ē ortus ꝛ occaſus adeo. qꝛ ſola luna
directo curſu eūt Jſta vero vt dictū ē retrogra
diūt vl̄ anomala efficiūt̄ idē quādo particulas
addūt et diſtrahūt. Ceterū q̄n tm̄ diſtrahūt
retrograda dicūt̄. Stationem aūt faciūt quan
do ſtāt. Anni aūt ſingularū ſtellarū hij ſunt
qui in ſpera ſubiecta cōtinēt̄ quibus p actis ad
uerſionē circuli ſui hijs ſignis ꝛ particionibus
ꝯuenīūt. Nā luna in. xix. ānis fert̄ explere ſuū
curſū Mercurius ānis. xx. Cancer ꝛ lucifer. ix.
Venus ſol ānis xxviij. Veſper ānis. xv. Mar
tis fetontis annis duodecim. Jouis ſaturnus
annis. xxx.

De lumine ſtellarum

STellas nō habere ꝓpriū lumē ſed
a ſole illuminari dicuntur nec eas
vnq̄ a celo diſcedere. ſed vemēte ſo
le celari. Omnia enim ſidera obſcurāt̄
ſole oriente ſed nō cadūt. Nā dū ſol ortus ſui
ſigna premiſerit. omis ſtellarū ignis ſub eius
luminis fulgore euaneſcit. ita vt preter ſolis
ignem nullius ſplendor ſideris videatur. Hinc
etiam ſol appellatus eo q̄d ſolus appareat. ob
ſcuratis cunctis ſideribus Nec mirū hoc de ſo
le intelligere cū luna plena ꝛ tota nocte fulgē
te pleraqꝫ aſtra non luceant Eſſe aūt ſtellas
p diem in celo ꝓbāt̄ ſolis deliquio q̄d quādo
ſol obiecto orbe lune fuerit obſcuratus claro
ra aſtra in celo videāt̄ Stelle aūt ſcd̄m miſticū

ſenſum ſancti viri intelligūt̄ de quibus dictū eſt
qui numerat multitudinem ſtellarū. Sic enim
oēs ſtelle a ſole illuminat̄. ita ſācti a xpriſto
gloria celeſtis regni glorificant̄ Et ſic p̄ fulgo
re ſolis ꝛ vi maxima luminis eius ſidera obtū
duntur. ita ꝛ omnis ſplendor ſanctorū in cō
paratione glorie xp̄i quodamō obſcuratur
Et queadmodū ſtelle differunt in claritate ita
diuerſitas iuſtorum meritorum cum diſcreti
one erit

De lapſu ſtellarum

FAlſa autem ꝛ vlugaris opinio eſt
nocte ſtellas cadere. cum ſciamus
ex ethere lapſu igniculos ire per ce
lum portariqꝫ ventis vagūqꝫ lumē
ſideris emitti. Stellas aūt immobiles fixaſqꝫ
p manere in celo. Nam illud q̄d ait poeta. Se
pe etiam ſtellas vento impeteti videbis p̄cipi
tes de celo labi nocte p vmbras flāmarū lon
goſa tergo labeſcere tractos. et iterum lapſa
p altum aerem diſperſum trahere cadentia ſol
cum ſidera ꝛ ſummis etiam q̄ fixa teneūtur aſ
tra polis Sed hec poete volūtate ad opinionē
vulgi cōtulerūt Ceterū philoſophi quibus curā
eſt mundi q̄rere rationē illa aſſerunt q̄ ſupius
memorata ſunt

De nominibus aſtrorū

LEgitur in iob dicente dn̄o. Nūquid
cōiungere vales micantes ſtellas
pliadis aut girū arcturi poteris diſ
ſipare. Nūquid p̄ducis luciferum
in tp̄e ſuo. aut veſperum ſup filios terre cōſur
gere facis. Et iterū alibi. Qui facit arcturum ꝛ
orionem et hiades. Hec nomina ſtellarū dū
in ſcripturis legimus vanis de liramentis poe
tarum ad ſenſum nō p̄temus. qꝛ falſis opinio
nibus vocabula iſta in aſtris ex hoīm noībus
vel aliarum creaturarum vocabulis impoſue
runt. Jta enim ſtellarum quarundam gentiliū
ſapientes nomina ſicut et dierū indiderūt Quā
eiſdem noībus ſacra vtitur ſcriptura. nō eorum
idcirco vanas approbat fabulas. ſed faciens
ex rebus viſibilibus rerum inuiſibiliū figurā
ea nomina p cōgnitionem hominum ponit q̄
late ſunt cognita. Vt quicquid incognitū ſig
nificat p id q̄d ē cognitū humanis ſenſibus in
noteſcant facilius

De arcturo

ARcturus eſt ille quē latini ſepten
trionalem dicunt. Qui. vij. ſtellarū
radijs fulgens in ſeipſo reuolutus
rotat̄ qui ideo plauſtrū vocat̄. qꝛ in
modū vehiculi voluitur. ꝛ mō tres ad ſumma
eleuat. modo quatuor inclinat. Hic autē in ce
li axe conſtitutus ſemper verſatur et nunq̄
mergit̄. Sed dū i ſemetip̄o reuoluit̄ nox finit̄

Per hunc arcturum idest ſeptētriōnalē eccle
ſiam ſeptenaria virtute intelligimus fulgētē
Nam ſicut in axe celi arcturus ſemp inclinat̄.
rurſuſq̄ erigitur ita eccleſia d'iuerſis quidē ad
uerſitatib⁹ humiliat̄. Sed mox conſurgens
ſpe et virtutib⁹ eleuatur et ſicut ex tribus ſtel
lis ꝛ. iiij. ſeptentrio pficit̄ ita eccleſia p fidem
trinitatis et operationem. iiij. virtutum prin
cipaliū cōſūmatur. Ex fide enī et operib⁹ ho
mo iuſtificatur

De boetis ſtella

BOetis ſtella eſt. que plauſtrum id
eſt ſeptētrionalē ſequit̄. que etiā
ab antiquis artofilax dicit̄ ſiue mi
nor arctur⁹ Vn̄ ꝛ quidā eā ſepten
trionē dixerūt. Hāc inſpectant precipue qui
nauigare noſcuntur. De qua lucanus. Velox
vbi ꝛ orta fuerint nocte boetis. q̄ cū hora fu
rit cito facit occaſum

De pliadis ſtella

PLiades multe inges ſtelle quaſeti
am butrū appellam⁹ a multitudīe
ſtellarū Nā ꝛ ipſe quatuor dicūt̄ eſ
ſe. et amptius. q̄m ſex nullus co
ſpicere poteſt. Hec ab oriente ſurgūt ꝛ appro
pinquante diei claritate. ſtellarum eius ordo
diſtēditur. Pliades autē a pluralitate vocate
ſunt. q̄ pluralitatē greci apotophiton appel
lant. Has latini vergilias appellauerunt. eo
q̄d poſt veterem exoriunt̄ ꝛ eo magis a ceteris
predicantur. q̄d hijs exorientibus eſtas ſig
nificatur. Occidentibus hiems ōndit̄. Quod
alijs penitus nō eſt traditū ſignis Hijs autē
ſtellis ab eo q̄ ſeptem ſunt ꝛ ſplendide micāt
ſancti oēs ſeptiformis ſpiritus virtute fulgen
tes ſignificantur ab eo q̄ ſibi vicinantur ſed
ſe non cōtingunt. Caritate proximos ꝛ tēpore
diuiſos dei p̄dicatores oſtendunt

De ſtella orion

ORion ſtella eſt. hec aūt orion a gla
dio dicta. Vnde etiā eā iugulam
vocant. Sidus vt videtur armatū
et ſtellarū luce terribile q̄d ignora
re magne difficultatis ē. adeo q̄uis rudes ocu
los tn̄ p̄fulgoris ſplendore in ſemetipſā rapit
Hij quippe oriones in ipſo pondere tp̄oris hie
malis exoriūntur ſuoq̄ ortu imbres et tēpeſta
tes excitant et maria terraſq̄ cōturbāt. Orio
nes āt ſignt mr̄es. Nā ſicut iſti naſcunt̄ in ce
lo tempore hiemis In ecclīa martires pcedūt
tēpore p̄ſecutionis. Orionib⁹ pcedentib⁹ mare
turbat̄ ꝛ terra ab ortu ſuo p martirib⁹ terreno
rū. ꝛ infideliū corda tempeſtate iactāt̄

De ſtella luciferina

LVcifer ſtella ē nitens que omniū
maxime clara eē videt̄. Nā quē ad
modū ſol ꝛ luna. ita ꝛ hec facit vm
bras. Iſta oriētē igit̄ ſolem p̄cedit
atq̄ mane nuncians tenebras noctis luminis
ſui fulgore aſpergit. Cuius figura eſt xp̄iſt⁹
qui velut lucifer p incarnationis miſteriū per
quē lux fidei tanq̄ dies ſequi itura demōſtrat̄
Lucifer aūt biptitus eſt. ſic cui⁹ ps ſancta eſt
ſic ioh. in apocā. de ſe ꝛ eccleſia dicit. Ego ſum
radix ꝛ gen⁹ dauid ſtella ſplēdida ꝛ matutiā
Pars aūt alia eiuſdē luciferi. dyabolus eē di
noſcitur. De quo ſcriptū eſt. Quō cecidiſti de
celo lucifer qui mane oriebaris. qui etiā in ce
lo ſup ſtellas dei ſe ſedē poſituꝝ ꝛ cadēs de ce
lo cōfringit̄

De ſtella veſpertina

VEſper ſtella eſt orietatis noctē ad
ducēs. Hec ſolē occidētē ſequit̄. et
tenebras ſuccedētes p̄cedit Hec āt
antixp̄i exprimit tipū. qui tāq̄ veſ
per vt ait iob ſup filios terre cōſurgēs. et ecce
ſuccēſu carnaliū corda effuſcat. Qd ideo auc
tore deo fit q̄ p incredulitatē ꝛ infidelitate p̄ce
dente q̄ renuerunt xp̄o credere ātixp̄m ſuſcipē
meruerūt

De cometis ſtella

COmmis ſtella ē que velut cōmas lu
minis ex ſe fundit. Hec cum naſcit̄
regni cōmutationem fert̄ oſtēdere
aut bella aut peſtilēcias ſurgere. de
qua prudēci⁹ ait Triſtis cometa intercidit. Et
lucanus. et terris mutantur regna cometē Et
virgili⁹. nec deſinit occidēs arſere cometē. Ge
nethliatici autē omnes ſtellas erraticas qui
buſdā tp̄orib⁹ cometa fieri dicūt. ꝛ put vni
cuiq̄ ſūt mot⁹. ita ſc̄da. vel aduerſa p̄tēdere

De ſirius ſtella

SIrius ſtella eſt quā canem vulgo
appellant. Sirius quippe appella
tus pter flamme candorem quod
einſmōi ſit ꝛ p̄t cetras lucē videat̄
Hec oriens mūdū et ardore et nimio calore i
cendit̄ et eſtu ſuo fructus exurit. interdum et
morbo efficit corpora corrumpēs aerem flagrā
cia ignis. Ab hac enī ſtella dies caniculares
appellant̄. quoniā hij plus flagrāt ardorib⁹
q̄ tocius eſtatis tempus

Vtrum ſidera animam habeant

SOlet aūt q̄ri vt ſāct⁹ aug⁹ ait. vtrū
ſola luna ꝛ ſtelle corpora ſola ſint
an habeāt rectores quondā ſpirit⁹
ſuos Et ſi habeāt tales rectores vtrū
ab eis etiam vitaliter inſpirent̄. ſic animātur
carnes p animas animaliū. an ſola ſine vlla

pmixtione pteſētia ſunt. Et dum motꝰ a licu
ius corporis ſine aīa eē nō poſſit. Stelle que
cum tanto ardore ac nature racōe mouentur
vt in nullo ꝓrſus aliquādo curſus eoꝝ īpedi
atur. vtrū animātes ſint ⁊ racōnabiles vide
antur. non facile cōprehēdi poteſt. Salomō
aūt cū diceret de ſole. Girans girando vadit
ſpiritꝰ. ⁊ in circulos ſuos reuertitur. Oſndit ip
ſum ſolem eſſe ſpiritū ⁊ qđ aīalis ſit ⁊ ꝑgit ⁊
ſpirat ⁊ vegetat. ⁊ ānos ſuos curſu expleat. ſic
⁊ poeta ayt. Interea magno ſole circūuolui
tur ānnꝰ. Et alibi. Lune lucentēq; globū tita
niaq; aſtra ſpūs intꝰ alit. Qua ꝓpter ſi corpa
ſtellaꝝ aīas habent: q̄rendū eſt quid ſint fu
ture in reſurrectione.

De nocte.

AMbroſiū in libro exametron legi di
cētē. Queritur qualiter ſpaciū occupꝫ
vmbra terre efficiens nobis noctem
cū ſol recedit a nob̄ diemq; obducit cū īferio
ra axis ſeptētrional̄ illuminat. Oīe em̄ cor
pꝰ vmbram facit. ⁊ natuāliter vmbra corpo
ri adheret. adeo etiam vt pictores vmbras cor
poꝝ p̄uſq̄ pingāt nitūtur exprimere. idq; ar
tis aſſecūt nō intermittere vim nature. Ergo
ſic in diem cū a parte ſolis aliqđ corpꝰ hoīs
vel arboris occurrit ex ea pte q̄ lumine pati
tur vmbra ſbſiſtit. Sic cū recedente die ſol ad
eum locū ꝑuenerit. vbi occidere dicitur. vbi
montiū magnitudine a nob̄ ſeparatur. ſicq;
terre obiectu a ſeptētrionali pte obumbrat̄
aer. adeo vt noctē nob̄ faciat hec vmbra. Ter
rarū ordinem iam expoſuimꝰ.

De partibꝰ terre.

TErra vt teſtatur yginꝰ mūdi media
regione collocata ōibꝰ partibꝰ eq̄li
deſidens interuallo centrum obtinet
Oceanꝰ autē regione circūductōis ſpere per
fuſus ꝓpe tocius orbis ablult. Finis itaq; ⁊ ſi
gna occidencia in eū cadere exiſtimantur. Re
gio aūt terre diuiditur trifarie. ex quibꝰ vna
pars Europa. altera Aſia. tercia Africa vocat̄.
Europa vero ab africa diuidit mare ab extre
mis occeani finibꝰ ⁊ hercul̄ columnis. Aſia ⁊
libia cū egipto determinat hoſtiū nili flumi
nis qđ canopicū appellatur. Aſiā aūt vt ayt
ſāctꝰ Ambroſiꝰ a meridie ꝑ orientem vſq; ad
ſeptētrionem ꝑuenit. Europa vero a ſeptētri
one vſq; ad occidentē. atq; inde affrica ab oc
cidēte vſq; ad meridiem. Vn̄ euidenter orbē
dimidiū due tenent. Europa ⁊ Affrica. aliū ve
ro dimidiū ſola Aſia: ſed ideo ille due partes
facte ſūt. q2 inter vtraſq; ab occeano mare ma
gnū ingreditur. Tociꝰ autē terre menſuram
geometrici. dcxxx. milium ſtadioꝝ exiſtima
uerūt. ccc. aūt in longitudine. cc. in hyſtoriis
catholicis hoc dicit. Omnes naciones q̄ vici
ne ſunt ſoli. nimio calore puſtas. ampliꝰ qui
dem ſapere. ſ3 minꝰ habere ſanguinis dicunt.
Propterea cōſtāciam ac fiduciam cominus
nō habere pugnādi. q2 metuunt vulnera. q2
exiguū ſāguinis ſe habere nouerūt. At cōtra
ſeptētrionalis populꝰ a ſol̄ ardore remotus ī
quo inſultores q̄dē. ſ3 tn̄ largo ſāguine redun
dātes ſūt ad bella promptiſſimi.

De tonitruo.

TOnitrua autē ex fragore nubiū gene
rantur. Concepti em̄ infra ſinum nu
biū vētoꝝ ſpūs verſātur. errāt ibidē
Cūq; vehementer ſe repente eliſerint. ⁊ vtutis
ſue mobilitate in q̄libet parte eruperint. ma
gno cōcrepant murmure ⁊ in more exiliētiū
de ſtabul̄ q̄drageū. ſonꝰ fragoris eiꝰ ad au
res noſtras emittitur. Aliter autem tonitru
um vocis ſupna eſt increpacō ſiue clara pre
dicacio ſāctoꝝ q̄ clamore forti ꝑ totū orbē ter
rarū in auribꝰ fideliū perſtrepit ꝑ quā poſſit
culpā ſuā āmonitꝰ agnoſcere mūdꝰ.

De fulminibus.

AIūnt natuāliū ſcrutatores cauſaꝝ
quia ex cōliſione atq; attritu nubiū
fulgura generentur. ad inſtar ſilicū
duriorum. Que cum comploſe res inuicem ſi
bi medius ex hiis ignis elabitur. vel quem
admodum ſi ligno lignum teras: ignē emit
tunt. Vnde ayt Phamphilꝰ. fulgura que at
tritis quociens micuere procellis. Hac itaq;
racōne cū nubila inuicē in ſe fuerint colliſa.
ilico fulmina emittuntur. Dē hinc ſequūtur
tonitrua. Que licet ſonitu tardiora ſunt prece
dente cōcurſu luminis claritate. pariter tamē
cū fulgure emittūtur. ſed eoꝝ ſonitꝰ tardius
penetrat aures q̄ oculos. Splendor fulguris
ad inſtar ſecuris eſt procul arborem cedētis
Cuius quidem āte cernis ictū q̄ ad aures ſo
nitus ꝑueniat. Ergo nubiū attritu fulmina
naſcuntur. nunq̄ em̄ ſereno celo fulgura emi
cuerūt. Vnde ⁊ virgilius. Non alias celo ceci
derunt plura ſereno fulguā. Fit enim fulmē
nube ⁊ imbre ⁊ vento. Nam cum ventus in nu
bibus agitatus eſt vehemēter. ſic incaleſcit
vt accendatur. De hinc vt predictum eſt ful
gura et tonitrua exprimuntur ſimul. ſ3 illud
celerius videt̄ q2 clarū ē. hoc aūt aures tardiꝰ
ꝑuenit. Poſt fulminis aūt ictum ventoꝝ erū
pere violentiam. ſicq; feruorem tempeſtatis q̄
in nubibꝰ concluſi agebant exeuntes ad ter
rā emittunt. Lucreciꝰ āt dixit. fulmina ex mi
nutis ſeminibꝰ conſtare. ideo penetrabilia eſſe

Vbicūq̧ autē fulgura ceciderint. sulphuris
odorem emittunt. virgilius ait. Et late circū
loca sulphura fumant. Et lucanus. Ethereoq̧
nocens fumauit sulphure ferrum In fulmini
bus sanctorum accipiūtur miracula claritate
signorum atq̧ virtutū micancia. atq̧ ad intima
cordis puenīencia. Sublimia tamē loca am
plius sentire ventorum vel fulminū iniuriam
q̄m humiliora terre. Vnde et oracius dicit
Feriuntq̧ sūmos fulgura mōtes. Nimis autē
excelsiora in tēpestatibꝰ esse secura. vt olimpꝰ
qui celsitudīe sua nec impetus vētorū nec ictus
fulminū sēsit. q̄ nubes excedit

De arcu

Clemens romanus antistes et mar
tir. ita scripsit. Arcus enī in aere ex
imagine solis hoc modo formatur
Dum enī sol in nubibꝰ rarescentibꝰ
ex aduerso refulserit. radiosq̧ suos directa li
nea humore nubiū trāsfundēs impresserit. fit
repulsio splendoris eius in nubibꝰ. Ex quibꝰ
autē sol micans arcus speciem format. Sicut
aūt impressa cera anuli imaginē exprimit sic
nubes ecōtra ex rotunditate solis figurā su
mentes orbem efficiunt et arcus effigiē fingūt
Apparet autē hoc nō semꝑ sed cum rarescunt
nubila celi. Nam rursus cū in se coeūt nubes
atq̧ densantur ꝯfestim arcus forma resoluitur
In nubiū enī densitatē arcus aerem imꝑfecto
giro cōplectitur Deniq̧ sine sole et nubibus
nūq̄ apparet arcus. q̄ ex tipo solis radiis spe
cies eiꝰ formatꝰ. quadricolor enī est ex omnibꝰ
elemētis in se rapit species. De celo enī trahit
igneum colorem. de aquis purpureū. de aere
album. de terris colligit nigrū. Hic aūt arcus
ꝑ eo q̄d a sole resplendet in nubibꝰ: xp̄i glori
am indicat in ꝓphetis atq̧ doctoribꝰ refulgētē
Alii ex duobꝰ coloribꝰ eiꝰ. v̄ aquoso et igneo
duo iudicia significare dixerunt Vnum ꝑ q̄d
dudū impii perierūt in diluuio. alterum enim
ꝑ q̄d postmodū peccatores cremandi sunt in
inferno

De nubibus

Notandum ex libro iob Quia cogitꝰ
aer iste visibilis vt cōglobetur. Cō
globatus in nubibus vertitur. sic
enī ip̄e dicit. Subito ipse aer cogi
tūr in nube et vētus trāsiens fugauit eas. Et
virgiliꝰ. Consurgunt venti atq̧ in nubibꝰ cogi
tur aer Nubes autē sancti predicatores intelli
guntur qui verbi diuini pluuiam credentibꝰ
infundūt. Aer autē iste inanis et tenuis vacu
as hominū mentes vagasq̧ significat. qui ta
men dēsatus ī nubes reuertitur q̄ collecte ab
inani vanitate infidelium mentes fide solidātꝰ
Et sicut ex aere inani fiunt nubes pluuiales si
ad fidem de mundi vanitate colliguntur sancti
predicatores. Nubes aūt dicte q̄d ethera ob
tegant. vnde et nupte dicūtur q̄d vultus suos
velent. vnde et neptunus q̄d nube et mare ter
ram tegat

De pluuiis

Legitur in amos ꝓpheta. qui vocat a
quas maris. et effundit eas super
faciem terre. Aque enī amarissime
vapore subtili calore aerio suspen
dūtur ad instar medicinalis cucurbite. quia
calore superioris circuli humorem et sāguinē
sursū trahit Huiusmodi itaq̧ ratione aque
maris ꝑ tenuissimos vapores in aere suspense
paulatī ꝯcrescunt. ibiq̧ igne solis decocte in
dulcem pluuiarū saporem reuertunt. Dehinc
ingrauescente nube modo vi oppresse vētorū
modo sole dissolute in terre faciem sparguntur.
A nubibus ergo rapiūtur aque maris et iterū
ab ipsis reddūtur terris. sed sicut diximꝰ vt
dulces esse possint in pluuiis coqūtur igni so
lis. Alii aūt dicūt nō tantūmō aquas maris
nubes cōcrescere sed etiam ex altis terre vapo
ribꝰ nebulas adolescere quibꝰ dēsatis coadisq̧
nubes altiꝰ surgere atq̧ easdem pluuias funde
re. Nubes aūt vt supra diximus apostolos sig
nificat atq̧ doctores Pluuie ergo nubiū eloq̄a
sunt apostolorum q̄ quasi guttatim et sentiali
ter veniunt. Sed habundanter doctrine fecun
ditatem fundunt

De niue

Ait ambrosius q̄ plerumq̧ glaciali
bus ventorum flatibus rigentes
aque solidant in niuem. et rupto
aere nix funditur

De grandine

Similiter q̧ ratio grandinū coagu
latione fit. Aqua enī niuiū frigore
vētorum comminuta in fragmine
partim solis vapore resoluta. frus
tatim ad terras elabitur. Q̄d autē rotunda vi
detꝰ hoc solꝰ calor facit et mora refrenātis aeris
dū ꝑ longum spacium a nubibus vsq̧ ad ter
ras discurrit Figuāliter nāq̧ grādo ꝑfidie du
ricia ē dū tp̄e malicie frigida. nix aūt homies
increduli sunt frigidissimi atq̧ pigri et infirmi
corꝑē mētis depressi. Itē aliū itellectū. Niues
sūt hoīes dilcōe frigētes q̄ etsi existāt cādidi
puritate baptismatis nō feruēt sp̄u caritatis

De ventis

Ventus est cōmotus et agitatus aer
approbante lucrecio. Vētus enim
fit vbi est agitando ꝓconcitus aer
Qui etiā in loco tranquillissimo et
ab oībꝰ vētis qui et ab breui fauilla approba
ri potest quo etiā muscas abigentes aerē cū

Eſtiuus q̄ꝫ ardor tēpiem ſūmam. cū pliades ignite ſol' ardoribꝰ incādueit. Venti aūt intē dū itelligunt āgeloꝝ ſpūs. q̄ a ſecretis dei ad ſalutē humani gn̄is p vniuſū mūdum mittū tur. iterū nōnūq̄ venti incentores ſpiritꝰ in telligūtur: p eo q̄d male ſuggeſtionis flatu. ad terrena deſideria iniquoꝝ corda ſuccēdūt. Secūdū q̄d ſcriptū eſt. tollat eū vētꝰ oriens.

De nominibꝰ vētoꝝ

Ventoꝝ p̄mꝰ cardinal'. Septētrion fri gidꝰ ⁊ niual'. flat rectus ab axe ⁊ fācit aridā frigoā ⁊ ſiccas nubes. hic apar tias dicitur. Circius qui ⁊ tracias. Hic a dex tris ſeptētrionis intonans facit niuiū ⁊ grā dinū coagulacōnes. Aquilo qui ⁊ boreꝰ ex al to flans. gelidꝰ atq̄ ſiccꝰ ⁊ ſine pluuia. q̄ nō diſcutit nubes. ſed cōſtringit. vn̄ ⁊ merito di aboli formā inducit. qui ab iniq̄tatis frigore gētiliū corda cōſtringit. Secūdꝰ vētorum car dinal' ſbſolanꝰ qui ⁊ apolitis. hic ab ortu i tonat ſolis ⁊ eſt temperatꝰ atq̄ deſiccat. Vul turnꝰ ipſe q̄ ⁊ calcias vōtur dexterior ſbſola ni. hic diſſoluit cūcta atq̄ deſiccat. Eurꝰ ex ſi niſtro latere venit ſbſolani. orientē nubibꝰ irrigat. Tercꝰ vētorū auſter plage meridia ne cardinal' qui ⁊ euronothꝰ ex humili flans humidꝰ. calidꝰ atq̄ fulmineus. generās lar gas nubes ⁊ pluuias latiſſimas. ſoluens eci am flores. Euro auſter calidꝰ vētꝰ a dextris i tonat auſtri. Euro nothꝰ ventꝰ tēperatꝰ cali dꝰ a ſiniſtris auſtri ſpirat. Quartꝰ cardinal' Zephirꝰ qui ⁊ fauoniꝰ ab occidēte inferioē flat. Iſte hyeme frigore grauiſſima vitē re laxat. floreſq̄ꝫ pducit. Affricꝰ qui dicitur lips ex zephiri dextro latere intonans. Hic gene rat tēpſtates ⁊ pluuias facit. ⁊ nubiū colliſi ones ⁊ ſonitꝰ tonitruoꝝ. ⁊ crebreſcentiū ful gurum viſus. ⁊ fulminū impulſus. Eurꝰ qui ⁊ agreſtis ex ſiniſtra pte fauonij aſpirans. Eo flāte in orientem nubila ſūt in die ſerena. Quoſdā aūt tranq̄llꝰ ꝓprios locoꝝ flatꝰ certis appellat vocabul'. q̄ ex numero ſūt in ſyria. ſirꝰ carbaſius in cilia. in prepōtide tracias ci ron. In galatia circiꝰ. In ſpania ſogronenſ. Sūt preterea quidam innumerabiles ex flu minibꝰ aut ſtagnis ā finibꝰ nominati. Duo ſunt tm̄ extra hos vbiq̄ꝫ ſpiritꝰ magis q̄ꝫ ven ti. aura ⁊ altanus.

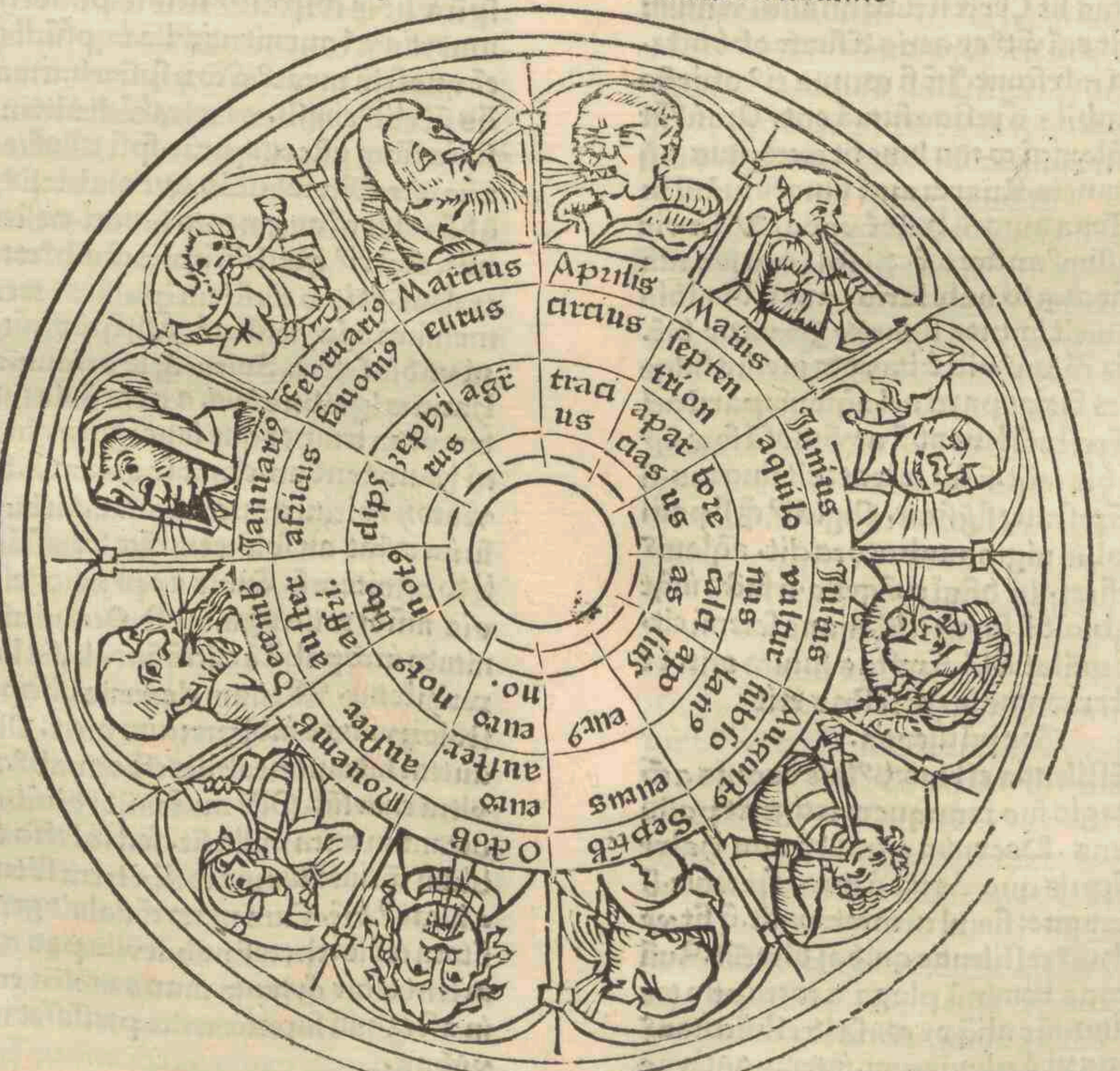

De ſignis tēpeſtatis ⁊ ſerenitatis.

Tempeſtas turbo ē diuini iudicij. ſicut pro pheta ait. Deꝰ i tēpeſtate ⁊ turbine vie eiꝰ. Serenitas autē gaudiū eſt lu cis eterne. Signa aūt tēpeſtatū nauigātibꝰ. tranq̄llꝰ in pte ſic dicit. mutacōnem tempeſta tis expectandam in aſperius. Cū in nocturna nauigacōe ſcītillat ad remos ⁊ ad gubnacula aqua i auſtro vēti mutacō ē. Cū luligines erun dineſq; volant. Aut cū delfini totos ſe altibus oſtēdūt. aut cū caudis aquaꝫ feriūt. Nā ſemp in ventꝰ orit̄ quo illi ferūt. Nec mirū muta aīa lia diuinare ſb gurgite. Semp enī incipiētes a motu aq̄ inclinātur. quam pmutacōeꝫ ma ris p̄ mūvndarū incole ſētiūt. Itaq; ꝑpt impe tū pugnāt ſiue metuūt ne deferātur in litore ſiue natura ne auſaꝝ ceruices vnda p̄cipitet. Quid ergo delfini tātum. hāc iniuriā timēt. im mo ⁊ ceteri piſces. ſed hij tm̄ apparēt q̄ exiliūt Itē varro dic̄. ſignū ēē tēpeſtatis dū de pte aq̄ lonis fulget. ⁊ cū de pte euri intonat. Nigidi us q; ait. Luna ſi ſūma i cornículo maculas nigras hūerit i p̄mis ptibꝰ mēſ imbres fore. Si in media tūc cū plena ſit in eo corniculo ſe rena dēſitas ſit. Certe ſi rub; q̄ſi aurū ventum oſtēdit. Fit enī vētꝰ ex aeris dēſitate obducta. ſol ⁊ luna ruteſcunt. Itē ſi cornua eiꝰ obiecta fuerint nubila tēpeſtas futurā erit. Oratiꝰ āt dic̄. Si aq̄lonicū cornu lune ſit correptus aq̄ loni eminere. Quarta autē luna ſituārū in dex certiſſima aurarū habet̄ vnda. Vn̄ ⁊ vir giliꝰ certiſſimꝰ auctor dic̄. Si ſol i ortu ſuo ma culoſus ſit atq; ſb nube lateſ. aut ſi dimidia pte apparuerit imbres futuros. Itē varro dic̄. Si exoriēs cōcauꝰ videt̄. ita vt de medio fulge at ⁊ radios faciat parti ad aq̄lonē: parti ad auſtrū. tēpeſtatē humidā ac vētuoſā fore ſig ſicat. Itē dic inq̄t. ſi ſol rubeat: erit ſincerus. ſi palleat tēpeſtateꝫ ſig̃ſicat. Nigidiꝰ q; ſi palli dꝰ inq̄t ſol in nigras nubes occidit. aq̄lonis vētos ſig̃ſicat. Itē dn̄s i euāgelio. ſi facta inq̄t veſpeā rubicūdū fuerit celū. mane ſerenū erit. Si mane rutilat celū. tēpeſtas futura erit. Et cum auſter ventus fuerit: eſtas erit

De peſtilentia.

Peſtilentia eſt morbꝰ late vagans ⁊ cō tagio ſuo pene quem tetigerit pollu ens. Hec enim egritudo non habet ſpaciū tēporis quo ā vita ā mors ſperetur. ſ; repētinꝰ languor ſimul cū morte venit. q̄ ſit ve ro cauſa huiꝰ peſtilentie quidaꝫ dixerūt. Quā do ꝓ peccatis hominū plaga ⁊ corruptio ter ris immittitur. tūc aliq̄ ex cauſa id eſt ſiccitatis aut caloris vi ā pluuiarum intempantia ae ra corrumpūnt. Sicq; naturalis ordinis per turbata tempie inficiuntur elemēta ⁊ corrup cio ſit aeris. ⁊ aura peſtilens et orit̄ pnicies. ⁊ corruptibile vitium in homines certaq; ani mantia. Vnde ⁊ virgiliꝰ. Corrupcō celi tractu miſeranda q̄ venit. ardoribꝰ fatiſq; lues. Item alij aiūt. peſtifera ſemina rerum multa ferri in aere atq; ſuſpendi Et in extremis celi parti bꝰ. ā ventis. ā nubibꝰ trāſportari. Deniq; que q̄ feruntur. ā cadunt per loca. ā germina cun cta. ā animalia queq; corrumpūnt. ā ſuſpen ſa manent in aere. Et conſpirantes trahimꝰ auras illas q; in corpe pariter abſorbemꝰ. at q; inde langueſcens morbo corpꝰ. Aut vlceribꝰ tetris. ā percuſſione ſubita exanimatur. Sic ei celi nouitate ā aq̄rum corpa aduenientium temperari conſueuerūt. Adeo vt morbum cōcipi ant ita etiā aer correptus ex alijs celi ptibꝰ veniens ſubita clade corpus corrumpit. atq; repente vitam extiguit.

De oceani eſtu.

Cur oceanꝰ in ſe reciprocis eſtibꝰ reuū tat. Quidā phi aiūt. mundum vt re fert ſolinꝰ. ex q̄tuor elemētis q̄ſi qd dā aīal ēē dicūt cōcretū. moueriq; quodam ſpū ⁊ ſic in corporibꝰ nr̄is reſpirādi habētur cōmertia vel cōuenientia. ita in ꝓfūdis oceani ēē quoſdā meatꝰ vētoꝝ ſpū veluti naris. per q̄s alterꝰ emiſſi. vel retrahēdi alterno acceſ ſu. receſſuq; nūc euaporāt. ſpū efflūēte maria. nūc retrahēte reducāt. Ait ambroſiꝰ Phoꝝ q̄dā volūt cū augmento lunari. creſcere occa nū ⁊ tāq̄ eiꝰ q̄buſdā īſpiracōnibꝰ retrorſū re trahat̄. Et iteꝝ eiuſdem ipulſu ac retractu in menſurā ꝓpaꝫ refūdāt. Alij q̄dē dicūt de occa ni vndis ſydera. Solem q; de oceano. aquam haurire ignibus ſuis. ⁊ circa ōnia ſydeā fun dere vt ea tempet que ſunt ignea. Inde dicit cū haurit vndas. erigit ſe oceanus. Sꝫ vtruꝫ ventoꝝ ſpiritu aque erigātur. an lunari cur ſu increſcāt. an ſole retrahēte decreſcāt. hoc ſo li deo cōgnitum ē. Cuius ⁊ opꝰ mūdꝰ eſt ſoli q; oīs mūdi ratio cōgnita eſt. Oceani aūt ma gnitudo incōpabilis ē ⁊ itrāſmeabilis latitudo perhibetur. Qd etiam clemens diſcipulꝰ apo ſtoloꝝ viſus ē indicare: cum dicit. Oceanus autem intranſmeabilis eſt omnibꝰ ⁊ hijs q̄ vltra eum ſūt. Phi autē mūdi dicūt. qd poſt oceanum terra nulla ſit. ſed ſol dēſo aere nu bium cōtineatur mare ſic ⁊ terra ſbterīꝰ. Ideo ⁊ lucanꝰ dic̄. Cum mare cōuoluit gentes cuꝫ litora tectis. therēſ noluit vlla pati celo cōtēp ta teneretur q; tanta maris moles creuiſſet in aſtra. niſi ſuperior rector preſſiſſet nubibꝰ vndas.

De mare cur nō creſcat.

QVr mare maius non fiat. ac tantis
pluuiarum copijs nullatenus creſcat.
Clemens epiſcopus dicit. Mare nō
creſcit: eo q naturaliter ſalſa aqua. fluentū
dulce in ſe receptum conſumat. eoqz modo fit
vt illud ſalſum mare elementum q̄ptumcūqz
receperit copias aquarū. nichilominus exhau
riat. Addit eciam q𝔡 venti rapiunt & calorva
porqz ſolis aſſumit. Deniqz lacus multaſqz la
cunas ſb paruo momenti ſpacio ventorum
flatibus ſoliſqz ardore conſumi. Salomon aūt
dicit. Ad locum vnde exeunt flumina reuertū
tur. Ex quo intelligitur mare non creſcere q𝔡
eciam per quoſdam occultos profundi mea
tus. aque reuolute. ad fontes ſuos refluāt et
ſolito curſu per ānes ſuos recurrant. Mare āt
propterea factum eſt vt omnium curſus flu
uiorum recipiat Cuius cum ſit altitudo diuer
ſa & in diſcreta. tamē dorſi eius equalitas eſt
Phiſici autem dicunt mare altius eē terris.

¶ Aquas cur mare amaras habeat.

QVr mare amaras habeat aquas ſur
ſus Ambroſius doctor docuit dicens.
Mare idcirco dicūt veteres ſalſas atqz
amaras habere aquas. pro eo q𝔡 ea que ex
diuerſis fluuijs in eum influunt. ſolis calore
ac ventorum flatibus aſſumātur. tantū diurno
vapore conſumi. q̄ptum per ſingulos dies ex
omniū amnium curſibus in ipſo vehitur. Que
cauſa ex ſolis racōe fieri perhibetur. quia q𝔡
purum & leue eſt ſibi rapit. q𝔡 vero graue ſi
ue terrenum relinquit. Q𝔡 eciam amarum &
impotabile fit.

¶ De nilo fluuio.

EGiptus aeris calore ſemper ſolez ha
bet. nunq̄ nubes vel imbres percipit.
cuius loca nilus fluuius eſtatis tē
pore inundat. quo pro fluuijs vtuntur. Oritē
enim fluuius idem. iter auſtrum & ortū. Ethe
riarum flatus ex zephiri parte. ideſt ab occi
duo flant. & habet certum tempus. Naſcunt
enim menſe maio. quarum flatus inicio lan
guens eſt. ſed per dies augeſcit. Naz flāt ab
hora ſexta vſqz in duodecimam. Hoc igitur fla
tu reſiſtunt ei vndis oppoſitis. q̄ eciam hoſti
is eius quibus in mare influit. arenarum cumul
mibi fluctus intumeſcunt. ac retrouerti cogun
tur. ſicqz aque excipientes: compelluntur i auſtrū
q̄bus congeſtis. nilus in egiptum erumpit. q̄
eſcentibus q̄ ethesiarum flatibus ruptiſqz arena
rū cumul. rurſus in ſuo alueo redit fluuius.

¶ De poſicōne terre.

QValiter terra ſuper aere inſundata
libratis credatur ſtare ponderibus
ſic dicit Ambroſius. De terre autem
qualitate ſiue poſicione. ſcḋm ſcripturam Job
ſciendum eſt. Qui extendit aquilonez ſuper
vacuum. & appendit terram ſuper nichilum
Philoſophiqz ſimiliter opinantur aere den
ſo terram ſuſtinē. & eſſe in modum ſpongie
atqz in medio aeris quaſi ſpongiaz mole ſua
immobilem pendere. ſic equali motu hic atqz
inde veluti alarū ſuffulta remigijs ex ōni par
te librata perpendeat. nec in partem poſſit in
clinare alteram. Verūtamen vtrum denſitate
aeris ſuſtineatur. an ſuper aquam pendeat
q̄ ſcribitur. Qui fundauit terram ſuper aq̄s.
vel quomodo aer mobilis & tenuis. tantam
molem poſſit ſuſtentare terre. aut ſi ſup aq̄s
eſt tam immane pondus. quomodo nō dimer
gitur. aut quomodo equalitatis libraz tene
at ne in altera parte propenſa incumbat. hoc
nulli mortaliū ſcire phas ē atqz perſcrutari li
cet cuiq̄. tante diuine artis excellentiam. dū
conſtat eaz lege maieſtatis dei aut ſuper aq̄s
aut ſuper nubes ſtabilem permanere. Quis
enim inquit ſalomon ſufficit narrare opera
ipſius. Aut quis inueſtigabit magnalia il
lius. Ergo q𝔡 mortalium nature ſecretum ē
diuine potentie relinquendum eſt.

¶ De terre motu.

SApientes dicunt. terram in modum
ſpongiarum eſſe conceptam in quā
ventū rotari. & ire per cauernas. Cūqz
tantū ierit q̄ptū terra capere non poſſit. Huc
atqz illuc fremitum ventus & murmura mittit
de hinc querentes viam euadendi. nūc ſuſti
nere terra eum non potuerit aut tremit aut
dehiſcitur vt ventum egerat. Inde apūt fieri
terremotum dum vniuerſam terram ventus
incluſus concutit. Vnde & ſaluſtius. Venti i
quit per caua terre precipitati rupti per aliq𝔡
montis tumulumqz reſederit Ergo vt diximus
tremore terre vel ſpū venti. per cauernas ter
re vel ruina inferiorum. motuqz inde exiſtit. Sic eī
lucanus apt. Terra que dehiſcente iſolitis tre
muerunt montibus alpes. Terremotum āt
illuc ibi aſſidue fieri. vbi caua terrarum ſūt.
In quibus venti ingrediuntur & faciūt terre
motum. Nam vbi arenoſum eſt aut ſolida ē
terra. non ibi fit terremotus. Terre autē mo
tus pertinent ad iudicium quādo peccatores
& terreni homines. ſpū oris dei concuſſi cōmo
uebuntur. Item terre motus hoīm terrenorum
eſt ad fidem conuerſio. vnde ſcriptū eſt. Pe
des eius ſteterunt. & commota eſt terra vtiqz
ad credendum.

Ericus Nebrodes Neptunus Ethna promon

memimit huius montis zulius titauus diceus montes maximi in ſicilia iiij·ſunt toria

De monte ethna

De monte ethna·iuſtin⁹ in libro hiſtoriaꝝ ita ſcripſit dicēs. Sicilie tel lꝰ tenuis ac fragilis ⁊ cauernis quibuſdaꝫ fiſtuliſqꝫ ita penetrabilis vt vētoꝝ tota ferme flatibus pateat·Nec nō ⁊ ignibus generādis nutriēdiſqꝫ ſoli ipſius naturalis·materia quippe intrinſecus ſtrato ſulphure et bitumine traditur· que res facit vt ſpū cū igni introrſus reluctanti frequēter ⁊ cō pluribus locis nūc flāmas nūc vapores nūc fumos eructat Exinde deniqꝫ ethne montis per tot ſecula durat incendium Et vbi acriora ſpiramenta cauernaꝝ ventus incubit arenaꝝ cumuli eriguntur· Accedūt et ꝑpetua fomenta inſularum collituꝫ veluti ipſis vndis alatur incendium· Neqꝫ enim in tam anguſtis termi nis. aliter durare ꝑ tot ſecula tātus ignis potuiſſet·niſi a humoris nutrimētis aleretur Hic igitur fabule ſcillam et caribdem peperere hic latratus auditur hinc mōſtri incredita ſimulacra dum nauigantibus magnis verticibus pelagi deſidētes exterriti·latrare putāt vndas quas ſorbentis eſtus vorago collidit·Eadem i cauſa etiam ethne mōtis ꝑpetuos ignes facit Nam aquarum ille cōcurſus rapto ſecum ſpū in imū ꝓfundū trahit·atꝫ ibi ſuffocatuꝫ tam diu tenet donec ꝑ ſpiramenta terre diffuſus· nutrimenta ignis incendat. Cōſtat autem ad exemplum gehenne cui ignis ꝑpetua incēdia ſpirabunt ad puniendos peccatores qui cruciabuntur in ſecula ſeculorum·Nā ſicut iſti mōtes tanta temporis diuturnitate vſqꝫ nunc flammis exeſtuantibus ꝑſeuerant· ita vt nūq̄ extingui poſſint Sic ille ignis gehenne ad crucianda corpora dampnatoꝝ· finem nūq̄ habiturus eſt

De natura ſolis

Hec ſunt verba ambroſij in libro exameron. Solem inq̄t philoſophi negāt calide eſſe nature eo ꝙ alb⁹ ſit non rubicūdus·an rutilis in ſpeciem ignis et qḋ nec ignitus natura ſit ſi qḋ habet caloris·ferunt ꝑ nimium motum ɔuerſionis accedere· Quod ergo dicendo putant vt nichil videatᷣ humoris conſumere ꝙ calorē quo humor vel minuitur vel plerūqꝫ exuritur non habet naturalem ſꝫ nichil agūt qui ita ꝓponūt ꝙ nichil interē vtꝝ ex natura calorem habeat an ex paſſione vel ex aliqua cauſa·Nos aūt credim⁹ eū ſic habet virtutem illuminādi ita etiaꝫ vaporandi·Igne⁹ aūt ſol ignis aūt illuminat et exurit·Quidā auteꝫ dicūt ſolis ignes aquas nutrire ⁊ a cōtrario elemento virtutē luminis ⁊ vaporis accipere Vn̄ frequenter ſolem videm⁹ madidū atꝫ rorantē In quo euidēs dat inditiū qḋ elemētū aquaꝝ ad tēperiē ſuā ſuſpſerit·Hoc quantū diximus ad naturā ei ꝑtinet·At vero iuxᷓ ſpiritualē intelligēciā·ſol xp̄c eſt ſicut in malachi a ſcriptū ē· Vobis aūt qui timetis dominū orietᷣ ſol iuſticie et ſuauitas in pennis eius Merito āt ſol xp̄c itelligitᷣ·dict⁹ ꝙ ort⁹ occidit ſm carnē ⁊ ſm ſpm̄ de occaſu rurſus exoritᷣ Iteꝫ ſol illuminat et exurit ⁊ opaco tēpore ɔfouet ſanos Febricitantes vero flagrancia geminati caloris incendit· ita et xp̄c credentes in fide ſpiritu vegitante illumināt et negantes ſe in eternum ignis calore torrebit

De quantitate ſolis et lune

Rurſus in eodem opere idem doctor ita teſtatur·Solis radius nulli longior nulli ꝓpiq̄or·Similiᷣ et lune globus equalis eſt oībus ſimilis ſol eſt indis et brittannis eodem momēto ab vtriſqꝫ videtur cum oritur Equale eteni ſpaciū illius occidentales cum oritur vidēt ⁊ eq̄le orientalis cum occidit ꝓſpiciūt nec cum vergit in occaſum minor apparet oriētalibus nec occidētalibus cum oritur inferior q̄ orientalibus exiſtimatur Quantū diſtat inquit oriens ab occaſu tantū hij ſibi inuicem diſtant ſed ſol a nullo diſtat nulli preſentior·nulliqꝫ remotior ē Neqꝫ moueat quem q̄ ꝙ tam q̄ cubitalis in orbe ſuo videatur cum oritur·ſed conſiderare oportet quantum interſit ſpacium inter ſolem et terram qḋ aſpectus noſtri infirmitas ⁊ quedam egritudo vix valet intueri·Hunc aūt ampliorem aliquibus partibus q̄m terram ſapientes mundi eſſe dixerunt·Lunam autem minorem eſſe dicunt antiqui q̄m ſolem·Omnia enim que proxima nobis maiora videntur

longīq̄tate aūt locoꝝ viſus lāgueſcit. Lunā igit videmꝰ ꝓpe nos eſſe. nec eam maiorē aſpe ctu nr̄o q̄m ſolem. Ideoq; cū ſol longe ſupior ſit a luna. ⁊ tū̄ a nobis maior videt᷑. iam ſi ꝓpe nos acceſſerit. mľto maiorē futurū videmꝰ eē

De ſolis curſu.

DIcūt antiq̄. aratus ⁊ egenꝰ. Solem ꝑ ſeipſū moueri. non cū mūdo verti vno loco manentē. Nā ſi fixus maneret. neceſſe erat eodē loco occidē ⁊ exoriri. a quo ꝑdie erat exortꝰ. queadmodū cetera ſyderū ſigna oriunt᷑ ⁊ occidūt. Preterea ſi ita eſſet. conſequens erat vt dies ⁊ noctes eſſent oēs eq̄les. ⁊ ꝙ ſpacioſus hodiernꝰ dies eſſet. tam longꝰ ſemp eſſet futurꝰ. Nox q; ſimili ratione ſemp eq̄lis ꝑmaneret. ſ; q̄uo meq̄lis aſpicimꝰ ⁊ ſolem alic loco oriturum alio occidiſſe heſterno videmꝰ ab eo ꝙ diuerſis locis occidit: ⁊ exorit᷑. putāt eum ꝑhi nequaq̄m cū mūdo fixū volui. ſ; ipſū ꝑ ſe moueri ꝙ poſtꝙ ardentē rotā oceano tinxerit ꝑ incognitas nobis viās. ad locū; vnde exierit regredit᷑. expleto noctis circulo curſus de loco ſuo feſtinꝰ erūpit. Obliq̄ em̄ ⁊ fracta linea. ꝑ auſtrū ꝑgit ad boreū ita ad orientē reuertit᷑. Hiemis aūt tpe ꝑ plagā meridianā currit. eſtate vero ſeptētrioni vicinꝰ ē. ſ; quādo ꝑ auſtrū currit vicinior terre eſt. quādo vero iuxta ſeptētrionē. ſublimis attollit᷑. Cui ideo deus diuerſos curſus ↄſtituit. loca ⁊ tpa. ne dū ſemp in iiſdē oriret᷑ locis. cotidiano ea vapore ↄſumēt ſed vt demens ait. diuerſos accipiet curſus quib; aeris temperies ꝑ rationē tēpoꝝ diſpēſat᷑ ⁊ ordo viciſſitudine imitacōe q; ſeruet᷑. Nā dū ad ſupiora conſcēderit. ver tempet. vbi āt ad ſummū celi venerit. eſtiuos calores accendit. Decidēs curſus autumno temperiē reddit Vbi vero ad inferiorē; redierit circulum. geli ex glaciali compage. celi rigorē nobis hiberni frigoris derelinquit. Ex ipſo em̄ ſunt hore et ex ipſo dies cū aſcenderit. ⁊ ex ipſo etiam nox cum occiderit. ex ipſo menſes ⁊ anni numerantur. ex ipſo viciſſitudo temporum fit. ⁊ cum ſit iſte miniſter bonus gradꝰ. ad viciſſitudines temporum moderandas. tamen vbi ſecundū voluntatem dei correptio mortalibus datur. incandeſcit acrius. ⁊ vritur mundꝰ vehementioribus flammis ⁊ perturbat᷑ aer ⁊ plaga hominū ⁊ corruptio terris inicitur. et hies animantibus ⁊ peſtilens poma mortalibus annus inducitur. Cū aūt oritur ꝑ auſtrū ideſt meridianū iter habet. ⁊ decurſa auſtrali parte. inuiſibilis vadit in locum ſuū rediēs Ad inſtar quippe eccleſie fabricatꝰ eſt hic mūdus in qua dn̄s ihesus xp̄us. ſol eternꝰ. partem ſuam percurrit. Vnde et meridianū vocat. Aquiloni vero. ideſt aduerſe parti non oritur. ſicut de eodem cū in iudicio venerit dic Iuſticie lumen nō illuxit nobis ⁊ ſol non ortus eſt nobis. Timentibꝰ aūt dn̄m. oriet᷑ ſol iuſticie. ⁊ ſanitas in pennis eius ſic ſcriptum eſt. Malis vero meridies non eſt. ſed nox eſt ſicut legit᷑. dum ſuſtinēt ipſi lumen. facte ſūt illis tenebre. dum ſuſtinent fulgorem ambulauerunt in obſcura nocte.

De lumine lune.

AIt ſanctꝰ auguſtinus in pſalmi decimi expoſitione. Queritur inquit vnde habeat lumen luna. Due tamen opiniones tradunt᷑. ſed q̄ ſit harū verax dubiū fertur poſſe queq̄m ſcire. Alij namq; dicūt ꝓpriū eā habere lumen. globiq; eius vnam partē eſſe luciſluā obſcuraꝫ aliam ⁊ dum moueatur in circulo ſuo. eandē partem q̄ lucet. paulatim ad terras ↄuertit. vt videri a nob̄ poſſit. Et iō ꝑꝰ q̄ſi corniculato lumine fulget Nam ⁊ ſi formes pilam ex parte media candidam: ex parte obſcuram. Tunc eam partē que obſcura eſt. ſi corā oculis habeas nihil cādoris aſpicies. cum ceperis illam candidam partē paulatim ad oculos cōuertere primū veluti cornua candoris videbis dehinc ſenſim creſcit. donec tota pars candida opponatur oculis. ⁊ nihil obſcurum alterius partis videatur. quā ſi denuo paulatim conuertis incipit obſcurata apparere ⁊ candor minui donec iterum ad cornua redeat. ac ſic totꝰ candor ab oculis auferat᷑. et ſola iterum pars obſcura poſſit videri. quod fieri dicunt cum lumen lune videtur creſcere. uſq; ad xv. Et rurſus uſq; ad xxx. ⁊ redire cornua. donec penitus nihil in ea lucis appareat. At cōtra alij dicunt lunam non ſuo fulgere lumine ſed a ſole accipere lumen. Sol enim illi loco ſuperior eſt. ex hoc euenit vt quando ſub illo eſt parti ſuperiori luceat. inferiorem vero quam habet ad terras obſcurare. Cum vero ab illo diſcedere ceperit. illuſtret᷑ etiam ex ea parte quā habet ad terras. Incipiens a cornibus ſicq; paulatim ſole longius diſcedente. pars omnis ſubterior illuminetur. donec efficiatur. xv. luna. Poſt dimidium aūt menſem. cum ceperit ex alio ſemicirculo ꝓpinq̄re ſoli. quāto magis ſuperiori parti illuſtratur. tanto magis ab ea parte qua terras aduertit. non poteſt excipere radios ſolis. et ꝓpterea videtur decreſcere. Illud certe manifeſtum eſt. et cuicūq; aduertenti facile cognitum. ꝙ luna non augeat᷑ ad oculos noſtros. niſi a ſole recedendo. neq; minuat᷑ niſi ad ſolē; ex pte alia ꝓpinquādo. Ab

illo ergo accipere lumen ⁊ cū ſub illo ē. ſemper
exigua eſt. Cum vero ab illo longius abſceſ
ſerit fit ampla ſuoq₃ ambitu plena. Si enim
ſuo lumine vteretur. neceſſe erat ſemp eam
eſſe equalem. nec die trigeſimo exilē fieri. Et
ſi ſuo lumine vteret̃. huius nunq̄ eclipſis
fieret Ceterum quantū ad intellectū pertinet
miſticum. Luna huius mundi ſpeciem tenet
q̄ ſicut iſta menſtruis cōpletionibus deficit
Ita mund⁹ ad cōpletionē temporum currēs
quotidianis defectib⁹ cadit. Luna quippe ele
mēti ſui varietate. diuerſis curſib⁹ deſinit vt
creſcat. creſcit vt deſinat. ſed ideo alternis vi
cibus cōmutationem ſyderis repreſentat. ut
doceat homines ex ortu morituros. et ex mor
te victuros. atq₃ ideo cū ſeneſcit. mortem cor
porum prodit Cum igit̃ creſcit. eternitatem in
dicat animaꝝ. Nonnunq̄ vero eadem luna
etiam eccl'ia accipit̃. p eo q̄ ſicut iſta a ſole.
ſic eccl'ia a xp̄o illuminat̃. Sicut em̄ luna defi
cit atq₃ creſcit. ita eccl'ia defect⁹ habet ⁊ ortus
Frequēter em̄ defectibus ſuis creuit. ⁊ hiis
meruit ampliari dum perſecutionib⁹ minuit̃
et confeſſoꝝ ac martirum victoria coronatur
Item ſicut luna larga eſt roris. ⁊ dux humē
tium ſubſtantiarum. ita eccl'ia baptiſmo et
predicatione in modu₃ lune creſcētis creſcit.
atq₃ om̄is fructus ea minuente. iterum minu
untur. Non aliter intelligimus eccleſiam. in
cuius incremento proficimus cum ipſa. Cu₃
vero perſecutionem patitur ⁊ minuit̃. et nos
cum illa patimur ⁊ minuimur. Item ſicut ſep
tem formas habet luna. ſic tot gracias meri
torum eccl'ia. Ita eodem ꝯſtat numero etia₃
diſtribucio cariſmatum. que p ſpm̄ ſanctu₃
totius eccl'ie ꝯferunt̃. Septima aūt ſemis et
xxij. ſemis. in ſui orbe media ē. Cetere ꝓportio
nales ſunt. De lune curſu.

Vnam p alios ortus ⁊ occaſus ait
legimus neceſſe eſt moueri nō ſta
re. idq₃ facilius q̄ de ſole licet intel
ligere. quia cum a ſole accipiat lu
men. ⁊ ita eciam nobis lucere videtur. Non ē
dubium eam moueri potius q̄ ſtare. Terris
aūt vicina luna breuiori orbe ꝯuertitur Et iter
quod ſol in diebus. ccc. lxv. peragit. iſta per
xxx. dies percurrit. Vnde ⁊ antiqui. menſes
in luna annos autem in ſolis curſu poſuerunt
Itaq₃ luna p trigenos dies. duodenis vicib⁹
curſum ſuum perficiens cōſūmat Nam ſcd̄m
hebreos aliquibus diebus abiectis. ſcd̄m ro
manos biſexto ſemel in quadrienniū vnius
diei adiectione creſcat. Cuius eciā augmētis
detrimētiſq₃: mira q̄d ā ꝓuidēcia et arte omne
q̄d gignit̃. alitur atq₃ creſcit. Nam et defectu
eius ꝯpatiunt̃ elemēta. ⁊ ꝓceſſu eius q̄ fuerūt
exinanita cumulant̃ vt animantiū celebroſū
maritimoꝝ Siquidē hec ⁊ in vno menſtruoq₃
augmēto lune. pleniores repire ferunt.
De eclipſin ſolis.

Solem ſapientes dicunt altius cur
rere. Lunam aūt proximā eſſe ter
re. Ergo dum deorſū ad idem ſignū
vel lineam qua ſol vehit̃ puenerit
obicit ſe ſoli et tenebras totius orbis efficit
quod tū in mēſtruo contingit. Nā tunc luna
eadē in parte ſigni eſt. qua ſol vehit̃. ideq₃ fit
illi ꝓxima. et oppoſiciōe ſui obſcurari ab ocu
lis nr̄is lumen ei⁹ videt̃. veluti ſi aliq̄s oculis
manū expanſam opponat. Quanto magis id
fecerit tanto min⁹ ille videri poterit. quāto āt
ꝓcul diſceſſerit. eo magis illi oia poterit appa
rere. Simili q₃ racōe cū ad ſolis locū vel lineā
luna puenerit. tunc ꝓxima eius eſſe videtur.
et radios eius ita corā oculis nr̄is obſcurare
vt lumē non poſſit videre. Cum aūt luna ab
eo loco diſceſſerit. tūc ſol lumē eicit. ⁊ ad ocu
los nr̄os trāſmittit. Quapter ita ſoli obicit̃
lunā ſicut lune oppoitur terra. quoꝝ vtroꝝq₃
lumen cū ad terras nō puenit defeciſſe puta
tur. Alij aūt dicūt defectū ſolis fieri p foramē
aeris. quo ſol radios fūdit. Alij q̄d ſpū ꝯtra
hatur ſiue obſcuretur. Hec phiſici ⁊ ſapiētes
mūdi. ceteri doctores nr̄i. miſtice huius eclipſ
miſteriū in xp̄o dixerūt eſſe ꝯpletū. Tunc ei
interrupto eterni federis curſu in ſolito turba
ta ordinē ſuū elemēta pdiderūt. Cu₃ ſacrilege
factū ꝯiuracōis ſol ille vero floribuſq₃ inſertis
in populo iudaico. erroꝝ tenebris paululu₃
ſemetipſū p morte₃ abſcōdit. Hinc de cruce de
poſit⁹ ſeſe in ſepulcrū poſitus obſcurauit. do
nec tercia die auguſtior ſolito huic mūdo id ē
gentib⁹ claritatis ſue potentiā preſtaret. ſicut
ſol in virtute ſua refulgens: ita xp̄c tenebras
operta ſeculi illuminaret. De eclipſin lune.

Luna nō deficit. ſed obumbratur
nec diminutionem ſentit corporis
cum obiecta obumbranti terra ca
ſum patitur luminis. Hanc autē
philoſophi. nō habere lumē ꝓpriū. ſed eandē
ā ſole illuminari defendūt. Et quod eadem mē
ſione luna diſtat a ſole. ut per mediam terrā
ſi quid directū traiciatur ꝯtingere poſſit. Sol
ē ſub terra luna aūt ſupra terram ⁊ quouſq₃
ad lunarem circulū terre vmbra extendit̃. ab
eo venit vt nunq̄ ſolis radij obiciētes ſe mo
li terre vel vmbre ad eam non pueniant Pa
titur hoc aūt xv. luna. quouſq₃ decentro. atq₃
vmbra obſtantis terre exeat. videat₃ ſolē vel
a ſole videat̃. Cōſtat ergo lunā a ſolis radio

lumē accipere et dum obiectū terre ſolem non aſpexerit tunc lumen amittere. Nam dicūt ſtoici omnem terrā mōtib⁹ claudi. quorum vmbra fertur lunam nō ſubito parere. vnde et lucan⁹ dicit. Iam phebe toto fratrem redire orbi terrarum ſubito percuſſa expalluit vmbra. Figuraliter autem per lune defectum eccleſie perſecutiones intelligun tur quando martirum cedibus. et effuſione ſanguinis tamquam ab illo defectu et obſcuratiōe quaſi cruenta facie luna videtur oſtendere vt a nomine xpiano terreantur infirmi ſicut iſta poſt defectū perſpicua illuſtratiōe clareſcit adeo vt nichil detrimenti ſenſiſſe videatur. Ita et eccleſia poſtquam per martirij confeſſionem ſuū ſanguinem pro xpo fuderit maiori caritate fidei reful get. atque inſigniori lumine decorata ſemetipſam latius in toto orbe diffundit

Incipiūt capitula libri quarti

De medicina. i. De nomine eius. ij. De inuētoribus eius. iij. De trib⁹ hereſib⁹ medicorum. iiij De quatuor humoribus corporis. v. De acutis morbis. vi. De cronicis morbis. vij. De alopicia. viij. De remedijs et medicaminibus. viiij. De libris medicinalibus. x. De inſtrumentis medicorum. xi. De odoribus et vnguentis. xij. De inicio medicine. xiij.

Incipit liber quartus. De medicina I

Medicina ē que corporis vel tuetur vel reſtaurat ſalutem. cuius materia verſatur in morbis et vulneribus. Ad hanc itaque pertinent non ea tantum que ars eorum exhibet qui proprie medici nominantur ſed etiam cibus et potus tegmē et tegimen. defenſio denique omnis atque munitiō qua ſanum corpus noſtrum. aduerſus externos ict⁹ caſuſque ſeruatur

De nomine eius ij.

Nomen autem medicine a modo idē temperamento impoſitum eſtimatur vt nō ſatis ſed paulatim adhibeatur Nam in multo contriſtatur natura. mediocri autem gaudet. vnde et qui pigmenta et antidota ſatis vel aſſidue biberint vexantur. Immoderatiō enim oīs nō ſalutē ſed periculū affert

De inuentoribus medicine iij

Medicine autem artis auctor ac repertor apud grecos perhibetur appollo huius filius eius eſcolapi⁹ laude vel opere ampliauit ſed poſtquam fulminis ictu eſcolapi⁹ interijt interdicta fertur medendi cura et ars ſimul cū auctore defecit latuitque per annos pene quingētos vſque ad tēpus artarxerſis regis perſarum. Tūc eam reuocauit ad lucem ypocrates a ſclepio patre genitus in inſula choo

De tribus hereſib⁹ medicorum iiij

Hij itaque tres viri totidem hereſes inuenerūt. Prima metodica inuenta ē ab appolline que remedia ſectatur et carmina Secunda enpirica idē experientiſſima inuenta eſt ab eſcolapio que non indiciorū ſignis. ſed ſolis cōſtat experimē tis. Tercia logica idē rationabilis inuēta ab ypocrate. Iſte enim diſcuſſis etatum regionum vel infirmitatibus qualitatibus artis curam rationabiliter perſcrutatus eſt. Enpirici enim experienciā ſolam ſectantur. logice experiēcie rationem adiungunt. Metodici nec elemētorum rationem obſeruant nec tempora nec etates nec cauſas ſed ſolas morborū ſubſtācias

De quatuor humoribus v.

Sanitas ē integritas corporis. et temperancia nature ex calido et humido quod eſt ſanguis vnde et ſanitas dicta ē quaſi ſanguinis ſtat⁹. Morbi generali vocabulo oēs paſſiones corporis cōtinentur quod inde veteres morbū nominauerunt vt ipſa appellatione mortis vim que ex ea naſcitur demōſtrēt Inter ſanitatem autem et morbū media ē curatiō que niſi morbo congruat nō perducit ad ſanitatē. Morbi ei oēs ex quatuor naſcūtur humoribus. i. ex ſanguine et felle. melancolia et flegmate Ex ipſis enim regūtur ſani ex ipſis ledūtur infirmi Dū enim ampli⁹ extra curſum nature creuerint. egritudines faciunt Sicut enim quatuor elementa ſic et. iiij. humores et vnuſquiſque humor ſuum elementū imitatur. ſanguis aerem. colera ignem. melancolia terram. flegma aquā Et ſūt quatuor humores ſicut quatuor elemēta que cōſeruāt corpora noſtra. Sāguis ex greca ethimologia vocabulū ſumpſit quod vegetetur et ſuſtentetur et viuat. Colerā greci vocauerunt quod vni⁹ diei ſpacio terminetur. vnde et colera. i. fellicula nominata ē hoc ē fellis effuſio. Greci enim fel colē dicūt. Melancolia dicta eoquod ex nigri ſanguinis fece admixta ſit abūdācia fellis Greci enim melan nigrū vocant fel autem colen appellant. Sanguis latine vocatus quod ſit ſuauis. vnde et homines quibus dominatur ſanguis dulces ac blandi ſunt. Flegma autē dixerunt quod ſit frigida. greci enim frigus flegmonē appellant. Ex hijs quatuor humoribus reguntur ſani. ex hijs ledūtur infirmi. Dū enim amplius extra curſum nature creuerint egritudines faciunt

Ex ſanguine autē ⁊ felle acute paſſiones naſ
cunt quas greci oxia vocant. Ex flecmate vero
⁊ melancolia veteres cauſe ꝓcedunt quas gre
ci cronia dicunt.

¶ De acutis morbis vj.

OXia eſt acutus morbus qui aut ci
to tranſit aut celerius interficit vt
pleureſis. freneſis Oxi enī acutum
apud grecos ⁊ velocem ſignificat
Cronia eſt ꝓlixus corpis morbus qui multis
tpibus remorat᷑. vt podagra. thiſis. Cronon
enī apud grecos tps dr. Quedam aūt paſſio
nes ex ꝓprijs cauſis nomen acceperūt. Febris
a feruore dcā eſt. eſt enī abundantia caloris.
Freneſis appellata ſiue ab impedimento men
tis. q᷑ greci mentē frenas vocāt. ſeu ꝙ dentib⁹
infrendant. Nā frendere eſt dentes ↄcutere Eſt
aūt ꝑturbatio cū exagitatione ⁊ dementia ex
colerica vi effecta. Cardia vocabulū a corde ſū
pſit. dum ex aliquo tumore aut dolore afficit᷑
Cor enī greci cardiā vocant. Eſt enī cordis paſ
ſio cū formidabili metu Loetaria a ſomno vō
ta. Eſt enī oppreſſio cerebri cū obliuione ⁊ ſō
no iugi veluti ſtertentis. Sinancis a ↄtinentia
ſpūs ⁊ ꝑfocatōe dicta. Greci enī ſināc⁹ ↄtine
re dicūt. Qui enī hoc vitio laborāt dolore fauti
um prefocant᷑. Fleumon eſt feruor ſtomachi
cū extenſione ⁊ dolore. Flecmon ē inquietudo
cū rubore ⁊ dolore ⁊ extenſione ⁊ duricia ⁊ va
ſtitate. Que cū ceperit fieri inquietudo ⁊ febris
ↄſequitur Vnde ⁊ dcā eſt fleumon apo fleſi .i.
inflammās. Sic enī ſentitur ⁊ inde nomen ac
cepit. Pleureſis ē dolor lateris acut⁹. cū febre
⁊ ſputo ſanguinolento. Latus enī grece pleu
ra dr. vnde ⁊ pleuretica paſſio nomen accepit
Peripleumonia eſt pulmonis vitiū cū dolore
vehementi ⁊ ſuſpirio. Greci enī pulmonē fleu
mon vocant. inde ⁊ egritudo dcā eſt. Apoplexi
a ē ſubita effuſio ſanḡnis qua ſuffocati inter
eunt Dicta aūt apoplexia ꝙ ex letali percuſſu
repentin⁹ caſus fiat. Greci enī ꝑcuſſionē apo
plexin vocāt. Spaſmus latine ↄtractio ſubita
ꝑtium aut neruoꝝ cū dolore nimio Quā paſſi
onē a corde noīatam dixerunt. q᷑ in nobis ꝓn
cipatū vigoris hꝫ. Fit aūt duob⁹ modis: aut
ex repletione: aut ex inanitione Titanus ma
ior eſt ↄtractio neruoꝝ a ceruice ad dorſū. Te
lum lateris dolor eſt. Dictū eſt aūt ita a medi
cis ꝙ dolore corp⁹ tranſuerberet quaſi gladi
us. Ileos dolor inteſtinaꝝ. Vnde ⁊ ilia dicta
ſunt. Grece enī yleos obuoluere dr ꝙ ſe inteſ
tine pre dolore inuoluant. Hij ⁊ torminoſi di
cunt᷑ ab inteſtinaꝝ tormento. Ydrofoba id ē
aque metus. Greci enī ydro aquā vocāt. pho
bi timorē dicunt. vnde ⁊ latini hunc morbū
ob aque metū limphaticū vocant. Fit aūt ā
ex canis rabidi morſu. aut ex aeris ſpuma in
terram ꝓiecta quā ſi homo vel beſtia tetigerit:
aut dementia repletur: aut in rabiem vertitur
Carbunculus dict⁹ ꝙ in ortu ſuo rubens ſit vt
ignis. poſtea niger vt carbo extinctus. Peſti
lentia eſt ↄtagium qđ dum vnū apprehēderit:
celeriter ad plures tranſit. Gignit᷑ aūt ex cor
rupto aere ⁊ in viſcerib⁹ penetrando innititur
Hoc ⁊ ſi plerumqꝫ ꝑ aerias poteſtates fiat tū
ſine arbitrio oīpotentis dei omnino non fit.
Dicta aūt peſtilentia quaſi paſtulentia ꝙ velu
ti incendium depaſcat ⁊ toto deſcendit corpe
peſtis. Idem ⁊ ↄtagium a ↄtingendo q᷑ quem
tetigerit polluit. Ipſa ⁊ inguinia ab inguinū
ꝑcuſſione. Eadē ⁊ lues a labe ⁊ luctu vocata: q̄
tanto acuta eſt vt non hēat ſpaciū tpis: quo
aut vita ſperet᷑ aut mors ſed repentinus lang
uor ſimul cū morte venit.

¶ De cronicis morbis. vij

CRonica eſt ꝓlixus morb⁹ qui mul
tis tpibus remoratur. vt podagra
thiſis Cronō enī apud grecos tps
dr. Cephalia ex cā vocabulum hꝫ.
capitis enī paſſio ē. Greci caput cephalin vo
cant. Scothomia ab accidente nomen ſūpſit.
ꝙ repentinas tenebras ingerat oculis cū ver
tigine capitis. Vertigo aūt eſt quotienſcun
qꝫ ventus ↄſurgit. ⁊ terram in circuitu mouet
Sic ⁊ in vertice hoīs arterie ⁊ vene ventoſitatē
ex reſoluta humectatione gignunt. ⁊ in ocul
girum faciunt. Vnde ⁊ vertigo nuncupata ē.
Epilempſia vocabulū ſumpſit ꝙ mentē appē
dens pariter etiā corp⁹ poſſideat. Greci enī ap
penſionē epilempſiā vocant. Fit aūt ex melā
colico humore quotiens exuberauerit ⁊ ad ce
rebꝝ ↄuerſus fuerit. Hec paſſio ⁊ caduca vō
tur eo ꝙ cadens eger ſpaſmū patiatur. Hos
etiā vulgus lunaticos vocat ꝙ ꝑ lune curſum
comitet᷑ eos inſania demonū. Eadē ⁊ laruatio
ipſē eſt ⁊ morb⁹ comitialis .i. maior ⁊ diutin⁹
quo caduci tenent᷑. Cuius tanta vis eſt vt hō
valens ↄcidat ſpumatqꝫ. Comitialis aūt dic
tus ꝙ apud gentiles cū comitioꝝ die cuiq̄m
accidiſſet: comitia dimittebantur. Erat autē
apud romanos comitiorum dies ſolemnis in
kal. ianuarijs. Mania ab inſania vel furore
vocata. Nam grecorum vetuſtas furorem ma
nichen appellabant. ſiue ab iniquitate quam
greci manie vocauerunt. ſiue a diuinatione q̄
a diuinare grece manin dicitur. Melancolia
dicta eſt a nigro felle. Greci enī nigrū melan
vocant. fel autem colen appellant. Epilempſi
a autem in fantaſia fit. melancolia in ratione

mania in memoria. Tipi ſunt frigide febres q̄
abuſiue tipi appellabant̄ ab herba q̄ naſcit̄
in aqua que latine forma atq; ſtatus dr̄. Eſt
em̄ acceſſionū vel receſſionū reuolutio p̄ ſtatu
ta tp̄m interualla. Reuma grece latiē eruptio
ſiue fluor appellat̄. Catarrus eſt fluor reume:
iugis ex naribus que dum ad fauces venerit
brancos vocat̄. dum ad toracē vel pulmonē
thiſis dr̄. Choriza eſt quotiens infuſio capitis
in oſſa venerit nariū. ⁊ prefocatōnē fecerit cū
ſternutatione. vnde ⁊ choriza nomē accepit.
Brancos eſt prefocatio fauciū a frigido hūo
re. Greci em̄ guttur brancos dicūt. circa quē
fauces ſunt q̄s nos corrupte brancia dicim⁹.
Raucedo amputatio vocis. Hec ⁊ arteriaſis vō
tur eo q̄ vocem raucam ⁊ clauſam reddat. ab
arteriarꝫ iniurijs. Suſpiriū nomen. q̄r inſpiā
tionis difficultas eſt. quā greci diſnoā dicūt
⁊ ſuffocationem. Pleripleumonia a pulmoī
bus nomen accepit. Eſt em̄ pulmonis tumor
cū ſpumarꝫ ſanguinearꝫ effuſione. Emoptois
emiſſio ſanguinis per os. vnde ⁊ nomen acce
pit. Emath em̄ ſanguis dr̄. Thiſis eſt vlcera
tio ⁊ tumor in pulmonib⁹ qui in iuuenib⁹ faci
lius euenire ſolet. Thiſis aūt apud grecos di
cta ſit totius corpis ꝯſumptio. Tuſſis grece ab
altitudine vocat̄ q̄ a pfundo pectoris veniat. cu
ius ꝯtraria eſt ſupior in faucib⁹ vna diſtillat
Apoſtema a collectōne nomen accepit. nam
collectiones greci apoſtemas vocant. Empis
dicta eſt apoſtema intrinſec⁹ vel in latere vel
in ſtomacho cū dolore ⁊ febribus ⁊ tuſſi ab a
bundantib⁹ ſpumis ⁊ purulentis. Epaticus
morbus a iecoris paſſione nomē accepit. Gre
ci em̄ iecur epaten vocant. Lienoſis a ſplene
vocabulū ſumpſit. Greci em̄ ſplen lyen vōnt.
Hydrops nomen ſumpſit ab aquoſo humore
cutis. Nā greci ydros aquā vocauerunt. ē em̄
humor ſubcutaneus cū inflatione turgente ⁊
anhelitu fetido. Nefreſis a renū languore no
men accepit. Renes em̄ greci nefreſin dicunt.
Paraliſis dcā a corpis inpenſatione: facta ex
multa infrigidatione. aut in toto corpe: aut
in pte. Cacexia nomen ſumpſit a corpis iniuri
a. Cacexiam em̄ greci malam vexationē vōue
runt. Fit aūt hec paſſio ex intpantia egrotan
tis. vel curatōne mala medicaminis. aut poſt
egritudinē tarda reſumptio. Atrophia nomē
accepit a diminutione corpis. Nā greci nutri
menti ceſſationē atrophiā dicūt. Eſt em̄ tenu
itas corpis ex cauſis latentib⁹ ⁊ paulatim cō
ualeſcentib⁹. Sartian eſt ſupfluum carnis in
crementū quo vltra modū corpa ſaginantur
greci em̄ carnem ſartian vocant. Cyaſis vōta
a pte corpis quam vexat. Nā vertibulorꝫ oſſa
quorꝫ ſummitas iliorꝫ initio terminatur greci
cya vocant. Fit aūt de flecmate quotiens deſcē
derit in recta oſſa ⁊ efficitur ibi glutinatō. Po
dagrā greci a retentione pedum dicūt noīatā
⁊ a ferali dolore. Siquidē oē q̄d immite fuerit
abuſiue agreſte vōmus. Artericus morb⁹. ab
articulorꝫ paſſione vocabulū ſumpſit. Calcu
lus lapis eſt qui in veſica fit. vnde ⁊ nomē ac
cepit. Gignitur autem ex materia flecmatica.
Stranguinaria dicta eſt eo q̄ ſtringat vrina
cum difficultatē. Satiriaſis iugē deſiderium ve
neris cū extenſione naturalium locorꝫ: dicta
paſſio a ſatiris. Dyaria iugis ventris curſus
ſine vomitu. Dyſinteria eſt diuiſio ꝯtinuatio
nis ⁊ vlceratio inteſtini. Dis em̄ diuiſio eſt. in
teria inteſtina. Fit aūt antecedente fluore quā
greci dyariā vocant. Lienteria dicta q̄ cibum
tanq̄ p lineam inteſtine nullis obſtantib⁹ fa
ciat plabi. Colica paſſio nomen ſumpſit ab in
teſtino: quod greci colum appellant. Ragadie
dicūtur eo q̄ fiſſure ſint rugis collecte circa ori
ficium. Hec ⁊ emorroide a ſanḡinis fluore dcē.
Greci em̄ ſanguinē emath dicunt.

¶ De alopicia.

Alopicia eſt capillorꝫ fluor circūſcri
ptis pilis fuluis. aeris qualitatem
habentibus vocata hoc noīe a ſimi
litudine animalis vulpecule quam
greci alopiciā vocant. Parotide ſunt duricie ⁊
collectiones que ex febrib⁹ vel aliquo alio na
ſcunt̄ in auriū vicinitate. vnde ⁊ parotide ſunt
appellate. ota ei grece auricula dr̄. Lentigio ē
veſtigia macularꝫ punla in rotunditatē forma
ta. a ſpecie lenticule dcā. Eriſipila eſt quā lati
ni ſacrū ignem appellant. i. execrandū p anti
fraſim. Siquidē in ſupficie rubore flammeo cu
tes rubeſcunt. Tunc mō rubore quaſi ab igne
vicina inuadunt̄ loca ita vt etiā febris excite
tur. Serpedo eſt rubor cutis cū puſtularꝫ extā
tia. ⁊ nomen ſumpſit a ſerpendo: eo q̄ ſerpat
p membra. Impetigo eſt ſicca ſcabies: promi
nens a corpe cū aſperitate ⁊ rotūditate forme
Hanc vulg⁹ ſarnam appellat. Prurigo voca
ta a prurendo ⁊ ardendo. Nictalm⁹ eſt paſſio
qua per diem viſus patentibus oculis denega
tur. ⁊ nocturnis irruentibus tenebris reddit̄
aut verſauice: vt pleriq; volunt die redditur
nocte negatur. Verruce aliud ſatiriaſis. ali
ud verruce ſingulatim ſunt. ſatiriaſis vero illa
fortior. ac circa ipſam plures inueniuntur.
Scabies quoq; ⁊ lepra vtraq; paſſio aſperi
tas cutis cum prurītu atq; ſquamatione: ſed
ſcabies tenuis aſperitas et ſquamatio eſt.

Hinc deniqꝫ nomen accepit que ita veluti pur
gamenta admittat. Nam ſcabies quaſi ſqua
mes. Lepra vero cutis aſperitas ſquamoſa le
pide herbe ſimilis vnde ⁊ nomen ſumpſit. cuiꝰ
color nunc in nigredinē vertitur: nunc in albo
rem: nunc in ruborem. In corꝑe hoīs ita lepra
dinoſcit᷑: ſi variatim inter ſanas cutis ꝑtes co
lor diuerſus appareat. aut ſi ita ſe vbiqꝫ diffū
dat vt oīa vnius coloris ꝯ̄uis adulteri faciat.
Elephantiacus morbus dī ex ſimilitudine ele
phanti: cuius naturaliter dura ⁊ aſꝑa pellis.
nomen morbo in hoībus dedit. ꝙ corꝑis ſuper
ficiē ſimilem facit elephantoꝝ cuti. ſiue ꝙ in
gens paſſio eſt. ſicut anīal ipſum ex quo deri
uatū ducit nomen. Hicteris greci appellant a
cuiuſdā aīalis noīe q' ſit coloris fellei Hunc
morbū latini arcuatū appellant ad ſimilitudi
nē celeſtis arcus Auriginē vero varro appella
ri ait a colore auri. Regiū aūt morbū inde eſti
mant dcīm ꝙ vino bono ⁊ regalibꝰ cibis citi
us curetur Cancer a ſimilitudine maritimi aīa
lis vocatū vulnꝰ ſic medici dicūt nullis medi
camentis ſanabile. Aut ḡ preſcidi debꝫ a cor
pe membꝝ vbi naſcit᷑ vt aliquantulū viuat:
tn̄ inde mortē quālibet tardius affuturā. Orde
olus eſt puiſſima ⁊ purulenta collectio in ca
pillis palpebrarū ꝯſtituta. in medio lata. ⁊ ex
vtroqꝫ ꝯducta. ordei granū ſimilans. vnde et
nomen accepit. Furunculus eſt tumor in acu
tum ſurgens dcūs ꝙ ferueat. q. feruunculus.
vnde ⁊ grece antrax dī ꝙ ſit igniculus. Oſcedo ē
qua infantū ōra exulcerant᷑. dcā ex languore
oſcitantiū. Frenuſculi vlcera circa rictū oris: ſi
milia hiis q̄ ſiunt iumentis aſperitate frenoꝝ
Vlcus putredo ipſa. vulnꝰ q̄d ferro ſit quaſi
vi⁊ vlcus quo dolet. q. vlcus. vnde ⁊ vlcera.
Puſtula eſt in ſuꝑficie corꝑis turgida. veluti
collectio. Pabula eſt puiſſima cutis erectio.
circūſcripta cū rubore. ⁊ ideo pabula dicta q̄ſi
pubula ſirimpia. Samies dcā ꝙ ex ſanguine
naſcit᷑. excitato ei calore vulneris ſanguis in
ſamiē vertitur. Nā ſamies nō ſit in quocūqꝫ lo
co: niſi vbi ſāguis aduenerit. ꝙ omne q̄d pu
treſcit niſi calidū ⁊ humidū fuerit q̄d eſt ſan
guis putrefieri non p̄t. Samies aūt ⁊ thabes
ſibi differunt. Fluere em̄ ſamie viuoꝝ eſt. tha
be mortuoꝝ. Cicatrix ē obductio vulneris na
turalem colorē ꝑtibus ſeruans. dicta ꝙ obdu
cat vulnera atꝫ obcecat.

De remediis ⁊ medicaminibꝰ.

ix.

Medicine curatio non eſt ſerpenda.
Meminimꝰ em̄ ⁊ yſayā ezechie lā
guenti aliq̄d medicinale mandaſ
ſe. ⁊ paulus apl's thimotheo mo
dicū vinum ꝓdeſſe dixit. Curatio aūt morboꝝ
tribꝰ generibꝰ ꝯſtat. Farmatia quā latini me
dicāmina vocant. cirurgia quā latini manuū
oꝑationem appellant. manus em̄ apud gre
cos ciros vocātur. dietan quā latini regulā ap
pellant. eſt em̄ obſeruatio legis ⁊ vite. Sunt
aūt omni curationi ſpecies tres. Primū genꝰ
dieticū. ſecundū farmaceuticū. terciū cirurgi
cū. Dieta eſt obſeruatio legis ⁊ vite. Farma
tica eſt medicamentoꝝ curatio. Cirurgia ē fer
ramentoꝝ inciſio. nā ferro excidunt᷑. que me
dicamentoꝝ non ſenſerint medicinā. Antiq̄
or aūt medicina herbis tm̄ ⁊ ſucis erat. Talis
enim medendi vſus cepit. deinde ferro ⁊ ceteris
medicamentis. Oīs aūt curatio aut ex ꝯtrari
is aut ex ſimilibus adhibetur Ex ꝯtrariis. vt
frigidū calido. vel ſiccū humido. ſicut in hoīne
ſuꝑbia ſanari non p̄t. niſi humilitate ſanet᷑.
Ex ſimilibus vero ſicut ligamentū vel rotundo
vulneri rotundū. vel oblongo oblongū ap
ponitur Ligatura em̄ ipſa non eadem mēbris
⁊ vulneribus oībus ſed ſimilis ſimili coapta
tur. que duo etiā ipſa adiutoria nominibus
ſuis ſignificant. Nam antidotū grece latine ex
ꝯtrario datum dī. Contraria em̄ ꝯ̄trariis me
dicine ratione curant᷑. At contra ex ſimili. vt
pigra q̄d interpretat᷑ amara. q̄a guſtus eius
amarus eſt. Ex ꝯuenienti em̄ nomen accepit
ꝙ amaritudo amaritudine morbi ſolui ſolet.
Omnia āt medicamenta ex ꝓpriis cauſis hn̄t
vocabula. Gera em̄ dicta quaſi diuina. Arte
riaca ꝙ apta ſint gutturis meatui. ⁊ tumores
faucium ⁊ arteriaꝝ lemiant. Tiriaca eſt antido
tum ſerpentinum. quo venena pelluntur vt pe
ſtis peſte ſoluatur Catartica grece latine pur
gatoria dicuntur. Catapodia eo ꝙ modicum
potetur ſeu inglutiatur Dyamoron a ſuco mo
re nomen ſumpſit: ex quo conficitur. ſicut dy
acodion. ꝙ ex codia id eſt ex papauere ſit.
ſicut dyaſpermaton. ꝙ ex ſeminibus compo
nitur. Electuarium vocatum eo ꝙ molle ſorbe
atur. Trociſcos dcūs. ꝙ in modum rotule de
format᷑. Trocos em̄ grece rota dicitur. Colliri
ā latinū ſonat ꝙ vitia oculoꝝ detergant. Epi
tema eo ꝙ ſupponatur aliis adiutoriis prece
dentibꝰ. Cataplaſma eo ꝙ inductio ſola ſit. em
plaſtrum eo ꝙ inducatur. Malagma eo ꝙ ſi
ne igne maceret᷑ ⁊ ꝯprehendatur. Enema gre
ce latine relaxatio dicitur. Preſſaria dicta ꝙ in
tus inicientur Medicinam iumentoꝝ chiron
quidā grecus inuenit. inde pingitur dimidia
parte homo. dimidia equus. Dictus autē chi
ron apo to cirizeite. ꝙ cirurgus fuiſſe dicitur
vnde appellatus. Creticos em̄ dies medici vo
cāt quibꝰ credo ex iudicio infirmitatis illud

nomen impoſitū eſt q̄d. q. iudicent hoīem. et ſententia ſua aut puniant aut liberent.

De libris medicinalibꝰ. x.

Aforiſmꝰ eſt ſermo breuis integruꝫ ſenſū ꝓpoſite rei ſcribens. Prognoſtica preuiſio egritudinum. a prenoſcendo vocata. Oportet enī medicū ⁊ preterita agnoſcere. ⁊ pn̄tia ſcire ⁊ futura ꝓuidere. Dinamedia ptās herbaꝝ .i. vis ⁊ poſſibilitas. Nā in h̄baꝝ cura vis ipſa dinamidis d̄r. vnde ⁊ dinamedia nuncupat̄ vbi eoꝝ medicine ſcribunt̄. Butanicū herbariū d̄r ꝙ ibi herbe notentur.

De inſtrumentis medicoꝝ. xi.

Nchiridion dictuꝫ ꝙ manu aſtringatur. dum plurima ꝯtineat ferramenta Ciron enī grece manꝰ vocat̄ Flebotomū ab inciſione vocatum. Nā inciſio latine grece tomū dicit̄. ſimilaria angiſtꝝ. Spatomeleguna q̄ a latinis a ſimilitudine cucurbite. a ſuſpirio ventoſa vōt̄. De niq; animata ſpū per igniculū dehinc preciſo corpori ſuperpoſita omne q̄d inter cutē vel altius eſtuat. ſiue humorē ſiue ſanguinem vocat in ſupficiem gliſcere. Pila a pinſendis ſeminibꝰ .i. terendis. Unde ⁊ pigmenta eo ꝙ in pila ⁊ pilo agunt̄ quaſi pilagmenta Eſt enim pila vas ꝯcauū ⁊ medicoꝝ aptum vſui in qua ꝓpe tipſane fieri ⁊ pigmenta ꝯcidi ſolent. Varro aūt refert pilummium quendā in italia fuiſſe qui pinſendis prefuit aruis vnde ⁊ pilummia piſtores Ab hoc ergo pilū ⁊ pilam inuenta q̄bus far pinſetur. ⁊ ex eius noīe ita appellata Pilum aūt eſt vnde ꝯtunditur quicquid in pila mittitur. Mortariū ꝙ ibi iam ſemina in puluerem redacta ⁊ mortua ꝯdiant̄. Citicula eſt ī qua circunducta colliria reſoluunt̄. erit enī lenis. Nam aſpera frangi potius q̄ꝫ reſolui colliriū facit.

De odoribꝰ ⁊ vnguentis. xij.

Odor vocatus ab aere Timiama lingua greca vocatur ꝙ ſit odorabile Nā timo d̄r flos qui odorem refert. de quo virgilius. redolēt q; timo flagrantia mella. Incenſū dictū. ꝙ igne ꝯſumit̄ dum offert̄ Tetraidos formule incenſi in lōgitudinē porrecte. q̄ fiunt ex .iiij. pigmentis Quatuor ei grece tetra formula ydos d̄r. Stacten ē incenſū q̄d ex preſſura manat dictū a grecis. ⁊ optimum

Mirobalanum. quia fit ex glande odorata. de quo oratius. Et preſſat vibalanꝰ capillis. Oleum eſt purū. nulliq; rei admixtū. Vnguentū vero eſt omne q̄d ex ꝯmuni oleo ꝯfectū aliaꝝ ſpecieꝝ ꝯmixtione augetur. odoris iocundi tatem ſumens ⁊ longiꝰ redolens. Vnguenta aūt quedā dicunt̄ a locis vt telinū. cuius iulius ceſar meminit dicēs. Corpus ſuaui telino vnguimꝰ. Hoc ꝯficiebat̄ in inſula telo que eſt vna ex ciclad ibꝰ. Sunt ⁊ quedā ab inuentoꝝ noīe vt amaracinū. Nā quidā tradunt regiuꝫ quendā pueꝝ amaracum noīe q̄ꝫ plura vnguentorum gn̄a ferentem. caſu ꝓlapſum eſſe ⁊ maiorē ex cōmixtione odorem creaſſe. Vnde nunc optima vnguenta amaracina dicunt̄. ſunt aūt ex genere floꝝ. Itē alia q̄ a materie ſue qualitate dicuntur vt roſaceū a roſa. ciprinū a flore cipro. q̄ ꝓinde ⁊ ꝓprie materie odorē referūt. Ex hiis quedā ſimplicia vnguenta ſūt q̄ ex vna tm̄ ſpecie exiſtunt. vnde ⁊ ſui noīs referunt odoratū. vt anetinū. eſt enī ſinceꝝ ex oleo ⁊ aneto tm̄. Compoſita aūt ſunt q̄ a pluribus admixtis ſiunt. vn̄ ⁊ noīs ſui odorem nō hn̄t. ꝙ obtinentibus aliis que admiſcentur incertū odorem ducunt. vt cerotū. calcaſticuꝫ. marciatū

De inicio medicine. xiij.

Queritur a quibuſdā quare inter ceteras artes liberales ars medicine nō ꝯtineatur. Propterea. ꝙ ille ſingulares ꝯtinēt cauſas. iſta vero oīum. Nā ⁊ grammaticā medicus ſcire iubetur vt intelligere vel exponere poſſit que legit. ſilr̄ ⁊ rethoricā vt veracibus argumentis valeat definire q̄ tractat. necnon ⁊ dyaleticā ꝓpter infirmitatum cās ratione adhibita ꝑſcrutandas atq; curandas. Sic ⁊ arithmeticam ꝓpter numeꝝ horaꝝ in acceſſionibus. ⁊ ꝑiodis dieꝝ num. nō aliter ⁊ geometriā ꝓpter qualitates regionū ⁊ locoꝝ ſitus. in quibus doceat quid quiſq; obſeruare debeat. Porro muſica incognita illi nō erit. Nā mlt̄a ſunt que in egris hominibus ꝑ hanc diſciplinā facta leguntur. ſicut habetur de dauid qui a ſpū immundo ſaulem arte modulationis eripuit. Aſclepiades q; medicus freneticū quendā ꝑ ſimphoniam ꝓſtine ſanitati reſtituit. Poſtremo ⁊ aſtronomiā notam habebit. ꝑ quā ꝯtempletur rationem aſtroꝝ ⁊ mutationem tpm. nā ſicut ait quidā medicoꝝ. cū ipſoꝝ qualitatibus ⁊ noſtra corpa ꝯmutantur. hinc eſt ꝙ medicina ſecunda ph̄ia dicitur Vtraq; enī diſciplina totum ſibi hoīem vindicat. Nā ſicut per illam aīa: ita ꝑ hanc corpꝰ curatur.

Incipiunt capitula libri. v.

De autoribus legūm. i. De legibūs diuinis ⁊ humanis. ij. Quid differunt inter ſe ius. leges ⁊ mores. iij. Quid ſit ius naturale. iiij.

Quid ius ciuile. v. Quid ius gentiũ. vi. Quid
ſit ius militare. vij. Quid ſit ius publicũ. viij.
Quid ſit ius quiritũ. ix. Quid lex. x. Quid ſata
plebiũ. xi. Quid ſenatus ꝯſultum. xij. Quid cõ
ſtitutio ⁊ edictũ. xiij Quid reſponſa prudentiũ
xiiij. De legibus ꝯſularibus ⁊ tribunitijs. xv
De lege ſatira. xvi. De legib9 rodijs. xvij. De
priuilegijs. xviij. Quid poſſit lex. xix Quare fa
cta eſt lex. xx. Qualis debeat fieri lex. xxi. De cau
ſis. xxij. De teſtibus. xxiij. De inſtrumentis le
galibus. xxiiij. De reb9. xxv. De criminib9 in
lege ꝯſcriptis. xxvi. De penis in legib9. xxvij

¶ Incipit liber. v. de autorib9 legum.

Moyſes genti hebraice p̃
mus omniũ diuinas le
ges ſacris litteris expli
cauit. Foroneus rex gre
cis primus legis iudici
aq3 ꝯſtituit. Mercurius
triſmegiſtus primus le
ges egiptijs tradidit.
Solon primus leges athenienſibus dedit. Li
gurg9 prim9 lacedemonijs iura legũ ex apolli
nis autoritate ꝯfinxit. Numa pompili9 qui ro
mulo ſucceſſit in regno prim9 leges romanis
edidit Deinde cũ ꝑpl's ſediciosos mgr̃atus fer
re non poſſet. x. viros legibus ſcribendis crea
uit. qui leges ex libris ſalomonis in latinũm
ſermonẽ tranſlatas. xij. tabulis expoſuerunt
Fuerunt aũt hij appius. claudi9. genuti9 vete
rius. iuli9. mannilius. ſulpiti9. ſextius. curati
us. romeli9. poſtumius. Hij. x. viri legũ ꝯſcri
bendaꝝ electi ſunt. Leges autẽ redigere in li
bris prim9 ꝯſul pompeius inſtituere voluit: ſ3
non pſeuerauit obtrectatoꝝ metu. Deinde ce
ſar cepit id facere: ſed ante interfect9 eſt Pau
latim aũt antique leges vetuſtate atq3 incuri
a exſoluerunt. quaꝝ ⁊ ſi null9 iam vſus ẽ noti
cia tñ necc̃aria videtur. Leges noue a ꝯſtanti
no ceſare cepeꝛũt. ⁊ reliquis ſuccedentib9. erãt
q3 ꝑmixte ⁊ inordinate. Poſtea theodoſius mi
nor auguſt9 ad ſimilitudinẽ gregoriani ⁊ her
mogeniani codicẽ factum ꝯſtitutionũ a ꝯſtan
tini tꝑibus. ſub ꝓprio cuiuſ3 impatoris titulo
diſpoſuit. quẽ a ſuo noie theodoſianum voca
uit.

¶ De legib9 diuinis ⁊ humanis.

Omnes aũt leges aut diuine ſunt ã
humane. Diuine naturã. humana
moribus conſtant. ideo q3 hec diſcre
pant quõ alie alijs gentib9 placẽt

Fas lex diuina eſt. ius lex humana. Tranſire ꝑ
agrum alienũ phas eſt. ius nõ eſt.

¶ Quid dĩnt inter ſe ius. leges ⁊ mores

Ius gñale nomẽ eſt. lex aũt iuris
eſt ſpẽs. Jus aũt dictum. q2 iuſtũ
eſt. omne aũt ius legib9 ⁊ moribus
conſtat. Lex eſt cõſtitutio ſcripta.
Mos eſt vetuſtate ꝓbata ꝯſuetudo. ſiue lex nõ
ſcripta eſt. Nã lex a legẽdo vocata eſt. q2 ſcrip
ta eſt. Mos aũt longa ꝯſuetudo eſt de morib9
tracta tantundem. Conſuetudo aũt eſt ius qđ
dã moribus inſtitutũ. quod ꝑ lege ſuſcipitur
cũ deficit lex. nec dĩt ſcriptura an rõe ꝯſiſtat.
qñ ⁊ legẽ ratio ꝯmendat. Porro ſi ratione lex
ꝯſtat: lex erit omne iã qđ rõe cõſtiterit. dum
taxat q2 religioni ꝯgruat. q2 diſcipline ꝯueni
at. q2 ſaluti ꝓficiat. vocata aũt ꝯſuetudo. q2 in
ꝯmuni eſt vſu.

¶ Quid ſit ius naturale.

Ius naturale eſt aut ciuile aut gẽ
tium. Jus naturale eſt ꝯmune om
niũ nationũ: eo q2 vbiq3 inſtinctu
nature nõ ꝯſtitutione aliqua hẽtur
vt viri ⁊ femine ꝯiunctio. liberoꝝ ſucceſſio ⁊ e
ducatio. ꝯmunis oĩm poſſeſſio. ⁊ omniũ vna
libertas acquiſitio eoꝝ que celo. terra. mariq3
capiunt Item depoſite rei vel ꝯmendate pecũ ie
reſtitutio. violentie ꝑ vim repulſio. Nam hoc
aut ſi quid huic ſimile eſt nunꝗ̃ iniuſtũ; ſed
naturale equumq3 hẽtur.

¶ Quid ſit ius ciuile.

Ius ciuile eſt qđ quiſq3 ꝑpl's vel ci
uitas ſibi ꝓpriũ: humana diuinaq3
cã ꝯſtituit.

¶ Quid ſit ius gentiũ.

Ius gentiũ eſt ſedium occupatio.
edificatio. munitio. bella. captiuita
tes. ſeruitutes. poſtliminia. federa.
pacis indutie. legatoꝝ nõ violãdo
rum religio. conubia inter alienigenas ꝓhibi
ta. ⁊ inde ius gentiũ q2 eo iure oẽs fere gentes
vtunt.

¶ Quid ſit ius militare.

Ius militare eſt belli inferendi ſolẽ
nitas. federis faciendi nexus ſigno
dato. ꝯgreſſio in hoſtẽ; vel ꝯmiſſio
Item ſigno dato receptio. itẽ flagi
cij militaris diſciplina. ſi locus deſerat. itẽ ſti
pendioꝝ modus. dignitatũ grad9. premioꝝ
honor veluti cũ corona vel torques donant. Itẽ
prede diſciſſio. ⁊ pro pſonaꝝ qualitatib9 ⁊ la
boris iuſta diuiſio ac principis portio.

¶ Quid ſit ius publicũ.

Ius publicũ eſt in ſacris ⁊ ſacerdo
tib9 ⁊ in mgr̃atibus.

¶ Quid ſit ius quiritum.

Vs quiritũ eſt ꝓprie romanoꝝ qđ nulli tenēt niſi q̄rites ⁊ romani tanq̄ de legitimis hereditatibꝰ de cretionibꝰ. de tutel'. de vſu capcōeq̃ q̄ iura apđ nullũ aliũ ꝑplm reperiunt: ſʒ ꝓpria ſūt romanoꝝ. ⁊ in eiſ deñ ſol' ꝯſtituta. Conſtat aũt q̄ritũ ius ex legibꝰ ex plebiſcitis ꝯſtitutionibꝰ principũ ⁊ edictis ſiue prudentũ rñſis. ¶ Quid lex.

Lex ē ꝯſtitutio ꝑpli q̄ maiores natu ſil' cū plebibꝰ aliq̄d ſanxerūt. ¶ Quid ſcita plebiũ.

Scita ſunt q̄ plebs tm̄ ꝯſtituunt. ⁊ vocata ſcita qꝛ ea plebs ſciat l' qꝛ ſciſcitat' ⁊ rogat vt fiat. Quid ſenatus ꝯſultũ.

Senatꝰ ꝯſultũ ē qđ tm̄ ſenatores ꝑpl'is ꝯſulēdo decernunt. ¶ Quid ꝯſtitutio ⁊ edcm.

Conſtitutio l' edcūm qđ rex vel impator ꝯſtituit vel edicit. ¶ Quid rñſa prudentiũ.

Reſponſa ſūt q̄ iuris ꝯſulti rñdere dicunt' ꝯſulentibꝰ. vñ ⁊ rñſa pauli dcā. fuerūt ei q̄dā prudentes ⁊ arbitri eq̄tatis q̄ inſtitucōes ciuiles iuris ꝯpoſitas ediderūt. quibꝰ diſſidentiũ lites ꝯtēcōeſq̃ ſopirent ¶ De legibꝰ ꝯſularibꝰ ⁊ tribunitijs

Quedā ēt leges dicunt' ab hijs q̄ ꝯdiderūt vt ꝯſulares. tribunitie ⁊c̄ nā ſub octauiano ceſare ſuffecti ꝯſules papiꝰ ⁊ pōpeius legē tulerūt: q̄ a noibꝰ eoꝝ appellat' papia ⁊ pōpeia ꝯtinēs pēm premia ꝓ ſuſcipiēdis liberis ſub eodē q̃ impatore falcidiꝰ tribunꝰ plebis legē fec̄ ne q̄s plꝰ in extneis teſtamēto legaret q̄ꝫ vt q̄rta ꝑs ſupeſſet heredibꝰ ex cꝰ noie lex falcidia nūcupata ē. Aq̄lius q̃ legē ꝯdidit q̄ hactenꝰ aq̄lia vocatur. ¶ De lege ſatira

Satira vero lex ē q̄ de pluribꝰ rebꝰ ſil' loq̄t'. dcā a copia reꝝ ⁊. q. a ſacietate. vñ ⁊ ſatirā ſcribere ē poemata varia ꝯdere vt oratij. iuuenalis ⁊ ꝑſij ex nouella. ¶ De legibꝰ rodijs.

Rodie leges naualiũ ꝯmercionū ſūt ab inſula rodo ꝯgnoiate in q̄ antiq̄tꝰ mercatoꝝ fuit vſus. ¶ De priuilegijs.

Priuilegia aũt ſūt leges priuatoꝝ q̄ſi p̄uate leges. Nā p̄uilegiū inde dcūm qꝛ in p̄uato ferātur. ¶ Quid poſſit lex.

Omnis aũt lex ā ꝑmittit aliq̄d vt vir fortis petat premiū. ā vetat vt ſacraꝝ virginū nuptias nulli petē liceat. ā punit vt q̄ cedē fecerit capite plectat'. ā em̄ premio ā pena vita moderat' humana. ¶ Quare facta ſit lex.

Facte ſūt leges vt eaꝝ metu coerceat' audacia hūana. vt int' impꝛbos tuta ſit innocentia ⁊ i ipſis iprobis formidato ſupplicio refrenet' nocendi facultas. ¶ Qualis debeat fieri lex.

Erit autem lex honeſta iuſta poſſibilis ſcḋm naturam. ſcḋm patrie ꝯſuetudinē loco tpiq̃ ꝯueniēs neceſſaria vtil'. manifeſta q̃ ne aliq̄d ꝑ obſcuritatē in capcōe ꝯtineat nō priuato ꝯmodo: ſʒ ꝓ cōi ciuiū vtilitate ꝯſcripta. ¶ De cauſis.

Pragma grecū ē qđ latine cā dr̄. vñ ⁊ pragmatica negocia dicunt'. ⁊ actor cāꝝ ⁊ negocioꝝ pragmaticus nuncupat'. ¶ De teſtibus. ij.

Teſtes ſūt a q̄bus q̄rit' veritas in iudicio. his quiſq̃ ante iudiciū ſibi placitis alligat: ne cui ſit poſtea liberū ā diſſimulare ā ſubtrahere ſe. vñ ⁊ alligati appellant'. Itē teſtes dcī qꝛ teſtamento adhiberi ſolent. ſic ſignatores q̄ teſtamēta ſignēt ¶ De inſtrumentis legalibus. 2

Voluntas gn̄ale nomen oim legaliū inſtrumentoꝝ. q̄ qꝛ nō vi ſʒ voluntate ꝓcedit: iō tale nomē accepit. Teſtamentū vocatū qꝛ n̄ teſtator mortuꝰ fuerit: nec ꝯfirmari p̄t nec ſciri q̄đ in eo ſcriptū ſit. qꝛ clauſū ⁊ obſignatū ē. ⁊ inde dcm teſtamētū. qꝛ nō vʒ n̄ pꝰ teſtatoris monumentū. vnde ⁊ apl's. Teſtamentū inq̄t in mortuis ꝯfirmatur. Teſtamentū ſane in ſcp̄turis ſcīs nō hoc ſolū dr̄. qđ nō vʒ n̄ teſtatoribꝰ mortuis: ſed oē pactū ⁊ placitū teſtamentū vocabant. nā labā ⁊ iacob teſtamentū fecerūt qđ vtiq̃ etiā int' viuos valeret. Pōs. Aduerſū te teſtamentū diſpoſuerūt hoc ē pactūq innūabilia talia. Tabule teſtamēti iō appellate ſūt. qꝛ ante carte ⁊ mēbranaꝝ vſū in tabul' dolatis nō ſolū teſtamēti: ſed ēt epl'aꝝ alloq̄a ſcribebant. vñ ⁊ portitores eaꝝ tabularij vocant'. Teſtamentū iuris ciuilis ē. v. teſtiū ſignis ſignatū ſubſcripcōe firmatū. Teſtamentū iuris p̄torij ē vij. teſtiū ſignis ſignatū: ſed illud apđ ciues fit. inde ciuile iſtud apđ p̄tores. inde iuris p̄torij. Olographū teſtamentū ē manu autoris totū ꝯſcriptū atq̃ ſubſcriptū. vñ ⁊ nomē accepit. Greci. n. olo totū. graphm l'rām dicūt. Irritū teſtamentū ē ſi is q̄ teſtatus ē capite diminutꝰ ē. ā ſi nō rite factū ſit. Inofficioſū teſtamentū ē qđ fruſtra liberis exheredatis ſine officio nāl'is pietatis i extneas ꝑſonas redactū ē. Ruptū teſtamentū inde vocat' eo qꝛ naſcēte poſtumo neq̃ exheredato noiatim neq̃ herede inſtituto diſrumpit'. Suppreſſum teſtamentū ē qđ in fraude heredū vel legatarioꝝ nō ē palā ꝓlatū. qđ ſi nō latet tn̄ ſi predcīs ꝑſonis nō ꝓferat': ſupprimi tn̄ videt'. Nūcupatio ē quā in tabul' cerifq̃ teſtator recitat. d. Hec vt in tabul' hijs cerifq̃ ſcripta ſūt ita dico. ita lego. itaq̃ vos ciues rōmi m̄ teſtimoniū ꝑhibete ⁊ hoc dr̄ nūcupaº. nuncupare em̄ ē in palā noiare ⁊ ꝯfirmare. Ius liberoꝝ eſt cōiugiū ſine liberis inuicē ꝓ loco pignoꝝ hereditatis altna ꝯſcripº. Codicellū vt veteres aiunt ſine dubio ab autore dcm q̄ hoc ſcripture genꝰ inſtituit. Eſt aũt ſcp̄tura nulla indigēs ſolēnitate vboꝝ ſʒ ſola teſtatoris voluntate q̄licūq̃ ſcp̄ture ſignificatione expꝛſſa. cꝰ beneficio voluntatibꝰ defunctoꝝ eē ꝯſtat ſubuentū ꝓpter legaliū vboꝝ difficultatē ā certe ꝓpt' neceſſitatē adhibēdoꝝ ſolemniū: ita vt q̄ titulū ſcribit eiuſdē ſcp̄ture codicellū vocet. ſic aũt codicellꝰ fit vice teſtamēti: ita epl'a vice codicelloꝝ. Cretio ē certꝰ dieꝝ nūs in q̄ inſtitutꝰ heres ā accipit hereditatē. aut finito tp̄e cretionis excludiē nec liberū ē illi vltra capiēdi hereditates. Cretio aũt appellata eſt quaſi decretio id eſt decernere vel cōſtituere. vt puta ille. heres eſto michi: additur.

cernitq; infra tot dies. Accundãꝝ aũt heredi
tatũ centeſim⁹ ſtatutus erat dies. q̃bꝰ nõ eſt
cretio adiecta. Fidei cõmiſſuz: dictũ ut fiat q̇d
a defuncto cõmittit. Nã fides dicta eo q̇d fiat
q̇d tamẽ non in directis verbis. ſed ꝑcatiuis
expoſcit. Pactum d̄r int̄ partes ex pace cõue
niẽs. ſcriptura legibus ac moribus compro
bata et dictum pactum quaſi ex pace factum
ab eo q̇d eſt pango. vnde et pepigit fedus
Placitũ q̧ſ ſimilit̄ ab eo q̇d placet. Alij dicũt
pactũ eſſe q̇d volẽs q̃s facit. placitũ vero eciã
nolens cõpellitur. veluti quando quiſq; para
tus ſit in iudicio ad reſpondendũ. q̇d nemo po
teſt dicere pactum ſed placitum. Mandatum
dictũ q̇d olim i commiſſo negocio. alter altri
manum dabat. Ratum vero q̃ſi racionabile
⁊ rectum. vnde et qui pollicetur dicit. ratũ eſſe
ꝓfiteor. hoc ẽ firmum. atq; ꝑpetuum; rite autẽ
eſſe non recte. ſ; ex iure. Cirographũ. caucio l̄
ſcripcio dnarũ inſtar cartharꝝ. grece eni manũ
ſcriptũ d̄r caucio. Empcio ⁊ vendicio eſt reꝝ
commutacio atq; cõtract⁹. ex cõueniẽcia rei
ens. Emptio aũt dicta. q̇d a me tibi ſit. vendi
cio q̃ſi venũdacio ꝟ a nundinis. Donacio eſt
cui⁹ lib; rei trãſactio. Dictũ aũt dicũt donacõ
nem. q̃ſi domi actiõez. ⁊ dotẽ q̃ſi do itẽ. Precedẽ
te enim i nupcijs donacione. dos ſeq̃tur. Nam
antiqu⁹ nupciaꝝ erat ritus. ꝗ ſe maritus et
vxor inuicẽ emebãt. ne videret̄ ancilla vxor
ſic habem⁹ i iure. Inde eſt q̇d ꝑcedente donaci
cioẽ viri. ſequit̄ dos vxoris. Donacio vſu fruc
tuaria ideo d̄r. ꝗ donator ex ea vſũ fructum
ad huc retinet. ſeruato cui donatum eſt iure
Donacio directa ideo nũcupat̄. ꝗ ⁊ iure ⁊ vſu
ſtatĩ tranſit in alterum. nec vltra inde aliquid
ad ius donatoris retorquet̄. Condicioẽs teſti
um ſunt ꝓprie. ⁊ dicte condicõẽs. a cõdicendo
quaſi cõdicõẽs. ꝗ nõ ibi teſtis vnus iurat ſ;
vel duo vel plures. Nõ eni i vni⁹ ore ſed i duo
rum. aut triũ teſtiũ: ſtat omẽ verbũ. Itẽ cõdi
tiones. q̇d inter ſe cõueniat ſermo teſtium
q̃ſi condictiones. Stipulacio eſt ꝓmiſſio vel
ſponſio. vnde et promiſſores ſtipulatores vo
cãtur. Dicta aũt ſtipulacõ a ſtipula. Veteres
enim quando ſibi aliq̃d ꝓmittebant. ſtipulã
tenẽtes frãgebãt quã iteꝝ iũgẽtes ſpõſiones
ſuas agnoſcebãt. Sacr̄mẽtũ eſt pign⁹ ſpõſio
nis võtũ ãt ſacr̄mẽtũ ꝗ violare q̇d quiſq; pro
mittit ꝑfidie ẽ

¶ De rebus iij

Hereditas ẽ res que morte alicuius
ad quẽpiã ꝑuenit vel legato teſta
mento vel poſſeſſione retẽta. Dicta
aũt hereditas a reb⁹ additis. ſiue
ab ere ꝗ qui poſſidet agrũ et cenſũ ſoluit inde
⁊ res. Res ſũt que i nrõ iure cõſiſtũt. Iura aũt
ſũt. que ã nobis iuſte poſſidẽtur nec aliena ſũt
Dicta aũt res a recte habẽdo. ius a iuſte poſſi
dendo. Hoc eni iure poſſidetur q̇d iuſte. hoc rcẽ
q̇d bene. Q̇d aũt male poſſidet̄ alienũ ẽ. Male
aũt poſſidet qui vel ſuis male vtit̄. vel aliena ꝑ
ſumit. Poſſidet aũt iuſte. qui nõ irritat̄ cupi
ditate. Qui aũt cupiditate tenet̄. poſſeſſ⁹ ẽ nõ
poſſeſſor. Bona ſũt honeſtoꝝ ſeu nobiliũ. q
ꝓ inde bona dicũt̄. vt nõ habeant turpem vſũ
ſ; ea homines ad res bonas vtantur. Peculiũ
ꝓprie minoꝝ ẽ ꝑſonaꝝ ſiue ſeruoꝝ. Nã peculi
um ẽ ꝗ pater vel dñs filiũ ſuũ vel ſeruũ ꝓ ſuo
tractaẽ arbitrio patit̄. Peculiũ aũt a pecudib⁹
dictũ. i quib⁹ veterũ cõſtabat vniuerſa ſub
ſtancia. Bonorum poſſeſſio ẽ ius poſſeſſiõis
certo ordie certoq; titulo acq̃ſita. Inteſtata
hereditas ẽ. que teſtamẽto ſcripta nõ eſt. aut
ſi ſcripta ſit iure tñ nequaq̃ ẽ edita. Caduca
inde dicũt̄. ꝗ eius heredes ceciderunt. Familia
erciſcunde ẽ diuiſio hereditatis inter heredes
Erciſcunda enim apud veteres diuiſio nuncu
pat̄. Cõmunis diuiſio eſt. inter eos quibus
cõmunis res eſt que actio iubet poſtulantib⁹
hijs arbitrum dari. cui⁹ arbitratu res diui
dantur. Finium regendorum actio dicta eo
q̇d per eam regantur fines vtriq; ne diſſipent̄
dũmõ nõ ãguſtiore quiq; pedũ loco ea ꝯtrouẽ
ſia ſit. Locacõ ẽ res ad vſuz data cũ diffinicõe
mercedis. Conductio ẽ res in vſuz accepta cum
cõſtituta mercede. Res credita eſt que in obli
gatione ita deducta eſt vt ex tempore quo res
contrahebatur. certum ſit eas de ferre. Vſura
eſt incrementum fenoris ab vſu eris crediti
nuncupata. Commodum eſt id quod noſtri
iuris eſt et ad alios temporaliter tranſlatum
eſt commodum temporis q̃mdiu apud eum
ſit vnde ⁊ commodum dictum eſt. Precariũ
eſt dum prece creditor rogatus ꝑmittit debi
torem in poſſeſſione fundi ſibi obligati demo
rari. et ex eo fructus capere. Et dictum precari
um. quia prece additur. quaſi precadium. r
ꝑ d. littera commutata. Mutuum appellatum
eſt. ꝗ id q̇d a me tibi datur. ex meo tuum ſit
Depoſitum eſt pignus commendatum ad tẽ
pus quaſi diu ꝑoſitum. De ponere autẽ quis
videtur. cum aliquid metu furti icendij. nau
fragij. apud alium cuſtodie cauſa deponit
Intereſt aũt in loquendi vſu inter pignus et
arram. Nam pignus eſt quod datur propt̄
rem creditã que dũ redditur ſtatim pignus
aufertur. Arra vero ẽ primum q̇d pro re bone
fidei contracta empta ex ꝑte datur. et poſtea
complet̄. Eſt eni arra cõplenda non eni aufe
renda vnde qui hab; arrã nõ redd; ſic pign⁹
ſ; deſiderat plenitudinez. ⁊ dicta arra a re pro

qua traditur. Item inter pignus ⁊ fiduciã et
ipotecã hoc intereſt. Pignus eſt eñ q̄d ꝓpter
rem creditam obligat᷑. cuius rei poſſeſſionem
ſolam ad tp̄s ↄſequit᷑ creditor. Ceteꝝ dñiũ pe
nes debitorē eſt. Fiducia eſt cũ res aliqua ſũ
mende mutue pecunie grã vel mancipat᷑: vel ĩ
iure credit᷑. Ypoteca eſt cũ res aliqua ↄmoda
tur ſine depoſitiõe pignoris pacto vel cautione
ſola interueniente. Momentũ dictũ a tp̄is bre
uitate vt tam cito q̄ ſtatũ ſaluo negocio refor
met᷑ nec in vllã morã ꝓduci debeat q̄d repeti
tur. ſicut nec vllũ ſpaciũ eſt momenti. cuius
tam breuis eſt tp̄is punctus vt in aliquã mo
ram nullo mõ ꝓducatur. Inſtrumentũ ē vnde
aliquid ↄſtruim᷒. vt cultus. calam᷒. aſcia in
ſtructũ q̄d p inſtrumentũ efficit᷑. vt baculus
codex. tabula. Vſus quo ĩ re inſtructa vtimur
vt in baculo innitere. in codice legere. in tabu
la ludere: ſed ⁊ ipē fructus agroꝝ. q̄ eo vtimur
vſus vocatur. Hec ſunt tria illa. Vſus fructus
aũt võcatus. q̄ ſolo vſu habetur eius fruct᷒ ma
nente apud alium iure. Vſucapio eſt ademp
tio dominij. p ↄtinuationē iuſte poſſeſſionis.
vel biennij vel alicuius tp̄is. Mancipatio dcã
eſt. q̄ res manu capit᷑. Vnde oportet euꝫ qui
mancipiũ accipit cõprehendere idipſũ quod
ei mancipio datur. Ceſſio eſt ꝓprie rei ↄceſſio
ſicut ē illud. cedo iure ꝓpinquitatis. Cedere eñ
dicimus. q̄ ↄcedere ꝟ que ꝓpria ſunt. nam alie
na reſtituim᷒ nõ cedimus. Nã cedere ꝓprie dicit᷑
qui ↄtra veritatem alicui ↄſentit vt cicero. Ceſ
ſit inquit ampliſſimi viri autoritate vel potius
paruit. interdictũ eſt q̄ a iudice nõ in perpetu
um: ſed ꝓ reformando momento ad tp̄us inte
rim &. ſalua ꝓpoſitione actionis eius. Preciũ
vocatũ eo q̄ prius illud damus. vt ꝓ eius vi
ce rem quã appetimus poſſidere debeam᷒. Com
merciũ dictũ a mercib᷒ quo noĩe res venales
appellam᷒. Vnde mercatus & cetus multoꝝ
hoim qui res vendere vel emere ſolent. Integri
reſtitutio eſt cauſe vel rei reparatio. Cauſa redĩ
tegratur q̄ vi poteſtatis expleta nõ eſt. Res re
dintegrat᷑ que vi poteſtatis ablata atqꝫ extor
ta eſt.:

¶ De criminib᷒ in legē ↄſtitutis. iiij.

Crimen a carendo nomē accepit. vt
furtũ. falſitas ⁊ cē que nõ occidunt.
ſed infamant. Facinus dcũm a fa
ciendo malũ q̄d noceat alteri. Fla
giciũ a flagitando corruptelã libidinis q̄d no
ceat ſibi. Hec duo ſunt gñа omnium pccõꝝ.
Vis eſt virtus ptãtis per quam cã ſiue res vel
aufertur vel extorquet᷑. Vis priuata eſt ſi quis
q̄ ante iudiciũ armatis hoibus quemq̄ a ſuo
deiecerit vel expugnauerit. Vis publica eſt ſi
quis ciuē ante ppl̄m vel iudicē vel regem appel
lantē necauerit. aut torſerit. ſiue verberauerit
vel vinxerit. Dolus eſt mẽtis calliditas ab eo
q̄ deludat. Aliud eñ agit ⁊ aliud ſimulat. Pe
tronius aliter eſtimat dicens. Quid ē iudices
dolus. Nimiꝝ vbi aliquid factũ eſt q̄d legi do
let. habetis dolum accipite nunc maliꝫ. Calũ
nia eſt iurgiũ aliene litis. a caluendo ꝟ decipi
endo dcã. Falſitas appellata a fando aliud q̄
veꝝ eſt. Iniuria eſt iniuſticia. hinc eſt comi
cos. Iniuria ē qui audet aliquid ↄtra ordineꝫ
iuris. Seditio & diſſenſio ciuiũ q̄ ſeorſũ alij
ad alios eunt. Nã hij maxime turbacõe reꝝ
⁊ tumultu gaudent. Sacrilegiũ ꝓprie eſt ſacra
rum reꝝ furtum: poſtea ⁊ in ydoloꝝ cultu heſit
hoc nomen. Adulteriũ eſt illuſio alieni ↄiugij
q̄ q̄ alter alterius thoꝝ ↄmaculauit: adulte
rij nomen accepit. Stupꝝ raptus ꝓprie eſt illi
citus coitus a corrũpendo dictus vnde ⁊ q̄ rap
to potitur ſtupro fruitur. Homicidij vocabulũ
ↄpoſitum eſt ex hoie ⁊ cede. Qui eñ cedem in ho
minē feciſſe cõptus erat: homicidã veteres ap
pellabant. Parricidij actio non ſolũ in eũ da
batur: qui parentem ꝟ qui patrem vel matrem
intereniſſet: ſed ⁊ in eũ qui fratrem occiderat
⁊ dictũm parricidiũ quaſi parentis cediuum. In
terneciei iudiciũ in eum dabat᷑ qui falſũ teſti
moniũ fecerat. ⁊ ob id hoiem occiderat. Accu
ſatorem eius poſſeſſio bonoꝝ ſequebat᷑. Intẽ
neciei aũt ſignificatio eſt quaſi hois quedaꝫ
necatio. Nã prepoſitionē inter preponebãt ne
Neuius. Mare interbibere. Et plautus. Interbi
ere mare. vel ebibere ⁊ eluere. Furtum eſt rei a
liene clandeſtina ↄtractio. a furuo idem fuſco
vocatũ. q̄ in obſcuro fit. Furtum autē capita
le crimen apud maiores fuit ante penam qua
drupli. Peruaſio eſt rei aliene manifeſta pre
ſumptio. Furtum aũt earundē reꝝ fit. que de
loco in locum transferri poſſunt. puaſio autē
⁊ earum que transferuntur. ⁊ earum que im
mobilia ſunt. Inficiatio eſt negacõ debite rei
cum a creditore depoſcitur. Iteꝫ ⁊ abiuratio ꝟ
rei credite abnegatio. Ambitus iudiciũ in euꝫ
eſt qui largiorem honorē capit ⁊ ambit amiſ
ſurus dignitatem quã munere inuadit. Pecu
latus iudiciũ in eos datur qui fraudeꝫ erario
faciunt. pecuniãqꝫ publicam interuertũt. Nã
a pecunia peculatũ eſt iudicium. Non autem
ſic iudicatur furtũ reipublice ſicut rei priuate
Nam ille ſic iudicatur vt ſacrilegus. quia fur
eſt ſacrorum. Repetundarum accuſator qui
pecunias a ſocijs cepit. In hoc iudicio reus ſi
ante moriatur: in bona eius iudicium reddit᷑
Inceſti iudicium in virgines ſacratas: ſiue in

ꝓpinquas ſanguine ꝯſtitutū eſt. Qui enim ta
libus miſcent̄ inceſti ꝟ inceaſti habētur. Maie
ſtatis reatu tenent̄ hii qui regiā maieſtatē de
ſeruerunt vel violauerūt. vel qui rempublicā
ꝓdiderunt vel cū hoſtibus ꝯſenſerūt. Piaculū
dcūm ꝙ expiari pōt. ꝯmiſſa ſunt enī q̄ erant
quoq̊ ordine expianda.

De penis in legibus ꝯſtitutis.

V.

Multipliciter malū appellat̄. vnum
qḋ homo facit. alterꝝ qḋ patit̄. Qḋ
facit peccatū eſt. qḋ patit̄ pena. Ma
lum aūt tunc plenū eſt cū ⁊ preter
itum eſt. ⁊ impēdit vt ſit dolor ⁊ metus. Pena
dicta ꝙ puniat. Eſt aūt epitetū nomen ⁊ ſine
adiectione. non hꝫ plerumq̧ ſenſū. adiicis pe
na carceris. pena exilii. pena mortis ⁊ imples
ſenſū. Suppliciū ꝓprie dicitur nō quō quis pu
nit̄: ſed qui ita damnat̄ vt bona eius ꝯſecren
tur ⁊ in publico redigant̄. Nam ſupplicia dice
bant̄ ſupplicamenta. Et ſuppliciū dicitur de cuꝰ
damnacōe delibat̄ aliquid a deo. vnde ⁊ ſup
plicate. Octo gnā penaꝝ in legibꝰ ꝯtineri tuli
us ſcribit. ſ. damnū. vincula. talionē. verbera
ignominiū. ſeruitutē ⁊ mortem. Hiis nāq̧ pe
nis vindicat̄ omne perpetratū pctm̄. Damnū
a diminutione rei vocatū. Vincula a vinciēdo
ꝟ artando dcā eo ꝙ ꝯſtringant atq̧ retineāt.
vel ꝙ vi ligant colla. Compedes dcē ꝙ ꝯtinēt
pedes. Pedice ſunt laquei quibus pedes illaq̄
ant̄. dicte a pedibꝰ capiendis. Cathene aūt ꝙ
capiendo tenent vtraq̧ veſtigia ne ꝓgredian
tur. Item cathene ꝙ ſe capiendo teneāt pluri
mis nodis. Manice ſunt vincula quibꝰ manꝰ
capiunt̄. licet ⁊ manice tunicaꝝ ſint. Neruus
eſt vinculū ferreū quo pedes vel etiā ceruices i
pediunt̄. Boya eſt torques damnatoꝝ quaſi
iugū boum. ex gn̄e vinculoꝝ eſt. Carcer i quo
cuſtodiunt̄ noxii. Et dictus carcer ꝙ eo hoīes
coerceant̄. includanturq̧. q. arcens ab arcen
do. ſ. Locū aūt in quo ſeruant̄ noxii carcerem
dicimus nūo tm̄ ſingulari vnde vero emittun
tur quadrige carceres vōmus numero tm̄ plu
rali. Verbera dicta. ꝙ cū agitant̄ aerē verbe
rant. Hinc flagra ⁊ plage ⁊ flagella. ꝙ cū fla
tu ⁊ ſtrepitu in corpe ſonant. Nam plage q̄ſi
flage: ſed plage ⁊ flagra prime poſicōis ſunt
flagella aūt p diminutionē dicta. Anguilla ē
qua coercent̄ in ſcolis pueri que vulgo ſcutica
dr̄. Fuſtes ſunt quibꝰ p criminibꝰ iuuenes fe
runt̄: appellati ꝙ prefixi in foſſis ſtent: quos
palos ruſtici vocant. Vectes dicti ꝙ manibus
vectent̄. vnde oſtia ſaxaq̧ vellunt̄. ſed hii ad
penas legū non ptinēt. Virge ſunt ſummitates
frondiū arborūq̧. dicte ꝙ virides ſunt. vel ꝙ vi
geant arguendi. q̄ ſi leuis fuerit virga ē. ſi cer
te nodoſa vel aculeata ſcorpio rectiſſimo noīe
vocatur. ꝙ arcuato vulnere in corpꝰ infigitur.
Ictus ꝓprie flagelloꝝ ſunt ab agitando vocati.
Vngule dicte ꝙ effodiant. hee ⁊ fidicule. q̄a
hiis rebꝰ in eculeo torquent̄ vt fides inueniat̄.
Eculeus aūt dictus ꝙ extendat. Tormenta ve
ro ꝙ torquendo mentē inueniant. Eſt ⁊ lautū
na ſupplicii genus ad verberandū aptū. inuē
tum a tarquino ſupbo ad penas ſceleratoꝝ. Iſ
te eīi prior latumnas. tormenta. fuſtes. metal
la atq̧ exilia adinuenit. ⁊ ipſe prior ex regibꝰ
exiliū meruit. Talio eſt ſimilitudo vindicte vt
taliter quis patiatur vt fecit. Hoc enī ⁊ naturā
⁊ lege eſt inſtitutum. vt ledentē ſimilis vindi
cta ſequatur. Vnde ⁊ illud eſt legis. Oculum
ꝓ oculo ⁊ dentem ꝓ dente. Talio aūt nō ſolū
ad iniuriā referendā: ſed etiam pro beneficio
reddendo ponit̄. Eſt enim ꝯmunis ſermo ⁊ iniu
rie ⁊ beneficientie. Ignominiū dictū eo ꝙ deſi
nat habere honeſtatis nomē is qui in aliquo
crimine deprehēndit̄. Dictum aūt ignominiū
quaſi ſine noīe. ſicut ignarus ſine ſcientia. ſic
ignobilis ſine nobilitate. Hoc q̧ ⁊ infamium
quaſi ſine bona fama. fama autem dicta quia
fando ꝟ loquendo pūagatur per traduces lin
guaꝝ ⁊ aurium ſerpens. Eſt autem nomen et
bonaꝝ rerum ⁊ malarum. Nam fama felicita
tis interdum eſt vt illud eſt illuſtris fama qḋ
laus eſt malarum. vt virgilius. Fama malū
quo nō aliud velocius vllum. Fame autē no
men certi locū non habet. ꝙ plurimum men
dax eſt adiiciens multa. vel demutans de veri
tate: q̄ tamdiu viuit q̄diu non ꝓbatur. At vbi
probaueris eſſe fama ceſſat. ⁊ exinde res noī
natur: nō fama. Exilium dictum quaſi extra
ſolum. Nam exul dr̄ qui extra ſolum eſt. Vn
de poſtliminiū redeuntibꝰ hoc eſt de exilio redu
cendis qui ſunt eiecti in iniuria id eſt extra li
men patrie. Diuiditur aūt exiliū in relegatis
⁊ deportatis. Relegatus eſt quem bona ſua ſe
quunt̄. deportatus quē nō ſequunt̄. Proſcrip
tio exilii ꝓcul damnatio quaſi porro ſcriptio.
Item ꝓſcriptus. ꝙ palam ſcriptus. Metallū
eſt vbi exules deputant̄ ad eruendam venā.
marmoraq̧ ſecāda in cruſtis. Seruitus a ſer
uando vocata. apud antiquos enī qui in bello
a morte ſeruabant̄ ſerui vocabantur. Hec eſt
ſola maloꝝ omnium poſtremo que liberis oī
ſupplicio grauior eſt. nā vbi libertas periit: v
na ibi perierunt ⁊ oīa. Mortiū vero diuerſi ca
ſus. ex quibus crux vel patibulum in quo ho
mines appenſi cruciantur vel patiuntur. vnde
⁊ noīa habent. Patibulum ei vulgo furca dr̄
quaſi ferens caput. ſuſpenſū ei ⁊ ſtrangulatū

hec examinat. ſed patibuli minoꝛ pena ꝙ̃ cru
cis. Nam patibulū appenſos ſtatī examinat.
crux āt ſubfixos diu cruciat vñ ⁊ in euāgelio
latronibꝰ vt morerent᷑. ⁊ de ligno añ ſabba
tū deponerent᷑. crura ꝯfracta ſunt q̃ a ligno ſuſ
penſi: cito mori nō poterāt. In ipõ qꜫ genere ne
cis differt Crudelius ē em̄ in aq̃ extingui: igni
bꝰ vri. frigoꝛe ⁊ fame necari. canibus ⁊ beſtijs
exponi. Nā ferro mori. etas qꜫ maioꝛ optauit.
Gladiꝰ em̄ ſine grauioꝛi cruciatu compēdioſa
moꝛte vitā ſinire nouit. Culleuꝫ ē parricidale
vaſculū ab occulendo .i. claudēdo dictū. Eſt aūt
vter ex coꝛio factꝰ ī q̃ parricide cū ſimia ⁊ gallo
⁊ ſerpēte incluſi. in mare p̄cipitant᷑ Omniū āt
iſtaꝝ moꝛtiū genꝰ aīaduſio nominat᷑. Anim
aduſio ē qñ iudex reuꝫ punit ⁊ dr̄ aīaduerte
re .i. animū illuc vertere. intēdere vtiqꜫ ad puni
endū reū q̄ iudex eſt. Jõ aūt romani aquaꝫ ⁊
ignē interdicebāt quibuſdā dānatis: q̄ aer
⁊ aq̃ cūctis patet. ⁊ oībꝰ data ſūt: vt illi ñ fru
erent᷑ qđ oībꝰ p natura ꝯceſſum eſt.:

De tempoꝛibus.

De cronice vocabulo .i. De momētis ⁊ horis.
ij. De diebus. iij. De nocte. iiij. De ebdomada
v. De menſibꝰ. vi. De ſolſticijs ⁊ equinoctijs
vij. De tēpoꝛibꝰ anni. viij. De annis ⁊ iubileis
ix. De olimpiadibꝰ ⁊ luſtris. x. De ſecul̄ ⁊ eta
tibꝰ. xi. De diſcretõne tempoꝝ. xij.:

De cronice vocabulo. vi.

Cronica grece dicit᷑ que
latine tempoꝛum ſeries
appellatur: qualeꝫ apd̄
grecos euſebius ceſari
enſis epiſcopus edidit
⁊ iheronimus preſbiter
in latinam linguam cō
uertit. Cronos em̄ gre
ce latine tempus interpretatur.

De momentis ⁊ horis.

Tempora autē momentis. horis. die
bus. mēſibꝰ. annis. luſtris. ſeculis
etatibꝰ diuidunt᷑. Momētū ē mini
mū atqꜫ āguſtiſſimū tēpꝰ a motu
ſiderꝝ dictū. Eſt em̄ extremitas hore in breuibꝰ
interuall̄ cū ſol aliq̃d ſibi cedit atqꜫ ſuccedit.
Hora grecū eſt nomē. ⁊ tñ latinū ſonat. Ho
ra em̄ finis eſt tēpis: ſicut ⁊ hore ſūt fines ma
ris fluuioꝝ ⁊ veſtimentoꝝ.

De diebus.

Dies ē pñtia ſol̄: ſiue ſol ſup̄ terras
ſicut nox ſol ſub terris Vt em̄ dies
⁊ nox ſit: cauſa ē. aut ſup̄ terrā ſol
aut ſub terris dies legitimꝰ. xxiiij.
horaꝝ eſt vſqꜫ dū dies ⁊ nox ſpatia ſui curſus
ab oriēte vſqꜫ ad aliū occidentē ſoleꝫ: celi volu
bilitate ꝯcludat Abuſiue āt dies vnꝰ ē ſpatiū
ab oriēte ſole vſqꜫ ad occidentē. Sūt autē diei
ſpacia duo inł diurnū ⁊ nocturnū ⁊ ē dies q̃deꝫ
horaꝝ. xxiiij. ſpatiū āt horarū. xij. Vocatus āt
dies a p̄te meliore. Vñ ⁊ in vſu ē vt ſine ꝯmēo
ratõne noctis: numeꝝ dicamꝰ dieꝝ: ſicut ⁊ in
lege dīna ſcriptū ē. factū ē veſpere ⁊ mane dies
vnꝰ. Dies ſm̄ egyptios inchoat ab occaſu ſo
lis ſm̄ p̄ſas ab oꝛtu ſolis. ſcđm athenienſes a
ſexta hora diei. ſcđm romanos a media nocte
Vñ ⁊ tunc gallicinium ē quoꝝ vox diei oñdit᷑ p̄
conium qñ ⁊ meſonictiꝰ afflatus ſit. Dies dicti a
dijs quoꝝ noīa romani quibuſdaꝫ ſideribꝰ ſa
crauerūt. Primū em̄ diē a ſole appellauerūt:
qui p̄nceps ē oīm ſiderū: ſicut ⁊ idē dies caput
ē cūctoꝝ dieꝝ. Secūdū a luna q̄ ſoli ⁊ ſplendo
re ⁊ magnitudine proxima ē: ⁊ ex eo mutuat lu
men. Tertiū a ſtella martis q̄ veſper vocatur.
Quartū a ſtella mercurij quā quidā candidū
circulū dicūt. Quintū a ſtella iouis quā feton
tē aiūt. Sextū a veneris ſtella quā luciferū aſſe
rūt: que inter omnia ſidera plus lucis habet.
Septimuꝫ a ſtella ſaturni: que ſexto celo loca
ta. xxx. annis fertur explere curſum ſuuꝫ. Pro
inde autem ex hijs ſeptem ſtellis noīa diebꝰ
gentiles dederunt eo q̄ p eoſdem aliq̃d ſibi ef
fici eſtimarēt. dicentes habere a ſole ſpiritū a
luna coꝛpꝰ. a mercurio ingenium ⁊ linguaꝫ. a
venere voluptatem. a marte ſanguinem. a io
ue temperantiā. a ſaturno humoꝛem Tal̄ q̃p
pe extitit gentiliuꝫ ſtulticia: qui ſibi finxerant
tam ridiculoſa figmenta. Apud hebreos autē
dies prima vna ſabbati dicitur: q̃ apud nos
dies dominicus eſt quē gentiles ſoli dedicaue
runt. Secūda ſabbati. ſecunda feria: quē ſecu
lares diē lune vocāt. Tertia ſabbati. iij. feria:
quē illi diē martis vocant Quarta ſabbati. iiij.
feria: qui mercurij dies dicit᷑ a paganis Quin
ta ſabbati. v. feria eſt. ideſt quintus a die do
minica qui apud gentiles iouis vocatur. Sex
ta ſabbati. vi. feria eſt que apud eoſdē paga
nos veneris nuncupatur. Sabbatū autē ſepti
mꝰ a dominico die eſt: quē gentiles ſaturno de
dicauerūt ⁊ ſaturni nominauerūt. Sabbatuꝫ
auteꝫ ex hebreo in latinū requies interpretat᷑
eo q̄ deꝰ in eo requieuiſſet ab omnibꝰ opibꝰ
ſuis. Meliꝰ autem in vocabulis dierum de ore
xp̄iano ritus loquēdi eccl̄iaſticus p̄cedit. Ta
men ſi quē foꝛte ꝯſuetudo traxerit vt illud exe
at ex oꝛe q̄ improbat coꝛde. intelligat illos
omnes: de quoꝝ nominibꝰ appellati ſūt hij di
es homines fuiſſe. ⁊ propter beneficia quedā
moꝛtalia q̄ plurimū potuerunt ⁊ inuenerunt

in hoc ſeculo delati ſunt eis ab amatoribꝰ ſuis diuinū honores et in diebꝰ et in ſideribꝰ ſed primū a nominibꝰ hominū: ſidera nūcupata: et a ſideribꝰ dies ſunt appellati. A fando autē ferie nūcupate ſūt ꝙ in eis nobꝭ ſit tempꝰ dictionis et in diuino vel humano officio fieri: ſed ex hijs feſti dies hominū cauſa inſtituti ſūt feriati cā diuinorū ſacrorū. Partes diei tres ſunt. mane. meridies. et ſuprema. Mane lux matura et plena: nec iā crepuſculū. Et dictū mane a manu. manū enī antiqui bonū dicebāt. Quid enim melius luce? Alij mane exiſtimāt vocari idest dijs a manibꝰ: quorū ꝯuerſatio a luna ad terraȝ ē. Alij putāt ab aere: ꝙ manꝰ idest rarus ē atqȝ perſpicuꝰ. Meridies dictꝰ quaſi medidies. hoc eſt medius dies: vel ꝙ tūc purior dies eſt. Merum enim purū dicit. In toto enī die nihil clariꝰ meridie: quando ſol e medio celo rutilat: et omnē orbem pari claritate illuſtrat. Suprema eſt poſtrema pars diei quādo ſol curſū ſuū in occaſū vertit: dicta eo ꝙ ſupereſt ad partē vltimā diei. Serū vocatū a clauſis ſeris qñ iā nox venit vt vnuſquiſqȝ ſomno tutior ſit. Hodie qſi hoc die et quotidie non cotidie vt ſit quot diebꝰ. Cras qđ eſt poſtea. Externū eſt pridie et dictū externum ab eo qđ iam dies ipſe ſit a nobis extraneꝰ et pretereundo alienꝰ. Pridie autem quaſi priori die. Perendie. idest pante die vel in anceſſum pꝛius.

De nocte. viij

NOx a nocendo dicta eo ꝙ oculꝭ noceat. Que idcirco lune ac ſiderū lucem habet. ne indecora eēt et vt ꝯſolaretur omnes nocte operantes: et vt quibuſdaȝ animātibꝰ que lucē ſolis ferre nō poſſunt ad ſufficientiā tempaiuntur. Noctis autē et diei alternatio ꝓpter viciſſitudinē dormiendi et vigilandi effecta eſt et vt operis diurni laborem noctis requies tempet. Noctē autem fieri dicūt. aut quia longo itinere laſſatur ſol et cū ad vltimū celi ſpatium peruenit elangueſcit ac tabefactꝰ efflat ſuos ignes: aut ꝙ eadem vi ſub terras cogitur: qua ſup terras pertulit lumen et ſic vmbra terre noctē facit. Vñ et virgilius. Ruit oceano nox inuoluens vmbra magna terramqȝ poluqȝ. Noctis partes ſeptē ſūt. veſper. crepuſculū. conticiniū. intempeſtum gallicinīu matutinū. diluculū. Veſper a ſtella occidentali vocatur: qui ſolem occiduū ſequitur et tenebras ſequentes precedit. De q virgiliꝰ Ante diem clauſum ꝯponet veſp olimpo. Tenebre autē dicte ꝙ teneant vmbras. Crepuſculū eſt dubia lux. Nam creperū dubiū dicimꝰ hoc eſt inter lucem et tenebras. Conticiniū eſt qñ omnia ſilent. Conticeſcere enī ſilere ē. Intempeſtum eſt mediū et inactuoſū noctis tempꝰ: qſi agi nihil poſſit et omnia ſopore quieta ſūt. Nā tempꝰ p ſe nō intelligitur niſi p actus humanos. Mediū autē noctis actu caret. Ergo intēpeſta: inactuoſa qſi ſine tēpore. hoc ē ſine actu per quē dinoſcitur tēpꝰ. vñ eſt. Intempeſtiue veniſti. ergo intēpeſta dicitꝰ ꝙ caēt tēpe idest actu. Gallicinīu ꝓpter gallos lucis ꝓnuntios dictū. Matutinū eſt inter abſceſſum tenebrarū et aurore aduentū. et dictū matutinū ꝙ hoc tempꝰ incohante mane ſit. Diluculū quaſi iā incipiens pua diei lux. Hec et aurora q ſolem precedit. Eſt autē aurora diei clareſcentis exordiū et primꝰ ſplendor aeris qui grece eous dicitur quā nos p deriuatōnē auroā vocamꝰ: qſi euroā. Vñ eſt illud. Et letus eois eurus equis eoaſqȝ aties.

De ebdomada. viij

EBdomada dicta a numero dierum ſeptē quorū repetitōne et menſes et ānī et ſecula peragūtur Ebda enim greci ſeptē dicūt. hāc nos ſeptimanā vocamꝰ quaſi ſeptē luces. Nā mane lux eſt Octauꝰ aūt dies et primꝰ eſt ad quē redita et q curſus ebdomadis ſeries ordinatꝰ.

De menſibus. ix.

MEnſis nomē eſt grecū de lune noīe tractū. Luna enī mene greco ſmone vocatur. vñ et apud hebreos mēſes legitimi: non ex ſolꝭ circulo: ſed ex lune curſu enumerantur qđ eſt de noua ad nouā. Egypcij autē primi ꝓpter lune velociorē curſū. et ne error ꝯputatōnis eius velocitate accideret ex ſolis curſu diem mēſis adinuenerūt: quo tardior ſolis motus facilꝰ poteāt ꝯprehendi. Januariꝰ menſis a iano dictꝰ cui ſuit ita gentilibꝰ ꝯſecratus vel ꝙ limes et ianua ſit anni. Vñ et bifrons idē ianꝰ pingitur: vt introitus āni et exitꝰ demonſtreꝭ. Februariꝰ nuncupatꝭ a februo .i. plutone cui eo mēſe ſacrificabatur. Nā ianuariū dijs ſupis februarium dijs manibꝰ romani ꝯſecraueerūt. Ergo februarius a februo idest a plutone. non a febre id eſt egritudine nominatur. Martiꝰ appellatur ꝓpter martem romane gentis auctorē. vel ꝙ eo tempore cūcta animantia ad marem agantur et ad ꝯcūbendi voluptatē. Idē appellatur et menſis nouorū quia āni initiū menſis ē marciꝰ. Idem et nouember ab indicijs .ſ. germinū quē eo viridiſcentibus fructibꝰ nouis tranſactū ꝓbatur occaſus. Aprilis ꝑnere dicitur qſi afrodis. grece enim afrodis venꝰ dicitur vel ꝙ hoc mēſe omnia apiunꝭ in flore: quaſi apeltis. Maiꝰ dictus a maia matre mercurij vel a maioribꝰ natu: qui erant principes reipublice

Nam huic menſe maioribꝰ ſequentem vero
minoribꝰ romani ꝯſecrauerūt. Vnde ⁊ iunius
dicit. Antea em̄ populus in cēturias ſeniorꝝ ⁊
iuniorꝝ diuiſus erat. Juliꝰ vero ⁊ auguſtus de
honoribꝰ hoīm iulij ⁊ auguſti ceſarꝝ nūcupati
ſūt. Nā priꝰ quintil ⁊ ſextilis vocabant: quin
tilis ꝙ quintꝰ erat a martio: quē principē an
ni teſtantur eē romani. ſextil ſimilr qꝫ ſextꝰ
ſit. Septēber nomen habet a numero ⁊ imbre
ꝙ ſeptimꝰ eſt a martio ⁊ imbres habet. Sic ⁊
october. nouēber atqꝫ december ex numero ⁊ i
bribꝰ accepērūt vocabula quē numerꝝ decurrē
te decēber finit. ꝓ eo ꝙ denariꝰ numerus prece
dentes numeros claudit. Kalendas autē no
nas ⁊ idus ꝓpter feſtos dies romani inſtitue
rūt. vel ꝓpter offitia magiſtratuū. Jn hijs em̄
diebꝰ ꝯueniebatur in vrbibꝰ. Quidā autē ca
lendas a colendo appellari exiſtimāt. Apud
veteres em̄ omniū menſiū principia coleban
tur: ſicut ⁊ apud hebreos. Jdꝰ autē pleriqꝫ la
tinorꝝ ab edendo dictas putāt ꝙ hijs dies apd
veteres epularētur. None a nūdinis vocate.
nundine enim ſunt publice conuenciones: ſi
ue mercimonia.

De ſolſticijs ⁊ equinoctijs. .x.

Solſtitiū dictum: quaſi ſolis ſtatiū
qꝫ tunc ſole ſtante creſcāt dies vel
noctes. Equinoctiū appellatū ꝙ tūc
dies ⁊ nox: horarū ſpacō equali cō
ſiſtūt duo ſūt autē ſolſtitia. vnū eſtiuū octa
uo kalendarū iuliarꝝ de q̄ tēpe remeare ſol ad
inferiores incipit circulos. aliud hiemale octa
uo kalendarꝝ ianuariarꝝ quo tēpe ſol altiores
incipit circulos petere. Vnde ⁊ hiemalis ſolſti
cij dies minimꝰ ſicut eſtiui maximꝰ inuenitur.
Itē duo ſunt equinoctia vnū vernale ⁊ aliud
autūnale que greci ЄΥΗΡΛΛЄΗΥΛC vo
cant. Sunt autē hec equinoctia die octaua ka
lendarꝝ apriliū: ⁊ octauo kalendarꝝ octobriū
ꝙ annꝰ in duas ꝑtes tantū diuidebat: hoc eſt
in eſtiuum ⁊ in hiemale ſolſtitiū ⁊ in duo emi
ſperia.

De temporibus anni. xi.

Tempora āni ſūt quatuor. ver. eſtas
autūnꝰ ⁊ hiems. Dicta ſūt autē tē
pora a ꝯmunionis tēpamento qꝫ
inuicē ſe humore ſiccitate. calore. ⁊
frigore tempent. Hec ⁊ curricula dicuntur: ꝙ
nō ſtant ſed currūt. Conſtat aūt poſt factum
mundū ex q̄litate curſus ſol tempa inter nos
menſes fuiſſe diuiſa. Quorū tēporꝝ talem vete
res diſcretionē faciunt. vt primo mēſe ver no
uum dicatur. ſecūdo adultū. tercō ꝑceps. Sic ⁊
eſtas in ſuis tribꝰ menſibꝰ. noua. adulta ⁊ ꝑ
ceps. Itē hyems noua. adulta. ⁊ ꝑceps ſiue
extrema. Vn̄ ⁊ illud. Extreme ſub caſu hyemis.
Ver autē dictū qꝫ vireat. Tūc enim poſt hye
mē vertitur tellꝰ herbis ⁊ in florē cuncta ꝓrum
pūt. Eſtas dicit ab eſtu. vel a calore. ⁊ eſtas q̄ſi
vſta vel exuſta ⁊ arida. Nā calor aridus eſt. Au
tumnꝰ a tempeſtate vocatur: q̄n ⁊ folia arborū
cadunt ⁊ omnia matureſcunt. Hyemē autem
racō hemiſperij nūcupauit. quia tunc breuiori
ſol voluitur circulo. Vn̄ ⁊ hoc tempus bruma
dicit: quaſi braxim. vel breuis. vel a cibo qꝫ ma
ior tūc ſit veſcendi appetitus. Edacitas em̄ gre
ce bruma appellatur. vn̄ ⁊ inbrumati dicuntur
quibꝰ faſtidiū eſt ciborum. Hibernꝰ aūt inter
yemē ⁊ vernū eſt quaſi hiuernꝰ qui plerūqꝫ
a parte totam hyemē ſignificat. Hec tempora
ſingulis etiam celi partibus aſcribūtur. Ver
quippe orienti datur. ꝙ tunc ex terris oīa ori
untur. eſtas vero meridiano: eo ꝙ pars eiꝰ ca
lore flagrātior ſit. hyems ſeptemtrioni: eo ꝙ
frigoribꝰ ⁊ perpetuo gelu torpeat. autumnus
occiduo ꝓpter qꝫ graues morbos habeat. vnd
⁊ tunc folia arborum defluunt. Vt autem au
tumnus abundet morbis: facit hoc confinium
frigoris ⁊ caloris. ⁊ compugnantia inter ſe cō
trariorꝝ aerū.

De annis. xij

Annus eſt ſolis amfractus: cum̄ pe
actis trecentis. lxv. diebꝰ ad eadem
loca ſiderum redit. Annus autē di
ctꝰ: ꝙ menſibꝰ in ſe recurrentibus
voluitur. Vn̄ ⁊ anulꝰ quaſi annuꝰ id eſt circulꝰ
qꝫ in ſe redeat. Virgiliꝰ. Atqꝫ in ſe ſua ꝑ veſti
gia voluitur annꝰ: ſic em̄ apud egyptios indi
cabatur añ inuentas litteras. picto dracone.
caudā ſuā mordente. ꝙ in ſe recurrit. Alij annū
dicūt. ΛΠΛΤΟΥ ΛΗΛ ΗCΟΥCΤΛΙ id eſt ab
innouacōne: renouatur enim ſemp. Tria ſūt
autem tempora annorum. Aut enim lunaris
annus eſt viginti dierꝝ. aut ſolſtitialis qui. xij
continet menſes. aut magnus omnibus pla
netis in eundem locū recurrentibꝰ qui ſit poſt
annos ſolſtitiales plurimos. Era ſingulorum
annorum cōſtituta eſt a ceſare auguſto: quā
do primū cenſū exagitatum romanū orbem de
ſcripſit. Dicta aūt era ex eo ꝙ omnis orbis. es
reddere ꝓfeſſus ē reipublice.

De olimpiadibꝰ ⁊ luſtris ⁊ iubileis. xiij.

Olimpias apud grecos conſtituta
apud heolide grecie ciuitatem. heo
lijs agentibꝰ agonē: ⁊ quinquēna
le certamē q̄tuor medijs annis va
cantibꝰ ⁊ ob hoc heolidū certaminis tempus
olimpiadē vocauerūt. quadriēnio in vna olim
piade ſupputato. Luſtrꝝ vero eſt pentetereſim. id
eſt quinquennium qꝫ quinto anno dicit cōdi

ꝓpter olimpiadas a romanis: adhuc enim con
ſules. adhuc era nõdum erant. Eſt enim quin
quẽnale temp⁹ Ideo vero ſic vocatur: eo ꝙ cen
ſu p quinquennium in republica pacto vrbs ro
ma illuſtrabatur. Jubileꝰ iterpretat remiſſio
nis ann⁹. Eſt em̃ hebraicus ⁊ ſermo ⁊ nume
r⁹ qui ſeptenis ãnorũ ebdomadib⁹ ⁊.xl. ⁊ no
uem ãnis texitur in quo clangebantur tube:
⁊ ad omnes reuertebatur antiqua poſſeſſio:
debita abſoluebantur: confirmabãtur liber
tates. Hunc numeꝝ etiam in diebus pentecoſ
ſten ⁊ ipſi celebram⁹ poſt domini reſurrectionẽ
remiſſa culpa: ⁊ totius debiti cirographo eua
cuato. ab omni nexu liberi ſuſcipientes adue
nientẽ in nos gratiã ſpũſſancti.:

De ſeculis ⁊ etatibus. xiiij

Secula generacõnibus conſtant: et
inde ſecula ꝙ ſequãtur. Abeuntib⁹
enim alijs. alia ſuccedunt Hunc q̃
dam quinquageſimũ ãnum dicũt
quem hebrei iubileum vocant. Ob hanc cau
ſam ⁊ ille hebreus qui ꝓpter vxorem ⁊ liberos
amat dominũ ſuũ. aure pertuſa. ſeruicio ſubiu
gatus. ſeculi ire iubetur in ſeculũ: hoc eſt vſqꝫ ad
ãnũ quinquageſimũ. Etas pleruqꝫ dr ⁊ p vno
anno vt in ãnalib⁹ ⁊ p. vij. vt hoĩs ⁊ ꝑcen
tũ ⁊ p quouis tempe. Vñ ⁊ etas temp⁹ qḋ de
multis ſeculis inſtruit. Et dicta etas q̃ſi euitas
id eſt ſimilitudo eui. Nã euũ eſt etas ꝑpetua: cu
ius neqꝫ initium neqꝫ extremitas noſcitur: qḋ
greci eonas vocãt: qḋ aliqñ apud eos p ſecu
lo aliqñ p eterno ponitur. Vñ ⁊ apud latinos
eſt deriuatũ. Etas autẽ ꝓprie duob⁹ modis di
citur: aut em̃ hoĩs ſicut infantia iuuentus.
ſenect⁹ aut mũdi: cuius prima etas ẽ ab adã
vſqꝫ ad noe. ſecũda a noe vſqꝫ ad abraham
tertia a abrahaꝫ vſqꝫ ad dauid. quarta a da
uid vſqꝫ ad trãſmigracõnẽ iude in babiloniã
quinta deinde ad aduẽtũ ſaluatoris i carne. ſex
ta que nũc agitur vſqꝫ quo mund⁹ iſte finiat.
Quaꝝ decurſus p generacões ⁊ regna: p̃mus
ex noſtris iulian⁹ affrican⁹ ſub ĩpatore mar
co aurelio antonino: ſimplicis hiſtorie ſtilo
elicuit. Dehinc euſebi⁹ ep̃us ceſarienſis: atqꝫ
ſãcte memorie iheronim⁹ p̃ſbiter. cronicoꝝ ca
nonẽ multiplicẽꝫ ediderũt. Hiſtoriã regnis ſil
⁊ temporib⁹ ordinatam. Dehinc alij atqꝫ alij
inter quos p̃cipue victor turonẽſis eccĩe ep̃us
recenſitis priorum hiſtorijs geſta ſequẽtiuꝫ
etatum vſqꝫ ad conſulatuꝫ iuſtini iunioris im
peratoris expleuit. Horum nos temporum ſũ
mam ab exordio mundi ad auguſti heraclij
peratoris vel ſuintilani regis gottorum: quan
ta potuimus breuitate notauimus tempora.
adiacente e latere deſcendente linea temporuꝫ
cuius indicio ſumma preterita ſeculi cognoſca
tur. Quarum decurſus per generaciones ⁊ reg
na ita inſpicitur.

De diſcretione tempoꝝ.

Prima etas continet in exordio ſui
creationem mundi. Primo em̃ die
deus in lucis nomine condidit an
gelos. ſecundo in firmamẽti appel
lacõne celos. tercio in diſcretionis vocabulo ſpe
tiem aquaꝝ ⁊ terre. quarto luminaria celi. q̃n
to animãtia ex aquis. ſexto animantia ex ter
ra ⁊ hominẽ quẽ appellauit adã.

Adam anno. cc. xxx. genuit ſeth a quo
filij dei. cc. xxx. Seth anno. cc v. genu
it enos: qui prim⁹ cepit inuocare no
mẽ domini. cccc. xxxv. Enos anno. clxxxx. ge
nuit caynan. dcxxv. Caynã anno centeſimo
lxx. genuit malaleel. dcexcv. Malaleel anno
clxv. genuit iareth. dcccc. lx. Jareth anno cẽ
teſimo. lxij. genuit enoch qui tranſlatus eſt
i. cxxij. Enoch anno. lxv. genuit matuſalaꝫ
i. cc. lxxxvij. Matuſalam ãno. clxvij. genuit
lamech. i. ccccliiij. Lamech anno. clxxxviij.
genuit noe. archa edificatur. i. dcxlij. Noe ãt
anno. dc. factum ẽ diluuiũ. ij. cc. xlij.

Secunda etas.

Sem poſt diluuium. ij. anno genuit
arfaxat a quo caldei. ij. ccxliiij Ar
faxat anno. c. xxxv. genuit ſala: a
quo antiqui ſamarite vel indi fue
runt. ij. cclxxix. Sala anno. cxxx. genuit he
ber a quo hebrei. ij. d. ix. Heber ãno. cxxxiiij.
genuit faleg. Turris edificatur. ij. dcxliij.
Faleg anno. c. xxx. genuit ragau. Dij primuꝫ
adorantur. ij. dcc. lxxij. Ragau anno. cxxxij.
genuit ſeruch. regnũ inchoat ſcitaꝝ. ij. dccc. v.
Seruch anno. cxxx. genuit nachor. Regnum
egyptiorum naſcitur. iij. xxxv. Nachor ãno
lxxix. genuit tharam. Regnũ aſſiriorum ⁊ ſici
niorum exoritur. iij. cxiiij. Thara anno. lxx.
genuit abraham. Zoroaſtes magicã artẽ
repperit. iij. clxxxiij.

Tertia etas.

Abraham anno. c. genuit yſaac ex
ſara libera Nam prim⁹ ⁊ iſmahel a
q̃ ⁊ iſmahelite. iij. cclxxxiiij. Yſaac
anno. lx. genuit iacob. Argiuoruꝫ
regnũ inchoat. iij. cccxliiij. Jacob anno. xci.
genuit ioſeph. Phoroneus grecie leges dedit.
iij. ccccxxxv. Joſeph an. cv. vixit. Grecia ſe
getes habere cepit. iij. dxlv. Hebreoꝝ ſeruitu
tis in egypto ãno. cxliiij. Athlas aſtrologiã
inuenit. iij. dclxxxix. Moyſes an. xl. rexit popu
lũ i heremo. Hebrei legẽ ⁊ litteras hĩc cepere
iij. dcc. xix. Joſue an. xxvij. Erictonius in troia

quã abrigã iunxit.iij.dcclv. Gothoniel annos.
xl. Catmꝰ litteras grecis dedit.iij.dcxxv. Aoth
ãnos.lxxx. fabule ficte fuit.d.ccclxxv. Debbora
ãnos.xl. Apollo medicine artẽ inuenit ⁊ citarã
repit.iij.dcccxvi. Gedeon anñ.xl. Mercuriꝰ li
ram repeit ⁊ orpheo tradidit.iij.dccclvi. Abi
melech anñ.iij. Chorꝰ in gretia inuentꝰ ẽ.iij.
dccclix. Tola anñ.xxij. Priamꝰ regnauit in
troia.iij.dccclxxxi. Jair.ã.xxij. Carmẽtis lati
nas litteras reperit.iiij.iiij. Jepte annos.vi.
Herculis ſe flãmis iniecit.iiij.ix. Eſebon an
nos.vij. Alexander helenã rapuit.iiij.xvi.
Jabdon ãnos.viij. Troia capta eſt ⁊ eneas i
ytaliam venit.iiij.xxiiij. Samſon annos.xx.
Aſcanꝰ albam condidit ciuitatez: a qua albani
iiij.xliiij. Heli ſacerdos ãnos.xl. Archa teſta
menti capitur.iiij.lxxxiiij. Samuel ⁊ ſaul an
nos.xl. Homerꝰ fuiſſe putatur.iiij.cxxviij.

¶ Quinta etas.

DAuid regnauit ãnis quadraginta
Cartago a didone conditur. Gad.
nathan ⁊ aſaph ꝓphetauerũt.iiij.
clxiiij. Salomon anñ.xl. Templũ
iheroſolimis edificatur.iiij.cciiij. Roboam an
nos.xvij. Regnũ iſrahel ⁊ iuda diuiditur.iiij.
ccxxi. Abia anñ.tribꝰ ſub quo abimelech põ
tifex fuit.iiij.ccxxiiij. Aſa annos.xli. Achias
amos.ieu.iohel.⁊ azarias ꝓphetauerunt.iiij.
cclxv. Joſaphat ãnos.xxv. Prophetauit he
lias ⁊ helizeus abdias ⁊ micheas.iiij.ccxc.
Jorã annis.viij. Prophetauit helias ⁊ heliſe
us.iiij.ccxcix. Ochozias an.i. Helias rapitur.
iiij.ccxcix. Athalia an.vij. Jonadab filius
rechab ſacerdos claruit ⁊ ioiada pontifex.iiij.
cccvi. Joas an.xl. Zacharias propheta occi
ditur inter templum ⁊ altare. Heliſeus morit.
iiij.cccxlvi. Amaſias an.xxix. Cartago condi
ta ẽ quidã eſtimãt. alij vt ſupra.iiij.ccclxxv.:
Ozias an.lii. Olimpias a grecis inſtituitur
aſſiriorumq; regnũ in medos transfertur.iiij.
ccccxxvij. Joathã an.xvi. Remus ⁊ romulꝰ
naſcuntur.iiij.ccccxliij. Ezechias an.xxix. Se
natus rome fit.iiij.cccclxxxviij. Manaſſes an
nis.lv. Sibilla ſamia claruit.iiij.dxliij. Am
mon an.xij. Cenſus primũ agitur.iiij.dlv.
Joſias.an.xxxij. Tales philoſophꝰ agnoſcit
iiij.d.lxxxvij. Joachim an.xi. Nabuchodono
ſor iudeam capit.iiij.dxcviij. Sedechias ãnis
xi. Sapho mulier diuſo poemate claruit.iiij.
dcix.

¶ Quinta etas.

HEbreorum captiuitas ãnis ſeptua
ginta. Judith hiſtoria ſcribitur.
iiij.dclxix. Darius an.xxxiiij. Jude
orũ captiuitas reſoluit.iiij.dccxiij.
Xerſes annis.xx. Sophocles ⁊ euripides.tra
goedi celebrantur.iiij.dccxxxiij. Artaxerſes
an.xl. Heſdras incenſam legem renouat.iiij.
dcclxxiij. Darius qui ⁊ nothus an.xix. Hec
etas habuit platonem primũ rethorem.iiij.
dccxci. Artarxerſes annis.xl. Heſter hiſto
ria ſcribitur.iiij.dcccx[illegible]axerxes qui ⁊
ochus annis.xxvi der[illegible]enes ⁊ ariſtotiles
predicantur.iiij.dcccviij. Xerxes an.iiij. xe
nocrates illuſtris habetur.iiij.dccclxij. Dari
us an.vi. Alexander iheroſolimam cepit.iiij.
dccclxviij. Alexander magnus an.v. aſiam
obtinuit.iiij.dccclxxiij. Ptholomeus an.xl.
Machabeorum liber inchoat primus.iiij.dccc
xiij. Philadelfus an.xxx.viij.lxx. interpretes
agnoſcuntur.iiij.ccccli. Euergetes an.xxvi.
Jheſus ſapientie librum componit.iiij.dcccl
xxvii. Philopator an.xvij. Ab iſto iudei pre
tio victi.xl.milia corruerunt armatorum.iiij.
dccccxciiij. Ephiphanes an.xxiiij Machabeo
rum ſecunda libri hiſtoria componitur Roma
ni grecos obtinuerunt.v.xix. Philometor
an.xxxv. Scipio africam vicit.v.liij. Euerge
tes an.xxiiij. Brutus hiſpaniam ſubegit.v.
lxxxij. Soter an.xvij. Traces romanis ſubijci
untur.v.xcix. Alexander an.x. Siria romanis
ſubiecta eſt.v.cix. Ptholomeus an.viij. Re
thorica ars rome cepit.v.cxvij. Dyoniſiꝰ an
nis.xxx. Pompeius iudeã capit.v.cxlvij. Cle
opatra an.ij. romanis ſubditur.v.cxlix. Ju
lius ceſar an.v. Hic primꝰ monarchiã tenuit.
v.cliiij.

¶ Sexta etas.:

OCtauianꝰ an.lvi. Xp̃us naſcitur.
v.cc. Tiberiꝰ an.xxiij. Chriſtꝰ cru
cifigitur.v.ccxxxiii. Gaius galicu
la an.iiij. Matheus euangeliũ ſcri
pſit.v.ccxxxvij. Claudius an.xiiij. Marcus
euangelium edidit.v.ccli. Nero an.xiiij. Pe
trus ⁊ paulꝰ necantur.v.cclxv. Veſpaſianꝰ
an.x. Jheroſolima a tito ſubuertit.v.cclxxv.:
Titus an.ij. Hic facundꝰ ⁊ pius fuit.v.cclxx
vij. Domitianꝰ an.xvi. Johẽs in pathmos re
legat.v.ccxciij.. Nerua an.i. Johẽs apoſtolꝰ
requieſcit.v.cccxiij. Adrianꝰ an.xxi. Aquila
interpres habetur.v.cccxxx. Antoninꝰ pius
an.xxij. valentinus ⁊ marcion agnoſcunt.
v.ccclvi. Antoninꝰ verus an.xix. Catafriga
rum hereſis oritur.v.ccclxxv. Cõmodꝰ an.xiij.
Teodotion.iij. interpres habet.v.ccclxxxviij.
Eliꝰ pertinax an.i. Nihil habet hiſtorie.v.cccl
xxxviii. Seuerus an.xviij Simachꝰ interpres
iiij. habetur.v.ccccvij. Antoninꝰ caracalla
an.vij. Quinta editio iheroſolimis inuenitur.
v.ccccxij. Macrinus anno.j. Huius breuitas

vite nihil geſtoꝝ habet. v. cccxv. Aurelius
antonin⁹ an. iiij. Sabellij hereſis orit. v. cccxix
Alexander annis. xiij. Origenis inſignis habe
tur. v. ccccxxxij. Maxim⁹ an. iij. Iſte germa
nos vicit. v. ccccxxxv. Gordianus an. vi. Iſte
de partis ⁊ pſis triumphauit. v. ccccxli. Phi
lippus an. vij. Hic primus chriſtian⁹ imperā
tor fuit. v. ccccxlviij. Decius āno. i. Antoni⁹
monachus claruit. v. ccccxlix Gallus an. ij.
Nouatus hereſim cōdit. v. cccclj. Valerian⁹
an. xv. Ciprian⁹ martirio coronat. v. cccclxvi.
Claudius an. ij. Iſte gothos ab illirico expu
lit. v. cccclxviij. Aurelianus an. v. Iſte xp̄ia
nos pſequitur. v. cccclxxiiij. Tati⁹ an. i. Hui⁹
breuitas vite nihil habet hiſtorie. v. cccclxxv.
Probus an. vi. Manicheorum hereſis orta eſt
v. cccclxxxi. Carus an. ij. Iſte de perſis triūpha
uit. v. cccclxxxiij. Dyocletian⁹ an. xx. Iſte di
uinis libris aduſtis: martiria facit. v. diij. Ga
leri⁹ annis. ij. Huius breuitas vite nihil dig
num hiſtorie contulit. v. dv. Conſtantinus
an. xxx. Nicena ſinod⁹ ꝯgregatur. v. dxxxv.
Conſtātin⁹ an. xxiiij. Antropomorfitaꝝ hereſ
oritur. v. dlix. Julianus annis. ij. Hic ex xp̄i
ano pagan⁹ effectus eſt. v. dlxi. Iouinian⁹
an. i. Iſte iterum chriſtian⁹ effectus eſt. v. dl
xij. Valentinian⁹ an. xiiij. Gothi heretici ef
ficiūtur. v. dlxxxvi. Gratianus an. vi. Priſcil
lianus agnoſcitur. v. dlxxxij. Valentinian⁹
an. vij. Iheronimus bethleem predicatur. v. d
lxxx.x. Theodoſius an. iij. Johēs anachoēta
claruit. v. dxcij. Archadius an. xiij. Johēs
criſoſtomus floruit. v. dcv. Honorius annis
xv. Auguſtinus epiſcopus claruit. v. dcxx.
Theodoſi⁹ an. xxvij. Neſtorius hereſiarches ex
titit. v. dcxlvij. Martian⁹ an. vi. Calcedonē
ſis ſinod⁹ agitur. v. dcliij. Leo maior an. xvi
Egyptus errore dioſcori languet. v. dclxix.
Zenō an. xvij. Corp⁹ barnabe apoſtoli ⁊ euā
gelium mathei repertum eſt. v. dclxxxvi. Ana
ſtaſius an. xxvij. Fulgētius epiſcopus predi
catur. v. dccxiij. Juſtinus an. vij. Anacepha
lorum hereſis abdicatur. v. dccxxi. Juſtinia
nus. xxix. an. Wandali in africa a viti ſario ex
tinguūtur. v. dcclx. Juſtinus ānis. xi. Arme
nij fidem xp̄i ſuſcipiunt. v. dcclxxi. Tiberius
an. vij. Longobardi ytaliam capiūt. v. dcclx
xviii. Mauritius ānis. xxi. Gothi catholici
effecti ſūt. v. dccxcix Focas ānis. viij. Roma
ni ceduntur a perſis. v. dcccvi. Eraclius an.
xxvij. Huius quinto ⁊ quarto religioſiſſimi
principis ſiſebuti in hyſpania iudei baptizan
tur. Reſidum. vi. etatis temp⁹ deo ſoli eſt cog
nitum. v. dccclvij.

Incipiunt capitula libri ſexti.

De nouo ⁊ veteri teſtamenti. i. De ſcriptori
bus ⁊ vocabulis ſāctorum librorum. ij. De bi
bliotecis. iij. De eo qui primum romā libros
aduexit. iiij. Qui apud nos bibliotecas inſti
tuerūt. v. Qui multa ſcripſerunt. vi. De generi
bus opuſculorum. vij. De ceris. viij. De cartis
ix. De pergamenis. x. De libris cōficiendis. xi.
De librorum vocabulis. xij. De libris ⁊ eorum
inſtrumentis. xiij. De canonib⁹ euangelioꝝ
xiiij. De canonibus concilioꝝ. xv. De ciclo pa
ſchali. xvi. De reliquis feſtiuitatibus. xvij. De
officijs. xviij.

Incipit liber ſextus de veteri
⁊ nouo teſtamento.

Vetus teſtamentum ideo
dicitur: quia veniēte no
uo ceſſauit. De quo apo
ſtolus meminit dicens
Vetera tranſierunt ⁊ ec
ce omnia facta ſunt no
ua. Teſtamentum autē
nouum ideo nuncupat
quia innouat. Non enim illud diſcunt: niſi ho
mines renouati ex vetuſtate per gratiam ⁊ per
tinentes iam ad teſtamentum nouum: quod
eſt regnum celorum. Hebrei autē vetus teſta
mentum. eſdra auctore iuxta numerum litte
rarum ſuarum in. xxij. libris accipiunt: diuidē
tes eos in tres ordines legis ſcilicet ⁊ prophe
tarum ⁊ agiographorum. Primus ordo legis
in quinq3 libris accipitur: quorum primus
eſt breſith qd eſt geneſis. ſecundus eleſmos
qd eſt exodus. tertius vagecra: qd eſt leuiti
cus. quartus vagedaber: qd eſt numerus. qn
tus elleaddabarim: qd eſt deutronomiū. Hij
ſunt quinq3 libri moyſi: quos hebrei thorat
vocant. latini legem appellant. Proprie autē
lex appellatur: que per moyſen data eſt. Secū
dus eſt ꝓphetarum in quo continētur libri q̄
tum primus ioſue bennun: qui latie ieſeu na
ue dicitur. ſecundus ſoptim: quod eſt iudicū
terti⁹ ſamuel: qui eſt regum prim⁹. quartus
malachim qui eſt regum ſecund⁹. quint⁹ eſa
ias. ſext⁹ ieremias. ſeptim⁹ ezechiel. octauus
tariſca: q̄ dicit duodecī ꝓphetarum: q̄ libri quia ꝓ
breuitate adiuncti ſunt: pro vno accipiuntur
Terti⁹ eſt ordo agiographoꝝ ideſt ſancta ſcri
bentiū: in quo ſūt libri nouē: quorum prim⁹
iob. ſecund⁹ pſalteriū. tertius maſloth qd eſt

proūerbia ſalomōnis. quartꝰ celeth: ꝙ eſt
eccleſiaſtes. quintꝰ ſiraſirim: ꝙ eſt cantica cā
ticoꝝ. ſextus daniel. ſeptimꝰ dabreiamin ꝙ ē
verba dierum: hoc ē paralipomenon: qui ⁊
criſtomicon: qui in duos libros diuidit̄. apꝺ
grecos ⁊ latinos. octauꝰ eſdras. nonꝰ heſter:
qui ſimul omnes. v. viij. ⁊. ix. fiunt. xxij. ſicut
ſuperiꝰ comprehenſi ſunt. Quidam autē ruth ⁊
cinoth: ꝙ latine dicitur lamentacō ieremie.
agiographis adiciūt ⁊. xxiiij. volumia teſta
menti veteris faciunt. iuxta vigintiq̄tuor ſenio
res qui añ ↄſpectum domini aſſiſtūt Quartꝰ ē
apud nos ordo veteris teſtamēti eoꝝ libroꝝ
qui in canone hebraico nō ſūt. Quoꝝ primus
ſapientie liber eſt. ſecūdꝰ eccleſiaſticꝰ. iii. tho
bi. iiii. iudith. v. ⁊. vi. machabeoꝝ: quos licet
hebrei inter apocripha ſeparent eccīa tamen
chriſti inter diuinos libros ⁊ honorat ⁊ predi
cat In nouo autē teſtamento duo ſūt ordines
primꝰ euangelicꝰ in q̊ ſūt matheꝰ. marcus. lu
cas ⁊ iohānes. ſecundꝰ apoſtolicꝰ: in quo ſūt
paulꝰ in q̈tuordecī epiſtolꝭ. petrꝰ in duabꝰ. io
hānes in tribꝰ. iacobꝰ ⁊ iudas in ſingulꝭ. actꝰ
apoſtoloꝝ ⁊ apocalipſ. Sūma autē vtriuſq̄ te
ſtamenti trifarie diſtinguitur. i. in hiſtoria. in
moribꝰ. in allegoria. Rurſus iſta tria multifa
rie diuidūtur. i. quid a deo: quid ab angelꝭ vel
hominibꝰ geſtum dictū q̄ ſit: quid a ꝓphetis
nunciatū de chriſto ⁊ corpore eiꝰ: quid de dya
bolo ⁊ membris eiꝰ: quid de veteri ⁊ nouo popu
lo: quid de preſenti ſeculo ⁊ futuro regno atq̄
iudicio.

¶ De ſcriptoribꝰ ⁊ vocabulis ſanctorum
librorum.

Veteris teſtamēti ſcd̄m hebreoꝝ tra ij.
ditionem hij perhibentur auctores
Primꝰ moyſes diuine hiſtorie coſ
mographiam in quinq̄ volumini
bꝰ edidit ꝙ pentateucū nominatur. Pētateu
cum autem a quinq̄ voluminibꝰ dicitur Pen
ta enim grece quinq̄: teucon volumē vocatur.
Geneſis liber inde appellatur: eo ꝙ exordiū
mundi ⁊ generacō ſeculi in eo ↄtineatur. Exo
dꝰ vero exitum ab egypto vel egreſſum popu
li iſrahel digerit: ⁊ ex ea cauſa nomen accepit
Leuiticus appellatur eo ꝙ leuitaꝝ miniſteria
⁊ diuerſitatē victimarum exequitur totuſq̄ in
eo ordo leuiticus annotatur. Numeroꝝ liber vo
catur eo ꝙ in eo egreſſi de egypto tribꝰ dinu
merantur ⁊. xl. duaꝝ per heremū manſionū in
eo deſcripcō ↄtinetur. Deutronomiū greco ſer
mone appellatur: ꝙ latine interpretat̄ ſecun
da lex id eſt repeticō euāgelice legis prefigura
tio que ſic ea habet que priora ſunt vt tamen
noua ſūt omnia: q̄ in eo replicant̄. Joſue liber
nomen accepit a ieſu filio naue: cuiꝰ hiſtoriā
ↄtinet: ſcriptorē vero eius eundē ioſue hebrei
aſſeuerāt: in cuiꝰ exitu poſt iordanis tranſitū
regna hoſtiū ſubuertuntur: terra populo diui
ditur ⁊ p ſingulas vrbes viculos. mōtes atq̄
ↄfinia eccīe celeſtiſq̄ ihr̄lm ſpūalia regna ꝑfi
gurant̄ Judicū nominat̄ a ꝑncipibꝰ populi: q̄
ꝑfuerūt in iſrl̄ poſt moyſē ⁊ ioſue anq̄ dauid
⁊ ceteri reges exiſterēt Huc libꝝ ⁊ ruth edidiſ
ſe creditur ſamuel. Liber ſamuel eiuſdē ſamu
elis natiuitatē ⁊ ſacerdotiū ⁊ geſta deſcripſit.
idcirco ⁊ ab eo nomē accepit. Et q̄uis hic li
ber ſaule ⁊ dauid hiſtoriā ↄtineat. vtriq̄ tñ ad
ſamuel referūtur q2 ipē vnxit ſaul in regnū. ipē
dauid in regē futuꝝ. Cuiꝰ libri ꝑmā ptē ↄſcrip
ſit idē ſamuel. ſequētia vero eiꝰ vſq̄ ad calcem
ſcripſit dauid. Malachi ꝑ inde appellat̄: eo q2
reges iude ⁊ iſrahelitice gētis geſtaq̄ eoꝝ per
ordinē digeāt temporꝝ. Malachim em̄ hebrai
ce: latine regū interpretat̄. Huc libꝝ ieremias
primꝰ in vnū volumē coegit Nā antea ſparſus
erat p ſingulorū regū hiſtorias. Paralipome
non grece dr̄: ꝙ ꝑtermiſſoꝝ vel reliquoꝝ nos
dicere poſſumꝰ: q2 ea q̄ in lege vel in regum li
bris vel omiſſa vel nō plene relata ſunt in iſto
ſūmatī ⁊ breuiter explicātur. Libꝝ iob quidā
moyſē ſcripſiſſe arbitrant̄. alij vnū ex ꝓphetis:
nōnulli vero eundē iob poſt plagā ſue paſſio
nis ſcriptorē fuiſſe exiſtimāt arbitrātes vt q̄
certamina ſpūalꝭ pugne ſuſtinuit: ipſe narra
ret quas victorias expediuit. Principia autē
⁊ fines libri iob apud hebreos ꝓſaica oratio
ne ↄtexta ſūt. media aūt ip ſiꝰ ab eo loco in q̄
ait. pereat dies in qua natꝰ ſū vſq̄ ad eū locū
idcirco ego me reprehēdo ⁊ ago pñiaꝫ. omnia
heroico metro diſcurrunt. Pſalmoꝝ liber gre
ce pſalteriū. hebraice nabla. latine organū dr̄
Vocatus āt liber pſalmoꝝ ꝙ vno ꝓpha canē
te pſalteriū chorus ↄſonādo rn̄deret. Titulꝰ āt
in pſalmis hebraicus ita ē ꝙ
interpretatur volumē ymnorum Auctores au
tem pſalmorum ſunt q̄ ponūtur in titulꝭ moy
ſes ſcilicet ⁊ dauid ⁊ ſalomon. aſaph. ethan.
idithum ⁊ filij chore. eman. eſrahelite ⁊ reliquo
rum: quos eſdras vno volumine comprehen
dit Omnes autem pſalmi apud hebreos me
trico carmine conſtant eſſe compoſiti. Naꝫ in
more romani flacci ⁊ greci pindari. nune alij
iambo currunt: nunc elegiaco perſonant: nūc
ſaphico nitent trimetro: vel tetrametro pede
incedentes. Salomon filius dauid regis iſra
hel iuxta numerum vocabuloꝝ ſuoꝝ tria vo
lumina edidit: quorum primꝰ ē hebraice maſ
loth: quē greci pabolas. latini prouerbiorum
nomināt eo q2 in ipō ſub ↄparatiua ſimilitu die

figuras verboꝝ ⁊ ymagines veritatis oſtēderet
Ipſā aūt veritatē ad intelligendū legentibꝰ re
ſeruauit. Secūdū librū celeth vocauit: q̄ grece
eccl̄iaſtes dr̄. latine ↄcionator: eo ꝙ ſermo eiꝰ
nō ſpetialiť ad vnū ſicut in ꝓu̇bijs ſ; ad vniū
ſos generaliť dirigat: docēs oīa q̄ in mundo
ſūt caduca eē ⁊ breuia: ⁊ ob hoc minime appe
tenda. Tertiū librū ſiraſirin p̄notauit: qui in
latinā linguā vertitur cantica cāticoꝝ. vbi per
epitalamiū carmē ↄiunctionē xp̄i ⁊ eccl̄ie mi
ſtice canit. Dictū aūt canticū cāticoꝝ: eo ꝙ om
nibꝰ canticis preferatur: q̄ in ſcripturis ſacris
hn̄tur: ſic quedā in lege dicūtur ſancta: qbꝰ
maiora ſūt ſancta ſāctoꝝ. Hoꝝ aūt triū libro
rū carmina. exametris ⁊ pētametris verſibus
apud ſuos ↄpoſita p̄hibenť vt ioſephꝰ ⁊ ihe
ronimꝰ ſcribūt. Eſaias euangeliſta potiꝰ q̄ꝓ
pheta edidit librū ſuū: cuiꝰ ⁊ omīs textꝰ eloq̄n
tie ꝓſa incedit. canticū vero exametro ⁊ penta
metro verſu diſcurrit. Ieremias ſimiliť edidit
librū ſuum cum trenis ſuis: quos nos lamēta
vocamꝰ: eo ꝙ in triſtioribꝰ rebus funeribꝰ qꝫ
adhibeantur in quibꝰ quadruplicem diuerſo
metro compoſuit alphabetū. Quorum duo p̄
ma quaſi ſaphico metro ſcripta ſunt: q̄a tres
verſiculos qui ſibi nexi ſunt: ⁊ ab vna tantū
littera incipiūt. heroicū coma concludūt. Ter
tium alphabetū trimetro ſcriptum eſt: ⁊ a ter
nis litteris verſus terni incipiunt. Quartum
alphabetum ſimile primo ⁊ ſecundo habetur.
Ezechiel ⁊ daniel a viris quibuſdā ſapiētibꝰ
ſcripti eē perhibētur: quoꝝ ezechiel principia
⁊ fines multis habet obſcuritatibꝰ inuoluta.
Daniel vero claro ſermone regna orbis ꝓnun
tiat ⁊ tempꝰ aduentꝰ chriſti maīfeſtiſſima p̄
dicacōne annotat. Hij ſunt quatuor ꝓphete q̄
maiores vocantur. quia ꝓlixa volumina condi
derūt. Liber autem. xij. ꝓphetaꝝ auctoꝝ ſuoꝝ
nominibꝰ prenotatur: qui ꝓpterea dicūtur mi
nores. q2 ſermones eorum breues ſūt. Unde et
connexi ſibimet inuicē in vno volumine conti
nentur: quoꝝ nomina ſunt. oſee. iohel. amos.
abdias. ionas. micheas. naum. abacuc. ſoffo
nias. aggeus. zacharias ⁊ malachias. Eſdre
liber auctoris ſui titulo prenotatur: i cuiꝰ textu
eiuſdē eſdre neemieqꝫ ſermones pariter conti
nentur. Nec quenq̄ moueat ꝙ vnꝰ eſdre dici
tur liber. q2 ſecundꝰ. tertiꝰ ⁊ quartus nō habē
tur apud hebreos: ſed inter apocrifos deputā
tur. Heſter librū eſdras creditur conſcripſiſſe
In quo eadem regina ſub figura eccleſie dei po
pulū a ſeruitute ⁊ morte eripuiſſe ſcribitur atqꝫ
interfecto aman: qui interpretatur iniquitas
tici celebritas in poſteros mittitur. Liber ſapi
entie apud hebreos nuſq̄ eſt: vn̄ ⁊ ipſe titulus
grecam magis eloquentiā redolet. Hunc iudei
philonis eſſe affirmant qui ꝓinde ſapientie
nominatur: q2 in eo xp̄i aduentꝰ qui eſt ſapi
entia patris ⁊ paſſio eiꝰ euidenter exprimiť.
Librū āt eccl̄iaſticū certiſſime ihesus filiꝰ ſirach
iheroſolimita nepos ihesu ſacerdotis magni cō
poſuit: cuiꝰ meminit zacharias: qui liber apd̄
latinos ꝓpter eloquij ſimilitudinē ſalomonis
titulo p̄notatur. Dictꝰ aūt eccleſiaſticꝰ eo ꝙ de
totiꝰ eccl̄ie diſciplina r̄ligioſe ↄuerſacōnis mā
gna cura ⁊ racōne ſit editus. Hic liber apd̄ he
breos reperitur: ſed inter apocrifos habetur. Iu
dith vero ⁊ tobi ſiue machabeorū libri: q̄bꝰ au
ctoribꝰ ſcripti ſint. minime ↄſtat. Habent autē
vocabula ex eoꝝ nominibus quoꝝ geſta ſcri
buntur. Quatuor libros euangelioꝝ q̄tuor euā
geliſte ſingulariter ↄſcripſerūt. Primꝰ matheꝰ
conſcripſit euangeliū litteris hebraicis ⁊ ſer
monibꝰ in iudea initians euangelizare ab hu
mana xp̄i natiuitate dicēs. Liber generacōis
ih̄u chriſti filij dauid. filij abrahā ſignificās
deſcendiſſe corporaliter ex ſemine patriarcha
rum xp̄m: ſicut ꝓmiſſum erat in ꝓphetis p ſpi
ritum ſanctū. Secundꝰ marcꝰ plenꝰ ſpiritu ſan
cto ſcripſit euāgeliū xp̄i eloquio greco in yta
lia ſecutꝰ petrum vt diſcipulꝰ. Is initium a ſpi
ritu ꝓphali fecit dicēs Uox clamantis in deſer
to parate viam domino ⁊ reliqua vt oſtēderet
xp̄m poſt aſſumpcōnem carnis euāgelium p̄
dicaſſe in mūdo. Ipſe enim chriſtꝰ ⁊ ꝓpheta di
ctꝰ eſt ſicut ſcriptū eſt ⁊ ꝓphetam in gentibꝰ po
ſui te. Tertiꝰ lucas inter omnes euangeliſtas
greci ſermonis eruditiſſimꝰ quippe vt medicꝰ
in grecia euangeliū ſcripſit theophilo epiſco
po. initiās a ſacerdotali ſpiritu dicēs. Fuit i di
ebꝰ herodis regis iudee ſacerdos. quidam no
mine zacharias vt manifeſtaret xp̄m poſt na
tiuitatem carnis ⁊ predicacōnē euangelij hoſti
am fuiſſe effectū ꝓ ſalute mundi. Ipſe eſt enī
ſacerdos de quo dictum eſt in pſalmis. Tu es
ſacerdos in eternum ſcd̄m ordinem melchiſe
dech. Ubi enim chriſtꝰ aduenit: ſacerdotiū iu
deoꝝ obmutuit lex ⁊ ꝓphetia ceſſauit. Quartus
iohes ſcripſit euangeliū vltimꝰ in aſia incipi
ens a verbo vt oſtēderet eundem ſaluatorē: q̄
pro nob̄ dignatꝰ eſt naſci ⁊ pati: ipſum āte ſe
cula dei verbum eſſe: ipſum a celo veniſſe ⁊ pꝰ
mortem iterum ad celū remeaſſe. Hij ſūt qua
tuor euangeliſte quos per ezechielem ſpiritus
ſanctꝰ ſignificauit in quatuor animalibꝰ. Pro
pterea autē quatuor aīalia: q2 p. iiij. mūdi p
tes. fides xp̄iane religionis eoꝝ p̄dicacōne diſ
ſeminata eſt. Aīalia aūt dicta ſūt quō ꝓpter
animā hominis p eos p̄dicatur euāgeliū xp̄i.
Nam ⁊ oculis plena ſunt intus ⁊ foris quibus

preuidẽt ea euangelia que dicta ſunt a ꝓphe
tis ⁊ que ꝓmiſerant in priori tꝑe. Cura āt eo
rum recta. q2 nichil prauū in euangelijs ē. ⁊ a
las ſenas. tegētes cura ⁊ facies ſuas. reuela
ta ſunt eī que tegebant in aduentu xp̄i. Euā
geliū aūt interpretat bona annūciatio Grece
eīm eu bonū. angelium dꝛ annūciatio. Unde ⁊
angelus nunci9 dꝛ. Paulus apl's ſcripſit epi
ſtolas. xiiij. ex quib9 noue. vij. eccleſijs ſcrip
ſit reliquas diſcipulis ſuis thimotheo. tito. ⁊
philemoni. Ad hebreos āt epl'a a pleriſq3 la
tinis eius eſſe incerta eſt ꝓpter diſſonātiā ſer
monis. eandẽq3 alij barnabā cōſcripſiſſe. alij
a clemente ſcriptam fuiſſe ſuſpicant. Petrus
ſcripſit duas noīs ſui epl'as que catholice iō
noiantur. q2 nō vni tantū populo vel ciuitati:
ſed vniuerſis gentib9 generaliter ſcripte ſūt.
Jacobus ⁊ iohēs ⁊ iudas ſuas ſcripſerūt epi
ſtolas Actus apoſtoloꝝ primordia fidei xp̄ia
ne in gentib9 ⁊ naſcentis eccleſie hiſtoriam di
gerit. Actuum apoſtoloꝝ ſcriptorem lucā eē
ꝯſtat euangeliſtā: in quo ope naſcentis ecclē
infantia texit. ⁊ apoſtoloꝝ hiſtoria ꝯtinet Unū
⁊ actus apoſtoloruꝫ dꝛ. Apocalipſim librum
iohēs euāgeliſta ꝯſcripſit eo tꝑe quo ob eu
angelij predicacōem in inſula pathmos credi
tur relegatus. Apocalipſis aūt ex greco in la
tinū reuelatio interpretat. Reuelatio eīm dici
tur manifeſtatio eoꝝ que abſcondita erant.
iuxta qđ ⁊ ipſe iohēs dicit Apocalipſim iheſu
xp̄i quā dedit illi de9 palam facere ſeruis ſuis.
Hij ſunt ſcriptores ſacroꝝ librorū qui ꝑ ſpm̄
ſanctū loquentes ad erudicionē nr̄ām ⁊ prece
pta viuendi ⁊ credendi regulā ꝯſcripſerūt Pre
ter hec ⁊ alia volumina apocriſa nuncupātur
Apocriſa aūt dicta ꝟ ſecreta. q2 in dubiū veni
unt. Eſt eīm eoꝝ occulta origo. nec pꝫ patrib9
ex quib9 vſq3 ad nos auctoritas veratiū ſcrip
turarū certiſſima ⁊ notiſſima ſucceſſione pue
nit. In hijs apocriſis ⁊ ſi inueniāt aliq̄ veritas
tn̄ ꝓpter multa falſa nulla eſt in eis canonica
auctoritas. que recte a prudentib9 iudicantur
nō eſſe eoꝝ credenda quib9 aſſcribunt. Nam
multa ⁊ ſub noībus ꝓphetarū ⁊ recentiora ſb
noībus apl'orum ab hereticis ꝓferunt. que ō
nia ſub noīe apocriſoꝝ auctoritate canonica
diligēti examinatione remota ſunt.:

De bibliothecis.: iij

Bibliotheca a greco nomē accepit.
eo q2 ibi recondant libri. Nā bibli
o libroꝝ theca repoſitio interpreta
tur Bibliothecas veteris teſtamēti
Eſdras ſcriba p9 incenſā legē a caldeis dum iu
dei regreſſi fuiſſent in ihr'lm: diuino afflatus
ſpū repauit. cuncta legis ac ꝓphetarū volūina
que fuerant a gentib9 corrupta correxit. totū
q3 vetus teſtamentū in. xxij. libros ꝯſtituit vt
tot libri eſſent in lege: quot ⁊ littere hebant.
Apud grecos āt bibliothecaꝫ primus inſtitu
iſſe phiſiſtratus tradit athenienſiū tirann9.
quā deinceps ab athenienſib9 auctam xerſes
incenſis athenis euexit in pſas. longoq3 poſt
tꝑe ſeleucus nicanor rurſus in greciā retulit.
Hinc ſtudiū regib9 vrbib9q3 ceteris natum eſt
ꝯparandi volumina diuerſarū gentium. ⁊ ꝑ
interpretes in grecam linguā vertendi. Dehic
magn9 alexander vel ſucceſſores eius inſtruen
dis oīm libroꝝ bibliothecis animū intenderūt
maxime ptholomeus cognomento philadel
phus omnis litterature ſagaciſſim9: cum ſtu
dio bibliothecarū phiſiſtratum emularetur.
non ſolū gentium ſcripturas: ſed etiā ⁊ diui
nas litteras in bibliothecā ſuam ꝯtulit. Nam
lxx. milia librorum huius tꝑib9 alexādrie in
uenta ſunt.:

De interpretib9.

Hic etiā ⁊ ab eleazaro pontifice ſcri
pturas petens veteris teſtamenti
in grecā vocē ex hebrayca lingua
per. lxx. interpretes transferre curā
uit: quas in alexandrina bibliotheca habuit
Siquidē ſinguli in ſingulis cellulis ſepati: ita
oīa per ſpm̄ ſanctū interpretati ſunt vt nichil
in alicuius eoꝝ codice inuentū eſſet: qđ in ce
teris vel in verboꝝ ordīne diſcreparet. Fuerūt
⁊ alij interpretes qui ex hebrayca lingua: in
grecū ſacra eloquia tranſtulerūt. ſic aquila ſi
mach9 ⁊ theodocion. ſicut etiā ⁊ vulgaris illa
interpretatio cuius autor non apparet. ⁊ ob
hoc ſine noīe interpretis quinta editio nuncu
pat Preterea ſextam ⁊ ſeptimā edicōnem ori
genes miro labore reperit ⁊ cū ceteris editioni
bus ꝯpauit Preſbiter q3 iheronim9 trium lin
guarū peritus: ex hebreo in latinū eloquium
eaſdem ſcripturas ꝯuertit. eloquenterq3 tranſ
fudit. Cui9 interpretatio merito ceteris anfer
tur. Nā eſt ⁊ verboꝝ tenatior ⁊ ꝑſpicuitate ſē
tentie clarior.

De eo qui primū romā libros aduexit. iiij

Rome prim9 librorum copiā adue
xit emili9 paulus ꝑſa: macedonio
rege deuicto. deinde lucill9 e pontica
ꝑda. P9 hos ceſar dedit marco var
roni negociū cauſa maxime bibliothece con
ſtruende Primū aūt rome bibliothecas pub
licauit pollio: grecas ſil atq3 latinas additis
autorum imaginib9 in atrio qđ de manubijs
magnificentiſſimū inſtruxerat.

Qui apud nos bibliothecas inſtituerunt.
v.

Apud nos ꝗ̃ pamphilꝰ martir· cꝰ
vitam euſebius ceſarienſis ↄſcrip
ſit phiſiſtratū in ſacre bibliothece
ſtudio adeq̃re primꝰ oſtendit· Hic
em̄ in bibliotheca ſua ꝓpe· xxx· voluminū mili
a habuit· Iheronimꝰ ꝗ̃ atq̃ gennadius eccl̄i
aſticos ſcriptores toto orbe q̄rentes ordine pſe
cuti ſunt· eorūq̃ ſtudia in vno voluminis indi
culo ↄprehēderūt·

Qui multa ſcripſerūt·: VI.

Marcus· therentiꝰ· varro apud lati
nos innumerabiles libros ſcripſit·
Apud grecos ꝗ̃ calcitecus mris at
tollit laudibꝰ ꝙ tantos libros edi
derit: quātos quiſq̃ nr̄m alienꝰ a ſcribere ꝓpri
a manu vix poſſit· De noſtris ꝗ̃ apd̄ grecos
origenis in ſcripturaꝝ labore tam grecos q̃ la
tinos operu; ſuoꝝ numeros ſuperauit· Denīq̃
Iheronimꝰ ſex milia libroꝝ eius legiſſe fatet͛·
Hoꝝ tn̄ oīm ſtudia Augꝰ· ingenio vel ſcīa ſu
avicit· Nā tanta ſcripſit vt diebus ac noctibꝰ
nō ſolū ſcribere libros eiꝰ quiſq̄ ſed nec legere
quidē occurrat·

De generibus opuſculoꝝ· VI.

Opuſculoꝝ genera ſunt tria Primū
genꝰ excerpta ſunt: q̄ grece ſcolia
nuncupant͛· in quibꝰ ea que viden
tur obſcura vel difficilia: ſūmatim
ac breuiter ꝯſtringunt͛· Scd̄m genus omelie
ſunt quas latini verbū appellāt: que ꝓferunt͛
in ꝓplis· Tercium tomi: q̄s nos libros vel volu
mina nuncupamꝰ· Omelie aūt ad vulgus lo
quunt͛· tomi vero· i· libri maioris ſunt diſputa
cōis· Dyalogus eſt collacō duoꝝ vel plurimo
rum quē latini ſermonē dicūt· Nā quos greci
dyalogos vocāt: nos ſermones vocamus Ser
mo āt dictus· ꝙ inter vtrūq̃ ſeritur· Vn̄ a in
virgilio multa inter ſe ſerebāt· Tractatus āt
ē̄ vnius rei multiplex expoſitio dictus eo ꝙ tra
hat ſenſū in multa ſentiēdo ↄtractando ſecum
differt āt ſermo· tractatus· a verbū· Sermo
em̄ a'tera eget pſona. tractatus ſpāliter ad
ſeipſū eſt· verbū aūt ad oēs· Vn̄ a dr̄· verbū
fecit ad ꝓplm· Cōmentaria dicta quaſi cū mē
te· Sunt em̄ interpretacōes vt ↄmenta iuris·
ↄmenta euangelij· Nā quicq̃d breuiter ↄponi
tur ↄmentariū dr̄· qd̄ vero elongatur expoſicō
noīatur· Apollogeticū eſt excuſatio in quo ſo
lent quidā accuſantibꝰ r̄ndere· In defenſione
aut negacōe ſola poſitū eſt a ē nomen grecū·
Panagericū eſt licentioſū a laſciuioſū genus
dicendi in laudibus regū· in cuius ↄpoſicōne
hoīes multis mendacijs adulant͛· Qd̄ malum
a grecis exortū eſt· quoꝝ leuitas inſtructa di
cendi facultate a copia incredibili multas mē
dacioꝝ nebulas ſuſcitauit Faſtoꝝ libri ſunt
in quibꝰ reges vel ↄſules ſcribunt͛ a faſcibꝰ dcī
ↄptātibus· Vnde a ouidij libri faſtoꝝ dicun
tur· ꝙ de regibꝰ a ↄſulibus editi ſunt· Prohe
miū eſt iniciū dicendi· Sunt em̄ ꝓhemia prin
cipia libroꝝ que ante cauſe narrationē ad in
ſtruendum audientiū aures coaptant͛· Cuiꝰ
nomen pleriq̃ latinitatis piti: ſine tranſlatio
ne poſuerūt· Hoc aūt vocabulū apud nos int͛
pretatū: prefatio nuncupat͛ quaſi prelocutio·
Precepta ſunt q̄ aut q̄d faciendū: aut q̄d nō
faciendū ſit docent· Quid faciendū· vt dilige
deū tuū· a honora pr̄em tuum· a mr̄em tuam·
Quid nō faciendū ·vt nō mechaberis· nō fur
tū facies· Similiter a gentiliū precepta vel iu
bent vel vetant· Iubent faciendū· vt nudꝰ ara
ſere nudus· Vetant· vt neue inter vites corilū
ſere· neue flagella ſūma pete· Primꝰ aūt prece
pta apd̄ hebreos moyſes ſcripſit· apd̄ latios
marciꝰ vates primꝰ precepta ↄpoſuit Ex quibꝰ
eſt illud Poſtremꝰ dicas· primꝰ taceas Para
bole a ꝓbleumata noībus ſuis indicant altiꝰ
ſe perſcrutari oportere Parabola quippe aliciꝰ
rei ſimilitudinē p ſe gerit· qd̄ licet ſit vocabu
lū grecum: iam tn̄ ꝓ latino vſurpat͛· Et notum
eſt ꝙ in pabolis que dicunt͛ p reꝝ ſimilitudi
nes rebus de quibꝰ agitur ↄpantur· Probleu
mata aūt que latine appellant͛ ꝓpoſitiones q̄
ſtiones ſunt hn̄tes aliquid qd̄ diſputatione
ſoluendū ſit· Queſtio āt eſt cū queritur an ſit
an quid ſit· an quale ſit· Argumentū vero di
ctū quaſi argutū· vel ꝙ ſit argute inuentū· ad
ↄprobandas res· Epl̄am ꝓprie greci vocāt qd̄
interpretat͛ latine miſſa· Stola em̄ ſiue ſtoli
miſſa vel miſſi· Ante carte a membranaꝝ vſū
in dolatis ex ligno codicellis epl̄aꝝ eloq̄a
ſcribebant͛· Vnde a portitores eaꝝ tabellarios
vocauerūt·

De ceris· VIII

Cere litteraꝝ materies paruulorum
nutrices· ipſe dant ingeniū pueris
p̄mordia ſenſus· quaꝝ ſtudiū pri
mi greci tradidiſſe ꝓduntur· Greci
enim a tuſci primū ferro in ceris ſcripſerunt·
poſtea romani iuſſerūt· ne graphiū ferreum
quis haberet· Vnde a apud ſcribas dicebat͛· Ce
ram ferro ne cedito Poſtea inſtitutū ē vt cerā
oſſibus ſcriberent· ſic indicat atta in ſatira di
cens Vertamꝰ vomerem in cere mucroneq̃ a
remꝰ oſſeo· Graphiū aūt grece: latine ſcripto
riū dr̄· Nā graphia dr̄ ſcriptura·

De cartis·: IX

Cartaꝝ vſum primꝰ egiptus miniſ
trauit· ceptum apud memphiticā
vrbem, Memphis namq̃ ciuitas

egiptioꝝ eſt. vbi carte vſus inuentus eſt pri‑
mum. ſic ait lucanus. Conficit̄ bibula mem‑
phitis carta papiro. Bibulam aūt papirꝝ di‑
xit ꝙ humorē bibat. Carta aūt dicta ꝙ carptū
papiri tegmē decerptū glutinat̄. Cuiꝰ genera
ꝗ̄ plura ſunt. Prima ⁊ precipua auguſtea re‑
gia maioris forme in honorē octauiani augu‑
ſti appellata. ſecūda libianā ad honorē libie
ꝓuincie. tercia hieretica dcā: eo ꝙ ad ſacros
libros eligebat̄. ſilis auguſte: ſed ſub colora‑
ta. Quarta teneotica a loco alexandrie qui ita
vocat̄ vbi fiebat. Quinta ſaltica ab oppido ſa‑
lo. ſexta corneliana a cornelio gallo: prefecto
egipti primū ↄfecta. ſeptima emporitica ꝙ ea
merces inuoluuntur. cuꝫ ſit ſcripturis minus
idonea.

De pergamenis. x.

Pergamenī reges cum carta indige‑
rent membranas primo excogita‑
uerūt. Vnde ⁊ pergamenaꝝ nomē
huc uſqꝫ tradente poſteritate ſibi ſeruatū eſt. Hec ⁊ mēbrana dicunt̄. ꝙ ex mem‑
bris pecudū detrahunt̄. Fiebant eñ primū
coloris lutei .i. crocei. poſtea vero rome cādida
mēbrana reperta ſunt: qd apparuit inhabile
eſſe: ꝙ ⁊ facile ſordeſcant. aciemqꝫ legentium
ledant. cū peritiores architecti. neqꝫ aurea la‑
cunaria ponenda in bibliotecis putent. neqꝫ
pauimēta alia ꝗ̄ ex cariſteo marmore. ꝙ au‑
ri fulgor hebetat. ⁊ eucariſti viriditas reficiat
oculos. Nā ⁊ qui nummulariā diſcunt: denari‑
oꝝ formis in mirteos pānos ſubijciunt. ⁊ gē‑
maꝝ ſculptores. ſcarabeoꝝ terga quibꝰ nihil
eſt viridius ſubinde reſpiciūt. ⁊ pictores idem
faciunt vt laborem viſus eoꝝ viriditate recre‑
ent. Membrana aūt aut candida: aut lutea:
aut purpurea ſunt. Candida naturaliter exiſ‑
tunt. Luteū membranū bicolor eſt: qd a ↄfe‑
ctore vna tingitur pte .i. crocatur. de quo ꝑſiꝰ
Jam liber ⁊ poſitis bicolor mēbrana capillis.
Purpurea vero inficiunt̄ colorē purpureo: in
quibus aurum ⁊ argentum liqueſcens: pate‑
ſcat in litteris.

De libris conficiendis. xi.

Quedam noīa libroꝝ apud genti‑
les certis modulis ↄficiebant̄. bre‑
uiore forma: carmina atqꝫ epl̄e. At
vero hiſtorie maiorē modulo ſcribe‑
bant̄. ⁊ non ſolū in cartulis mēbranis: ſed e‑
tiā ⁊ momentis elephātinis textilibuſqꝫ mal‑
uaꝝ folijs atqꝫ palmarū. Cuius generis cīna
ſic meminit. Hec tibi aratis multuꝫ inuigila‑
ta lucernis. Carmina que ignes nouimus ae‑
reos. Leuis in aridulo malue deſcripta libello
Perſica vexit munera nauicula. Circūcidi li‑
bros ſicilie primū increbruit. Nā inicio puni‑
cabantur. Vnde ⁊ ait catullus. Cui dono lepi‑
dum nouum libellum: aride modo pumice ex‑
politum.

De librorꝝ vocabulis. xij

Codex multoꝝ libroꝝ eſt vnius vo‑
luminis liber. Et dictus codex p trāſ‑
lationē a corticibꝰ arboꝝ: ſeu vitiū
quaſi caudex: qd in ſe multitudinē
libroꝝ quaſi ramoꝝ ↄtineat. Volumē liber ē
a voluendo dictus: ſic apud hebreos volūina
legis. volumina ꝓphetaꝝ. Liber ē interior tuni‑
ca corticis ꝗ̄ ligno coheret: in qua antiq̄ ſcri‑
bebāt. De quo virgilius. Sic alta liber heret ī
vlmo. Vnde ⁊ liber dr in quo ſcribimꝰ. ꝙ an‑
te vſum carte vel membranoꝝ de libris arboꝝ
volumina fiebant .i. ↄpaginabantur. Vnde ⁊
ſcriptores a libris arborum librarios vocaue‑
runt.

De libris ⁊ eoꝝ inſtrumentis. xiij

Librarios ↄſtat ante bibliopolas
dictos. Libꝝ enim greci bibluꝫ vo‑
cant. Librarij aūt idē ⁊ antiquarij
vocant̄: ſed librarij ſūt ꝗ̄ ⁊ noua ⁊
vetera ſcribunt. antiq̄rij qui tm̄modo vetera.
vnde ⁊ nomē ſumpſerūt. A ſcribendo autē ſcri‑
ba nomē accepit: officium exprimēs vocabu‑
li qualitate. Inſtrumenta ſcribe calamꝰ ⁊ pen‑
na. Ex hiis eñ verba paginis infigunt̄. ſed ca‑
lamꝰ arboris eſt penna auis: cuius acumē di‑
uiditur in duo: in toto corpe vnitate ſeruata.
credo ꝓpter miſteriū vt in duobus apicibꝰ ve‑
tus ⁊ nouū teſtamentū ſignaret̄. quibꝰ expri‑
mit̄ verbi ſacramentū ſanguine paſſionis ef‑
fuſum. Dictus aūt calamus ꝙ liquorē ponat.
Vnde ⁊ apud nautas calare ponere dr. Pen‑
na aūt a pendēdo vocata .i. volando. Eſt eñ vt
diximus auiū. Folia aūt libroꝝ appellata. ſi‑
ue ex ſimilitudine folioꝝ arboꝝ. ſeu ꝙ ex folli‑
bus fiunt .i. ex pellibꝰ que de occiſis pecudibꝰ
detrahi ſolent: cuius ptes pagine dicūtur eo
ꝙ ſibi inuicē ↄpingantur. Verſus aūt vulgo
vocati. ꝙ ſic ſcribebant antiqui ſic arat̄ terra.
A ſiniſtra eñ ad dexterā primū deducebant
ſtilum. deinde ↄuertebant̄ ab inferiore ⁊ rurſū
ad dexterā verſus. quos ⁊ hodie ruſtici vſus
vocāt. Sceda eſt qd adhuc emendatur ⁊ nec‑
dum in libris redactū eſt ⁊ eſt nomē grecū. ſi‑
cut ⁊ tomus.

De canonibꝰ euangelioꝝ. xiiij

Canones euāgeliorum ammoniꝰ
Alexādrie eps primꝰ excogitauit:
quē pꝰea euſebiꝰ ceſarieñ. ſecutus
pleniꝰ ↄpoſuit. Qui ideo facti ſunt:
vt p eos ſcire ⁊ inuenire poſſiꝰ qui reliquoꝝ

euangeliſtarum. ſimilia aut̄ ꝓpria dixerunt.
Sunt autem numeri .x. quoꝝ primus ꝯtinet
numeros in quib⁹ .iiij. eadē dixerunt. mathe
us marcus. lucas ⁊ iohēs. Secūdus in quib⁹
tres matheus. lucas. marcus Tercius in qui
bus tres. mathe⁹ lucas ⁊ iohēs Quartus in q̄
bus tres. matheus. marc⁹. iohēs. Quint⁹ in q̄
bus duo. mathe⁹. lucas. Sextus in quib⁹ duo
matheus marcus. Septim⁹ in quib⁹ duo. ma
the⁹ iohēs. Octau⁹ in quibus duo. lucas. mar
cus. Nonus in quib⁹ duo. lucas. iohēs. Deci
mus in quib⁹ ſinguli eoꝝ ꝓpria quedā dixerūt
quoꝝ expoſitio hec eſt. Per ſingulos enī eu
angeliſtas numerus quidā capitulis affixus
adiacet. quib⁹ numeris ſubdita eſt era que
dā minio notata; que indicat in quoto cano
ne poſitus ſit numerus. cui ſubiecta eſt era.
Verbi grā. Si eſt era prima. in primo canōe
ſi ſecunda in ſecūdo. ſi tercia in tercio ⁊ ſic per
ordinē vſq; ad decimum ꝑuenies. Si ḡ aperto
quolibet euāgelio placuerit ſcire qui reliquo
rum euāgeliſtarum ſimilia dixerunt aſſumes
adiacētem numeꝝ capituli. ⁊ requires ipſum
numeꝝ in ſuo canone quem indicat. ibiq; in
uenies. qui ⁊ quid dixerunt. ⁊ ita demū in cor
pore inquiſita loca que ex ipſis numeris indi
cant̄ per ſingula euangelia. de eiſdem dixiſſe
inuenies. ¶ De canonib⁹ ꝯciliorum. xv.

Canō autem grece latine regula nū
cupatur. Regula aūt dicta ꝙ recte du
cit. nec aliq̄n aliorſū trahit. Alij di
xerunt regulam dictā vel ꝙ regat:
vel ꝙ normā recte viuendi p̄beat. vel ꝙ diſtor
tum. prauūq; corrigat. Canones aūt genera
lium ꝯciliorum a tēpibus ꝯſtantini ceperunt.
In precedētibus nāq; annis ꝑſecucōe feruen
te: docēdarum plebiū minime dabat̄ facultas
Inde xp̄ianitas ī diuerſas hereſes ſciſſa eq̄ nō
erat licēcia epiſcopis in vnū cōuenire. niſi tēpe
ſupradicti imperatoris. Ipſe enī dedit faculta
tem xp̄ianis libere ꝯgregari. Sub hoc etiā ſan
cti patres in ꝯcilio niceno de omni orbe terraꝝ
ꝯuenientes: iuxta fidē euangelicā ⁊ apl'icam
ſcḋm p⁹ apoſtolos tradiderūt ſimbolum. Inter
cetera autem ꝯcilia .iiij. eſſe ſcimus venerabi
les ſinodos. que totam principal'r fidem ꝯplec
tunt̄. quaſi .iiij. euāgelia vel totidem paradiſi
flumina. Haꝝ prima nicena ſinodus. Cccxvi
ij. epōrum ꝯſtātino auguſto imperāte peracta
eſt. In qua arriāe ꝑfidie ꝯdemnata blaſphē
mia quā de inequalitate ſācte trinitatis idē ar
rius aſſerebat. ꝯſubſtantialem deo patri deū
filiū eadem ſcā ſinodus ꝑ ſimbolum definiuit
Secunda ſinodus .cl. patrum. ſub theodoſio
ſeniore ꝯſtātinopolim ꝯgregata eſt q̄ macedo
nium ſpm̄ ſcūm deum eſſe negātem ꝯdēnās
ꝯſubſtantialem patri ⁊ filio. ſpm̄ ſanctum de
mrāuit dans ſimboli formā quā tota grecoꝝ
⁊ latinoꝝ ꝯfeſſio in eccleſijs predicat. Tercia
ſinodus epheſina prima. ducentorū epōrum
ſub iuniore theodoſio auguſto edita eſt que
neſtorium duas ꝑſonas in xp̄o aſſerentē iu
ſto anathemate ꝯdemnauit: oſtēdens manere
in duab⁹ naturis. vnā dn̄i nr̄i ihesu xp̄i perſo
nā Quarta ſinodus calcidonēſis. dcxxx. ſacer
dotū ſub marciāo principe habita eſt in qua
euticē ꝯſtantinopolitanū abbatem verbi dei
⁊ carnis vnam naturam ꝓnunciātem. ⁊ eius
defenſorem dyoſcoꝝ quondā alexandrinum
epm̄. ⁊ ipſum rurſum neſtoriū cum reliquis
hereticis vna patꝝ ſententia predānauit pre
dicans eadē ſinodus xp̄m dn̄m de virgine na
tum ſic. vt in eo ſubſtantiā diuine ⁊ humāe
cōfiteamur nature. Hec ſunt .iiij. ſinodi princi
pales fidei doctrinam pleniſſime predicātes.
ſed ⁊ ſi qua ſunt ꝯcilia que ſancti patres ſpū
dei pleni ſanxerunt. poſt iſtoꝝ quatuor aucto
ritatem omni manent ſtabilita vigore quoꝝ
geſta in hoc opere cōdita ꝯtinentur. Sinodus
autem ex greco interpretatur comitatus vel ce
tus. Concilij autem nomen tractum eſt ex ro
mano more Tempore enim quo cauſe agebā
tur ꝯueniebant omnes in vnum communiq;
intencōe tractabāt. Vnde ⁊ cōſilium a cōmu
ni intencōne dictum quaſi ꝯſidium. Nam cilia
oculorum ſunt. Vn̄ ⁊ cōſidium id eſt cōſiliū.
d. in .l. litteram tranſeūte Cetus vero ꝯuentus
eſt. vel ꝯgregatio a coeūdo id eſt ꝯueniendo
in vnum. Vnde ⁊ cōuentus eſt nūcupatus. ſi
cut a ꝯuentu cetus vel ꝯcilium. a ſocietate mul
torum in vnum.

¶ De ciclo paſchali. xv.

Paſchalem ciclum ẏpolitus eps tē
porib⁹ alexādri impatoris primus
cōſcripſit. Poſt quem ꝓbatiſſimi
autores euſebius ceſarienſis. theo
phil⁹ alexandrinus. ꝓſper q; nacōe aquitan⁹
atq; victorinus amplificatis eiuſdem feſtiuita
tis racōibus. multiplices circulos ediderunt.
Cuius quidē rationem beatus Cirillus alexan
drine vrbis eps in .xcv. annos ꝑ quinquies .x
nouies calculans. quoto kalendas vel luna:
debeat paſchalis ſolemnitas celebrari: ſūma
breuitate notauit. Ciclus aūt vocatus eo ꝙ in
orbe digeſtus ſit. ⁊ quaſi in circulo diſpoſitū
ordinē ꝯplectat̄ annoꝝ ſine varietate ⁊ ſine vl
la arte Vnde factū ē vt cuiuſq; materie carmi
na ſimplici formitate facta ciclica vocarentur.
Hinc ⁊ laterculum dictū qd̄ ordinē teneat ſta
tum annoꝝ

Primus cidus lune.

B.C.ij.ydus.	april	xx..
C.vi.kal.	apri.	xvi.
E.xvi.kal.	may.	xvij.
C.vi ydꝰ.	apri.	xx.
B.C.ix.kal.	apri.	xv.
E.ij.ydꝰ.	apri.	xvi.
C.ij.noñ.	apri.	xix.
E.viij.ka.	may.	xx.
B. C.v.ydꝰ	apri.	xv.
C.ij.kal.	apri.	xviij.
E.xij.kal.	may.	xix.:
C.noñ.	apri.	xv.
B.C.v.kal.	apri.	xvij.:
E.xvi.kal.	may	xvi.
C.vi.ydꝰ	apri.	xxi.
C.ix.kal.	apri.	xvij.
B.E.ydus	apri.	xvij
C.ij.noñ.	apri.	xx.
E.viij.kal.	may.	xxi.

Secundus cidus lune.

C.v.ydus	apri	xviij..
B.C.ij.kal.	apri.	xx.
E.xij.kal.	may.	xxi.
C.noñ.	apri.	xvij.
C.v.kal.	apri.	xx.
B.E.xvi.ka.	may	xx.
C.kal.	april.	xvi
E.xi.kal.	may.	xvij.
C.ydus.	apri.	xx.
B.C.v.kal.	apri.	xv.
E.xv.kal	may	xvi.
C.v.ydus.	ap̄	xx.
C.viij.kal.	apri.	xv.
B.E.ydus	apri.	xv.
C.noñ.	ap̄.	xviij.
C.v.ka.	ap̄.	xxi.
E.iiij.ydus	apri.	xv.
B.C.kal.	apri.	xvij.
E.xi.kal.	may.	xviij.

Tercius cidus lune.

C.viij.ydus	ap̄.	xv.:
C iiij.kal.	ap̄.	xviij.:
B.E.xv.kal.	may.	xviij.
C.v.ydus.	ap̄.	xxi.
C.viij.kal	ap̄.	xvij.
E.xviij kal.	may	xviij.
B.C.noñ.	ap̄.	xx.
E.vij.kal. 19 kl	may.	xxi.:
C.iiij.ydus	apri.	xvij.
C.iiij.noñ.	apri.	xx.
B.E.xi.ka.	may.	xx.
C.viij.ydus	ap̄.	xvi.
C.iiij.ka.	ap̄.	xix.
E.xiiij.ka.	may	xx
B.C.iiij.noñ.	ap̄.	xv
C.viij.ka.	ap̄.	xviij.
E.xviij.ka.	may	xix
C.iij.ka.	apri.	xv.
B.E.xiiij.kal.	may	xv.

Quartus cidus lune

C.iij.ydus.	apri.	xix.
C.vij.ka.:	ap̄.	xv.
E.xvij.ka.	may.	xvi.
B.C.viij.ydus	ap̄.	xviij.
C.iiij.ka.	ap̄.	xxi.
E.iii.ydus.	ap̄.	xv.:
C.iij.noñ.:	apri.	xviij
B.E.x.kal.	may.	xviij.
C.xviij.ka.	may.	xxi.:
C.iij.ka.	ap̄.	xvij.:
E.xiij.kal.	may	xviij.:
B.C.iiij.ydus.	apri.	xx.:
C.vij.kal.	ap̄.	xvi.
E.xvij.kal.	may	xvij.
C.vij.ydus	apri.	xx.
B.C.xi.kal.	ap̄.	xv.
E.iij.ydus	apri.	xvi.
C.iij.noñ.	apri.	xix.:
E.ix.ka.	may	xx.

Quintus cidus lune.

B.C.vij.ydus	apri.	xvi.
C.iij.kal	apri.	xix.
E.xiij.ka.	may.	xx.
C.ij.noñ.	ap̄.	xvi.
B.C.vij.ka.	apri.	xvij.
E.xvij.kal.	may.	xix.:
C.ij.kal.	apri.	xv.:
E.xij.kal.	may	xvi.
B.C.iij.ydus	apri.	xviij.
C iii.noñ.	apri.	xxi.
E.xvi.kal.	may	xv.
C.vi.ydus	apri.	xviij.
B.C.iij.ka.	apri.	xx
E.xiij.kal	.may	xxi.
C.ij.noñ.	apri.	xvij.
C.vi.kal.	apri.	xx.
B.E.xvij.kal	may.	xx.
C.ij.kal.	apri.	xvi.
E.xii.kal.	may	xvii.

xvij.

Condicōe mundi vſq ad hūc nouiſſimū cidū
ꝯputant anni .v. dcccc xx. poſt cuius expletiō
nē ad primū exordiū recurrendū. Antiquitus ec
clīa paſca .xiiij. luna cū iudeis celebrabat quo
cūq die occurreret. Quē ritū ſcī p̄res in nicena
ſinodo ꝓhibuerūt ꝯſtituētes nō ſolū lunā paſ
calē ⁊ menſē inq̄rere: ſed etiā ⁊ diē reſurrectōis
dnīce obſuare. ⁊ ob hoc paſca a .xiiii. luna vſ
q ad .xxi. extenderūt: ne dies dnīcꝰ omitteret.
Paſche aūt vocabulū ñ grecū: ſ; hebraycū ē: nec

a paſſione quō paſch in greco dicitur pati: ſ3
a tranſitu hebreo verbo paſcha appellatū eſt:
eo ꝙ tunc populus dei ex egipto tranſierit.
Vnde ⁊ in euangelio. cū vidiſſet inquit iheſus
vt tranſiret de mundo ad patrem. Cuius nox
ideo puigil ducitur ꝓpter aduentum regis ac
dn̄i nr̄i. vt tp̄s reſurrectionis eius nos non dor
mientes: ſ3 vigilantes inueniat. cuius noctis
duplex rō eſt. ſiue ꝙ in eadē tunc vitā recepit
cū paſſus eſt. ſiue ꝙ poſtea eadē hora qua re
ſurrexerit: ad iudicandū venturus eſt. Eo aūt
mō agimus paſcha vt non ſolū mortē ⁊ reſur
rectionē xp̄i in memoriā reuocamus: ſed etiā
cetera q̄ circa eum atteſtant̄: ad ſacramētoꝝ
ſignificacōem inſpiciamus. Propter inicium
enī noue vite ⁊ ꝓpter nouum hoīem quē iube
mur induere ⁊ exuere veterem: expurgamus
vetus fermentū vt ſimus noua cōſperſio. Inde
paſcha nr̄m immolatus eſt xp̄us. Propter
hanc ḡ vite nouitatē primus menſis nouoꝝ
in anni menſib⁹ celebracōni paſchali miſtice
attributus ē. Q꜠ vero tercie ebdomade die pa
ſcha celebrat̄. i. qui dies occurrit a. xv. luna vſ
q3 in viceſimāprimā. hoc ſignificat. ꝙ cū toto
tempore ſeculi q̄d ſeptenario dierū numero a
gitur. nunc tercium tp̄s hoc ſacramentū appa
ruit. Primum enim tp̄s eſt ante legē. ſecun
dum ſub lege. tercium ſub grā. Vbi iam mani
feſtatum eſt ſacramentū prius occultū in ꝓ
phetico enigmate. Ideo ⁊ ꝓpter hec tria ſeculi
tp̄a reſurrectio dn̄i triduana eſt. Q꜠ vero a q̄r
tadecima luna vſq3 ad. xxi. p dies. vij. querit̄:
hoc ſit ꝓpter ipſū nūm ſeptenariū quo vniuer
ſitatis ſiḡficacō ſepe figurat̄q̄ etiā ipſi eccleſie
tribuit̄ ꝓpter inſtar vniuerſitatis. Vnde ⁊ Io
hes apl's in Apoca. vij. ſcribit eccleſijs. Eccleſi
a vero in iſta adhuc mortalitate carnis ꝯſtitu
ta ꝓpter ipſam mutabilitatē lune noīe ſigni
ficatur in ſcripturis. Varia autē obſeruantia
opinionū paſchalis feſtiuitatis interdum er
rorem gignit. Latini namq3 a. iij. non̄. marci
as vſq3 in. iij. non̄. aprilis primi menſis lunā
inquirunt. ⁊ ſi. xv. luna die dn̄ico ꝑuenerit ī
alio die dn̄ico paſcha ꝑtrahunt. Greci p̄mi
menſis lunā ab. viij. yd. marcias vſq3 in diē
nona cū aprilium obſeruant. ⁊ ſi. xv. luna die
dn̄ico incurrerit paſcha celebrāt. Huiuſmōi
ḡ diſſenſio inter vtrſq3 paſchalem regulam
turbat. Cōmunis annus d̄r qui. xij. tantū lu
nacōes hoc eſt dies. ccc.liiij. h3. dictus aūt cō
munis. ꝙ ſepe duo ꝯiuncti incedunt vt inuicē
ſe in paſchali ſolemnitate ſequant̄. Nā embo
liſmus ann⁹ eſt ſep ſolis. Embolismus ann⁹
eſt: qui. xiij. menſes lunares ⁊. ccclxxxiiij. dies
hr̄e monſtrat̄. Ipſe eſt ann⁹ ſancto moyſi di
uinitus reuelatus in quo iubent̄ hij qui longi
us hitant in ſecundo menſe paſcha celebra
re. Emboliſmus aūt nomē grecum eſt q̄d int̄
pretat̄ latine ſupaugmentū eo ꝙ expleat nu
merū annoꝝ ꝯmunium. quib⁹. xi. lunares di
es decē cernuntur. Emboliſmi aūt anni ⁊ cō mu
nes ſic inueniūt̄. Si enim a. xiiij. luna paſche
precedentis vſq3 ad decimāquartam ſequētis
ccc.lxxxiiij. dies fuerint: emboliſmatis ann⁹ ē.
ſi. ccc.liiij. ꝯmunis. Biſextus eſt poſt annos. ij
ij. vnus dies adiectus. Creſcit enim per ſingu
los annos quarta pars aſſis ⁊. xij. hore. At ubi
iiij. anno aſſem ꝯpleuerit: biſextilem annum
facit. Dictus aūt biſextus. ꝙ bis ſexies duct⁹
aſſem facit. q̄d eſt vnus dies. ſicut quadran
tem ꝓpter quater ductū: q̄d eſt biſextus. quē
ſuper dierū curſum in anno ſol facit. ſiue ꝙ ne
queat annū ſl'm introducere: n̄ biſexte nonas
marc̄. ꝯputaueris. hoc eſt ⁊ p̄ma die ſexta no
n̄. mar̄. ⁊ addito bis ſexta alio die ſexta non̄.
mar. iteraueris. A ſexto autē non̄. marc̄. vſq3
in diē pridie kalē. ianuarias in lune curſu bi
ſextus apponit̄. atq3 inde detrahit̄. Intercala
res aūt dies idcirco vocant̄. ꝙ interponuntur
vt ratio lune ſolisq3 cōueniat. Calare enī po
nere d̄r intercalare interponere. Epactas gre
ci vocant. latini adiectiones annuas lūares q̄
per vndenarium numeꝝ vſq3 ad tricenarium
in ſe reſoluunt̄. Quas ideo egiptij adijciūt vt
lunaris emenſio rationi ſolis equet̄. Luna ei
iuxta curſum ſuum. xxix. ſemis dies lucere di
noſcitur. ⁊ ſiunt in annum lunares dies. ccc.l
iiij. remanent ad curſum anni ſolares dies. xi
quas egiptij adijciunt. Vnde ⁊ adiectiōes vo
cant̄. abſq3 hijs nō inuenies lunā quota ſit in
quolibet anno ⁊ menſe ⁊ die. Iſte epacte ſem
per. xi. kl'. apri. repiuntur in eadē luna que fu
erit eo die. Cōtinentur aūt circulo decemnoue
nali: ſed cū ad. xxix. epactas peruenerit: qui ē
circul⁹ decemnouenalis iam ſequenti anno n̄
addes ſup. xxix. xi. vt. x. annūcies detractis. xx
x. ſed inde reuerteris vt. xi. pronuncies.

De reliquis feſtiuitatib⁹. xviij

Feſtiuitas dicta a feſtis dieb⁹ quaſi
feſtiditas eo ꝙ in eis ſola res diui
na ſit. Quib⁹ cōtrarij ſunt faſti in
quib⁹ ius fatur ⁊ dicitur. Solemnitas a ſacris
dicitur ita ſuſcepta. vt mutari ob religionem
nō debeat a ſolito ⁊ firmo atq3 ſolido nomina
ta. Celebritas autem nominatur: q̄d non ibi
terrena ſed celeſtia tantum agantur. Paſcha
feſtiuitatum oīm prima eſt. de c⁹ vocabulo iā
ſuperius dictum eſt. Penthecoſtes ſicut paſca
apud hebreos celebris dies eſt quod poſt. v

decades paſche celebrantur. Vnde ⁊ vocabulū
ſumpſit. Penta eī grece .v. in quo die ſc̃m legē
panes ꝓpoſitionis de nouis frugib⁹ offerebant
Cuius figurā annus iubile⁹ in teſtamento ve
teri geſſit. que nunc iterū per futurā repromiſ
ſionis eternāq; requiē prefigurat. Epiphani
a grece. latine apparitio ſiue manifeſtatio vo
cat̃. Eo eñ die xp̄s ſideris indicio apparuit ma
gis adorandus. Qḋ fuit figura primicie credē
tium gentiū. Quo die ⁊ dn̄ici baptiſmatis ſa
cramentū. ⁊ ꝑmutate in vinū aque factorum
ꝑ dn̄m ſignoꝝ principia extiterunt Due ſunt
autem epiphanie. prima in qua natus xp̄s pa
ſtoribus hebreoꝝ angelo nunciāte apparuit.
Secunda in qua gentiū populis ſtella indice
a preſepis cunabula magos adoraturos exhi
buit. Scenophegia ſolemnitas hebreorum de
greco in latinū. tabernaculoꝝ dedicatio interp̄
tatur. que celebrabat̃ a iudeis in memoriā ex
pedicōis cū ab egipto ꝓmoti in tabernaculis a
gebāt. ⁊ ex eo ſcenophegia dr̄. Scena eī grece
latine tabernaculum dr̄. Que ſolemnitas apḋ
hebreos ſeptembri menſe celebrat̃. Neome
nia apud nos kalende. apud hebreos ſ aūt qꝛ
ſc̃m lunarem curſū menſes ſupputant̃. ⁊ grece
mene luna appellatur. inde neomenia ⁊ noua
luna. Erant eñ apud hebreos ipſi dies kalen
daꝝ ex legali ĩſtitucōe ſolemnes. de quibus
dr̄ in ps̄. Canite inicio menſis tuba. in die in
ſigni ſolemnitatis veſtre. Encenia āt eſt noua
templi dedicatio. Grece eñ cenon dr̄ nouum.
Qñ enim aliquid nouū dedicat̃ encenia dicit̃
Hanc dedicacōis templi ſolemnitatē iudei oc
tobris menſe colebant. Dies palmaꝝ ideo dr̄
qꝛ in eo dn̄s ⁊ ſaluator nr̄ ſicut ꝓpheta cecinit
ihr̄l'm tendēs aſello ſediſſe perhibetur. Tunc
gradiens cū ramis palmaꝝ multitudo plebiū
obuiā ei clamauerūt. Oſanna. benedictus qui
venit in noīe dn̄i rex iſrl̃. Vulgus aūt ideo di
em hunc capitilauiū vocant. qꝛ tunc moris ē
lauandi capita infantiū qui vnguendi ſunt:
ne obſeruacōe .xl. ſordidata: ad vnctionē acce
derent. Hoc aūt die ſimboluꝫ ꝯfitentibus tradi
tur ꝓpter ꝯfinem dn̄ice paſche ſolemnitatem.
vt qui iam ad dei grām ꝑcipiendā feſtinant
quā ꝯfiteantur fidē agnoſcāt. Cena dn̄ica dic
ta eſt eo qꝛ in illa die ſaluator paſcha cū diſci
pulis ſuis fecerit. qḋ ⁊ vſq; hodie ſicut eſt tra
ditū celebratur. ſcūmq; in eo criſma ꝯficitur.
Sabbatū ab hebreis ex interpretacōe vocabu
li ſui requies nomīatur. qꝛ deus in ipſo ꝑfecto
mundo requieuiſſet. Siquidē ⁊ eo die req̃euit
in ſepulchro vt quietis illius miſterium ꝯfir
maret. qḋ iudeis obſeruandū in vmbra futuri
preceptū eſt. Sed poſtq̄ xp̄s in ſepultura ſua
eius figurā adimpleuit: obſeruatio e⁹ quieuit.
Dn̄icus dies ꝓinde vocatur qꝛ in eo reſurrectio
nis dn̄i nr̄i gaudiū celebratur. Qui dies nō iu
deis: ſed xp̄ianis in reſurrectōnem dn̄i declara
tus eſt. ⁊ ex illo cepit hr̄e feſtiuitatem ſuam.
Illis eñ ſolum celebrandum ſabbatū tradi
tum eſt. qꝛ erat antea requies mortuoꝝ. reſur
rectio aūt illius erat qui reſurgens a mortuis
non moreretur. Poſtq̄ autem facta eſt talis rē
ſurrectio in corpe dn̄i vt preiret in capite ecclīe
qḋ corpus eccleſie ſperaret in fine. iam dies do
minicus id eſt octauus: qui ⁊ prim⁹ celebrari
cepit.

¶ De officiis. **xx**

Officiorum plurima ſunt genera: ſꝫ
precipuum illud qḋ in ſacris diui
niſq; rebus hr̄etur. Officium autem
ab efficiendo dictum quaſi efficiū.
ꝓpter decorem ſermonis vna mutata littera.
vel certe vt quiſq; illa agat q̄ nulli officiāt: ſed
ꝓſint omnib⁹. Veſpertinū officiū eſt: in noc
tis inicio vocatū a ſtella veſpe q̄ ſurgit oriente
nocte. Matutinū vero officium eſt in lucis ini
cio a ſtella lucifero appellatū. que inchoante
mane oritur. Quoꝝ duum tp̄m ſignificatiōe
oñditur vt die ac nocte ſꝑ deus laudet̃. Miſſa
tp̄e ſacrificium eſt: qñ cathecumini foris mit
tunt̃: clamāte leuita ſi quis cathecuminus re
manſit exeat foras. ⁊ inde miſſa qꝛ ſacramen
tis altaris intereſſe non pn̄t: qui nondū rege
nerati noſcunt̃. Chorus eſt multitudo in ſacris
collectus. ⁊ dictus chorus qꝛ inicio in modum
corone circa aras ſtarent. ⁊ ita pſallerent. A
lii choꝝ dixerunt a ꝯcordiā que in caritate ꝯſi
ſtit. qꝛ ſi caritatem non hr̄eat: rn̄dere ꝯuenient̃
non poteſt. Cum aūt vnus canit grece mono
dia; latine ſicinium dr̄. cum vero duo canunt:
bicinium appellatur. cum multi: chorus Nam
chorea ludicrum cantilene vel ſaltationes claſ
ſium ſunt. Antiphona ex greco interpretatur
vox reciproca: duobus. ſ. choris alternati pſal
lentibus ordine commutato. ſiue de vno ad v
num. Quod genus pſallendi greci inueniſſe
traduntur. Reſponſorios ytali tradiderunt.
Quod carmen inde reſponſorios cantus vocāt
quod alio deſinente id alter reſpondeat. Inter
reſponſorios autem ⁊ antiphonas hoc differt
qꝛ in reſponſoriis vnus verſum dicit. in anti
phonis autem verſibus alternant chori. Lec
tio dicitur quia non cantatur vt pſalmus vel
ymnus: ſed legitur tantum. Illic enim modu
latio. hic ſola ꝓnunciatio queritur. Canticuꝫ
eſt vox cantantis in leticia. Pſalmus āt dicit̃.
qui cantatur ad pſalterium quo vſum eſſe ꝓ
phetam dd in magno miſterio ꝓdit hiſtoria

Hec autem duo in quibuſdam pſalmoꝝ titu
lis iuxta muſicā artem alternatim ſibi appo
nunt᷑. Nam canticū pſalmi eſt cū id qđ orga
num modulat᷑: vox poſtea cantantis eloquit᷑
Pſalmus vero canticū qđ humana vox prelo
quit᷑: ars organi modulantis imitatur. Pſal
mus eſt a pſalterio dr̄. Vnde nec mos ē ex ali
o ope eum ꝯponi. Tres aūt gradus ſunt in cā
tando. primus ſuccentoris. ſecund᷒ incentoris
tercius accentoris. Dyapſalma hebreū verbū
quidā eſſe volunt: quo ſignificat᷑ ſēp idem qđ
illa quib᷒ hoc interponitur ſempiterna eē ꝯfir
ment. Quidā vero grecum verbū exiſtimant ꝗ̄
ſignificat᷑ interuallū pſallendi. vt pſalma ſit
qđ pſallitur. dyapſalma vero interpoſitum in
pſallendo ſilentiū. vt quemadmodū ſinpſal
ma dr̄ vocū copulatio in cātando: ita dyapſal
ma diſiunctio eaꝝ vbi quedā requies diſtin
cte ꝯtinuationis oſēditur Vnde illud ꝓbabile
eſt nō ꝯiungēdas ſententias in pſallendo: v
bi dyapſalma interpoſita fuerit. q̄ꝛ ideo inter
ponit᷑ vt ꝯuerſio ſenſuū vel perſonaꝝ eſſe noſ
cat᷑. Ymnus eſt canticū laudantium quod d
greco in latinū laus interpretat᷑: pro eo ꝙ ſit
carmen leticie ⁊ laudis. Proprie āt ymni ſūt
continētes laudē dei. Si ergo ſit laus ⁊ non ſit
dei: nō eſt ymnus. ſi ſit ⁊ laus ⁊ dei laus ⁊ nō
cantetur nō eſt ymnus. Si ḡ ⁊ in laudē dei dr̄.
⁊ cantatur: tūc eſt ymnus. Cui ꝯtrarium eſt
trenum qđ eſt lamenti carmen ⁊ funeris. Al
leluya duum verboꝝ interpretatio eſt. hoc eſt
laus dei ⁊ eſt hebreū. Ja enī vnum eſt de decē
noībus quib᷒ apud hebreos deus vocatur.
Amen ſignificat vere ſiue fideliter. qđ ⁊ ipſum
hebreum eſt Que duo verba amen ⁊ alleluya
nec grecis nec latinis: nec barbaris licet in ſu
am linguā omnino trāſferre. vel alia lingua
annūciare. Nam ꝗ̄uis interpretari poſſint: ꝓp
ter ſanctiorem tū auctoritatem ſeruata eſt ab
apoſtolis in hijs ꝓprie lingue antiquitas Tā
to enim ſacra ſunt noīa: vt etiā Johēs in apo
calipſi referat ſe ſpū reuelante vidiſſe ⁊ audi
uiſſe vocē celeſtis exercitus tanꝗ̄ vocem aqua
rum multaꝝ ⁊ tonitruum validoꝝ dicentium.
amen ⁊ alleluya. ac ꝑ hoc ſic oportet in terris
vtraqꝫ dici ſicut in celo reſonāt. Oſanna in al
terius lingue interpretationē in toto tranſire
nō poteſt. Oſy enim ſaluifica interpretat᷑. an
na interiectio ē motū animi ſignificans ſub de
precantis affectu. Integre autem dr̄ oſianna.
qđ nos corrupta media vocali littera ⁊ eliſa:
dicimus oſanna. ſicut ſit in verſibus cū ſcādi
mus. Littera enī prima verbi ſequentis extre
mā prioris verbi veniens excludit. ⁊ dr̄ hebra
yce oſāna qđ interpretatur ſaluifica. ſubaudi

endo vel populum tuum vel totū mundum Of
fertorium tali ex cā ſumpſit vocabulū. Offertur
enim dr̄ oblatio que alteri offertur. ⁊ ſacrifi
catur a pontificibꝫ. a quo offertoriū noīatur
quaſi ꝓpter fertū. Oblatio vocat᷑. q̄ꝛ offertur.
Dona ꝓprie dei dicunt᷑. munera hoīm. Nā mūe
ra dicunt᷑ obſequia que pauperes diuitib᷒ lo
co muneꝝ ſoluūt. Ita munus hoīni datur. do
num deo. Vnde etiā in templis donaria dici᷒.
Munera aūt vocātur q̄ꝛ manibus vel accipiū
tur vel dantur. Duo autē ſunt que offeruntur
donum ⁊ ſacrificiū. Donū dicitur quicquid ar
gento auroqꝫ aut qualibet alia ſpecie efficit᷑.
Sacrificium āt eſt victima ⁊ quecūqꝫ cremant᷑
in ara. ſeu ponunt᷑. Omne aūt qđ deo datur ā
dedicatur. aut ꝯſecratur. Qđ dedicatur: dicen᷒
datur. vnde ⁊ appellatur. Vnde ⁊ errant qui
dedicationē ꝯſecrationem putant ſignificari.
Immolatio ab antiquis dicta eo ꝙ in mole al
taris poſita victima cederetur. Vnde ⁊ macta
tio poſt immolatōem eſt. Nunc aūt immola
tio panis ⁊ calicis ꝯuenit: libatio aūt tantum
mō calicis oblatio eſt. Hinc eſt illud. Et liba
uit de ſanguine vue. ſic ⁊ ſecularium quidam
poetaꝝ. Nunc inquit pateras libate ioui. Li
bare enim ꝓprie fundere eſt. ſumptūqꝫ nomen
de libero quodā qui in grecia vſum reperit vi
tis. Hoſtie apud veteres dicebant᷑ ſacrificia.
que fiebant anteꝗ̄ ad hoſtem ꝑgerent. Vic
time vero ſacrificia: que poſt victoriā deuictis
hoſtib᷒ immolabant᷑. Et erant victime maio
ra ſacrificia ꝗ̄ hoſtie. Alij victimā dictam pu
tauerunt. q̄ꝛ ictu percuſſa cadebat. vel q̄ꝛ vinc
ta ad aras ducebat᷑. Holocauſtum illud eſt:
vbi totum igne ꝯſumitur qđ offertur. Antiq̄
enim cū maxima ſacrificia adminiſtrarent:
ſolebant totas hoſtias in ſacrorum ꝯſumere
flammā. ⁊ ipſa erant holocauſtomata. Holo
enim grece totum dr̄. cauſtis incenſio. et holo
cauſtum totū incenſum. Cerimonie apud lati
nos dicūtur ſacra omnia. q̄ apud grecos orgi
a vocātur. Proprie aūt viſum eſt doctoribus a
carendo appellari cerimonias eo ꝙ ea que in
ſacris diuinis offeruntur: in ſuo vſu carerent
homines. quo etiam nomine in vſu eſt littera
rum ſanctarum. Alij cerimonias ꝓprie in obſ
uationibus iudeoꝝ credunt. abſtinentiam. ſ.
quarundam eſcarum ſ̄m veterem legem eo ꝙ
obſeruantes caēant hijs rebus quibus ſe ab
ſtinuerint Sacrificium dictū quaſi ſacrum fa
ctum. q̄ꝛ prece miſtica ꝯſecratur. in memoriā ꝓ
nobis dnīce paſſionis. Vnde hoc eo iubēte cor
pus xp̄i ⁊ ſanguinem dicimus. qđ dum ſit ex
fructibus terre ſanctificat᷑ ⁊ fit ſacramentum
opante inuiſibilr̄ ſpū dei. cui᷒ panis ⁊ calicis

ſacramentū greci eucariſtiā dicunt: qđ latine
bona grā interp̄tatur. Et q̄đ meliꝰ corpe ⁊ ſā
guine xp̄i. Sacramentū eſt in aliq̄ celebratio
ne cū res geſta ita fit: vt aliq̄đ ſignificare itel
ligat: qđ ſācte accipiendū ē. Sūt āt ſacramē
ta baptiſmū ⁊ criſma. corpꝰ ⁊ ſāguis xp̄i: que
ob id ſacramēta dicunt: qꝛ ſub tegumēto cor
poraliū reꝝ: virtus đina ſecretiꝰ ſalutē eorūdē
ſacramentoꝝ opatur. Vn̄ ⁊ a ſecretis virtuti
bꝰ vel ſacris ſacramēta dicunt. Que iō fructu
oſe penes ecc̄iaꝫ fiūt qꝛ ſanctꝰ in ea manēs ſpi
ritus: eorundē latenter ſacramētorū operatur
effectuꝫ. vnde ſeu per bonos ſeu p malos mini
ſtros intra dei ecc̄iam diſpenſetur. tn̄qꝛ ſpiritꝰ
ſanctꝰ miſtice illa viuificat: q̄ quondā apoſto
lico in tempe. viſibilibꝰ appaēbat opibꝰ nec
bonorū meritis diſpenſatoꝝ āplificant hec do
na. nec maloꝝ attenuant. qꝛ neqꝫ q̄ plantat ē
aliquid neqꝫ q̄ rigat: ſed qui incrementū dat
deꝰ. Vn̄ ⁊ grece miſteriū dicitur qꝛ ſecretā ⁊ re
conditaꝫ habeat diſpenſacōnē. Baptiſmū gre
ce. latine tinctō interp̄tat: q̄ idcirco tinctō dr.
qꝛ ibi hō ſpū grē in melius immutat ⁊ longe
aliud q̄m erāt efficit. Priꝰ em̄ deformitate pec
catorū fedi eramꝰ in ipſa tinctione: reddimur
pulchri dealbacōne virtutū. Vnde in canticis
ſcribitur canticorum. Que eſt iſta que aſcēdit
dealbata. Cuius miſterium nō aliter niſi ſub
trinitatis deſignacōne. ideſt patris ⁊ filij ⁊ ſpi
rituſſancti cognominacōne ꝯpletur dicēte do
mino ad apoſtolos. Ite docete omnes gentes
baptizantes eos in nomine p̄ris ⁊ fi'ij ⁊ ſpiri
tuſſancti. Sicut em̄ in tribꝰ teſtibus ſtat omne
verbū. ita hoc ſacramentum ꝯfirmat ternari
us numerus nominū diuinoꝝ. Quod autē per
aquā baptiſmum datur hec racō eſt. Voluit
enim dominꝰ vt res illa inuiſibilis per ꝯgruen
tem: ſed ꝓfecto cōtractibilem rem: viſibile im
penderetur elementū ſuper quod etiā in princi
pio ferebatur ſpirituſſanctꝰ. Nam ſicut aqua
purgatur exteriꝰ corpus ita latēter eius miſte
rio per ſpiritum purificatur ⁊ animꝰ. Cuiꝰ ſan
ctificatio ita eſt. Inuocato enim deo deſcendit
ſpirituſſanctꝰ de celis ⁊ medicatis aquis. ſācti
ficat eos de ſemetip̄o. ⁊ accipiunt vim purga
cionis vt in eis ⁊ caro ⁊ anima delictis iqui
nata mundetur. Criſma grece. latine vnctō no
minatur: ex cuiꝰ nomine ⁊ chriſtꝰ dicitur ⁊ ho
mo poſt lauacꝝ ſanctificatur. Nā ſicut in bap
tiſmo peccatoꝝ remiſſio dat: ita per vnctōneꝫ
ſāctificacio ſpūs adhibetur. ⁊ hoc de priſtina
diſciplina: qua vngi in ſacerdotiū ⁊ in regnuꝫ
ſolebant. ex quo aaron a moyſe vnctꝰ ē. Que
dum carnaliter fit: ſpiritualiter ꝓficit: quō ⁊
in ip̄a baptiſmi grā viſibilis actꝰ eſt qđ in aq̄

mergimur: ſed ſpiritalis effectꝰ qđ đlictis mū
damur. Hoc ſignificat illud vnguentū: quod
peccatrix mulier ſup pedes ⁊ ea q̄ dicit nō fuiſ
ſe peccatrix ſup caput ih̄u fudiſſe ſcribit. Ma
nꝰ impoſicō ideo fit vt p benedictōneꝫ aduoca
tus inuitetur ſpirituſſanctꝰ. Tūc em̄ ille para
clitus poſt mūdata ⁊ bn̄dicta corpa: libens a
p̄re deſcendit ⁊ quaſi ſup baptiſmi aquā tāq̄
ſuper priſtinā ſedem recognoſcēs quieſcit. Nā
legitur qꝛ in principio aquis ſuperferebat ſpi
rituſſanctꝰ. Exorciſmꝰ grece. latine ꝯiuracō ſiue
ſermo increpacōnis eſt aduerſus dyabolū vt
diſcedat: ſicut eſt in zacharia. Et oſtēdit mihi
ihesū ſacerdotem magnū ſtanteꝫ coram ange
lo domini ⁊ ſathā ſtabat a dextris eiꝰ vt adu
ſaretur ei. ⁊ dixit dominꝰ ad ſathan. Increpet
dominꝰ in te ſathā ⁊ increpet dominꝰ in te qui
elegit iheruſalē. Hoc eſt exorciſmꝰ. increpa
re ⁊ ꝯiurare aduerſus dyabolum. Vn̄ ſciēdū
qꝛ non creatura dei in infantibus exorcizatur
aut exſufflatur ſed ille ſub quo ſunt omnes q̄
in pctō naſcuntur. Eſt enim princeps peccato
rum. Simbolum per linguam grecā ſignuꝫ vel
cognicō interpretatur. diſceſſuri enim apoſto
li ad euangelizādum in gentibus: hoc ſibi p̄
dicationis ſignum vel inditium poſuerunt. Cō
tinet enim ꝯfeſſionem trinitatis ⁊ vnitateꝫ ec
cleſie. ⁊ omne xp̄iani dogmatis ſacramentū.
Quod ſimbolum fidei ⁊ ſpei noſtre non ſcribit
in carta ⁊ atramēto: ſed in tabulis cordis car
nalibus. Oracō peticō dicitur. Nam orare ē pe
tere ſicut exorare impetrare. Conſtat antē ora
tio loco ⁊ tempore. Loco quia nō vbiqꝫ cum ꝓ
hibeamur a xp̄o orarē in publico. ſed vbi oppor
tunitas dederit: aut neceſſitas importauerit.
Neqꝫ em̄ contra preceptum reputatur ab apo
ſtolis factū. qꝛ in carcere audientibus cuſtodi
bus orabant ⁊ canebāt deo. De tempore vero
dictū eſt. ſine intermiſſione orate. ſed hoc ī ſin
gularibꝰ. Nam eſt obſeruacō quarundaꝫ ho
rarum ꝯmuniū: que diei interſpatia ſignant.
tertia ſexta ⁊ nona. Similiter ⁊ noctis. ſed ideo
orandi hee hore diuiſe ſunt: vt ſi forte aliquo
fuerimꝰ opere detēti: ip̄m nos ad officiuꝫ tēpꝰ
admoneat: q̄ tempora in ſcripturis inueniun
tur. Primum enim ſanctuſſpiritus congrega
tis diſcipulis hora tertia īfuſa eſt. Petrꝰ qua
die viſionem ꝯmunicacōnis in illo vaſculo ex
pertus eſt. ſexta ora orandi gratia aſcenderat.
Idem etiam cum iohanne hora nona templū
adiit quando claudum ſanitate reformauit.
Sed ⁊ danielem legimus hec tēpora in oracōe
obſeruaſſe. ⁊ vtiqꝫ ex iſrahel diſciplina vt ne
minus q̄ ter in die adoremꝰ. Debitores enim
ſumꝰ trium pſonaꝝ p̄ris ⁊ filij ⁊ ſpirituſſancti

exceptiſ vtiqꝫ ⁊ alijs legitimis oracõibꝰ que ſine vlla admonicõne debent in ingreſſu lucis ac noctis ſiue vigiliarũ: ſed ⁊ cibũ nõ priꝰ ſumere: quã interpoſita oracõne debemꝰ. Priora enĩ hñda ſunt ſpũs refrigeria: ꝙ̃ corpora celeſtia ꝙ̃ terrena. Qui aũt vult oracõnem ſuã volare ad dñm: faciat illi duas alas ieiuniũ ⁊ elemoſinam ⁊ aſcendet celeriter ⁊ exaudietur. Ieiuniũ eſt parſimonie victꝰ. Abſtinẽciaqꝫ ciboꝝ cui nomẽ ẽ inditũ ex quadã parte viſceꝝ tenui ſemper ⁊ vacua: quod vulgo ieiuniũ vocatur. Vñ ieiunij nomẽ creditur deriuatũ: qꝺ ſui media viſcera vacua ⁊ exinanita exiſtunt. Ieiunium aũt ⁊ ſtacõ dr. Statio aũt de militari exemplo nomẽ accepit. ꝓ eo ꝙ nulla leticia obueniẽs caſtris ſtacõnẽ militum reſcindat. Nã leticia libentiꝰ. triſticia ſolliciciꝰ adminiſtrat diſciplinã. Vñ ⁊ milites nũꝙ̃ inmemores ſacramẽti magis ſtacõnibꝰ parent. Diſcernũt aũt quidã inter ieiuniũ ⁊ ſtacionẽ. Nam ieiuniũ ẽ indifferenter cuiuſlibet diei abſtinẽtia nõ ſcꝺm legem: ſed ſꝫm ꝓpriam voluntatẽ. Statõ autẽ ẽ obſeruacõ ſtatutoꝝ dieꝝ vel tempoꝝ. Dieꝝ vt quarte ferie ⁊ ſexte ieiuniũ ex veteri lege preceptum: de qua ſtacõne in euãgelio dixit ille. Ieiuno bis in ſabbato. i. quarta ⁊ ſexta ſabbati. Tempoꝝ aũt q̃ legalibꝰ ac ꝓpheticis inſtitutionibꝰ terminatis temporibꝰ ſtatuta ſunt vt ieiuniuꝫ quarti. v. vij. ⁊. x. menſis ſicut in euãgelio dies illi in quibꝰ ablatus ẽ ſpõſus vel ſicut obſeruacõ. xl. q̃ in vniuerſo orbe: inſtitutione apoſtolica obſeruatur: circa ꝯſinũ dominice paſſionis. Hijs terciũ genꝰ quidã addiderũt: quã xerophagiã dicũt. abſtinẽciam. ſ. humẽtium ciboꝝ. Vnde ⁊ nomẽ hoc datum eo ꝙ ſiccis quidã eſcis vtantur. Penitẽcia appellata quaſi puniẽtia. eo ꝙ ipẽ homo in ſe puniat penitendo qꝺ male admiſit. Nã nĩl aliud agunt quos veraciter penitet: niſi vt id qꝺ male fecerũt impunitũ eẽ nõ ſinãt. Eo quippe modo ſibi nõ parcentibꝰ ille parcet: cuius altũ iuſtũqꝫ iudiciuꝫ nullus ꝯtemptor euadet. Perfecta ẽ autẽ pnĩa preterita deflere ⁊ futura non admittere. Hec ſecũda in ſimilitudine fontis eſt: vt ſi forte impugnãte dyabolo aliqꝺ peccatuꝫ irrepſerit. huiꝰ ſatiſfactione purgetur. Satiſfactõ ãt eſt cauſas peccatoꝝ ⁊ ſuggeſtiones excludere ⁊ vltra peccatũ nõ iterare. Reconciliacõ vero ẽ que poſt ꝯplementũ penitẽtie adhibetur. Naꝫ ſicut ꝯciliamur deo: quãdo primuꝫ a gentilitate ꝯuertimur: ita reconciliamur: qñ poſt peccatũ penitẽdo regredimur. Exomologeſis greco vocabulo dr: qꝺ latine ꝯfeſſio interpretatur: cuius nominis duplex ſignificacio ẽ. Aut enĩ in laude intelligitur ꝯfeſſio ſicut eſt. Confiteor tibi pater domine celi ⁊ terre. aut dũ quiſqꝫ cõfitetur ſua pctã ab eo datur indulgẽda cuiꝰ inde ſitiens eſt miſericordia. Ex hoc ergo greco vocabulo. exprimitur ⁊ frequẽtatur exomologeſis q̃ delictũ noſtꝝ domino ꝯfitemur: nõ quidem vt ignaro: cuiꝰ cognicõni nihil occultũ eſt: ſꝫ ꝯfeſſio eſt rei. ſ. eius que ignoratur ꝓfeſſa cognicõ. Vtile enĩ ſibi ac iocũdũ quiſꝙ̃ eẽ exiſtimauerat. rapere. adulterãre. furari. ſed vbi hec eterne dãnacõni obnoxia eẽ cognouit: cognitis hijs ꝯfitetur errorem. Cõfeſſio ãt erroris. ꝓfeſſio ẽ deſinendi. Deſinendũ ergo a pctĩs ẽ: duꝫ ꝯfeſſio eſt. Cõfeſſio autẽ antecedit: remiſſio ſequitur. Ceteꝝ extra veniã eſt qui pctm̃ cognoſcit nec cognitũ ꝯfitetur. Itaqꝫ exomologeſis proſternendi ⁊ humiliãdi hominis diſciplina ẽ: habitu atqꝫ victu. ſacco ⁊ cinere incubare. corpus ſordibꝰ obſcurare. animũ meroribus deicere. illa que peccauit. triſti tractacõne mutare. Letanie autẽ greco nomine appellantur que latine dicũtur rogacõnes. Inter letanias vero ⁊ exomologeſin: hoc differt ꝙ exomologeſis ꝓ ſola confeſſione peccatorũ aguntur. letanie vero dicuntur ꝓpter rogandũ dominũ ⁊ impetrãdum in aliquo miſericordiã eius. Sed nũc iã vtrũqꝫ vocabulũ ſub vna ſignificacione habetur: nec diſtat vulgo vtruꝫ letanie: an exomologeſis dicantur. Supplicacõnis autẽ nomen quodãmodo ex gẽtilitate retinetur. Nã ferie ãt legitime erãt apud eos aut indicte. Indicte autem cum paupertas antiquã romanoꝝ ex collacõne ſacrificabat: aut certe de bonis damnatoꝝ. Vnde ſupplitia dicũtur ſupplicaciones que fiebant de bonis paſſoꝝ ſupplicia. Sacre enim res de rebꝰ execrãdoꝝ fiebãt.

Incipiunt capitula libri ſeptimi.

De deo. i. De filio dei. ij. De ſpiritu ſancto. iij. De eadem trinitate. iiij. De angelis. v. De hominibꝰ qui quondam preſagio nomen accepere vi. De patriarchis. vij. De ꝓphetis. viij. De apoſtolis. ix. De reliquis in euãgelio nominibꝰ. x. De martiribus. xi. De clericis. xij. De monachis. xiij. De ceteris fideliũ nominibꝰ.

Incipit liber ſeptimus de deo.

Beatiſſimus iheronimus vir eruditiſſimus ⁊ mul
taꝝ linguaꝝ peritus he
breoꝝ nominum interꝑ
tationē. primꝰ in latinā
linguā ↄuertit. Ex qui
bus ꝓ breuitate preter
miſſis multis quedam
huic opi adiectis interpretacōibꝰ interponē
da ſtudui Vocabuloꝝ enim expoſicō ſatis in
dicat quid velint intelligi. Habēt enim quedā
ex ꝓpriis cauſis nominū racōnē. In principio
autē decem nomina ponimꝰ: quibus apud he
breos deꝰ vocatur. Primum apud hebreos dei
nomē el dicitꝛ. qđ alii deū. alii ethimologiam
eius exprimētes. yſchiros .i. fortem interꝑtati
ſunt. idcō ꝙ nulla infirmitate premitur ſed for
tis eſt. ⁊ ſuffitiens ad omnia ꝑ ꝑpetranda.
Scđm nomen eloi eſt. Tertiū eloe qđ vtrūqꝫ
in latinū deꝰ dicitur. Eſt autē nomē in latinū:
ex greca appellacōe trāſlatū. Nā ſdeꝰ grece theos
febos dicitꝛ .i. timor. vnde tractū eſt nomē deus
ꝙ eū colentibꝰ ſit timor. Deꝰ autē ꝓprie nomē
eſt trinitatis ꝑtinens ad patrem ⁊ filium et
ſpiritumſanctū. Ad quā trinitatē etiam reliqua
que in deo infra ſūt poſita vocabulo referūtur.
Quartū nomen dei dicitꝛ ſabaoth quod verti
tur in latinū exercituū ſiue virtutum. de quo ī
pſalmo ab āgelis dicitꝛ. Quis eſt iſte rex glo
rie dominꝰ virtutū. Sūt autē in hmōi ordina
cione virtutes multe vt angeli. archāgeli ꝑn
cipatus ⁊ poteſtates. cunctiqꝫ celeſtis militie
ordines: quoꝝ tamen ille dominꝰ ē. Omēs eī
ſub ipō ſūt. eiuſqꝫ dominatui ſubiacēt. Quintū
nomē elion: qđ interpretatur in latinum excel
ſus: ꝙ ſupra celos eſt ſicut ſcriptū eſt de eo.
Excelſus dominꝰ ſuꝑ celos gloria eiꝰ. Excelſus
autē dictꝰ ꝓ valde celſus. Ex enim ꝓ valde poni
tur. ſicut eximiꝰ q̄ſi valde eminēs. Sextum no
men eieie .i. qui eſt deꝰ. Deꝰ eī ſolus ꝙ eternꝰ
eſt hoc eſt ꝙ exordiū nō hēt eēntie nomen ve
re tenet. Hoc eī nomen ad ſanctū moyſē per
angelū eſt delatū. Querenti eī qđ eēt nomē
eius qui eum ꝑgere ꝑcipiebat ad populū ex
egypto liberandū. Rñdit Ego ſum qui ſum. ⁊
dices filiis iſrahel. Qui eſt miſit me ad vos tā
ꝙ in eius ↄparacōne qui vere eſt: ꝙ incōmuta
bilis eſt ea que ↄmutabilia facta ſūt: quaſi ñ
ſint. Qđ enim dꝛ fuit nō eſt: ⁊ qđ dꝛ erit non
dum ēſt. Deꝰ autē eē tantum nouit. fuiſſe ⁊ fu
turū eē nō nouit. Solus eī pater cum filio ⁊
ſpiritu ſancto: veraciter ē. Cuiꝰ eſſentie ↄparatū
eē noſtrum. non eē eſt. Vñ ⁊ in colloquio di
cimꝰ Viuit deꝰ ꝙ eſſentia vita viuit quā mors
nō habet. Septimū adonai: quod generaliter
dominꝰ interꝑtatur: qđ dominetur creature
cūcte vel qđ creatura omnis dominatui eius de
ſeruiat. Dominus ergo ⁊ deus vel qđ dominetꝛ
omnibus. vel quod timeatur a cunctis. Octa
uum ia qđ in deo tantum ponitur: qđ etiam in
alleluia in nouiſſima ſillaba ſonat Nonum te
tragrāmaton. hoc eſt quatuor litterarum. qđ
ꝓprie apud hebreos in deo ponitur. iode. iode.
ideſt duabus ia. ia que duplicata ineffabile
illud ⁊ glorioſum nomen dei effitiunt Dicitur
autem ineffabilis nō ꝙ dici nō poteſt: ſed q̄a
finiri ſenſu ⁊ intellectu humano nullatenꝰ po
teſt ⁊ ꝙ de eo nl̄ digne dici poteſt. ineffabilis ē
Decimum ſaddai. ideſt omnipotens Vocatus
autem omnipotēs eo qđ omnia poteſt. ſed a
faciendo ꝙ vult. non a patiendo qđ non vult.
Qđ ſi ei accidēt nequaꝗ̄ eēt omnipotēs. facit
enim quicquid vult ⁊ inde omnipotēs. Dicūtꝛ
autē ⁊ alia quedam in deū ſbſtantialiꝛ nomīa
vt immortalis. incorruptibilis. incōmutabilꝛ.
eternus. Vñ ⁊ merito cūcte preponitur creatu
re. Immortalis ſicut de eo ſcriptum eſt: qui ſo
lus habet immortalitatem: quia in eius natu
ra nulla eſt commutatio. Nam omnis muta
bilitas non inconuenienter mortalitas dicitꝛ.
ſcđm quam ⁊ anima mori dicitur: non quia ī
corpus vel in aliquam alteram ſubſtantiā mu
tatur ⁊ vertitur: ſed in ipſa ſua ſubſtantia q̄c
quid alio modo nunc eſt: aut fuit ſcđm id qđ
deſtitit eē quod erāt mortalis vtiqꝫ deprehendi
tur ac per hoc ſolus deus dicitur immortalis ꝙ
ſolus incōmutabilis. Incorruptibilis appella
tur quia corrumpi ⁊ diſſolui non poteſt nec di
uidi. Quicquid enim capit diuiſionem ⁊ intel
tum capit. Ille nec diuidi poteſt: nec interire.
Iñ icorruptibilꝛ ē. Incōmutabilꝛ ē ꝙ ſꝑ mãet
⁊ mutari neſcit Nec proficit: quia profectꝰ eſt
nec deficit quia eternus Eternus eſt quia ſine
tempore eſt. Non enim habet initium neqꝫ fi
nem. Vnde ⁊ ſempiternꝰ: eo ꝙ ſit ſemper eter
nus A quibuſdam autem eternus ab ethere
creditur dictus. quoniam celum ſedes eius ha
betur. vnde eſt illud Celum celi domino. ⁊ hec
iſta quatuor vnum ſignificant Nā vna eadēqꝫ
res dicitur. ſiue dicatur eternꝰ deus: ſiue imor
talis. ſiue incorruptibilis. ſiue immutabilis.
Inuiſibilis quia nūꝗ̄ per ſubſtantiam ſuā
apparuit oculis mortalium trinitas niſi ꝑ ſpe
tiem ſubiecte creature eademqꝫ corporee. Nam
nemo poteſt ipſam maieſtatem eſſentie dei vi
dere ⁊ viuere. ſicut ⁊ dictum eſt moyſi. vnde ⁊
iohēs ī epiſtola ſua dicit. Deum nemo vidit
vnꝗ̄. Res eſt enim inuiſibilis. ideoqꝫ non ocu
lo ſed corde querendus eſt. Impaſſibilis eſt
quia nullis ꝑturbacōibus afficitur: quibꝰ

fragilitas humana ſuccūbit Nō ēm attigunt
eū ulle paſſiōes vt libido · iracūdia · cupiditas ·
timor · meror · inuidia · ⁊ cetera quibꝰ hūana mēs turbat
ſ; cuꝫ dr̄ · deꝰ iraſci : ⁊ zelari ⁊ dolere : nr̄o vſu dr̄ ·
Apud deū ēm ꝑturbacō nulla ē · apud quem
tranquillitas ſūma ē Simplex āt dr̄ ſiue nō amittē
do qd hēt : ſeu qꝛ nō aliud ē ipē : ⁊ aliud qd i ipō
ē : ſicut in hōīe : cuiꝰ aliud ē eē aliud ſape · Nā ⁊
eē q̄s pt ⁊ ſapiēs nō eē Deꝰ āt hēt eēntiā : hēt
⁊ ſapiāꝫ : ſ; qd hēt hoc ⁊ ē · ⁊ oīa vnꝰ ē · ac ꝓinde
ſimplex ē · qꝛ nō in eo aliqd accidētis ē : ſ; qd ē
⁊ qd in ipō ē : eēntialit̄ eſt · excepto qd relatiue
ad quācunqꝫ ꝑſonā ē · Sūme bonꝰ qꝛ incōmu
tabilꝭ ē · Creatura vero bonū : ſ; nō ſūmū eſt : qꝛ
mutabilꝭ eſt · Et dū ſit quidā bonū nō tñ eē pōt
⁊ ſūmū bonū · Incorporeꝰ āt vel incorpalꝭ idō dr̄
deꝰ vt ſpūs credat̄ vel intelligat̄ eē nō corpus ·
Nā dū dr̄ ſpūs : eiꝰ ſignificat̄ ſbā · Immēſus qꝛ
cūcta ɔcludit · ipē a nullo ɔcludit̄ : ſ; oīa intra
eiꝰ oīpotentiā coartant̄ Perfectꝰ dr̄ qꝛ nl̄ ei poſ
ſit adici · Attñ de cōſūmacōne alicuiꝰ facti ꝑfe
ctio dr̄ · Deꝰ āt q̄ nō ē factꝰ quō eſt ꝑfectꝰ · Sed
hoc vocabulū de vſu nr̄o ſūpſit hūana inopia
ſicut ⁊ reliq̄ verba q̄tinꝰ id qd ieffabile ē vtcūqꝫ
dici poſſit : qm̄ de deo nihil digne hūanꝰ ſmo
dicit ſic ſūt ⁊ alia · Creator dictꝰ ꝓ totiꝰ mūdi re
bꝰ ab ipō creatis · Nihil ēm eſt qd nō originē
a deo traxerit · Ipē ⁊ vnꝰ : qꝛ diuidi non poteſt
vel qꝛ nihil eē aliud pōt ꝓpter qd tantūdem ca
piat poteſtatis · Hec igit̄ q̄ de deo dicta ſūt ad
totam ꝑtinent trinitatē ꝓpter vnā ⁊ coeternaꝫ
ſubſtantiā ſiue in pr̄e · ſiue in filio eius vnige
nito in forma dei · ſiue in ſpiritu ſācto : q̄ vnꝰ eſt
ſpiritus dei pr̄is ⁊ filij eiꝰ vnigeniti · Sūt auteꝫ
⁊ quedā vocabula ex vſu nr̄o ad deū ſumpta :
de mēbris noſtris · ſiue de inferioribꝰ ⁊ q̄a in ꝓ
pria natura inuiſibilis ⁊ incorporeꝰ eſt · ꝓ effi
cienciis tñ cauſarū in ipō reꝝ ſpecies aſſcribun
tur · vt more locutiōis noſtre faciliꝰ ſeipm̄ inſi
nuet · vt qꝛ oīa vidꝫ dicatur oculꝰ ꝓpter qd au
dit oīa dicatur auris · ꝓ eo qd auertit : ābu
lat · ꝓ eo qd ſpectat : ſtat · Sic ⁊ in ceteris horuꝫ
ſimilibꝰ ab humanis mentibꝰ trahitur ſimi
litudo ad deū ; ſicut eſt obliuiſcēs ⁊ memorans
Hinc ē qd ⁊ ꝓpheta dicit · Iurauit dominꝰ exer
cituū per animā ſuā nō ꝙ animā deꝰ hēat : ſed
hoc nr̄o narrat affectu · Naꝫ ⁊ facies dei in ſcrip
turis ſāctis nō caro ſed dīna cognicō intelligi
tur · eadem racōne qua per faciem conſpectam
quiſqꝫ cognoſcitur · Hoc ēm in oracōne dicit̄
deo · Oſtende nobis faciē tuā · ac ſi dicatur · Da
nobis cognicionem tuā · Sic ⁊ veſtigia dei dicū
tur · qꝛ nūc deꝰ per ſpeculum agnoſcitur Ad per
fectū vero omnipotens reperietur : dū in futuro
facie ad faciem quibuſqꝫ electis preſētabitur

vt ipſam ſpetiē ɔtemplentur : cuius nunc veſti
gia ɔprehendere conātur · hoc eſt quem videre
per ſpeculū dicitur · Nam ⁊ ſitus ⁊ habitus ⁊ lo
cus ⁊ tempus : in deum nō proprie ſed per ſimi
litudinem trāſlatiue dicitur · quippe ſedere ſu
per cherubin dicitur qd eſt ad ſitū · ⁊ abiſſus
tanq̄ veſtimentū amictus qd eſt ad habituꝫ
Et anni tui nō deficient : quod ad tempus per
tinet · Et ſi aſcendero in celum : tu ibi es : quod
ad locū manet Nam ⁊ in ꝓpheta plauſtri por
tantis fenum : ſpecies ad deum ducitur · Hec et
oīa per figuram deus : quia nl̄ eſt horum ad
ꝓprietatem ſubſtantie eius ·

De filio dei ·

MUltis etiā modis chriſtꝰ appellari
in ſcripturis inuenitur diuinis · Naꝫ
ipſe dei patris vnigenitus filiꝰ duꝫ
equalis patri ꝓpter ſalutem nr̄am
formā ſerui accipit proinde quedam nomina
in illo ex diuinitatis ſbſtantia : quedam ex di
ſpenſacione ſuſcepte humanitatis aſſumpta
ſunt · Chriſtus nanqꝫ a criſmate eſt appella
tus : hoc eſt vnctꝰ · Preceptum enim fuerat iu
deis vt ſacrum conficerent vnguentū : quo per
ungi poſſent hij qui vocabātur ad ſacerdociū
vel ad regnū · ⁊ ſicut nunc regibus indumen
tum purpure inſigne eſt regie dignitatis : ſic
illis vnctio ſacri vnguēti nomen ac poteſtatē
regiam cōferebat · ⁊ inde chriſti dicti a criſma
te : quod eſt vnctio · Nam criſma grece · latine
vnctio nuncupatur : que etiam domino nomē
accōmodauit facta ſpetialis : quia ſpiritu vn
ctꝰ eſt a deo patre · ſicut dicit̄ in actibꝰ apoſto
lorū · Collecti ſūt enim in hac ciuitate : aduſus
ſanctū filiū tuū queꝫ vnxiſti : nō vtiqꝫ oleo viſi
bili ſ; grātie dono qd viſibili ſignificat̄ vnguē
to · Nō eſt aūt ſaluatoris ꝓpriū nomen xp̄us
ſed omnis nuncupatio poteſtatis · Dū enim
dicitur chriſtꝰ cōmune nomen dignitatis eſt
dum ihūs xp̄s ꝓprium eſt vocabulū ſaluato
ris Xp̄i enim nomē nuſq̄ alibi omnino · nec
in aliqua gente fuit · niſi tantum in illo regno
vbi chriſtꝰ ꝓphetabatur ⁊ vnde venturus erāt
Meſſias autem hebraice dicitur · grece xp̄s · la
tina autem locucōne vnctus Ihesus hebraice ·
grece ſother · latine auteꝫ ſalutaris : ſiue ſalua
tor interp̄tatur ꝓ eo ꝙ cūctis gentibꝰ ſalutifer
venit · Ethimologiā enim nominis huiꝰ : etiā
euāgeliſta ſignificat dicens · Vocab nomen
eiꝰ ſaluator : qꝛ ipē ſaluū faciet populū ſuū · Sic
ēm xp̄us ſignificat regeꝫ : ita ihesus ſignificat
ſaluatorē Non itaqꝫ nos ſaluos facit quicun
qꝫ rex · ſ; rex ſaluator · Qd verbū latina lingua
antea nō habebat : ſed habere poterat : ſic po
tuit qn̄ voluit · Emanuel ex hebreo in latinum

ſignificat nobiſcū deꝰ.ſ.ꝙ per virginē natꝰ de
us hominibꝰ in carne mortali apparuit: vt ter
renis viā ſalutis ad celū aperiret. Ad diuinita
tis autē ſubſtātiā que ꝑtinēt. iſta ſūt dominꝰ
⁊ deꝰ. Deꝰ autē dictꝰ ꝓpter vnitā cum patre ſb
ſtantiā. Dn̄s autē ꝓpter ſeruientē creaturam.
Deꝰ autē ⁊ homo quia verbū ⁊ caro. Vn̄ ⁊ bis
genitus dicit̃: ſiue ꝙ pater eū genuit ſine ma
tre in eternitate. ſiue quia mater ſine patre in
tēpore. Vnigenitus autē vocat̃ ſcd̄m diuinita
tis excellentiā: ꝙ ſine fratribꝰ p̄mogenitus ē
ſcd̄m ſuſcepcōnē hoīs in qua ꝑ adopcōnem
gratie fratres habere dignatus ē: quibꝰ eſſet
primogenitus. Omouſiō patri ab vnitate ſb
ſtantie appellatur. Subſtātia enī vel eſſentia
grece viſio dicit̃. omo vnū. Vtrūqꝫ igitur con
iunctū ſonat vna ſubſtātia. Hoc autē vocatur
omouſion qd̄ eſt. ego ⁊ pater vnū ſumꝰ. hoc
eſt eiuſdē cum patre ſubſtātie. Qd̄ nomen ⁊
ſi ſcriptū in ſanctis litteris nō inueniatur. in
aſſercōe tn̄ totius trinitatis defenditur: quia
datur racō vnde recte dici oſtendatur: ſic ⁊ pa
ter in illis libris nuſq̄ ingenitus legitur ſed ta
men dicendꝰ eē atqꝫ credendꝰ non dubitatur.
Omouſion ſimilis ſubſtātie: ꝙ qualis deꝰ: ta
lis eſt ⁊ ymago eiꝰ. Inuiſibilis deꝰ ⁊ ymago
eiꝰ inuiſibilis. Principiū eo ꝙ ab ipſo ſint om
nia ⁊ ꝙ ante eum nihil. Finis vel quia digna
tus ē in fine temporꝫ humiliter in carne naſci
mori. ⁊ iudicium nouiſſimū ipē ſuſcipere vel ꝙ
quicquid agimꝰ ad illū referimꝰ. Et cū ad eū
peruenerimꝰ vltra qd̄ queramꝰ nō habebimꝰ
Os dei eſt: quia verbū eiꝰ ē. Nam ſicut ꝓ verb
q̄ ꝑ linguā ſūt ſepe dicimꝰ. illa ⁊ illa lingua
ita ⁊ ꝓ dei verbo os ponitur quia mos eſt vt ore
verba formētur. Verbū autē ideo dicitur: q̄a
per eū pater oīa ꝯdidit ſiue iuſſit. Veritas:
ꝙ nō fallit: ſed tribuit qd̄ ꝓmiſit. Vita ꝙ cre
auit. Ymago dei ꝓpter ſimilitudinem patris.
Figura eſt: ꝙ ſuſcipiens formā ſerui: operuꝫ
virtutūqꝫ ſimilitudinē. patris in ſe ymaginē
atqꝫ immenſā magnitudinē deſignauit. Ma
nus dei eſt qd̄ omnia per ipſū facta ſunt. Hinc
⁊ dextera ꝓpter effectū operis totiꝰ creature q̄
per ipſū formata eſt. Brachiū q̄a ab ipō oīa
ꝯtinent̃. Virtus ꝓ eo ꝙ omnem poteſtatē pa
tris in ſemetipō habeat. ⁊ omnem celi terreqꝫ
creaturam gubernet ꝯtineat atqꝫ regat. Sapi
entia ꝓ eo ꝙ ipē reuelet miſteria ſciētie ⁊ archa
na ſapiētie. Sed tn̄ cū ſit pater ⁊ ſpūſſanctus
ſapiētia ⁊ virtus ⁊ lux. ꝓprie tamē hiis nomi
nibꝰ filiꝰ nūcupatur. Splendor autē appellat̃
ꝓpter qd̄ manifeſtat. Lumen ꝙ illuminat. Lux
ꝙ ad veritatē ꝯtemplandā cordis oculos reſe
rat. Sol quia illuminat omnes. Oriens q̄a lu
minis fons ⁊ illuſtrator eſt rerū: ⁊ ꝙ oriri nos
faciat ad vitam eternā. Fons ꝙ rerū omnium
origo eſt. vel qd̄ ſatiat ſitientes. Ipſeqꝫ a. ⁊. o.
Alpha enī litterā nulla precedit. Prima ē tan
tum litterarū: ſicut ⁊ filiꝰ dei. Ipē enim ſe princi
pium: iudeis interrogātibꝰ eē r̄ndit. Vnde ⁊ io
hannes in apocalipſi. ꝓprie ipſam litteram po
nens ait. Ego ſum. A. ⁊. O. primꝰ ⁊ nouiſſimꝰ
Primꝰ quia ante eū nihil eſt. Nouiſſimus: q̄a
nouiſſimū iudicium ipſe ſuſcipiet. Mediator
quia inter deū ⁊ hominē medius ꝯſtitutus eſt
vt hominē ad deum perduceret. Vn̄ ⁊ illū gre
ci meſiten vocant. Paraclitus .i. aduocatꝰ ꝙ
pro nobis intercedit apud patrem: ſicut ⁊ de
eo dicit iohēs. Aduocatum habemꝰ apud pa
trem iheſum chriſtū iuſtum. Paraclitus autē
grecum eſt qd̄ latine dicitur aduocatus. Qd̄
nomē ⁊ filio ⁊ ſpirituiſācto aſcribit̃ iuxta qd̄
⁊ dominꝰ in euāgelio ait. Rogabo patrē ⁊ ali
um paraclitū dabit vobis. Interceſſor autem
ideo vocatur. ꝙ ꝓ culpa n̄ra remouenda cu
ram gerit. ⁊ ꝓ abluendis noſtris criminibus
curā impendit. Sponſus ꝙ deſcendēs e celo: ad
heſit eccleſie vt pace noui teſtamēti eēnt duo
in carne vna. Angelus dicitur ꝓpter annuntia
tionem paterne ac ſue voluntatis. Vnde ⁊ apud
ꝓphetam magni ꝯſilij angelus legitur. dū ſit
deꝰ ⁊ dominꝰ āgelorꝫ. Miſſus dicitur. eo ꝙ ap
paruit. huic mundo verbū caro factum ē. vnd̄
⁊ idem dicit̃. Ego a patre exiui. ⁊ veni in hunc
mundū. Homo autē dicitur quia natus eſt.
Propheta ꝙ futura reuelauit. Sacerdos: ꝙ ꝓ
nobis hoſtiam ſe obtulit. Paſtor quia cuſtos
Magiſter: q̄a oſtenſor. Nazarenꝰ vero a loco.
Nazareus a merito. ideſt ſanctꝰ ſiue mundꝰ:
ꝙ peccatū non fecit. Siquidē ⁊ de alijs inferiori
bus rebꝰ nominū ſpecies ad ſe trahit xp̄s: vt
faciliꝰ itelligat̃. Dicit̃ enī panis ꝙ caro. Vitis
ꝙ ſāguine ipſiꝰ redēpti ſumꝰ. Flos ꝙ electus
Via ꝙ ꝑ ipſū ad dn̄m imꝰ. Oſtiū ꝙ ꝑ ipm̄ ad
dn̄m ingredimur. Mons ꝙ fortis. Petra quia
firmitas ē credētiū. Lapis angularis vel ꝙ du
os parietes e diuerſo .i. de circūciſione ⁊ p̄pu
tio venientes in vnā fabricā eccl̃ie iungit. vel ꝙ
pacē in ſe angelis ⁊ hoībꝰ facit. Lapis offen
ſionis. ꝙ veniens humilis offenderūt in eum
increduli hoīes. ⁊ factus eſt petra ſcandali
ſic dic̃ aplus. iudeis q̄dē ſcādalū. Fūdamentū
āt ideo vocat̃ ꝙ fides i eo firmiſſima ē vel ꝙ ſuꝑ
eū catholica eccl̃ia ꝯſtructa ē. Nā ⁊ xp̄s agnꝰ ꝓ
inocētia. ⁊ ouis ꝓpt̃ impaciā. ⁊ aries ꝓpt̃ p̄nci
patū. ⁊ hedꝰ ꝓpt̃ ſimilitudinē carnis pctī. ⁊ vitu
lꝰ ꝓ eo ꝙ ꝓ nobꝰ ē imolatꝰ. ⁊ leo ꝓ regno ⁊ for
titudīe: ⁊ ſpēs ꝓ morte ⁊ ſapia. Idē ⁊ vermis ꝙ
reſurrexit. Aq̄la ꝓpt̃ qd̄ pꝰ reſurrectionē ad aſtr̄

remeauit. Nec mirũ ſi vilibꝰ ſignificacõibꝰ fi
gurẽt̃ q̃ vſq; ad nr̃arũ paſſionũ: ſeu carnis ↄtu
melias deſcẽdiſſe cognoſcit̃. Qui cũ ſit coeter
nꝰ dei pr̃is añ ſecula filiꝰ poſtq̃ veñit plenitudo
tp̃is ꝓpt̃ ſalutẽ nr̃am formã ſerui accepit: ⁊ factꝰ
ẽ filiꝰ dei hoĩs. In q̃dã de illo in ſcripturis ſcĩs
ſm formã dei. q̃dã ſm formã ſerui dicũtur. Quo
rũ exẽpli grã duo q̃dã ↄmemorãtur. vt ſingu
la ad ſingula referãt̃. Scd̃m formã dei de ſeipõ
dixit. Ego ⁊ pr̃ vnũ ſumꝰ ſm formã ſerui qm̃ pr̃
maior me ẽ. Homĩes ãt minꝰ intelligẽtes q̃d
ꝓ q̃ dicatur ea q̃ ꝓpter formã ſerui dicta ſũt. vo
luit trãſferre ad formã dei. ⁊ rurſus ea dicta
ſũt vt ad ſemiuicẽ pſone referãtur. voluit noĩa
eẽ nature atq; ſubſtãtie ⁊ ſatiuut errorẽ in fide
Sic ãt dei filio ↄiũcta eſt hũana natura. vt ex
duabꝰ ſbſtanciis fieret vna pſona. Solꝰ g̃ hõ
ptulit crucẽ ſ; ꝓpter vnitatẽ pſone ⁊ deꝰ dr̃ ptu
liſſe. Hic eſt q̃d ſcribit̃. Si ei cognouiſſent nũ
q̃ dñm glie crucifixiſſent. ſ; filiũ g̃ dei crucifixũ
fatemur. ñ ex v̓tute diuinitatis ſ; ex infirmitate
hũanitatis: ñ ex ſue nature ꝑmãſione: ſed ex
nrã ſuſcepcõne. iij. ¶ De ſpiritu ſãcto.

Spiritusſanctꝰ iõ ꝓdicatur deꝰ q̃ ex
pr̃e filioq; ꝓcedit. ⁊ ſbam eorũ hẽt.
Neq; ei aliud de pr̃e ꝓcedere potuit
q̃m q̃d ipẽ eſt pr̃. Spũſſanctꝰ ãt di
ctꝰ ſm id q̃d ad aliq̃d refertur inſpirãs. Spi
rãs vtiq; ſpũ iſpirãs ẽ ⁊ ex eo appellatꝰ ſpũs
eſt. Proprio ãt mõ q̃dã dr̃ ſpũſſanctꝰ ſm q̃d
refertur ad pr̃em ⁊ filiũ q̃ eorũ ſpũs ſit. Nã et
hoc nomẽ q̃d ſpũs dr̃. ñ ſꝑ ſm id q̃d refertur
ad aliq̃d: ſ; ſm id q̃d aliquã naturã ſignificat
Oĩs icorpea naturã ſpũs i ſcripturis ſacris ap
pellatur. Vñ ñ tm̃ pr̃i ⁊ filio ⁊ ſpũi ſcõ: ſ; oĩ raci
onali creature ⁊ aĩe hoc v̓bũ ulũ ↄgruit. g̃ ideo
ſpũs dei ſãctꝰ v̓ocatur. q̃ pr̃is ⁊ filii ſc̃itas ẽ. Nã
cũ ſit ⁊ pr̃ ſpũs. ⁊ filiꝰ ſpũs. ⁊ pr̃ ſãctꝰ ⁊ filius
ſãctꝰ. ꝓprie tñ ipẽ vocatur ſpũſſanctꝰ tanq̃ ſc̃itas
coeſſentialꝭ ⁊ ↄſbalis ãborũ. Spũſſcũs iõ ñ dr̃ ge
nitꝰ ne duo i trinitate filii ſuſpicẽtur. Iõ ñ ꝓdi
catur ingenitꝰ ne duo pr̃es i ipa trinitate cre
dãtur. Procedẽs ãt dr̃ teſtimoĩo dñi dicentis.
Multa adhuc hẽo q̃ vob̃ loquar: ſ; ñ poteſt is
illa mõ audire. Veniet aũt ſpũs veritatis q̃ a
pr̃e ꝓcedit ⁊ de meo accipiet. ille vobis indica
bit oĩa. Hic ãt ñ ſolũ natura ꝓcedit: ſ; ſꝑ ad
paga(n)da diuinitatis opa indefitient̃ ꝓcedit. Hoc
ãt intereſt int̃ naſcentẽ filiũ ⁊ ꝓcedentẽ ſpm̃ ſã
ẽ. ꝗ q̃ filiꝰ ex vno naſcit̃. ſpũſſanctꝰ ex vtroq;
ꝓcedit. ⁊ iõ dic̃ apl̃s. Qui ãt ſpm̃ xp̃i ñ hab;
hic ñ ẽ eiꝰ. Spũſſanctꝰ ex ope etiã ãgelꝰ intel
ligit̃. Dictũ ẽ ei de illo ⁊ q̃ ventura ſũt: annũtia
bit vob̃. ⁊ vtiq; angelꝰ grece. latĩe nũtiꝰ interp̃
tatur. Vñ duo ãgeli apparuerũt loth in quibo

dñs ſingularit̃ appellatur q̃d intelligimꝰ filiũ
⁊ ſpm̃ ſãctũ. Nã pr̃ nũq̃ legitur miſſus. Spũs
ſãctꝰ q̃ dr̃ paclitꝰ. a ↄſolacõe dr̃. Paraclit̃ ei
grece. latĩe ↄſolacõ appellatur. Xp̃s enim eũ
apl̃is lugẽtibꝰ miſit: poſtq̃ ab eorũ oculꝭ ipſe
in celũ aſcẽdit. Cõſolator ei triſtibꝰ mittit̃ ſm
illã eiuſdẽ dñi ſentẽtiã. Bt̃i lugẽtes. qm̃ ipi cõ
ſolabunt̃. Ipẽ ec̃ dixit. Tũc lugebũt filii ſpõſi
cũ ablatꝰ ab eis fuerit ſpõſus. Itẽ paclitꝰ ꝓ eo
q̃ ↄſolacõnẽ pſtet aĩabꝰ q̃ gaudiũ tẽporale
amittunt. Alii paclitũ latine oratorẽ vel aduo
catũ interp̃tant̃. Ipẽ ei ſpũſſanctꝰ dic̃. Ipẽ doc;
ꝑ ipm̃ dat̃ ſmo ſapĩe. ab ipõ ſãcta ſcriptura i
ſpirata ẽ. Spũſſanctꝰ iõ ſeptiformis nũcupat̃
ꝓpter dona q̃ de vnita eiꝰ plenitudĩe pticulati
recipiẽtes quiq; vt digni ſũt ↄſeq̃ ꝓmerentur.
Ipẽ ei ſpũs ſapĩe ⁊ intellectꝰ: ſpũs ↄſilii ⁊ forti
tudinis: ſpũs ſc̃ie ⁊ pietatis. ſpũs tĩoris dñi.
ſpũs ãt ꝑncipalꝭ i pſalmo. l. legit̃ vbi q̃ ter cõ
ſpũs repetit̃. nõnulli trinitatẽ intellexerũt i deũ
q̃ ſcriptũ ẽ. Deꝰ ſpũs ẽ. Q̃d ei nõ ẽ corpꝰ. ⁊ tñ
ẽ: videt̃ reſtare vt ſpũs ſit. Intelligũt g̃ ibi nõ
nulli trinitatẽ ſignificari. in ſpũ ꝑncipali pa
trẽ. in ſpũ rc̃to filiũ. i ſpũ ſãcto: ſpm̃ ſãctũ. Spi
ritusſanctꝰ iõ donũ dr̃. eo q̃ dat̃. A dãdo eñ do
num ẽ nuncupatũ. Notiſſimũ eſt enim dñm
ihẽſũ xp̃m cum poſt reſurrectionem a mortuis
aſcendiſſet in celum dediſſe ſpiritumſanctũ: q̃
credentes impleti: linguis omniũ gentium lo
quebãtur. Intantũ autẽ donum dei eſt: in quã
tũ datur eis: qui ꝑ eũ diligũt deũ. Apud ſe au
tem deꝰ eſt. apud nos autẽ donum ẽ: ſed ſẽpi
terne ſpiritusſanctꝰ donũ eſt. diſtribuẽs ſin
gulis grãrũ dona ꝓut vult. Nã ⁊ ꝓphetias qui
bꝰ vult impartit. ⁊ pctã quibꝰ vult dimittit.
Nã peccata ſine ſpiritu ſãcto nõ donãtur. Spi
ritusſanctꝰ inde ꝓprie caritas nuncupatur. vel
q̃ naturalit̃ eos a quibus ꝓcedit ↄiungit ⁊ ſe
vnũ cũ eis eẽ oñdit: vel q̃ in nob̃ id agit vt in
deo maneamꝰ: ⁊ ipẽ in nob̃. Vñ ⁊ in donis dei
nihil maiꝰ eſt caritate: ⁊ nullũ maiꝰ eſt donũ
dei q̃ ſpiritusſanctꝰ. Ipſe ẽ ⁊ grã q̃ q̃ nõ meri
tis noſtris ſ; voluntate diuina gratis datur. inde
grã nuncupat̃. Sicut autẽ vnicũ dei v̓bũ ꝓprie
vocamꝰ nomine ſapiẽtie cũ ſit vniuerſaliter ⁊
ſpiritusſanctꝰ ⁊ pater ipẽ ſapiẽtia. ita ſpiritus
ſanctꝰ ꝓprie nuncupatur vocabulo caritatis:
cũ ſit pr̃is ⁊ filiꝰ vniuerſalit̃ caritas. Spiritusſan
ctus digitus dei eẽ in libris euãgeliorũ aptiſſi
me declaratur. Cũ ei vnꝰ euãgeliſta dixiſſet. in
digito dei eiicio demonia. aliꝰ hoc idẽ ita dixit.
in ſpiritu dei eiicõ demonia. vñ ⁊ digito dei ſcri
pta lex eſt. data die q̃nq̃geſimo ab occiſione
agni ⁊ die q̃nquageſimo a paſſione dñi venit
ſpiritusſanctꝰ. Iõ autẽ digitus dei dr̃ vt eius

operatoria virtus cū patre ⁊ filio ſignificet̃ur.
vñ ⁊ paulꝰ ait. Hec oīa opat̃ vnꝰ atq; idē ſpiri
tꝰ diuidēs ſingul̃ ꝓut vult. Sic āt ꝑ baptiſmū
in xp̄o morimur. ⁊ renaſcimur ita ſpū ſignifi
camur: qḋ ē digitꝰ dei ⁊ ſpēale ſigcꝫlū. ſpiritus
ſāctꝰ idcirco ī colūbe ſpē veniſſe ſcribit̃ vt natu
ra eiꝰ ꝑ auē ſimplicitatis ⁊ īnocētie declaretur.
Vñ ⁊ dñs eſtote iq̄t ſimplices ſic colūbe. Hec
eī auis corꝑalit̃ ip̄o felle caret: h̄ñs tm̄ innocē
tiā ⁊ amorē. Spūſſanctꝰ inde noīe ignis appel
lat̃ ꝓpt̃ hoc ꝙ in actibꝰ apl̃orū ꝑ diuiſionē lin
guaꝝ vt ignis apparuit q̄ ⁊ īſedit ſup vnūquē
q; eoꝝ. Propterea āt diuſaꝝ linguaꝝ gratiaꝝ
apl̃is dedit vt ydonei efficerent̃ fideliū erudici
one ꝓpl̃oꝝ. Qḋ vero ſup̄ ſingulos ſediſſe mēo
ratur id cāe ē. vt itelligatur ꝑ plures n̄ fuiſſe
diuiſus: ſ; māſiſſe ī ſingul̃ totꝰ ſic vere ignibꝰ
mos ē. Hāc eī naturā h̄et ignis accēſus: vt q̄n
ti ad eū. q̄nti ad crinē purpurei ſplēdoris aſpe
xerint. tātis viſū ſue lucis imptiat tāti miſteri
um ſui muneris tribuat ⁊ nihilominꝰ ipſe in
ſua integritate ꝑmaneat. Spūſſanctꝰ noīe aq̄
appellat̃ in euāgelio dño clamāte ⁊ dicēte. Si
q̄s ſitit veniat ad me ⁊ bibat. Qui credit ī me
flumia aq̄ viue fluēt de ventre eiꝰ. Euāgeliſta
autē expoſuit vñ diceret. Secutꝰ enim ait. Hoc
autē dicebat de ſpiritu quē accepturi erāt cre
dentes in eū: ſed aliud eſt aq̄ ſacramēti. aliud
aq̄ que ſignificat ſpiritū dei. Aq̄ enim ſac̄men
ti viſibilis ē. aq̄ ſpiritusſancti inuiſibil̃ ē. Iſta
abluit corpꝰ ⁊ ſignificat qḋ fit ī anima. ꝑ illū
autē ſpiritūſanctū ip̄a aīa mūdatur ⁊ ſagina
tur. Spiritusſanctꝰ ideo vnctō dr̄. i. ob he aplo te
ſtāte. q̄ ſic oleū naturali pōdere ſuperfertur omi
liq̄ri ita in p̄ncipio ſuperferebatur ſpūſſanctus
aq̄s. Vñ ⁊ dñs oleo exultacōnis. hoc ē ſpūſā
cto legitur fuiſſe vnctꝰ: ſ; ⁊ iohes apoſtolꝰ ſpi
ritumſanctū vnctionem vocat dicēs. Et vos ſ in
quit vnctionez quam accepiſtis ab eo perma
neat in vob ⁊ nō neceſſe habetis vt aliq̄s doce
at vos: ſ; ſic vnctō eiꝰ docet vos de omī re. Ipſe
enim ſpiritusſanctꝰ vnctio eſt inuiſibilis.

De eadem trinitate. iiij

Trinitas appellatur qḋ fiat totum
vnū ex quibuſdā tribus quaſi tri
nitas vt memoria. intelligentia. et
volūtas in q̄bus mens habet in ſe
quandā ymaginē diuine trinitatis. Nā dum
tria ſint vnū ſunt. quia ⁊ ſingula in ſe manēt:
⁊ omnia in omnibꝰ. Pater igitur ⁊ filiꝰ ⁊ ſpi
ritusſanctꝰ trinitas ⁊ vnitas. Idem enim vnū
idē ⁊ tria. In natura vnū: in pſonis tria. Vnū
ꝓpter maieſtatis ɔmunionē. tria ꝓpter pſona
rum ꝓprietatem. Nam alius pater. alius filiꝰ.
alius ſpiritusſanctꝰ ſed alius quidē nō aliud
q̄ pariter ſimplex. ꝑ ariterq; incōmutabile bo
num ⁊ coeternū. Pater ſolus: non eſt de alio.
ideo ſolus appellatur ingenitꝰ. Filiꝰ ſolus de
patre eſt natus. iō ſolus dr̄ genitus. Spiritus
ſanctꝰ ſolus de patre ⁊ filio ꝓcedit. iō ſolꝰ am
borū nuncupatur ſpūs. In hac trinitate. alia
ſūt appellatiua noīa. alia ꝓpria ſunt. Propria
enim ſūt eēntialia. vt deꝰ. dominꝰ. omipotens
incōmutabilis. immortal̃ Et inde ꝓpria q̄ ipſā
ſubſtantiā ſignificant. q̄ vnum ſūt. Appellati
ua vero pater ⁊ filiꝰ ⁊ ſpūſſanctꝰ. ingenitus ⁊
genitus ⁊ ꝓcedēs. Eadē ⁊ relatiua: q̄ ad ſe inui
cez referūtur. Cū enim deꝰ dicitur: eēntia eſt: q̄
ad ſeip̄m dr̄. Cuz vero dr̄ pater ⁊ filiꝰ ⁊ ſpiritus
ſanctꝰ: relatiue dicūtur. q̄ ad ſeinuicē referun
tur. Nā pater nō ad ſeip̄m: ſed ad filiū. relati
ue dicit̃: q̄ eſt ei filiꝰ: ſic ⁊ filius relatiue dicit̃
q̄ eſt ei pater. ſic ſpiritusſanctus: q̄ ē patris fi
liiq; ſpiritus. His enim appellacōnibꝰ hoc ſi
gnificatur ꝙ ad ſeinuicē referūtur. nō ip̄a ſub
ſtantia q̄ vnū ſūt. Proinde trinitas in relatiuis
pſonaꝝ nominibꝰ eſt. Deitas nō triplicatur ſ;
in ſingularitate eſt: q̄ ſi triplicat̃: deorū indu
cimus pluralitatē. Nomen āt deoꝝ in angelis
⁊ ſāctis hōībꝰ: ideo pluralit̃ dr̄. ꝓpter qḋ non
ſint merito equales. De quibꝰ pſalmꝰ Ego dixi
dii eſtis. De patre autē ⁊ filio ⁊ ſpūſancto ꝓpt̃
vnā ⁊ equalem diuinitatē non nomē deorū: ſ;
dei eē oſ̄dit̃. ſicut ait aplus. Nob tñ vnus deꝰ
vel ſicut voce dīa dicitur. Audi iſrahel dñs de
us tuus: deus vnꝰ eſt. ſ. vt ⁊ trinitas ſit. ⁊ vnꝰ
dominus deus ſit. Fides apud grecos de trini
tate hoc mō eſt vna vſia. ac ſi dicatur vna na
tura aut vna eſſentia. Tres ypoſtaſis qḋ reſo
nat in latinū vel tres perſonas vel tres ſubſtā
tias. Nā latinitas ꝓprie n̄ dicit de deo niſi eſſen
tiaꝫ. ſubſtantiā vero nō ꝓprie dici ſed abuſiue
quoniā vere ſubſtantia apud grecos perſona
intelligitur nō natura. De angelis. .v.

Angeli grece vocātur. hebraice dicū
tur malooth. latine vero nuncij in
terp̄tantur ab eo ꝙ domini volūta
tē populis nunciēt. Angeloꝝ autez
vocabuluz: officij nomē eſt nō nature. ſemper
enim ſpiritus ſūt: ſed cū mittūtur vocantur an
geli. Quibus iō pictoꝝ licētia pennas faciunt
vt celerem eoꝝ in cūcta diſcurſū ſignificēt ſic ⁊
iuxta fabulas poetaꝝ venti pennas habere di
cūtur ꝓpter velocitatē ſcilicet. Vñ ſcriptura ſa
cra dicit. Qui ābulas ſup pennas ventoꝝ. No
uem autē ordines eſſe angeloꝝ ſacre ſcripturē
teſtantur. v. angelos. archangelos. thronos.
dñacōnes. v̉tutes. p̄ncipatus. poteſtates. che
rubin. ⁊ ſeraphim. Quorū offitioꝝ vocabula
cur ita dicta ſint. iterp̄tando exeq̄mur. Angeli

vocantur ꝓpter q̄d de celis ad annūtiandū ho
minib⁹ mittunt̄. Angel⁹ em̄ grece. latine nun
ti⁹ dicitur. Archangeli greca lingua. latina ſū
mi nūcij interp̄tant̄. Qui em̄ pua vel minima
ānuntiant āgeli. qui vero ſūma archāgeli nū
cupant̄. Archāgeli dicti q̄ primatū teneāt in
ter angelos. Archos em̄ grece. latine p̄nceps
interp̄tat̄. Sūt enim duces ⁊ p̄ncipes ſub quoꝝ
ordine vniuſcuiuſqȝ āgeloꝝ offitia deputata ſunt
Nā q̄ archāgeli angel̄ preſunt. Zacharias
ꝓph̄a teſtat̄ dicēs. Et ecce āgelus q̄ loquebat̄
in me egrediebat̄ ⁊ ali⁹ angel⁹ egrediebatur
in occurſū ei⁹. ⁊ dixit ad euȝ. Curre ⁊ loq̄re ad
pueꝝ iſtū dicēs. Abſqȝ muro habitabit̄ iheru
ſalem. Si enī in ipſis officijs āgeloꝝ nequaq̄ po
teſtates ſupiores inferiores diſponerēt. nullo
mō hoc q̄ hōiⁱ diceret angel⁹ ab angelo cog
nouiſſent. Quidā aūt archāgeloꝝ p̄uatis no
minib⁹ appellātur. vt p vo bula ipa ī ope ſuo
q̄d valeāt deſignetur. Michahel hebraice ī lin
guā nr̄aȝ vertitur q̄s vt de⁹. Qn̄ ei aliq̄d in mū
do mire v̄tutis fit. hic archangel⁹ mittit̄. Et ex
ipō ope nomē eſt ei⁹: q̄ nemo valet facere q̄d
facere p̄ualet de⁹. Gabriel interp̄tat̄ fortitudo
dei. Vbi enim potentia diuina vel fortitudo ma
nifeſtatur: gabriel mittit̄. Vn̄ ⁊ eo tempore q̄
erat dn̄s naſcitur⁹ ⁊ triūphaturus de mundo
gabriel mittitur ad mariā. vt illū ānuntiaret:
qui ad bellādas aereas poteſtates humil̄ veni
re dignatus ē. Raphael interp̄tatur curacio:
vel medicina dei. Vbicūqȝ enim curādi ⁊ me
dendi op⁹ neceſſariū eſt. h̄ archāgel⁹ a dō mit
titur ⁊ inde medicina dei vocatur Vnde ⁊ ad to
biā idē arhāgelus miſſus oculis ei⁹ curacōnē
adhibuit. ⁊ cecitate deterſa viſū eius reſtituit.
Nominis ei interp̄tacōne ⁊ āgeli offitiū deſig
natur. Vriel interp̄tatur ignis dei. ſicut legim⁹
apparuiſſe ignē in rubo Legim⁹ etiā igneȝ miſ
ſū deſup ⁊ impleſſe q̄d p̄ceptū eſt. Throni au
tē ⁊ dn̄acōnes ⁊ principat⁹ ⁊ poteſtates ⁊ vir
tutes: quib⁹ vniuerſā celeſtē ſotietatē apoſto
lus cōplectitur ordines angeloꝝ ⁊ dignitates ī
telligūtur. ⁊ p hac ipſa diſtribucōne officioꝝ
alij throni. alij dn̄aciōes. alij principat⁹. alij
poteſtates dicūtur p certis dignitatib⁹: quibꝫ
inuicē diſtinguuntur Virtutes angelice que
dam miniſteria p̄hibētur. p que ſigna ⁊ mira
cula in mūdo fiunt. ꝓpter q̄d ⁊ virtutes dicunt̄
Poteſtates ſunt quibus virtutes aduerſe ſb
iecte ſunt. ⁊ inde poteſtatum nomine nūcupā
tur. quia maligni ſpiritus eoꝝ poteſtate coher
centur. ne tantum mundo noceant: quantū cu
piunt. Principatus ſunt hij qui angeloꝝ ag
minibus preſunt. Qui pro eo q̄d ſubditos an
gelos ad explendum miniſteriū diuinum di

ponunt principatus vocabulum acceperunt.
Nam alij ſunt qui adminiſtrant. alij qui aſſi
ſtunt. ſicut per danielem dicitur. Milia milium
miniſtrabāt ei ⁊ decies milies centena milia aſ
ſiſtebāt ei. Dominacōnes ſūt hij qui etiaȝ vir
tutibus ⁊ principatib⁹ preminent: qui pro eo
q̄ ceteris angelorum agminib⁹ dominātur: do
minacōnes vocantur Throni ſunt agmina an
geloꝝ qui latino eloquio ſedes dicuntur ⁊ vo
cati throni quia illis cōditor preſidet ⁊ p eos iu
dicia ſua decernit vel diſponit. Cherubin autē ⁊
ipē ſublimes celoꝝ poteſtates ⁊ angelica mini
ſteria p̄hibentur: qui ex hebreo in linguaȝ no
ſtrā interpretantur ſciencie multitudo Sūt au
tem ſublimiora agmina angeloꝝ: qui pro eo
quod vicini⁹ poſiti diuina ſcientia ceteris am
p̄lius pleni ſunt: cherubin plenitudo ſciencie
appellantur. Ipſa ſūt duo illa aīalia ſup̄ ꝓpi
ciatoriuȝ arce ficta ex metallo propter ſignifi
candam angeloꝝ preſentiam in quorum me
dio oſtenditur de⁹. Seraphinqȝ ſimiliter mul
titudo angeloꝝ eſt qui ex hebreo in latinuȝ ar
dentes vel incendentes interpretantur. Qui id
circo ardētes vocantur. quia inter eos ⁊ deum
nulli alij angeli. ⁊ ideo quāto vicini⁹ corā deo
cōſiſtunt: tanto magis claritate diuini luminis
inflammantur. Vnde ⁊ ipſi velant faciem ⁊ pe
des ſedentis in throno dei. ⁊ idcirco cetera an
gelorum turba videre dei eſſentiam plene non
valet. quoniam ſeraphin eam tegit. Hec igit̄
vocabula agminum angeloꝝ: ita ſunt ſpecia
lia ordinum ſingulorum vt tamen ſint ex pte
cōmunia omniū. Nam dum throni ſedes dei in
quorundaȝ angelorum ordinē ſpetialiter deſig
nentur. tamen per pſalmiſtam qui ſedes ſup
cherubin dicitur. Sed ideo iſti ordines angelo
rū p̄riuatis nominib⁹ appellantur: q̄ hoc ipſū
offitiū in ꝓprio ordine pleni⁹ acceperunt. Et cū
ſint omnib⁹ cōmunia. ꝓpria tamen hec nomi
na ſuis ordinib⁹ deputantur. Vniuſcuiuſqȝ etiaȝ ſi
cut predictū eſt ꝓpria offitia ſunt iniūcta: que
eos p̄meruiſſe in mundi cōſtat exordio Nam
quia angeli ⁊ locis ⁊ hominib⁹ preſūt. p ꝓphe
tam teſtatur angelus dicens. Princeps regni
perſarum reſtitit mihi. Vnde apparet nullum
eſſe locum cui angeli nōn preſunt. Preſūt enī
⁊ auſpicijs operū omnium. Hic eſt ordo vel di
ſtinctio angelorum: qui poſt lapſū maloꝝ in
celeſti vigore ſteterunt. Nam poſtq̄ apoſtate
angeli ceciderunt. Hij in perſeuerancia eterne
beatitudinis ſolidati ſunt Vnde ⁊ poſt celi cre
ationem in principio repetitur. Fiat firmamē
tum ⁊ vocatum eſt firmamentum celum. mini
num oſtendens: q̄d poſt ruinam angelorum
malorū: hij qui permanſerūt. firmitatē eterne

perſeuerãtie ↄſecuti ſũt. nullo iam lapſu auer
ſi. nꝉ la ſupbia cadẽtes ſ; firmit' i mũdi amore
⁊ ↄtẽplacione manẽtes nl aliud dulce hñt: ni
ſi eũ a q̃ creati ſũt. Q̃d ãt duo ſeraphi in eſaia
legunt' figuratiẽ veteris ⁊ noui teſtamẽti ſigni
ficacõnẽ oñdunt. Faciẽ vero ⁊ pedes opiũt dei:
qꝛ pterita añ mundũ. ⁊ futura poſt mundum
ſcire nõ poſſum⁹: ſ; media tm̃ eoꝝ teſtimonia
ↄtẽplamur. Singuli ſenas alas hñt. qꝛ fabri
cã tm̃ mũdi q̃ in ſex dieb⁹ fcã ẽ in pñti ſeculo
nouim⁹. Q̃d clamãt ter ſc̃s⁹ alter ad alterꝝ tri
nitatis in vna d'initate demõſtrãt miſteriũ.

¶ De noib⁹ q̃ quodã pſagio nomẽ acceperũt. VI.

PLerīq; pmoꝝ hoīm ex ppriis cauſis
originẽ nominũ hñt. Quib⁹ ita p
phetice indita ſũt vocabula: vt ã futu
ris ã pcedẽtib⁹ eoꝝ cauſe ↄueniant
In q̃b⁹ tñ manẽte ſpẽali ſacramẽto: nũc tantũ
ad lrãz intellectũ hiſtorie pſeq̃mur. Vbi autẽ
ethimologie interptacõnẽ n̄ attingim⁹: ſolã
ipſã ethimologiã in latinũ ponim⁹. Q̃d autẽ
vnũ nomẽ hebraicũ. aliter atq; alit' interpta
tur. h⁹ ſm accẽtuũ ⁊ litteraꝝ euenit diuſitatẽ
vt i variis ſignificacõnib⁹ noĩa ↄputent'. Adã
ſic btũs iheronim⁹ tradidit. hõ ſiue terren⁹: ſi
ue terra rubea interptat'. Ex terra em̃ fcã ẽ caro
⁊ hum⁹ hõis faciẽdi materies fuit. Eua interp
tatur vita: ſiue calamitas ſiue ve. vita qꝛ origo
fuit naſcẽdi calamitas ⁊ ve. qꝛ p puaricacõnẽ
cã extitit moriẽdi. A cadẽdo ei nomẽ ſũpſit ca
lamitas. Alij ãt dicũt ob hoc eẽ vita ⁊ calami
tas appellata. q̃a ſepe mulier viro cã ſalutis ẽ
ſepe calamitatis ⁊ mortis origo. qd ẽ ve. Caym
poſſeſſio interptat'. vñ ethimologiaꝫ ipſi⁹ ex
pmens pr̃ ei⁹ ait. Caym .i. poſſedi hoĩe p deũ.
Idẽ ⁊ lamẽtacõ. eo qꝛ p iterfecto abel infect⁹ ſit
⁊ penã ſui ſceleris dederit. Abel luct⁹ interptat'
q̃ noĩe pfigurabat' occidend⁹. Idẽ ⁊ vanitas qꝛ
cito ſolut⁹ ẽ atq; ſubtract⁹. Seth interpretat' re
ſurrectõ. eo qꝛ poſt fr̃is interfectionẽ nat⁹ ſit: q̃ſi
reſurrectionẽ fratris ex mortuis ẽ ſuſcitaret. Idẽ
⁊ poſicõ qꝛ poſuit eũ de⁹ p abel. Enos iux' pprie
lingue varietatẽ hõ vel vir dr̃. Et ↄgrue hoc vo
bulũ habuit. De eo em̃ ſcriptuꝫ ẽ. Tũc em̃ ini
tiũ fuit iuocãdi nomẽ dñi. licet pleriq; hebreo
rũ arbitrẽtur: qd tũc pmũ in noie dñi ⁊ ſimili
tudine ei⁹: fabricata ſũt ydola. Enoc dedicatio
In ipſi⁹ ei noĩe ciuitatẽ poſtea edificauit caym
Caynã lamẽtatio vel poſſeſſio eoꝝ: ſic ei caym
poſſeſſio ita deriuatiũ nomẽ qd eſt caynã facit
poſſeſſio eoꝝ. Matuſalam interpretat' mortu
us eſt. Euidens ethimologia nominis. quidã
em̃ cum patre tranſlatũ fuiſſe ⁊ diluuiũ prete
riſſe putauerunt. Ob hoc ſignãter trãſfertur:
mortu⁹ eſt vt oſtenderetur non vixiſſe eũ poſt
diluuiũ: ſed in eodem catacliſmo fuiſſe defun
ctũ. Soli em̃ octo homines in archa euaſerũt
diluuiũ. Lamech pcutiens. Iſe enim pcuſſit
⁊ interfecit caym. qd etiã ipẽ poſtea pꝑtraſſe
vxorib⁹ ↄfitetur. Noe requies interpretatur p
eo qꝛ ſub illo oĩa retro opa quieuerũt p dilu
uium. Vñ ⁊ pater ei⁹ vocans nomẽ ei⁹ noe di
xit. Iſte reqeſcere nos faciet ab omnib⁹ operi
b⁹ noſtris. Sem dr̃ nominat⁹ eo qꝛ nomen ex
poſteritatis preſagio accepit. Ex ipõ em̃ patri
arche ⁊ pphete ⁊ apoſtoli ⁊ populi dei. Ex ei⁹ q̃q;
ſtirpe ⁊ xp̃us cui⁹ ab ortu ſolꝭ vſq; ad occaſum
magnũ eſt nomẽ in gentib⁹. Chã calid⁹: q̃a
ipẽ ex preſagio futuri cognominatus eſt. Po
ſteritas em̃ eius eã terre partẽ poſſedit: q̃ vici
no ſole calencõr eſt. Vnd ⁊ egyptus vſq; hodie
egyptiorũ lingua kam dr̃. Iafeth latitudo. Ex
eo enim popul⁹ gentiũ naſcitur. ⁊ qꝛ lata ẽ ex
gentib⁹ multitudo credentiũ: ab eadẽ latitudĩe
iafeth dict⁹ eſt. Kanaan fili⁹ kam interpretat'
motus eoꝝ. Q̃d q̃d eſt aliud niſi op⁹ eorum.
Pro motu enim patris .i. p opere eius maledi
ctus ẽ. Arfaxat ſanãs depopulacõnẽ. Chus he
braice ethiops interptat': a poſteritate ſui ge
neis nomẽ ſortit⁹. Ab ipõ ei ſũt ppagati ethio
pes. Nembroth interptatur tyrãn⁹. Iſte enim
prior arripuit inſuetã in populos tyrãnideꝫ. ⁊
ipẽ aggreſſus ẽ aduerſus deũ. impietatis edi
ficare turrẽ. Heber trãſitus. Ethimologia eius
miſtica eſt qꝛ ab ei⁹ ſtirpe trãſiret de⁹: nec pſe
ueraret in eis: trãſlata in gentib⁹ gr̃a. Ex ipſo
enim ſũt exorti hebrei. Faleg diuiſio cui pater
ppterea tale nomen impoſuit qꝛ tũc natus eſt
qñ p linguas terra diuiſa eſt. Thara explo
racõ aſcẽſionis. Melchiſedech rex iuſtus. Rex
qꝛ ipẽ poſtea impauit ſalem. iuſt⁹ p eo qd di
ſcernẽs ſacramẽta legis ⁊ euãgelij. nõ pecudũ
victimas. ſed oblacõnẽ panis ⁊ calicis in ſa
crificiũ obtulit. Loth declinãs. Factis ſodomo
rũ nõ ↄſẽſit ſed eoꝝ illicita carnis incẽdia decli
nauit. Moab ex patre. ⁊ totũ nomen ethimo
logiã habet. Concepit enim eũ pmogenita fi
lia de pr̃e. Ammon cui⁹ cauſa nomẽ redditur
fili⁹ populi mei: ſic deriuat' vt ex pte ſenſus no
minis: ex pte ipẽ ſit ſermo. Ammi enim a quo
dicti ſũt ãmanite vocat' popul⁹ me⁹. Sarai int'
pretatur pnceps mea. eo qꝛ eẽt vni⁹ tãtummõ
domus materfamilias. Poſtea cauſa nominis
immutati ablata de fine .i. littera dr̃ ſara .i. pn
ceps. Omniũ quippe gentium futura pnceps
erat. ſic ⁊ dñs pollicitus fuerãt abrahã. Dabo
tibi ex ſara filiũ. ⁊ bñdicã ei ⁊ erit in gẽtes ſed
⁊ reges populoꝝ erũt ex eo. Agar aduena vel
ↄuerſa. Fuit em̃ egyptia. Cethura timiama
interpretatur. Iſmahel interpretatur auditio

dei. ſic em̄ ſcriptū eſt. Et vocauit nomē eiꝰ iſma
hel: q2 exaudiuit eū deꝰ. Eſau trinomiꝰ ē. ⁊ ex
ꝓpriis cauſ varie nuncupat. Dicit em̄ eſau ꝟ
rufus ob coctionē. ſ. rufe lētis ita appellatꝰ: cu
ius edulio p̄mogenita ꝑdidit. Edom āt ob ru
borē corpis dictꝰ eſt. qđ latie ſāguineꝰ dr̄. Seir
vero qđ fuerit hiſpidꝰ ⁊ piloſus qn̄ ei natus
ē totꝰ ſicut pellis piloſus erat atq3 idē tribꝰ no
minibꝰ appellat. Eſau ꝟ rufus. Edō ꝟ ſāguine
us. Seir ꝟ piloſus. q2 non habuit lenitatē. Re
becca. pacia: ſiue q̄ multū accepit. Lia laborio
ſa vtiq3 generando. Plurimos ei. dolores q̄ᵖ ra
chel fecūditate pariendi expta ē. Rachel interꝰ
pretatur ouis ꝓ ea ei iacob pauit oues labā
Zelfa os hiās. Bala iueterata. Dina trāſfert
in cauſam. Iurgij ei in ſicimis cā extitit. Tha
mar amaritudo ꝓ viris mortuis. Eadem ⁊ ꝯmu
tās. Mutauit ei ſe i habitū meretricis qn̄ cū ſo
cero ſuo ꝯcubuit. Fares diuiſio ab eo q2 diuiſeit
mēbranulā ſcđaꝝ diuiſoris. Inde ⁊ fares ſortitꝰ
eſt nomē. Vn̄ ⁊ phariſei q̄ ſe q̄ſi iuſtos a po
pulo ſepabāt diuiſi appellabant. Zara frat
eiꝰ in cuiꝰ manu erat coccinū interp̄tat oriens
ſiue q2 p̄mꝰ apparuit: ſiue qđ plurimi ex eo iu
ſti nati ſunt. vt in libro paralipomenō ꝯtine
tur. Zara ꝟ oriēs appellatꝰ eſt. Iob in latinū
vertitur dolens ⁊ recte ꝓpt̄ ꝑcuſſionē carnis ⁊
paſſiones dolorū. Calamitates em̄ ſuas noīs
ethimologia p̄figurauit. Pharao nomen eſt
non hōīs ſ3 honoris: ſicut apud nos auguſti
appellātur reges cū ꝓpriis hōībꝰ cenſeātur.
Exprimitur aūt in latinū pharao denegās eū
vtiq3 deū ſiue diſſipator eiꝰ. Populi enim dei
fuit afflictor. Iānes marinꝰ ſiue vbi ē ſignum
eius. Ceſſit ⁊ defecit ſignū eiꝰ corā ſignis moy
ſi. vn̄ ⁊ dixerūt magi. Hic digitus dei ē. Mam
bres. mare pelliceū. ſiue mare in capite. Deniq3
moyſes interp̄tatur ſūptus ex aq̄. Inuenit ei
eū ad ripā fluminis expoſitū filia pharaois
quē colligens adoptauit filiū ſibi: vocauitq3 no
mē eiꝰ moyſes. eo q2 de aq̄ ſūpſiſſet eū. Aaron
mōs fortitudinis interp̄tatur ꝓpt qđ turibulū
accipiens in medio ſupſtitū ⁊ intereptorū
obuiā ſtetit. ⁊ ruinā mortis q̄ſi quidā mons
fortis excluſit. Eleazar dei adiutoriū. Balach p̄
cipitās ſiue deuorās. Balaā v anꝰ ꝓpl's. Finees
ori pcens. trāſfixit em̄ pugione zābri cū ſcor
to madianitide. ⁊ dn̄i furorē placauit vt parce
ret. Zambri ſtella laceſſiens vel amaricans.
Proprie enim nomē ab amaritudine vocatū:
qđ peccādo amaricauerit populū. Raab latitu
do vel fames ſiue impetus. Ioſue interp̄tat ſal
uator. Ipſe enim in figura xp̄i populū a deſerto
ſaluauit. ⁊ in terram repromiſſionis induxit.
Caleph q̄ſi cor aut canis. Gothoniel tempus

eius deꝰ vel reſponſio dei. Aoth glorioſus. Ba
rach fulgurans. Debbora auis vel loq̄x. Auis
q2 fuit ad belluꝝ ꝓmptiſſima. dimicās adūſus
ſiſarā: quo perempto cecinit canticū inde loq̄x
Iahel aſcenſio. Gedeon experimentū iniquita
tis eoꝝ. Frequentibꝰ enim documētis informa
tus eſt quaſi p̄ſagio ꝯtra hoſtes. futurā victo
riam expediret: ex quo futuro expimēto ethi
mologiā nominis ſumpſit. Abimelech pater
meꝰ rex. Tola vermiculus vel coccinū. Iair illu
minans. Iepte aperiens vel aptus. Eſebon co
gitatio ſiue vinculū meroris. Abdo ſeruus eiꝰ
Samſon ſol eoꝝ vel ſolis fortitudo. Fuit enim
virtute clarus ⁊ liberauit iſrahel de hoſtibus
eorum. Dalila paupercula vel ſitula. Booz in
fortitudine: ſiue in quo robur. Noemi q̄m int̄
pretari poſſumꝰ conſolatam: eo q2 marito ⁊ li
beris peregre mortuis. nurū moabitidē in cōſo
lationem ſuā tenuit. Ruth interpretatur feſti
nans. Alienigena enim erat ex populo genti
li: que relicta patria feſtinauit trāſire in terrā
iſrahel: dicens ſocrui ſue quocūq3 perrexeris ꝑ
gam. Anna gratia eius interpretatur. q2 dum
eēt prius ſterilis natura: poſtremo dei gratia
fecundata eſt. Eli deus meꝰ. Ofni diſcalciatus.
Filius enim fuit heli electꝰ in miniſteriū ſacer
docij: cuiꝰ amiſſionem ſuo expreſſit vocabulo.
Apoſtolus enim ait. Calciati pedes in prepara
tionem euangelij pacis. Et ꝓpheta. q̄m ſpecioſi
pedes qui annūciant pacem. Iſte ergo diſcal
ciatus interpretatur. vt eius nomie veteris te
ſtamenti ſacerdotium a veteri populo ſignifica
retur ablatum. Finees frater ofni os mutū in
terpretatur quo ſignificatur ſacerdocij veteris
⁊ doctrine ſilentium. Samuel nomen eius deꝰ
Heſſai in ſole ſacrificium vel incēſum. Saul pe
ticio interpretat. Notū eſt em̄ q̄uo hebreorū
populus eū ſibi regē petierit. ⁊ accepit nomē
nō ſcđm deū: ſ3 ſm ſuā voluntatē. Dauid manu
fortis interp̄tat: q2 fortiſſimꝰ i prelijs fuit. Ipſe
⁊ deſiderabilis in ſtirpe. ſ. ſua de quo dixerat ꝓ
pheta. Veniet deſideratus cūctis gentibꝰ. Sa
lomō tribꝰ nominibꝰ fuiſſe ꝑhibetur. Primū
vocabulū eiꝰ ſalomon dr̄ ꝟ pacificus eo q2 in
regno eiꝰ pax fuerit. Secūdū nomē ididia: eo
q2 fuerit dilectꝰ ⁊ amabilis dn̄o. Tertiū voca
bulū eius coeleth qđ grece appellatur eccleſiaſtes
latine ꝯcionator: qđ ad populū loqueretur.
Ionathas columbe donū. Abſalon patris pax
per antifraſin: eo qđ bellum aduerſus patreꝫ
geſſiſſet ſiue q2 in ipſo bello dauid placatus
fuiſſe legitur filio. adeo vt etiā magno cum do
lore extinctum plangeret. Roboam latitudo po
puli. ⁊ ipſum per antifraſin qđ decē tribubus
ab eo ſeparatis. due tantum ei relicte ſint.

Abia pr̄ dñs vel pater fuit. Aſa tollens ſiue ſuſtollēs. Ioſaphat dñi iudiciū. Iorā q̄ ē excelſus Achazias apprehendēs dñm. Athalia tps dñi. Ioas ſpirās vel dñi robor. Amaſias ꝓplm tollēs Ozias fortitudo dñi. Azarias auxiliū dñi Ozias āt ipē ē q̄ ⁊ azaias duplici noīe Ipſe ē qui illicitū ſibi ſacerdotiū vendicare conat᷑. lepra in fronte ꝑcuſſus ē. Ioathā ē pfectus. Pulchrā ethimologiā nois h₃. Fecit eī rectū in ɔſpectu dñi ⁊ portam tēpli edificauit excelſā. Achat apprehendens. Ezechias fortis dñs. Manaſſes obliuioſus. Per multa. n. ſcelera ⁊ ſacrilegia reliq̄rat ⁊ oblitus fuerat dñi. Amon fidelis vel honeſtꝰ. Ioſias vbi ē incenſū dñi. ꝓpria ethimologia nois. Iſte ē. n. qui ſimulacra ɔbuſſit. Ioathā ɔbuſtus. Ioachi vbi ē preparatio Eliachim dei reſurrectio. Iecōias preparatio dñi. Sedechias iuſtꝰ dñi. Ieroboam iudicatio ſiue cā ꝓpli. vel vt quidā aiūt diuiſio interpretat᷑ ꝓ eo ꝙ in regno eiꝰ diuiſus ſit ꝓpls iſrl ⁊ preciſus a regno ſtirpis dauid diuiſionis eiꝰ ꝓpli cā iſte extitit. Zambri pſalmꝰ l' canticū meū Amri. criſpans meꝰ Achab frater pr̄is. Iezabel fluxus ſāguinis: vel fluēs ſāguinē: ſed melꝰ vbi ē ſterquilinū. Precipitata. n. deorſū comederūt carnes eꝰ canes: ſicut predixerat helyas ⁊ erūt inq̄t carnes iezabel. ſic ſtercus ſup faciē terre. Ochozias apprehendēs deū. Ieu. ipē vero ē. Ioathā robuſtꝰ Stella vmbra eꝰ vel petitio. Manaen ɔſolans. Faceas apiens Nabugodonoſor ꝓphecia lagūcule āguſte. ſiue ꝓphetans iſtiꝰ modi ſignū ꝓ ſomnio. ſ. futuroꝝ q̄d vidiſſe narrat᷑. ⁊ daniel interp̄tatus ē. ſiue ſeſſio in agnicōne anguſtie pro hijs q̄ in captiuitatē ab eo ducti ſūt. Zorobabel apd hebreos ex tribꝰ integris noībus tradit᷑ eſſe ɔpoſitus. Zo iſte. ro mgr̄. babel ꝓprie babiloniū ſonat. ⁊ efficit᷑ nomē. Zorobabel iſte mgr̄ de babilone. In babilone. n. ortus ē vbi ⁊ princeps gentis iudee extitit.

¶ De patriarchis. vij.

QUorundā p̄riarcharū ethimologie nōn de ſūt vt ſciamꝰ ꝙ in vocabulo reſonēt. Nā plerīq₃ eoꝝ ex cauſ ꝓpriis noīa acceperūt Patriarcha interp̄tat᷑ patꝝ princeps. Archos em̄ grece p̄nceps ē. Abrā primū vōtus eſt p̄r vidēs ꝓplm ꝓpter iſrahelitas. ſ. tm̄. poſtea appellatus eſt abrahā q̄d transfertur pr̄ multaꝝ gentiū. q̄d erat adhuc ꝓ fide futuꝝ. Gentiū āt non hētur in noie: ſed ſubaudit᷑. iuxta illud erit nomen tuū abrahā. ꝙ p̄rem multaꝝ gentiū poſui te. Yſaac ex riſu nomē accepit. Riſit ei pr̄: qñ ei ꝓmiſſus ē admirās in gaudio. Riſit ⁊ mr̄ qñ p illos tres viros ꝓmiſſus ē dubitans in gaudio. Ex hac ḡ cā nomen accepit Yſaac. interpretat᷑ em̄ riſus. Sciendū aūt ꝙ quatuor in veteri teſtamento abſq₃ vllo velamine noībꝰ ſuis anteq̄ naſcerent᷑ vocati ſunt. yſmahel. yſaac. ſalomon ⁊ ioſias. Lege ſcripturas. Iacob ſupplantator interp̄tat᷑. ſiue ꝙ in ortu plantā naſcentis fratris apprehēderit: ſiue ꝙ poſtea d ceperit frēm arte. Vnde eſau dixit. Iuſte vocatū eſt nomen eiꝰ iacob. ſupplantauit eī me ecce ſecundo. Iſrl vir videns deū Tunc. n. hoc nomē recepit: qñ tō nocte luctatus vicit in certamine angelū. ⁊ oriente lucifero benedcūs eſt. Inde ꝓpter viſionē dei appellatꝰ eſt ſicut ⁊ ipſe ait. Vidi dñm ⁊ ſalua facta eſt aīa mea. Ruben interp̄tat᷑ viſionis filiꝰ. Sic enim qñ eū pepit lia: vōuit nomē eius rubē. d. Quia vidit deꝰ humilitatē meā Simeon interpretat᷑ auditio dei. Sic. n. dixit lia qñ eū peperit. ꝙ exaudiuit me dñs. Leui additus. Dixit. n. lya qñ peperit eū nō ambiens de amore viri. Nunc mecū erit vir meꝰ. ꝙ peperi ei tres filios. Iudas ɔfeſſio d̄r. Qñ enim eū peperit lya: laude₃ dño retulit. d. Nunc ſup hoc ɔfitebor dño. ⁊ ob id vōtus ē iudas A ɔfeſſione itaq₃ nomē eius dictū eſt: q̄d eſt grārum actio. Iſachar interp̄tat᷑ eſt merces. Hoc āt ideo ꝙ mandragoris filij ruben: introitū viri qui racheli debatur ad ſe emerat lya. Vñ ⁊ dū natus ē dixit lya. dedit deus mercede₃ meā. Zabulon interp̄tat᷑ hitaculum. Sextū em̄ hunc filiū genuerat lya: ꝓpterea iā ſecura dixit. hitabit mecū vir meꝰ. Vñ ⁊ filius eius vōtus ē hitaculū Neptalim de cōuerſacōe ſiue ɔpatione cā nois eius eſt. Vñ ⁊ dixit rachel cū eū peperiſſet ancilla eiꝰ bala Hitare me fecit deus hitationē cum ſorore mea. Dan interpretat᷑ iudiciū. Bala enim dū eū peperiſſet: dixit rachel dña eiꝰ. Iudicauit me dñs ⁊ exaudiens dedit m̄ filiū. Cauſā nois expreſſit vt ab eo q̄d iudicaſſet dñs: filio ancille iudicij nomen imponeret. Gad ab euentu ſiue ꝓcinctu vōtus eſt. Qñ enim eū peperit zelpha: dixit dña eius lya. in fortuna. i. q̄d dicit᷑ in ꝓcinctu vel euentu. Aſer beatus d̄r. Dum eī pepiſſet eū zelpha: dixit lya. Beata ḡ. ⁊ beatificant me mulieres. ⁊ ab eo ꝙ beata dicatur: ex ethimologia nois beatū vōuit. Ioſeph ab eo ꝙ ſibi aliū filium addi mr̄ optauerat: vōuit agmentū. Hunc pharao ſaphaneth appellauit. q̄d hebrayce abſconditor reptorum ſonat ꝓ eo ꝙ obſcura ſomnia reuelauit ⁊ ſterilitatem predixit. Tamen ꝙ hoc nomen ab egiptio ponitur: ipſius lingue deberet habere rationem. Interpretat᷑ ergo ſaphaneth egiptio ſermone ſaluator mundi eo ꝙ orbem terre ab imminente famis excidio ipē liberaret.

Beniamin interpꝛ̄tatur filius dextre qđ ē virtu
tis. Dextra enim interpretatꝛ iamin. Mr̄ quip
pe eius moriens vocauerat nomē eꝰ benoni .i. fili
us doloris mei. Pr̄ hoc mutauit filium dextre
noiaus. Manaſſes deus eo ꝙ ſit pr̄ eius obli
tus laboꝝ ſuoꝝ. Ita .n. hebrayce vocatur obliui
o. Effraim eo ꝙ auxerit eū deus ⁊ ex hoc voca
bulo in linguā nr̄am transfertur augmentū.

De ꝓphetis. viij

Quos gentilitas vates appellat:
hos nr̄i ꝓphetas vocant. q. prefato
res. ꝙ porro fantꝛ ⁊ de futuris verā
predicūt. Qui aūt a nobis ꝓphete in
veteri teſtamento videntes appellabantꝛ. q̄ꝛ vi
debāt ea q̄ ceteri nō videbāt ⁊ ꝓſpiciebāt ea
q̄ in miſterio abſcondita erant. Hinc ē ꝙ ſcri
ptū eſt in ſamuele. Eamꝰ ad videntē. Hic yſa.
Vidi inqt dn̄m ſedentē ſup ſoliū excelſū ⁊ ele
vatū. Et ezechiel. Apti ſunt celi ⁊ vidi viſiōes
dei. Quorundā aūt ꝓphetarū noīm ethimolo
gie annotande ſunt. Vocabula ei eoꝝ ſatis
oñdunt quid in futuris factis dictiſq̄ ſuis pre
nūciaſſent. Helias interpretatꝛ dn̄s deus. Ex
futuri ḡ preſagio ſic vocatꝛ. Nā dū altricaretur
in ſacrificio cū .cccc. ſacerdotibꝰ baal inuocato
noīe dn̄i deſcendit de celo ignis ſuper holocau
ſtū. Qđ cū vidiſſet oīs ppl̄s cecidit in faciē ſuā
⁊ ait. Dn̄s ipſe eſt deꝰ. Ex hac ḡ cā tale prius
nomen accepit ꝓ eo ꝙ p eū poſtea cognoue
rit ppl̄s dn̄m deū. Idem ⁊ fortis dn̄s interpreta
tur. vel ꝓpter ꝙ interfecit eoſdē ſacerdotes. vel
ꝓpter ꝙ achab aduerſitatē tolerauit. Heliſe
us dn̄i ſalus interp̄tatur. vocabulum aūt ⁊ idem
ex futuro preſagio ſuſcepit. Deniq̄ ⁊ multas
v̄tutes fecit. ⁊ famē pellens ppl̄m a morte ſal
uauit. Nathan dedit ſiue datis. Yſayas inꝛ
pretatꝛ ſaluator dn̄i. Et merito. Saluator eſt
enim vniuerſaꝝ gentiū eiuſq̄ ſacramēta am
plius ꝙ̄ ceteri predicāt. Ieremias excelſꝰ dn̄i
ꝓ eo ꝙ dictū eſt ei. ꝯſtitui te ſup gentes ⁊ reg
na. Ezechiel fortitudo dei. daniel iudiciū dei. ſi
ue ꝙ in preſbiteroꝝ iudicio ſn̄iam diuine ex
aminacōis exhibuit dum recepta eoꝝ falſitate
ſuſannā ab interitu liberauit. ſiue ꝙ viſiones
⁊ ſomnia quibꝰ p ſigna quedam ⁊ enigmata
futura mrābantꝛ. ſagaci mente diſcernens a
peruit. Hic ⁊ deſideroꝝ vir appellatus ē ꝙ pa
nē deſiderij nō manducauit. ⁊ vinū ꝯcupiſcē
tie nō bibit. Ozee ſaluator aut ſaluans. Dū
enim irā dei in ppl̄m iſrl̄ ob crimē ydolatrie ꝓ
phetaſſet: domui iude ſalutē ꝓnunciauit. Pro
pter qđ ezechias rex iuda: ſublatis ydolis q̄
precedētes reges ꝯſecrauerāt templū dn̄i pur
gaſſe ac purificaſſe mrātur. Iohel dn̄s deus.
ſiue incipiens deo vel fuit dei. Hoc enī eius vo
bulū reſonatꝛ ethimologia incerta. Amos po
pulꝰ auulſus. Prophecia .n. eꝰ ad ppl̄m fuit iſ
rahel. ꝙ iā auulſus erat a dn̄o ⁊ aureis vitul
ſuiebat. ſiue auulſus a regno ſtirpis dauid.
Naū germen ſiue ꝯſolator. Increpat .n. ciuita
tem ſanguinū. ⁊ poſt euerſionē illius cōſola
tur ſyon. d. Ecce ſup mōtes pedes euāgeliſan
tis ⁊ annunciātis pacē. Abbacuck amplexās
ꝙ vel ex eo ꝙ amabilis dn̄i fuit vocatur ample
xatio. vel ꝙ in certamen cū deo ꝯgreditur. am
plexantis .i. luctantis ſortitꝰ eſt nomē. Nullꝰ
enim tam audaci voce auſus ē deū ad diſcepta
tionē iuſticie ꝓuocare. cur in rebꝰ humanis ⁊
mundi iſtiꝰ tanta rerū verſāretꝛ iniquitas. Mi
cheas quis hic vel quis iſte. Cōminatꝛ ſamarie
ob cāni ſimulachroꝝ illo mō de quo helia dr̄.
Quis ē iſte inuoluens ſentētias. Sophonias
ſpeculū vel archanū dn̄i interpretatur. vtrūq̄
ad ꝓphetam ꝯuenit. Ipſi ei ſciunt miſteria dei.
Vnde ad ezechielem dr̄. Speculatorē te poſui
domui iſrl̄. Et alibi. Nō faciet dn̄s quicq̄ niſi
reuelauerit ſeruis ſuis ꝓphetis. Abdias ſeruus
dn̄i. Sic .n. moyſes ſeruus dn̄i ⁊ apl̄s ſeruus
xp̄i: ita iſte legatus ad gentes miſſus videt ⁊
predicat q̄ ꝓphetali digna ſunt miſterio ⁊ ſer
uitute: inde ſeruꝰ dn̄i. Ionas interp̄tatꝛ colūba
ſiue dolens. Colūbā ꝓ gemitu qn̄ in ventre ce
ti t̄duo fuit. Dolens aūt vel ꝓpter triſticiā quā
habuit de ſalute niniuitaꝝ. vel ꝓpter ederā ſb̄
ito areſcentē. cꝰ vmbraculo tegebatꝛ ꝯtra ſolꝛ
ardorē. Ipſe ē ⁊ amathi ſareptene vidue filiꝰ
vt iudei affirmāt. quē reſuſcitauit helyas mr̄e
poſtea ad eū dicente. Nūc cognoui qn̄ vir dei
es tu ⁊ verbū dn̄i in ore tuo veꝝ eſt. Ob hanc
cām ipſū pueꝝ amathi vocatū. Amathi .n. ex
hebreo in latinā linguā veritas dr̄. ⁊ ex eo ꝙ
veꝝ helyas locutꝰ eſt: ille qui ſuſcitatus eſt fi
liꝰ nuncupatus eſt veritatis. Zacharias me
moria dn̄i. lxx. ei anno deſolacōis templi ꝯple
to zacharia predicante memoratus ē dn̄s ppl̄i
ſui. iuſſuq̄ darii reuerſus ē ppl̄s dei. ⁊ reedifi
cata ē vrbs ⁊ templū. Aggeꝰ in latinū feſtinꝰ
⁊ letus reſonat. Deſtructū .n. templū edifican
dum ꝓphetat ⁊ pꝰ luctū captiuitatis regreſſio
nis leticiā predicat. Malachias interpretatur
angelus dn̄i .i. nunciꝰ. Quicq̄d .n. loquebatꝛ:
q̄ſi a dn̄o eſſent mādata ita credebantꝛ ⁊ inde
ita nomē eius. lxx. tranſtulerūt dicentes. Aſſū
ptio verbi dn̄i ſup iſrl̄ in manu angeli eius.
Eſdras adiutor. neemias conſolator a dn̄o.
Quodā .n. preſagio futuri noia iſta ſortiti ſūt
Fuerūt enim in adiutoriū ⁊ ꝯſolacōem oī illi
populo redeunti ad pr̄iam. Nam ⁊ templum
domini idem reedificauerunt. ⁊ muroꝝ ⁊ turri
um opus reſtaurauerūt. Anamas grā dei in

terpretatur. Idem ⁊ ſidrach lingua caldea qđ
interpretat̃ decorus meꝰ Azarias auxiliũ dñi
Ide ⁊ abdenago qđ in latinũ vertit̃ ſeruiẽs ta
ceo. Miſahel: q̃ ꝑplꝰs dñi. Ipſe ⁊ miſach qđ in
terp̃tat̃ riſus vel gaudiũ Azia fr̃ meꝰ Semeia
audiens dñm. Aſaph ↄgregãs. Idithun trã
ſiliens eos ſiue ſaliens eos Quoſdã.n. inherẽ
tes humo: curuatos in terrã ⁊ ea q̃ in imo ſũt
cogitantes ⁊ in rebꝰ tranſeuntibꝰ ſpẽ ponẽtes
tranſiliunt canendo. iſtẽ q̃ vocat̃ tranſiliens.
Emã accipiens vel formido eoꝝ. Ethã robuſ
tus. Barachia benedicꝰs dñs vel benedicꝰs do
mi. Olda diſtrictio ſiue diuerticulũ. Judith
laudans vel ↄfitens dño. Heſter abſconſa.
Zacharias memoria dñi. ob hoc q̄ canit me
moriale teſtamẽti ſui ſcĩ. Joh̃. bapt̃. dñi grã:
eo q̄ ſit times ꝓphecie. prenunciꝰ grẽ. ſiue ini
tiũ baptiſmatis. q̄ grã miniſtrat̃. Hij ſunt
ꝓphete veteris nouiq; teſtamenti: quoꝝ finis
xp̃s. cui dr a pr̃e. Et ꝓph̃am in gentibꝰ poſui te
Prophecie ãt gña ſunt. vij. Primũ genꝰ exta
ſis qđ ẽ mentis exceſſus. ſic vidit petrꝰ vas il
lud ſummiſſum de celo in ſtupore mentis cũ va
rijs animalibꝰ. Scđm genꝰ viſio. ſic apud yſa
yã dicentẽ. vidi dñm ſedentẽ ſup ſoliũ excelſũ
Terciũ genꝰ ſomniũ ſicut iacob ſubnixã in ce
lo ſcalã dormiens vidit. Quartũ genꝰ ꝑ nubẽ.
ſicut ad moyſẽ ⁊ ad iob pꝰ plagã loq̃tur deꝰ
Quintũ genꝰ vox de celo ſic ad abrahã ſonuit
d. Ne inijcias manũ tuã ſup pueꝝ. Et apud
ſaulũ in via. Saule ſaule quid me ꝑſequeris.
Sextũ genus. accepta ꝑabola. ſic apud ſalo
monẽ in ꝓuerbijs ⁊ apud balaã cũ euocaret̃
a balach. Septimũ genꝰ repletio ſcĩ ſpũs. ſic
pene apud õnes ꝓphetas. Alij tria gña viſio
nũ dixerunt ẽẽ. Vnũ ẜm oculos corpis. ſic vi
dit abrahã tres viros ſub ylice mãbre. ⁊ mo
yſes ignẽ in rubo. ⁊ diſcipuli transfiguratum
dñm in monte. inter moyſen ⁊ helyã ⁊ cetera
hmõi. Alteꝝ ẜm ſpiritũ quo imaginamur ea
q̃ per corpꝰ ſentimus. ſicut vidit petrꝰ diſcum
illũ ſubmitti de celo cũ varijs aĩalibus. ⁊ ſicut
yſayas deũ in ſede altiſſima nõ corpaliter: ſed
ſpiritaliter vidit. Nõ enim deũ forma corpea
circũterminat: ſed quemadmodũ figurate: nõ
proprie multa dicuntur: ita etiam figurate ⁊
multa monſtrantur. Tercium autem genꝰ vi
ſionis eſt q̄ neq; corporeis ſenſibus: neq; vl
la pte anime qua corpoãliũ rerum imagines
capiunt̃: ſed ꝑ intuitũ mentis quo intellcã cõ
ſpicit̃ veritas. ſic daniel preditus mente vidit
qđ balthaſar videbãt corpe. ſine quo gñe illa
duo vel infructuoſa ſunt vel etiã in errorẽ mit
tunt. Oĩa tñ hec gña ſpũs ſcũs moderat̃. Hẽc
ãt ꝓphetiã nõ ſolũ bonus ſed etiã malis põt.

Nã inuenimꝰ ſaulem regẽ ꝓphetaſſe. Perſeq̃
bat̃.n. ſanctũ dauid. ⁊ impletus ſpũ ſcõ ꝓ
phetare cepit.

De apoſtolis. ix.

Apoſtoli miſſi interp̃tant̃. Hoc eni
eoꝝ nomẽ indicat. Nã ſic grece an
geli: latine nuntij vocant̃. ita grece a
pl̃i: latine miſſi appellant̃. Ipſos ei
miſit xp̃s euãgeliſare ꝑ vniuerſũ mundũ: ita
vt quidã pſas indoſq; penetrarent: docentes
gẽtes ⁊ facientes in noĩe xp̃i mag̃ ⁊ incredibi
lia miracula vt atteſtantibꝰ ſignis ⁊ ꝓdigijs
crederet̃ illis in hiis q̃ dicebant ⁊ viderãt Hũt
enim pleriq; eoꝝ ex hijs cãs ſuoꝝ vocabuloꝝ
Petrus a petra nomẽ accepit hoc eſt a xp̃o ſu
ꝑ quẽ fundata ẽ eccã. Nõ.n. a petro petra: ſed
petrus a petra nomen ſortitꝰ ẽ. ſic nõ xp̃s a xp̃ia
no: ſed xp̃ianus a xp̃o vocat̃. ideo q; ait dñs.
Tu es petrus ⁊ ſup hanc petrã ⁊c̃. q̄ dixerat
petrus. tu es xp̃s filiꝰ dei viui Deinde ei dñs. ſu
ꝑ hanc petrã quã ↄfeſſus es edificabo inquit
eccãm meã. Petra.n. erat xp̃s ſup qđ funda
mentũ etiã ipẽ edificatꝰ eſt petrꝰ. Cephas di
ctꝰ eo q̄ in capite ſit ↄſtitutꝰ aploꝝ. Cephali
eni grece caput dr. ⁊ ipſũ nomẽ in petro ſyrũ
eſt. Simon bariona in linguã nrãm ſonat fi
liꝰ columbe. ⁊ eſt nomẽ ſiꝝ pitet ⁊ hebreũ. Bar
quippe ſira lingua filiꝰ. iona hebrayce colum
ba. vtroq; ẜmone dr bariona. Alij ſimplr̃ ac
cipiũt q̄ ſimon .i. petrus filiꝰ ſit iohĩs. iuxta il
lam interrogacõem. ſimon iohĩs diligis me.
⁊ volunt ſcriptoꝝ vitio deprauatũ vt ꝑ bario
hãna hoc ẽ filius iohĩs bariona ſcriptũ ſit. v
na detracta ſillaba. Johãna aũt interp̃tatur
dñi grã. Et fuiſſe ↄſtat petꝝ trinomiũ. petꝝ. ce
phan ⁊ ſimõ bariona. Simon ãt hebrayce in
terpretat̃ obediẽs. Saulus hebr. yco ſermõe
temptatio dictꝰ eo q̄ priꝰ in temptacõe eccẽ ſit
verſatus. Perſecutor.n. erat. ⁊ inde nomen hẽ
bat iſtđ qñ pſequebat̃ xp̃ianos. Poſtea mu
tato noĩe de ſaulo factꝰ ẽ paulus qđ interp̃ta
tur mirabilis ſiue electꝰ Mirabilis. vel q̄ mul
ta ſig̃ fecit. vel q̄ ab oriẽte vſq; ad occaſũ euã
geliũ xp̃i in oĩbus gentibꝰ predicauit. Electꝰ
ſic in actibꝰ aploꝝ ſpũs ſcũs dt. ſegregate m̃
barnabã ⁊ paulũ ad opꝰ ad qđ elegi eos. Latĩo
ãt ẜmone paulꝰ a modico dictꝰ. vñ ⁊ ipẽ ait
Ego ſũ minimꝰ aploꝝ oĩm. Rñ.n. ſaulus ſup
bus elatus. qñ paulꝰ humilis ⁊ modicꝰ Ideo
ſic loq̃mur. paulo pꝰ videbo te .i. poſt modicũ.
Nã q̄ modicus factꝰ eſt. ipſe dt. Ego enim ſũ
nouiſſimus aploꝝ ⁊ nõ minimo oĩm ſcõꝝ
Cephas autem ⁊ ſaulus ideo mutato nomine
ſunt vocati vt eſſent etiam ipſo nomine noui
ſic abrahã ⁊ ſara. Andreas frater petri carne
⁊ coheres grã. Scđm hebream ethimologiam

interpretatꝛ decorus ſiue rudens·ſermone au
tem greco a viro virilis appellatꝛ·Joħes quo
ꝗ̄ vaticinio ex merito nomē accepit·Interp̄
tatꝛ·n·in q̄ ē grā l' dn̄i grā Amplꝰ·n·eū ceteris
ap̄lis dilexit xp̄s·Jacobus zebedei a pr̄e cog
noiatꝛ·quē relinquēns cū ioħe: vero pr̄em ſecuti
ſūt·Hij ſūt filij tonitrui:q̄ etiā boanerges ex
firmitate ⁊ magr̄tudine fidei noiati ſunt·Hic ē
iacobꝰ filius zebedei:qui pꝰ aſcenſionē dn̄i ab
herode manifeſtatꝛ occiſus·Jacobꝰ alphei ob
diſtinctionē prioris cognoiatus·qui dr̄ filiꝰ
zebedei:ſic iſte filiꝰ alphei·Cognomentū igitꝛ
ambo a pr̄e ſumpſerūt·Iſte eſt iacobꝰ minor
qui in euāgelio frater dn̄i noiatur·ꝙ maria
vxor alphei ſoror fuit mr̄is dn̄i quā mariā cle
ophe ioħ·euangeliſta cognoiat a pr̄e ſiue a
gentilitate familie·aut quacūqꝫ alia cā ei no
mē imponēs Alpheꝰ āt hebreo ſermone in la
tinū exponitꝛ mileſimꝰ ſiue doctus·Philippus
os lampadarꝫ vel os manuū·Thomas abiſ
ſus vel geminꝰ·vnde grece didimꝰ appellatur
Bartholomeꝰ filiꝰ ſuſpendētis aquas·vel filiꝰ
ſuſpendētis me·ſyrꝫ eſt nō hebreū·Matheꝰ in
hebreo donatus exprimitꝛ·Idē ⁊ appellatꝰ leui
ex tribu a q̄ ortꝰ fuit·In latino āt ex ope pu
blicani nomē accepit·ꝙ ex eis fuit electꝰ·⁊ in
ap̄latum trāſlatus·Simō chananeꝰ ad diſ
tinctionē ſimonis petri de vico galilee chana
vbi aq̄s dn̄s mutauit in vinū·Ipſe ē qui in a
lio euāgeliſta ſcribitꝛ zelotes·Chana q̄ppe ze
lus interp̄tatꝛ Judas iacobi q̄ alibi vocatur leb
beꝰ·figuratū nomen hꝫ a corde: qđ nos dimi
nutiue corculū poſſuꝰ appellare·Ipſe in alio
euangeliſta thadeꝰ ſcribitꝛ·quē eccl̄aſtica tra
dit hiſtoria miſſū ad ediſſam abagarū regē·
Judas ſchariotis vel a vico in q̄ ortus ē vel ex
tribu yſachar vocabulū ſūpſit quodā p̄ſagio
futuri in dānacōne ſui·Iſachar·n·interp̄tatꝛ
merces vt ſignificaretꝛ preciū pditoris:q̄ ven
didit dn̄m ſic ſcriptū eſt·Et accēperūt mercedē
meā·xxx·argēteos ⁊c̄·Mathias q̄ inter apo
ſtolos ſine cognoie ſolus hētur·interp̄tatur
donatꝰ vt ſubaudiatꝛ p iuda·Ipē·n·in locū eꝰ
electꝰ ē ab ap̄lis·cū pro duobꝰ ſors mitteretꝛ
Marcꝰ excelſus mādato vtiqꝫ ꝓpter euangeliū
altiſſimi qđ p̄dicauit·Lucas ipē ɔſurgens:ſi
ue eleuās eo ꝙ eleuauerit p predicacōem eu
angeliū pꝰ alios Barnabas filiꝰ ꝓphete vel cō
ſolationis· ¶ De reliq̄s in euāgelio noibꝫ x.

MAria illuīnatrix ſiue ſtella maris·
Genuit em̄ lumē mūdi·Sermone
āt ſyro maria dn̄a nūcupatꝛ ⁊ pul
chre·ꝙ dn̄m genuit·Eliſabeth dei
mei ſaturitas·vel dn̄i mei iuramentū Magda
lena turris·martha irritās vel ꝓuocās·Ser
mone āt ſyro interp̄tatꝛ dn̄ans·Nathanael
donū dei ꝙ dolꝰ vel filatio dono dei in eo nō fu
it·Zebedeꝰ donatꝰ ſiue fluens iſte·Zacheꝰ iu
ſtus·ſiue iuſtificatꝰ·ſiue iuſtificandꝰ·Syrꝫ ē
nomē nō hebreū·Lazarꝰ adiutꝰ eo ꝙ ſit a mor
te reſuſcitatꝰ Herodes pelliceus gl'ioſus·Cay
phas inueſtigator ā ſagax·ā vomens ore·In
ſquo·n·ore ſuo iuſtū ɔdēnauit q̄uis hoc mi
ſterio ꝓphali annūciāſſet·Pontiꝰ declinās cō
ciliū vtiqꝫ iudeorꝫ Accepta·n·aq̄ lauit manus
ſuas·d·Innocēs ego ſū a ſanḡne hꝰ iuſti·Pi
latꝰ os malleatoris·ꝙ dū xp̄m ore ſuo ⁊ iuſti
ficat ⁊ ɔdēnat in ore malleatoris vtraqꝫ ferit·
Barraba filiꝰ mgr̄i eorꝫ abſqꝫ dubio iudeorꝫ
mgr̄i q̄ ē diabolꝰ homicidiorꝫ autor q̄ vſqꝫ hodie
regnat in eis· ¶ De martiribꝰ· xi.

MArtires greca lingua latine teſtes
dicuntꝛ·vn̄ ⁊ teſtimonia grece mā
tiria nuncupantꝛ·Teſtes āt ideo vo
ti ſunt·ꝙ ꝓpter teſtimoniū xp̄iſti
paſſiones ſuſtinuerunt·⁊ vſqꝫ ad mortem p
veritate certauerunt·Quod vero nō teſtes·qđ la
tine vtiqꝫ poſſuꝰ ſed grece mr̄es appellamꝰ·fa
miliariꝰ ecclē auribꝰ hoc grecū verbū ſonat·ſic
multa greca noīa q̄ p latinis vtimur·Martirꝫ
p̄mꝰ in nouo teſtamēto ſtephanꝰ fuit:q̄ ſermo
ne hebreo interp̄tatꝛ norma ꝙ prior fuerit in mr̄io
ad imitacōem fideliū·Idē āt ex greco ſmone
in latinū vertitꝛ coronatꝰ ⁊ hoc ꝓphetice:vt qđ
ſeq̄retur in re vaticinio quodā futuri priꝰ in vo
bulo reſonaret·Paſſus ē·n·⁊ qđ vocabatꝛ aſce
pit·Stephanꝰ em̄ corona 𝈿 humilitꝛ lapida
tꝰ ſed ſublimiter coronatꝰ Duo āt ſūt martirij
gn̄a·vnū in ap̄ta paſſione·alterꝫ ī occulta aī
virtute·Nā multi hoſtis inſidias tolerātes·⁊
cunctis carnalibꝰ deſiderijs reſiſtētes:p hoc ꝙ
ſe oipotenti deo in corde mactauerūt etiā pacis
tpe mr̄es facti ſunt:q̄ etiā ſi pſecucōis tps ex
iſteret:martires eē potuerūt· ¶ De clericis xij

CLerus ⁊ clericus hinc appellatꝛ·ꝙ
mathias ſorte electꝰ ē:quē primū
p ap̄los legiꝰ ordinatū·Cleros em̄
grece ſors vel hereditas latine 𝈿·
Propterea dcī ſūt clerici·ꝙ de ſorte ſunt dn̄i·
Gn̄aliter āt clerici nuncupantꝛ oēs q̄ in eccl̄ia
xp̄i deſeruiūt quorꝫ gradꝰ ⁊ noīa hec ſūt Oſti
ariꝰ·pſ̄ lector·exorciſta·acolitꝰ·ſubdyaconꝰ
dyaconꝰ·pſbr·ep̄s·Ordo ep̄orꝫ q̄dripartitus ē·
ꝛ·in p̄riarchis·archiep̄is·metropolitanis at
qꝫ ep̄is·Patriarcha greca linguā ſūmus p̄rmi
terp̄tatꝛ·ꝙ primū ⁊ ap̄licū retinet locū·⁊ ideo
ꝙ ſūmo hōre fungitꝛ:tali noie cenſetꝛ ſic roma
nꝰ antiochenꝰ ⁊ alexandrinꝰ Archiep̄s grece
𝈿 ſūmꝰ ep̄orꝫ Tenet eī vicē ap̄licā ⁊ p̄ſidet tā
metropolitanis q̄ ep̄is ceteris Metropolitani

aūt a mēſura ciuitatū vocant̄ .Singulis enim
ꝓuintijs p̄eminet q̊ꝝ autoritati ⁊ doctrine ce
teri ſacerdotes ſubiecti ſūt:ſine quib⁹ michil reli
q̊s epōs agere licet . ſollicitudo eñ toti⁹ ꝓuin
cie ipſis epīs ↄmiſſa ē. Oēs āt ſupius deſig̃ti
vno eodēq; vocabulo epi noiant̄. ſed ideo pri
uato noie quidā vtunt̄ ꝓpter diſtinctionē ptā
tum quā ſingulariter acceperūt. Patriarcha
p̄im p̄nceps Archon.n.princeps. Archiepōs
princeps epōrum. ſicut metropolitanus a mē
ſura ciuitatū. Epatus autem vocabulū inde di
ctum ꝙ ille qui ſuperefficitur: ſuperintendat
curam.ſ.gerens ſubditoꝝ Scopin enim grece
latine intendere dicit̄. Epi autem grece:latine
ſpeculatores interpretantur Nā ſpeculator eſt
p̄repoſitus in ecclīa dictus eo ꝙ ſpeculetur atq;
proſpiciat populoꝝ infra ſe poſitoꝝ mores et
vitam. Pontifex princeps ſacerdotū eſt qua
ſi via ſequentiū Ipſe ⁊ ſummus ſacerdos ipſe
⁊ pontifex maximus nuncupatur. Ipſe enim
efficit ſacerdotes atq; leuitas . ipſe omnes or
dines eccaſticos diſponit.ipſe quid vnuſquiſ
q; facere debeat oñt. Antea aūt pontifices reges
erant. Nā maioꝝ hec erat ↄſuetudo vt rex eēt
etiā ſacerdos ⁊ pontifex. Vnde ⁊ romani impe
ratores pontifices dicebant̄. Vates a vi men
tis appellatus. cuius ſignificatio multiplex ē.
Nam mō ſacerdotem. mō ꝓphetam ſignificat.
mō poetam Antiſtes ſacerdos dictus ab eo ꝙ
ante ſtat. Primus eſt eñ in ordine eccīe. ⁊ ſu
pra ſe nullum hʒ. Sacerdos aūt nomen hʒ cō
poſitū ex greco ⁊ latino quaſi ſacrum dans. ſi
cut eñ rex a regendo:ita ſacerdos a ſacrifican
do vocatus ē. Conſecrat eñ ⁊ ſcīficat. Sacerdo
tes gentiliū flamines dicebant̄. Hij in capite
hēbāt pileum in quo erat breuis virga deſup
hñs lane aliquid. Qđ cum ꝓ eſtu ferre nō poſ
ſent:filo tm̄ capita religare ceperūt. Nam nu
dis eos penitus capitib⁹ incedere nephas eāt
Vnde a filo quo vtebant̄ flamines dicti ſunt:
quaſi filamines. Veꝝ feſtis dieb⁹ filo depoſi
to:pileum imponebāt ꝓ ſacerdotij eminētia.
Preſbiter grece latine ſenior interpretat̄. non
ꝓ etate vel decrepita ſenectute:ſed ꝓpter hono
rem ⁊ dignitatē quam acceperūt preſbiteri noī
nantur. Vnde ⁊ apud veteres idē epi ⁊ preſbi
teri fuerunt. q꞉ illud nomē dignitatis:hoc eſt
etatis. Ideo aūt ⁊ preſbiteri ſacerdotes vocan
tur. q꞉ ſacrū dant:ſicut ⁊ epi:qui licet ſint ſa
cerdotes:tñ pontificatus apicē nō hñt. q꞉ nec
criſmate frontem ſignāt. nec paclitū ſpiritū
dant:qđ ſolū deberi epīs lectio actuum aplo
rum demrāt. Leuite ex noie autoris vocāti. De
leui enim leuite exorti ſunt. a quib⁹ in templo
dei miſtici ſacramenti miſteria explebantur.

Hij grece dyacoñi:latine miniſtri dicunt̄. q̃a
ſicut in ſacerdote ↄſecratio:ita in dyacone mi
niſterij diſpenſatio hētur. Ypodyacones gre
ce:quos nos ſubdyaconos dicim⁹ qui ideo ſic
appellant̄. q꞉ ſubiacent preceptis ⁊ officijs le
uitaꝝ:qui in eſdra nathanei appellantur id
ē in humilitate dño ſeruientes. Oblacōes eñ
in templo dei a fidelib⁹ ipſi ſuſcipiūt. ⁊ leuitis
ſupponēdas altarib⁹ deferunt. Hij apud he
breos nathinnei vocāt̄. Lectores a legendo. ⁊
pſalmiſte a pſalmis canēdis vocati. Illi enim
predicāt ꝑplis quid ſequant̄. iſti canūt vt ex
citent ad ↄpunctōem animos audientium. li
cet ⁊ quidā lectores ita miſerāter pnunciēt vt
quoſdā ad luctū lamentationēq; ↄpellant .
Idem etiā ꝓnunciatores vocantur ꝙ porro an
nunciēt Tanta enim ⁊ tam clara erit vox eoꝝ
vt q̄uis longe poſitoꝝ aures adimpleāt. Cā
tor aūt vocatus. q꞉ vocem modulat̄ in cantu.
Hu⁹ duo genera dicuntur in arte muſica. ſic ea
docti hoīes latine dicere potuerūt. precentor. ⁊
ſuccentor. Precentor qui vocē premittit in can
tu . Succentor aūt qui ſubſequenter canendo
rñdet. Concētor aūt dr:qui ↄſonat. qui autē
nō ↄſonat:nec ↄcinit: nec cantor:nec ſuccētor
erit. Acoliti grece:latine ceroferarij dicuntur.
a deportandis cereis qñ euangeliū legēdum ē
aut ſacrificiū offerendū. Tūc enim accēdunt̄
luminaria ab eis ⁊ deportantur:nō ad effugē
das tenebras:dum ſol eodē tpe rutilet:ſꝫ ad
ſignū leticie demrāndum. vt ſub tipo lucis cor
poralis:illa lux oñdatur:de qua in euāgelio
legit̄. Erat lux vera que illuminat ⁊c. Exorciſte
ex greco in latinū adiurantes ſiue increpātes
vocātur. Inuocāt enim ſup cathecuminos vel
ſup eos qui hñt ſpiñ immūdum:nomē domi
ni ihesū adiurātes ꝑ eum vt egrediat̄ ab eis.
Oſtiarij .i. ianitores qui in eſdra cuſtodes tem
pli dicūtur ſeruoꝝ ſalomonis filij:qui in vete
ri teſtamēto electi ſunt ad cuſtodiam templi
vt nō ingrederet̄ eum immūdus in omni re ex
tra morē domus dm̄ Dicti autē oſtiarij ꝙ pre
ſint oſtijs templi. Ipſi enim tenētes clauem:
omnia intus extraq; cuſtodiūt:atq; inter bo
nos ⁊ malos hñtes iudiciū:fideles recipiunt.
reſpuūt infideles .

De monachis. xiij

Monach⁹ greca ethimologia vō̄tus
eo ꝙ ſit ſingularis. Monas enim
grece ſingularitas dr. Ergo ſi ſolita
rius interpretat̄ vocabulū mōchi:
quid facit in turba qui ſolus eſt. Plura aūt
ſunt genera monachoꝝ. Cenobite:quos nos
in ↄmuni viuentes poſſum⁹ appellare. Cenobi
um eñ plurimoꝝ eſt. Anachorite ſūt qui p⁹

cenobialem vitam deſerta petunt ⁊ ſoli habi
tant p deſerta. ⁊ ab eo q̄ procul ab hoibus receſ
ſerūt: tali noie nuncupantur: ſed anachorite
helyā ⁊ iohem. cenobite apoſtolos imitant̄.
Heremite hij ſunt: qui ⁊ anachorite ab hoim
ɔſpectu remoti: heremū ⁊ deſertas ſolitudines
appetentes. Nā heremum dr̄ quaſi remotum.
Abba aūt ſyrum nomē ſignificat in latinum
pater qd̄ paulus romanis ſcribēs expoſuit di
cens. in quo clamam⁹ abba pater: in vno no
mine duab⁹ vſus linguis Dicit enim abba ſi
ro noie patrem. ⁊ rurſus latine nominat id
eſt patrem. ¶ De ceteris fidelium noibus. xiiij

Christian⁹ quantū interp̄tatio oñt
de vnctōe dr̄. ſiue de noie autoris ⁊
creatoris. A xp̄o eñ xp̄iani ſunt co
gnoīati. ſic a iuda iudei. De magi
ſtri quippe nomine cognomen ſectatoribus
datū eſt. Xp̄iani aūt olim a iudeis quaſi ob
obprobrium nazareni vocabant̄ p eo q̄ dn̄s
nr̄ atq̧ ſaluator a vico quodā galilee ſit ap
pellatus Non ſe āt glr̄etur xp̄ianū qui nomē
hȝ ⁊ facta nō hȝ. vbi aūt nomē ſecutū fuerit
op⁹: certiſſime ille ē xp̄ianus. q̄ ſe factis oñt
xp̄ianum ambulans ſic̄ ⁊ ille ambulauit: a
quo ⁊ nomē traxit. Catholic⁹ vniuerſalis: ſi
ue generalis interpretat̄. Nā greci vniuerſā
le catholicō vocant. Ortodoxus ē recte credens
⁊ vt credit recte viuens Orto eñ grece recte di
cit̄. doxo glorie: hoc ē vir recte glr̄e. Quo noie
non p̄t vocari qui aliter viuit q̄ credit. Neofi
tus grece: latine nouell⁹ ⁊ rudis fidelis vel nu
p renatus interp̄tari p̄t. Cathecumin⁹ dictus
p eo q̄ adhuc doctrinā fidei audit. necdū tñ
baptiſmū p̄cepit. Nā cathecumin⁹ grece: au
ditor dr̄. Cōpetens vocat̄ qui p⁹ inſtructiōem
fidei ɔpetit grām xp̄i. inde ⁊ a petendo ɔpetens
vocat̄. Laycus ppl'aris. Laos eñ grece ppl'us
dr̄. Proſelitus .i. aduena ⁊ circūciſus qui miſ
cebat̄ ppl'o dei. grecū eſt

¶ Incipiūt capitula li. viij.

¶ De eccā ⁊ ſinagoga .i. De religione ⁊ fide. ij
De hereſi ⁊ ſciſmate. iij. De hereſib⁹ iudeoꝝ. ii
ij. De hereſib⁹ xp̄ianoꝝ. v. De phīs gentiū. vi
De poetis. vij. De ſibillis. viij. De magis. ix.
De paganis. x. De dijs gentiū. xi.

Incipit liber. viij. de eccā ⁊ ſinagoga.

Ecclesia grecū eſt: qd̄ i latinū
vertit̄ ɔuocacō ꝓpter qd̄ oēs
ad ſe ɔuocet. Catholica vniu̅
ſalis .i. ſm̄ totum.
Non .n. ſicut ɔuenticula here
ticoꝝ in aliq̄bus regionū p̄ti
bus coartat̄: ſed per totū orbē terraꝝ dilatata
diffundit̄ Qd̄ etiā ap̄lus approbat Roma. i.
Grās ago deo meo p oībus vobis. q̄ fides ve
ſtra annunciat̄ in vniuerſo mūdo. ſiue qd̄ in
vnitate cunctos cōiungit credentes. Hinc ⁊ v
niuerſitas ab vno cognoīata eſt. ꝓpter qd̄ in
vnitatē colligitur Vnde dn̄s in euāgelio. Qui
mecū nō colligit ſp̄git. Cur āt eccā cū vna ſit
a iohe. vij. ſcribunt̄. niſi vt vna catholica ſep
tiformi plena ſpū deſignet̄. ſic̄ ⁊ de dn̄o nouī⁹
dixiſſe ſalomonē Sapīa edificabit ſibi domū
⁊ excipit colūnas. vij. que tñ. vij. vna eē nō
ambigit̄ dicente ap̄lo. Eccā dei viui que ē co
lumna ⁊ firmamentū veritatis Inchoauit āt
eccā a loco vbi venit de celo ſpūs ſcūs. ⁊ iple
uit vno loco ſedētes. Pro pegrinacōe āt p̄nti
eccā ſyon dr̄ eo q̄ ab h⁹ peregrinacōis longi
tudine pmiſſionē reꝝ celeſtiū ſpeculet̄ vt idcir
co ſyon .i. ſpeculatio nomē accepit. Pro futurā
vero p̄ie pace ihr'l'm vocat̄. nam ihr'l'm viſio
pacis interpretat̄. Ibi eī abſorta oī aduerſita
te: pacē que ē xp̄s p̄nti poſſidebit obtuitu. Sy
nagoga grece: latine ɔgregatio dr̄. qd̄ ꝓpriū
nomē iudeoꝝ ppl's tenuit. Ipſoꝝ .n. ꝓprie ſy
nagoga dici ſolet: q̄uis ⁊ eccā dcā ſit Nrām
vero ap̄li nunq̄ ſinagogā dixerūt: ſed ſp eccāȝ
ſiue diſcernendi cā. ſiue q̄ inter ɔgregationē
vnde ſynagoga. ⁊ ɔuocationē vnde eccā no
mē accepit diſtet aliq̄d. q̄ .ſ. cōgregari ⁊ peco
ra ſolent. quoꝝ ⁊ greges ꝓprie dicimus ɔgre
gari. ɔuocari āt magis ē vtendum rōe: ſicut
ſunt hoīes. ¶ De religione ⁊ fide. ij.

Dogma a putando phī noīauerūt.
.i. hoc puto eſſe veꝝ. hoc puto eē bo
nū. Religio appellata q̄ per eā vni
deo religamus aīas nrās ad cultuȝ
diuinū vinculo ſeruiendi. Qd̄ verbū ɔpoſitū ē
a religēdo .i. eligēdo vt ita latinū videat̄ religio
ſic̄ eligio. Tria ſunt aūt q̄ in religionis cultu
ad colendū deū in hoibus pquirunt .i. fides.
ſpes. caritas. In fide quid credendū. in ſpe quid
ſperandū. in caritate quid ſit amandū. Fides
eſt. q̄ veraciter credimus id qd̄ nequāq̄ vide
re valeam⁹. Nā credere iā non poſſum⁹ qd̄ vide
m⁹. Proprie aūt nomen fidei inde eſt dictū: ſi
oīno fiat qd̄ dcm̄ ē aut pmiſſuȝ. Et inde fides
vocata ab eo q̄ ſit illud qd̄ inter vtroſq̧ pla
citū eſt quaſi inter deū ⁊ hoiem. hinc ⁊ fedus.
Spes vocata q̄ ſit pes pgrediendi. q. eſt pes.

Vnde econtrario deſpatio. Deeſt em̄ ibi ſpes
nulla q̄ꝫ ꝓgrediendi facultas eſt. q꜡ dū quiſq̄ꝫ
pc̄tm̄ amat: futurā gl̄am nō ſpat Caritas gre
ce: latine dilectio interp̄retat̄ q꜡ duos in ſe ligꝫ
Nā dilc̄ō a duob⁹ incipit: qđ ē amor dei ⁊ ꝓxi
mi. De qua apl̄s. Plenitudo inq̄t legis dilectō
Maior eſt āt hec oībus. q꜡ qui diligit ⁊ credit
⁊ ſperat. Qui āt nō diligit q̄ūuis multa bō faci
at: fruſtra laborat. Oīs āt dilc̄ō carnalis non
dilc̄ō: ſed mag̃ amor dici ſolet. Dilectōīs autē
nomen tm̄ in melioribꝰ rebꝰ accipi ſolet

¶ De hereſi ⁊ ſciſmate.

Hereſis grece ab electōne vōtur q꜡ ſ.
vnuſquiſq̄ꝫ id ſibi eligat: qđ meli
us ſibi eē videtur. vt ph̄i. ꝑipateti
achademici. epicurei ⁊ ſtoyci vel ſi
cut alij qui peruerſum dog̃ cogitantes: arbitō
ſuo de ecc̄ia receſſerunt. Inde g̃ hereſis dc̄ā gre
ca voce ex interp̄tatōne electionis qua quiſq̄ꝫ
arbitrio ſuo ad inſtituenda ſiue ad ſuſcipien
da q̄libet ipſe ſibi eligit. Nobis vero nihil no
ſtro ex arbitrio inducere licet: ſed nec eligere
qđ aliquis de arbitrio ſuo induxerint. Apl̄os
aūt dei hēmus autores: qui nec ipſi quicq̄ꝫ ex
ſuo arbitrio qđ iducerent elegerūt ſꝫ acceptā a
xp̄ō diſciplinā fideliter nationibꝰ aſſignauerūt
Itaq̄ꝫ ſi etiā angelus de celis aliter euāgeliſa
uerit: anathema vocabit̄. Secta āt a ſequēdo
⁊ tenendo noīata. Nā ſectas dicimus hītus aī
moꝝ: ac inſtituta circa diſciplinā vel ꝓpoſituꝫ
quē tenendo ſequunt̄: longe alia in religiōīs
cultu opinātes q̄ꝫ ceteri. Sciſma a ſciſſura aīo
rum nomen accepit. Eodē em̄ cultu eodēq̄ꝫ ritu
credit vt ceteri: ſolo ꝯgregacōīs delc̄āt̄ur diſſi
dio. Fit āt ſciſma cū dicūt hoīes. nos iuſti ſu⁹
nos ſc̄ificam⁹ immundos ⁊c̄ ſimilia. Superſti
tutio dc̄ā eo q꜡ ſit ſupflua. aut ſupſtatuta ob
ſeruatio. Alij dicunt a ſenibꝰ q꜡ multis annis
ſupſtites ꝑ etatē delirant ⁊ errant ſupſtitiōe
quadā neſcientes q̄ vetera colant. aut q̄ vete
rum ignari aſſciſcunt. Lucretiꝰ āt ſupſtitionē
đt ſupſtantiū reꝝ ⁊ celeſtiū ⁊ diuinoꝝ que ſu
ꝑ nos ſtant: ſꝫ male đt. Hereticoꝝ āt dogma
ta vt facile poſſint agnoſci: cāſ eoꝝ vel noīa
demrāre oportuit.

¶ De hereſibꝰ iudeoꝝ

Iudei ꝯfeſſores interp̄tant̄. Multos
em̄ ex hijs ſeq̄tur ꝯfeſſio: quos an
tea ꝑfidia poſſidebat. Hebrei trāſi
tores dicunt̄. Quo noīe admonent̄
vt de peioribꝰ ad meliora tranſeāt. ⁊ p̄ſtinos
errores relinquāt. Phariſei ⁊ ſaducei inter ſe
ꝯtrarij ſunt. Nā phariſei ex hebreo in latinū
interpretant̄ diuiſi eo q꜡ traditionū ⁊ obſ̄ua
tionū ſuaꝝ q̄s illi deuteroſis vocant iuſticiā p̄
ferunt. Vn̄ ⁊ diuiſi vocant̄ a ꝓplo quaſi ꝑ iuſ
ticiā. Saducei interp̄tant̄ iuſti. vendicant em̄
ſibi qđ nō ſunt. corpis reſurrectionē negant.
⁊ aīam interire cū corpe predicāt. Hij quinq̄ꝫ
tm̄ libros legis recipiūt. ꝓphetarum vaticinia
reſpuūt. Eſſei dicunt ipſū eſſe xp̄m: qui docu
it illos oēm abſtinentiā. Morbonei dicūt ipſū
eſſe xp̄m qui docuit illos in oī re ſabbatiſare
Geniſtei dc̄i eo q꜡ de gn̄e abrahe eſſe ſe gl̄ant
tur. Nā cū in babiloniā veniſſet ꝓpl̄s dei: pleri
q̄ꝫ relinquētes vxores ſuas babilonicis muli
eribꝰ adheſerūt. quidā aūt iſrahelitici tm̄ ꝯiu
giīs cōtenti vel ex eis geniti: dū reuerſi eſſent
de babilonia diuiſerūt ſe ab oī ꝓpl̄o ⁊ aſſum
pſerūt ſibi hoc nomē iactantie. Meriſtei appel
lati eo q꜡ ſepant ſcripturas nō credentes oībꝫ
ꝓphetis dicentes alijs ⁊ alijs ſpiritibꝰ illos ꝓ
phetaſſe. Meris em̄ grece latine ꝑs đr. Sama
rite dicti q꜡ legē ſolā cuſtodiunt. Nā ꝓphetas
nō recipiūt. Hemerobaptiſte eo q꜡ cotidie ve
ſtimenta ſua ⁊ corpa lauent

¶ De hereſibus xp̄ianoꝝ.

Quidā etiā heretici q̄ de ecc̄ia receſſe
runt ex noīe autoꝝ ſuoꝝ nuncupā
tur. quidā vero ex cauſis q̄s eligen
tes inſtituerūt. Simoniani dc̄i a ſy
mone magice diſcipline ꝑito. cui petrus in
actibus aplōꝝ ꝯtradixit pro eo q꜡ ab apl̄is
ſpūs ſc̄i grām pecunia emere voluiſſet. Hij di
cunt creaturā nō a deo: ſed a virtute quadā ſu
ꝑna creatam. Menādriani a menādro mago
diſcipulo ſimonis nūcupati. qui mundū non
a deo: ſed ab angelis factū eſſe aſſeruit Baſili
diani a baſilide appellati qui inter reliq̄s blaſ
phemias paſſum ihm abnegauit. Nicolayte
dc̄i a nicolao diacono ecc̄e ihrl̄omoꝝ q̄ cū ſte
phano ⁊ ceteris ꝯſtitutus eſt a petro: qui ꝓpt̄
pulchritudinē relinquens vxorē dixerat vt q̄
vellet ea vteretur. verſa ē in ſtupꝝ talis ꝯſue
tudo vt inuicē ꝯiugia mutarent̄. Quos Ioh̄. in
Apocal̄. improbat dicens. Sed hoc habes. q꜡
odiſti facta nicolaytaꝝ. Gnoſtici ꝓpter excellē
tiā ſc̄ie ſe ita appellare voluerūt. Animā naturā
dei eſſe dicunt bonū ⁊ malū deū ſuis dogmati
bus fingūt. Carpocratiani a carpocrate quo
dā vocantur: qui dixit xp̄m hoīnem fuiſſe tan
tum. ⁊ de vtroq̄ꝫ ſexu ꝓgenitum. Cherinthia
ni a cerintho quodam nuncupati. Hij inter ce
tera circumciſionem obſeruant: mille annos
poſt reſurrectionem in voluptate carnis futu
ros predicāt. Vnde ⁊ grece ciliaſte: latine mi
liaciſte ſunt appellati. Nazarei dicti qui dum
xpiſtum qui a vico nazarenus eſt appellatꝰ
filium dei ꝯfiteantur: omnia tamen veteris le
gis cuſtodiūt. Ofite a colubro noīati ſunt. Co
luber enim grece ofi đr. Colunt em̄ ſerpentem

dicentes ipſũ in paradiſum induxiſſe virtutis
cognitionē. Valentiniani. a valētino quodā
platonico ſectatore vocati: qui eonas .i. ſecula
quedā in origine dei creatoris induxit. xp̄m
q̄ꝫ de virgine nihil corporis aſſumpſiſſe. ſed p
eā quaſi p fiſtulam tranſiſſe aſſeruit. Appel
lite: quoꝝ appelles princeps fuit: qui creato
rem angelū neſcio quē glorioſū ſuperioris dei
faciens deū: legis iſrł illum igneū affirmās.
Appellete quoꝝ autor appelles qui dixit xp̄m
non deū in veritate: ſed hoīem in fantaſia ap
paruiſſe. Arconciaci a principib⁹ appellantur
qui vniuerſitatē quā deus ↄdidit: opera eē ar
changeloꝝ defendūt. Adamiani vocati: q̄ A
de imitent nuditatem. vnde ꝯ nudi orāt ꝯ nu
di inter ſe mares feminęq̄ꝫ ↄueniūt. Captiani
ꝓinde ſic appellati: q̄m eū adorant. Sethyani
nomē acceperūt a filio adā: qui vocatus ē ſeth
dicentes eundē eē xp̄m. Melchiſedechiani vo̅ti
pro eo q̄ melchiſedech ſacerdotē dei nō hoīez
fuiſſe: ſed virtutē dei eſſe arbitrant̄. Angelici
vocati. q̄ angelos colūnt. Apłici hoc ſibi no
mē ideo preſumpſerūt q̄ nichil poſſidentes ꝓp̄
um: neq̄ꝫ recipiānt eos qui aliq̄d in hoc mū
do vtunt̄. Cerdoniani a cerdone quodā noīati
qui duo ↄtraria principia aſſerunt. Marcioni
ſte a marcione pr̄bo appellati. qui cerdonis do
gma ſecut⁹ alteꝝ bonū alteꝝ iuſtū deū aſſeru
it tanq̄ duo principia creatoris ꝯ bonitatis. Ar
toterite ab oblatione vocati. Panē em̄ ꝯ caſe
um offerunt: dicētes primis hoībus oblatio
nē a fructib⁹ terre ꝯ a fructib⁹ ouiū fuiſſe cele
bratam. Aquarij appellati eo q̄ aquā ſolam
offerūt in calice ſacramenti. Seueriani a ſeue
ro exorti. vinū nō bibunt. vetus teſtamentū
ꝯ reſurrectionē non recipiūt. Taciani a tacia
no quodā vocati qui ꝯ encratite dicti q̄ ab ho
minant̄ carnes. Alogij vocant̄ tanq̄ ſine verbo
Logos em̄ grece verbum dr̄. Deū em̄ verbum
nō credunt reſpuētes ioh̄is euangeliū ꝯ apo
calipſim. Catafrigis nomē ꝓuincie catafrigi
a dedit q̄ ibi extiterūt. autores eoꝝ mōtanus
priſca ꝯ maximilla fuerūt. Hij aduentū ſpūs
ſcī nō in apłis: ſed in ſe traditū aſſerunt. Ca
taroe ꝓpter mundiciā ita ſe noīauerunt. Glo
riantes em̄ de ſuis meritis negant penitentib⁹
veniā pc̄torum. Viduas ſi nupſerint: tanq̄m
adulteras dānant. Mundiores ſe ceteris predi
cant. Qui nomen ſuū ſi cognoſcere vellent mū
danos ſe poti⁹ q̄ mundos vocarent. Pauliani
a paulo ſamoſateno exorti ſunt: qui dixit nō
ſp̄ fuiſſe xp̄m ſꝫ a maria ſūpſiſſe iniciū. Ermo
geniani ab ermogene q̄dā vo̅ti: q̄ m̄ām ñ na
tam introducens deo nō nato eam ↄparauit.
matrem q̄ꝫ elementoꝝ ꝯ deā aſſeruit: quos a

poſtolus improbat elementis ſeruientes. Ma
nichei a quodā pſa extiterūt. qui vocatus eſt
manes. Hic manes duas naturas ꝯ ſubſtan
tias introduxit .i. bonā ꝯ malam ꝯ animas ex
deo quaſi ex aliquo fonte manare aſſeruit. Te
ſtamentū vetus reſpuit: nouum ex parte reci
pit. Canoniani .i. latine ſiñ lege dicunt̄. Antro
pomorfite dicti: pro eo q̄ ſimplicitate ruſtica
deum habere humana membra que in diuinis
libris ſcripta ſunt arbitrant̄. Antropos em̄
grece: latine homo interp̄retatur: ignorātes
vocem domini qui ait. ſpiritus eſt deus. Incor
poreus eſt enim: nec membris diſtinguitur:
nec corporis mole cenſetur. Eradite ab eradi
o autore exorti. Monachos tantum recipiunt
cōiugia reſpuūt regna celorum paruulos ha
bere nō credunt. Nouatiani a nouato rome
vrbis preſbitero exorti: qui aduerſus corneli
um cathedram pontificalem conatus inuadē
hereſim inſtituit nolens apoſtatas recipere. ꝯ
rebaptiſans baptiſatos. Montani heretici di
cti q̄ tempore perſecutionis in montibus latu
erunt: qua occaſiōe a catholice eccleſie corpo
re ſe diuiſerūt. Ebionite ab ebione dicti. ſiue
a pauptate. Xpriſtum enim per prophetam
ſolum verum iuſtum putant effectum. Vnde
competēter ebionite pro paupertate intelligē
tie compellati ſunt. Hij ſemi iudei ſunt: ꝯ ita te
nent euāgelium vt legem carnaliter ſeruent
aduerſus quos apłs ad galathas ſcribens:
inuenitur. Fotiniani a fotino gallo grecie ſir
mie ep̄o nuncupati. qui ebionitarum hereſim
ſuſcitans: aſſeruit xp̄m a maria p ioſeph nu
ptiali coytu fuiſſe ↄceptum. Aeriani ab aerio
quodam nuncupati ſunt. Hij offerre ſacrifici
um pro defunctis ſpernūt. Aethiani ab ethio
ſunt vocati. Idemq̄ꝫ eunomiani: ab eunomio
quodam dyaletico aethij diſcipulo: ex cuius
noie mag̃ innotuerūt diſſilem patri aſſerētes
filiū ꝯ filio ſpm̄ ſanctum. Dicūt etiā nullū im
putari peccatum in fide manentiū. Origeniani
ab origene autore exorti ſunt dicentes q̄ non
poſſit filius videre patrem: nec ſpūs ſanctus
filium. Animas q̄ꝫ in mundi principio dicūt
peccaſſe. ꝯ pro diuerſitate peccatorum de celis
vſq̄ꝫ ad terras lapſas diuerſa corpora quaſi
vincula meruiſſe: eaq̄ꝫ cauſa mundum factū
fuiſſe. Noethani a quodā noetho vocati: qui
dicebat xpriſtum eundem eſſe ꝯ patrem ꝯ ſpi
ritum ſanctum. ipſamq̄ꝫ trinitatem in officio
rum nominibus non in pſonis accipiūt. Vn
de ꝯ patripaſſiani vocant̄. q̄ patrem paſſum
dicūt. Sabelliani ab eodem noetho pullulaſ
ſe dicuntur. cuius diſcipulū phibent fuiſſe ſa
bellium: ex cuius noie maxime innotuerunt.

Vnde ⁊ ſabelliani vocati ſunt. Hij vnam perſo
nā patris ⁊ filij ⁊ ſpūs ſancti aſtruunt. Arria
ni ab Alexādrino preſbitero orti ſūt qui coet
nū patri filiū nō agnoſcēs: diuerſas in trini
tate ſbas aſſeruit. ꝯtra illud qđ ait dn̄s. Ego
⁊ pater vnū ſumus. Macedoniani a macedo-
nio conſtātinopolitano epō dicti ſūt: negātes deū
eſſe ſpm̄ ſanctū. Appollinariſte ab appollina
re vocati ſunt dicētes xp̄m corpus tm̄mo ſi
ne aīa ſuſcepiſſe. Antidycomarite appellati ſūt
ꝓ eo ꝙ marie virginitati ꝯtradicūt: aſſerētes
eā poſt xp̄m natū viro ſuo cōmixtam. Metan
gis nomē acceperūt. q̄ angios grece vas dicit̄
Aſſerūt em̄ eſſe in p̄re filiū tanq̄m vas min⁹
in tēr vas maius. Patriciani a quodā patri
cio nūcupati ſunt: qui ſbam humane carnis
a dyabolo ꝯditam dicūt. Colinthiani a q̄daꝫ
colintho noīati: qui dicūt deū nō facere malū̄
ꝯtra illud qđ ſcriptū ē. Ego dn̄s creans mala
Floriani a florino qui ecōtrario dicūt deū cre
aſſe mala: ꝯtra id qđ ſcriptū eſt fecit deus oīa
bona. Donatiſte a donato quodā afro nūcu
pati. qui de numidia veniens totam pene affri
cā ſua pſuaſione decepit: aſſerens minorē p̄re
filium ⁊ minorē filio ſpm̄ ſanctum. ⁊ rebapti
ſans catholicos. Bonoſiani a bonoſo quodā
epō exorti, ꝓdūtur. qui xp̄m filium dei adopti
uum nō ꝓprium aſſerūt. Circelliones dicti eo
ꝙ agreſtes ſunt. quos cotopitas vocant ſu
pradicte hereſis h̄ntes doctrinam. Hij amore
martirij ſemetipſos perimunt vt violenter de
hac vita diſcedētes martires noīentur. Priſcil
lianiſte a priſcilliano vocati: qui in hyſpania
ex errore gnoſticoꝝ ⁊ manicheoꝝ: pmixtum
dog̃ ꝯpoſuit. Luciferiani a lucifero ſirmie epō
orti: qui ꝯtra epōs catholicos qui ꝯſtantij per
ſecutione pfidie arrianoꝝ ꝯſentientes erant
⁊ poſtea correcti redire in catholicā delegerūt
dānantes: ſiue qđ crediderāt. ſiue qđ ſe credi
diſſe ſimulauerāt: quos eccīa catholica mat̄
no recepit ſinu: tanq̄ petrum poſt fletū nega
tionis. Hanc illi matris caritatem ſupbe acci
pientes. eoſq̄ recipe nolentes a ꝯmunione re
ceſſerunt. ⁊ cū ipſo lucifero autore ſuo q̄ ma
ne oriebat̄ cadere meruerūt. Iouiniamiſte a io
uiniano quodā monacho dicti: aſſerentes nl
lam nuptiarum ⁊ virginū eſſe diſtantiā. nul
lumq̄ inter abſtinentes ⁊ ſimpliciter epulan
tes eſſe diſcrimen. Eluidiani ab eluidio nomi
nati: qui dicunt poſt natum xp̄iſtum alios
mariam filios de viro ioſeph peperiſſe. Pater
niani a paterno quodam exorti qui inferiores
corporis partes a dyabolo factas opinantur.
Arabici nuncupati eo ꝙ in arabia exorti ſūt.
dicentes animam cum corpoē mori atq̄ in no
uiſſimo vtrumq̄ reſurgere. Tertullianiſte dic
ti a tertulliano preſbitero affricane ꝓuincie
ciuitatis carthaginenſis animam immortalē
eſſe: ſed corporeā predicātes. ⁊ animas hoīm
peccatoꝝ poſt mortem in demones verti putā
tes. Theſſereſcedecadite dicti ꝙ. xiiij. luna paſ
cha cum iudeis obſeruandum ꝯtendūt. Nam
theſſeres. iiij. deca. x. ſig̃ficat. Nictages a ſom
no nuncupati: ꝙ vigilias noctis reſpuant. ſu
pſtitionē eſſe dicētes. iura temerare diuina ꝫ
qui noctē ad requiem tribuit. Pelagiani a pe
lagio monacho exorti. Hij liberum arbitrium
diuine gratie anteponūt dicentes ſufficere vo
luntatem ad implenda iuſſa diuina. Neſtori
ani a neſtorio ꝯſtātinopolitano epō nūcupati
qui beatam virginem mariā: nō dei: ſed homi
nis tantummodo aſſeruit genitricem: vt aliā
perſonaꝫ carnis. aliam faceret deitatis: neq̄ v
num xp̄iſtum in verbo dei ⁊ carne credidit: ſꝫ
ſeparatim atq̄ ſeiunctim alterum filium dei. ⁊
alteruꝫ hominis predicauit. Euticiani dicti ab
eutice ꝯſtantinopolitano abbate qui xp̄iſtū
poſt humanā aſſumpcōem negauit exiſtere
de duab⁹ naturis: ſed ſolam in eō aſſeruit di
uinam naturam eſſe. Acephali dicti .i. ſine ca
pite quem ſequūtur heretici. Nullus enim eo
rum reperitur autor a quo exorti ſint. Hij triū
calcedonenſium capitulorum impugnatores
duarum in xp̄iſto ſubſtantiarum proprieta
tem negāt ⁊ vnam in eius perſona naturam
predicant. Theodoſiani ⁊ gayanite: a theodo
ſio ⁊ gayano appellati qui temporibus iuſti
niani principis in alexandria populi peruerſi
electione vno die ſunt ordinati epiſcopi. Hij
errores euticetis ⁊ dyoſcori ſequentes calcedo
nenſe ꝯcilium reſpuunt. ex duabus vnam in
xp̄iſto naturā aſſerunt. quā theodoſiani cor
ruptam. gayanite incorruptam cōtendunt.
Gnoyte ⁊ troytoyte a theodoſianis exorti ſūt
ex quibus gnoyte ab ignorantia dicti. quia
puerſitate a qua exorti ſunt: id adijciunt. ꝙ
xp̄iſti diuinitas ignoret futura que ſunt ſcri
pta de die ⁊ hora nouiſſima: non recordantes
xp̄iſti perſonam in yſaya loquentis. dies iu
dicij in corde meo. Tritoyte vero vocati: ꝙ ſic̄
tres pſonas in trinitate: ita quoq̄ tres aſtru
unt deos eſſe. Contra illud quod ſcriptum ē.
Audi iſrahel. dominus deus tuus: deus vnus
eſt. Sunt ⁊ alie hereſes ſine autore ⁊ ſine noī
nibus: ex quibus alie triformem putant deū
eſſe. alie xp̄iſti diuinitatem paſſibilem dicūt
alie xp̄i de patre natiuitati inicium temporis
dant. alie liberationē hoīm apud inferos fac
tam xp̄i deſcenſionē non credunt alie animā
imaginem dei negant alie animas ꝯuerti in

demones ⁊ in quecunq̧ animalia exiſtimant
Alie de mundi ſtatu diſſentiūt. alie innume
rabiles mundos opinant.. alie aquā deo coet
nā faciunt. alie nudis pedib⁹ ambulant. alie
cum hoībus nō manducāt. Hee ſunt hereſes
aduerſus catholicā fidē exorte ⁊ ab apoſtolis
⁊ a ſcīs patrib⁹ vel ꝯciliis predānate. que dū
in ſe multis erroribꝰ diuiſe: inuicē ſibi diſſen
tiunt: ꝯmuni tñ noīe aduerſus ecclīam dei cō
ſpirant. Sed ⁊ quicūq̧ aliter ſcripturā ſacraꝫ
intelligit ꝙ̄ ſenſus ſpūs ſcī flagitat: a quo cō
ſcripta ē: licet de ecclā nō receſſerit: tñ heretic⁹
ꝑt appellari.

¶ De phis gentium VI.

Philoſophi greca appellacōe vocan
tur: qui latine amatores ſapie int
pretant. Eſt enim phs qui diuina
rum ⁊ humanarū rerum ſciam hꝫ.
⁊ oēm bene viuendi tramitē tenet. Nomē phi
loſophoꝝ primū a pytagora fertur exortum.
Nā dum antea greci veteres ſophiſtas. i. ſapi
entes aut doctores ſapie ſemetipſos iactāti⁹
noīarent: iſte interrogatus q̄d ꝓfiteretur: ve
recundo noīe phm. i. amatorem ſapie ſe eē rn̄
dit: qm̄ ſapientē ꝓfiteri arrogantiſſimuꝫ vide
bat. Ita deinceps poſteris placuit: vt q̄n tali
bus de rebus ad ſapiam ptinentib⁹ doctrina
quiſq̧ vel ſibi vel aliis videret excellere: nō niſi
phs vocaretur. Idem āt phi triplici gn̄e diui
dunt. nam aut phiſici ſunt. aut ethici. aut lo
gici. Phiſici dicti. q2 de naturis tractāt. Natu
ra quippe phiſis grece vocat. Ethici. q2 de mori
bus diſputant. Mos enim ethis apud grecos
appellatur. Logici aūt. q2 in naturis ⁊ moribꝰ
ratione adiungūt. Racō enim grece logos di
citur. Diuiſi ſunt āt ⁊ hii in hereſibus ſuis. hn̄
tes quidē noīa ex autoribus vt platonici. epi
curi. pytagorici. alii a locis ꝯuenticulorum. ⁊
ſtationum ſuarū. vt pypatetici. ſtoyci. acha
demici. Platonici a platone pho dicti. Hii eī
animarū creatorem eſſe deūm corporum ange
los aſſerunt. ⁊ poſt multos annoꝝ circulos
in diuerſa corpora redire animas dicūt. Stoy
ci a loco dicti. Porticus enim fuit athenis quā
ΤωΚγVΑΝΗCΦωΑΝ appel
labant. in q̄ua picta erant geſta ſapientiuꝫ.
atq̧ viroꝝ fortium hiſtorie. In hac porticu ſa
pientes philoſophabantur ex qua ⁊ ſtoyci
dicti ſunt. Grece enim porticus ſtoa dī. Hanc
ſectam primus zeno inſtituit. Hii negant ſine
virtute effici quemq̄ beatū. Omne peccatū vni
forme eſſe aſſerūt dicentes ſic. Ille nocēs erit:
qui paleas furatus fuerit ꝙ̄ qui auꝝ. qui mer
gum occiderit ꝙ̄ qui equū. Non enim animal
crimen: ſed anim⁹ facit. Hii etiā animā cū cor
pore perire dicunt. Animā q̧ virtute ꝯtinentie
eſſe negāt. affectant gloriā eternā cū ſe fateā
tur nō eſſe eternos. Achademici appellati a
villa platonis achademia athenaꝝ vbi idem
plato docebat. Hii oīa incerta opinantur ſed
ſicut fatendū eſt multa incerta ⁊ occulta eſſe
q̄ voluit deus excedere hoīs intelligentiā: ſic tñ
plurima eſſe que poſſint ⁊ ſenſus penetratio
ne ꝯprehendi. Hāc ſectam archeſilaus cirinay
cus phus repperit: cuius ſectator fuit democri
tus. qui dixit tanq̄ in puteo alto ita vt null⁹
fundus ſit: ita in occulto iacere veritateꝫ. Per
ypatetici a deambulatione dicti eo ꝙ̄ Ariſto
teles autor eorum deambulans diſputare ſo
litus erat. Hii dicunt quandam particulam
anime eſſe eternam. de reliquo magnam ex p
te mortalem. Cinici ab immundicia impuden
tie nuncupati. Contra humanā enim verecun
diā in ꝓpatulo coire cum coniugibus eis mos
erat: cenſētes licitum honeſtumq̧ eſſe palam
cū vxoribus ꝯcumbere. q2 ꝯiugium iuſtū ē pb
lice id predicantes agendū eſſe vt canes in vi
cis vel plateis. Vnde ⁊ a canibus quorum vi
tam imitabantur: etiam vocabulum nomēq̧
traxerunt. Epicuri dicti ab epicuro quodam
philoſopho amatorē vanitatis non ſapientie
quem etiam ipſi philoſophi porcum nomia
uerunt: quaſi volutans in ceno carnali. volup
tatem corporis ſummum bonum aſſerens. qui
etiam dixit nulla ꝓuidentia diuina inſtructuꝫ
eſſe aut regi mundum: ſed originem rerum a
thomis. i. inſecabilibus ac ſolidis corporibus
aſſignauit: quoꝝ fortuitis concurſionibus v
niuerſa naſcantur ⁊ nata ſint. Aſſeruit autem
deum nichil agere: omnia conſtare corporib⁹
animam nihil aliud eſſe ꝙ̄ corpus. Vnde et
dixit. Non ero poſtea ꝙ̄ mortuus fuero. Gim
noſophiſte nudi per opacas in die ſolitudi
nes perhibent philoſophari adhibentes tan
tum genitalibus tegmina. Gimno enim eo di
ctum eſt ꝙ̄ iuuenes nudi exercētur in campū
vbi pudenda ſola tantum ſe operiunt. Hii ⁊
a generando ſe cohibent. Theologi aūt idem
ſunt qui ⁊ phiſici. Dicti autem theologi: quo
niā in ſcripturis ſuis de deo dixerunt. quorum
varia ꝯſtat opinio quid deus eſſet dum que
rerent. Quidam enim corporeo ſenſu hunc vi
ſibilem mundum: ex quatuor elementis deuꝫ
eſſe dixerūt. vt dyoniſi⁹ ſtoycus. Alii vero ſpū
aliter intellexerūt mentē eſſe deū. vt tales mi
leſius. Quidā animū in oībus ꝯmanentem. ⁊
lucidū. vt pitagoras. Quidā deum ſine tpe in
commutabilē. vt plato. Quidā menteꝫ ſolu
tam vt cicero. Quidā ⁊ ſpm̄ ⁊ mentē. vt varro
Inuentū enim ſolummō deū nō vt inuenerūt

exppoſuerūt. ꝙ euanuerunt in cogitacōnibus
ſuis. dicētes enī ſe eē ſapiētes ſtulti facti ſunt.
Itē platonici qui dē deū curatorem ⁊ arbitꝝ ⁊
iudicē aſſerunt. Epicurei ocioſum ⁊ inexercita
tū. De mūdo āt platonici affirmāt icorporalē
ſtoici corporalez. Epicurꝰ athomis. pitagoras
ex numeris eraclitus ex igne. Vñ ⁊ varro ig
nem mūdi animū dicit. ꝓinde ꝙ in mundo ig
nis omnia gubernet: ſicut animꝰ in nobis Qꝫ
vaniſſime qui cū eſt iquit in nobis ipſi ſumꝰ
cū exit emorimur. Ergo ⁊ ignis cū de mundo ꝑ
fulgura ꝓficiſcitur mūdꝰ emoritur. Hij philo
ſophoꝝ errores etiam apud eccleſiam induxe
runt hereſes Inde eonas ⁊ forme. neſcio que i
de apud arriū trinitas nominis ⁊ apud valē
tinū platonicus furor Inde martionis deꝰ me
lior de tranquillitate. a ſtoicis enim venerata
vt anima interire dicatur. epicurꝰ obſeruatur
⁊ vt carnis reſurrectō negetur. de vana omniū
philoſophoꝝ ſcola ſumitur. ⁊ vbi materia cū
deo equatur ꝫenonis diſciplina eſt. ⁊ vbi q̄d
de igneo deo legitur eraclitus interuenit. Eadē
mat(er)ia apud hereticos ⁊ philoſophos voluta
tur. ⁊ retractatus implicatur.

¶ De poetis. vij.

Poete vñ ſint dicti. ſicut ait trāquil
lus Cū primum homines exuta feri
tate rationez vite habere cepiſſent
ſeqꝫ ac deos ſuos noſſe cultū modi
cum ac ſermonem neceſſarium cōmentis ſibi
vtriſqꝫ magnificentiam ad religionem deoruz
ſuorꝫ excogitauerunt Igitur vt templa illis do
mibꝰ pulchriora ⁊ ſimulacra corporibus am
pliora faciebatur. ita eloquio etiam quaſi au
guſtiora honorandos putauerūt laudeſqꝫ eorꝫ
⁊ verbis illuſtrioribꝰ ⁊ iocundioribꝰ numeris
extulerunt. Id genꝰ quia forma quadam effi
citur que poetes dicitur. poema vocitatum eſt
eiuſqꝫ fictores poete. Vates a vi mentis appel
latos varro auctor eſt. vel a viendis carmini
mibꝰ ideſt flectendis hoc eſt modulandis ⁊ ꝓ
inde poete latine vates olim. ⁊ ſcripta eorum
vaticinia dicebantur q̄d vi quadam. ⁊ quaſi
veſania in ſcribendo cōmouerentur vel ꝙ mo
dis verba ꝯnecterent. vere enim antiquis pro
uincere: ponētibꝰ etiam per furorem diuini eo
dem erāt nomine: ꝙ ⁊ ipſi quoqꝫ pleraqꝫ ver
ſibus efferebāt. Lirici poete dicti a potu lirin.
ideſt a varietate carminum. Vnde ⁊ lira dicta
Tragedi dicti quod initio canētibus premiū
erat hircus quem greci tragos vocant. Vnde
⁊ oratiꝰ. Carmine qui tragico vilem certauit
ob hircum. Jam dehinc ſequētes tragici mul
tum honorem adepti ſunt excellentes in argu
mentis fabularum ad veritatis ymaginem fi
ctis Comedi appellati ſiue a loco ꝙ circumpa
gos agebāt. quos greci comas vocant. ſiue a
cōmeſſacōne. Solebant enī poſt cibum homi
nes ad eos audiēndos venire. Sed comici pri
uatorꝫ hominū predicant acta. tragici vero res
publicas ⁊ regum hiſtorias. Item tragicorū
argumenta ex rebꝰ luctuoſis ſunt. comicorꝫ ex
rebꝰ letis. Duo ſunt autez genera comicorum
ideſt veteres ⁊ noui. Veteres qui ⁊ ioco ridicu
lares extiterunt. vt plautus. actius. terenciꝰ.
Noui qui ⁊ ſatirici a quibus generaliter vicia
carpuntur. vt flaccus. perſiꝰ. iuuenalꝭ ⁊ alij.
Hij enim vniuerſorū delicta corripiunt. nec ve
tabatur eis peſſimū quenqꝫ deſcribere. nec cuiꝰ
libet peccata moreſqꝫ reprehendere. Vnde ⁊ nu
di pinguntur. eo ꝙ per eos vitia ſingula denu
dentur. Satirici autem dicti. ſiue q̄d pleni ſint
omni facūdia: ſiue a ſaturitate ⁊ copia De plu
ribus enim ſimul rebus loquūtur: ſed ab illa
lance que diuerſis frugū vel pomorum generi
bꝰ ad templa gentilium ſolebat offerri aut a
ſatiris nomē dictum: qui multa habent ea q̄
per vinolentiā dicuntur. Quidā autē poete the
ologi dicti ſunt: qm̄ de dijs carmina faciebāt.
Officiū aūt poete in eo ē vt ea q̄ vere geſta ſūt
in alias ſpecies obliquis figuracōnibꝰ cū deco
re aliquo ꝯuerſa trāſducat. Vñ ⁊ lucanꝰ ideo
in numero poetaꝝ nō ponitur ꝙ videtur hiſto
rias ꝯpoſuiſſe nō poema. Apud poetas autez
tres caracteres eē dicendi. vnū in quo tantuz
poeta loquitꝛ. vt ē in libris virgilij georgicorū
Aliū dramaticū in quo nuſꝗ̄ poeta loquitꝛ vt
eſt in comedijs ⁊ tragedijs Tertiū mixtum vt
ē in eneide. Nam poeta illic ⁊ introducte perſo
ne loquūtur.

¶ De ſibillis. viij

Sibille generaliter dicunt oēs femi
ne vates lingua greca. Nā ſyos eo
lico ſermone deꝰ belen greci mentē
nuncupāt: quaſi dei mentē. Proin
de igitꝛ ꝙ diuinā voluntatē hominibꝰ interp̄ta
ri ſolebant. ſibille nominate ſūt. ſic enī om̄is
vir ꝓphetās vel vates dr̄ vel ꝓ ſba. ita oīs femi
na ꝓphetans ſibilla vocatꝛ. Qd nomē ex officō
nō ex ꝓprietate vocabuli ē. Decē autē ſibille a
doctiſſimis auctoribꝰ traduntꝛ fuiſſe: quarū p̄
ma de pſis fuit. ſecūda libica. tertia delfica in
templo delfi apollinis genita que anī troiana
bella vaticinata ē: eiuſqꝫ plurimos verſus operi
ſuo homerꝰ inſeruit. quarta cimeria in ytalia
quinta eritrea noīe erofila in babilone orta:
q̄ grecis iliū petentibꝰ vaticinata ē pituram eē
troiam ⁊ homerꝫ mēdatia ſcripturū. Dicta aūt
eritrea. ꝙ in eadē inſula eiꝰ inuēta ſūt carmīa.
ſexta ſamia q̄ femonoe dicta ē a ſamo inſula

vnde fuit cognomiata. Septima cumana no
mine amaltea q̄ nouem libroſ attulit tarqui
nio priſco in quib⁹ erāt decreta romana ↄſcri
pta. Jpſa eſt ⁊ cimea de qua virgili⁹. Vltima
cimei venit iā carminis etas. Dicta autē cuma
na a ciuitate cumas: que ē in cāpania: cui⁹ ſe
pulcꝝ in ſicilia adhuc manet Octaua elleſpō
tia in agro troiano nata q̄ ſcribitur ſolonis ⁊
ciri fuiſſe tempib⁹. Nona frigia q̄ vaticinata
eſt ācire. Decīa tiburtīa nomīe albunea. Qua
rū omnia carmina efferūtur: in quib⁹ de deo ⁊
de xp̄o ⁊ gentib⁹ multa ſcrip ſiſſe manifeſtiſſi
me ↄprobātur. Celebrioꝛ aūt intēr ceteras ac
nobilioꝛ eritrea phibetur.

¶ De magis. IX.

Magoꝝ prim⁹ zoroaſtes rex bactri
anoꝝ quē; nin⁹ rex aſſirioꝝ prelio
interfecit: de quo ariſtotiles ſcribit
q̄ vicies centūmilia verſuū ab ipſo
ↄdita indicijs volumīnū ei⁹ declarentur. Hāc
artē multa poſt ſecula democritus ampliauit
q̄n ypocrates medicine diſciplina effloꝛuit.
Apud aſſirios autē magice artes copioſe fūt
teſtāte lucano. Quis noſcere fibrā facta queat
quis pdat aues q̄s fulgura celi fuet ⁊ aſſiria
ſcrutet ſydera cura. Jtaq̧ hec vanitas magica
rū artiū ex tradicōne angeloꝝ maloꝝ in toto
terrarū orbe plurimis ſeculis valuit. Per quā
dā ſcientiā futuroꝝ ⁊ infernoꝝ ⁊ inuocacōes
⁊ inuenta fūt aruſpitia auguracōnes ⁊ ipſa q̄
dicūtur oracula ⁊ nicromātia. Nec mirꝝ de ma
gorum p̄ſtigijs: quoꝝ intantum pdiere male
ficiorum artes vt etiā moyſi ſimilimis ſignis
reſiſterēt vertētes virgas in dracones: aq̄s in
ſanguinem. Fertur ⁊ quedā maga famoſiſſi
ma circe: que ſocios vlixis mutauit in beſtias
Legitur ⁊ de ſacrificō q̄ archades deo ſuo liceo
immolabat: ex quo quicūq̧ ſumerēt: in beſti
arū formas ↄuertebātur. Hinc apparet: nō eſ
ſe in totū dubiū q̄ nobilis poeta ſcripſit de q̄
dā femina: que magicis artibus excellebat.
Hec inquit ſe carminib⁹ pmittit ſoluere mē
tes. Quas velit aſt alijs duras īmittere curas
Siſtere aquā fluuijs ⁊ vertere ſydera retro. No
cturnoſq̧ ciet manes mūgire videbis ſub pedi
b⁹ terram. Et deſcendere mōtib⁹ hornos. Quid
plura. Si credere fas eſt de phitoniſſa vt ꝑ Be
ſamuelis animā de inferni abditis euocaret.
⁊ viuoꝝ preſentare conſpectibus ſi tamen ani
mam ꝑ phete fuiſſe credamus ⁊ non aliquā fā
taſmaticam illuſione ſathane fallatia factam
Prudenti⁹ q̧ꝫ de mercurio ſic ait Traditur hic
extictas ſūpto moderāmine virge in lucē reuo
caſſe aīas. Aſt alios damnaſſe neci. Et poſt
hec paululum adiecit. Murmure nā magico

cernues extire figuras. Atq̧ ſepulcrales ſcite
incantare fauillas. Vita itidem ſpoliare alios
ars noxia nouit. Magi ſunt qui vulgo malefi
ci ob facinoꝝ magnitudinē nūcupātur. Hij ⁊
elementa ↄcutiunt. turbant mētes hominum
ac ſine vllo veneni hauſtu violentia tantū car
minis interimūt. Vnde ⁊ lucan⁹. Mens hau
ſti nulla ſanie polluta veneni incantata perit.
Demonib⁹ enim accitis audēt ventilare: vt q̄ſ
q̧ ſuos pimat malis artib⁹ inimicus. Hij etiā
ſanguine vtūtur ⁊ victimis ⁊ ſepe ↄtingūt coꝛ
pora mortuoꝝ. Nicromātici ſunt: quoꝝ precan
tacōnib⁹ videntur reſuſcitati mortui diuinare
⁊ ad interrogata reſpondere. Nicro enim grece
mortu⁹. mātia diuinacō nūcupatur: ad quos
ſuſcitandos: cadaueri ſāguis adicitur. Nam
amare demones ſāguinem dicūt. Ideoq̧ quo
tiēs nicromātia fit: cruoꝛ aqua miſcetur vt co
lore ſanguinis facilius pṽocētur. Ydromātij
ab aq̄ dicti Eſt enim ydromātia in aque inſpe
ctione vmbras demonū euocare ⁊ ymagines
vel ludificaciones eorum videre ibiq̧ aliq̄ ab
eis audire vbi adhibito ſāguine etiā inferos
perhibentur ſciſcitari. Qđ genus diuinacōnis
a perſis dicitur allatum. Varro dicit diuina
tionis q̄tuoꝛ eē genera. terram. aquā. aerem ⁊
ignem. Hinc geomātiam. ydromantiā. aero
mantiā. piromantiā dictaꝫ ↄſtat. Diuini dicti
q̄ſi deo pleni. Diuinitate enī ſe plenos aſſimu
lant ⁊ aſtutia quadā fraudulenta hominib⁹
futura coniectant. Duo ſūt autem generā diui
nacōnis: ars ⁊ furoꝛ. Jncātatores dicti ſūt qui
artem verbis peragūnt. Arioli vocati ꝑpter qđ
circa aras ydolorum nefarias preces emittūt
⁊ funeſta ſacrifitia offerunt: hijſq̧ celebritati
bus demonum reſponſa accipiūt. Aruſpices
nuncupati q̄ſi horarum inſpectores. Dies enim
⁊ horas in agendis negocijs operibuſq̧ cuſto
diūt ⁊ quid per ſingula tempora obſeruare de
beat homo intendūt. Hij etiaꝫ exta pecudum
inſpiciunt ⁊ ex eis futura predicūt. Augures
vero ſunt qui volatus auiū ⁊ voces intendūt:
aliaq̧ ſigna rerum vel obſeruacōnes improui
ſas hominib⁹ occurrentes. Idē ⁊ auſpices. Nā
auſpicia ſunt que iter facientes obſeruāt. Di
cta ſunt autē auſpitia q̄ſi auium aſpicia. ⁊ au
guria quaſi auium garria: hoc eſt auiū voces
⁊ linguas Jtem auguriū quaſi auigerium qđ
aues gerūt. Duo ſunt autē genera auſpitiorū
Vnū ad oculos. alterum ad aures ptinens.
Ad oculos .ſ. volatus. ad aures vox auium.
Phitoniſſe a phitio apolline dicte. qđ is au
ctoꝛ fuerit diuinandi. Aſtrologi dicti eo q̄ in
aſtris auguriātur Genethliaci appellati pro
pter natalium conſideracōnē dieꝝ Geneſes enī

hominū per·xij·celi ſigna deſcribunt·ſyderū
curſu naſcentiū mores actꝰ ⁊ euentus predica
re conantur ⁊ quis quali ſigno fuerit natus ā
quē effectū habeat vite qui naſcitur. Hij ſunt
q̄ vulgo mathematici vocātur: cuiꝰ ſupſticio
nis genꝰ ꝯſtellacōnes latini vocāt ⁊ notacōes
ſyderꝝ quō ſe habeat cum quiſq̧ naſcitur. Pri
mū aūt ideſt ſtellarꝝ interp̄tes magi nuncupā
tur· ſicut de hijs legitur qui in euāgelio natuꝫ
xp̄m annunciauerūt· poſtea hoc noīe ſoli ma
thematici Cuiꝰ artis ſciētia vſq̧ ad euangeliū
fuit ꝯceſſa vt xp̄o edito nemo exinde natiuita
tem alicuiꝰ de celo interpretaret᷑. Horoſcopi di
cti ꝙ horas natiuitatis hōim ſpeculantur diſſi
mili ⁊ diuerſo fatu. Sortilogi ſūt qui ſub noīe
ficte religionis p quaſdā quas ſāctorū ſortes
vocant. diuinacōnis ſcientiā ꝓfitent᷑. aut qua
rumcūq̧ ſcripturarꝫ inſpectōne futura ꝓmittūt
Saliſatores vocati ſunt: ꝗ dum eis mēbrorꝫ
quecūq̧ ꝑtes ſalierint aliquid ſibi exinde pro
ſperꝫ ſeu triſte ſignificare predicāt. Ad hec om
nia pertinēt ⁊ ligature execrabiliū remediorꝫ
que ars medicorꝫ cōdemnat. ſiue in precanta
tionibꝰ ſiue in caracteribꝰ vel in quibuſcunq̧
rebꝰ ſuſpendendis atq̧ ligandis In quibꝰ om
nibꝰ ars demonū eſt ex quadā peſtifera ſocie
tate hominum ⁊ angelorꝫ malorꝫ exorta. Vnde
cūcta vitanda ſunt a xp̄iano ⁊ omni penitꝰ ex
ecratōne repudianda atq̧ damnanda Augu
ria autē auiū. friges primi inuenerunt. Preſti
gium vero mercuriꝰ primꝰ dicitur inueniſſe di
ctum autem preſtigiū: qꝺ preſtringat aciem
oculorū. Auruſpicine artem primꝰ ex truſcis
tradidiſſe dicit᷑ quidā ſtages Hic ex horis au
ruſpicinaꝫ dictauit. ⁊ poſtea nō apparuit. Nā
dicitur fabuloſe arante quodā ruſtico ſubito
hunc ex glebis exiluiſſe ⁊ auruſpicinā dictaſ
ſe qua die ⁊ mortuꝰ eſt. Quos libros romani
ex·truſca lingua in ꝓpriā mutauerūt.

De paganis. x.

Pagani ex pagis athenienſiuꝫ dicti
vbi exorti ſūt. Ibi enī in locis agre
ſtibꝰ ⁊ pagis gentiles lucos ⁊ ydola
q̧ ſtatuerūt ⁊ a tali initio vocabulū
pagani ſortiti ſunt. Gentiles ſūt qui ſine lege
ſūt· ⁊ nondū crediderūt· dicti autem gentiles·
ꝗ ita ſunt vt fuerūt geniti· ideſt ſicut in carne
deſcenderūt ſub peccato. ſ. ydolis ſeruientes· et
necdum regenerati. Proinde gentiles primitꝰ
nuncupātur: ipſi dicūtur grece ethnici. Ethni
ci enī ex greco in latinum interpretant᷑ genti
les. Ethnos enim grece gens dicit᷑. Poſt fideꝫ
autem non debent vocari gētes: ſiue gentiles.
hij qui ex gentibꝰ credunt: ſicut poſt fidē dici
iam nō poteſt iudeus. teſtante paulo apoſto
lo ⁊ dicēte iam xp̄ianis. Quoniā cū gentes eſ
ſetis. hoc ē īfideles. Apoſtate dicūtur qui poſt
baptiſmū xp̄i ſuſceptum ad ydolorꝫ cultum ⁊
ſacrificiorꝫ ꝯtaminacōnes reuertūtur Eſt autē
nomen grecū.

De dijs gentium. xi.

Quos autēꝫ pagani deos aſſerunt.
homines olim fuiſſe ꝓduntur. ⁊ ꝓ
vniuſcuiuſq̧ vita vel meritis coli ⁊
pud ſuos poſt mortem ceperunt vt
apud egyptū yſis. apud cretam iouis. apud
mauros iuba. apud latinos faunus. apud ro
manos quirinꝰ. Eodēq̧ modo apud athenas
minerua. apud ſamū iuno. apud paphos ve
nus. apud lēnos vulcanꝰ. apud naxos liber.
apud delos apollo. In quorꝫ etiā laudibus ac
ceſſerūt poete ⁊ ꝯpoſitis carminibꝰ in celū eos
ſuſtulerunt. Nā quorundā adinuēciones arti
um cultu pepelliſſe dicūtur vt eſculapio medici
na vulcano fabrica. Ab actibus aūt vocantur
vt mercuriꝰ: ꝙ mercibꝰ preeſt: liber a liberta
te. Fuerūt etiā ⁊ quidā viri fortes aut vrbium
ꝯditores: quibꝰ mortuis hōines q̄ eos dilexerāt
ſimulacra finxerūt: vt haberēt aliq̄d ex yma
ginū ꝯtemplacōne ſolatiū ſed paulatim hūc
errorē pſuadentibꝰ demonibꝰ ita in poſteris cō
ſtat irrepſiſſe vt quos illi ꝓ ſola nominis me
moria honorauerunt ſucceſſores deos exiſtima
rent atq̧ colerent. Simulacrorꝫ vſus exortus ē
cū ex deſiderio mortuorꝫ ꝯſtituerent ymagines
vel effiges tanq̄ in celū recepte ꝓ quibꝰ ſe in
terris demones colendi ſuppoſuerūt ⁊ ſibi ſa
crificari a deceptis ⁊ ꝑditis pſuaſerunt. Simu
lacra autē a ſimilitudine nuncupata eo ꝙ ma
nu ex lapide alia ve materia eorꝫ vultus imitā
tur: in quorū honore fingūtur. Ergo ſimulacra
vel ꝓ eo ꝙ ſūt ſimilia vel ꝓ eo ꝙ ſimulata atq̧
cōficta. vnā ⁊ falſa ſūt. Et notandū ꝙ latinꝰ ſer
mo ſit ⁊ nō hebreꝰ Apud eos enim ydolū ſiue
ſimulacꝝ ſemel dicitur. Iudei dicūt ꝙ iſmahel
primꝰ ſimulacꝝ luto fecerit. Gentiles autē pri
mū ꝓmetheū ſimulacra hōim de luto finxiſſe
ꝑhibēt. ab eoq̧ natā eē artē: ſimulacra ⁊ ſta
tuas fingendi Vnā ⁊ poete ab eo hōines p̄mū
factos eē confingunt figurate ꝓpter effigies.
Apud grecos aūt cecrops ſub quo primū ī ar
ce oliua orta eſt. et athenienſium vrbs ex mi
nerue appellacōne nomen ſortita eſt. Hic pri
mꝰ omnium iouem appellauit. ſimulacra re
perit aras ſtatuit. victimas īmolauit. nequa
q̄ iſtius modi rebus in greciā vnq̄ viſis. Ido
latria ydolorum ſeruitus ſiue cultꝰ interpre
tatur. Nam latria grece latine ſeruitus dicitur
que q̄ntum ad veram religionem attinet: nō
niſi vni ⁊ ſoli deo debetur. Hanc ſicut impia

ſupbia ſiue hominū ſiue demonū ſibi exhiberi
vel iubet vel cupit· ita pia humilitas vel hōim
vel angeloꝝ ſāctoꝝ ſibi oblatam recuſat ⁊ cui
debetur oſidit· Jdolū aūt eſt ſimulacꝝ qđ hu
mana effigie factū ⁊ ꝯſecratū ē: iuxta vocabu
li interp̄tacōnem· Ydos enim grece formaꝫ ſo
nat ⁊ ab eo p diminucōnē ydolū deductuꝫ: eq̄
apud nos formulam facit· Jgiť oīs forma vel
formula ydolum ſe dici expoſcit· Jn̄ ydolatria
oīs circa oīe ydolū famulatus ⁊ ſeruitꝰ· Qui
dam vero latine ignorātes grece impite dicūt
ydolū ex dolo ſūpſiſſe nomē ꝙ dyabolꝰ creatu
re cultū diui nominis inuexit· Demonas a gre
cis dictos aiūt: q̄ſi demnas .i. peritos ac reꝝ pre
ſcios· Preſciūt enim futura multa Vn̄ ⁊ ſolēt
rn̄ſa aliqua dare· Jneſt enī illis cognicō reruꝫ
pluſq̄ infirmitati humane· parti ſubtilioris
ſenſus acumine· ptim experientia longiſſime
vite· ptim per dei iuſſum angelicā reuelacōne:
hij corpoꝝ aereoꝝ natura vigēt· Añ tranſgreſ
ſionem quidē celeſtia corpora gerebant· Lap
ſi vero in aereā qualitatē ꝯuerſi ſunt: nec aeris
illiꝰ puriora ſpatia: ſꝫ iſta caliginoſa teneri p
meſſi ſūt qui eis quaſi carcer ē vſqꝫ ad tempꝰ
iudicij· Hij ſūt preuaricatores āgeli: quoꝝ pn̄
ceps dyabolus eſt· Dyabolꝰ hebraice dicit de
orſū fluens: q̄ quietꝰ in celi culmine ſtare ꝯtē
pſit: ſed ſupbie pondere deorſum corruēs ceci
dit Grece vero dyabolꝰ criminator vocatur vel
ꝙ crimina in qua ipſe allicit ad deum referat
vel q̄ electorū innocentiā criminibꝰ accuſet ſi
ctis· Vn̄ ⁊ in apocalipſi voce angelica dr· Pro
iectꝰ ē accuſator fratrū noſtroꝝ qui accuſabat
illos in aſpectu dei noſtri die ac nocte· Satha
nas in latinū ſonat aduerſariꝰ ſiue tranſgreſ
ſor· Jpſe enim eſt aduerſariꝰ qui eſt veritatis
inimicus· ⁊ ſemp ſanctoꝝ virtutibꝰ contrarie
nititur· Jpē ⁊ tranſgreſſor q̄ preuaricator effe
ctꝰ in veritate qua conditꝰ eſt non ſtetit· Jdeꝫ
⁊ temptator: q̄ temptandā iuſtoꝝ innocenci
am poſtulat, ſicut in iob ſcribitur· Antixp̄us
appellatur· q̄ ꝯtra xp̄m venturus eſt· nō q̄mo
quidā ſimplices intelligūt antixp̄m idō dictuꝫ
ꝙ ante xp̄m venturꝰ ſit ⁊ poſt eum veniat xp̄s
Non ſic ſed antixp̄s grece dicitur: qđ eſt latīe
contrariꝰ xp̄o· Anti enim grece in latinū ꝯtra
ſignificat· Xp̄m enim ſe mentietur dū venerit
⁊ ꝯtra eum dimicabit· ⁊ aduerſabitur ſacra
mentis xp̄i vt veritatis eiꝰ euangeliū ſoluat·
Nā ⁊ templū iheroſolimis reparare ⁊ omnes
veteris legis ceremonias reſtaurare tēptabit·
Sed ⁊ ille antixp̄s eſt qui negat eē dominum
xp̄m· Contrariꝰ enim xp̄o eſt· Omēs enim qui
exeūt de eccleſia ⁊ ab vnitate fidei p̄ciduntur·
⁊ ipſi antixp̄i ſūt Bel ydolū babilonū eſt: qđ
interp̄tatur vetus fuit enī hic belus pater nini
primꝰ rex aſſirioꝝ quem quidā ſaturnū appel
lant: qđ nomen ⁊ apud aſſirios ⁊ apud afros
poſtea cultū eſt Vn̄ ⁊ lingua punica bal deus
dicitur· Apud aſſirios aūt bel vocatur quadā
ſacrorū ſuoꝝ racōe· ⁊ ſaturnꝰ ⁊ ſol· Beelfegor
interp̄tatur ſimulacꝝ ignominie· Jdolū enim
fuit moab cognomento baal ſup montem fo
gor: quē latini priapū vocant deū hortoꝝ ſfuit
enim de lapſaco ciuitate elleſponti de q̄ pulſus
eſt ⁊ ꝓpter virilis membri magnitudinē in nu
merum deoꝝ ſuoꝝ eum greci trāſtulerunt ⁊ in
nomine ſacrauerūt· Vn̄ ⁊ dicitur p̄eſſe hortis
ꝓpter eorū fecūditatem· Beelzebub ydolū fuit
accaron qđ interp̄tatur vir muſcarū· Zebub
auteꝫ muſca vocatur· Spurciſſimū igitur ydo
lum· ideo vir muſcaꝝ vocatur ꝓpter ſordes ydo
latrie: ſiue ꝓpter immūdiciā· Belial ſine iugo
Belial hebraice bel dicitur ydolū minuitarum
Behemoth ex hebrea voce in latinā linguam
animal ſonat: ꝓpter qđ de excelſis ad terrena
cecidit ⁊ p merito ſuo vt animal brutū effectꝰ
ſit· Jpē eſt ⁊ leuiathā .i. ſerpens de aquis quia
in huiꝰ ſeculi mari volubili verſať aſtucia· Le
uiathā autem interp̄tatur additamentū eoꝝ
ſcilicet mali hominū quibꝰ in paradiſo ſemel
per culpā p̄uaricacōnis intulit mortem ⁊ hāc
vſqꝫ ad eternā mortem quotidie perſuadendo
adducit vel extendit Quedā autē nomina deo
rum ſuoꝝ gentiles per vanas fabulas ad raci
ones phiſicas conātur traducere· eaqꝫ in cau
ſis elementoꝝ ꝯpoſita eē interp̄tantur: ſed hoc
a poetis totū fictum eſt vt deos ſuos ornarent
aliquibꝰ figuris: quos pditos ac dedecoris in
famia plenos fuiſſe hiſtorie cōfitentur. Omni
no enim fingendi locꝰ vacat vbi veritas ceſſat
Saturnꝰ origo deoꝝ ⁊ totius poſteritatis a pa
ganis deſignatur· Hūc latini a ſatu appellatū
ferunt: q̄ſi ad ipſū ſacio omniū ptineat rerum
vel a temporis longitudine ꝙ ſaturetur ānis
Vn̄ ⁊ eum greci cronos nomē habere dicunt·
ideſt tempꝰ qđ filios ſuos ferť deuoraſſe· hoc
eſt ānos quos tempꝰ pduxerit in ſe reuoluit
vel eo ꝙ ſemina vnde oriantur iterum redeunt
Hunc celi patris abſcidiſſe genitalia dicunt
quia nihil in celo de ſeminibꝰ naſcitur· Falceꝫ
tenet inquiunt propter agriculturaꝫ ſignificā
dam· vel propter tempora ⁊ annos qđ in ſe re
deant vel propter ſapientiam qđ intus acuta
ſit Jn aliquibꝰ autē ciuitatibꝰ ſaturno liberos
ſuos gentiles immolabant· ꝙ ſaturnum poe
te liberos ſuos deuoraſſe ſolitū tradiderūt· Jo
uis fertur a iuuando dictꝰ ⁊ iupiter q̄ſi iuuās
pater· hoc eſt omnibꝰ p̄ſtans Hūc ⁊ priuato
titulo· iouēꝫ optimū dixerūt dū fuiſſet inceſtꝰ

in filiis. impudicus in extraneis quez mō tau
rū fingunt ꝓpter europe raptū fuit em̄ in naui
cui⁹ inſigne erat taurus. mō danaes p imbrē
aureū appetiſſe ꝯcubitū. vbi intelligitur pudi
citiā mulieris ab auro fuiſſe corruptā. modo i
ſimilitudinē aq̄le fuiſſe ꝓpter q̄ꝺ puez ad ſtu
pꝛꝝ rapuerit: mō ſerpētē q̄ꝛ reptauerit ⁊ cignū
q̄ꝛ cantauerit. Et iō nō figure iſte ſūt: ſ3 plana
de veritate ſcelera. Vn̄ turpe erat tales deos cre
di: quales hōies eē nō debeant. Januz dicunt
quaſi mundi vel celi menſiū ianuā. Duas iani
facies faciūt ꝓpter orientez ⁊ occidentē. Cū vero
faciūt eū quadrifrontē ⁊ ianuz geminū appel
lant ad quatuor mūdi ptes hoc referūt vel ad
quatuor elemēta ſiue tp̄a. Sed dū hoc fingūt
monſtꝝ nō deū faciunt. Neptunū aquas mun
di p̄dicant ⁊ dict⁹ ab eis neptun⁹ quaſi nube
tonans. Vulcanū volunt ignē: ⁊ dictus vulca
n⁹ quaſi volans candor vel quaſi volican⁹: q̄ꝺ
per aerem volet. Ignis em̄ de nubib⁹ naſcitur.
Vn̄ etiā homerus dicit eum precipitatū de ae
re in terras q̄ꝛ omne fulmē de aere cadit. Ideir
co autē vulcan⁹ de femoē iunonis fingitur na
tus q̄ꝛ fulmina de imo aere naſcūtur. Claud⁹
autē dicitur vulcan⁹: q̄ꝛ per naturā nunq̄ꝛ eſt
rect⁹ ignis: ſed quaſi claud⁹ eiuſmōi ſpeciem
motumq̄3 habet. Iō aūt in fabroꝝ fornace cū
dem vulcanū auctorem dicunt q̄ꝛ ſine igne nul
lum metalli gen⁹ fundi extendiq̄3 poteſt. Plu
ton grece latine dieſpiter vel ditis pater quez
alij orcū vocant quaſi receptorem mortiū. Vn̄
⁊ orca nūcupatur vas q̄ꝺ recipit aquas. Ipſe
⁊ grece caron. Liberꝝ a liberamento appellatū
volūt q̄ꝛ quaſi mares in coeundo p eius benefi
cium emiſſis ſeminibus liberentur: q̄ꝺ idē liber
muliebri ⁊ delicato corpe pingitur. Dicūt em̄
mulieres ei attributas ⁊ vinum ꝓpter excitan
dam libidinem. Vnde ⁊ frons eius pampino
cingitur: ſed ideo coronaz vitteam ⁊ cornu ha
bet: q̄ꝛ cū grate ⁊ moderate vinum bibitur leti
tiam preſtat. cū vltra modū excitat lites. idem
quaſi cornua dat. Idem autē ⁊ lieus. apotu liē
ideſt ab hac diſſolucōne q̄ꝛ multo vino mem
bra ſoluantur. Iſte ⁊ grece dyoniſius a mon
te indie niſo. vbi dicitur eē nutritus. Ceteruz
eſt ⁊ niſa ciuitas in qua colitur idem liber vn̄ꝺ
niſe⁹ dictus eſt. Mercuri⁹ ſermonem interpre
tatur. Nā ideo mercuri⁹ quaſi medius currens
dicitur appellatus q̄ꝛ ſermo currat inter homi
nes medius. Ideo ⁊ hermes grece q̄ꝺ ſermo vel
interpretacio que ad ſermonem vtiq̄3 ptinet
ermenia dicitur. Ideo ⁊ mercibus preeſſe quia
inter vendētes ⁊ ementes ſermo fit medi⁹. Qui
ideo fingitur habere pennas q̄ꝛ cicius verba di
ſcurrūt. Vnde ⁊ velox ⁊ errans inducitur. alas

eius in capite ⁊ in pedibus ſignificāt volucrē
fieri per aera ſermonē. Nunciū dicūt: quoniā
per ſermonē omnia cogitata enūtiantur. Ideo
aūt hunc furti magiſtꝝ dicūt quia ſermo ani
mos audientium fallit. Virgam tenet q̄ ſer
pentes diuidit .i. venena. Nā bellantes ac diſſi
dētes interpretum oracōne ſedantur. vn̄ ⁊ fm
liuiū legati pacis caduceatores dicūtur. Sicut
enim p feciales bella inducebantur ita pax per
caduceatores fiebat. Erines autē grece dicitur
apotes ermenias. latine interpres qui ob vir
tutem multaꝝ artium ⁊ ſcientiā triſmegeſt⁹ id
eſt ter maxim⁹ nominatus eſt. Cur autē cum
capite canino fingūt hec racio dicitur q̄ꝛ inter
omnia animalia canis ſagaciſſimū genus ⁊
perſpicax habeatur. Martez deū belli eſſe dicūt
⁊ martem appellatū. quia p viros pugnatur
vt ſit mars quaſi mas: licet ⁊ tria ſint generā
ꝯſuetudinū ſicut ſcitarum vbi ⁊ femine ⁊ viri i
pugnam eūt. Amazonū vbi ſole femine roma
noꝝ aliaꝝq̄3 gentiū. vbi ſoli mares. Itē mar
tem dicūt quaſi effectorem mortiū. Naz a mar
te mors nūcupatur. Vnde ⁊ adulteꝝ dicūt: q̄ꝛ
belligerātibus incertus eſt. Qꝺ vero nudo pe
ctore ſtat vt bello ſe quiſq̄3 ſine formidine cor
dis obiciat. Mars aūt apud grecos gradiu⁹
dicitur eo q̄ꝛ in bello gradum inferāt qui pug
nant aut q̄ꝛ impigre gradiātur. Apollinez q̄ꝛ
uis diuinatorez ⁊ medicū vellent ipſum tamē
ſolem etiaz dixerūt quaſi ſolū. Ipſū titan qua
ſi vnum ex titanis qui aduerſū iouem non fe
cit. Ipſū phebū quaſi ephebum hoc eſt adole
ſcentez. Vnde ⁊ ſol puer pingitur. eo q̄ꝛ quoti
die oriatur. ⁊ noua luce naſcatur. Pithiumq̄3
eundem apollinem vocari aiunt. a pitone imē
ſe molis ſerpēte: cui⁹ nō magis venena q̄ꝛ ma
gnitudo terrebat. Hūc apollo ſagittaꝝ ictibus
ſternens nominis q̄3 ſpolia reportauit vt pithi⁹
vocaretur. Vn̄ ⁊ ob inſigne victorie pithia ſa
cra celebrāda ꝯſtituit. Dianamq̄3 ſororem ei⁹
ſimiliter lunam ⁊ viaꝝ preſidē aiunt. Vn̄ ⁊ vir
ginem volunt q̄ꝛ via nihil pariat. ⁊ ideo ambo
ſagittas habere fingūtur q̄ꝛ ipſa duo ſidera de
celo radios vſq̄3 ad terras emittūt. Dianā au
tē vocatā quaſi duanā q̄ꝛ luna die ac nocte ap
pareat. Ipſā ⁊ lucinā aſſeuerant eo q̄ꝛ luceat.
Eandez ⁊ triuiā q̄ꝛ tribus fingatur figuris. De
qua virgili⁹. Tria virginis ora diane: quia ea
dem luna. eadē diana ⁊ eadē ꝓſerpina vocatur
Sed cū luna fingitur: ſub luſtri ſplendet ami
ctu cum ſuccīcta iacit calamos latonia virgo
eſt. cum ſubnixa ſedet ſolio plutonia coniunx
Latonia autem diana eo q̄ꝛ latonis fuerit filia
Cererem: ideſt terram a creandis frugibus aſ
ſerunt dictam. appellantes eam nominibus

ꝑlurimis dicūt etiā eam ⁊ opem q̇d ope meli
oꝛ fiat terra. Proſerpinā ꝙ ex ea ꝓſerpiāt fru
ges. Veſtaꝫ q̇d herbis vel varijs veſtita ſit re
bꝰ vel ā vi ſua ſtādo. Eandē ⁊ tellurē ⁊ matrem
magnā fingunt. turritā cū timpano ⁊ gallo ⁊
ſtrepitu cimbaloꝝ. Matrē vocatā ꝙ plurima
pariat. magnā ꝙ cibū gignat aīalīū ꝙ vniu
ſa aīalia fructibꝰ ſuis alit. Eſt enī alimēto rū
nutrix terra. ꝙ ſimulacꝝ eiꝰ cum claui fingit:
ꝙ tellꝰ hieme clauditur vere apitur vt fruges
naſcātur. q̇d timpanū habet ſignificare volūt
orbem terre. Q̇d curru vehitur dicit ꝙ ipa eſt
terra q̄ pendet in aere. Q̇d ſuſtinet rotis: quia
mundꝰ rotatꝫ ⁊ volubilꝫ eſt. Q̇d leones illi ſub i
tiūt manſuetos vt oſidant nullū genꝰ eē terre
tam ferꝝ q̇d nō ſubigi poſſit aut ſuparī ab ea.
Q̇d in capite turritā geſtat coronaꝫ oſtendit
ſuppoſitas terre ciuitates quaſi inſignitas tur
ribꝰ ↄſtare. Q̇d ſedes fingūtur circa eā: quia cū
omnia moueātur: ipſā nō moueri. Q̇d coribā
tes eiꝰ miniſtri cū ſtrictis gladijs eē fingūtur
vt ſignificetur oēs ꝓ terra ſua debere pugnaē
Q̇d gallos huic dee vt ſeruirēt fecerunt ſignifi
cant qui ſemine indigeāt terraꝫ ſeq̄ oportere
In eo quippe omnia repire ꝙ ſe apud eam ia
ctant. Precipitur inquiunt vt qui terraꝫ colūt
ne ſedeāt. ſemper enim eē q̇d agant. Cimbalo
rum autem ereoꝝ ſonitus. ferramentoꝝ crepi
tus in colendis agris: ⁊ ideo ere: q̇d terram an
tiqui colebant ere prius ꝙ̄ ferrum eſſet inuē
tum Eandem veſtā ⁊ ignem eē ꝑhibent. ꝙ ter
ram ignem hr̄e non dubium eſt vt ex ethna
vulcanoq̧ datur intelligi Et ideo virginem pu
tant. quia ignis inuiolabile ſit elementum ni
hilq̧ naſci poſſit ex eo quippe qui omnia que
arripuerit aſſumat. Ouidius in faſtis Nec tu
aliud veſtā: q̄m viuā intellige flammā Nataq̧
de flāma corpora nulla vides. ꝓpterea ⁊ virgīes
ei ſeruiē dicūtur eo ꝙ ſicut de virgine. ita nihil
ex igne naſcatur Iunonē dicūt quaſi ianonē
.i. ianuam. pro purgatōībꝰ feminaꝝ eo ꝙ q̄
ſi portas matrū natoꝝ pandat. ⁊ nubentium
maritis ſꝫ hoc pꝫi. Poete āt iunoneꝫ iouis aſ
ſerūt ſororē ⁊ ↄiugē. ignē ei ⁊ aerē iouē aquā
⁊ terram iunonem interp̄tantur. Quorū duo
rum ꝑmixtione vniuerſa gignūtur. Et ſororeꝫ
dicunt q̇d mundi pars eſt Coniugē q̇d ↄmix
ta corda tundit Vnā virgilius. Tū pater om
nipotens fecundis imbribꝰ ether. Coniugis in
gremiū deſcendit Minerua apud grecos athe
nas dicitur ideſt femina. Apud latinos auteꝫ
mineruam vocatam quaſi deā ⁊ munus artiū
variarum. Hanc enim inuentriceꝫ multorum
ingenioꝝ ꝑhibent ⁊ inde eam artem ⁊ ratōnē
interpretantur. ꝙ ſine ratōne nihil poteſt ↄti
neri. Que ratio ꝙ ex ſolo animo naſcitur. ani
mūq̧ putant eē in capite ⁊ in cerebro. ideo eam
dicūt de capite iouis eſſe natam. ꝙ ſenſus ſa
pientis qui inuenit omnia in capite eſt. In ei
us pectore ideo caput gorgonis fingitur q̇d il
lic eſt omnis prudentia que ↄfūndit alios. et
imperitos ac ſaxeos ↄprobat: q̇d ⁊ in antiq̄s
imperatoꝝ ſtatuis cernimus in medio pectore
lorice ꝓpter inſinuandam ſapientiā ⁊ virtutē
hec minerua ⁊ tritonia dicitur. Triton enī af
frice palꝰ eſt: circa quā fert virgiali apparuiſ
ſe etate ꝓpter q̇d tritonia nūncupata eſt. Vn
⁊ tanto ꝓcliuiꝰ dea credita eſt: quāto minꝰ ori
go eius innotuit. Pallas autē dicta vel ab in
ſula pallene in tratia in qua nutrita eſt: vel a
potu palle in to dori ideſt ab haſte ↄcuſſione
vel ꝙ pallantem gigantē occiderit. Venerem
exinde dicūt nuncupatā ꝙ ſine vi femina eſſe
virgo nō deſinat. Hanc greci afrodin vocant
ꝓpter ſpumam ſāguinis generantē. Afrodin
enim grece ſpuma vocatur. Q̇d autē fingūt io
uem ſaturno celio patri genitalia abſcidiſſe.
⁊ ſanguinem fluxiſſe in mari: atq̧ eo ſpuma
maris concreta venꝰ nata eſt illud aiunt. ꝙ ꝑ
coitum ſalſi humoris ſubſtantia eſt. ⁊ inde a
frodin venerem dici. quo coitus ſpuma eſt ſā
guinis que ex ſucco viſceruꝫ liquido ſalſoq̧ cō
ſtat. Ideo autem venereꝫ vulcani dicunt vxorē
quia venereū offitium nō ſine calore conſiſtit
vnde eſt frigidꝰ in venerem ſenioꝛ. Nam q̇d ſa
turno iouis dicit celio patri virilia amputaſ
ſe que in mare cadentia venerem creauerunt.
ideo fingitur: quia niſi humoꝛ de celo in terraꝫ
deſcenderit nihil creatur Cupidinem vocatum
ferunt ꝓpter amoꝛem. Eſt enim demon foꝛnica
tionis. Qui ideo alatꝰ pingitur: quia nihil amā
tibus leuiꝰ nihil mutabilibus inuenitur. Pu
er pingitur quia ſtultus ⁊ irratōnabilꝫ amoꝛ
Sagittā ⁊ facem tenere fingitur Sagittā quia
amoꝛ coꝛ vulnerat: facem ꝙ inflāmat. Pan di
cunt greci latini ſiluanū deum ruſticoruꝫ quē
in nature ſimilitudinem foꝛmauerūt. Vnde ⁊
pan dictꝰ eſt ideſt omne. Fingunt enī eum ex
vniuerſali elementorū ſpetie. Habet enim coꝛ
nua in ſimilitudinem radioꝝ ſolis ⁊ lune. Di
ſtinctam maculis habet pellē ꝓpter celi ſidera.
Rubet eius faties ad ſimilitudineꝫ etheris. Fi
ſtulam ſeptē calamoꝝ geſtat ꝓpter armoniaꝫ
celi in qua ſeptē ſunt ſoni ⁊ ſepteꝫ diſcrimina
vocū Villoſus eſt ꝙ tellus eſt ↄueſtita ⁊ agi
tur ventis. Pars eius inferioꝛ feda eſt. propt̄
arboꝛes ⁊ feras ⁊ pecudes. Caprinas vngulas
habet vt ſoliditatem terre oſtendat quem vo
lunt rerum ⁊ totius nature deum. vnde ⁊ pan q̄
ſi omnia dicunt. Iſis lingua egyptioꝝ terra

appellatur: quā ꝓſi volunt eſſe. Fuit enī yſis
regina egyptioꝝ ⁊ machi regis filia q̄ de gretia
veniens egyptios litteras docuit ⁊ terras co
lere inſtituit ꝓpter qḋ ⁊ terrā eius noīe appella
uerūt. Serapis oīm maximꝰ egyptioꝝ deꝰ. Ipſe ē
apis rex argiuoꝝ qui nauibꝰ trāſuectꝰ in egy
ptū cū ibidem mortuꝰ fuiſſet. ſerapis appella
tus ē ꝓpterea ꝙ archa ī q̄ mortuꝰ ponitur: quā
ſarcophagū vocāt ſaros grece dicit̄ ⁊ ibi eum
venerari ſepultū ceperūt priuſq̄ templū eiꝰ eēt
inſtructū velut ſoros. Sed apis. ſorapis p̄mo
deinde vna littera cōmutata ſerapis dictꝰ eſt.
Apis fuit apud egyptios taurꝰ ſerapi ꝯſecra
tus ⁊ ab eo ita cognominatus: quē egyptꝰ ad
inſtar numinis colebat. eo ꝙ de futuris daret
quedā manifeſta ſigna. Apparebat enī in mē
phis. Quē centū ātiſtites ꝓſequebātur ⁊ ẽpen
te velut limphatici p̄cinebant. Huiꝰ capitis
ymaginē ſibi in heremo videi fecerūt. Fauni a
fando velut a potes fanes dicti qḋ voce non ſig
nis oſ̄ndere viderētur futura. In lucis enī ꝯſule
bātur a paganis. ⁊ mīſa illis nō ſignis ſꝫ voci
bꝰ dabant. Geniū dicūt qḋ quaſi vim habeat
oīm reꝝ gignendaꝝ ſeu a gignendis liberis.
Vn̄ ⁊ geniales lecti dicebātur a gentibꝰ q̄ no
uo marito ſternebātur. Hec ⁊ alia fuīt gentili
um fabuloſa figmenta q̄ interp̄tata ſic hn̄tur
vt ea nō intellecta dānabiliter tamē adorent
Fatū autē dicūt eē quicquid dij fant: quicq̄d
iupiter fatur. A fando igitur fatū dicunt ꝟ a lo
quendo. Qḋ niſi hoc nomē iā in alia re ſoleret ī
telligi quo corda hominū nolumꝰ inclinare.
ratōnabiliter poſſemꝰ a fando fatū appellare.
Nō enim abnuere poſſumꝰ eē ſcriptū in litteris
ſacris. ſemel locutꝰ eſt deꝰ. duo hec audiui ⁊c̄.
Qḋ enim dictū ſemel locutus ē intelligitur im
mobiliter. hoc eſt incōmutabilit̄ eſt locutus ſi
cut nouit incōmutabilit̄ oīa que futurā ſunt ⁊
q̄ ipſe facturꝰ eſt. Tria aūt fata fingūt in colo
⁊ fuſo. digitiſq̄ fila ex lana torquētibꝰ ꝓpter
tria tēpa. preteritū qḋ in fuſo iam netū atq̄ ī
uolutū eſt. p̄ſens qḋ inter digitos netis traici
tur. futurū in lana qḋ colo implicata eſt. ⁊ qḋ
adhuc ꝑ digitos netis ad fuſū tanq̄ p̄ſens
ad p̄teritum traitiendum. Parcas dicūt cata
antifraſin appellatas ꝙ minime ꝑcant. Quas
tres eē voluerunt vnam que vitam hominis or
diatur. alterā que ꝯtexat. tertiam que rūpat.
Incipimꝰ enim cum naſcimur. ſumus cum vi
uimus. deſinimꝰ cum interimus. Fortunam a
fortuitis nomē habere dicūt quaſi deam quan
dam res humanas varijs caſibꝰ ⁊ fortuitis il
ludentē. Vn̄ ⁊ cecam appellant. eo ꝙ paſſim ī
quoſlibet incurrens ſine vllo examine merito
rum ⁊ ad bonos ⁊ ad malos venit. Fatum aūt
a fortuna ſeparant ⁊ fortunā quaſi ſit in hijs
que fortuitu veniunt nulla palam cauſa. Fatū
vero appoſitum ſingul̄ ⁊ ſtatutum aiūt. Aiūt
⁊ tres furias feminas crinitas ſerpentibꝰ pro
pter tres effectꝰ que in animis hominum mul
tas perturbatōnes gignūt ⁊ interdum cogūt
ita delinquere: vt nec fame nec periculi ſui ēſpe
ctum habere permittāt. Ira que vindictam cu
pit. cupiditas que deſiderat opes. libido que
appetit voluptates. Que ideo furie appellantur
ꝙ ſtimulis ſuis mentem feriant. ⁊ quietam eē
non ſinant. Nimphas deas aquarum putant
dictas a nubibus. Nam ex nubibꝰ aque vn
de deriuatum eſt nimphas aquarum deas q̄ſi
numina limphaꝝ. Ipſas autem dicunt ⁊ mu
ſas: quas ⁊ nimphas. nec immerito. Nam aq̄
motus muſicen efficit. Nimpharū apud gen
tiles varia ſunt vocabula. Nimphas quippe
montium oreades dicunt. ſiluarum driades. fō
tium amadriades. camporum naides. maris
naides. Eroas dicunt a iunone traxiſſe nomē
Grece enim iuno era appellatur. Et ideo neſcio
quis filiꝰ eius ſcḋm grecorum fabulam eros
fuit nuncupatus. hoc videlicet velut miſticū ſig
nificante fabula ꝙ aer iunoni deputetur vbi
voluīt eroas habitare. Quo nomine appellāt
alicuiꝰ meriti animas defunctoꝝ quaſi eroas.
ideſt viros aerios ⁊ celo dignos propter ſapi
entiam ⁊ fortitudinem. Penates gentiles dice
bāt omnes deos quos domi colebāt. Et pena
tes dicti qḋ eſſent in penetrabilibus ideſt in
ſecretis. Hij dij quomodo vocabātur vel que
nomina habuerint ignoratur. Manes dicūt
deos mortuoꝝ quoꝝ poteſtatē inter lunā ⁊ terrā
aſſerūt. a quibus ⁊ mane dictum exiſtimant:
q̄s putāt hīc. qui manꝰ ideſt rarus ē. Manes
dictos ſiue quia late manant per auras. ſiue
quia mites ſunt in manibꝰ contrario nomine
hoc appellātur. Apuleius autē ait eos cata āti
fraſin dici manes. hoc eſt mites ac modeſtos
cū ſint terribiles ⁊ immanes vt parcas vt eu
menides. Laruas ex hominibꝰ factos demōes
aiunt: qui meriti mali fuerint. Quaꝝ natura
eē dicitur terrere puulos in angulis garriē te
nebroſis. Lamias quas fabule tradūt infan
tes corripe ac laniare ſolitas a laniando ſpetia
liter dictas. Piloſi qui grece panite latine incu
bi appellantur. ſiue inui ab ineūdo paſſim cū
animalibus. Vnde ⁊ incubi dicuntur ab incū
bendo hoc eſt ſtuprando. Sepe enim improbi
exiſtunt etiam mulieribꝰ ⁊ earum peragūt cō
cubitū quas demones galli duſios nūcupāt
quia aſſidue hāc peragūt immūditiam. Quē
autē vulgo incubonē vocant hūc romani fau
nū ficariū dicūt. ad quem oratiꝰ dicit. Faune

nimphaꝝ fugientiū amator ꝑ meos fines. et
aprica rura lenis incedas.

¶ Incipiunt capitula libri noni.

¶ De linguis gentiū. i. De gentiū vocabul. ij.
De regnis militieqʒ vocabul. iij. De ciuibꝰ. iiij.
De affinitatibꝰ ⁊ gradibꝰ. v. De agnatis ⁊ co
gnatis. vi. De predictis affinitatibus. vij. De
coniugiis. viij.

¶ Incipit liber nonꝰ de linguis gentiū. I.

Linguaꝝ diuersitas exorta
ē in edificatione turris
poſt diluuiū. Nā priꝰ q̄
ſupbia turris illiꝰ in di
uersos signoꝝ ſonos hu
manā diuideret ſotietatē
vna oīm nacōnum lin
gua fuit q̄ hebrea vocat
q̄ patriarche ⁊ ꝓphe vſi ſūt: nō ſolū in ſermoni
bꝰ ſuis verū etiā i litteris ſacris. Inicō āt quot
gentes: tot lingue fuerūt. Deinde plures gen
tes q̄ͣ lingue. q2 ex vna ligua multe gētes ſūt
exorte. Lingue aūt dicte in hoc loco ꝓ verbis q̄
ꝑ linguā ſiūt genere locucōnis illo q̄ is q̄ effi
cit ꝑ id q̄d efficit noiat. ſic os dici ſolet ꝓ ver
bis: ſic manꝰ ꝓ litteris. Tres aūt ſunt lingue
ſacre. hebrea. greca. latina q̄ toto orbe maxime
excellūt. His em̄ tribꝰ linguis ſup cruce dn̄i a
pilato fuit cauſa eiꝰ ſcripta. Vn̄ ⁊ ꝓpter obſcu
ritatē ſācta ꝝ ſcripturaꝝ haꝝ triū linguaꝝ co
gnitio necia ē vt ad alterā recurrat dū ſi quā
dubitacōnē nois vel interꝑtacōnis ſmonis
lingue attulerit. Greca āt lingua inter ceteras
gentiū clarior habetur. Eſt em̄ latinis ⁊ oībꝰ lin
guis ſonantior: cuiꝰ varietas in q̄nqʒ ptibꝰ di
ſcernit. Quaꝝ prima dr̄ cenedo. i. mixta: ſiue co
mmunis q̄ omēs vtūtur. Scḋa attica videlicet
athenienſis: q̄ vſi ſūt omēs grecie auctores. Ter
tia dorica quā hn̄t egypcij ⁊ ſiri. Quarta ioni
ca. Quinta eolica q̄ ſe eoliſti locutos dixerūt ⁊
ſunt in obſuacōne grece lingue eiuſmōi certa
diſcrimina. Sermo em̄ co2ita ē diſpartitꝰ. La
tinas autē linguas q̄tuor eē quidā dixerunt.
idest priſcam: latinā. romanā. mixtā. Priſca ē
qua vetuſtiſſimi ytalie ſub iano ⁊ ſaturno ſūt
vſi incōdita vt ſe habeant carmina ſaliorum
Latina quam ſub latino ⁊ regibus tuſcia ⁊ ceteri
in latino ſunt locuti. ex qua fuerūt duodecim
tabule ſcripte. Romana q̄ poſt reges exactos
a populo romano geſta eſt quam neuiꝰ. pla
tus. ennius. virgilius poete. ex oratoibꝰ grac
cus ⁊ cicero vel ceteri effuderūt. Mixta que poſt
imperium latius permotum ſimul cū moribus
⁊ hominibus in romanam ciuitateʒ irrupit
integritatē verbi ꝑ ſolecismos ⁊ barbariſmos
corrumpens. Omnes aūt orietis gentes in gut
ture linguā ⁊ verba collidūt ſicut hebrei ⁊ ſiri.
Omēs mediterranee gentes in palato ſermo
nes feriūt. ſicut greci ⁊ aſiani. Omēs occidētis
gentes verba in dentibꝰ frangūt: ſicut ytali ⁊
hiſpani. Sirus ⁊ caldeꝰ. vicinus hebreo eſt in
ſermone ꝯſonans in pleriſqʒ ⁊ litteraꝝ ſono.
Quidā autē arbitrātur linguam ipſam eē cal
deam. q2 abraham de caldeis fuit. Quo ſi hoc
recipit quomō in daniele hebrei puei linguā
quam non nouerāt doceri iubētur. Omnē au
tem linguam vnuſquiſqʒ hoīm ſiue grecam ſi
ue latinā ſiue ceteraꝝ gentium aut audiēdo po
teſt tenere. aut legendo. aut ex preceptore ac
cipe. Cū autē omniū linguarum ſcientia diffi
cilis cuiq̄ͣ. nemo tamen tam deſidioſus eſt vt
in ſua gēte poſitus ſue gētis linguam neſciat.
Nam quid aliud putandꝰ eſt niſi animalium
brutoꝝ deterior. Illa em̄ ꝓprie vocis clamorem
exprimunt. iſte deterior qui ꝓprie lingue caret
noticia. Cuiuſmodi aūt lingua locutꝰ eſt deꝰ
in principio mūdi cum diceret. fiat lux. diffici
le ē inuenire. Nondū em̄ erāt lingue. Iteʒ qua
lingua inſonuit poſtea exterioribꝰ hoīm auri
bus maxime ad primū hominem loquēs vel
ad ꝓphetas vel dū corporaliter inſonuit vox di
centis dei Tu es filiꝰ meus dilectꝰ vbi a quibꝰ
dam creditur illa lingua vna ⁊ ſola que fuit
anteq̄ͣ eēt linguaꝝ diuerſitas. In diuerſis au
tē gētibꝰ creditur q2 eadem illis lingua loqua
tur: qua ipſi hoīes vtūtur vt ab eis intelliga
tur. Loq̄tur aūt deus hominibꝰ nō ꝑ ſubſtan
tiam inuiſibilem. ſed per creaturā corporalem
per quā etiam ⁊ hominibꝰ apparere voluit q̄n
locutus eſt. Dicit autē apoſtolꝰ. Si linguis ho
minū loquar ⁊ angeloꝝ. vbi queritur. Qua li
gua angeli loquētur non q̄d angeloꝝ alique
ſint ligue ſʒ hoc ꝑ exaggeracōnem dicit. Item
queritur qua lingua in futurum hoīes loquā
tur. nuſq̄ͣ reperitur. Nā dicit apoſtolꝰ. Siue lin
gue ceſſabūt. Ideo aūt priꝰ de linguis ac dein
de de gētibꝰ poſuimꝰ q2 ex linguis gentes nō ex
gentibꝰ lingue exorte ſūt.

¶ De gentiū vocabulis. II.

Gens eſt multitudo ab vno p̄ncipio
orta. ſiue ab alia nacōne ſcḋm ꝓpriā
collectionē diſtincta vt grecie aſie
Hiſnica gētilitas dr̄. Gēs appellata
ꝓpter gn̄acōnē familiaꝝ. i. a gignēdo ſic nacō a
naſcēdo. Gētes āt a q̄bꝰ diuiſa ē terra. xv. ſūt de
iafeth. xxx. ⁊ vna de chā. xxvij. de ſē q̄ ſiūt. lxx
tres vel potiꝰ vt ratio declarat. lxxij. totidemqʒ

lingue que per terras eſſe ceperunt. queq; creſ
cendo ꝓuincias ⁊ inſulas impleuerũt Filij ſem
quinq; ſingulariter gentes ſingulas ꝓcreaue
runt Quoꝝ primus elam. a quo elamite prin
cipes pſidis. ſecundꝰ aſſur. a quo aſſirioꝝ pul
lulauit impiũ. Terciꝰ arfaxat. a quo caldeoꝝ
gens exorta ē. Quartus ludi. a quo lidij Quin
tus aram. a quo ſiri. quoꝝ metropolis fuit da
maſcus. Filij arã nepotes ſem. iiij. hus ⁊ vl. ⁊
gether ⁊ meſa. Hus tracomitidis ɔditor. qui ĩ
ter paleſtinã ⁊ celeſiriã tenuit principatũ Vn
de fuit iob ſm qd ſcriptũ eſt. Vir erat in ter
ra hus noĩe iob. Secundꝰ vl. a quo armenij.
Terciꝰ gether. a quo carmenij ſiue catij Quã
tus meſa. a quo ſunt hij qui vocãtur meones
Poſteitas arfaxat filij ſem Heber nepos arfa
xat. a quo hebrei ſunt Iectan filius heber. a q̃
indoꝝ gens orta eſt. Sale filius iectan. a quo
bactriani: licet eos alij ſcitaꝝ exules ſuſpicen
tur. Iſmahel filius abrahã. a quo iſmahelite
qui nunc corrupto noĩe ſaraceni quaſi a ſara
⁊ agareni ab agar. Nabaioth filiꝰ iſmahel. a
quo nabathei qui ab effrata in mari rubro in
hitant. Moab ⁊ ammon filij loth. a quibus
moabite ⁊ ammonite. Edom filiꝰ eſau. a quo
ydumei. Hee ſunt gentes que de ſem ſtirpe d
ſcendũt poſſidẽtes terraꝫ meridianã. ab ortu
ſolꝫ vſq; ad feices Filij chã. iiij. a q̃bꝰ orte ſũt gẽ
tes hee. Chus a q̃ ꝓgeniti ethiopes Meſraym
a quo egiptij phibent exorti. Futh. a quo li
bij. Vnde ⁊ mauritanie fluuiꝰ vſq; in pñs d
futh. omniſq; circa eũ regio futhenſis. Cana
an. a quo afri ⁊ fenices ⁊ chananei. x. gentes
Item ex nepotibꝰ cham filij chꝰ nepotes chã
ſex Filij chus ſaba. euilath. ſabata. rema. ſa
ba ⁊ cuſa. Saba. a quo ꝓgeniti ⁊ appellati ſa
bei. de quibꝰ virgilius Solis eſt turea virga ſa
beis. Euilath. a quo gethuli in pte remotioris
affrice heremo coherentes. Sabata. a quo ſa
batei: qui nunc aſtabari noiantur. Rema ve
ro ⁊ ſaba ⁊ cuſa paulatim antiquã vocabula
pdiderunt. ⁊ que nunc a veteribus habeãt ig
noratꝛ. Filij rema. ſaba ⁊ dadã. Hic aũt ſaba
p ſin litterã ſcribitꝛ in hebreo. ille aũt ſuperior
ſaba p ſameth. a quo appellantꝛ ſabei. vocatꝛ
aũt nunc ſaba arabia. Dadan. a quo gens ē
ethiopie in occidentali plaga Filij meſraym
labim. a quo libij. qui quondã futhei vocabã
tur. Ceſlopm. a quo phiiliſtim: quos veteres
allofilos. nos mõ corrupte paleſtinos vocaꝰ
De allofilis cetere ſex gentes ignote ſũt. que
bello ethiopico ſubuerſe vſq; ad obliuioneꝫ
preteritoꝝ noim peruenerũt. Filij chanaan. xi
ex quo chananeoꝝ. x. gentes: quoꝝ terram
hijs expulſis iudei poſſederunt Quoꝝ primo
genitus ſydon. a quo ſydones. Vnde ⁊ vrbs
eoꝝ in fenice ſydon vocatur. Secundꝰ eth. a q̃
ethei. terciꝰ gebus. a quo gebuſei. quoꝝ fuit
ihrlm. Quartus amorreꝰ. a quo amorrei. Qñ
tus gergeſeus. a quo gergeſei. Sextus eueꝰ.
a quo euei. Ipſi ſũt gabaonite. a ciuitate ga
baon: qui ſupplices venerunt ad ihrm. Septi
mꝰ aracheꝰ qui archas ɔdidit ɔtra oppidum
tripolim in radicibꝰ libani ſitum. Octauꝰ aſe
neꝰ. a quo aſenei. Nonꝰ aradius. a quo ara
dij. qui aradũ inſulam poſſederũt anguſto fre
tu a fenicis litore ſepatam. Decimꝰ amareus
a quo ſirie nobilis ciuitas que vocatur celis.
Vndecimꝰ amatheꝰ Hee ſunt gentes de ſtirpe
chã. que a ſydone vſq; ad gaditanũ fretum
omnẽ meridianã partem tenent. Item tribꝰ
filioꝝ iaphet. Filij aũt iaphet ſeptem noian
tur. Gomer. ex quo galathe ⁊ galli. Magog.
a quo arbitrantꝛ ſcitas ⁊ gothos traxiſſe ori
ginẽ. Maday. a quo medos exiſtere putant.
Iuuan. a quo iones qui ⁊ greci. Vnde ⁊ mare
ioniũ. Tubal. a quo hiberi. qui ⁊ hiſpani. lic;
quidã ex eo ⁊ ytalos ſuſpicentꝛ. Moſoch. ex
quo capadoces ſunt. Vnde ⁊ vrbs apud eos
vſq; hodie maleca dr. Tyras. a quo traces. q̃
rum non ſatis immutatũ vocabulũ eſt quaſi
tiraces. Filij gomer nepotes iaphet aſcanas.
a quo ſarmate: quos greci reginos vocãt. Ri
fan. a quo paflagonas. Gotorma. a quo ſũt
friges. Filij iuuan eliſa. a quibꝰ greci heliſei q̃
vocantur eolides. Vnde ⁊ lingua quinta gre
ce eolis appellatur. Tharſis. a quo ſilices vt
ioſephus arbitratꝛ. Vnde ⁊ metropolis ciui
tas eoꝝ tharſis dicitur. Cethim. a quo cithei
ꝗ̃ ciprij. a quibus hodieq; vrbs ſcithia noiatꝛ
Dodanim. a quo rodij. Hee ſũt gentes de ſtir
pe iaphet. que a thauro monte ad aquilonẽ
mediã partem aſie ⁊ omnem europam vſq;
ad occeanũ britannicũ poſſident. noĩa ⁊ locis
⁊ gentibus relinquẽtes. de quibus poſtea im
mutata ſunt plurima. cetera pmanent vt fue
runt. Nam multaꝝ gentium vocabula ꝑuni
manſerũt ita vt hodieq; appareat vnde fuerãt
deriuata. ſicut ex aſſur aſſirij. ex heber hebrei.
Partim vero tpis vetuſtate ita mutata ſũt: vt
vix homines doctiſſimi antiquiſſimas hiſtori
as pſcrutantes: nec omnium ſed aliquaꝝ ex
iſtis origines gentium poterint reperire. Nam
quod ex filio cham qui vocabatꝛ meſraim egi
ptij ſunt exorti. nulla hoc reſonat origo võ bu
li. ſicut nec ethiopũ qui dicuntꝛ ad eum filiũ
cham pertinere qui chus appellatus eſt. Et ſi
oĩa ɔſiderentur: plurima tñ gentium mutata
ꝗ̃ manentia vocabula apparent. quibus poſt
ea nomina diuerſa: ipſis diuerſa dedit ratio

Namq; indi ab indo flumine dicti ſūt: qui ab
occidentali pte eos includit. Seres a ppri o op
pido nomen ſortiti ſunt. gens ad orientē ſita.
apud quos de arboribꝰ lana ɔtexitur. De qui
bꝰ eſt illud. Ignoti facie: ſed noti vellere ſeres
Gangaride populi ſunt inter aſſirios indoſq;
inhītantes circa gangen fluuiū. Vnde etiam
gangaride nuncupati ſunt. Hircani dicti ſunt
a ſilua hircana. vbi ſunt plurimi tigres. a flu
mine tigri nuncupati. Bactriani ſcite fuerūt
qui ſuoꝝ factione a ſedibꝫ ſuis pulſi iuxta ba
ctron orientis fluuiū ɔſederūt. ex cꝰ vocabulo
ꝛ nomē ſortiti ſūt. Hꝰ rex fuit zoroaſtes inuē
tor magice artis. Parthi q̄ꝫ ꝛ ipſi a ſcitis origi
nē trahunt. Fuerunt eni eoꝝ exules. q̄d etiā
vocabulo eoꝝ manifeſtat̄. Nā ſithico ſermo
ne exules parthi dicunt̄. Hij ſimiliter vt brac
tiani domeſticis ſeditionibꝰ ſcitia pulſi ſolitu
dinē iuxta hircaniā primū furtim occupaue
runt. Deinde pleraq; finiū etiā virtute obtinu
erunt. Aſſirij ab aſſur filio ſem vōti gens po
tentiſſima que ab eufrate vſq; ad indoꝝ fines
oēm in medio tenuit regionē. Medi a rege ſu
o cognoīati putantur. Nāq; iaſon peliaci reḡ
frater: apelie filius theſſalia pulſus eſt. cum
medea vxore ſua cꝰ fuit priuignꝰ medus rex a
thenienſiū: qui poſt mortem iaſonis orientis
plagā pdomuit. ibiq; mediā vrbem ɔdidit gē
temq; medoꝝ noīe ſuo appellauit. Sed inueni
mus in gene. q̄ madai auctor gentis medoꝝ
fuit. a quo ꝛ cognoīati vt ſupius dictum eſt.
Perſe a pſeo rege ſunt vocati. qui e grecia aſi
am tranſiēs ibi barbaras gentes graui diu
turnoq; bello perdomuit. Nouiſſime victor no
men ſubiecte genti dedit. Perſe āt ante cirum
ignobiles fuerūt. ꝛ nullius int̄ gentes loci hē
bantur. Medi ſp potentiſſimi fuerunt. Caſdei
qui nunc caldei vocant̄ a caſeth filio nachor
fratris abrahe cognoīati ſunt. Sabei dicti Α
ΠΟΤΟΙ CAΒΕCΤΑΙ q̄d eſt ſupplicari ꝛ ve
nerari. q̄ꝛ diuinitatē per ipſoꝝ thura venera
mur. Ipſi ſunt ꝛ arabes qui in montibus ara
bie ſunt. qui vocant̄ libanus ꝛ antilibanꝰ: v
bi thura colligūt̄. Syri a ſurin vocati phibē
tur. qui fuit nepos abrahā ex cethura. Quos
aūt veteres aſſirios: nunc nos vocamꝰ ſiros a
pte totiꝫ appellantes. Hebrei vocati ſunt ab
heber: qui pnepos fuit ſem. Iſrahelite vero ab
iſrahel filio yſaac. Nā patriarchā hebreoꝝ con
ſtat fuiſſe iſrl. A quo .xij. tribus iudeoꝝ iſra
helis vocabulū ſortiti ſunt. Iudeis aūt ſciſſura
.x. tribuum noīa impoſuit. Nam antea hebrei
ſiue iſrahelite nuncupabātur. Ex quo autem
in duo regna pplus dei diuiſus ē: tunc due tri
bus q̄ de ſtirpe iuda reges hēbant: iudeorum
nomen ſortiti ſunt. Reliqua ps .x. tribuum q̄
in ſamaria ſibi regē ɔſtituit ob populi magni
tudinem priſtinū nomen retinuit iſrahel. Sa
maritanoꝝ gens ſumpſit exordiū ab aſſirijs
qui tranſmigrati hītauerunt in ſamaria: qui
latine interptant̄ cuſtodes. eo q̄ captiuato iſ
rahel iſti in terrā regionis eoꝝ ad cuſtodiam
collocati ſunt. Fenix cathmi frater de thebis
egiptioꝝ in ſiriā pfectus apud ſidonem regnā
uit eoſq; pplos ex ſuo noīe fenices eamq; pro
uinciā feniciā nuncupauit. Sydones aūt a ci
uitate que vocat̄ ſydon traxiſſe vocabulū phi
bentur. Saraceni dicti. vel q̄ꝛ ex ſara genitos
ſe predicent vel ſicut gentiles aiunt q̄ ex origi
ne ſirorū ſint quaſi ſirigine. Hij p amplā ha
bitant ſolitudinē. Ipſi ſunt ꝛ yſmahelite vt
liber geneſeos docet. q̄ ſint ex yſmahele. Ipſi
cedar a filio yſmahelis. Ipſi agareni ab agar
qui vt diximus puerſo noīe ſaraceni vocātur
q̄ꝛ ex ſara ſe genitos gloriant̄. Philiſtei ipſi
ſunt paleſtini q̄ꝛ p lrām ſermo hebreus non
hꝫ: ſed pro eo ph greco vtuntur. Inde philiſ
tei pro paleſtinis dicunt̄ a ciuitate vtiq; ſua.
Idem ꝛ allophili ꝰ alienigene. ob hoc q̄ꝛ ſem
p fuerunt inimici iſrahel. ꝛ longe ab eoꝝ gñe
ꝛ ſocietate ſepati. Chananei appellati de cha
naā filio cham quoꝝ terrā iudei poſſederunt.
Ex cꝰ origine fuit emor pat̄ ſichen. a q̄ amorrei
ſunt nuncupati. Egiptij ab egipto quodā ſuo
rege vocati ſunt. Nā antea aerij dicebantur.
Interpretant̄ aūt lingua hebraica egiptij af
fligētes eo q̄ affligerint dei pplm priuſq̄ diui
no auxilio liberarent̄. Armenius ex theſſalia
vnus de nūo ducū iaſonis q̄ ad colchos pfec
ti ſunt: recollcā multitudīe q̄ amiſſo rege iaſo
ne paſſim vagabat̄ armeniā ɔdidit. gentiq;
ex ſuo vōbulo nomē dedit. Limes ē phicus: q̄
ſcitas ab eis diuidit. Scithia cognoīati. a q̄ li
mite ſcite a quibuſdā phibent̄ vocati gēs an
tiquiſſima ſp hita. Hij pthos bactrianoſq;. fe
mine āt eoꝝ amazonū regna ɔdiderūt. Maſſa
gete ex ſcitaꝝ origine ſūt. Et dicti maſſagete q̄
ſi graues ꝛ fortes gete. Nā ſic liuiꝰ argētum g̃
ue dt ꝛ maſſas. Hūi ſunt q̄ inter ſcitas atq; al
banos ſeptentrionalibꝫ iugis inhītant. Ama
zones dcā ſūt. ſeu q̄ ſil vinerent. ſine viris q̄ſi
amayzon. ſiue q̄ꝛ adustis dexterioribꝰ mām̄is
eſſent ne ſagittaꝝ iactus impediret̄. q. ΑΝCΙ
ΜΑΖΗ Nudabāt eni quā aduſſerant mā
mā. Haſticinus vnimāmas dt. Nā hoc eſt a
mazon. q. aneſmazoim ꝛ ſine māma. Has iā
nō eſſe q̄ earūꝫ gentes ptim ab hercule. ptim
ab achille. vel ab alexandro vſq; ad internitī
onē delete ſunt. in ptes aſiatice Scithie gētes
que poſteras ſe iaſonis credunt: albo crine

naſcuntur ab aſſiduis niuibus ⁊ ipſiꝰ capilli
color genti nomen dedit. ⁊ inde dicitur alba
ni. Horū glauca oculis ⁊ picta ineſt pupilla
adeo vt nocte pluſꝗ̄ die cernant. Albani autē
vicini amazonibꝰ fuerūt Vgnos antea hū
nos võmus: poſtremo a rege ſuo abares ap
pellatos: qui priꝰ in vltima meotide inter gla
tialē tanaym ⁊ maſſagetaꝝ immanes ꝓplos
hitauerunt. Deinde pmicibꝰ equis caucaſi ru
pibꝰ feras gentes alexandri clauſtra cohibē
te rupecūt ⁊ orientē. xx. annis tenuerunt capti
uū ⁊ ab egiptijs atqꝫ ethiopibꝰ annuū vecti
gal exegerūt. Troyanoꝝ gens antea darda
na. a dardano rege noīata. Nā dardanus et
yaſius fratres e grecia ꝓfecti: ex hijs yaſiꝰ ad
traciā. dardanus ad frigiā ꝑuenit. ibiqꝫ pri
mus regnauit. Poſt quem filiꝰ eius erictoniꝰ
deinde nepos eius tros. a quo troiani nūcupa
ti ſunt. Galathe galli eſſe noſcunt̄ qui in aux
iliū a rege bithinie euocati regnū cū eo perac
ta victoria diuiſerūt ſicqꝫ deinde grecis admix
ti: primū gallo greci nunc ex antiquo galloꝝ
noīe galathe nuncupātur. Greci ante theſſali
a theſſalo. Poſtea a greco rege greci ſunt nū
cupati. Nā greci ꝓprie theſſali ſunt. Laphitas
āt gentem theſſalie fuiſſe aiunt circa penion
amnē olim inhītantez. a laphita apollinis fi
lia nūcupatos. Sicionij greci ſunt nuncupati
a ſicionio rege. Hij primū agialei vocabātur.
a rege agialio qui primꝰ ſicionijs imperauit. a
quo ⁊ agealea ciuitas nūcupata eſt. que nūc
peloponenſis a pelope rege ſuo vocat̄. Ipſi ſūt
⁊ archades ab archade rege iouis caliſte fili
o dicti. Danay a danao rege vocati. Idem ⁊ ar
giui ab argo ꝯditore cognoīati. Poſtꝗ̄ autē
rex grecoꝝ apis mortuus ē: huic filius argus
ſucceſſit in regnū ⁊ ex eo argiui vocati ſunt. q̄
etiā ab eis poſt obitū vt deus haberi cepit tēplo
⁊ ſacrificio honoratus. Achei qui ⁊ achiui ab
acheo iouis filio dicti. Pelaſgi noīati. ꝙ cum
velis panſis verno tpe aduenīſſe ytaliā viſi
ſunt vt aues. Primo enī eos varro ytaliā ap
puliſſe ꝯmemorat. Greci vero pelaſgos a Io
ue ⁊ lariſſe filio ꝑhibent dictos. Mirmidones
fuerūt achillis ſocij dolopes pirri. Dicti autē
mirmidones ꝓpter aſtuciā quaſi mirmice id ē
formice. Eratoſtenes aūt dicūt dictos mirmi
dones a mirmidone duce iouis ⁊ euri meduſe
filio. Cecropi athenienſiū regi ſucceſſit agra
nus. cuiꝰ filia athis nomen ⁊ regioni ⁊ genti de
dit. Et ex ea attici cognoīati qui ſunt atheniē
ſes. Ion vir fortis ex ſuo nomīe eoſdē atheni
enſes vocauit iones. Macedones a noīe maci
onis regis antea emaci nuncupati ſunt: poſt
ea macedones dcī a macedone rege deucaliōis

materno nepote. Epirote a pirro achillis filio
prius pirride. poſtea vero a pirro rege ad yta
liā tranſire preſumpſerunt. Dorus neptuni ⁊
ellepis filiꝰ fuit. vnde dori ⁊ originē ⁊ nomen
ducūt. Sunt aūt ꝑs grecie gētis ex quibꝰ eti
am cognoīata eſt tercia lingua grecoꝝ. q̄ do
rica appellat̄. Lacedemones a lacedemone ſe
mele filio dicti. Hij diu ꝑſeuerātes in bello cō
tra meſſenios veriti: ne diuturnitate prelij ꝓ
lis ſpem ꝑderent: preceperunt vt virgines eoꝝ
cū iuuenibꝰ domi relictis ꝯcuberent. ſicqꝫ ex ꝓ
miſcuo virginū ⁊ maritoꝝ ꝯcubitu iuuenes de
incertis parentibꝰ nati ſunt. ⁊ ex nota materni
pudoris ſpartani vocati ſunt. Nam ipſos eſſe
ſpartanos quos ⁊ lacedemones. Spartanos ve
ro ꝓpter repentinos aduentus aduerſus cad
mū quaſi de terra ꝯtractos ⁊ ex oī parte ꝯfluc
tos ita vocatos. Traces ex filio iaphet qui vo
tus eſt tiras ⁊ orti ⁊ cognoīati vt ſuperiꝰ dictū
eſt ꝑhibentur. licet gentiles eos ex moribus
ita dictos exiſtiment ꝙ ſint truces. Seuiſſimi
enī oīm gentium fuerunt. vnde ⁊ multa de eis
fabuloſa memorātur ꝙ captiuos dijs ſuis li
tarent ⁊ humanū ſanguinē in oſſibꝰ capitū
portare ſoliti ſunt. De quibꝰ virgilius Heu fu
ge crudeles terras. fuge litus auaꝝ quaſi cru
delium ⁊ auarorum. Iſtratoꝝ gēs originē a
locis ducit: qui miſſi ad argonautas ꝑſequē
dos vt a ponto intrauerunt hiſt rū fluuiū a vo
cabulo amnis quo a mari receſſerāt appella
ti ſunt. Romani a romuli noīe nuncupati qui
vrbem romā ꝯdidit. gentiqꝫ ⁊ ciuitati nomen
dedit. Hij ante a ſaturno ſaturni. a latino lati
ni vocati ſunt. Nā latinus ytalie rex fuit. q̄ ex
ſuo noīe latinos appellauit. qui poſtea roma
ni nuncupati ſunt. Hij ⁊ quirites dicti. ꝙ qui
rinus dictus eſt romulus ꝙ ſꝑ haſta vtebat̄.
que ſabinoꝝ lingua quiris dicitur. Ytalꝰ qꝫ
⁊ ſabinus ⁊ ſicanus fratres fuerūt. ex quibꝰ
noīa populis impoſita ⁊ regionibus ſunt. Nā
ab ytalo ytali. a ſabino ſabini. a ſicano ſica
ni: qui ⁊ ſiculi cognoīati ſunt. idem ⁊ ſicilienſes
Tuſci ytalie gens eſt a frequentia ſacroꝝ et
thuris vocata id eſt ΑΠΟΤΥ ΤΥCCΙΑΖΙΝ
Vmbri ytalie genus eſt: ſed galloꝝ veterū ꝓ
pago: qui apenninū montē incolunt. de qui
bus hiſtorie ꝑhibent eo ꝙ tpe a quo ſe cla
dis ymbribus ſuꝑfuerint. ⁊ ob hoc vmbrios
grece noīatos. Marſie gens ytalie dicta a co
mite liberi marſia qui vſum illis vitium oſten
dit. ⁊ ob hoc illi ſtatuā fecerunt. quā poſtea
romani victis marſis tulerunt. Marſos autē
greci tuſcos vocant quaſi ΦΟΦ ΗΟΙC
ꝙ multos ſerpentes habeant. ⁊ ΟΦΕΙC ſerpēs
dicatur. illeſos autē eſſe carminū maleficijs.

Inhabitant autem plagam apennini mōtis
ſil' cū vmbris. Gothi a magog filio Japhet
nomīati putantur de ſilitudine vltime ſillabe
quos veteres magis gethas ꝙ gothos vocaue
runt. gens fortis et potentiſſima corporꝫ mole
ardua. armorꝫ genere terribilis. De quibꝰ lu
canus. Hinc dacꝰ premat inde gethes occur
rat hiberis. Daci āt gothorꝫ ſoboles fuerūt. et
dictos putant dacos. q. dagos. qꝛ de gothorꝫ
ſtirpe creati ſunt. De quibꝰ ille Ibis arctos pro
cul vſqꝫ ad dagos. Beſſi barbari fuerūt: qui
a multitudine boū ſic vocati creduntur. De quibꝰ
quidam. Qui colit terre medio vel ille diuitis
multo boue pilleatus accola ripe Gipedes pede
ſtri prelio magis ꝙ equeſtri ſūt vſi. et ex hac
cā ita ſunt vocati. Sarmate patentibꝰ campis
armati inequitabant priusꝙ eos lentulꝰ danu
bio ꝓhiberet. atqꝫ inde ob ſtudiū armorꝫ ſar
mate nuncupati exiſtimant. Lanꝰ fluuiꝰ fert
vltra danubiū. a quo alani dc̄i ſunt. ſic et po
puli hītantes iuxta lemannū fluuiū alemani
vocant. De quibꝰ lucanꝰ. Deſeruere caua tento
ria fixa lemāno Longobardos vulgo ferunt
noīatos a plixa barba et nunꝙ tonſa Wande
licis amnis ab extremis gallie erumpens iu
xta quē fluuiū hītaſſe et ex eo traxiſſe nomē
wandali ꝓhibentur Germanice gentes dicte
qꝛ ſint immania corpa. immanesqꝫ nacōnes ſe
uiſſimis durate frigoribꝰ qui mores ex ipō ce
li rigore traxerunt. feroces animia ſp indomi
ti raptu venatuqꝫ viuentes. Horꝫ plurime gen
tes. varie armis. diſcolores hītu. linguis diſ
ſone. et origie vocabulorꝫ incerte vt tolc rates
ſamſi. variquadi. tūgri. marcomāni. bruteri
camaſi. blāgiane tubātes. qꝛꝫ imanitas bar
barie etiā in ipſis vocabulis horrorem quen
dā ſignificat. Sueui ps germanorꝫ fuerūt in
fine ſeptentrionis. De quibꝰ lucanꝰ. Fundit
ab extremo flauos aquilone ſueuos. Quorꝫ
fuiſſe centū pagos et ꝑlos multi tradiderūt.
Dicti aūt ſueui putant a monte ſueuo qui ab
ortu iniciū germanie facit. cuius loca incolue
runt. Burgundiones quondā a romanis ſb
acta interiore germania p caſtrorꝫ limites po
ſiti a tiberio ceſare in magnā coluerunt gentē
atqꝫ ita nomē ex locis ſumpſerūt qꝛ crebra p
limites hītacula cōſtituta: burgos vulgo vo
cant. Hij pꝰea rebelles effecti romanis: plus
ꝙ. lxxx. milia armatorꝫ ripe reni fluuis inſederūt
et nomen gentis obtinuerunt. Saxonū gens
in occeani maris litoribꝰ et paludibꝰ in vijs
ſita virtute atqꝫ agilitate habilis. Unde et ap
pellata qꝛ ſit durꝫ et validiſſimū genus hoīm
et preſtans ceteris pyraticis Franci a quodā
ꝓprio duce vocati putantur Alij eos a feritate

morꝫ nuncupatos exiſtimāt. Sunt enim in il
lis inconditi naturalis qꝫ ferocitas aīorꝫ. Bri
tones quidā latine noīatos ſuſpicant: eo qꝛ
bruti ſint gens inter occeanū interfuſo mari
quaſi extra orbē poſita. de quibꝰ virgilius To
to diuiſos orbe britanos. Scotti ꝓpria lingua
nomen hūt a picto corpe eo qꝛ aculeis ferreis
cū attramento variarꝫ figurarꝫ ſtigmate āno
tent. Galli a candore corpis nuncupati ſunt.
Gala em̄ grece lac dr̄ Unde et ſibilla ſic eos ap
pellat: cū ait de hijs. Tunc lactea colla auro i
nectunt. Scdm diuerſitatē enim celi et facies
hoīm et colores et corporꝫ quantitates et animo
rum diuerſitates exiſtunt. Inde romanos g̃
ues. grecos leues. afros verſipelles. gallos na
tura feroces atqꝫ acriores ingenio puidemus
qd natura climatū facit. Galli āt ſenones an
tiquitus zenones dicebantur. qd liberum hoſpi
cio recepiſſent. poſtea z. in. ſ. lrām cōmutata ē
Vacca oppidū ſuit iuxͣ pireneū a quo ſunt co
gnoīati vaccei. de quibus credit dixiſſe poeta.
Lateqꝫ vagantes vaccei. Hij pirinei iugis per
amplam montis hītant ſolitudinē. Idē et vaſ
cones quaſi vaccones. c. in. ſ. lrām demutata.
quod genꝰ pompeius edomita hiſpania. et ad
triumphū venire feſtinās de pirinei iugis de
poſuit et in vnū oppidū ꝯgregauit. Unde et ꝯue
narꝫ vrbs nomen accepit Hiſpani ab hibero
amne primū hiberi. poſtea ab hiſpalo hiſpa
ni cognoīati ſūt. Gallici a candore dicti ſingū
tur. vnde et galli. Reliquis em̄ hiſpanie ꝑlis
candidiores exiſtunt. Hij grecā ſibi originem
aſſerunt Unde et naturali ingenio callent. Si
quidē poſt ſinē troyani belli teucrꝫ morte aya
cis fratris inviſum patri telamoni dum non
reciperetur in regnū ciprum ꝯceſſiſſe ferunt. ibi
qꝫ vrbem nomine antique patrie ſalaminam
condidiſſe. inde ad galliciā ꝓfectus expoſitis
ſedibus ex loco nomen genti dediſſe Aſtures
gens hiſpanie vocati eo qꝛ circa aſturam flu
men ſeptē montibꝰ ſiluiſqꝫ crebris inhītent.
Cantabri gens hiſpanie a vocabulo vrbis. et
hiberi amnis. cui inſidunt appellati. Horum
animus pertinax et magis ad latrocinandū.
et ad bellandum et ad perpetiendum verbera
ſemper parati Celtiberi ex gallis celticis fuerūt
quorꝫ ex noīe appellata eſt regio celtiberia.
Nā ex flumine hiſpanie hibero vbi ꝯſederāt
et ex gallis qui celtici dicebant: mixto vtroqꝫ
vocabulo celtiberi nuncupati ſunt. Afri appel
lati ex vno ex poſteris abrahe qui vocabatur
afer qui dr̄ duxiſſe aduerſus libiā exercitum
et ibi victis hoſtibꝰ conſediſſe. eiuſqꝫ poſteros
ex noīe ataui et afros et affricam nuncupaſſe.
Peni autem cartaginenſes ſunt a fenicibus

nuncupati: ꝗ cū didone ꝓfecti ſūt. Tyrij vero a
tiria vrbe fenicū nūcupati. de q̈ ꝓfecti ſunt. ⁊ in
affrice litus venerūt. Getuli gethe dicunt̃ fuiſ
ſe qui ingenti agmine a locis ſuis nauibꝰ con
ſcendētes loca ſirtium in libia occupauerunt
⁊ q̄ꝛ ex gethis venerāt: deriuato noīe gethu
li cognoīati ſunt. Vnde ⁊ opinio ē apud go
thos ab antiqua cognacōe mauros ꝯſangui
nitate ꝓpinquos ſibi vocare. Affricā aūt inicio
habuere libies. deinde afri. pꝰ hec gethuli. po
ſtremū mauri ⁊ numides. Mauri ⁊ numide vt
afri pūtant ſic ſumpſerunt exordiū ⁊ vocabu
lum. Nā poſtq̄ͦ in hiſpania hercules interijt:
⁊ exercitus eius ꝯpoſitus ex varijs gentibus
amiſſo duce paſſim ſibi ſedes querebāt. ⁊ ex
eo numero medi ⁊ pſe ⁊ armeni nauibꝰ in af
fricā tranſuecti proxima maris loca occupauere
ſed pſe dum materiā in agris pro ꝯſtruendis
domicilijs nō inuenirent ⁊ ignara lingua cō
mercium ꝓhiberet: p patētes agros ⁊ diuer
ſas ſolitudines vagabant̃ ⁊ a pabulationibꝫ
vagabundis: ſemetipſos ꝓpria lingua numi
des appellauerunt .i. ſine oppido vagos ⁊ errā
tes. Medi āt cum libijs ſe miſcuerunt: qui pri
ma hiſpania inhītabant. quoꝝ nomen pau
latim libies corrumpe barbara lingua mau
ros ꝓpter medos appellantes: licet mauri ob
colorem a grecis noīentur. Greci enim nigꝝ
mauron vocāt. Eſtifero quippe calore afflati a
tri coloris ſpeciem ducūt. Maſſilia ciuitas af
frice ē nō longe ab athlante ⁊ ortis heſperidū
a qua ciuitate maſſili exorti ſunt: quos nos
corrupte maſſulos vocamꝰ. de quibꝰ virgiliꝰ.
Hic m̄ maſſilie gentis mrāta ſacerdos. Gau
lali gentes ſunt a meridie vſq; occeanū heſpe
rium puagantes. Hijs nomen gauloen inſu
la dedit que ē iuxta ethiopiā. vbi nec ſerpēs
naſcitur. nec viuit. Garamātes populi affrice
ꝓpe cirrenas inhītantes. a garamāte rege A
pollinis filio noīati: qui ibi ex ſuo noīe gara
ma oppidum ꝯdidit. Sunt aūt proximi gentes
ethiopū. de quibus virgilius. Extremi gara
mātes. Extremi aūt. q̄ꝛ ſeui ⁊ a ꝯſortio huma
nitatis remoti. Heſperij vero ſunt qui circa hiſ
paniā ꝯmorantur. Nā hiſpania heſperia dici
tur. Ethiopes dicti a filio chā qui vocatus eſt
chus a quo originē trahunt. Chus enim he
brayce ethiops interpretat̃. Hij quōdā a ni
do flumine ꝯſurgentes: iuxta egiptū inter ni
lum ⁊ occeanū: in meridie ſub ipſa ſolis vici
nitate inſederunt. quoꝝ tres ſunt populi. heſ
peri. garamantes ⁊ indi. Heſperi ſunt occiden
tis. garamantes tripolis. indi orientis. Trogo
dite gens ethiopū: ideo nuncupati q̄ tanta ce
leritate pollent vt feras curſu pedum aſſequā

tur. Pamphili ⁊ in ethiopia ſunt: quibꝰ eſca
eſt quicquid mandi p̄t ⁊ omnia fortuitu gig
nētia. vn̄ ⁊ appellati. Jcthiophagi q̄ venādo
in mari valeant. ⁊ piſcibus tantū alant̃. Hij
poſt indos mōtanas regiones tenent quos ſb
actas alexander magnꝰ veſci piſces ꝓhibuit.
Antropophagi gens aſpꝛima ſub regione ſi
ricū ſita. qui q̄ꝛ humanis carnibus veſcuntur
ideo antropophagi noīantur. Itaq; ſicut hijs
ita ⁊ ceteris gentibꝰ per ſecula aut a regibus:
aut a locis. aut a moribꝰ: vel ex quibuſlibet
alijs cauſis immutata vocabula ſunt: ita vt p̄
ma origo noīs coꝝ tp̄m vetuſtate nō pateat.
Jam vero hij qui antipode dicuntur eo q̄ ꝯn̄
trij eſſe veſtigijs noſtris putant̃: vt quaſi ſub
terris poſiti: aduerſa pedibꝫ noſtris calcent ve
ſtigia nulla ratione credēdum eſt. q̄ꝛ nec ſoli
ditas patitur: nec centꝝ terre: ſed neq; hoc vl
la hiſtorie cognitione firmatur. ſed hoc poe
te quaſi ratiocināðo ꝯiectant. Titanas autē
quoſdā in grecia ferunt fuiſſe robuſtos ⁊ ex
cellentes viribus ꝓplos quos ferūt fabule ab
irata ꝯtra deos terra ad eius vltionē creatos.
Vnde ⁊ titanes dicti ſunt Ἀπὸ τοῦ τίσεω
.i. ab vltione. q̄ð quaſi vlciſcende matris terre
cauſa in deos armatos exiſterent: quos fabu
le a ioue bello fuiſſe ſuperatos atq; extinctos
fingūnt. ꝓpter q̄ð e celo iactis fulminibꝰ inter
ierunt.

De regnis ⁊ milicie vocabulis. iij.

Regnū a regibus dictū. Nā ſicut re
ges a regendo vocati: ita regnum a
regibus. Regnū vniuerſe natiōes
ſuis queq; habuere tp̄ibus. vt aſ
ſirij. medi. pſe. egiptij. greci. quoꝝ vices ſors
tp̄m ita volutauit. vt alterꝝ ab altero ſolueretur.
Inter omnia autem regna terraꝝ duo re
gna ceteris glorioſiora traduntur. aſſiriorū
primo. deinde romanoꝝ. vt tp̄ibus ⁊ locis in
ter ſe ordinata atq; diſtincta. Nā ſicut illud p̄
us ⁊ hoc poſterius: ita illud in oriente ⁊ hoc i
occidente exortum eſt. Deniq; in illius fine hꝰ
initium ꝯfeſtim fuit. Regna cetera. ceteriq; re
ges velut appendices iſtoꝝ hn̄tur. Reges a re
gendo. Sicut eī ſacerdos a ſc̄ificando: ita ⁊ rex
a regendo. nō aūt regit qui nō corrigit. Recte
igitur faciendo regis nomen tenet̃. peccando
amittit̃. Vnde ⁊ apud veteres tale erat ꝓuer
biū. Rex eris ſi recte facias. ſi non facias non
eris. Regie virtutes precipue due. iuſticia et
pietas. Plus aūt in regibus laudat̃ pietas.
Nā iuſticia p ſe ſeuera eſt. Conſules appella
ti a ꝯſulendo. ſicut reges a regendo. ⁊ ſic leges
a legēdo. Nā cū romani regū ſupbā dn̄ationē
n̄ ferrēt: ānua īpia. binoſq; ꝯſules ſibi fecerūt

Nam faſtus regius non beniuolentia ɔſulen
tis:ſed ſuperbia dñantis erat. Hinc ḡ ɔſules
appellati. vel a ɔſulendo ciuib9. vel a regendo
cuncta ɔſilio. Quos tñ iō mutandos p ſingu
los annos inſtituerũt vt nec inſolens diu ma
neret a moderatioꝛ cito ſuccurreret. Inde autē
duo pares. qꝛ vn9 rem ciuilē. alter rem milita
rem adminiſtrabat. Regnauerũt aũt annis
cccclxxvij. Preconſules ſubiecti erant ɔſulib9.
a dicti pconſules eo ꝙ vice ɔſulis fungerent̃.
ſicut pcurator curatori v actori. Exconſules āt
dcı̃ ꝙ iam a ɔſulatu exierint: ſiue diſceſſerint
pacto vicis ſue anno. Dcātores quinto anno
p9 reges expulſos romani ſibi creauerũt. dũ
gener tarquinij ad iniuriā ſoceri vindicandā
ingentē aduerſus romā collegiſſet exercitum
Hij quinquennij tpis imperio vtebant̃. Pl9
eni erāt honori ꝙ̄ ɔſules qui annuas ptātes
tenebant Et dicti dcātores. q. principes a pre
ceptores. Vñ a mgr̄i pp̄li noīabant̃. Vnde a
edicta dicitur. Ceſaruꝫ nomē a iulio cepit: q̄
bello ciuili ɔmoto: prim9 romanoꝝ ſingularē
obtinuit principatũ. Ceſar āt dictus: ꝙ ceſo
mortue mr̄is ſue vtero prolatus eductuſqꝫ fu
erit. vel ꝙ cũ ceſarie nat9 ſit. a quo a impato
res ſequentes ceſares dicti eo ꝙ comati eēnt.
Qui eni ex ſecto vtero eximebant̃: ceſones a
ceſares appellabant̃. Julius aũt dict9 qꝛ a iu
lo enee filio originē duxit vt ɔfirmat virgili9
Julius a magno demiſſum nomē a iulo. Im
pator āt nomen apud romanos eoꝝ tñ fuit
prius. apud quos ſũma rei militaris ɔſiſteꝛ
a ido impatores dicti ab impando exercitibꝫ
ſed dũ diu duces titulis impatoꝛijs fungeren
tur ſenatus cenſuit vt auguſti ceſaris hoc tm̃
nomen eēt: eoqꝫ is diſtingueret̃ a ceteris gen
tium regib9: qd a ſequentes ceſares attenus
vſurpauerũt. Solet eni fieri: vt p̄mi regis no
mē etiā reliqui poſſideāt. ſicut apud albanos
ex ſiluij noīe omnes reges albanoꝝ ſiluij ap
pellati ſunt. ſicut a apud pſas arſacide. apud
egiptios ptholomei. apud athenienſes cecro
pide. Auguſtus ideo apd romanos nomē im
perij eſt. eo ꝙ olim augerent rempublicā am
plificando. Qd nomē primo ſenatus octauia
no ceſari tradidit. vt qꝛ auxerat terras ipſo
noīe a titulo ɔſecraret̃. Dũ aũt ideꝫ octauian9
iam ceſar a impator appellaret̃ vel auguſtus
poſtea vero dũ ludos expectaret. a pnuncia
tũ eſſet illi a pp̄lo vt vocaret̃ a dñs. ſtati ma
nu vultuqꝫ auerſo: indecoras adulacões rep̄ſ
ſit a dm̄ appellationē vt hō declinauit. atqꝫ in
ſequenti die omnē pp̄lm grauiſſimo edcō cor
ripuit. dñmqꝫ ſe p9 hec appellari ne a liberis q̄
dem ſuis pmiſit. Fuit eni filius a die: q̄ nata ē
de ſorore iulij ceſaris. Reges āt ob hanc cām
apud grecos baſilei vocant̃. ꝙ tanq̄ baſes po
pulũ ſuſtinent. Vnde a baſes coronas hñt.
Quanto eni quiſqꝫ mag̃ preponit̃: tanto am
plius pondere laboꝝ grauat̃. Tiranni grece di
cunt̃ idem latine a reges. Nā apud veteres int̃
regē a tirannũ nl̃la diſcretio erat vt ps in pa
cis erat dexterā tetigiſſe tiranni. Fortes eni re
ges tiranni vocabant̃. Nā tiro fortis. de quibus
dñs loq̄tur. Per me reges regnāt a tiranni p
me tenent terrā. Iā poſtea in vſũ accidit tirā
nos vocari peſſimos. atqꝫ improbos reges lux
urioſe dñationis cupiditatē a crudeliſſimam
dñationem in pp̄lis exercētes. Princeps a di
gnitatis mō ſig̃ficatur a ordinis. ſic eſt illud
virgilianũ. Princeps ardentē ɔiecit lāpada
turn9. pro prim9. Dictus āt princeps a capiē
di ſignificacōe ꝙ primũ capiat: ſic municeps
ab eo ꝙ munia capiat. Dux dict9 eo ꝙ ſit du
ctor exercitus: ſed non ſtati quicũqꝫ p̄ncipes
vel duces ſunt: etiā reges dici pñt. In bello ve
ro meli9 ducem noīari ɔuenit ꝙ̄ regē. Nā hoc
nomen exp̄mit in prelio ducentē. Vñ virgili
us. ducis euādri. Saluſtius Quo cupidius in
ore ducis ſeſe quiſqꝫ bonũ. Nō dixit in ore ɔſu
lis. Monarche ſunt q̄ ſingularem poſſidēt pñ
cipatũ qualis fuit alexāder apud grecos a iu
lius apud romanos. Hinc a mōrchia dr. Mo
nas quippe ſingularitas greco noīne archia
p̄ncipatus ē. Tetrarche ſunt quartā ptem re
gni tenentes. Nā tetra q̄tuor ſunt qualis fuit
apud iudeā philipp9. Patricij inde vocati ſunt p
eo ꝙ ſic patres filijs: ita puideant reipublice.
Prefecti dicti ꝙ pretoria poteſtate p̄ſint. Pre
tores idē qui a p̄fecti. q. prepoſitores. Preſides
vero dicti qꝛ alic9 loci tutelam preſidialiter te
nent Tributij vocati ꝙ militib9 ſiue plebibus
iura tribuunt. Chiliarchi ſunt q̄ mille preſũt
militib9. quos nos millenarios appellamus
a ē nomen grecũ. Centuriones dicti eo ꝙ cen
tum p̄ſunt militib9. ſic quinq̄genarij qui ſũt
in capite. l. militũ. ſicut decani ab eo ꝙ militi
bus. x. preferũt̃. Miles dictus. qꝛ mille erāt
ante in nũo vno. vel qꝛ vnus eſt ex mille elec
tus. Romulus aũt prim9 ex pp̄lo milites ſũp
ſit a appellauit. Lib vero prim9 milicie ordinē
docuit. Miles āt ordinarius dr. aut exordinari
us. Ordinari9 eſt qui p ordinē militat: nec ad
huc aliquē ɔſecut9 eſt gradũ honoris. Eſt enim
gregari9 a humilis milicie. Exordinari9 eſt: q̄
ob virtutē pmouetur ex ordine. Emeriti dicũ
tur veterani ſolutiqꝫ milicia. qui iā in vſu p̄lij
nō ſunt. qꝛ mereri militare dr a ſtipendijs. ſ. q
merent̃. Idē a veterani dicunt̃. qꝛ iā in vſu p̄lij
non ſũt: ſed p9 multos milicie labores quietis

ſuffragiū ꝯſequunẗ. Equeſtres milites dcī eo
ꝙ equo ſedebant. Itē militat ille in equeſtri or
dine. Tyrones dicunẗ fortes pueri ꝙ ad mili
ciā delegantẗ. atꝫ armis gerendis habiles exi
ſtunt. Hij em̄ nō ex ſola ꝓfeſſione nūtatis: ſꝫ
ex aſpcū ⁊ valitudine corpis exiſtimanẗ. Vn
de ⁊ tirones dicti quicꝫ anteꝙ̄ ſacro ꝓbati fu
erint: milites nō ſunt. Romane āt milicie fu
it mos pubertes primo exerceri armis Nā. xvi
anno tirones militabant. quo etiā ſolo ſb̄ cu
ſtodib⁹ agebant. de quib⁹ virgilius. Et pmo
flore iuuentus. Seruos ſane nunꝙ̄ militaſſe
ꝯſtat. niſi ſeruitute depoſita excepto hānibal
tpe. cū poſt cannenſe preliū in tanta ncēitate
fuiſſent romani vt ne liberandoꝝ quidē ſeruo
rum dareẗ facultas. Deſertores vocati eo ꝙ de
ſertis militarib⁹ officijs euaganẗ. Hij in alios
numeros milicie nomē dare ꝓhibentur. ſed ſi
nō magni tpis culpā ꝯtraxerint: ceſi numeris
ſuis reſtituunẗ. ſed ⁊ qui deſerunt exercitū ad
hoſtes: ⁊ ipſi deſertores vocanẗ. Cōſcripti mi
lites dicunẗ. ꝙ in tabulis ꝯferunẗ ab eo qui
eos ducturus ē ſicut tranſſcripti vocanẗ. cū de
alia in aliā legionē tranſeunt. ⁊ inde tranſſeri
pti. ꝙ noīa dant vt tranſſcribanẗ. Optiones
dicti ꝙ ſint electi. Nā optare eligere eſt. ſicut
eſt illud. optauitqꝫ locū regno ⁊ elegit. Excubi
tores dicunẗ ꝓ eo ꝙ excubias ſemp agunt
Sunt em̄ ex nūo militū ⁊ in porticib⁹ excubāt
ꝓpter regalem cuſtodiam. Excubie āt diurne
ſunt vigilie nocturne. vn̄ ⁊ vigiles. Velites e
rāt apud romanos gen⁹ milicie. a volitando
vōti. Lecti em̄ agilitate iuuenes cū armis ſuis
p⁹ terga equitum ꝯſedebant. ⁊ mox cū ad ho
ſtes ventū eſſet: equis deſiliebant ⁊ ꝯtinuo pe
dites ipſi ex alia pte equitib⁹ per quos adue
cti fuerant: dimicantib⁹ hoſtem ꝑturbabant
Ab hijs ḡ velitib⁹ elephanti quondā hanni
balis retroacti cū regi iā a ſuis non poſſent: fa
brili ſcalpro inter aures adacto necabanẗ. Ca
ſtra ſunt vbi miles ſteterit. dicta āt caſtra. q.
caſta. eo ꝙ illic caſtrareẗ libido. Nā nūꝙ̄ hijs
intererat mulier. Milicia āt a militib⁹ dicta.
aut a multis. q. multicia. quaſi negociū mul
toꝝ. aut a mole reꝝ quaſi moleatia. Legio. vi
militū armatoꝝ eſt ab electo vōta quaſi lecti ⁊
armis electi. ꝓprie aūt macedoꝝ phalanx. gal
loꝝ ꝯterna nrā legio dr̄. Legio aūt hꝫ ſexagi
ta cēturias. manipulos. xxx. cohortes. xij. tur
mas ducētas. choros. xv. Centuria eſt ps ex
ercitus in centenos milites diuiſa. Vnde ⁊ q̄
hijs preſunt centuriones dicuntur. Succentu
riati ſunt: non qui in prima centuria: ſed in ſe
cunda centuria ſunt. q. ſub prima centuria: tn̄
ſtricti etiā ipſi ⁊ in ſpeculis poſiti in bello ſunt
vt ſi prima defecerit: iſti quos ſub ſe diximus
laborantib⁹ primis ſubueniant Vnde ⁊ ad in
ſidiandū ponitur ſuccenturiatus quaſi armis
doloſis inſtructus. Manipulus ducentoꝝ eſt
militū. Manipuli āt dicti ſunt milites. ſiue ꝙ
bellū primo manu incipiebāt. ſiue ꝙ anteꝙ̄
ſigna eſſent maīpulos ſibi ⁊ faſciculos ſtipu
le vel herbe alicuius ꝓ ſignis faciebāt. a quo
ſigno manipulares milites cognoīati ſunt.
De quib⁹ lucan⁹. Conuocat armatos extim
plo ad ſigna manipulos. Turma. xxx. eqtes
ſunt. Romani eī equites in vna tribu trecenti
fuerunt. De ſingulis em̄ centurijs. x. dabanẗ.
⁊ ſiebat turma. Cohors quingentos milites
hꝫ Tria ſunt milicie genera ſacramentū. euo
catio. coniuratio. Sacramentū in quo p⁹ electi
onē iurat vnuſquiſqꝫ miles ſe n̄ recedere a mi
licia: niſi poſt ꝯpleta ſtipēdia ⁊ milicie tempo
ra. ⁊ hij ſunt qui hn̄t plenā miliciā. Nā. xx. ⁊
v. annis tenenẗ. Euocatio dum ad ſubitū bel
lum nō ſolū milites: ſed ⁊ ceteri euocanẗ Vn̄
etiā ꝯſul ſolebat dicere. Qui rempublicam ſal
uā eſſe vult me ſequatur. Coniuratio q̄ ſit tu
multu: qn̄ vicinum vrbis periculum ſingulos
iurare non patitur: ſed repente colligitur mul
titudo ⁊ tumultuoſa in ira conflatur. Hec ⁊ tu
multuatio dr̄. In acie āt iſte fere forme ſunt.
exercitus. claſſis. nodus. cune⁹. ale. cornua.
agmen. q̄ formas ⁊ noīa ab ipſis rebus de q̄
bus tranſlata ſunt imitanẗ. Acies dicta ꝙ fer
ro armata ſit ⁊ acumine gladioꝝ. Exercitus
multitudo ex vno genere ab exercitatione bel
li vocata. Claſſes dicte ꝓpter diuiſionē exercit⁹
qui poſtea manipuli dicti ſunt. Vnde ⁊ virgi
lius. Claſſib⁹ hic locus eſt. Hic acies certare
ſolebāt. Nam poſtea ⁊ claſſica nauium dicta
Nodus ꝓprie eſt denſa peditum multitudo. ſic
turma equitū. Nodus āt dictus ꝓ difficultate
ꝙ vix poſſit reſolui. Cuneus ē collecta in vnuꝫ
militū multitudo. Vnde ꝓpter ꝙ in vnum coit.
⁊ ipſa coitio in vnum cuneus nominatus eſt
quaſi couneus. eo ꝙ in vnū omnes cogūtur.
Ale in exercitu. xxx. equites eſſe dicitur. Ale
aūt equites ob hoc dicti. ꝙ tegunt pedites a
laꝝ vice. Cornua vocanẗ extremitas exercit⁹
ꝙ intorta ſit. Agmen dr̄ cū exercitus iter fac̄.
ab agendo vocatū ⁊ eundo Plautus Quo te a
gis. Et ipſe eſt em̄ exercitus ambulans. Nā
agmen dr̄ qđ in longitudine directū eſt. qua
liter tunc ſolet eſſe cū exercitus portis ꝓcedit.
quicꝙ̄d fuerit aliud abuſiue dr̄.

De ciuibus. iiij.

De impijs milicieqꝫ vocabulis ex p
te dictum eſt. deinceps ciuium no
mina ſummatī ſubiungim⁹. Ciues

vocati ꝙ in vnū coeuntes viuant vt vita ↄmu
nis ⁊ ornatioꝛ fiat ⁊ tutioꝛ. Domus vnius ſami
lie habitaculum eſt. ſicut vrbs vnius populi
ſicut orbis domiciliū totiꝰ generis humani ē
Eſt aūt domus genꝰ familie ſiue ↄiunctio viri
⁊ vxoris. Incipit aūt a duobꝰ ⁊ eſt nomē gre
cū. Nā familia eſt liberis ex liberi legibꝰ ſuſce
pti a femore. Genus aūt a gignendo ⁊ proge
nerando dictū: aut a diffinitione certoꝝ prog
natoꝝ vt nationes q̄ ꝓpriis cognationibꝰ ter
minate gentes appellant̄. Populus ē huma
ne multitudinis iuris ↄſenſu. ⁊ ↄcordi ↄmuni
one ſociatus. Populꝰ āt eo diſtat a plebibꝰ
ꝙ ꝓpl's vniuerſi ciues ſunt ↄnumeratis ſenio
ribꝰ ciuitatis. Plebs aūt reliquū vulgus ſine
ſenioribꝰ ciuitatis. Populus ḡ tota ciuitas.
vulgus vero plebs eſt. Plebs āt dicta a plu
ralitate. maioꝛ eſt enim nūs minoꝝ q̄ ſenioꝝ.
Populus vero ϹΟΥΧΗΩΛΟΥϹ
dicit̄ v͛ cito ΟΠΟΛΕΙϹ Vnde ⁊ ꝓpl's dcūs
eſt. Grece āt ꝓpl's d͛ laos a lapidibꝰ. Vulgꝰ
eſt paſſim inhitans multitudo q̄ſi quiſq̄ q̄d
vult. Tribꝰ dicūtur tanq̄ curie ⁊ ↄgregacōes
diſtincte ꝓpl'oꝝ. ⁊ vocate tribꝰ ab eo ꝙ in p̄n
cipio romani trifarie fuerunt a romulo diſper
titi in ſenatoribꝰ militibꝰ ⁊ plebibꝰ. Que tñ tri
bus nunc multiplicate nomen p̄riſtinū reti
nent. Senatui nomen etas dedit ꝙ ſeniores eſ
ſent. Alij a ſenendo dictos accipiūt ſenatores
Ipſi eñi agendi facultatem dabant. Senatus
ↄſultus a ↄſulendo ⁊ tractando eſt dictꝰ: ꝙ ſic
fit vt ↄſulat ⁊ nocere nō poſſit. Patres autē
vt d͛t ſaluſtius a cure ſimilitudine vocati ſunt
Nā ſicut patres filios ſuos: ita illi rempublicā
alebant. Pr̄es ↄſcripti. ꝙ dum romulꝰ. x. curi
as ſenatoꝝ elegiſſet: noīa coꝝ p̄nte ꝓpl'o in
tabulas aureas ↄtulit. atq̄ inde patres ↄſcrip
ti vocati. Primi ordines ſenatoꝝ dicuntur illu
ſtres. ſecundi expectabiles. tercij clariſſimi. Iā
inferius quartū aliq̄d genus nō eſt. Quāuis
autē ſenatoria quiſq̄ origine eſſet vſq̄ ad le
gitimos annos eques romanꝰ erat. Deinde ac
cipiebat honorē ſenatorie dignitatis. Cenſo
res apud romanos veteres erant. Eſt. n. cēſor
nomen dignitatis iudicialis. Cenſere enim iu
dicare eſt. Item cenſores ſunt patrimonioꝝ
iudices. a cenſu eris appellati. Iudices dcī q̄ſi
ius dicentes ꝓpl'o. ſiue ꝙ iure diſceptent. Iure
aūt diſputare ē iuſte iudicare. Nō eſt autē iu
dex ſi nō eſt iuſticia in eo. Preſides rcōres ſūt
ꝓuincie: dicti eo ꝙ preſunt. Pretores āt qua
ſi preceptores ciuitatis ⁊ principes. Idē ⁊ q̄ſto
res quaſi queſitores eo ꝙ queſtionibꝰ p̄ſunt
Conſiliū eñi ⁊ cā apud eos eſt. Proceres ſunt
p̄incipes ciuium ciuitatis. quaſi ꝓcedes q̄ an
te omnes honore precedāt. Vnde ⁊ capita tra
bium q̄ eminent extra parietes ꝓces dicuntur
eo ꝙ primo ꝓcedant. Hinc aūt ad primores
facta tranſlatio: ꝙ a cetera multitudine ꝓmi
nent. Tribuni dicti eo ꝙ plebi iura vel opem
tribuunt. Cōſtituti ſunt aūt ſexto anno pꝰ re
ges exactos. Dum eñi plebs a ſenatu ⁊ ↄſuli
bꝰ premeretur: tunc ipſi ſibi tribunos q̄ſi ꝓp̄
os iudices ⁊ defenſores creauit: qui eoꝝ liber
tatē tuerentur. ⁊ eos aduerſus iniuriā nobili
tatis defenderent. Vñ ⁊ defenſores dicti eo ꝙ ſi
bi plebē ↄmiſſam ↄtra inſolentiā improboꝝ
defendant. At contra nunc quidā euerſores:
nō defenſores exiſtunt. Numerarij vocati ſunt:
qui publicū nummū erarijs inferunt. Functi
ab eo ꝙ fungant̄ honore ⁊ officio aliquo dcī
Hinc ⁊ defunctos mortuos dicimꝰ qui ↄpleue
runt vite officia. nihil eñi iam faciunt. Muni
cipes ſunt in eodē municipio nati: ab officio
muneꝝ dicti eo ꝙ publica munia accipiunt.
Munia eñi officia ſunt. vñde ⁊ immunes dicū
tur qui nullū gerunt officiū. Municipales ori
ginales ciues ⁊ in locū officiū gerentes. Decu
riones dcī ꝙ ſint de ordine curie. Officiū enim
curie adminiſtrāt. Vñ nō eſt decurio qui ſum
mā non intulit vel curiā p̄ticipauit. Curiales
aūt idem ⁊ decuriones. Et dcī curiales. ꝙ ciui
lia munera ꝓcurāt ⁊ exequunt̄. Principales
magiſtratus ⁊ duū iurales curialiū officioꝝ ordi
nes ſunt. Principales dcī ꝙ preſint magiſtratibꝰ
Magiſtratus vero ꝙ maiores ſint reliquis officijs
Duum iurales. Tabellio vocatus eo ꝙ ſit porta
toꝛ tabellarum. Idem exceptoꝛ. idē ⁊ ſcriba pu
blicus. ꝙ ea tñ que geſtis publicant̄ ſcribit.
Burgarij a burgis dcī. ꝙ crebra p limites ha
bitacula ↄſtituta burgos vulgo vocant. Vnde ⁊
burgundionū gentis nomē inheſit: quos q̄n
dam ſubacta germania: romani per caſtra di
ſpoſuerunt atq̄ ita ex locis nomē ſumpſerūt
Collegiati dicunt̄ ꝙ eoꝝ collegio cuſtodijſq̄
deputent̄: qui facinus aliq̄d ↄmiſerūt. Eſt eñi
ſordidiſſimū genus hoīm patre incerto ꝓge
nitū. Priuati ſunt externi ab officijs publicis.
Eſt eñi nomen magiſtratum hn̄ti ↄtrariū ⁊ dicti
priuati ꝙ ſint ab officijs curie abſoluti. Mer
cenarij ſunt q̄ ſeruiunt accepta mercede. Idē
⁊ barones greco nomine ꝙ ſint fortes in labo
ribus. Baria eñi d͛ grauis ꝙ ſit fortis. Cui cō
trarius eſt leuīs v͛ infirmus. Publicani appel
lantur ↄductores vectigalium fiſci vel reꝝ pub
licarum. ſiue ꝙ vectigalia publica exigūt vel
quia p negocia ſeculi lucra ſectāt̄. Vnde ⁊ cog
noiati ſunt. Villicus ꝓprie ville gubernatoꝛ ē
Vñ ⁊ a villa villicus nomē accepit. Interdū
āt villicus ñ gubernacōem ville ſ; diſpēſacōem

vniuerſe domus tulio interpretatē ſignificat
q̄d eſt vniuerſaꝝ poſſeſſionū ⁊ villaꝝ diſpen
ſatorē Actores idē ⁊ curatores ab agendo ⁊ cu
rando vocati· Procuratores vero eo ꝙ vice cura
toris fūguntur: quaſi ꝓpter curatores: ſicut ꝓ
conſul ꝓ cōſule· Coloni ſunt cultores aduene
dicti a cultura agri· Sūt eni aliunde venientes
atq̄ʒ alienū agꝛꝝ locatū tenentes ac debētes cō
ditionē genitali ſolo ꝓpter agri culturaʒ ſub do
minio poſſeſſoris ꝓ eo ꝙ hijs locatus eſt fun
dus· Coloni aūt q̄tuor modis dicuntur· Nam
coloni aut romani ſunt aut coloni latini· aut
coloni auxiliares· aut coloni curis priuati· In
quilini vocati quaſi incolentes aliena Nō eni
habent ꝓpriaʒ ſedem: ſed in terra aliena inha
bitant· Differt autē inter inquilinū ⁊ aduenā
Inquilini eni ſunt qui emigrant ⁊ nō ppetuo
permanent· Aduene autē vel incole aduēticij
perhibentur ſed pmanētes ⁊ inde incole ꝙ iaʒ
habitatores ſūt ab incolendo· Indigene ſunt
inde geniti ⁊ in eodē loco nati vbi inhabitant
Incola autē nō indigenā ſed aduenā indicat
Peregrini dicti eo ꝙ ignorātur eoꝝ parentes
a quib⁹ orti exiſtūt· Sunt eni de longinqua re
gione· Vrbani vocabant̄ q̄ rome habitabāt·
Qui vero ī ceteris locis oppidani· Nā ſola vrbs
roma· cetera oppida· Famuli ſunt ex ꝓpria ſer
uorū familia orti Serui autē vocabulū inde tra
xerūt ꝙ hij qui iuꝛ̄ belli poſſent occidi a victo
rib⁹ cōſeruabant̄ ⁊ ſerui fiebāt a ſeruādo. ſ. ſer
ui appellati· Ancille a ſuſtentaculo vōtꝛ· Ancō
eni grece cubit⁹ dicit̄· Vn̄ ⁊ ancone dicimus·
Mancipium eſt quicquid manu capi ſubdiq̄ʒ
poteſt· vt hō equ⁹ ouis· Hec eni animalia ſta
tim vt nata ſūt mancipiū eē putantur· Nam ⁊
ea q̄ in beſtiaꝝ numero ſūt tunc videtur māci
pium eſſe qn̄ capi ſiue domari ceperint Ingenui
dicti ꝙ in genere hn̄t libertatē: non in facto: ſi
cut liberti Vnd ⁊ eos greci eugenes vocant ꝙ
ſint boni generis· Libertus āt vōtus quaſi libe
ratus Erat eni pri⁹ iugo ſeruitutis addict⁹· Li
bertoꝝ aūt filij apud antiquos libertini appel
labātur q̄ſi de libertis nati· Nūc vero libertin⁹
ā a liberto fact⁹ ā poſſeſſus ·Manumiſſus dr̄·
quaſi manu emiſſus· Apud veteres eni quoci
ens manu mittebāt alapa percuſſus circūage
bant· ⁊ liberos ꝯfirmabāt vnde ⁊ manumiſſi
dicti· eo ꝙ de manu mitterentur· Dedititij pri
mū a deditione ſūt nuncupati· Dedicio eni di
citur qn̄ ſe victi aut vincendi hoſtes victoribus
tradūt quib⁹ hec origo nominis fuit· Dū quō
daʒ aduerſus ꝓplm romanū ſerui armis ſūp
tis dimicaſſent victi ſe dederūt ꝯprehēſiq̄ʒ varia
turpitudine affecti ſunt Ex hijs quidā poſtea
a dominis manumiſſi ꝓpt̄ ſupplitioꝝ notas q̄s

manifeſte ꝑpeſſi ſunt: ad dignitatē ciuium ro
manoꝝ nō ꝑuenerūt Latini autē romā ꝯditā
apud latinos fiebāt nūq̄ꝫ p teſtamentū ſʒ per
epiſtolam libertatē ſūmētes In̄ ꝙ p teſtamē
tū nō fiebant: nec ex teſtamento aliq̄d cape
nec ſuos heredes facere poterāt· ciues romani
poſtea ſub ꝯſulib⁹ p teſtamenta in vrbe roma
na effecti ſūt Dicti āt ciues romani ꝙ teſtamē
to liberi effecti in numerū romanoꝝ ciuiū redi
gūtur· Hijs primū adit⁹ erat in vrbe roma cō
morari· ceteris aūt libertis ꝓhibebatur· ne vel
in vrbe roma vel infra ſeptimū ab vrbe miliariū
ꝯmanerent·

¶ De affinitatib⁹ ⁊ gradibus· v.

Heredis nomen impoſuit cenſus eris
Soluit eni tributū auctoris In hoc
eni vocabulo prima ſucceſſio ē here
ditatis ⁊ generis vt ſūt filij ⁊ nepo
tes· Proheres eſt qui loco heredis fūgitur: q̄ſi
ꝓ herede Eſt enim aut inſtitut⁹ aut ſubſtitut⁹
Pater eſt a quo naſcit̄ initiū generis: Itaq̄ʒ is
paterfamilias vocitat̄· Pater autē dict⁹ eo ꝙ
pātratōne pacta filiū ꝑcreet Patratō enim ē
rei venerie cōſūmatio· Lucreti⁹· Et bene patra
tio patꝝ· Genitores āt a gignēdo: ⁊ pn̄tes q̄ſi
pariētes· Idē ⁊ creatores Crementū eni ē ſemē
maſculi vn̄ aīaliū ⁊ hōim corpa ꝯcipiūt̄· Hic
creatores parētes dicūtur· Mater dr̄ ꝙ ex inde
efficiat̄ aliquid Mater eni eſt q̄ſi materia: nā
pater cauſa ē Paterfamilias aūt dict⁹ q̄d om
nib⁹ in familia ſua poſitis ſeruis tanq̄ꝫ pater fi
lijs patria dilectione ꝯſulit ſeruorūq̄ʒ ꝯdicio
nē a filioꝝ affectu nō diſcernit: ſʒ q̄ſi vnū mem
brū amplectit̄· Hinc eni exortū eſt nomē pr̄is
familias Qui āt iniq̄ dominātur in ſeruis hoc
ſe noīe nequāq̄ꝫ ēputēt appellari· Materfami
lias inde vōtur ꝙ p quandā iuris ſolēnitateʒ
in familiā trāſit mariti· Tabule eni matrimo
niales inſtrumēta emptōnis ſue ſūt· Alias ſic̄
matrona ē mr̄ ꝑmi pueri· q̄ſi mr̄ nati· ita mat̄
familias illa ē q̄ plures enixa ē· Nā familia ex
duob⁹ eē icipit Au⁹ pr̄is pr̄ ē ab euo dict⁹ · ab
antiq̄tate· Proau⁹ aui pr̄ eſt q̄ſi ꝓpe auū· Ab
au⁹ ꝓaui pr̄: iā lōge ab auo· Atau⁹ abaui pr̄
Tritau⁹ ataui pr̄: q̄ſi tetrau⁹ id eſt q̄rtus ſupra
abauū· Sed tritau⁹ vltimū cognatōis nomē
eſt· Familia āt oritur a pr̄e: terminat̄ in trita
uo· Fili⁹ ⁊ filia a familia dicti ſūt· ipſi eni ꝑmi
in ordine naſcentiuʒ exiſtunt· Vn̄ ⁊ cornelia
familia ſtirps ipſa ois cornelio orta· Familia
autē a femore· Femur enim gen⁹ eſt ⁊ ſtirps
oſn̄ditur· Nā familia p ſeruis abuſiue nō ꝓprie
dr̄· Stirps ex longa generis ſignificacione vo
catur· Gnatus dictus quia generatus Vn̄ et

vi. p.g.ſcribit. Soboles eo ꝙ ſubſtitucō ſit gene
ris Quadripꝑtitꝰ ē āt ordo filioꝝ ita Vnigenitꝰ
ꝑmogenitꝰ. medīꝰ. nouiſſimꝰ. Vnigenitꝰ q̄ð
ſit vnicꝰ nec añ nec poſt vllꝰ. Primogenitꝰ añ
quē nullꝰ. Medīꝰ int̄ oēs. Nouiſſimꝰ poſt oēs
Idē ⁊ minimꝰ a monade. Nouiſſimꝰ āt ꝓpt̄ q̄ð
nouꝰ: q̄ ceteri ꝓcedēdo antiq̄ores exiſtūt. Qua
tuor em̄ modis filij appellātur. nā. imitacōne.
adopcōne. doctrina. Natura veluti dicunt̄ filij
abrahe iudei. Imitacōne vt ipſiꝰ abrahe fidem
imitātes ex gētibꝰ dicēte euāgelio Potēs ē deꝰ
de lapidibꝰ iſtis ſuſcitare filios abrahe vel ſic
eoſdē iudeos dn̄s filios eſſe dicit dyaboli a q̄
nō noīati vel nō nati ſʒ quē fuerāt imitati Ado
ptione q̄ʒ q̄ð hūana ꝯſuetudīe nulli licet neſci
re vel ſic nos deo n̄ nā ſʒ adopcōne dicimꝰ pat̄
nr̄ q̄ es in cel̄. Doctrina ſic apl̄s filios ſuos ap
pellat eos q̄bꝰ euāgeliū ꝑdicauit. Filij āt idō
ī legibꝰ liberi appellant̄ vt iſto vōbulo ſecernā
tur a ſeruis q̄ ſic ſuꝰ in ꝑtāte dn̄i: ſic filiꝰ in po
teſtate ē pr̄is. In etiā filio fit emācipacō vt ſit
liber a pr̄e: ſic fit ſuo manumiſſio vt ſit libera
tꝰ a dn̄o. Itē liberi dcī. q̄ ex libero ſūt m̄rimoīo
orti. Nā filij ex libero ⁊ ācilla ſuil̄ ꝯdicōnis ſūt
Sēp em̄ q̄ naſcitur deteriorē pn̄tis ſtatū ſumit
Naturales aūt dicūtur īgenuaꝝ ꝯcubinaꝝ filij
q̄s ſola nā genuit n̄ honeſtas ꝯiugij. Idē ⁊ pu
eri a pube Adoptiuꝰ filiꝰ eſt q̄ ā pr̄e iuſto. aut
auo ā ꝓauo cuiꝰ ꝑtāte p mācipacōes ē tradi
tus in alienā ꝑtātē. q̄ vtriuſq̄ʒ fert nomen vt
flauiꝰ emiliꝰ vel ſcipio paulinꝰ. Gemi ſūt non
duo tm̄ ſimul nati: ſʒ eē plures. De gemīs aūt
vno aborto. alt̄ q̄ legitime natꝰ fuerit vepiſcꝰ
noīat̄. Poſtumꝰ vōtur eo ꝙ poſt humacōneꝫ
pr̄is naſcit̄ ⁊ poſt obitū. Iſte ⁊ defūcti nomen
accepit. ſic em̄ lex voluit vt q̄ de defūcto naſcit̄
defūcti nomē appellet̄ Nothꝰ dr̄ q̄ de pr̄e nobi
li ⁊ m̄re ignobili gignit̄: ſic ex ꝯcubina. Eſt āt
hoc nomē grecū ⁊ ī latinitate deficit Huic ꝯtra
riꝰ ē ſpuriꝰ q̄ ð m̄re nobili ⁊ pr̄e ignobili naſci
tur. Itē ſpuriꝰ pr̄e īcerto m̄re vidua genitꝰ ve
lut tm̄ ſpurij filiꝰ q̄ muliebrē naturā veteres
ſpuriū vocabāt velut απο σπορου hoc ē ſemis n̄
pr̄is noīe. Eoſdē ⁊ fauonios appellabāt. q̄ q̄
dā aīalia fauonio ſpū ⁊ auſtro ꝯcipe exiſtimā
tur Vn̄ ⁊ hij q̄ n̄ ſūt de legitīo m̄rimoīo m̄rem
potiꝰ q̄ꝑ pr̄em ſequūtur. Latine āt ſpurij q̄ſi ex
puritate ⁊ q̄ſi immūdi Nepos ē q̄ ex filio natꝰ
ē. dictꝰ āt nepos q̄ſi natꝰ poſt. Primū em̄ filiꝰ
naſcit̄. deinde nepos. Gradꝰ em̄ ſubſtitucōnis
eſt. Hinc ⁊ poſteritas. q̄ſi poſteā etas. Nepos
āt vtriuſq̄ʒ ſexꝰ eſt Nā vt neptis dicamꝰ in iure
ē ꝓpter diſcretionē ſucceſſionis admiſſaꝫ. Pro
nepos ē q̄ ex nepote ꝯceptꝰ natuſq̄ʒ ē Et dictus
ꝓnepos q̄ſi natus porro poſt Ex hoc q̄ʒ gradu
incipit vōtia ꝓgenies: q̄ſi porro poſt geniti Nā
filij ⁊ nepotes nō ſūt ꝓgenies: q̄ n̄ eſt in eis lō
ga poſteritas Sic āt inferiꝰ lōge editi ꝓgenies
dicūtur. ita ſupiꝰ ꝓaui atauiq̄ʒ ꝓgenitores ap
pellātur: q̄ſi porro generātes. Pronepos dictꝰ
q̄ ꝓpe nepotē. Abnepos: q̄ ſeiūgit̄ ab nepote
Eſt em̄ int̄ illū ⁊ nepotē ꝓnepos. Adnepos ab
nepotis filiꝰ Trinepos adnepotis filiꝰ q̄ poſt
nepotē q̄rtꝰ in ordine eſt q̄ſi tetranepos. Mio
res āt n̄ dicimꝰ n̄ q̄tiens g̊duū deficit nomen:
vtputa filiꝰ nepos ꝓnepos abnepos adnepos
trinepos. Vbi iſti g̊dꝰ defecerint: merito iā di
cimꝰ miores ſic ⁊ maiores dicimꝰ poſt pr̄is. aui
ꝓaui abaui ataui tritauiq̄ʒ vocabulū.

De agnatis ⁊ cognatis. vii

AGnati dicti eo ꝙ accedāt pro natis
dū deſūt filij. Qui idō priꝰ in gēte ag
noſcūtur. q̄ veniūt p virilis ſexus p
ſonas veluti frat̄ eodē pr̄e natꝰ vel
fr̄is filius nepos vel ex eo. Itē patruꝰ ꝓpinq̄ta
te cognacōis Cognati dcī q̄ ſūt ⁊ ipī ꝓpinq̄ta
te cognacōis ꝯiūcti. Qui idē poſt agnatos ha
bētur q̄ p feminīnū ſexꝰ pſonas veniunt: nec
ſūt agnati. ſʒ alias naturali iure cognati Pro
ximꝰ ꝓpt̄ ꝓximitatē ſāguinis appellatꝰ. Cōſā
guinei vōti eo ꝙ ex vno ſāguine ⁊ ex vno pr̄is
ſemīe nati ſūt. Nā ſemē viri ſpuma eſt ſāguis
ad inſtar aq̄ in ſcopulos colliſe: q̄ ſpumā can
didā fac̄. vel ſic vinū nigꝝ q̄ð in calice agitatū
ſpumā albentem reddit. Fr̄es dcī eo ꝙ ſint ex
eodē fructū ⁊ ex eodē ſemīe nati Germani vero de
eadeꝫ genitrice naſcēdo manātes ſi vt multi di
cūt. de eodē germīe q̄ tm̄ fr̄es vocātur Ergo fra
tres ex eodē fructū. germaī ex eadeꝫ genitrice ma
nātes. Vterini vōti eo ꝙ ſint ex diuerſ pr̄ibꝰ.
⁊ vno vtero editi. Nā vterꝰ tm̄ mulieris ē Qua
tuor autē modis fratres dicūtur in dīuīs ſcrip
turis. naturā. gente. cognacōe. affectu Natuā
vt eſau ⁊ iacob. andreas ⁊ petrus iacobꝰ ⁊ io
hānes. Gēte vt omēs iudei fratres int̄ ſe vocā
tur vt in deutronomio Si autē emeris fratrem
tuū q̄ eſt hebreꝰ. Et apl̄s Optabā inquit ego
anathema eē a xp̄o ꝓ fr̄ibus meis qui ſūt cog
nati mei: ſm̄ carnē q̄ ſūt iſrahelite. Porro cog
nacōne fr̄es vocātur q̄ ſūt de vna familia ⁊ pa
tria quas latini pat̄nitates īterp̄tantur cū ex
vna radice multa generis turba diffundit̄ vt
in geneſi dixit abrahā ad loth. Nō ſit rixa in
ter me ⁊ te ⁊ inter paſtores tuos ⁊ paſtores me
os quia omnes fr̄es ſumus. Et certe loth nō
erat frat̄ abrahe: ſʒ filiꝰ fr̄is eius aran Quarto
mō affectu fratres dicti q̄ in duo ſcidunt̄: ſpiri
tale ⁊ ꝯmūe. Spiritale q̄ oēs xp̄iani fr̄es vōnt̄
vt ecce q̄ꝑ bonū. ⁊ q̄ꝑ iocūduꝫ habitare fr̄es in
vnū. Itē cōe cū oēs hōīes ex vno pr̄e nati pa

ciunt nos germanitate coniungimur ſcriptura lo quente. Dicite hijs q̄ oderūt vos. fr̄es nr̄i vos eſtis Germana ita itelligit̄ vt german⁹ eadē geñtrice manās. Soror āt vt frat̄. Nā ſoror ē ex eodē ſe mine dicta ꝙ ſola cū frīb⁹ i ſorte agnicōis hēat̄ Fr̄es patrueles dcī eo ꝙ pr̄es eorū germani fr̄es int̄ ſe fuerūt. Cōſobrini vero vocati q̄ aut ex ſo rore ⁊ fr̄e aut ex duab⁹ ſororib⁹ ſunt nati: q̄ſi cōſo rorini. Fratrueles āt materte filij ſūt. Sobrini cōſobrinoꝝ filij. Titis greci nomē ē. Patruus frat̄ pr̄is ē: q̄ſi pr̄ ali⁹. Vn̄ diſcedente pr̄e pu pillū p̄ pr̄ patru⁹ ſuſcipit. ⁊ q̄ſi filiū lege tuetur Auūcul⁹ eſt mr̄is frater cui⁹ nomen formam diminutiui habē videt̄: q̄ ab auo venire mon ſtratur. Amita eſt ſoror pr̄is q̄ſi alia mr̄. Mat̄ tera eſt ſoror mr̄is q̄ſi altera mr̄. Socer eſt q̄ fi liā dedit. Gener ē q̄ filiā duxit Gener āt dict⁹ ꝙ aſſciſcatur ad augendū gen⁹ Socer āt ⁊ ſo crus ꝙ generū vel nurū ſibi aſſotiauit. Vitric⁹ aūt qui vxorē ex alio viro filiū aut filiā hn̄tē duxit. Et dict⁹ vitricus q̄ſi nouitrici⁹ ꝙ a mr̄e ſup ducat̄ nouus. Priuign⁹ eſt q̄ ex alio pr̄e natus eſt ⁊ p̄uign⁹ dici putat̄: q̄ſi p̄uigen⁹: q̄ pri⁹ genit⁹. Vn̄ ⁊ vulgo an̄ natus Vocabula āt a gēte hec videt̄ declinata genitor genitrix. agnati agnate. cognati cognate. ꝓgenitores ꝓgenitrices. germani germane.

Itē de predictis affinitatibus.

Auctor mei generis pat̄ mihi ē. ego illi fili⁹ aut filia. Patris mei pater mihi au⁹ eſt. ego illi nepos ā nep tis. Patris mei auus mihi ꝓauus eſt: ego illi ꝓnepos aut ꝓneptis. Pr̄is mei ꝓauus mihi abau⁹ ē. ego illi abnepos aut abneptis Pr̄is mei abau⁹ mihi atau⁹ eſt. ego illi adnepos ā adnep̄tis. Patris mei atau⁹ mihi tritau⁹ eſt. ego illi trinep̄os aut trineptis.

De patruis

Patris mei frat̄ m̄. patru⁹ ē ego illi fratris fili⁹ aut filia Patrui mei pr̄ mihi pat̄ magn⁹ ē: ego illi filij fra tris fili⁹ aut filia. Patrui mei au⁹. mihi ꝓpatru⁹ eſt. ego illi filij filie nepos ā nep tis Patrui mei ꝓauus mihi adpatru⁹ eſt: ego illi nepotis aut neptis fili⁹ aut filia.

De amitis.

Matris mee ſoror mihi amita eſt ego illi fratris fili⁹ aut filia Amite mee mr̄ mihi amita magna eſt. ego illi filie fratris fili⁹ ā filia. Amite mee auia mihi ꝓamita ē. ego illi neptis fili⁹ ā filia Amite mee ꝓauia m̄ abamita ē: ego illi nep tis. nepos aut neptis.

De auunculis.

Matris mee frat̄: mihi auūcul⁹ eſt ego illi ſororis fili⁹ aut filia. Auunculi mei pr̄: mihi auuncul⁹ magn⁹ eſt. ego illi fili⁹ ſororis fili⁹ ā filia. Auūculi mei au⁹ mihi ꝓauunculus eſt. ego illi filij nepos ā neptis. Auūculi mei ꝓauus mihi abauuncul⁹ eſt. ego illi neptis filius aut filia.

De materteris

Matris mee ſoror m̄ matertera eſt. ego illi ſororis fili⁹ aut filia. Matere mee ſoror mihi matertera magna eſt ego illi ſororis nepos aut neptis. Auie mee ſoror m̄ ab matertera eſt. ego illi ꝓnepos ſororis ā proneptis. Proauie mee ſoror mihi ꝓ matertera eſt. ego illi neptis filius aut filia.

Stemmata dicūtur ramuſculi quos aduocati faciūt in genere cū gradus cognacōnū partiūtur vt puta ille filius. ille pater. ille auus. ille agnatus. ⁊ ceteri quoꝝ figure hec ſunt.

Ipſe.

Pater Mater — Filius Filia.

ij. — au⁹ auia | ij. — Frat̄ Soror | ij. — nepos neptis

iij. — ꝓau⁹ ꝓauia | iij. — patru⁹ amita auūculus matertera. | iij. — fratris ā ſororis filius aut filia | iij. — ꝓnepos ꝓnepē

Vſq; ad huſic laterculum immunes perſone ſunt.

iiij. — abau⁹ abauia | iiij. — ꝓpatru⁹ amita auūculus magn⁹ matertera magna. | iiij. — cōſobrini conſobrine | iiij. — fratris ā ſororis nepos aut neptis | iiij. — abnepos ab neptis

Vſq; ad hūc laterculū immunes pſone ſunt.

v. — atau⁹ atauia | v. — ꝓpatru⁹ ꝓamita ꝓauūcul⁹ ꝓmatertera | v. — ꝓpriores ſobrini. | v. — ſobrini ſobrine | v. — fratris et ſororis ꝓnepos ꝓneptis | v. — adnepos adneptis

vi. — tritauus tritauia | vi. — adpatru⁹ adamita abauunculus admatertera | vi. — ꝓpatru⁹ ꝓamita ꝓauūculi filij filie | vi. — ꝓpatrui ꝓamite ꝓauūculi nepos neptis | vi. — ſobnoꝝ ⁊ ſobnarū filij vel filie | vi. — fr̄is ⁊ ſororis abnepos ab neptis | vi. — trinepos ⁊ trinept̄

trita trita.
ui pr̄ ui pr̄
vij. trita trita vij.
ui mr̄ ui mr̄
tripa vi. vi. trita
truis ẽ trita trita uūcul⁹
amita uis. ui. ẽmr̄te.
abpa abpa abauū abauū
trui ab tru⁹ aba aba culus culi ab
amite abai uis uia abmr̄ mr̄te
filij. ta. tera. filij.
vij. vi. v. v. vi. vij.
abpa abpa abpa abauū abauū abauū
tru⁹ab trui truus aba aba cul⁹ culi ab culi ab
amite abai abai uis uia mater matre mr̄te
nepotis te fili⁹ ta. tera te filij. nepot
vij. vi. v. iiij. iiij. v. vi. vij.
ʒpatrui ʒpa ʒpa ʒpa ꝓauū ꝓauū ꝓauū ꝓauū
ꝓamite truiꝓ trui truiꝓ ꝓa ꝓa cul⁹ꝓ culiꝓ culiꝓ culiꝓ
nepo aiteꝓ ꝓaite aita uus uia mat mr̄te mr̄te mr̄teꝓ
tes nepot filij. tera filij nepot nepot
vij. vi. v. iiij .iij iij iiij. v. vi. vij.
propa propa ʒpa ʒpa propa auūcu ʒprius ſobni ſobni ſobni
truoꝝ truoꝝ truo true truus lus ſobn⁹ ſobne ſobne ſobne
aitaꝝ aitaꝝ tūai lis a ꝓami au⁹ auia matre ʒpria filij nepo ꝓnepo
vepne ve ne taꝝ ve miti tama ra ma ſobri tes tes
potes potes filij ni gna gna na
vij. vi. v. iiij. iij. ij. ij. iij. iiij. v. vi. vij.
fris pa patru patrui ʒpa frater propa auūcu ꝯſob ꝯſobni ꝯſob ꝯſob ꝯſobrini
trui ai i ami ami trui ſoror tru⁹a l⁹mr̄ n⁹cō conſo mi cō mi cō ſororis tri
tine ne ti pro tine aiti patru mita pat fr̄r tera ſo . brine ſobne ſobne nepo
potes nepot potes mi filij us ai na filij nepot ꝓnepot tes.
vij. vi. v. iiij. tie. iij. ij. i. i. ij. iij. iiij. v. vi. vij.

filius filia
ij. ij.
nepos nept
iij. iij.
ꝓne ꝓne
pos ptis
iiij. iiij.
abne abne
pos ptis
v. v.
abne abne
pos ptis
vi. vi.
ẽnepot ẽnept
filij filij
vij. vij.
ẽnepot ẽnept
nepos neptis

Hec ꝯſāguinitas dū ſe paulatim ꝓpagi
nū ordinib⁹ dirimens vſqꝫ ad vltimū
gradū ſubtraxerit ⁊ ꝓpinq̄tas eē deſie
rit eā rurſus lex matrimonij vinculo repetit ⁊
quodāmō reuocat fugientē. Jō autē vſqꝫ ad
ſextū generis gradū ꝯſāguinitas ꝯſtituta eſt.
vt ſic ſex etatib⁹ mūdi generacōn ⁊ hōs ſtat⁹ fi
nit. ita ꝓpinq̄tas generis tot ḡdib⁹ terminaret.

De coniugijs. viij

Vir ſexū ſignificat nō ꝯiugiū ň adie
ceris vir eius. Marit⁹ vero etiā ſine
adiectōe ꝯiugē ſonat ⁊ a mare mal
tus q̄ſi mas. Eſt enī nomen prime
poſicōnis q̄ fac in diminucōne maſcul⁹. in de
riuacōne marit⁹. Spōſus a ſpōdendo vocatus.
Nā añ vſū tabellaꝝ matrimonij caucōnes ſibi
inuicem emittebant in quibus ſpondebant ſe
inuicem ꝯſētire in iura mr̄imonij ⁊ fideiuſſores
dabāt. Vñ admiſſum eſt vt ſponſū dicamus
viꝝ a ſpōdendo ⁊ ſponſam ſimilr̄. Ceteꝝ ꝓprie
ſpondere velle ē. Ergo ſpōſus nō q̄ ꝓmittit ſꝫ q̄
ſpondet ⁊ ſponſores dat. Arrabo dicta q̄ſi arra
bō q̄d enī datur ꝓ ꝯiugio bene datur. quia cō
iugiū bonū eſt q̄d vero cā fornicacōnis ā adul
terij mali ē. idcirco arabo nō ē. Dicta āt arra
are ꝓ q̄ traditur. Eſt autē arra nō ſolū ſpōſio
ꝯiugal̄ ſꝫ etiā ꝓ q̄libet ꝓmiſſa re data vt ꝯplea
tur. Proci nuptiaꝝ petitores a p̄cando ⁊ peten
do dicti. Pronuba dicta eo q̄ nubentib⁹ p̄eſt.
queqꝫ nubentē viro ꝯiūgit. Jpſa ē ⁊ paranim
pha Nā nimpha ſpōſa in nupcijs ⁊ nimpha
ꝓ lauacōnis officiō q̄d ad nomen nubētis allu
ditur. Cōiuges appellati ꝓpter iugū q̄d impo
nitur mr̄imonio ꝯiungēdis Jugo enī nubētes
ſubici ſolēt ꝓpter futurā ꝯcordiā ne ſeparētur
Cōiuges aūt veri⁹ appellant̄ a prima d̄ſponſā
tionis fide q̄uis adhuc int̄ eos ignoretur ꝯiu
galis ꝯcubitus ſicut maria ioſeph ꝯiūx voca
tur inter q̄s nec fuerat nec futura erat carnis
vlla ꝯmixtio. Nupte dicte q̄ vult⁹ ſuos velent
trāſlatū nomen a nubib⁹ quib⁹ tegit̄ celū Vñ
⁊ nuptie dicuntur q̄ ibi p̄mū nubentiū capita
velant̄ Obnubere enī cōopire eſt. Cui⁹ ꝯtraia
innuba hoc eſt innupta q̄ adhuc vultū ſuū
nō velat Vxores vōte q̄ſi vnxiores. Moris enim
erat antiq̄tus vt nubētes puelle ſimul venirēt
ad limen mariti ⁊ poſtes ⁊ anteq̄ ingrederent̄
ornarētur laneis vittis ⁊ oleo vnguerentur. Et
inde vxores dicte q̄ſi vnxiores que ideo vetabā
tur limina calcare. q̄ illic ianue ⁊ coeūt ⁊ ſepa
rentur Matrona eſt q̄ iā nupſit ⁊ dicta matro
na q̄ſi mr̄ nati vel q̄ iā mater fieri poteſt Vñ ⁊
mr̄imoniū dictū. Diſtinguitur āt inter matro
nā ⁊ mr̄em ⁊ matrem familias. Nā matrone:
q̄ iā in mr̄imoniū ꝯueneūt. matres q̄ genu
erunt. matresfamilie. q̄ iam ꝑ quandā iuris
ſolemnitatē in familiam mariti trāſierūt. Mo
nogamus dictus q̄ vni tantū nupſit. Monos
enī apud grecos vnū d̄r. gamos nuptie inter
p̄tantur. Bigam⁹ autē ⁊ trigamus a numero
vxoꝝ vocatus q̄ſi a duab⁹ vel tribus mulieri
b⁹. Vidua vocata q̄ cū viro vno fuerit. nec cir
ca ꝯſortiū alterius viri poſt mortē cōiugis pri
mi adheſerit. Nā que alteri poſt mortē prioris
viri nupſerint. vidue nō dicūtur. Jtem vidua
dicta q̄ ſola ſit. nec circa ꝯſortiū alteri⁹ viri cō
iugalia iurā cuſtodiat. Fratris vxor fratiſſa vo
catur. Mariti frater leuir d̄r. Duoꝝ inter ſe fra
trū vxores ianitrices vocātur. q̄ſi eandē ianuā
terentes vel per eādem ianuā iter h̄ntes. Viri
ſoror glos appellat̄. Sororis vir ſpeciale nomē
nō habet: nec vxoris frater. Matrimoniū eſt
nobiliū iuſta cōuentio ⁊ ꝯdicō Coniugiū eſt
legitimaꝝ perſonaꝝ inter ſe coeūdi ⁊ copulan
di nuptie. Cōiugiū eſt dictum q̄ ꝯiūcti ſunt:
vel a iugo quo in nupcijs copulātur ne reſol
ui aut ſeparari poſſint. Conubiū autē ň a nu
pta ſed a nubēdo formatum dicitur aūt conu
biū cum eq̄les in nuptias coeūt vt puta ciues
romani. pari vtiqꝫ dignitate. Conubiū āt nō
eſt cū ciuis roman⁹ cū latina iūgitur. Quotiēs
aūt conubiū nō eſt filii patrem nō ſequūtur.
Jmene⁹ d̄r a quodā ymeneo qui pri⁹ ꝓſpere
vſus eſt nupcijs vel apo tu ymenos que mēbrā
ne virginitatis eſt clauſtꝝ Cōtuberniū eſt ad
tēp⁹ coeūdi ꝯuencō. vñ ⁊ taberna cuiū q̄d mō
huc modo illuc p̄figitur. Repudiū eſt q̄d ſub
teſtimonio teſtiū vel preſēti vel abſēti mittit̄.
Diuortiū eſt quotiēſcunqꝫ diſſoluto matrimo
nio. alter eoꝝ alterās nuptias ſequitur. Diuor
tiū aūt dictū a flexu viaꝝ. hoc eſt via in diuer
ſa tendēs. Fribolū eſt cū eo animo ſeparātur:
vt rurſū ad ſe inuicē reuertātur Nā fribolū eſt
velut quaſſe mētis ⁊ efflux e nec ſtabilis Pro
prie āt fribola vocantur fictilia vaſa inutilia.
Tres āt ob cauſas ducit̄ vxor. Prima eſt ex
cauſa prolis: de q̄ legitur in geneſi ⁊ benedixit
eos dicēs. Creſcite ⁊ multiplicamini. Secunda
cauſa adiutorij de q̄ ibi in geneſi dicitur. Non
eſt bonū eē hōmē ſolū: faciam⁹ ei adiutoriū
ſimile. Tertia cauſa incōtinētie. Vñ dicit apo
ſtolus. vt qui ſe nō ꝯtinet nubat. Jn eligēdo
marito q̄tuor expectari ſolent virtus gen⁹ pul
critudo ſapientia Ex hijs ſapiētia potētior ē ad
amoris effectū. Refert hec q̄tuor v̄gili⁹ de enea.
q̄ hijs dido impulſa ē in amorē ei⁹. Pulcritu
dine quā ſeſe ore ferens. Virtute quā forti pe
ctore ⁊ armis. Oracione quib⁹ heu ille iactat⁹
fatis q̄ bella exhauſta canebat. Genere cre
do equidē nec vana fides gen⁹ eē deoꝝ Jtem in

eligenda vxore: q̃tuoꝛ res impellunt hominem
ad amoꝛē. pulcritudo. genꝰ. diuitie. moꝛes Me
liꝰ tñ ē ſi in ea moꝛes q̃rant ꝙ̃ pulcritudo. Nūc
āt ille q̃runt̃ q̃s ā diuitie ā foꝛma ñ q̃s ꝓbitas
moꝝ ↄmendat. Jō āt femine ſb̄ viri ꝑtāte ↄſti
ſtūt ꝙ leuitate aī pleruq; decipiūt̃ Vñ ⁊ equū
erat eas viri auctoꝛitate repmi. Proīde ⁊ veteꝭ
voluerūt femīas innuptas ꝙ̃uis ꝑfecte etatis
eēnt ꝓpt̃ ipſā animi leuitatē in tutela ↄſiſtere.

¶ Incipit liber decimꝰ de quibuſdā vocabul̃
nominū per alphabetū diſtinctis.

ORigo quoꝛūdā nominū
v vñ veniāt: nō pene oī
bꝰ ꝑtꝫ Proīnde q̄dā no
ſcēdi grā opi inſiecimꝰ.
Licꝫ origo noīm vñ veni
at a pl̄ris cā teneat raci
onē vt ꝑ denoīacōnē hō
ab hūanitate: ſapiēs a
ſapia noīet̃. ꝙ priꝰ ſapia deīde ſapiens tñ cla
ret alia ſpēal̃ in origine quoꝛūdā noīm cā: ſic̄
hō ab humo. vñ ꝓprie ē appellatꝰ. Ex quibus
exēpli grā quedā in hoc opere poſuimꝰ.

HEros vir foꝛtis ⁊ ſapiēs Auctoꝛ ab au
gendo dictꝰ. Auctoꝛē etiā feminco ge
nere dici ñ poſſe exiſtimāt Nā quedā
ſūt q̄ in feminino flecti ñ pñt. vt curſoꝛ. Actoꝛ
ab agēdo Alūnꝰ ab alendo vōtus: licet ⁊ q̄ alit
⁊ q̄ alit̃ alūnꝰ dici pōt. ⁊ q̄ nutrit. ⁊ q̄ nutrit̃:
ſꝫ meliꝰ tñ q̄ nutrit̃ Amicꝰ ꝑ deriuacōnē q̄ſi aī
cuſtos. dictꝰ āt ꝓprie amicꝰ ab amo v catena
caritatis vñ ⁊ hami q̄d teneāt. Amatoꝛ turpi
tudinis ꝙ amoꝛe toꝛq̄tur libidīs Amabil̃ au
tē ꝙ ſit amoꝛe dignꝰ. Amaſiꝰ eo q̄d ſit ꝓnꝰ ad
amoꝛē Aſtutꝰ ab aſtu vōtus q̄ ē callidi ⁊ cauti
nois q̄ poſſit ſine picul̄o foꝛtit̃ aliq̄d facere Ar
gutꝰ ꝙ argumētū cito inuenit in loq̄ndo. Acer
in vnāquāq; foꝛmā vegetus ac nimiꝰ Alacer a
velocitate ⁊ curſu q̄ſi diceret aliger. Armiger
q̄d arma gerat. Alacris letꝰ. alacrit̃ geſtiēs ⁊
nulliꝰ rei nouitate turbatꝰ. Agil̃ ab agēdo ali
q̄d celerit̃: ſic̄ docil̃ Aemulus eiuſdē rei ſtudio
ſus q̄ſi imitatoꝛ ⁊ amabil̃. Alias inimicꝰ inue
nit̃. Aequꝰ ē ſēm naturā inſtꝰ dictꝰ ab eq̄litate
hoc ē ab eo ꝙ ſit alteri eq̄lis vñ ⁊ eq̄tas appel
lata ab eq̄litate q̄dam. ſ. Aequeuꝰ ab eo ꝙ ſit
alteri equal̃ euo v coetaneus. Arrogās eo ꝙ
multū rogetur ⁊ ille multū faſtidioſus ſit. Au
dax ꝓprie ꝓ arrogāte ponitur Animoſus eo ꝙ
ſit animis ⁊ viribꝰ plenꝰ Animatꝰ q̄ſi aīo au
ctus ⁊ q̄ſi aīo firmatꝰ. Aelatꝰ ꝓ eo ꝙ ſe ipſū
ſup menſurā ſuā eleuet: dū magnꝰ ſibi videtur
de hijs q̄ agit. Attollens q̄d ſe eleuet ⁊ erigat

Ambitioſus q̄d honoꝛes ambiat Auidꝰ dictꝰ
ab auendo: auere em̄ cupe eſt. Hinc ⁊ auarus
Nā quidā auarū eſſe dixerūt ꝓgredi vltra ꝙ̃
ſufficit. Auarus ex eo dictꝰ ꝙ ſit auidꝰ auri ⁊
nūnq̃ opibꝰ expleatur: ⁊ quantū plꝰ habue
rit tantū plus cupiat: Flacci ſup hoc cōcoꝛdan
te ſentētia: qui ait. Sēp auarus eget. ⁊ ſaluſti
us. Q̄d neq; auaritia copia neq; inopia minu
atur. Amarꝰ a ſapoꝛe tranſlatū nomen habet
Eſt em̄ inſuauis nec nouit queq̃ ad ↄſoꝛtium
ſuū aliqua inuitare dulcedine. Adult̃ violatoꝛ
maritalis pudoꝛis eo ꝙ alterius thoꝝ polluit.
Anceps huc illucq; fluctuās ac dubiꝰ iſtud ā
illud capiat ⁊ in q̄ ꝑte declinet anxiꝰ Atrox q̄d
ſit tetris moꝛibꝰ Abſtemiꝰ a temeto v vino: q̄
ſi abſtinens a vino. Ablactatꝰ q̄d ſit a lacte
ablatus. Aeger q̄d agat̃ infirmitate vel triſti
cia ad tempꝰ. Aegrotus q̄d ſit eger frequētiꝰ
ſicut iratus ⁊ iracūdꝰ Aerūnoſus a rumine di
ctꝰ q̄d per inopiā miſer factus eſuriat ⁊ ſitiat.
Auſpex eo q̄d auiū auſpitia intendat ſic̄ aucepſ
ꝙ aues capiat. Aſtroſus ab aſtro dictꝰ quaſi
malo ſidere natus Aenoꝛmis eo ꝙ noꝛmam ⁊
menſurā excedat. Abactoꝛ eſt fur iumentoꝝ
⁊ pecoꝝ quem vulgo abiegiū vocant. ab abi
gendo. ſ.. Atramꝰ ⁊ albatus ille a veſte nigra.
iſte ab alba. Aduena eo ꝙ aliunde adueniat
Aliemgena qui ex alia gente genitꝰ eſt. ⁊ nō
ex ca vbi eſt. Jtē aliemgena q̄d alienе regiōis
ſit ⁊ nō eius vbi eſt. Accola eo q̄d veniens ter
ram colat Agricola a colendo agro. ſic̄ ſibilicu
la. Aſſecla eo q̄d ſequatur aliquē lucri cauſa.
aſſiduꝰ dicebatur apud ātiquos qui aſſibus
ad erariū expenſū ↄferendis preerat ⁊ in nego
cijs q; publicis frequēs vnde ⁊ p. s. non p. d.
ſcribendū eſt. Apparitoꝛ nominatꝰ ꝙ appare
at ⁊ videatur. ⁊ preſto ſit ad obſequiū. Atten
tus vt aliquid audiēs teneat Attonitus velu
ti furoꝛe quodā inſtinctꝰ atq; ſtupefactꝰ Dicit̃
attonitus ā tonitrui ſtrepitu. q̄ſi tonitruo ſtu
pefactꝰ ⁊ vicino fulgoꝛe. ā a tactu ꝓximꝰ. Alle
ctus q̄d ſit palaꝫ electꝰ. Abactꝰ q̄d ſit abactu
remotus Aboꝛtiuꝰ eo q̄d nō oꝛiatur: ſꝫ aboꝛiat̃
⁊ excidat. Adoptiuꝰ q̄ ē palam adoptatꝰ in fi
liū Ambo eo q̄d eſt āpho nomen de greco lati
nū factū. littera tertia demutata Alius de mul
tis dicitur. alter vero de duobꝰ dicitur Aeq̄ma
nꝰ appellatꝰ qui vtraq; manu gladio vtatur.

BEatus dictꝰ q̄ſi bene auctꝰ: ſcilicet ab
hñdo q̄d velit ⁊ nihil patiendo q̄d no
lit. Jlle āt vere beatus eſt. ⁊ qui habet
omnia q̄ vult hō ⁊ nihil vult mali. Ex hijs em̄
duobꝰ beatus hō efficitur. Bonus a venuſta
te coꝛpoꝛis creditur dictꝰ poſtea ⁊ ad animum
tranſlatū nomen. Eū autē dicimꝰ bonū cui non

preualet maliū·eūmeꝗ optimuꝫ: qui peccat mi
nimū·Benignꝰ eſt vir ſpōte ad bn̄fatiendum
paratus ꝛ dulcis alloq̄o· Nō āt multū diſtat
benignꝰ a bono qꝛ ꝛ ipē ad bn̄fatiendū videt̄ ex
poſitus Sꝫ in eo differt qꝛ pōt bonꝰ eē ꝛ triſtior
ꝛ bn̄ quidē facere ꝛ p̄ſtare qđ poſcit̄ nō tn̄ ſua
uis eē nouit ꝯſorcō·Benignꝰ āt ſua cūctos no
uit inuitare dulcedine·Beneficꝰ a bn̄fatiendo
alteri dictꝰ Vn̄ ꝛ bn̄ſitientia vōtur q̄ ꝑximo ꝓ
deſt·Beniuolus qꝛ bn̄vult·Non tn̄ dicimꝰ be
neuolꝰ ſic̄ nec maleuolus·Sepe em̄ ex duabꝰ
ꝑtibꝰ ꝯpoſitū nomen·ā priorē aut ſequentem
litterā corrūpit·Nā beneuolentia abſurdū ſo
nat·Blandꝰ dulcis ꝛ inuitans ad familiarita
tē ſui·Brutꝰ q̄ſi obrutꝰ qꝛ ſenſu caret·Eſt enim
ſine racōne ſine prudētia·Vn̄ ꝛ ille iuniꝰ bru
tus ex ſorore tarq̄nij ſupbi genitꝰ cuꝫ eundem
caſū timeret: quē frater inciderat: qui ob diui
tias ꝛ prudentiā ab auūculo fueāt occiſus vti
lem t̄poris ſimulauit ſtulticiā Vn̄ etiā brutꝰ
eſt cognominatꝰ dū vocaret̄ iuniꝰ·Balbus a
balando potiꝰ q̄ꝫ loq̄ndo dcūs verba em̄ nō ex
plicat·Jn̄ ꝛ bleſus qꝛ verba frāgit·Bucco gar
rulus qđ ceteros oris loq̄citate nō ſenſu exupe
ret·Biliofus qđ ſemp ſit triſtis ab humore ni
gro qui bil̄ vōtur·Baburrꝰ ſtultus ineptꝰ Bi
othanatꝰ qđ eſt bis mortuꝰ·Thanatos em̄
greco ſermone mors dr̄· iij

Clarus a celo qđ ſplendeat·Vn̄ ꝛ cla
ra dies ꝓ ſplendore celi·Celſus a celo
dictꝰ qđ ſit ſublimis ꝛ altus q̄ſi celeſtis
Caſtus ꝓprimū a caſtracōe nūcupatus pꝰ ſtea
placuit veteribꝰ etiā eos ſic noīari: qui ꝑpetuā
libidinis abſtinentiā pollicebant̄ Celes dictꝰ
qꝛ iter ſibi facit ad celū Celebs conubij expers
q̄lia ſūt nomīa in celo q̄ abſqꝫ ꝯiugibꝰ ſūt·Et
celebs dr̄: q̄ſi celo beatꝰ Celicola eo qꝛ celuꝫ co
lat·Eſt em̄ angelꝰ·Continēs nō ſoluꝫ in caſti
tate dr̄: ſed ꝛ in cibo ꝛ potu·in ira qꝫ ꝛ vexacōe
mentis ꝛ detrahēdi libidine·Et cōtinens dr̄ qꝛ
ſe a multis mal̄ abſtineat·Clemēs miſericors
ab eo qđ clı̄at ꝛ ꝓtegat ꝛ tueatur: ſic̄ ſolet pa
tronꝰ clientē Concors a cōiūctione cordis ap
pellatus Nā ſic̄ ꝯſors dr̄ qui ſortē iūgit·ita ille
cōcors dr̄ qui corde iūgitur·Cōcionator multi
tudinis allocutor·Conſolator allocutor Et in
de dictꝰ ꝯſolator qđ ſoli ſe applicat cui loquit̄
ꝛ ſolitudineꝫ leuat alloq̄nio ſuo·Hinc ꝛ ſola
tium·Conſultus eſt qui ꝯſulitur cui ꝯtrarius
eſt inconſultus: qui non accipit cōſilium·Cō
ſtans dictus qđ vndiqꝫ ſtat: nec in aliquam ꝑ
tem declinari poteſt Confidens qđ ſit in cūctis
fiducia plenꝰ·Vnde ꝛ ciciLius·Si cōfidentiam
habes confide omnia·Cautus a cauendo dictꝰ
Callidꝰ fraudulentus qꝛ celare nouit ꝛ male

peritus·Callidū autē veteres non ꝓ aſtuto tā
tum ſed etiam ꝓ aſtute docto ponebāt·Hūc ꝛ
verſutū ab eo qđ animū cito vertat·Cupidꝰ a
cupiendo multū ꝛ accipiendo vōtus Clamoſus
quaſi calamoſus a calamo·ſ· qđ ſonet·Calū
niator falſi criminis accuſator a caluēdo ꝛ fru
ſtrādo ꝛ decipiendo dictꝰ·Calculator a calcul̄
ideſt lapillis minutis: quos antiqui in manu
tenentes numeros ꝯponebāt·Cōpilator qui
aliena dicta ſuis ꝑmiſcet: ſic̄ ſolent pigmenta
rij in pila diuerſa mixta ꝯtundere·Hoc ſcelere
quōdā accuſabat̄ mātuanꝰ ille vates cū q̄ſdā
verſus homeri trāſferēs ſuis ꝑmiſcuit: ꝛ cū cō
pilator veteꝝ ab emulis diceret̄·ille rn̄dit·ma
gna eē vſſe viriū clauam herculi extorquere de
manu·Cōtumax ab eo qđ ꝯtemnat·Cremati
cus qꝛ non ꝯfundit̄·nec colorem mutat·Grece
enim croma color vocatur Cōtumelioſus qꝛ ve
lox eſt ꝛ tumet verb̄ iniurie·Contentioſus ab
intencōne vocatus qui nō racōne aliq̄: ſꝫ ſola
pertinatia vindicat·Cōtemptibilis vel qꝛ ꝯtēp
tui abilis vel qꝛ ꝯtemptus ꝛ vilis ꝛ ſine honore
Crudelis hoc eſt crudꝰ quē greci homon appel
lant ꝑ tranſlacōnē quaſi nō coctꝰ nec eſui ha
bilis·Eſt em̄ aſper ꝛ durus Carnifex qđ carnē
affligat·Crutiariꝰ eo qꝛ ſit cruci dignꝰ Collega
a colligacōne ſotietatis ꝛ complexu amicicie
dictus·Coetaneus quaſi cōpar etatis·Com
plex qui vno peccato vel crimine alteri eſt app̄li
catus ad malum·ad bonū vero nūq̄ꝫ compli
cem dicimꝰ Conſors eo qđ ad eum pars perti
net bonoꝝ·Nam ſortem veteres ꝓ parte pone
bant·Conſors ergo qꝛ ſit ꝯmunis ſorte·ſicut
diſſors diſſimilis ſorte·Celer appellatus a ce
leritate: qꝛ qđ vſus exigit velociꝰ facit·Confini
alis ab eo qđ ſit genere vel loco affinis·Colo
nus a colonia vel ab agro colendo dictꝰ·Cura
tor qđ curā ferat pueris: qui adhuc eiꝰ etatis
ſūt vt negotia ſua ſatis adminiſtrare non poſ
ſint·Cognitor a cognoſcendo cauſam dictus·
Clientes priꝰ colientes dicebantur a colendis
patronis Captus captiuꝰ dicitur quaſi capite
diminutꝰ ingenuitatis: fortuna enim ab eo ex
cidit·vnde ꝛ a viris ꝑitis capite diminutus di
citur·Colomis a columna vocatus eo qꝛ erectꝰ ꝛ
firmiſſimꝰ ſit·Comptus a coma dictus qđ ſit
formoſus capillis vel qꝛ comaꝫ nutrit Calami
ſtratus a calamiſtro ideſt acu ferreo in calami
ſimilitudine facto in quo crines obtorquent̄:
vt criſpi ſint: quem in cinere calefacere ſolent
qui capillos criſpant vt calamiſtrati ſūt·Cor
pulentꝰ qđ ſit corpore validꝰ ꝛ lentis carnibꝰ
Craſſus a ſagina corporis ꝛ creādo carnes·Co
meſor a comedendo ſatis·Eſt enim gule ac vē
tris immoderacie dedictꝰ·Caupo peſſimꝰ de vino

aquam faciens. Candidꝰ. Canus dictꝰ a cādo
re a candidꝰ q̄ſi candor datus Studio em̄ acce
dit cādor. Nā albū vocari nature eſt. Clodus.
Curuꝰ. Criſpus Cecus appellatus qꝺ careat vi
ſu. Eſt em̄ luminibꝰ amiſſis. Cecus ē q̄ vtroqꝫ
oculo nō videt. Caducꝰ a cadēdo dictꝰ. v. lunati
cus eo ꝙ certo lune tēpe patiat̄ Cōfuſus a cō
feſſione ſceleris appellatꝰ. Jn̄a ↄfuſio. Cōuul
ſus dr cui ſuaui aliq̄ adimūtur. Vn̄a cōuulſa
nauis cuiꝰ eminētia vi tēpeſtatis adimūtur vn̄
a virgiliꝰ. Vix ſeptē ↄuulſe vndis q̄ſi mutila
te. Conſūptus totꝰ ſūptus a deuoratus. Cōci
liatrix ob ſocietatē flagicōſe ↄſenſionis dicta
eo ꝙ intercurrat. alienūqꝫ nūdinet corpꝰ Hāc
etiā a lenonē vocāt. Circūforanꝰ qui aduocati
onū cā circūforat a ↄuentū vagat̄. Colligatꝰ.
Carpentariꝰ. iiij

Dominꝰ p deriuacōnē dictꝰ qꝺ domui
p̄ſit a cūcte familie dn̄etur. Diſertꝰ do
ctꝰ a diſſerendo dcūs. diſpoſite em̄ diſ
ſerit. Doctꝰ a docendo inde a doctor. Docil̄ non
qꝺ ſit doctꝰ. ſꝫ ꝙ doceri pōt. eſt em̄ ingenioſus
a ad diſcendū aptꝰ. Diſcipulꝰ a diſciplina di
ctꝰ. diſciplina āt a diſcendo vocat̄. Diſpēſator
vōtur cui creditur adminiſtracō pecuniaꝝ a iō
diſpenſator ꝙ priꝰ qui dabāt pecuniaꝫ nō nu
merabant eā: ſed appendebant Diues ab ere
vocatus vel diu verſcens Decorus perfectꝰ a decē
Dulcis. Decens cōpoſitus a numero decem di
ctus. Hinc a decorꝰ a decibilis. Directus eo qꝺ
in rectum vadit. Dilectꝰ a diligentia Hec ſunt
enim ſigna diligendi. Delibutꝰ de oleo vnctꝰ
vt athlete ſolent vel in certamine pueri. Hinc
a delibutum gaudio ideſt perfuſū vel plenum.
Delicatus qꝺ ſit delitijs paſtꝰ. viuens in epu
lis a nitore corpis. Diffeſſus ſemp infirmꝰ qua
ſi diu feſſus. Debilis qꝺ per bilem factus ſit
fragilis. Bilis enim humor eſt afficiens corpꝰ
Decolor quod deſit illi color. Deſperatus vul
go vocatur malus ac perditus nec iam vllius
proſpere ſpei. Dicitur autem per ſimilitudineꝫ
egrorum qui affecti a ſine ſpe deponuntur. Cō
ſuetudo autem erat apud veteres vt deſperati
ante ianuas ſuas collocarent. vel vt extremū
ſpiritum redderent terre vel vt poſſent a tran
ſeuntibus forte curari qui aliquando ſimili la
borauerant morbo. Degener aut ignobilis aut
quod ſit impari genere aut ſi dum ſit optimo
genere natus inhoneſte tamen viuit. Decrepi
tus quod morti ſit propior. a quaſi ad mortis
tenebras crepat. ſicut crepuſculum tempus
noctis Alij dicunt decrepitum non qui ſenectu
te conuulſus eſt: ſed qui iam crepare deſierit. id
eſt loqui ceſſauerit. Depretiatus ab eo quod
ſit vilis; nec aliquo pretio dignus. Dirus pre
parcis a detere: quaſi diuina ira in id actus.
Nam dirum dicitur. quod diuina infertur ira.
Alias dirus magnus. Dehiſcens valde hiſcēs
Hic enim de augentis eſt vt deamare deſiderare
Deſpiciens eo quod deorſum aſpiciat: vel con
temptui habeat. Doloſus inſidioſus vel mali
gnus ab eo quod deludat. Vt enim decipiat
occultam malitiam blandis ſermonibꝰ ornat
Dubius incertus quaſi duarum viarum. Dela
tor dictus eo quod detegat quod latebat. Di
lator quia differt ad proferendū. Deſidioſus
tardꝰ piger a deſidendo vocatus ideſt valde ſe
dendo. Idem a reſidens a reſidendo De enim hic
augentis eſt. Delirus mente defectus per eta
tem apo top liram vel quod a recto ordine a q̄
ſi a lira aberret. Lira enim eſt a rationis genꝰ
cum agricole facta ſemente dirigunt ſulcos:
in quos omnis ſeges decurrit. Demens idem
qui amens ideſt ſine mente: vel quod diminu
tionem habeat mentis. Deſipiēs eo quod mi
nꝰ ſapere incipit: q̄m quod ſolebat. Damna
tꝰ a damnabilis: quorum prior iam addictꝰ
eſt ſequēs poteſt addici. Degulator quod gu
le ſit deditꝰ. v

Eloquēs profuſus eloquio. Exertꝰ in
loquendo expeditꝰ. Exerere enim pro
ferre vel expedire eſt. Eruditꝰ quia nō
rudis ſed iam doctꝰ. Expertus multum peritus
Ex enim hic pro valde ponitur. Expers vero qui
eſt extra peritiam a intellectum. Exornatꝰ val
de ornatus. ex enim pro valde ponitur. ſicut ex
celſus quaſi valde celſus. Eximius quaſi valde
eminens. Efficax dictus quia nullam difficul
tatem habet in qualibet re facienda. Hinc a ef
ficiens a faciendo dictus. Expes quod ſine ſpe
Expers quia extra partem. caruit enim parte
Exors quia extra ſortem eſt. Exul quia extra
ſolum ſuum eſt: quia trās ſolum miſſus: aut
extra ſolum vagꝰ. Nam exulare dicuntur qui
extra ſolum eunt. Extorris quia extra terram
ſuam eſt: quaſi ex terris. Sed proprie ex tor
ris cum vi expulſus ſit: a cum terrore ſolo pa
trio eiectus. a extorris ex terra ſua pulſus. Ex
torris extra terram: aut extra terminos ſuos.
quia exterretur. Exterminator non ille qui vul
go dicitur. αφανιοκτων ſed
qui deicit et expellit a terminis ciuitatis Exter
minatus ab eo quod ſit extra terminos ſuos
eiectus. Sic et externꝰ eo quod ſit aliene ter
re. Egens et egenus ſine gente a ſine genere:
vel minus indigens. Exiguus multum egens
ex enim pro valde ponitur Exilis tenuis quod
poſſit quiuis per anguſtum exire: ſiue ſine ſolo.
Exeſus em̄ quaſi per comeſus. Eſt enim aridꝰ

tenuis ⁊ exilis. Exhauſtꝰ: qꝛ ꝯſumptus eſt ⁊ i
anis effectꝰ. Exanguis q̄d ſit extra ſāguinem
Exanimis ē mortuꝰ. Exanimis aūt ⁊ exanimꝰ
dicimꝰ ſicut vnanimꝰ ⁊ vnanimis. inermꝰ iner
mis. ⁊ hoc noſtro arbitrio ſubiacet Exuſtꝰ di
citur de q̄ nihil ſupeſt: q̄ſi valde vſtꝰ. Ex enī ꝓ
valde ponit. Exoſus ab odio dictꝰ. Nā antiq̄ ⁊
odi dicebāt ⁊ oſus ſū Hinc ē exoſus q̄ vtimur
licet iā oſus nō dicamꝰ. Effractor q̄d ſit expu
gnator clauſtroꝝ Exitioſus eo qꝛ multis exicō
ſit. Executor ab exequēdo. Idē ⁊ exactor. Effera
tus mente ferina effectꝰ ⁊ vltra humanū mo
dū excedens Effrenatus ab eo q̄d ſit ꝑceps et
ꝓnꝰ ⁊ ſine freno racōnis Eunuchꝰ grecum no
men ē q̄d ē ſpado. Hoꝝ quidā coeūt ſed tamē
virtꝰ in ſemīe nulla ē. Liquorē enī hn̄t ⁊ emit
tūt ſꝫ ad gignendū inane atq̄ȝ inualiduꝫ. Effe
ta q̄d ſit frequēti fetu exhauſta. Partꝰ enī eā
aſſiduꝰ debilē reddit. VI

Fatundꝰ dictꝰ qꝛ facile fari poſſit. Face
tꝰ qui iocos ⁊ luſus geſtis ⁊ factis cō
mendat a fatiendo dictus Frugalis a
fruge noiatꝰ ⁊ a fructu vel parſimonia ſiue vt
alij volūt a modeſtie tēpantia. Fenerator qui
pecuniā d̄ponit apd̄ debitorē: q̄ſi fenoris actor
Nā fenꝰ pecunia ē. Fenerator aūt latine dr ⁊ q̄
dat mutuū ⁊ q̄ accipit. Flamies pōtifices ydo
loꝝ Felix dr q̄ felicitatē dat: felix qui accipit ⁊
felix ꝑ quē dat felicitas vt felix tēpꝰ felix locꝰ
Fidelꝭ ꝓ eo q̄d ſit ab eo id q̄d dicit vel ꝑmittit
bonū. Facilꝭ a fatiendo nec tardꝰ. Firmꝰ vnde
⁊ formoſus. Fortis qꝛ fert aduerſa vel queq̄
q̄ acciderit: ſiue a ferro q̄d ſit durꝰ nec mollia
tur. Formoſus a forma dictꝰ Formū enim vete
res calidū ⁊ feruens dixerūt. Feruor enī ſang
uinē mouet. ſanguis pulcritudinē. Fedus no
men habet ab hirco ⁊ hedo. f. lr̄a addita. Hūc
veteres in graui ſignificacōne ponebāt: vt ſā
guine fedantē q̄s ipē ſacrauerāt ignes. Fragi
lis dictꝰ eo q̄d facile frāgi poſſit. Feſſus q̄ſi fiſ
ſus. nec iā integer ſalute: eſt āt generale. dici
mꝰ enī feſſus amō: vt terentiꝰ. Feſſus valde re
ſedit ⁊ feſſus corpe q̄d magis ē ꝓpriū ⁊ feſſus
reꝝ a caſu vementiū. Fatigatus q̄ſi ſatis agita
tus. Formidulosū sa formo ⁊ ſāguine dictꝰ cū
ſe a cute vel a ꝑcordio fugiēs ꝯtrahit ſāguis.
Nā timor ſāguinē gelat. qui coactꝰ gignit for
midinē. vn̄ eſt illud. Gelidusq̄ȝ coit formidie
ſāguis. Formidulosus āt cū ſit timidꝰ ⁊ timen
dū ſignificat. Fatuꝰ iō exiſtimatꝭ dictꝰ qꝛ neq̄ȝ
q̄d fatur ipſe neq̄ȝ q̄d alij dicunt intelligit. Fa
tuos originē ducere q̄dā putant a miratoribꝰ
fatue fauni vxoris fatidice eoſq̄ȝ ꝑmū fatuos ap
pellatos q̄d preter modū obſtupefacti ſūt va
ticinijs illiꝰ vſq̄ȝ ad amentiā Fautor ab eo qꝛ
faueat ⁊ ꝯſentiat. Fictor appellatꝰ a fingendo
⁊ ꝯponendo aliquid ſicut capillos mulierū li
nit ⁊ ptractat vnguit ⁊ nitidat Fallax q̄d fan
do ⁊ loquendo decipiat. Feruidꝰ iracundꝰ Ira
enī inflāmat. Frendens q̄d minando frangat
dentes ⁊ cōprimat. Fremens. Ferox ab eo q̄d
feritatē exerceat vt beſtia. Fur a furendo vel a
furuo dictꝰ eſt ideſt a fuſco. Nā nocturno vtitꝭ
tēpe. Factioſū inter obprobria cū ſeditioſuꝫ
accipi volumꝰ. cū vero gratioſū ac potenteꝫ ⁊ q̄
ſi magne factionis Facinoroſus a facti ꝯmiſſo
nominatus. facit enī q̄d alteri nocet. Flagitio
ſus eo q̄d frequentiꝰ flagitet atq̄ȝ appetat ſibi
dinē. Furcifer dicebatꝭ olim q̄ ob leue delictuꝫ
cogebatur a dn̄is ignominie magis q̄ ſuppli
cij cauſa furcā circa viā ferre predicans pecca
tū ſuuꝫ ⁊ monere ceteros ne quid ſimile pecca
rent. Futilis vanꝰ ſupfluus loquax. Et eſt me
tafora a vaſis fictilibꝰ que caſſa ⁊ rimoſa nō
tenent que inmiſerīs. Fornicariꝰ. Fornicatrix ē
cuius corpꝰ publicū ⁊ vulgare eſt. Hec ſub ar
cuatis pſternebatur. que loca fornices dicūtꝭ.
vn̄ ⁊ fornicarie. Virgiliꝰ. atq̄ȝ aduerſo fornice
Fecūda a fetu dicta quaſi fetu abunda Eſt enī
partu frequēs. Feta. Flens quaſi lacrimis flu
ens. Fugitiuꝰ nemo recte dicitꝭ: niſi q̄ dn̄m fu
git Nā ſi puulꝰ puer a nutrice vel a ſcolꝭ diſceſ
ſerit fugitiuꝰ nō ē. VII

Glorioſus a frequētia claritatis dictus
pro. c. g. littera ꝯmutata. Glorioſus a
laurea dictꝰ que datꝭ victoribꝰ Gnarꝰ
ſciens cui ꝯtrariꝰ eſt ignarus neſciēs. Grauis
venerabilis. Vn̄ ⁊ ꝯtemptibiles leues dicimꝰ
Grauis ꝓ ꝯſilio ⁊ conſtātia dictꝰ quia non le
ui motu diſſilit ſed fida ꝯſtantie grauitate cō
ſiſtit. Grandeuus q̄d ſit grandis euo. Gratꝰ g̃
tiam ſeruās. Sed gratꝰ tantū amō: gratiſſimꝰ
⁊ amō ⁊ corpe dicitꝭ. Gratificꝰ ab eo q̄d gra
tis fatiat bonū Grātioſus q̄d plꝰ vnicuiq̄ȝ q̄m
mereꝭ tribuit Garrulꝰ ꝓprie dicitur qui vulgo
verboſus appellatꝰ accedente leticia nec voleſ
tacere. ſumptū nomen a graculis auibus qui
importuna loquacitate ſēp ſtrepunt nec vnq̄
quieſcūt. Ganeo luxurioſus ⁊ tanq̄ i occultis
locis ⁊ ſubterraneis q̄ ganea greci vocāt Glut
to a gulo ideſt guloſus. VIII.

Humilꝭ quaſi humo acclinis. Honora
bilis quaſi honore habilꝭ. hoc eſt ap
tus. Honeſtus q̄d nihil habeat turpi
tudinis. Nā quid honeſtas niſi honor ꝑpetuꝰ.
ideſt quaſi honoris ſtatus. Humanus q̄d ha
beat circa homines amoreꝫ ⁊ miſeracōnis affe
ctum. Vnde humanitas dicta qua nos inuicē
tuemur. Habilꝭ q̄d ſit ad habendū comodus
atq̄ȝ aptus. Honeroſus plus eſt q̄ honeratꝰ

ſicut ſceleroſus plꝰ eſt q̃ ſceleātus. Hirſutꝰ ab
eo qđ ſit hirtꝰ ⁊ pil' horridꝰ. Hipocrita greco
ſermone in latinū ſimulator interp̄tatur. Qui
dū intꝰ malꝰ ſit. bonū ſe palā oſtēdit. Hipo enī
falſū: criſin iuditiū interpretatur. Nomē aūt hi
pocrite tractū ē a ſpē eoꝝ q̄ in ſpectacul' ꝯtexta
tatie icedūt. diſtinguētes vultū ceruleo minio
q; colore ⁊ ceteris pigmentis hn̄tes ſimulacrā
oris linthea. gipſata ⁊ vario colore diſtincta
nonnūq̃ vt colla ⁊ manꝰ creta punguētes vt
ad pſone colorem pueniret ⁊ populū dū in lu
dis agerent: fallerēt modo in ſpē viri. mō in fe
mine. mō tonſi. mō criniti anili ⁊ virginali ce
teraq; ſpetie etate ſexuq; diuerſo vt fallāt po
pulū duz in ludis agūt. Que ſpeties argumēti
trāſlata eſt in hijs q̄ falſo vultu icedūt ⁊ ſimu
lant qđ nō ſunt. Nā hipocrite dici nō pn̄t exq̄
foras exierint. Humatus qđ ſit humo tectꝰ
⁊ ſepultus.

x

INgenioſus dictꝰ qđ intꝰ vim hēat gig
nendi quālibet artē. Inuētor dictꝰ qđ
in ea q̄ q̄rit venit. Vn̄ ⁊ ipſa q̄ appella
tur inuētio ſi verbi originē retractemꝰ
q̄d aliud reſonat: niſi q2 inuenire ē in id venire
qđ querit. Interpres qđ inter ptes mediꝰ ſit du
arū linguaꝝ dū trāſfert. Sed ⁊ q̄ inter deū ⁊ ho
mines interp̄tatur quibꝰ diuina indicat miſteria
interpres vocatur. Juridicꝰ. Indol' ꝓprie eſt yma
go quedaz future virtutis. Juſtꝰ dictꝰ q2 iura
cuſtodit ⁊ ſm legē viuit. Innox qđ nō noceat
Innocuꝰ cui nocituum non ſit. ſ; apud veteres
vtrūq; indifferēs eſt. Ilaris grecū eſt nomen
Jocūdꝰ eo qđ ſit ſemper iocis aptꝰ ⁊ ilaritate
ac frequentia ſit iocūdꝰ. Jocoſus iocis vſus.
Inclitꝰ grecū nomen ē. Nā cliton greci glorio
ſū vocāt. Illuſtris nomē noticie eſt qđ clareat
multis ſplendore generis vel ſapiētie vel virtu
tis cui ꝯtrariꝰ eſt obſcure natꝰ. Idoneꝰ q̄ſi du
plū hn̄s donū. Incolomis a colūna nomē hēt
q̄ſi erectꝰ fortis ⁊ ſtabil'. Immarceſſibilis icor
ruptꝰ ⁊ ſēpiternꝰ qđ ſit ſine marcore ⁊ languo
re. Intemeratus incorruptꝰ ⁊ nulla temeritate
violatꝰ. Infirmꝰ q2 ſine forma. Imbecillis q̄ſi
ſine baculo fragilis ⁊ incōſtans. Inanis leuis
Incōſtans q2 nō eſt ſtabilis ⁊ qđ placet ei rur
ſus diſplicet. Jactās vel arrogans ē q̄ maioꝝ
inſtitutis nō acq̄eſcit: ſ; ꝓpriā quandaz viā iu
ſticie ⁊ ſāctitatis inq̄rit. Iracūdꝰ dictꝰ q̄ accen
ſo ſāguine in furorē ꝯpellitur. Ut enī flāma &
⁊ ira inflāmat. Incētor ab eo q2 incēdat atq; i
flāmet. Incentor q2 praua ſuggeſtione ad vi
tia cor alioꝝ ſuccendit ⁊ pſuadendo inflāmat.
Inexpiabilis qđ nunq̄ expietur nūq̄ purge
tur. Inlaudabilis. nō q2 laudatꝰ non ſit: ſed
q2 laudari nō meruerit. Iratus ira actꝰ. Impi

us q2 ſine pietate religionis eſt. Iniquꝰ ꝓprie
dictus q2 nō eſt equꝰ: ſ; ineqūlis eſt. Inter im
piū autē ⁊ iniquū hoc diſtare nonnūq̃ ſolet:
q2 omnis impiꝰ iniquus nō tn̄ omnis iniquꝰ
eſt impius. Impiꝰ nanq; p infideli ponitur: et
dictꝰ impiꝰ qđ ſit a pietate religionis alienꝰ.
Iniquꝰ vero dicitur p eo qđ non eſt equꝰ ſed
prauis opibꝰ maculatur ne a xp̄ianitatis noie
cenſeatur. Inimicꝰ: q2 nō eſt amicus: ſed adū
ſariꝰ. Que autē res inimicos fatiunt. fraus et
terror. Terror qđ timent. Fraudis malū quod
paſſi ſunt. Inuidꝰ dictꝰ ab inuidendo felicitati
alteriꝰ. Inuidioſus eſt qui ab alio patitur inui
diā. Inuiſus odioſus. ab inuidia ⁊ zelo dictꝰ
Inteſtabilis cuiꝰ teſtimoniuz non valet. ⁊ qđ
dixerit. irritū improbatum ſit. Infamis nō bo
ne fame. Improbꝰ dictꝰ qđ inſtat etiam p hi
benti. Importunꝰ inquietus: quia non habet
portū ideſt quietem. Vn̄ ⁊ importuni q̄ſi in nau
fragiuz cito feruntur. Infrenis hoc eſt qui fre
nis nō regitur vt numide infreni. Infrendens p
prie eſt inter ſe ꝯprimens dentes. Nā ⁊ frende
re ſignificat dentibꝰ frangere. Vn̄ refrendes in
fantes qui necdū dentes hn̄t. Ingluuioſus a
gula ⁊ voracitate dictus. Inglorioſus qđ ſit ſi
ne gloria ideſt ſine triumphis. Item inglorꝰ
immemor glorie. Informis ingens nō qđ ha
beat formam: ſed qđ vltra formaz magnitudi
nem habeat. Inueteratus eo qđ ſit multi vete
riſq; vſus in malitia. Immanis quia nō bonꝰ
ſed crudelis ⁊ terribilis. Manum enī bonū dici
tur. Unde ⁊ cata antifraſin dij manes minime
boni. Immunis minime munificus vt eſt in p
uerbio veteri. Immunem ciues odere ſui. Item
immunis qui nō facit munia ideſt offitio non
fungitur. Eſt enim omni priuilegio vacuꝰ. In
demnis eo qđ ſine dāno viuat. ⁊ ſine vlla cul
pa atq; periculo. Iners ſine arte ⁊ ob hoc ne
operis quidem vllius. Inermis vel ſine armis
vel ſine viribꝰ. Nam ſemper arma pro viribꝰ
accipiuntur. Ignauꝰ ignarus vie ideſt racōnis
⁊ vite. Ignatus non gnarꝰ ideſt inſciꝰ vel ſine
naribus. Olfeciſſe enim veteres ſciſſe dicebāt
Ignarus autez duo ſignificat vel qui ignorat
vel qui ignoratur. Immemor qui oblitus eſt.
perdit enim memoriā. Inſciꝰ quia ſine ſcientia
eſt. Idiota impitꝰ grecū ē. Impitꝰ ſine picia.
Incōſultꝰ ab eo qđ nō accipiat ꝯſiliū. Itē incon
ſultꝰ q2 ē ſine ꝯſilio ⁊ inſciꝰ reꝝ atz ignarꝰ. In
eptꝰ apto ꝯtrariꝰ ē: q̄ſi inaptꝰ. Inops q̄ ſine t
ra ē. opē enī terrā itelligimꝰ q2 opē fert frudiſi
cādo. Alij inopē intelligūt non ſepultū in hūa
tū: cui nec animā mane hūi ſurrexit tumulus
Ignobil' eo q2 ſit ignotus ⁊ vilis ⁊ obſcuri ge
neris: cuius nec nomen quidē ſcitur. Iroſus q2

ſudore corpꝭ fetido putet. Ignotus ignobilis
vel ex improuiſo veniens. Improuiſus dcͤs eo
ꝙ ſubito ſit. ⁊ nō porro ante viſus. Index ꝓdi
tor ab indicando. Indigena vōtus ꝙ inde geni
tus ſit. i. in eodē loco natus. Impudens eo ꝙ
ab eo pudor ⁊ pudicicia ꝓcul abeſt. Impudi
cus a pudore vōtus. Pudorē em̄ fetorem dicūt.
Inceſtus ꝓpter illicitam ꝯmixtōnē vōtus. q. in
caſtus. ſic qui virginē ſacrā vel affinitatis ſue
ꝓximā ſtuprauerit Internecida ē qui falſū te
ſtamentū fecit. ⁊ ob id hoīem occidit. Inficia
tor negator. ꝙ nō fatetur: ſed ꝯtra veritatem
mendaciū mititur. Impoſtor interceptor ꝓprie
dr. q̊ inter duos de medio tollit̄. Inſidioſus qd̄
inſidiat̄. Nā ꝓprie inſidere ē doloſe aliquē expe
ctare. Vn̄ ⁊ inſidie noīate ſunt. Incincta. i. ſine
cinctu. ꝙ precingi fortiter vterus nō pmittit.
Inueſtis. i. ſine veſte. nondū em̄ hꝫ ſtolā qd̄
ē ſignū maritalis virginitatis. Iſcarra vōtur.
ꝙ cā eſce quēlibet ꝯſectatur. x.
Catholicus vlis. grecū em̄ nomen eſt
Karus grecū nomen ē. ſic ⁊ karitas.
Vn̄ ⁊ eukariſtia ſacrificiū. i. bona grā. xi.
Luculentus ab eo ꝙ ſit lingua clarꝰ.
⁊ ſermone ſplendidꝰ Lector dr a legē
do. i. pcurrendo. Vn̄ ⁊ nauis dr legere
quicq̄d tranſit. Nā legit tranſit preterita: vt
crebris legimꝰ freta ꝯcita terris. Itē lcōr a col
ligendo aīo q̄ legit. q. collector. ſic illud. qui le
gitis flores. Loquax non ē eloquens. Letus a
latitudine. Locuples. q. locis plenꝰ ⁊ poſſeſſi
onū plurimaꝝ poſſeſſor queadmodum docet
tullius de republica in lib. ij. multa q̄ edicōne
ouiū ⁊ boū: qd̄ tunc res erat in pecoribꝫ ⁊ in lo
coꝝ poſſeſſionibꝰ: ex quo pecunioſi ⁊ locuple
tes vōbantur. Liberalis dcūs ab eo ꝙ libenter
donet nec murmuret. Largus longus a linea
dcūs. ꝓpter qd̄ ſit porrectus. Longeuꝰ. q. lon
gi eui ⁊ tpīs Lōgaīs ſiue magnis eo ꝙ nullis
paſſionibꝰ pturbatur. ſꝫ ad vniuerſa ſuſtinē
da patiens ē. Cui ꝯtrarius ē puſillanimis an
guſtus ⁊ in nulla tribulacōe ſubſiſtens. de q̄
ſcribit̄. Puſillanimis vehement̄ inſipiens. Le
uis ob incōſtantiā vagacōis appellat̄. ꝙ leui
motu mentis nunc iſta: nunc illa deſiderat Lu
bricus ab eo ꝙ labit̄. Latens interdū velox vt
Labere nimpha polo ⁊ labere pennis Curſu ei
lapſus celerior ē. Latro inſeſſor ē viaꝝ. a laten
do dcūs. melius āt latro. eſt inquit latero ob
latere inſidiator vie. Laniſta gladiator. i. carni
fex tuſca lingua appellatus a laniēdo. ſ. corpa
Laceſſitor ꝑ tranſlationē dcūs a canibꝫ. vel a
feris q̄ ſolent lacerando ꝓuocare. Lenon ꝯcili
ator ſtupri eo ꝙ mentes miſeroꝝ blandiat. ⁊
deliniendo ſeducat. Libidinoſus ab eo ꝙ facit
quod libet. Libidinoſi ſlm a libero qui puella
rum corpe pingit̄ Luxurioſus q. ſolutus in vo
luptates. vn̄ ⁊ mēbra loco mota luxa dicunt̄
Laſciuꝰ ꝙ ſit luxus. i. ſolutus ⁊ vanꝰ. Limpha
ticus ꝙ aquā timeat. quē greci ydrophobā vo
cant. Limphaticus ꝓprie dr qui vitiū ex aqua
ꝯtrahit. cꝰ vitiū eſt huc atqꝫ illuc currere. ā a
fluore aq̄ ſumpte vitio. Sed poete iā hoc genꝰ
noīs ꝓ furioſis vſurpant. Luridꝰ ꝙ ſit pallidꝰ
a loro dcūs ꝙ hmōi hēat cutē. Leproſus a pru
ritu nimio ipſiꝰ ſcabiei dcūs. vnde ⁊ p. p. ſcri
bi dꝫ. Luſcus ꝙ lucē ex pte ſciat. ſic luſcioſus
q̊ veſpe nihil videt. Luſcos codites dixerūt anti
q̊. vnde ⁊ ciclopas cocli tes legimꝰ dcōs: qui v
nū oculū habuiſſe phibent̄. Lotus. lautus ⁊
mundꝰ Lupa meretrix a rapacitate vōta ꝙ ad
ſe rapiat miſeros ⁊ apprehendat. xij.
Miſericors a ꝯpatiendo aliene miſerie
vōbulū ſortitus eſt. ⁊ hinc appellata
mīa ꝙ miſeꝝ cor faciat dolentis aliēa
miſeria. Non āt occurrit vbiqꝫ hec ethimolo
gia. nā eſt in deo mīa ſine vllo cordis miſeria
Mactꝰ magis auctꝰ glā ⁊ ē nomen tractū a ſa
cris. Quotiens em̄ thus aut vinū ſup victimā
fundebat̄ dicebant. mactꝰ eſt thaurus vino ⁊
thure hoc ē cumulata ē hoſtia ⁊ magis aucta
Munificus dcūs. vel ꝙ alicui munera multa
dat. vel ꝙ munus ſuū. i. officiū qd̄ dꝫ adiplet
ſic ⁊ munifex ꝙ mūera fert. Magnanimis ab
eo ꝙ ſit magni aīmi ⁊ magne vtutis. Cui con̄
rius puſillanimis Magnificus āt a magna fa
ciendo vōbulum traxit. Manſuetꝰ mitis vel do
mitus q̄ſi manu aſſuetus Modeſtus a mō dcͤs
⁊ tempie. nec plus quicq̄ nec minꝰ agens Mi
tis lenis ⁊ manſuetus ⁊ cedēs improbitatibꝰ.
⁊ ad ſuſtinendā iniuriā tacens. q. mutus Mu
tus. ꝙ vox eius non ē ſermo niſi mugitus. vo
calem ei ſpm̄ ꝑ nares. q. mugiens emittit. Me
mor vel qui memoriā tenet. vel q̊ memoria te
net̄. Mgr̄ maior in ſtacōe. nā ſteron grece ſta
tio dr. Miniſter minor in ſtacōe. ſiue ꝙ officiū
debitū manibꝰ exequit̄. Maior minor minimꝰ
a numero monadis ꝙ poſt eū nō ſit alter Ma
ximꝰ ant meritis. ā etate. aut hōre. aut facun
dia. ā virtute. aut oībus magis eximꝰ Modi
cus puus: ſed abuſiue ceteꝝ rōnabilis Mode
ratus a mō. ſ. et tꝑamento. Mediocris ꝙ mo
dicū illi ſufficiat. Miſer proprie eo ꝙ omnem
felicitatem amiſerit. Scd̄m autem ciceronem
ꝓprie mortuus qui in tuſculanis miſeros mor
tuos vocat. ꝓpter qd̄ iā amiſerunt vitam Miſe
rabilis ꝙ ſit miſerie habilis Meſtus naturali
ter triſtis non a caſu. Eſt em̄ a natura mentis
⁊ animi. vnde ⁊ meſtus Mendicus dcūs ꝙ mi
nus hꝫ vnde vitam degat. ſiue quia mos erat

apud antiquos os claudere egenum ⁊ manum
extendere. q. manu dicere Mendax ꝙ mentem
alteri⁹ fallat. Malign⁹ ꝙ malicie votũ vel op⁹
ꝑagit. Malus appellatus a nigro felle qđ gre
ci melan dicũt. vñ ⁊ melancolici appellantur
hoïes qui ab ꝯuersationẽ humanã refugiũt ⁊
amicoꝝ caroꝝ suspecti sũt. Maliciosus deterior
malo. ꝙ frequent̃ malus. A malo ãt peior dr̃.
a bono melior. Melior dcũs ꝙ mollior. nõ du
rus ã ferreus. nã melius. q. mollius. Minax a
facie oculoꝝ qñ furiose ardescunt vt vidẽs am
pli⁹ ptimescat Minator ẽ monitor. ꝫ monitor
dr̃ cũ prenunciat bõ. minator cũ ꝑnunciat ad
uersa. Mulcator eo ꝙ bladis vbis mulceat ad
declinand aĩm. translatio a mulso ⁊ ꝙ acceptũ
linire solet fauces dolentis. ã oppletũ sord ib⁹
stomachũ. Metatores appellant̃ q̃ castra desi
gnãt. a metiendo. f. Lucan⁹. Espios audax veni
at metator in agros Mollis ꝙ vigorẽ sexus eñ
uati corpis dedecoret. q. mulier emolliat̃. Ma
cer ã macie. ⁊ macies a macia eo ꝙ immodera
ta libido macros faciat. Manc⁹ manu ancus
Moribund⁹ morienti similis. sic vitabundus
viuenti similis. Qñ em̃ dicim⁹. moriturus ẽ. ve
re moriturus ẽ. moribũd⁹ ãt nõ vere ꝫ vere silis
morienti ẽ Meretrix dcã eo ꝙ preciũ libidinis
mereat̃. Inde ⁊ meritorie tabne. nã ⁊ milites cũ
stipendia accipiũt meri dicunt̃ Morio a morte
vocatus eo ꝙ nõ vigeat intellcũ. Mulio dictus
a mulis eo ꝙ presidet hijsdem vehiculis. xiiij

Nobilis nõ vilis. cuius ⁊ nomen ⁊ ge⁹
noscitur. Nubilis ad nubendũ habilis.
Nemo ab hoïe tractũ est ⁊ ne hõ. qđ ẽ
ꝑ nullo. Nullus ãt. q. ne vllus. Nichili cõposi
tũ est ex nil ⁊ hilo. Hilũ aũt varro ait signifi
care medullã eius ferule quã greci
vocant. ⁊ sic dici apđ nos nichilũ quõ apud
grecos video. Nequa malo plerĩq distinguũt
aliũ ꝑniciosum. aliũ nugã existimãtes vt ait
monati⁹ Hic adolescens neq̃ nõ malus ⁊ nu
gax ꝑniciosus. Alij ꝯfundunt. q. vtrũq vnũ
idemq signficet. Nequam ꝙ nec quicq̃ sit ⁊ ex eo ꝙ
nichil sit veteres esse dictũ voluerunt. Neut ne
q iste neq ille. q. d. nec vterq. Nephari⁹ non
dignus farre: q̊ ꝑmo cibi gñe vita hoĩm sustẽ
tabat̃. Nephãdus ⁊ nec noĩandus quidẽ Nũ
cius ẽ ⁊ qui nunciat ⁊ qđ nunciat̃. ⁊ angelus
kayaggelia. sed nuncius ipẽ hõ gñe masculi
no. id vero qđ nunciat gñe neutro vt hoc nun
ciũ. ⁊ hec nuncia. Nazareus ⁊ scũs dei. Nazare⁹
olim dicebat̃ qui scãm comã nutriebat. ⁊ nĩl
ꝯtaminatũ cõspiciebat abstinens se a vino.
oĩq sicera q̃ mentẽ ab integra sanitate puer
tit. Nugas ãt hebreũ nomen ẽ. Ita em̃ in ꝓphe
tis ẽ expositũ: vbi dr̃ sophonias. Nugas ꝙ a le
ge recesserit. vt nosse possi⁹ oĩm linguaꝝ matrẽ
eẽ hebraicã. Nugigerul⁹ appellat⁹ ab eo ꝙ sit
garrulus turpis nũci⁹ Negligẽs. q. nec legẽs
Nepos dcũs a gñe quodã scorpionũ. q̃ natos
suos ꝯsumit excepto eo q̃ dorso e⁹ insederit. nã
rursus ipse q̃ seruatus fuerit ꝯsumit pñtem. vñ
hoïes qui bõ ꝑentum ꝑ luxuriã ꝯsumunt nepo
tes dicunt̃. Hinc q nepotatio ꝑ luxuria ponit̃
qua certe queq res ꝯsumunt̃. Niger. q. nubi
ger. ꝙ nõ serenus: sed fusco coopertus est. Vñ
⁊ nubilũ diem tetrũ dicimus. xiiij

Ortodoxus recte glĩe. Orator ab ore vo
tus. a perando noĩatus ⁊ dicendo. nã
orare dicere est. Obaudiens ab aure
eo ꝙ audiat imꝑantem. Hospes ꝙ inferat os
tijs pedes. Ospes facilis aptus ⁊ ostio patens
Vñ ⁊ ospitalis hõ dr̃. Osor inimicus ab odio
dcũs. sic amator ab amore ⁊ ẽ generis oĩs. O
dibilis odio habilis. Obsitus obsessus ⁊ vn
diq insidijs ꝯuallatus. Obscen⁹ impure libi
dinis a vitio obscuro dcũs. Obtunsus hebetior
⁊ obdusior. q. ex oĩ ꝑte tunsus. Obnix⁹ cõtra
nisus ⁊ conabũdus Obnoxius ꝙ obligatus
est nexibus culpe. Oblectator. q. cũ lacte ⁊ fran
de. vt therenti⁹. Nisi me lactasses amantẽ. Vñ
⁊ oblectare dictũ est. Obtrectator malignus:
⁊ qui obstringilando officiẽdoq nõ sinat quẽ
piã ꝓgredi ⁊ augescere. Orbus ꝙ liberos non
hẽat q. oculis amissis. Opifex ꝙ op⁹ faciat a
liqđ. Opilio custos ouiũ. q. ouilio. xv.

Prudens. q. porro vidẽs. ꝑspicax ei est
⁊ incertoꝝ preuidet casus. Patiẽs dcs
a pauendo. pauere em̃ ferire est. pa
tit̃ em̃ ⁊ tolerat. Perfectus cui nihil iã adijci
ꝑt Huic noĩ apđ grãmaticos ꝯpatio nõ adij
citur. ꝙ si dixeris. ille pfectior ẽ: iste pfect⁹ nõ
erit. Pulcer a specie cutis dcũs qđ est rubẽs pel
lis postea transit hoc nomen in gen⁹. Nã pul
critudo hoïs aut in vultu est vt os humerosq
deo similes. aut in capillis vt nãq ipse decorã
cesariẽ. aut ĩ oculis vt letos oculis afflarat ho
nores. aut in candore: vt quale man⁹ addunt
ebori decus. aut in liniamẽtis vt te mlto plus
figurã ⁊ liniamenta hospicijs delecãbant. aut
in ꝓceritate vt turn⁹ vertitur in medijs. ⁊ tota
vertice supra ẽ. Pellex a pelliciẽdo. Perspicax
splendid⁹ eo ꝙ ꝑluceat. Perpetuus perennis.
Perennis ab eo ꝙ sit ꝑpetu⁹ annis. Presul vo
tus. ꝙ preest sollicitudine. Prepositus appel
latus eo ꝙ sit subiectoꝝ ac famulantiũ ordina
tor vel rector. Patroni a patribus dcĩ sunt ꝙ h⁹
modi affectũ clientibus exhibeãt vt. q. pñes illos
regãt. Pedagog⁹ cui pueri assignant̃. grecũ
nomen ẽ. ⁊ ẽ ꝯpositũ ab eo ꝙ pueros agat ⁊
doceat. ⁊ lasciuientẽ refrenet etatẽ Pñs dcũs

ꝙ sit pre sensibꝫ ⁊ coram oculis qui sẽsus sunt
corpis. Prior ꝙ prim⁹ sit in ordine. ⁊ pmus q̃
si premens. Prim⁹. posterior. postrem⁹ Potẽs
ꝛebꝫ late patens. vñ ⁊ ptãs ꝙ patrat illi q̃cꝫ
velita nemo interdudat. nullus obsistere va
leat. Preopim⁹ pre ceteris opibꝫ copiosus Pe
cuniosos tullius primũ eos dcõs refert: q̃ plu
rimã habuissent pecuniã ⁊ pecora. Ita em̃ an
tiqui eos appellabant. Paulatĩ ãt per abusio
nẽ nomen ad aliud deuolutũ est. Peruicax ꝓ
prie dr qui in ꝓposito suo ad victoriã pseuerat
Antiqui em̃ vitiã dicebãt quã nos victoriã. cre
do ꝙ inde dicat̃ herba vicia ⁊ victorialis. Per
nix a pnitendo tractũ ẽ ⁊ in conatibꝫ pseuerã
do. Alij pnicez velocẽ intelligũt pedibꝫ. Nã pni
citas pedũ ẽ vt pnicib⁹ ignea plantis. sic cele
ritas pennaꝝ ẽ vt celeriqꝫ fuga sub sidera lap
se. Piger. q. pedib⁹ eger. Est eĩ tardus ad ince
dend. qd nomen per vsũ transijt ad aĩm. Per
nox puigilans nocte pseuerãs. Pertinax im
pudent̃ tenens. q. ꝑtinens. Petulans nunc
quidẽ ꝓ audace ⁊ improbo ponit̃. olĩ aũt acer
bi flagitatores ⁊ ꝓprie argentarioꝝ coactoꝝ
pueri ꝙ precia reꝝ crebri⁹ ⁊ aspꝫti⁹ exigebãt.
a petendo petulantes vocati sũt. Procax ꝓprie idẽ
qd petax. Nã pcare ẽ petere. vñ ⁊ nuptiaꝝ peti
tores proci dñr. Prodigus sũptuosus atqꝫ ↄsũp
tor. q̃ oia porro aita. q. ꝓcit. Profug⁹ ꝓprie dr
qui ꝓcul a sedib⁹ suis vagat̃. q. porro fugatus
Peregrinus longe a p̃ria ꝓ situs sic alienigẽa
Proiect⁹. q. longe ⁊ ꝓcul iact⁹. sicut ⁊ ꝓ duxit
q. porro illũ duxit ⁊ ꝓ uocauit. q. porro illũ võ
uit Proiectus. q. porro eiect⁹ ac ꝓiectatus. vñ
⁊ ꝓiectaqꝫ saxa pamachi ⁊ porro iactata Pro
scriptus e⁹ tõ palã ⁊ apte describunt̃ bonĩs sic
ci agglomerant̃. Prescriptus ordinẽ sigficat.
sic ⁊ prescriptiones apud iuris ↄsultos. Pro
cinct⁹ expeditus ⁊ armatus vñ ⁊ in ꝓcinctu ⁊
cũ belli cã arma sumebãt. Precinct⁹ eo ꝙ ante
se ponat aliq̃d quo precingit̃. Vñ ⁊ de dño di
ctũ ẽ. Precinct⁹ est linteo. ⁊ lauit pedes disci
puloꝝ suoꝝ. Predo ẽ qui populãdo alienã in
uadit ꝓuinciã. Predo ab abigendo p̃das dic
tus. ⁊ predo qui predã hꝫ. Predator est cui de
preda debet̃ aliq̃d. Plagiator apoto plagio
⁊ obliquo ꝙ nõ certa via gradiat̃. sed pellici
endo dolis. Pirate sũt p̃dones maritimi ab in
cendio nauiũ transeuntiũ q̃s capiebant dicti
Nã piron ignis ẽ. Pugillator q̃ de manu i ma
nũ nummoꝝ aliq̃d sb̃trahit. Peculator ꝓ eo
ꝙ sit pecunie publice defraudator Proditor ꝓ
eo ꝙ detegit. Item ꝓditor pditor vt vmi⁹ ob irã
ꝓdimur Perfid⁹ ꝙ fraudulentus ẽ ⁊ sine fide
q. p dens fidẽ. Periurus. ꝙ ꝑpere iurat ⁊ male
iurat. Periurus ãt in verbo. r. non hꝫ. Nã peie

ro ⁊ deiero dicim⁹ Preuaricator male fidei ad
uocat⁹. ⁊ qui vel in accusando nocitura. vel in
defendẽdo ꝓfutura pretereat. aut inutiliter du
bieqꝫ ponat mercedis grã licet corruptus Cice
ro Quid em̃ tam prauaꝝ ⁊ valide vaꝝ Pellax
dolosus ⁊ fallax. a pelle ⁊ vultu. Foris ei vt fal
lat arridet. sed neq̃ciã intus gerit Prophan⁹
q. porro a phano. Sacris em̃ illi nõ licet inter
eẽ. Pricida ꝓprie dr interfector pentis ꝙ uis q̃
dã veteres hunc parenticidã dixerint q̃ hoiem
occiderat. qm̃ parricidiũ ⁊ homicidiũ quociũ
qꝫ intelligi possit cũ sint hoies hoibus pares.
Persecutor nõ sp ꝓ malo intelligit̃. vñ psecu
tor pfecte secutus. Publican⁹ est q̃ vectigalia
publica exigit. vel q̃ p publica negocia secuti
lucra sectat̃. vñ ⁊ cognoiatus ẽ. Pelõr a pelice
⁊ meretrice võtus. q. pelicator qd nomẽ apud
antiq̃s tm̃ flagiciosũ sigficabat. postea tñsijt
hoc nomẽ i appellationẽ oim iniquoꝝ. Pelõr
item a pectoris caterua cognoiatus ꝓ eo ꝙ im
bi occulta delictoꝝ ↄdunt̃ Prostitute meretri
ces a ꝓsidendo in meritoriis vel in fornicibꝫ Pe
lex apd grecos ꝓprie dr a latinis ↄcuba vel ↄcu
bina. dcã ãt a fallacia id ẽ versucia sub delesi
tate vel mendacio. Procuru⁹ q. p longũ curu⁹
Pauid⁹ ẽ quẽ vexat trepidatio mentis. hꝫ em̃
cordis pulsationẽ. cordis motũ. nã pauẽ ferirẽ
ẽ. vnde ⁊ pauimentũ. Petre ãt ⁊ rupes a duri
cia saxoꝝ noiatur Pusillais a pusillo aĩo Pe
tulc⁹ dcũs ab appetendo. vñ etiã ⁊ meretrices
petulcas võmus. Pisinn⁹. ꝓductus. pellican⁹
vir scũs solitudini dedit⁹. xvi

Questor a q̃rendo dcũs. q. q̃sitor. Quer
tuosus q̃rimoniosus Querul⁹ ꝙ q̃relã
infert Quietus ꝙ sit ipse sibi aio secu
tus neminẽ tangens. xvii

Religiosos ait cicero a relegẽdo appella
tos qui retractãt ⁊. q. relegũt ea q̃ ad
cultũ diuinũ ꝑtineãt. Hij sunt dcĩ reli
giosi ex relegẽdo tanq̃ ex eligẽdo diligẽtes ex
intelligẽdo intelligentes. Rõcinator dcũs vir
magn⁹. ꝙ de oibus rebꝫ q̃s eẽ mirabiles ↄstat
possit reddere rõem. Retractator repetitor. nã r̃
tractare ẽ repetere qd omiseãs. Resipiscens eo
ꝙ mentẽ. q. p⁹ insaniã recipiat. ã ꝙ resapit q̃
sape desierat Castigat em̃ seipsũ demẽtie ⁊ cõ
firẽ aĩm suũ ad recti⁹ viuend: cauẽs ne iteꝝ cor
ruat. Repentin⁹ a repẽte Repente ãt ⁊ adũbiũ
⁊ nomen p̃t eẽ. Robust⁹ fortis. valid⁹ a forti
tudine robore arboris appellat⁹ Rapid⁹ velox
pedib⁹ Raptor eo ꝙ corruptor. Inde ⁊ rapta eo
ꝙ corrup̃ ẽ. Re⁹ a re de q̃ obnoxi⁹ est. ⁊ reat⁹ a
reo ẽ nuncupat⁹ Re⁹ maiestatis p̃mũ dcũs q̃
adũsus rempublicã aliq̃d egisset. ã quicũqꝫ
hostib⁹ ↄsẽsisset. Dcũs aũt reus maiestatis ꝙ

maius eſt ledere patriam ꝙ̃ ciuem vnum. Po
ſtea aũt a hĳ rei maieſtatis dcĩ ſũt: qui aduer
ſus maieſtatẽ principis egiſſe viderent̃. vel q̃
leges inutiles reipublice detulerãt. vel vtiles ab
rogauerant. Rixoſus a rictu canino dcũs. Sp
em̃ ad ꝯtradicendũ paratus ẽ. et iurgio delectatur.
et puocat ꝯtendentẽ. Ruſticus dcũs ꝙ rus ope
ratur. i. terram. xviij

SApiens dcũs a ſapore ꝙ ſicut guſtus ap
tus ẽ ad diſcretionẽ ſaporis ciboꝝ: ſic
ſapiens ad dinoſcentiã reꝝ atq̃ cãꝝ.
qd vnũqdq̃ dinoſcat. atq̃ ſenſu veritatẽ diſ
cernat. Cui ꝯtrarius ẽ inſipiẽs ꝙ ſit ſine ſapo
re. nec alicuius diſcretionis vel ſẽſus. Studioſus q̃
ſi ſtudĳs curioſus. Scũs a veteri ꝯſuetudine ap
pellatus eo ꝙ hĩ q̃ purificari volebãt ſangne
hoſtie tangebant. et ex hoc ſcĩ nomẽ acceperũt
Siccus. q. ſine corrupcõe. cui ꝯtrarius ẽ inſin
cerus. viciatus. corruptus. Supmus ſũmus ab
eo ꝙ ſupemineat. Vñ et ſupme ptes dicimus
Suauis ſublimus ab altitudine vocatus honoris
nã ꝓprie ſublime dr qd in alto ẽ vt ſublimeq̃
ferens ad ſiderã celi. Specioſus a ſpẽ vel aſpectu
ſicut formoſus a forma. Sollers ꝙ ſit ſollicitus in ã
te et vtilis. Sollers. n. apd antiq̃s dicebat̃: qui
erat oĩ bõ arte inſtructus Therentius Adoleſcentẽ
ſollertẽ dabo. Supſticioſos ait cicero appella
tos q̃ totos dies pcabant̃ et immolabãt: vt ſi
bi ſui liberi ſupſtites eẽnt. Sollicitus q. ſollers
et citus atq̃ inreq̃etus Sedulus familiare verbũ
therentĳ: hoc ẽ ſine dolo. Alias aſſiduus Soda
les dñr q̃ ad ſimbolũ ꝯuenire ꝯſueuerũt. q. ſuadẽ
tes. Ipſi et ſocĳ dñr ꝓpter piculi et opis ſocieta
tẽ. q. in vna caliga. et vno veſtigio manentes.
Stultus hebetior corde. ſic quidã ait. Ego meipſũ
ſtultũ eẽ exiſtimo: fatuũ eẽ nõ opinor. i. obtũ
ſis quidẽ ſenſibus non tñ nullis Stultus eſt q̃ p
ſtuporẽ nõ mouet̃ iniuria. ſeuiciã em̃ perfert.
nec vltus ẽ. nec ignominia ꝯmouet̃ ad dolorẽ
Segnis. i. ſine igne ingenio carens. Se aũt ſine
ſignificat. vt ſedulus ſine dolo. Securus. q. ſine
cura. i. frigidus p qd inutiles accipimus Stupidus
ſepius ſtupens Superbus dcũs ꝙ vult ſupuide
ri ꝙ̃ eſt. Qui. n. vult ſupgredi qd ẽ ſupbus ẽ.
Suſurro de ſono locucõis appellatus ꝙ nõ in
facie alicuius: ſꝫ in ore loquit̃ de altero detrahendo
Sedicioſus q̃ diſſenſionẽ aĩoꝝ facit et diſcordi
as gignit: quã greci diaſtaſin dicũt. Seuerus
q. ſatis verus. tenet. n. ſine pietate iuſticiã. Si
mulator dr a ſimulacro. Geſtat em̃ ſilitudinẽ
eius qd nõ ẽ ipſe. Suaſor decipiens. i. in ſuã ſor
tem trahens. Scrupuloſus aĩ minuti et aſperi.
Scrupo. n. ẽ arena durior. Sacrilegus dr ab eo
ꝙ ſacra legit. i. furat̃. Sicarius vocatur q̃ ad perpe
trandũ ſcelus telis armatus ẽ. ſica em̃ gladius ẽ

a ſecando vocatus. Seuus ſimiſter atq̃ puerſus
i. a puerſitate. Eſt em̃ peſſimi et crudelis aĩmi
Scenicus qui in theatro agit. Theatri. n. ſcena ẽ
Scorta q̃ a grecis ſcite vocabant̃: quo defricant̃
pelles quibus corruptela ſit. Spurcus ꝙ ſit impu
rus. Sceleroſus ſceleribus plenus. vt lapidoſus
locus et arenoſus. Plus ẽ aũt ſceleroſus ꝙ̃ ſcele
ratus. Sator ſeiator vel pr̃ a ſemine. Scurra q̃
ſectari ſolet quempiã cibi grã. A ſequendo ḡ
inde ſcurras ꝯſtat appellatos. i. aſſecla. a ſeq̃n
do. Satelles ꝙ adhereat alteri. ſiue a lateris cu
ſtodia. Suffectus in loco alterius ſuppoſitus. q. ſuf
fractus Vnde et ꝯſulem ſuffectũ dicimus eũ qui ꝓ
alio ſubſtituit̃. Secũdus ꝙ ſecus pedes et trac
tus ẽ ſermo a ſequentibus ſeruis pediſſequis.
Vñ et ſecunda fortuna dr ꝙ ſcḋm nos eſt. i. ꝓpe
nos. Inde et res ſecunde. i. pſpe. Secunde aũt a
ſequendo ſunt dcẽ. Stipulator ꝓmiſſor. Stipu
lari em̃ ꝓmittere ẽ. ex verbis iuriſperitorũ. Sa
nus a ſangne. ꝙ ſine pallore ẽ. Soſpes ſubtil̃
ab extenuatione dcũs. Sequeſter dr q̃ certan
tibus medius interuenit. q̃ apud grecos ome
ſus dr. apud quẽ pignora deponi ſolent. Qd
vocabulum ab obſequendo factũm eſt. qd eius
qui electus ſit vtraq̃ ps fidem ſequat̃. Seſſil̃
qd nõ videtur ſtare: ſed ſedere Surdus a ſordi
bus humoris aure ꝯceptis et q̃uis multis caſi
bus accedat: nomen tñ eger ex predicto vicõ
retinet Siccus ꝙ ſit exſiccatus ſiue p antifraſin
ꝙ ſit ſine ſucco. Sepultus dcs eo ꝙ ſit ſine pal
pitacõne vel ſine pulſu. i. ſine motu. Sagio ab
exigendo dictus. Sutor a ſuendis pellibus noĩa
tur. Subulcus porcoꝝ paſtor ſicut bubulcus a cu
ra boum. xix.

TVtor qui pupillũ tuetur. hoc ẽ intue
tur. de quo in cõſuetudine vulgari dr.
Quid me mones. Et tutorẽ et pedago
gũ olim obrui. Teſtes dcĩ ꝙ teſtamento ad
hiberi ſolent ſicut ſignatores ꝙ teſtamentũ ſig
nent. Tetricus mons in ſanmis aſprimus. Vñ
et triſtes hoĩes tetricos dicimus Taciturnus in ta
cendo diuturnus Trutinator examiator ex iudicĳ
libra ppendens. tecta tranſlacõne. a trutina q̃
eſt gemina pondeꝝ lancis. Triſtis tenax nũ
mi cupidior ꝙ teneat. Interdũ et ptinax. Tru
culentus. toruus. terribilis eo ꝙ ſit toruo vul
tu et turbulento aſpectu vt torua leena et cerni
mus aſtantes ne quiq̃ lumine toruo. Turbi
dus terribilis. Tetre ab obſcura tenebroſaq̃
vita. Teterrimus profecto nimium. Tetrum e
nim veteres profecto dixerunt. vt ennius. Te
troſq̃ elephantes. Terribilis. quia timorem
habet et timet. Tergiuerſator ꝙ animũ qua
ſi tergum vertat huc et illuc. nec facile qualis
ſit intelligitur. Temulentus a temeto id eſt

vino dictus. Timidus ꝙ timeat diu ⁊ a sang
uine. nã timor ſanguinẽ gelat qui coactꝰ gig
nit timorẽ. Turpis ꝙ ſit informis ⁊ torpeat. xi

Vir a virtute. Vtilis ab vtendo bene ſu
a. vel ꝙ bene quid vti poſſit. ſic docilis
ꝙ doceri poſſit Verus a veritate. hĩc
⁊ verax. Maior eſt veritas q̃ verus qr nõ eſt ve
ritas a vero: ſed verus a veritate deſcendit Veri
dicus. qr verũ dicit. ⁊ veritatis aſſertor eſt Ve
recundus. qr verũ factũ erubeſcit. Viridis vi ⁊
ſucco plenꝰ Venuſtus pulcer. a venis ⁊ ſang̃
ne. Viuens ⁊ viuus. Variꝰ. q. non vniꝰ vie.
ſed incerte mixteq; ſm̃e. Verſutus eo ꝙ eius
mens in quolibet actu ad quãlibet fraudẽ fa
cile vertit̃. vnde ⁊ verſutia dr̃ ꝯtorta ſñia. Plau
tus. Verſutior ẽ q̃ rota figularis. Vilis a vil
la. nullius em̃ vrbanitatis ẽ. Verſipellis eo ꝙ
in diuerſa vultũ ⁊ mentẽ vertat. Inde ⁊ verſu
tus ⁊ callidꝰ Violentus. qr vim infert Vecors
mali cordis ⁊ male ꝯſcĩe. Vagus. q. ſine via.
Vanꝰ a venere ethimologiã trahit. Item va
nus inanis falſus eo ꝙ ſine memoria euaneſ
cat Veſanus porro ſanꝰ Vinolentus q̃ ⁊ ſatis
bibit ⁊ difficile inebriat̃. Vexatus ⁊ portatus
ab eo ꝙ eſt veho vexo vecto vt vexaſſe ſit ⁊ por
taſſe Veneficus eo ꝙ venenũ mortis cã pauit
aut preſtitit: ã vẽdidit. Vector. q. vehitor. Eſt
ãt vector ⁊ qui vehit ⁊ q̃ vehit̃. Venator. q. ve
nabulator. a venacõne. ſ. qua beſtias premit.
Quatuor ãt ſunt venatorũ officia veſtigatores
indagatores. alatores ⁊ preſſores.

¶ Incipiunt capitula libri. xi.

¶ De hoĩe ⁊ ptibus eius. i. De etatibꝰ hoĩs ij.
De portentis. iij. De transformatis. iiij.

¶ Incipit liber. xi. de hoĩe ⁊ ptibus eius.

i

Natura dicta eſt ab eo ꝙ
naſci aliq̃d faciat. Gig
nendi em̃ ⁊ faciendi po
tens ẽ. Hanc quidã deũ
eſſe dixerũt. a quo oĩa
creata ſũt ⁊ exiſtũt. Ge
nus a gignendo dcĩm.
cui deriuatum nomen a terra ex q̃ oĩa gignunt̃
Ge em̃ grece terra dr̃. Vita dcã ꝓpter vigorẽ. ł
ꝙ vim teneat naſcendi atq; creſcendi. Vñ ⁊ ar
bores vitam hr̃e dicunt̃. qr gignunt̃ ⁊ creſcũt
Homo dcũs qr ex humo factus ẽ. ſic dr̃ in geñ. Et
creauit deus hoĩem de limo terre Abuſiue aũt
ꝓnunciat̃ ex vtraq; ſbã totus hõ. ⁊ ex ſocieta
te corpis ⁊ aĩe. Nã ꝓprie hõ ab humo. Greci ve
ro hoĩem antropũ appellauerũt; eo ꝙ ſurſum

ſpectet ſubleuatus ab humo ad ꝯtemplacõem
artificis ſui. Qd ouidius poeta deſignat cũ dc
Pronaq; cũ ſpectent animalia cetera terrã. os
homĩ ſublime dedit celũq; videre. Juſſit ⁊ erec
tos ad ſidera tollere vultus. Qui ido erectus ce
lum aſpicit vt deum q̃rat. nõ vt terrã intendat
veluti pecora q̃ natura ꝓna ⁊ ventri obediẽtia
finxit. Duplex eſt ãt hõ interior ⁊ exterior Inte
rior hõ aĩa. exterior hõ corpus Aĩa ãt a ventis
nomen accepit eo ꝙ ventus ſit. Vnde ⁊ ventus
grece aĩos dr̃ ꝙ ore trahentes aerem viuere vi
deamur: ſed aptiſſime falſũ ẽ. qr multo priꝰ gi
gnit̃ aĩa q̃ ꝯcipi aer ore poſſit qr iã in genitri
cis vtero viuit. Nõ eſt g̃ aer aĩa. qd quidã pu
tauerũt quidã. qui nõ potuerũt incorpeam eꝰ
cogitare naturã Spm̃ idem eẽ qd aĩam euãge
liſta ꝓnunciat. d. Ptãtem hẽo ponendi aĩam
meã. ⁊ rurſus ptãtem habeo ſumendi eã. De
hac q̃ ipſa dn̄i aĩa paſſionis tpe memoratꝰ
euangeliſta ita ꝓtulit. d. Et inclinato capite e
miſit ſpm̃. Quid eſt. n. emittere ſpm̃: niſi ꝙ aĩ
mã ponere. ſed aĩa dcã ꝓpter qd viuit. Sp̃s ãt
vel ꝓ ſpeciali nã. vel ꝓ eo ꝙ ſpiret in corpe. Itẽ
aĩm idem eſſe qd animã. ſed aĩa vite ẽ. animꝰ
ꝯſilij Vnde dicunt pħi etiã ſine aĩo vitam ma
nere. ⁊ ſine mente animã durare. vnde ⁊ amẽ
tes. nã mentẽ vocari volunt vt ſciat. aĩm vt ve
lit. Mens ãt vocata ꝙ emineat in aĩa. ł ꝙ me
minit in aĩa. Vnde ⁊ immemores amentes. q̃
ꝓpter nõ aĩa ſed qd excellit in aĩa mens voca
tur tanq̃ caput eꝰ vel oculus. Vnde ⁊ ipſe hõ
ſm̃ mentem imago dei dr̃. Ita ãt hec oĩa adiun
cta ſunt aĩe vt vna res ſit. Pro efficientijs em̃
cãrũm diuerſa noĩa ſortita eſt aĩa. Nã ⁊ me
moria mens ẽ. vnde ⁊ immemores amẽtes. dũ
g̃ viuificat corpus aĩa eſt. dum ſcit mens eſt
dũ vult animꝰ eſt, dum recolit memoria eſt.
dum rectũ iudicat rõ eſt. dum ſpiãt ſpũs eſt
dum aliquid ſentit ſenſus eſt. Nã inde animꝰ
ſenſus dr̃ ꝓ hijs que ſentit. vnde ⁊ ſñia nomẽ
accepit. Corpus dictum ꝓ eo ꝙ corruptũ pit.
Solubile em̃ atq; mortale eſt. ⁊ aliqñ ſoluen
dum. Caro ãt a creando eſt appellata. Cremẽ
tum enim ſemen eſt maſculi. vnde animalium
⁊ hoĩm corpora ꝯcipiuntur. Hinc ⁊ parentes cre
atores vocantur. Caro ãt ex q̃tuor elementis
compacta eſt. nã terra in carne eſt. aer in ali
tu. humor in ſanguine. ignis in calore vitali.
Hñt enim in nobis elemẽta ſuã queq; ptem.
quibus quid debetur cõpage reſoluta. Caro
ãt ⁊ corpus diuerſa ſignificant. In carne ſẽp
corpus eſt. non ſemp in corpore caro. nã caro
ẽ que viuit idẽ ⁊ corpꝰ Corpus qd non viuit ⁊
non caro. Nã corpus dr̃ aut qd poſt vita; mor
tuũ eſt. aut ſine vita eſt ꝯditum. Interdum ⁊

cũm vita corpus ⁊ nõ caro. vt herba ⁊ lignũ
Senſus corpis quinq; ſunt. viſus. audit9. odo
ratus. guſtus ⁊ tactus Ex quibus duo aperiũ
tur ⁊ clauduntur ſp. duo patentes ſunt. Sen
ſus dcĩ. ꝙ p eos aĩma ſubtiliſſime totũ corp9
agitat vigore ſentiendi. Vnde ⁊ pñtia nuncu
pant̃ ꝙ ſint pre ſenſibus ⁊ pre oculis. que pre
ſto ſunt oculis. Viſus eſt qui a phis humor
vitreus appellatur. Viſum aũt fieri quidã aſ
ſeuerant aut externa etherea luce. aut inter
no ſpũ lucido p tenues venas a cerebro venie̅
tes. atq; penetratis tunicis in aerem exeũtes
⁊ tunc ꝯmixtione ſimilis materie viſũ dantes
Viſus dcĩs ꝙ viuacior ſit ceteris ſenſib9 ac p̃
ſtantior ſiue velocior. amplius vigeat quantũ
memoria inter cetera mentis officia. Vicinior
eſt enĩ cerebro vnde oĩa manãt. ex quo fit vt e
a que ad alios ptinent ſenſus videre dicam9.
veluti cũ dicim9 Vide quõ ſonat. vide quõ ſa
pit. ſic ⁊ cetera. Auditus appellatus ꝙ voces
hauriat. hoc eſt aere verberato ſonos ſuſcipi
at. Odoratus. q. aeris odore attractus. Tacto
enĩ aere ſentit̃. ſic ⁊ olfactus ꝙ odorib9 afficia
tur. Guſtus a gutture dcũs. Tactus eo ꝙ per
tractet ⁊ tangat. ⁊ p oĩa membra vigore̅ ſen
ſus aſpgat. Nã tactu probamus quicquid ce
teris ſenſibus iudicare nõ poſſumus. duo aũt
tactus genera ſunt. nã aut extrinſecus venit
qd feriat. aut intus in ipõ corpore oritur. Vni
cuiq; aũt ſenſui ꝓpria natura data eſt. Nã qd
videndum eſt oculis capitur. quod audiend
auribus. mollia ⁊ dura tactu eſtimantur. ſa
por guſtu. odor naribus ducitur Prima pars
corpis caput. datumq; illi hoc nomen eo ꝙ ſe̅
ſus omnes ⁊ nerui inde initium capiant. atq;
ex eo omnis vigendi cauſa oriatur. Ibi enim
omnes ſenſus apparent. Vnde ipſi9 anime q̄
conſulit corpori: quodammodo pſonã gerit.
Vertex eſt ea ps qua capilli capitis colligun
tur ⁊ in qua ceſaries vertitur. vnde ⁊ nuncupa
tur. Caluaria ab oſſibus caluis dcã. p defecti
onem ⁊ neutraliter ꝓnunciatur. Occipitium
capitis ps poſterior quaſi contra capitiũ. vel
ꝙ ſit capitis retrorſum. Capilli vocati quaſi ca
pitis pili facti vt ⁊ decorem preſtent ⁊ cerebrũ
aduerſus frigus muniãt atq; a ſole defendãt
Pili aũt dicti a pelle qua ꝑdeunt. ſicut ⁊ pilum
dr a pila vbi pigmentũ ꝯtunditur. Ceſaries
a cedendo vocata. ideoq; tantum viroꝝ eſt. Vi
rum enim tonſum eſſe decet. mulierem non de
cet. Come ſunt ꝓprie non ceſi capilli. ⁊ eſt gre
cus ſermo. Nã comas greci connos a ſecando
nominãt. vnde ⁊ cirin tondere dicunt. Vnde ⁊
cirri vocantur. quod etiã idem greci mallone̅
vocant. Crines ꝓprie mulierum ſunt. Dicti au
tem crines eo ꝙ vittis diſcriminantur. Vñ ⁊ diſ
criminalia dicunt̃ a quib9 diuiſi religant̃. Ti
pora ſunt q̄ caluarie dextra leuaq; ſubiacent.
Que ideo ſic nuncupant̃. ꝙ mouentur. ipſaq;
mobilitate. q. tempora quibuſdã interuallis
mutantur. Facies dicta ab effigie. ibi eſt enĩ
facta tota figura hoĩs ⁊ vniuſcuiuſq; perſone
cognitio. Vultus vero dcũs eo ꝙ p eum volũ
tas oñditur animi. ſcḋm voluntatem enĩ in va
os motus mutatur vnde ⁊ differunt ſibi vtra
q;. nã facies ſimpliciter accipitur de vniuſcuiu9
q; naturali aſpectu. Vultus aũt animoꝝ quali
tates ſignificat. Frons ab oculoꝝ foraminib9
noĩata e̅. hec imago quedã animi mentis mo
tum ſpẽ ſua exp̃mit dum vel leta vel triſtis eſt.
Oculi vocati. ſiue ꝙ eos cilioꝝ tegmina occul
tant: ne qua incidentis iniurie offenſiõe ledã
tur. ſiue ꝙ lumen occultum hñt id eſt ſecretũ
vel intus poſitu3. Hij inter omnes ſenſus vici
niores anime exiſtunt. In oculis ei omne me̅
tis iudicium eſt. vnde ⁊ animi pturbatio vel
hilaritas in oculis apparet. Oculi aũt idem ⁊ lu
mina. Et dicta lumina ꝙ ex eis lumen manat
vel ꝙ ex initio ſui clauſam teneant lucem. aut
extrinſecus acceptam viſui preponendo refun
dãt. Pupilla eſt medius punct9 oculi in quo
vis eſt videñdi. vbi ꝙ pue imagines nobis vi
dentur: ꝓpterea pupille appellantur. Hãc ple
riq; pupillam vocant. vocat̃ aũt pupilla ꝙ ſit
pura atq; impolluta vt ſunt puelle. Phiſici di
cũt eaſde̅ pupillas quas videm9 in oculis mo
rituros ante triduũ non hr̃e. quib9 non viſis
certa eſt deſperatio. Circul9 vero quo a pupil
la ptes albe oculi ſepantur diſcreta nigredine
corona dr. ꝙ rotunditate ſui ornet ambitum
pupille Vuolucs aũt quidã appellant ipſos
vertices oculoꝝ ex ſimilitudine vuolicoꝝ Pal
pebre ſunt ſinus oculoꝝ. a palpitatione dicte
ꝙ ſp mouentur. Concurrunt ei inuice̅ vt aſſi
duo motu reficiant obtutũ. Munite ſunt aũt
vallo capilloꝝ vt ⁊ aptis oculis ſi quid incide
rit repellatur. ⁊ ſomno ꝯniuentibus tanq̄ in
uoluti quieſcant latentes. In ſummitate aute̅
palpebraꝝ locis q̄b9 ſe vtraq; clauſa ꝯtingũt
extant admoti ordine ſeruato capilli tutelam
oculis miniſtrantes ne irruente ſorde facile in
iurias excipiant. ⁊ ex eo noceant̃ vt puluis
vel cuiuſq̄ craſſioris materie arceant ꝯtractũ
aut ipſum q̄ aerem ꝯcidendo mitificent quod
tenuem atq; ſerenũ faciant viſum. Lacrimas
quidã a laceratione mentis putant dcãs alij
exiſtimant ideo ꝙ greci darſiria vocãt. Cilia
ſunt tegmina quib9 coopiunt̃ oculi ⁊ dcã cili
a ꝙ celent oculos. tegantq; tuta cuſtodia. Su
percilia dicta. quia ſuperpoſita ſunt cilijs. que

idcirco pilis veſtita ſunt: vt oculis munimēta
pretendant ⁊ ſudorem a capite defluentē depel
lant. Inter cilium vero eſt mediū illud inter
ſupcilia qđ ſine pilis eſt. Gene ſūt inferiores
oculoꝝ ptes vnde barbe inchoāt. Nā grece ge
nos barbe. Hinc ⁊ gene ꝙ inde incipiāt gigni
barbe. Male ſunt eminentes ſub oculis ptes.
ad ꝓtectionē eoꝝ ſuppoſite. Vocate aūt male
ſiue ꝙ infra oculos ꝓmineant in rotunditatē
que greci mala appellant. ſiue ꝙ ſint ſup ma
xillas. Maxille p diminutionē a malis. ſic pa
xillos a palo. taxillus a talo. Mandibule ſūt
maxillaꝝ ptes. ex q̄bꝰ ⁊ nomen factum. Bar
bā veteres vocauerūt ꝙ viroꝝ ſit. nō mulieꝝ.
Aurium inde dictū nomen a vocibꝰ hauriēdis
vnde ⁊ virgilius. voceq; hijs auribꝰ hauſi.
aut ꝙ vocem ipſam greci audenliden vocāt ab
auditu. Per immutationē eñ littere aures. q.
audes nuncupate ſunt. Vox eñ repcuſſa per
anfractus eaꝝ ſonū facit quo ſenſū excipiāt
audiendi. Pinnula ſumma ps auris ab acu
mine dcā. Pinnum eī antiqui acutū dicebāt
vnde ⁊ bipennis ⁊ pīna. Nares idcirco noīan
tur. ꝙ p eas vel odor vel ſpūs nare nō deſinit.
ꝙ nos odore admonētvt norimus aliquid ⁊
ſciamus. Vnde hec ꝯtra inſcij ac rudes ignari
dicunť. Olfeciſſe eñ veteres ſciſſe dicebāt The
rentius. Ac nō notis ex menſibus prius olfe
ciſſent q̄ꝫ ille quicq̄ ceperit. Narium recta ps
ꝓpter qđ equaliter ſit in longitudine ⁊ rotun
ditate porrecta Columna vocať extremitas eiꝰ
pirula a formula pomi piri Que vero dextra le
uaq; ſunt. pinnule ab alaꝝ ſimilitudīe. medi
um aūt interfinium. Os dictum ꝙ p ipſum q̄
ſi p oſtiū ⁊ cibos intus mittimus. ⁊ ſpm̄ foris
ꝓijcimus. vel ꝙ ibi ingrediunť cibi. inde egre
diunť ſermones. Labia a lambendo noīata.
qđ autem ſupius eſt labiū dicimus. qđ infe
ius eo ꝙ groſſius ſit labꝝ. Alij virorum labra.
mulierū labia dicunt. Lingue a lingendo ci
bum putat varro nomen impoſitū Alij ꝙ per
articulos ſonos verba ligat. ſicut eñ plectrū
cordis: ita lingua illiditur dentibꝰ ⁊ vocalē ef
ficit ſonū. Dentes greci odontes vocant. ⁊ inde
in latinum nomē trahere videtur. Hoꝝ primi
preciſores dicunť. ꝙ omne qđ accipitur: ipſi
prius incidunt. Sequētes canini vocanť. quo
rum duo in dextra maxilla ⁊ duo ī ſiniſtra ſūt
Et dicti canini. ꝙ ad ſimilitudinem caninoꝝ
exiſtunt. ⁊ canis ex ipſis oſſa frangit. ſicut ⁊
homo. ⁊ ꝙ non pn̄t priores precidere. illis tra
dunt vt ꝯfringant. Hos vulgus pro longitu
dine ⁊ rotunditate colomellos vocant Vltimi
ſunt molares qui ꝯciſa a prioribus atq; ꝯfra
cta ſubigunt ⁊ molunt atq; immaſſant. vnde

⁊ molares vocati ſunt. Dentium aut numerū
diſcernit qualitas ſexus. Nā in viris plures. ī
feminis pauciores exiſtunt. Gingiue a gignē
dis dentibus noīate. Facte aūt ſunt etiā ad de
corem dentium: ne nudi horrori potius q̄ꝫ orna
mento exiſterent Palatū nr̄m ſicut celum ſur
ſum eſt poſitū. ⁊ inde palatū a polo p deriuati
onē: ſed ⁊ greci ſimiliter palatū vranon appel
lant eo ꝙ p ſui ꝯcauitate celi ſimilitudinē ha
beant. Fauces a fundendis vocibus noīate vel
ꝙ p eas famur voces. Arterie vocate ſiue ꝙ p
eas a pulmone aer hoc eſt ſpūs fertur. ſeu ꝙ
artis ⁊ anguſtis meatibꝰ ſpm̄ vitalē retineāt
vnde vocis ſonos emittunt: qui ſoni vno mō
ſonarent. niſi lingue motꝰ diſtantias vocis
efficeret. Toles gallica lingua dicunť: quas
vulgo p diminutionē toxillas vocant. que in
faucibus turgeſcere ſolent. Mentū dictum ꝙ
inde mandibule oriant. vel ꝙ ibi iungantur.
Gurgulio a gutture nomen trahit. cuius me
atus ad os ⁊ nares ptendit: hūs viam qua
vox ad linguā tranſmittitur vt poſſit vba col
lidere. Vnde ⁊ garrire dicimꝰ. Rumen ꝓximū
gurgulioni quo cibꝰ ⁊ potio deuorať. Hinc be
ſtie que cibos reuocāt ac remandūt ruminare
dicunt. Sublinguium operculum gurgulionis
quaſi pua lingua ꝙ foramen lingue recludit ⁊
operitur. Collum dcm̄ ꝙ ſit rigidum ⁊ rotun
dum vt colūna: baiulans caput ⁊ ſuſtentās
quaſi capitoliū. cuius anterior ps gula vocať
poſterior ceruix. Ceruix aūt vocata ꝙ p eam p
tem cerebꝝ ad medullā ſpine dirigitur quaſi
cerebri via. Veteres aūt plurali tm̄ numero
ceruices dicebant. primus ortenſius ceruicem
ſingulariter dixit. Ceruix aūt numero ſingu
lari membꝝ ipſum ſignificat. Nā pluraliter
contumaciā ſepe demrāt. Cicero in vrrinis. Pre
torem tu accuſes frange ceruices Humeri dcī
q. armi. ad diſtinctionē hoīs a pecudibꝰ mu
tis vt hij hūeros. illi armos hīe dicunť. nā
ꝓprie armi quadrupedū ſunt. Ala ſummi hu
meri ps poſterior. Brachia a fortitudine noīa
ta Bari eñ grece graue ⁊ forte ſignificat. In brā
chijs eñ tori lacertoꝝ ſunt ⁊ inſigne muſculo
rum robur exiſtit. Hinc ſunt tori ꝟ muſculi ⁊ di
cti tori ꝙ illic viſcera torta videantur. Cubitus
dictus ꝙ ad cibos ſumendos in ipſo cubamꝰ
Vlna ſcdm quoſdam vtriuſq; manus exten
ſio eſt. ſcdm alios cubitus. quod magis veꝝ
eſt. quia grece oelenos cubitus dicit. Ale ſub
brachia ſunt appellate eo ꝙ ex eis in modum
alaꝝ motus brachioꝝ inchoet. quas quidā
aſcellas vocant ꝙ ex hijs brachia cilluntur.
id eſt mouentur. vnde ⁊ oſcilla dicta ab eo ꝙ
cillantur ꝟ moueanť ora Nā cillere ē mouere

Hos quidam ſubhircos vocant. ꝓpter quod
in pleriſqȝ hominibus hircoꝝ fetorem reddant.
Manus dcā ꝙ ſit totius corpis mun⁹. Ipſa ei
cibum ori miniſtrat. ipſa opatur oīa. atqȝ di
ſpenſat. p eā accipimus ⁊ dam⁹. Abuſiue āt
manus etiā ars vel artifex. vnde ⁊ man⁹ preci
um dicim⁹. Dextra vocatur a dando. ipſa em̄
pign⁹ pacis dat̄. ipſa fidei teſtis atqȝ ſalutis
adhibet̄. ⁊ hoc eſt illud apud tuliū. Fidē pub
licā iuſſu ſenatus dedi ⁊ dextraȝ. Vnde ⁊ apl's
dicit. iacobus ⁊ iohes dextras dederunt m̄i ⁊ re
liqua. Leua ꝙ aptior ſit ad leuandū. Siniſtra
āt vocata. q. ſine dextra. ſiue ꝙ rem fieri ſinat
A ſinendo em̄ ſiniſtra eſt nuncupata. Palma
eſt man⁹ expanſis digitis. ſicut ↄtractis pug
nus. Pugn⁹ aūt a pugillo dcūs ſicut palma
ab expāſis palme ramis. Digiti nuncupati. ꝗ
ꝗ. x. ſunt. vel ꝗ decenter iuncti exiſtunt. Nam
hn̄t in ſe ⁊ numeꝝ pfectum ⁊ ordinē decentiſſi
mū Primus pollex vocatur. eo ꝙ inter ceteros
virtute polleat ⁊ poteſtate Secūdus index ⁊ ſā
lutaris. ſeu demrātorius ꝗ eo fere ſalutamus
atqȝ oſ̄ndimus Tercius impudicus ꝙ plerūqȝ
p eum ꝓbri inſectatio exp̄mitur. Quart⁹ anu
laris eo ꝙ in ipſo anulus geritur. Idē ⁊ medi
cinalis ꝙ eo trita colliria a medicis colligun
tur. Quint⁹ auricularis p eo ꝙ eo aurem ſcal
pim⁹. vngulas ex greco vōmus. Illi em̄ has
onices dicunt. Truncus media ps corporis a
collo vſqȝ ad inguina. De quo nigidi⁹ caput
collo vehit̄. truncus ſuſtinet̄ coxis ⁊ genibus
cruribuſqȝ. Torax a grecis dr anterior ps trū
ci a collo vſqȝ ad ſtomachū. quā nos dicim⁹
archā eo ꝙ ibi archana ſit ⁊ ſecretū quo ceteri
arcent̄ Vnde ⁊ archa ⁊ ara dcā quaſi res ſecre
te. cuius eminētes pulpe mamille dicunt̄. In
ter quas ps illa oſſea pectus dr. dextra leuaqȝ
coſte. Pectus vocatum ꝙ ſit pexū inter eminē
tes mamillaꝝ ptes. vnde ⁊ pectinen dicimus.
ꝙ pexos capillos faciat. Mamille vocate ꝗ ro
tunde ſunt quaſi male p diminucōnē. ſ. Papil
le capita mammaꝝ ſunt. quas infantes ſugē
tes ↄprehendunt. Et dcē papille ꝙ eas infan
tes quaſi pappāt dum lac ſugunt. ꝓinde ma
milla eſt oīs eminentia vberis. Papilla vero
breue illud vnde lac trahit̄. Vbera dcā. vel ꝗ
lacte vberta. vel ꝗa vuida humore. ſ. lactis in
more vuarum plena. Lac vim nois a colore trā
hit ꝙ ſit albus liquor. Leūcus em̄ grece albū
dicunt. cuius natura ex ſangne ↄmutatur. nā
poſt ptum ſi quid ſāguinis nōdum fuerit vte
ri nutrimento ↄſumptum: naturali meatu flu
it in mammas. ⁊ eaꝝ virtute albeſcens lactis
accipit qualitatē. Cutis eſt que in corpore pri
ma eſt appellata ꝙ ipſa corpori ſuppoſita in

ciſione prima patit̄. Cutis em̄ grece inciſio dr
eadē ⁊ pellis ꝙ externas iniurias corporis tegē
do pellat. pluuiaſqȝ ⁊ ventos ſoliſqȝ ardores p
ferat. Pellis aūt mox detracta ſubacta iā cori
um dicitur. Corium aūt p deriuationē caro ap
pellat̄ ꝙ eo tegatur: ſed hoc in brutis animali
bus ꝓprium eſt. Pori corporis greco nomine
appellantur. qui latine ꝓprie ſpiramenta dicū
tur eo ꝙ p eos viuificus ſpūs exterius miniſ
tret̄. Aruina eſt pinguedo cuti adherens. Pul
pa eſt caro ſine pinguedine dicta ꝙ palpitet̄
reſilit em̄ ſepe. Hanc pleriqȝ ⁊ viſcum vocāt ꝓp
ter ꝙ glutinoſa ſit. Membra ſunt ptes corpo
ris. Artus quib⁹ colligantur membra ab ar
tando dicti. Nerui greca appellati deriuatione:
quos illi neura vocant Alij latine vocatos ner
uos putant eo ꝙ artuum ↄiunctiones inuicē
hiis inhereant Maximā aūt virium ſubſtanti
am neruos facere certiſſimū eſt Nam quanto
fuerint denſiores: tantō ꝓpenſis augeſcere fir
mitatem Artus enim dicti ꝙ colligati inuicem
neruis artentur ⁊ ſtringant̄ quorum diminuti
ua ſunt articuli. Nā artus dicimus membra
maiora vt brachia. articulos minora mēbra
vt digiti. Compagia capita ſunt oſſium: dcā
eo ꝙ ſibi ↄpacta neruis velut glutino quodā
adhereant. Oſſa ſunt corpis ſolidamenta. In
hijs em̄ poſitio omnis roburqȝ ſubſiſtit. Oſſa
aūt ab vſto dicta ꝓpter qd cremarent̄ ab anti
quis. ſiue vt alij putant ab ore eo ꝙ ibi pate
ant. Nā vbiqȝ cute viſceribuſqȝ obtecta celan
tur. Medulle appellate ꝙ madefaciant oſſa. ir
rigant em̄ ⁊ ↄfortant. Vertibule ſunt ſumme
oſſium ptes nobis craſſioribus ↄglobate: di
cte ita eo ꝙ ad inflexioneȝ membroꝝ illa ver
tantur. Cartilagies oſſa mollia ⁊ ſine medul
la. qd genus auricule ⁊ nariū diſcrimen ⁊ co
tarum extremitates habent. ſiue opcula oſſi
um que mouent̄. Et dicte cartilagines ꝙ leni
attritu carent dolore dum flectunt̄. Coſtas ap
pellari quidā putant ꝙ ab ipſis interiora cuſ
todiantur. ⁊ tota mollicies ventris vallata ꝓ
uetur. Latus ꝗ iacentibus nobis latet. Eſt ei
leua pars corporis. dextra auteȝ lateri abitior
motus eſt. leua fortior ⁊ onere ferendo accom
modatior. Vnde ⁊ leua nūcupata ꝙ aptior ſit
ad leuandum aliquid ⁊ portandum. Ipſa ei
geſtat clipeum. enſeȝ. pharetrā ⁊ reliqua one
ra. vt expedita ſit dextera ad agendum. Dor
ſum eſt a ceruice vſqȝ ad renes. dictum autem
dorſum ꝙ ſit ſuperficies durior corporis in mo
dum ſaxi fortis ad portandum ⁊ ad perpetien
dum. Terga. ꝗ in ea ſupini iacemus in terra:
qd ſolus homo pt. Nā muta aīalia tantū aut
in ventre. aut in latere iacent. Vn̄ ⁊ in aīalib⁹

tergā abuſiue dicunt̄. Scapula a ſcandēdo ſꝫ
inter ſcapilium ſpaciū ꝙ inter ſcapulas eſt.
vnde ⁊ noīatum. Pale ſunt dorſi dextra leuaqꝫ
eminentia membra. dcā ꝙ in luctando eas ꝓ
mimus. qđ greci palin dicūt. Spina eſt iunc
tura dorſi dcā eo ꝙ habeat radiolos acutos.
cuius iuncture ſpondilia appellant̄. ꝓpter ꝑtē
cerebri que fertur per eos longo tractu ad cete
ras corꝑis ꝑtes. Sacra ſpina eſt ima perpetue
ſpine quā greci ironoſtoin vocāt quō primū
infante ↄcepto naſcitur. ideoqꝫ ⁊ hoſtia id pri
mū a gentilibꝰ diis ſuis dabatur vnde ⁊ ſpīa
ſacra ſꝫ. Renes ait varro dcōs ꝙ riui ab hiis
obſceni humoris naſcant̄. Nā vene ⁊ medulle
tenuem liquorem deſudant in renibus. qui li
quor rurſus a renibus calore venereo reſolutꝰ
decurrit. Lumbi ob libidinis laſciuiam dicti.
quia in viris cauſa corporee voluptatis in ip
ſis eſt. ſicut in vmbilico mulieribus. Vnde et
ad Job in exordio ſermonis dcūm eſt. Accin
ge ſicut vir lumbos tuos: vt in hiis eſſet reſiſ
tendi ꝑparatio: in quibꝰ libidinis eſt vſitata
dn̄andi occaſio. Vmbilicus ē medius locus
corꝑis: dictus ꝙ ſit ibi vmbo ilioꝝ Vn̄ ⁊ vmbo
appellatur locus in medio clipei. a quo pēdet.
Ex eo eni̅ infans in vtero pendet. ex eo etiā et
nutritur. Ilium greco ſermone appellatum ꝙ
ibi obuoluamꝰ nos. Grece eni̅ ilios obuolue
re ſꝫ. Clunes vocate ꝙ ſint iuxta colum: qđ eſt
longa o. Nates ꝙ in ipſis innitimur dum ſede
mus. Vnde ⁊ ↄglobata eſt in eis caro. ne pre
menti corporis mole oſſa dolerent. Genitalia
corꝑis ꝑtes ſunt: vt nomē ipſum docet gignē
de ſobolis acceperunt vocabulum ꝙ hiis ꝓcre
atur ⁊ gignitur. Hec ⁊ pudenda ꝓ verecundia
ſiue a pube. Vnde ⁊ indumento operiuntur. di
cuntur āt iſta ⁊ inhoneſta. q̄ non hn̄t eā ſpe
ciem decoris. ſicut mēbra q̄ in ꝓmptu locata
ſunt. Idem ⁊ veretrū. q̄ viri eſt tm̄. ſiue ꝙ ex eo
virus emittit̄. Nā virus ꝓprie ſꝫ humor fluēs
a natura viri. Teſticuli ꝑ diminutionē a teſti
bus dicti. quoꝝ numerus incipit a duobus.
Hii eni̅ ſemen calamo miniſtrāt qđ ab ſpine
medulla ⁊ renibus ⁊ lumbis ſuſcipiunt ad ḡ
tiam ꝓcreandi Viſcus eſt pellis in qua teſticu
li ſunt. Poſtea vero vocata ꝙ retro ſunt ⁊ a vul
tu auerſa. ne dum aluū purgamus inquina
remus aſpectū. Meatus inde appellatus. q̄ per
eū meant vel egeruntur ſtercora. Femora dicta
ſunt ꝙ ea parte a femina ſexus viri diſcrepet.
Sunt aūt ab inguinibus vſqꝫ ad genua. Femi
na autem per deriuationem femoꝝ ꝑtes ſunt
quibꝰ in equitando tergis equoꝝ adheremus
Vnde ⁊ preliatores olim ſub feminibꝰ equos
amiſiſſe dicebant̄. Coxe quaſi cōiuncte axes.

In ipſis eni̅ femora mouent̄. quorum cōcaua
vertebra vocantur. q̄ in eis capita femoꝝ ver
tuntur. Suffragines. q̄ ſubtus franguntur vel
flectuntur. non ſupra ſicut in brachiis. Genu
a ſunt cōmiſſiones femorum ⁊ crurium. ⁊ dcā
genua eo ꝙ in vtero ſint genis oppoſita. Cohe
rent enim ſibi ibi. ⁊ cognata ſunt oculis lacri
maꝝ indicibus ⁊ miſericordie. nā a genis ge
nua dicitur. Deniqꝫ ↄplicatum gigni formariqꝫ
hoīem dicunt. ita vt genua ſurſum ſint qui
bus oculi formāt̄. ac caui ⁊ recōditi fiant. En
nius. Atqꝫ genua ↄprimit arta gena. Inde ē
ꝙ hoīes dum ad genua ſe ꝓſternūt ſtatim la
crimant̄. Voluit eni̅ eos natura vteri mr̄num
rememorari. vbi quaſi in tenebris cōſedebāt
anteq̄ ad lucē ꝑuenirent. Crura dcā. q̄ in hiis
currimꝰ. greſſum facimus Sunt aūt ſub geni
bus vſqꝫ ad ſuras. Tibie vocate. q. tube. Sunt
eni̅ longitudine ⁊ ſpecie ſimiles. Talus dictus
a talo. Nā tolus eſt eminens rotunditas. vn
de ⁊ faſtigiū templi rotundi tolus vocat̄. Talꝰ
aūt ſub crure eſt. ſub talo calcanei. Pedes ex
greca ethiologia nomen ſortiti ſunt. Hos eni̅
greci podas dicunt. q̄ alternis motibꝰ ſolo fi
xi incedunt. Plante a planicie nuncipate. q̄
non rotunde vt in quadrupedibus ne ſtare n̄
poſſit bipes homo: ſed plane atqꝫ longiores
formate ſūt vt ſtabiles corpus efficerent. Sūt
aūt plante anteriores ꝑtes que etiā ex multis
oſſibus ↄſtant. Calcis prima pars plante. a
callo illi nomen impoſitum. quo terram calca
mus. hinc ⁊ calcaneus. Solum inferior pars
pedis dictum. q̄ eo terre veſtigia imprimimus
ſed ⁊ ſolum dicitur omne quod aliquid ſuſti
net quaſi ſolidum. vnde ⁊ terra ſolum ꝙ cun
cta ſuſtineat ⁊ ſolū pedis ꝙ totam corporis mo
lem portat. viſcera non tm̄ inteſtina dicimꝰ.
ſed quicquid ſub corio eſt a viſco qđ eſt inter
cutem ⁊ carnem. Item viſcera vitalia vel circūfu
ſa cordis. q. viſcora eo ꝙ ibi vita vel aīa ↄtinet̄.
Itē viſcera capita neruoꝝ ex ſanguine ⁊ ner
uis copulata. Eadem lacerti ſiue mures. q̄ ſic
in ſingulis membris cordis loco ſunt. vt ſit in
media parte totius corporis cor. appellātur qꝫ
a nomine ſimilium animalium ſub terra deli
teſcentium. Nā inde muſculi a murium ſimili
tudine id eſt etiam ⁊ tori ꝙ illic viſcera torta
videantur. Cor a greca appellatione deriuatū:
qđ illi cardian dicunt. ſiue a cura. In eo ōnis
ſollicitudo ⁊ ſcientie cauſa manet. Quod ideo
pulmoni vicinum eſt. vt cum ira accenditur
pulmonis humore tꝑetur. Huius due arterie
ſunt. de quibus ſiniſtra plus ſanguinē habet
dextra plus ſpiritum. vnde ⁊ i dextro brachio
pulſum inſpicimus. Precordia vero ſunt loca

coꝛdis vicina quib⁹ ſenſibus ꝑcipitur. ⁊ dcã
precoꝛdia eo ꝙ ibi ſit principiũ coꝛdis ⁊ cogi
tationis. Pulſus vocatus ꝙ palpitet cui⁹ in
dicio. aut infirmitatẽ intelligim⁹. aut ſalutez.
Cui⁹ duplex eſt motus. aut ſimplex. aut cõ
poſitus. Simplex eſt qui ex vno ſaltu ꝯſtat. cõ
poſitus eſt qui ex pluribus motibus inoꝛdia
tus ⁊ inequalis exiſtit. qui motus certa hñt
ſpacia dactilũ periſſum ꝙ diu ſine vitio ſunt.
Si quĩ vero citatioꝛes ſunt. vt doꝛca dazontes ã
lenioꝛes. vt mirmizontes moꝛtis ſigna ſũt Ve
ne dicte eo ꝙ vie ſint natantis ſanguinis atꝫ
riui ꝑ coꝛpus omne diuiſi: quibus vniuerſa
membra irrigant̃ Sanguis ex greca ethimo
logia nomen duxit ꝙ vegetet̃ ⁊ ſuſtentetur ⁊
viuat Sanguis aũt eſt dum in coꝛpe eſt. effu
ſus vero cruoꝛ dicitur. Nã cruoꝛ vocatus eo ꝙ
effuſus decurrit. vel ab eo ꝙ currendo coꝛruat
Alij aũt cruoꝛez interpretant̃ ſanguinẽ coꝛru
ptũ qui emittit̃. Alij aiunt vocatũ ſanguinez
ꝙ ſuauis ſit. Sanguis aũt non ẽ integer: niſi
in iuuenib⁊. Nã dicunt phiſici minui ſangui
nem ꝑ etatem. vnde ⁊ in ſenibus tremoꝛ eſt.
Pꝛoprie ãt ſanguis anime poſſeſſio eſt. Inde
genas lacerare in luctu mulieres ſolent. vñ ⁊
purpuree veſtes ⁊ floꝛes purpurei moꝛtuis ꝓ
bent. Pulmo ex greco trahit vocabulũ. Greci
enĩ pulmonẽ pleomon vocãt: eo ꝙ coꝛdis fla
bellum ſit. in quo pneuma ⁊ ſpũs ineſt. ꝑ qð
⁊ agitant̃ ⁊ mouent̃. vnde ⁊ pulmones vocati
ſunt. Nã grece pneuma ſpũs dicitur qui flan
do ⁊ agitando aerem admittit ⁊ recipit. a quo
mouent̃ pulmones ⁊ palpitant ⁊ adapiendo
ſe vt flatũ capiant. ſtringendo vt eijciant. Eſt
eñi organũ coꝛpis. Iecur nomen habet: eo ꝙ
ignis ibi habeat ſedẽ: qui in cerebro ſubuolat
Inde ad oculos: ceteroſqꝫ ſenſus ⁊ mẽbra dif
fundit̃. ⁊ caloꝛe ſuo ad ſe ſuccũ ex cibo tractuz
vertit in ſanguinẽ: quẽ ad vſum paſcendi nu
triendiſqꝫ ſingulis membris pꝛebet. In iecoꝛe
aũt ꝯſiſtit voluptas ⁊ ꝯcupiſcentia. iuxta eos
qui de phiſicis diſputant. Fibre iecoꝛis ſũt ex
tremitates. ſicut extreme ꝑtes folioꝝ in tibijs
ſiue. q. lingue eminentes. Dicte autem fibre ꝙ
ꝙ apud gentiles in ſacris ad phebi aras ferẽ
bantur ab ariolis. quibus oblatis atqꝫ ſuccẽ
ſis reſponſa acceperũt. Splen dictus a ſupple
mento ex cõtraria ꝑte iecoꝛis ne vacua exiſte
rent. Quem quidã etiã riſus cauſa factum exi
ſtimant. Nã ſplene ridemus. felle iraſcimur.
coꝛde ſapim⁹. iecoꝛe amamus. Quib⁹ quatuoꝛ
elementis ꝯſtantib⁹ integrum eſt animal Fel
appellatũ ꝙ ſit folliculum geſtans humoꝛem
qui vocatur bilis. Stomach⁹ grece os vocatur
eo ꝙ oſtiũ ventris ſit ⁊ cibum excipiat. atꝫ in

inteſtina tranſmittat. Inteſtina dicunt̃ eo ꝙ
coꝛpis interioꝛe ꝑte cohibẽtur. que idcirco lõ
gis nexib⁹ in circuloꝝ oꝛdinata ſunt modum
vt ſuſceptas eſcas paulatim digerant. ⁊ ſuꝑ
additis cibis nõ impediantur. Omentũ mem
branum quod ꝯtinet inteſtinoꝝ maioꝛem ꝑ
tem quod epitolin greci vocãt. diſceptum in
teſtinum ꝙ diſcernit ventrem ⁊ cetera inteſti
na a pulmone vel a coꝛde. Cecum inteſtinũ ꝙ
ſit ſine foramine ⁊ exitu. qð greci tilonenticõ
dicunt. Ieiuna tenue inteſtinũ. vnde ⁊ ieiuni
um dr. venter aũt. ⁊ aluus. ⁊ vterus inter ſe
differunt. venter eſt qui acceptos cibos dige
rit ⁊ apparet extrĩſecus. ꝑtingitqꝫ a pectoꝛe ad
inguina. ⁊ dcũs venter ꝙ per totum coꝛpus vi
te alimenta tranſmittat. Aluus eſt que cibuz
recipit ⁊ purgari ſolet. Saluſtius. Simulans
ſibi aluũ purgari. Et vocat̃ aluus ꝙ abluat̃ ⁊
purget̃. Ex ipſa enĩ ſoꝛdes ſtercoꝝ defluunt. v
teꝝ ſole mulieres hñt in quo ꝯcipiunt. ad ſili
tudiem calculi. Tamen autoꝛes vteꝝ pro vtri
uſqꝫ ſexus ventre plerũqꝫ ponunt. nec poete tã
tummõ: ſed ⁊ ceteri. Vocatus aũt vterus ꝙ du
plex ſit. ⁊ ab vtraqꝫ in duas ſe diuidit ꝑtes q̃
in diuerſũ diffuſe ac replexe circumplicantur
in modũ coꝛnuũ arietis. vel ꝙ interius imple
atur fetu. Hinc ⁊ vter ꝙ aliqͣd extrinſecus ha
buerit vt membra ⁊ viſcera. Aquaticulus aũt
ꝓprie poꝛci eſt. hinc ad ventrem trãſlatio Ma
trix dr ꝙ fetus in ea generet̃. ſemen enĩ recep
tum ꝯfouet. confotũ coꝛpoꝛat. coꝛpoꝛatũ in mẽ
bra diſtinguit Vulua vocata quaſi valua ven
tris. i. ianua. vel ꝙ ſemen recipiat. vel ꝙ ex ea
fetus ꝓcedat. Veſica quaſi vas aque. ꝙ ſic a
qua: ita de renib⁹ vrina collecta ꝯpletur. ⁊ hu
moꝛe diſtenditur. Cuius vſus in volucrib⁹ nõ
habetur. Vrina aũt dcã. ſiue ꝙ vrat. ſiue quĩ
a ex renibus egeritur. Cuius indicio ⁊ ſalus ⁊
egritudo monſtrat̃ Qui humoꝛ vulgo lotio dr
ꝙ eo lota ⁊ munda veſtimenta efficiantur. Se
mẽ eſt qð iactu ſumit̃. aut a terra aut ab vi
ro ad gignendũ vel fruct⁹ vel fetus. Eſt enĩ li
quoꝛ ex cibi ⁊ coꝛpis decoctiõe factus. ac diffu
ſus ꝑ venas atqꝫ medullas qui inde deſudat⁹
in modum ſentine ꝯcreſcit in renib⁹. iactuſqꝫ
ꝑ coitum ⁊ in vtero mulieris ſuſceptus caloꝛẽ
quemadmodum viſcerum ⁊ menſtruali ſang
uinis irrigatione foꝛmatur in coꝛpe. Menſtru
a ſuꝑuacuus mulieꝝ ſanguis. Dicta autẽ mẽ
ſtrua ꝓpter circuitũ lunaris luminis quo ſolet
hoc venire ꝓfluuium. Luna enim grece mene
dicitur. hec ⁊ muliebria nuncupantur. Nam
mulier ſolum menſtruale eſt animal. C⁹ cruo
ris ꝯtactu fruges non germinant. aceſcit mu
ſta. moꝛiuntur herbe. amittunt arboꝛes fruct⁹

rubigo ferrū corrumpit·nigreſcunt eramenta
Si qui canes inde ederint·in rabiem efferūtur·
Glutinuz aſpalti qđ nec ferro nec aliquis diſ
ſoluit cruore ipō polluto ſponte diſpgit·Poſt
plurimos aūt dies menſtruos ideo ſemen nō
eſt germinabile·ꝙ iam non eſt menſtrualis
ſanguis a quo perfuſū irrigetur·Tenue ſemē
locis muliebribꝰ ñ poteſt adherere·Labit enī
nec habet vim adherendi·Similit̄ ⁊ craſſum vi
nō habet gignendi quia muliebri ſāguini mi
ſcere ſe nō poteſt ꝓpter nimiā ſui ſpiſſitudinez
Hinc ⁊ ſteriles mares ⁊ feminas dicūt fieri vel
per nimiā ſeminis vel ſanguinis craſſitudinē
vel ꝓpter nimiā raritatem·Primū autem aiūt
cor hominis fingi ꝙ in eo ſit ⁊ vita hominis ⁊
ſapientia·deinde·xl·die totū corpꝰ expleri qđ
ex aborcionibꝰ vt ferunt collecta ſunt·Alij fe
tus a capite ſumere dicūt exordiuz·Vnde ⁊ in
auiū fetibꝰ primū oculos fingi in ouis videmꝰ
Fetus autem nominatꝰ qđ adhuc in vtero fo
ueatur·Cuiꝰ ſecūde dicūtur folliculꝰ qui ſimul
cū infante naſcitur·cōtinetꝫ eum dictꝰ eta·ꝙ
eum cū editur ſequitur·Naſci autē partibus
ſimiles aiunt·ſi paternū ſemen validiꝰ ſit·ma
tribꝰ ſi matris hac racōne ſimiles exp̄mit vul
tus·Qui autem vtriuſꝫ pn̄tis figurā reddūt·
equalit̄ mixto paterno maternoꝫ ſemine ↄci
piūtur auoꝝ pauoꝝ ſimiles fieri·ꝙ ſicut ī ter
ra multa ſemina occulta:ita ⁊ in hominibus ſe
mina celant̄·figuras parentum reddituras·ex
paterno āt ſemine pūellas naſci ⁊ ex mater
no pueros:q̄a oīs partus cōſtat duplici ſe
mine:cuiꝰ pars maior cū inualuerit occupat
ſimilitudinem ſexꝰ·In corpore noſtro quedaz
tantū vtilitatis cauſa facta ſūt vt viſcera:que
dam ⁊ vtilitatis ⁊ decoris·vt ſenſus in facie·⁊ ī
corpore manꝰ ac pedes·Quoꝝ membroꝝ ⁊ vti
litas magna eſt ⁊ ſpecies decentiſſima·Quedā
tantū decoris vt mamille ī viris ⁊ in vtroꝫ ſexu
vmbilicꝰ·Quedā diſcretionis vt in viris geni
talia·barba·ꝓlixa·pectꝰ ampluz·in mulieribꝰ
leues gene ⁊ anguſtū pectꝰ·ad ↄcipiendos au
tē ⁊ portādos fetꝰ renes ⁊ latera dilatata·Qđ ad
hominē ⁊ ad ptes attinet corporis ex parte di
ctū eſt·nūc etates eiꝰ ſubiungimꝰ

De etatibꝰ hominis·

ij.

Gradꝰ etatis ſex ſunt·infantia·pueri
tia·adoleſcentia·iuuentꝰ grauitas
atꝫ ſenectꝰ·Prima etas infancia
eſt pueī naſcentis ad lucē que por
rigitur in ſeptē annis·Secūda etas pueritia·
i·pura ⁊ necdū ad generandū apta·tendens
vſꝫ ad·xiiij·annū·Tertia adoleſcentia ad gig
nenduz adulta que porrigitur vſꝫ ad·xxviij·
annos·Quarta iuuētus firmiſſima oīm etatū
ſiniens in q̄nquageſimo anno·Quinta etas ſe
nioris·ideſt grauitas que eſt inclinacō a iuuē
tute in ſenectutē:nondū ſenectꝰ:ſed iam non
dum iuuentus ꝙ ſenioris etas eſt quaz greci
preſbiter vocāt·Nam ſenex apud grecos non
p̄ſbiter ſed gerō dicitur·Que etas a quinqua
geſimo āno incipiens ſeptuageſimo terminat̄
Sexta etas eſt ſenectꝰ que nullo ānorum tem
pore finitur:ſed poſt illas quinꝫ etates quā
tumcūꝫ vite eſt ſenectuti deputatur·Senium
autē pars eſt vltima ſenectutis dicta ꝙ ſit ter
minꝰ ſexte etatis·In hijs ergo ſex ſpaciis phi
loſophi vitā deſcripſerūt humanaz in quibꝰ
mutatur ⁊ currit·⁊ ad mortis terminū puenit
Pergamꝰ ergo breuiter per predictos gradꝰ
etatis ethimologias earum in homine demō
ſtrantes·Infans dicitur homo prime etatis·
Dictꝰ autez infās:quia adhuc fari neſcit·ideſt
loqui nō poteſt·Nōdum enim bene ordinatis
dentibꝰ minus eſt ſermonis expreſſio·Puer
a puritate vocatꝰ:quia purus eſt·⁊ necduz la
nuginem floremꝫ genarum habens·Hij ſūt
ephebi·ideſt a phebo dicti·necdum viri ſ; ado
leſcētuli lenes·Puer autē tribꝰ modis dicitur
pro natiuitate vt eſaias·puer natꝰ eſt nobis
Pro etate vt octēnis decēnis·Vñ eſt illud·Iaz
puerile iugum tenera ceruice gerebat·pro ob
ſequio ⁊ fidei puritate·vt dominꝰ ad ꝓphetam
Puer meus es tu·noli timere·dum iam iere
mias longe pueritie exceſſiſſet ānos·Puella
eſt puula quaſi pupilla·Vnde ⁊ pupillos·nō
pro ↄdicione:ſed ꝓ etate puerili vocamꝰ·Pu
pilli aūt dicti quaſi ſine oculis hoc eſt a parē
tibꝰ orbi·Hij autem vere pupilli dicūtur:quo
rum parētes añ diſceſſerūt ꝙ ab eis nomē ac
ciperēt·Ceteri orbi vocātur orphani·ideſt quia
pupilli·illud enim grecū ē·hoc latinū·Nā ⁊ ī
pſalmo vbi legitur·Pupillo tu eris adiutor·
grecus habet orphano·Puberes a pube·ideſt
a pudendis corporis nūcupati ꝙ hec loca tunc
primū lanuginē ducūt·Quidā autē ex annis
pubertatez exiſtimāt:ideſt eū puberem eē qui
xiiij·ānos expleuerit:ꝗuis tardiſſime pube
ſcāt·Certiſſimū autez puberem eē qui ⁊ ex ha
bitu corporis pubertatez oſtendat ⁊ generarē
iam poſſit·Puerpere ſūt que annis puerilibꝰ
pariunt·Vnde ⁊ oratius·Laudatur primo ꝓ
le puerpera nato·Et dicte puerpere vel qđ pri
mo partu grauantur·vel qđ primum pueros
pariant·Adoleſcens dictus eo ꝙ ſit ad gignē
dum adultꝰ·ſiue accreſcere ⁊ augeri·Iuuenis
vocatus ꝙ iuuare poſſe incipiat vt in bubus
iuuenci cum a vitulis diſceſſerint·Eſt enim iu
uenis in ipſo etatis incremento poſitus ⁊ ad
auxilium preparatꝰ·Nam iuuare hominis ē

opus aliqđ ꝯferentis. Sicut autẽ .xxx. ꝑfecte
etatis eſt ān⁹ in hōīb⁹: ita in pecudib⁹ ac iu
mētis terti⁹ robuſtiſſim⁹. Vir nūcupatus qđ
maior in eo vis eſt: ꝗ̄ in feminis. Vn̄ ⁊ virtus
nomē accepit: ſiue qđ vi agat feminā. Mulier
vero a mollitie tanꝗ̄ mollier detracta littera
vel mutata appellata ē mulier. Vtriqꝫ em̄ for
titudine ⁊ imbecillitate amboꝝ vel corpm ſepa
rant̄. Sed ideo virtus maxima viri: mulieris mi
nor vt patiens viro eēt. ſ. ne feminis repugnā
tib⁹ libido cogeret viros aliud appetere. aut ī
aliū ſexuꝫ ꝓruere. Dicitur igit̄ mulier ſm femi
neū ſexū: nō ſm corrupcōnem integritatis: et
hoc ex lingua ſacre ſcripture. Nā eua ſtatim fa
cta de latere viri ſui nōdū ꝯtacta a viro mulier
appellata eſt dicēte ſcriptura. Et formauit eaꝫ
in mulierē. Virgo a viridiore etate dicta ē: ſicͣ
virga ⁊ vitula. Alias ab incorrupcōne quaſi
virago: ꝙ ignoret femineā paſſionē. Virago
vocata ꝗ vt vir agit. hoc ē opera virilia facit ⁊
maſculini vigoris eſt. Antiq̄ em̄ fortes feminas
ita vocabāt. Virgo autē nō recte virago dicit̄
ſi nō viri officiō fungatur. Mulier vero ſi virilia
opera facit recte virago dicitur. vt amazona.
Que vero nūc femina āntiquitus vira vocabat̄.
ſicut a ſeruo ſerua: ſicut a famulo famula: ita
a viro vira. Hinc ⁊ virginis nomen quidā pu
tant. Femina vero a partib⁹ femoꝝ dicta. vbi
ſex⁹ ſpecies a viro diſtinguitur. Alij greca ethi
mologia feminā ab ignea vi dictam putant:
ꝗ vehementer ꝯcupiſcit. Libidinoſiores enim
viris femine ſūt. tam in mulierib⁹ ꝗ̄ in aīali
bus. Vnde nimi⁹ amor apud antiquos femi
neus vocabat̄. Senior eſt adhuc viridior. Oui
di⁹ in ſexto libro. Senior inter iuueneꝫ ⁊ ſenē
ꝗ. Terenti⁹. Quo vire ſumus. Alij. Qui vire ſu
mi⁹. Adoleſcentior non vtiqꝫ magis ē adoleſcēs
ſed min⁹ vt ſenior min⁹ eſt ſene vbi compara
tiuus grad⁹ min⁹ ſignificat a poſitiuo. Ergo ſe
nior nō ſatis. ſicut iunior inter iuuenē ⁊ ſenē.
ſicut pauperior inter pauperem. Senes autem
dictos quidā putant a ſenſus diminucōne eo
ꝙ iam ꝓ vetuſtate deſipiāt. Nam phiſici dicūt
homines ſtultos eē frigidioris ſanguinis pru
dentes calidi. Vnde ⁊ ſenes in quib⁹ iam friget
⁊ pueri in quib⁹ necdum calet min⁹ ſapiunt.
Inde eſt qđ ꝯuenit ſibi infantum etas ⁊ ſenū
Senes enim ꝑ nimiam etatē delirant. pueri ꝑ
laſciuiam ⁊ infanciā ignorāt quid agant. Se
nex autē tantū maſculini generis eſt. ſicͣ anus
feminini. Nam an⁹ dicitur ſola mulier. Anus
autē appellata a multis annis quaſi annoſa.
Nam ſi cōmune eēt nomen. cur diceret terenti
us ſenē mulierem. hinc ⁊ vetula. quia vetuſta
Sicut autē a ſene ſeneci⁹. ita ab anu anilitas

nominata eſt. Canities autem vocata a cando
re: quaſi cādicies. Vn̄ eſt illud. Florida iuuē
tus. lactea canities. prout diceret candida Se
nectus autē multa ſecū ⁊ bona affert ⁊ mala.
Bona quia nos a potētiſſimis dominis liberāt
voluptatib⁹ imponit modum. libidinis frāgit
impetus. auget ſapientiā. dat maturiora cōſi
lia. Mala autem ꝗ ſenium miſerrimuꝫ eſt de
bilitate ⁊ odio. Subeunt em̄ morbi triſtiſqꝫ ſe
nectus. Nam duo ſūt quibus minuūtur corpo
ris vires: ſenectus ⁊ morb⁹. Mors dicta ꝙ ſit
amara vel a marte: qui eſt effector mortium: ſi
ue mors a morſu primi hominis quo ille pomi
eſu mortem meruit. Tria ſunt autē genera mor
tis. acerba immatura naturalis. Acerba infan
tium: immatura iuuenū. matura ideſt natura
lis ſenum. Mortu⁹ autem ex qua parte oracō
nis declinetur incertum eſt. Nam ſicͣ ait ceſar
Nō poteſt mortu⁹ aliqua facere poſt mortē ſuā
ita homo nō poteſt ſcire eius originem. ꝟ mor
tuus ab eo ꝙ eſt morior in participio preteriti
temporis in tus exire debuit per vnū. ſ. u. nō ꝑ
duo. Nam vbi geminata eſt littera. u. nomen
eſt nō participiū. vt fatu⁹ arduus. Conueinen
ter itaqꝫ factū eſt vt quemadmodū id qđ ſig
nificat. non poteſt agendo ita ⁊ ipſū nomē nō
poſſit loquendo declinari. Omnis autē mortu⁹
aut fun⁹ eſt aut cadauer. Fun⁹ eſt ſi ſepeliat̄.
Et dictū funus a funib⁹ accenſis: quos an̄ fe
retrum papiris cera circūdatis ferebāt. Cada
uer autēꝫ eſt ſi inſepultū iacet. Nam cadauer
nominatum a cadendo: ꝗ iam ſtare nō poteſt
Quod dum portatur exequias dicim⁹. crematum
reliquias. conditum iam ſepultū. Corp⁹ autē
a cōſuetudine dicitur. vt illud. Tū corpa luce
carentū. Defunct⁹ vocatus. ꝗ ꝯpleuit vite offi
tium. Nā dicim⁹ defunctos officiō. quia offitia
debita ꝯpleuerūt. vn̄ ⁊ honorib⁹ functos. Hinc
ergo defunct⁹ qđ ab offitio ſit vite depoſitus: ſi
ue qđ ſit diē functus. Sepult⁹ autē dict⁹ eo ꝙ
iam ſine pulſu ⁊ palpitacōne eſt ꝟ ſine motu.
Sepelire autēꝫ eſt ꝯdere corp⁹. Nam humare ob
ruere dicim⁹. hoc eſt humū inicere.

¶ De portentis. iij.

Portenta eſſe ait varro: que ꝯtra na
turam nata videntur: ſed nō ſūt cō
tra naturaꝫ ꝗ diuina volūtate fiūt
cum volūtas creatoris cuiuſqꝫ cōdi
te rei natura ſit. Vnde ⁊ ipi gentiles deū modo
naturā: modo deū appellāt. Portentū ergo ſit
nō ꝯtra naturā ſed ꝯtra quā eſt nota natura
Portēta autem ⁊ oſtēta monſtra atqꝫ ꝓdigia
ideo nuncupantur qđ portendere atqꝫ oſtende
re monſtrare atqꝫ ꝑdicere aliqua futura viden
tur. Nā portenta dicta phibentur. a portendendo

ideſt pro oſtendendo. Oſtenta autē ꝙ oſtendere
quicꝗ̄ futuꝝ videantur. Prodigia q̄d porro di
cant ⁊ futura ꝑdicant. Monſtra vero a moni
tu dicta ꝙ aliquid ſignificandū demonſtrent
ſiue ꝙ ſtatim mōſtrent quid appareat ⁊ hoc
ꝓprietatis eſt. abuſione tñ ſcriptoꝝ pleruꝫ qꝫ
corrūpitur. Queda autē portentoꝝ creacōnes
in ſignificacōnibꝰ futuras cōſtituta videntur.
Vult enī deꝰ interdū ventura ſignificare ꝑ ali
qua naſcentiū noxia: ſicut ⁊ per ſomnos ⁊ per
oracula qua ꝓmoneat ⁊ ſignificet quibuſdā
vel gentibꝰ vel hominibꝰ futuraꝫ cladē ꝙ plu
rimis etiā experimētis ꝓbatum eſt: vt in tēpo
ribꝰ xerſis regis Tunc quippe vulpes ex equa
creata: diſſolui regnū eius ꝓtendit. Alexādro
ex muliere mōſtꝝ creatuꝫ eſt: q̄d ſupiores cor
poris partes hominis ſed mortuas habuerit:
inferiores diuerſaꝝ beſtiaꝝ ſed viuentes ſigni
ficaſſe repentinā regis interfectionē. ſuperuixe
rat enim deteriora melioribꝰ. Sed monſtra q̄
in ſignificacōnibꝰ dantur: nō diu viuunt. ſed
cōtinuo vt nata fuerint occidūt. Inter porten
tum ⁊ portentuoſū differt Nā portēta ſunt que
trāſfigurantur ſicut fertur in vmbra mulierē
peperiſſe ſerpentē. Vñ lucanus. Matremqꝫ ſu
us cōteruit infans. Portētuoſa vero leuem ſu
mūt mutacōneꝫ exēpli cauſa cū ſex digitis na
ti. Portenta igitur vel portētuoſa exiſtūt. alia
magnitudine totiꝰ corporis vltra cōmunem ho
minum modū quātus fuit ticion in nouem iu
geribus iacens. homero teſtante. alia ꝑuitate
totiꝰ corporis vt gnani vel quos greci pigme
os vocāt eo ꝙ ſint ſtatura cubitales Alij mag
nitudine partium veluti capite informi. aut ſu
ꝑfluis membroꝝ ꝑtibꝰ: vt bicipites ⁊ trima
ni: vel ſcinodontes quibꝰ gemini procedūt dē
tes Alia defectu partiū in quibus altera pars
plurimū deficit ab altera vt manꝰ a manu vel
pes a pede. Alia diſciſſione. vt ſine manu aut
capite generata: quos greci ſteriſios vocant.
Alia ꝑ numeria: qñ ſolum caput aut crus na
ſcitur. Alia que in ꝑte trāſfigurātur: ſicut qui
leonis hñt vultum vel canis vel taurinū caput
aut corpꝰ vt ex phaſiphe memorāt genitum
minothauꝝ. q̄d greci ethoromorfiam vocant
Alia que ex omni ꝑte trāſfigurātur: in aliene
creacōnis portentū: vt ex muliere vitulū dicit
hiſtoria generatū Alia que ſine trāſfiguracō
ne mutacōnem habent locoꝝ vt oculos in pe
ctore vel in fronte. aures ſupra timpora: vel ſicut
ariſtotiles tradidit quendam in ſiniſtra par
te iecur. in dextera parte ſplen habuiſſe. Alia
ſm cōnaturacōnem vt in alia manu digiti plu
res cōnaturati ⁊ coherentes repiūtur. in alia
minꝰ ſiue in pedibꝰ. Alia ſcd̄m immaturatā ⁊
intemperatam creacōnem. ſicut hij qui dentati
naſcunt ſiue barbati vel cani Alia cōplexu plu
rimaꝝ differentiaꝝ ſicut illud q̄d prediximꝰ in
alexandro multiforme portentū. Alia cōmixtio
ne generis vt androgene ⁊ ermafrodite vocā
tur. Ermafrodite autē nūcupati. eo ꝙ eis vter
qꝫ ſexus appareat. Erma quippe apud grecos
maſculus eſt. afrodi femina nuncupatur Hij
dextram mamillā virilem. ſiniſtrā muliebrem
habentes viciſſim coeūdo ⁊ gignūt ⁊ pariūt.
Sicut autē in ſingulis gentibꝰ quedā mōſtra
ſunt hominū ita in vniuerſo genere humano
quedā monſtra ſūt gentiū. vt gigātes cinoce
phali ciclopes ⁊c. Gigātes dicti iuxta greci ſer
monis ethimologiaꝫ qui eos gegines exiſti
mant ⁊ terrigenas eo ꝙ fabuloſe parens ter
ra. immēſa mole ⁊ ſimiles ſibi genuerit Ge enī
terra appellatur. gines genus. licet et terre fi
lios vulgꝰ vocet: quoꝝ genus incertū eſt Fal
ſa autē opinātur quidam impiti de ſcripturis
ſāctis preuaricatores angelos cum filiabꝰ ho
minū ante diluuiuꝫ cōcubuiſſe ⁊ exinde natos
gigantes ⁊ nimium grandes ⁊ fortes viros. de
quibꝰ terra cōpleta eſt. Cenocephali appellā
tur eo ꝙ canina capita habeant quoſqꝫ ipē la
tratus magis beſtias ꝗ̄ homines cōfitet. Hij
in india naſcūtur Ciclopes qꝫ eadem india gig
nit ⁊ dicti ciclopes eo ꝙ vnum oculū in fronte
media habere perhibentur. Hij ⁊ agriofagite
dicūtur: ꝓpter q̄d ſolas ferarum carnes come
dunt. Lemnias in libia credunt trūncos ſine
capite naſci. ⁊ os ⁊ oculos habere in pectore.
Alios ſine ceruicibꝰ gigni. oculos habētes in
humeris. In vltimo auteꝫ orientis monſtruo
ſe gentium faties ſcribuntur. Alie ſine naribꝰ
equali totius oris planitie. informes habētes
vultus. Alie labro ſubteriori adeo prominen
ti. vt in ſolis ardoribus totam ex eo fatiem cō
tegant dormientes. Alijs cōncreta ora eē. mo
dico tantum foraminea calamis venarum po
tum haurientes. Nonnulli ſine linguis eē di
cuntur inuiceꝫ ꝑ ſermone vtētes nutu ſiue mo
tu. Panathios apud ſcithiam eē ferunt taꝫ
diffuſa auriū magnitudine vt omne corpꝰ ex
eis cōtegant. Pan enim greco ſermone omne
othi aures dicūtur. Artabattite in ethiopia
ꝓni vt pecora ambulare dicūtur. quadrageſi
mum cui annuꝫ nullꝰ ſupergreditur. Satiri ho
muncōnes ſunt aduncis naribus cornua in
frontibus habent. ⁊ capprarum pedibꝰ ſimiles
qualem in ſolitudine anthoniꝰ ſanctus vidit.
Qui etiam interrogatus dei ſeruo reſpondiſſe
fertur dicens Mortalis ego ſum vnꝰ ex accolis
heremi quos vario deluſa errore gētilitas fau
nos ſatiroſqꝫ colit. Dicūtur quidā ⁊ ſilueſtres

homines quos nōnulli faunos ficarios vocāt
Sciopodū gens fertur eē in ethiopia ſingulis
cruribꝰ ⁊ celeritate mirabili: quos inde ſciopo
das greci vocant eo ꝙ ꝑ eſtū in terra reſupini
iacētes: pedū ſuoꝝ magnitudine adumbrent.
Antipodes ī libia plātas verſas hñt poſt crura
⁊ octenos digitos ī plātis. Ypodes in ſcithia
ſunt humanā formā ⁊ equinos pedes hñtes
In india ferūt eē gentē que macrobij nūcupā
tur. xij. pedum ſtaturam habentes Eſt ⁊ gens
ibi ſtatura cubitalis: quos greci a cubito pig
meos vocant. de qua ſupra diximꝰ. Hij mōta
na indie tenent quibꝰ eſt vicinꝰ oceanꝰ. Per
hibent ⁊ in eadē india eſſe gentē feminarum q̄
quinquennes ↄcipiunt ⁊ octauum vite annū
non excedūt Dicitur autem ⁊ alia hominū fa
buloſa portēta que nō ſunt ſed ficta. ⁊ in cau
ſis rerum interpretātur: vt gerionē hyſpanie
regē triplici forma ꝓditum. Fuerūt enim tres
fratres tante concordie vt in tribꝰ corporibꝰ
quaſi vna aīa eſſet. Gorgones ꝙ meretrices
crinitas ſerpentibꝰ fertur que aſpitiētes ſe cō
uertebāt in lapides habentes vnum oculum
quo inuicē vtebantur. Fuerunt autē tres ſoro
res vniꝰ pulcritudinis quaſi vniꝰ oculi quē ita
īſpectores ſuos ſtupeſcere faciebāt vt vertere eos
putarentur in lapides. Sirenas tres fingūt fu
iſſe ex ꝑte virgines ex parte volucres: haben
tes alas ⁊ vngulas quarum vna voce. altera ti
bijs. tertia lira canebat Que illectos nauigā
tes ſub cantu in naufragia trahebant. Secun
dū veritatem autē meretrices fuerunt que trā
ſeuntes quō ad egeſtatem deducebāt. hijs fi
cte ſūt inferre naufragia Alas autē habuiſſe
⁊ vngulas quia amor ⁊ volat ⁊ vulnerat. Que
inde in fluctibꝰ ↄmoraſſe dicitur. quia fluctus
venerem creauerūt. Scillam ꝙ ferunt feminaꝫ
capitibꝰ ſuccinctam caninis cū latratibꝰ mag
nis ꝓpter fretum ſiculi maris in quo nauigan
tes verticibꝰ in ſe concurrentiū vndarū exterri
ti. latrare exiſtimant vndas: quas ſorbentis
eſtus vorago collidit. Fingūt ⁊ monſtra que
dam irracōnabiliū animantiū vt cerberum in
ferorum canem tria capita habentē: ſignificā
tes per eū tres etates: per quas mors hominē
deuorat. ideſt infantiā. iuuentutem ⁊ ſenectutē
Quem quidā ideo dictum cerberꝫ putant: qua
ſi creobros ideſt carnem vorās. Dicunt ⁊ ydrā
eſſe ſerpentem cum nouem capitibꝰ que lati
ne ſcedra dicitur. ꝙ vno ceſo tria capita excre
ſcebāt. Sed cōſtat ydrā locū fuiſſe euomētē
aquas. vaſtantem vicinā ciuitatem: in q̄ vno
clauſo meatu multi erumpebant Q̄d hercules
videns. loca ipſa exuſſit ⁊ ſic aque clauſit me
atus. Nam ydra ab aqua dicta eſt: huiꝰ men
tionem facit ambroſiꝰ in ſimilitudine hereſiū
dicens. Hereſis enim velut quedaꝫ ydra fabu
laꝝ vulneribus ſuis creuit. ⁊ dū ſepe reciditur
pullulat igni debita incendioꝙ peritura. Fin
gunt ⁊ cimerā triformē beſtiā. ore leo. poſtre
mis partibꝰ draco. media caprea. Quā quidā
phiſiologi: nō aīal ſed cilitie monteꝫ eē aiūt
quibuſdam locis leones ⁊ capreas nutrientē
quibuſdā ardentem: quibuſdā plenū ſerpen
tibus. Hunc bello rofontis habitabilem fecit
vñ cimeram dicit̄ occidiſſe Centauris ideſt ho
minibꝰ equo mixtis ſpeties vocabulū dedit q̄s
quidam fuiſſe equites teſſaloꝝ dicūt. ſꝫ ꝑ eo
ꝙ diſcurrētes in bello velut vnū corpus equo
rum ⁊ hominū viderētur. inde centauros fictos
aſſeruerūt Porro monocentauꝝ nomen ſump
ſiſſe ex tauro ⁊ homine qualem beſtiam dicūt
fabuloſe in laborinto incluſaꝫ fuiſſe. De q̄ oui
dius. Semibouēꝙ viꝝ: ſemiuiruꝫꝙ bouē Ono
centaurus auteꝫ vōtur. eo ꝙ media ꝑs hōis
ſpeties. media aſini eſſe dicatur ſicut ⁊ ypocen
tauri q̄d equoꝝ hominūꝙ in eis natura cōiun
cta fuiſſe putatur.

De transformatis. iiij.

Cribuntur autē ⁊ quedā menſtru
oſe hominū tranſformacōnes ⁊ cō
mutacōnes in beſtias ſic de illa ma
ga famoſiſſima circe: que ſotios ꝙ
vlixis mutaſſe fertur in beſtias ⁊ de arcadibꝰ
qui ſorte ducti: tranſnatabāt quoddā ſtagnū
atꝙ ibi ↄuertebātur in lupos. Nam ⁊ diome
dis ſotios in volucres fuiſſe ↄuerſos. nō fabu
loſo mendacō: ſed hiſtorica affirmacōne con
firmant. Sed ⁊ quidā aſſerūt ſtrigas ex homi
nibꝰ fieri. Ad multa enī latrocinia figure ſcele
ratoꝝ mutātur ⁊ ſiue magicis cātibꝰ ſiue her
baꝝ veneficō totis corporibꝰ infectas trāſeūt
Siquidē ⁊ per naturam pleraꝙ mutacōnē reci
piūt. ⁊ corrupta in diuerſas ſpeties trāſformā
tur: ſicut de vituloꝝ carnibꝰ putridis apes: ſic
de equis ſcarabei. de mul' locuſte. de cācris ſcor
piones. Ouidiꝰ. Concaua litorei ſi demas bra
chia cācri. ſcorpiꝰ exibit. caudaꝙ minabitur
vnca.

Incipiunt capitula libri duodecimi.:

De pecoribus ⁊ iumentis. i. De beſtijs. ij. De
minutis animantibꝰ. iij. De ſerpentibꝰ. iiij. De
vermibus. v. De piſcibꝰ. vi. De auibus. vij.
De minutis volatilibꝰ. viij.

Incipit liber duodecimus de peco
ribus ⁊ iumentis.

OMnibus animantibus
adã primꝰ vocabula in
didit appellãs vnicuiqꝫ
nomẽ ex preſẽti inſtitu
tione. iuxta ↄdicõnẽ na
ture cui ſeruiret. Gentes
aũt vnicuiqꝫ animaliũ
ex ꝓpria lingua dederũt
vocabula. Nõ aũt ſcḋm latinã linguam atqꝫ
grecam aut quacũlibet gentiũ barbaraꝝ no
mina illa impoſuit adam. ſed illa lingua que
añ diluuiũ omniũ vna fuit que hebrea nuncu
paẗ. Latine aũt animalia ſiue animãtia dicta
qḋ animentur vita ⁊ moueãtur ſpũ. Quadru
pedia vocata ꝙ quatuor pedibꝰ gradiuntur: q̃
dum ſint ſimilia pecoribꝰ. tamen ſub cura hu
mana non ſunt. vt cerui. dãme. onagri ⁊c̃. ſed
neqꝫ beſtie ſũt vt leones. neqꝫ iumenta vt vſus
hominũ iuuare poſſint. Pecꝰ dicimꝰ omne qḋ
humana lingua ⁊ effigie caret. Proprie autẽ
pecoꝝ nomẽ hijs animalibꝰ accomodaẗ ſolet
que ſũt aut ad veſcendũ apta vt oues ⁊ ſues:
aut vſui hominũ cõmoda. vt equi ⁊ boues. dif
fert aũt inter pecora ⁊ pecudes. Nã veteres cõ
muniter in ſignificacione oĩm aĩaliũ pecora
dixerũt. Pecudes aũt tm̃ illa aĩalia q̃ eduntẽ
quaſi pecuedes. Generaliẗ ãt omẽ aĩal pecus
a paſcẽdo võtur. Jumẽta noĩa inde traxerunt
ꝙ nr̃m laborẽ vel onꝰ ſuo adiutorio ſubuectã
do vel arãdo iuuẽt. Nã bos carpẽta trahit ⁊ du
riſſimas terre glebas vomere vertit. Equus ⁊
aſinꝰ portant onera. ⁊ hominũ in gradiẽdo la
borem temperãt. Vñ ⁊ iumenta appellanẗ: ab
eo ꝙ iuuẽt homines Sũt eñ magnaꝝ virium
aĩalia. Eadẽ qꝫ armẽta. vel ꝙ ſint apta armis
ideſt bello: vel ꝙ hijs in armis vtimur. Alij ar
mẽta tm̃ boues intelligũt ab arãdo: q̃ſi aramẽ
ta. diſcretiõ eſt aũt inter armẽta ⁊ greges. Nã
armẽta equoꝝ ⁊ boum ſũt. greges vero capra
rum ⁊ ouiũ. Ouis molle pecꝰ lanis corpe iner
me. animo placidũ ab oblatione dictũ eo ꝙ
apud veteres in initio nõ tauri: ſed oues in ſa
crificiõ mactarenẗ. Ex hijs quaſdaꝫ bidẽtes vo
cant. eo ꝙ inter octo dẽtes duos altiores hñt:
q̃s maxime gentiles in ſacrifitiũ offerebant.
Veruex vel a viribꝰ dictꝰ ꝙ ceteris ouibus ſit
fortior vel ꝙ ſit vir. i. maſculus vel ꝙ vermẽ i cã
pite habeat: quoꝝ excitati pruritu. inuicem ſe
ↄcutiũt ⁊ pugnãtes cũ magno impetu feriũt.
Aries vel a apo tu arios. i. a marte vocatꝰ vnde
apud nos in gregibꝰ maſculi mares dicũtur:
ſiue ꝙ hoc pecꝰ a gentilibꝰ primũ aris ẽ immo
latũ. Aries qḋ aris imponereẗ Vñ ẽ illud. Ari
es mactaẗ ad arã. Agnũ quãq̃ ⁊ greci vocẽt a
po tu agno. q̃ſi piũ; latini tñ ideo hoc nomen
habere putant eo ꝙ p̃ ceteris animantibꝰ ma
trẽ agnoſcat. adeo vt etiã ſi i magno grege er
rauerit: ſtatĩ balatu recognoſcat vocẽ parẽtis
Hedi ab edẽdo võti. Paruũ eñ pinguiſſimi ſũt
⁊ ſaporis iocũdi. vñ ⁊ edere inde ⁊ edulium voca
tur. Hircꝰ laſciuũ animal ⁊ petulcũ ⁊ feruẽs ſẽ
per ad coitum: cuiꝰ oculi ad libidinẽ in tranſ
uerſũ aſpitiunt vñ ⁊ nomen traxit. Nam hirci
ſũt oculoꝝ anguli ſm̃ ſuetonium: cuiꝰ natura
adeo calidiſſima eſt vt adamantẽ lapidẽ quẽ
nec ignis: nec ferri domaẽ valet materia: ſolꝰ
huiꝰ cruor diſſoluat. Maiores hirci cinifij dicũ
tur a fluuio cinife in libia vbi grãdes naſcunẗ
Capros ⁊ capras a carpẽdis virgultis quidã
dixerũt. Alij ꝙ captẽt aſpera. Nõnulli a crepi
tu cruꝝ vñ eas capreas vocitatas que ſunt ca
pre agreſtes: quas greci ꝓ eo ꝙ acutiſſime vi
deãt   ideſt dorcas appellauerunt.
Morãtur eñ in excelſis montibꝰ ⁊ q̃uis de lon
ginquo. vident tñ omẽs qui veniũt. Eedẽ autẽ
⁊ capree. eedẽ ibices quaſi auices eo ꝙ adiſtar
auiũ ardua ⁊ excelſa teneãt. ⁊ in ſublimibꝰ in
habitent. ita vt de ſublimitate vix humanis
obtutibꝰ pateãt. vnde ⁊ meridiana pars ibi
ces aues vocat qui nili fluẽtis ihabitant. Hec
itaqꝫ animalia vt diximus in petris altiſſimis
ↄmorãtur vt ſi quando feraꝝ vel hominũ adũ
ſitatẽ pſenſerint de altiſſimis ſaxoꝝ cacumini
bꝰ ſeſe precipitantes in ſuis ſe cornibus illeſa
ſuſcipiũt Cerui dicti apo ton ceraton ideſt a cor
nibꝰ. Cerata enim grece cornua dicuntur. hij
ſerpentiuꝫ inimici cum ſe grauatos in infirmi
tate pſenſerint. ſpiritu nariũ eos extrahũt de
cauernis: ⁊ ſuperata pnitie veneni eorum pa
bulo reparãtur. Dictamnũ herbã ipſi ꝓdide
runt. Nã ea paſti excutiunt ſagittas. Miranẗ
autem ſibilum fiſtularum. Erectis auribꝰ acu
te audiunt: ſũmiſſis nihil. Si quando immen
ſa flumina vel maria tranſnatant. capita clu
nibus precedentium ſuperponũt. ſibiqꝫ inuiceꝫ
ſuccedentes. nullum laborem ponderis ſentiũt.
Tragelafi a grecis nominati: qui dum eadem
ſpetie ſint vt cerui: villoſos tamen habent ar
mos vt hirci, ⁊ menta protenſis hirſuta bar
bis qui non alibi ſunt: q̃m circa faſidem.
Hinnuli filij ſũt ceruoruꝫ abnuere dicti: quia
ad nutum matris abſconduntur. Dammula
vocata ꝙ de manu effugia. timidum animal
⁊ imbecille. ḋ quo martialis. dẽte timetur aper
defendunt cornua ceruum. imbelles damme:
quid niſi preda ſumus Lepus quaſi leuipes:
quia velociter currit. Vnde ⁊ grece procurſu la
gos dicitur. velox eſt enim aĩal ⁊ ſatis timi
dum Caniculi genꝰ agreſtium animaliũ dicti
caniculi. eo ꝙ canum indagine capiantur vel

excludātur ab ſpeluncis. Sus dicta ꝙ paſcua
ſubigat id eſt terra ſbacta eſcas inquirat Ver
res q̄d grādes bꝫat viēs. Porcꝰ quaſi ſpurcus
Ingurgitat enī ſe ceno luto immergit limo il
linit. Oratiꝰ Et amica luto ſus. Hinc etiā ſpur
cetia ł ſpuriꝰ nūcupatꝫ Porcoꝝ pilos ſetas vo
mꝰ ⁊ ſetas a ſue dictas. a quibꝰ ⁊ ſutores vocā
tur ꝙ ex ſetis ſuātur ꝯſuāt pelles. Aper a ferita
te vōcatus ablata e littera ⁊ ſubrogata. p. Vnde
⁊ apud grecos ſiagros id eſt ferꝰ dicitur Omē
enim q̄d ferꝝ eſt ⁊ immite abuſiue agreſte vo
camꝰ. Iuuencꝰ dictꝰ eo ꝙ iuuare incipiat ho
minū vſus in excolēda terra vel ꝙ apud genti
les ioui ſemꝑ vbiqꝫ iuuencꝰ immolabatꝫ nun
q̄ꝫ taurꝰ. Nā in victimis etiā etas ꝯſiderabatꝫ
Taurꝰ grecū nomē eſt ſicut ⁊ bos. Indicis tau
ris color fuluꝰ eſt. volucris pnicitas. pilis i cō
trariū verſis. caput circūflectunt flexibilitate
q̄ volūt. tergi duritia omē telū reſpuūt immiti
feritate. Bouem greci boeten dicūt. Hūc latini
trionē vocāt eo ꝙ terrā terat q̄ſi terionē. Neui
us Trionē hic moderator ruſticus: cuiꝰ latitu
do pelliū a mento ad crura. Palearia dicitur
a pelle ipſa: q̄ſi pellearia q̄d eſt generoſitatis i
boue ſignū. Boū in ſocijs eximia pietas Nam
alter alterꝝ iquirit cū quo ducere collo aratra
ꝯſueuit ⁊ frequēti mugitu piū teſtatur affectū
ſi forte defecerit Vacca dicta q̄ſi boacca. Eſt enī
ex qualitate mobiliū nominū: ſicut leo leena:
draco dracena. Vitulꝰ ⁊ vitula. a viriditate vo
cati ſūt. ł etate viridi: ſicut virgo. Vitula autē
pua eſt ⁊ nondū enixa. Nā enixa iuuenca eſt
aut vacca. Bubali vōcati per deriuacōnē ꝙ ſint
ſimiles boū. adeo indomiti vt pre feritate iugū
ceruicibꝰ non recipiāt. Hos affrica ꝓcreat Vri
agreſtes boues ſūt i germania hn̄tes cornua
intm̄ ꝓtēſa vt regijs mēſis iſigni capacitate ex
eis gerule ſiāt Camelis cauſa nomē dedit ſiue
ꝙ q̄n onerātur vt breuiores ⁊ humiles ſiāt ac
cubāt. ꝙ greci cami humile ⁊ breue dicūt ſiue
ꝙ curuꝰ eſt dorſo Camor enim verbo greco cur
uū ſignificat Hos licet ⁊ alie regiones mittāt
ſed arabia plurimos. Differūt aūt ſibi. Nam
arabici bina tubera in dorſo hn̄t: reliquarꝝ re
gionum ſingula. Dromeda genꝰ eſt cameloꝝ
minoris quidē ſtature ſed velocioris Vnde ⁊ no
men habet. Naꝫ dromos grece curſus ⁊ veloci
tas appellatꝫ Centūa amplius miliaria vno die
pergere ſolet. Q̄d animal ſicut bos ⁊ ouis ⁊ ca
melꝰ ruminat. Ruminacō autem dicta eſt a ru
mine eminente gutturis pte: p quā dimiſſus
cibꝰ a certis animalibꝰ reuocatur. Aſinus ⁊ a
ſellus a ſedendo dictus: quaſi aſſedus. ſed hoc
nomen quod magis equis conueniebat. iſtd
hoc animal ſumpſit. quia priuſq̄ꝫ equos ca

peterent homines. Huic preſidere ceperunt. Ani
mal quippe tardum ⁊ nulla racione renitens
ſtatim vt voluit ſibi homo ſubſtrauit Onager
interpretatur aſinꝰ ferus. On quippe greci aſi
num vocant: agriam ferum. Hos affrica habꝫ
magnos ⁊ indomitos. ⁊ in deſerto vagantes
Singuli autem feminarum gregibus preſunt
Naſcentibus maſculis zelant ⁊ teſticulos eoꝝ
morſu detruncant q̄d tamen cauentes matres
eos in ſecretis locis occultant. Aſini archadi
ci dicti ꝙ ab archadia primum vecti ſint mag
ni ⁊ alti Minor autem aſellus agro plus neceſ
ſarius eſt quia ⁊ laborem tolerat ⁊ negligen
tiam prope modum non recuſat. Equi dicti eo
ꝙ quando quadrigis iungebantur: equabā
tur. pareſqꝫ forma ⁊ ſimiles curſu copulaban
tur. Caballus a cauando dictꝰ propter ꝙ gra
diens vngula impreſſa terram cōcauet q̄d re
liqua animalia non habent. Inde ⁊ ſonipes ꝙ
pedibus ſonat. Viuacitas equorum multa.
exultant enim in campis. odorātur belluꝫ exci
tantur ſonitu tube ad prelium. voce accenſi ad
curſū ꝓuocātur. Dolent enim cū victi fuerint.
exultant cum vicerint. Quidaꝫ hoſtes in bello
ſentiūt adeo vt aduerſarios morſu petant. Ali
qui ꝓprios dominos recognoſcunt. obliti mā
ſuetudinis: ſi mutentur. aliqui preter dominū
nullum dorſo recipiunt. Interfectis vel morien
tibꝰ dominis multi lacrimas effundunt Soliꝰ
equi eſt ꝓpter hominem lacrimari ⁊ doloris af
fectum ſentire. Vnde ⁊ in centauris equorū et
hominū natura permixta eſt. Solent enim ex
equoꝝ meſtitia vel alacritate euentum futurꝝ
dimicaturi colligere. Etas longeua equis pſi
cis. vgnicis. epiroticis ac ſiculꝫ: in annis vltra
quinquaginta breuior autem hiſpanis ac nu
midis ⁊ gallicis frequens opinio eſt In gene
roſis eq̄s vt aiunt veteres quatuor expectātur
forma. pulcritudo. meritum atqꝫ color. Forma
vt ſit validum corpꝰ ⁊ ſolidum robori cōueni
ens altitudo. latus longum ſubſtrictus. maxi
mi ⁊ rotundi clunes. pectus late patens. corpꝰ
omne muſculorum denſitate nodoſum. pes ſic
cus ⁊ cornu concauo ſolidatus. Pulcritudo
vt ſit exiguum caput. ⁊ ſiccum pelle ꝓpe oſſibꝰ
adherente aures breues ⁊ acute. oculi magni
nares patule. ⁊ recta ceruix. coma denſa ⁊ cau
da. vngularum ſoliditate fixa rotūditas. Me
ritum vt ſit animo audax. pedibus alacer. tre
mentibus membris quod eſt inditium forti
tudinis quiſqꝫ ex ſumma quiete facile conci
tetur: vel excitata feſtinatione non difficile te
neatur. Motus autem equi in naribus intelli
gitur. virtus in membris trementibꝰ Color ꝓ
p̄cipue expectādꝰ. badiꝰ. aureꝰ. roſeꝰ. mirteꝰ

ceruinus·giluus·glaucus·ſcutulatus·canuſ·
candidꝰ·albꝰ·guttatus·niger·Sequēti autꝫ
ordine·variꝰ ex nigro badioqꝫ diſtinctus·reli
quꝰ variꝰ color·vel cinereꝰ deterrimꝰ·Badiuꝫ
autꝫ antiqui vadiū dicebant qḋ inter cetera
aīalia fortiꝰ vadat·Ipſe eſt ⁊ ſpadix: quē fe
nicatum vocāt·⁊ dictꝰ ſpadix a colore palme
quā ſiculi ſpadicā vocant·Glaucꝰ vero eſt ve
luti pictos oculos hñs·⁊ quodā ſplendore ꝑ
fuſos·Nam glaucū veteres dicebāt albū·Gil
uus autē melinꝰ color eſt ſubalbidꝰ·Guttatuſ
albus nigris interuenientibꝰ pūctis·Candi
dꝰ autem ⁊ albꝰ inuicem ſibi differūt·Nam al
bus cū quodā pallore eſt·candidꝰ vero niue
us ⁊ pura luce perfuſus·Canꝰ dictus quia ex
cādido colore ⁊ nigro eſt·Scutulatꝰ vocatus ꝓ
pter orbes quos habet candidos inter purpu
ras·Variꝰ ꝙ vias habeat colorꝝ impariū·Qui
autē albos tantū pedes hñt petali appellantur
qui frontē albam calidi·Ceruinꝰ eſt quēz vul
go gauranē dicunt·eranē ⁊ vulgus vōtur qḋ
in modū aerei ſit coloris·Mirtus autē eſt preſ
ſus in purpurā·Doſinꝰ autem dictꝰ ꝙ ſit color
eiꝰ de aſino·idē ⁊ cinereꝰ·Sunt autē hij de agre
ſti genere orti: qs eqferos dicimꝰ ⁊ ꝓinde ad vr
banā dignitatem tranſire non poſſunt·Mau
ron niger eſt·Nigri enim greci mauron vocāt·
Mannus vero equuſ breuior eſt: quem vulgo
brunicū vocāt vel brunitium·Veredos antiqui
dixerunt ꝙ veherent redas·ideſt ducerēt·vel
ꝙ vias publicas currant: ꝑ quas ⁊ redas ire
ſolitum erat·Equorꝝ tria ſunt genera·Vnum
generoſū ꝑlijs ⁊ oneribꝰ aptum·Alterꝝ vulga
re atqꝫ gregariū aduehendum nō ad equitan
dum aptū·Tertiū ex permixtione diuerſi ge
neris ortū ꝙ etiā bigenerū dicitur·quia ex di
uerſis naſcitur vt mulus·Mulus autē a greco
tractum vocabulum habet·Grece enim qḋ iu
go piſtorꝝ ſubactus tardꝰ molendo ducat ī gi
rū molas·Iudei aſſerūt ꝙ ana abnepos eſau
equarꝝ greges ab aſinis in deſerto ipē fecerit p̄
mꝰ aſcendi vt mulorꝝ inde noua ꝯtra naturaꝫ
animalia naſcerētur onagroſqꝫ admiſſos eē
ob hoc ad aſinas ⁊ ipſū iſtiꝰmodi r̄periſſe cō
cubitum vt velociſſimi ex hijs aſini naſcerent̄
Induſtria quippe humana diuerſū animal ī
coitu coegit·ſicqꝫ adulterina cōmixtione ge
nus aliud reperit ſicut ⁊ iacob cōtra naturam
colorꝝ ſimilitudines ꝓcurauit·Naꝫ tales fetus
oues illiꝰ ꝯcipiebāt: quales vmbras arietum
deſuper aſcendentiū in aq̄rum ſpeculo ꝯtempla
bātur·Denique ex hoc ipſum in equarꝝ grege fi
eri fertur vt generoſos obitiāt equos viſibꝰ
concipientiū: quo eorꝝ ſimiles ꝯcipere ⁊ creaē
poſſint·Nā ⁊ columbarum dilectores depictas
ponūt pulcerrimas columbas·eiſdem locis
quibꝰ ille verſantur quo rapiente viſu ſimiles
generent·Inde eſt ꝙ quidā grauidas mulie
res iubent nullos intueri turpiſſimos anima
liuꝫ vultus vt cenocephalos ⁊ ſimias·ne viſi
bꝰ occurrentes ſimiles fetus pariāt·Hanc enī
feminarꝝ dicūt eſſe naturam vt q̄les ꝓſpexerīt
ſiue mēte ꝯceperint in extremo voluptatis eſtu
concipiunt: talem ſobolem ꝓcreent·Etenī ani
mal in vſu venereo formas extrinſecꝰ intus trāſ
mittit·eorūqꝫ ſatiata tipis rapit ſpeties eorꝝ in
propriā qualitatem·In animātibꝰ bigenera
dicūtur: que ex diuerſis naſcūtur·vt mulꝰ ex
equa ⁊ aſino: burdo ex equo ⁊ aſina·hibride
ex apris ⁊ porcis·titirꝰ ex oue ⁊ hirco·muſimo
ex capra ⁊ ariete·Eſt autem dux gregis·

De beſtijs· ij.

Beſtiarꝝ autē vocabulū ꝓprie ꝯuenit
leonibꝰ tigribꝰ pardis·⁊ vulpibꝰ
canibuſqꝫ ⁊ ſimijs ⁊ ceteris que vel
ore vel vnguibꝰ ſeuiūt exceptis ſerpē
tibꝰ·Beſtie autē dicte a vi q̄ ſeuiunt·Fere ap
late ꝙ naturāli vtantur libertate ⁊ deſiderio ſuo
ferantur·Sūt autꝫ libere earum voluptates ⁊
huc atqꝫ illuc vagantur·⁊ quo animꝰ duxerit
eo feruntur·Leonis vōbulum ex greca origine
inflexū eſt in latinum·Grece enim leon vōtur·
⁊ eſt nomen nothū qr ex pte corruptū·Leena
vero totum grecum eſt ſicut ⁊ dracena·Vt āt
leena lea dicatur vſurpatum eſt a poetis·Leo
aūt grece·latine rex interp̄tatur·eo ꝙ ſit prin
ceps omniū beſtiarꝝ·Cuius genꝰ trifariū dici
tur·E qbꝰ breues ac iuba criſpa imbelles ſunt
longi ⁊ coma ſimplici·Acres animos eorum
frons ⁊ cauda indicat·Virtus eorꝝ in pectore·
firmitas in capite·Septi autꝫ a venatoribus
terrā ꝯtuentur quo minꝰ conſpectis venabulis
terreantur·Rotarꝝ timent ſtrepitus: ſed ignis
magis·Cum dormierint vigilant oculi·cū am
bulant cauda ſua cooperiunt veſtigia ſua·ne
eos venator inueniat·Cū genuerint catulum
tribꝰ diebꝰ ⁊ tribꝰ noctibꝰ catulus dormire fer
tur·Tūc deinde pr̄is fremitu vel rugitu veluti tre
mefactꝰ cubilis locꝰ ſuſcitarē dicitur catulū dor
mientē·Circa hominē leonū natura eſt benig
na·vt niſi leſi nequeāt iraſci·Patet enim eorꝝ
miſericordia exemplis aſſiduis·Proſtratis
enī parcūt·captiuos obuios r̄patriare ꝑmit
tūt·hominē nō niſi in magna fame interimūt·De
quibꝰ lucretiꝰ Scimijſqꝫ leonū ⁊c̄·Tigris vōta
ꝓpter volucrē fugā·Ita enī nomināt pſe ⁊ me
di ſagittā·Eſt enim beſtia varijs diſtincta ma
culis virtute ⁊ velocitate mirabilis: ex cuius

nomine flumē tigris appellatur: ꝙ is rapidiſ
ſimꝰ ſit omniū fluuioꝝ. Has magis hircania
gignit. Panter dictꝰ ſiue q̄d oīm aīaliū ami
cꝰ ſit: excepto dracone: ſiue ꝙ ⁊ ſui generis ſo
cietate gaudet. ⁊ ad eādē ſimilitudinē quicq̄d
accipit reddit. Pan enī grece omne dr̄. Beſtia
eſt hec minutis orbiculis ſuppicta ita vt ocu
latis ex fuluo circul̄ nigra vel alba diſtingua
tur varietate. Hec ſemel omnino pꝛurit: cuiꝰ
cauſe racio manifeſta eſt. Nam cum in vtero
matris coaluere catuli. maturiſq̄ ad naſcen
dum viribꝰ pollent. odiunt temporuꝫ moras.
Itaq̄ oneratam fetibꝰ vuluam tanq̄ obſtan
tem partui vnguibus lacerant. effundit illa
partum. ſeu potiꝰ dimittit: dolore cogente. Ita
poſtea corruptis ⁊ cicatricoſis ſedibꝰ genitale
ſemen infuſum non erit acceptū: ſed irritū re
ſilit. Naꝫ pliniꝰ dicit animalia cum acutis vn
guibꝰ frequenter parere non poſſe. Viciantur
enim intrinſecꝰ ſe mouentibꝰ catulis. Pardꝰ
ſecundꝰ poſt panterem eſt genꝰ variū ⁊ velo
ciſſimū ⁊ preceps ad ſanguinem. Saltu enim
ad mortē ruit. Leopardꝰ ex adulterio leene ⁊
pardi naſcitur: ⁊ terciā originem efficit: ſicut
⁊ pliniꝰ in naturali hiſtoria dicit leonē cū par
da. aut pardū cū leena concūbere ⁊ ex vtroq̄ coi
tu degeneres partꝰ creari. vt mulus ex equa ⁊
aſino. Rinoceron a grecis vocatꝰ. latine inter
pretatur in nare cornu. Idē ⁊ monoceron .i. vni
cornis. eo ꝙ vnū cornu ī media fronte habeat
pedum quatuor. ita acutū ⁊ validum vt quic
quid impetierit: aut ventilet aut perforet. Naꝫ
⁊ cū elephante ſepe certamen habet ⁊ in ventre
vulneratū pſternit. Tante aūt eſt fortitudis
vt nulla venantium virtute capiatur. ſed ſicut
aſſerūt qui naturas aīaliū ſcripſerūt. virgo
puella ꝓponitur que venienti ſinū aperit: in q̄
ille omnē ferocitate depoſita caput ponit. ſic
q̄ ſoporatus velut inermis capitur. Elephan
tē greci a magnitudine corpis vocatū putant:
ꝙ formā montis pſerat. Grece enī mōs elifio
dicit̄. Apud indos aūt a voce barro vocat̄. Vn̄
⁊ vox eiꝰ barritus dicit̄ ⁊ dentes eius ebur. Ro
ſtrū autē pmoſcida dicitur: quo ille pabulum
ori admouet. ⁊ eſt angui ſimilis. vallo muni
tꝰ eburnio. Hos boues lucanos vocabāt anti
qui romani. boues. q̄a nullū aīal grandiꝰ vi
debāt. lucanos ꝙ ī lucania illos primꝰ pirrus
in ꝑlio obiecit romanis. Nā hoc genꝰ animā
tis in rebꝰ bellicis aptū eſt. In eis enī pſe ⁊ in
di ligneis turribꝰ collocatis tanq̄ de muro ia
cul̄ dimicāt. Intellectu autē ⁊ memoria multa
vigēt. Gregati incedūt. motu quo valēt ſalu
tant homines. murē fugiūt. auerſi coeūt. qn̄
aūt parturiūt in aquis vel in inſul̄ dimittunt

fetus ꝓpter dracones quia inimici ſūt ⁊ ab eis
implicati necantur. Biennio aūt portant fetꝰ
nec ampliꝰ q̄m ſemel gignūt. nec plures ſꝫ tā
tū vnū. Viuūt autem annos. ccc. Apud ſolaꝫ
affricā ⁊ indiā elephāti priꝰ naſcebātur. nūc
ſola eos india gignit. Grifes vocatur ꝙ ſit
animal pennatū ⁊ quadrupes. Hoc genꝰ fera
rū in yperboreis montibꝰ naſcitur omni parte
corporis leones ſunt. alis et facie aquilis ſimi
les. equis vehementer infeſti. Nam ⁊ homines
viuos diſcerpunt. Cameleon nō habet vnuꝫ
colorem ſed diuerſa varietate conſperſus. vt
pardꝰ. Dictꝰ autem ita eo ꝙ cameli ſimilitudi
nem habet ⁊ leonis: huiꝰ cameleontis corpu
ſculum ad colores quos videt facilima conuerſi
one variatur: q̄d animaliū aliorum nō eſt ita
ad conuerſionem facilis corpulenta. Cameleon
pardꝰ dictus ꝙ dum ſit vt pardꝰ albis macu
lis ſuperaſpſus collo equo ſimilis pedibus bu
balis. capite tamen camelo eſt ſimilis: hunc
ethiopia gignit. Linx dictꝰ quia in luporum
genere numerātur. beſtia macul̄. diſtincta ter
ga. vt pardꝰ ſed ſimilis lupo. Vnde ⁊ ille licos.
iſte linx. Huiꝰ vrinam conuerti in duritiam ꝓ
cioſi lapidis dicūt qui liguriꝰ appellatur: ꝙ et
ipos linces ſentire hoc documento probatur.
Nam egeſtum liquorem harenis in quantū po
tuerint cōtegunt inuidia quadam nature: ne
talis egeſtio tranſeat in vſum humanuꝫ. Lin
ces dicit pliniꝰ ſꝫ ⁊ extra fetum vnuꝫ n̄ admit
tere. Caſtores a caſtrando dicti ſunt. Naꝫ teſti
culi eoꝝ apti ſunt medicaminibꝰ ꝓpter q̄d cuꝫ
preſenſerint venatorem ipſi ſe caſtrant ⁊ mor
ſibꝰ vires ſuas amputant. De quibꝰ cicero. in
ſcauriana redimunt ſe a parte corporis ꝓpē
q̄d maxime expetuntur. Iuuenalis. Qui ſe eu
nuchum ipſe facit. cupiens euadere damno
teſticuli. Ipſi ſunt ⁊ fibri qui etiam pontici ca
nes vocātur. Vrſus fertur dictus. ꝙ ore ſuo for
met fetus quaſi orſus. Nā aiunt eos informes
generare partus. ⁊ carnem quādā naſci: quā
mater lambendo membra componit. Vnde
eſt illud. Sic format lingua fetum cū protulit
vrſa. Sed hoc immaturitas partus facit. Deni
q̄. xxx. die generat. Vnde euenit vt precipita
ta fecunditas informis pcreetur. Vrſorum ca
put inualidum: vis maxima in brachijs ⁊ in
lumbis. Vnde interdum erecti inſiſtunt. Lu
pus greca deriuacōne in linguam noſtrā trāſ
fertur. Lupos enim illi licos dicūt. Licos autē
grece a morſibꝰ appellatur q̄d rabie rapacita
tis queq̄ īuenerit trucidet. Alij lupos vocatos
aiūt: quaſi leopos ꝙ quaſi leoni ita ſit illi vir
tus in pedibꝰ. vnde quicquid pede preſſerit nō
viuit. Rapax autēꝫ beſtia ⁊ cruoris appetens.

de quo ruſtici aiunt vocem hoīem perdere: ſi
eum prior lupꝰ viderit. Vnde ⁊ ſubito tacenti
dr. lupus in fabula. Certe ſi ſe pꝰ viſum ſēſerit
deponit feritatis audaciā. Lupi toto anno nō
amplius q̄ꝫ. xij. diebꝰ coeunt. famē diu portāt
⁊ poſt longa ieiunia multū deuorāt. Lupos e
thiopia mittit ceruice iubatos ⁊ tm̄ varios vt
nullū colorem dicāt illis abeſſe. Canis nomē
latinū: grecam ethimologiā videtur habere.
Grece em̄ cinos dr: licet eū quidā a canore la
tratus appellatū eſtiment. eo ꝙ inſonet. vn̄ ⁊
canere. Nichil aūt ſagacius canibꝰ. Plus em̄
ſenſus ceteris aīalibus hn̄t. Nāqꝫ ſoli ſua no
mina recognoſcūt. dn̄os ſuos diligunt. dn̄orū
tecta defendūt. pro dn̄o ſuo ſe morti obijciūt.
voluntarie cum dn̄o ſuo ad predam currunt.
corpꝰ domini ſui etiā mortuum non relinquūt
Quorū poſtremo nature eſt extra hoīes eē nō
poſſe. In canibꝰ duo ſunt expectanda. aut for
titudo. aut velocitas. Catuli abuſiue dicūtur
quarūlibet beſtiarū filij. Nā catuli ꝓprie canū
ſunt p diminutionē diſtincti. Liciſci aūt dicū
tur vt ait pliniꝰ canes nati ex lupis ⁊ canibus
cū inter ſe forte miſcent̄. Solent ⁊ inde femias
canes noctu in ſiluis alligatas admitti ad be
ſtias tigras. a quibꝰ inſiliri ⁊ naſci ex eodem
fetu canes adeo acerrimos ⁊ fortes: vt in ꝯple
xu leōes ꝓſternāt. Vulpes dcā. q. volupes Eſt
em̄ volubilis pedibus ⁊ nunq̄ rectis itineribꝰ
ſed tortuoſis anfractibꝰ currit. fraudulentū
animal. inſidijſqꝫ decipiens. Nā dum nō hūe
rit eſcā: fingit mortem. ſicqꝫ deſcendētes quaſi
ad cadauer volucres rapit ⁊ deuorat. Symie
grecū eſt nomen .i. preſſis naribꝰ. Vnde ⁊ ſy
mias dicimꝰ ꝙ ſub preſſis naribꝰ ſint. ⁊ facie
feda. rugis turpiter follicātibus: licet ⁊ capel
larum ſit preſſum habere naſum. Alij ſimias
latino arbitrant̄ ſermone vocatas eo ꝙ mul
ta in eis ſimilitudo humane rōis ſentitur: ſed
falſum eſt. Hec elementorū ſagaces noua lūa
exultant. media ⁊ caua triſtantur. Fetus q̊s
amant ante ſe geſtant: neglecti circa matrē
herent. Horū genera quinqꝫ ſunt. ex quibꝰ cir
copetici caudas hn̄t. Simia em̄ cū cauda eſt:
quā quidā crura vocāt. Sfinge villoſe ſunt cō
mis mām̄is ꝓminentibꝰ. dociles ad feritatis
obliuionē. Cenocephali ⁊ ipſi ſimiles ſimijs
ſed facie ad modū canis. vnde ⁊ nuncupati.
Satirici facie ad modum grata ⁊ geſticulatis
motibꝰ inquieti. Callitrices toto pene aſpectu
a ceteris diſtant. Sunt em̄ in facie ꝓducta bā
ba ⁊ lata cauda. Leontofonos beſtia modica
⁊ ex eo ita vocata. ꝙ capta exuritur eiuſqꝫ cinē
re aſpſe carnes. ⁊ poſite p ꝯpita ſemitarū leōes
necant: ſi quantulūcunqꝫ ex illis ſumpſerint.

Hiſtrix animal in affrica erinacij ſimile vocatū
a ſpinarū ſtridore, quas tergo laxatas emittit
vt canes inſequentes vulneret. Enidros beſti
ola ex eo nuncupata ꝙ in aquis verſetur. et
maxime in nilo. Que ſi inuenerit dormientem
cocodrillū volutat ſe in lutū primū ⁊ intrat p
os eius in ventrem ⁊ carpens omnia interiorā
eius: exit viua de viſceribꝰ cocodrilli: ipō mor
tuo. Hiſneomon grece vocatus eo ꝙ odore ſuo ⁊
ſaluoria ciborū ⁊ venenoſa ꝓbantur. de q̄ dra
conticꝰ ait. Precidit ſuillus vim cuiuſcunqꝫ ve
neni. Suillus aūt a ſetis eſt nuncupatꝰ. Hic
etiā ſerpentes inſequit̄. qui cū aduerſus aſpi
dem pugnat: caudā erigit. quā aſpis maxīe
obſeruat quaſi minantē: ad quam cū vim ſu
am tranſfert: decepta corrumpit. Muſio appel
latus ꝙ muribꝰ infeſtus ſit. Hunc vulgus ca
ptū a captura vocāt. Alij dicunt ꝙ captat idē
videt. Nā vel tam tanto acute cernit: vt fulgo
re luminis noctis tenebras ſuperet. Vn̄ ⁊ a gre
cis venit catus .i. ingenioſus
Furo a furuo dictus. vnde ⁊ fur. Tenebroſos
em̄ ⁊ occultos cuniculos effodit. ⁊ eijcit pre
dam quā inuenerit. Melo ꝙ ſit rotundiſſimo
membro. vel ꝙ fauos petat. ⁊ aſſidue mella
captet.

¶ De minutis aīantibus

iij.

MVs puſillū animal grecum illi no
men ē. quicquid vero ex eo trahit
latinū fit. Alij dicunt mures ꝙ ex
humore terre naſcūtur. Nam mus
terra. vnde ⁊ humꝰ. Hijs in plenilunio iecur
creſcit. ſicut quedā maritima augent̄. que rur
ſus decreſcente luna deficiūt. Sorex latinum ē
eo ꝙ rodant ⁊ in modū ſerre ꝑcidāt. Antiqui
aūt ſoricen: ſauricen dicebāt. ſicut ⁊ clodum
claudū. Muſtela dcā. q. mus longus. Nā telū
a longitudine dictū. Hec ingenio ſubdola. in
domibꝰ vbi nutrit catulos ſuos tranſfert mu
tatqꝫ ſedē. Serpentes etiā mureſqꝫ ꝑſequitur.
Duo aūt ſunt gn̄a muſtelarū. Alterū em̄ ſilue
ſtre eſt diſtans magnitudine. quod greci icti
das vocāt. alterū in domibus oberrans. Falſo
aūt opinant̄ qui dicunt muſtelā ore ꝯcipere.
aure effundere partum. Muſaraneū cuius morſū
aranea ē in ſardinia aīal ꝑexiguum. aranee
forma. cuius morſu precidunt̄ tecta. que ſoli
fuga dicitur: eo ꝙ diem fugiat. In metallis
argentariis plurima eſt. occulta reptans. et
per imprudentiam ſuper ſedentibus peſtem fa
cit. Talpa ideo dicta ꝙ ſit damnata cecitate.
perpetua ⁊ tenebris. Eſt etenim abſqꝫ oculis.
ſemper quoqꝫ terram fodit. ⁊ humum ege
rit. atqꝫ radices ſubter frugibus comedit.

quam greci aſſalam vocant. Glires dicti ſunt
qꝛ pingues eos efficit ſomnꝰ. Nã gliſcere dici
mus creſcere. Hyeme. enĩ tota dormiunt ⁊ im
mobiles quaſi mortui iacẽt. tꝑe eſtiuo reuiui
ſcunt. Ericius aĩal ſpinis coopertuꝫ. qꝺ exinde
dr nomĩatum: eo ꝙ ſubrigit ſe qñ ſpinis ſuis
clauditur. quibꝰ vndiqꝫ protectus eſt ꝯtra in
ſidias. Nã ſtatim vt aliquid ſenſerit: primũ
ſe ſubrigit. atqꝫ in globum ꝯuerſus: in ſua ar
ma ſe recolligit. Hꝰ prudentia quedã eſt. Naꝫ
dũ abſciderit vuã de vite: ſupinꝰ ſeſe volutat ſu
ꝑ eam. ⁊ ſic eã exhibet natis ſuis. Grillus no
men a ſono vocis habet. Hic retro ambulat.
terram terebrat. ſtridet noctibꝰ. venat̃ cũ for
mica circũligata capillo in cauernã eius con
iecta afflata prius puluere ne ſe abſcondat.
Ita formice ꝯplexibus trahit̃. Formica dicta:
eo ꝙ ferat micas farris. cuius ſollercia mlta
Prouidet enĩ in futuꝝ ⁊ prepat eſtate qꝺ hy
eme comedat. In meſſe ãt eligit triticũ: ordeũ
nõ tangit. Dum pluit ei ſuꝑ frumentũ: totum
eijcit. Dicũtur in ethiopia eſſe formice ad ca
nis formã: que arenas aureas pedibꝰ eruunt.
quas cuſtodiunt ne quis auferat. captanteſ
qꝫ ad necẽ pſequuntur. Formicoleon. ob hoc
vocatus. qꝛ eſt vel formicarum leo. vel certe for
mica pariter ⁊ leo. Eſt enĩ animal puum for
micis ſatis infeſtum qꝺ ſe in puluere abſcon
dit ⁊ formicas frumenta geſtantes interficit.
Proinde autem leo ⁊ formica võtur. qꝛ alijs a
nimalibus vt formica eſt. formicis autem vt
leo eſt.

¶ De ſerpentibus. iiij.

Anguis vocabulum oĩm ſerpentiũ
genus: qꝺ plicari ⁊ ꝯtorqueri põt
Et inde anguis ꝙ angulosus ⁊ nũ
ꝙ̃ ſit rectus. Angues aũt apud gẽ
tiles ſiluis lucoꝝ erant hiti ſemꝑ. vnde ⁊ pſiꝰ
Pinge duos ãgues pueri ſacer eſt locus. Co
lubꝝ ꝯſtat ab eo dictum ꝙ colat vmbras. L
ꝙ in lubricos tractus flexibꝰ ſinuoſis labat̃.
Nã lubricũ dicitur quicquid labit̃ dum tene
tur vt piſcis ⁊ ſerpẽs. Serpens aũt nomen ac
cepit. qꝛ occultis acceſſibꝰ ſerpit: non apertis
paſſibꝰ: ſed ſquamaꝝ minutiſſimis niſibꝰ re
pit. Illa aũt que quatuoꝛ pedibꝰ nituntur ſic
lacerti ⁊ ſtelliones: non ſerpentes ſed reptili
a ſunt. qꝛ ventre ⁊ pectore reptant. Quoꝝ tot
genera quot venena: quot genera tot pnici
es. quot ſpẽs tot dolores. quot colores haben
tur. Draco maioꝛ cunctoꝝ ſerpentiũ. ſiue oĩm
aĩantium ſuꝑ terram. Hunc greci dracontam
vocãt. Vnde ⁊ deriuatũ eſt in latino vt diceret̃
draco qꝛ ſepe a ſpeluncis abſtractus fertur in

aerem concitaturqꝫ ꝓpter eum aer. Eſt aũt cri
ſtatus oꝛe puo. ⁊ artis ſiſtulis ꝑ quas trahit
ſpiritum ⁊ linguam exerit. Vim autem non
in dentibus: ſed in cauda habet ⁊ verbere poti
us ꝙ̃ rictu vel ictu nocet. Innoxius autem eſt
a venenis: ſed ideo huic ad mortem faciendã
venena nõ eſſe neceſſaria. qꝛ ſi quẽ ligauerit
occidit. A quo nec elephas tutus eſt ſui ma
gnitudine corpis. Nã circa ſemitas deliteſcẽs
ꝑ quas elephanti ſolito gradiũtur: crura eo
rum nodis alligat. ac ſuffocatos perimit. Gig
nit̃ autem in ethiopia ⁊ india in ipſo incẽdio
ignis eſtus. Baſiliſcus grece: latine interp̃ta
tur regulus eo ꝙ rex ſerpentiũ ſit. adeo vt euꝫ
videntes fugiant: qꝛ olfactu ſuo eos necat. nã
⁊ hoĩem vel ſi aſpiciat interimit. Siquidẽ ad e
ius aſpectus nulla auis volans illeſa tranſit.
ſed ꝙ̃uis ꝓcul ſit: eius oꝛe ꝯbuſta deuoratur.
A muſtelis tñ vincitur. quas illic hoĩes inſe
rũt cauernis in quibꝰ deliteſcit. Itaqꝫ ea viſa:
fugit. quem illa pſequitur ⁊ occidit. Nihil ei
parens ille reꝝ ſine remedio ꝯſtituit. Eſt aũt
longitudine ſemipedalis: albis maculis linea
tus. Reguli aũt ſicut ſcoꝛpiones arentia que
qꝫ ſectant̃. ⁊ poſtꝙ̃ ad aquas venerint. ibiqꝫ
aliquẽ momorderint. ydrophobas ⁊ limpha
ticos faciunt. Sibilus idem eſt qui ⁊ regulus
Sibilo enĩ occidit anteꝙ̃ moꝛdeat vel exurat.
Vipa dicta ꝙ vi pariat. Nã cũ venter eius ad
ꝑtum intumuerit: catuli nõ expectantes natu
re maturã ſolutionẽ: ſed corroſis eiꝰ lateribꝰ
vi erumpũt cũ matris interitu. Lucanus. Vi
perei coeunt ab abrupto corpe nati. Fert̃ autẽ
ꝙ maſculus oꝛe inſerto vipe ſemen expuat.
Illa aũt ex voluptate libidinis in rabiẽ verſa
caput maris oꝛe receptũ precidit. Ita fit vt pa
rens vterqꝫ ꝑeat. maſculus dum coit. femina
cũ ꝑturit. Ex vipa aũt paſtelli ſiunt: qui tiria
ci vocantur a grecis. Aſpis vocata ꝙ moꝛſu ve
nena immittat ⁊ aſpgat. Los enim greci ve
nenũ dicunt. ⁊ inde aſpis ꝙ moꝛſu venenato
interimat. Huiꝰ diuerſa genera ⁊ ſpẽs. ⁊ diſ
pares effectus ad nocendũ. fertur enĩ aſpis
cũ ceperit pati incantatoreꝫ: qui eã quibuſdã
carminibꝰ ꝓprijs euocat vt eã de cauerna edu
cat. illa aũt cũ exire noluerit: vnã autem ad
terrã premit. alterã cauda obturat ⁊ operit.
atqꝫ ita voces illas magicas nõ audiens: nõ
exit ad incãtantẽ. Dipſa genꝰ eſt aſpidis q̃ la
tine ſitula dr. qꝛ quẽ momorderit ſiti ꝑit. Iſpa
lis genus aſpidis dcã ꝙ ſomno necat. Hanc
ſibi cleopatra appoſuit. ac ita morte quaſi
ſomno ſoluta eſt. Emorrois aſpis nuncupat̃:
eo ꝙ ſanguinem ſudet. qui ab eo moꝛſus fue
rit: ita vt diſſolutis venis: quicquid vite eſt:

per ſanguinē elīcētꝫ. Grece enī ſangꝰ emath
dꝛ. Preſter aſpis ſēp ore patenti ⁊ vaporanti
currit. Cꝰ poeta ſic meminit. Oraqꝫ diſtendēs
auidꝰ fumantia preſter. Hic quem ꝑcuſſerit
diſtendit. enormiqꝫ corpulentia necat. extu be
ratū enī putredo ſequit̄. Spectabilicus aſpis q̄
dū momorderit hoīem ſtatim eū ꝯſumit. ita vt
liqueſiat totus in ore ſerpentis. Ceraſtes ſer
pēs dictus eo ꝙ in capite cornua hēat ſimilia
arietū. Ceraſta enī greci cornua vocāt. ſunt ā
illi quadrigemina cornicula quoꝝ oſtentatio
ne veluti eſca illiciens ſollicitata aīalia ꝑimit
Totum enī corpꝰ arenis tegit: nec vllū indici
um ſui prebet niſi ex ea pte inuitatas aues vel
aīalia capit. Eſt enī flexuoſus plus q̄ alij ſer
pentes ita vt ſpinā non habere videat̄. Scitalis
ſerpēs vocatus eo ꝙ tanta prefulget tergi va
rietate vt notaꝝ grā retardet aſpicientes ⁊ q̄
reptando pigrior eſt: quos aſſequi nō valet:
miraculo ſui ſtupentes capit. Tanti aūt feruo
ris eſt: vt etiā hyemis tpe exuuias corporis
feruentis exponat. De quo lucanus. Et ſcitale
ſpſis etiā nunc ſola pruinis exuuias poſitura
ſuas. Anphiſibena dicta eo ꝙ duo capita hē
at. vnū in loco ſuo. alteꝝ in cauda. currens ex
vtroqꝫ capite tractu corporis circulato. Hec ſo
la ſerpentium frigori ſe ꝯmittit. prima oīm ꝓ
cedēs. De qua idem lucanꝰ. Et grauis in gemi
num vergēs caput anfiſibena. Cuius oculi lu
cent veluti lucerne. Enidꝛos coluber in aqua vi
uens. Greci enī ydꝛos aquā vocant. Ydros a
quatilis ſerpēs. a quo icti obturgeſcunt. cuiꝰ
quidā morbum boua dicunt: eo ꝙ fimo bouis
remedietur. Ydra draco multorum capitum:
qualis fuit in lerna palude ꝓuincie archadie.
hec latine excedra dr̄ ꝙ vno ceſo tria capita ex
creſcāt. ſed hoc fabuloſum eſt. Nā ꝯſtat ydrā
lacū fuiſſe euomentē aquas vaſtantē vicinā
ciuitatem in quo vno meatu clauſo multi erū
pebant. Quod hercules videns loca ipſa exuſ
ſit. ⁊ ſic aque clauſit meatus. Nam ydra ab a
qua dicta eſt. Chelidros ſerpens. qui ⁊ cherſi
dos dicitur quaſi cherſiu. q̄ ⁊ in aquis ⁊ in ter
ris moratur. Nam cirſon dicunt greci terram
ydros aquam. hic ꝑ quam labitur terram:
fumare facit: queꝫ ſic macer deſcribit. Seu ter
ga expſpirant ſpumantia virus. ſeu terram fu
mat: qua teter labitur anguis. Et lucanꝰ. Tra
ctiqꝫ via fumante celidri. Sp enim directꝰ am
bulat. Naꝫ ſi torſerit ſe dū currit: ſtatī crepat
Rimatrix ſerpens aquam veneno inficiens.
In q̄cunqꝫ enī fonte fuerit: veneno eū immiſcet
De quo lucanꝰ Rimatrix violator aque. Cen
cris ſerpens inflexuoſa que ſemp iter rectū ef
ficit. De quo lucanꝰ. Et ſp recto lapſurus limi

te cenchris. Parias ſerpēs que ſemp in cauda
ambulat ⁊ ſulcū facere videtur. De quo idē Lu
canꝰ. Quo ꝯtemptus iter cauda ſulcare parias
Boas anguis ytalie immenſe mole. ꝑſequit̄
greges armentoꝝ ⁊ bubalos ⁊ plurimo lacte
irriguis vberibꝰ ſe innectit ⁊ ſugens interimit
atqꝫ inde boum populatione boas nomē acce
pit. Jaculꝰ ſerpens volans. De quo lucanus.
Jaculiqꝫ volucres. Exiliunt enim in arboribꝰ ⁊
dum aliquod animal obuium fuerit: iactant
ſe ſup illud ⁊ perimunt. Vnde ⁊ iaculi dcī ſūt
In arabia autem ſerpentes ſunt cū alis q̄ ſire
ne vocātur: que plus currunt ab equis ſed eti
am ⁊ volare dicū tur. quoꝝ tantum virus eſt:
vt morſum mors inſequatur ante q̄ dolor. Obi
tes dicta ꝙ colorem arene hēat. De qua poeta
Quā paruis pictus maculis teuſanus obites
concolor exutis atqꝫ indiſcretis arenis admo
tus. Seps exigua ſerpens: que non ſolūꝫ cor
pus: ſed ⁊ oſſa veneno ꝯſumit. Cuiꝰ poeta ſic
meminit. Oſſaqꝫ diſſoluens cum corpore tabi
ficus ſeps. Dipſes ſerpens tante exiguitatis
fertur. vt cum calcatur ⁊ non videatur. Cuius
venenum ante extinguit q̄ ſentiatur. vt faci
es preuenta morte: nec triſticiaꝫ induat mori
turi. De quo poeta. Signiferum iuuenē tyrre
ni ſanguinis auluꝫ. Torta caput retro dipſes
calcata momordit Vix dolor aut ſenſus dentis
fuit. Salpinga ſerpens eſt que non videtur.
Cecula dicta eo ꝙ parue ſit ⁊ nō habeat ocu
los. Centupeda a multitudine pedum dicta.
Brucus eſt: cuiꝰ pene totum corpus in ventre
colligitur. Lacertus reptilis genus eſt vocatꝰ
ita ꝙ brachia habeat. Genera lacertoꝝ plu
ra. vt botrax. ſalamandria. ſaura. ſtellio. Bo
traca dicta ꝙ rane habeat faciem. Nam greci
ranam botracam vocāt. Salamandria vocata
ꝙ contra incendia valeat. cuius inter omnia
venenata vis maxima eſt. Cetera enim ſingu
los feriunt. hec plurimos pariter interimit. nā
ſi arbori irrepſerit: omnia poma inficit veneno
⁊ eos qui ea ederint occidit. que etiam ſi in pu
teum cadat: vis veneni eius potantes interfi
cit. Jſta contra incendia repugnans ignes ſo
la animalium extinguit. Viuit enim in medi
is flammis ſine dolore ⁊ conſumptione ⁊ nō
ſolum quia non vritur: ſed extinguit incendi
um. Saura lacertus. qui quando ſeneſcit: ce
cantur oculi eius. ⁊ intrat in foramen parie
tis aſpicientis contra orientem. ⁊ orto ſole in
tendit ⁊ illuminatur. Stellio de colore nomen
habēt inditum. Eſt enim tergore pictus lucen
tibus guttis in modum ſtellaruꝫ. De quo oui
dius. Aptumqꝫ colori nomen habet: varijs
ſtellatus corpe guttis. Hic aūt ſcorpionibꝰ

adeo cõtrarius tradit̃: vt viſo eo pauorem
hijs afferat ⁊ torporẽ. Sunt ⁊ alia genera ſer
pentiũ. vt admodite. elephantie. camedracõ
tes. Poſtremo quantus noĩm: tantus morti
um numerus. Omnes aũt ſerpentes natura
ſua frigide ſunt: nec ꝑcutiunt: niſi qñ caleſcũt
Nã qñ ſunt frigide nullũ tangunt. Vnde ⁊ ve
nena eoꝝ plus die ꝙ̃ nocte nocent. Torpent
enĩ noctis algore. ⁊ merito. ꝙ frigidi ſunt no
cturno rore. In ſe enĩ adducũt vaporem corpis
gelide peſtes ⁊ natura frigide. Vñ ⁊ hyeme in
nodos torquent̃. eſtate ſoluunt̃. Inde eſt ꝙ
dum quiſq; ſerpentium veneno ꝑcutitur: pri
mũ obſtupeſcit. ⁊ poſtea vbi in illo calefactũ
ipſum virus exarſerit. ſtatim ⁊ hoĩem extinꝫ
uit. Venenũ aũt dictum eo ꝙ ꝑ venas vadit
Infuſa enĩ peſtis eius per venas vegetatione
aucta diſcurrit ⁊ aĩam extinguit. Vnde nõ pt̃
venenũ nocere niſi hoĩs tetigerit ſanguinem.
Lucanꝰ. Noxia ſerpentiũ eſt admixto ſangui
ne peſtis. Omne aũt venenum frigidum eſt.
⁊ ideo aĩa que ignea eſt fugit venenũ frigidũ
In naturalibꝰ bonis q̃ nobis ⁊ irrationabili
bus aĩantibus videmꝰ eſſe ꝯmunia viuacita
te quadã ſenſus ſerpens excellit. Vnde ⁊ legi
tur in geneſi. Serpens autẽ erat ſapientior oĩ
bus pecoribꝰ terre. Dicit aũt plinꝰ. Si credit̃
ꝙ ſerpentis caput etiã ſi cũ duobꝰ euaſerit di
gitis nichilominꝰ viuit. Vnde ⁊ totũ corpus
obijcit ꝓ capite ferientibꝰ. Anguis vniuerſis
hebes viſus eſt. Raro in aduerſũ ꝯtuent̃: nec
fruſtra cũ oculos nõ in fronte hñt: ſed in tẽ
poribꝰ adeo vt citiꝰ audiant ꝙ̃ aſpiciant. Nul
lum autẽ animal in tanta celeritate linguam
mouet vt ſerpens adeo vt triplicẽ linguã hr̃e
videat̃ cũ vna ſit. Serpentiũ vda ſunt corpora
adeo vt quaq̃ eunt: viam humore deſignent
Veſtigia ſerpentium talia ſunt: vt cũ pedibꝰ
carere videant̃: coſtis tñ ⁊ ſquamaꝝ niſibus ẽ
pant: quas a ſummo gutture vſq; ad imam
aluum pari mõ diſpoſitas hñt. Squamis eĩ
quaſi vnguibꝰ. coſtis quaſi cruribꝰ innitunt̃
Vnde ſi in qualibet corpis pte ab aluo vſq;
ad caput ictu aliquo collidat̃: debilis reddita
curſum habere nõ poſſit ꝙ vbicunq; ictus ille
inciderit: ſpinã ſoluit per quã coſtaꝝ pedes ⁊
motus corpis agebant̃. Serpentes autẽ diu
viuere dicitur: adeo vt depoſita vetere tunica:
ſenectutem deponere. atq; in iuuentutẽ redire
phibeantur. Tunice ſerpentũ exuuie nũcupã
tur: eo ꝙ hijs qñ ſeneſcunt ſeſe exuũt. quibꝰ
exuti in iuuentute redeunt. Dicitur aũt exuuie
⁊ induuie. ꝙ exuunt̃ ⁊ induunt̃. Pytagoras
dicit de medulla hoĩs mortui que in ſpina eſt
ſerpentẽ creari. quod etiã ouidius in metha
morfoſeoꝝ libris ꝯmemorat dicens. Sunt q̃
cũ clauſo putrefacta eſt ſpina ſepulchro Mu
tari credant humanas angue medullas. Qd
ſi credit̃: merito euenit. vt ſicut per ſerpentem
mors hoĩs: ita per hoĩs mortem ſerpens. Fert̃
aũt ꝙ ſerpens hoĩem nudum nõ ſit auſus at
tingere.

¶ De vermibus.

V.

Vermis eſt animal qd plerumq; de
carne vel de ligno vel de quacũq; re
terrena ſine vllo ꝯcubitu gignit̃: li
cet nõnunꝙ̃ ⁊ de ouis naſcãtur vt
ſcorpio. Sunt autem vermes aut terre. aut a
que. aut aeris. aut carnium aut frondiũ. aut
lignoꝝ. aut veſtimentoꝝ. Aranea vermis ae
ris. ab aeris nutrimento cognoĩata: que exi
guo corpore longa fila deducit. ⁊ tele ſemper
intenta nunꝙ̃ deſinit laborare ꝑpetuum ſuſti
nens in ſuo labore ſuſpendiũ. Sanguiſuga ver
mis aquatilis: dicta ꝙ ſanguinẽ ſugit. Potã
tibus enĩ inſidiatur. cumq; illabitur faucibꝰ.
vel vbi vſpiã adheſerit ſanguinẽ haurit. ⁊ cũ
nimio cruore maduerit: euomit id qd hauſit
vt recentiorẽ denuo ſugat. Scorpio vermis ter
renus: qui potius vermibꝰ aſcribit̃ nõ ſerpen
tibus: aĩal armatũ aculeo. ⁊ ex eo grece voca
tum. ꝙ cauda figat. atq; arcuato vulnere dif
fundat venena Propriũ autẽ eſt ſcorpionis
ꝙ manus palmã nõ feriat. Cantareda vmis
terrenus qui humano corpi ſtatim vt fuerit
applicatꝰ ſui aduſtione veſicas efficit plenas
humore Multipes vermis terrenus ex mlt̃itu
dine pedum vocatus qui contra ictum contra
ctus in globum ꝯplicatur. Naſcitur ſub petris
ex humore ⁊ terra. Limax vermis limi dictus:
ꝙ in limo vel de limo naſcatur. vnde ⁊ ſordidꝰ
ſemp ⁊ immundus habetur. Bombix frondi
um vermis. ex cuius textura bombicinum ꝯfi
citur Appellatur aũt hoc noĩe ab eo quo eua
cuet̃ dum fila generat ⁊ aer ſolus in eo rema
neat. Eruca frondium vermis oleribus vel pã
pinis inuoluta. ab erodendo dicta. cuius me
minit plautus. Imitatus neꝙ̃ beſtiam ⁊ male
ficam inuolutam in pampino. Implicat ſe ea
dem: nec aduolat vt locuſta vt huc illucq; diſ
currens: ſemipaſta dimittat. ſed permanet
perituris frugibus ⁊ tardo lapſu pigriſq; mor
ſibus vniuerſa conſumit. Teredonas greci
vocant lignorum vermes: eo ꝙ terendo edãt
Hos nos termites dicimus. Ita enim apud
latinos ligni vermes vocantur: quos tempore
inoportuno ceſe arbores gignunt. Tinea veſ
timentorum vermis dicta ꝙ teneat. ⁊ eouſq;
inſedeat: quo erodat. Inde ⁊ pertinax dicitur:

ꝙ in eandem teſm̄ identidem vigeat. Vermes
carniū. emigraneꝰ. lumbricus. aſcaride. coſti-
pediculi. pulices. lendex. tarmꝰ. ricinꝰ. vſia. ci
mex. Emigraneꝰ vermis capitis vocatur Lum
bricus vermis inteſtinoꝝ dictꝰ quaſi lumbi
cus. ꝙ labit̄. vel ꝙ in lumbis ſit. Aſcaride coſ
ti. pediculi vermes cutis a pedibus dc̄i. vnde ⁊
pediculoſi dicūtur quibꝰ pediculi in corꝑe ef
ferueſcunt. Pulices vero vocati ſunt: ꝙ ex pul
uere magis nutriant̄. Tarmꝰ vermis eſt lar
di. Ricinꝰ vermis eſt canis vocatus eo ꝙ heret
in auribꝰ canum. Cinos enī grece canis ē. Vſi
a vermis eſt porci appellata. ꝙ vrit. Nam vbi
momorderit: adeo locus ardet: vt ſtatī ibi veſi
ce fiant. Cimex de ſimilitudine cuiuſdā herbe
vocatus cuius fetorem hꝫ. Proprie āt vermis ī
carne putrefacta naſcit̄. tinea in veſtimentis.
eruca in olere. teredo in ligno. tarmꝰ in lardo.
vermis nō vt ſerpēs aptis paſſibus vel ſqua
maꝝ niſibus repit ꝙ nō eſt illi ſpine rigor vt
colubri: ſed in directum corpuſculi ſui partes
gradatī porrigendo ꝯtractus ꝯtrahendo por
rectans motum explicat. ſicqꝫ agitatus perla
bitur.

¶ De piſcibus.

VI.

PIſces dicti. vnde ⁊ pecus a paſcēdo
ſ. Reptilia ideo dicunt̄ hec que na
tant eo ꝙ reptandi hēant ſpeciem
⁊ naturā: q̄uis ſe in ꝓfundum im
mergant: tn̄ in natando repunt. Vn̄ ⁊ ait da
uid. Hoc mare magnū ⁊ ſpacioſum manibꝰ:
illic reptilia quoꝝ nō eſt numerus. Anfimia
ſunt quedā gn̄a piſciū dicta eo ꝙ ambulādi
in terris vſum ⁊ natandi in aquis officiū ha
beant. Anfi etiā grece vtrumqꝫ dr̄. ꝙ in aq̄s
⁊ in terris viuūt. vt foce. corcodrilli. ypopota
mi hoc eſt equi fluuiales. Pecoribꝰ aūt ⁊ beſ
tijs ⁊ volatilibus ante hoīes noīa impoſuerūt
q̄̄ piſcibus ꝙ priꝰ viſa ſunt ⁊ cognita. Piſci
um vero poſtea cog̃tis generibꝰ noīa inſtituta
ſunt. aut ex ſimilitudine terreſtrium aīalium
aut ex ſpecie ꝓpria. ſiue moribꝰ. ſeu colore. vel
figura aut ſexu. Ex ſimilitudine terreſtriū. vt
rane ⁊ leones ⁊ vituli ⁊ nigri merule ⁊ paui di
uerſo colore collo ⁊ dorſo picti ⁊ turdi albo va
rij. ⁊ cetera q̄ ſibi iuxta ſpecies terreſtriū aīali
um noīa vindicarūt. Ex moribus terreſtrium
vt canes in mari a terrenis canibus nūcupa
ti ꝙ mordeant. Et lupi: ꝙ improba voracitate
alios ꝑſequantur. A colore vt vmbre. ꝙ colo
re vmbre ſunt. ⁊ aurate. ꝙ in capite auri colo
rem hn̄t. ⁊ varij a varietate quos vulgo true
tas vocant. A figura vt orbis. ꝙ rotundus eſt
totuſqꝫ in capite cōſtat. vt ſolea. ꝙ ſit inſtar
calciamentoꝝ ſolijs. A ſexu. vt muſculus ꝙ
ſit balene maſculus Eius enim coitu ꝯcipe be
lua hec ꝓhibetur. Hinc ⁊ muſculi coclearum.
quoꝝ lacte ꝯcipiunt oſtree Balene autē ſunt
immenſe magnitudinis beſtie. ab emittendo
⁊ fundendo aquas vocate. Ceteris enī beſtijs
maris altiꝰ iaciunt vndas. Bali ei grece emit
tere dicitur. Cete dc̄e
hoc eſt ob immanitatē. Sunt enī ingentia ge
nera beluaꝝ ⁊ equalia montium corpora qua
lis cetus excepit ionā. cuius alvꝰ tante magni
tudinis fuit: vt inſtar obtineret inferni: dicen
te ꝓpheta. Exaudiuit me de vētre inferni. Equi
marini: ꝙ prima ꝑte equi ſunt. poſtrema ſol
uunt̄ in piſcem. Boccas dicunt etiā boues ma
rinos quaſi boacas. Cerulei a colore appellati
Nā ceruleum eſt viride cū nigro vt ē mare. Del
phines certū hn̄t vocabulum: ꝙ voces hoīm
ſequant̄. vel ꝙ a ſimphonia gregatim cōueni
ant. Nichil in mari velocius iſtis. Nā pleruqꝫ
ſalientes naues tranſuolant. Cū autē prelu
dunt in fluctibꝰ ⁊ vndaꝝ ſe motibus ſaltu p̄
cipiti ferunt tempeſtates ſignificare videntur.
Hij ꝓprie ſimones noīantur. Eſt ⁊ delphinuꝫ
genus in nilo dorſo ſerrato: qui corcodrillos te
nera ventrium ſecantes interimūt. Porci ma
rini qui vulgo vocātur ſuilli: qui dum eſcam q̄
runt: more ſuis terram ſub aquis fodiunt. Cir
ca guttur enim habent oris officium. ⁊ niſi ro
ſtrum arenis immergant: paſtum non colli
gunt. Corui a cordis voce dicti. ꝙ grunniunt
pectore. ſuaqꝫ voce proditi capiuntur Tinni no
men grecum habent. Hij ingrediuntur veris
tēpore. intrant dextro latere. leuo exeunt. Hoc
inde creduntur facere. ꝙ dextris oculis acutiꝰ
videant q̄̄ ſiniſtris. Gladius dicitur eo ꝙ ro
ſtro maiori nato ſit. ⁊ ob hoc naues perfoſſas
mergit. Serra nuncipata. ꝙ ſerratam criſtā
habet. ⁊ ſubter natans naueꝫ ſecat. Scorpio
dictus. quia ledit dum manu tollit̄. Tradūt
enim decem cancris cum ocimi manipulo alli
gatis: omnes qui ibi ſunt ſcorpiones ad euꝫ
locum congregari. Aranea genus piſcis: di
ctus ꝙ aure feriat. Habet enim ſtimulos de q̄
bus percutit. Corcodrillus a croceo colore dc̄s.
gignitur in nilo. animal quadrupes in terra.
⁊ in aquis valens. longitudine pleruqꝫ vigin
ti cubitorum. dentium ⁊ vnguium immanita
te armatum. tantaqꝫ cutis duricia: vt q̄muis
fortium ictus lapidum tergo repercuſſus non
ſentiat. Nocte in aquis. die in humo quieſcit
Oua in terra fouet. maſculus ⁊ femina vices
ſeruant. Hunc piſces quidā ſerratam haben
tes criſtā tenera ventriū deſecantes interimūt
Ypopotamus vocatus ꝙ ſit equo ſiīlis dorſo.

iuba a hinnitu. roſtro reſupinato. alpinis den
tibꝰ. cauda tortuoſa. vngulis binis. die in a
quis ꝯmoratur. nocte ſegetes depaſcit. a hūc
nilus gignit. Pagꝝ quē greci fagꝝ ideo nun
cupant ꝙ duros dentes hēat. ita vt oſtreis in
mari alatur. Dentrix pro multitudine a gran
ditate dentium dictus. Lepus a ſimilitudine
capitis nuncupatus. Lupū vt dictū eſt auidi
tas appellauit piſcē in captura igenioſū. deni
qꝫ rethe circūdatꝰ fert arenas arae cauda. atꝫ
ita ꝯcitus trāſire rethe. Mullꝰ vocatꝰ ꝙ mollis
ſit atqꝫ tenerrimꝰ. cuius cibo tradunt libidi
nē inhiberi. oculoꝝ aūt aciē hebetari. hoīes ve
ro a quibꝫ ſepe paſtus eſt piſces molent. Mul
lus in vino necatus hiȷ qui inde biberint tedi
um vini hñt. Mugilis nomen hꝫ ꝙ ſit multū
agilis. Nā vbi diſpoſitas ſenſerit piſcatoꝝ inſi
dias ꝯfeſtim retrorſum rediens ita tranſilit re
the vt volare piſcē videas. Melanurus eo ꝙ ni
gram caudā hēat a nigras pēnas. a in corpe
lineas nigras. Melan enī greci nigꝝ vocant.
Glaucus a colore dcūs eo ꝙ albus ſit. Greci
enī album glaucon dicūt. Hic eſtate raro ap
paret niſi tm̄ in nubilo. Timallus ex flore no
mē accepit. Timū quippe flos appellat. nam
dum ſit ſpecie gratus a ſapore iocundus: tñ
ſicut flos fragrat. a corpe odores aſpirat. Eſca
rus dcūs eo ꝙ ſolus eſcā ruminare phibetur.
ceteriqꝫ aliȷ piſces nō rumināt. Tradunt autē
hunc ingenioſum etiā. Nāqꝫ incluſum vaſis:
non fronte erumpe: nec infeſtis luminibꝰ ca
put inſerere: ſed auerſū caude ictibꝰ crebris la
xare fores. atqꝫ ita retrorſum redire. Quem luc
tatuꝫ eius ſi forte alius eſcarus extrinſecus vi
deat: apprehenſa morditus cauda adiuuare
niſus erumpentis. Sparus a lancea miſſili ac
cepit nomē ꝙ eiuſdem figure ſit. Terreſtria
enī prius inuenta ſunt ꝙ̄ marina. Nā ſparus
eſt telū ruſticanum: miſſile a ſpargēdo dictū.
Auſtralis piſcis. ſiue ꝙ aquaꝝ vndā ſuo ore
ſuſcipit. ſiue ꝙ tunc hic piſcis oritur quo tpe
tendere in occaſū pliades ceperint. Amio ſaxa
tilis dextra ſiniſtraqꝫ lateribus virgis punice
is ꝑpetuis. aliȷſqꝫ diſcoloribꝰ deſignat: dictus
amio. ꝙ nō capitur niſi hamo. Echinus par
uꝰ a ſemipedalis piſciculus. nomen ſumpſit
ꝙ nauē adherendo retineat. Ruant licet venti
ſeuiāt pcelle nauis tñ quaſi radicata in mari
ſtare videt nec moueri nō retinendo: ſed tantū
mō adherendo. Hunc latini morā appellaue
runt eo ꝙ cogat ſtare nauigia. Vranuſcopꝰ
vocat ab oculo quē in capite hꝫ. a quo ſp ſu
pra intendit. Millago noīatus ꝙ euolat ſup
aquā. Quotiens aūt cernitur extra aquā voli
tans tempeſtates mutari deſignat. Squatus
dictꝰ ꝙ ſit ſquamis acutis. Vnde a eius cute li
gnū politur. Ciuitas ſyrie que nūc tirus dicit
olim ſarra vocabat a piſce quodā qui illic ab
undat. quē lingua ſua ſat appellant. ex quo
deriuatuꝫ eſt. huiꝰ ſimilitudinis piſciculos ſar
das ſardinaſqꝫ vocari. Allec piſciculus ad liq̄
rem ſalſamentoꝝ ydoneꝰ. vnde a nūcupatꝰ.
Afforꝰ piſciculꝰ: qui ꝓpter exiguitatem hamo
capi nō poteſt. Anguilla ſimilitudo anguis de
dit nomen. origo eius ex limo. Vnde a quan
do capitur adeo lenis eſt vt quanto fortiꝰ preſ
ſeris: tanto citiꝰ elabit. Ferunt aūt a orientis
fluuiū gangen anguillas tricenis pedibꝰ gig
nere. Anguille vino necate qui ex eo biberint
tedium vini hñt. Draco marinꝰ aculeos in brā
chȷs habet ad caudam ſpectantes. qui dum ꝑ
cuſſerit: quaqua ferit. venenum fundit. vnde
a vocatus. Murenam greci mirenā vocant. eo
ꝙ complicet ſe in circulos. Hanc feminini tā
tum ſexus eſſe tradunt a concipere a ſerpente
ob id a piſcatoribꝰ tanꝙ̄ a ſerpente ſibilo euo
cat a capit. Icti āt fuſtis difficulter interimit
ferula protinꝰ animā in cauda habere certum
eſt. Nam capite percuſſo vix eaꝫ interimi cau
da ſtatim exanimari. Congrus polipus id eſt
multipes. plurimos enī nexꝰ habet. Iſte inge
nioſus hamum appetēs brachȷs complectit
non morſu: nec prius dimittit: ꝙ̄ eſcam circū
roſerit. Torpedo vocata eo ꝙ corpus torpeſcere
faciat: ſi eam quiſqꝫ viuentē tangat. Narrat
plinius ſecundꝰ. Ex indico mari torpedo etiā
procul a e longinquo. vel ſi haſta virgaqꝫ at
tingatur. ꝙuis preualido s lacertos torpeſcere
quamlibet ad curſum veloces pedes alligare.
Tanta enim vis eiꝰ eſt vt etiam aura corporis
ſui afficiat membra. Sepia dicitur. ꝙ ſepius
interclauſa faciliꝰ capitur. In coeundo obſce
num genꝰ. ore enim concipit ſicut vipera. Cu
ius attramenti tanta vis eſt vt lucerne addi
tuꝫ: ethiopes videri ablato priori lumine qui
dā tradunt. Lulligo tradūt in oceano mau
ritanie non pcul a lixo flumine tantam multi
tudinem lulliginum euocari ex aqua: vt eti
am naues dimergere poſſint. Conche a codee
hac ex cā vocate. ꝙ deficiente luna cauantur.
id eſt euacuantur. Omnium enim clauſorum
maris animaliū atqꝫ conchaꝝ incremēto lu
ne membra turgeſcunt. defectu euacuant. Lu
na enim cū in augmento fuerit auget humo
rem. cū vero in defectum venerit: humores mi
nuuntur. Hoc enī phiſici dicūt. Conche aūt
prime poſitionis nomen. conclee vero ꝑ dimi
nutionē quaſi concule. Conchaꝝ multa gnā
ſunt. inter quas a margariti fore ꝙ̄ celte dicū
tur. in quaꝝ carne precioſus calculꝰ ſolidat.

De quibꝰ tradunt hij qui de animantiū ſcrip
ſere naturis eo ꝙ nocturno tꝑe litorā appetūt
⁊ ex celeſti rore margaritū ꝯcipiunt. vnde ⁊ ce
loe noīantur. Murex ꝯchea eſt maris dcā ab
acumine ⁊ aſperitate: que alio noīe ꝯchilium
noīatur. ꝓpter qd circūciſa ferro lacrimas co
loris purpurei emittat. ex quibꝰ purpura tī
gitur. ⁊ inde oſtrum appellatū: ꝙ hec tinctuā
ex teſte humore elicit. Cancri vocant. ꝙ con
che ſunt crura hñtes: inimica oſtreis animali
a. Eoꝝ enim carnibꝰ viuūt miro ingenio. Nā
ꝙ valida teſta eius aperiri non pt: explorat
qñ oſtrea clauſtra teſtaꝝ aperiat. tunc cācer
latenter lapillū inijcit. atqꝫ impedita ꝯcluſiōe
oſtre carnes erodit. Tradunt quidā decem cā
cris cū ocimi manipulo alligatis: omnes qui
ibi ſunt ſcorpiōes ad cū locum coituros. Duo
autem ſunt gña cancroꝝ. fluuiales ⁊ marini
Oſtrea dcā eſt a teſta quibꝰ mollicies interior
carnis munitur. Greci em̄ teſtā oſtreā vocant
Oſtrea autē neutro. carnes eius feminino di
cunt genere. Muſculi ſunt vt prediximus con
chee. a quoꝝ lacte ꝯcipiunt oſtre. ⁊ dicti muſ
culi. q. maſculi. Pelorides a pelore ꝓmuncto
rio ſicilie vbi abundāt cognoīate ſunt. Vn
de virgilius dicit. Ecce āt boreas anguſta ab ſe
de pelori. Vngues a ſimilitudine humanarū
vnguium dicte. Teſtudo dictus eo ꝙ tegimī
ne teſte ſit adoptus in camere modum Sunt
aūt quatuor genera. terreſtres. maritime. ſor
tarie q̄ in ceno ⁊ paludibꝰ viuentes. Quartū
genꝰ fluuiales que in dulci aqua viuunt. Tra
dunt quidā ꝙ incredibile eſt tardius ire na
uigia teſtudinis pedē dextrum vehentia. Ichi
nus a terreſtri ichino nomen traxit. quē vul
gus iricium vocat. cuius teſta duplex. ſpinis ā
culeata in modū caſtaneaꝝ: qñ adhuc operte
de arboribꝰ cadunt. Caro eius mollis ⁊ minio
ſimilis. Vris tribꝰ modis dr vt teſtudo. ac pe
lorus ⁊ conchea. Nā ⁊ qd edimus ⁊ vbi caro ī
eſt: vtrūqꝫ dicitur pelorus. Rane a garrulita
te vocate: eo ꝙ cir̄ genitales ſtrepunt paludes
⁊ ſonos vocis importunis vocibꝰ reddunt. Ex
hiis quedā aquatice dicūt. quedā paluſtres
quedā rubete. ob id ꝙ in veprībꝰ viuunt. grā
diores cunctaꝝ. Alie calamites vocātur. quō
inter arundines fruticeſqꝫ viuunt minime om
nium ⁊ viridiſſime. mute ⁊ ſine voce ſūt. Egre
dule rane pue in ſicco vel agris ꝯmorantes.
vnde ⁊ nuncupate. Negāt quidam canes la
trare: q̄bꝰ in offa rana viua fuerit data. Sfun
gia a fingere idē mūdare ⁊ extergere dicta A
franiꝰ. Accedo ad te vt tibi ceruicem fingā ſin
theo vel extergā. Cicero. Et fingebatur ſfungis
ſanguis ꝟ extergebatur. Animal āt eſſe dici
tur cruore inherente petris. Vñ ⁊ dum abſci
ditur ſanguinem remittit. Nā alia ſunt viuē
tia in aquis ⁊ diſcurrunt vt piſces. alia ſtant
fixa vt oſtree. icini. ſfungie. Ex hijs alias ma
res dici eo ꝙ tenues ſunt. fiſtule. ſpiſſioreſqꝫ.
alias feminas q̄ maioribus fiſtulis ſunt ac ꝑ
petuis. alias duriores quas greci appellāt tra
gos ⁊ nos hircoſas dicere poſſumꝰ ob aſpita
tem ſui. Molliſſimū genus eaꝝ penicilli vocāt
eo ꝙ apte ſint ad oculoꝝ tumores ⁊ ad exter
gendas lippitudines vtiles. Candide ſfungie
cura fiunt. Per eſtatem enim ad ſolem ſter
nuntur. ⁊ ſicut cera punica candorem bibūt
Animalium oīm in aquis viuentiū noīa. cxl
iiij. plinīꝰ ait diuiſa in generibꝰ beluarū. ſerpē
tiū ꝯmuniū terre. ⁊ aque cancroꝝ. concharū
locuſtaꝝ peloredum. polipoꝝ. ſoleaꝝ lacertoꝝ
⁊ lolliginū. ⁊ hijs ſimilia. ex quibꝰ multa quo
dā nature intellectū temporum ſuoꝝ ordinē cog
noſcūt. quedā vero in ſuis locis mutatione va
gātur. In piſcibus aūt femininis. alie ꝯmixti
one maſculi ꝯcipiunt ⁊ pariunt catulos. alie
ponunt oua ſua ſine maſculi ꝯmixtione ſuſce
pta. que idem inſequens ſui ſeminis iactu ꝑ
funduntur. ⁊ q̄ hoc munere fuerint afflata ſi
unt generabilia. q̄ vero perfuſa non fuerint:
ſterilia ꝑſeuerant. aut putreſcunt

¶ De auibus.

vij.

VNum nomen auium ſed genus di
uerſum. Nā ſicut ſpecie ibi differt
ita ⁊ nature diuerſitate. Nam alie
ſimplices ſunt vt columbe. alie aſtu
te vt ꝑdix. alie ad manū ſe ſubijciunt. vt acci
piter. alie reformidant vt garamātes. alie ho
minū ꝯuerſatione delectantur vt yrundo. alie
in deſertis ſecretam vitam diligunt vt turtur.
alie ſolo ſemine repto paſcuntur vt anſer. alie
carnes edunt ⁊ rapinis intendunt. vt miluꝰ.
alie incole que manent in locis ſp vt ſtrutio.
alie aduenticie que ꝓpriis tꝑibus reuertunt
vt ciconie ⁊ yrundines. alie ꝯgreg̃ ꝟ ꝯgrega
tim volātes vt ſturni ⁊ coturnices. alie ſoliua
ge ꝟ ſolitarie ꝓpter inſidias depredandi. vt a
q̄la. accipiter ⁊ quecūqꝫ ita ſunt. alie vocibus
ſtrepunt. vt yrundo. alie cantꝰ edunt dulciſſi
mos vt cignꝰ ⁊ merula. alie verba ⁊ voces ho
minū imitant. vt pſitacus ⁊ pica: ſed ⁊ alia ſi
cut genere: ita ⁊ moribꝰ innumerabilia. Nā volu
crū quot gña ſint: inuenire quiſꝙ non pt. Ne
qꝫ em̄ oēs indie ⁊ ethiopie atqꝫ ſcithie deſerta
penetrare potuit. q̄ eoꝝ genꝰ vel dr̄as noſſet.
Aues dcē eo ꝙ vias certas nō hēant: ſꝫ ꝑ auia
q̄qꝫ diſcurrāt. Alites ꝙ alis alta intendant. ⁊

ab ſublimia remigio alaꝝ ↄſcendant. Volu
cres a volando. nā vnde volare: inde ⁊ ambula
re dicimꝰ. Vola enim dr̄ media pˢ pedis ſiue
manꝰ ⁊ in auibꝰ vola pˢ media alaꝝ quarū
motu penne agitant̄. inde ⁊ volucres Pulli di
cuntur oīm auiū nati. ſed ⁊ aīalium quadru
pedū nati pulli dicūtur. ⁊ hō puꝰs pullꝰ. Ré
centes ḡ nati pulli dicunt̄ eo ꝙ polluti ſunt.
Vnde ⁊ veſtis nigra pulla dicta eſt. Ale ſunt
in quibꝰ penne p ordinē fixe volandi exhibēt
vſum. Vocate āt ale eo ꝙ hijs aues ↄplexos
alant ⁊ foueāt pullos. Penna a pendendo id
ē a volando dcā. vnde ⁊ pendere. Volucres em̄
pennaꝝ auxilio mouent̄ qū ſe aeri mandāt.
Pluma. q. piluma. Nā ſicut pili in quadrupe
dum corpe: ita pluma in auibꝰ. Auium noīa
multa a ſono vocis ↄſtant eſſe ↄpoſita vt grꝰ
coruus. cignꝰ. pauo. miluꝰ. vlula. cuculus. ḡ
culus ⁊cͤ. Varietas em̄ vocis eoꝝ docuit hoīes
quid noīarentur. Aquila ab acumine oculo
rum vocata. Tanti em̄ ↄtuitus eſſe dr̄ vt cū ſup
maria immobili pēna ferat̄: nec humanis pa
teat obtutibꝰ: de tanta ſublimitate piſciculos
natare videat: ac tormenti inſtar deſcendens
raptā predam pennis additus ptrahat. Nā ⁊
ↄtra radiū ſolis fertur obtutū nō flectere. vn
de ⁊ pullos ſuos vngue ſuſpenſos radijs ſol
obijcit. ⁊ quos viderit immobilē tenere aciē
vt dignos gn̄e ↄſeruat. ſi quos vero flectere
obtutū. q. degeneres abijcit. Vultur a volatu
tardo noīata putatur. Magnitudine quippe
prepetes volatus non hꝫ. Haꝝ quaſdā dicūt
ↄcubitu nō miſceri ⁊ ſine copula ↄcipere ⁊ ge
nerare. natoſqꝫ eaꝝ pene vſqꝫ ad centū annos
ꝓcedere. Vultures autē ſicut ⁊ aquile etiam vl
tra maria cadauera ſentiunt. Altiꝰ quippe vo
lantes multa q̄ montiū obſcuritate celant̄: ex
alto illi ↄſpiciunt. Gradipes apud grecos vo
cat̄ auis apud nos tarda eo ꝙ graui volatu
detenta nequaq̄ꝫ vt cetere volucres attollit̄ ve
locitate pennaꝝ. Grues vero nomen de ꝓpria
voce ſumpſerunt. tali em̄ ſono ſuſurrāt. Hec
aūt dum ꝓperant: vnā ſequunt̄ ordine litterā
to. De quibꝰ lucanus. Et turbata perit diſper
ſis littera pennis. Excelſa aūt petunt: quo faci
lius videāt quas petant terras. Caſtigat aūt
voces q̄ cogit ad agmen. At ubi receſſit. ſucce
dit alia. nocte āt excubias diuidunt. ⁊ ordinē
vigiliaꝝ p vices faciunt. tenētes lapillos ſuſ
penſis digitis. quibꝰ ſomnos arceāt. qd cauē
dum erit clamor indicat. Etatem in illis color
ꝓdit. Nā ſenectute nigreſcūt. Ciconie vocate
a ſono quo crepitant. q. cicanie: quē ſonum
oris potiꝰ eſſe ↄſtat q̄ꝫ vocis. ꝙ eum quatiēte
roſtro faciunt. Hec veris nuncie ſocietatis co

mites. ſerpentiū hoſtes. maria tranſuolant in
aſiā. collecto agmine pgunt. Cornices duces
eas precedunt ⁊ ipſe quaſi exercitus ꝓſequū
tur. Eximia illis circa filios pietas. Nā adeo ni
dos impenſiꝰ fouent vt aſſiduo in cubitu plu
mas exuant. Quantū āt tps impenderint in
fetibꝰ educandis: tantū ⁊ ipſe invice a pullis
ſuis aluntur. Olor auis eſt quā greci cignum
appellant. Olor āt dictus ꝙ ſit totus plumis
albus. Nullus em̄ meminit cignū nigꝝ. Olo
em̄ grece totum dr̄. Cignus āt a canendo eſt
appellatus eo ꝙ carminis dulcedine modula
tis vocibus fundit. Ideo āt ſuauiter eū canere
dicūt. ꝙ collū longum ⁊ inflexū hꝫ ⁊ necē eſt
eluctantem vocē per longum ⁊ inflexuoſū iter
varias reddere modulacōes. Ferunt in yꝑbo
reis ptibus precinentibus citharedis olores
plurimos aduolare. apteqꝫ ad modū ↄcinere
Olores āt latinū nomen ē. Nā grece cigni di
cūtur. Naute vero ſibi hanc bonā pnoſiā face
re dicunt. ſicut ait emilius. Cignus in auſpici
is ſp letiſſimus ales. Hunc optant naute. q̄
ſe nō mergit in vndas. Strutio greco nomie
dr̄. qd aīal in ſimilitudine auis pennas habe
re videtur: tn̄ de terra altius nō eleuatur. Oua
ſua fouere negligit: ſed ꝓiecta tantummō: fo
tu pulueris animāt̄. Ardea vocata quaſi ardu
a. ꝓpter altos volatus. Lucanꝰ ꝙ. Auſa vola
re ardea. Formidat enim imbres ⁊ ſup nubes
euolat vt ꝓcellas nubiū ſentire nō poſſit. Cū
autem altiꝰ volauerit ſignificat tempeſtatem
Hanc multi tantalum noīant. Fenix auis ara
bie dicta ꝙ colorem feniceum hēat vel ꝙ ſit in
toto orbe ſingularis ⁊ vnica. Nā arabes ſingu
larem ⁊ vnicā fenicem vocāt. Hec quingentis
vltra annis viuens: dum ſe viderit ſenuiſſe:
collectis aromatū virgultis: rogū ſibi inſtruit
⁊ ↄuerſa ad radium ſolis alarum plauſu vo
luntarium ſibi incendiū nutrit. ſicqꝫ iterū de ci
neribꝰ ſuis reſurgit. Cinomolgus ⁊ ipſa ara
bie auis ꝓinde ita vocata ꝙ in excelſis nemoribꝫ
texit nidos ex fruticibꝰ cinnami. ⁊ qm̄ nō poſ
ſunt ibi ↄſcendere hoīes ꝓpter ramoꝝ altitudi
nem ⁊ fragilitatē eoſdē nidos plumbatis ap
petunt iaculis. ac ſic cinnamia illa deponunt
⁊ precijs amplioribꝰ vendunt: eo ꝙ cinnamū
illud magis q̄ꝫ alia mercatores probent. Pſi
tacus in indie litoribus gignitur colore viridi
torque puniceo. grandi lingua ⁊ ceteris aui
bus latiore. Vnde ⁊ articulata verba exꝑmit
ita vt ſi eam non videris: hominem loqui pu
tes. Ex natura autem ſalutat dicens. aue. vel
chere. Cetera nomina inſtitutione diſcit. Hic
eſt illud. Pſitacus a vobis aliorum nomina
dicam. Hoc didici per me dicere ceſar aue.

Altion pelagi volucris dicta q̄ſi ales oceanea
eo q̄d hieme in ſtagnis oceani nidos faciat
pulloſq̄ꝫ educit· qua excubante fert̄ extento
equore pelagus ſilentibus ventis continua
ſeptem dierum trāquillitate miteſcere a eius
fetibus educandis obſequium ipſa rerū nā
tura p̄bere· Pellicanus auis egiptia habitās
in ſolitudine nili fluminis· vnde a nomē ſūp
ſit. Nam canopus egiptus dr̄. fertur ſi verum ē
eā occidere natos ſuos eoſq̄ꝫ p triduum lugere
deinde ſeipſā vulnerare a aſpſione ſui ſangui
nis viuificare filios Stromfalide aues ab iſtro
fadibꝫ inſulis appellate vbi plurimū abūdat
aduerſus quas hercules ſagittis ē vſus Sūt
enī pelagi volucres in inſulis habitantes Dio
medias aues a ſocijs diomedis appellatas
quos ferunt fabule in eaſdem volucres fuiſſe
conuerſos forma fulice ſimiles magnitudine
cigno꜠ colore cādido duris a grādibꝫ roſtris
Sūt autē circa apuliā i inſula diomedia inter
ſcopulos litor꜠ a ſaxa volitantes iudicāt iter
ſuos a aduenas· Nam ſi grecus eſt xpi9 acce
dūt a blandiunt̄ ſi alienigena morſu impug
nānt a vulnerant ·lacrimoſis quaſi vocibꝫ do
lentes vel ſuam mutacō꜠ vel regis interitū Nā
diomedes ab illirijs iterēpt9 ē Hec aues la
tine diomedie dicunt̄ greci eos herodios dicūt
Memnonides aues egiptie appellate a loco
vbi memnon perijt Nam cateruatī aduolare
dicunt̄ ex egipto ad ilium iuxta memnonis
ſepulcrum a pinde eas ilienſes memnonias
vocant Quinto autē anno ad ilium veniunt a
cū biduo circūuolauerint tercia die ineuntes
pugnā viciſſim ſe vnguibꝫ roſtriſq̄ꝫ dilacerāt
Fricinee aues dicte ab hircinio ſaltu germa
nie vbi naſcuntur quar꜠ pēne adeo p obſcura
emicant vt q̄uis nox obtenta denſis tenebris
ſit ad p̄ſidium itineris dirigendi late illucēat
curſuſq̄ꝫ vie pateat indicio plumar꜠ fulgētiū
Onocrotolon greci vocāt roſtro longo Quor꜠
duo genera ſunt aliud aquatile aliud ſolitu
dinis· Ibis auis nili fluminis que ſemetipſā
purgat roſtro in anum āquā fūdens Hec ſer
pentiū ouis veſcit̄· ex eis eſcam gratiſſimam
nidis ſuis deportās Meropes eoſdē a gaulos
qui parentes ſuos recondere atꝫ alere dicūtur
Corredulis genus volatile ē q̄ſi cor edēs Mo
nedula· q̄ſi menecula q̄ cū aurum inuenit au
ferta occultat Cicero ꝑ valerio flacco Nō plus
aurū tibi q̄ꝫ monedule cōmittendum Veſper
tilio ꝓ tempore nomē accepit eo quod lucem
fugiens crepuſculo veſpertino circumuolat
p̄cipiti motu acta a tenuiſſimis brachiorum
membris ſuſpenſa animal murium ſimile nō
tam voce reſonans q̄m ſtridore· ſpecie q̄ꝫ vola

tilis ſimul a quadrupes quod in alijs auibus
reperiri non ſolet· Luſcinia auis inde nomen
ſumpſit quod cantu ſuo ſignificare ſolet· die i
ſurgentis exortum quaſi lucinia Eadem a acre
dula· de qua cicero in prognoſticis Et matuti
nos exercet acredula cantus Vlula auis
idest
a planctu a luctu nominata Cum enī clamat
aut fletum imitatur aut gemitum Vn̄ a apd̄
augures ſi lamentat̄ triſticiam· tacens oſten
dere fertur ꝓſperitatem Bubo a ſono vocis cō
poſitum nomen habet auis feralis· onuſta
quidem plumis ſed graui ſemper detēta pigri
cia in ſepulcris diu noctuq̄ꝫ verſatur et ſemꝑ
commoratur i cauernis de q̄ua ouidius Fedaq̄ꝫ
ſit volucris venturi nuncia luctus Ignauus
bubo dirum mortalibus omen hi deniq̄ꝫ apud
augures malum portēndere fertur Nam cum
in vrbe viſa fuerit ſolitudinē ſignificare dicūt
Noctua dicitur pro eo q̄ꝫ nocte circumuolat
et p diem nō poſſit videre Nam exorto ſplen
dore ſolis viſus illius hebetatur Hanc autem
inſula cretenſis non habet Et ſi veniat aliūde
ſtatim moritur· Noctua autem non eſt bubo
Nam bubo maior eſt Nocticorax ipſa eſt noc
tua quia noctem amat Eſt enī auis lucifuga
et ſolem videre non patitur Strix nocturna
auis habens nomen de ſono vocis Quando ei
clamat ſtridet De qua lucanus Quod trepid9
bubo· quod ſtrix nocturna queruntur· Hec
auis vulgo āma dr̄· ab amando paruulos
vnde et lac prebere dicitur naſcētibus· Coru9
ſiue corax nomen a ſono gutturis habet q̄d
voce coracinet Fertur hec auis q̄d editis pul
lis eſcam plene non prebeat· priuſq̄ꝫ in eis p
pennarum nigredine in ſimilitudine꜠ ꝓprij
coloris agnoſcat· Poſtq̄ꝫ vero eos tetros plu
mis aſpexerit· in toto agnitos abundanci9
paſcit· Hic prior in cadaueribus oculum petit
Cornix ānoſa auis apud latinos greco nomi
ne appellatur. quam aiunt augures hominū
curas ſignificacionibus agere inſidiar꜠ vias
monſtrare· futura predicere Magnū nephas
hec credere· vt deus cōſilia ſua cornicibus mā
det· Huius inter multa auſpicia tribuūt eciā
pluuiās portendere vocibus vnde ē illud Tūc
cornix plena pluuiam vocat improba voce
Graculus a garrulitate nuncupatus non vt
quidam volunt· pro eo quod gregatī volent
cum ſit manifeſtum ex voce eum nuncupari
Eſt autem loquaciſſimum genus a vocibus
importunum· Pice q̄ſi poetice· q̄d v̄ba i diſcri
mine vocis exprimant vt homo· Per ramos ei
arborum pendule importuna garrulitate ſo
nantes et ſi linguas in ſermone nequeunt

explicare. ſonum tamē humane vocis imitā
tur. De qua cōgrue quidā ait. Pica loquax
certa dominū te voce ſaluto. Si me nō videas
eſſe negabis auē. Picus a pico ſaturni filio
nomē ſūpſit. eo quod ea in auſpicijs vtebāt
Nam ferūt hāc quid dā habere diuinum illo
indicio. quod ī q̄cūqʒ arbore nidificauerit cla
uū vel aliud quicq̄d fixum fuerit: diu herē nō
poſſit. quin ſtatī excidat. vbi illa īſederit. iſte
eſt picus martꝰ. nā alia ē pica. Pauo nomē
de ſono vocis habet cuius caro tā dura eſt. ut
putredinē vix ſeciat nec facile coq̄tur. de quo
quidā ſic ait. Miraris quociēs gēmātes expli
cat alas. ſi potes hunc ſeuo tradere iure coco
Faſianꝰ a faſide inſula grecie vñ primū aſpor
tatꝰ ē appellatꝰ. Teſtat id vetꝰ diſticon illud
Argiua p̄mo ſū traſportata carina Ante michi
notū nil niſi faſis erat. Gallꝰ a caſtratione vo
catus. Int ceteras em̄ aues huic ſoli teſticuli
adimuntur. Veteres em̄ abſciſos gallos vo
cabāt. ſic autē a leone leena. ⁊ a dracone dra
cena. ita a gallo gallina. Cuius mēbra ferunt
q̄dam. ſi auro liqueſcenti miſceātur cōſumit
Anas. ab aſſiduitate natandi aptum nomē
accepit. Ex quo genere q̄daʒ germane dicūt.
q̄d plus ceteris nutriāt. Anſeris nomē anas
dedit p deriuacōʒ ł a ſimilitudine vel ꝙ ⁊ ipā
natādi frequēciā habeat. Iſte vigilias noctis
aſſiduitate clangoris teſtat. Nullum autem
animal ita odoreʒ hominis ſētit vt anſer vnde
⁊ clāgore eiꝰ gallorū aſcēſꝰ ī capitolio dep̄hēſꝰ
ē. Fulica dicta q̄d caro eius leporinam ſapiat
Lagos enim lepus dicit. vnde ⁊ apud grecos
lagos dr. Eſt em̄ auis ſtagnenſis. habens ni
dum in medio aque vel in petris quas aque
circūdāt. maritimoqʒ ſemp delectat p̄fūdo
Que dum tempeſtatem pſenſerit. fugiens in
vado ludit. Mergus ab aſſiduitate mergendi
nomen habet. Sepe autē dimiſſo ī profundū
capite auratum ſigna ſub fluctibus colligūt
et preuidentes equoris tempeſtatem cum cla
more ad litora tendunt. Nam in pelago iam
grauiſſimam eſſe tempeſtatem cōſtat. cū ad
litora mergi confugerint. Accipiter auis aīo
plus armata q̄m vnguibus virtutem maioreʒ
in minore corpore geſtans. Hinc ab accipiēdo
ideſt a capiendo nomē ſumpſit. Eſt em̄ auis
rapiendis alijs auibus auida. ideoqʒ vocatur
accipiter ideſt raptor. vnde ⁊ paulus apl's
Suſtinetis enim ſi quis vos accipit. vt enim
diceret ſi quis rapit. dixit ſi quis accipit. Fert
autem accipitres circa pullos ſuos impios eē
Nam dum viderint eos temptare volatꝰ nul
las eis prebent eſcas. ſed verberant pennis ⁊
a nido p̄cipitāt atʒ a tenero cōpellūt ad p̄daʒ

ne forte adulti pigreſcant. Capus itala ling
ua dicitur a capiendo. Hunc noſtri falconem
vocant eo ꝙ incuruis digitis ſit. Miluꝰ mollis
a viribus ⁊ volatu. q̄i mollis auis. vñ ⁊ nūcu
pat rapaciſſimꝰ tñ. ⁊ ſemp domeſticis auibꝰ
īſidiat. Oſſifrangꝰ vulgo appellat auis que
oſſa ab alto dimittit. ⁊ frangit. Vnde ⁊ a frā
gēdo oſſa nomē accepit. Turtur de voce vocat
auis pudica. ⁊ ſemp in montiū iugis ⁊ in deſer
tis ſolitudinibꝰ cōmorans. Tecta em̄ hominū
⁊ cōuerſacioneʒ fugit ⁊ cōmoratur in ſiluis
Que eciā hieme deplumata in truncis arborū
cōcauis habitaē phibet. Cuiꝰ ꝯtrario columba
hoſpicia humana diligit. domorū ſemp blāda
īhabitatrix. Columbe dicte q̄d earū colla ad ſin
gulas ꝯuerſacōes colores mutent aues man
ſuete. ⁊ ī hoīm multitudine conuerſantes ac
ſine felle. quas ātiqui venerias nūcupabant
eo ꝙ nidos frequētēt. ⁊ oſculo amorem conci
piāt. Palūbes. eo ꝙ ſint farte. a pabulo quas
vulgus titos vocat. auis caſta ex moribꝰ ap
pellatur quod comes ſit caſtitatis. Nam dicit
q̄d amiſſo corporali cōſorcio ſolitaria incedat
nec carnalem copulam vltra requirat. Perdix
de voce nomē habet auis doloſa atʒ immūda
Nam maſculꝰ in maſculum conſurgit ⁊ obli
uiſcitur ſexū libido ipā preceps. Adeo autem
fraudulenta. vt alteri oua diripiens foueat ſʒ
fraus fructū nō habet. Deniqʒ dū pulli ꝓprie
vocem genetricis audierint naturali quodā
inſtinctu. hanc que eos fouit relinquunt. ⁊ ad
eandem que genuit reuertuntur. Coturnices
a ſono vocis dicte. quas greci ortigias vocāt
eo ꝙ primum viſe fuerit in ortigia īſula. Hee
aduenienndi habēt tēpora. Nā eſtate depulſa
maria tranſmeant. Orti gometra dicit auis
que gregem ducit. eam terre ꝓpinquantē acci
piter vidēs rapit. ac ꝓpterea cura ē vniuerſis
ducem ſolicitare extrāi generis. p quā caueant
prima diſcrimina. Cibos gratiſſimos habent
ſemina venenata quā ob cauſā veteres veſci
interdixerunt. Solum em̄ hoc animal ſicut ⁊
homo caducum patitur morbum. Vpupam
greci appellāt. eo ꝙ ſtercora huāna ꝯſideret
⁊ fetenti paſcatur fimo auis ſpurciſſima criſ
tis extantibus galeata ſemper in ſepulcris ⁊
humano ſtercore commorans. Cuius ſāguinē
ſi ſe quiſqʒ inunxerit dormitum pgens demo
nes ſuffocantes ſe videbit. Tuccos quos hiſpa
ni ciculos vocant a ꝓpria voce conſtat nomi
natos. Hij veniendi tempus habent miluorū
ſcapulis ſuſcepti. propter breues ⁊ paruos vo
latus ne per longa aeris ſpacia fatigati defici
ānt. Horum ſaliue cicadas gignunt oua paſ
ſeris nido reperta comedit et ſua obijcit: que

ille ſuſcepta et fouet et nutrit. Paſſeres vero
ſunt minuta volatilia a puitate vocata vnde ⁊
puſilli ⁊ pui. Merula antiquitus medula voca
batur. eo ꝙ moduletur. Alij merulam vocatam
aiunt ꝙ ſola volat. q. mera volans Hec cū in
omnib9 locis nigra ſit: in achaia candida eſt
Irundo dcā ꝙ cibos non ſumat reſidēs: ſed in
aere capiat eſcas. ⁊ edat garrula auis. ⁊ per
tortuoſos orbes ⁊ flexuoſos circuitus puolās
⁊ in nidis ↄſtruendis educandiſqꝫ fetib9 ſoller
tiſſima. habēs etiā quiddā preſciū ꝙ lapſura
deſerat. nec appetat culmina. alijs qꝫ auib9 nō
impetitur. nec vnꝗ̄ preda eſt. maria tranſuo
lat. ibiqꝫ hieme ↄmoratur. Turdi a tarditate
dcī hiemis enim ↄfinio ſe referunt. Turdela q̄
ſi minor turdus. cuius ſtercore viſcū generari
putatur. Vnde ⁊ puerbium apud antiquos
erat malū ſibi auē cacare. Furfurio vōtus ꝙ ꝑ
us farre in farinā redacto paſceret. Ficedule
dicte ꝙ ficos magis edant. q8 pandit verſicu
lo veteri illo. Cum me ficus alat cū paſcar dl
cib9 vuis. Cur poti9 nomen nō dedit vua mi
chi. Carduell9 ꝙ ſpinis ⁊ cardib9 paſcitur. vn
de etiā apud grecos achalantis dcā eſt. ab a
chantis. i. ſpinis quib9 alitur. Augures āt di
cunt ⁊ in geſtu. ⁊ in motu. ⁊ in volatu ⁊ in voce
auiū ſigna eſſe ↄſtituta. Oſcines aues vocant
que ore. cantuqꝫ auſpicium faciunt vt coruus
cornix. picus. Alites que volatu oſtēdere futurā
vident. que ſi aduerſe ſunt inhibe dicuntur ꝙ
inhibeāt. i. vetent. ſi pſpere prepetes. ⁊ iō pre
petes. ꝙ omnes aues priora petunt volantes
Terciā faciunt ſpeciem auguriorū in auibus
quā ↄmunem vocant: ex vtroqꝫ ↄmixtam. i. cū
aues ex ore ⁊ volatu augūria faciūt: ſed fides
non habet. Oīm aūt genera volucrū bis naſcū
tur. Primū enī oua gignuntur. inde calore mat
ni corpis formantur ⁊ animantur. Oua aūt di
cta ab eo ꝙ ſint vuida. Vnde ⁊ vua eo ꝙ intri
ſecus humore ſit plena. Nā humidū eſt q8 ex
terius humorē hꝫ. vuidū q8 interius. Quidā
aūt putant ouū grecā habere originem nois.
Iſti aūt dicūt oa. v. littera ablata. Oua autē
quedā in ani vento ↄcipiunt: ſed nō ſunt gn̄a
bilia niſi q̄ fuerint ↄcubitu maſculino ↄcepta
⁊ ſeminali ſpū penetrata. Ouorū vim tantam
dicūt vt lignū pfuſum ouo non ardeat. ac ne
veſtis quidē ↄtra aduratur. Admixta qꝫ calce
glutinare fertur vitri fragmenta.

¶ De minutis volatilib9. viij.

Apes dicte: vel ꝙ ſe pedib9 inuicē al
ligent. vel p eo ꝙ ſine pedib9 naſcā
tur. Nā poſtea ⁊ pedes ⁊ pennas ac
cipiūt. Hee ſollertes in generandi
mellis officio. aſſignatas incolunt ſedes. domici
lia inenarrabili arte ↄponunt. ex varijs flori
bus fauū ↄdunt. textiſqꝫ ceris: innumera ple
caſtra replēt. exercitū ⁊ reges hn̄t. prelia mo
uent. fumū fugiūt. tumultu exaſperantur. Has
pleriqꝫ expti ſunt naſci de boum cadauerib9.
Nam p hijs creandis: vitulorū occiſorū carnes
verberant vt ex putrefacto cruore vermes naſ
cantur. qui poſtea efficiuntur apes. Proprie autē
apes vocantur orte de bobus ſicut ſcrabones de e
quis. fuci de mulis. veſpe de aſinis. Caſtros
greci appellant: qui in extremis ptibus fauo
rum maiores creantur: quos aliqui reges pu
tant dicti ꝙ caſtra ducāt. Fucus ē maior ape.
ſcrabrone minor. Dictus āt fucus ꝙ alienos
labores edat. q. focus. depaſcitur enī q8 non la
borauit. de quo virgilius Ignauū fucos pecus
a preſepib9 arcet. Scrabrones vocati a cabo. i.
caballo ꝙ ex hijs creentur. ſicut āt ſcrabrones
naſcuntur de equorū carnib9 putridis: ita ex eis
iterū ſepe naſcuntur ſcarabei. vnde ⁊ cognomiati
ſunt. Thauri vocantur ſcarabei terreſtres ricino
ſimiles. Bupreſtis aīal eſt in ytalia puum: ſi
militmū ſcarabeo longipedum. Fallit inter her
bas bouē maxime vnde ⁊ nomen hꝫ. deuoratū
qꝫ tacto felle ita inflammat vt rumpat. Cicēde
la ſcarabeorū genus eſt eo ꝙ gradiens vel vo
lans lucet. Blacte a colorē nuncupate. ſiquidē
⁊ ↄprehenſe manū tingunt vnde ⁊ blatteū co
lorem dicūt. Hoc aūt aīal lucē videre non pa
titur ↄtrarium muſce. Nā muſca lucipeta. ⁊ blat
ta lucifuga eſt. Per noctem enī tm̄ ambulat
Papiliōes auicule ſunt: q̄ maxime abundāt
florentib9 maluis. quiqꝫ vermiculos ſtercore
ſuo faciunt naſci. Locuſta ꝙ pedib9 ſit long9
veluti haſta. vnde ⁊ eā greci tam maritimā ꝗ̄
terreſtrem haſtago appellant. Cicade ex cucu
lorū naſcuntur ſputo. hee in ytalia ap8 regīnos
multe ſunt: nec vſꝗ̄ alibi. Muſca ex greco vēit
ſic ⁊ mus. Hee ſicut ⁊ apes necate in aqua ali
quotiens p9 vnius hore ſpaciū reuiuiſcūt. Ci
nomia grece vocatur. i. muſca canina. Nam ci
nos grece canis vōtur. Culex ab aculeo dict9:
ꝙ ſanguinē ſugat. Habet enī in ore fiſtulā in
modū ſtimuli qua carnē terebrēt: vt ſanguinē
bibat. Scinphes muſce minutiſſime ſunt ſed
aculeis pmoleſte. quib9 tercia plaga ſuperb9
ppls egiptiorū ceſus eſt. Oeſtris aīal armētis
aculeis permoleſtum. Oeſtrū aūt grecū ē: q8
latine aſilus. vulgo taban9 vocatur. Bibiones
ſunt qui in vino naſcuntur quos vulgo muſtio
nes a muſto appellant. vnde ⁊ afrani9. Cum
me expectaret fabulari incipis ex ore in ocul
tuis bibiōes inuolant. Gurgulio dict9 ꝙ pene
nichil aliud eſt niſi guttur.

¶ Incipiũt capitula libri. xiij.

De mundo. i. De athomis. ij. De elementis. iij.
De celo. iiij. De ꝑtibus celi. v. De circulis celi.
vi. De aere ⁊ nube. vij. De tonitruo viij. De ful
minibus. ix. De arcu ⁊ nubiũ effectib9. x. De
aquis. xi. De diuerſitate aquaꝝ. xij. De maris
noĩe. xiij. De occeano. xiiij. De mediterraneo
mari. xv. De ſinib9 maris. xvi. De eſtib9 ⁊ fre
tis. xvij. De lacis ⁊ ſtagnis. xviij. De abiſſo.
xix. De fluminib9. xx. De diluuijs. xxi

¶ Prefaciuncula in libꝝ ſequentem.

IN hoc libello quaſi in quadã breui
tabula quaſdã celi cãs. ſituſq₃ ter
raꝝ ⁊ maris ſpacia annotauimus
vt in modico lector ea percurrat. ⁊ ↄ
pendioſa breuitate ethimologias eoꝝ cauſaſ
q₃ cognoſcat.

¶ Incipit liber. xiij. de mundo. **I.**

MVndus eſt celum. terra
mare ⁊ q̃ in eis ſunt ope
ra dei. De quo dr. Et mũ
dus p ipſũ fact9 eſt. Mũ
dus latine a ꝑhis dicit
q in ſempiterno motu
ſit. vt celũ. ſol. luna. aer
maria. Nulla em̃ reqes
eius elementis ↄceſſa eſt. ideoq₃ ſemper in mo
tu eſt. Vnde ⁊ animalia varro inuidentur ele
menta quõ p ſemetipſa inquit mouent. Gre
ci vero nomen mundo de ornamento accõmo
dauerunt ꝓpter diuerſitatem elementoꝝ ⁊ pl
chritudinẽ ſideruꝫ. Appellat em̃ apud eos coſ
mos qd ſignificat firmamentũ vel ornamentũ.
Nichil em̃ mundo pulchri9 oculis carnis aſpi
cim9. Quatuor aũt eſſe ↄſtat climata mundi
v orientem ⁊ occidentẽ. ſeptentrionẽ ⁊ meridi
em. Oriens ab exortu ſolis nuncupatus. Occi
dens q diem faciat occidere ⁊ interire. Abſcon
dit em̃ lumen mundo ⁊ tenebras ſupinducit.
Septentrio aũt a ſeptem ſtellis axis vocatur
que in ipſo reuolute rotant. Hic ꝓprie ⁊ vertex
dr eo q vertitur. ſic ait poeta Vertitur interea
celum. Meridies vel q ibi ſol faciat mediũ di
em. q. medidies. vel q tunc puri9 micat ether.
Meꝝ em̃ puꝝ dr. Janue celi due ſunt. oriens
⁊ occaſus. nã vna porta ſol ꝓcedit. alia ſe reci
pit. Cardines aũt mundi duo. ſeptẽtrio ⁊ me
ridies. in ipſis em̃ voluit celum.

¶ De athomis. **ij.**

ATHomos ꝑhi vocant quaſdam in
mundo corpoꝝ ꝑtes tam minutiſſi
mas vt nec viſui pateãt nec thomẽ
i. ſectiõem recipiat. vnde ⁊ athomi
dicti ſunt. Hij p inane totius mundi in requie
tis motib9 volitare. ⁊ huc atq₃ illuc ferri dicã
tur. ſicut ⁊ tenuiſſimi pulueres qui infuſi p fe
neſtras radijs ſolis vident. ex hijs arbores ⁊
herbas ⁊ fruges omnes oriri. ⁊ ex hijs igneꝫ
⁊ aquã. ⁊ vniuerſa gigni atq₃ ↄſtare quidaꝫ
ꝑhi gentium putauerũt. ſunt aũt athomi aut
in corpe. aut in tpe. aut in numero. aut in lrã
In corpe vt lapis. diuides eum in ptes ⁊ par
tes ipſas diuidis in grana. veluti ſunt arene.
curſumq₃ ipſa arẽne grana diuide in minutiſſi
mũ puluerem: donec ſi poſſis puenias ad ali
quã minutiã que iam non ſit. que diuidi vel
ſecari poſſit. Hoc eſt athom9 in corporib9. In
tpe vero ſic intelligit athomus Annum verbi
grã diuides in mẽſes. menſes in ebdomadas
ebdomadas in dies. dies in hoꝛas. adhuc par
tes horaꝝ admittunt diuiſionẽ quouſq₃ pue
nias ad tantũ temporis punctũ. ⁊ quandam
momenti ſtillam vt p nullam morulam ꝓdu
ci poſſit. ⁊ ideo iam diuidi non poteſt. hoc eſt
athomus temporis. In numeris. vt puta octo
diuidũtur in. iiij. curſum. iiij. in. ij. deinde. ij. in
vnum. Vn9 autem athomus eſt. q inſecabi
lis eſt. ſic ⁊ in littera. nã oracõnem diuidis in
verba. verba aũt in ſillabas. ſillabã ãt in lit
teras. Lrã ꝑs minima athom9 eſt: nec diuidi
ꝑt. Athomus ergo eſt qd diuidi non ꝑt vt pun
ctus in geometria. Nã thom9 grece diuiſio dr.
athom9 indiuiſio.

¶ De elementis. **iij.**

YLen greci rerũ quandã primã ma
teriã dicunt: nullo prorſus mõ for
matam: ſed omniũ corporaliuꝫ for
maꝝ capacem. ex qua viſibilia hec
elementa ſunt. vnde ⁊ eius deriuatiõe vocabu
lum acceperunt. Hanc ylen latini materiã ap
pellauerunt ideo. q omne informe vnde aliqd
faciendum eſt ſemper materia nuncupatur.
Proinde ⁊ eam poete ſiluam noĩauerũt. Nec
incõgrue. q materie ſiluaꝝ ſunt. Greci ãt ele
menta ſtoixia nuncupãt eo q ſibi ſocietatis
ↄcordia ⁊ communione quadã ↄueniant. Nã
ſic ea inter ſe naturali quadã ratione iuncta
dicunt. vt modo originem ab igne ꝑpetentes
vſq₃ ad terram. modo a terra vſq₃ ad ignem.
vt ignis quidem in aera deſinat. aer in aqua
denſetur. aqua in terra craſſeſcat. curſuſq₃ ter
ra diluatur in aquã. aqua rareſcat in aerem.
aer in ignẽ extenuet. Quapropter oĩa elementa
oĩbus ↄſtat ineſſe: ſed vnumqdq₃ eoꝝ ex eo

ꝙ amplius habet accepiſſe vocabulum. ſunt
aūt diuina ꝓuidentia ꝓpriis animantibꝰ diſtri
buta. nā celum angelis. aer volucribꝰ mare pi
ſcibus. terrā hoībus. ceteriſq; aīantibus cre
ator ipſe impleuit.

¶ De celo. iiij.

C Elum vocatū eſt eo ꝙ tanq̄ celatū
vas: impreſſa lumina habeat ſtel
latū veluti ſigna. Nā celatū dicitur
vas qd ſignis eminentioribꝰ reful
get. diſtinxit eīm eum deus claris luminibꝰ. ⁊
impleuit: ſolis. ſ. ⁊ lune orbe fulgenti. ⁊ aſtroꝝ
micantiū ſplendentibꝰ ſignis adornauit. Alias
aūt a ſupiori celando. Hoc aūt grece vranꝰ dr
⁊ a videdo eo ꝙ aer ꝑſpicuus ſit. ⁊
ad ſpeculandū purior. Celum āt in ſcripturis
ſanctis ideo firmamentū vocatur. ꝙ ſit curſu ſi
deꝝ ⁊ ratis legibꝰ fixiſq; firmatū. Interdum ⁊
celū pro aere accipit. vbi venti ⁊ nubes. ꝓcel
le ⁊ turbines ſiunt. Lucretiꝰ. Celum qd dicitur
aer. ⁊ pſalmꝰ volucres celi appellat: cū mani
feſtū ſit aues in aere volare ⁊ nos ī ꝯſuetudinē
hūc aerem celū appellamꝰ. nā cū de ſereno vel
nubilo q̄rimus: aliqn̄ dicimꝰ. qualis eſt aer
aliqn̄ quale eſt celū.

¶ De ptibus celi.

E Ther locus eſt in quo ſidera ſunt.
⁊ ſignificat eum ignem qui a toto
mundo in alteꝝ ſepatus eſt. Sane
ether eſt ipſū elementū. ethera vo
ſplendor ethris ⁊ ē ſermo grecus. Spera celi di
cta eo ꝙ ſpēs eius in rotundū formata ſit: ſed
⁊ quicquid tale eſt a volubilitate: ſpera a gre
cis dr. ſicut ⁊ pile quibꝰ ludunt infantes. Naz
pħi dicunt celū in ſpere figurā vndiq; eſſe ꝯue
xum: oībus partibꝰ equale ꝯcludens terrā in
medio mundi mole libratam. Hoc moueri di
cūt. ⁊ ꝯmotu eius ſidera in eo fixa ab oriēte vſ
q; ad occidentē circuire ſeptentrionibꝰ breuio
res giros iuxta cardinē pagentibus. Axis eſt
ſeptentrionis linea recta: que ꝑ mediā pilā
ſpere tendit. ⁊ dictꝰ axis: ꝙ in eo ſpera vt rota
voluitur. vel ꝙ ibi paluſtrum eſt. Cardies ex
treme ꝑtes ſunt axis. ⁊ dicti cardines eo ꝙ ꝑ
eos vertitur celum. Poli ſunt circuli qui currūt
per axem. Hoꝝ alter eſt ſeptentrionalis: qui
nunq̄ occidit. appellaturq; boreus. alter auſtra
lis qui nunq̄ videtur ⁊ auſtronothꝰ dicitur. ⁊
dicti poli ꝙ ſint axium circuli ex vſu plauſtro
rum. a poliendo. ſ. nominati: ſed polus boreus
ſemꝑ videtur. auſtronothus nunq̄. ꝙ dextra
celi altiora ſunt. preſſa auſtri. Conuexa extre
ma celi ſunt. a curuitate dicta. Nam ꝯuexū cur
uum eſt ⁊ inclinatum ⁊ in modū circuli flexū.
Lacteus circulus via eſt que in ſpera videtur.
a candore dcā. ꝙ alba eſt: quā aliq̄ dicūt viā
eſſe qua circuit ſol. ⁊ ex ſplendoris ipſiꝰ tranſi
tu ita lucere.

¶ De circulis celi.

H Abitatio iſta celi: circuloꝝ diſtin
cta zonis quaſdā partes temperie
ſua incolere permiſit. quaſdā nega
uit enormitate frigoris aut caloris.
Zone aūt ipſe quinq; ſunt. que ideo zoni vel
circuli appellant eo ꝙ in circūductiōe ſpere exi
ſtunt. Quoꝝ p̄mus circulus ideo arcticos ap
pellatur: eo ꝙ inter eum arcturi ſigna incluſa
ꝑſpiciuntur que axes in vrſaꝝ ſpeciem ficta ſe
ptentriones appellātur. Secundꝰ circulus ex
eo terinus tropicus dr. ꝙ in eo circulo ſol aq̄
lonis finibus eſtatem faciens: vltra eū circu
lum non tranſit: ſed ſtatim reuertitur. ⁊ inde
tropicus appellat. Tercius circulꝰ himerinus
qui a latinis ideo equinoxialis appellat: eo ꝙ
ſol cū ad eum orbem ꝑueneri t: equinoxiū fac
Himerinus eī latine dies dr atq; nox quo cir
culo dimidia ſpere pars ꝯſtituta proſpicitur.
Quartus circulus antarcticus vocatur: eo ꝙ cō
trarius ſit circulo quē arcticon noīamꝰ. Quin
tus circulus cimerinꝰ tropicus: qui a latinis
hiemalis ſiue brunalis appellat ideo quia cū
ſol ad eū circulū ꝑuenit: hiemē hiis q̄ ad aq̄
lonē ſunt facit. eſtatē aūt hiis q̄ auſtri ꝑtibꝰ
ꝯmorant. Zodiacus āt circulus eſt.

¶ De aere ⁊ nube v.

A Er eſt inanitas plurimum hn̄s ad
mixtū raritatis q̄ cetera elementa.
De quo v̓gilius. Longū per inane
ſecutus. Aer dictus
ab eo ꝙ ferat terrā. vel ab eo ꝙ ferat. Hic āt
ꝑtim ad celeſtē. ꝑtim ad terrenā materiā perti
net. Nā ille ſubtilis vbi ventoſi ac ꝓcelloſi mo
tus non pn̄t exiſtere ad celeſtē ꝑtinet ꝑtem. iſ
te vero turbulētior: qui exalationibꝰ humidis
corporeſcit: terre deputat. quiq; ex ſe multas
ſpecies reddit. nam ꝯmotus ventos facit vehe
mentiꝰ ꝯcitatus ignes ⁊ tonitrua. ꝯtractꝰ nu
bila. ꝯſpiſſatus pluuiā. ꝯgelantibꝰ nubibus
niuē. turbulentiꝰ ꝯgelantibꝰ denſioribꝰ nubi
bꝰ grandinē. diſtentꝰ ſerenū efficit. nā aerem
denſū nubē eſſe ꝯſtat. nubē rarefactā ⁊ ſolutā
aerem. Nubes dcē ab obnubendo ⁊ operiendo ce
lū. vnde ⁊ nupte ꝙ vultus ſuos velent. vnde ⁊
neptunꝰ ꝙ nubat ⁊ mare ⁊ terram tegat. Nu
bes āt aeris denſitas facit. Venti eīm aerem cō
globant: nubeſq; faciunt. vn̄ ē illud. atq; in nu
tem cogit aer.

¶ De tonitruo. vi.

T Onitruum dcm̄ ꝙ ſonꝰ eius terre
at. nā tonus ſonus. Qui ideo inter
dum tam grauiter cōcutit omnia:

ita vt celum diſcidiſſe videatur· ꝙ cū ꝑcella ve
hementiſſimi venti nubibꝰ ſe repente immiſerit
turbine invaleſcente· exitūq; querente: nubē
quā excauauit: impetu magno preſcīdit· ac
ſic cū horrendo fragore deferť ad aures. Qđ mi
rari quis nō debet: cū veſicula q̄uis ꝑua mag
nū tñ ſonitū diſploſa emittat. Cū tonitruo
aūt ſimul ⁊ fulgura exp̄mit: ſed illud celeriꝰ
videť ꝙ claꝝ eſt. hoc aūt ad aures tardius ꝑ
uenit· Lux aūt que apparet ante tonitruū ali
bi fulgor vocať. Que vt diximus ideo ante vide
tur· ꝙ claꝝ eſt lumen· tonitrū aūt ad aures
tardius ꝑuenit

De fulminibꝰ. vii.

Fulgur ⁊ fulmen ictꝰ celeſtis iaculi
a feriendo dicti. Fulgere enī ferire ē
ac percutere. Fulmina āt colliſa nu
bila faciunt· nā oīm reꝝ colliſio ig
nē creat· vt in lapidibꝰ cernimꝰ· vel attritu ro
taꝝ· vel in ſiluis arboꝝ· ſimili mō in nubibꝰ ig
nis· vnde ⁊ prius nubila ſunt· deinde ignes· ex
vento autē ⁊ igne fulmina certū eſt in nubi
bus fieri ⁊ in pulſu ventoꝝ emitti. Ideo autē
fulminis ignē vim habere maiorem ad pene
trandū· ꝙ ſubtilioribus elementis factus eſt
q̄ noſter ⁊ qui nobis in vſu eſt. Tria ſunt au
tem eius nomina· fulgur· fulgor ⁊ fulmē. Ful
gur· ꝙ tangit· fulgor quia incendit ⁊ vrit· ful
men quia findit· ideo ⁊ cum trinis radijs ꝑin
guntur.

De arcu ⁊ nubiū effectibꝰ. viii.

Arcus celeſtis dcūs a ſimilitudine
curuati arcus. Iris huic ꝓpriū no
men eſt. Et dr̄ iris quaſi aeris vel ꝙ
ꝑ aerem ad terras deſcendit. Hic
aūt a ſole reſplendet dū caue nubes ex aduer
ſo radiū ſolis accipiūt· ⁊ arcus ſpeciē fingūt
cui varios colores illa dat res ꝙ aqua tenuis
aer lucidus ⁊ nubes caligantes irradiata iſta
varios creant colores. Pluuie dicte ꝙ fluant
quaſi fluuie. Naſcunť enī de terre ⁊ maris an
helitu· que cū altius eleuate fuerint· aut ſolis
calore reſolute· aut vi ventoꝝ ꝯpreſſe ſtillanť
in terris. Nimbꝰ eſt denſitas nubis intēpeſta
⁊ obſcura· ⁊ inde nimbus a nube. Sunt autē
nimbi repentine ⁊ precipites pluuie· nā pluui
as vocamus lentas ⁊ iuges quaſi flumina· q·
fluentes. Imbres aūt ⁊ ad nubes ⁊ ad pluui
as ꝑtinent· dicti a greco vocabulo ꝙ terrā ine
brient ad germinandū. Ex hiis ei cuncta cre
antur· vnde ⁊ lucretius. Ex igni terra atq; aīa
naſcunť ⁊ imbri· eſt āt nomen grecū. Grando
appellata ꝙ forma eius granoꝝ ſimilitudinē
habeat. Hec aūt ventoꝝ rigore duranť in nube·
ac ſolidanť in niuem· rupto q; aere ſoluunť.
Nix a nube vnde venit. Glacies a gelu ⁊ aqua
q· gelacies vel gelata aqua. Gelum āt ꝙ eo ſtri
gatur tellus. Ge quippe terra dr̄. Tunc āt ma
iori gelu ſtringiť terra cum fuerit nox ſerena.
Pruina eſt matutini tp̄is frigꝰ qđ inde pruine
nomen accepit ꝙ ſic ignis vrit. Pir enī ignis
vrere vero ⁊ ad ſolem ⁊ ad frigus ꝑtinet. Naꝫ
vno ſermone duo diuerſa ſignificanť ꝓ eo ꝙ
vnum effectū hn̄t. Similis ei eſt vis ⁊ caloris
⁊ frigoris· vnde ⁊ vtraq; ſaxa rumpunt. Nā ⁊
calor vrit· vt eſt· vriť infelix dido. Item frigꝰ
vrit· vt eſt· aut boree penetrabile frigus adu
rat. Ros grecū eſt qđ illi roſos dicūt. Alij ros
putant dictū· ꝙ rarus eſt ⁊ nō ſpiſſus vt plu
uia. Nebula inde dicta· vnde ⁊ nubila ab ob
nubendo hoc eſt operiendo terraꝫ· ſiue ꝙ nubes
volās faciat. Exalant eī valles humide nebu
las ⁊ fiunt nubes· inde nubilū· inde niues. Ne
bule āt ima petunt cū ſerenitas eſt· ſuma cum
nubilū. Caligo vmbra eſt de ſpiſſitudīe aeris
effecta. Et dcā caligo ꝙ maxime aeris calore
gignať. Tenebre dicunť ꝙ teneant vmbras.
Nichil enī ſunt tenebre: ſed ipſa lucis abſenti
a tenebre dicunť: ſicut ſilentiū nō aliqua res ē
ſed vbi ſonus nō eſt ſilentium dr̄. ſic tenebre
nō aliq̄d ſunt: ſed vbi lux non eſt tenebre di
cunť. Vmbra ē aer carens ſole· dictū aūt ꝙ ſi
at cū ſolis obijcimur radijs. Eſt aūt mobilis
⁊ incerta ⁊ ex ſolis circuitu ⁊ ex motu ventoꝝ.
Nāq; quotiens moueť in ſole nobiſcū moueri
videť ꝙ vbiquoq; loco a radijs ſolis obſiſtiꝰ
ꝓinde illi lumen auferimꝰ· ſicq; ingredi nobiſ
cū vmbra· ⁊ geſtus nr̄os videť imitari. Lux ip
ſa ſbā· lumen qđ a luce manat vel candor lucis
ſed hoc ꝯfundunt autores.

De ventis. ix.

Ventus aer ꝯmotus ⁊ agitatus· ⁊ ꝓ
diuerſis ꝑtibus celi noīa ſortiť di
uerſa. Dr̄ aūt ventꝰ ꝙ ſit vehemens
⁊ violentus. Vis enī eius tanta eſt
vt nō ſolū ſaxa ⁊ arbores euellat· ſed etiā celū
terrāq; ꝯturbet· maria ꝯmoueat. Ventorum
iiij· principales ſpūs ſunt. Quoꝝ primꝰ ab ori
ente ſubſolanꝰ· a meridie auſter· ab occidēte
fauoniꝰ· a ſeptentrione eiuſdē noīs aſpirat
hn̄s geminos hinc inde ventoꝝ ſpūs. Subſo
lanꝰ a latere dextro vulturnū hꝫ· a leuo eurum.
Auſter a dextris euroauſtꝝ a ſiniſtris auſtro
affricū. Fauonius a ꝑte dextra affricuꝫ· a leua
chorū. Porro ſeptentrio a dextris circiū· a ſini
ſtris aquilonē. Hij· xij· venti mundi globum
flatibꝰ circū agunt. Quoꝝ noīa ꝓprijs ex cau
ſis ſignata ſunt. Nam ſubſolanus vocatus eo ꝙ
ſub ortu ſolis naſcať. Eurus eo ꝙ ab eo flatū

idest āb oriente. Eſt em̄ ſub ſolano cõiunctus.
Vulturnꝰ qđ alte tonat: de quo lucretiꝰ Altito
nans vulturnus ⁊ auſter fulmine pollēs. Au
ſter ab hauriendo aq̄s võtus. vn̄ ⁊ craſſum
aerem facit ⁊ nubila nutrit. Hic grece nothꝰ
appellat̄ ꝓpter qđ interdū corrūpat aerē. Naꝫ
peſtilentiā que ex corrupto aere naſcit̄ auſter
flās in reliq̄s r̄giones trāſ mittit: ſed ſic auſter
peſtilentiaꝫ gignit: ſic aquilo repellit. Euro au
ſter dictꝰ qđ ex vna p̄te habeat eurū: ex altera
auſtꝝ. Auſtro affricꝰ: qđ iunctꝰ ſit hinc ⁊ inde
auſtro ⁊ africo. Ipſe ⁊ libanotus qđ ſit ei v̄ a
fricus elips hinc ⁊ inde notus Zephirꝰ greco
noīe appellatus eo ꝙ flores ⁊ germina eiꝰ fla
tu viuificētur. Hic latie fauoniꝰ dr̄ ꝓpter qđ fo
ueat que naſcūtur. vn̄ eſt illud. Et zephiro pu
tris ſe gleba re ſoluit. Auſtro aūt flores ſoluū
tur ⁊ zephiro fiunt. Africus a ꝓpria regione vo
catus. In africa em̄ initiū flādi ſumit Chorus
eſt q̄ ab occidēte eſtiuo flat ⁊ võtus chorꝰ qđ
ipſe ventoꝝ circulū claudat ⁊ q̄ſi chorū faciat.
Hic antea ſcaurꝰ dictꝰ quem pleriq3 ār geſten
dicūt. nō vt imprudēs vulgꝰ agreſtē. Septem
trio dictꝰ eo ꝙ a circulo ſeptē ſtellaꝝ ꝯſurgit:
q̄ vertēte ſe mundo reſupinato capite ferri vidē
tur. Circiꝰ dictus eo ꝙ choro ſit iūctus. Hunc
hiſpani gallicū vocāt ꝓpter qđ eis a p̄te galli
tie flat Aquilo dictus eo ꝙ aq̄s ſtringat ⁊ nu
bes diſſipet. Eſt em̄ gelidꝰ ventus ⁊ ſiccꝰ. Idē ⁊
boreꝰ qui ab yperboreis montibꝰ flat. Inde enim
origo eiuſdē venti eſt. vn̄ ⁊ frigidus. Natura
em̄ omniū ſeptētrionaliū ventoꝝ frigida ⁊ ſic
ca eſt: auſtraliū humida ⁊ calida. ex omnibꝰ
autē ventis duo cardinales ſūt. ſeptētrio ⁊ au
ſter. Ethefie autēꝫ flabra aquilonis ſūt quibꝰ
nomen inditum eſt: qđ certo āni tempe flatꝰ
agere incipiunt. Eni auctbos em̄ grece aniꝰ la
tine dr̄. Hec autē curſū rectum a borea in egyp
tū fertur: quibꝰ auſter ꝯtrarius eſt Duo ſunt
autē extra hos vbiq3 ſp̄us magis ꝙ̄ venti. au
ra ⁊ altanꝰ. Aura ab aere dicta q̄ſi aerea qđ le
nis ſit motus aeris. Agitatus em̄ aer auram
facit. vn̄ ⁊ lucretiꝰ. Aereas auras. Altanꝰ qui
in pelago eſt ꝑ deriuacõnem ab alto ⁊ mari vo
catus. Nā altus eſt flatꝰ in ripis quē diximus
auraꝫ. Nā aura terra ē. Turbo ē volubilitas vē
toꝝ ⁊ turbo dictꝰ a terra quotiens vētus cõſur
git ⁊ terrā in circuitū mittit Tēpeſtas aut pro
tempoē dr̄ ſic vbiq3 hiſtoriographi ſolent dū
dicūt ea tempeſtate. aut ab ſtatu celi ꝙ mag
nitudine ſui multis diebꝰ oritur. Verno autē
⁊ autūnali tempe q̄m maxime fiunt tēpeſta
tes quādo nec plena eſt eſtas. nec plena hiēs
vnde mediū ⁊ cõfine vtriuſq3 temporis ex ꝯiū
ctione aeꝝ cõtrarioꝝ effitiuntur tempeſtates

Fragor a fractatū rerum nominatus eſt ſoni
tu: ꝙ ſicca queq3 ⁊ arida frangit facile. Procel
la ab eo ꝙ ꝓcellat idest ꝑcutiat ⁊ euellat. Eſt
enim vis venti cū pluuia. Procelle enim aut de
fluminibꝰ aut de ventis ſūt. Nihil autē veloci
us ventis. vn̄ ⁊ ꝓpter celeritatē tam ventos q̄m
fulmina alata fingūt poete vt alatis viribus
auſtri.

De aquis.

x.

Aqua dicta qđ ſupfities eius equalꝭ
ſit. Hinc ⁊ equor appellatū ꝙ equa
liter ſurſū eſt. Duo autē ſūt validiſ
ſima vite humane elementa ignis
⁊ aq̄. vn̄ grauiter dānantur quibꝰ ignis ⁊ aq̄
interdicitur. Aqua elementū ceteris oībꝰ im
perat. Aque em̄ celū tēperant. terrā fecundāt.
aerē exalacõnibꝰ ſuis incorporāt. ſcandunt in
ſublime ⁊ celū ſibi vindicant: quid ē̄n mira
biliꝰ aquis in celo ſtantibꝰ. Parū ſit in tantaꝫ
ꝑueniſſe altitudinē rapiunt ⁊ ſecū piſciū exa
mina effuſe omniū in terra naſcentiū cauſa ſi
unt. Fruges gignūt arbores frutices herbaſq3
ꝓducūt. ſordes detergūt. pctā abluūt. potū cū
ctis animātibꝰ tribuūt.

De diuerſitate aquaꝝ.

xi.

Aquaꝝ nature multa eſt diuerſitas
Alie em̄ ſalis. alie nitri. alie alumi
nis. alie ſulphuris. alie bituminis
alie curā morboꝝ adhibentes. Naꝫ
iuxta romā albule aque vulneribꝰ medentur
In ytalia fons ciceronis oculoꝝ vulnera curat
In ethiopia lacus eſt quo ꝑfuſa corpa velut
oleo niteſcūt. Zame fons in africa canoras vo
ces facit. Ex clitorio lacu ytalie qui biberint vi
ni tediū habent In chio inſula fontem eſſe di
cūt: quo hebetes fiunt. In boetia duo fontes
alter memoriā: alter obliuioneꝫ affert. Cizici
fons amorē veneris tollit. Boetie lacus furia
lis eſt: de quo q̄ biberit ardore libidinis exar
deſcit In cāpania ſunt aque que ſterilitatē fe
minaꝝ ⁊ viroꝝ inſaniā abolere dicūtur In ethi
opia fonte rubro qui biberit limphaticꝰ ſit. Le
chnꝰ fons ī archadie abortus fieri nō patitur.
In ſicilia fontes ſūt duo quoꝝ vnꝰ ſterilem fe
cūdat. alter fecundā ſterilem facit. In theſſa
lia duo ſūt flumia: ex vno bibētes oues nig̃s
fieri ferunt. ex altero albas. ex vtroq3 varias.
Clitūnus lacꝰ in vmbria maximos boues gig
nit. Reatinis paludes aquis iumentorū vngu
las indurari dicūt In alfaltide lacu iudee nihil
mergi poteſt quicquid animā habet In indis
ſiden vocatur ſtagnū in quo nihil innatat ſed
omnia mergūtur Ac cõtra in alce lacu ꝑ porci

dam̄ omnia fluitant·nihil mergitur· Marſi
de fōs in frigia ſaxa gn̄at In achaia aq̄ pfluit
e ſaxis· Stix appellata q̄d ilico potata interficit·
Celonium ſtagnū ſicilie tetro odore abigit pri
mātes· Fons ē in africa circa tēplū āmonis q̄
humoris nexib⁹ humū ſtringit· Fauillaſ etiā
in ceſpitē ſolidat Fons iob in ydumea q̄ter in
āno colorem mutare d̄r·puluerulentū ſangui
neū viridē ⁊ limpidū trinis menſib⁹ in āno te
nēs ex hijs vnū colorem· In trogoditis lac⁹
eſt·ter in die fit amar⁹ ⁊ deinde totiēs dulcis·
Fons ſilia ad radicē montis ſyon: nō iugib⁹
aq̄s ſʒ in certis horis diebuſqʒ ebulit· In iudea
quondā riu⁹ ſabbatis oīb⁹ ſiccabat· In ſar
dinia fontes calidi oculis medētur fures argu
unt· Nā cecitate detegitur eoꝝ facin⁹· In ephi
ro eē fecit fontē in q̄ faces extiguūtur accenſe:
⁊ accendūtur extincte· Apud garamātes fon
tē eſſe ita algentē die vt nō bibatur·ita arden
tē nocte vt nō tangat· Iā vero in multis locis
aque manāt ppetim feruētes tanta vi vt bal
nea calefatiāt Quedā em̄ terre sūt que multū
ſulphuris ⁊ aluminis hn̄t· Itaqʒ cū per venaſ
calentes aq̄ frigida venit vicino ſulphuris ca
lore cōtacta excādeſcit nec tal' ab origine efflu
it: ſʒ pmutatur dum venit· Sulphur enim alu
men q̄d ſecū ferunt aque vtrāqʒ materiā igne
plenā miriſqʒ motib⁹ incaleſcentē.

De maris nomine. xv.

MAre eſt aq̄ꝝ generalis collectō Om
nis em̄ ꝯgregacō aquaꝝ: ſiue ſalſe
ſint ſiue dulces abuſiue maria nū
cupantur·iuxta illud·Et ꝯgregacō
nes aq̄ꝝ vocauit maria· Proprie aūt mare ap
pellatū eo ꝙ aque ei⁹ amare ſint· Equor āt vo
catū qr eq̄liter ſurſū eſt: ⁊ q̄uis aque fluctuā
tes velut montes erigātur ſedatis rurſus tem
peſtatib⁹ adequātur· Altitudo em̄ maris diuer
ſa eſt: indiſcreta tamen dorſi ei⁹ eq̄litas· Ideo
āt mare incrementū nō capere cum omnia flu
mina ⁊ oēs fōtes recipiat hec cauſa eſt·ptim
q̄d influentes vndas ipſa magnitudo ei⁹ nō
ſentiat·deinde q̄d amara aq̄ dulce fluentū ꝯſu
mat vel q̄d ipſe nubes multū aq̄ꝝ ad ſe attra
hāt ſiue q̄d illam ptim venti auferāt ptim ſol
exſiccet·poſtremū q̄d per occulta quedā terre
foramina pcolatur ⁊ ad caput āniū fonteſqʒ
reuolutū recurrat· Maris āt certū eē colorē: ſʒ
p q̄litate ventoꝝ mutari Nā modo flauū ē·mō
luculentū·mō atꝝ·

De occeano· xiij.

OCceanū greci ⁊ latini ideo nomināt
⁊ ꝙ in circuli mō ābiat orbē: ſiue a
celeritate: eo ꝙ oci⁹ currat Itē qr vt
celum purpureo colorē nitet·occea
nus q̄ſi cianē⁹ Iſte eſt qui oras terrarū āple
ctitur alterniſqʒ eſtib⁹ accedit atqʒ recedit· Re
ſpirantib⁹ em̄ in pfundum ventis ā remouet
maria ā reſorbet quiqʒ a pximis regionib⁹ di
uerſa vocabula ſūpſit·vt gallicus·germani
c⁹·ſciticus·caſpi⁹·hircan⁹·athlanticus·gadi
tan⁹· Nā gaditanū fretū a gadib⁹ dictū vbi p̄
mo ab occeano maris magni limē aperit Vn̄
⁊ hercules cum gadib⁹ puemiſſet·colūnas ibi
poſuit ſperans illic eē orbis terrarum finē·

De mediterraneo mari· xiiij.

MAre magnū eſt q̄d ab ōccaſu ex oc
ceano fluit· ⁊ in meridiē vergit·de
inde ad ſeptētrionē tendit· Q̄d ide
magnū appellat qr cetera maria in
ꝯparacōne ei⁹ minora ſūt· Iſtud ē ⁊ mediter
raneū: qr p mediā terrā vſqʒ ad orientē pfun
ditur·europā ⁊ africā aſiāqʒ diſterminās· Cu
ius pme ptis ſin⁹ qui in hiſpanijs pfūditur·
hibericus ⁊ balearic⁹ appellat· Deinde gallic⁹
q̄ narbonenſē puintiā alluit· Mox liguſticus
q̄ iuxta genuā vrbē ē prim⁹ Poſt hec tirrenuſ
q̄ ytaliā attīgit: quē greci ioniū ytali infeꝝ vo
cāt Dein ſicul⁹ q̄ a ſicilia vſʒ ad cretā vadit De
inde cretic⁹ qui in pāphiliā ⁊ egyptū ptendit
Iñ elleſpont⁹ q̄ in ſeptētrionē retorquēs āfra
ctib⁹ magnis iux̄ grecias ⁊ illiriciū i āguſtias
ſeptē ſtadioꝝ ſtrigit: q̄ xerxes pōte nauib⁹ fcō
ꝯmeauit·ibi eſt albid⁹· Inde diffuſus ab eq̄
re patēte rurſus ſtringit ⁊ facit p pōtidē q̄ mox
in q̄ngentos paſſus coartat: fitqʒ boſſforus tē
tius q̄ dari⁹ copias trāſportauit Iñ ponticuſ ſi
nus ampliſſim⁹ a tergo meotidis paludis q̄d
maē ex multitudine fluminū dulcius q̄m cete
ra nebuloſūqʒ ⁊ breui⁹ ē·vn̄ ⁊ ponticū vocatū
q̄d ſit breuiuſ atqʒ p̄ter focas ⁊ tūnos atqʒ delfi
nos alias beluas maiores nō patit· Sic āt ter
ra dū vna ſit p diūſis locis varijs appellat vo
cabul'·ita ⁊ p regionib⁹ hoc mare magnū diū
ſis noībus nūcupat· Nā hibericū ⁊ aſiaticū a
puincijs dictū ab inſul' balearicū ſiculū creti
cū·ciprīū·egeū·carpatiū Nā int tenedū ⁊ atiū
ſaxū ē in mari potius ꝙ in inſula q̄d videntibuſ
pcul capre ſimile credit quā egea nūcupāt vn̄
⁊ egeū mare ē dictū·ſic ⁊ carpatiū mare inter
egyptū ⁊ rodū ab inſula carpatiū illic poſita
A gētibus gallicū·auſoniū·dalmaticū·libu
nicū. Ab oppidis argolicū·corinthiū·tiriū·a
driaticū· Nā adria quedā ciuitas illirico mari

proxima fuit que adriatico mari nomē dedit
A poſitione celi·vt ſuperū ⁊ inferū·ꝙ ſit oriens
ſupior·occidens inferior·Eſt aūt tuſcum ⁊ adri
aticū·A memoria regis·vt ionium·Jo quippe
rex fuit grecie·vnde iones athenienſes Hoc ma
re ⁊ tirrenū dicūm: ſiue ꝙ tuſciā alluit ·i· tirreni
am·ſiue a tirrenis nautis qui ſe in hoc mare p̄
cipitauerūt. Et ſciendū ioniū ſinū eſſe immē
ſum a ionia vſqꝫ ad ſiciliā. ⁊ huiꝰ ptes eſſe a
driaticū·achaycū ⁊ epyroticū A moribꝰ acco
larū·alibi euſinus aſcenꝰ antea appellatus ē.
A caſibꝰ hoīm qui ceciderūt in mari vt elleſpō
tum·hicariū·mirteū·Nā mirteū mare dictum
a mirtili lapſu ꝙ illic ab enomao precipitatꝰ
ſit Hicarius vero cretenſis vt fabule ferunt al
tiora petens: pennis ſolis calore ſolutis mari ī
quo cecidit nomen impoſuit·Frixus qꝫ cū elle
ſorore ſua fugiens inſidias nouercales ꝯſcen
dit nauē ſignū arietis hñtem qua liberatus
eſt. Elles aūt ſoror eius ꝑpeſſa naufragiū de
cidit in mari. ⁊ mortua elleſponto mari dedit
nomen. Ab ordine fluenti ꝓpontidis·Nā dēm
ꝓpontū ꝙ pontū preuenit Jdē ⁊ a tranſitu vel
anguſtis meatibꝰ boum boſforꝰ Egiptiꝰ aūt pe
lagus aſie dat·gallicꝰ europe· affricus libie.
Hijs vt queqꝫ ꝓxima ſunt venerūt in ptes Pe
lagꝰ aūt eſt latitudo maris ſine litore ⁊ portu
greco noīe apo tu plagia hoc ē a latitudine di
ctū. vnde ⁊ plagia eo ꝙ ſint importuoſa.

De ſinibus maris. xv

SJnus dicunt̄ maiores receſſꝰ maris
vt in mari magno ionius in ocea
no caſpius indicꝰ·pſicus arabicꝰ
qui ⁊ maē rubꝝ qui oceano aſſeri
bit̄. Rubꝝ aūt mare vocatū eo ꝙ ſit roſeis vn
dis infectū: nō tñ talem naturā hꝫ qualem vi
detur oñdere: ſed vicinis litoribus viciat̄ gur
ges atꝫ inficit̄. ꝙ oīs terra q̄ circūſtat pelago
rubra eſt ⁊ ſanguineo colori ꝓxima. Jdeoqꝫ in
de miniū acutiſſimū excerpit̄ ⁊ alij colores qui
bꝰ pictura variat̄. Ergo cū terra hanc hēat na
turā: fluctibus ſubinde diluit̄. ⁊ quicq̄d adhe
ſiuꝫ eſt in colorē cadit. Ob hoc etiā in hijs lito
ribꝰ gemme rubre inueniunt̄. Lapillus eī hꝰ
modi humo inuolutus cū inter arenas attritꝰ
eſt ⁊ terre colorē hꝫ ⁊ maris. Hoc mare in du
os ſcindit̄ ſinus. Ex hijs q̄ ab oriente eſt pſi
cus appellat̄. ꝙ oīa illius pſe inhitant· Alter
vero arabicus dī ꝙ ſit circa arabiā.

De eſtibꝰ ⁊ fretis. xvi

EStus ad oceanū ptinet· fretuꝫ ad
vtrūqꝫ mare. Nā eſtus ē maris ac
ceſſus vel receſſus ·i· inquietudo· vñ
⁊ eſtuaria pque mare viciſſim tam
accedit q̄ꝫ recedit· Fretum autem appellatū ꝙ
ibi ſp maē ferueat Nā fretū eſt anguſtū ⁊ ·q·
feruens mare ab vndarū feruore noīatum· vt
gaditanū vel ſiculū· Nā freta dicta varro ait q̄
ſi feruida ·i· feruentia· ⁊ motū feruoris hñtia.
Fretū ſicilie qđ regium dr̄ ſaluſtius ex tali cā
vocari ſcribit dicens· Ytalie olim ſiciliā ꝯiun
ctam fuiſſe· ⁊ dum eſſꝫ vna tellus mediū ſpa
ciū aut p humiditatē abruptum eſt aquis· ā
p anguſtiā ſciſſum· Et inde regiū noīatum· ꝙ
grece abruptū hº noīe nūcupat̄· Eſt āt artiſſi
mū triū miliū ſpacio ſiciliā ab ytalia diuidēs
fabuloſis infame mōſtris quibꝰ hinc inde ſcil
la ⁊ caribdis oñditur Scillam accole ſaxū ma
ri imminens appellāt· ſimile celebrate forme
ꝓcul viſentibꝰ· Vnde ⁊ monſtruoſam ſpecieꝫ
fabule illi dederunt· q· formam hoīs capitibus
ſuccinctā caninis· ꝙ colliſi ibi fluctus latratꝰ
vident̄ exprimere· Caribdis dicta ꝙ gurgitibꝰ
occultis naues abſorbeat Eſt enī mare vertico
ſum· ⁊ inde ibi laniata naufragia ꝓfundo emi
gunt Ter aūt in die erigit fluctus ⁊ ter abſor
bet· Naꝫ accipit aquas vt vomat· vomit vt rur
ſus accipiat· Sirtes aūt ſunt arenoſa in mari
loca· Sirtes aūt ſaluſtius a tractu vocari dicit
ꝙ oīa ad ſe trahant· ⁊ appropinquantes va
doſo mari hereant· Hee aūt ad mare egiptiuꝫ
vicine ſunt ⁊ piter admiſcent̄· Vada vero ſūt
p que in mari vel in fluminibꝰ hoīes vel aīalia
pedibꝰ vadunt· q̄ virgiliꝰ breuia appellat· gre
ci bracia.

De lacis ⁊ ſtagnis.

vij.

SVnt ⁊ quedā maria q̄ non miſcen
tur oceani fluctibꝰ aut mari mag
no· ⁊ dicunt̄ lacus ⁊ ſtagna· Lacꝰ
eſt receptaculū in quo aqua retine
tur: nec miſcet̄ fluctibꝰ vt lacus aſſalti· lacus
benacus ⁊ largiꝰ ⁊ ceteri quos greci limen ·i·
ſtagnos vocant· Nā fontes labunt̄ in fluuijs
flumina in freta diſcurrunt Lacus ſtat in loco
nec ꝓfluit· Et dictus ē lacus quaſi aque locus.
Lacus aſſalti idē ⁊ maē mortuum vocatū ꝓpter
qđ nichil gignit viuū· nichil recipit ex gñe vi
uentiū· Nā neqꝫ piſces habet: neqꝫ aſſuetas a
quis· ⁊ letas mergendi vſu patit̄ aues: ſed ⁊
quecunqꝫ viuentia mergenda temptaueris:
quacunqꝫ arte dimerſa ſtati reſiliunt ⁊ q̄uis
vehementer illiſa ꝯfeſtim excutiunt̄· ſed neqꝫ
ventis mouet̄· reſiſtende turbinibꝰ bitumine
quo aqua oīs ſtagnat̄: neqꝫ nauigacōis pati
ens ē· ꝙ oīa vita carentia in ꝓfundū mergun
tur: nec materiā vllā ſuſtinet niſi q̄ bitumine
illuſtrat̄· Lucernā accenſā ferunt ſupernatare
extincto lūie demergi· Hoc ⁊ maē ſalinarū dr̄
ſiue lacꝰ aſſalti ·i· bituminis· ⁊ ē in iudea inter

ſiberico ⁊ zoaraſi. Longitudo eiꝰ vſq; ad zoras arabie dirigitur ſtadijs. dcclxxx. Latitudo ſtadijs. cl. vſq; ad viciniam ſodomoꝝ. Lacus tiberiadis ab oppido tiberiade vocatus qd quondã herodes in honore tiberij ceſaris ↄdidit. Eſt aũt in iudea oĩbus lacis ſalubrioꝛ ⁊ ad ſanitatem corpoꝝ quodammõ efficatioꝛ. Geneſar lacus ampliſſimꝰ in iudea longitudie. cxl. extendit̃ ſtadijs. latitudine. xl. diffundit̃ criſpantibus aquis: aurã nõ ventis ſed de ſeipſo ſibi excreans. Vnde ⁊ geneſar dr̃ greco vocabulo quaſi gñans ſibi aurã. Deniq; ꝑ diffuſioꝛa ſpacia lacus frequentibꝰ auris ſpirantibꝰ agitatur. Vnde ⁊ purioꝛ hauſtꝰ eius. ⁊ ad potandum dulcis ⁊ habilis. Venacꝰ lacus ytalie in venecia. de quo fluuiꝰ naſcit̃ mincıꝰ qui lacus magnitudine ſui tempeſtates imitat̃ marinas. Lucrinꝰ ⁊ auernus lacus cãpanie ſunt. Lucrinꝰ aũt dictus. q2 olim ꝓpter copiã piſciũ vectigalia mag̃ preſtabat. Auernus ãt lacus võtus q2 aues ibi ſupuolitare nõ poſſent. Nã antea ſiluaꝝ denſitate ſic ambiebat̃ vt exalantes inde ꝑ anguſtias aque ſulphuree fetoꝛ grauiſſimus ſupuolantes aues afitu ſuo necaret. Quã rem auguſtus ceſar intelligens deiectis ſiluis ex peſtilentibus amena reddidit loca. Lacus aũt idem ⁊ ſtagnũ vbi immẽſa aqua ↄuenit. Nã dictũ eſt ſtagnum ab eo q2 illic aqua ſtet nec decurrat

¶ De abiſſo. xviij.

Abiſſus ꝓfunditas aquaꝝ impenetrabilis. ſiue ſpelunce aquaꝝ latẽtiũ. de quibꝰ fontes ⁊ fluĩa procedũt. vel q̃ occulte ſubtereunt. vñ ⁊ abiſſus dcũs. Nã oẽs aquas ſiue torrentes ꝑ occultas venas ad matricẽ abiſſum reuertunt̃. Flucꝰ dicti q2 flatibꝰ fiant. Ventoꝝ enĩ impulſu agitate aq̃ fluctuant. Aqua eſt ſtatiua ⁊ ſine motu equalis. Vnda vero eminens liquoꝛ qui ſꝑ in motu ẽ. Lucretiꝰ Aerias vndas .i. motus ⁊ corpꝰ illud qd refluctuat. Nã nec vnda ꝑ ſe aqua ẽ: ſed aq̃ in motu quodã ⁊ agitacõe. q. abeundo ⁊ redeũdo vnda vocata. Latex ꝓprie liquoꝛ fontis ẽ. Et dictꝰ latex q2 in venis terre lateat. Gutta eſt q̃ ſtat. ſtilla q̃ cadit. Hic ⁊ ſtillicidiũ quaſi ſtilla cadens. Stiria enĩ grecũ ẽ. i. gutta. inde fit diminutiuũ vt dicimꝰ ſtilla. Dum aũt ſtat aut pendet de tectis vel arboribus q̃ſi glutinoſa ẽ. dum ceciderit ſtilla ẽ. Spuma dcã eo q2 ſpuat̃. ſoꝛdes ei ſunt vndaꝝ. vñ de ⁊ muſtũ. ⁊ ea q̃ coquunt̃ ſpuma purgant̃. Hinc ⁊ ſputum.

¶ De fluminibus. xix.

Fluuiꝰ eſt ꝑennis aquaꝝ decurſus a fluendo ꝑpetim dcũs. Proprie ãt flumẽ ipſa aq̃. fluuiꝰ curſus aque. Prius aũt flumen q̃ fluuiꝰ .i. prioꝛ aqua q̃ decurſus. Duo ſũt fluminũ gña. vnũ torrẽs. alteꝝ viuũ. de quo v̓gilius. Donec me flumine viuo abluero. Torrens eſt aq̃ veniens cũ impetu. dcũs aũt torrens q2 pluuia creſcit. ſiccitate torreſcit .i. areſcit. de quo pacubiꝰ. Flammeo vapoꝛe torrens torret. cui greci ab hyeme nomẽ dederunt. nos ab eſtate. illi a tꝑe quo creſcit. nos a tꝑe quo ſiccat̃. Amnis fluuiꝰ eſt nemore ac frondibꝰ redimitꝰ ⁊ ex ipſa amenitate amnis vocat̃. Decurſus ꝓprie finis curſus ſiue aquaꝝ ſit ſeu quarũlibet reꝝ. Riui dcĩ q2 deriuent̃ ad irrigandũ .i. inducendũ aquas in agris. Nã irrigaꝛe inducere ẽ. Gurges ꝓprie locus altꝰ in fluĩe. Puteꝰ eſt locus defoſſus ex q̃ haurit̃ aqua a potacõe dcũs. Fons caput aq̃ eſt naſcentis. q. fundens aq̃s. Quidã aũt fluuioꝝ ꝓprijs ex cauſis noĩa acceperũt. ex quibꝰ nõnulli nõndi ſunt q̃ in hiſtoꝛijs celebꝛes memorant̃. Geon fluuiꝰ de paꝛadiſo exiens atq; vniuerſã ethiopiã cingẽs vocatus hoc noĩe q2 incremento ſue inundacõis terrã egipti irrigat. Ge enĩ grece latine terrã ſignificat. Hic apud egiptios nilus vocat̃ ꝓpter limũ quẽ trahit: q̃ efficit fecunditatẽ. Vñ ⁊ nilus dcũs eſt quaſi
Nã antea nilus latine melo dicebat̃. Apparet aũt in nilide lacu de quo in meridie v̓ſus excipit̃ egipto vbi aq̃lonis flatibꝰ repcuſſꝰ aquis retroluctãtibꝰ intũeſcit. ⁊ inundationẽ egipti facit. Ganges fluuiꝰ quẽ ſiſon ſcꝛiptura ſacra noĩat exiens de paꝛadiſo ꝑgit ad indie regiones dcũs aũt ſiſon .i. caterua qui. x. fluibꝰ magnis ſibi adiũctis implet̃ ⁊ efficit̃ vnꝰ. Ganges ãt võtus a gangaro rege indie. Fert̃ autẽ nili mõ exaltari ⁊ ſup orientis terras erumpe. Tig̃s fluuiꝰ meſopotamie de paꝛadiſo exurgẽs ⁊ ꝑgens ↄtra aſſirios. ⁊ pꝰ multos circuitus in mare mortuũ influens. Vocat̃ aũt tigris ꝓpter velocitatẽ iſtar beſtie tigridis: nimia ꝑnicitate currentis. Eufrates fluuiꝰ meſopotamie de paꝛadiſo exurgẽs copioſiſſimꝰ gemmis. q̃ ꝑ mediã babiloniã influit. hic a frugibꝰ vel ab vbertatẽ nomẽ accepit. Nã hebrayce eufrata fertilitas interꝑtat̃. Meſopotamiã enĩ in quibꝰ dã locis ita irrigat: ſicut nilꝰ alexandriã. Saluſtius ãt autoꝛ certiſſimꝰ aſſerit tigrim ⁊ eufraten vno fonte manaꝛe in armenia qui ꝑ diuerſa euntes longiũs diuidunt̃ ſpacio medio derelicto multorum miliũ: que tñ terra que ab ipſis ambitur meſopotamia dicitur. Ex quo iheronimꝰ animaduertit aliter de paradiſi fluminibꝰ intelligendũ. Indus fluuiꝰ orientis q̃

rubro mari accipitur· Jſtaſpes fuit medorum
rex antiquiſſim⁹. ex quo amnis orientis nomē
accepit· qui nūc idaſpes dr̄. de q̊ lucan⁹ Qua
miſe⁹ idaſpes· Accedunt pelago phebi ſurgē
tis ab igne iā ꝓprior q̄m pſis erā Qui dum ſit
fluui⁹ pſarū dr̄ tn̄ ꝯtra oriētē decurrere· Araris
fluui⁹ germanie· De quo v̄gili⁹· Aut ararim
parthus bibet· aut germania tigrim· Currit
em̄ ꝑ parthiā ⁊ aſſiriam· Bactrus fluui⁹ oriē
tis a rege bactro vocat⁹ fert̄ a quo ⁊ bactriani
et vrbs eorū· Coaſpis fluui⁹ pſarꝝ vocat⁹ eorū
lingua quod mirā aque dulcedinem habeat
adeo vt pſici reges q̄ꝑ diu inter ripas pſidis fu
erunt ſibi ex eo pocula vēdicarint ex hoc āne
quidā cignū cilicie fluuiū deriuari exiſtimant
Araxis amnis armenie qui ab vno mōte cuꝫ
eufrate diuerſa ſpecie orit̄ dict⁹ q꞉ rapacitate
cuncta ꝓſternat· Vn̄ ⁊ cū alexāder eū trāſgre
diuellet ponte fabricato tanta vi inūdauit vt
pontem dirueret Hic breuibꝫ intuallis ab eu
fratis ortu caput tollit· ac deinde caſpiuꝫ fert̄
in mare ſFluui⁹ ſirie q̊ vocat̄ orontes iuxta ān
tiochie muros decurrens qui a ſolis ortu oriēſ
nō longe ab vrbe mari recōdit̄ quē de originis
ſue tractu orientē veteres latine appellauerunt
Cui⁹ fluentis ex ipſo impetu frigidioribus et
zephiris aſſidue ibi ſpirātibꝫ tota ciuitas mo
mētis ꝓpe oīb⁹ refrigerat̄· Jordanis iudee flu
ui⁹. a duob⁹ fontib⁹ noīat⁹· quoꝝ alter vocat̄
ior alter dan Hijſ igit̄ ꝓcul a ſe diſtātib⁹ i vnū
alueū federatis· iordanis de inceps appellatur
Naſcitur aūt ſub libano mōte et diuidit iude
am ⁊ arabiā· q̄ ꝑ mltos circuit⁹ iuxta iericho
in mare mortuū influit· Eufis caucaſeis mōtibꝫ
fuſus cū plurib⁹ alijs i euſinū ſe p̄cipitat mar̄
Vn̄ et nūcupat̄· Cign⁹ amnis ſicilie· a tauro
monte ꝓgrediens· mirā aquāꝝ hūs ſuauita
tem· ⁊ quicq̄d caducū eſt cignū gētili lingua
ſiri dicūt· Vnde cign⁹ amni huic nomē datuꝫ
q꞉ tumet eſtate q̄n do niues ſoluūtur· reliquis
anni tēporibꝫ tenuis ē ⁊ quietus· Jlas fluuius
aſie· Pactolus fluuius aſie· harenas aureas
trahens· de q̊ vgili⁹· Pactoluſqꝫ irrigat auro
quē ꝓ aurato fluore alij criſortiā vocāt· Erm⁹
fluui⁹ aſie qui ſmirneos ſecat cāpos ⁊ ipſe flu
ctibus aureis ⁊ harenis plenus· a q̊ ſmirna vo
cata ē· Meāder āmis aſie flexuoſus· q̄ recurrē
tibꝫ ripis it̄ aſiā ⁊ ioniū p̄cipitat̄ in ſinum qui
mileti diuidit ⁊ prienā· Meāder aūt vocatus
q꞉ ſit flexuoſus ⁊ nūq̄ꝫ currat rect⁹· De q̊ ouidi
us· Quiqꝫ recuruat⁹· ludit meander in vndis
Tan⁹ fuit rex ſcitaꝝ p̄m⁹ a q̊ than⁹ fert̄ fluui
us nūcupat⁹ q̄ ex rifeis ſiluis veniēs· dirimit
europā ab aſia· int̄ duas mundi partes medi
us currens· atꝫ in pontū fluēs· Jnach⁹ achaie

amnis· argolicoꝫ irrigans campos· quē rex
inachus a ſe nominauit· qui exordiū argiue
genti primus dedit· Jbi eſt et erimantus ab e
rimanto monte dimiſſus· Padus italie fluui
us a iugis alpium fuſus· ex tribus fontibus
oritur· ex quibus vni vocabulum eſt padus
qui diffuſus in modum ſtagni amnē ſinu di
rigit a quo et padus eſt nuncupatus· Hic a
grecis eridanus cognominatur ab eridano
ſolis filio· quem fetontem dicunt qui fulmie
percuſſus· in eodem fluuio deiectus eſt et ex
tinctus· Augetur autē ex ortu canis liq̄ſcētibꝫ
niuibus et cum acceſſione· xxx· fluminū circa
rauennam in adriaticum mare defertur· Tibe
ris italie fluuius a tiberino rege albanorum dici
tur appellatus· qui in hunc fluuium cecidit et
de exitu ſuo nomen dedit· Nam antea albula ā
tiquum nomē a colore habuit q꞉ niuibꝫ albꝫ
ſit· Jpſe eſt autem tiberis ſed tiberis i cotidia
no ſermone· tibris in verſu dicitur· Dānubius
germanie fluuius vocari fertur a niuiū copia
quibus magis augetur· Jſte ē qui in europa
plus omnibus famam habet· Jdem ⁊ hiſter
q꞉ dum ꝑ innumeras vadit gentes· mutat et
nomen ⁊ maiores ſibi ambigēdo colligit viēs
Oritur a germanicis iugibus ⁊ occidentalib⁹
partibus barbarorum pergens cōtra oriētē
ſexaginta in ſe fluuios recipit· ſeptem oſtijs i
ponticum influit· Rodanus gallie fluui⁹ ab
oppido rodo cognominatus eſt quem coloni
rodiorum vocauerunt· qui rapido cōcitus cur
ſu· tirreni equoris freta ſcindens nō modicum
ſepe nauigantium facit periculum· dum inter
ſe maris fluctus ⁊ amnis fluēta decertant· Re
nus a rodani ſocietate fertur vocatus· qm̄ cū
eodem ex vna ꝓuincia oritur· Eſt autē germā
nie fluui⁹ inter tres europe maximos fluuios
computatus· q꞉ a iugo alpium· vſqꝫ in ocea
ni ꝓfunda curſus ſuos dirigit· Jberijs amnis
qui quondam totius hiſpanie nomen dedit
Minius fluui⁹ gallitie nomē a colore pigmē
ti ſumpſit· qui in eo plurimus inuenitur· Du
rius a grecis quaſi doricus cognominat⁹· Ta
gum fluuium cartago hiſpanie nuncupauit
ex qua ortus ꝓcedit· fluuius harenis aureis
copioſus· et ob hoc ceteris fluuijs hiſpania
rum prelatus· Betis fluuius· qui et betice pro
uincie nomen dedit· de quo marcialis· Betis
oliuifera crinē redimite corona aurea q̄ nitid is
vellera tiguis aquis· eo q꞉ ibi lane pulcro co
lorē tīguūt· Betis aūt dict⁹ eo q꞉ humili ſolo
decurrat· Betin em̄ greci humile vel merſum
vocāt Quedā aūt flumia i diluuio ſoluta mo
le terrarū p̄dita ſūt q̄daꝫ vero que nō erāt ab
iſſi tūc p̄ruptis meatibus erupeꝛūt

¶ De diluuijs. xij.

DIluuiū dictū q̇d aq̄rū clade omnia q̄ inundauerit deleat. Primū diluuiuꝫ extitit sb̄ noe. qn̄ hominū ſceleribꝰ of fēſus ōipotēs. toto orbe ꝯtecto. deletis cūctis. vnū ſpaciū celi fuit ac pelagi. Cuiꝰ hactenꝰ indicium videmꝰ in lapidibꝰ quos in ēmotis mōtibꝰ ꝯchis ⁊ oſtreis ꝯcretos. ſepe etiaꝫ ca uatos aq̄s viſere ſolemꝰ. Secūdū diluuiū fu it ī achaia. iacob pr̄iarche. ⁊ oggi tēporibꝰ. q̄ eulcuſine ꝯditor ⁊ rex fuit. nomēq̧ loco ⁊ tēpori dedit. Terciū diluuiū in theſalia moy ſi vel anfition tp̄ibꝰ. q̄ terciꝰ poſt cecropem re gnauit. cui tp̄ibꝰ aq̄rū diluuies maiorē ptem ꝓplor̄ theſalie aſſumpſit. paucis p refugia mōtiū liberatis. maxime ī mōte parnaſo. ī cu ius circuitu deucalion tūc regno potiebatur. q̄ tūc ad ſeratibꝰ ꝯfugiētes ſuſceptos. per ge mina parnaſi iuga fouit ⁊ aluit. A quo ꝓpt ea genꝰ hoim grecor̄ fabule ex lapidibꝰ ꝛ̄pa ratū ferūt ꝓpt hoim inſitā cordis duriciā. ſed ⁊ flumina cū inſolitis aucta ymbribus vltra ꝯſuetudineꝫ vel diuturnitatē vel magtudinē redūdāt: multaq̧ ꝓſternūt ⁊ ipſa diluuium dicunt. Sciēdū aūt flumina cū ſup̄ modum creſcunt. nō tm̄ ad pn̄s inferre dāna: ſed eti am ⁊ aliqua ſignificare futura.

¶ Incipiunt capitula quartidecimi libri. Primo de terra. ij. de orbe. iij. de aſia ⁊ ptibꝰ eiꝰ. iiij. de europa ⁊ ptibꝰ eiꝰ. v. de libia ⁊ p tibꝰ eiꝰ. vi. de iſulis. vij. de ꝓmūctorijs. viij. de mōtibus ceteriſq̧ terre vocabulis. ix. de in ferioribus terre.

¶ Incipit liber quartuſdecimꝰ. I.

TErra eſt ī media mūdi regione po ſita omnibus pti bus celi ī moduꝫ centri eq̄li inter uallo conſiſtens que in ſingulari numero totuꝫ orbem ſignificat plurā li vero ſingulas partes cuius nomi na diuerſa dat racio. Nam terra di cta a ſuperiori parte qua teritur. hu mꝰ ab iferiore vel humida terra. vt ſb̄ mari. tellus autem. quia fructus eius tollimus. hec ⁊ ops dicta. eo ꝙ opem fert frugibus. Eadem ⁊ arua ab arādo ⁊ colendo vocata. Proprie autem terra ad diſtinctōnem aque arida nuncupatur. ſicut ſcriptura ayt. Quia vocāuerit deus terram aridā. Natura lis enim ꝓpietas ſiccitas eſt terre. Nam vt hu mida ſit. hoc aquarum affinitate ſortitur. Cuius motum alij dicunt ventum eſſe in con cauis eius qui motus eam mouet. Saluſtiꝰ Venti per concaua terre precipitati rupti ali q̊t mōtes tumuliq̧ ſedere. Alij aquam dicūt generalem in terris moueri. ⁊ eas ſimul con cutere. ſicut vas vt dicit lucreciꝰ. Alij ſſungo eandem terram vocant. cuius pleriq̧ latentes ruine ſuperpoſita cūcta concutiunt. Terre q̧ hiatus aut motu aque inferioris fit aut cre bris tonitruis. aut de concauis terre erumpē tibus ventis.

¶ De orbe. ij.

ORbis a rotūditate circuli dictꝰ ꝙ ſicut rota ē. Vn̄ breuis etiaꝫ rotella orbicu lꝰ appellat̄. Vndiq̧ ei oceanꝰ circūflu ēs eiꝰ in circulo ābit fines diuiſos. Diuiſus ē āt trifarie. Ex q̄bꝰ vna pſ aſia. alt̄a europa. tercia africa q̄ ⁊ libia nūcupat̄. Quas tres p tes orb̄ veteres nō eq̄lit̄ diuiſeīt. Nā aſia ā me ridie p oriētē vſq̧ ad ſeptētrionē pueīt. Euro pa vero a ſeptētrione vſq̧ ad occidētē. atq̧ īn de africa ab occidēte vſq̧ ad meidiē. Vn̄ eui dent̄ orbē dimidiū due tenēt europa ⁊ africa. alium vero dimidium ſola aſia. ſed ideo iſte due partes facte ſunt ꝙ inter vtramq̧ ab oc ceano mar̄ magnum ingreditur. q̇d eas īter ſecat. Qua propter ſi in duas partes orientis ⁊ occidentis orbem diuidas Aſia erit ī vna. in alt̄a vero Europa ⁊ Africa.

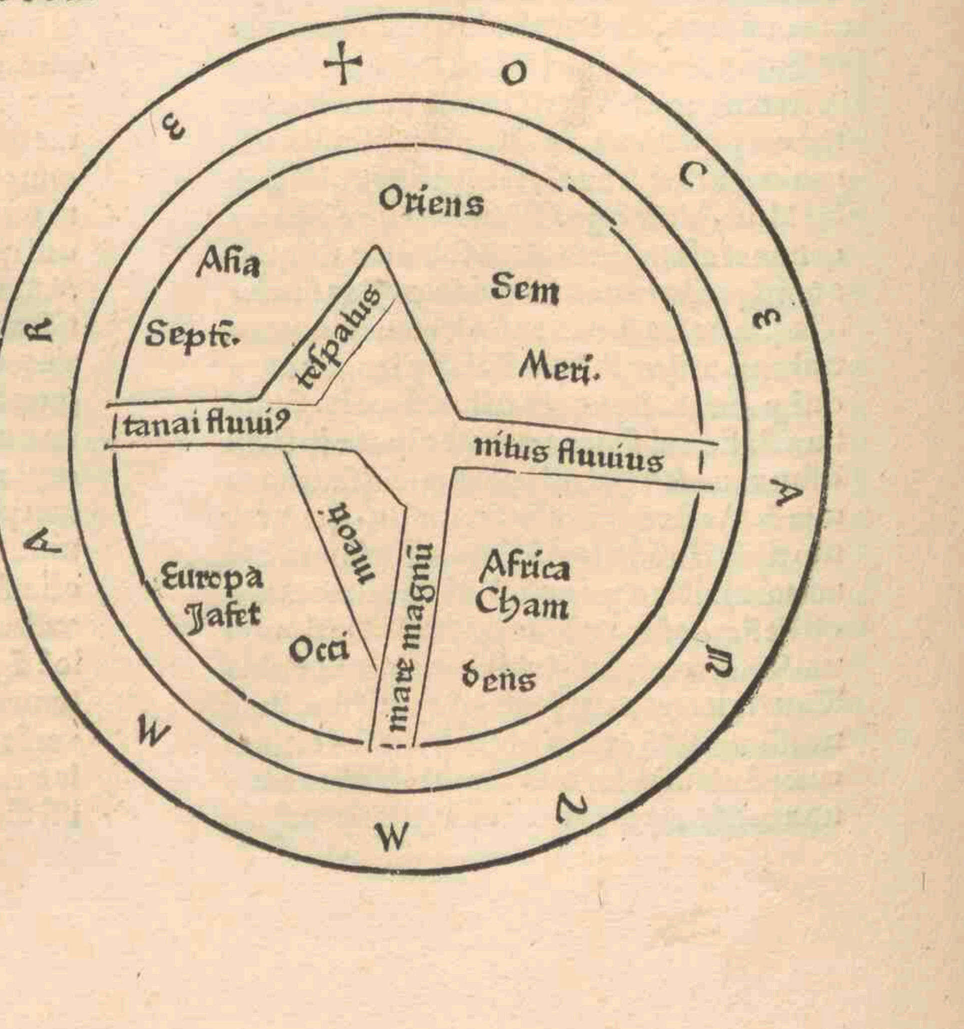

De aſia. iij.

Aſia ex noīe cuiuſdā mulieris ap
pellata q̄ apud antiquos imperiū
tenuit orientis Hec in tercia orbis
pte diſpoſita. ab oriente ortu ſolis
a meridie occeano. ab occiduo nr̄o mari finit̄
a ſeptentriōe in eonde lacu ⁊ tanay fluuio ter
minatur. Hȝ āt ꝓuincias multas ⁊ regiones.
quaꝝ breuiter noīa ⁊ ſitus expediā: ſumpto
inicio a padiſo. Paradiſus eſt locus in orien
tis ptibus ꝯſtitutus cuius vocabulū ex greco
in latinū vertitur ortus. Porro hebrayce eden
dr̄ q̄d in nrā lingua delicie interpretat̄. Qd v
trumq̄ iunctū facit ortū deliciaꝝ. Eſt enī omī
genere ligni ⁊ pomiferaꝝ arboꝝ ꝯſitus hn̄s e
tiā lignū vite. Nō ibi frigus. non eſtas: ſed ꝑ
petua aeris temꝑies. E cuius medio fons pro
rumpens totū nemus irrigat. diuiditurq̄ in
iiij. naſcentia flumina cuius loci poſt pcm̄ ho
minis aditus interdiuſus eſt. Septus eſt vndi
q̄ romphea flāma .i. muro igneo accinct⁹ ita
vt eius cū celo pene iungat incendiuȝ. Cheru
bin q̄ .i. angeloꝝ preſidium arcendis ſpiritib⁹
malis ſup romphee flagrantiā ordinatum eſt
vt hoīes flāme. angelos vero malos angeli
boni ſubmoueant. ne cui carni vel ſpiritui trāſ
greſſionis aditus padiſi pateat. India voca
ta ab indo flumine quo ex pte occidētali clau
ditur. Hec a meridiano mari porrecta vſq̄ ad
ortū ſolis ⁊ a ſeptentrione vſq̄ ad montē cau
caſum ꝑuenit habens gentes multas ⁊ oppi
da. inſulam q̄ taprobāe gemmis ⁊ elephāti
bus refertā criſā ⁊ ārgire auro argēto q̄ fecūdas
vtilem q̄ arboribus folijs nunq̄ carentē. Ha
bet ⁊ fluuios gangen ⁊ indan ⁊ hidaſpen illu
ſtrantes indos. Terra indie fauonii ſpū ſalu
berrima in anno bis mittit fruges. vicem hie
mis ⁊ eſtatis ethereas patitur. Gignit aūt ti
cti coloris hoīes. elephantes ingentes. mono
ceron beſtiaȝ. pſitacū auem. ebenum q̄ lignū
⁊ cinnamū. ⁊ piper. ⁊ calamum aromaticum
Mittit et ebur. lapides q̄ precioſos berillos.
criſopraſſos ⁊ adamantē. carbunculos. lig
nites margaritas ⁊ vniones quib⁹ nobiliuȝ
feminaꝝ ardet ambitio. Ibi ſunt ⁊ mōtes au
rei quos adire ꝓpter dracones. ⁊ grifas. ⁊ im
menſoꝝ hoīm monſtra impoſſibile eſt. Par
thia ab indie finibus vſq̄ ad meſopotamiā
generaliter nominatur. Propter inuictam eī
virtutem parthorū ⁊ aſſiria ⁊ relique ꝓxime
regiones in eius nomē tranſierūt. Sunt .n. in
ea aracuſa. parthia. aſſiria. media ⁊ pſida. q̄
regiones inuicem ſibi ꝯiūcte inicium ab indo
flumine ſumunt. tigri claudūt̄ locis montu
oſis ⁊ aſꝑioribus ſite habentes fluuios ꝑ daſ
pen ⁊ aracin. Sunt .n. inter ſe finibus ſuis diſ
crete: nomina a ꝓprijs autoribus ita trahētes
Aracuſia ab oppido ſuo nuncupata. Parthi
am parthi a ſcithia venientes occupauerūt.
eamq̄ ex ſuo noīe vocauerūt. Huius a meri
die rubꝝ mare eſt. a ſeptentrione hircanum
ſalum. ab occiduo ſolis plaga media. Regū
in ea. xviij. ſūt porrecta. a caſpio litore vſq̄ ad
terras ſcithaꝝ. Aſſiria vocata ab aſſur filio ſē
qui eam regionē poſt diluuium prim⁹ incolu
it. Hec ab ortu indiam. a meridie mediaȝ tan
git. ab occiduo tigrim. a ſeptentrione montē
caucaſum vbi porte caſpie ſunt. In hac regio
ne primus inuentus eſt vſus purpure. inde ꝑ
mum crinium ⁊ corpoꝝ vngenta venerunt. ac
odores quibus romanoꝝ atq̄ grecoꝝ effluxit
luxuria. Media ⁊ pſida a regib⁹ medo ⁊ parſo
cognominate qui ſcilicet eaſdē ꝓuincias bel
lando aggreſſi ſunt. Ex quib⁹ media ab occa
ſu tranſuerſa parthia regna amplectitur. a ſe
ptentrione armenia circumdat̄. ab ortu caſ
pios videt. a meridie parſidam. Huius terra
medicā arboreȝ gignit. quam alia regio mini
me parturit. Sunt aūt medie due maior ⁊ mi
nor. Parſida tendens ab ortu vſq̄ ad indos.
ab occaſu rubrum mare hȝ. ab aquilone vero
mediā tangit. ab auſtro armeniā. que pſide
annectitur quib⁹ eſt ſuſa oppidū nobiliſſimū
In pſida primū orta eſt ars magica. ad quā
nemroth gigans poſt ꝯfuſionē linguaꝝ abi
it. ibiq̄ pſas ignē colere docuit. Nam omnes
in illis ptibus ſolem colunt. qui ipſorū ling
ua el dr̄. Meſopotamia grecam ethimologiā
poſſidet. q̄ duob⁹ fluuijs ambiat̄. Nā ab oriē
te tigrim habet. ab occiduo eufraten. incipit
aūt a ſeptentrione inter montē thauꝝ ⁊ cau
caſum. cuius a meridie ſequitur babilonia. de
inde caldea. nouiſſime arabia. Sodemon ē ba
bilonie regionis caput. Babilon vrbs eſt a q̄
nuncupata tam nobilis vt caldea ⁊ aſſiria. et
meſopotamia in eius nomen aliqn̄ tranſierūt
Arabia appellata .i. ſacra. Hoc enī ſignificare
interpretat̄. eo q̄ ſit regio thurifera odores cre
ans. Hinc eā greci eodemon. nr̄i beatam noīa
uerūt. In cuius ſaltib⁹ ⁊ mirra ⁊ cinamomū ꝓ
uenit. Ibi naſcit̄ auis fenix. Sardonix gēma ⁊
yris. melocides ⁊ pedorata ibi inueniunt̄. Ip
ſa ēt ſaba appellata. a filio chus q̄ nuncupa
tus eſt ſaba. Hec āt anguſto terre tractu ad
orientē verſus ad pſicum ſinū extendit̄. cuius
ſeptentrionalia caldea claudit occaſū. ſin⁹ ara
bicus. Siriā ſirus quidā phibetur indigena a
ſuo vocabulo nuncupaſſe. Hec ab oriente flu
uio eufrate. ab occaſu mari nr̄o ⁊ egipto t̄mi
nat̄ hn̄s a ſeptentrione armeniā ⁊ capadociā

a meridie ſinum arabicū· Situs eius porrectꝰ
in immenſam longitudinē· in latto anguſtioꝛ
Habet enī in ſe ꝓuincias ꝯmagenā feniciā· ⁊
paleſtinā· cuius ps eſt iudea abſqꝫ ſarracenis·
⁊ nabatheis. Cōmagena prima ꝓuincia ſirie
a vocabulo ꝯmage vrbis nuncupata· q̄ quon
dā ibi metropolis hēbatur· Huiꝰ eſt a ſepten
trione capadocia ab ortu meſopotamia· a me
ridie ſiria· ab occaſu mare magnū· Fenix ca
thimi frater de thebis egiptioꝝ in ſiriā ꝓfectꝰ
apud ſidonē regnauit· eāqꝫ ꝓuinciam ex noi
ne ſuo feniciā appellauit Ipſa ē vbi tirus ē ad
quā yſayas loquit̄· Habet āt ab oriente ara
biā· a meridie mare rubꝝ· Paleſtina ꝓuincia
philiſtiim vrbem metropolim habuit q̄ nunc
dr̄ aſcalon· ex qua ciuitate oīs circa eā regio
paleſtina ē nuncupata· Huiꝰ ab oriente ma
re rubꝝ occurrit· a meridiano latere iudea ex
cipitur· a ſeptentrionali plaga tirioꝝ finibꝰ
clauditur· ab occaſu egiptio limite terminat̄·
Iudea regio paleſtine ex noīe iude appellata·
ex cuius tribu reges habuit. Hec priꝰ chana
an dcā eſt a filio chā· ſiue a .x. chananeorū
quibus gentibꝰ expulſis eandem terrā iudei
poſſederunt· Inicium longitudinis eius a vico
afra vſqꝫ ad vicū iuliaden porrigit̄· in quo iu
deoꝝ pariter ⁊ tirioꝝ habitatio ꝯmunis eſt·
Latitudo aūt eius a monte libani vſqꝫ ad tibe
riadis lacū extenditur· In medio aūt iudee ci
uitas iheroſolima eſt· q· vmbilicus regionis
totius terre· variaꝝ opum diues· frugibꝰ ferti
lis· aquis illuſtris· opima balſamis· Vn̄ ſm̄
elementoꝝ grām eſtimauerūt iudei eam pro
miſſam patribꝰ terrā fluentem lacte ⁊ melle·
cui hinc illis dei reſurrectōnis prerogatiuā pol
liceret̄· Samaria regio paleſtine ab oppido q̄
dā nomen accepit qd̄ vocabatur ſamaria· ciui
tas quondā regalis in iſrahel: q̄ nunc ab au
guſti noīe ſebaſtia nuncupat̄· Hec regio int̄
iudeā ⁊ galileā media iacet· incipiens a vico
cui nomen eſt eleas deficiens in terra acraba
to Situs eius natura ꝯſimilis: nec vllo dīns a
iudea· Galilea regio paleſtina vocata qꝛ gignūt
cādidiores hoīes q̄ paleſtina. Hec āt duplex ē
ſupioꝛ ⁊ inferioꝛ: ſibi tamen ꝯnexe ſirie ⁊ feni
ci adherentes· Terra eaꝝ opima ⁊ ferax ⁊ fru
ctibꝰ ſatis fecūda· Pentapolis regio in ꝯfinio
arabie ⁊ paleſtine ſita. dicta a quinqꝫ ciuita
tatibꝰ impioꝝ: que celeſti igne ꝯſumpte ſunt·
terra amplius olim a iheroſolimis vbertima
nunc aūt deſerta atqꝫ exuſta· Nā pro ſcelere in
colaꝝ de celo deſcendit ignis: qui regionem il
lam in cineres eternos diſſoluit. Cuiꝰ vmbra
quedam ⁊ ſpecies in fauillis ⁊ arboribus ipſis
etiā adhuc videtur· Naſcuntur enim ibi poma
virentia ſub tanta ſpecie maturitatis: vt edē
di deſiderium gignāt· Si carpas fateſcunt ac ē
ſoluuntur in cinerem· fumumqꝫ exalant q̄ſi
adhuc ardeant· Nabathea regio a nabaioth
filio iſmahel nuncupata· Iacet āt inter iudeā·
⁊ arabiā· ⁊ ſurgens ab eufrate in mare rubꝝ
porrigitur· ⁊ eſt pars arabie· Egiptus que p̄
us aerea dicebat̄: ab egipto danay fratre pꝰ
ea ibi regnāte nomen accepit· Hec ab oriente
ſirie ac mari rubro ꝯiuncta· ab occaſu libiam
habet· a ſeptentrione mare magnum· a meri
die vero introrſus recedit ꝓtendēs vſqꝫ ad ethi
opiā· regio celi imbribus inſueta ⁊ pluuiarū
ignara· Nilus ſolus eam circūfluens irrigat
⁊ inundatione ſua fecundat· vnde ⁊ ferax fru
gibus multam ptem terrarum frumento alit·
ceterorum quoqꝫ negocioꝝ adeo copioſa: vt
impleat neceſſarijs mercibus omnem etiam
orbem terraꝝ· Finis egipti canopia a canope
menelay: gubernatore ſepulto in ea inſula: q̄
libie principium ⁊ oſtium nili facit Seres op
pidum orientis· a quo ⁊ genus ſericū ⁊ regio
nuncupata eſt· Hec a ſcitico occeano ⁊ mari
caſpio ad occeanū orientalē inflectit̄· nobili
bus fertilis frondibus· a quibus vellera decer
punt̄: que ceteraꝝ gentium ſeres ad vſum veſti
um vendūt· Bactrie regioni ꝓprius amnis ba
ctrus vocabulum dedit· Partes eius q̄ plane
ſunt ꝓpanſis iugis ambiunt̄ que aduerſe ſūt
indi fluuij fontibꝰ terminantur. Reliqua inclu
dit occus fluuiꝰ· Mittit bactria fortiſſimos ca
melos nunq̄ atterentes pedes· Scithia ſicut ⁊
gothia a magog filio iaphet fertur cognoīa
ta· cuius terra olim ingens fuit· nā ab oriente
india a ſeptentrione ꝑ paludes meotides int̄
danubiū ⁊ occeanū vſqꝫ ad germanie fines
porrigebatur. Poſtea vero minoꝛ effecta a dex
tra orientis ꝑte qua occeanus ſiricus tenditur
vſqꝫ ad mare caſpiū qd̄ eſt ad occaſum· dehic
a meridie vſqꝫ ad caucaſi iugū deducta eſt cui
ſubiacet hircania ab occaſu hn̄s pariter gen
tes multas ꝓpter terraꝝ infecunditatē late va
gantes Ex quibꝰ quedā agros incolunt que
dā portentuoſe ac tortuoſe ac truces· carnibꝰ
hūanis ⁊ eoꝝ ſanguine viuunt· Scithie plu
res terre ſunt locupletes: inhabiles tamē plu
res· nā dum in pleriſqꝫ locis auro ⁊ gēmis af
fluant· grifoꝝ immanitate acceſſus hoīm rarꝰ
eſt· Smaragdis āt opima hec patria eſt· Cla
neus qꝫ lapis ⁊ criſtallꝰ puriſſimꝰ ſcithie eſt·
Hꝫ ⁊ fluuia magna oſcoꝝ faſiden atqꝫ araxen·
Hircania dcā a ſilua hircana: que ſcithie ſb
iacet hn̄s ab oriente mare caſpium· a meidie
armeniā· a ſeptentrione albaniā· ab occaſu
hiberiā· Eſt āt ſilua aſpera copioſa in manibꝰ

feris tigribus pantheriſqꝫ ac pardis de qua
virgiliꝰ. Hircaneqꝫ admorunt vbera tigres
Albania a calore ꝑpł'i nũcupata. eo ꝙ albo cri
ne naſcãtur. Hec ab oriente ſub mari caſpio
ſurgens ꝑ ora oceani ſeptẽtrionalis vſqꝫ ad
meotides paludes ꝑ deſerta ⁊ inculta extendũť
Hic terre canes īgẽtes ſũt. tanteqꝫ ferocitatis
vt thauros premant leones ꝑimãt. Armenia
nũcupata. ab armeõ iaſonis theſſali comite
ꝗ amiſſo rege iaſone collecta multitudine eiꝰ
ꝗ paſſim vagabatur armeniã cepit. ⁊ ex ſuo
noīe nũcupauit. Sita eſt īter taurũ ⁊ caucaſuʒ
a capadocia vſqꝫ ad caſpium mare ꝓtẽſa. ha
bens a ſeptentrionẽ ceraunios mõtes ex cuius
collibus tigris naſcitur. ⁊ ī cuiꝰ mõtib' archa
poſt diluuiũ reſediſſe ꝑhibeť. Duplex ẽ autem
armenia. ſuperior ⁊ inferior ſicͭ due pannonie
Hiberia. regio aſie ẽ ꝓpe pontũ armenie iũcta
In hac herbe tincture vtiles naſcunť. Capado
ciaʒ vrbs ꝓpria nominauit. Hec ī capite ſyrie
ſita ab oriẽte armeniaʒ tãgit. ab occaſu aſiã
minoreʒ ab aquilone mare cimericũ. ⁊ hemiſ
ciricos campos ꝗs habuere amazones. a me
ridie vero taurũ mõteʒ. cui ſubiacet cilicia ⁊ hi
ſauria vſqꝫ ad ciliciũ ſinũ ꝗ ſpectat ↄtra īſulã
ciprum. Terra eiꝰ ante alias nutrix equorum
Alis amnis ꝑ eaʒ fluit. qui quondam libie
regna diſiunxit a ꝑſis. Aſia minor ab oriẽte
capadocia cīgiť. ab alijs partibꝰ vndiqꝫ ma
ri circumdatur. Naʒ a ſeptentrione pontum
euſinũ hʒ ab occaſu ꝓpõtidẽ a meridie egiptiũ
mare habet ꝓuincias. bitiniã frigiã galatiã
lidiaʒ. cariam. pamphiliaʒ. ⁊ hiſauriã. liciaʒ
atꝫ ciliciam. Prima aſie minoris bitinia in põ
ti exordio ad ſolis orientis partẽ. aduerſa tra
cie iacet. multis antea nominibus appellata.
Naʒ prius beritia dicta. deinde migdonia mox
a bithinio rege bithinia nuncupata. Ipſa ẽ
⁊ maior frigia Nicomedia vrbs in ea eſt. vbi
hanibal fugiẽs veneni hauſtu aīaʒ exalauit
Galatia dicta a priſcis galloꝝ gẽtibꝰ a ꝗbus
extitit occupata. Nam galli ī auxilium a rege
bithinie euocati. regnum cum eo peracta vic
toria diuiſerũt. ſicqꝫ deīde grecis admixti. pri
mum gallo greci. nunc ex antiquo gallorum
nomine galathe dicuntur. ⁊ eoꝝ regio galla
cia nũcupatur. Frigia dictã a frigia europis
filia. Hec ⁊ dardania a dardano iouis filio
dicta. De quo homerus ait. Queʒ primum ge
nuit celeſti iupiter arce. Hic enĩ ꝓfectus de co
rintho ciuitate primus venit ī frigiaʒ. Eſt ãt
regio troadis ſuperiecta ab aquilonis parte
galatie. a meridiana: vicina eſt licaonie ab
oriente lidie adherʒ. ab occidẽte elleſpõto ma
ri terminatur. Huius regio troia eſt quam ex

ſuo nomine appellauit tros troianoꝝ rex ga
nimedis pater. Due ſunt auteʒ frigie maior ⁊
minor. Maior frigia ſmirnã habet. Minor vero
ilium licaoniã. Cariã ermus fluuius diſcernit
a frigia. Lidia ſedes antiꝗ regũ quaʒ pactoli
vnda extulit. in diuicias torrẽtibꝰ aureis. Hec
antea meonia dicebatur. Que dũ ꝓ breuitate
duos fratres reges liduʒ ⁊ tirrenũ ferre nõ poſ
ſet. hinc ex ſorte tirrenꝰ cuʒ ingẽti multitudine
ꝓfectus loca gallie occupauit. ⁊ tirrenã nũcu
pauit. Lidia autẽ a lido regis fratre qui in ꝓui
cia remãſerat ↄgnominata ẽ: Cõiũgiť ab occi
dente minori frigie. ab ortu ſmirnã vrbẽ habet
quaʒ elles fluuius cingit. Cuiꝰ campos pactolꝰ
et ermus circũfluunt. areni s aureis ditiſſimi
Iſauria ex ſitu loci perhibetur cognominata
ꝙ vndiqꝫ aurarũ apta flatibꝰ pateat. Metro
polim vrbem ſeleuciã habet. Cilicia a cilice ꝗn
dam nomen traxit. quem ortum fenice dicunt
antiquiorem ioue fuiſſe aſſerunt. Plurima ia
cet campis. recipiens ab occiduo liciã ⁊ meri
die mare ꝑſicũ a tergo mõtis tauri iuga. Hãc
cignus amnis interſecat matrem vrbiũ habʒ
tarſum. In ea ⁊ coriſcos oppiduʒ ẽ vnde crocuʒ
plurimũ ⁊ optimũ venit. ſpiramine flagrãtiꝰ
⁊ colore pulchriꝰ auro. Licia nũcupata quod
ab oriẽte ad iũcta cilicie ſit. Nã habet ab ortu
ciliciã ab occaſu ⁊ meridie mare. a ſeptẽtriõe
caria. Ibi eſt mons cimera ꝗ nocturnis eſtibꝰ
ignem exalat. ſicut in ſicilia ethna ⁊ veſenus
in campania

¶ De europa iiij.

POſt aſiam ad europam ſtilus ver
tendus eſt. Europa quippe ageno
ris regis libie filia fuit. quã iouis
ab africa raptã cretam aduexit. ⁊
terciam partem orbis ex eius nomine appella
uit. Iſte autẽ ẽ agenor libie filiꝰ ex qua id eſt
africa fertur cognominata. Vñ apparet priꝰ
libiam accepiſſe vocabulum poſtea europaʒ
Europa autem in terciam parteʒ orbis diuiſa
ī cipit a flumine tanais deſcendens ab occaſu
per ſeptentrionalem oceanũ vſqꝫ ad fines hiſ
panie cuius pars oriẽtalis et meridiana a põ
to conſurgens tota mari magno cõiungitur
et in inſulis gadibus finitur. Prima europe
regio ſcithia inferior. que a meotidis paludi
bus in cipiens inter danubiũm et oceanum
ſeptentrionalẽ vſqꝫ ad germaniam porrigiť
que terra generaliter ꝓpter barbaras gẽtes
quibus inhabitatur. barbarica diciť. Huiꝰ
pars prima alania ẽ. que ad meotidas palũ
des ꝑtigit. Poſt hãc dacia vbi ⁊ gocia deinde
ger mania vbi plurimã ꝑteʒ ſueui incoluerũt

Germania poſt ſcihiam inferiorem. a danu
bio inter renū fluuium oceanūq̄ ꝯcluſa. cin
gitur a ſeptentrione ⁊ occaſu oceano. ab ortu
vero danubio. a meridie reno flumine dirimit̄
terra diues virium. ac populis numeroſis ⁊
immanibꝰ. Vnde ⁊ ꝓpter fecunditatē gignē
dorum populorū germania dicta eſt. Gignit
aues hircanias. quarū penne nocte perlucent
Viſontas q̄ꝫ feras ⁊ vrſos atꝫ alces parturit
Mittit ⁊ gēmas criſtallū. ⁊ fucinū callaicū q̄ꝫ
viridē. ceraunium candidū Due ſunt autem
germanie ſuperior iuxta ſeptētrionalē oceanū
inferior circa renū. Prouincias autē q̄s danu
biꝰ a barbarico ad mediterraniū mare ſecu
ſit. prima ē meſia a meſſiū ꝓuētu vocata. Vñ
eam veteres cererisħorreū nuncupabāt. Hec
autē ab oriente oſtijs danubij iūgit̄. ab euro
vero tracie. a meridie macedonie. ab occaſu hiſ
trie copulat̄. Poſt meſiā autē pannonia eſt
Inde noricꝰ ager frigidꝰ ⁊ partiꝰ fructuoſus
Poſt quē rethicus ferax frugibꝰ qui excipit
galliā belligicā Tracie tiras iafeht filiꝰ veniēs
nomen dediſſe phibetur. Alij a ſeuitia icolarū
traciā appellatā dixerunt. Huic ab oriente
ꝓpontis ⁊ vrbs ꝯſtantinopolis oppoſita eſt
a ſeptētrione vero hiſter obtēdit̄. a meridie
vero egeo mari adheret. ab occaſu macedonia
illi ſubiacet. Cuiꝰ regionem olim teſorū popu
lꝰ maſſagete ſarmate ſcite ⁊ alie plurime na
tiones incoluerunt. Ampla eſt enī ideoq̄ꝫ plu
rimas ꝯtinuit gētes. Ebrum fluuium tracia
fundit. qui etiā gētes barbarorū plurimas
tangit. Grecia a greco rege vocata qui cunctā
eā regionē regno icoluit. Sunt autē ꝓuincie
grecie. vij. quarū pꝛima ab occidente dalmatia
inde epirus inde elladas. īde theſſalia. īde ma
cedonia. īde achaia ⁊ due ī mari creta ⁊ ciclades
Illiricus autem generaliter omnis grecia eſt
Dalmacia. a delmi maxima eiuſdem ꝓuincie
ciuitate traxiſſe nomen exiſtimāt. Adheret
ab oriente macedonie. a ſeptētrioē miſie. ab
occaſu hiſtria termiat̄ A meridie vero adria
tico ſinu claudit̄. Epirus a pirro achillis filio
ꝯgnominata cuius pars chaonia q̄ ante mo
loſia dicta ē a moloſſo filio pirri quē de andro
maca habuit Sed poſtq̄m occiſus eſt pirrus
oreſtis inſidijs andronacham helenꝰ ſuſcepit
tenuitq̄ꝫ regnū priuigni qui ſucceſſerat patri
a quo molloſſia dicta pars epiri. Quam hele
nus poſtea a fratre chaone quem in venatu
per ignoranciam dicitur occidiſſe chaoniam
nominauit quaſi ad ſolatium fratris extincti
Ellada dicta a rege ellena deucalionis et pir
re filio a quo et prius greci ellenes nuncupa
ti a rege ellena ſunt. Ipſa eſt et attica terra

atica prius dicta. Nā granꝰ quidā grecie indi
gena fuit ex cuiꝰ filia attis nomine attica ter
ra vocata eſt. Hec iter macedoniā ⁊ achaiam
media iacet archadie: a ſeptemtrionali pte
ꝯiuncta. Ipa eſt ⁊ vera grecia. vbi fuit athe
nas ciuitas mater liberaliū literarum ⁊ phila
ſophorū nutrix. qua nichil habuit grecia cla
riꝰ atꝫ nobiliꝰ. In ea eſt ⁊ maratonius cāpus
opinione quondā prelij cruentiſſimus. Ella
das aūt due ſunt ꝓuintie. boetia ⁊ peloponē
ſis. Boetia aūt dicta hac ex cauſa Dum cathi
nꝰ agenoris filius europā ſororē a ioue rap
tam ex p̄cepto genitoris quereret nec reperiret.
patris formidās exilium elegit. Nā boui for
te ꝯſpecte ſecutus veſtigia amplexus ē ſedē
vbi recubauerat ſicq̄ꝫ locū de nomine bouis
boetiā noīauit vbi ⁊ thebas vrbem conſtru
xit in q̄ olim ciuilia bella detonuerunt. ⁊ vbi
nati ſūt appollo ⁊ hercules maior ille thebanꝰ
Eadē eſt eonia vocata a fonte quodā appolli
ni ⁊ muſis ꝯſecrato qui in eadem boetia eſt.
Peloponenſis ſecunda pars elladis a pelope
regnata atꝫ vota. Teſſalia a teſſalo rege cog
noīata que ad meridianā plagam macedo
nie ꝯiuncta eſt cuiꝰ a tergo pieria eſt Multa
in theſſalia flumina ⁊ oppida. inter que preci
pue theſſalonica ⁊ thebe. Ibi ē mons parna
ſus quondā appollini ꝯſecratus. Theſſalia
patria achillis ⁊ origo laphitarum fuit de q̄
bꝰ fert̄ q͛. hij primo equos frenis domuerunt
Vñ ⁊ cētauri dicti ſūt. In theſſalia p̄mū ſoli
di aurei facti ſūt domandorū q̄ꝫ equorum vſus
primū repertus eſt. Macedonie in exordio ab
emathio rege emathie nomē erat. ſed mace
do deucalionis maknus nepos poſtq̄ ibi ac
cepit principatū mutauit vocabulū macedoni
āq̄ꝫ a ſuo nomine dixit. Eſt aūt ꝯfinis ab ori
ēte egeo mari. a meidie achaie. ab occaſu dal
matie. a ſeptentrione miſie. patria alexandri
magni. ⁊ regio aureis venis argētiq̄ꝫ optima
Lapidē quē peranitē vocāt iſta gignit. Mons
olimpus in ea eſt. qui excellēti vertice tantus
attollit̄ ut in cacumine eiꝰ nec nubēs. nec vē
ti ſēciāt Achaia ab acheo rege ⁊ vrbs ⁊ ꝓuin
tia appellata. Hec pene īſula eſt Nā abſq̄ꝫ ſep
tētrionali parte q̄ macedonie iungitur vndiq̄ꝫ
ſepta eſt mari. Ab oriēte eī habet mirteū mare
ab euro creticū a meridie ioniū: ab africo ⁊ oc
caſu caſſiopas īſulas a ſola ſeptētonali pte
macedoie vl̄ attice terre adiungit̄. huiꝰ caput
ē vrbs chorinthꝰ grecie decꝰ Inachꝰ ē achaie
flu uius. Archadie ſinꝰ achaie ē. ut platani
foliū. iter ioniū ⁊ egeū mare expoſita. quā ar
chas iouis et caliſte filius pelaſgis in dicio
nē redactis ex ſuo noīne archadiā nūcupauit

Ipa eſt et ſitionia a ſitione rege. a q̄ et regnū
ſicioniorum eſt dictū. Habet āt archadia flu
uiū magnū erimātum ab eſton q̄ꝫ lapidem. q̄
ſemel accenſus nunq̄m extinguitur. Candi
diſſime etiā merule ibi naſcūt. Pānonia ab
alpib9 appenninis ē nuncupata. quibus ab
italia ſecernitur regio vero fortis et ſolida duo
b9 ſatis acrib9 fluuijs drauo ſanoq̄ꝫ vallata
Coniūgitur aūt cum norico et retia habens
ab oriente miſiam ab euro hiſtriā. ab africo
vero alpes appenninas ab occaſu galliā belgi
cā. a ſeptentrione danubij fontem vel limitē
q̄ germaniā galliāq̄ꝫ ſecernit. Hiſtriā hiſter
amnis vocauit. qui eius terram influit Ipe ē
danubi9 Habet aūt hiſtria a ſeptētrione pā
noniā. Italia olim a grecis populis occupata
magna grecia appellata eſt. Deinde a regis
nomine ſaturnia mox et latiū dicta. eo q̄ idē
ſaturn9 a ioue ſedib9 ſuis pulſus ibi latuerit
poſtremo ab italo ſiculorum rege ibi regnāte
italia nuncupata eſt. Cui9 ſitus longitudine
amplius q̄ꝫ latitudine a circio in eurum extē
ditur. meridie tirreno mari ab aquilone adri
atico clauditur ab occiduo alpiū iugis finit.
terra in omnib9 reb9 pulcerrima. ſoli fertilita
te pabuli vbertate gratiſſima. Habet lacus
venacum. auernū atq̄ꝫ lucrinum. Fluuios. eri
danū et tiberica. et tepētes fontib9 baias Gig
nit gemmas ſertitē liguriū et coralliū boam q̄ꝫ
ſerpētē. lincē feram et diomedias aues. Italia
autē et hiſpania idcirco heſperie dicte q̄d gre
ci heſpero ſtella nauigēt. i italia et i hiſpania
due. que hac racione diſcernūtur. Aut enim
heſperiaꝫ ſolaꝫ dicis et ſignificas italiam aut
addis vltimaꝫ et ſignificas hiſpaniā. q̄ in fine
occidentis eſt Tuſcia pars italie vmbria vero
pars tuſcie. Tuſcia autē a frequēcia ſacrorū
et thuris vocata Vmbriā
vero hiſtrie narrāt eo q̄d tēpore a q̄ ſecladis
imbrib9 ſupfuerit et ob hoc vmbria grece cog
nominata. Eſt enī in iugis appēnini montis
ſita i parte italie iuxta meridiē. Etruria pars
italie dicta q̄ eius fines tendebāt. vſq̄ꝫ ad ri
pā tiberis quaſi attepo copoi. Nā atteroris ſig
nificat altero ſoroi ſinis vocat Rome enī ſinis
antea vnā tantū tiberis ripam tenebat. Alij
etruriā dictā ab etruſco pricipe putant. Item
et tirrenia a tirreno lidij frē qui ex ſorte cū ppli
parte de meonia venit ad italiā. Hec ē et tuſ
cia ſed tuſciā dicere nō debem9. q̄ nuſ q̄ꝫ legi9
Tuſtia aūt a frequencia ſacrificij et thuris
dicta eſt
Illic et auruſpicia dicūt eſſe reperta. Apulia
vbi brundiſiū. quā et olim ſecuti diomedem
ducē condiderūt. Cāpania habꝫ terras hieme

anni atꝫ eſtate vernantes. Sol ibi mitis tēpe
ries grata. aer pur9 et bland9 Gallia a cādore
ppli nūcupata eſt. Gala enī grece lac dr̄ Mon
tes enī et rigor celi ab ea parte ſolis ardorem
excludūt. quo fit ut cādor corpoꝝ nō coloret.
Hanc ab oriēte alpiū iuga tuētur. ab occaſu
ocean9 includit. a meridie prupta pirrenei. a
ſeptētrione reni fluenta atq̄ꝫ germania. cui9
initiū belgica germania finis eſt Aq̄tania ē re
gio gleba vberi ac pabuloſa et ad vſū animā
tiū apta fluminib9 irrigua pfuſa duob9 mag
nis reno et rodano fluuijs. Belgis aūt ciuitas
ē gallie a qua belgica puintia dicta eſt. Ciſal
pina q̄ citra alpes trāſalpina id ē trāſalpes
contra ſeptētrionē Recia vero quod ſit iuxta
renū. Aquitania aūt ab obliquis aq̄s ligeri
flumis appellata q̄ ex plurima parte t̄min9
ei9 ē. eāq̄ꝫ pene in orbe cingit. Hiſpania pus
a hibero amne hiberia nūcupata. Poſtea ab
hiſpano hiſpania cognoiata ē Ipa ē et vera
heſperia a veſpero ſtella occidentali dicta. Sita
ē aūt it africā et galliā a ſeptētrione pireneis
montib9 clauſa. a reliq̄s partib9 vndiq̄ꝫ ma
ri concluſa ſalubritate celi eq̄lis oim frugū gene
rib9 fecūda gēmaꝝ metalloꝝq̄ꝫ copijs ditiſſi
ma Influūt eā flumina magna betis mineus
hiber9 et tag9 auꝝ trahēs ut pactolus. Habꝫ
puintias ſex. taraconēſem cartaginēſem. Luſi
taniā galiciā beticā. et trāſfreta i regione africe
tingitana. Due ſūt hiſpanie. citerior. q̄ i ſeptē
trionali plaga a pireneo. vſq̄ꝫ ad cartaginē
porrigit. vlterior q̄ in meridieꝫ a celtiberis uſq̄ꝫ
ad gaditanū fretū extēdit. Citior aūt et vlteri
or dicta. q̄ſi citra et vltra. ſed citra q̄ſi ē ea tras
et vltra vl q̄d ſit vltima vel quod nō ſit poſt
hanc v la hoc ē alia terra

De tibia. V.

Tibia dicta quod inde lips flat hoc
eſt africus. Alij aiunt epafum io
uis filium qui memfin in egipto
condidit ex caſſiota vxore pro cre
aſſe filiā libiam. que poſtea in africa regnū
poſſedit Cui9 ex nomine terra libia eſt appel
lata. Africam aūt nominatam quidam inde
exiſtimant. quaſi apricam quod ſit aperto
celo vel ſole et ſine horrore frigoris. Alij dicūt
apricam appellari ab vno ex poſteris abra
he de cethura. qui vocatus eſt afer de quo ſu
pra meminimus. Incipit aūt a finibus egipti
pergens iuxta meridiem per ethiopiam. vſ
q̄ꝫ ad athlantem montem A ſeptemtriona
li vero parte mediterranea mari coniuncta
clauditur i gaditano freto finit habēs puincias

libiam cirenēſeꝫ· pētapolim· bizantiū cartha
ginē· numidiā· mauritaniā ſitifēſeꝫ· maurita
niā ceſariēſeꝫ· mauritaniā tingitanaꝫ ⁊ circa
ſolis ardorem ethiopiam· Libia cirenenſis
ī pte africe pma eſt· a cirene vrbe metropoli·
q̄ ē in eius finibꝰ nūcupata· Hinc ab oriente
egiptꝰ ē· ab occaſu ſirtes maiores ⁊ trogodi
te· a ſeptētrione mare libicum· a meridie ethi
opie· ⁊ barbaroꝝ varie natiōes· ⁊ ſolitudinē
inacceſſibiles· que eciā baſiliſcos ſerpentes
creāt· Pentapolis greca lingua a quinqꝫ vr
bibus nūcupata· v· beronice· centria· appolo·
nia· ptolomagis ex quibꝰ ptolomais· ⁊ bero
nice a regibus nominate ſunt· Eſt autē penta
polis libie cirenēſi adiuncta· ⁊ eius finibꝰ de
putata· Tripolitanā qꝫ ꝓuinciā greci lingua
ſua ſignāt de numero triū magnarum vrbiū·
occa tabrace leptis magne· hec habet ab ori
ente ſirtes maiores ⁊ trogoditas· a ſeptētrio
ne mare adriaticum· ab occaſu bizantiū· a me
ridie getulos ⁊ garamātes vſqꝫ ab occeanuꝫ
ethiopicū ptēdēs· Bizanzena regio ex dua
bꝰ nobiliſſimis vrbibꝰ nomē ſortita ē ex q̄bꝰ
vna adrometus vocat· altera bizātiū· Hec ſb
tripoli eſt· patens paſſuū ducenta vel āplius
milia fecūda oleis ⁊ glebis ita pre pīguis ita
vt iacta ibi ſemina incremēta pene cēteſſima
fruge renaſcāt· Zeugis vbi cartago magna
ip̄a ē ⁊ vera africa int̄ bizāciū ⁊ numidiā ſita
a ſeptētrione mari ſiculo iuncta· ⁊ a meridie
vſqꝫ ad getuloꝝ regionem porrecta· cuius px
ima queqꝫ frugifera ſunt· vlteriora aūt beſtiis
⁊ ſerpētibꝰ plena atꝫ onagris magnis ī deſto
vagantibꝰ· Getulia aūt africe pars mediter
ranea ē Numidia ab incolis paſſim vagātibꝰ
ſic vocata· qd̄ nullaꝫ certā haberent ſedē Naꝫ
lingua eoꝝ incerte ſedes ⁊ vage numidie di
cuntur· Incipit autē a flumine amſiga ⁊ ī ceu
gitanum limitē deſinit· habens ab ortu ſirtes
minores· a ſeptētriōe mare quod icidit ſar
diniam ab occaſum auritaniam ſitifenſem a
meridie ethiopum gētes· regio campis pre
pinguis· Vbi autēꝫ ſilueſtris eſt· feras edu
cat· vbi iugis ardua equos ⁊ onagros ꝓcre
at·· eximio eciā marmore p̄dicatur· qd̄ numi
dicum dicitur Habet vrbes p̄cipuas hippone
regium ⁊ ſuſicadam· Mauritania vocata a co
lore pplor· Greci eīm nigrum mauron vocāt
Sic eīm gallia a cādore populi ita mauritania
a nigredine nomē ſortita eſt· Cuius prima
prouincia mauritania ſitifenſis eſt· que ſitifi
habuit oppidum· a q̄ ⁊ vocabulum traxiſſe
regio perhibetur· Mauritania vero ceſarienſis
colonie ceſarie ciuitas fuit et nomē ꝓuincie
ex ea datum· Vtreqꝫ igitur ſibi coniuncte ab

oriente numidiā habent· a ſeptētriōne mare
magnū· ab occaſu flumē maluam· a meridie
monteꝫ aſtrixim· qui diſcernit inter fecundaꝫ
terram ⁊ arenas iacentes· vſqꝫ ad oceanum·
Mauritania tingitana· attingi metropolitana
huius ꝓuincie ciuitate vocata eſt· Hec vltima
africe exurgit a montibꝰ· vij· habens ab oriē
te flumen maluaꝫ a ſeptētrione fretum gadi
tanum· ab occiduo oceanū athlāticū· a meri
die gaulalū gentes vſqꝫ ad oceanuꝫ heſperiuꝫ
ꝑ errantes regio gignens feras ſimias draco
nes ⁊ ſtrutiones· Olim eciā ⁊ elefantis plena
fuit· quos ſola nūc india parturit· Garamā
tis regionis caput garama oppidum fuit Eſt
aūt int̄ cirenēſeꝫ ⁊ ethiopiaꝫ· vbi eſt fons q̄
friget calore diei ⁊ calet frigore noctis· Ethio
pia dicta a calōe pplorꝝ qd̄ ſolis vicinitas tor
ret· Deniqꝫ vim ſideris ꝓdit hominum color· ē
eīm ibi iugis eſtus Nam quicq̄d eius eſt ſub
meridiano cardine eſt· Circa occiduum aūt
mōtuoſa ē· arenoſa in medio· ad orientalem
vero plagam deſerta· cuius ſitus ab occiduo
athlantis montis ad oriētem vſqꝫ in egipti fi
nes porrigitur· a meridie oceano a ſeptētriōe
nilo flumine clauditur· plurimas habēs gen
tes· diuerſo vultu ⁊ monſtruoſa ſpecie horri
biles· Feraꝝ qꝫ ⁊ ſerpentium referta eſt mul
titudine· Ibi quippe rinocerota beſtia· ⁊ came
lo pardus· baſiliſcus dracones ingentes: ex
quoꝝ cerebro gemme extrahūntur Iacinctꝰ
qꝫ ⁊ criſopraſſus ibi reperiūtur· Cinamomū
ibi colligitur· Due ſunt autē ethiopie vna cir
ca ſolis ortū altera circa occaſū ī mauritania
Extra tres autem partes orbis· quarta pars
trās oceanū interior eſt ī meridie· que ſolis ar
dore nobis icognita eſt· in cuius finibus anti
podes fabuloſe inhabitare ꝓdūtur Proxima
autē hiſpanie mauritania ē deinde numidia·
inde regio cartaginēſis poſt que getuliaꝫ acci
pimꝰ· poſtea ethiopiaꝫ· inde loca exuſta ſolis
ardoribꝰ· Sciendū ſane qd̄ quedā ꝓuincie
primū de nomiē auctois appellate ſūt· poſtea
a ꝓuincia gentis nomen eſt factū· Nam ab
italo italia ⁊ rurſus ab italia italꝰ ⁊ ſic vtimur
ip̄o nomie gētis quomō fuit ip̄m nomē auc
toris· Inde deriuatū ē nomen ꝓuincie· Ex quo
accidit ex vno homine nominari ⁊ regionem
⁊ gentem· Prouincie aūt ex cauſa vocabuluꝫ
acceperūt· Principatus namqꝫ gencium· qui
ad alios reges ptinebant· cuꝫ in iusſuū roma
ni vincēdo redigerent· ꝓuī poſitas regiones
ꝓuincias appellauerunt· Patria autem voca
ta quod communis ſit oīm qui ī ea nati ſunt
Terrā autem ſignificari vt prediximꝰ elemē
tū terras vero ſingulas· ptes vt africa· italia

eadē ⁊ locā. Nā locā ⁊ terre ſpacia in orbe ter
rarum multas in ſe continēt ꝓuīcias. ſicut
in corpore locꝰ eſt pars vnamulta in ſe conti
nēs membra. ſic ⁊ domꝰ multa in ſe cōtinēs
cubicula ſic terra ⁊ loca diciīt terrarū ſpacia
quoꝝ ptes ſunt ꝓuīcie. ſic in aſia frigia. in
gallia recia. i hiſpania petica. Nam aſia locus
eſt; ꝓuīcia aſie frigia troia regio frigie. itiū
ciuitas troie. Itē regiones ptes ſunt ꝓuintia
rum. quas vulgꝰ cōuentus vocat. ſicut in fri
gia troia. ſic in galliciā cantabria aſtuia. A re
ctoribus aūt regio nūcupata eſt. cuiꝰ partes t̄
ritoria ſūt. Territoriū aūt vocatū. q̄ſi taurito
riū: tritū bubꝰ ⁊ aratro. Antiqui em̄ ſulco du
cto ⁊ poſſeſſionū ⁊ territorioꝝ limites deſig
nabāt.

De inſulis. vi.

Inſule dicte q̄d in ſalo ſint id eſt in
mari Ex hijs queq̄ notiſſime ⁊ ma
xime. q̄s plurimi veteꝝ ſollerti ſtu
dio indagauerunt: notande ſunt.
Britannia oceani iſula interfuſo mari toto or
be diuiſa. a vocabulo ſue gentis congnoīata
Hec aduerſa galliarum parte ad ꝓſpectū hi
ſpanie ſita eſt circuitus eius quadragies oc
cies. lxxv. milia. multa ⁊ magna flumina in
ea. fontes calidi. metalloꝝ larga ⁊ varia co
pia. gagates lapis ibi plurimꝰ ⁊ margarite
Tanatos iſula oceani freto gallica a britan
nia ē varia tenuis ſeparata frumentarijs cā
pis et gleba vberi. Dicta aūt thanatos. a
morte ſerpentum. quos dū ipſa neſciat. aſpe
rata inde terra quoq̄ gentium vecta ſit. ang
ues ilico pimit. Tile vltima iſula oceani īt ſep
tentionalē ⁊ occidentalem plagā vltra britan
niā a ſole nomē habens. q̄ꝛ i ea eſtiuū ſolſti
tiū ſol facit. ⁊ nullus vltra eā dies eſt. Vnde
⁊ pigrū ⁊ cōcretum ē eius mare. Orcades inſu
le oceani vltra britanniā poſite numero. xxx.
iij. q̄ꝝ. xx. deſerte ſunt. xiij. colunt. Scotia eadē
et hibernia: ꝓxima britannie inſula ſpacio
terrarum anguſtior ſed ſitu fecūdior. Hec ab
affrico i boreā porrigitur. Cuiꝰ ptes priores
hiberiā ⁊ cantabricū oceanū intendūt Vnde
⁊ hibernia dicta. Scotia aūt q̄d ab ſcotorum
gētibꝫ colitur appellata. Illic nullus anguis
auis rara. apis nulla adeo ut aduectos inde
pulueres ſeu lapillos ſi q̄s alibi ſparſerit īt al
ue aria examia fauos deſerāt. Gadis inſula in
fine betice ꝓuincie ſitaque dirimit europā ab
africa i q̄ herculis columne viſūtur. ⁊ vnde
tirreni maris faucibꝫ oceani eſtus immittitur
Eſt aūt a continenti terra centum xx. paſſibꝰ
diuiſa quam tirij a rubro pro fecti mare occu
pantes i lingua ſua gades id ē ſeptam nomi
nauerunt ꝓ eo quod circumſepta ſit mari.

Naſcitur in ea arbor ſimilis palme cuiꝰ gū
mi infectum vitrum ceraunium gemma; red
dit Furtunatarum inſule vocabulo ſuo ſigni
ficant omnia ferre q̄ſi felices ⁊ beate fructuū
vbertate. Sua em̄ apte natura p̄cioſarum po
ma ſiluaꝝ parturiunt. Fortuitis vitibꝰ iuga
collium veſcunt. Ad herbaꝝ vicez meſſis ⁊
olus vulgo eſt. Vnde gentilium error ⁊ ſecu
laria carmina poetaꝝ ꝓpt ſoli fecūditatē. eaſ
dem eſſe padiſū putauerūt. Site ſunt autē in
occeano contra leuā mauritanie occiduo ꝓx
ime ⁊ int ſe intriecto mari diſcrete. Gorgōdes
inſule occeani ōbuerſe ꝓmūctorio q̄d vocatur
heſpuceras. quas incoluerūt gorgones femiē
alitu pnicitate. hirſuto ⁊ aſpero corpore. ⁊ ex
hijs iſule cognomiāte. Diſtāt aūt a continēti
tra bidui nauigatione. Eſperidū iſule vocate
a ciuitate eſpide que fuit in fine mauritanie
Sūt em̄ vltra gorgones ſite ſub athlanteum
ſitꝰ in intimis maris finibꝫ. i quaꝝ hortis fin
gunt fabuloſe draconez puigilem aurea ma
la ſeruantez. Fertur ibi eſſe maris eſtuarium
adeo ſinuoſis lateribꝰ tortuoſis vt viſentibꝫ
ꝓcul lapſos angwes imitet. Criſe ⁊ argire in
ſule in idico oceano ſite. adeo fecūde copia me
talloꝝ vt pleriq̄ eas auream ſupficiem ⁊ ar
genteam habere ꝓdiderint vnde ⁊ vocabula
ſortite ſūt. Taꝓbana inſula indie ſubiacēs
ad eurum. ex quo oceanꝰ indicꝰ incipit. patēs
i longitudine octīgētis ſeptuagīta. v. milibꝫ
paſſuū i latitudine ſexcenta. xxv. milia ſtadi
orum ſcindit anni influo tota margaritis re
pleta ⁊ gēmis. Pars eius beſtijs ⁊ elefantis
repleta ēſt ptē vero homines tenēt. In hac in
ſula dicūt in vno anno duas eſſe eſtates ⁊ du
as hiemes ⁊ bis locum vernare floribꝰ. Tile
inſula eſt indie ferens omni tēpore folia. Hu
uſq̄ inſule oceani. Itē iſule oceani ab elleſpō
to vſq̄ gades in mari magno conſtitute ſunt
Ciprus inſula a ciuitate cipro q̄ue i ea ē nomē
accepit. ipſa eſt et paſon veneri conſecrata i
carpachio mari vicina auſtro famoſa q̄ndā
diuicijs et maxime eris. Ibi em̄ prima huiꝰ
metalli inuencio et vtilitas fuit. Creta grecie
inſula pars eſt iungens contra peloponenſez
Hec primum a temperie celi macaroneron
appellata eſt. deinde creta dicta a quodam idi
gena quem aiunt vnum cretarum fuiſſe a q̄
bus iupiter ibi abſconditus eſt ⁊ enutritus
Eſt autem inſula grecie inter ortum ⁊ occaſuz
longiſſima tractu porrecta a ſeptentrioē gre
cie eſtibus ab auſtro egipcijs vndis perfuſa
Fuit autem quondam centum vrbibus no
bilis vnde et hec centopolis dicta eſt: Prima
eciā hec iſula remis et ſagittis claruit. prima

litteris ītra finxit· equeſtres turmas docuit
Studium muſicū ab ideis dactilis in ea ceptū
capris copioſa· ceruis eget· lupos et vulpes
aliaq̄ ferarū noxia nuſq̄ gignit· ſerpēs ibi nul
lꝰ ⁊ noctua nulla ⁊ ſi iueniat̄ ſtatī morit̄ Lar
ga ē aūt vitibꝰ ⁊ arborib9· Diactnꝰ herba in
creta naſcit̄ ⁊ atimosq̄ ad morſā diurnā fa
mē phibet Sfalongos aūt venenatos gignit
⁊ lapidē q̄i ideus dactulus dr̄· Abidos inſula i
europa ſup elleſpontū poſita· anguſto ⁊ pici
loſo mari ſeparata ⁊ ab idos grece dicta q̄d ſit
introitus elleſponti maris in quo xerxes pōtē
ex nauibꝰ fecit· ⁊ in grecia̅ tranſijt. Choos in
ſula adiacens puīncie attice ī quā ypocrates
medicus natus ē· q̄ vt ait varro teſtis ē ī arte
lanefiçij· prima in ornamēto feminarū claruit
Ciclades inſule antiq̄tus grecie fuerunt quas
īde ciclades autumāt dictas· q̄d licet ſpacijs
longioribꝰ a delo ꝓiecte ī orbem tn̄ circa delū
ſite ſint· Nā orbē ciclon greci loquūt̄· Quidā
vero nō q̄d ī orbem digeſte ſʒ ꝓpter ſcopulos
qui circa eandem ſunt dictas putant ciclades
Hee in elleſponte inter egeum et maleū maē
conſtitute circūdantur eciam pelago mirteo
Sunt autē omnes numero· l· iiij· tēdētes a ſep
tētrione in meridiem milia quingēta· ab ori
ente in occaſu milia ducenta· metropolis earū
rodus· Delos inſula· in medio cicladum ſita
Et dicta delos fert̄· q̄d poſt diluuiū q̄d oggi
tēporibꝰ notatur: cū orbem multis mēſibus
cōtinua nox iumbrauiſſz· ante oīs terras ra
dijs ſolis illūminata eſt· ſortitaq̄ ex eo nomē
q̄d prima manifeſtata ſit viſibꝰ humanis.
Nā delon greci manifeſtū dicūt ipſa eſt ⁊ orti
gia· eo q̄d primū ibi viſe ſūt coturnices aues
q̄s greci ortigias vocāt· In hac inſula latona
nixa eſt appollinē ⁊ dianā· Delos aūt ⁊ ciui
tas dicit̄ ⁊ inſula· rodos cicladū primā ab ori
ente ī qua roſe capitoliū dr̄ eſſe inuentū dum
ibi ciuitas cōderet̄· ex quo ⁊ vrbs ⁊ inſula ro
dos eſt appellata in hac vrbē ſolis collosſus
fuit aerius lxx· cubitorū altitudine. Fuerunt
et alij· c· numero ī eadē iſula colloſſi minores
Tenedos vna ex cicladibꝰ ad ſeptētrionem
ſitam quā olim ciuitas athenē quodā cōdita
ē· Vnde nomē vrbis illiꝰ· vel potiꝰ inſule fuit.
Nā tenes iſte infamatꝰ vel q̄d cū nouerca ſuā
cōcubuiſſz· fugiēs ī hāc inſulam vacuā culto
ribus obtinuit· Vnde ⁊ tenedos· inſula dictā
ē· ſic cicero· Tenen ipm̄ cuiꝰ ex noīe tenedos
nomināt̄· Carpathos vna ex cicladibꝰ a me
ridie poſita· cōtra egiptū a qua carpathiū
mare appellatum eſt vocata ꝓpter celerem fru
ctūū maturitatē· Eſt enim inter egiptum et
rodum Ex hac inſula diciuntur et carpaſie na
ues magnē ⁊ ſpacioſe· Citerea inſula vnā
ex cicladibus a parte occidua ſita· cuiꝰ por
firis antea nomen fuit· Citerea autē vocata·
q̄d ibi venus orta ſit· Icaria inſula vna de ci
cladibꝰ· que icara mari nomē dedit· Hec iter
ſamū ⁊ micomū ꝓ currentibꝰ ſaxis inhoſpita
lis ē ⁊ nullis ſinibus portuoſa· Dicitur aūt
icharum cretenſem ibi naufragio interiſſe ⁊ de
exitu hominis impoſitum nomē loco Naxon in
ſula a dioniſio dicta: q̄i dionaxon q̄d fertili
tate vitiū vicat ceteras· eſt aūt a delo· x· ⁊ viiij
milia paſſuū ſeparata ex qua olim ionis fer
tur aduerſꝰ titanas fuiſſe ꝓfectꝰ· Melos ex
numero cicladū vna omniū inſularū rotūdiſſi
ma vnde ⁊ nūcupata· Hiſtoria dicit ex iaſo
ne natū fuiſſe filomelū ⁊ plutū· ex filomelo
parcantū genitum: qui de ſuo nomine paron
inſulā ⁊ oppidū appellauit· pꝰ āt minoia· dei
de paros dicta· de qua virgiliꝰ· niueūq̄ parō
Gignit eni marmor candidiſſimū· q̄d pariū
dicūt· Mitit ⁊ ſartiū lapidem marmoribꝰ q̄
dem preſtātiorē· ⁊ int̄ gēmas viliſſimū Cion
inſula ſyra lingua appellat̄· eo q̄ ibi maſtix
gignit̄· Siri eni maſticē cio vocant· Samo in
ſula eſt ī mari egeo· vbi nata eſt iuno· ex qua
fuit ſibilla ſamia· ⁊ pitagoras ſamiꝰ a quo
philoſophie nomen inuentū ē· in hac inſula
repta priꝰ fictilia vaſa tradūtur. Vnde ⁊ va
ſa ſamia appellata ſūt· Sicilia a ſicano rege ſi
cania cognoīata ē deinde a ſiculo itali frē ſi
cilia· Priꝰ aūt trinacria dicta ꝓpter tria acra
id eſt ꝓmunctoria· pelorū pachinū ⁊ lilibetū
Trinacria enim grecum ē q̄d latine triqua
dra dicit̄ q̄ſi in tres quadras diuiſa· Hec ab
italia exiguo freto diſcreta· africum mare ꝓ
ſpectans terris frugifera· auro habūdās: ca
uernis tamen ⁊ fiſtulis penetrabilis ventiſq̄
⁊ ſulphure plena. Vnde ⁊ ibi ethne montis
extant incendia· in cuiꝰ freto ſcilla ē ⁊ carib
dis quibꝰ nauigia aut abſorbūt̄ aut collidun
tur Fuit aūt quondā patria ciclopum· ⁊ poſ
tea nutrix tyrannorū· frugū fertilis· ac pri
mū terris oībus cōmiſſis ſeminibꝰ aratro
ꝓſciſſa Principē vrbiū ſiracuſas habet: fon
tē aretuſam· ⁊ alfeū fluuiū magnorū genera
toremē quorū in ea inſula primū eſt inuēta
comedia Achaten lapidē ipa primū ex acha
te flumine edidit Partulit ⁊ mare eiꝰ coralliū
gignit ⁊ ſalis agrigētinos in igne ſolubiles
crepitantes in aquis Omnis ambitus eius
clauditur ſtadiorum trium milium· Saluſtiꝰ
aūt dicit italie coniunctā ſiciliam fuiſſe· ſed
medium ſpatium impetu maris diuiſum et
per anguſtiam ſciſſum· Tapſum inſula: ſta
dijs x· a ſicilia remota iacens ⁊ plaīor vnde

decem a ſicilia remota iacens ⁊ planior. vnde
⁊ nūcupata. de quā virgiliꝰ. Tapſuq; iacentē
Eolie inſule ſicilie appellate. ab eolo ippote fi
lio: quē poete finxerūt regem fuiſſe ventorū: ſ;
vt varro dicit rector fuit iſtarū inſularū. ⁊ quia
ex earū nebulis ⁊ fumo futuros ꝑdicebat fla
tus ventorū ab impitis viſus eſt vētos ſua po
teſtate retinuiſſe. Eedem inſule ⁊ vulcanie vocā
tur: ꝙ ⁊ ipſa ſicut ethna ardeāt. Sūt autē no
uem: hn̄tes ꝓpria nomina: quarū primam lip
parus quā lipar vocauit: qui eā ante eolum
rexit. Altera gera vōtur ꝙ ſit collibꝰ eminen
tiſſimis: reliquē vero ⁊ ſtrongile didime eriſu
ſa. feſtia fenicuſa. euonimon. ſtripodes. ſono
res: que qm̄ nocte ardent. eolie ſiue vulcanie
dicūtur. Ex hijs quedā ab initiō non fuerunt
quedā poſtea mari edite vſq; nunc ꝑmanent
Stoechades inſule maſſilienſiū. lx. miliū ſpa
tio a ꝯtinenti in fronte narbonenſis ꝓuintie q̄
rodanꝰ fluuiꝰ in mare erexit. Dicte autē grece
ſtoachades quaſi opere in ordine ſint poſite
Sardis hercule ꝓcreatus cum magna multitu
dine a libia ꝓfectꝰ ſardiniā occupauit ⁊ ex ſuo
vocabulo inſule nomē dedit Hec in affrico ma
ri fatie veſtigii humani in oriente q̄ꝫ occidente
latior ꝓminet. ferme paribꝰ lateribꝰ que ī me
ridiem ⁊ ſeptētrionē vertunt: ex quo añ ꝯmer
tium a nauigantibꝰ grecorū ichos appellata ē.
Terra ptz ī lōgitudie milia. c. xl. latitudie. xl.
In ea neq; ſerpēs gignitur. neq; lupus ſed ſo
lifuga tantū animal exiguū hominibꝰ pernici
oſum Venenū ibi q̄ꝫ nō naſcitur niſi herba ꝑ
ſcriptores plurimos ⁊ poetas memorata apia
ſtro ſimilis que hominibꝰ rictꝰ cōtrahit ⁊ qua
ſi ridētes iterimit Fōtes hēt ſardinia calidos. ī
firmis medelam prebētes: furibꝰ cecitatem: ſi
ſacramento dato oculos aque eiꝰ tetigerint.
Corſice inſule exordiū incole ligures dederunt.
appellantes eā ex nomine ducis. Nā quedā
corſa nomine ligꝰ mulier. cum taurū ex grege
quē ꝓpe litora regebat trāſnatare ſolitū atq;
ꝑ interualla corpore aucto remeare videret. cu
piens ſcire incognita ſibi pabula. taurū a cete
ris digredientē vſq; ad inſulā: nauigio ꝓſecu
ta eſt. Cuiꝰ regreſſu inſule fertilitatē ꝯgnoſcē
tes ligures ratibꝰ ibi ꝓfecti ſunt eamq; nomine
mulieris auctoris ⁊ ducis appellauerūt. Hec
āt inſula grece cirne dicit: a cirno hercul' filio
habitata. De qua virgiliꝰ. Cirna taxos. Diui
ditur autē a ſardinia. xx. miliū freto cincta. li
guſtici equoris ſinu ad ꝓſpectū ytalie. Eſt au
tem multis promūctorijs anguloſa gignens
letiſſima pabula ⁊ lapidem quē catocitem gre
ci vocant. Eboſꝰ inſula hiſpanie dicta ꝙ a zoni
onon ꝑaul ſit; quaſi ebozos. Nam. lxx. ſtadijs
ab ea diſtat. Cuiꝰ terram ſerpentes fugiunt.
Huic ꝯtraria eſt colubraria: que referta eſt ā
guibꝰ. Baleares inſule hiſpanie due ſūt. afro
ſiades. ⁊ gemnaſides maior ⁊ minor. Vñ ⁊ eas
vulgꝰ maioricā ⁊ minoricā nūcupāt In hijs ꝑmū
inſul' inuenta eſt funda qua lapides emittūt
vñ ⁊. baleares dicte Bali enim grece emittere
dicitur. vnde ⁊ baliſta q̄ſi miſſa ⁊ fundibulū.
Virgiliꝰ. Baleares verbera fūde.

De promūctorijs. vij.

Commune eſt inſulis vt ꝓmineant
Iñ ⁊ loca earū ꝓmūctoria dicuntur.
ſic ſaluſtius de ſardinia. In oriēte
latior ꝓminet q̄ꝫ in occidente. Sigeū
ꝓmunctoriū aſie vbi elleſpontus apertiꝰ dila
tatur. Dictū autem ſigeū ꝓpter herculis taciturn
nitatem. qꝛ ꝓhibitus hoſpitio a laomedonte
troianorū rege. ſimulauit abſceſſum ⁊ vnde cō
tra troiam cū ſilencio venit qd dicitur ſige Ma
leum ꝓmunctoriū grecie ꝙ intrat mare ⁊ ꝑ mi
lia quinquaginta ꝓtenditur: vbi vnda ita ſe
ua eſt vt ꝓſequi nauigātes videatur. Hoc aūt
promunctoriū a maleo rege argiuorū nomen
accepit. Pelorum ꝓmunctorium ſicilie reſpici
ens ad aquilonem. ſcd̄m ſaluſtium dictum a
gubernatore hanibalis illic ſepulto. Pachi
num promunctoriū ſicilie auſtrum expectās.
ab eris craſſitudine dictum. Nam.
eſt pinguis ⁊ craſſus Auſtro enim pflat'
Lilibeum promunctoriū ſicilie: ſolis occaſum
intendens. vocatum ab eiuſdem nomine ciui
tatis que ibi eſt ſita. Borion promunctorium
numidie vocatum: eo ꝙ aquilonem intendat
Hoc yppone regium poſtea dictū pro eo ꝙ ſit
equore interruptum Calpis hiſpanie promū
ctorium.

De ceteris terre vocabulis. viij.

Montes ſunt tumores terrarum altiſ
ſimi dicti ꝙ ſint eminētes. Quidā
autem ꝓprijs ex cauſis vocati ſunt
ex quibꝰ notandi ſunt: qui opinio
ne maximi celebrantur Mons caucaſus ab in
dia vſq; ad taurum porrectus pro gentium ⁊
linguarum varietate quoquouerſum vadit:
diuerſis nominibus nuncupatur. Vbi autē
ad orientem in excelſiorem conſurgit ſublimi
tatem. propter niuium candorē caucaſus nū
cupatur. Nā orientali lingua caucaſū ſignifi
cat candidū: ideſt niuibꝰ denſiſſimis candidā
tem. Vñ ⁊ eū ſcite qui eidem monti iungūtur
croacaſim vocauerūt. Caſin em̄ apud eos can
dor ſiue nix dr̄. Mōs taurꝰ a pleriſq; idē vōtur
q̄ ⁊ caucaſus Libanꝰ mōs fenicū altiſſimꝰ cuiꝰ
meminerūt ꝓphe: dictꝰ a thure ꝙ ibi colligit'.

Cuiꝰ ea pars que eſt ſup eũ ad orientalẽ pla
gam reſpitiẽs·antilibanꝰ appellatur ⁊ ꝯtra li
banũ Ararath mons armenie in quo archã
hiſtorie poſt diluuiũ reſediſſe teſtãtur. Vnde
⁊ vſqꝫ hodie ibidẽ lignoꝝ eius videntꝛ veſtigia·
Acroceraunij montes ꝓpter altitudinem ⁊ ful
minũ iactꝰ vocati ſũt. Grece eñ fulmẽ ceraunios
dicitur· Sũt autẽ inter armeniã ⁊ hiberiã inci
pientes a portis caſpijs vſqꝫ ad fontẽ tigridis
fluuij· Yperborei montes ſcithie dicti ꝙ ſupra
ideſt vltra eos flat boreas· Riſi mõtes in capi
te ſunt a perpetuo vento ꝝ flatu nominati Nam
Grece impetus ⁊ orme dicitꝛ.

Olimpꝰ mons macedonie nimiũ precelſus: ita
vt ſub illo nubes eẽ dicantur· De quo virgiliꝰ
Nubes exceſſit olimpꝰ· Dictꝰ autez olimpus q̃
ſi olo lampas ideſt quaſi celũ· Hic mons ma
cedoniã diuidit a tratia· Athos mons macedo
nie ⁊ ipẽ altior nubibꝰ· tantoqꝫ ſublimis vt in
leno vmbra eiꝰ ꝓtendat· q̃ ab eo· lxxvi· mili
bꝰ ſeparatur· Parnaſus mons ẽ theſſalie iuxͣ
boetiã: qui gemino vertice eſt erectꝰ ĩ celũ· Hic
in duo finditur iuga cirra ⁊ niſa· Vñ ⁊ nuncu
patus eo ꝙ in ſingulꝭ iugis colebãtur apollo
⁊ liber· Hec iuga a duobꝰ fratribꝰ citeron ⁊ eli
con appellantur· Nam elicon dictꝰ ab elicone
fratre ciceronis Itez ceraunij ſunt montes epi
ri· a crebris dicti fulminibꝰ· Grece eñ fulmen
ceraunos dicitur· Appenninꝰ mons appellatꝰ
quaſi alpes penice: q̃ a hanibal veniẽs ad yta
liã eaſdẽ alpes aperuit· vnde ⁊ virgiliꝰ· Alpes
immittit apertas· Has eñ hanibal poſt bella
hiſpanie aceto rupit· Iuuenalis· Et montem
rupit aceto. Et inde loca ipſa que rupit appẽni
ne alpes vocantur· Mons ethna ex igne ⁊ ſul
phure dictꝰ· vñ ⁊ gehenna Conſtat autẽ hũc
ab ea parte q̃ eurus ⁊ africꝰ flat habere ſpelũ
cas plenas ſulphuis ⁊ vſqꝫ ad mareͤ deductas
que ſpelunce recipientes in ſe fluctus ventũ cre
ant qui agitatus ignem gignit ex ſulphure·
vnde ſit qꝺ videtur incendiũ· Pireneꝰ ⁊ ipſe a
crebris fulminum ignibꝰ nuncupatus· Grece
enim ignis piro vocatur· Iſte eſt qui inter gal
liam atqꝫ hiſpaniã· quaſi de induſtria muni
mentũ interiacet· Solariꝰ a ſingularitate dicitꝛ
ꝙ omnibꝰ hiſpanie montibꝰ ſolus altior vide
atur ſiue ꝙ oriente ſole ante radius eiꝰ in eo
q̃ ipſe ceꝛnatur· Calpes mons in vltimis fini
bus oceani: qui dirimit europã ab africa quẽ
athlantis finem eẽ dicũt. de quo lucanꝰ· Heſ
periem calpem· ſummũqꝫ impleuit athlantez·
Athlas ꝓmethei frater fuit ⁊ rex africe a quo
aſtrologie artẽ priꝰ dicũt excogitatam· Ideoqꝫ
dictꝰ eſt ſuſtinuiſſe celum· Ob erudicõnez igi
tur eius diſcipline ⁊ ſcientiã celi nomẽ eiꝰ in

montẽ africe deriuatum eſt: qui nũc athlas
cognominatur qui ꝓpter altitudinẽ ſuaz qua
ſi celi machinã atqꝫ aſtra ſuſtentare videtur·
Alpes autem ꝓprie montes gallie ſunt De qui
bus virgiliꝰ· Aerias alpes· Et dicendo aerias
verbum expreſſit a verbo Nam galloꝝ lingua
alpes· montes alti vocantur· Hec ſunt enim q̃
ytalie muroꝝ exhibent vicem· Colles ſunt pre
minentiora iuga montium quaſi colla· Iuga
autem montiũ ex eo appellata ſunt: qꝺ ꝓpinq̃
tate ſui iungantur· Tumulꝰ eſt mons breuis
quaſi tumens tellꝰ· Item tumulus terra cõge
ſta: vbi nulla memoria eſt· Valles enim ſunt
humilia loca quaſi vulſa Hinc ⁊ conualles de
preſſa loca terrarum inter montes Campꝰ eſt
terrarum planities· Dictꝰ autem campꝰ ꝙ bre
uis ſit pedibꝰ nec erectꝰ vt montes: ſed patẽs
⁊ ſpacõ ſuo porrectus ⁊ iacens. Vnde ⁊ grece
pedion dicitur· Sumpſit autez nomen ex gre
ca ethimologia· Cami enim greci breue dicũt
Solũ eſt omne qꝺ ſuſtinet a ſoliditate dictuz
ſcilicet· vnde ⁊ de mari virgilius ait Subtrahi
turqꝫ ſolum· Saltus ſũt vaſta ⁊ ſiluestria loca
vbi arbores exiliũt in altum Fauces ſũt angu
ſtoꝝ locorum aditus inter arduos montes. lo
ca anguſta ⁊ breuia· dicta a fauciũ ſimilitudie
quaſi foces· Confrages loca in qua vndiqꝫ veñ
ti currũt· ac ſaxa frangunt: vt neuiꝰ ait In mõ
tes vbi venti frangebãt locum Scabra ſunt lo
ca ſitu aſpera Vnde ⁊ ſcabies dicitꝛ a corporis
aſperitate· Luſtra obſcura latibula ferarum ⁊
lupoꝝ cubilia ſunt· vnde ⁊ lupanaria luſtra di
cuntur per ꝯtrarium videlicet ꝙ paꝝ illuſtran
tur Lucus eſt locꝰ denſis arboribꝰ ſeptus· ſoli
lucem detrahens· Poteſt ⁊ a colluctãdo crebris
luminibꝰ dici: que ibi ꝓpter religionem genti
liũ cultum qꝫ fiebãt· Deſerta vocata: ꝙ non ſe
runtur: ⁊ ideo quaſi deſerũtur: vt ſunt loca ſilua
rũ ⁊ montium ꝯtraria vbertimarũ terrarum q̃
ſũt vbertime glebe Deuia ſunt loca ſecreta ⁊ ab
dita quaſi extrã viã· Ipſa ſunt ⁊ inuia· Inde ⁊
auiaria ſecreta loca· ⁊ auia remota: aut tantũ
adibilia auibꝰ· Vnde eſt illud· Inculta rubẽt
auiaria bacis· Amena loca varro dicta ait: eo
ꝙ ſolum amorem preſtent· ⁊ ad ſe amãda al
liciãt· Verius flaccus ꝙ ſine numero ſũt· nec
quicq̃ hijs offitia quaſi amũa hoc eſt ſine fru
ctu· vnde nullus fructus exoluitur· Inde etiaz
nihil preſtantes immunes vocãtur· Aprica lo
ca que ſole gaudent quaſi·
ideſt ſine frigore: ſiue ꝙ ſint aperto celo. Opa
ca vero loca quaſi operta celo aprico contraria
Lubricum dici conſtat locum· ab eo ꝙ ibi q̃s
labitur· ⁊ lubricum dicitur nõ ꝙ labitur: ſꝫ in
q̃ labitꝛ Eſtiua ſũt loca vmbroſa: qbꝰ ꝑ eſtatẽ

vitant pecora ſolis ardorem. Statiꝰ. Et vmbroſi patuere eſtiua licet. Nauatia ſunt loca vbi naues fabricantur. Hᵒ ⁊ textrinū vocatur. Statio eſt vbi ad tēpꝰ ſtāt naues. portꝰ vbi hiemāt. Importunū autē in quo nullū eſt ēfugiū quaſi nullꝰ portꝰ. Portꝰ aūt locꝰ eſt ab acceſſu ventorū remotꝰ. vbi hiberna opponere ſolent. Et portus dictꝰ a deportādis ɔmercijs. Hunc veteres a baiulandis mercibꝰ baias vocabāt illa declinacōne a baia baias vt a familia familias. Litꝰ eſt terra aq̄ꝛ mari vicina. Et dictum litꝰ ꝙ fluctu eliditur. vel q̄d aq̄ alluitur. Cicero in topicis. Litus eſt aqua qua fluctꝰ elidit. Circumluuium locꝰ quē aqua circuīluit. Alluuium conſumpcō ripaꝝ ex aquis. Margo eſt pars cuiꝰlibet loci. vt puta maris. vn̄ ⁊ nomē accepit. Maritima quaſi maris intima. Oſtia ab īgreſſu ⁊ exitu fluminis dicta in mari. Cōfines ꝑpetua terra nec vllo mari diſcreta: quē greci piron vocāt.

De inferioribꝰ terre.

ix.

Specus eſt foſſa ſub terra q̄ ꝓſpici poteſt. Spelea grece. ſpelūca latine Spiracula appellata oīa loca peſtiferi ſpūs quez greci paroma appellant. vel ancharontea. Etiā varro ſpiraculū dicit huiꝰ cemodi locū ⁊ ſpiracula ex eo dicuntur loca: qua terra ſpm̄ edit. Hiatus p̄rupcō terre ꝓfūda q̄ſi hiatus. Proprie aūt hiatꝰ ē hominis oris apcō. trāſlata a feris quarū auiditas oris ad apcione monſtratur. Profundū ꝓprie q̄ſi cuiꝰ porro ſit fundꝰ. Abuſiue autē ꝓfundū vel ſurſū vel deorſū dicitur. vt mare ac terra celūq̄ꝫ ꝓfundū. Barat ꝝnimie altitudinis nomē eſt ⁊ dictū barat ꝝ q̄ſi vorago atra ſcilicet a ꝓfunditate. Herebꝰ inferiorū ꝓfunditas atq̄ꝫ ꝓceſſus. Strix.

idest a triſtitia dicta eo ꝙ triſtes faciat vel q̄d triſticiā gignat. Cocitꝰ locꝰ inferi. de q̄ iob loq̄tur. Dulcis erat glareis ⁊ cociti. Cocitꝰ aūt nomen accepit greca interp̄tacione. a luctu ⁊ gemitu. Tartarꝰ vel ꝙ illic omnia turbata ſunt

vel q̄d verius

idest a timore

frigoris q̄d eſt algē ⁊ rigere. ſ. ꝙ luce ſoleq̄ꝫ caret. Nā neq̄ꝫ illic vapores ſūt: qui ex ſolis luce gignantur. neq̄ꝫ flatꝰ qui eiuſdē motibꝰ incitantur. ſed ꝑpetuꝰ ſtupor. Tartarizin enī horrere ⁊ tremere apud grecos. Legitur. Illic erit fletus ⁊ ſtridor dentiū. Gehenna ē locꝰ ignis ⁊ ſulphuris quē putant ita nominatū a valle ydolis ɔſecrata q̄ eſt iux̄ murū iheruſalez. repleta olim cadaueribꝰ mortuorū. Ibi enī hebrei filios ſuos immolabāt demonibꝰ ⁊ appellabatur

locꝰ ipſe gehennō. Futuri ergo ſupplicij locus vbi peccatores cruciādi ſunt. huiꝰ loci vocabulo deſignatur. Duplicē aūt eē gehennā ⁊ ignis ⁊ frigoris in iob legimꝰ. Inferꝰ appellatur eo ꝙ infra ſit. Sicut aūt ſcḋm corpꝰ ſi pōderis ſui ordinē teneāt inferiora ſūt oīa grauiora ita ſcḋm ſpiritū inferiora ſūt oīa triſtiora vnde ⁊ in greca lingua origo nois quo appellabatur inferꝰ: ex eo ꝙ nihil ſuaue habeat. ēſonaē ꝑhibetur: ſic autez cor animalis in medio eius eſt: ita ⁊ infernus in medio terre eſſe perhibetur. Vnde ⁊ in euāgelio legimꝰ in corde terre. Plꝫ autez dicūt ꝙ inferi ꝓ eo dicātur q̄d anime hinc ibi inferantur.

Incipiunt capitula quintidecimi libri.

De ciuitatibus. i. De edificijs publicis. ij. De habitaculis. iij. De edificijs ſacris. iiij. De repoſitorijs. v. De operarijs. vi. De aditibꝰ. vij. De ꝑtibꝰ edifitioꝝ. viij. De municōibꝰ. ix. De tentorijs. x. De ſepulcris. xi. De edifitijs ruſticis. xij. De agris. xiij. De finibꝰ agroꝝ. xiiij. De menſuris agroꝝ. xv. De itineribꝰ. xvi.

Incipit liber quintus decimꝰ.

I.

De auctoribꝰ conditarum vrbiū pleꝝq̄ꝫ diſſenſio inuenitur. adeo vt nec vrbis quidē rome origo diligēter poſſit agnoſci. Nam ſaluſtiꝰ dicit. Vrbem romā ſicuti ego accepi ɔdidere atq̄ꝫ habitauere in initio troiani ⁊ cū hijs ab origine. Alij dicunt ab euādro ſcḋm q̄d virgiliꝰ dic̄. Tunc rex euādrꝰ romane cōditor arcis. Alij a romulo vt en huiꝰ nate. auſpicijs illa īclita roma. Si igitur tante ciuitatis certa racō nō apparet. nō mirū ſi in aliaꝝ opinione dubitatur. Vn̄ nec hiſtoricos nec ɔmētatores varia dicentes. imperitie ɔdemnare debemus. quia antiquitas ipſa creauit errorem. Sane q̄ſdā de q̄bꝰ ſancte ā ſcripture aut hiſtorie gentium certam originem referunt. paucis admodum verbis ēterere oportet. Primus ante diluuiū cayn ciuitatē enoch ex nomine filij ſui in india condidit: quā vrbē ſola multitudine ſue poſteritatis impleuit. Primꝰ poſt diluuiū nembroth gigas babilonez vrbem meſopotamie fundauit. hanc ſemiramis regina aſſirioꝝ ampliauit. murū q̄ꝫ vrbis bitumine ⁊ cocto latere fecit. Vocabulum autem ſumpſit a ɔfuſione: eo ꝙ ibi confuſe ſint

atq̄ per mixte lingue edificantiū turrim· Judei
aſſerūt ſem filiū noe quē dicūt melchiſedech
primū poſt diluuiū in ſyria ɔdidiſſe vrbem ſa
lem: in qua regnū fuit eiuſdē melchiſedech·
Hāc poſtea tenuerūt iebuſei: ex quibꝰ ⁊ ſorti
ta eſt vocabulū iebus: ſicq̄ duobꝰ nominibꝰ
copulatis· iebꝰ ⁊ ſalem· vocata eſt iheruſalē
que poſtea a ſalomone ieroſolima quaſi ſo
lomonia dicta eſt· Hec ⁊ corrupte a poetis ſo
lima nuncupata eſt ⁊ poſtea abelio adriano
helia vocitata eſt· Jn ipſa ē ⁊ ſyon que hebrai
ce ſpeculacō interp̄tatur eo ꝙ in ſublimi ɔſtru
cta ſit ⁊ de longe venientia cōtempletur· Jheru
ſalem aūt pacifica in noſtro ſermone trāſfer
tur· Oppida autē nobilia· qui vel que ɔſtitue
rūt· Dyoniſiꝰ qui ⁊ liber pater· cū indiā victor
perambulaſſet niſā vrbē ex ſuo nomine iuxta
indū fluuiū ɔdidit· ⁊ ·l· milibꝰ hominū imple
uit· Medꝰ autem egei filiꝰ mediam cōſtruxit·
vnde ⁊ regio eius medie nomē ſortita ē Parſi
polim vrbē caput perſici regni perſeꝰ adie filiꝰ
condidit· famoſiſſimā ɔfertiſſimāq̄ opibus
a quo ⁊ perſida dicta ē Nicteſi fontem q̄ꝫ parthi
apud parthiā ɔdiderūt· in emulacōnē babi
lonie vrbis· Suſis oppidum perſide aiunt mem
nonis fratrem ɔſtituiſſe. Dictum autem ſuſis
q̄d immineat ſuſe fluuio · Jbi ē regia cirī· lapi
de candido ⁊ vario cū colūnis aureis· ⁊ lacu na
ribꝰ gemmiſq̄ diſtincta· continens etiā ſimu
lacrū celi· ſtellis micātibus preſignatū ⁊ cetrā
humanis mētibꝰ incredibilia· Bactꝛ oppidū
bactriani ɔdiderunt ex ꝓprio amne illud cog
nominātes qui bactrus vocatur· Catra ciuitas
meſopotamie trans ediſſam ɔdita a parthis
vbi quondā romanꝰ eſt ceſus exercitus ⁊ craſ
ſus dux captus· Ediſſam vrbem meſopotamie
ɔdidit nembroth filiꝰ chus poſtq̄ꝫ de babilo
ne migrauit in q̄ ⁊ regnauit que ante iare co
gnominata eſt· Jpſe ⁊ cōſtruxit ⁊ calamne que
poſtea verſo nomine a ſeleuco rege dicta eſt ſe
leutia· Philadelphiā vrbem arabie cōdidit ra
phaim gens ātiquiſſima quā interfecerunt fi
lij loth· Seleucus vnꝰ ex pueris alexādri poſt
mortem eiuſdē alexādri· occupato regno ori
entis vrbem in ſyria condidit· eamq̄ ex anti
ochi patris ſui nomine antiochiā nuncupa
uit· ⁊ ſyrie caput inſtituit· Jpſe q̄ꝫ laoditiā ⁊
ſeleutiā· ipſe apamiā ⁊ ediſſam vrbem ɔſtru
xit· Damaſcus ſyrie condita et nūcupata a da
maſco diſpenſatore abrahe filio Hec antea in
omni ſyria tenuit principatum· Necdū enim
efflorebāt ibi antiochia· laoditia· ⁊ apamia:
quas vrbes poſt alexādrum conſtructas eē co
gnoſcimꝰ· Hic eſt damaſcus quem abrahā
futurū ſibi heredem dixerat anteq̄ꝫ eēt illi pro
miſſus yſaac Gazā oppidum paleſtine condi
derunt euei in qua habitauerūt capadoces p̄
ſtinis cultoribꝰ interfectis Vocata autē gaza
eo ꝙ ibi cābiſes rex perſarꝫ theſauros ſuoſ po
ſuit: cū bellum egyptijs intuliſſet· Parſarum
enim lingua theſaurꝫ gaza nominatur· Phili
ſtim vrbem cōdiderunt allophili ipſa eſt aſca
lon de qua ſuperius memorauimꝰ: nūcupata
ex nomine ceſloim qui fuit nepos cayn ⁊ filiꝰ
meſraim· Dor vrbs fuit quondā potentiſſima
⁊ verſa vice ſtratonis turris· poſtea ab herode
rege iudee in honorem ceſaris auguſti ceſarea
nuncupata Jn qua cornelij domum xp̄i vidit
eccleſia ⁊ philippi ediculas ⁊ cubiculū quatu
or virginū ꝓphetarum Joppe oppidum paleſti
ne maritimum· ideſt paleſtini edificauerunt
vbi ſaxum oſtenditur· q̄d vinculorꝫ androma
de adhuc veſtigia retinet: cuius belue forma
eminentior elephantis fuit Jericho a iebuſeis
cōdita traditur: a quibus ⁊ nomen traxiſſe p̄
hibet: hanc ſubuertit iheſus Poſtquā inſtru
xit aliam ozam de bethel ex tribu effraim Sed
⁊ hec eo tempore quo iheruſalē oppugnabat
a romanis ꝓpter perfidiam ciuiū capta atq̄ de
ſtructa ē· poſt quā tertia edificata ē vrbs que
vſq̄ hodie permanet· Sichem ſamarie vrbem
que latine ⁊ grece ſicima vocatur: edificauit emor
appellauitq̄ eam nomine ſichem filij ſui· Jpſa
eſt nunc neopolis ciuitas ſamaritanorū· Be
thel vrbem ſamarie condiderūt iebuſei: que p̄
ius vocabatur luza· ſed poſtq̄ꝫ dormiens ibi ia
cob vidit ſcalam innitentē celo ⁊ dixit Vere h̄
domꝰ dei eſt ⁊ porta celi: hac ex cauſa nomē lo
cus accepit bethel: ideſt domꝰ dei· Quando aūt
ibi ab ierobeam vituli aurei fabricati ſūt: vocata
eſt betheun· ideſt domꝰ ydoli· que antea voca
tur domꝰ dei· Bethleem iuda ciuitas dauid q̄
mundi genuit ſaluatorem: a iebuſeis condita
fertur· ⁊ vocata primum effrata: quando autem
iacob ibi pecora ſua pauit: eidē loco bethleem
nomen quodā vaticinio futuro impoſuit q̄d
domꝰ panis interpretatur ꝓpter eum panem q̄
ibi de celo deſcendit· Ebron ciuitas iudee que
quondā vocabatur arbe condita eſt a gigan
tibus ante ſeptē ānos q̄m ab eis tanis vrbs
egypti cōderetur· Jpſa ēſt arbe a numero ita
vocata ꝙ ibi tres patriarche ſepulti ſunt ⁊ q̄r
tus adam· Jpſa eſt ⁊ mambre vocata: ex vno
amico abrahe· Samariā a qua omnis regio q̄
circa eam fuit nomen accepit ſennacherib rex
aſſiriorꝫ conſtruxit· vocauitq̄ ſamariam· ideſt
cuſtodiā· quia quādo iſrahel tranſtulit in me
dos: ibi cuſtodiam conſtituit Hāc obſidione
captam ātiochꝰ ſolo coequauit· Quā poſtea
herodes a fundamētis inſtaurans in honorē

auguſti·auguſtã ideſt ſebaſteã greco ſermo
ne vocauit. Ibi ſiti ſunt heliſeꝰ ⁊ abdias ꝓphe
⁊ quo maior inter natos mulierũ nõ fuit bap
tiſta iohẽs Tiberiadẽ vero herodes aliꝰ in iudea
in nomine tiberij ceſaris ꝯdidit. Tirꝰ vrbs fe
nicũ cõdita a fenicibꝰ fuit. Hec eſt ciuitas ex
qua aurũ regi ſalomoni deferebatur in q̃ opti
ma purpura tinguitur. Vñ ⁊ tiria dicit̃ nobi
lis purpura. Fenices a rubro mari ꝓfecti. ſido
nem vrbẽ opulentiſſimã ꝯdiderũt: quã a piſci
um copia ſydon appellauerunt. Nã piſcẽ feni
ces ſydon vocãt Ipſi etiã tirũ in ſyria. ipſi vticã
i affrica. ꝓpe ponẽ leptim. aliaſq̄ vrbes i ora ma
ritima condiderũt. Ipſi thebas in boetia duce
cathmo: ipſi poſtremo i vltima omnibꝰ ten
dentes vrbẽ in oceano ꝯdiderũt eamq̄ lingua
ſua gades nominauerũt. Nam mos erat anti
quus fenicũ gentis cum multis ſimul mercan
di cauſa a domo ꝓficiſci ⁊ cũ incolarũ animos cõ
mercio rerũ hijs an̄ incognitarũ ſibi ꝯciliaſſent
loca: q̄ ꝯdendis vrbibꝰ ydonea videbãtur cape
re. Ex hijs ꝓfecta ⁊ dido in litus africe vrbem con
didit. ⁊ carthadã nominauit. q̄ fenica lingua
exprimit ciuitatẽ nouam. mox ſermone verſo
cartago eſt dicta. hanc ſcipio deleuit Que au
tem nũc eſt: poſtea a romanis eſt ꝯdita. Car
tago autẽ antea birſa: poſtea tirꝰ dicta eſt: de
inde cartago. Memphim ciuitatẽ egypti edi
ficauit epafus iouis filiꝰ. cũ in ſecunda egyp
to regnaret Hec eſt vrbs in qua carta naſcit̃:
vbi etiã optimi mathematici fuerũt. Nã hãc
vrbẽ magicis artibꝰ deditã priſtini vſq̄ ad p̄
ſens tempꝰ veſtigia erroris oñdunt. Thanis
metropolis egypti vbi pharao fuit ⁊ moyſes
cũcta ſigna fecit: que in exodo ſcribũtur. Hãc
cõſtruxiſſe phibẽtur titanes i. gigãtes ex ſuo
nomine nũcupauerũt Eliopolis vrbs egypti
que latine interp̄tatur: ſolis ciuitas hic. lxx. in
terp̄tes arbitrantur. Edificata eſt aũt a filijs
iſrahel in qua phutifares ſacerdos fuit cuiꝰ me
minit ezechiel. Vrbem alexandrinam cõdidit
alexãder magnꝰ cuius ⁊ nomen detinet. Hãc
enĩ idẽ in terminis regionis africe ⁊ egypti cõ
ſtituit ⁊ caput eẽ regionis egypti iuſſit Inter
iacet autẽ inter egyptũ ⁊ mare: quaſi clauſtrũ
importuoſa Hec eſt vrbs egypti. poſtea verſa
in alexandriã. Tebas egyptias ꝯdidit cath
mꝰ que inter egyptias vrbes numero portarũ
nobiliores habẽtur ad quas ꝯmertia arabes
vndiq̄ ſubuehunt. Hĩc r̃egio egypti thebai
da dicta ẽ. Thebea autẽ ⁊ boetie ſũt ⁊ egyptie
vno tñ auctore ſunt ꝯdite. Ptholomais ⁊ bere
nice a r̃egibꝰ egyptijs nominate a quibꝰ ⁊ edi
ficate fuerũt Ceſareã capadotie philippꝰ in ho
norem ceſaris edificauit Tarſũ cilitie danaes

proles parſeus edificauit. de qua ciuitate pau
lus apoſtolꝰ. Natꝰ inquit tarſo cilitie. Quidã
etiam locus indie tarſus võtur. Seleutiã yſau
rie condidit ſeleucus: quia anthiochiã. Ilius
autem apollinis filiꝰ. in frigia iliũ condidit.
Amazones epheſũ in aſia ꝯſtruxerunt. Theſe
us vero ſmirnã conſtruxit: que homero poete
patria extitit ⁊ ſmirna vocata q̄ eius campos
ermus fluuiꝰ ſecat. Dioſcoriam colcorũ vrbem
amfiatus ⁊ circiꝰ aurige caſtoris ⁊ pollucis fa
bricauerũt ⁊ ex eorũ noĩe eam cognominãtes
Nã caſtor ⁊ pollux grece dioſcori appellantur.
Nicomedia a nicomedo rege bithinie edifica
ta eſt. Bithinia ꝯdita a fenice que primũ mi
randina vocabatur. Conſtantinopolim vrbẽ
tratie ꝯſtãtinus ex nomine ſuo inſtituit. ſolã
rome meritis ⁊ potentia adequatam. Hec cõdi
ta primũ a pauſina rege ſpartanorũ ⁊ vocata
bizantiũ vel q̄d tantũ pateat inter adriaticum
mare ⁊ ꝓponcidem vel q̄d ſit receptaculũ terre
mariſq̄ copijs. Vñ ⁊ eam ꝯſtantinus aptiſſi
mam cõdere iudicauit: vt receptaculũ ſibi ter
ra mariq̄ fieret. Vñ ⁊ nunc romani imperij ſe
des ⁊ totiꝰ caput eſt oriẽtis: ſicut ⁊ romani oc
cidentis. Epirus tratie condita eſt a pirro et
cognominata Athenas in elladas cecrops cõ
didit ⁊ ex ſuo nomine cecropiam nominauit:
hanc anfixion: ideſt qui in grecia tertius poſt
cecropem regnauit: minerue ſacrauit: ⁊ nomẽ
ciuitati athenas dedit Nã minerua grece athe
nas dicitur. vnde ⁊ mineruam greci inuentri
cem multarum artium aſſerunt quia ⁊ littere
⁊ artes diuerſorum ſtudiorum ⁊ ipſa philo
ſophia veluti templum athenas habuerunt.
Corinthum in achaia cõdidit corinthus ore
ſtis filius. Hanc greci corintheam vocãt. ho c
eſt adminiſtrationẽ reipublice. Thebas boe
cie cathmus veniens a fenicibus condidit.
thebis egyptijs prius ab eo conſtructis. Mi
cenas lacedemonia cõdita a lacedemone ſeme
le filio. Sparta a ſparto filio foronei vocata:
qui fuit filius inachi Ipſãm autem eſſe ſpar
tam: quã ⁊ lacedemoniam ciuitatem atq̄ in
de lacedẽmonios ſpartanos dici. Achaia ab
acheo conſtructa. Pelops qui apud argos re
gnauit: peloponenſẽ vrbẽ condidit. Cecrops
in inſula rodo: rodum edificauit. Carpatus co
um. Acos tifonis filius paſuz. Angeus ligur
gi filius ſamum. Dardanus autem condidit
dardaniam. Theſſalonicam theſſalus greci fi
lius edificauit in qua ⁊ etiam regnauit. Brun
diſium cõſtruxerunt greci. Brundiſium autẽ
dictum eſt grece q̄ brunda caput cerui dicat̃:
ſic eſt enim vt ⁊ cornua videantur: ⁊ caput et
lingua impoſitione ipſius ciuitatis. In ytalia

autẽ a iano ianiculũ. a ſaturno ſaturnia atqꝫ
latiũ ꝯditũ eoꝙ ibi fugiẽs latuiſſet cognomi
natũ. Ab hercule in campania pompeia qui vi
ctor ex hiſpania pompaꝫ boũ duxerat. Eneas
aũt poſt excidiũ troie: in eandẽ ytaliã veniẽs
ab vxoris nomine lauiniã cõdidit. Aſcaniꝰ ve
ro relicto lauinie nouerce ſue regno. albã lon
gã edificauit. Alba autẽ vocata ꝓpter colorem
ſuis. longa ꝙ longum opiduꝫ eſt: iuxta ꝓlixi
tatem collis in quo poſitũ eſt. Ex hac etiã vrbe
reges albanoꝝ appellari ceperũt. Capuam ca
pis ſiluius rex albanoꝝ ꝯſtruxit appellata no
mine ꝯditoris. licet ⁊ ſint qui dicant a capaci
tate eã capuam dictã ꝙ eius terra omnẽ vite
fructũ capiat. alij a locis campeſtribꝰ in quibꝰ
ſita eſt. Eſt autẽ caput vrbiũ campanie inter
tres maximas romaꝫ cartagineqꝫ numerata:
ex qua ⁊ ꝓuintia ytalie campania dicta ẽ. Ro
mulus cũ interfecto apud albã a mulio. auuꝫ
numitorẽ in regnum cõſtituiſſet: in eũ locum
vbi nunc roma eſt deuenit: ibiqꝫ ſedes poſuit
menia ꝯſtruxit. vrbemqꝫ ex nomine ſuo romã
vocauit. Hanc aũt ante euãder dicitur ꝯdidiſ
ſe vt eſt illud. Tũc pater euãder romane cõdi
tor arcis. Ancus marcꝰ ex filia nume pompilij
natus. hic vrbem in exitu tyberis ꝯdidit: que ⁊
peregrinas merces exciperet ⁊ hoſtẽ moraretur
quã ab ipſo ſitu hoſtiaꝫ appellauit. Galli qui
dem inteſtina diſcordia ⁊ aſſiduis diſſenſioni
bꝰ ſuoꝝ permoti ſedes nouas q̃rentes ytaliã ꝓ
fecti ſũt. ſedibuſqꝫ ꝓprijs tuſcis expulſis medi
olanũ atqꝫ alias vrbes ꝯdiderunt. Vocatum
aũt mediolanũ ab eo ꝙ ibi ſuſ in medio lanea
ꝓhibetur inuenta. Hiſtoriis placet a meſappo
greco. meſappie datam originẽ verſa poſtmo
dũ in nomen calabrie quã in exordio cenotri
frater peucetiꝰ peucetiã nominauerat. Manto
tireſie filia poſt interitũ thebanoꝝ dicitˀ delata
in ytaliã mantuã condidiſſe. Eſt autem in ve
netia que galliacis alpina dicitur. Et mãtua
dicta qđ manes tuetur. Partenopia a parte
nope virgine quadam illic ſepulta. Parteno
pia appellata qđ oppiduꝫ poſtea auguſtꝰ nea
polim eſſe maluit. Ad ꝓmunctoriũ leuchaten
in quo actu apollinis templũ fuit. bellũ augu
ſtus ꝯtra antoniũꝫ geſſit. Quo victo vrbem in
actiaco ſinu cõdidit: quã a victoria nicopolim
appellauit. Palãtus parthenioꝝ dux parthe
nios conſtituit. Taras neptuni filiꝰ fuit a quo
tarentũ ciuitas ⁊ condita ⁊ appellata eſt. Cuꝫ
cirus maritimas vrbes gretie occuparet: ⁊ fo
tenſes ab eo expugnati omnibꝰ anguſtijs ꝓ
merentur iurauerũt vt profugerent: q̃m lon
giſſime ab imperio perſarũ vbi ne nomen qui
dem eoꝝ audirent. atqꝫ ita in vltimos gallie ſi
nus nauibꝰ ꝓfecti ac miſqꝫ ſe aduerſus galli
cam feritatẽ tuentes. maſſiliã condiderunt ⁊ ex
nomine ducis nũcupauerũt. Hos varro trili
gues eẽ dicit: qđ ⁊ grece loquantur: ⁊ latine ⁊
gallice Narbonam ⁊ arelatũ ⁊ pictauis coloni
ꝓprij condiderũt Burdegalim appellatam fert
ꝙ burgos gallos primũ colonos habuerit
quibꝰ antea cultoribus impleta eſt. Terraco
nam in hiſpania ſcipiones ꝯſtruxerũt. ideo ca
put eſt terraconẽſis ꝓuintie. Ceſar auguſta
terracõnẽſis hiſpanie oppiduꝫ a ceſare augu
ſto ⁊ ſitum ⁊ nominatum loci amenitate ⁊ deli
tijs preſtãcius ciuitatibus hiſpanie cunctis.
atqꝫ illuſtrius florẽs ſanctoꝝ martirũ ſepultu
ris. Afri ſub hanibale maritima hiſpanie oc
cupãtes: cartaginem ſpartariã ꝯſtruxerunt q̃
mox a romanis capta ⁊ colonia facta: nomen
etiã ꝓuintie dedit Nunc autẽ a gothis ſubuer
ſa atqꝫ in deſolacõnẽ r̃dacta eſt. Saguntũ gre
ci ex inſula iacincto ꝓfecti in hiſpaniaꝫ condi
derunt: quã afri poſtea bello impetitam deleue
runt. Emeritam ceſar auguſtꝰ edificauit poſt
quã luſitaniã ⁊ quaſdã oceani inſulas cepit:
dans ei nomen ab eo ꝙ ibi milites veteranos
conſtituiſſet. Nã emeriti dicuntur veterani. ſo
lutiqꝫ a militia. Olliſippona ab vlixe eſt ꝯdita
⁊ nuncupata: quo loco ſicut hiſtoriographi
dicũt celũ a terra ⁊ maria diſiunguntur a ter
ris. Hiſpalim ceſar iuliꝰ condidit: quã ex ſuo
nomine ⁊ rome vrbis vocabulo iuliã romulaꝫ
nuncupauit. Spalis autẽ a ſitu cognominata
eſt eoꝙ in ſolo paluſtri ſuffixa ꝓfundo palis
locata ſit: ne lubrico atqꝫ inſtabili fundamẽ
to caderet. Gades oppidũ a penis ideſt a grecis
ꝯditũ: q̃ eẽ ⁊ cartaginẽ ſpartariã ꝯdiderũt Sep
tem oppidũ a montibꝰ ſeptẽ: quia ſimilitudi e
fratres vocati gaditano imminent freto. Tin
gis ciuitatis ⁊ lixis ciuitatis anteꝰ auctor eſt ⁊
quẽ hercules fertur lucte certamine ſuperatuꝫ
interfeciſſe. Lix autẽ a lixo flumine mauritaie
nuncupata. vbi antea regia fuit ⁊ ſala qđ im
mineat ſale flumini. Ceſarea mauritanie op
piduꝫ iuba rex mauroꝝ in honorẽ ceſaris au
guſti condidit: quã ex eius noĩe ceſareã appel
lauit ſicut herodes aliã ceſareã in paleſtina q̃
nũc ẽ vrbs clariſſima. Icoſiũ ceſarienſis mau
ritanie oppiduꝫ hercule illic tranſeũte. xx. a co
mitatu eiꝰ diſcedentes ꝯſtruxerũt hãc ne quis
impoſito a ſe nomine priuatum gloriaẽtur de
condentiũ numero vrbi icoſio nomẽ eſt datũ.
Cyrene regina fuit libie q̃ ex ſuo noĩe ciuitatẽ ci
renem condidit: ex qua ⁊ libiam cirenenſeꝫ vo
cauit.

¶ De edifitijs publicis.

y.

CIuitas eſt hominū multitudo ſotie
tatis vinculo adunata· dicta a ciui
bus ideſt ab ipſis incol̄ vrbis ꝓ eo
ꝙ plurimoꝝ ↄſciſcat ⁊ cōtineat vi
tas· Naꝫ vrbs ipſa menia ſūt· ciuitas aūt non
ſaxa ſed habitatores vocātur. Tres autē ſunt
ſotietates familiaꝝ vrbiū gentiū· Vrbs voca
ta ab orbe qꝺ antique ciuitates in orbe fiebāt
vel ab vrbo parte aratri quo muri deſignabā
tur· vn̄ eſt illud· Optauitqꝫ locū regno ⁊ cōclu
dere ſulco· Locus eēm̄ future ciuitatis ſulco deſi
gnabatur· i· aratro· Cato qui vrbem inquit no
uam condit· tauro ⁊ vacca aret· vbi arauerit
muꝝ faciat· vbi portaꝫ vult eē aratꝝ ſuſtollat
⁊ portet· ⁊ portā vocet· Ideo auteꝫ vrbs aratro
circūdabatur· diſpari ſexu iuuencoꝝ ꝓpter cō
mixtionē familiaꝝ ⁊ ymaginē ſerentis· fructū
qꝫ reddentis· Vrbs autē aratro ↄditur· aratro
vertitur· Vn̄ oratiꝰ Imprimeretqꝫ muris hoſti
le aratruꝫ· Oppidū quidā ab oppoſicōne mu
roꝝ dixerūt· alij ab oppibꝰ recondendis: eo ꝙ
ſit munitū· alij ꝙ ſit in eo conuentꝰ habitanti
um ⁊ opeꝫ det mutuā ↄtra hoſtem· Nā primuꝫ
homines tanꝗ̄ nudi ⁊ inermes nec contra be
luas preſidia habebant· nec receptacula frigo
ris ⁊ caloris· nec ipſi inter ſe homines ab homi
nibꝰ ſatis erant tuti· Tandē naturali ſollertia
ſpeluncis ſilueſtribuſqꝫ tegumētis tuguria ſi
bi ⁊ caſas virgultis harūdinibꝰqꝫ cōtexuerūt
quo eēt vita tutior· ne hijs qui nocere poſſent
aditus eēt· Hec eſt origo oppidoꝝ que qꝺ opē
darent: idcirco oppida nominata dixerūt· Op
pidū auteꝫ magnitudine ⁊ menibꝰ diſcrepat
a vico ⁊ caſtello ⁊ pago Ciuitates āt· aut colo
nie ā municipia· ā vici· ā caſtella· aut pagi ap
pellantur: Ciuitas ꝓprie dicitur quā non adue
ne ſed eodeꝫ in nati ſolo cōdiderunt· Ideoqꝫ vr
bes a ꝓprijs ciuibꝰ cōdite ciuitates nō colonie
nūcupantur· Colonia vero eſt que defectu in
digenaꝝ nouis cultoribꝰ adimpletur· Vnde ⁊
colonia a cultu agri eſt dicta· Municipiū eſt
quo manente ſtatu ciuitatis ius aliqꝺ mino
ris aut maioris officij a principe impetratur·
Dictū autē municipiū a munijs ⁊ offitijs qꝺ
tantū munia ideſt tributa vel munera reddāt
Nā liberales ⁊ famoſiſſime cauſe ⁊ que ex ꝓn
cipe ꝓficiſcuntur ibi nō aguntur· Hec eēm̄ ad
dignitatē ciuitatū ꝑtinent Vici ⁊ caſtella ⁊ pa
gi hij ſunt: qui nulla dignitate ciuitatis ornā
tur· ſed vulgari hominū cōuentu incoluntur ⁊
ꝓpter paruitatem ſui maioribus ciuitatibꝰ at
tribuuntur· Vicus autē dictꝰ a vicinis tm̄ ha
bitacōnibꝰ vel ꝙ vias habeat tm̄ ſine muris·
Eſt autē ſine municōne muroꝝ licet ⁊ vici dicā
tur: ipē habitacōnes vrbis· Dictꝰ autē vicꝰ: eo
ꝙ ſit vice ciuitatis vel qꝺ vias habeat tm̄ ſine
muris· Caſtrum antiqui dicebant oppidum
loco altiſſimo ſitū quaſi caſam altā: cuiꝰ plurā
lis numerꝰ caſtra· diminutiuū caſtellū ē: ſiue
qꝺ caſtrabatur licētia inibi habitantium: ne
paſſim vaga hoſti pateret Pagi ſūt apta edi
fitijs loca inter agros habitātibus· Hec ⁊ cō
ciliabula dicta a ↄuentu ⁊ ſotietate multoꝝ in
vnū· Competa ſūt vbi viſus eſt ↄuentus fieri
ruſticorū ⁊ dicta competa: quia multa loca in
agris eodē cōpetunt ⁊ quo cōueniūtur a ruſti
cis· Suburbana ſunt circūiecta ciuitatis edifi
tia quaſi ſuburbe· Menia ſūt muri ciuitatis di
cti ab eo ꝙ muniant ciuitatē quaſi munimen
ta ciuitatis ideſt tutamienta/ Muniū aūt dictū
quaſi manu factū: ſic ⁊ muri a municōne dicti
quaſi muniti: eo ꝙ muniāt ⁊ tueātur interiora
vrbis/ Menia autē duplicē habent ſignificacō
nē· Nā interdū menia abuſiue dici ſolent om
nia edifitia publica ciuitatis vt diruidimꝰ mu
ros ⁊ menia pandimꝰ vrbis Proprie autē me
nia ſunt tm̄ muri· Murus auteꝫ turribꝰ ꝓpug
naculiſqꝫ ornatur· Turres vocate qꝺ teretes
ſint ⁊ longe· Teres enim eſt aliquid rotundū
cum ꝓceritate· vt columna· Nam quamuis quadra
te aut late conſtruātur· procul tn̄ videntibꝰ ro
tunde exiſtimantur· ideo ꝙ omne cuiuſqꝫ āgu
li ſimulacꝝ ꝑ longū aeris ſpatium euanaſcit
atqꝫ ↄſumitur· ⁊ rotundū videtur· Propugna
cula pinne muroꝝ ſunt dicta ꝙ ex hijs ꝓpug
natur· Promurale vero eo ꝙ ſit ꝓ municione
muri· Eſt enim murus proximꝰ ante murum·
Porta dicitur: ꝙ poteſt vel importari vel expor
tari aliquid· Proprie auteꝫ porta aut vrbis ā
caſtroꝝ vocitatur: ſicut ſuperiꝰ dictum eſt· Vi
cus vt predictum eſt: ipſe habitacōnes vrbis
ſunt vnde ⁊ vicini dicti· Vie ipſa ſpatia angu
ſta que inter vicos ſunt· Platee ꝑpetue ac la
tiores ciuitatū vie ſunt: iuxta ꝓprietatē lingue
grece a latitudine nūcupate Platos enim gre
ci latum dicunt· Quintane pars platee quin
ta eſt: qua carpentum progredi poteſt· Cloa
ce dicte ꝙ hijs percolātur aque Has primum
rome feciſſe dicūt tarquiniuꝫ priſcum· vt quo
tiens pluuiarum inundacō exiſteret· per eas
aque extrā ciuitatē emitterentur ne maximis
ꝑpetuiſqꝫ tempeſtatibus planitiē vel fūdamē
ta vrbiuꝫ ſtrages aquaꝝ ſubuerteret· Imbu
li vel ꝙ ſub voluminia ſunt· vel quia ſub hijs ā
bulant· Sunt enim porticus hincinde platea
rum· Forus eſt exercendaꝝ litium locus a fan
do dictus: ſiue a foroneo rege: qui primus gre
cis leges dedit· Hec loca ⁊ proſtra vocantur·

ideo ꝙ ex bello punico captis nauib' cartagi
nenſiu; roſtra ablata fuīt. ⁊ in foro romano ꝑ
fixa vt eēt hui' inſigne victorie. Curia dr eo ꝙ
ibi cura p ſenatū de cūctis adminiſtretur. Pre
toriū eo ꝙ ibi pretor ſedeat ad diſcutiendum.
Gimnaſiū generalis eſt exercitioꝝ locus Ta
men apud athenas locus eāt vbi diſcebatur
philoſophia ⁊ ſapiētie exercebatur ſtudiū.
Nā gimnaſiū grece vocatur qd latine exēcitiū
dicitur. hoc eſt meditacō. Sed ⁊ balnea ⁊ loca
curſoꝝ ⁊ athletaꝝ gimnaſia ſūt eo ꝙ illic om
nes in ſue artis ſtudio exercitētur. Capitoliū
rome vocatū eo ꝙ fuerit romane vrbis ⁊ rtligi
onis caput ſummū. Alij aiunt cū tarquini' ꝑ
ſcus capitolij fundamēta rome aperiret: in lo
co fundamēti caput hōis litteris tuſcis no
tatū inuenit. ⁊ proinde capitolium appellauit
Arces ſunt ꝑtes vrbis excelſe atqꝫ munite. Nā
quecūqꝫ tutiſſima vrbiū ſunt ab arcēdo hoſtē
arces vocātur. Vnde ⁊ arcus ⁊ arca. Circum ro
mani dictū putant a circuitu equoꝝ eo ꝙ ibi
circum metas equi currāt. Theatꝝ autē a ſpe
ctaculo nominatū apotes theorie qd in eo pō
pulus ſtās deſup atqꝫ ſpectās: ludos ſcenicos
ꝯtemplaretur Amphiteatꝝ vero vocatū qd ex
duobus ſit theatris compoſitū. Nā amphitea
tꝝ rotundū eſt. thratrū vero ex medio amphi
teatri ē ſemicirculi figurā habens Laborintℏ'
eſt perplexis parietibus edifitium qualis eſt
apud cretam a dedalo fact' vbi fuit minotau
rus incluſus: in quo ſi quis introieit ſine glo
mere limi exitū inuenire nō valet. Cui' edifitij
talis eſt ſitus vt aperientib' fores. tonitru um
intus terribile auditur. Deſcenditur centenis
vltra gradib' intus ſimulacra ⁊ mōſtrifere ef
figies in ꝑtes diuerſas trāſitus innumeri per
tenebras ⁊ cetera ad errorem ingredientiū fa
cta ita: vt de tenebris eius ad lucē venire impoſ
ſibile eē videatur. Quatuor ſūt laborinthi pri
mus egypti'. ſecūd' cretic'. tertius in lemno.
quart' in ytalia. oēs ita ꝯſtructi vt diſſoluere
eos: nec vlla ſecula quidē poſſint. Pharus tur
ris eſt maxima: quā greci ⁊ latini in ꝯmune
ab ipſi' rei vſu pharꝝ appellauerūt: eo ꝙ flam
maꝝ indicio longe videat a nauigātib' qlē ptho
lome' iuxta alexādriā ꝯſtruxiſſe octingentis
talentis traditur. Vſus ei' eſt nocturno naui
um curſu ignes oſtēdere. ad ꝓnūtianda vada
portuſqꝫ introitus ne decepti tenebris nauigā
tes in ſcopulos incidant. Naꝫ alexādria falla
cibus vadis inſidioſos acceſſus habet. Hinc
igitur in portibus machinas ad prelucendi
miniſteriū fabricatas pharos dicūt. Nā phos
lux eſt. phoros viſio dicitur. Vñ ⁊ lucifer gre
ce foſforos appellatur. Coclee ſunt alte ⁊ rotun
de turres ⁊ dicte coclee: quaſi ciclee ꝙ in eis tā
ꝙ per circulū orbeꝫ ꝯſcendatur qualis eſt ro
me. dxxxv. pedib'. Terme appellate ꝙ caleāt
Greci enim termon caloreꝫ vocant. Balneis ve
ro nomen inditu; a leuacōne meroris Naꝫ gre
ci balamon dixerūt qd anxietatem animi tol
lat. Hec ⁊ gimnaſia dicūtur ꝙ ibi athlete vn
cto corpe ⁊ perfricato manib' exercitantur Nā
gimnaſiū grece. latine exēcitium dicitur. gim
nas vero nud'. Apodeteriu; vbi lauantiū veſti
menta ponuntur: ab exuendo dictu;. Apodete
rin enī greci exuere dicitur. Popina grec' ſer
mo eſt qui apud nos corrupte ꝓpina dicitur
Eſt autē locus iuxta balneā publica vbi poſt
lauacꝝ a fame ⁊ ſiti reſtituūtur. Vnde ⁊ ꝓpina ⁊
ꝓpinare dicitur Pina enim grece famē ſignifi
cat eo ꝙ hic locus famē tollat Taberne olim
vocabātur edicule plebeoꝝ parue ⁊ ſimplices
in vicis axib' ⁊ tabulis clauſe. vnde ⁊ taberna
rie ꝙ ſoleāt ꝯſedere. Dicte autem taberne ꝙ ex
tabulis ligneis erāt ꝯſtructe: que nūc ⁊ ſi nō
ſpetiem. nomē tamen priſtinum retinēt. Ma
cellum dictu; ꝙ ibi mactētur pecora: que mer
cantibus venūdantur. Mercatum autē a com
mertio nominatum: ibi enim res vendere
vel emere ſolitū eſt: ſicut ⁊ thelonium dicit vt i
merces nauiū ⁊ nautaꝝ emolumēta reddunt.
Ibi enī vectigalis exactor ſedet. pretiū reb' im
poſiturus ⁊ voce a mercatorib' flagitans Car
cer eſt a quo ꝓhibentur exire. ⁊ dict' carcer a
coercendo Hinc fronte vt pergrecari poti' ame
nis locis ꝙ coerceri carcer videretur.

¶ de habitaculis. iij.

Habitacō a habitando vocata vt ha
bitare caſas. Domus ex greca ap
pellacōne vocata. Nam domata gre
ci tecta dicūt. Eſt autem dom' vni'
familie habitacō: ſicut vrbs vni' populi: ſicut
orbis domiciliū toti' generis humani. Omne
edifitiū antiqui edē appellauerūt Alij edem ab
edēdo quidē ſūpſiſſe nomē exiſtimant. danaes
exemplū de platone. Si vocaſſem vos in edem
ad prandiū. Hinc ⁊ edifitium eo ꝙ fuerit pri
us ad edendu; factum. Aula dom' eſt regia ſi
ue ſpatioſū habitaculū. porticibuſqꝫ quatuor
ꝯcluſū. Atriū magna edes ē ſiue āplior ⁊ ſpa
tioſa dom' ⁊ dictū ē atriū eo ꝙ addant ei tres
portic' extrinſec'. Alij atriū qſi ab igne ⁊ lig
no atꝝ dixerūt. Atriū eī fit ex fumo. Palatiū a
palāte ꝑncipe archadū dictū: in cui' honoē ar
chades palāteū oppidū ꝯſtruxerūt. ⁊ regiā in
ipſi' nomine ꝯditam palatiū vocauerūt. Tha
lamū hac ex cā vocatu;. Cū enī rapte fuiſſent

a romanis ſabine. ex quibꝰ cũ vna ante alias
ſpē nobilis cũ magna oīm admiratōe rapet
talamoni duci eam oraculo ꝛ̃ſum eſt dari. ⁊
quā hec nuptie feliciter ceſſerant: inſtitutū ē
vt in oībus nuptijs thalami nomē iteretur.
Egiptij ꝗ̃ lingua ſua loca in quibꝰ nubentes
ſuccedunt ⁊ incubant: thalamū noīant. Ce
naculū dictum a cōmunione veſcendi. vnde ⁊
cenobiū ꝯgregatio. Antiqui enī publice ⁊ in
cōmune veſcebant̃. nec vllius ꝯuiuiū ſingula
re: ne in occulto delicie luxuriā gignerēt. Tri
cliniū eſt cenaculū. a tribꝰ lectulis diſcumben
tiū dictū. Apud veteres enim ī loco vbi ꝯuiuij
apparatus exponebat̃ tres lectuli ſtrati erāt.
in quibꝰ diſcūbentes epulabātur. Clinō enī
grece lectꝰ vel accubitus dr̃. ex quo ꝯfectū eſt:
vt tricliniū diceretur. Cella dcā ꝙ nos occul
tet ⁊ celet. Cubiculū vero ꝙ eo cubemus. ibiqꝫ
dormientes requieſcamꝰ. Cubile āt cubandi
locus eſt. Seceſſus ꝙ ſit locꝰ ſecretus ꝰ ſine ac
ceſſu. Diuerſoriū dictū eo ꝙ ex diuerſis vijs
ibi ꝯueniat̃. Hoſpiciū ſermo grecus eſt: vbi
quis ad tps hoſpitali iure inhitat ⁊ iterū inde
tranſiens migrat. Inde ⁊ metatū. ꝗ mutatur
Vnde legit̃. ⁊ caſtra metati ſunt ꝑ mutauerūt
Non enī illic ꝑmanet exercitus: ſed ꝑtranſit.
Moniana dcā ſunt ꝙ maneamꝰ. Menianꝰ col
lega craſſi in foro ꝓiecit materias vt eſſent lo
ca. in quibꝰ expectantes inſiſterent q̄ ex noīe
eꝰ meniana appellata eſt. Hec ſūt ſolaria. ꝗ
parent ſoli. pꝰ hec alij lapide. alij materia edi
ficare porticibꝰ meniana ⁊ foribꝰ ⁊ domibus
adiecerunt. Tabulata olim lignee domus fie
bant. Inde nomen ꝑmanet tabulatorū. Apo
geum eſt ꝯſtructū ſub terris edificiū. qđ nos
antrū vel ſpeluncā dicimꝰ. Solarium qđ ſoli ⁊
auris pateat qualis fuit locus in quo dauid
berſabee lauantē aſpexit ⁊ adamauit. Cū hie
roſolimā anthiochꝰ obſideret. hircanus prin
ceps iudeorū reſerato dauid ſepulcro: tria mi
lia auri talenta inde abſtraxit. ex quibus. ccc
anthiocho dedit vt obſidionē relinqueret at
qꝫ vt facti inuidiā demeret. Fert̃ ex reliqua pe
cunia inſtituiſſe primꝰ xenodochia quibꝰ ad
uentū ſuſciperet pauperū ⁊ peregrinorū. vnde
⁊ vocabulū ſumpſit. Nā ex greco in latinū xe
nodochiū pegrinorū ſuſceptio nuncupat̃. V
bi āt egrotantes de plateis colligūtur: miſſo
comion grece dr̃. in quo ꝯſumpta languoribꝰ
atqꝫ inedijs miſerorū membra fouent̃.

De edificijs ſacris. iiij.

Sacra ſunt loca diuinis cultibus in
ſtituta vt pote ea in quibꝰ altaria li
tantibꝰ de more pontificibꝰ ꝯſecran
tur. Scā iuxta veteres exteriora tē
pli ſunt. Scā autē ſcōrum locus templi ſecreti
or. ad quē nullius erat acceſſus. niſi tm̄ ſacer
dotis. Dcā aūt ſcā ſcōrum ꝗ exteriori oraculo
ſciora ſunt. vel ꝗ ſcōrum ꝯpatione ſanctiora
ſunt. ſic cantica canticorū. ꝗ cantica vniuerſa
precellunt. Scīm autem a ſāguine hoſtie nū
cupatū. Nichil enī ſanctū apud veteres dice
bat̃: niſi qđ hoſtie ſanguine eſſet ꝯſecratum
aut ꝯſpſum. Item ſanctū qđ extat eſſe ſancti
tum. Sanctire eſt aūt ꝯfirmare ⁊ irrogatione
pene. ab iniuria defendere. ſic ⁊ leges ſcē ⁊ mo
res ſcī eſſe dicūtur. Propiciatorium ora culū
inter duo cherubin. Et dictum ꝓpiciatoriū. q.
ꝓpicium oratoriū. Propiciatio enī placacō ē
Oracula dcā eo ꝙ inde r̄ſa reddunt̃. ⁊ oracu
la ab ore. Penetralia ſecreta ſunt oraculorū
⁊ penetralia dcā ab eo qđ eſt penitus: hoc ē
pene intus. Oratorium orationi tantū eſt ꝯſe
cratum. in quo nemo aliud agere debet: niſi
ad qđ eſt factū. vnde nomen accepit. Monaſ
terium vniꝰ monachi hitatio eſt Monos enī
apud grecos ſolus. iſterium ſtatio ꝰ ſolitarij
hitatio. Cenobium ex greco ⁊ latino videtur
eſſe ꝯpoſitum. Eſt enim habitaculū plurimo
rum in cōmune viuentium. Cenō enī grece cō
mune dr̃. Templi nomen generale. pro locis
enī quibuſcūqꝫ magnis antiqui templa dice
bant. Et templa dcā quaſi tecta ampla: ſed ⁊
locꝰ deſignatus ad orientē. a ꝯtemplacōe tem
plū dicebatur. Cuius ptes quatuor erant. an
tica ad ortum. poſtica ad occaſum. ſiniſtra ad
ſeptentrionē. dextra ad meridiē ſpectans. vn
de ⁊ qñ templū ꝯſtruebant. orientē ſpectabāt
equinoxialem ita vt linee ab ortu ad occiden
tem miſſe fierēt ptes celi. dextra ſiniſtra equa
les vt qui ꝯſuleret ac deprecaret̃ rectū aſpicerꝫ
orientē. Phana dcā a phanis quibꝰ templa
error gentiliū ꝯſtruebat. vnde ꝯſulentes deo
rum reſponſa audirent. Delubra veteres dice
bant templa fontes hn̄tia. quibꝰ ante ingreſ
ſum diluebant̃. ⁊ appellari delubra a diluen
do. Ipſa nunc ſunt edes cū ſacris fontibus in
quibus fideles regenerati purificantur. ⁊ be
ne quodā preſagio delubra ſunt appellata.
Sunt enim in ablutionem peccatorum Fons
autē in delubris locꝰ regeneratorū eſt. in quo
ſeptem gradꝰ in ſpūs ſancti miſterio forman
tur tres in deſcenſu ⁊ tres in aſcenſu. Septimꝰ
vero is eſt qui ⁊ quartus ꝰ ſimilis filio hoīs:
extinguēs fornacem ignis ſtabilimentum pe
dū. fundamentū aque. in quo plenitudo diui
nitatis habitat corporaliter. Baſilice priꝰ vo
cabantur regum habitacula. vnde ⁊ nomen
habent. Nā baſilius rex ⁊ baſilice regie hita
tiones. Nunc aūt ideo diuina templa baſilice

noīantur· ꝙ ibi regi omniū deo cultus ⁊ ſacri ficia offerunt· Martirium locus martirū greca deriuatione eo ꝙ in memoriā martiris ſit con ſtructum· vel ꝙ ſepulchra ſanctorum ibi ſint martirū· Aram quidā vocatam dixerunt ꝙ in cenſe ibi victime ardeāt· Alij aras dicūt a pre cationibꝰ ⁊ quas greci aras vocant· vnde con tra imprecatio ſatura dr· Alij volunt ab altitu dine aras: ſed male· Altare autem ab altitu dine cōſtat eſſe noīatum· q alta ara· Pulpitū ꝙ in eo lector vel pſalmiſta poſitus in pblico cōſpici a ppło poſſit quo liberiꝰ audiatur· Tri bunal eo ꝙ inde a ſacerdote tribuant precep ta viuendi· Eſt em̄ locus in ſublimi cōſtitutus vnde vniuerſā exaudiri poſſint· Alias tribu nal a tribubꝰ denoīatum: qd ad illum tribus cōuocet· Analogiū dictum ꝙ ſermo inde predi cet· Nā logos grece ſermo dr· qd ⁊ ipſuz altiꝰ ſitū eſt

De repoſitorijs. V.

SAcrariū ꝓprie eſt locꝰ templi in q ſacra reponunt· ſicut donariū eſt in quo collocātur oblata· ſic lectiſter nia dicūtur vbi hoīes ſedere cōſueue runt· Ab inferendis ḡ ⁊ deportandis ſacris ſa crariū nūcupat· Donaria vero eo ꝙ ibi dona reponātur q in templis offerri cōſueuerūt· Era riumvotum· ꝙ priꝰ es ſignatū ibi recondebat Hoc em̄ olim in vſu erat auro argentoq non dū ſignato· ex quorū metallis ꝙuis poſtea fa cta fuiſſet pecunia: nomen tñ erarij ꝑmanſit· ab eo metallo vnde pecunia initiū ſumpſit· Ar mariū locus eſt vbi quarūcunq artiū inſtru menta ponunt· Armamentariū vero vbi tan tum tela armorū· Vnde iuuenalis· Quicquid hñt telorū armamentaria celi· Dcā aūt vtraq ab armis ⁊ brachijs qbꝰ exercent· Bibliotheca ē locus vbi reponunt libri· Biblio em̄ grece lib theca repoſitoriū dr· Promptuariū dictum eo ꝙ inde neccāria victui ꝓmunt ⁊ ꝓferunt· Cella rium ꝙ in eo colligātur miniſteria menſarū· vel q neccāria victui ſupſunt· Inter ꝓmptuari um āt ⁊ cellarium hoc intereſt ꝙ cellariuz eſt paucorū dierū· ꝓmptuariū vero tpis longi· A poteca aūt vel horrea a greco verbū ex verbo re poſitoria vel reconditoria dici pñt eo ꝙ in hijs hoīes elaboratas fruges reponūt· Vñ ⁊ enthi cā greco ſermone repoſitam rei copioſam ſub ſtantiā appellamus.

De operarijs. VI.

ERgaſteriū locus eſt vbi opꝰ aliqd fit· Greco em̄ ſermone erga operā· ſterio ſtatio ⁊ operārij ſtatio· Ergaſ tula ꝙ ⁊ ipſa a greco vocabulo nūcu pātur· vbi deputant noxij ad aliquod opus faciendū vt ſolent gladiatores ⁊ exules qui marmora ſecant ⁊ tñ vinculorū cuſtodijs alli gati ſunt· Geneceū grece dictum eo ꝙ ibi cōuē tus feminarū ad opꝰ lanificij exercendū cōue niat· Mulierem grece gene nuncupat· Piſtri num· q piliſtrinū· ꝙ pilo antea tundebant gra num· Vnde ⁊ apud veteres nō molitores: ſed piſtores dicti ſunt· q· finſores a findendis gra nis frumenti· mole em̄ nondū vſus erat ſed gra num pilo findebāt· vnde virgilius· Nunc tor rete igni fruges· nūc frangite ſaxo· Clibanꝰ fornax a clino dictꝰ ab eo ꝙ in erectione ſit col lectꝰ· Cliuū em̄ aſcenſū dicimus ſiue flexuoſū Furnꝰ per deriuationē a farre dictus· quoniā panis ex eo factꝰ ibi coquit· Torcular dictuz eo ꝙ ibi vue calcent atq extorte exprimātur Forus eſt locus vbi vūa calcat· dictus ꝙ ibi fe riat vua vel ꝓpter qd ibi ferat pedibꝰ· Vñ ⁊ cal catoriū dr: ſed hoc nomen multa ſignificat· Pri ma ſpēs fori locus eſt ī ciuitate ad exercēdas nundinas relictꝰ· Secunda vbi ingrātus indi care ſolet· Tercia quā ſupradiximꝰ quā calca torium noīamus· Quarta ſpacia plana in na uibꝰ· de quibꝰ virgilius· Laxatq foros· Lacꝰ dictus ꝙ ibi decurrit frugū liquor.

De aditibꝰ. VII.

ADitus ab eundo dictꝰ per quem in gredimur ⁊ admittimur· Veſtibu lum eſt vel aditus domꝰ priuate· ⁊ ſpaciū adiacens edibꝰ publicis· Et veſtibuluz dictum eo ꝙ veſtiunt fores· aut ꝙ aditum tecto veſtiat· aut a ſtando Porticus ꝙ tranſitus ſit magis ꝙ ibi ſtandū ſit quaſi porta· ⁊ porticꝰ eo ꝙ ſit apta Ianua a iano q dā appellatur cui gentiles oēm introitū vel ex itū ſacrauerūt· Vnde lucanꝰ· Ferrea belligeri cōpeſcant limina iani Eſt aūt primus domꝰ in greſſus cetera inter ianuā oſtia vocant gñali ter· Oſtiū eſt ꝑ qd ab aliquo arcemur ingreſ ſu· ab obſtando dictū· ſiue oſtiū ꝙ oñt aliqd intus· Alij aiunt oſtiū appellari· ꝙ hoſtē mo ratur· Ibi em̄ aduerſarijs nos obijcimꝰ· hie ⁊ oſtia tiberina· ꝙ hoſtibus ſunt oppoſita Fo res ⁊ value clauſtra ſunt· Sed fores dicūtur q foras· value q intus reuoluunt ⁊ duplices cōplicabileſq ſūt: ſed gñaliter vſus vocabula iſta corrumpit· Clauſtra ab eo ꝙ claudātur dicta· Feneſtre ſūt quibus ꝑs exterior angu ſta ⁊ interior diffuſa eſt· quales in horreis vi demꝰ dicte eo ꝙ lucē fenerentur· Lux em̄ grece fos dr· vel ꝙ ꝑ eas intus poſitus homo foras videt Alij feneſtram putant dictam eo ꝙ do mui lucē miniſtrat· cōpoſitū nomē ex greco la tinoq ſermone· Fos em̄ grece lux eſt· Cardo

eſt locus in quo oſtium vertitur et ſemper mo
uetur dictꝰ apo top cardias qd quaſi cor hoīez
totū ita ille cuneꝰ ianuā regat ac moueat Vn
de et ꝓuerbiale eſt in cardine rem eſſe. Limina
oſtioꝝ dcā eo ꝙ tranſuerſe ſunt vt limes et p
ea ſicut in agro aut introeat̃. aut foris eatur.
Poſtes et antes quaſi pꝰ et ante ſtantes Et an
tes ꝙ ante ſtat. vel ꝙ antea ad eas accedimꝰ
priuſꝙ domū ingrediamur. Poſtes eo ꝙ pꝰ
oſtium ſtent.

De ptibus edificioꝝ. viij.

FVndamentū dictum ꝙ fundus ſit
domui. Idez et cementū a cedendo di
ctū ꝙ craſſo lapide ſurgat. Paries
nuncupatꝰ ꝙ ſp duo ſunt pares.
vel a fronte vel a latere. Siue em̄ tetragonum
ſiue exagonū ſit qui ſe ꝯſpiciunt ex pari eriḡt
Aliter em̄ ſtructura facta deformis eſt. Parie
tinas dicimꝰ quaſi parietum ruinas. Sunt eniz
parietes ſtantes ſine tecto et ſine hitantibus.
Angulus ꝙ duos parietes in vnū ꝯiungat. Cul
mina dcā ſunt. ꝙ apud antiquos tecta tege
bant̃ culmo vt nunc ruſtica. Hinc tecti ſumi
tas culmen dr̄. Camere ſunt volumina introrſū
reſpicientia appellate a curuo. Camur em̄ gre
ce curuū eſt. Laquearia ſunt q̄ cameraz ſubte
gunt et ornāt. que et lacunaria dicunt̃. Princi
paliter aūt lacus dr̄ vt lucilꝰ. Reſultant edeſ
qꝫ lacuſqꝫ. Cuiꝰ diminutio lacunar facit vt ora
tiꝰ. Neqꝫ aureū mea retinet in domo lacunar
Inde fit alia diminutio lacunaꝝ et p antiſticō
laquearium facit Abſida greco ſermone lati
ne interpretat̃ lucida eo ꝙ lumine accepto p
arcū reſplendeat. Sed vtꝝ abſidā an abſidez
dicere debeamus hoc verbi genꝰ ambiguum qui
dam doctoꝝ exiſtimāt Teſtudo eſt camera tē
pli obliqua. nā in modū teſtudinis veteres tē
ploꝝ tecta faciebāt. que ideo ſic ſiebat vt celi
imaginē redderet. qd ꝯſtat eſſe ꝯuexum. Alij
teſtudinē volunt eē locū in ptem atrij aduer
ſum venientibꝫ Arcus dicti ꝙ ſint arta ꝯcluſio
ne curuati. ipſi et fornices Pauimenta originē
apud grecos hn̄t elaborata arte picture. Lito
ſtrota puulis cruſtis ac theſſelis tinctis in va
rios colores. vocata aūt pauimenta eo ꝙ pa
uiantur .i. cedantur Vnde et pauor. ꝙ cedit cor.
Oſtracus eſt pauimentū teſtaceū eo ꝙ fractis
teſtis calce admixta feriatur. Teſta em̄ greci
oſtra dicunt. Compluuiū dictum. ꝙ aque p
tes que circa ſunt eo ꝯueniant Theſſele ſūt e
quibꝰ domicilia ſternunt̃. a theſſeris noīata.
.i. quadratis lapillis p diminutionē Baſes ful
ture ſunt columnaꝝ que a fundamēto ꝯſur
gunt. et ſuppoſite fabrice ſuſtinent pondꝰ Ba
ſes āt nomen petre eſt fortiſſime ſiro ſermone
Columne p longitudine et rotunditate vocate
in quibꝰ totius fabrice pondꝰ erigit̃ Antiqua
ratio columnaꝝ erat altitudinis. tercia ps la
titudinū. Genera rotundaꝝ. iiij. dorice. ionice.
tuſcanice. chorinthee. menſura groſſitudinis et
altitudinis inter ſe diſtantes. Quintū genus
eſt eaꝝ que vocantur attice quaternis angu
lis aut amplꝰ paribꝰ lateꝝ interuallis. Capi
tolia dicta ꝙ ſint columnaꝝ capita. ſicut ſup
collum caput. Epiſtilia ſunt q̄ ſuper capitella
columnaꝝ ponunt̃ et eſt grecū .i. ſupmiſſa Te
gule ꝙ tegāt edes. et imbrices ꝙ accipiant im
bres. Lateres et laterculi ꝙ lati forment̃ circū
actis vndiqꝫ quatuor tabulis. Canalis ab eo
ꝙ caua ſit in modū canne. Sane canalē meli
us genere feminino ꝙ maſculino ꝓferimus.
Fiſtule aquaꝝ ſunt dicte ꝙ aquas fundant.
et emittant. Nā ſtola grece mittere eſt. Forme
earū p magnitudine aque et capacitatis modo
ſiunt.

De munitionibus.

x.

MVnitū vel munimentū dictū. quia
manu ē factum. Cohors vocata vel
ꝙ coartet cuncta que interius ſunt
.i. ꝯcludat vel qd coerceat obiectu ſuo exteros
et adire ꝓhibeat Vallum eſt qd mole terre eri
git̃. vt cuſtodia pretendatur. Dictum aūt val
lum a vallis Nā valli fuſtes ſunt. quibus val
lum munit̃. Et valli dcī ꝙ figant̃ et euellātur
Interualla ſpacia ſunt inter capita vallorum
ideſt ſtipitū quibꝰ vallum ſit. vnde et cetera qꝫ
ſpacia dicunt a ſtipitibꝫ. ſ. Agger eſt cuiuſli
bet rei accruatio. vnde foſſe aut valles pn̄t re
pleri. Agger ꝓprie dr̄ terra aggeſta q̄ vallo fa
cto ꝓpius ponitur. ſed abuſiue et muros et mu
nimēta oīa aggerem dicimꝰ Macerie ſunt pa
rietes longi. quibꝰ vinee aliq̄ clauduntur. Lon
gum em̄ greci macron dicūt Formatū ſiue for
matiuz in affrica vel hiſpania parietes de terra
appellāt quō in forma circūdatis duabꝰ v
trimqꝫ tabulis inficiunt̃ magis ꝙ inſtruunt̃
Eius durant incorrupti ventis ignibꝰ omni ce
mento fortiores Sepes munimenta ſatoꝝ ſūt
vnde et appellate. Caule munimenta oīū vel
ſepimenta ouiliuz. Eſt em̄ grecum nomen e de
tracta Nā greci aulas vocant animaliū recep
tacula.

De tentorijs. x.

TAbernacula tentoria ſunt militū.
quibꝰ in itinere ſolis ardores tēpe
ſtateſqꝫ imbriū frigoriſqꝫ iniurias
vitant. Dcā āt tabernacula ꝙ corti
ne diſtente funibꝫ tabulis interſtantibꝫ appē
derent̃. q̄ tētoria ſuſtinerēt Tentoriū vōtū ꝙ
tēdat̃ funibꝫ et palis. vn̄ et hodie ptēdē dicūt.

Papiliones vocant a ſilitudine parvuli aialis
volantis qđ maxie abũdat florentibꝰ malvis
Hee ſunt auicule q̄ lucie accenſo ↄuemũt ⁊ cir
ca volitantes ab igne p̄xime interire cõgunt.

¶ De ſepulchris. xi.

Sepulchꝝ a ſepulto dictũ. Priꝰ aũt
quiſq; in domo ſua ſepeliebat. Po
ſtea vetitũ eſt legibꝰ ne fetore ipſo
corꝑ viventiũ ↄtacta inficerentur
Monumentũ ideo nuncupat eo q̄ mentē mo
neat ad defuncti memoriã. Cũ eñ nõ videris
monumentũ: obliviſceris mortuũ. Hoc eſt il
lud qđ ſcriptũ eſt. Excidit tanq̄ mortuꝰ a cor
de. Cũ aũt videris monet mentē ⁊ ad memori
am te reducit vt mortuũ recorderis. Monumē
ta itaq; ⁊ memorie p̄ mentis admonicõe dicte
Tumulꝰ dictus. q. tumens tellꝰ. Sarcofagus
grecũ nomen ē eo q̄ ibi corpora aſſumantur.
Sarco eñ grece caro. fagos comedere đr. Mau
ſolea ſunt ſepulchra ſeu monumenta regũ. a
mauſoleo rege egiptiorꝝ dcã. Nã coniugi defuncto
vxoreꝰ mire magnitudinis ⁊ pulchritudinis ſe
pulchꝝ extruxit intm: vt vſq; hodie oĩa mo
numenta precioſa ex eius noie mauſolea nũ
cupant. Piramides eſt genꝰ ſepulchrorꝝ qua
dratũ ⁊ faſtigiatũ vltra omnem celſitudinem
quo fieri manu poſſit. vnde ⁊ menſurã vnam
vmbrarꝝ egreſſe nullã habere vmbrã dicunt.
Tali aũt edificio ſurgunt: vt a lato incipiãt
⁊ in anguſto finiantur. ſicut ignis. Pir eñ đr
ignis. has egiptus hꝫ. Apud maiores eñ po
tentes aut ſub montibꝰ aut in montibꝰ ſepeli
ebant. Inde tractũ eſt vt ſuꝑ cadauera ã py
ramides fierent. aut ingentes colũne colloca
rent.

¶ De edificijs ruſticis. xii.

Caſa eſt agreſte hitaculũ palis atq;
virgultis arundinibuſq; ↄtextum.
quibꝫ poſſint hoĩes tueri a vi frigo
ris vel caloris iniuria. Tuguriũ ca
ſula eſt quã faciunt ſibi cuſtodes vinearꝝ ad
tegimen ſui. q. teguriũ. ſiue p̄pter ardorē ſolis
⁊ radios declinandos. ſiue vt inde hoĩes vel beſ
tiolas que inſidiari natis ſolent frugibꝰ abi
gant. Hanc ruſtici capannã vocãt: q̄ vnũ tm̃
capiat. Teſcua quidã putant eſſe tuguria. q̄
dã loca prerupta ⁊ aſpa. Magalia edificia nu
midarꝝ agreſtiũ ob longa in curuis lateribus
tecta. q. nauiũ carine ſint. ſiue rotunda in mo
dum furnorꝝ. Et magalia dcã. q. magaria. q̄
magar punici nouã villã dicunt vna lrã ↄmu
tata. l. p. r. magaria. tuguria.:

¶ De agris. xiii.

Ager latine appellari đr eo q̄ in eo
agatur aliqđ. Alij agꝝ pro greco
noiari manifeſtiꝰ credunt. Vnde ⁊
villa grece corago ſ đr. Villa a vallo ⁊ agge
re terre nuncupata qđ pro limitē ↄſtitui ſolet
Poſſeſſiones ſunt agri late patentes publici
priuatiq;: quos initio: non mancipacõe: ſed
quiſq; vt potuit occupauit. atq; poſſedit. vnde
⁊ nuncupati. Fundꝰ dictus q̄ eo fundatur vel
ſtabiliat patrimoniũ. Fundꝰ aũt ⁊ vrbanum
edificium ⁊ ruſticũ intelligendũ eſt. Predium
qđ ex oĩbus patriſfamilias maxime previdet.
⁊ apparet. q. previdium. vel q̄ antiqui agros
quos bello ceperant: vt prede nomia hēbant
Oĩs aũt ager vt varro docet quadrifariꝰ diui
ditur. Aut enim arvus eſt ager ⁊ ſationalis ã
ↄſitus ⁊ aptꝰ arboribꝰ. aut paſcuis qui herbis
tm̃. ⁊ aĩalibus vacat. aut florens q̄ ſunt hor
ti apibꝫ ↄgruentes ⁊ floribꝰ. Qđ etiã virgiliꝰ
in quatuor libris georgicorꝝ ſecutus eſt. Rura
veteres in multos agros dicebant ⁊ ſilua ⁊ paſ
cua. agrum vero qui colebat. Nã rus eſt quo
mel. quo lac. quo pecus haberi p̄t. Vnde ⁊ ru
ſticus noiatur. hec agreſtiũ prima ⁊ occõſa fe
licitas. Seres ager eſt in quo ſerit. vnde ⁊ vir
gilius. Illa ſeges demũ votis rñdet avari agri
cole. Compaſcuꝰ ager dictus qui a diviſoribꝫ
agrorꝝ relictus eſt ad paſcendũ ↄmuniter vi
cinis. Alluuiꝰ ager eſt quē paulatim fluvius
in agrum reddit. Arcifiniꝰ ager dictus eſt. q̄a
certis linearꝝ menſuris ↄtinet: ſed arcetur eiꝰ
finis obiectu fluminũ. montiũ. arborꝝ. vnde ⁊
in hijs agris nichil ſubſicivorꝝ intervenit. No
valis ager eſt primũ p̄ſciſſus. ſiue qui alter
nis annis vacat novandarꝝ ſibi viriũ cauſa.
Novalia ei ſemel cũ fructu erit ⁊ ſemel vacua
Squalidꝰ ager. q. excolidus eo q̄ iã a culturã
exierit. ſicut exconſul q̄ a ↄſulatu diſceſſerit.
Vliginoſus ager. eſt ſp̄ vuidꝰ. Nã vuidꝰ đr:
qui aliqñ ſiccatur. Vligo eñ humor terre nã
lis eſt ab ea nunq̄ recedēs. Subſiciua ſunt p̄
prie que ſator de materia precidens. q. ſupua
cua abiicit. Inde ⁊ ſubſiciua agri quos in p̄ti
ca diviſos recuſãt quaſi ſteriles vel paluſtres
Item ſubſiciua q̄ in diviſura agri nõ efficiũt
centuriã. ⁊ iugera. cc. Area đr tabularꝝ eq̄litas
Dicta aũt area a planicie atq; equalitate. vn
de ⁊ ara. Alij areã vocatam dicunt q̄ pro tritu
randis frugibꝰ eradatur. vel q̄ non triturent
in ea niſi arida. Pratũ eſt cuius feni copia ar
menta tuent. cui veteres romani nomē indide
runt ab eo q̄ p̄tinus ſit paratum: nec magnum
laborem culture deſideret. Prata aũt ſunt que
ſecari p̄nt. Paludes dicte a pale paſtorali dea
q̄ paleã ⁊ pabula nutriat iumentorꝝ.

¶ De finibus agrorꝝ.:

xv.

Fines dicti eo ꝙ agri funiculis ſunt
diuiſi. Menſuraꝝ eñ linee in terra
rum ꝑticõne tendunt̃ vt dimenſio
nis equalitas teneat̃. Limites ap
pellati antiquo verbo tranſuerſi. ñã tranſuer
ſa oĩa antiqui lima dicebant. a quo ⁊ limina
oſtioꝝ ꝑ que foris ⁊ intus itur. ⁊ limites ꝙ ꝑ
eos in agros foris eatur. Hinc ⁊ limꝰ võ bulũ
accepit angulum quo ſerui publici cingebã
tur obliq̃ purpura. Termini dcĩ ꝙ terre men
ſuras diſtinguunt atq̧ declarant. Hijs eñ te
ſtimonia finiũ intelligunt̃ ⁊ agroꝝ intentio ⁊
certamẽ aufert̃. Limites maximi in agris ſũt
duo. cardo ⁊ decimanꝰ. Cardo qui a ſeptent̃o
ne directꝰ a cardie celi eſt. nã ſine dubio celũ
vertit̃ in ſeptentrionali orbe. Decimanꝰ eſt q̃
ab oriente in occidentẽ ꝑ tranſuerſũ dirigitur
qui ꝓ eo ꝙ formã. x. faciat decimanꝰ eſt voca
tus. Ager eñ bis diuiſus figurã numeri dena
rij efficit. Arca ab arcendo võta. Fines eñ agri
cuſtodit. eoſq̧ adire ꝓhibet. Trifiniũ dictum
eo ꝙ triũ poſſeſſionũ fines aſtringit. Hinc ⁊
q̃drifinium q̃d. iiij. Reliq̃ limites anguſtiores
q̃ inter ſe diſtant imparibus interuallis ⁊ noĩbus
deſignatis.:

De menſuris agrorum.

xv.

Menſura ẽ quicquid pondere capaci
tate. longitudine. altitudine. animo
q̧ finitur. Maiores itaq̧ orbẽ in ꝑti
bus. ꝑtes in ꝓuincijs ꝓuincias in
regiones. regiones in locis. loca in territorijs
territoria in agris. agros in centurijs. centuri
as in iugeribꝰ. iugera climatibꝰ. deinde climata
in actus ꝑticas. paſſus. gradꝰ. cubitos. pedes
palmos. vncias ⁊ digitos diuiſerunt. Tanta
eñ fuit eoꝝ ſollercia. digitus ẽ minima ꝑs a
greſtiũ menſuraruꝫ. Inde vncia hñs digitos
tres. Palmus ãt. iiij. hꝫ digitos. pes. xvi. digi
tos. paſſꝰ pedes. v. ꝑtica paſſus duos. i. x. pe
des. Partica autem a portando dcã. q. portica.
Omnes ãt precedẽtes menſure in corpe ſunt.
vt palmꝰ. pes. paſſus ⁊ reliq̃. ſola ꝑtica porta
tur. Eſt eñ. x. pedũ ad inſtar calami in ezechi
ele templum menſurãtis. Actꝰ eſt
minimꝰ latitudine. pedũ. iiij. longitudine. cxl.
Climata q̧ vndiq̧ verſũ hñt
pedes. lx. ita. Actus qua
dratus vndiq̧ finit̃ pedibus cxx. ita.
Hunc betici arapennẽ dicunt: ab arã
do. ſ. Actꝰ duplicatus iugeꝝ fac̃. ⁊ ab
eo q̃d eſt iunctũ iugeri nomẽ accepit.
Iugeꝝ aũt ꝯſtat longitudine pedũ. ccxl. lati
tudine. cxx. ita. Actum ꝓuincie beti
ce ruſtici aguꝫ vocant porcam id ẽ
xxx. pedum latitudine. ⁊. clxxx. longitudine
deſiniunt ita. Sed porca eſt q̃ in
arando extat q̃d defoſſum ẽ. At
galli candecũ appellant in areis vrbanis ſpa
ciũ. c. pedum. q. centecũ. In agreſtibus autem
pedum. cl. q̃d aratores candecum vocãt. Porro
ſtadialis ager hꝫ paſſus. cxxv. que menſuã
octies ꝯputata miliare facit. q̃d ꝯſtat. v. mil.
a pedibꝰ. Centuria aũt ager eſt ducentoꝝ iu
geꝝ. qui apud antiquos a centũ iugeribꝰ võ
bat̃. ſed poſtea duplicata eſt. nomẽq̧ priſti
num retinuit. In numero enim centurie mul
tiplicate nomen mutare non potuerunt

De itineribus.

xvi.

Menſuras viaꝝ nos miliaria dicimꝰ.
greci ſtadia. galli leucas. egiptij ſi
gnes. ꝑſe paſangas. Sunt ãt ꝓpri
e queq̧ ſpacia. Miliariũ mille paſ
ſibꝰ terminatur ⁊ dictũ miliariuꝫ. q. mille adi
um hñs pedes quinq̧ milia. Leuca finit̃ paſſi
bus quingẽtis. Stadiũ octaua ꝑs miliarij ẽ.
ꝯſtans paſſibus. cxxv. Hoc primũ herculem
ſtatuiſſe dicunt. cumq̧ eo ſpacio determinaſ
ſe q̃d ipſe ſibi vno ſpũ ꝯfeciſſet. ac ꝓinde ſtadi
um appellaſſet: quõ in fine reſpiraſſet. ſimĩ
q̧ ſtetiſſet. Via eſt qua p̃t ire vehiculũ ⁊ via
dcã a vehiculoꝝ incurſu. ñã duos actꝰ capit.
ꝓpter euntium. ⁊ venientiũ vehiculoꝝ occur
ſum. Oĩs aũt via aut publica eſt aut p̃uata.
Publica eſt que in ſolo publico eſt: que iter
actus ꝑp̃lo ꝑtꝫ. Hec aũt ad mare. aut ad op
pida ꝑtinꝫ. Priuata ẽ que vicino municipio
data eſt. Strata dcã quaſi vulgi pedibꝰ trita.
Lucretius. Strataq̧ iam vulgi pedibꝰ detrita
viarũ. Ipſa eſt ⁊ dilapidata .i. lapidibꝰ ſtra
ta. Primũ autem peni dicunt̃ lapidibꝰ vias
ſtrauiſſe. poſtea romani eas per omnem pene
orbem diſpoſuerunt ꝓpter rectitudinem itineꝝ
⁊ ne plebs eſſet ocioſa. Ager eſt media ſtra
te eminentia coaggeratis lapidibꝰ ſtrata ab
aggere .i. coaceruatione dicta. quoniã hiſtori
ci viam militarem dicunt. vt. qualis ſepe vie
deprenſus in aggere ſerpens. Iter vel itus eſt
via: qua iri ab hoĩe quaquauerſum poteſt. I
ter autem ⁊ itiner diuerſam habent ſignifica
tionẽ. Iter enim eſt locus tranſitu facilis. vñ ⁊
appellamus ⁊ itum. Itiner autem eſt itus lõ
ge vie ⁊ ipſe labor ambulandi vt quo velis ꝑ
uenias. Semita itineris dimidium eſt. a ſemi
itu dcã. Semita aũt hominum eſt. callis fera
rum ⁊ pecudũ. Callis eſt iter pecudũ inter mõ
tes. anguſtũ ⁊ tritũ. a callo pecudum vocatuꝫ.
ſiue callo pecudum ꝑduratum. Tramites ſũt

tranſuerſa in agris itinera: ſiue recta via: dcā
ꝙ tranſmittant. Diuortia ſunt flexus viarum
hoc eſt vie in diuerſa tendētes. eadē diuerticu
la ſunt: hoc eſt diuerſe ac diuiſe vie. ſiue ſemi
te tranſuerſe. que ſunt altere vie. Biuiū. ꝙ du
plex eſt via. Competa. ꝙ plures in ea cōpetūt
vie. q. triuie. quatriuie Ambitus inter vicino
rum edificia. locus duoꝝ pedum ⁊ ſemipedis
ad circūeundi facultatē relict9. ⁊ ab ambulā
do dict9 Orbita veſtigiū carri. ab orbe rote dcā
Porro act9 quo pecus agi ſolet. Cliuoſum iter
flexuoſū. Veſtigia ſunt pedum ſigna. primis
plantis expreſſa vocata ꝙ hijs vie precurren
tiū inſtigent⁊ cognoſcantur.

Incipiunt capitula libri. xvi

De puluerib9 ⁊ glebis terre. J. De glebis ex
aquis. ij. De lapidibꝫ vulgaribꝫ. iij. De lapidi
b9 inſignioribꝫ. iiij. De marmoribus v. De gē
mis. vi. De viridioribꝫ gemmis. vij. De rubris
gēmis. viij. De purpureis. ix. De candidis. x.
De nigris. xi. De varijs xij. De criſtallinis. xiij
De aureis xiiij. De vitro. xv. De metallis. xvi.
De auro. xvij. De argento. xviij. De ere. xix. De
ferro. xx. De plūbo. xxi. De ſtanno. xxij De ele
ctro. xxiij. De ponderib9. xxiiij. De menſuris. x
xv. De ſignis ponderꝫ. xxvi.

Incipit liber. xvi.

J.

PVluis dictus ꝙ vi venti
pellat. Tollitur em̄ eius
flatu nec reſiſtit: nec ſta
re nouit. ſicut ait ꝓpheta.
Tanꝙ puluis quē ꝓij
cit ventus a facie terre.
Lim9 vocat9 ꝙ leuis ſit
Cenū eſt voragō luti. Ci
nis ex incendio dr̄. Ab eo em̄ fit fauilla. qđ ꝑ
ignē effecta ſit. Nā fos ignis ē. Gleba ꝙ glo
b9 ſit. Pulueris em̄ collōe ↄſpingitur ⁊ i vno
glomere adunat. Terra āt ligata gleba eſt.
ſoluta puluis. Labina eo ꝙ ambulantib9 la
pſū inferat dcā per deriuacōnē a labe Lutū vo
catū quidā ꝑ antifraſim putant: ꝙ nō ſit mū
dū. nam oē lotum mundū eſt Volutabra ap
pellata ꝙ ibi apri volutent Vligo ſordes limi
vel aque ſunt. Zabulū leuiſſimū terre genus
Argilla ab argis vōta. apud quos primū ex
ea vaſa ↄfecta ſunt. Creta ab inſula creta vbi
melior eſt. Creta cimolia candida ē. a cimea y
talie inſula dcā. quaꝝ altera veſtimentoꝝ pre
cioſos colores emollit. ⁊ ↄfricato ſulphure q̄
dā nitore exhilarat. altera gēmis nitorē p̄re
ſtat. Creta argentarea ⁊ ipſa candida appel
lata. eo ꝙ nitorē argento reddat Terra ſami
a a ſamo inſula dcā. glutinoſa ⁊ candida. ⁊
lingue lenis medicamētis ⁊ vaſculis neccāria.
Puluis puteolan9 in puteolanis italie colligi
tur collib9. opponiturqꝫ ad ſuſtinenda maria
fluctuſqꝫ frangendos. Nā merſus aquis ꝓti
n9 lapis fit. vndiſqꝫ cotidie fortior effect9 in ſa
xū mutatur. ſicut argilla igne in lapidē vertit.
Sulphur vōtum. ꝙ igne accendit. Vr em̄ ig
nis eſt. Nā vis eius in aquis feruentibꝫ ſentit
nec alia res facili9 accendit. Naſcit in inſulis
eolijs inter ſiciliā ⁊ ytaliā quas ardere dicūt.
Inuenit ⁊ in alijs locis effoſſum. Hui9 gene
ra quatuor Vnū qđ fodit tranſlucetqꝫ ⁊ virꝫ
quo ſolo ex oibus medici vtuntur. Alterꝫ qđ
appellāt glebā vſibus tm̄ fullonū familiare.
Terciū liquor eſt vſus eius ad lanas ſuſfiendē
das quā candorē molliciēqꝫ preſtat. Quartū
ad licinia ↄficienda maxime aptū. Sulphu
ris tanta vis ē vt morbos comitiales depreben
dat nitore ſuo impoſitis ignibꝫ ardeſcens in ca
lice vini. prunaqꝫ ſubdita circūferens ex ardeſ
centibꝫ reꝑcuſſo pallorē dirꝫ velut defunctoꝝ ef
fundit.

De glebis ex aqua. ij.

BJtumē in iudea de lacu aſſalti de em̄
git. c9 glebas ſupnatantes naute
ſcafis appropinqntes colligūt. In
ſiria āt limus eſt paſſim a terra ex
eſtuās. Spiſſant aūt vtraqꝫ ⁊ denſitate coeūt
⁊ vtraqꝫ greci ſpiſſa aſſalton appellāt. Natu
ra e9 ardens ⁊ ignibꝫ cognata ⁊ neqꝫ aqua: ne
qꝫ ferro rūpit: niſi ſolis muliebrib9 inqnamē
tis vtilis ad ↄpages nauiū. Alumē vocatū a
lumine ꝙ lumen coloribꝫ preſtat tinguendis Eſt
aūt ſalſugo terre. efficitqꝫ hyeme ex aq̄ ⁊ lio
⁊ eſtiuis ſolibꝫ maturat. Hui9 ſpēs due ſunt liq
dū ⁊ ſpiſſum. Sal quidā dictū putāt ꝙ in ig
ne exiliat. Fugit em̄ ignē dū ſit igne9 ſꝫ natu
rā ſequit. ꝙ ignis ⁊ aqua ſꝑ inter ſe inimica
ſunt. Alij ſal a ſalo ⁊ ſole vōtum exiſtimāt. nā
aquis maris ſponte gignit ſpuma in extreis
litoribus vel ſcopulis derelicta ⁊ ſole decocta.
Sunt ⁊ lacus ⁊ fluīa ⁊ putei. e quib9 haurit.
dehinc in ſalinis ingeſtis ſole ſiccatur. ſed ⁊
fluīa denſant in ſale amne: reliq̄ ſub gelu flu
ente. Alibiqꝫ detractis arenis colligit. creſcēs
cū lune noctibꝫ. nā in cirenea ammoniac9 ſꝫ
arenis inuenit. Sūt ⁊ mōtes natiui ſalis. in q̄
bus ferro ceditꝫ vt lapis renaſcēs maius tante
alicubi duricie: vt muros domoſqꝫ maſſis ſal
faciant. ſic in arabia. In nā qꝫ ſalis dīe ſunt

Nā alibi ſuauis. alibi ſalſiſſimꝰ. ꝯmune ſal
in igne crepitat. Tracaſeū nec crepitat in ig
ne; nec exilit. Agrigentinū ſicilie flāmis paci
ens in aqua exilit. in igne fluit ꝯtra naturam
Sunt ⁊ coloꝝ diẽ Memphiticus rufus ẽ in ꝑ
te quadā ſicilie vbi ethna mōs ẽ. Purpures
Item in eadē ſicilia in pachio adeo ſplendidꝰ
⁊ lucidus vt imagines reddat. In capadocia
crocinꝰ effodit᷑. Salis natura neccāria eſt ad ō
nē eſcam. Pulmētis eñi ſaporem dat. excitat
auiditatē ⁊ appetitum in oībus cibis facit. Ex
eo quippe oēs victus. delectatio ⁊ ſūma hilari
tas. Hinc ⁊ ſalis nomen accepiſſe putat᷑. Ni
chil eñi vtilius ſale ⁊ ſole. Deniqꝫ cornea vide
mus corpa nauticoꝝ quin etiā pecudes armē
ta ⁊ iumenta ſale maximē ꝓuocantur ad pa
ſtū: multū largiores lacte. multoqꝫ gratiores
caſei dote. Corpa etiā ſal aſtringit. ſiccat ⁊ al
ligat. Defuncta etiā a putreſcendi labe vindi
cat vt durent. Nitrū a loco ſumpſit vocabulū.
Naſcitur eñi in oppido vel rēgione egipti nitria
ex quo ⁊ medicine fiunt ⁊ ſordes corpoꝝ veſti
umqꝫ lauātur. Huius nā non multū a ſale di
ſtat. Hꝫ eñi virtutē ſalis ⁊ ſimiliter orit᷑ caneſ
centibꝰ litoribꝰ ſiccitate. Afronitꝝ grece: latie
ſpuma nitri eſt. de quo quidā ait. Ruſticꝰ es.
neſcis quid greco noīe dicat᷑. ſpuma vocor ni
tri. Grecus eſt afronitꝝ. Colligit᷑ aūt in aſia.
in ſpeluncis diſtillans dehinc ſiccat᷑ ſole. Op
timū putat᷑: ſi minime fuerit ponderoſū ⁊ max
ime fuerit ponderoſū ⁊ maxime fricabile colo
re pene purpureo. Calcantū dictū. qꝛ calcidis
eſt. timū ⁊ flos. auide ⁊ apud latinos aeris flos
appellat᷑. Fit āt nunc multis in regionibꝰ oli
in hiſpania de puteis vel ſtagnis. id genꝰ aque
hūtibus aquā decoquebāt. ⁊ in piſcinas lig
neas fundebāt appendentes ſup eas reſtes. la
pillis extentas quibꝰ limus in ſimilitudine vi
treis acinis adherebat. ſicqꝫ ciectū ſiccabatur
diebꝰ. xxx. Fit āt nunc alibi in ſpeluncis. qđ
liquide collectū dehinc diffuſū in quoſdā ſoli
dat᷑ botros. fit ⁊ in ſcrobibꝰ cauatis quarū de
lateribꝰ decidentes gutte coaleſcunt. fit ⁊ ſalis
mō ex flagrantiſſimo ſole. Adeo aūt ꝯſtricte
virtutis ẽ vt in leonū ⁊ vrſoꝝ ſpſum tantam
vim hēat ad ſtringendum: vt nō valeat mor
dere.

De lapidibꝰ vulgaribus.

iij.

LApis a terra tanqꝫ denſior etiā vul
go diſcernit᷑. Lapis āt dictus ꝙ le
dat pedē. Lapis mollis ẽ ⁊ ſpſus ſa
xa herent ⁊ a montibꝰ excidunt᷑
Petra grecū eſt. Silex ẽ lapis durus eo ꝙ exi
liat ignis ab eo dcus. Scopulꝰ a ſaxo eminē
ti. q. a ſpeculando dcūs. ſiue a regimēto naui
um apo toiſkerin. Spelea grece: ſpelunca latie.
Eſt āt rupis cauata. Crepido extremitas ſaxi
abrupti. vnde ⁊ crepido vōtaꝑſit abrupti ſaxi
altitudo. ſicut heret pede pes denſus vnde vōtur
Cautes aſpera ſaxa in mari dicte a cauando
q. cauate. Murices petre in litore ſimiles muri
cis vivis acutiſſime ⁊ nauibꝰ ꝑniciose Icon
ſaxū eſt: qui humane vocis ſonū captans eti
am verba loquentiū imitatur. Icon āt grece:
latine imago vōtur eo ꝙ ad vocē reddens alieni
efficit᷑ imago ſermonis licet hoc quidā ⁊ loco
rum natura eueniat. ac plerumqꝫ ꝯuallium.
Calculꝰ eſt lapillus terre admixtus. rotundꝰ.
atqꝫ duriſſimus ⁊ oī puritate leniſſimꝰ. Dcūs
āt calculus: ꝙ ſine moleſtia breuitate ſui cal
cet᷑ cui ꝯtrarius eſt ſcrupꝰ lapillus minutus ⁊
aſper. qui ſi inciderit in calciamentū nocet. et
moleſtia eſt aīo. vnde ⁊ moleſtiā animi dicīꝰ
ſcrupulū. hinc ⁊ ſcrupea ſaxa ⁊ aſpera. Cos no
mē accepit ꝙ ferꝝ ad incidendū acuat. Cos
eñi greco ſmone inciſio noīatur. Ex hijs alie
aq̄rie ſunt. alie oleo indigēt in acuendo: ſꝫ ole
um lenē. aque aciē acerrimā reddūt. Pumex
vōtur eo ꝙ ſpume denſitate ꝯcretus fiat. ⁊ ē
aridus. candore puus. tantamqꝫ naturā refri
gerandi hñs vt in vaſe miſſꝰ muſta defreuere
defināt. Rudos artifices appellāt lapides ꝯtuo
ſos ⁊ calci admixtos quos in pauimētis facie
dis ſupfundunt. vñ ⁊ rudera dicunt᷑ Gipſum
cognatū calci ē ⁊ eſt grecū nomen. plura eius
gñā. Oim aūt optimū lapis ſpecularis. Eſt ei
ſignis edificioꝝ ⁊ coronis gratiſſimꝰ. Calx vi
ua dcā. qꝛ dū ſit tactu frigida: intus occultum
ꝯtinet ignē Vnde ⁊ pfuſa aqua ſtatī latēs ig
nis erūpit. Natura eius mirū aliqđ facit. Pꝰ
ꝙ eñi areſcit: aq̄s incendit᷑ quibꝰ ſolet ignis
extingui. oleo extinguit᷑ quo ſolet ignis accē
di. Vſus eiꝰ ſtructuris fabrice neccārius. Nā la
pis lapidi non pt adherere fortiꝰ niſi calce ꝯiū
ctus. Calcis e lapide albo ⁊ duro melior ſtruc
ture. ex molle vtilis tectorijs Arena ab aridita
te dcā: nō ab adherendo in fabricis vt volunt
quidā. Hꝰ ꝓbatio. ſi manu impreſſa ſtridat.
aut in veſtē candidā ſpſa nihil ſordis relinqt

De lapidibꝰ inſignioribus.:

iiij.

MAgnes lapis indicus ab inuento
re vōtus. Fuit āt in india primū re
ptus. Clauis crepidarū. baculiqꝫ
cuſpidi herens cū armenta ⁊ mag
nes paſceret. poſtea ⁊ paſſim inuentꝰ Eſt aūt
colore ferruginꝰ. ſed ꝓbatur cū ferro adiun
ctꝰ eius fecerit raptū. Nam adeo apprehendit
ferrum vt cathenā faciat anuloꝝ Vnde ⁊ eū
vulgus ferꝝ viuū appellat Liquorem qꝫ vitri

vt ferrum trahere creditur· cuius tanta vis ē:
vt refert beatiſſimꝰ Augꝰ ꝙ quidā eundē ma
gnetē lapidē tenuerit ſub vaſe argenteo· fer
rumqꝫ ſup argentū poſuerit· deinde ſubtermo
uente manu cū lapide ferꝝ rurſum deſup mo
uebat̄· Vnde factum eſt vt in templo quodā
ſimulachꝝ ex ferro pendere in aere videretur̄
Eſt quippe ⁊ alius in ethiopia magnes q̄ fer
rum nō ambit: ſed reſpuit· Oīs aūt magnes
tanto meliꝰ eſt: quanto magis ceruleꝰ eſt Ga
gates lapis primū inuentus eſt in ſicilia: ga
gatis fluīs fluore reiectꝰ· Vnde ⁊ noīatus: licꝫ
in britannia ſit plurimꝰ· Eſt aūt niger· planꝰ·
lenis· ⁊ ardens igni admotus Fictilia ex eo
ſcripta nō delentur incenſus ſerpentes· fugat
demoniacos ꝓdit· virginitatē deprehendit· mi
rum· ꝙ accenditur aqua· oleo reſtringit̄· Ab
eſton archadie lapis: ferrei coloris· ab igne
nomen ſortitus: eo ꝙ accenſus ſemel nunꝗ̄
extinguit̄· De quo lapide mechanicū aliquid
humana ars mollita eſt· qđ gentiles capti ſa
crilegio mirarent̄· Deniqꝫ in templo quodaꝫ
fuiſſe veneris phanū dicūt· ibiqꝫ candelabꝝ
⁊ in eo lucernā ſub diuo ſic ardentē: vt eā nul
la tempeſtas· nullus imber extingueret· Pyr
ritus pſicus lapis fuluꝰ aeris ſimulans quali
tatē· cuius plurimꝰ ignis ſiquidē faci le ſcintil
las emittit· hic tenentis manū ſi vehementiꝰ
premat̄ adurit· ꝓpter qđ ab igne nomē acce
pit· Eſt alius piritus vulgaris· quē viuum la
pidē appellant· qui ferro vel lapide percuſſus ſci
tillas emittit que excipiuntur ſulphure vel a
lijs fungis vel folijs ⁊ dicto celerius prebet ig
nem· Hunc vulgus focarem petram vocat· Si
lenites latine lunaris interpretatur: eo ꝙ inte
riorem candorem cū luna creſcere atqꝫ deficere
aiunt· Eignitur in perſida· Dyoniſiꝰ lapis fuſ
cus ⁊ rubentibꝰ notis ſparſus· Vocatur autē
ita· ꝙ ſi aque mixtus conteratur vinum flagrat
⁊ qđ in illo mirum eſt ebrietati reſiſtit· Traci
us niger ⁊ ſonorꝰ: naſcitur in flumine· cuius
nomē eſt pontus in equitia· Frigiꝰ lapis ex lo
co traxit vocabulum· Naſcitur enim in frigia·
colore pallidus· mediocriter grauis· Eſt aūt
gleba pumicoſa· Vritur antea vino perfuſus
flatuſqꝫ follibus donec rubeſcat· ac rurſus vi
no dulci intinguit̄· trinis vicibꝰ tinguendis tā
tum veſtibus vtilis· Sirius lapis a ſiria: vbi
repitur appellatur· hic integer fluctuari tra
ditur· comminutus mergi· Arabicꝰ ſimilis ē ebo
ri ſine vlla macula· Hic defricatꝰ ad cotē: ſucū
dimittit croco ſilem· Iudaicus lapis albꝰ eſt·
atqꝫ in ſcemate grandis ſcripturis ſub inuicē
modulatꝰ: quas greci grammas appellant·
Samꝰ a ſamo inſula vbi repitur vocatus· ⁊ ē
grauis ⁊ candidꝰ· poliendi auro vtilis· Mem
phitis vocatus a loco egipti· ⁊ eſt gemmantis
nature· hic tritus· atqꝫ in hijs q̄ vrenda ⁊ ſecā
da ſunt ex aceto illinitꝰ ita obſtupeſcere facit
corpꝰ vt nō ſentiat cruciatū· Sacrofacꝰ lapis
dictꝰ eo ꝙ corpa defunctorꝝ cōdita in eo infra
xl· dies aſſumuntur· Sarcos enī grece archa
dr· fagos comedere· Naſcit̄ aūt in troade· fiſſi
liqꝫ vena ſcinditur Sūt ⁊ eiuſdē generis in o
riente ſaxa· que etiam viuentibꝰ alligata ero
dunt corpa· Emachites appellatus eo ꝙ cute
reſolutus in colorē veniat ſanguinis· Eſt autē
admodū liuidus· Eſt ⁊ ferrugineꝰ· Naſcitur
in vltima egipto babilonia· ⁊ hiſpania· An
drodomantꝰ colore niger· pondere ⁊ duricia i
ſignis· Vnde ⁊ nomen traxit· precipuus repi
tur in affrica· Trahere aūt in ſe argentū vel es
dr quiqꝫ attritꝰ vt emathites in colorem redi
gitur ſanguinis· Iſciſtos inuenit̄ in vltima hi
ſpania croco ſimilis cū leui fulgore· facile frica
bilis· Amianthos appellatꝰ a veteribꝰ: eo ꝙ ſi
ex ipſo veſtis fuerit contexta: cōtra ignem reſiſ
tat· ⁊ igni appoſita non ardeat: ſed ſplendore
accepto niteſcat· ⁊ eſt ſciſſi aluminis ſimilis·
veneficijs reſiſtens omnibꝰ ſpecialiter mago
rum· Batracites ſimilis eſt teſte laminoſe ſciſ
ſibilis· Gallactites colore cinereus· guſtu ſua
uis: ſed ideo vocatus ꝙ q̄ddam de ſe lacteū attri
tus dimittat· Obſiꝰ lapis niger eſt trāſlucidꝰ
⁊ vitri hijs ſimilitudineꝫ· Ponitur in ſpeculis
parietum ꝓpter imaginū vmbras reddendas
Gemmas multi ex eo faciunt· naſcit̄ in india
⁊ in ſamo ytalie· Myrridas lapis eufrates ſo
le repcuſſus coloribꝰ micat varijs· Echites la
pides repiuntur in nidis aquilarꝝ· aiūt binos
inueniri: marem ⁊ feminā: nec ſine hijs parē
aquilas· Horꝝ maſculꝰ durus ſimilis palle· ſb
rutilus· feminꝰ vero puſillꝰ ac mollis· Alliga
ti ptus celeritatē faciunt· etiā a quibꝰ vulue ex
cidunt: niſi cito parturientibꝰ auferant̄· Fingi
tes capadocie lapis· duricia marmoris candi
dꝰ atqꝫ tranſlucēs· ex quo quondā templū co
ſtructū eſt a quodā rege foribꝰ aureis· quibꝰ
clauſis claritas intus diuturna erat· Enites e
boris ſilis· in q̄ dariū conditū fert̄· parioqꝫ ſilis
cādore ⁊ duricia minꝰ tm̄ ponderoſꝰ q̄ poros vo
tur· Oſtracites vocatus ꝙ ſilitudinem teſte habeat
vſus eꝰ ꝓ pumice· Melantes lapis dictꝰ: eo ꝙ
melleū ⁊ dulcē ſuccū emittat· Is mirus lapis
aſp ⁊ indomitꝰ ⁊ oīa atterens· ex quo gēme
teruntur Criſites colore ſilis ocree· inuenitur in
egipto· Ammites ſimilis nitro: ſed durior· gig
nit̄ in egipto ⁊ arabia· Vi naſcitur in ethio
pia veluti viridis: ſed latens cū reſoluit̄ remor
dens vehementer· Coranꝰ albꝰ ē· duriorqꝫ paro

Meloꝝ veluti viridis ⁊ grandis inuenitur in
egypto. Tuſculanꝰ a loco ytalie dictꝰ: diſſiliri
igne traditur. Sauinꝰ lapis fuſcꝰ addito oleo
etiā lucere fertur. Eſt ⁊ quidē viridis lapis vehe
menter igni reſiſtēs. Siſimꝰ mollis ⁊ candidꝰ
ex calefactꝰ oleo nigreſcit atq; dureſcit. Lapi
des ꝗ̊ medicinaliū mortarioꝝ ⁊ pigmētoꝝ vſi
bꝰ apti. edeſiꝰ precipuꝰ ⁊ inde colaticꝰ. Theba
icꝰ ꝗ̊ ⁊ baſamites lapides nl̄ ex ſeſe ēmittētes.
Specularis lapis vocatus ē q̄ꝺ vitri more trāſlu
ceat repertus primū in hiſpanie citeri ore ⁊ cir
ca ſegobricā vrbē. Inuenitur eñ ſub terra ⁊ ef
foſſus exciditur atq; finditur in quaſlibet te
nues cruſtas.

¶ De marmoribus. v.

Poſt lapidum genera veniemꝰ ad
marmora. Nā inter lapides ⁊ mar
mora differentia eſt. Nā marmora
dicūtur eximij lapides qui macul̾
⁊ coloribꝰ cōmendantur. Marmor ſermo gre
cus eſt a viriditate vocatus: ⁊ ꝗuis poſtea ⁊ alij
colores inueniātur: nomen tamen priſtinū a
viriditate retinuerūt. Marmoꝝ colores ⁊ gene
ra innumerabilia ſūt. Non tamē omnia e rupi
bꝰ excidūtur: ſed multa ſub terra ſparſa ſūt p̄
tioſiſſimi generis ſicut lacedemoniū viride cun
ctis hilaris. repertū primꝰ apud lacedemones vn̄ ⁊ vo
cabulū traxit. Ophites ſerpentiū macul̾ ſimi
le eſt. vn̄ ⁊ vocabulū ſumpſit. Duo eiꝰ genera
molle candidū. nigꝝ duꝝ. Auguſtū ⁊ tyberiū
in egypto auguſti ⁊ tyberij primū ꝑncipatu
repta ſunt differētia eoꝝ eſt ab ophite cum il
lud vt p̄dixīmꝰ ſerpentiū macul̾ ſit ſimile: hec
maculis diuerſo modo colliguntur. Nā augu
ſteū vndatū eſt criſpū in vertices tyberiū ſpar
ſa nō ꝯuoluta canitie. Purpurites ex egypto
eſt rubens candidis interuenientibꝰ pūctis. No
minis eius cauſa ꝙ rubeat vt purpura. Baſa
nites ferrei coloris ſine duricia. Vn̄ ⁊ nomē ei
datū eſt. inuentꝰ in egypto ⁊ ethiopia. Ala
baſtrites lapis cādidꝰ: intertinctꝰ varijs co
loribꝰ ex quo euāgelici illius vnguēti vaſcu
lum fuit. Cauant eñ hunc ad vaſa vnguēta
ria: q̄uo optime ſeruare incorrupta dicit̄. Na
ſcitur circa thebas egyptias ⁊ damaſcū ſyrie
ceteris cādidior. ꝓbatiſſimꝰ vero in india. Pa
rius candoris eximij. ligdinus cognomento:
hic apud paron inſulā naſcitur. vnde ⁊ pariꝰ
nūcupatus. Magnitudo eiꝰ qua lances crate
raſq; non excedat. Vnguētis ⁊ ipſe aptꝰ. Co
rillitius in aſia repertus mēſura non vltra cubi
tos binos: candore ꝓximo eboris ad quandā
ſimilitudinē e diuerſo niger. Alabandicꝰ ter
re ſue nomine nuncupatus: purpure aſpectu
ſimilis. Iſte in oriente igni liquatur atq; ad
vſū vitri fundatur. Thebaicꝰ intertinctꝰ au
reis guttis inuenitur in ꝑte egypti. aſcriptus
coticulis ad terenda collitia quadā vtilitate
naturali ꝯueniens. Sienites circa ſienē vel the
bas naſcitur: trabes ex eo fecere reges. Marmo
ra autē que in officinis ſunt: rupibꝰ gignunt̄
ex quibꝰ iſte ſienites diuerſi coloris maculis
diſtinctꝰ eſt: cuiꝰ primū vſū inſule ciclades de
derūt. Leſbiꝰ liuidior eſt paulo hoc. ſ; ipē diuer
ſi coloris maculas habens. Corinthiꝰ āmonia
ce gutte ſimilis cū varietate diuerſoꝝ coloꝝ co
rintho primū repertus ex eo columne ingētes li
minaq; fiūt ac trabes. Cariſteū viride optimū
nomen ab aſpectu hñs eo ꝙ gratū ſit hijs q̄
gemmas ſculpūt. eiꝰ enim viriditas ꝛficit ocu
los. Numidicū marmor numidia mittit ad cu
tem fucū dimittit. croco ſimile; vn̄ ⁊ nomē ac
cepit nō cruſtis ſed in maſſa ⁊ liminū vſū ap
tū. Lucullēum marmor naſcitur in chio inſula
cui lucullꝰ cōſul nomen dedit: qui delectatꝰ illo
primū romam inuexit. ſolumq; pene hoc mar
mor ab amatore nomen accepit. Eſt ⁊ limēſis
teſſerian appellatus a colore cineris. cuiꝰ lapi
dis alligatō ꝯtra ſerpētes laudatur. Ebur ab
barro. ideſt elephante dictū. Oratiꝰ. Quid tibi
vis mulier nigris digniſſima barris.

¶ De gemmis. vi.

Poſt marmorū genera gēme ſequū
tur: que multū auri decorem tribu
unt venuſtate colorum. Primordia
earū a rupe caucaſi. Fabule ferūt ꝓ
metheū primū fragmētū ſaxi eiuſdē incluſiſ
ſe ferro ac digito circūdediſſe. hiiſq; initijs ce
piſſe anulū atq; gemmā. Genera gēmaꝝ in
numerabilia eē tradūtur. e quibꝰ nos ea tan
tū que principalia ſūt ſiue notiſſima annota
bimꝰ. Gemme vocate q̄ꝺ inſtar gummi trāſlu
ceant. Precioſi lapides idō: ꝙ care valent ſiue
vt a vilibus diſcerni poſſint: ſeu q̄ꝺ rari ſint.
Omne enim q̄ꝺ rarum eſt: magnū ⁊ pretioſū
vocatur: ſicut ⁊ in ſamuelis volumine legitur.
Et ſermo domini pretioſus erat in iſrahel: hoc
eſt rarus.

¶ De viridioribus gemmis. vii.

Omniū gēmaꝝ virentiū ſmaragdus
ꝑncipatū hēt. Cui veteres tertiā pꝰ
margaritas ⁊ uniones tribuūt dig
nitatē. Smaragdꝰ a nimia viridita
te dr̄. Omne eñ ſatis viride ſmaragdū dr̄. Nullis
eñ gēmis vel herb̾ maior hoc auſteritas ē. Nā
herbas virētes frondeſq; exuperat: inficiēs cir
ca ſe viriditate repercuſſū aerē. Sculpentibus
ꝗ̊ gēmis nulla gratior oculoꝝ refectio ē. Cuiꝰ
corpꝰ ſi extentū fuerit ſic ſpeculū ita ymagines

reddit. Quippe vero ceſar gladiatoꝝ pugnas
in ſmaragdo ſpectabat. Genera eiꝰ. xij. ſed no
biliores ſcitici: qui in ſcitica gente repiuntur.
Scđm locū tenent bactriani. Colligūtur enim
in cōmiſſuris ſaxorū flāte aquilone. Tūc enim
tellure detecta intermicant: qꝛ hijs ventis hare
ne maxime mouētur. Tertiū egyptij habent
Reliqua in metallis erarijs inueniūtur ſed vi
tioſa. Nā aut ere aut plūbo aut lapillamētis
vel ſalis ſimiles notas hñt. Smaragdi aūt me
ro et viridi ꝑficiunt oleo q̄uis natura imbuā
tur. Calcoſmaragdꝰ dicta qꝛ viridis ſit: et tur
bida aereis venis. Hec in egypto vel cipro in
ſula naſcitur. Praſiꝰ ꝓ viridante colore dictꝰ:
ſed vilis. Cuiꝰ alteꝝ genꝰ ſanguineis pūctis ab
horret. Tertiū diſtinctū virgulis tribꝰ cādidis
Berillꝰ in india gignitur: gētis ſue lingua no
men habens viriditate ſimil' ſmaragdo ſed cū
pallorē. Politur autē ab indis in ſexangulas
formas: vt hebetudo coloris repcuſſione āgu
loꝝ excitet'. Alit' politꝰ nō hẽt fulgorē. Gene
ra eius nouē. Criſoberillꝰ dictus eo qꝛ pallida
eius viriditas in aureū colorez reſplendeat. et
hunc india mittit. Criſopraſſus indicꝰ eſt co
lore porri ſucū referēs. aureis interuenientibꝰ
guttis. vñ et nomen accepit quē quidā berillo
rum generis iudicauerūt. Jaſpis de greco in la
tinuz viridis gemma interp̄tatur. Jas quippe
viride: pinna ſin gēma dicit'. Eſt aūt ſmaragdo
ſbſimilis et craſſi coloris. Species eiꝰ. x. et. vij.
Volunt autē quidā iaſpidē gemmā: et gratie
et tutele eē geſtantibꝰ qđ credere nō fidei ſꝫ ſup
ſticōnis eſt. Topazion ex viridi genere ē oīqꝫ
colore reſplendens inuēta primū in arabie in
ſula in qua trogodite p̄dones: fame et tēpeſta
te feſſi cū herbarū radices effoderēt eruerunt.
Que inſula poſtea queſita nebulis coopta tā
dem a nauigantibꝰ inuenta ē. Sed ob hoc locꝰ
et gemma nomē ex cauſa accepit. Nā topazin
trogoditaꝝ lingua ſignificacōnem habet que
rendi. Eſt aūt ampliſſima gēmaꝝ: eadez ſola
nobiliū limā ſentit: generā eius duo. Callaica
colore viridis ſed pallēs et nimis craſſa nihil
iocundiꝰ auꝝ decens. vnde et appellata. Naſcit'
in india vel germania in rupibꝰ gelidis oculi
modo extuberans. Melocites ſpiſſius virēs et
craſſior q̄ ſmaragdꝰ a colore malue nomē ac
cepit: in reddendis laudata ſignis. Naſcitur in
arabia. Elictropia viridi colore et nubilo ſtell'
puniceis ſupſparſa cū ſanguineis venis. Cau
ſa nominis de effectu lapidis eſt. Nā deiecta ī
labris eneis radio ſol' mutat ſāguineo reper
cuſſo. Extra aquā autez ſpeculi modo ſolem ex
cipit. deꝑhendit qꝫ defectꝰ eiꝰ ſubeuntem lunā
oſtendens magoꝝ impudētie. Manifeſtiſſimū
in hoc qꝫ exemplū ē qꝛ admixta herba elictro
pio quibuſdā additis p̄cantacōnibꝰ gerentē
cōſpici negent. Gignitur in cipro et affrica: ſed
melior in ethiopia. Sagda gemma praſini co
loris apud caldeos. Cuiꝰ tāta vis ē vt pmeātes
naues e ꝓfūdo petat et carinis ita tenaciter ad
hereat vt niſi abraſa parte ligni vix ſeparet'.
Mirrites dicta eſt qꝛ in eo mirre color ē. Com
preſſus aūt vſqꝫ ad colorē nardi ſpirat ſuaui
tatē aromatis. Repitur in arabia vel egypto:
mirre coloris et odoris. vnde et nomen accepit.
Melecros bicolor ex vna pte viridis: ex altera
melle ſimilis. Coaſpis a flumine pſacū dicta ē
ex viriditate fulgoris aurei.

De rubris gemmis. viij.

Coralliꝰ gignitur in mari rubro for
ma ramoſus. colore viridis et maxi
me rubens: bace eiꝰ vel vie candide
ſub aq̄ et molles. detracte cōfeſtim
durātur et rubeſcūt. tactuqꝫ ꝓtinꝰ lapideſcunt.
Itaqꝫ occupari euelliqꝫ retibꝰ ſolet aut acri fer
ramēto p̄cidi: q̄ de cauſa coralliꝰ vocitat'. Quā
tū autē apud nos margaritū indicuz p̄tioſum
eſt: tantū apud indos coralliū. Hūc magi ful
minibꝰ reſiſtere affirmāt ſi creditur. Sardius
dicta eo qꝛ primū repta ſit a ſardis: hec rubrū
habet colorē marmoribꝰ p̄ſtans: ſed inter gē
mas viliſſima. Generā eius. v. Onix appellata
qꝛ habet in ſe pmixtū candorē in ſimilitudinē
vnguis humane. Greci enī vnguē onicē dicūt.
Hāc india et arabia gignit: diſtāt aūt inuicē.
Nā indica igniculos habet alb' cingentibꝰ zo
nis. arabica aūt nigra ē cū candidis zonis. ge
nerā eiꝰ. v. Sardonix ex duū nominū ſotietate
vōta eſt. Eſt enī ex onicis candore et ſardo. Con
ſtat aūt tribꝰ coloribꝰ ſubteriꝰ nigro. medio
candido. ſupiꝰ mineo. Hec ſola in ſignando
nihil cere euellit. Repitur autē apud indos et
arabes detecta torrentibꝰ. Genera eiꝰ. v. Ema
thites rubore ſanguineus ac ꝓpterea emathi
tes vocatur. Emath quippe ſāguis ē. Gignit' i
ethiopia q̄ dē ſꝫ ꝓncipal' i arabia et in affrica
inuenitur de qua ꝓmittūt magi quoddā ad cō
arguendas barbaroꝝ inſidias. Sucinꝰ quem
appellant greci electron. fului cereiqꝫ coloris
fertur arboris ſucus eſſe: et ob ſucinum appel
lari. Electron autem vocari fabuloſa argumen
tatio dedit. Namqꝫ phetonte fulminis ictu in
terempto ſorores eius luctu mutatas in arbo
res populos lacrimis electrum omnibꝰ annis
infundere iuxta eridanū amnē et electruz appel
latum: quoniā ſol vocitatꝰ ſit electron plurimi
poete dixerūt. Cōſtat āt nō eē ſucū populi ſed

pinee arboris. Nã accẽſus bene nitore flagrat.
Naſcitur autẽ in inſulis oceani ſeptẽtrionalis
ſicut gummi. denſaturq; vt criſtallũ rigore vel
tẽpe. Ex ea fiũt decoris gr̃a agreſtiũ feminarũ
monilia. Vocatur aũt a quibuſdã arpaga eo
ꝙ attritu digitorũ accepta caloris anima folia
paleaſq; ⁊ veſtiũ fimbrias rapiat. ſic magnes
ferrũ. Quocunq; autẽ mõ libeat tingũt. Nã au
cuſe radice cõchilioq; inficiũtur. Liguriꝰ voca
tus q̃d fiat ex vrina lincis beſtie tẽpe indura
ta. Eſt autẽ ſic ⁊ ſucinũ fulua. attrahens ſpiri
tu folia ꝓpinquãtia.

De purpureis. ix.

Inter purpureas gemmas principa
tũ ametiſtus indicus tenet. Ameti
ſtꝰ purpureꝰ eſt ꝑmixto violaceo
colore: ⁊ q̃ſi roſe nitor. ⁊ leniter q̃ſ
dam flãmulas fundens. Alterũ eiꝰ genꝰ deſcen
dit a iacinctis. Cauſã nominis eiꝰ aſſerũt: q̃
ſit quiddã in purpura illiꝰ: nõ ex toto igneũ
ſed vini colorẽ hñs. Eſt autẽ ſculpturis facil.
genera eiꝰ quinq;. Saphirꝰ ceruleꝰ eſt cũ pur
pura: hñs pulueres aureos ſparſos. apd̃ me
dos optimꝰ nuſq̃ tamen perlucidꝰ. Iacinctꝰ ex
nominis ſui flore vocatur. Hic in ethiopia in
uenitur: ceruleum colorem hñs. Optimus qui
nec rarus ẽ: nec denſitate obtuſus ſed ex vtro
q; temꝑamento lucens purpuraq; refulgẽs.
Hic aũt non rutilat equaliter: ſed cũ facie celi
mutatur. Sereno enĩ ꝑſpicuꝰ ẽ atq; g̃tꝰ nubilo
corã oculis euaneſcit atq; marceſcit: in os miſſus
frigidꝰ eſt. in ſculpturis duriſſimꝰ. nec tñ in
uictus. Nã adamante ſcribitur ⁊ ſignatur. Iaci
cizonta indicꝰ eſt iacinctũ ꝓpe referens. Qui
dam autẽ eorũ criſtallis ſimiles capillamẽtis
intercurrẽtibꝰ obſcurãtur: ex quo etiam vitio
nomẽ illorũ eſt Ametiſtizontas appellatur: quia
eiꝰ extremus igniculus in ametiſti violã exit
Celedonia ex hirundinũ vocata colorẽ ⁊ duum
eſt genera: quorũ vna ex altera ꝑte purpurea: ⁊
altera purpurea nigris interuenientibꝰ macul.
Cianea ſcithie gẽma ceruleo coruſcans nitorẽ
purpura interdũ ⁊ punctul. intermicantibus
auratis puluiſculis varians. Rodites roſea eſt
⁊ ex eo nomẽ accepit.

De candidis. x.

Margarita prima candidarũ gemma
rũ quam inde margaritam aiũt vo
catã: q̃d in conculis maris hoc genꝰ
lapidũ inueniatur. Ineſt enim in
carne conchee calculus natus ſic in cerebro pi
ſcis lapillꝰ. Gignitur autẽ de celeſti rore: quẽ
certo anni tẽpore conche hauriũt. Ex quibꝰ mar
garitis quedã vniones vocantur: aptũ nomẽ
habentes: q̃ tantũ vnꝰ nunq̃ duo vel plures ſi
mul reperiantur. Meliores autẽ candide mar
garite: q̃m que flaueſcũt. Illas enĩ aut iuuen
tus: aut matutini roris cõceptio reddit cãdidas
has ſenectꝰ vel veſpertinꝰ aer gignit obſcuãs
Pederꝰ ſecunda poſt margaritam candidarũ
gemmarũ: de qua queritur in quo colore nume
rari debeat. toties iactati ꝑ alienas pulcritudi
nes nominis. adeo vt decoris ꝓrogatiua voca
bulo facta ſit. Aſterites cãdida eſt: incluſã lu
cem cõtinens veluti ſtellam intus ambulantẽ
redditq; ſolis candidãtes radios. vnde ⁊ no
men inuenit. Galactites lactea ẽ: q̃ attrita red
dit ſucũ album ad lacteũ ſaporem. feminis nu
trientibꝰ illigata fecundant vbera. Infantum
quoq; collo ſuſpẽſa. ſaliuã facere fertur: in ore
autẽ liqueſcere ⁊ memoriã adimere. Mittunt
eã nilus ⁊ achelꝰ amnes. Sũt qui ſmaragdũ
albis venis circũligatũ galactitẽ vocant. Gala
tias grãdinis ⁊ candorẽ prefert ⁊ figurã. duri
tia q̊q; inuicta vt adamas. etiam in igne poſita
manet ſuũ frigꝰ. Solis gemma candida ẽ. tra
xitq; nomen q̃d ad ſol. ſpetiẽ in orbem fulgen
tes ſpargit radios. Silenites trãſlucet cãdido
melleoq; fulgore cõtinens lune ymaginẽ quã
iuxta curſũ aſtri ipſiꝰ phibẽt in dies ſingulos
minui atq; augeri. Naſcitur in perſida. Cime
dia inuenitur in cerebro piſcis eiuſdem nomi
nis: candida ⁊ oblonga. Preſagire hijs ferũt
magi ſig̃ trãquillitatis vel tempeſtatis. Belocu
lus albicãs pupillã cingit nigrã e medio au
reo fulgore lucentẽ: ⁊ ꝓpter ſpetiem aſſiriorũ re
gi belo dicatam. vñ ⁊ appellata. Epimelas dr̃
cũ in candida gemma ſuꝑne enigricat color.
vñ ⁊ nomẽ hẽt. Exebenꝰ ſpetioſa ⁊ candida: q̃
aurifices aurũ poliunt.

De nigris. xi

Achates reperta primũ in ſicilia iux
ta flumẽ eiuſdẽ nomĩs. poſtea plu
rimis in terris. Eſt aũt nigra hñs i
medio circulos nigros ⁊ albos iun
ctos ⁊ variatos ſimil. emathiti. Magi ſuffitu
earũ ſi creditur tẽpeſtates euertunt: flumina ſi
ſtũt. Abſectos nigra ⁊ ponderoſa diſtincta ve
nis rubẽtibꝰ. Hec ex calefacta ignis. vij. diebꝰ
calorẽ tenet. Egiptilla nigra ẽ radice cerulea fa
tie ex egypto vbi inuenitur vocata. Media nigra ẽ
a medea illa fabuloſa inuẽta. Hẽt venas aerij
coloris: ſudorẽ reddit croci. ſaporẽ vini. Vegẽ
tana ytalica gẽma ẽ a vegenis repta nigra fa
tie. alb. intermicãtibꝰ notis. Batiptos nigra ẽ cũ
ſãguineis ⁊ alb. notis. Meramelas nigra vena
quẽlibet colorẽ ſecãs ꝑ mediũ. Veneis crinis
nigerrimi nitoris: cõtinẽs in ſe ſpẽm rufi crinis.

Tricrius ex affrica nigra ē: ſed tres ſucos red
dit. ab radice nigrū eſt medio ſāguineū: e ſū
mo crocee. Dyoniſia nigris mixtis rubētibꝰ no
tis ex aq̄ trita: vinū flagrat: ⁊ odore ſuo ebrie
tati reſiſtere putat. Piritis nigra quidē ſꝫ attri
tu digitos adurit.

¶ De varijs. xij.

Angeus variꝰ ex omnibꝰ pene colo
ribꝰ ↄſtans vñ ⁊ nominatur. Olca
barbal nominis ex fuluo ⁊ nigro
viridiq; ⁊ candido ē. Mitridax ſole
pcuſſa: coloribꝰ micat varijs Gignitur in pſi
da. Droſelitꝰ variꝰ nominis cā: qꝛ ſi ad ignē
applicetur velut ſudorē mittit. Oppalus diſtin
ctus: diuerſarꝝ colore gemmarū. Eſt em̄ in eo
carbūculi tenuior ignis: ameciſti fulgēs pur
pura. ſmaragdi miris viriditas ⁊ cūcta pariter
ſꝫ q̄dā varietate lucētia. Nomen habet ex pa
tria Sola ei eū parturit india Pōtice a ponto
dicūtur: genere diuerſo: nūc ſāguineis: nunc
auratis guttis micātes: alie hñtes ſtellas: alie
longis colorꝝ ductibꝰ lineate. Eroto talibꝰ in p
ua magnitudine multicolor. vñ ⁊ hoc nomen
ſibi adoptauit. Tā diuerſis em̄ notis ſparſus
eſt: vt ſexaginta gemmarū colores in puo eiꝰ
orbiculo depꝑhendātur. Naſcitur autē in libia
apud trogoditas. Nurina apud parthos gig
nitur: ſed pcipua in germania humorē ſꝫ ter
ra putant calore denſatū vñ ⁊ nomen ſūpſit.
Varietas eiꝰ in purpurā candoreq; ⁊ ignē cū
quibuſdā colorꝝ repcuſſionibꝰ quales in cele
ſti arcu ſpectātur. Cuiꝰ ↄtraria cā criſtallū facit
gelu ↄcreto vehemētiore.

¶ De criſtallis. xiij.

CRiſtallꝰ reſplendens ⁊ aquoſus co
lore traditur: qꝛ nix ſit glatie dura
ta p ānos. Vñ ⁊ nomen ei greci de
derūt Gignitur aūt in aſia ⁊ cipro:
maxime in ſeptētrionū alpibꝰ vbi nec eſtate
ſol feruentiſſimꝰ inuenit. Ideo ipſa diuturna ⁊
ānoſa duritia reddit hāc ſpetiē que criſtallus
dicit. Hic oppoſitꝰ radijs ſolis adeo rapit flā
mam vt aridis fungis vel folijs ignem pbeat
Vſus eiꝰ etiā ad pocula deſtinatur. Nihil aūt
aliud q̄ frigidū pati poteſt. Adamas indicus
lapis paruꝰ ⁊ indecorus ferrugineū hñs colo
rem ⁊ ſplendorē criſtalli. Nūq̄ autē vltra mag
nitudinē nuclei auellani repꝑtus. Hic nulli ce
dit materie: nec ferro nec igni: nec vnq̄ incale
ſcit. vñ ⁊ nomen greca interptatōne indomita
vis accepit. Sed dū ſit inuictꝰ ferri igniſq; cō
temptor: hircino rūpitur ſāguine recenti ⁊ ca
lido maceratur: ſicq; multis ictibus ferri pfrin
gitur. Cuiꝰ fragmētis ſculptores p gēmis inſi
gniendis perforandiſq; vtuntur. Hic aūt diſſi
det cū magnete lapide. in tantum vt iuxta poſi
tus ferꝝ nō patiatur abſtrahi magneti: aut
ſi admotus magnes ↄprehenderit rapiat: atq;
auferat. Fertur q̄ꝫ in electri ſimilitudine vene
na deprehendere. metus vanos expellere: malefi
cis reſiſtē artibus. Genera eius. vi. Galatias
grandinū ⁊ candorē ⁊ figurā: adamantine du
ritie habet. Etiā in igne poſitus manet ſuū fri
gus. Cerauniorꝝ duo genera ſunt. Vnū quē
germania mittit criſtallini ſimilē ſplendet ta
men ceruleo ⁊ ſi ſub diuo poſitꝰ fuerit fulgorē
rapit ſiderum. Ceraunū alterꝝ hiſpania in lu
ſitanis litoribꝰ gignit cui color piropo rubenti
⁊ qualitas vt ignis Hec aduerſus vim fulgu
rū opitulari fertur ſi credimꝰ. Dicta aūt cerau
nia: q̄uo alibi nō inuenitur q̄m in loco fulmi
nis ictui pximo. Grece em̄ fulmē ceraunos di
citur. Iris apud arabiā in mari rubro naſcit
coloris criſtallini: ſexangulata: dicta ex argu
mento iris Nam ſub tecto pcuſſa ſole ſpeties ⁊
colores arcus celeſtis in pximos parietes imi
tatur. Aſtrion ex india eſt: criſtallo ↄpinqua
in cuius centro ſtella lucet fulgorē lune plene
Sumpſit aūt nomen qꝛ aſtris oppoſita: fulgo
rem rapit: ac regit. Electria quaſi electoria. In
ventriculis em̄ gallinatijs inuenitur: criſtalli
ne ſpetie magnitudine fabe. Hac in certamini
bꝰ inuictos fieri magi volūt ſi credimꝰ. Enidros
ab aqua vocata. Exundat enim aquam ita vt
clauſam in ea putes fontaneā ſcaturiginem.
Omniū ardentium gemmarꝝ principatum car
bunculus habet. Carbunculꝰ autē dictꝰ qꝛ ſit
ignitus vt carbo: cuiꝰ fulgor nec nocte vincitur
Lucet em̄ in tenebris adeo vt flammas ad ocu
los vibret. Genera eius. xij. ſed preſtantiores
qui videntur fulgere: ⁊ velut ignem effundere.
Carbunculus aūt grece antrax dicitur Gigni
tur ī libia apud trogoditas. Antracites voca
tus qꝛ ſit ⁊ ipſe coloris ignei: vt carbunculus
ſed candida vena precinctꝰ: cuiꝰ ↄprium eſt qꝛ
iactatus in ignē velut inter mortuos extingui
tur. at ↄtra aquis perfuſus exardeſcit. Sanda
ſirus naſcitur in india loco eiuſdē nominis
Speties eiꝰ qꝛ veluti intro lucido igne intus ful
gente auree gutte. Conſtat autem īter oīes
quantus numerus ſtillarꝝ accedit: tanto ⁊ pre
cium accedere. Lignis ex eodē genere ardentiū
eſt appellata a lucernarꝝ flagrantia Gignitur
in multis locis: ſed probatiſſima apud indos
Quidā eam remiſſiorem carbunculum eē di
xerunt. Huius duplex faties vna que purpu
ra radiat. altrā que cocci rubore. A ſole excale
facta. aut digitorꝝ attritu paleas ⁊ cartarꝝ fila
ad ſe rapē dicit. Sculpturis reſiſtit. ac ſi q̄ndo:

ſculpta fuerit dū ſigna imp̄mit: quaſi quodā
aīati morſu parte cere tēptat. Genera eiꝰ q̄tu
or. Carcedonia hꝰ qđ ⁊ lignis facere dr. quāq̄
multū vilioꝛ p̄dictis. Naſcit̄ apud naſamonaſ
Imbre vt ferūt diuino inuenitur: ad repcuſſum
lune plene. Oīa aūt genēā ſculpture reſiſtūt
Alabandina dicta ab alabāda aſie regione:
cuiꝰ coloꝛ ad calcedoniū vadit: ſꝫ rarꝰ. Dracon
tites ex cerebro dacōnis eruitur: q̄ niſi viuenti
abſciſa fuerit nō igemiſcit. Vn̄ ⁊ eā magi dor
mientibꝰ draconibꝰ amputāt. Audaces enim
viri explorāt draconū ſpecus ſpargūt ibi grā
mina medicata ad incitandū draconū ſopoꝛē
atꝫ ita ſōno ſopitis capita deſecāt ⁊ gemmaſ
detrahūt. Sūt autē candore trāſlucido. Vſu ea
rū orientis reges p̄cipue gloriātur. Criſoptaſi
us ethiopicꝰ eſt quē lapidē lux celat, ꝑdit ob
ſcuritas. Nocte eñ igneꝰ eſt die aureꝰ. Flogi
tes ex pſida eſt oſtētans intra ſe q̄ſi flāmas
eſtuātes que nō exeāt. Sirtites rēta q̄m in lito
re ſirtiū inuēta primū eſt in pte lucanie. Coloꝛ
eiꝰ croceꝰ intus ſtellas ↄtinens elanguidas ⁊
ſub nubilo renitētes. Ermiſcion inter gratiſſi
mas aſpicit̄ ⁊ ex igneo colore radians auro:
portas ſecū in extremitatibꝰ candidam lucem

De aureis. xiiij.

SVnt quedā gemmaꝝ genēā ſpētie
metallorū vel lapidū cognomina
ta. Criſopis auꝝ tm̄ videt̄ eē. Criſo
litꝰ auro ſimil̄ eſt cū marini coloꝛ
ſimilitudie: hūc ethiopia gignit. Criſolectrꝰ
ſimilis eſt auro. ſed in colorem electri vergenſ
matutino tm̄ aſpectu iocūdꝰ rapaciſſimꝰ igni
um ⁊ ſi iux fuerit celerrime ardeſcens. Criſola
pſis ex auro ⁊ igne vocata. Aurea eſt eñ die
⁊ nocte ignea: hanc ethiopia gignit. Ammo
criſus arenis auro intermixtis nūc brattearū
nūc pulueris habet quadrulas. Gignitur in
perſida. Leocriſus colore aureo interueniente
cādida vena. Melectriſis dicta qđ veluti p au
rū ſincerū: ſic hec gēma trāſluceat. Criſocolla
gignitur in india. vbi formice eruūt aurū. Eſt
autē auro ſimilis ⁊ habet naturā magnetis: n̄
qđ augere auꝝ traditur: vn̄ ⁊ nūcupatur. Ar
girites ſimilis argento: hn̄s ſtigmata aurea.
Androdama argenti nitorē habet ⁊ pene ada
mas quadrata ſemp teſſeres. Magi putāt no
men impoſitū ab eo ꝙ animoꝝ impetꝰ vel ira
cūdias domare: ⁊ refrenare dicatur ſi credimꝰ
Gignitur in mari rubro: calcitis aerij coloris
eſt. Calcofanꝰ nigra eſt: ſed lapidi illiſa eris
tinnitū reddit. Balanites duo ſūt genera: ſub
virides ⁊ corinthee eris ſimilitudinē mediaꝫ ſe
cāte flāmea vena. Sederitis a ↄtemplacōne fer

ri diſſonat In maleſitijs q̄ꝫ modo ſi inferat̄ diſ
ſcordias excitat. Ideꝰ dactilus ex inſula creta
eſt ferrei coloris: cauſa nominis eius: qꝛ pol
licem humanū exprimit. Ethiopicus ferrei co
loris eſt qui dum teritur nigꝝ ſucū emittit. Si
miliamicꝰ in eufratis alueo legitur p ↄnexiōe
marmoris ſimilis medio colore glauco. veluti
oculi pupilla intermitens. Arabica ex patria
dicta aſpectu eburnea eſt. Eſiſtitis ſpeculi na
turā habet in reddendis ymaginibꝰ quāq̄ vu
tilet experimentū eiꝰ ſi feruenti aque addita
ſtatī refrigeret aut ſi ſoli oppoſita aridam ma
teriam accēdat. Naſcitur in corico. Oſtracites
lapidoſus colore teſtaceo durioꝛ. Altera acha
ti ſimilis niſi ꝙ achates politura pingueſcit.
Durioꝛi tanta ineſt vis. vt alie gēme ſculpant̄
fragmentis eiꝰ. Gloſſa petra ſimil̄ eſt lingue
humane. vn̄ ⁊ nomen ſūpſit. Fertur autē de ſi
tiente luna celo cadere cui nō modicā magi tri
buūt poteſtatem. Nā ex eo lunares motus ex
citari putant. Sūt ⁊ quedaꝫ gemmaꝝ genera
cognominata ab aīalibꝰ. Echites viperea
maculas exp̄mit. Carcine marini cancri colo
ris eſt. Scorpitis ſcorpionē ⁊ colore ⁊ effigie re
fert. Mirmecites formice reptantis effigiē imi
tatur. Taos pauoni eſt ſimilis Hieracites ac
cipitris coloris. Ethites aquile. Egoptalmos
caprino oculo ſimilis. Licoptalmos quatuoꝛ
colorum ex rutilo ſāguineum. in medio nigrū
candidus cingit vt luporum oculus. Meconi
tes papauer exprimit. ſunt ⁊ quedam gēme
quibus gentiles in ſuperſtitionibꝰ quibuſdā
vtuntur. Liperia ſuffita omnes beſtias euoca
re tradunt. Anancitide in nicromantia demo
num ymagines euocare dicuntur. Sinocitide
vmbras inferorum euocatas tenere dicuntur
Celonites oculus eſt indice teſtudinis: variꝰ
⁊ purpureus. Per hunc magi impoſitum lin
gue futura prenūtiari fingunt. Bronia a capi
te teſtudinum e tonitruis cadi putat̄ ⁊ reſtin
guere fulminis ictus. Hienia lapis in oculis
hiene beſtie inuenitur Qui ſi ſub lingua homi
num ſubditꝰ fuerit: futura eum precinere di
cunt Sed ⁊ corallius tempeſtati ⁊ grandini re
ſiſtere fertur. Pontica eſt gemma quedam li
uore perlucida: habens ſtellas rubras: inter
dum ⁊ aureas. Dicunt per eam interrogare de
mones ⁊ fugare In quibus gemmarum gene
ribus vera a falſis diſcernere magna difficul
tas eſt: quippe cum inuentum ſit ex vero gene
re alterius in alia falſa transducere: vt ſardo
nices que trinis glutinantur gemmis ita vt de
prehendi non poſſint. Fingunt enim eas ex
diuerſo genere. nigro candido minioq̄ꝫ colorē
Nā ⁊ pro lapide pretioſiſſimo ſmaragdo q̄daꝫ

vitꝝ arte iſitiūt ⁊ fallit oculos ſub dolo que
dam falſā viriditas: quo aduſq nō eſt qui ꝓ
bet ſimulatū ⁊ arguat ſic ⁊ alia alio atq alio
modo. Neq eñ eſt ſine fraude vlla vita morta
liū. Oēs aūt trāſlucidas gemmas cecas ap
pellāt: eo ꝙ denſitate ſua obſcurentur.

De vitro. xv.

VItꝛuʒ dictū q᷑ viſui perſpicuita
te tranſluceat In alijs eñ metallis
quicqd intrinſecꝰ ꝯtinetur abſcon
ditur. in vitro vero qlibet liquor vel
ſpecies qualꝫ eſt interiꝰ talꝫ exteriꝰ declaratur ⁊
quodāmō clauſus patet. Cuiꝰ origo hec fuit.
In pte ſyrie que feniciſ vocatur finitima iudee
circa radiceʒ montis carmeli palꝰ eſt: ex q̄ na
ſcitur velus āmis: quinq miliū paſſuū ſpatio
in mare fluens iuxta ptholomaidē: cuiꝰ arene
de torrēte fluctu ſordibꝰ eluunt. Hic fama eſt
pulſa naue mercatoꝝ nitri cū ſparſim ꝑ litus
epulas pararēt nec eēt ꝓ attollēdis vaſis la
pides: glebas nitri ex naue ſubdideriūt: quibꝫ
accēſis ꝑmixta arena litoris trāſlucētes noui
liquoris fluxiſſe riuos ⁊ hāc fuiſſe origineʒ vi
tri Mox vt eſt ingenioſa ſolertia nō fuit ꝯten
ta ſolo nitro: ſꝫ ⁊ alijs mixturis hāc artem ſtu
duit. Leuibꝰ eñ aridiſq lignis ꝯcoquitꝫ adie
cto cupro ac nitro ꝯtinuiſq fornacibꝰ vt es li
quatꝫ maſſeq fiunt. Poſtea ex maſſis rurſus
funditꝫ in officinis: ⁊ aliud flatu figuātur. ali
ud torno teritur. aliud argenti mō celatꝫ. Tin
guitꝫ etiā multis modis ita vt iacinctos ſaphi
roſq ⁊ virides inmtetur ⁊ onices vel aliaꝝ gem
maꝝ colores: neq eſt alia ſpeculꝫ aptior mate
ria vel picture accōmodacior. Maximꝰ tñ honor
in candido vitro ꝓximo in criſtalli ſimilitudie
Vñ ⁊ ad potandū argēti metalla ⁊ auri vitrū
repulit. Olim fiebat ⁊ in ytalia: ⁊ ꝑ gallias ⁊
hiſpaniā arena alba ⁊ molliſſima pila mola
q terebatur. Dehinc miſcebatꝫ tribꝰ ptibꝰ: ni
tri pondere ⁊ mēſura. ac liquata in alias forna
ces trāſfundebatur. Que maſſa vocabatur ad
monitꝝ atq hec recocta fiebat vitꝝ puꝝ ⁊ can
didū. In genere vitri ⁊ obſianꝰ lapis ānume
ratur. Eſt autē virens interdū ⁊ niger aliquā
do ⁊ tranſlucidꝰ. craſſiore viſu ⁊ in ſpeculꝫ pari
etū ꝓ ymagine vmbras reddente gemmas ex
eo multi faciūt. Hūc lapidē ⁊ i india ⁊ in ytalia
⁊ ad oceanū in hyſpania naſci tradunt Fertꝫ
aūt ſub tyberio ceſare quendā artificē excogi
taſſe vitri temperamentuʒ vt flexibile eēt ⁊ du
ctile. Qui dū admiſſus fuiſſet ad ceſareʒ: por
rexit fialam ceſari. Quā ille indignatꝰ in paui
mentū ꝓiecit. Artifex āt ſuſtulit fialam de pa
uimento: que ꝯplicauerat ſe tanq̄ vas eneū.
deinde malleū de ſinu ꝓtulit ⁊ fialam correxit.
Hoc facto ceſar dixit artifici. Nūquid aliꝰ ſcit
hāc ꝯditurā vitroꝝ. Poſt ꝙ ille iurās nega
uit alteꝝ hoc ſcire iuſſit eū ceſar decollari nedū
hoc cognitū fieret: auꝝ ꝓ luto haberetur ⁊ om
niū metalloꝝ ꝓcia abſtraherētur. Reuera ꝙ ſi
vaſa vitrea nō frangerētur meliꝰ eēt q̄ auꝝ
⁊ argentū.

De metallis. xvi

MEtallū dictū grece.
q᷑ natura eiꝰ ea ſit vt vbi vna vena
apparuerit: ibi ſpes ſit alteriꝰ inqui
rendi. Septē autēʒ ſunt genera me
talloꝝ. auꝝ. argentū. es. electrū. ſtagnū. plū
bū ⁊ q᷑ domat oīa ferꝝ.

De auro. xvij.

AVꝝ ab aura dictū: id eſt a ſplendorē
q᷑ repcuſſo aere plus fulgeat Vñ
⁊ virgilius. Diſcolor inde auri ꝑ ra
mos aura refulſit. hoc eſt ſplendor
auri. Naturale enim eſt vt metalloꝝ ſplendor
plus fulgeat luce alia repercuſſus. Hinc ⁊ au
rarij dicti quoꝝ fulgor ſplendidos reddit. Ob
riſum auꝝ dictuʒ: q᷑ obradiet ſplendore: eſt
enim coloris optimi hebrei: q᷑ otpaʒ greci ca
iron vocant. Brattea dicitur tenuiſſima lami
na. q᷑ ē
ere
pitandi.
lamina. Pecunia priꝰ de pecudibus ⁊ proprie
tate ē habebat ⁊ nomen. De corio enim pecudū
nūmi incidebantur ⁊ ſignabantur. Poſtea a
ſaturno ereꝰ nummꝰ inuentus eſt. Ipſe enim
ſignari nūmos ⁊ ſcribi conſtituit. Propterea
⁊ erariū ſaturno a gentibꝰ conſecratū ē Alij
vt ſuperiꝰ pecuniam a pecudibꝰ appellauerūt:
ſicut a iuuando iumenta dicta ſunt Omne eñ
patrimoniū apud āntiquos peculiuʒ dicebatꝫ a
pecudibꝰ in quibꝰ eoruʒ ꝯſtabat vniuerſa ſb
ſtantia. Vnde ⁊ pecuarius dicebatur qui erat
diues. modo vero pecunioſus Antiquiſſimi nō
dum auro argentoq inuento ere vtebantur.
Naʒ prius erea pecunia in vſu hoīm fuit. poſt
argentea. deinde aurea ſubſecuta. ſꝫ ab ea qua
cepit ⁊ nomen retinuit. Vnde ⁊ erarium dictū
quia prius es tantum in vſu fuit. ⁊ ipſum ſolū
recōdebatur. auro argentoq nondum ſigna
to ex quoꝝ metallis q̄uiſ poſtea facta fuiſſʒ pe
cunia. nomē tñ erarij ꝑmanſit ab eo metallo
vñ initiū ſūpſit. Thezauꝝ iuxꝫ grecā ꝓprietateʒ
a thıs aurion: hoc ē a repoſito nominatur Na
theſis poſitio dicitur ⁊ eſt nomen ex greco lati
noq ſermone compoſitum Nam thes greci re
poſitum dicunt. Latini autem q᷑ iunctum ſo
nat repoſitū auꝝ. Auraria nomē hꝫ ab auro

Tributa vero eo ꝙ antea ꝑ tribꝰ ſingulas exi
gebātur: ſicut nūc ꝑ ſingula territoria: ſic au
tē in tres ꝑtes diuiſū fuiſſe romanū populum
ꝯſtat vt qui ꝑerāt in ſingul' partibꝰ tribuni
dicerētur. Vn̄ etiā ſumptus quos dabāt ꝓpli
tributa nominauerūt. Vectigalia ſunt tribu
ta a vehendo dicta Stipendiū a ſtipe pendenda
nominatū. Antiqui enim appēdere pecuniā ſo
liti erāt. magiſq̄ꝫ annumerare. Moneta appel
lata ēſt ꝙ monet ne qua fraus in metallo vel
pondere fiat. Nomiſma eſt ſolidꝰ aureꝰ vel ar
genteꝰ ſiue ereꝰ: qui ideo nomiſma dr̄. ꝙ nomi
nibꝰ principū effigiebꝰ q̄ꝫ ſignabatur. Priꝰ
nummꝰ argirus nūcupabat̄: ꝙ q̄m plurimū
ex argento ꝑcutiebatur. Nūmi autē a nūma
romanoꝝ rege vocati ſunt qui eos primū apud
latinos ymaginibꝰ notauit ⁊ titulo nominis
ſui ꝑſcripſit Solidi dicūtur a ſacculo quo con
duntur a ꝯtinente id qd̄ ꝯtinetur appellatum
In nomiſmate tria querūtur. metallū figura
⁊ pondꝰ. Si ex hijs aliquid defuerit: nomiſma
nō erit. Tria ſūt autē genera argenti ⁊ auri ⁊
eris ſignatū. factū infectum Signatū eſt qd̄ in
nūmis ē. factū ē qd̄ in vaſis ⁊ ſignis. infectū
qd̄ in maſſis eſt qd̄ ⁊ graue dicitur. ideſt maſ
ſa. In noticiā autē formaꝝ metalla ita venerūt
dū enim quacūq̄ꝫ cauſa ardentes ſilue excoq̄
rent terrā. ex calefactis venis fudit riuos cuiꝰ
cūq̄ꝫ ſtructure: ſiue igitur es illud fuerat: ſiue
auꝝ cum in loca terre depreſſiorā decurrat ſūp
ſit figurā in quā illud vel ꝑfluens riuus vel ex
cipiens lacuna formauerat. Quaꝝ rerū ſplen
dore capti homines cū ligatas attollerent maſ
ſas viderūt in eā terre figurata veſtigia in que
excogitauerūt liq̄factas ad oēm formā poſſe
deduci.

De argento.

Argentū non longe a greca appella
tione diſtat. Hoc aūt illi argiꝝ vo
cant Sed miꝝ in modū illud dum
candidū ſit: impreſſum corpori line
as nigras reddit. Argentū viuū dictū ꝙ exci
dat materies in quibꝰ inicit̄. hoc ⁊ liquidū ꝙ
percurrit. Inuenit̄ ſpetialit̄ in metallis: ſiue in
argētarijs fornacibꝰ guttarū ꝯcretione tectis
inherēs. ſepe eē ⁊ in ſtercore vetuſtiſſimo cloa
caꝝ vel puteoꝝ limo. Fit ⁊ etiā ex minio impo
ſito ꝯcule ferreē patena teſtea ſuppoſita: cum
circūlito vaſculo circūdātur carbones: ſicq̄ꝫ ar
gentū viuū ex minio ſtillat. ſine hᵒ neq̄ꝫ argē
tum neq̄ꝫ es inaurari poteſt. Tante autē virtu
tis eſt vt ſi ſup ſextariū argenti viui centenari
um ſaxum ſupponas: oneri ſtatī reſiſtat Sin
vero auri ſcrupulū leuitatem eius raptim ſinu
recipit: ex quo intelligitur nō pondꝰ ſed natu
ra eē cui cedit Seruatur aūt meliꝰ in vitreis va
ſis. nā ceteras materias ꝑforat Potui autem
datū. interficit ponderis cā Argēti purgamen
ta litargiros: quā nos ſpumā argenti appella
mꝰ. Fit autē ex argēto ⁊ plūbo ita.

De ere.

Es a ſplendore aeris vocatū: ſic aūꝝ
⁊ argentū. Apud antiquos autē
prior eris q̄m ferri cognitus vſus
Ere quippe priꝰ ſcindebāt terrā ere
certamina belli gerebāt. eratq̄ꝫ in ꝑ̄cio magis
es auꝝ vero ⁊ argentū ꝓpter inutilitatē reiciebā
tur. Nūc verſa vice iacet es. auꝝ ſūmo ceſſit ho
nore: ſic voluenda etas ꝯmutat tempora reꝝ. et
qd̄ fuit in ꝑ̄cio. fit deniq̄ꝫ nullo honore. Vſus
eris poſtea trāſit in ſimulachris i vaſis i edifi
cioꝝ ſtructuris. maxime ⁊ ad ꝑpetuitatē moni
mentorū etiā publice in eis ꝯſtitucōnes ſcrip
te ſunt. Ciprium es in cipro inſula priꝰ repertū vn̄
⁊ vocatū. factum ex lapide eroſo: quē cadmiā
vocant. ⁊ eſt ductile. huic ſi addat̄ plūbū co
lore purpureo fit. Auricalcū dictū qd̄ ⁊ ſplen
dorē auri ⁊ duritiam eris poſſideat. Eſt aūt no
men ꝯpoſitū ex lingua latina ⁊ greca. Es enim
ſermone greco ycalco vocat̄. Fit āt ex ere ⁊ ig
ne multo ac medicaminibꝰ ꝑducit̄ ad aureū
colorē Chorintheū ē oīm cōmixtio metalloꝝ
qd̄ caſus ꝑmū miſcuit corintho cū caperetur in
cenſa. Nā dū hanc ciuitatē hanibal cepiſſet:
oēs ſtatuas eneas ⁊ aureas ⁊ argēteas i vnū
rogū ꝯgeſſit ⁊ eas incēdit Ita ex hac ꝯmixtiōe
fabri ſuſtulerūt ⁊ fecerūt parapſides. Sic cho
rinthea nata ſūt ex omibꝰ in vnū nec hoc illud
Vnde ⁊ vſq̄ꝫ in hodiernū diē: ſiue ex ipō: ſiue
ex imitacōne eiꝰ es: corintheū vel corinthea va
ſa dicūtur. Huiꝰ tria genera. candidū vnū ad
argēti nitorē accedēs. alteꝝ in quo ipſiꝰ auri ful
ua natura eſt tertiū in quo eq̄lis cūctoꝝ tēpe
ries. Coronariū ex ductili ere tenuat̄ in lami
nas: taurorūq̄ꝫ felle tinctū ſpetiē auri in coronis
hiſtrionū ꝑ̄tet. vn̄ ⁊ appellatū Piropū igneꝰ
color vocauit. Nanq̄ꝫ in ſingulas vncias eris
additis auri ſcripulis ſenis ꝑ̄tenui brattea ig
neſcit. flāmaſq̄ꝫ imitat̄. vn̄ ⁊ piropū dr̄. ēgula
re es dr̄. qd̄ ab alijs ductile appellat̄: quale ōe
ciprū eſt. Ductile aūt dr̄. eo ꝙ malleo ꝑducat̄:
ſicut ꝯtra fuſile qd̄ tm̄ fundit̄. Nam ⁊ caldareū
qd̄ tm̄ fundit̄. Nā malleis fragile eſt. Siquidē
omne es diligentiꝰ purgatis igne vitijs exco
ctis regulare efficit̄ Campanū q̄ꝫ inter omnia
genera eris vocatur a campania prouintia q̄
eſt in ytalie ꝑtibus vtenſilibus ⁊ vaſis oibꝰ

probatiſſimū. Es omne frigore magno meliꝰ
funditur. Es rubiginē celeriꝰ trahi. niſi oleo ꝑ
unguat. ſeruaē aūt id optime etiā in liquida
pice tradūt. Inter oīa metalla es vitiſſimū ē
⁊ maxime poteſtatis. ideo ⁊ enea limina. vñ ⁊
virgilius. In foribꝰ cardo ſtridebat eneis. Ori
go eis catmia ⁊ calcitꝰ. Purgamēta eris cat
mia ⁊ origo ⁊ eris ⁊ flos. Catmia gignit in me
tallo ꝛ eris atqꝫ argenti fornacibꝰ inſidente ni
dore. Nā qꝫ vt ipē lapis ex q̄ fit es catmia vocat
ſic rurſus in fornacibꝰ exiſtit ⁊ nōis ſui origine
recipit. Eris flos fit. ſeu gignitur ꝯflacōnibus
ſoluto atqꝫ reliq̄to ere ſuperfuſa frigida aq̄. Re
pentina eñ denſacōne tanq̄ de fuco ꝑparatur
flos. Erugine es qꝫ creat. Nā lamine eree ſuper
vas aceti aſprimis armentis ſuppoſite atꝫ ita
diſtillātibꝰ qđ ex eo cecidit in ipſū acetū terit
⁊ cribratur.

De ferro. xx.

Ferrū dictum qđ farra idest ſemina
frugū terre ꝯdat. Idē ⁊ calibs a ca
libe flumine vbi ferruꝫ optima atie
tempatur. Vñ ⁊ abuſiue dicitur ca
libs ipſa materies. vt vulnificuſqꝫ calibs fer
rivſus poſt alia metalla reptus ē. Cuiꝰ poſtea
verſa in obprobriū ſpecies. Nā vñ priꝰ tellus
tractabatur. inde mō cruor effundit. Multū au
tē corpꝰ tam dēſis inter ſe coherentibꝰ ⁊ impli
citis elemētis q̄ ferrū. vñ ineſt illi duritia cuꝫ
frigore. Ferri aūt metallū pene vbiqꝫ reꝑitur
ſed ex omnibꝰ generibꝰ palma ſerico ferro da
tur. Sēres eñ hoc cū veſtibꝰ ſuis pellibuſqꝫ mit
tūt. Secūda partico. neqꝫ alia genera ferri ex
mero atie temperātur. Ceteris eñ admiſcetur
mollior ꝯplexꝰ differētia ferri plurima iux̄ tre
genꝰ. Nā aliud molle. plūboqꝫ vicinū. rotarꝫ ⁊
clauorꝫ vſibꝰ aptuꝫ. Aliud fragile ⁊ ero ſū cul
ture terre ꝯueniēs. Aliud ſola breuitate placet
clauiſqꝫ caligariis. Aliud rubiginē celeriꝰ ſen
tit. Stricture vocantur hec oēs qđ nō aliis me
tallis aſtringēdo apte vocabulo impoſito. Aq̄
rū vero ſūma differētia eſt quibꝰ ferrū candēs
immergitur quo vtilior fiat: ſicut birbil in hi
ſpania ⁊ thiras ſona comꝰ in ytalia. naciēdo
ferro oleo delectatior fit acies vñ ⁊ tenuiora fer
ramenta oleo reſtringi mos ē: ne aq̄ in fragi
litatē durent. A ferro ſāguis humanꝰ ſeſe vlci
ſcitur. Contactū nāqꝫ celeriꝰ rubiginē trahit.
Cū ferro magnes lapis ꝯcordiā habet. Sola ei
hec materia vim ab hoc lapide accipit. retinet
qꝫ longo tēpe. ex eodē lapide architectꝰ quidā
alexādrie tēplū ꝯcamerauit vñ ⁊ in eo ſimula
crꝫ ferro in aere pēdere videretur. Ferra accenſuꝫ
igni niſi duret ignibꝰ corrūpitur. Rubēs non ē

habile ad tundendū neqꝫ ante q̄ albeſcere inci
piat. aceto vel a lumine illitum ferrꝫ fit eris ſi
mile. Purgamenta ferri rubigo ⁊ ſcoria. Rubi
go eſt vitium rodens ferrū ipſum vel etiā ſege
tes quaſi rudigo mutata vna littera: hec ⁊ eru
go ab erodendo. Nā erugo vitiuꝫ eſt ferri ab
erodendo dicta. non ab eramento. Scoria vero
purgamenta ⁊ ſordes ſūt que igne excoquūt.
Et dicta ſcoria: q̄r de ferro excutit. Rubigine āt
caret ferrꝫ ſi ceruſſa ⁊ gipſo ⁊ liquida pice per
ungitur. Itē rubigo ferramēta nō vitiat: ſi ea
deꝫ medulla ceruina: vel ceruſſa mixta roſaceo
vngatur.

De plumbo. xxi.

Plumbū dictū qđ ex eo primuꝫ ꝑ plū
bis factis maris altitudo temptata eſt.
Huiꝰ vero genera duo ſunt: nigrū
⁊ candidū ſed meliꝰ candidū qđ ꝑ
us in inſul athlantici maris inuentū eſt. Siq̄
dē ⁊ in luſitania ⁊ in gallitia gignit. Sumpta
terra arenoſa ⁊ coloris nigri ⁊ ponderis grauis
interueniūt ⁊ minuti calculi maxime de torren
tibꝰ ſiccatis lauāt eas harenas: ⁊ qđ ſubſidit
coquūt in fornacibꝰ. Inueniūtur ⁊ i aurariis
metallis aq̄ miſſa calculi nigri ⁊ graues ⁊ duꝫ
aurꝫ colligitur cū eo remanēt. poſtea ſepati cō
flātur ⁊ in plumbū albū reſoluūtur. Inde ⁊ eadē
grauitas plūbi q̄ auri. Nigrꝫ plūbū circa can
tabriā abundat. cuiꝰ origo duplex ē. Aut eñ
ſolū ex ſua vena ꝓdit: aut cū argēto naſcitur.
mixtiſqꝫ venis ꝯflatur. Huiꝰ primus in fornaci
bꝰ liquor ſtannuꝫ eſt. ſecundꝰ argentū: qđ re
manet ſuperaddita vena rurſuſqꝫ ꝯflata. fit ni
grū plumbū. India neqꝫ plumbū neqꝫ es ha
bet. gemmis tñ ⁊ margaritis hec ꝑmutat. Ni
gro plūbo fiſtulis lamiñiſqꝫ vtimur. Laborioſi
us in hiſpania ⁊ gallia eruitur plūbū. Naꝫ in
britannia ſummo terre corio.

De ſtagno. xxii.

Stanni ethimologia
idest ſeparans dicitur ⁊ ſecernens
Mixta enim ⁊ adulterata inter ſe ꝑ
ignem metalla diſſotiat et ab au
ro ⁊ āgento. es plumbūqꝫ ſecernit. alia qꝫ me
talla ab igne defendit. ⁊ cū ſit natura eris fer
riqꝫ duriſſima: ſi abſqꝫ ſtagno fuerit vritur ⁊
crematur. Stannū illitū eris vaſis ſaporem fa
cit gratiorem. ⁊ cōpeſcit virus eruginis. Specu
la etiā ex eo temperātur. Ceruſſa qꝫ ex eo ſicut
ex plūbo ꝯficit.

xxiii. De electro.

Electrū vocatū qđ ad radiuꝫ ſol clariꝰ
auro argētoqꝫ reluceat. Sol enim a
poetis electron vocatur. Defecatiꝰ eſt
eñ hoc metallū omnibus metallis

Huiꝰ tria ſunt genera. Vnū qđ ex pini arbori
bus fluit qđ ſucinū đr. Alterū metallū qđ nā
liter inuenit᷑ ⁊ in precio hētur. Terciū qđ fit de
tribꝰ ꝑtibus auri ⁊ argenti vna. Quas ꝑtes e
tiā ſi naturale ſoluas inuenies. Vn̄ ⁊ nihil in
tereſt natū ſit an factū. vtrūqꝫ em̄ eiuſdē nāe
eſt. Electrum qđ eſt naturale eius mō natura
ē vt in ɔuiuio ⁊ ad lumina clarius cunctis me
tallis fulgeat ⁊ venenū ꝓdat. ſtā ſi eo infun
das venenū: ſtridorē edit ⁊ colores varios in
modū arcus celeſtis emittit

¶ De ponderibus. xxiiii.

Ponderū ac menſurarū iuuat ɔgnoſ
cere modū. Nā oīa corꝑalia ſic ſcꝑ
tū eſt a ſummis vſqꝫ ad ima in mē
ſura ⁊ numero ⁊ pondere diſpoſita
ſunt atqꝫ formata. Cunctis corporeis rebꝰ pon
dus nā dedit ſuū. qđqꝫ regit oīa pondus. Pri
mꝰ moyſes in heremo filijs iſrl̄ pondera ⁊ mē
ſuras dedit. Primꝰ ſidon argiuus ponderū rati
onē in grecia ɔſtituit. ⁊ licet alij antiqui ores
extiterint: ſed iſte hac arte expiētior fuit. Pō
dus dictū eo ꝙ in ſtatera libratū pendeat. hīc
⁊ penſū. Abuſiue āt pondꝰ libra vna eſt. Vn̄
etiā dipondiū dictū eſt. q. duo pōdera. qđ no
men adhuc in vſu retinet᷑. Trutina ē gemina
ponderū lances equali examine pendens facta
ꝓpter talenta ⁊ centenaria appendenda. ſicut
momētana pro ꝑua modicaqꝫ pecunia. Hec
⁊ moneta vocata. Eadē ⁊ ſtatera nomē ex nūo
hñs qđ duabꝰ lancibus ⁊ vna in medio ſtilo
librata eq̄liter ſtet. Examē eſt filū mediū quo
trutine ſtatera regit᷑. ⁊ lances equātur. Vnde
in lanceis amentū đr. Cāpana a regione ytali
e nomē accepit vbi primū eius vſus reptus ē.
Hec duas lances non hꝫ: ſed virga ē ſignata
libris ⁊ vncijs ⁊ vago pondere menſurata. V
nicuiqꝫ aūt ponderi certuſ eſt modus noībus
ꝓprijs deſignatus. Calcus minima ꝑs ponde
ris quarti ꝑs obuli eſt ɔſtans lentis geminis
granis. Appellat᷑ aūt calcus ꝙ ſit ꝑuulus ſic᷑
⁊ lapis calculus. qui adeo minimꝰ eſt: vt ſine
moleſtia ſui calcet᷑. Siliqua. xxiiij. ꝑs ſolidi ē.
ab arboris ſemine vocabulū tenēs. Cerates o
boli pars media eſt ſiliquā hñs vnā ſemis.
Hunc latinitas ſemi obulū vocat. Cerates āt
grece: latine ſiliqua cornuū interpretat᷑. Obu
lus ſiliquis tribꝰ appendit᷑ hñs cerates duos
calcos. iiij. Fiebat enim olim ex ere ad inſtar
ſagitte. Vnde ⁊ nomen a grecis accepit. hoc ē
ſagitta. Scrupulus. vi. ſiliquarū pondere con
ſtat. Hic apđ grecos gramma vocat᷑. Scrupu
lus aūt dictus ꝑ diminutionē a lapillo breui:
qui ſcrupus vocat᷑. Dragma octaua ꝑs vncie
eſt. ⁊ denarij pondꝰ argenti tribus ɔſtās ſcri
pulis ⁊ xviij ſiliquis. Denarius āt a dando di
ctus. quia ꝑ. x. nummis imputat᷑. Solidus nūcu
patur. quia nihil illi deeē videt᷑. Solidū em̄ anti
qui integrū dicebant ⁊ totū. Ipſe qꝫ nomiſma
vocatur ꝓ eo ꝙ noībus principū effigiebuſqꝫ
ſignetur. Ab inicio vero vnū nomiſma vnꝰ ar
genteꝰ erat. Hoc em̄ ab aſſirijs cepit. Dicunt
em̄ iudei ꝙ abrahā in terrā chanaā primus
hanc aduexit formā. Solidus apud latinos a
lio noīe ſextula đr. ꝙ hijs ſex vncia ɔpleatur.
Hunc vt diximꝰ vulgus aureū ſolidum vocat.
cuius terciā ꝑtem ideo dixerunt tremiſſem: eo
ꝙ ſolidū faciat ter miſſus. Sextula bis aſſūp
ta duellā facit. ter poſita ſtaterem reddit. Sta
ter aūt medietas vncie ē. appendens aureos
tres. vnde ⁊ vocatur ſtater ꝙ tribꝰ ſolidis ſtet.
Hic ⁊ ſemiuncia. quia ſemis habet de vncia. Hic
⁊ ſemiſſis. quia pōderis ſemiſſem. q. ſemis aſſis.
Quadrantem ſimiliter hebrei codrantē vocāt.
⁊ vocatur quadra ꝙ vncie quartam ꝑtem ap
pendāt. Sicel qui latino ſermone ſiclus corru
pte appellat᷑: hebreū nomen eſt hñs apđ eos
vncie pondꝰ. Apud latinos aūt ⁊ grecos q̄rta
ꝑs vncie ē. ⁊ ſtateris medietas dragmas ap
pendēs duas. Vnde cū in litteris diuinis legit᷑
ſiclus vncia ē. cū vero ī gentiliū libris quarta
ꝑs vncie eſt. Vncia dicta ꝙ vniuerſitatē mi
norū ponderū ſua vnitate vinciat ⁊ ɔplectat᷑. Cō
ſtat āt dragmis. viij ⁊ ſcrupulis. xxiiij. Qđ ꝓ
inde legitimū pondus hētur. quia numerus ſcru
pulorū eius horas diei noctiſqꝫ metitur. vel quia
librā efficit cū duodecies ɔputatur. Libra. xij
vncijs ꝑficitur. ⁊ inde hētur ꝑfecti ponderis ge
nus. quia tot ɔſtat vncijs quot menſibꝰ annꝰ.
Dicta aūt libra ꝙ ſit libera ⁊ cūcta inter ſe pō
dera predcā ɔcludat. Mna in ponderibꝰ centū
dragmis appendit᷑ ⁊ ē nomen grecū. Talentū
aūt ſummū eſſe pondꝰ ꝑhibetur in grecis. nā
nichil ē calco minus. nichil talento maius.
Cuius variū apud diuerſas gentes pondus
hētur. Apud romanos em̄ talentū eſt. lxxij. li
brarū ſicut plautus oſtēt qui ait duo talenta eſ
ſe. cxl. libras. Eſt aūt triplex ⁊ minor. medius
ſummꝰ minor. l. medius. lxxij. librarū ſummꝰ
cxx. ɔſtat. Centenariū numeri nomen eſt eo
ꝙ. c. librarū ponderis ſit. Quod pondꝰ ꝓpter ꝑ
fectionem centenarij numeri romani inſtitue
runt.

¶ De menſuris. xxv.

Menſura eſt res aliqua mō ſuo vel tē
pore circūſcripta. Hec aut corporis ē:
aut temporis. Corporis eſt vt hoim lig
norū ⁊ columnarum longitudo. vel

breuítas. Sed ⁊ ſolem iſtum ꝓpriam ſui orbís
hīe menſuram horaꝝ. dieꝝ ⁊ annoꝝ. Vnde ⁊
metiri pedes horaꝝ dicimꝰ. hoc eſt menſurare
Proprie aūt menſura vocata ꝗ ea fruges me
tiunt̄ atq̄ frumentū ⁊ humida ⁊ ſicca vt mo
dios arrabones vrnas ⁊ amphoras Menſura
rum ps minima cocleare qđ eſt dimidia pars
dragme. appendēs ſiliquas. ix. Qui triplicatꝰ
ꝯculaꝫ facit. Concula dragma vna ⁊ dimidia
adimplet̄. Ciati pondus. x. dragmis appendi
tur: quí etiā a quibuſdā cauſa ciatis dr̄. Oxifalꝰ
fit ſi quinq̄ dragme addunt̄ ad. x. Acitabulꝰ
quarta ps emine eſt. xij. dragmas appendēs.
Cotula emina eſt hñs ciatos. vi. que ideirco
cotula vocat̄. ꝙ greco ſermone cote inciſio dr̄
⁊ emina ſextarij in. ij. equa inciditur ⁊ cotulā
facit. Emina āt appendit librā vnā que gemi
nata ſextariū facit. Sextarius duaꝝ libraꝝ ē.
quí bís aſſumptꝰ bilibris noīatur. aſſumptꝰ
quater fit greco noīe cenix Quinquies ꝯplica
tus quinarem ſiue gomor facit. Adijce ſextū
congiū reddit. Nā ꝯgius. vi. metitur ſextarijs
a quo ⁊ ſextarij nomen dederūt. Congiū autē
a ꝯgiendo. i. p augmentū creſcendo vocat̄. Vn
de poſtea pecunia beneficij grā dari cepta ꝯgi
ariū appellatū eſt. Vnuſquiſq̄ em̄ ſui tēpís
impator fauorem ꝑpl̄i captans adijciebat vt
largior videret̄ in donis Congiarium aūt ſpeci
aliter menſura eſt liquidoꝝ. cuius ⁊ rem ſimꝉ
⁊ nomen a romanis impoſitū inuenimꝰ. Me
treta eſt menſura liquidoꝝ. Hec a menſura ac
cepit nomen. Metron em̄ menſurā dicūt greci
⁊ inde appellata metreta licet ⁊ vrna ⁊ ampho
ra ⁊ reliqua hm̄oī noīa menſuraꝝ ſint: tamē
iſta hoc nomen a denarij numeri ꝑfectōne ac
cepit. Metrum ad oēm menſurā pertinet. Me
tron em̄ grece: latine menſura dr̄. Nam ⁊ cia
tum menſura eſt ⁊ amphora menſura eſt. et
quicquid plus minuſue capit: menſura ē. Sꝫ
iō hoc nomē ſpālíter ſibi aſſūpſit ꝙ ſit mēſu
ra pfecti nūi. i. denarij. Modiꝰ dictꝰ ab eo ꝙ ſit
ſuo mō pfectus. Eſt āt menſura libraꝝ. xliiij.
i. ſextarioꝝ. xxij. Cuiꝰ numeri cauſa inde trac
ta eſt eo ꝙ in principio deus. xxij. opa fecerit
Nam prima die. vij. opera fecit. i. materiam in
formem. angelos. lucē. celos ſupiores. terrā. a
quā atq̄ aerem. Secunda firmamentū ſolū.
Tercia die. iiij maria. ſemina. ſatões atq̄ plā
taria. Quarta die tria. ſolē ⁊ lunam ⁊ ſtellas
Quinta die tria. piſces ⁊ reptilia aquarum. ⁊
volatilia. Sexta die. iiij. beſtias. pecudes. repti
lia terre ⁊ hoiem. Et facta ſunt omnia. xxij. ge
nera in diebus ſex. Et. xxij. generationes ſūt
ab adam vſq̄ ad iacob. ex cuius ſemine naſ
citur omnis gens iſrahel. Et. xxij. libri veteris
teſtamenti vſq̄ ad heſter. Et. xxij. litterarum
ſunt elementa quibus ꝯſtat diuine legis doc
trina. His igitur exemplis modius. xxij. ſex
tariorum a moyſe ſm̄ ſacre legis menſuram
effectus eſt. Et ꝗuis diuerſe gentes huic mē
ſure pondus vel adijciant ignoranter vel detrā
hant. apud hebreos conſtitutione diuina ta
li ratione ſeruatur. Modius enim a modo dic
tus. Hinc ⁊ modica id eſt moderata. Modicis
em̄ modius nomen impoſuit Nam modica ꝓ
paruis abuſiue non ꝓprie dicimus Satum ge
nus eſt menſure iuxta morem ꝓuincie paleſti
ne. vnum ⁊ dimidium modium capiens. Cu
ius nomen ex hebreo ſermone tractum eſt.
Satum enim apud eos nominatur ſumptio.
ſiue leuatio: eo ꝙ qui metitur eandem menſu
ram ſumat ac leuet. Eſt ⁊ aliud ſātum menſu
ra ſextariorum. xxij. capax quaſi modius Ba
tus vocatur hebrayca lingua ab olearia mo
la que bath apud eos vel batha nominat̄:
capiens quinquaginta ſextaria. que menſu
ra vna mole vice ꝓteritur. Amphora vocata ꝙ
hinc ⁊ inde leuet̄. Hec grece a figura ſui dicit̄:
ꝙ eius anſe geminate videant̄ aures imitari.
Recipit aūt vini vel aque pedem quadratū fru
menti vero modios ytalicos tres. Cadus gre
ca amphora eſt ꝯtinens vrnas tres Vrna mē
ſura eſt: quā quidā quartarium dicunt. Pro
prie āt vrna vas eſt qđ pro ꝯdendís defuncto
rum cineribus adhiberi ſolet. de quo poeta.
Celo tegitur qui non hꝫ vrnam Medimna eſt
menſurā. v. modioꝝ Medimna āt latina ling
ua vocatur. i. dimidia eo ꝙ. v. modijs metiat̄.
qui eſt dimidius numerus a pfecto denario.
Artabo menſura eſt apud egiptios ſextarioꝝ
lxxij. compoſita ex numero ꝓpter. lxxij. gentes
vel linguas. que orbem impleuerūt Gomor. x
v. modioꝝ onus appendit. Chorus. xxx. mo
dijs impletur. Hic hebrayco ſermone deſcen
dit: qui vocatur chora ſimilitudine collis. Co
ria em̄ hebrayce colles appellant̄. Coaceruati
em̄ modij. xxx. inſtar collis vident̄ ⁊ onus ca
meli efficiunt.

De ſignis. xxvi.

Ponderis ſigna pleriſq̄ ignota ſūt.
⁊ inde errorem legentibus faciunt
Quapꝓpter formas eoꝝ ⁊ caracteres
ita vt a veteribus ſignata ſunt ſubijciamus.
Zeta littera ſignificat dimidium
obulum. Virgula equaliter
iacens ⁊ porrecta ſimpliciter ſignificat obulū
Geminata virgula duo obuli ſunt.
latinum ſignificat obulos tres.

latinū ſignificat obulos.iiij latinū demon
ſtrat oculos.v. Obuli vero ſex ꝑpterea caracte
rem non hn̄t ꝙ in vna dragma ſex veniant.
q̇d eſt pond⁹ denarij argentei. Beta littrā
ſignificat ſiliquas.viij.i.tremiſſem. latinū
ſignificat nomiſma grecū.i.ſolidum Jo
ta adiuncta beta ſignificat dimidiū ſolidum.
Virgule due ex vno angulo a leua in de
xtrā ſe diuidētes ſignificāt dragmā: quā etiā
olcē appellāt latinū adiūcto gāma greco
ſignificat ſemiunciā Gamma āt grece li
tere o latinū in fine adiunctū ſignificat vnci
am. Lauta grecū ꝑ mediū ſui i latinū adie
ctū ſignificat librā. Kappa grecū circa fi
nem cornuū adiūcto ꝑ greco ſignificat ciatū
Si vero o latinū habuerit adiunctū emi
nā demrāt quā greci cotilen vocāt Xi gre
cū ſi hūerit iunctū c latinū ſignificat ſextariū
Si vero o latinū hūerit adiūctū indicat
acitabulū q̇d greci oxifalon vocāt. gre
cū ſuppoſito n latino ſignificat mna. A
latinū in fine hn̄s lauta grecū ſignificat talen
tū. Alpha grecū in dextro brachio ſupe l
ori o lrā ↄiuncta kenix eſt.

Incipiunt capitula libri.xvij

De autorib⁹ rerū ruſticarū.J. De cultura agro
rum.ij. De frumentis.iij. De leguminib⁹.iiij.
De vitibus.v. De arborib⁹.vi. De ꝓpriis noib⁹
arborū.vij. De arborib⁹ aromaticis.viij. De h
bis aromaticis vel ↄmunib⁹.ix. De olerib⁹.x.
De odoratis olerib⁹.xi.

Incipit liber.xvij. de autorib⁹ rerū ruſticarū

J.

REꝛum ruſticarū ſcribendi
ſollertiā apud grecos ꝑ̄
mus eſiodus boeti⁹ hu
manis ſtudijs ↄtulit. de
inde democritus magn⁹
q̄ꝫ carthaginenſis in.x
xviij. voluminib⁹ ſtudi
um agricolationis con
ſcripſit. Apud romanos autem de agricultu
ra primus catho inſtituit. quā deinde Marc⁹
therentius expoliuit. mox virgilius laude car
minū extulit. Nec min⁹ ſtudium habuerunt
poſtmodū cornelius celſus et iulius atticus.
emilian⁹ ſiue colomella. inſignis arator q̄ to
tum corp⁹ eiuſdē diſcipline ↄplexus eſt Pri
mum ad aratrum boues iunxiſſe ferunt quen
dā priuatum hōiē a fulminatū noīe homo
girum. Quidā aūt oſirim dicunt eſſe artis h⁹
inuentorem. quidā triptolemū. Et hic q̄ſtio
eſt quō prima ceres ferro in grecia vertere ter
ram inſtituit. ſed ferro qualicunq̄ꝫ non ſpecia
liter vomere aut aratro. Stercorandi agri ra
tionē primus induxit quidam noīe ſtercut⁹
in ytalia. Cuius ara apico dedicata eſt rome.
Hic plura inſtrumēta agriculture repperit pri
muſq̄ꝫ agros ſi rmauit. Eundē quidā ſaturnū
putauerūt: vt maiorē illi nobilitatem facerent
hoc noīe quo ſplendide ſonaret et dignitatem
tituli compareret.

De cultura agrorū. ij.

CVltura eſt qua frumenta vel vina
magno labore queruntur. ab inco
lendo vocata. Diuitie enī antiquorū
in hijs duob⁹ erant. bene paſcere et
bene arare. Cultura agri cinis. aratio intermiſ
ſa incenſio ſtipularū. ſtercoratio. occatio. run
catio. Cinis eſt incendiū per q̇d ager inutilem
humorē exudat. Aratio dcā. ꝙ de ere pri⁹ ter
re culturam exercebāt anteq̄ ferri fuiſſet vſ⁹
reptus. Duplex eſt āt aratio. vernalis et autū
nalis. Intermiſſio eſt qua alternis annis va
cuus ager vires recipit. Stercoratio eſt letami
nis aſpſio. Stercus aūt vocatum vel ꝙ ſterni
tur i agris. vel extergi oporteat quicquid ſor
diū in ciuitate redundat. Idem et fimus eſt: q̄
ꝑ agros iacit̄. Et dictus fimus ꝙ fiat imus.i.
ſtercus qui vulgo letamen vocat̄ eo ꝙ ſuo nu
trimento leta faciat germina. reddatq̄ꝫ ping
uia arua et fecūda. Occatio eſt cū ruſtici ſatōe
facta bubus dimiſſis grandes glebas rederūt
et ligonib⁹ frangunt. et dicta occatio.q. obce
catio ꝙ operiat ſemina. Occare igitur eſt opi
re ſemina terra vites vel arbores. Runcatio ē
a terra herbas euellē. Nam rus terra eſt. Sul
cus a ſole vōtus ꝙ ꝑſciſſ⁹ ſolem capiat. vera
ctum d: quaſi vere actum id eſt verno aratum
Proſciſſio eſt aratio prima cum adhuc dur⁹
eſt ager. Satio dicta quaſi ſeminis actio vel q̄
ſi ſatorum actio. ſerere autem vocatū ꝙ hoc ce
lo ſereno faciendum ē: nō per imbres. Hinc ē
et illud virgilianum. Nudus ara. ſere nudus.
Meſſis a metendo.i. a recidendo dicta. Seges
autem de ſemine dicta ꝙ iacimus. ſiue a ſecti
one.

De frumentis. iij.

PRima ceres cepit vti frugib⁹ in gre
cia. et hīc ſegetes tranſlatis alium
de ſeminib⁹. Hui⁹ meminit ouidi⁹
dicens. Prima ceres vnco glebam
dimouit aratro. Prima dedit fruges alimēta
q̄ꝫ initia terris. Frumenta ſunt ꝓprie que ariſ
tas habent. fruges autem reliqua. Frumenta

aũt vel fruges a fruendo hoc eſt a veſcendo
dicte. Nã frumẽ dr ſumma ps gule. Primicie
ꝓprie ſunt que de frugib⁹ precerpuntur. Triti
cũ vel a tritura dictũ ꝙ puriſſimũ horreo ↄda
tur. vel ꝙ granũ eius ↄmolitur ꝛ teritur. Far
dr eo ꝙ inicio frangeret. Apud antiquos eñ
mola⁊ vſus nondũ erat: ſed frumentuz in pi
la miſſũ frangebãt ꝛ hoc erat gen⁹ molendi
Adoreũ tritici genus. qđ idẽ vulgo ſemen dr.
Edor quondã appellatũ ab edendo. ꝙ primo
eo vſi ſunt hoïes ſiue ꝙ in ſacrificio ip ſi⁹ ge
neris panis ad aras offerebãt. Vnde adorea
ſacrificia dicũtur. Siligo gen⁹ tritici a ſelecto
dictũ. Nã in pane eius ſpecies precipua eſt.
Trimenſe triticũ ideo nuncupatũ. ꝙ ſatũ p⁹
tres menſes colligit. Nã vbi ꝓpter aquã. aliã
ve cauſam matura ſatio omiſſa eſt. preſidiũ
ab hoc petit. Halica grecũ nomen eſt Halica
ſtrum ſimile eſt halice pondere ꝛ bonitate pre
cipuũ. Ordeũ dictum ꝙ pre ceteris generibus
frumenti aridũ ante fiat vel ꝙ ſpica eius ordi
nes habeat. Ho⁊ tria genera. Primũ exaticũ
vocatur eo ꝙ ſpica eius ſex ordines hẽat. qđ qui
dã canterinũ appellant. qm̃ aïalia melius ꝙ
triticũ paſcit ꝛ hoïes ſalubrius ꝙ malũ triticũ
Alte⁊ diſticũ eo ꝙ duos ordines hẽat. hoc ple
riq3 galaticũ vocãt. Tercium trimenſe. ꝙ dum
cogit neceſſitas verno ſeminat ꝛ celeriter col
ligit. Scindula a diuiſione vocat. duplex eñ
eſt ſcindit ꝛ diuidit. Centenũ appellatũ eo ꝙ
in pleriſq3 locis iact⁹ ſeminis eius in incremẽ
tum fruges centeſimũ renaſcãtur. Hinc ꝛ mili
um a multitudine fructus vocatum. Panicium
dictum ꝙ in multis regionib⁹ ex eo panis vi
ce hoïes ſuſtentent. q. panis victũ. Piſtum a
paſto. Sitanum grecũ nomen ẽ. Ferrago di
cta a farre. Eſt eñ herba ordeacea adhuc viri
dis: necdum granis ad maturitatez turgenti
bus. Spicã de maturis frugib⁹ abuſiue dici⁹
Nã ꝓprie ſpica eſt cũ per culmi folliculum ꝛ ex
tremũ tumorem ariſte adhuc tenues in mođ
ſpiculi eminent. Ariſta appellata ꝙ prius ip
ſa areſcat Culm⁹ eſt ipſe calamus ſpice qui a
radicib⁹ naſcitur. Et dictus culm⁹. q. calam⁹
Folliculus eſt theca frumenti in qua granuz
ſeruat interius Hec ſup ſpicã vallo inſtructa
munimen pretendit. ne auiũ mino⁊ morſib⁹
ſpica ſuis fructib⁹ exuatur. aut veſtigijs ꝓterã
tur. Stipule ſunt folia ſeu vagine quibus cul
m⁹ ambit atq3 fulcitur. ne pondere frugis cur
uet qua ambiunt culmũ. Et dicta ſtipula. q.
vſta ꝛ quaſi vſtipula. Stipula dicta ab vſto.
collecta eñ meſſe vritur ꝓpter culturã agri. I
tem ſtipula vel ꝙ ps eius vritur ps inter duz
ꝓ palea preciditur Palea a quibuſdã vocari

dr ꝙ pala ventilet. vt frumenta purgentur.
Gentiles ãt paleã a quadã pale frugũ inuẽ
trice vocauerunt: quã cererem eſſe volunt. de q̃
virgilius. Te q3 magna pales. ꝛ te memorã
de canem⁹. Item alij a pabulo nuncupatam
dicũt paleã ꝙ ea primũ ſola in paſcendis aïa
libus paſt⁹ prebebat. Cuius nã ex ↄtrario tã
tum eſt frigida vt obrutas niues fluere non
ſinat. adeo calida vt matureſcere poma ↄpellat

De leguminibus. IIII.

Legumina a legendo dcã. q. electa.
Veteres enim meliora queq3 lege
bãt. ſiue ꝙ manu legãtur. nec ſecti
onẽ requirãt. Leguminũ plurima
genera ex quib⁹ faba. lens. piſa. faſelũ. cicer
lupinũ gratiora in vſu oïm hoïm videntur Fa
ba greca ethimologia a veſcendo vocabulum
ſumpſit quaſi faga. Fage eñ grece comedere
dr. Primum eñ hoïes hoc legumine vſi ſunt.
Hui⁹ ſpecies due qua⁊ altera ↄmunis. altera
egiptia. Faba freſa dicta eo ꝙ eã hoïes fren
dant ꝛ frangant ꝛ molendo ↄminuãt. Lens
vocata ꝙ humida ꝛ lenta eſt. vel ꝙ adheret hu
mida. Faſelum aũt ꝛ cicer greca noïa ſunt. ſꝫ
faſelum vile gen⁹ leguminis. ꝙ oẽ qđ abun
dat vile eſt. hoc ãt ſemen abundãter inueit
Lupinum grecũ ꝛ ipſum nomen ẽ. de quo vir
gili⁹ Triſteſq3 lupini. ꝙ vultũ guſtãtis ama
ritudïe ↄtriſtãt. vñ ꝛ illud p̃ amaritudïe. nec
vermis: nec vllum animal comedit. Medica
vitia herbum pabulo⁊ optima ſunt Medica
dicta. ꝙ a medis trãſlata eſt in greciam tpe
quo eum xerſes rex perſarum inuaſit. Hec ſe
mel ſeritur ꝛ decem annis ꝑmanet ita vt qua
ter vel ſexies poſſit per annum recidi Vitia di
cta ꝙ vix ad triplicem peruemiat fructum cuz
alia legumina ꝓuentum habeant fertilem vn
de ꝛ virgilius. Vt tenuis fetus vitie. Piſa ꝙ
ea penſebatur aliquid auri minutum. Nam
pis au⁊ dicitur Eruum a greco trahit vocabu
lum. Hoc enim illi orabũ dicunt ꝙ dum ſit q̃
buſdã pecoribus infeſtum: thauros tñ ping
ues efficit.

De vitibus. V.

Vitis plantationez prim⁹ noe inſti
tuit rudi adhuc ſeculo. Apud gre
cos aũt inuentorem vitis libe⁊ ap
pellant. Vnde ꝛ cũ gentiles p⁹ mor
tem deũ eſſe voluerunt. Vitis dicta ꝙ vim ha
beat citius radicandi. Alij putant vites dcãs
ꝙ inuicem ſe vittis innectãt. viciniſq3 arbori
bus reptando religentur. Eſt enim earum na
tura flexibilis ꝙ. q. brachijs quibuſdã q̃cq̃d

comprehenderint ſtringunt. Labruſca eſt vi
tis agreſtis q̄ in atre marginib⁹ naſcitur Vīt
a labruſca dcā a labris a extremitatib⁹ terre
Codex dictus. q. caudex. Sic eīa veteres clodū
ꝓ claudo dicebaut. Sarmentū a ſerendo Mal
leolus ē nouellus palmes innatus prioris an
ni flagello cognoīatus ob ſimilitudinē rei qđ
in ea pte qua deciditur ex veteri ſarmēto ꝓmi
nens vtrumq̄ mallei ſpē; prebeat. Spadones
ſunt ſurculi frugē carentes ex ipſa appellatio
ne ꝙ ſint inhabiles fructu a ſterilitate affecti.
ſagittā ruſtici vocant nouiſſimā ptem ſurculi
ſiue ꝙ longius receſſit a mr̄e. a quaſi ꝓſiliuit
ſeu ꝙ acūinis tenuitate teli ſpēm prefert. Sū
mitates vitium a fruticū flagella nuncupant̄
eo ꝙ flatu agitent̄. Palmes vitis mateia mol
lis qui p nouella brachia emiſſus fructu; af
fert Nā ideo ruſtici ptem vitis palmitē vocant
Palmes enī diminutiuū nomen ē qđ nomen
pāgogum dr̄. ꝙ a palma deriuet̄. Palma enī
h; nomē ꝓprium qđ dicitur principale ab eo
ꝙ ex ſe deriuatiuū faciat. Pampinus eſt foli
um cuius ſubſidio vitis a frigore vel ardore de
fendit̄. atq̄ aduerſum oēm iniuriā munitur.
Qui ideo alicui interciſus eſt vt a ſole; ad ma
turitatē fructus admittat a vmbrā faciat. Et
dictus pampin⁹ ꝙ de palmite pendeat. Capri
oli dicti ꝙ capiant arbores. ſunt enī cicinni ſi
ue vncinoli: quib⁹ ſe innectere vites a ſuſpen
dere ſolent arboribꝫ quo amminiculo freti pal
mites ventos ac turbines ↄtinere queant. a ſi
ne lapſu periculoꝝ fructus ſuos ſuſtineāt. ac
ſeſe vaga ꝓceritate diffundāt. Corimbi ſunt a
nuli qui ꝓxima queq̄ ligant a ↄprehendunt:
ne longius laxati palmites ventoꝝ flatibus
diſſipent̄ Vue dicte ꝙ intrinſecus humore ſūt
plene. ſucciq̄ a pinguedinis. Nā humidum ē
qđ exterius humorē h;. vuidum qđ interius
Acinus botrus eſt. Racem⁹ eſt botrionis ps.
a botrio grecū eſt. Suburbane vue quedā di
cunt̄. ꝙ fructus eaꝝ ad eſcā velut pomū in vr
bib⁹ venditur. Cōmendat enī eas a ſpēs a ſa
poris iocūditas. ex quib⁹ ſunt precoque. duā
cine. purpuree. dactili rodie. libice. ceraunie.
ſtephanite. tripediāe. vnciarie. cidonite. Pre
coque vocate ꝙ cito matureſcant. a ante oēs
ſole coquant̄. Has lagos dicūt ꝙ currant ad
maturitatē velociter vt lep⁹. Durabiles aūt p
totam hiemē venicule a numeſiāe. Purpuree
a colore dicūtur. Dactili a longitudīe. Rodie
a libice a regionibus nuncupate ſunt. Cerau
nie vero ꝙ rubeant velut ignis. Stephanite a
rotunditate. vnciarie a magnitudine. Generā
aūt vuaꝝ que vino deſeruiunt plurima. Ex q̄
bus aminea dcā. q. ſine minio. i. ſine rubore Al

bum enī vinum reddit. que cū ſit vnius noīs.
nō vnā ſpēm reddit. Aminee duo gemine ab
eo dicte ꝙ duplices vuas mittunt Aminea la
gana. ꝙ plus oībus laneſcit lanugine. Rubī
tiana dcā. ꝙ ei⁹ materia rubet. Fecinia minu
te acini a duē cutis vuas h; nobilitate amine
am ſequit̄. fecunditate precedit. Quā ꝓinde fe
ciniā vocant: ꝙ plus q̄ cetere feces afferat. A
piane vinum dulce faciunt: q̄s niſi cito legas
pluuijs a ventis a maxime apibus infeſtan
tur. quaꝝ depredatione apiane cognomiate
ſunt. Balanite a magnitudine nomē ſumpſe
runt. Balanin enī grece grande vōta Biturica
a regione nomen ſortita ē. turbies a pluuias
a calores fortiſſime ſuſtinens. nec in macra t̄
ra deficiens hui⁹ meriti a baſiliſca eſt Argitis
grecula vitis generis albi. fertilis vaſtā mate
riā a breuem. a latū folium mittens. Cui⁹ fru
ctum niſi primo tpe colligas aut ad terrā deci
det. aut humore putreſcit Inerticula nigra ē
quā greci amaracion vocant. boni vini a leuis
a quo etiā nomen traxit. qđ iners in temptā
dis neruis hēatur. q̄uis guſtu n̄ ſit hebes. Ma
reotice a regione egipti mareotis dicte vnde ꝑ
us venerunt. ſunt enī a albe a nigre. Elbole q̄s
quidā varias appellant neq̄ purpuree. neq̄
nigre a helu o colore ita dicte ſꝫ albi tū muſti
Eibum eſt. n. nigrum candiduq̄ colore Nam
elbū nec album nec nigꝝ eſt Terci⁹ locus vi
tiū quo ſola fecunditate ↄmendant̄ abundā
tia copioſa. multūq̄ vim fluens Viticionia v
uas magnas magis q̄ multas h;. nomē aūt
inde hoc ſumens ꝙ multū vim fluat. Sirica. t̄
ꝙ de ſiria allata. vel ꝙ nigra eſt. Multa āt ge
nera vitium ſunt: que tū mutatione loci a q̄
litatem a nomen amittunt. Vitibus inter ce
tera magis iſta ↄueniunt. oblaqueatio. puta
tio. ꝓpaginatio. foſſio. Oblaqueare eſt circa
codicem terrā apire a velut lacus efficere. Hoc
aliqui excodicare appellāt. Putare eſt virga;
ex vita ſupfluam reſecare. cuius flagellis luxu
riat Putare eī dr̄ purgare i. amputare Tradu
cere tranſducere. Propaginare vero flagel lu;
vitis terre ſubmerſū ſternere a quaſi porro pā
gere. Hinc ꝓpagines ac ꝓpagare a ꝓtendere di
cuntur. Fodere vero eſt foueā facere quaſi fo
uere.

¶ De arboribus.

Vi.

Arboꝝ nomen ſiue herbaru; ab ar
uis inflexū credit̄ eo ꝙ terris fixis
radicib⁹ adhereāt. Vtraq̄ āt ideo ſi
bi pene ſimilia ſunt. ꝙ ex vno alte
rum gignit̄. Nā dum ſementē in terrā ieceris:

herba prius oritur. de hinc ꝯſolidata ſurgit in ar
borem ⁊ infra puum tꝑs quā herbā videras ſ
arbuſtam ſuſpicis. Arbuſta arbor nouella
⁊ tenera in qua inſertio fieri pt. ⁊ dicta arbu
ſta quaſi arboris haſta. Alij arbuſtū locum
in quo arbores ſunt volunt accipe. ſicut ſalic
tum. Sic ⁊ virecta vbi virgulte nouelle ⁊ viren
tes. Arbor autem ⁊ fructifera ⁊ ſterilis. arbos
aūt nō niſi fructifera. Oīe aūt feminino ar
bores dici9. poma vero neūtro. Frutex breuis
eſt appellatus ꝙ terram frondes tegat. Cuius
plurale nomē frutecta arbor alta eſt. Silua ve
ro ſpiſſum nemus ⁊ breue. Silua dicta quaſi
xilua ꝙ ibi ligna cedant. Nā greci xilon lig
num dicūt. Multa em̄ latina noīa grecā ple
rumq3 ethimologiā recipiunt. Nem9 a numi
nib9 nuncupatū. ꝙ pagani ibi ydola ꝯſtitue
bāt. Sunt em̄ nemora arbores maiores. vm
broſe frondib9. Lucus eſt denſitas arboꝝ ſolo
lucem detrahens tropo ꝑ antifraſin eo ꝙ non
luceat. ſiue a luce ꝙ in eo lucebāt funalia vel
cerei ꝓpter nemoꝝ tenebras. Saltus ē dēſitas
arboꝝ alta vōta hoc noīe: eo ꝙ exiliat in altū.
⁊ in ſublime ꝯſurgat. Auiaria ſecreta nemoā
dcā ꝙ ea aues frequentant. Recidiua arboꝝ
ſunt que alijs ſectis repullulant. Alij recidiua
a cedendo dicūt. ꝙ poſt caſum naſcuntur. Alij
a recidendo ⁊ repullulando dixerunt. Ergo rci
diuū vbi mors aut caſus. Inſertio dicit: cum
fiſſo trunco ſurculus fecunde arboris ſterili in
ſeritur. aut oculo ꝑimpoſito cū inciſo cortice li
bro aliene arboris germen immittit. Plante
ſunt de arboribꝫ. Plantaria vero q̄ ex ſeminibꝫ
nata ſunt cū radicibus. ⁊ a terra ꝓpria trāſſe
runt. Ceſpites frutices ſunt quaſi cuſpites vel
q. circa pedes. Frondes ꝙ ferāt virgulta vel vm
bras. ſunt autem cā vmbrarū. Oculi nodi ſūt
ex quib9 frondes exeunt. Radix appellatur ꝙ
quaſi radijs quibuſdā fixa terris in ꝓfunda
dimergit. Nā phiſici dicunt parem eſſe altitu
dinem radicū ⁊ arboꝝ. Alij radicem a ſimilitu
dine radioꝝ dictam putant. vel ꝙ ſi eradicat
nō repullulat. Trunc9 eſt ſtatura arboris inſi
ſtens radici. Corticē veteres coricem vocabāt.
dictus āt cortex ꝙ corio lignū tegat. Liber ē
corticis ps interior dictus a liberato cortice id
eſt ablato. Eſt āt mediū q̄ddam inter lignū
⁊ corticē. Rami ſunt qui de trunco manāt. ſic
a ramuſculis cetera. Surculi a preciſione ſer
re nuncupati. Virgultū eſt q̄d de radice pullu
lat. Ramus qui de ipſo robore arboris. virga
que de ramis. Proprie āt virgultum appella
tur ꝙ ad radicē arboris naſcitur. ⁊ quaſi inu
tile ab agricolis amputatur. Et hinc dictum
virgultum ꝙ ex virga tollitur. Virga a viri

te dr ꝙ vim in ſe multam habeat. vel a viridita
te. vel ꝙ pacis indiciū eſt ꝙ vim regat. Vnde
hac vtuntur magi ad placādos inter ſe ſerpē
tes ⁊ idcirco in ea hos ſuſtinēt illigatos. Hac
etiā pbi ⁊ reges ac mgri ⁊ nuncij ⁊ legati vtū
tur. Flagella dicūtur vt prediximus ſūme ar
boꝝ ptes ab eo ꝙ crebros ventoꝝ ſuſtinēt fla
tus. Cimas vōtas dicūt q. comas. Folia gre
ce fila dicūtur. inde eſt ad nos hoc nomen per
deriuationē tranſlatū. Flores noīati ꝙ cito d
fluant de arborib9 quaſi fluores: ꝙ cito ſolua
tur. In hijs duplex gratia coloris ⁊ odoris. Au
ſtro em̄ flores ſoluunt. zephiro fiunt. Germē
dicimus ſurculū pregnātem. a gerendo. vnde
⁊ germinatio. Fructus nomē accepit a frumi
ne. i. eminente gutturis pte qua veſcimur. In
de ⁊ fruges. Fructus āt ꝓprie dicunt agrorum
⁊ arboꝝ quib9 vtiq3 vtimur. In aīalibus vero
abuſiue ⁊ tranſlatiue dicimus fructuꝫ. Poma
dicta ab opimo. i. a copie vbertate. Matura di
cūtur. ꝙ apta ſunt ad mādu candum. ſic ⁊ im
matura. ꝙ priuſꝙ matura fiant dura ſunt ad
mādu candum. Ligna dcā. ꝙ in cenſā ꝯuertū
tur in lumen. Vnde ⁊ licinium dr ꝙ lumen det.
Haſtula a tollendo nuncupata. fomes eſt ha
ſtula que ab arborib9 excutitur. reciſione aut
haſtule ambuſte. aut ligno cauata a fungis
noīe accepto ꝙ ita capiat ignem. De quo vir
gilius. Rapuitq3 in fomite flammā. Torris li
gnū aduſtuꝫ: quem vulg9 ticionem appellat
extractum foco. ſemuſtum ⁊ extinctum. Quiſ
quilie ſtipule immixte ſurculis ⁊ folijs aridis.
Sunt āt purgamenta terraꝝ. Caries putredo
lignoꝝ dictum hoc noīe ꝙ eueniat lignis vir
tute carentib9.

De ꝓprijs noībus arboꝝ. vij.

Palma dicta. ꝙ manus victricis ornatus eſt. vel ꝙ oppanſis eſt ramis
in modum palme hoīs. Eſt em̄ ar
bor inſigne victorie. ꝓcero q3 ac de
coro virgulto. diuturniſq3 frondibus veſtita.
⁊ folia ſua ſine vlla ſucceſſione ꝯſeruās. Hāc
greci fenicem dicunt: ꝙ diu duret. ex nomine
auis illius arabie que multis annis viuere ꝑ
hibetur. Que dum in multis locis naſcat: nō
in oībus fructus ꝑficit maturitatem. Freque
ter aūt in egipto ⁊ ſiria. Fructus autem eius
dactili. a digitoꝝ ſimilitudine nuncupati ſūt
quorum etiā ⁊ nomina variantur. Nā alij ap
pellant palmule ſimiles mirobalani. Alij the
bayci: qui ⁊ nicolay. Alij mucales quos greci
cariatos vocant. Laurus a verbo laudis dicta.
Hac enim cum laudibus: victorum capita

coronabant̄. Apud antiquos aūt laudea noī
nabat̄. poſtea. d. lrā ſblata ꝛ ſubrogata. r. di
cta ē laurus vt in auriculis que inicio audicu
le dicte ſunt. ꝛ medidies qui nūc meridies d̄r.
Hanc arborem greci dafnē vocant. q̄d nunꝙ̄
deponat viriditatē. inde illa potiꝰ victores coro
nant̄. Sola qꝫ hec arbor vulgo fulminari mini
me credit̄. Malū a grecis ꝙ ſit fructus eius po
moꝝ oīm rotundiſſimꝰ. Vnde ꝛ hec ſunt vera
mala. que vehementˀ rotunda ſunt. Malū ma
tianū a loco vocatū. vnde priꝰ aductū eſt. Nā
multe arbores noīa ex ꝓuincijs ꝛ ciuitatibus
de quibꝰ allate ſunt acceperūt. Virgiliꝰ. Amā
tibꝰ quid ex malo queri ſoleat oñt. Malumci
donia nomen ſumpſit ex oppido: q̄d eſt in in
ſula creta. de qua dicere ſolent greci vrbium
cretenſium matrem cidoniā ex cuius pomo ci
doniū ↄficitur. Fit qꝫ ex eo ꝛ vinū quo languē
tiū deſideria fallunt̄. Nā ſpecie ꝛ guſtu ꝛ odore
cuiuſlibet vini veteris imaginē repñtat. Malo
mellum a dulcedine appellatū ꝙ fructus eius
mellis ſaporem hēat. vel ꝙ in melle ſeruet̄. vn
de ꝛ quidaꝫ. Si tibi cecropio ſaturata cidonia
melle. ponent̄ dicas. Hec meli mella placent.
Malum punicū d̄r eo ꝙ ex punica regione ſit
genus eius tranſlatū. Item ꝛ malogranatū.
eo ꝙ inter corticis rotunditatē granoꝝ ↄtine
at multitudinē. Arbor aūt malogranata ē ge
neris feminini. pomum vero generis neutri.
Flores maloꝝ a grecis appellati ſunt ꝗtinas.
latini caducū vocant. Agreſtiuꝫ autem malo
rum flores greci balauſtion appellauerūt. quo
rum alij albi. alij purpurei. alij roſei repiunt̄
ſimiles floribꝰ mali punici. Negant medici ma
li punici cibo nr̄ā corpoā nutriri: ſed eo ſic opi
nātur vtendum vt medicaro potius non alere
videat. Malum pſicū cuius breuis admodum
vita ↄceſſa eſt. triū generꝫ eſſe fertur. durace
num. armeniacū ꝛ pſicum. Duracenum nūcu
pat̄ pro eo ꝙ pomum eius in guſtu acorē refe
rat. Armeniacū d̄r: ꝙ primū genus ab Arme
nia ſit aductū. Perſicū vocatū ꝙ eam arborē
primꝰ in egipto ſeuerit pſeus. a quo ſe oriun
dos ptolomei ferebant. Hec in pſida fructum
generat interfectoꝝ. apud nos āt iocundum
ac ſuauē. Hoꝝ aliud precox. aliud vocat̄ eſti
uum. Medica arbor eꝰ nomen etiā in carmini
bꝰ mantuanis indaruit. aſportata primum a
medis. vnde ꝛ vōbulum ſumpſit. Hanc greci
cedromelam. latini citriā vocāt ꝙ pomum eiꝰ
ac folia cedri odorem referat. Malum eius ini
micū venenis. ꝛ hoc eſt q̄d idem poeta intelli
gi voluit: cū tradat ex illa foueri animā. Hec
arbor omni pene tempe plena eſt pomis que
in ea ꝑtim acerba ꝑtim matura. ꝑtim adhuc

in flore ſunt poſita. q̄d in ceteris arboribus ra
rum eſt. Mella quā greci loton appellant que
vulgo ꝓpter formā ꝛ colorem faba ſirica dicit̄
Arbor enim eſt magna fructum ferens ↄmeſ
tibilem maiorem pipe. guſtu ſuauem. vnde ꝛ
mella vōta eſt. Coquimella quā latini ob co
lorem primū vocāt. alij a multitudīe emixi fru
ctus mixam appellant. Cuius generis damaſ
cena melior a damaſco oppido. vnde prius aſ
portata eſt dicta: cuius ſolum pomum ſtoma
chum mederi ꝓbatur. Nā cetera noxia ꝑ rhī
bentur. Hec ſola arbor gūmmi glutinoſum. ꝛ
ↄpactiuū diſtillat. quo ꝛ medici ꝛ ſcriptores
vtuntur. Oleomella naſcitur in palmaria ſirie
ciuitate ex eo ita appellata ꝙ ex trunco oleuꝫ
defluat in craſſitudine mellis ſaporis ſuaui.
Pomelida ſorbo ſimil̄. mediocris arbor ꝛ flo
re candidulo dicta ꝙ dulcedine ſit eius fructꝰ
ꝛ acuto ſapore cōmixtus. Hec arbor etate du
rat exigua. Meloſos arbor in affrica punica li
gua vocata. ex qua mel profluit. lentus ſuccꝰ
qui a loco ammoniacus nominatur. Meſpila
arbor ſpinoſā fructu ſimilis maloruꝫ: ſed pau
lo breuiore. vnde ꝛ appellata ꝙ pilule formam
habeant eius poma. Piruſ vocata videtur: ꝙ
in ignis ſpeciem formata eſt. nam hoc genus
pomi ab amplo incipit. ꝛ in anguſtum finit.
ſicut ignis. Pirus autem arbor. fructus eius
pirum eſt. Cuius multe ſpecies. ex quibus cru
ſtumia ſunt pira ex parte rubentia. ab oppido
cruſtumio nominata. Poma piri inmentis
impoſita. vel ſi pauca vehementer oneroſa di
cuntur eſſe. Ceraſus a ceraſo vrbe ponti voca
ta. Nam lucullus cuꝫ ceraſum ciuitatem ponti
deleſſet: hoc genus pomi inde aduexit ꝛ a ciui
tate ceraſum appellauit. Arbor autem ceraſus
pomum vero ceraſum dicitur. Hoc etiam ꝛ an
te lucullum erat in ytalia. ſed durum. vnde et
cornum appellatum eſt. Eſt autem arbor ap
ta haſtilibus. Vnde ꝛ virgilius. Bona bello
cornus. Ficus latine a fecunditate vocatur. Fe
cratior enim eſt ceteris arboribus. Nam ter q̄
terqꝫ per ſingulos annos generat fructum. at
qꝫ altero matureſcente alter oboritur. Hinc et
carice a copia nominate. Ficus egiptia fecun
dior fertur. cuius lignum in aqua miſſum: ili
co mergitur. ꝛ cum in limo aliquamdiu iacu
erit: deinde in ſuperficiem ſuſtollitur ver ſauice
nature quando madefactum debuit humoris
pondere reſidere. Antea athlete ficis alebant̄.
priuſꝙ̄ eos pitagoras exercitator ad carnis
vſum qui fortior cibus eſt tranſtuliſſet. A ſe
nibus quoqꝫ i alimentū ſumpte ſepius ficus
rugas eorum feruntur diſtendere. Thauros
qꝫ ferociſſimos ad fici arborē colligatos repēte

manſueſcere dicunt. Caprificus appellata eo
ꝙ parietes quibꝰ innaſcit̄ carpit. Rumpit em̄
⁊ ꝓdit ex lateribus quibꝰ ꝯcepta eſt. Alij pu
tant caprificū dictum ꝙ ficus arbor eius reme
dio fecundet. Morus a grecis vocata quā lati
ni rubū appellant eo ꝙ fructꝰ vel virgulta eiꝰ
rubent. Eſt enim morus ſilueſtris fructus affe
rens quibꝰ in deſerto paſtoꝝ fames vel penu
ria ꝯfouet. Huꝰ folia ſuppoſita ſerpenti: fertur
interimere eū. Sicomorꝰ ſicut ⁊ morus ſūt gre
ca noīa. Dcā aūt ſicomorꝰ ꝙ ſit folijs ſimilis
moro. Hanc latini celſā appellant ab altitudi
ne. ꝙ nō eſt breuis vt morꝰ. Nux appellata:
ꝙ vmbra vel ſtillicidiū folioꝝ eius ꝓximis ar
boribꝰ noceat. Hanc alio noīe latini iuglandē
vocant quaſi iouis glandē. Fuit em̄ hec arbor
ꝯſecrata ioui. cuius pomū tantā vim habet:
vt miſſa inter ſuſpectos herbaꝝ vel fungoꝝ
cibos: quicquid in eis virulentū eſt exudet. ra
piat atq; extinguat. Nuces aūt generalit̄ di
cuntur oīa poma tecta corio duriori vt pinee.
nuces. auelane. glandes. caſtanee amigdale
Hinc ⁊ nuclei dicti ꝙ ſint duro corio tecti. At
contra poma oīa mollia mala dcā: ſed cū ad
iectione terraꝝ in quibꝰ antea nata ſunt vt ꝑ
ſica. punica. matina. cidonia ⁊c̄. Amigdala no
men grecū eſt: qđ latine nux longa vocatur.
Hanc alij nucicā vocant quaſi minorē nucem
De qua virgiliꝰ. Cum ſe nux plurima ſiluis i
duit in florē. Cunctis em̄ arboribꝰ prior ſe flo
re veſtit ⁊ ad ferenda poma arbuſta ſequētia
preuenit. Auellana ab auellano campanie
oppido vbi abundāt cognoīate ſunt. Hec a
grecis pontice appellātur eo ꝙ circa pontū cū
mare abundēt. Caſtaneā latini a greco appel
lant vocabulo. Hanc em̄ greci caſtaneam vo
cant. ꝓpter qđ fructus eius gemini in modū
teſticuloꝝ intra folliculū reconditi ſunt. q̄ dū
eijciunt̄ quaſi caſtrantur. Hec arbor ſemel vē
excisa fuerit: tanq̄ ſilua expullulare ꝯſueuit.
Ilex ab electo vōta. Huiꝰ enim arboris fructū
hoīes primū ad victum ſibi elegerūt. vnde poe
ta. Mortales primū ructabāt gutture glandē.
Prius em̄ q̄ frumenti vſus eēt antiqui hoīes
glande vixerūt. Suberies arbor ex qua validiſ
ſimꝰ cortex natatoriꝰ extrahitur. Et ideo appel
lata ſuberies eo ꝙ fructꝰ eius ſues edunt. por
corum enim ſunt alimenta non hominum. ⁊
dicta ſuberies quaſi ſuibedies. Fagus ⁊ eſculꝰ
arbores glandifere ideo vocate creduntur: ꝙ ha
rum fructibus olim hoīes vixerunt: cibumq;
ſumpſerunt. eſcamq; habuerūt. Nam eſculꝰ
ab eſca dicta. fagus vero a greco vocabulum
traxit. Fage enim grece comedere dicitur. Sili
con quā latini corrupte ſiliquā vocant. ideo a

grecis tale nomen accepit eo ꝙ ligni eius fru
ctus dulcis. Xilo quippe dicunt lignū. licon
dulce. Huꝰ arboris pomo ſuccus expreſſus acaci
a a grecis dicitur. Piſtacia qđ cortex pomi eꝰ
nardi piſtici odorem referat. Pinꝰ arbor picea
ab acumine foliorum vocata. Pinum em̄ anti
qui acutum noīabant. Pinum aūt alij pitin
aliā greci peucen vocant quā nos piceā diciꝰ
eo ꝙ deſudat picē. Nā ⁊ ſpecie ſibi differūt. In
germanie aūt inſulis huiꝰ arboris lacrima gi
gnit electꝝ. Gutta enim defluens rigore vel te
pore in ſoliditatē dureſcit. ⁊ gemmā facit de q̄
litate ſua nomen accipiens. ı. ſucinum: eo ꝙ
ſuccus ſit arboris. Pinus creditur ꝓdeſſe cun
ctis que ſub ea ſeruātur. ſicut nux nocere om
nibus. Abies dcā ꝙ pre ceteris arboribꝰ lon
ge eat ⁊ in excelſum ꝓmineat. Cuius natura
expers eſt terreni humoris. ac ꝓinde habilis
atq; leuis habetur. De qua virgilius. Et caſꝰ
abies viſura marinos. ꝙ ex ea naues fiunt.
Hanc quidā gallicum vocant ꝓpter candorem
Eſt aūt ſine nodo. Cedrus quā greci cedros vo
cant quaſi cedomenes drioſioron. ı. arboris hu
mor ardētis. cuius folia ad cipreſſi ſimilitudi
nem rn̄dent. Lignum vero iocundi odoris eſt
⁊ diu durans: nec a tinea vnq̄ exterminatur
De qua pſius. Et cedro digna locutus. ſ. ꝓpter
durabilem perpetuitatem. Vnde ⁊ in templis
ꝓpter diuturnitatē ex hoc ligno lacunaria fi
unt. Huiꝰ ligni reſina cedria dr̄. que in ꝯſeruā
dis libris adeo eſt vtilis vt ꝑlimiti ex ea nec ti
neas patiant̄: nec tempore ꝯſeneſcant. Naſci
tur in creta. affrica atq; ſiria. Cipreſſus grece
dicit̄ ꝙ caput eius a rotunditate in acumen
erigitur. Vnde ⁊ conon vocatur. ı. alta rotūdi
tas. Hinc ⁊ fructꝰ eius conus. ꝙ rotunditas
eius talis eſt vt conum imitetur. Vnde ⁊ com
fere ciparissi dicitur. Huius lignum cedro pe
ne proximam habet virtutem. Temploꝝ q̄
trabibus aptum impenetrabili ſoliditate nū
q̄ oneri cedit: ſed ea qua in principio fuerit
firmitate perſeuerat. Antiqui cipreſſi ramos
prope rogum ꝯſtituere ſolebant vt odorem ca
dauerum dum vrerentur ꝯprimerent iocūdi
tate odoris ſui. Juniperꝰ grece dicta: ſiue ꝙ ab
amplo in anguſtum finiat. vt ignis. ſiue ꝙ
conceptum diu teneat ignē: adeo vt ſi prune
ex eius cinere fuerint operte vſq; ad annum
perueniāt. Pyr enim apud grecos ignis dici
tur. Juniperus autem alia pūa alia magna ē
Ebenus in india ⁊ ethiopia naſcitur que ceſa
dureſcit in lapidem. Cuiꝰ lignum nigꝝ eſt. ⁊
cortex leuis vt lauri: ſed indicū maculoſum ē
in paruis diſtinctionibus albis ac fuluis. E
thiopicum vero quod preſtantius accipitur

in nullo eſt maculatū: ſed ē nigrū leue ⁊ corne
um. Eſt āt mareotica palus in india vn̄ eben
venit. Lucanꝰ Ebenꝰ mareotica inquit. Ebenus
aūt crepūdijs illigat᷑ vt infante viſu nigra nō
terreant. Platanꝰ a latitudine foliorꝝ dicta vel
ꝙ ipſa arbor patula ſit ⁊ ampla. Naꝫ platos
greci latū vocant. Expreſſit huiꝰ arboris ſcrip
tura ⁊ nomen ⁊ formā dicēs. Quaſi platanus
dilatata ſū i plateis. Eſt aūt tenerrimis folijs
ac mollibꝰ ⁊ vitiū ſimil᷑. Quercꝰ ſiue quernus
dicta ꝙ ea ſoliti erāt dij gentiuꝫ querentibꝰ re
ſponſa dare. arbor multū annoſa: ſicut legitur
de quercu mābre ſub q̄ habitauit abrahaꝫ: q̄
fertur vſqꝫ ad ꝯſtātis regis impiū p multa ſe
cula pduraſſe. Huiꝰ fructꝰ glādula appellat᷑.
E quibꝰ vna agreſtis bonfaticis dicta. parua
forma ſed firmo corpe atqꝫ nodoſo q̄ medica
minibꝰ ⁊ incauſtis adhibetur. altera balanꝰ
leuis ac lenis: ac minimū pforata. Lucernaꝝ tā
tū vſibꝰ neceſſaia. Fraxinꝰ vocari fertur quod
magis in aſpis locis mōtaniſqꝫ fragis naſcat᷑
hinc p deriuacōneꝫ fraxinꝰ ſicut a mōte mōta
nꝰ. De quo ouidiꝰ. Et fraxinꝰ vtilis haſtis. Ta
xus venenata arbor. Vn̄ ⁊ toxica venena exp̄
muntur. Ex hac arcus parthi ⁊ alie gentes fa
ciūt. Vn̄ ⁊ poeta. Itireos taxu torquētur in ar
cus. Itireos aūt dicit parthicos. Acer coloribꝰ
impar. Robur aūt generalit᷑ dicitur ex omni
materia quicquid eſt firmiſſimū. Alnꝰ vocat᷑
qꝺ alatur amne. Proxime eni aq̄ naſcit᷑. nec
facile extra vndas viuit. Hinc ⁊ tenera ⁊ mol
lis qui in humecto loco nutritur. Vlmꝰ nomē
accepit ꝙ vliginoſis locis ⁊ humidis melius
ꝓficit. Nā in montanis ⁊ aſperis minꝰ leta eſt
Larex cui hoc nomē a caſtello laricino inditū
eſt. ex qua tabule tegulis affixe: flāmam repel
lunt. neqꝫ ex ſe carbonē ābuſte efficiūt. Popu
lus dicta ꝙ ex eius calce multitudo naſcatur.
Cuiꝰ genus duplex eſt. Nā altera eſt alba. al
tera nigra. Alba autē populus dicta. ꝙ folia
eius vna pte ſunt alba. altera viridia. Hec igi
tur bicolor habens q̄ſi noctis ⁊ diei notas: q̄
in tepora ortu ſolis occaſuqꝫ ꝯſtant. Generat
etiā reſinā circa eridanum fluuium. vel vt alij
memorant in finibus ſyrie. Tiliam dicunt vo
catam eo ꝙ vtilis ſit ad vſum telorum mitore ⁊
leuitate ioculandi. Eſt enim genus materie le
uiſſime. Salix dicta ꝙ celeriter ſaliat. hoc eſt
velociter creſcat. arbor lenta vitibus habil᷑ vi
tiendis. Cuiꝰ ſeminis hanc dicūt eſſe naturaꝫ
vt ſi quis illud in poculo hauſerit liberis care
at. ſed ⁊ feminas infecundas efficit. Populus
autem ⁊ ſalix ⁊ tilia molles materie ſunt ⁊ ad
ſculpturā apte. Vimen vocatur eo ꝙ vim habe
at multam viroris. Natura enī eius talis eſt vt
etiam ſi areſacta abluatur vireſcat. deinde exci
ſa atqꝫ in humo fixa radicibꝰ ſeſe ipſa dimer
gat. Miricę quam latini tramaritiam vocāt: ex
amaritudine nominata. Guſtus enī eiꝰ nimiꝰ
amarus eſt. Hec arbor in ſolitudine ⁊ ſaxoſo
humo naſcitur: ex qua etiā arbore maleficis ar
tibꝰ miſtra ideſt odia concitari dicuntur. Mir
tus a mare dicta: eo ꝙ magis litorea arbor ſit
Vnde ⁊ virgilius. Litora mirtetis letiſſima ⁊
āmātes litorā mirte. Hinc eſt ꝙ ⁊ a grecis mir
tene dicitur. Medicorum autē libri hanc arbo
rem aptam ſcribunt mulieꝝ neceſſitatibꝰ plu
rimis. Lentiſcus ꝙ cuſpis ipſiꝰ lentꝰ ſit ⁊ mol
lis. Nā lentū dicimus quicquid flexibile ē vn̄
⁊ lentum vimen ⁊ vites Virgilius. Et lente vi
tes pro flexibiles. Huius fructꝰ oleum deſudat
cortex reſinam que maſtix appellatur. cuiꝰ plu
rima ⁊ melior in chio inſula gignitur. Terebi
tus arbor grecum nomen generans reſinā om
nium reſinarū preſtantiorem. Buxus grecum
eſt nomē a latinis ex parte corruptum. Pixos
enim appellatur apud eos arbor ſemp virēs
⁊ lenitate materie elementoꝝ apicibus apta
Vnde ⁊ ſcriptura. Scribe buxo. Rodandarum
ꝙ corrupte vulgo lorandeꝫ vocatur qꝺ ſit fo
lijs lauri ſimilibus flore vt roſa arbor venena
ta. Interficit enim animalia. ⁊ medetur ſerpē
tium vexacōnes. Herbitum vocauerunt paſto
res eo ꝙ vice herbe prebeatur pecoribus vbi de
ſunt paſcua. Turbiſcus qꝺ de vno ceſpite eiꝰ
multa virgulta ſurgant quaſi turba. Stipa vō
ta propter quod ex eo ſtipentur tecta. Hinc ⁊
ſtipula per diminutionē. Arundo dicta quod
cito areſcat. Hanc veteres cannam vocauerūt.
arundinem vero poſtea varro dixit. Sane ſciē
dum ꝙ latinum canna ꝺ lingua hebrea ſump
tum eſt. Apud eos enim calamus canna dici
tur. Cicuta autem eſt qꝺ eſt inter cannarum
nodos dicta qꝺ lateat. In indicis ſtagnis na
ſci arundines calamiqꝫ dicuntur ex quorꝫ ra
dicibus expreſſum ſuauiſſimum ſucū bibūt.
vnde ⁊ varro ait. Indica nō magnum in arbo
re creſcit arundo. illius ⁊ lentis premitur radi
cibus humor. Dulcia cui nequeant ſuco cōde
re mella. Sambucꝰ mollis ⁊ paruia arbor. Rā
nus genus eſt rubi quam vulgo ſenticem vr
ſinam appellant. aſperum nimis ⁊ ſpinoſum.
Sentix dicta a ſitu qꝺ eſt terra inculta: in qua
ſentices ſpineqꝫ naſcuntur. Maiores autem no
ſtri omnem arborem ſpinoſā veprem dicebāt
qꝺ vi prendat. Oleaſter dictus ꝙ ſit folijs oli
ue ſimilibus ſed latioribus arbor inculta atqꝫ
ſilueſtris. amara atqꝫ infructuoſa. Cui inſer
ta oliue ramus vim mutat radicis ⁊ vertit eā
in ꝓpriam qualitatē. Lacrima oleaſtri arboris

Lacrima oleaſtri arboris duplex eſt. Alia em̄
gūmi ſimilat ſine vllo q̄litatiſ morſu alia ām̄o
niaci: guttā ex ſtillacōne collectā ac ēmordētē
Oliua grece oleon d̄r: ex quo in latinū tractuꝫ
eſt vt oliua dicaꝛ̄. Olea aūt ip̄a arbor ē. fructꝰ
oliua. ſucus oleū. Eſt aūt arbor pacis inſigne
cuiꝰ fructus diuerſis nominibꝰ appellaꝛ̄. Orca
des oliua greca ethimologia a ſimilitudīe te
ſticuloꝝ vōte: quos greci oros vocāt. Radiole
ꝓ eo q̄d oblonge ſūt in modū radioꝝ. Paſie
a paſo inſula dicte vnde priꝰ allate ſūt. Licinie
eo ꝙ optimū dent lumē. Nā lignꝰ lumē ē. Vn̄
⁊ lignū nomen accepit. ꝙ aptū eſt flāmiſ ⁊ lu
minibꝰ. Pauſia quā corrupte ruſtici puſiā vo
cāt viridi oleo ⁊ ſuaui apta. Et dicta pauſia ꝙ
pauiatur ꝟ tundaꝛ̄. vn̄ ⁊ pauimentū Syria di
cta ꝓ eo q̄d de ſyria eſt allata ſiue ꝙ nigra ē.
Cruſtumia idē ⁊ volemus dicta: eo ꝙ volā ꝯple
at magnitudine hoc eſt mediā manū vn̄ ⁊ in
uolare dicimꝰ. Quidā autē volemū gallica lin
gua bonū ⁊ magnū itelligūt colimbades ap
pellare. Oleū autē ab olea noīatur. Nā vt dixi
mꝰ olea eſt arbor vn̄ deriuatū fit oleū. Sed q̄d
ex alb̄ fuerit oliuis expreſſum vōtur ſpanū a
grecis onfation appellatū. Q̄d aūt ex ſiluis ⁊
nondū maturis fuerit expreſſuꝫ viride appella
tur. Q̄d vero ex nimiuꝫ maturis ꝯmune d̄r. Ex
hijs ad vſū vite primū ē ſpanū. ſecundū viride
tertiū cōmune. Amurca olei ps aq̄ſa ab emer
gendo dicta. ꝟ ꝙ ab oleo ſe mergat ⁊ fex eiꝰ ſit
hāc greci amurcē vocant ex latia lingua tra
hentes vocabulū. Gumen grecū nomen ē. hoc
em̄ illi gomi dicūt. Reſinā greci recinā vocant
Rea em̄ grece d̄r quicquid manat Eſt enim la
crima ſudore exalata lignorū vt ceraſi lentiſci
balſami vel ꝯ̄liquaꝝ arborꝝ ſiue virgultoꝝ que
ſudare ꝓdūtur ſicut ⁊ odorata orientis ligna:
ſicut gutta balſami. ac ferulaꝝ vel ſucinoꝝ cu
ius lacrima dureſcit in gemmā. Prima eſt rē̄ſi
na terebintina omniū p̄ſtantior Affertur aūt
ex arabie ptibꝰ atq̄ȝ iudea ⁊ ſyria cipro ⁊ affri
ca. ex inſul̄ q̄ȝ cicladibꝰ. Secūda ē lentiſcina:
q̄ maſtix vōtur: hec ex chio inſula deportatur.
Tertia pinalis: quarū alia pitines. alia pinci
ne. alia liquida. alia rigida. ⁊ afferuntur ex
tirrena coloſonia. Vn̄ etiaꝫ nomen coloſonia
reſina ſumpſit. Pix grecū nomen eſt: quā illi
piſſam vocant Alij volunt ex pino picē vocari
hec a grecis appellaꝛ̄ clodonia. nos ramalē di
cere poſſumꝰ: cuiꝰ probacō ſplendens leuis et
mūda. Creandaꝝ arborꝝ naturaliꝛ̄ tria ſunt ge
nera. aut em̄ ſua ſponte naſcūtur. aut ex ſemi
nibꝰ fortuitu iacentibꝰ ſurgūt. aut ex radicibꝰ
pullulant. Nā cetera vſus inuenit fauente na
tura. Omnia poma latine neutri generis eē di
cuntur: arbores aūt feminini ſūt generis: exce
ptis paucis vt hic oleaſter. hoc ſiler. vt virgi
lius. Molle ſiler. Item hoc buxū licet ⁊ hec bu
xus dicatur. Nā ſuperfluā quidā volunt facere
diſcretionem. vt hec buxus de arbore dicamꝰ:
buxū vero de ligno ꝯpoſito.

De arboribꝰ aromaticis. viij.

Aromata ſunt queq̄ȝ fragrātis odo
ris que india vel arabia mittit ſiue
alie regiones. Nomen aūt aroma
ta traxiſſe videntur: ſiuē q̄d aris im
poſita diuinis inuocacōnibꝰ apta videātur ſeu
q̄d ſeſe aeri inſerere ac miſceri ꝓbantur. Nam
quid eſt odor niſi aer contactꝰ. Thus arbor
arabie immēſa atq̄ȝ ramoſa leuiſſimi corticis
ramis ad aceris qualitatē. amigdale modo ſu
cū aromaticū fundens album ⁊ maſticacōne
velut in puluere reſolutū. ⁊ cum frangitur in
tus pingue eſt ⁊ igni appoſitū facile ardeſcēs
Et appellaꝛ̄ apud nos maſculuſ eo ꝙ ſit natu
ra rotundū in modū teſticuloꝝ. Reliquuꝫ pla
nū pene ſcabroſū minꝰ optimū. Adulteraꝛ̄ au
teꝫ admixta reſina ſiue gūmi. ſed dinoſciꝛ̄ ſua
ꝓprietate. Nā thus igni impoſitū ardeſcit. reſi
na fumeſcit. gūmi vero liq̄ſcit calefactū. Tus
vero ſine aſpiracōne a tundendo diciꝛ̄. ꝙ dum
gūmi gutte ex arbore cadūt in glebis miſcenꝛ̄
Dū vero glebe in puluerem redigūtur. tus car
pitur ⁊ virgultis tūditur ⁊ ſic inde manibꝰ colli
tur. Hoc ⁊ libanū vocatū a monte arabie vbi
ſabei ſunt Nā mōs eoꝝ libanꝰ dicitur vbi thu
ra colligūꝛ̄ Mirra arabie arbor altitudis q̄nq̄ȝ
cubitorum ſimilis ſpine: quā achantū dicūt.
Cuius gutta viridis atq̄ȝ amara vnde ⁊ nomē
accepit mirra. Gutta eius ſponte manās pre
tioſior eſt elicita corticis vulnere vilior iudicaꝛ̄
Sarmenta eius arabes ignibus fouent: quo
rum fumo ſatis noxio niſi ad odorem ſtoācis
accurrant plerumq̄ȝ inſanabiles morbos con
trahunt. Mirra autem trogodite ab inſula a
rabie dicta vbi melior colligitur ⁊ purior. Sto
rax arbor arabie ſimilis malacedonij cuiuſ vir
gule īter canicule ortum cauernatim lacrimaꝫ
fluunt. Diſtillacō eius in terram cadens mun
da non eſt. ſed cū ꝓprij corticis ſcrobe ſeruatur
Illa autē que virgis ⁊ calamis inheſerit. mun
da eſt ⁊ albida. dehīnc fulua fit ſolis cauſa et
ipſa ſtorax calamites pinguis rē̄ſinoſa. odoris
iocūdi. humecta ⁊ veluti melloſū liquorē emit
tens. Storax autē dicta q̄d ſit gutta arboris ꝓ
fluens ⁊ congelata. Nam greci ſtiriam guttā
dicunt. Grece autē ſtirax. latine ſtorax diciꝛ̄.

Bidella indie ⁊ arabie arbor cuius lacrima meli
or arabica. Eſt em̄ lucida ſubalbida. leuis. pi
guis. equalit̄ cerea. et q̄ facile molliatur. neqꝫ
ligno neqꝫ t̄re ꝯmixta amara odoris boni. Naz
ex india ſordida ē. nigra ⁊ maiori gleba. Ad
ulteratur aūt admixto gūmi: qui nō ita amaꝛ
ficat guſtu. Maſtix arboris lētici gūtta ē. Hec
grano maſtix dicta ē: qꝛ in modū granoꝝ eſt
Melior aūt in chio inſula gignit̄. odoris boni.
cādoris cere pumice. Vn̄ ⁊ ſplendorē cutis pul
crificat. Adulterat̄ aūt interdū reſina vel thu
re. Piperis ārbor naſcit̄ in india: ⁊ in latere mō
tis caucaſi qꝛ ſoli obuerſū eſt: folijs ad iunipe
ri ſimilitudinē. Cuius ſiluas ſerpētes cuſtodiūt
⁊ ſerpētes igne fugātur. ⁊ inde ex flāma nigꝝ
piper efficit̄. Nam natura pipis alba ē cuius
quidē diuerſus eſt fructus. Nā qꝺ immaturū ē
piper longū vocatur: qꝺ incorruptū ab igne pi
per albū. Qꝺ vero cute rugoſa ⁊ horrida fuerit.
ex calore ignis trahit ⁊ colorē ⁊ nomē. Piper
ſi leue eſt vetuſtū ē. ſi graue ē nouellū. vitan
da eſt autē mercatoꝝ fraus. Solent enim vetu
ſtiſſimo piperi humecto argēti ſpumā aſpge
re aut plūbū vt ponderoſū fiat. Aloa in india
atqꝫ arabia gignitur: arbor odoris ſuauiſſimi
ac ſūmi. deniqꝫ lignū ipſius vice tiamatū adole
tur altaribus. vnde ⁊ nomen traxiſſe videtur. Ci
namomū dictū qꝛ cortex eius in modū canne
ſit rotundus ⁊ gracilis. Gignitur in indie ⁊ ethi
opie regionibus frutice breui: duoꝝ tm̄ cubito
rum colore ſubnigro vel cinereo. tenuiſſimarū
virgulaꝝ. Nam qꝛ in craſſitudinē extenditur
deſpectui eſt. qꝺ vero gracilius puenerit eximiū.
Qꝺ cū frangitur viſibile ſpiramentū emittit:
ad ymaginem nebule vel pulueris. Amomū
vocatum qꝺ veluti odorem cinamomi referat.
Naſcitur in ſyria ⁊ armenia. frutex eius botru
oſum ſemē reddens ſibi ꝯnexū. flore albo velu
ti viole. folijs ſimilibus brionie. odore etiā bono
ſomnos ſitau ſificat. Caſia naſcitur in arabia.
virga robuſti corticis. ⁊ purpureis folijs: vt
pipis. Eſt autem virtutis cinamomi ſimil̄ ſed
potētia inferior. vnde ꝓ cinamomi vice duplex
eius pondus in medicamentis admiſcetur. Cala
mus aromaticus a ſimilitudine calami vſualis
vocatur. Gignitur in india multis nodis geni
culatus fuluus fraglans ſuauitate ſpūs. Qui cū
frāgitur in multas ſit ptes ſciſſilis. ſimilans
guſtu caſiam cum leui acrimonia remordente
Balſami arbor in iudea intra terminos tantū
xx. iugeꝝ erat. Poſtea quā eandē regionē ro
mani potiti ſunt. etiā latiſſimis collibus ꝓpaga
ta eſt ſtipe ſimil̄ vitis. folijs ſimilis rute. ſed al
bidioribus ſemperqꝫ manētibus. Arbor autē bal
ſamū: lignum eius xilo balſamū dicitur. fru
ctus ſiue ſemen carpobalſamū ſuccus opobal
ſamum. Qꝺ ideo cum adiectione ſignificatur.
eo qꝛ percuſſus ferreis vngulis cortex ligni per
cauernas eximij odoris gutta diſtillat. Cuius
guttā adulterāt admixto ciꝓno oleo vel mel
le. Sed ſincera ꝓbatur a melle. ſi cū lacte coa
gulauerit ab oleo ſi inſtillata aq̄. aut admix
ta facile fuerit reſoluta. ꝑterea ⁊ ſi lanee veſtes
ex ipſa pollute nō maculantur. Adulteratur q̄
dem neqꝫ cum lacte coagulat ⁊ vt oleum in aq̄
ſupnatat ⁊ veſtem maculat. Balſama autem
ſi pura fuerint tantā vim hn̄t. vt ſi ſol excādu
erit. ſuſtineri non poſſint in manu.

¶ De herbis aromaticis ſiue ꝯmunibus.

ix.

Extant ⁊ quarūdā herbaꝝ nomīa
que ex aliqua cauſa reſonāt habē
tes nominum explanatōnem. Nō
tamen omniū herbarum ethimo
logiā inuenies. Nam pro locis mutantur etiā
nomina. Folium dictum qꝛ ſine vlla radice
innatans in indie litoribus colligitur. Qꝺ lig
no perforatum ſiccāt indi atqꝫ reponunt. Fer
tur autem paradiſi eſſe herba guſtu nardū
referens. Nardus herba eſt ſpicoſa. vnde a gre
cis nardoſtacos appellata: quarū alia indica
alia ſyriaca vocatur. non qꝺ in ſyria naſcatur
ſed qꝛ mons in quo inuenitur alio latere indi
am ſpectat. alio ſyriam. Eſt autem indica mul
tiformis: ſed melior ſyriaca leuis fulua como
ſa ſpica parua odoriſſima ciprum ſimulans.
Qꝺ ſi multum in ore tardauerit linguā ſiccat.
Nardus celtica a rēgione gallie nomen traxit
Naſcitur enim ſepius in ligeris alpibus ⁊ in
ſyria. frutice paruo. radicibus ī manipulo col
lectis ligamentis. Flos eius tantum ꝓpter odo
rem bonum. Tirſi eius atqꝫ radicule vtiles pro
bantur vſibus noſtris. Coſtum radix herbe ē
naſcētis in india arabia ⁊ ſyria: ſed melius ara
bicum. eſt enim album ⁊ leue ſuaue iocundi
odoris. indicum colore nigro ⁊ leue vt ferula.
Syriacum vero pondere graue colore buxeo.
odore acro. ſummū tn̄ album leue aridum. gu
ſtu incendens. Crocus dictus ab oppido cilitie
quod vocatur coritium: quāqꝫ ⁊ alibi naſcatur
ſed non tantum vel tale quale in cilitia. Vnde
⁊ a potiore parte nomen accepit. Nam multe
res nomina ſumpſerunt a locis vbi plus pro
uenit ⁊ aliquid melius. Optimum eſt autem
quod fuerit recens. odoris boni albedine par
ua porrecte longitudinis integrum. ⁊ neqꝫ in
fragmenta cōminutum. ſpiratione bona ⁊ cū
carpitur manus inficiens ⁊ leuit̄ acre. Quod
ſi eius modo non fuerit aut vetuſtū aut infuſū

agnoſcitur. Adulteratur autē admixto croco
magmate. Augendi ꝙ̃ ponderis cauſa ſpuma
argenti ꝯtrita adicitur ⁊ ꝑditur. Si puluerulen
tū repitur atq; decoctum ab odore ꝓprio fuerit
lapſū. Croco magma expreſſis aromatibꝰ cro
cini vnguēti atq; informato redimine in pan
nuſculos fit. ⁊ ideo ſic appellatur. Aſarū naſcit̄
in vmbroſis mōtibꝰ floribꝰ caſie ſimilibꝰ inter
que flos iux̄ radicem purpureꝰ in quo ſemen
ꝯtinetur vuaꝝ ſimile radicibꝰ pluribus atq; te
nuiſſimis ⁊ bene redolentibꝰ ⁊ eſt virtute ſimi
lis nardo. Eū naſcitur in ponto. folijs oleaſtro
ſimilibꝰ. Quippacū a grecis vocatur ꝙ habeat
virtutē feruentē. Radix eius eſt vinci triāguli
folijs porri ſimilibꝰ radicibꝰ nigris ſiue ꝯtigu
is in ſimilitudinē oliuaꝝ odoriſſimis atq; acer
rimis. Naſcit̄ ī paludibꝰ atq; varijs locis. Tra
ditur etiam alia ſpeties quippari: que in india
naſcitur ⁊ appellatur lingua eoꝝ zingiber. Iri
ſillirica a ſimilitudine iris celeſtis nomen acce
pit. Vnde ⁊ a latinis arcumen dr̄. Iris q̄d flos
eiꝰ coloris varietate eundē arcū celeſtem imite
tur. Illirica autē dicitur: ꝙ in illirico plurima
⁊ violentiſſima eſt. ſpeties eius folijs gladioli
ſimilibꝰ radice aromatica odoris boni. Acoꝝ fo
lijs viridis ſimilibꝰ radicibus acerrimi odoris
ſed iocundi ꝓpter q̄d ⁊ aromatica eſt. Squinū
meliꝰ q̄d in eufrate naſcitur ꝙ̃ q̄d in arabia
frutū multifloꝝ purpureū tenue. odoris roſei
cū manu ꝯfricatur. guſtu multū incendit ling
uā atq; mordet. Huiꝰ flos ſquinoantos dicit̄
Antos enim grece flos nūcupatur. Timū ap
pellatum q̄d flos eiꝰ odorem refert. De quo vir
giliꝰ. Redolentq; timo fraglantia mella. Epiti
mum grecū nomen q̄d latine dicitur flos timi
Nā flos grece timum vocatur. Eſt autem flos
timbre ſimilis. Sāſucus eſt quē latini amara
cū vocant. Cuius nominis vſū virgiliꝰ etiam
ad venerem ꝯferens ait. Vbi mollis amaracꝰ
illū. Floribus aſpirans amplectitur vmbra.
Apta eſt autē hec herba vnguentis. Vñ ⁊ no
men traxit amaracus a puero cuiuſdā regis:
qui caſu lapſus dum ferret vnguenta nouū ⁊
gratiſſimū ex ꝯfuſione odorem creauit. Iacin
ctus herba eſt habens florē purpureū. Traxit
autē nomen a puero quodā nobili: qui in ſal
tibꝰ inter purpureos flores repertus eſt inter
fectꝰ. deditq; nomen herbe puerilis funeris ca
ſus. Eſt aūt radice ⁊ flore viole ſimil̄. pueros a
pubertate ꝯtinens. Narciſſus herba fabuloſē
impoſitum nomē habet a quodā puero: cuiꝰ
membra in hūc florē trāſierunt. quia nomen
narciſſi in appellacōne cuſtodita decus pulcri
tudinis in candore retinet folioꝝ. Roſa a ſpetie
floris nūcupata q̄d rutilante colore rubeat. Li
lia lactei floris herba. vnde ⁊ nūcupata quaſi li
dia cuiꝰ cū candor ſit in folijs auri tamen ſpeti
es intus effulget. Viola ꝓpter vim odoris no
men accepit. Huiꝰ genera ſūt tria purpureū
albū melinū. Achantus herba egyptia ſemp̄
frondēs ſpinis plena flexibili virgulto. In cu
ius imitacōne arte veſtis ornatur: que achan
tina dicitur. ⁊ achātis dicta. Edera dicta ꝙ ar
boribꝰ reptando adhereat. De qua virgiliꝰ. In
ter victrices ederā tibi ſerpere lauros. Alij ede
ram aiunt vocatam. q̄d hedis ſup̄ lactis abun
dantiā in eſca a veteribꝰ p̄beatur. Edere frigide
terre indices ſūt. Fiſicos nā antiformā ꝯ ebrie
tatis eſt ſi qui potus edera coronetur. Elleborū
memorāt greci circa elleboꝝ quendā fluuium
plurimū gigni. atq; īde a grecis appellari. Hoc
romani alio nomine veratꝝ dicūt ꝓ eo ꝙ ſup
tum motam mentem in ſanitatē reducit. Duo
ſunt autē genera. album ⁊ nigꝝ. Acone portꝰ
eſt bithinie qui ꝓuentu maloꝝ graminū vſq;
adeo celebris eſt. vt noxiā herbaꝝ. aconita il
line nominemus. Naꝝ toxica venena ex eo di
cta q̄d ex arboribus taxeis exprimuntur: ma
xime apud cantabriam. Euforbiū dictum q̄d
eius ſucꝰ oculoꝝ acuat viſū. Cuius vis tanta
eſt vt duris carnibꝰ ſuperadiecta cicius coqui
compellat. Naſcitur in multis locis: ſed maxi
me in mauritania. Laſer herba naſcitur i mō
te oſcobagi. vbi ⁊ ganges fluuius oritur: cuiꝰ
ſucus dictus primum laſir: quomodo manat
in modum lactis. Deinde vſu deriuatū laſer no
minatum eſt. Hoc ⁊ a quibuſdam opiꝝ cire
naicum appellatum quomodo ⁊ apud cire
nas naſcitur. Aloen herba amariſſimi ſucus.
Panaces herba fraglantis odoris. tirſo ferule
ſimilis ex quo profluit ſucus qui opopanacis
dicitur. croceꝰ ⁊ pinguis odore grauis ⁊ ama
riſſimus. Galbanū eſt genus pigmēti albi
creſcens in monte amomo ſyrie. Alias ſucꝰ ē
ferule. Dictānus eſt mons crete ex quo dictā
nū herba nomen accepit ꝓpter quā apud vir
giliū cerua vulnerata ſaltus peragrat. Tante
enim potētie eſt dictamnū vt ferrū a corp̄e ex
pellat ſagittas excutiat. vnde ⁊ eiꝰ pabulo fe
re percuſſe ſagittas a corpore inherentes eiciūt
Hanc quidā latinorum poleiū martis dicunt
ꝓpter belli tela excutienda. Mādragora dicta
quod habeat mala ſuaue olentia in magnitu
dinem mali maciani. Vnde ⁊ eam latini malū
terre vocant. Hanc poete antropomorpheos
appellant. quod habeat radicem formam ho
minis ſimulantem. Antropos enim grece. lati
ne dicitur homo. Cuius cortex vino mixtus ad
bibendum datur hijs quoꝝ corpꝰ ꝓpter curā
ſecandum eſt vt ſoporati dolorem nō ſentiāt

Huius ſpeties due. Femina folijs lactuce ſimi
libꝰ mala generans in ſimilitudinē prunorū.
Maſculus vero folia bete ſimilia habet. Papa
uer herba ſomnifera de qua virgiliꝰ. Letheo
perfuſa papauera ſomno Soporē enim lang
uentibꝰ facit Eius alia ē vſualis. alia agreſtis
ex qua fluit ſucus quē opion vocāt. Colocinti
da cucurbita agreſtis ⁊ vehementer amara: q̄
ſimiliter vt cucurbita flagella ꝑ terrā tendit.
Dicta autē colocintida q̄d ſit fructu rotundo
atq̄ folijs vt cucumis vſualis. Centauriā gre
ci vocant: qm̄ a chirone centauro fertur repta
Eadem ⁊ limnēſios ꝙ locis humectis naſcit̄.
Eadem ⁊ fel terre ꝓpter amaritudinē. Gliciriza
grece ex eo dicta ꝙ dulcē radicē habeat Glicin
enim dulce grece dicitū. Eadē ad ipſos ꝙ ſitien
tibꝰ ſitim ſedat. Dracōtea vocata ꝙ haſta eiꝰ
varia ſit in modū colubri ſimilitudinē q̄ dra
conis imitetur vel ꝙ eā herbā vipera timeat
Celedonia ideo dicitur vel q̄d aduentu hirūdi
num videtur erūpere. vel ꝙ pullis hirundinū
ſi oculi auferātur matres eorū illis ex hac her
ba mederi dicūtur. Eliotropium nomen acce
pit primo ꝙ eſtiuo ſolſticō floreat q̄d ſol mo
tibꝰ folia circūacta conuertat. Vn̄ ⁊ a latinis
ſolſequia nūcupatur. Nā ⁊ ſole oriente flores
ſuos apit. item ſero claudit cū ſol occubuerit
Ipſa eſt quā latini incubum ſiluaticū vocant
Hec ⁊ verrucaria q̄d extinguat verrucas ex aq̄
potata vel in cataplaſmate poſita abſtergat.
Pantafilion a numero foliorū dicta. Vn̄ ⁊ eā
latini q̄nq̄ foliū vocant. herba adeo mūd a vt
purificationi ⁊ tēplis adhiberi a gentibꝰ ſoli
ta eēt. Yſopus herba purgādis pulmonibꝰ
apta. Vn̄ ⁊ in veteri teſtamento ꝑ yſopi faſci
culos aſpergebantur agni ſāguine qui mun
dari volebāt. Naſcitur in petris herēs ſaxo ra
dicibꝰ. Reubarbarū ſiue reuponticum illud ꝙ
trās danubiū in ſolo barbarico. iſtud q̄d cir
ca pōticū colligit̄ noiatū ē Reu āt radix d̄r Reu
barbarū ḡ q̄ſi radix bārbarā. Reu pōticū q̄ſi ra
dix pōtica Juſq̄amos a grecis. a latinis herba
caliculàris dicit̄: q̄d caliculi eius in figurā cā
tarorū naſcantur vt eſt mali punici quorū ora
ſerrata ſūt habentes intrinſecꝰ ſemina papa
ueris ſimilia. Hec herba inſana vocatur quia
vſus eiꝰ periculoſus eſt. Deniq̄ ſi bibatur vel
edatur inſaniā facit vel ſomni ymaginē tor
pidā. Hanc vulgus milimindrum dicit: pro
pter q̄d alienationem mētis inducit. Saxifra
ga vocata quod ſemē eius petras in veſica frā
gat atq̄ cominuat. Gentiana nomen ſumpſit
vt medici memorant. ab inuentore radicibꝰ
ariſtolotie ſimilibus. Naſcitur ſub alpibꝰ ga
latie atq̄ aſie. Satureia calida ⁊ prope ignita
Vnde illi ⁊ nomen inditum credunt ꝙ ꝓnos
facit in venerem. Satirion dicta a ſatiris prop
ter incendium libidinis: quā vulgus ſtringū
vocat. venerem enim ſuſcitat Eadem ⁊ orcis ꝙ
radix eius in modum teſticulorum ſit: quos
greci orci vocant. Item ⁊ leporina propter q̄d
caulem mollem emittat. Vrtica vocata. q̄d ta
ctus eius corpus adurat. Eſt enim ignee om
nino nature. ⁊ tactu perurit. vnde ⁊ pruriginē
facit Artemiſia herba diane a gentilibus cō
ſecrata eſt vnde ⁊ nuncupata Grece enim dia
na arthemis dicitur. Cammelos grece dicta
q̄d mali maciani odorem habeat: ſitq̄ breuis
terreq̄ vicina. Camidrios a grecis appellatur
ꝙ ſit breuis ⁊ per terrā ſtrata ⁊ minuta folijs
paruiſſimis. Peon quidā medicus fuit: a q̄
peonia herba perhibetur inuenta. vt homerus
dicit. Hanc quidam gleſidē vocant ꝙ dulcis
ſaporis. vel pente dobinam a numero granorū
vel vt alij dactiloſam a digitorum ſimilitudīe
Naſcitur in ſiluis Bogloſſos a grecis dicta eo
ꝙ folia aſperrima ad modū lingue bouis ha
beat. Que mirum in modum ob ſapientiā nu
triendam vino infundenda a veteribus mēo
ratur. Conuiuij quoq̄ hilaritatem prebere fer
tur. pro olere etiam ſumitur. Arnogloſſos id
eſt agni lingua: que romanis plantago dici
tur ꝙ planta eiꝰ cito adhereat terre. Hac mul
ti pro olere veſcuntur. Erpillus que apud nos
ſerpillus vocatur pro eo ꝙ radices eius lōge
ſerpant. Eadē ⁊ matris anola propter q̄d mē
ſtrua moueat. Ariſtolotia dicitur ꝙ mulieri
bus fetis optima ſit. Nā ſuperſeſſa poſt par
tum matricē beneficio vaporis expurgat. Hu
ius herbē genera ſunt duo: quarū vna ariſto
litia rotunda dicitur propter q̄d rotundā ra
dicem habeat. Alterā ariſtolitia longa quia lō
gam radicem habet: cum ramis ⁊ folijs longi
oribus. Quam etiam ⁊ dactilinam vocāt ꝙ ſit
radice robore digitali ⁊ longa. Erigonomen a
grecis dicitur ꝙ vere primo ſeneſcat Vnde et
eam latini herbam ſenetionem vocant. Naſcit̄
per macerias. Philiios dicta ꝙ ſemen pulicis
ſimile habeat. Vnde eam latini herbam puli
carem vocāt. Gerobotana ideo a grecis hoc no
men accepit. ꝙ remedijs ac ligamentis homi
num ⁊ purificacōnibus ſacerdotum a gentili
bus probaretur apta. Vnde ⁊ eam pontifices
ſagmen appellabāt: quaſi ſancimen ⁊ hec ver
bena quia pura. Paliurus herba aſperrima ⁊
ſpinoſa. pungens ⁊ retinens: vulnerans ap
propinquantem ſibi ⁊ adunco dente compre
hendens. Strutius quam quidam herbam la
nariam vocant: eo ꝙ plerīq̄ lanā ex ea lauēt
Naſcit̄ in locis cultis. Cimitia ꝓpt̄ ſimilitudinē

timicis Vnde ⁊ eam greci corionē vocauerunt
Naſcitur in locis aſperis atqꝫ cultis. Marubiū
qđ greci praſium dicūt vocatum ꝓpter amaritu
dinem. Naſcitur in campis. Abſinthiū grecū
nomen cuiꝰ ꝓbabilius eſt qđ in ponti regione
naſcitur. vnde ⁊ abſinthium ponticum nomi
natur Simpatus grece dictus eo ꝙ tantam in
radice virtutem habeat. vt fruſta carnis aſper
ſa in cacabo coagulet. Poliopodion herba: cu
ius radix hiſpida atqꝫ crinita. vt eſt polipꝰ:
ex quo deriuatum vt polipodion diceretur Na
ſcitur in teneris petrarum tertis ſiue quercu
bus vicinis. Polios a grecis. a latinis omni
um morbia qđ multis morbis ſubueniat. Na
ſcitur in montibus ⁊ duris locis. Scamonia:
quā latini acridiū vocāt herba ſuci plena que
colligitur ſub cauata radice. Deniqꝫ terraꝫ ro
tunda cauitate fodiunt tam ſuppoſitis. aut co
cleis. aut nucis folijs excipitur ſucuſ atqꝫ ſicca
tus aufertur Venit autē ſepiꝰ probabilioꝛ ex
miſia aſie. Huic cōtrarius atqꝫ falſus ex ſyria
atqꝫ iudea. Daucos folijs feniculis tirſo bi pal
mis. Citocatia dicta ꝙ ventrem cito depurget
quā vulgꝰ corrupte cito cotiā vocat. Lappa dcā
ꝙ habeat caulem ingentem per terram diſpo
ſitam. Hec herba a grecis philantropoſ voca
tur ꝙ veſtibꝰ hominum inhereat ob aſperitatē
ſui. Naſcitur iuxta muros Capillum veneis vo
catum ſiue qđ de lapſoſ poſt alopitiam capil
los recreat vel ꝙ capillorum fluores coheret.
vel ꝙ ſit virgulis nigris lenibus cum ſplendo
re quaſi capilli. Naſcitur in aquoſis locis. Ru
beia dicta ꝙ radix eius ſit rubea vnde ⁊ coloꝛā
re lanas perhibetur. Ancuſa cuius radix cōtrē
ta digitos inficit. Eſt enim colore ſanguineo:
vnde etiam pictoribus ad purpuram effitiē
dam vſui eſt. Cameleō que latine/vaſcarago
vocatur eo ꝙ viſcū gignat: in quo herēt aues
que propria voluntate deſcendunt ad eſcam.
Cicuta propter quod in tirſo geniculatos no
dos habeat occultoſ vt canna ſicut dicitur foſ
ſa ceca que occulta eſt. Hec potui data interfi
cit Hanc in carcere ſocrates bibit ⁊ expirauit
Parſius dicit. Sorbitio quem tollit dira cicu
te Hec dum hominibus venenum ſit: capellaſ
efficit pingues. Trifoliuꝫ eſt quod greci trifil
lum vocant quod ſit folijs trinis per ſingulaſ
annotaciones. Flomos quam latini herbam
lucernalem vocant. ab eo quod ad lucinium
proficiat. Eadem ⁊ lucubros quod lucem pre
beat vmbris. Pirctron grece dicta quod habē
at radicem incendioſam atqꝫ coaceruantem.
Altea malua agreſtis: ſiue malueviſcus: ſed
altera qđ in altum ſurgit. ⁊ viſcus quia gluti
noſa eſt Origanum qđ latine colena interpre
tatur propter qđ infuſum coloret vinum. Ti
timallum vocabulum ſumpſit qđ foliorum co
mam ad radium ſolis circumacta conuertat.
Nam greci ſolem titan vocant mallonē comā
ex quo confectum eſt. vt titimallum diceretur
Huiꝰ ſpecies ſeptem diuerſis locis naſcentes.
Strignos: que latine herba ſalutaris vocatur
propter qđ dolorem capitis: ⁊ ſtomachi incē
dium mitigat. Eadem ⁊ vua lupina propter ſē
men eius vue ſimile. Pilogonus quaꝫ latini
herbam ſanguinariam vocāt. propter qđ miſ
ſa in naribꝰ ſanguinem moueat. Ambroſia:
quam latini apium ſiluaticum vocāt. De qua
virgilius. Ambroſieqꝫ come diuinum vertice
odorem aſpirauere. Apiacum qđ flos eiꝰ apeſ
maxime appetunt Roſmarinum quam latini
ab affectu herbam ſalutarem vocāt: cuiꝰ folia
feniculi ſunt ſimilia atqꝫ aſpera: ⁊ rotatim ter
re proſtrata Menta agreſtis quam greci cala
mitin noſtri vulgo nepeta vocauerūt. maioris
virtutis ⁊ vehemens in calorē. Genicularis her
ba ſubſternitur/ob ſcorpionum vim repellen
dam Gladiolus quod ſit folijs gladij ſimili
bus tirſo cubitali floribus purpureis. Agari
cum radix vitis albe. Affodilos quam latini
a colore albutium vocant. Scilla quod nocēs
ſit. de qua ſuperſtitio gentilium dicit. quod ſi
integra ad limen ſuſpendatur omnia mala
fugat Cammipedos a grecis dicta: quod terre
adhereat: ⁊ odorem pini habeat. Hanc latini
cucurbitulatem vocant: quod ex parte odorē
cucurbite referat Stafiſagria naſcitur in locis
amenis Splenos dicta quod ſplenem auferāt
ſiue ſcolopendios eo quod folia ipſius ſcolo
prendo animali ſunt ſimilia. Naſcitur in hu
midis petris. Volius appellatus quod ra
dix eius volubilis ſit et rotunda. Stoeca in in
ſulis ſtoecadibus naſcitur. vnde ⁊ nuncupa
tur. Ciclaminos grece dicta a quodam qui ci
clos vocatus eſt: qui primus virtutem huiꝰ
herbe inuenit ſiue quod talis herba habeat ra
dicem rotundam. Greci enim cicla rotundam
vocant. Cuius radix aut ſucus ſi vino fuerit
admixtus ebrios facit. Naſcitur in ſiluoſis lo
cis ⁊ agris. Ampelos lauce ſiue brionia que
latini vitem albam vocant. vel a qualitate co
loris. vel quod eius radix contrita et corpori
infricata teneriorem ⁊ candidiorem cutem red
dat. Nam ⁊ ſucus bacarum eius lac vberibuſ
ſiccis reddit. Ampeloſmelana ideſt vitis ni
gra. eademqꝫ labruſca. folia edere ſimilia in
omnibus maioꝛ q̄m ipſa vitis alba. bacas
ſimiliter habēs que bace immaturitate nigre
ſcunt. vnde et vocabulum ſumpſit Viticella
vero herba a latinis appellata: quod ſicut

vitis quicquid ꝓximū habuerit appꝛehēdat
corimbis: quos anulos appellamꝰ Buptalmō
floꝛē habet croceū oculo ſimilē. Vñ ⁊ a grecis
nomē accepit. Eſt aūt caule molle folijs cori
andri ſimilibꝰ Naſcit̄ iux̄ muros ciuitatū Flo
mos quā latini verbaſcū vocant q̄ꝝ altera eſt
maſculꝰ albidioꝛibꝰ folijs atq̄ āguſtioꝛibꝰ. al
tera femina folijs latioꝛibꝰ atq̄ nigris Ferula
vocata a medulla. Nā illū varro tradit eē feru
le medullā: quā appodelon greci vocāt Nōnul
li a feriēdo ferulā dicūt. Hac em̄ pueri ⁊ puel
le vapulaꝛ̄ ſolēt: huiꝰ ſucus galbanū ē papi
rū dictū: q̄d ignia ⁊ cereis eſt aptū. Piron enim
grece ignē dicūt. Juncꝰ d̄r eo ꝙ iūctis radicibꝰ
hereat Scirpꝰ a quo ſegetes teguntur ſine no
do. De q̄ enniꝰ Querit in ſcirpo ſoliti q̄d dicere
nodū. Et in ꝑubio. Qui inimicꝰ ē etiā in ſcirpo
nodū q̄rit Fucꝰ genꝰ herbe eſt: de q̄ tingitur ve
ſtis dicta ꝙ mentit̄ alienū coloꝛē. Vñ ⁊ virgi
liꝰ. diſcet mētiri lana coloꝛes. Alga naſcitur ī
aquis ſtātibꝰ. Ita demq̄ nomen ſūpſit ab al
goꝛe aq̄. vel ꝙ alliget pedes: ꝙ craſſa ē: folijs
aquā ex ꝑte ſuperātibꝰ. Vlua ⁊ tipꝰ herbe cir
ca fōtes ⁊ paludes ſtagniſq̄ naſcūtur. Ex q̄bꝰ
vlua ⁊ alga mollis ⁊ q̄dammodo fungꝰ dicta
ab aligine. Tipꝰ vero q̄ ſe ab aq̄s inflat Vñ
etiā ambitioſoꝝ ⁊ ſibi placentiū hoīm tumoꝛ
tipꝰ d̄r. Carix acuta herba ⁊ duriſſima ſparto
ſimil̄. de q̄ virgiliꝰ Et carice paſtꝰ acuta Spar
tus frutex virgoſus ſine folijs ab aſꝑitate vo
catꝰ. Volumina em̄ funiū q̄ ex eo fiūt aſꝑa
ſūt Gramē a ſitu potiꝰ dictū ꝙ plurimoꝝ agro
rū ſit. Vñ illud greci agreſte vocuerūt: licet oīs
herba gramē vocetur ab eo ꝙ germinet: ſic ro
bur omnis ligni ſpecies ⁊ cutis ab eo ꝙ firmiſ
ſima. Filix a ſingulaitate folij dicta. Demq̄ ex
vna virgula altitudīe cubitali vna ſciſſa folia
ſignit reſimplicata velut pinna. Zizania ꝙ
poete ſemp infelix loliū dicūt q̄d ſit inutile ⁊ ī
fecundū. Fenū dictū ꝙ eo flāma nutrit̄. Fos
em̄ flāma eſt. Manipulū dicimꝰ faſcem feni Et
dictꝰ manipulꝰ q̄d manu impleat.

De oleribus.

x.

Ortus nominat̄ ꝙ ſemp ibi aliq̄d
oꝛiatur. Nā cū alia terra ſemel in ā
no aliquid creet. oꝛtꝰ nūq̄ ſine fru
ctu eſt. Olus ab olendo dictū eo ꝙ
primū hoīes ab oleribꝰ alerent̄ añq̄ fruges
⁊ carnes ederēt. Tm̄ em̄ pomis arboꝝ ⁊ oleri
bꝰ alebātur ſic aīalia herbis Caulis eſt gene
raliter herbaꝝ ⁊ oleꝝ mediꝰ frutex: qui vulgo
tirſus d̄r ꝙ ad terra ſurſū ꝯſcendat: ex quo de
riuatū eſt vt ſpetialit̄ quoddā genꝰ oleꝝ caul̄
diceretur ꝙ tirſus ipſiꝰ ampliꝰ ceteris oleribꝰ
coaleſcit ⁊ creſcit. Eſt autē geneāle nomē Om
nis em̄ frutex caul̄. Cima d̄r q̄ſi coma. Eſt em̄
ſūmitas oleꝝ vel arboꝝ in qua vigēs virtus na
turalis ē. Malua ex ꝑte greco vōbulo appellat̄
eo ꝙ molliendi aluū ſol
uendiq̄ naturā habeat Cuiꝰ ſuco ſi q̄s ſe oleo
mixto punxerit ab apibꝰ negat̄ feriri. Folia
eiꝰ ex oleo trita ⁊ impoſita ſcoꝛpionibꝰ credun
tur afferre toꝛpoꝛem. Paſtinaca vōta ꝙ radix
eiꝰ p̄cipuꝰ paſtus ſit hoīs Eſt enim odorata
iocūda cibo delectabilis. Rapa dicta a rapien
do ⁊ ꝯprehendēdo Eſt aūt radice amplioꝛ nape
ſapore dulcioꝛ ⁊ folio tenui Napꝰ a ſimilitudie
rape vocatus: niſi q̄d folijs latioꝛ ⁊ radicis gu
ſtu ſubacrioꝛ ē. Nominis aūt affinitas in vtriſ
q̄ inde pene ꝯmunis ꝙ vtrūq̄ ſemen in alteꝝ
viciſſim mutat̄. Nā rapa in alio ſolo vt emili
anꝰ ait ꝑ bienniū mutat̄ i napū: alio vero na
pꝰ trāſit in rapā. Napocaul̄ ex duobꝰ oleribꝰ
cōpoſitū nomen habet. ꝙ dū ſapoꝛē napo ſimi
lis: nō in radice ſed in tirſo ꝯſcendit vt caulis
Sinapis appellat̄ q̄d folijs ſit ſimil̄ napis Ra
fanū greci nos radicē vocamꝰ eo ꝙ deoꝛſū totus
nititur: dū reliqua olera in ſūma magis ꝓſili
ant. Cuiꝰ ſemine macerato quiſquis manꝰ infe
cerit. ſerpētes impune tractabit Siquidē ex ip
ſiꝰ radice etiā ebur albeſcit. In cibo q̄z veneno
obſiſtit Nā ꝯtra venena radices nuces. lupini
citꝝ apiū ꝓſunt. ſed ꝯtra futuꝝ nō ꝯtra accep
tum venenū. Vñ ⁊ apud veteres añ alias epu
las hoc ſolebāt menſis apponere. Lactuca di
cta eſt: q̄d habundātia lactis exuberet: ſeu ꝙ
lacte nutriētes feminas implet. Hec ⁊ in viris
venereis vſū coheret. Lactuca agreſtis eſt quā
ſarralia nominamꝰ eo ꝙ doꝛſū eius in modū
ſerre ē. Intubꝰ grecū nomē eſt. Et intubꝰ ꝙ in
tus ſit toſus. Cepa vocat̄: ꝙ nō aliud eſt niſi
tm̄ caput. Aſcalonia nūcupata ex vna vrbiū
paleſtine q̄ aſcalon dicit̄. vñ prius aduecta ē
Alliū dictū ꝙ oleat. Vlpicū appellatū ꝙ allij
odorem habeat. Faſelos vocaī aīunt a faſelo
inſula grecie vbi nō ꝓcul mons olimpꝰ ē Poꝛ
rū cuiꝰ duo genera ſūt: capitatū ⁊ ſectile. Capi
tatum maiꝰ. ſectile paruulū. Beta apud nos
oleis genꝰ. apud grecos littera ē. Blitū genꝰ
oleris ſapoꝛis euanidi: quaſi vilis beta. Cucu
meres ꝙ ſint interdū amari: qui dulces naſci
ꝓhibentur ſi lacte mellito eoꝝ ſemen infunda
tur Cucurbita apo poꝛes. Sanepepo. melipepo
ocimū. greca nomina ſūt ⁊ oꝛigo eoꝝ latinis ī
certa. Olus molle atriplex. braſſica. oliſatrū.
Naſturtiū ſapoꝛ appellauit ꝙ acrimonia ſui
naſū toꝛqueat. Fungi ꝙ aridi ignem acceptū
ꝯcipiant. Fos em̄ ignis eſt. vñ ⁊ eſca vulgo

dicitur: qꝺ ſit fomes ignis ⁊ nutrimentū. Alij dicūt fungos vocatos ꝙ ſint ex eoꝝ genere q̄dā interemptorij. vñ ⁊ defūcti. Tuberē tumore terre ꝓdit. eaqꝫ cā nomen illi dedit. Volui appellati ꝙ ſint volubiles ⁊ rotundi. Aſparagus ꝙ ſit ſpinoſa ⁊ aſꝑſa. ⁊ frutex eiꝰ ex quo gignitur. Capparis a grecis nomen ſūpſiſſe videtur ꝙ habeat rotūda in ſūmitatibꝰ ſeminū capitella. Arboraca. hoc eſt lapſana. Lapiſtrus lapatiū. Hec in cibo ſūpta ſtomachū ꝯfortat venerē reꝓmit. Carduꝰ genꝰ herbe ſpinoſe. Hu
ius natuā mordax ⁊ cū auſterā ē mollis. Frigidus ⁊ indigeſtꝰ ſucus eiꝰ alopitias curat. Eruca quaſi vrica qꝺ ignite ſit virtutis ⁊ in cibo ſepe ſumpta veneris incendiū moueat. Huiꝰ ſpecies due quarū altera vſualis. altera agreſtis acrioris virtutis vtraqꝫ tñ veneris ꝯmouens vſum.

De odoratis oleribꝰ. xi.

Petroſiliū dictū qꝺ ex eo apex idest caput antiquoꝝ triumphantium coronabatur. Hercules aūt hanc herbam primꝰ capiti circūtulit. Nā tūc populū capite preferebat. nunc oleaſtrū. nūc apium. Cuiꝰ radices efficaciter pugnāt ꝯtra inſidias venenoꝝ. Eius generis ſunt petroſilenō. ipoſilenon ⁊ oleoſilenō. Petroſilenon vocatū ꝙ ſit ſimile apio ⁊ naſcatur in petris mōtibuſqꝫ preruptis qꝺ nos petrapiū dicere poſſumꝰ. Silenū em̄ grece aptū dicit: ſed ē ſūmū ac ꝓbabile macedoniciū guſtu ſuaue ⁊ odorē aromatico. Iposilenon ꝙ ſit duꝝ ⁊ auſterū Oleoſilenō ꝙ mollior folio ⁊ caule teneꝝ. Feniculū latini vocant: qꝺ eius tirſi ſeu radicis ſucꝰ acuat viſū: cuiꝰ virtutis traditur vt ſerpentes annuam ſenectutē eius guſtu deponāt. Hoc olꝰ greci maratron vocant. Liguritiū a regione nomen accepit. Naſcitur em̄ plurimū in liguria odore aromatico ⁊ guſtu acre. Ameſō vt greci dicūt ſiue vt latini aneſū. herba omnibꝰ cognita. acerrime feruens Coriandrum ex greco nomine ſumptū qꝺ illi corian vocāt Cuiꝰ ſemē in dulci vino datum ꝓniores reddit in venerē: ſi ſupra modū dederis āmentiā nūtrit. Canos etiā ex coriandro inſici traditū ē. Ruta dicta ꝙ ſit feruētiſſima Cuiꝰ altera agreſtis atqꝫ virtute acrior: ſed vtraqꝫ feruentiſſima ꝯprobat̄. Hanc venenis ꝓpugnare muſtele docent: quē dum cum ſerpente dimicauerint cibo eius armantur. Inula quā ruſtici alant vocant. radice aromatica. odoris ſūmi leui acrimonia. Mēta huiꝰ genera ſex.

Incipiunt capitula libri decimioctaui.

De bellis. i. De triumphis. ij. De ſignis. iij. De bucinis. iiij. De armis. v. De gladijs. vi. De haſtis. vij. De ſagittis. viij. De pharetris ix. De fundis. x. De ariete. xi. De clipeis. xij. De loricis. xiij. De galeis. xiiij. De foro. xv. De ſpectaculis. xvi. De ludo gimnico. xvij. De generibus gimnicorum. xviij. De ſaltu. xix. De curſu xx. De iactu agonum. xxi. De virtute. xxij. De luctatione. xxiij. De paleſtra. xxiiij. De agone. xxv. De generibꝰ agonum. xxvi. De ludis circenſibus. xxvij. De circo. xxviij. De ornamētis circi. xxix. De metis. xxx. De obeliſco. xxxi. De carceribꝰ. xxxij. De aurigis. xxxiij. De quadrigis. xxxiiij. De curſu. xxxv. De equis quibus currūt. xxxvi. De ſeptē ſpatijs. xxxvij. De equitibus. xxxviij. De deſultoribꝰ. xxxix. De peditibus. xl. De coloribꝰ equorum. xli. De theatro xlij. De ſcena. xliij. De orcheſtra. xliiij. De tragedis. xlv. De comedis. xlvi. De themelicis. xlvij. De hiſtrionibus. xlviij. De mimis. xlix. De ſaltatoribus. l. Quid quo patrono agat̄. li. De amphitheatro. lij. De ludo equeſtri. liij. De retiarijs. liiij. De ſecutoribus. lv. De laqueatoribus. lvi. De velitibus. lvij. De ſcāli certamine. lviij. De horum exetracōne. lix. De tabula. lx. De pigris. lxi. De calculis theſſararū. lxij. De theſſeris. lxiij. De figuris alee. lxiiij. De vocabulis. lxv. De iactu theſſararū. lxvi. De calculorum motu. lxvij. De interdictione alee. lxviij. De pila. lxix.

Incipit liber decimus octauꝰ. I.

PRimus bella intulit ninus aſſiriorum rex Ipſe enim ſinibꝰ ſuis nequaq̄ ꝯtentus humane ſocietatis fedus irrumpēs exercitus ducere aliena vaſtare liberos populos aut trucidare aut ſubicere cepit vniuerſamqꝫ aſiam vſqꝫ ad libie fines noua ſeruitute perdomuit. Hinc iam ſtuduit orbis in mutuo ſanguine graſſari alterna cede. Quatuor autem ſunt generā bellorum idest iuſtum. iniuſtum. ciuile ⁊ pluſq̄ ciuile. Iuſtū bellum eſt: quod ex predicto geritur de rebꝰ repetitis. aut propulſandorum hoſtium cauſa.

Iniuſtū bellum eſt quod de furore nō de legiti
ma queſtione initur. De quo in republica di
cit cicero. Jlla iniuſta bella ſunt q̄ ſunt ſine cā
ſuſcepta. Nā extra vlciſcendi aut ꝓpulſandoꝝ
hoſtium cā. bellum iuſtum geri nullum pt̄. Et
hoc idem tullius pauis interiectis ſubdidit. Nl
lum bellū iuſtum haberi videtᷓ: niſi denuncia
tū: niſi dictū. niſi de repetitis rebus. Ciuile bel
lum eſt iter ciues orta ſeditio ⁊ ↄcitatio tumꝉ
tus. ſicut inter ſillā ⁊ mariū. qui bellum ciuile
inuicē in vna gente geſſerūt. Pluſ q̄ꝫ ciuile bel
lum eſt. vbi non ſolū ↄcertant. ſed ⁊ cognati
quale actū eſt inter ceſarem ⁊ pompeiū: qn̄ ge
ner ⁊ ſocer inuicē dimicauerīt. Siquidē in hac
pugna frater cū frē dimicauit. ⁊ pr̄ aduerſꝰ
filium arma portauit. Lucanꝰ. Jn fratꝝ cecide
runt premia frēs. Jtem. cuꝫ ceruix ceſa pentis
cederet. Bella itaqꝫ dicuntᷓ interna externa ſer
uilia. ſocialia. piratica. Nā piratica bella ſunt
ſpſa latronū p maria paronibꝰ. leuibus ⁊ fu
gacibꝫ: non ſolū nauiū cōmeatus: ſed etiā in
ſulas ꝓuinciaſqꝫ vaſtantibꝰ. Quos primum
gneꝰ pompeius poſt multam vaſtationē quā ꝉ
ta mariqꝫ diu egerat mira celeritate ↄpreſſit.
ac ſuperauit Sicut āt bellum vocatᷓ qđ ↄtra ho
ſtes agitur: ita tumultus qui ciuili ſeditione
ↄcitatur. Nā ſeditio eſt diſſenſio ciuiū. dcā q̄ꝫ
ſeorſū alij ad alios eant. Alij eſtimāt diſſenſi
onē animoꝝ ſeditionē vocari. quā greci dyaſ
taſin vocant. Quo aūt differat vtrumqꝫ cicero
docet. Poteſt em̄ inquit eſſe bellū vt tumultꝰ
nō ſit. Tumultus aūt eſſe ſine bello non pōt.
Quid eſt ẽ tumultus niſi ꝑturbatio tanta vt
maior timor oriatur Vnde etiā dictus tumultꝰ
q. timor multus. Grauior āt eſt tumultus q̄m
bellū. Nā in bello vocatões valent. in tumultu
nō valent. Differt aūt bellum. pugna ⁊ preli
um Nā bellum vniuerſū dr̄ vt punicū. Huiꝰ
ꝑtes ſunt pugne. vt cannenſis. trimēſis. Rur
ſum in vna pugna ſunt multa prelia. Aliud
em̄ in cornibꝫ. aliud in media. aliud in extrēa
acie geritur. Bellum ẽ eſt totū pugna vnius
diei. prelium ꝑs pugne eſt. Bellū antea duel
lum vocatū eo q̄ꝫ due ſint ꝑtes dimicantiū vel
q̄ꝫ alteꝝ faciat victorē. alteꝝ victū. Poſtea de
tracta lr̄ā. d. ⁊ mutata. v. in. b. dictū eſt belluꝫ
Alij ꝑ antifraſin putant bellū q̄ꝫ ſit horridum
vnde eſt illud. Bella horrida bella. cum belluꝫ
ↄtra ſit peſſimū. Prelia dicuntᷓ a premendo.
hoſtis hoſtē. Vnde ⁊ prela ligna: quibꝰ vua
premitᷓ. Pugna vocata eo q̄ꝫ inicio vſus fuiſſꝫ
in bello pugnis ↄtendere. vel q̄ꝫ primo bellum
pugnis incipiebant Vnde ⁊ etiā pugna duo
rum eſt aliqn̄ ⁊ ſine ferro. Quatuor aūt in bel
lo aguntᷓ. Pugna. fuga. victoria. pax. Pacis
vocabulū videtᷓ a pacto ſumptū. Poſteriꝰ aūtᷓ
pax accipitᷓ fedus primū initur. Fedus ē pax
q̄ ſit intᷓ dimicantes ꝉ a fide. ꝉ a fecialibꝰ. i. ſac
dotibꝰ dictū. Per ipſos em̄ fiebant federa. ſic
ꝑ ſeculares bella. Alij federa dicta putāt a por
ca fede ⁊ crudeliter occiſa cuius mors optabatᷓ
ei qui a pace reſiliſſet. Virgiliꝰ. Et ceſā ſinge
bāt federa porca Federis ꝑtes inducie. Et dicte
q. indies ocia.

De triumphis.

ij.

OMne regnū ſeculi hꝰ bellis queritᷓ.
victorijs ꝓpagatur Victoria dcā q̄ꝫ
vi. i. virtute adipiſcatᷓ. Hoc eſt em̄
iuſ gentiū vim vi expellere. Nā tur
pis eſt dolo queſita victoria. Certa aūt victori
a eſt vel occiſio hoſtis. vel expoliatio vel vtrū
qꝫ. Non eſt āt iocunda victoria que ꝑ immen
ſa detrimenta ↄtingit. Et hoc eſt qđ laudat ſa
luſtius duces victoriam in cruento exercitu de
portaſſe. Pompa dcā eſt greca ſignificatione
hoc eſt publice oſtēta
ri. Precedit aūt victoria pompā ideo q̄ꝫ ituris
ad hoc certamen primū eſt victorie votū. Tro
pheū dictum apo teſtropes. i. a ↄuerſiōe hoſtis
⁊ fuga. Nā ab eo q̄ꝫ hoſtem quis fugaſſet me
rebatᷓ tropheū. qđ occidiſſet triumphū qui di
ctus eſt apo teſtriambes. i. ab exultatione. Ple
ne em̄ victorie triumphus debetur ſemiplene
tropheū. q̄ꝫ nondū plenā eſt ↄſecutus victori
am. Non em̄ obtinuit: ſed fugauit exercitum.
Hec tm̄ noīa ſcriptores ↄfundunt. Tranquil
lus aūt triumphū latine dicit potiꝰ appellatū
q̄ꝫ is qui triumphans vrbem ingrederetᷓ. tripti
to iudicio honoraretᷓ. Nam primum de trium
pho duci ↄcedendo exercitum iudicare ſolituꝫ
erat. ſecundo ſenatum. tercio ꝑplm. Erat autē
apud romanos mos vt triumphantes qua
drigis veherentur: ex illo q̄ꝫ ſoliti ſunt priores
duces hoc habitu bella inire. Quicunqꝫ autem
in conflictu viciſſent: palma aurea coronabā
tur. quia palma ſtimulos habet Qui vero ſine
conflictu fugientem proſtraſſet. laurea: eo q̄ꝫ
hec arbor ſine ſpinis eſt. Namqꝫ ⁊ purpureā
⁊ palmatam thogam triumphantes indue
bantur ⁊ ſcipionem cum ſceptro in manu ge
rebant ad imitationem victorie ſcipionis. li
cet ⁊ ſcipio baculus ſit quo homines innitun
tur. Vnde ⁊ ille primus cornelio ſcipio appel
latus eſt. q̄ꝫ in foro pater eius cecus innixꝰ eo
ambulabat. Sup ſcipionem aūt aquila ſede
bat ob indicium qđ per victoriā quaſi ad ſup
nam magnitudinem accederent. Inde ⁊ colore
ruſo perliniebantur: quaſi imitarentur diuini

ignis effigiē. Q̄d vero a carnifice ↄ̄ſtingebant̄
id erat indicio vt ad tm̄ faſtigiū euecti medi
ocritatis humane ↄ̄monerentur. Duobus au
tem generibus deletur exercitu͛s. aut intermi
cõe. aut diſpſione. Saluſtius. Hoſtes inquit
aut oppreſſi aut dilapſi forent. Sic ⁊ vtrumq̄
virgilius. Intermitione. vt. ſubmerſaſq̄ ob
ruere puppes. Diſpſione vt age ⁊ diſſice corpo
ra ponto. Expolia hoſtiū preda manubie. exu
uie ptes Preda a predando vocata. Manubie
eo ꝙ manibus detrahunt̄. Hee ⁊ exuuie ab
exuendo dicte q̄ exuunt̄. Hee ⁊ ptes a pari di
uiſione ꝑ perſonaꝝ qualitate ⁊ laboꝝ iuſta di
uiſione Expolia āt a paliis. q. ex palia. victis
enī detrahunt̄.

De ſignis. iij.

S Igna belloꝝ dicunt̄ q̄ ex hiis exer
citus ⁊ pugnandi ⁊ victorie re cep
tui accipit ſimbolon. Nā aut ꝑ vocē
tube. aut per ſimbolon admonet̄ ex
ercitus legionum. Principalia ſigna aquile
dracones ⁊ pile. Aquile ideo ꝙ eadem auiſio
nis marinis auſpicio fuerit. Nā duz idē iouis
aduerſus titanas ꝓficiſceretur: aquilam ei in
auſpicio apparuiſſe ferunt: quā ille ꝓ indicio
victorie acceptaz tutele ſue auſpicatus eā legi
oni ſignū dedit. quo factū eſt vt deinceps mili
tum ſignis ↄ̄mitteretur. Cuius lucanus memi
nit dicens. Signa pes aquilas ⁊ pila minan
tia pilis. Draconum ſigna ab apollinis morte
phitonis ſerpentis inchoata eſt. Dehic a gre
cis ⁊ romanis in bello geſtari ceperūt. Pilam
in ſigno ↄ̄ſtituiſſe fertur auguſtus ꝓpter nati
ones ſibi in cuncto orbe ſubiectas. vt magis ſi
gurā orbis oſtēderet. Vexillum ⁊ ipſū ſignum
bellicū tractū nomen hīs a veli diminutione
quaſi velillū. Sub romulo aūt faſciculos feni
ꝓ vexillis milites habuerunt Hinc ⁊ manipu
li appellantur. Manipulos enī dicim⁹ faſces
feni ꝙ manū impleant. Cetera ſigna diuerſis
prelata agminibus ſm̄ militarem cõſuetudi
nē exiſtunt. per que exercitus ꝑmixtionē pre
lioꝝ agnoſceret.

De bucinis. iiij.

B Vcina ē qua ſignū datur in hoſte
dicta a voce quaſi vocina Nā paga
ni agreſteſq̄ ad oēz vſum bucina
ad ↄ̄pēta vocabant̄. Proprie ḡ hoc
agreſtib⁹ ſignum fuit. De qua ꝓparti⁹. Buci
na cogebat priſcos ad arma quirites. Hui⁹
clangor bucinuz d̄r. Tubā tirreni primū inue
nerūt. vnde virgili⁹. Tirrenuſq̄ tube mugire.
p ethera clangor. Hanc enī a tirrenis predoni
bus excogitatam dicunt cū diſpſi circa mariti
mas oras non facile ad quāq̄ prede occaſio
nē voce aut bucina ↄ̄uocarent̄ vento plerumq̄
obſtrepente. Hinc poſtea bellicis certaminib⁹
adhibita eſt ad denunciāda ſigna belloꝝ vt
vbi exaudiri preco pro tumultu non poterat
ſonitu tube clangētis attingeret. Tuba āt dic
ta quaſi tofa. i. caua. Item tuba. q. tibia. Inter
tubam aūt ⁊ bucinā veteres diſcernebāt. Nā
bucina inſonans ſollicitudinē ad bella denū
ciabat. Virgilius. Qua bucina ſignū dira de
dit. Tuba autez prelia indicabat. vt At tuba
terribilem ſonituz. Cuius ſonitus varius eſt.
Nam interdū canit̄ vt bella ↄ̄mittant̄. interdū
vt inſequant̄ eos qui fugiūt. interdū receptui
Nā receptus d̄r quo ſe exercitus recipit. vnde ⁊
ſigna receptui canere dicunt̄. Claſſica ſūt cor
nua que ↄ̄uocandi cā erant facta ⁊ a calando
claſſica dicebant̄. De quib⁹ virgilius. Claſſica
nāq̄ ſonant. Apud amazonas āt nō tuba ſi
cut a regib⁹: ſed a regina ſiſtro vocabat̄ femi
naꝝ exercitus.

De armis. v.

A Rma gn̄aliter oīm reꝝ inſtrumēta
ſunt. vnde ⁊ vbi reponunt̄ armaia
dcā ſunt. Item arma ⁊ tela oīm ge
nerū: ſed arma ſunt quib⁹ ipſi tue
mur. tela q̄ emittimus Nā arma duplicia. i. q̄
bus pcutimus vel quib⁹ tegimur. Arma autē
ꝓprie dicta ſunt eo ꝙ armos tegunt. Nā arma
vel ab armis dicunt̄. i. humeris vt latos hinc
haſta p armos acta tremit vel apo tu ermos. i.
a marte.

De gladiis. vi.

G Ladius gn̄aliter d̄r enſis in ꝑlio:
ſed enſis ferꝝ tm̄. gladi⁹ vero tot⁹
Proprie aūt appellatus gladi⁹: ꝙ
gulā diuidit. i. ceruicē deſecat. Ad
hoc ei primū ē factū. nā ceteā mēbra ſecurib⁹ ce
dūt̄. collū gladio tm̄ Acies āt gladii ab acuie
dcā ē. Capulus võtur. vel q̄ caput ē gladii. l
q̄ ibi capit̄ vt teneatur. Nā alibi acies ferri ñ
finit. Mucro non tm̄ gladii ē: ſed ⁊ cuiuſlibet
teli acumen dictus a longitudine. Nā macron
greci longū dicunt. hinc ⁊ machera. Macherā
āt eſt gladius long⁹ ab vna pte acutus. Fra
mea vero gladi⁹ ex vtra q̄ pte acutus quā vul
go ſpatam vocant. Framea āt dicta q̄ ferrea
eſt. Nā ſicut ferramentū ſic framea d̄r. ac ꝓin
de oīs gladius framea Spata a paſſione d̄r v
bo greco. qm̄ patin grece d̄r pati. vnde ⁊ patior
⁊ patitur dicimus. Alii ſpatam latine autu
mant dictā eo ꝙ ſpacioſa ſit id eſt lata ⁊ am
pla. Vnde ⁊ ſpatula in pecoribus. Semiſpati
um gladius eſt a media longitudie ſpate ap
pellatus: non vt imprudens vulgus dicit. ſi
ne ſpacio: dum ſagitta velocior ſit. Pugio a
pungendo ⁊ transfigendo vocatur. Eſt enim

gladius paruus bis acutus lateri adherens.
Idem ⁊ dunabulũ dictũ ꝙ religetur ad dunẽ
Celidomachꝰ gladius ferꝝ eſt latũ. cuius du
plex mucro ac bifurcus in modũ caude yrũdi
nee formaꝉ. vnde ⁊ celidomiacus dr. Sica a ſe
cando dcã eſt Eſt em̃ gladius breuis quo ma
xime vtuntur qui apd ytalos latrocinia exer
cent. a quo ⁊ ſicarij dcĩ ſunt. Tranquillinꝰ ãt
dt. dum cuiuſdã gladiatoris in ludũ emiſſus
gladius curuatus fuiſſet ex acie recta: procur
rit vnus ad eũ corrigendũ. tum͞qꝫ a pugnãte
reſponſum ẽ. ſica pugnabo inde ſibi nomẽ da
tũ eſt. Secures ſigna ſũt q̃ ante ↄſules ferebã
tur: ne ad vſum pderent belli. aut vacãtes o cõ
aſpectũ amitterent gladioꝝ. Quas ⁊ hiſpani
ab vſu francoꝝ p deriuationẽ frãciſcas vocãt

De haſtis. vij.

HAſta ẽ contũs cũ ferro: cuius dimi
nutiũ facit haſtile. Nomen ãt ha
ſta ab haſtu ſumpſit. vnde ⁊ aſtu
cia. Contus ferꝝ non hꝫ: ſed tm̃ cu
ſpide acuta ẽ. Virgilius. Ferrataſqꝫ trudes et
acuta cuſpide contos. Contus ãt. q. comitus.
Eſt em̃ comitus acuta rotunditas Trudes ami
tes ſũt cũ lunato ferro. q̃ greci aplustria dicũt
Trudes ãt dicunꝉ ab eo ꝙ trudunt ⁊ detrudũt
Virgiliꝰ Ferrataſqꝫ trudes. Venabula dcã q̃
ſi venatui habilia. Excipia ꝙ veniẽtẽ excipi
unt. q. excipiabilia. Excipiũt em̃ apros. expe
ctãtqꝫ leones. intrãt vrſos. ſit tm̃ firma manꝰ
Lancea ẽ haſta amentũ hñs in medio. dicta
ãt lancea ꝙ equa lance ꝟ equali amento pon
derata vibraꝉ Amentũ vinculũ eſt iaculoꝝ ha
ſtiliũ quo mediis haſtis aptatur Et inde amẽ
tum quo media haſta religatur vt .ſ. iacule
tur. Claua ẽ qualis fuit herculis dcã ꝙ ſit cla
uis ferreis inuicẽ religata. ⁊ ẽ cubito ſemis fa
cta in longitudine. Hec ⁊ cateia quã oratius
capã dt. Eſt em̃ genus gallici teli ex materia
q̃ maxime lenta. que iactu quidẽ nõ longe ꝓp
ter grauitatẽ euolat: ſed quo puenit vi nimi
a pfringit. qd ſi ab artifice mittatur rurſuꝫ re
dit ad eũ qui miſit. Huiꝰ meminit virgiliꝰ. d.
Teutonico ritu ſoliti torquere cateias. Vnde
⁊ eos hiſpani ⁊ galli tautanos vocãt. Falari
ca eſt telũ ingens torno factũ hñs ferrũ cubi
tale ⁊ rotunditatẽ de plumbo in modum ſpere
in ipſa ſummitate dr etiã ⁊ ignem hr̃e affixũ
Hoc aũt telo pugnatur de turribꝰ quas pha
las dici manifeſtũ eſt. Iuuenalis. Conſulis ã
te phalas delphinoꝝ ⁊ columnas. A phalis
g dcã eſt phalarica. ſic a muro muralis. Sane
phalaricã lucanus dt. neruis mitti tortilibus
⁊ quedã machina vt nũc vibrata phalarica
neruis Virgilius vero ait turnũ manu phala
rice iaculaſſe. Pila ſũt arma iaculoꝝ atqꝫ telo
rum ⁊ torquendo vel emittendo vocata. De qui
bus lucanꝰ. Signa pareſqꝫ aquilas ⁊ pila mi
nãtia pilis. Cuius ſingulare pilum dr. Telum
vocatur ſcdm grecam ethimologiã
quicquid longe iaci pt quamq̃ abuſiue dica
tur ⁊ gladius. vt eſt illud. At non hoc telum
mea quo vi dextera verſat Proprie ãt telum a
longitudine dr. Vnde ⁊ muſtela dicitur ꝙ lõ
gior ſit q̃ mus. Cuſpis haſtile amentatũ. a ce
ſpite dcã qd eſt virgultũ. Virgilius. Et paſto
rale prefixa cuſpide mirtũ. Proprie ãt cuſpis ẽ
poſterior ps haſte.

De ſagittis. viij.

SAgitta a ſagaci iactu ꝟ veloci icta
vocata. Pennis em̃ fertur quaſi a
uis vt celeriter mors pariat ad ho
minem Hijs primũ creteſes vſi ſũt
Quibus penne ideo vt diximus agglutinãtur
vt leues ſint ⁊ puolent ſcutatos. Stipula ſũt
ſagitte vel lancee breues. ab ſpicarum ſpecie
nuncupate. Scorpio eſt ſagitta venenata ar
cu vel tormentis excuſſa. Que dum ad hoĩem
venerit: virꝰ quo figit infundit. vñ ⁊ ſcorpio
nomen accepit.

De pharetris. ix.

PHaretra ſagittarũ theca. a ferendo
iacula dcã. ſicut ⁊ feretꝝ: vbi funꝰ
defertur. que ideo ethimologiã cõ
munem hñt. ꝙ pharetra mortem
feretꝝ mortuum portat. Coriti ꝓprie ſunt arcu
um thece. ſicut ſagittaꝝ pharetre Vagina ap
pellatur eo ꝙ in ea mucro vel gladius baiule
tur. Theca ab eo ꝙ aliquid receptũ tegat. c. lit
tera p. g. poſita. Alij greco noĩe thecam vocari
aſſerunt ꝙ ibi reponaꝉ aliquid. Inde bibliote
ca libroꝝ repoſitio dr. Dolones ſunt vagine li
gnee: inter quas latet pugio ſub baculi ſpẽ.
Dolones ãt a dolo dcĩ ſunt ꝙ fallãt ⁊ decipiãt
ferro cũ ſpẽm preferant ligni. Hos vulgus gre
co noĩe oxos vocat ꝟ acutos. Vnde ⁊ apud
medicos acutus morbus oxea vocatur Arcus vo
caꝉ eo ꝙ arceat aduerſariũ. Inde ⁊ arces dicũ
tur. a quibꝰ arcenꝉ hoſtes. Itẽ arcus ob ſpeciẽ
ꝙ ſint curuati artiꝰ.

De fundis. x.

FVnda dcã: eo ꝙ ex eo fundantur
lapides id eſt emittantur. Baliſta
genus tormenti. ab emittẽdo iacu
la dcã. Bali em̃ grece mittere dicꝉ.
Torqueꝉ em̃ vertere neruoꝝ ⁊ magna vi iacit
aut haſtas aut ſaxa Inde ⁊ fundibalus qua
ſi fundens ⁊ emittens ↄtra baliſtã teſtudo va
let. Series em̃ ſit armoꝝ vmbonibus inter ſe
collectis.

¶ De ariete. xi.

ARieti nomen ſpēs dedit eo ꝙ cū im
petu impingit muꝛū in modū arie
tum pugnantiū. Valide eni ac no
doſe arboris caput ferro veſtit̄ eaqꝫ
ſuſpenſa funibꝰ multoꝝ manu ad muꝝ impel
litur. deinde retrorſū ducta impetu maiore deſti
nat̄. ſicqꝫ ictibꝰ crebris ↄcuſſum muri latus ce
dit. cauatūqꝫ irrumpit ac feneſtrā facit. Con
tra impulſū arietis remediū eſt ſaccus paleis
plenis. ⁊ in eū locū demiſſus quo aries ꝑcutit
Laxo eni ſaccoꝝ ſinu ictus arietis illiſus mol
litur. duriora eni mollioribꝰ facilius cedunt.
Plutei ſunt crates corio crudo intexte: que in
ope faciendo hoſti obijciunt̄. Muſculus cuni
culo ſimilis fit quo murus ꝑfoditur. ex quo ⁊
appellatur. q. muꝛuſculus.:

¶ De clipeis. xij.

CLipeus eſt ſcutū maius dcūs ab eo
ꝙ depellat vel celet corpꝰ. periculiſ qꝫ ſb
ducat
Oppoſitus eni ſua defenſiōe ab ha
ſtis ⁊ iaculis corpꝰ munit Clipeus aūt peditū
eſt. ſcutū equitū. Scutum appellatū: eo ꝙ a ſe
excutiat teloꝝ ictum. Vt eni telis reſiſtatur cli
peus antefert̄. Vmbo ſcuti ꝑs media eſt qua
ſi vmbilicꝰ. Ancile vocat̄ ſcutuꝫ breue ⁊ rotun
dum. de quo virgilius. Leua ancile gerebat.
Et ancile dictū ab ancīſione ꝙ ſit ab oī ꝑte re
ſecti ancīſū ⁊ rotundū. Ouidiꝰ. Idqꝫ ancile vo
cant qđ ab omni ꝑte reciſum. Quāqꝫ notes o
culis angulus ōnis abeſt. Pelta ſcutū breuiſſi
mū in modū lune medie. Cuiꝰ meminit liber
regū. Fecit rex ſalomon. cc. ſcuta de auro puro
⁊ trecentas peltas ex auro ꝓbato. Scetra ſcu
tum loreū ſine ligno quo vtunt̄ afri ⁊ mauri
de quo poeta. Leuā ſcetra tegit. Parma leui
a arma. q. puus clipeꝰ. Dicitur aūt ⁊ teſtudo
ſcutū. Nā in modū teſtudinis ſit clipeus. Eſt ⁊
teſtudo ſcutoꝝ ↄnexio curuata in teſtudis mo
re. Nāqꝫ in armoꝝ generibꝰ milites etiā a ba
nimalibꝰ noīa ſumunt vt aries. Et ſaluſtiꝰ. in
modū inquit ericij militaris.

¶ De loricis. xiij.

LOrica vocat̄ eo ꝙ loris careat. ſolis
eni circulis ferreis ↄtexta eſt Squa
ma eſt lorica ferrea ex laminis fer
reis aut ereis ↄcathenata in modū
ſquāme piſcis. ⁊ ex ipſo ſplendore ſquamaꝝ
⁊ ſimilitudine nuncupata ē. De cilicijs aūt et
poliunt̄ ⁊ teguntur lorice.

De galeis. xiiij.

CAſſis de lamina eſt. galea de corio
Nā galeros corium dr. Caſſide aūt
a tuſcis noīatam dicūt. Illi eni ga
leā caſſim noīant. credo a capite. Apex eſt qđ
in ſumma galea eminet. quo figit̄ criſta quā
greci conū vocant. Nā conꝰ eſt curuata q̄ in ga
lea ꝓminet ⁊ ſupra quā criſte ſunt.

¶ De foro.: xv.

FOrum exercendaꝝ litium locus. a
fando dictū. Qui locus ⁊ ꝓroſtra
vocat̄ ab eo ꝙ ex bello punico cap
tis nauibꝰ carthaginenſiū roſtra
ablata ſunt. ⁊ in foro romano prefixa. vt eſſꝫ
huiꝰ inſigne victorie. Conſtat aūt foꝝ cā lege
⁊ iudice. Cauſa vocat̄ a caſu quo euenit Eſt ei
materia ⁊ origo negocij: necdum diſcuſſionis
examine patefacta. que dum preponit̄ cauſa
eſt. dum diſcutitur iudiciū eſt. dum finitur iu
ſticia quaſi iuris ſtatus. Iudiciū aūt prius in
quiſitio vocabat̄. Vnde ⁊ actores iudicioꝝ ⁊
prepoſitos queſtores vel queſitores vocamus.
Negociū multa ſignificat. mō actū rei alicꝰ. cui ē
ↄtrarium ocium. mō actionē cauſe qđ ē iurgi
um litis. Et dictum negocium. q. nec ocium. v
ſine ocio. Negociū aūt eſt in cauſis. negocia
tio in ↄmercijs dr. vbi aliquid dat̄ vt maiora
lucrentur. Iurium dictū quaſi iuris garriū: eo
ꝙ qui cauſā dicūt iure diſceptent. Lis a ↄtenti
one limitis prius nomen ſumpſit. De quo v
gilius. Limes erat poſitus vt diſcerneret agꝝ
Cauſa aut argumento aut ꝓbatione ↄſtat
Argumentuꝫ nunq̄ teſtibus. nunq̄ tabulis
dat ꝓbationem: ſed ſola inueſtigatione iue
nit veritatem. vnde ⁊ dictum argumentum id
eſt argutum inuentū. Probatio autem teſti
bus ⁊ fide tabularum conſtat. In omni autē
iudicio ſex ꝑſone queruntur. iudex. accuſator
reus ⁊ tres teſtes Iudex dictus quaſi ius dicēs
ppl'o. ſiue ꝙ iure diſceptet. Iure autem diſcep
tare eſt iuſte iudicare. Nō eſt aūt iudex ſi nō
eſt in eo iuſticia. Accuſator vocatus quaſi ad
cauſator. qꝛ ad cauſam vocat eū quē appellat
Reus a re qua petitur nuncupatus. qꝛ q̄muis
ſceleris ↄſcius non ſit: reus tamen dr q̄diu in
iudicio pro re aliqua petitur. Teſtes antiqui
tus ſupſtites dicebant̄: eo ꝙ ſup ſtatuꝫ cauſe
ꝓferebant̄ Nunc ꝑte ablata nominis: teſtes
vocantur. Teſtis autem ↄſideratur conditio
ne. natura ⁊ vita. Conditione: ſi liber non ſer
uus. Nam ſepe ſeruus metu dominantis teſti
moniū ſupprimit veritatis. Natura: ſi vir: non
femina. Nam varium ⁊ mutabile ſemper femi
na Vita ſi innocēs ⁊ integer actu Nā ſi vita bo
na defuerit: fide carebit. Non eni pt iuſticia cū ſce
lerato hēre ſocietatē. Duo ſunt aūt gn̄a teſtiuꝫ
aut dicendo id qđ viderunt. aut proferendo id
quod audierunt. Duobus aūt modis teſtes

delinquunt cū aut falſa ꝑmunt · aut vera ſilē tio obtegunt.

¶ De ſpectaculiſ. xvi.

SPectacula vt opinor gn̄aliter noī nant voluptates q̄ nō ꝑ ſemetipſa inq̄nant. ſed ꝑ ea q̄ illic geruntur. Dc̄a aūt ſpectacula eo ꝙ hoīb⁹ publica ibi prebeat̄ inſpectio. Hec ⁊ ludrica nūcupata ꝙ in ludis gerant̄ aut in ſcenis. Ludoꝝ origo ſic tradit̄. Lidij ex aſia tn̄ſeūtes in etruria ꝯſederūt. duce tirreno qui fratri ſuo ſucceſſerat in regno. Contencōne ḡ in etruria inter ceteros rit⁹ ſupſtitionū ſuaꝝ ſpectacula q̄ꝫ religiōis noīe inſtituerūt. Inde romani acceſſitos artifices mutuati ſunt. ⁊ inde ludi alidijs vocati ſunt. Varro aūt d̄r ludos a luſo vocatos: vt iuuenes ꝑ dies feſtos ſolebāt ludi exultacōe delectare ppl̄m̄. Vnde ⁊ eū luſū iuuenū ⁊ diebꝫ feſtis ⁊ templis ⁊ religionib⁹ reputant. Nihil iam de cā vocabuli d̄ū rei cā ydolatria ſit. Vñ ⁊ ꝓmiſcue ludi liberalia vocabant̄ ob honorē liberi p̄r̄is. Ob hoc deſpiciēda ē originis macula. ne bonū eſtimes q̄d iniciū a malo accepit. Lud⁹ aūt aut gimmicus eſt aut circē ſis ā gladiatorius. aut ſcenic⁹.

¶ De ludo gimmico.

GImmic⁹ ludus eſt velocitatis ac viriū gl̄a. Cuius loc⁹ gimnaſium d̄r vbi exercent̄ athlete ⁊ curſoꝝ velocitas ꝓprobat̄. Hinc accidit vt oīm ꝑpe artiū exercitia gimnaſia dicant̄. Antea eī in locis certantes cincti erant ne nudarentur poſt relaxato cingulo repente ꝓſtratus ⁊ exaninatus eſt quidā curſor. Quare ex ꝯſilij decreto tunc archon yppomenes: vt nudi deinceps oēs exercitarent̄ ꝑmiſit. Ex illo gimnaſiū dictū eſt ꝙ iuuenes nudi exercent̄ in campo vbi ſola tm̄ pudenda opiunt̄.

¶ De generibꝫ gimmicoꝝ. xvij.

GEnera gimmicoꝝ. v. ī. ſaltus. curſ⁹. iactus. v̂tus atꝫ luctatio. Vñ ferūt quendā regēꝫ tot filios adoleſcentes hn̄tem: totidē generib⁹ de regno iuſſiſſe ꝯtendere.

¶ De ſaltu. xviij.

SAltus dcūs. q. exilire in altū. Eſt em̄ ſaltus alti⁹ exilire. vel longius.

¶ De curſu. xix.

CVrſus a velocitate cruꝝ vocat̄. Eſt em̄ curſus celeritas pedū.

¶ De iactu. xx.

IActus dcūs a iaciendo. Vñ ⁊ piſcatorium rethe iaculū d̄r. Huic arti vſus ē arreptos lapides ꝑcul ferire. aſtas pōdere librato iacere. ſagittas arcu emittere.

¶ De virtute xxi.

VIrtus eſt immenſitas viriū in labore ⁊ pondere corpis.

¶ De luctacōe. xxij.

LVctatio a lateꝝ ꝯplexu vocat̄: quibus comin⁹ certantes inuicem qui greca appellacōe athlete vocāt̄. Locus aūt luctacōis paleſtra d̄r.

¶ De paleſtra. xxiij.

PAleſtrā autem vel ī. a luctatione vel apotus palin ī. a motu ruine fortis noīatam dicunt. ſ. ꝙ in luctando eū medios arripiat. ſere quatiunt. idq̄ꝫ apd̄ grecos palin vocat̄. Quidā opinant̄ artem luctandi viſoꝝ ꝯtentione mrātam. Itāq̄ꝫ inter ceteras feras eos ſolos ⁊ erigi ꝯgreſſos ⁊ ſubſidere celeriter ac reuerti. ⁊ mō manib⁹ temptare inuicem. mō ꝯplexu abigere ſeſe more luctantium dicunt.

¶ De agone. xxiiij.

QVe latini certamina greci agones vocant. a frequentia qua celebrantur. Siquidē ⁊ oēm cetuꝫ atq̄ꝫ ꝯuentum agona dici. alij ꝙ in circulis ⁊ quaſi agonis ī. ſine angulo locis cederent̄. nūcupatos āgonas putant.

¶ De generib⁹ agonū. xxv.

AGonū genera fuiſſe immēſitas viriū. curſus celeritas. ſagittandi pericia. ſtandi paciā. ad citharam q̄ꝫ vel tibias incedendi geſt⁹. de moribus quoq̄ꝫ de forma decātandi modulacōe terreſtris q̄ꝫ belli ⁊ nauatis prelij ꝑpetiendo ꝯq̄ꝫ ſuppliciorꝝ certamina.

¶ De ludis circenbus. xxvi.

LVdi circenſes ſacroꝝ cā ac deorum gentiliū celebratiōib⁹ inſtituti ſūt. Vnde ⁊ qui eos ſpectāt demonū cultib⁹ inſeruire vident̄. Nam res equeſtris antea ſimplex agebat̄. ⁊ vtiq̄ꝫ ꝯmunis vſus. h⁹ reatus non erat. Sed cū ad ludos coactus ē naturalis vſus ad demonioꝝ cultū trāſlatus eſt. Itaq̄ꝫ ⁊ caſtori ⁊ polluci deputantur hee ſpecies: quib⁹ equos a mercurio diſtributos hiſtorie docent. ſed ⁊ neptuno equeſtris lud⁹ eſt quē greci yppon vocāt: ſed ⁊ marti ⁊ ioui in ludis equi ſunt ꝯſecrati. ⁊ ipſi quadrigis preſunt. Circenſes aūt ludi ideo dcī vel a circuieundo. vel ꝙ vbi nunc mete ſunt: olim gladij ponebant̄: quos quadrige circuibant. ⁊ inde dicti circenſes ab enſib⁹ circa quos currebāt. Siquidē in litore circa ripas fluminum curſus agitantes gladios in ordie in ripe litore ponebāt. ⁊ erat artis equū circa picula torquere. Inde ⁊ circenſes dicti putantur: quaſi circum enſes.

¶ De circo. xxvii.

Circus ſoli principaliter ꝯſecratus eſt
a paganis. cuius edes medio ſpa
cio ⁊ effigies de faſtigio edis eicat
qḋ nō putauerūt ſub tecto ꝯſecran
dū quem in apto hñt. Eſt aūt circus oē illud
ſpacium qḋ circuire equi ſolent. Hunc roma
ni dictū putant a circuitu equoꝝ eo ꝙ ibi cir
cū metas equi currant. Greci vero a circe filia
ſolis q̄ patri ſuo hoc geꝰ certaminis inſtituit:
aſſerunt nuncupatū. ⁊ ab ea circi appellatio
nē argumentant̄. Fuit aūt maga ⁊ venefica.
⁊ ſacerdos demonū. in cuꝰ habitu ⁊ ope: magi
ce artes ⁊ cultus ydolatrie recognoſcitur.

¶ De ornamentis. xxviii.

Ornamenta circi oūa meta obeliſcꝰ
carcer. Oua honori caſtoris ⁊ pollu
cis aſſcribūt. qui illos ouo editos
credendo de cigno ⁊ ioue nō erubeſ
cunt. Fingunt āt circenſia romani ad cās mū
di referre: vt ſub hac ſpē ſuperſtitiones vanita
tum ſuaꝝ excuſent. ¶ De metis. xxix.

Metaꝝ quippe appellatōe ꝓprie termi
nū ac finē mundi deſignare volūt
ab eo ꝙ aliquis emenſus finis ē. ſi
ue ad teſtimoniū orientis occiden
tiſq; ſolis. ¶ De obeliſco. xxx.

Obeliſcū meſpres rex egipti primꝰ
feciſſe fertur tali ex cā. Cū quodā
tpe nilus vehementi inundatione
egiptū nocuiſſet: indignatꝰ rex tan
ꝙ penas a fluie exigeret ſagittā in vndas mi
ſit. Nō multo pꝰ graui valitudine correptus:
lumen amiſit: qui pꝰ cecitatē viſu recepto duos
obeliſcos ſoli ꝯſecrauit. Obeliſcus em̄ ſagitta
ē. qui ideo in medio circo ponit̄. ꝙ p mediū
mundū ſol currit. Medio āt ſpacio ab vtraq;
meta ꝯſtitutus obeliſcus faſtigiū. ſummitatē
q; celi ſignificat: cū ſol ab vtroq; ſpacio medi
o horaꝝ diſcrimine tranſcendit. Sūmo obeli
ſco ſuppoſitum eſt qḋdam auratū in modū
flamme formatū. qm̄ ſol plurimū caloris atq;
ignis hȝ. ¶ De carceribus.

In circo vnde emittunt̄ equi carcēs
dixerunt ab ea re qua ⁊ ille carcer
qui eſt in ciuitate ꝙ vt ibi hoīes
damnati atq; incluſi: ita hic equi co
ercent̄ ne exeant anteꝙ ſignū emit
tant. ¶ De aurigis. xxxi.

Ars circi auiga ⁊ currus. equites vel
pedites. Auriga ꝓprie dictus ꝙ cur
rum agat ⁊ regat. ſiue ꝙ feriat iun
ctos equos. Nā aurit ferit dicimus
vt lacus haurit aptum. Ipſe eſt ⁊ agitator ⁊
verberator ab agendo dictꝰ. Aurige aūt duo
bus coloribꝰ ſunt: quibꝰ ſpeciem ydolatrie ve
ſtiunt. Nā praſinus terre venetꝰ celo ⁊ maria
paganis dicatꝰ eſt. ¶ De quadrigis. xxxii.

Erictoniꝰ āt qui regnauit athenis
primꝰ quatuor equos iunxiſſe fert̄
ſic virgilius autorem. d. Primꝰ eri
ctoniꝰ currus ⁊ quatuor auſus iun
gere equos. rapidiſq; rotis inſiſtere victor. Fu
it āt minerue ⁊ vulcani filiꝰ de caduca in terrā
libidine vt fabule ferunt pcreatus portentum
demoniacū. immo dyabolus qui primo iuno
ni currū dedicauit. Tali autore quadrige ꝓdu
cte ſunt. ¶ De curru. xxxiii.

Currus a curſu dcūs vel ꝙ rotas vi
det̄ habere multas. vnde ⁊ carꝝ. q.
curꝝ. Quadrigāꝝ vero currꝰ dupli
ci temone olim erant perpetuoq; ⁊
qui oībus equis iniceret̄. Iugo primus ariſte
nes ſictoniꝰ tm̄ medios iugauit eoſq; ſingulos
ex vtraq; pte ſimplici vinculo applicuit. quos
greci cirafonos. latini funarios vocant a gene
re vinculi quo priꝰ alligabant̄.

¶ De equis quibꝰ currunt. xxxiiii.

Quadrige ⁊ bige. trige ⁊ ſeiuge ab
equoꝝ nūo ⁊ iugo dicte. Ex quibꝰ
quadrigas ſoli bigas lune ⁊ trigas
inferis. ſeiugas ioui deſultores luci
fero ⁊ heſpero ꝯſecrauerūt. Quadrigas ideo ſo
li iungunt. ꝙ per. iiii. tpa annꝰ vertitur. ver ⁊
eſtatē. autumnū ⁊ hyemē. Bigas lune quō
gemino curſu cū ſole ꝯtendit ſiue ꝙ ⁊ nocte vi
det̄ ⁊ die. Iungunt em̄ vnū equū nigꝝ ⁊ alterū
candidū. Trigas diis inferis. ꝙ hii p tres eta
tes hoīes ad ſe rapiūt. i. p infantiā. iuuentutē
atq; ſenectā. Seiuga maximꝰ currus currit Io
ui. ꝓpter qḋ maximū deoꝝ ſuorum eū eſſe cre
dunt. Ideo aūt rotis quadrigas currere dicūt
ſiue ꝙ mundꝰ iſte circuli ſui celeritate trāſcur
rit. ſiue ꝓpter ſolem. ꝙ volubili ambitu rotat̄.
ſicut ait ennius. Inde patefecit radiis rota cā
dida celum.

¶ De ſeptem ſpaciis. xxxv.

Septem ſpacia quadrige currunt re
ferentes hoc ad curſum. vii. ſtella
rum quibꝰ mundū regi dicūt. ſiue
ad curſū ſeptē dieꝝ ꝑntium. quibꝰ
pactis vite terminꝰ ꝯſummat̄. quoꝝ finis eſt
creta ⁊ iudiciū.

¶ De equitibꝰ. xxxvi

Porro equites ſingulares idō curre
re dicūt. ꝙ ſingulariter vnuſquiſq;
curſū vite hꝰ peragit atq; tranſit. a
liis alio tpe ſequens aliū: ꝑ vnā
tn̄ viam mortalitatis vſq; ad ꝓpriam metā mor
tis. ¶ De deſultoribꝰ. xxxvii.

Deſultores noiati q olim ꝑut quiſq
ad finē curſus venerat deſiliebat a
currebat. ſiue q de eq̄ in equū trā
ſiliebat. ¶ De peditibus. xxxviij.
Pedites āt aiunt ꝓpterea pede currere
q pedib⁹ curritur mortalitati. Ob hoc
a ſupiore pte currunt ad inferiora.
vł ab oriente ad occidentē q morta
les oriunt a occidunt. Nudi currūt. q a hoīs in
ſeculo nulle reliquie ſunt. Rcō ſpacio currūt.
q inter vitam a mortē nihil diſtat Hec ğ ꝓpte
rea fingūt vt vanitates ſuas a ſacrilegia excu
ſare conent. ¶ De coloribus equoꝝ. xxxix.
Circa cās q̄ꝫ elementoꝝ idē gentiles
etiā colores equoꝝ iunxerunt roſe
os ſoli .i. igni. albos aeri praſinos
terre. venetos mari aſſimilantes.
Item roſeos eſtati currere voluerūt. q8 ignei
coloris ſint a cūcta tunc flaueſcant. Albos hie
mi q ſit glatialis a frigoribus vniuerſa caneſ
cāt veri praſinos viridi colore. q tunc pampi
nus denſāt. Item roſeos currere marti ſacraue
runt. a quo romani exoriunt a q vexilla roma
noꝝ cocco decorant. ſiue q mars gaudeat ſā
guine. Albos zephiris a ſerenis tempeſtatib⁹
praſinos flori a terre. venetos aquis vel aeri
q ceruleo ſunt colorē. luteos .i. croceos igni a ſo
li. purpureos iri ſacrauerūt. quē arcū dicim⁹
q yris plurimos colores hēat. Sicq dum hac
exſpectatione deoꝝ cultib⁹ atq elementis mū
dialibus ꝓphanātur: eoſdē deos atq cadē ele
menta ꝑculdubio colore noſcūtur. Vnde ani
maduertere debes xpiane q circū numina im
munda poſſideāt. Quapropter alien⁹ erit tibi lo
cus quē plurimi ſathane ſpūs occupauerūt.
Totū eni illū dyabol⁹ a angeli eius repleuerūt
¶ De theatro. xl.
Theatꝝ eſt quo ſcena includit ſemi
circuli figurā hñs: in quo ſtantes
oēs inſpiciunt. Cui⁹ forma primuz
rotunda erat ſicut a amphiteatri. po
ſtea ex medio amphiteatꝝ factū eſt Theatꝝ
a ſpectaculo noiatum q in co
ꝓplꝰs ſtans deſup atq ſpectās ludos ꝯtempla
ret. Idem vero theatꝝ idē a pſtibulū: eo q p⁹
ludos exactos meretrices ibi pſternentur. Idē
a lupanar vocatū ab eiſdē meretricib⁹: que
ꝓpter vulgati corpis leuitatē lupe nuncupabā
tur. Nā lupe meretrices ſunt a rapacitate vōte.
q ad ſe miſeros rapiāt a apprehendāt. Lupa
naria aūt a paganis ꝯſtituta ſunt: vt pudor
infelicium mulieꝝ ibi publicaret a ludibrio
hientur: tam hij q facerent: q q paterentur.
¶ De ſcena.
Scena aūt erat loc⁹ infra theatꝝ in
modū dom⁹ inſtructa cū pulpito.
Qui pulpitus orciſtra vocabat vbi
cantabāt comici tragici atq ſalta
bant hiſtriones a mimi. Dicta āt ſcena greca
appellacōe eo q in ſpēm domus erat inſtructa
Vnde a apud hebreos tabernaculoꝝ dedicatio
a ſilitudie domiciloꝝ ſcenofegia appellabat
¶ De orciſtra xlj
Orciſtra āt pulpitus erat ſcene vbi
ſaltator agere poſſet. aut duo inter
ſe diſputaē. Ibi eni poete comedi a
tragedi ad certamen ꝯſcendebant.
hijſq canentib⁹ alij geſtus edebāt. Officia ſce
nica tragedi. comedi. themelici. hiſtriōes. mi
mi a ſaltatores.
¶ De tragedis. xlij
Tragedi ſunt q antiqua geſta atq
facinora ſceleratoꝝ regū luctuoſo
carmine ſpectante ꝓplo ꝯcinebant
¶ De comedis. xliij.
Comedi ſunt qui priuatoꝝ hoīm ac
ta dictis a geſtu canebāt. atq ſtu
pra virginū a amores meretricū in
ſuis fabulis exprimebant.
¶ De themelicis. xlv.
Themelici āt erant muſici ſcenici q
in organis a liris a citharis ꝑcine
bant. Et dcī themelici q olim in or
ciſtra ſtantes cantabāt ſup pulpi
tū q8 themele vocabat. ¶ De hiſtrionibus xlvi.
Hiſtriones ſunt q muliebri indumē
to geſtus impudicaꝝ feminaꝝ ex
primebāt. Hij aūt ſaltando etiam
hiſtorias a res geſtas demrābant
dicti āt hiſtriones ſiue q ad hiſtria id genus
ſit adductū. ſiue q ꝑplexas hiſtorijs fabulas
exꝑmerent. q. hiſtriones.
¶ De mimis. xlvij.
Mimi ſunt dcī greca appellacōe q re
rum humanaꝝ ſint imitatores. nā
hēbant ſuum autorē qui antequā mi
mū ageret fabulā ꝓnunciaret. Nā
fabule ita ꝯponebant a poetis vt aptiſſime eſ
ſent motui corpis.
¶ De ſaltatorib⁹. xlviij.
Saltatores āt noiatos varro dt ab
archa de ſalio quē eneas in ytaliā
ſecū adduxit. quiq pmo docuit ro
manos adoleſcētes nobiles ſaltare
¶ Quid ꝓ patrono agatur. xlix.
Et plane in artib⁹ ſcenicis liberi et
veneris pꝛocīnū. q priuata a ꝓpa
ſunt ſcene de geſtu et fluxu corpo
ris. Nam molliciem libero a veneri

immolabant· illi p ſexum· illi p fluxū diſſoluti· Que vero ibi vocib⁹ ⁊ modis ⁊ organis ⁊ titris tranſigunt apollines ⁊ muſas ⁊ mineruas ⁊ mercurios patronos hn̄t· Q̄d ſpectaculum odire debes xp̄iane: quorum odiſti autores·

De amphiteatro. l.

Amphiteatrum locus eſt ſpectaculi: vbi pugnāt gladiatores· Et inde ludus gladiatori⁹ dictus: q̄ in eo iuuenes vſum armorum diuerſo motu condiſcant· ⁊ modo inter ſe· aut gladijs· aut pugnis certantes mō ꝯtra beſtias incedentes vbi nō odio: ſed premio illecti: ſubeunt ferale certamē. Amphiteatrum dictum q̄ ex duobꝰ theatris ſit factū· Nā amphiteatrum rotundum eſt· theatrum vero ex medio amphiteatro eſt ſemicirculi figurā habens·

De ludo equeſtri· l.j.

Genera gladiatorum plura· quorum primum ludꝰ equeſtrium· Duo enim equites precedentib⁹ ſignis militarib⁹ vnus a porta orientis· alter ab occidentis procedebant in equis albis cū aureis galeis minoribus ⁊ abilioribꝰ armis· ſicq̄ atroci pſeuerantia p virtute ſua inibant pugnā dimicantes: quouſq̄ alter in alteri⁹ morte pſiliret vt hr̄et qui caderet caſū· gloriā qui pimeret. Que armatura pugnabat marti duelli cā

De retiarijs· lij.

Retiarius ab armature genere: in gladiatorio ludo ꝯtra alterum pugnātem occulte ferebat rethe· q̄d iaculum appellatur vt aduerſariū cuſpide inſiſtente operiret· implicitūq̄ viribus ſuparet que armatura pugnabat neptuno tridentis cā· De ſecutoribus. liij.

Secutor eſt ab inſequendo retiarium dictus· Geſtabat enī cuſpidem et maſſam plumbeā que aduerſarij iaculū impediret· vt ante q̄ ille feriret rethe: iſte ſupaet· Hec armatura ſacrata erat vulcano· Ignis enī ſp inſequitur: ideoq̄ cum retiario cōponebatur· q̄ ignis ⁊ aqua ſp inter ſe inimica ſunt

De laqueatoribus· liiij.

Laqueatoriū pugna erat fugiētes in ludo hoīes iniecto laqueo impeditos ꝯſecutoſq̄ pſtrare amictos vmbone pellicio· De velitib⁹ lv.

Velitū pugna erat vt vltro citroq̄ tela obiectarent· Erat aūt eorum varia pugna ⁊ ſpectantib⁹ gratior q̄ reliqua· velites aūt vocati ſunt: ſiue a volitatōe: ſiue a ciuitate etruſcorum que velites vocabatur· De ferali certamine· lvi.

Feralium pugna erat miſſas beſtias iuuenes excipe ⁊ pugnare aduerſus eas· vltroneo funere certare nō crimine ſed furore·

De horum execratione· lvij

Hec quippe ſpectacula crudelitatis et inſpectio vanitatū: non ſolū hoīm vitijs: ſed ⁊ demonū iuſſis inſtituta ſunt· Proinde nihil eſſe debet xp̄iano cū circenſi inſania· cū impudicicia theatri cū amphiteatri crudelitate· cū atrocitate aēne cū luxuria ludi· Deum enim negat: qui talia preſumit· fidei xp̄iane preuaricator effectus: q̄ id denuo appetit: q̄d in lauachro iam pridē renunciauit· diabolo pompis ⁊ opibus eius·

De tabula· l.viij.

Alea· i· ludus tabule inuenta a grecis in ocio troyani belli a quodam milite noīe alea a quo ⁊ ars nomē accepit· Tabula luditur pirgo calculis thelleriſq̄·

De pirgis· lix.

Pirgus dicitur q̄ per eum theſſere p gant· ſiue q̄ turris ſpeciē habeat· Nam greci turrim pirgū vocant·

De calculis· lx.

Calculi vocati q̄ leues ſint ⁊ rotundi Vnde ⁊ calculus d̄r lapis breuis q̄ ſine moleſtia ſui breuitate calcatur Item calculi q̄ p vias ordinales q̄ſi p calles eant·

De theſſeris· lxi.

Theſſere vocate· q̄ quadre ſunt ex ptibus oībus Has alij lepuſculos vocant eo q̄ exiliendo diſcurrunt· Olim āt theſſere iacula appellabātur a iaciendo·

De figuris alee· lxij.

Quidā āt aleatores ſibi videntur phiſiologice p allegoriā hanc artem exercere· ⁊ ſub quadā rerum ſimilitudine fingere· Nā trib⁹ theſſeris ludere phibent ꝓpter tria ſeculi tpa· preterita pn̄tia ⁊ futura· q̄ nō ſtant ſed decurrūt· Sed ⁊ ipſas vias ſenarijs locis diſtinctas ꝓpter etates hoīm trinarijs lineis ꝓpter tpa argumentantur Inde ⁊ tabulā ternis deſcriptā dicunt lineis·

De vocabulis theſſerarum· lxiij.

Iactus quiſq̄ apud luſores vetēs a numero vocabatur· vt vnio· binio trinio· quatrio· quinio· ſenio· Poſtea appellatio ſingulorum mutata ē ⁊ vnionē canem· trionem ſuppū· quatrionē planū vocabant·

De iactu theſſerarum· lxiiij.

IActus theſſerarum ita a peritis alea
toribꝰ cõponitur vt afferat qđ volu
erit vtputa ſermonẽ qui eis in actu
bonũ affert Vitant autẽ canẽ quia
dãnoſus eſt. vnũ enĩ ſignificat.

De calculorum motu. lxv.

CAlculi parti ordine mouentur ꝑtim
vage. Jdeo alios ordinarios vagos
appellant. At uero q̃ moueri omni
no nõ pñt inciros dicũt. Vñ ⁊ egẽ
tes homines inciti vocantur: quibꝰ ſpes vltra
ꝓcedendi nulla reſtat.

De interdictione alee. lxvi.

HIs hac arte fraus ⁊ mendaciũ atqꝫ
ꝑiurium nunq̃ abeſt. poſtremo ⁊
odiũ ⁊ damna rerũ. vnde ⁊ aliquã
do propter hec ſcelera iterdicta legi
bus fiunt.

De pila. lxvii.

PIla ꝓprie dicitur ꝙ ſit pilis plena.
Heca iſtera a ferendo vel feriendo
dicta. De quarum genere ⁊ põdere do
catiꝰ ſic tradidit. Neu tu ꝑce pilos
vinaces cõdere ceruí. Vntia donec erit geminã
ſupaddita librã. Inter ſpecies pilarum ſũt. trigo
naria ⁊ arenata. Trigonaria ẽ qua in tres lu
ditur. Arenaria qua in grege dum ex circulo
aſtantiũ ſpectantiũqꝫ emiſſa. vltra iuſtũ ſpa
tium pilam excipe luſumqꝫ inire cõſueuerunt.
Cubitalem luſũ appellãt: cũ duo cominꝰ ex pri
mo ac pene cõiunctis cubitis pilã feriũt. Surã
dicit dare qui pilam curre plato feriendã col
luſoribꝰ prebet.

Incipiunt capitula libri nonidecimi.

De nauibꝰ. i. De partibꝰ nauiũ ⁊ armentis
ij. De velis. iij. De funibꝰ. iiij. De retibꝰ. v. De
fabricis ſiue fornacibꝰ. vi. De inſtrumentis fa
brorũ. vij. De fabricis parietũ. viij. De diſpoſi
tione. ix. De cõſtructiõne. x. De venuſtate. xi. De
laqueariis. xij. De cruſtis. xiij. De litoſtrotis.
xiiij. De plaſtis. xv. De pictura. xvi. De colori
bꝰ. xvij. De inſtrumẽtis edifitiorũ. xviij. De li
gnariis. xix. De inuencõne lanificij. xx. De ve
ſte ſacerdotali in lege. xxi. De noĩbꝰ veſtiũ cete
rarum. xxij. De veſtibꝰ quarũdã gentiũ. xxiij. De
palliis virorum. xxiiij. De palliis feminarum. xxv.
De ſtratu ⁊ reliq̃s q̃ in vſu hñt. xxvi. De lanis
xxvij. De coloribꝰ veſtiũ. xxviij. De inſtrumẽ
tis veſtiũ. xxix. De ornamẽtis. xxx. De anul. xx
xi. De cingul. xxxij. De calciamentis. xxxiij.

Incipit liber nonus decimus de nauibꝰ. I.

ARtiũ quarundã vocabu
la quibꝰ aliq̃d fabricat̃
vel inſtrumẽta artificum
vel q̃ miniſteriũ exhibẽt
atqꝫ aliquid hmõi dein
ceps ex ꝑte notãda ſtu
dui. Artifex generale no
mẽ vocatur ꝙ artẽ faciat: ſi
cut aurifex q̃ aurũ. Faxo enĩ ãtiqui ꝓ facio di
cebant. Nauclerꝰ dñs nauis ẽ appellatꝰ ita ꝙ
nauis in ſorte eiꝰ ſit. Cleros enĩ grece ſors dr̃.
Ceteri ãt in naui in cõtribucõne ſũt. Gubernio
q̃ ⁊ gubernator q̃ſi cohibernator qđ cohibeat
prudẽtia ſua hibernia ⁊ tẽpeſtates maris Nau
ta a naue dictꝰ ꝑ deriuacõnẽ Nauita ãt ꝓ nau
ta poetice dr̃ ſic mauors ꝓ mars Nã rectũ ẽ nau
ta. Remex vocat̃ qđ remũ gerit. ſic ãt remex q̃m
iudex dr̃ noĩatiuo caſu. Epipata greco ſmone
appellat̃: q̃ latine dr̃ ſupuemens. Hic nĩl hẽt ne
gotij. ſꝫ naulo dato in alias terras tranſire diſ
ponit. Nauim q̃dã ꝓhibẽt dictã eo ꝙ nauium
rectorẽ q̃rat ꝑitũ ſapientẽ ſtrẽnuũ q̃ cõtinere
et gubernare nouit ꝓpt̃ maritima ꝑicula ⁊ ca
ſus. vñ ẽ illud ſalomoĩs. Intelligẽs guberna
cula poſſidebit. Libij ãt primũ nauim fabrica
uerũt. pelagiqꝫ incerta petẽtes ꝑuiũ mar̃ vſibꝫ
humanis fecerũt. Rates primũ ⁊ antiq̃ſſimum
genꝰ nauigij crudibꝰ tignis aſſeribuſqꝫ cõſer
tũ. Ad cuiꝰ ſimilitudinẽ fabricate naues rata
rie dicte. Nũc iã rates abuſiue naues. Nã pro
prie rates ſũt cõnexe inuicẽ trabes. Trieris nã
uis magna quã greci dulconẽ vocãt De qua i
eſaia dr̃. Nõ trãſibit ꝑ eã trieris magna Car
paſia nauis a carpado inſula noĩata: ſic a ro
do rodia: ſic ab alexãdria alexandrina. Libur
ne dicte a libiis naues enĩ ſũt negotiatorum.
De q̃bꝰ oratiꝰ. Ibis liburnis inter alta nauiũ
Roſtrate naues dicte ab eo ꝙ in fronte roſtrã
erea habeãt ꝓpter ſcopulos ne feriãtur ⁊ colli
dantur. Longe naues ſũt quas dromones vo
camꝰ dicte eo ꝙ longiores ſint ceteris cuiꝰ cõtr̃
riꝰ muſculꝰ cur tũ nauigiũ. Droma aũt a decur
rendo dr̃. Curſũ enĩ greci dromum vocant. Claſ
ſis dicta eſt a greco vocabulo.
ideſt lignis. vnde ⁊ calones nauicule que lig
na militibus portant. Anchoromacus dictus
pro eo ꝙ celeritate ſui anchoris ⁊ inſtrumẽtis
reliquis nauium vehendis ſit aptus. Phaſe
lus eſt nauigium quem nos corrupte baſeliũ
dicimus. De quo virgilius. Pictiſqꝫ phaſelis
Scafa que ⁊ cataſcopus nauigium qđ latine
ſpeculatorium dicitur. Scophos enim latine in
tendere dicit̃ Barca eſt que cũcta naues cõmer
tia ad litꝰ portat Hec naues in pelago ꝓpter ni
mias vndas ſuo ſuſcepit gremio. Vbi autem

approp̄inquauerit portui redderet vicē barca na
ui quā accepit in pelago. Paro nauigiū pira
tarū aptū ⁊ ex hijs ita vocatū Cicero. Tunc ſe
fluctigero tradit mandatq; paroni. Et alibi.
Paruncul' ad litꝰ ludit celeribꝰ. Mioparo q̄ſi
minimꝰ paro. idē ⁊ carabꝰ. Eſt eñ pua ſcafa
ex vimine facta q̄ ꝯtexta crudo corio genus na
uigij p̄bet. quales vtūtur germanoꝝ pirate in
oceani litoribꝰ vel paludibꝰ ob agilitatē. De
quibꝰ hiſtoria Gēs inq̄t ſaxonū mioparo
nibꝰ nō viribꝰ nituntur. fuge potiꝰ q̄ꝫ bello pa
rati. Celones quas greci celeceras vocāt ⁊ velo
ces biremes vel triremes agiles ⁊ ad miniſteri
um claſſis apte. Enniꝰ. Labit' vncta carina p
equora cana celonis. Biremes autē naues ſūt
hñtes remoꝝ ordinē geminū Triremes ⁊ q̄tri
remes triū ⁊ q̄tuor ordinū: ſic ⁊ pēteremes ⁊ ex
eremes quinos vel ſenos ordines hñtes Actu
arie naues ſūt q̄ velis ſimul ⁊ remis aguntur.
Hpogauus in quo equos trāſuehere ſolitū ē.
Pontoniū nauigiū fluminale tardū ⁊ graue
qđ nōniſi remigio ꝓgredi poteſt. Hinc ⁊ traie
ctus. id eſt extētus. Eſt eñ funis latꝰ vñ ⁊ trā
ſethna dr̄ extētus funis. Limbꝰ nauicula bre
uis q̄ alia appellacōne dr̄ ⁊ cūba ⁊ caupolꝰ: ſi
cut ⁊ lintris ⁊ carabꝰ quo in pado paludibuſ
ꝙ vtunt'. Carabꝰ pua ſcafa ex vimine facta q̄
contexta crudo corio genꝰ nauigij p̄bet. Porte
mia nauicula ſpriatici generis lata ⁊ ſine cari
na a portādo vocata. Vtūtur hijs in pānonia
Trabarie āmice naues q̄ ex ſingul' trabibus
cauātur: q̄ alio noīe litorarie dicuntur. Hec ⁊
caudice facte ex vno ligno cauato ⁊ idē caudi
ce: q̄ a q̄tuor vſq; ad decem homines capiant.

De ptibus nauiū ⁊ armentis. ij.

PVppis poſterior ps nauis eſt qua
ſi poſt. Prora anterior q̄ſi p̄ora. Cū
ba locꝰ vnꝰ nauis qđ aq̄s incūbat
Carina a currēdo dicta q̄ſi currina.
Fori nauiū latera ꝯcaua a ferendo onerā dicta
ſiue tabulata nauiū q̄ ſternuntur dicta ab eo
qđ inceſſus ferāt vel foris emineāt. De q̄bꝰ vir
giliꝰ. Laxātq; foros Colūbaria in ſūmis lateri
bꝰ nauiū loca ꝯcaua: p que eminēt remi dicta
credo q̄ ſint ſimilia latibul' colūbaꝝ in q̄bꝰ ni
dificāt. Agiauia ſūt loca in naui p q̄ ad remi
ges hortator accedit. De q̄ ennius. Multa foro
ponet ⁊ agiauia lōga repletur. Trāſtra ſūt ta
bule vbi ſedēt remiges qđ in trāſuerſo ſint di
cta q̄ virgiliꝰ iuga appellat. Remi a remouen
dis ⁊ decutiendis fluctibꝰ dicti: ſic̄ tonſores a tō
dendis ⁊ decutiendis capillis. Palmula eſt ex
trema latitudo remi a palma dicta q̄ mare im
pellitur. Antēne autē dicte qđ ante amnē ſint
poſite. Preterfluit eñ eas āmis. Cornua extre
me ptes antēnaꝝ ſūt dicta p tropū ab anima
li ad inamale. Malꝰ eſt arbor nauis qua vela
ſuſtinentur. Malus aūt dictꝰ: q̄ habet inſtar
mali in ſūmitate vel q̄ quaſi quibuſdā malle
olis lignis cingitur quoꝝ volubilitate vela fa
ciliꝰ eleuātur. Modiꝰ eſt cui arbor inſiſtit ob ſi
militudinē menſuralis vaſis dictus. Carceria
ſūt in cacumine arboris Troclee q̄ſi. f. lr̄a p q̄s
funes trahūtur. Cinna lucida conſulgent alti
carceria mali. Troclee autē vocate qđ rotulas
habeāt. trocos eñ grece rota dicit'. Paraſtate
ſtipites ſūt partes ſtātes quibꝰ arbor ſuſtine
tur. Cato. Malum deligatū paraſtate iuncte.
Clauꝰ eſt quo regitur gubernaculū. De quo en
niꝰ Vt clauū rectū teneam nauimq; guberēnē
Porticulus malleꝰ in manu portatꝰ. Cōmodꝰ
Signūq; datur remigantibꝰ de quo plautꝰ.
Ad loquendū atq; tacendum tute habēs porti
culū. Tōſilla vncinꝰ ferreus vel ligneꝰ ad quē
in litore defixū funes nauiū illigantur de quo
ennius. Tōſillas capiūt ꝯfigunt litus ad vn
cas Anchora dēs ferreꝰ ex greca ethimologia
nomen ducit: qđ quaſi hominis manus ꝯpre
hendat vel ſcopulos vel harenas. Nā manus
grece cira dr̄. Apud grecos aūt aſpirationem
nō habet. Nā ancira dr̄. vñ ⁊ apud maiores ſi
ne aſpiracōe pferebat'. Pulumi ſūt machine
quibꝰ naues deducunt' ⁊ ſubducūtur in portū.
Pons ſcala nauiū.

De velis. iij.

VEla greci armena dicūt proinde qđ
aere mouentur. Apud latinos au
tē vela a volatu dicta. Vñ eſt illud
Veloꝝ pandimꝰ alas Genera velo
rum acateō. epidromos. daluū. artemo. ſipha
rū mendiciū. Ex quibꝰ acateon velum maximū
eſt ⁊ in media naui ꝯſtitutū. Epidromos ſecū
de amplitudinis: ſꝫ ad puppim. Dalū minimū
veluꝫ ⁊ ad prorā defixū. Artemo dirigende po
tiꝰ nauis cauſa commendatū q̄ꝫ celeritatis Si
phaꝝ genus veli vnum pedē hñs quo iuuari
nauigia ſolent in nauigacōne quotiēs vis vē
ti langueſcit. De quo lucanꝰ. Sūmaq; tendēs
ſiphara veloꝝ pituras colligit auras. qđ ex ſe
paracōne exiſtimāt nominatū. Pes extremꝰ
angulꝰ veli in q̄ naute locantur.

De funibus. iiij.

FVnes dicti qđ antea in vſum lami
nis fuerint circumdati cera. vnde ⁊
funalia. Reſtes ſiue quod rates cō
tineant: ſeu qđ in hijs retia tendan
tur. Rudentes ſunt funes nauiū ex nimio ſtri
dore ita dicti. Spire funes quibus in tempeſta
tibus vtūtur quas nautici ſuo more circubaſ

vocant. Spire aũt a ſparto vocate. Propes fu
nis quo pes veli alligatur q̃ſi ꝓpedes. De quo
turpiliꝰ. Quaſi cũ ventus fert nauim in mare
ſecundꝰ ſiq̃s ꝓpedon miſit ſi velis ſiniſtrũ. Tor
mentũ funis in nauibꝰ longus quo prora ad
puppim extēdit quo magis ꝯſtringātur. Tor
menta aũt a tortu dicta: ſũt reſtes funeſq; Sa
phon funis in prora poſitꝰ. De quo ceciliꝰ. Ve
nerio curſu veni ꝑlato pede vſq; ad ſaphonem
Opiſeā funis quo cornibꝰ antēne dextra ſini
ſtraq; tendũtur retrouſo. Proſmeſiũ funis q̄
nauis in litore religat ad padũ. Mitra funis
q̄ nauis media vincit. Anq̃na q̃ ad malũ an
tēna ꝯſtringit. De q̃ cuma. Atq; anq̃na regit
ſtabilē fortiſſima curſũ. Remulcũ funis q̄ deli
gāta nauis trahit vice remi. De q̃ valgiꝰ. Hic
mea me longo ſuccedēs prora remulco Letantē
gratis ſiſtit in hoſpicijs. Struppi. vinculo loro
vel lino facta: quibꝰ remi ad ſcalmos alligan
tur. De quibꝰ liuiꝰ. Tũcq; remos iuſſit religa
re ſtruppis. Cataforates linea cũ maſſa plūbea
q̄ maris altitudo tēptatur. Luciliꝰ. Hāc catafo
ratē puer eodē defert vnctũ plūbi pauxillũ ru
dis liniq; mataxam.

De retibus. V.

Retia vocata ſiue a retinēdis piſcibꝰ
ſiue a rētibꝰ quibus tendũtur. Mi
nus aũt rete implagiũ dicit a pla
gis. Nā plages ꝓprie dicimꝰ funes
illos quibꝰ retia tendũtur circa imā ⁊ ſũmam
partē. Funda genꝰ eſt piſcatorij rētis dicta ab
eo ꝙ in fundũ mittat. Eadē etiā a iactando ia
culũ dicitur. Plautus Probꝰ quidē antea iacu
lator eras. Tragũ genꝰ retis ab eo ꝙ trahat
nuncupatũ. ipſũ ⁊ verriculũ. Verrere eni trahe
re eſt. Caſſis genꝰ venatorij retis q̄d capiat.
Hinc eſt ꝙ incaſſum dicimꝰ ⁊ ſine cauſa: q̃ſi ſi
ne caſſibꝰ ſine quibus venatio inanis ē. Cono
peũ eſt rete in ſimilitudinē tentorij ꝯtextũ ꝓpē
muſcas ⁊ culices excludēdos quo magis alex
andrini vtuntur. ꝙ ibi ex nilo culices copioſe
naſcuntur. vn̄ ⁊ conopea dr. Nā conopea egip
tus eſt.

De fabricis ſiue fornacibꝰ. VI.

Faber a faciēdo ferrũ impoſitũ nomē
habet. Hinc deriuatum eſt nomen
ad alias artium materias: fabros
vel fabricas dicere: ſꝫ cũ adiectione
vt faber lignariꝰ. ⁊ reliqua ꝓpter opis. ſ. ſimili
tudinē. In fabrorũ autē fornace gentiles vul
canũ auctorē dicunt: figuraliter ꝑ vulcanũ ig
nē ſignificātes ſine quo nullũ genꝰ fundi ex
tendiq; pōt. Nihil eſt eni pene q̄d igne nō effi
ciatur. Alibi eni vitrũ. alibi argentũ. alibi plū
bum. alibi miniũ. alibi pigmenta. alibi medi
camenta efficit. Igne lapides in era ſoluũtur
igne ferrũ gignitur ac domatur. igne aurũ ꝑfi
citur. igne cremato lapide cementa parietes li
gantur. Lapides nigros ignis coquendo cādi
ficat. ligna candida vrendo obfuſcat. carbo
nes ex pruna fulgida nigros facit. De lignis
duris fragiles. de putribilibꝰ iputribiles red
dit. ſtricta ſoluit. ſoluta reſtringit. durā mollit
mollia dura reddit. Habet ⁊ medicaminis vſũ.
Nā ſepe vulnera ꝓdeſt. Peſtilentie q; que obſcurati
one ſolis ꝯtrahit auxiliari certũ eſt. In opere
q; aliud gignit ꝑmis ignibꝰ aliud ſecūdis ali
ud tertijs. Habet q; ⁊ aliā in ſe diuerſitatē ig
nis. Nā aliꝰ eſt qui vſui humano. aliꝰ qui iu
dicio pertinet diuino. ſiue q̄ de celo fulmē aſtringit: ſi
ue q̄ de terra ꝑ vertices montiũ eructat. Ignis
autē dictꝰ ꝙ nihil gigni pōt ex eo. Eſt enim in
uiolabile elemētũ aſſumens cūcta que rapit.
Fabrica duabꝰ rebus ꝯſtat. ventis ⁊ flāmis.
Flamma vero ꝓprie fornacis ē dicta ꝙ flatu fo
lium excitetur. Fornax vero ab igne vocata. Fos
eni ignis eſt. Caminꝰ eſt fornax ⁊ ē grecum
nomen deriuatũ a caumate ⁊ a calorē. Fauilla
eſt deſerta igne ſcintilla. Pruna ē q̃ diu ardet
cum autē extincta fuerit carbo nominat. Pru
na autē a perendo dicta eſt. carbo vero ꝙ flā
ma caret. Qui dũ interiſſe creditur maioris ſit
virtutis. Nā iterũ incenſus fortiore luce caleſcit
Cuius tanta vis eſt etiam ſine igne firmitas
vt nullo humore corrũpatur. nulla vetuſtate
vincatur. Extinctus enim tantũ incorruptibi
liter durat vt hij qui limites figunt eos infoſ
ſos terra ſubſternant. ⁊ lapides deſuper figāt
ad conuincendũ litigatorē. vt fixum lapidē
poſt quātalibet ſecula limitē eē cognoſcāt.

De inſtrumentis fabrorũ. VII.

Incus eſt in quo ferrũ tunditur a ce
dendo dictꝰ eo ꝙ illic aliquid cuda
mus: ideſt feriendo ꝓducamus. Cu
dere enim cedere ⁊ ferire eſt. Veteres
autē non incudē vocabant: ſed intudē eo ꝙ in
ea metallũ tundatur. ideſt tendatur. vnde ⁊ tu
dis malleus. ideſt a tūdendo dictus. Malleꝰ vo
catur quia dum quid calet ⁊ molle eſt cedit ⁊
ꝓducit. Marcus malleꝰ maior ⁊ dictus marcꝰ
ꝙ maior ſit ad cedendum ⁊ fortior. Marcellus
mediocris. Marculus malleꝰ puſillus. Lucili
us. Et velut in fabricā feruens cum marculꝰ
ferrum. multorum magnis ictibus tūdit. For
cipes quaſi ferricipes eo ꝙ ferrum candens ca
piant teneantq;: ſiue ꝙ ab hijs aliquid foru
um capimus ⁊ tenemus quaſi formicapes. Nā
forum eſt calidum. vnde ⁊ feruidum. vnde ⁊

formoſos dicimus: quibus calor ſanguinis ex rubore pulchritudinẽ creat. Lima dcã eo ꝙ lene faciat. Nã limum lene eſt. Celũ eſt vnde operantur argentarij. a quo ⁊ celata vaſa dicuntur.

De fabricis pietum. viij.

In fabricis pietum atq; tectoꝝ greci inuentorem dedalũ aſſerũt. Iſte enĩ primus didiciſſe fabricã a minerua dr. Fabros ãt ſiue artifices greci tectonos vocãt .i. inſtructores. Architecti aũt cementarij ſunt qui diſponunt in fundamentis. Vnde ⁊ apl's de ſemetipſo vt ſapiẽs inquit architectus fundamentũ poſui. Machiones dcĩ a machinis in quib9 inſiſtunt ꝓpt altitudinẽ pietum

De diſpoſitione ix.

Edificioꝝ ptes ſunt tres diſpoſitio. cõſtructio. venuſtas. Diſpoſitio eſt aree vel ſolij ⁊ fundamentorum deſcriptio

De cõſtructione. x.

Conſtructio eſt lateꝝ ⁊ altitudinis edificatio. Conſtructio autẽ vel inſtructio vocata eo ꝙ inſtringat. ⁊ coherere faciat vt lapides luto ⁊ ligna ⁊ lapides inuicẽ ſibi. Nã ⁊ intinctio ferri in aqua inſtructura eſt. Niſi enĩ candens tingatur. ſtringi ⁊ coherere nõ poteſt ferꝝ. Item cõſtructio a multitudine lapidum ⁊ lignoꝝ dcã vnde ⁊ ſtrues. Aliud eſt enĩ edificatio. aliud inſtauratio. Nã edificatio noua cõſtructio eſt. Inſtauratio vero qd reparatur ad inſtar prioris. Nã veteres inſtar ꝓ ſimilitudine ponebãt. Inde ⁊ inſtaurare dicebãt. Conſtructio autẽ conſtat fundamento. lapidib9. arena. calce ⁊ lignis. Fundamentũ dcĩm ꝙ fundus ſit edificij. Idem ⁊ cementũ a cedendo dictũ ꝙ craſſo lapide ſurgat. Lapides in ſtructuris apti albus tiburtinus. colũbinus. fluuiatilis. ſpungia. rubrus ⁊ reliqui. Alb9 lapis. alius durus. alius mollis. Mollis dentata ſerra ſecatur. tractabilis in ope eſt. ita vt in eo q. i. ligno littere ſcribant. Tiburtin9 a loco ytalie dictus. qui durꝫ ſit ad fabricã fortis vapore tamen diſſilit. Tofus edificijs inutilis eſt. fundamentis apt9 mortalitate ⁊ mollicia. Ex eſtu enĩ ⁊ alitu maris fricat ⁊ verberat imbribus. Arenati9 lapis cõcretus maris arenis. hic ⁊ bibul9 dr. Seruat ei humore acceptũ. Ide ⁊ in betica. Gaditan9 ab inſula occeani vbi plurim9 excidit. Piperinus ſubalbid9 cũ punctis nigris. durus atq; fortiſſim9. Concleati9 cõcleis lapillisq; ⁊ arena cõcretus. aſꝑrim9 ⁊ interdũ fiſtuloſus. Colũbin9 a colore auiũ nuncupat9. nãvicin9. gipſo ⁊ mollicie ſimilim9. Molaris in pietib9 vtilis ꝙ eſt quedã natura eius pinguior. duraq; et aſpera ex quo etiã ⁊ mole fiũt. vñ ⁊ nomẽ traxit. Hui9 q̃tuor genera. alb9. niger. pmixtus ac fiſtuloſus. Spungia lapis creat9 ex aq̃ leuis ac fiſtuloſus ⁊ cameris aptus. Silex durus lapis ex cui9 genere nigri ſilices optimi quibuſdaꝫ in locis ⁊ rubẽtes. Albi ſilices cõtra vetuſtatẽ incorrupti pmanẽt. Ide ⁊ in monumẽtis ſculpti. ⁊ incorrupti pmanẽt: quib9 nec ignis q̃deꝫ nocet. Nã ex hijs etiã forme fiũt in quib9 era fundũt. Viridis ſilex vehement ⁊ ipſe igni reſiſtẽs: ſꝫ nuſq̃ copioſus ⁊ vbi inuenit lapis nõ ſaxũ eſt. Pallid9 in cemento raro vtil. Glob9 cõtra iniurias fortis ⁊ in ſtructuris infid9: niſi fuerit multa ſuffrenacõne deuinct9. Fluuiatil ſilex ſemꝑ veluti madens ẽ. Hic eſtate exhiberi oportet nec añ bienniũ inſeri in ſtructuris domoꝝ fictiliũ opeꝝ. ad parietes ⁊ fũdamenta: quẽ coctis latercul ad tecta imbriculis tegulis q; aptant. Tegule võte ꝙ tegãt edes ⁊ imbrices ꝙ accipiãt imbres. Tegule ãt p̃me poſicõnis nomen: cui9 diminutiuũ tigillũ. Laterculi vero vocati qd lati forment circũactis vndiq; q̃tuor tabulis. Lateres aũt crudi ſũt: qui ⁊ ipſi inde nominati ꝙ lati ligneis formis effitiũtur quoꝝ crates dicuntur: in quibus lutũ ꝓ eiſdẽ lateribus crudis portare ſolent Sunt enĩ connexiones camarum dicti.

ideſt qd ſemiuicem teneãnt. Lutũ autem vocatum quidam per antifraſin pũtant: qd nõ ſit mundum. Nã omne lotum mundũ eſt. Calx viua dicta: quia dum ſit tactu frigida. intus occultum continet ignem. vnde perfuſa aqua ſtatim latens ignis erumpit. Natura ei9 mirũ aliquid facit. Poſt q̃ enim arſerit aquis incẽditur quibus ſolet ignis extingui. oleo extinguitur quo ſolet ignis accendi. vſus eius in ſtructuris fabrice neceſſarius. Nam lapis lapidi non poteſt adherere fortius niſi calce coniunctus. Gypſum cognatũ calci eſt. et eſt grecum nomen. Plura ei9 genera Omniũ autem optimum lapis eſt ſpecularis. Eſt enim inſignis edifitiorũ ⁊ coronis gratiſſim9. Arena ab ariditate dicta: non ab adherendo in fabricis vt quidam volunt. Huius probatio ſi manu impreſſa ſtridet. aut ſi in veſteꝫ candidã ſparſa nihil ſordis relinquat Columne ꝓ longitudine ⁊ rotunditate vocate: in quibus totius fabrice pond9 erigitur. Antiqua ratio erat colũnarum altitudinis tertia pars latitudinum. Genera rotundarum quatuor. dorice. ionice. tuſcanice. chorintie menſura craſſitudinis et altitudinis inter ſe diſtantes. Quintum gen9 eſt earum que vocantur attice: quaternis ãgulis aut ampli9 parib9 lateꝝ interuallis Baſes

fultur ſunt columnaꝝ que a fundamento cō
ſurgunt ⁊ ſuppoſite fabrice ſuſtinēt pondꝰ Ba
ſes aūt nomen petre ē fortiſſime ſiro ſermone
Capitella dicta ꝙ ſint columnaꝝ capita qua
ſi ſup collū caput. Epiſtilia ſunt que ſup capi
tella colūnaꝝ ponūtur ⁊ eſt grecū. Pauimēta
origine opis a grecis hūt. Vocata autē paui
menta eo ꝙ pauiātur ⁊ cedātur. vn̄ ⁊ pauor:
ꝙ cedit cor. Oſtracꝰ ē pauimentū teſtaceū eo
ꝙ fractis teſtis calce admixto feriat. Teſtam
em̄ greci oſtra dicūt. Rudos artifices appellāt
lapides ꝯtuoſos ⁊ calce admixtos quos in pa
uimentis faciendis ſupfundūt. vn̄ ⁊ rudera di
cūtur. Canal ab eo ꝙ caua ſit in modū cāne.
Sane canalē meliꝰ genere feminino ꝙ maſcu
lino pferimꝰ. Fiſtule aquaꝝ ſūt dicte: ꝙ aq̄s
fundāt ⁊ mittāt. Nā grece ſtola mittere ē. For
me earū p magnitudine aque ⁊ capacitate ſi
unt: p quas aq̄ p modulos certos diuidunt
E quibꝰ ēvncia ⁊ quinaria digitꝰ q̄dratus: di
gitus rotūdꝰ ⁊ ceteri modi cuiꝗ cauſe. Hucuſ
ꝗ partes ꝯſtructionis.

De venuſtate. xi.

Venuſtas ē quicq̄d illud ornamētia
decoris cā edifitijs addit vt tectoꝝ
auro diſtincta ⁊ precōſi marmoris
cruſte ⁊ coloꝝ pictura.

De laquearijs. xij.

Laquearia ſūt q̄ camerā ſubtegunt
⁊ ornāt: que lacunaria dicūtur: qꝺ
lacus q̄ſdā q̄dratos vel rotundos
ligno vel gipſo vel coloibꝰ habeat
pictos cū ſignis intermicātibꝰ Principaliter
autē lacꝰ dicit vt lutiꝰ. Reſultāt edeſꝗ lacuſꝗ
Cuiꝰ diminucō lacunar facit. vt oratius. Neꝗ
aureū mea retinet in domo lacuna. Jn̄ fit alia
diminucō lacunariū ⁊ p antiſtecō laqueariuꝫ
facit.

De cruſtis. xiij.

Cruſte autem ſūt tabule marmoris
Vn̄ ⁊ marmorati paietes ⁊ cruſta
ti dicūtur Qui aūt marmora ſecan
di in cruſtas excogitauerīt nō con
ſtat. Fiūt autē arena ⁊ ferro ſerraꝗ in p̄tenui
linea p̄mēte arenas tractuꝗ ipō ſecāte: ꝫ craſ
ſior arena plus erodet marmoris Nam tenuis
fabricis ⁊ polituris accōmodata eſt.:

De litoſtrotis.: xiiij.

Litoſtrota ſūt ēlaborata arte pictu
re puulis cruſtis ac theſſellis tīctis
in varios colores. Teſſel aūt a teſ
ſeris nominati. ideſt quadratis la
pillis per diminutionem.:

De plaſtis. xv.

Plaſticen ē parietuꝫ ex gipſo effigi
es ſignaꝗ exp̄mere. pingiꝗ colori
bꝰ. Plaſticē āt dictū grece qꝺ latie
ē pingere t̄ra vel gipſo ſimilitudi
nes. Naꝫ imp̄ſſa argilla formā aliquā facere
plaſtis ē. Vn̄ ⁊ ptho plaſtꝰ eſt dictꝰ hō: qui ex
limo primꝰ eſt ꝯditus.:

De pictura.: xvi.

Pictura aūt ē ymago exp̄mēs ſpēciē
aliciuꝰ rei. Que dū viſa fuerit ad re
cordacōnē mentē reducit. Pictura
āt dicta q̄ſi fictura. Eſt em̄ ymago
ficta nō veritas. Hinc ⁊ fucata ⁊ ficta quodaꝫ
colore illita nihil fidei ⁊ veritatis habētia. Vn̄
⁊ ſūt quedaꝫ picture q̄ corpa veritatis ſtudio
coloris excedūt ⁊ fidē dū augē ꝯtendūt ad mē
datiū puehūt: ſicū q̄ chimerā tricapitē pingūt
vel ſcillā hōiē ſurſū. caninis āt capitibꝰ cīctaꝫ
deorſū. Picturā āt egypti excogitauerūt p̄mū
vmbrā hōīs lineis circūductaꝫ. Itaꝗ initio
tal. ſecūda ſingulis coloribꝰ poſita diuiſis. ſic
ꝗ paulatī ſeſe ars ipſa diſtinxit ⁊ inuenit lu
mē atꝗ vmbras ⁊ lineas ſutiē ymaginis du
cūt. deinde coloribꝰ ꝯplent tenētes ordinem in
uente artis. xvij.

De coloribus.

Colores āt dicti ſūt qꝺ calore ignis
vel ſole perficiūtur ſiue qꝺ in im̄cō
colebantur vt ſūme ſubtilitatis exi
ſterēt. Colores autē ā naſcunt ā ſi
unt. Naſcunt vt ſinopis. rubrica. paritonium.
melinū. fretia. auri pigmentū. Ceteri ſingūtur
aut arte ā pmixtione. Sinopis primū inuēta
in ponto ē. Inde nomen a ſinope vrbe accepit.
Species eius tres rubra ⁊ minꝰ rubens: ⁊ inter
has media. Rubrica vōta ꝙ ſit rubra ⁊ ſangui
nea pxima. Hec plurimis locis gignit: ſꝫ op
tima pōto vn̄ ⁊ pontica dr. Siricū rubri coloris
pigmentū ex q̄ ⁊ libroꝝ capita ſcribuntur. Ip
ſū ē ⁊ feniceū appellatū ita eo qꝺ in ſyria colli
gatur in litoibꝰ rubri maris vbi fenices inha
bitāt. Aliud ē ſericū. aliud ſyricū Nā ſericum
lana ē quā ſeres mittūt. ſyricū vero pigmentū
qꝺ ſyri fenices in rubri mais litoribꝰ colligūt
Eſt āt int factitios. Nā ſepe fit ā ſinopide aut
ſandice mixtꝰ. Miniū primi greci in ephe ſioꝝ
ſolo inueniſſe traduntur. Cuiꝰ pigmēti hiſpa
nia ceteris regionibꝰ plꝰ habūdat. vn̄ etiam
nomen ꝓprio flumini dedit. Huiꝰ diſtillacō ar
gentū liquidū gignit Minio āt hoc q̄dā dicūt
eē cinnabarin. Cinabarin a dracone ⁊ barro
ideſt elephāto cognominatū. Aiūt em̄ draco
nū eē ſanguinē dū implicāt elephātos. Ruūt
em̄ belue ⁊ dracones obruuntur: quoꝝ fuſus
cruor terram inficit. ſitꝗ pigmentū quicquid
ſolo tinxerit. Eſt autem puluis coloris rubri.

Praſin ideſt creta viridis ⁊ ſi in aliquiꝰ terris
ꝯmiſcue generet᷑. optima tñ in libia cirenēſi.
Criſocola colore praſino eſt dicta ꝗ vena eiꝰ
habere auꝝ traditur. Hec ⁊ in armenia naſci
tur: ſꝫ ex macedonia ꝓbabilis venit. Fodit᷑ em̄
ex metallis eris Cuiꝰ inuenꝯ argentū atqꝫ in
dicū ꝓdit. Nā vene eius cū hijs hn̄t nature ſo
cietatē. Cipria ab inſula cipro vbi plurima re
peritur. Sādaraca in inſula rubri maris topa
zon naſcit᷑ colore cinnabari. odore ſulphureo.
Inuenit᷑ aūt in aureis ⁊ argētarijs metallis.
melioꝛ quo magis ru ſa ꝗꝫ magis virꝰ redolet.
quāqꝫ ⁊ ceruſſa ſi torreatur in fornace ſādara
cū facit. vñ ⁊ coloꝛ eſt flāmeꝰ. Qđ ſi torreatur
⁊ equa pte rubrica admixta ſandicem reddit.
Arſenicuꝫ qđ latini ob colorem auri auri pig
mentū vocant. colligit᷑ in pōto ex auraria ma
teria vbi etiā ſādaraca Optimū eſt qđ in aureū
coloreꝫ trāſit puꝝ ⁊ fiſſile: gracili venaꝝ diſcur
ſu. Qđ vero pallidiꝰ ā ſandarace ſimile ē. deteri
us indicat᷑. Eſt ⁊ tertiū genꝰ ſquamoſum quo
miſcet᷑ aureꝰ coloꝛ. Vis eaꝝ vt ſādarace ſꝫ acri
oꝛ. Ocra ⁊ ipſa in inſula maris rubri topazon
gignit᷑: vbi ⁊ ſandaraca. Fit qꝫ ⁊ ocra exuſta
rubrica in ollis nouis luto circūlitis: q̄ quan
to magis in camino arſerit. tāto melioꝛ fit Ve
netū ceruleū ſ̄ pare primū alexandria repertit.
In ytalia ex arene pūluere ⁊ nitri floꝛe idē faci
unt Sed ciprīū in fornace aduſtū huic ꝯmixti
oni addes: veſtoriani ſimilitudo erit. Purpu
riſſum ex creta argentaria cū purpuris parit᷑
tingit᷑. Liberqꝫ eū colorē celeriꝰ. Lanis ꝓcipuū
eſt tñ aliud qđ adhuc vaſe rudibꝰ medicam̄
tis inebriatū primū eſt. egeſto eo addita cre
ta in vas itē ⁊ quotiens id factū eſt. eleuat᷑ bo
nitas. ꝓtioſiſſime purpure cā ē qđ iſcino ma
xime inficit᷑ rubraqꝫ. Indicū in indicis inuenit᷑.
calamis ſpuma adherēte limo Eſt aūt coloris
cianei mixturā purpuree ceruleiqꝫ mirabilem
reddens. Eſt alterū genꝰ in purpurarijs offici
nis. ſpuma in aerijs cortinis innatās: quā in
fectores detrahētes ſiccant. Attramentū dictū
qđ ſit atꝝ: cuiꝰ ſpeties ⁊ picture ⁊ quotidiano
vſui neceſſaria eſt iſtud int᷑ factitios ē. Fit em̄
⁊ fuligine plurimis modis ſuparde ntes tedas
reſina adiecta lacuſculo edificata ꝗ fumū reti
neat. Huic pictores cū aq̄ miſcent glutē vt illu
ſtrꝰ reſplendeat. Ad feſtinacōnē āt opis etiā
ſarmentoꝝ veteꝝ carbones cū glutino triti in
ducendis parietibꝰ atramenti ſpetiē reddunt
Sūt ⁊ q̊ vini fecē ſiccatā excoquant. affirmētqꝫ
ſi ex bono vino fex fuerit indici ſpetieꝫ id atra
mentū prebere. Sed ⁊ ſarmentū vue nigre vi
optimo tinctū poſtea q̄m ſiccitate aruerit ſi ex
uraſa ꝯteras. adiecto glutino nitorem indici
reddet vſtaqꝫ plurima neceſſaria eſt nullo ne
gotio ꝓuenit. Nā ⁊ ſi glebaꝫ ſilicis bone igne
excoquas ⁊ aceto acerrimo ſupfuſā extiguas
madefacta ſſungia colorē purpureū reddit. Eā
vbi ꝯtriueris vſta erit. Omē āt atramentū ſo
le pficitur: oēs colores calcis admixtione cor
rūpunt᷑. Melinuꝫ dictū qđ eiꝰ metalli ferax ſit
vna ex cicladibꝰ inſula melos noīe. Eſt em̄ cā
didū nec vtūtur eo pictores ꝓpter nimiā ping
uedinē. Anulare qđ vocant candidū: eſt quo
muliebres picture luminātur. Fit ⁊ ipſū ex cre
ta admixtis vitreis gemmis. Ceruſſa fit hoc
modo In vaſe em̄ aceto acerrimo impleto ſar
menta anninia in eodeꝫ vaſculo eiꝰ collocabis
ac ſup ſarmēta tabulas plūbi tenuiſſimas po
nes. deinde vas diligētiſſime claudis illiniſqꝫ
ne aliq̄d ſpiraminis exeat Poſt dies āt. xxx.
vas apitur ⁊ ex diſtillacōne tabulaꝝ innata
ceruſſa inuenit᷑. Qđ oblatū ⁊ arefactū teritur.
atqꝫ iteꝝ aceto admixtū in paſtillis diuiditur
⁊ in ſole ſiccat᷑ Hac obſeruātia ſi laminas ere
as ſarmenta ſupponas. eruginem creant cal
cantium.:

¶ De inſtrumentis edifitioꝝ. xviij.

Inſtructura auteꝫ parietum ad noꝛ
mā fieri ⁊ ad ppendiculū reſponde
re oportet. Norma dicta greco voca
bulo extra quā nihil rectū fieri pōt
Componit᷑ aūt ex tribꝰ regulis ita vt due ſint
binoꝝ pedū. tertia habeat pedes duos vncias
x. quas eq̄li craſſitudine politas extremis acu
minibꝰ ſibi iungit vt ſcemā trigoni fatiāt. Id
erit norma. Regula dicta ꝗ ſit recta: q̄ſi rcula
⁊ impedimentū nō habeat. Perpendiculū eſt
qđ ſemp appendit᷑. Deniqꝫ in fabrica niſi om̄a
ad ppendiculū ⁊ regulā certa fiant. neceſſe eſt
vt cūcta mēdoſa inſtruant᷑ vt aliq̄ praua ſint
aliq̄ cubātia ꝓna nōnulla alia ſupina ⁊ ꝓpter
hoc vniuſa ſūt cōſtructa. Linea genere ſuo ap
pellata: ꝗ ex lino ſit. Trulle nomē factū eo ꝗ
trudit ⁊ detrudit ꝟ includit calce vel luto lapi
des. Marcellꝰ machina. Scale a ſcādēdo vōte
herent em̄ parietibꝰ. Scale āt dicūtur q̄ ā vne
ſūt aut plures ꝗ numeri tm̄ pluralis ē nomē
vt littere que epiſtolā ſignificat

¶ De lignarijs. xix.

Lignarius generaliter ligni opifex
appellatur. Carpentariꝰ ſpetiale no
men eſt. Carpentū enim ſonū facie
ſicut nauicularīꝰ. ꝗ tantū nauiū ē
fabricatoꝛ ⁊ artifex. Sarcitectoꝛ dictꝰ qđ ex m̄
tis hinc inde ꝯiunctis tabulis vnum tecti ſarci
at corpꝰ. Idem ⁊ tignariꝰ quia tectoria lignis

īducit Lignū vocatur greca ethimologia q̄ꜯ
incenſū in lumen ↄuertit̄ ꝛ in flāmā. Vn̄ ꝛ lici
niū dr̄ q̄d lumen det. Materia inde dr̄ omne lig
nū q̄ꜯ ex ea aliquid efficiat̄: vel ſi ad ianuā re
feras vel ad ſtatuā: materia erit. Ad aliquid
eni ſēp materia accipiēda eſt ſic̄ elementa ma
teriā rerū dicim⁹. q̄ꜯ inde ea q̄ ſunt facta vide
m⁹ ꝛ materia q̄ſi mater dicta. Trabes vōte q̄d
in trāſuerſo poſite vtroſq̄ꝫ parietes ↄtineant.
Aliud aūt ſūt tigna. aliud trabes. Tigna eni
iuncta trabē faciūt. Trabes āt ſūt cū ſunt dola
te. Tol⁹ ꝓprie ē veluti ſcutū breue q̄d in medio
tecto ē in quo trabes cocūt. Cuple vōte q̄d co
pulent in ſe luctātes. Luctātes dicūtur q̄d ere
cti inuicē ſe teneāt more luctantium. Agrātes
Aſſeres ab aſſe dicti q̄ꜯ ſoli ponunt̄ neq̄ꝫ ↄiun
cti. Scindule eo q̄d ſcindātur ꝟ diuidātur. Epi
gri ꝛ claui ſūt quib⁹ lignū ligno adhereat Cla
ui āt dicti q̄ſi calibi. q̄ꜯ ex calibe ſiūt ꝟ ferro Ca
libs eni ferꝝ eſt. Tabule a veterib⁹ tagule vo
cabātur a tegēdo. ſ. vn̄ ꝛ tegule. Cōmiſſura dr̄
tabularꝝ ↄiūctio. Sectio āt dicta a ſequēdo ea
q̄ cepit. Nā ſecare ſectari ꝛ ſequi ē. Serre āt no
men de ſono factū ē ꝟ a ſtridore ſerre Circiniq̄ꝫ
vſū ꝑdices quidā adoleſcēs inuenit queꝫ pue
rū dedal⁹ frater mr̄is ſue. ſtudijs ꝑdocendū ac
cepat. Cui⁹ pueri tm̄ ingeniū fertur: vt dū ma
terie diuidēde ↄpendiū q̄reret ſpinā piſcis imi
tatus de ferro laminā exaſperās dentiū mordaci
citate armauit: quā ſerrā artifices nūcupant
Pro cui⁹ artis inuētione dedal⁹ magiſter eius
inuidie liuore ꝑmotus precipiteꝫ pueꝝ ex ar
ce deiecit. Dehinc exulat⁹ cretā abijt ibiq̄ꝫ ali
q̄ diu fuit vt fabule ferunt ex creta pēnis vola
uit ꝛ inde ciliciā venit. Circin⁹ dict⁹ q̄d vertēdo
effitiat circulū. Hui⁹ mod⁹ duplicata linea fit
q̄ ſimplex ꝑ latitudinē extenſa fuerat. Pūct⁹
aūt in medio circini centꝝ a grecis dicit̄: in cu
ius mediū cūcta ↄuergūt. Securis vōtur eo q̄ꜯ
ea arbores ſuccidātur: q̄ſi ſuccur⁹. Itē ſecuris q̄
ſi ſemicuris. Ex vna eni pte acuta eſt. ex altera
foſſoria. Hec ꝛ apud veteres pēna vocabatur.
vtrāq̄ꝫ āt hn̄s aciē bipēnis. Nā bipēnis dicit̄:
q̄d ex vtraq̄ꝫ pte habeat acutā aciē: q̄ſi duas
pennas. Pennū āt antiq̄ acutū dicebant Vn̄
ꝛ auiū pēne q̄ꜯ acute. Et ecce nomē q̄d reſerua
uit antiquitatē q̄ꜯ veteres dicebāt pēnas non
pinas. Hec ꝛ dolabra: q̄d habeat duo labra.
nā ſecuris ſimplex eſt. Dextral̄ dextere habil̄
Aſcia ab aſtulis dicta q̄s a ligno eximit. cui⁹
diminutiuū nomē ē aſciola Eſt āt manubrio
breui ex adūſa pte referens vel ſimplicē malle
um ā cauatū vel bicorne raſtꝝ. Scalpꝝ dictuꝫ
q̄d ſcalpturis ꝛ foraminib⁹ ſit aptū q̄ſi ſcalfo
rus. Cui⁹ diminutiuū ſcalpell⁹ Terebra vōta a
verme ligni q̄ vōtur terebra: quē greci teredo
nā vocāt. Hinc terebra dicta q̄d vt vermis terē
do forat q̄ſi tereforā vel quaſi trāſforās. Tara
trū quaſi teratꝝ. Scofina dicta q̄d herēdo ſco
phē faciat. Cāteriū. Gallia. Guuia.

De inuencōne lanefitij. XX.

Minerua quandaꝫ gētiles multis in
genijs ꝑdicant Hāc eni ꝑmā lane
ficij vſū mōſtraſſe. hāc etiā telā or
diſſe ꝛ coloraſſe lanas ꝑhibēt. Oli
ue q̄ꝫ hāc dicūt inuentricē ꝛ fabricē. multaruꝫ
q̄ꝫ artiū reptricē. Ideo q̄ꝫ illi vulgo opifices ſup
plicāt. Sꝫ ꝛ hoc poetice fingit̄ Nō eni minerua
iſtarꝝ artiū ꝑnceps ē ſꝫ q̄ꜯ ſapiētia in capite cē
dr̄ hōis ꝛ minerua de capite iouis nata fin
gitur. hoc ē ingeniū. ideo q̄ꝫ ſēſus ſapiētis: q̄ in
uenit oīa in capite ē. Iō ꝛ dea artium minerua
dr̄. q̄ꜯ nihil excellenti⁹ ē ingenio quo regūtur
vniuerſa.:

De veſte ſacerdotali in lege. XXI.

Octo ſūt in lege genera ſacerdotaliū
veſtimentoꝝ. Podeis eſt tunica ſa
cerdotal̄ linea corpori aſtricta vſq̄ꝫ
ad pedes deſcendēs. vn̄ ꝛ nūcupat̄.
Podas eni greci pedes dicūt Hec vulgo cami
ſia vōtur. Abanē cingulū ſacerdotale rotundū
polimita arte ex cocco purpura iacincto q̄ꝫ cō
textū. ita vt flores atq̄ꝫ gēme in eo videantur eſ
ſe diſtincte. Pilleū eſt ex biſſo rotundū quaſi
ſperā media. caput tegens ſacerdotale ꝛ in oc
cipitio vitta ↄſtrictū. Hoc greci ꝛ noſtri tiarā
vel galeā vocāt. Machil q̄d eſt tunica talaris
tota iacīctina hn̄s ad pedes. lxxij. tītinabula:
totidēq̄ꝫ intermixta ac dependentia punica ma
la. Ephot q̄d latine interꝑtatur ſupindumen
tū. Erat eni palliū ſupꝑhumeāle ex quatuor co
lorib⁹ ꝛ auro ↄtextum hn̄s in vtroq̄ꝫ humero
lapides duos ſmaragdinos auro ↄcluſos i q̄
b⁹ ſculpta erāt noīa patriarcharꝝ Logicō q̄d
latine dr̄ racōnale. pān⁹ duplex. auro ꝛ q̄tuor
text⁹ coloib⁹ hn̄s magnitudinē palmi ꝑ qua
drū cui intexti erāt. xij. ꝑcioſiſſimi lapides Hic
pān⁹ ſupꝑhumerale ↄtra pect⁹ pontificis anne
ctebat̄. Petaliū aurea lamina in fronte pontifi
cis q̄ nomen dei tetragrāmaton hebraicis lit
teris habebat ſcriptū Batin: ſiue feminalia ꝟ
brace linee vſq̄ꝫ ad genua ꝑtingentes quib⁹
verecūda ſacerdotis velabantur.

De nominib⁹ veſtiū ceterarū. XXII.

Diuerſitas veſtimentoꝝ tegmē tegu
men indumētū veſtimentū ꝛ reliq̄
Tegmē dictū eo q̄d tegat mēbra:
ſic tegumē. Tecta q̄ tegūt corpora.

Jndumentū qđ intus ad corpus induit̄: q̄ſi in
tumentū amictꝰ Veſtimentū vero eſt qđ vſqꝫ
ad veſtigiū ꝑtendit̄ q̄ſi veſtigimentū vt ē tuni
ca talaris. Sꝫ ⁊ hec ꝯſuetudo ſmones auctoꝝ
ꝯfundit. diſcernit̄ autē veſtitus a cultu: quoni
am lauacꝰ intelligit̄ cultꝰ. Jtē cultꝰ ab habitu
Nā habitꝰ ad naturā ꝑtinet. cultꝰ ad hoīes
Plereqꝫ aūt veſtiū ꝗ a tēpe q̄ maxime in vſu ſūt
appellant̄. ꝗ a locis vbi vel p̄mū ꝯfecte vel ma
xime vendicantur. ꝗ a genere coloris: ꝗ a noīe
reptoꝝ. Veſtis antiq̄ſſima hoīm fuit pizoma
tū ł ſuccinctoriū: quo tm̄ genitalia ꝯtegūtur.
Hoc p̄mū p̄mi mortales e folijs arboꝝ ſibi fe
cerūt q̄ñ poſt ꝑuaricacōnē erubeſcētes puden
da velabāt. Cuiꝰ vſū quedā barbare gentes
dū ſint nude vſqꝫ hodie tenēt. Hec ⁊ cāpeſtria
nūcupant̄ ꝓ eo ꝙ eiſdez iuuenes q̄ nudi exer
cent̄ i cāpo pudēda opiūt Tuica veſtis āṫq̄ſſi
ma appellata qꝛ i motu incēdētis ſonū facit To
nꝰ em̄ ſonꝰ ē Primū aūt fuere pellitie tunice q̇bꝰ
poſt offenſā ⁊ eiectionē de ꝑadiſo adaz ⁊ eua
induti ſūt. Talaris tunica dicta eo ꝙ talos vſ
qꝫ deſcēdat ⁊ ad pedes defluat. ſic pectorał que
apđ āṫq̄s breuis eāt: vt tm̄ pectꝰ opiret. licꝫ
nūc ꝓfuſior ſit. Manicleata tunica ł manicata
eo ꝙ habeat manicas quaꝫ cirodidaꝫ greci vo
cāt. Dalmatica veſtis primū in dalmatia ꝓuin
tia grecie texta eſt tunica ſacerdotał cādida cū
clauis ex purpura. Ruſſata quā greci fenicā
vocāt nos coccineā repta eſt a lacedemonijs
ad celandū coloris ſimilitudinē ſanguinē q̄ti
ens q̄s i acie vulneraret̄ ne ꝯtēplati aduſario
animꝰ augeſceret. Hac ſub ꝯſulibꝰ romani vſi
ſūt milites vñ etiā ruſſati vocabātur. Solebāt
em̄ p̄die ꝙ dimicandū eēt añ ꝑncipia ꝓpoñi.
q̄ſi admōnicō ⁊ inditiū future pugne. Lacula
ta eſt q̄ lacꝰ q̄clatos q̄ſdā cū pictura hēt itex
tos aut additos acu Jacinctina veſtis ē aerio
colore reſplendēs Molocinia q̄ maluaꝝ ſtami
ne ꝯficitur quā alij melocinā. alij malualliā vo
cant. Bōbicina eſt a bombice vermiculo: q̄ lon
giſſima ex ſe fila generat: q̄ꝝ textura bōbici
nū dr̄. ꝯficiturqꝫ in inſula coo Apocalama. Se
rica a ſerico dicta vel ꝙ eā ſeres p̄mi miſerunt.
Oloſerica tō ſerica. Olon em̄ totū. Tramoſeri
ca ſtamine lineo: trama ex ſerico. Oloſora tō
ex purpura. Biſſina cādida ꝯfecta ex quodaꝫ
genere lini groſſioris. Sūt ⁊ qui genꝰ q̄ddam
lini biſſum eē exiſtiment. Fibrina trama a fi
bri lana hñs Caprina Maſticina ⁊ mena. Li
nea q̄ ex ſolo lino fit. Linoſtema veſtis eſt ex
lana linoqꝫ ꝯtexta. Et dicta linoſtema ꝙ i ſta
mine linū i trama lanā habet. Recta dr̄ veſtis
quā ſurſū v̇ſū ſtāteſqꝫ texūt. Segmēta zonis q̄
buſdā ⁊ quaſi preciſa mentis ornata. Nā ⁊ p
ticulas cuiuſcūqꝫ materie abſciſe ꝑreſegminas
vocant. Leuidenſis qđ raro filo ſit leuiterqꝫ dē
ſata. Pauitenſis ꝯtraria leuidēſi dicta qđ gra
uiter p̄ſſa atqꝫ calcata ſit. Citroſa q̄ſi ꝯcriſpa
ad ſimilitudinez citri. Neuiꝰ. Huiꝰ pulchraqꝫ
ex auro veſtemqꝫ citroſā. Velenenſis tunica ē
q̄ affertur ex inſul̄. Exotica veſtis eſt ꝑegrina
deforis veniens vt in hiſpania a grecis. Poli
mita multi coloris. Polimitꝰ em̄ textꝰ multo
cū coloꝝ ē. Acupicta veſtis acu textilis vel acu
ornatu. Eadē ⁊ frigia. Huiꝰ enim artis ꝑiti fri
gij omnes dicūtur: ſiue qꝛ in frigia inuenta ē.
Vnde ⁊ ārtifices qui id faciunt frigiones dicū
tur. Virgiliꝰ. Frigiāqꝫ clamidem. Triſilicis a
tribꝰ licijs quia eſt ſimplex ⁊ biplex. Ralla q̄
vulgo raſił dr̄. Jntripola veſtis illa vocatur: q̄
dum ſit vetus ad nouā ſpetiē recurratur. Pan
nutia nūcupata qđ ſit diuerſis pānis obſita.
Colobiū dictuꝫ quia longum eſt ⁊ ſine mani
cis. Antiqui em̄ magis vtebantur. Libitona
rium eſt colobium ſine manicis quali mona
chi egyptij vtūtur. Lumbare vocatur qđ lum
bis religetur vel qđ lūbis hereat Hoc in egyp
to ⁊ in ſyria non tantū femine ſed ⁊ viri vtunt̄
Vnde ⁊ ieremias tranſeufraten tulit lūmbarē
ſuū. ibiqꝫ illud in foramine petre abſcondit ⁊
poſtea ſciſſum repit. Hoc a quibuſdā ⁊ rena
le dicitur: q̄a renibꝰ alligatur. Limꝰ eſt veſtis
que ab vmbilico vſqꝫ ad pedes producit̄. Hec
autē veſtis habet in extremo ſui purpurām li
mam ideſt fluxuoſā. inde ⁊ nomen accepit Nā
limū obliquū dicimꝰ. Licinū vocatū qđ textu
ra eiꝰ ligata ſit in totū quaſi diceret liginuꝫ. c.
ꝓ. g. littera ꝯmutata. Armelauſa vulgo voca
ta qđ añ ⁊ retro diuiſa atqꝫ apta eſt. in armos
tantū clauſa: quaſi armiclauſa. c littera abla
ta. Camiſias vocamus ꝙ in hijs dormimus in
camis ł in ſtratis noſtris Femoālia appella
ta eo ꝙ femora tegant Jpa ⁊ brace ꝙ ſint bre
ues ⁊ verecūda corpis hijs velētur. Tubrucos
vocatos dicūt qđ tibias brachaſqꝫ tegāt. Tu
braci ꝙ a bracis ad tibias vſqꝫ perueniant.

¶ De veſtibꝰ quarundā gentiū. xxiij.

QVibuſdā autē nacōnibꝰ ſua cuiqꝫ
ꝓpria veſtis eſt. vt ꝑthis ſarabra
gallis line. germanis renones. hiſ
panis ſtriges: ſardis manſtruge.
Sarabara ſunt fluxa ac ſinuoſa veſtimenta.
De quibus legitur in daniele Et ſarabara eo
rum non ſunt immutata. Et publiꝰ. Vt q̄d er
go in ventre tuo parthi ſarabara ſuſpenderit.
Apud quoſdam autem ſarabara quedaꝫ ca
pitum tegmina nūcupantur qualia videmꝰ in

capite magoꝝ picta. Linne ſage q̄dra ⁊ mol
lia ſūt. De quibꝰ plautꝰ. Linne coopta eſt tex
trino gallia. Renones ſūt velamina humero
rū ⁊ pectoris vſq; vmbilicū atq; ita tortis villis
adeo hiſpida. vt imbres reſpuāt quos vulgo
reptos vocāt eo ꝙ longitudo villaꝝ q̄ſi reptat
De quibꝰ ſaluſtiꝰ. Germani intectū renonibꝰ
corpꝰ tegūt. Dicti aūt renones a reno germaīe
flumine vbi hijs frequēter vtunt̄. Maſtruga
veſtis germanica ex pelliculꝭ feraꝝ De q̄ cicero
ꝓ ſcauro. Quē purpura regalis nō ꝯmouit eū
ſardoꝝ maſtruga mutauit Maſtruga aūt dicta
q̄ſi monſtruoſa eo ꝙ qui ea induūtur q̄ſi in fe
rarū habitū trāſformentur. Dinoſcuntur ⁊ gētes
ita habitu: ſicut ⁊ lingua diſcordes ꝑ ſe brachia
⁊ crura liniamētis. caput tiara tegūt. Eminēt
apicibꝰ faſtigiatis. alani horrēt ⁊ male tecti cū
latratoribꝰ linguis. Scotti ſagaci ſūt. alamā
ni linteati. indi gēmati. perſe ſericati ſeres. fare
trati armeni. Nonnulli etiā gētes nō ſolū in ve
ſtibꝰ ſed ⁊ in corpe aliq̄ ſibi ꝓpria quaſi inſignia
vindicāt vt videmꝰ cirros germanoꝝ granos
⁊ cinabar gothoꝝ ſtigmata britonū. Circumci
dūt q; iudei p̄putia ꝑtundunt arabes aures
flauent capitibꝰ intectis gete. nitent albani
albētibꝰ crinibꝰ Mauros hēt tetra nox corpoꝝ
gallos cādida cutis: ſine equis inertes extāt
alani. nec abeſt gēs pictoꝝ nomē a corpe qd
minutis opifex acꝰ pūctis ⁊ expſſos natiui ḡ
minis ſucos includit: vt has ad ſui ſpeciē ci
catrices ferat. pictis artubꝰ maculoſa nobili
tas. Habet ⁊ ſexꝰ inſtitutā ſpetiē habitus vt ī
viris tonſi capilli: in mulieribꝰ redūdantia cri
niū: qd maxime virginibꝰ inſigne ē: quarū ⁊ or
natꝰ ipē ꝓprie ſic eſt vt ꝯcumulatus in verticē
ipſā capitis ſui arcē ambitu criniū contegat.

¶ De pallijs virorū.

xxiiij.

Palliū eſt in q̄ miniſtrantiū ſcapule
ꝯtegūtur vt dū miniſtrāt expeditiꝰ
diſcurrāt. Plautꝰ. Si qd facturꝰ es
appende in humeris palliū ⁊ ꝑgat
quātū valet tuoꝝ pedū ꝑnicitas. Dictū autem
palliū a pellibꝰ qr priꝰ ſup indumenta pellitia
veteres induebant: quaſi pellea: ſiue a palla
ꝑ deriuacōnē. Clamis eſt q̄ ex vna pte induit̄
neq; cōſuit̄: ſed fibula infrenat̄. Hinc ⁊ grece no
men accepit Toga dicta qd velamentū ſui cor
pꝰ tegat atq; operiat Eſt aūt palliū purū forma
rotūda ⁊ fuſiore quaſi inūdante ſinu ⁊ ſub dex
tro veniēs. ſup humeꝝ ſiniſtꝝ ponit̄ cuiꝰ ſimi
litudinē in opimentis ſimulacroꝝ vel pictura
rū aſpicimꝰ eaſq; ſtatuas togatas vocāmꝰ To
ga autē romani in pace vtebant̄. belli aūt tēpe
paludamētis. Mēſura toge iuſte ſi ſex vlnas
hēat. Toga aūt palmata dicebat̄ quā merebā
tur hij: q̄ reportabāt de hoſtibꝰ palmas. Ipſa
vocabat̄ ⁊ toga picta. eo ꝙ victorias cum pal
mis intextas haberet Toga cādida eadēq; cre
tata in qua cādidati .i. magiſtratuū petētes a
biebāt addita creta q̄ cādidior inſigniorq; eſ
ſet. Cicero oracione quā habuit ꝯtra ꝯpetito
res in toga cādida ſcripſit. Cinctꝰ gabinꝰ eſt:
cū ita iponit̄ toga vt toge lacinia q̄ poſt ſecus
reicitur attrahit̄ ad pectꝰ ita vt ex vtroq; latere
ex humeris picture pendeāt vt ſacerdotes gen
tiliū faciebāt. q̄ cīgebant̄ p̄tores. Trabea erat
toge ſpeties ex purpurā ⁊ cocco q̄ua operti ro
manoꝝ reges initio ꝓcedebāt. Hāc p̄mū romu
lꝰ adinueniſſe ꝑhibet̄ ad diſcretionē regij ha
bitꝰ. Trabea aūt dicta qd in maiori glīa hoīm
trāſbearet hoc ē vltra ⁊ impoſteꝝ āpliori dig
nitate honoris beatū facēt Paludamentū erat
inſigne palliū imꝑatoꝝ cocco purpuraq; et
auro diſtinctū. De q̄ ſaluſtiꝰ. Togā inq̄t palu
damēto mutauit. Erat enī palliū bellicū dictū
vt q̄buſdā videt̄ qd eo indutꝰ palā facēt impa
tor bellū futuꝝ. Circūtextū ē qd grece ciclas
dr. De q̄ virgiliꝰ. Et circūtextū croceo velamen
achāto. Circūtextū aūt dictū: qr eſt rotundū
palliū Diplois grecum nomen ab eo ꝙ ſit du
plex amictus Oratius. Contra quem duplici
pāno patientia velat. Eſt autem veſtis milita
ris cuiꝰ vſus galticis primū expedicōnibus ce
pit e p̄da hoſtili. De qua eſt vox illa ſenatui.
Togis depoſitis q̄rites ad ſaga ꝯuerſi fuerāt
Sagū autē gallicū nomen ē. Dictū autē ſaguꝫ
q̄drū eo ꝙ apud eos primū q̄dratus vel q̄dru
plex eēt. Penula eſt palliū cū fimbrijs lōgis
Lacerna palliū fimbriatū quo olim ſoli mili
tes vtebātur. Vn̄ ⁊ in diſtinguenda caſtren
ſi vrbanaq; turba hos togatos. illos lacerna
tos vocabāt. Jn̄ autē lacerne quaſi āputatis
capitibꝰ fimbriarū neq; ita laxis vt ſunt penu
laꝝ. Mantū hiſpani vocāt qd manꝰ tegat tan
tū. Eſt enī breue amictū. Pretexta puerile pal
liū eſt quo vſq; ad. xvi. annos pueri nobiles
ſub diſcipline cultu vtebantur. Vn̄ ⁊ p̄textati
pueri appellati ſūt dicta autē p̄texta qr p̄texe
batur ei latior purpurā. Caſula eſt veſtis cucul
lata dicta per diminutionem a caſa. qd totū
hominem tegat quaſi minor caſa. Vnde ⁊ cu
culla quaſi minor cella: ſic ⁊ greci. Planetas di
ctas volunt quia horis errantibus euagantur
Vn̄ ⁊ ſtelle planete idest vage eo ꝙ vage ſuo
errore motuq; diſcurrunt. Birrus a greco voca
bulum trahit: illi enim birrum bibrum dicūt
Melotes que etiā pera vocatur pellis eſt capri
na a collo pendens precincta vſq; ad lumbos.

Eſt em̄ habitus ꝓprie neceſſariꝰ ad opꝰris ex
ercitiū. Fiebat āt priꝰ vt quidā eſtimāt de pel
licul̄ melonū. Vn̄ ꝛ melotes vōte ſūt. Fimbrie
vōte ora veſtimētoꝝ: hoc ē fines ex greco voca
bulū trahētes. Greci em̄ terminū ora vocant.

De pallijs feminaꝝ. xxv.

Rgillū eſt prelatū reginaꝝ amiculū
vn̄ ꝛ appellatū. Peplū matronale
palliū ex purpura ſignatū cuiꝰ fim
brie aureis ſtaminis ſummitate re
ſplendet. Palla eſt q̄drū palliū muliebris ve
ſtis deductū vſqꝫ ad veſtigia qđ ē affixis in or
dinē gēmis. Et palla dicta.

ꝛ a nobilitate q̄ eſt circa finē huiꝰ
modi indumēti: ſiue qđ rugis vibrātibꝰ ſinua
ta criſpet. Stola matronale opimentū qđ co
ꝑto capite ꝛ ſcapula a dextro latē in leuū hūe
rū mittit. Stola āt grece vōtur qđ ſupemittat.
Eadē ꝛ ricinū latino noīe appellatū eo ꝙ dimi
dia eiꝰ ps retro reicit. qđ vulgo mauortē dicūt
Vocataꝫ āt dicūt mauortē q̄ſi martē. Signuꝫ
em̄ marital̄ dignitatis ꝛ poteſtatis in eo ē. Ca
put em̄ mulieis vir ē. inde ꝛ ſup caput mulie
ris ē. Amiculū eſt meretriciū palliū lineū. Hoc
apud veteres matrone in adulterio deꝓhenſe
induebātur vt in tali amiculo potiꝰ q̄ꝫ in ſtola
pollueret pudiciciā. Erat enim hoc apud vete
res ſignū meretricie veſtis. nūc i hiſpania ho
neſtatis. Theriſtꝝ palliū muliebre dictū qđ i
theri. i. eſtu ꝛ caumate corpa mulieꝝ ꝓtegat
quo vſqꝫ hodie arabie ꝛ meſopotamie mulie
res velant quibꝰ in eſtu tutiſſimo tegūtur vm
braculo. De q̄ in yſaia legit. Anatoladiū ami
ctoriū lineum feminaꝝ q̄ humeri opiūtur: qđ
greci ꝛ latini ſindonē vocāt.

De ſtratu ꝛ reliquis que in vſu hn̄tur. xxvi.

STragulū veſtis ē diſcolor: qđ ma
nu artificis diūſa varietate diſtig
uit dictū autē ꝙ in ſtratu ꝛ in ami
ctu aptū ſit. De q̄ ſalomon Stragu
latā veſtē fecit ſibi. Ludices a ludis ꝛ theatris
vocatas quidā exiſtimāt. Cū em̄ egrediebantur
de ludi ꝓſtibulo iuuenes hoꝝ velamēto te
gebāt caput ꝛ fatiē: q̄ ſolebāt erubeſcere qui
lupanar introiſſent. Galnapes. Fulchra ſunt
ornamēta lectoꝝ dicta ꝙ in hijs fulcimur ꝛ ſu
ſtinemur vel ꝙ thoros fultiāt ſiue caput q̄ re
clinatoria vulgꝰ appellat. Ceruicalia āt eo ꝙ
ponantur ſb̄ ceruice vel cubito. Puluillꝰ dictꝰ a
puluinal q̄ eſt diuitū lectꝰ. Culcitre vōte ꝙ cal
cētur ꝛ fartiātur. pluma ſiue tormento q̄ mol
liores calidioreſqꝫ ſint. Tapeta dicta ꝙ pedibꝰ
primum ſtrarent: q̄ſi tapedia. Sipla tapeta ex
vna pte villoſa q̄ſi ſimpla. Amphitaba ex vtra
qꝫ pte villoſa tapeta. Luciliꝰ. Siple atqꝫ āphi
taba villis ingentibꝰ molles. Mantelia nūc ꝓ
operiēdis mēſis ſūt: q̄ vt nomen ipſū indicat
olim tergēdis manibꝰ ꝓbebant: ſiue mādelia
a mādendo. Mappe ꝯuiuij ꝛ epulaꝝ appoſitaꝝ
ſūt q̄ſi manupe atqꝫ ob id noīate: cuiꝰ diminu
tiuū mappella ē. Toralia longe ꝑpetueqꝫ map
pe a toro dicte. Sabanū grecū nomen ē. Faci
tergiū ꝛ manutergiū a tergendo fatieꝫ vel ma
nꝰ vōtur. Vela dicta qđ obiectu ſuo interiora
domoꝝ velent. Aulea vela picta ꝛ grādia: q̄ idō
aulea dicta ſūt: qđ primuꝫ in aula attili regis
aſie cui ſucceſſit ꝑplus romanꝰ inuēta ſūt. Cor
tine ſūt aulea ꝛ vela de pellibꝰ q̄lia in exodo le
gūtur a quibꝰ tabernaculū extrinſecꝰ tegeba
tur. Dicte aūt cortine a corijs eo ꝙ priꝰ ex pelli
bꝰ fuiſſent facte. Vn̄ ꝛ in eodeꝫ tabernaculo le
gis iubetur cortinas fieri ex pellibus arietū ru
bris ꝛ ex pellibꝰ iacīctinis. Cilicia arabes nun
cupāt velamēta pil̄ capraꝝ ꝯtexta ex q̄bꝰ ſibi
tentoria fatiūt.

De lanis. xxvij.

LAna a laniēdo ꝛ vellēdo dicta. Hic
ꝛ vellꝰ dictū qđ priꝰ lane vellerētur
non tonderentur. Linū ex terra orit
deflexūqꝫ nomen eiꝰ ex greco. Nam
linū greci linariū dicunt ſiue qđ ſit molle ꝛ le
ue. Stuppa vero canabi eſt ſiue lini. Hec ſcđm
antiquā orthographiaꝫ ſtuppa dicitur qđ ex
ea rime nauiū ſtipētur. Vn̄ ꝛ ſtipatores dicū
tur qui in vallibꝰ eam ꝯponunt. Tomentū ap
pellatū ꝙ aut in filo aut in tela tumeat. nec ſb̄
tilitatē habeat. Canabū a ſimilitudine canne
vocatū: ſiue a greca ethimologia. Nā illi cana
bū canabin vocant. Biſſum genꝰ eſt quoddā
lini nimiū candidi ꝛ molliſſimi ꝙ greci papa
tem vocāt. Fibrinum lana eſt animaliū que fi
bros vocant: ipſos ꝛ caſtores exiſtimāt: quos
dū venatores ſequunt: ipſi ſibi teſticulos adi
munt. Aranea vocata eo ꝙ aeris infuſione in
frondibꝰ nutriatur. Sericū dictum q̄ id ſeres
primi miſerūt. Vermiculi em̄ ibi naſci ꝓhibē
tur a quibꝰ hec circū arbores fila ducūtur. Ver
mes aūt ipſi grece bōbices noīantur. Platiū
eſt ſtuppa ꝛ q̄ſi craſſedo ſerici ꝛ ē grecū nomē.

De coloribus veſtiū. xxviij.

TInctuā vōta q̄ tingit ꝛ in aliā fuca
tā ſpetiem nitoris gratia coloratur
Coccū greci. nos rubꝝ ſeu vermicu
lū dicimꝰ. Eſt em̄ vermiculꝰ ex ſilue
ſtribus frondibus. Conchiliuꝫ dictum eo ꝙ
ex conculis marinis color eiꝰ colligitur. Idē ꝛ
oſtrum vocatur. Oſtrū ꝙ pro colore purpure
temperatur. plurimis quidē in locis ſꝫ optimū
in inſula cipro gignitur. ſiue in hijs q̄s ꝓprie

ſolis ictibus illuminat. Conchilia aūt ſūt ma
ris que circūciſa ferro lacrimas purpurei im
mittunt coloris. Hijs collectis color purpure
us tꝑatur. Et oſtꝝ exinde appellatum dicunt
ꝙ ex teſte humore elicit. Purpura apud lati
nos a puritate lucis vocat. apud grecos autē
porphira dr̄ cū aſpiraciōe. apud nos purpu
ra ſine aſpiratione. Ferrugo ē color purpuē
ſubnigre q̄ fit in hiſpania vt ferrugine clarus
ibera. Dcā aūt ferrugo ꝙ oīs purpura p̄ma ti
ctura huiꝰmōi coloris exiſtat. Glaucus color eſt
ferrugineꝰ ſubniger. Elbidū ab elbo colore vō
tum. Elbum enī ē medius color inter albū ⁊ ni
grū. ⁊ elbū ab albo deriuatū. Luteꝰ color rubi
cundus qđ eſt croceus Nā crocus lutei coloris
ē. vt croceo mutata vellera luto. Menū. maſti
cinū. blattheū. baluū. meſticiū. oſticiū. ꝙ ex
vſto ē. Fit enī ex dependenti fuligine tectoꝝ e
geſta aſſiduis ignibꝰ. Vn̄ ⁊ color eiuſdē tinc
ture flammeꝰ eſt.:

¶ De inſtrumentis veſtiū. XXIX.

Tela ꝑ longitudine ſtaminū dcā. cuiꝰ
deriuatiū eſt telarea. Inſubuli. q̄ a
infra ⁊ ſupra ſunt. vel ꝙ inſubulā
tur. Radij dcī. ꝙ radio fiunt. Pec
tines ꝙ pexa fila reddant ⁊ imp̄mant. Colū ꝙ
fit in longitudīe ⁊ rotunditate. q. colūna. Fu
ſus ꝙ ꝑ ipſum fundat qđ netū eſt. Alibrum ꝙ
in eo librant fila vł ſoluunt Calatū leue geſta
men ex ligno vel canna. aut ex iunco factū in
qua vel penſe ponunt vel legunt flores Cala ei
grece lignū ē. a quo deriuatū eſt calatū. Nā la
tine quaſillū dr̄. Cicero in philippicas. Aut ve
ro inter quaſillia pendat auꝝ. Penſum muli
eꝝ a pendendo dcm̄. Vnde penſa ⁊ impenſa ne
tum. Fila dcā vel ꝙ ex pilis aīalium ſunt. vel
ꝙ lanificiū filis tenuibꝰ ꝯſtat in modū pilo
rum vł quaſi philorum. Mataxa a circuitu ſci
licet philorum. Nam meta circuitus dr̄ vel ꝙ
transferat. Glubellū corrupte a globo dictū per
diminutionē. q. globellū Panuclie vel panucle
ꝙ ex eis panni texant. Ipſe enī diſcurrūt per
telā. Stamen dcm̄. ꝙ rectū ſtat. Trama ꝙ vi
a recta tranſmittat ꝑ telam. Eſt enī filū inter
ſtamē currens. Licia ſūt quibꝰ ſtamina ligā
tur. q. ligia. Ordiri ē texere.

¶ De ornamentis XXX.

Hactenꝰ de veſte dehinc ad ceteꝝ cul
tū veniamus. Ornamenta dcā ꝙ eo
rū cultu ora vultuſq; decorent. Pri
mū ornamentū corona inſigne vic
torie. ſiue regij honoris ſignū. Que ideo in capi
te regū ponunt ad ſignificandos circūfuſos ī
orbe ꝑplos. quibꝰ accinctus. q. caput ſuū coro
nat. Hec a lucillo corolla ab homero ſtepha
ne dcā eſt. Huiꝰ principiū a libero quodā gē
tiles exiſtimant. qđ is in potando mota vino
capita vincire faſciolis inſtituerit. idcirco oli
linei ac lanei generis corona fuit. ſicut erat ī
ſacerdotibꝰ gentiliū Nomen corone hac ex cā
vocatum ꝙ initio circū aras currerent. atq; ad ima
ginē circuitus vel chori ⁊ formatā ⁊ noīatam
coronā. Imꝑatores romani ⁊ reges quidā gē
tium aureis coronis vtunt. ꝑſe tiaras gerunt.
ſed reges rectas. ſatrape incuruas Repta aūt
tiara a ſemiramide aſſirioꝝ regina Qđ genus
ornamenti exinde vſq; hodie gens ipſa retinet
Athenienſes enī cicadas aureas gerebant ꝑ
tim in vertice. nonnulli in fronte. Non enī eadē
ſunt inſignia oīm regnoꝝ. Gentiliū vates in
ſula apice pilleo ſiue galerio vtebant. Inſula
eſt faſciola ſacerdotalis capitis alba in modū
diadematis a qua vitte ab vtraq; ꝑte dependēt.
q̄ inſulam vinciunt. Vn̄ ⁊ vitte dcē ſunt ꝙ vi
ciant Inſula āt plerumq; lata erat. plerumq;
tortilis de albo ⁊ cocco. Apex ē pileū ſutile quo
ſacerdotes gentiles vtebant. appellatꝰ ab api
endo .i. a ligando. Nā virgula q̄ in pileo erat:
ꝯtexebat filo qđ fiebat ex lana hoſtie. Galeri
um pileū ex pelle ceſe hoſtie factū. Pileū aūt
dcm̄ a pelle hoſtie vnde fiebant. Cidarim et
ipſū ſacerdotū erat. qđ a pleriſq; mitra vocat
Ornamēta capitis feminarū. diadema nimbū
capitulū ⁊ mitra. Diadema ē ornamentū capitis
matronaꝝ ex auro ⁊ gemmis ꝯtextū. qđ in ſe
circūactis extremitatibꝰ retro aſtringit ⁊ exin
de dictū grece ꝙ preligetur. Nimbꝰ eſt faſciola
tranſuerſa ex auro aſſuta in linteo qđ eſt in
fronte feminaꝝ. Plautus Quo magis eā aſpi
cio: tanto magis nimbata ē. Nā ⁊ lumen qđ
circa angelorū capita pingit nimbus vocatur.
licet ⁊ nimbus ſit denſitas nubis. Capitulū ē
qđ vulgo capitulare dicunt. Idē ⁊ cappa vel ꝙ
duos apices vt capa lrā habeat. vel q̄a capi
tis ornamentū eſt. Mitra eſt pileum frigiū ca
put ꝓtegens quale ē ornamentū capitis deuo
taꝝ. Sed pileū viroꝝ eſt. mitre āt feminaꝝ Re
dimicula aūt ſunt quibꝰ mitre alligant. Pile
um aūt vt prediximꝰ a pelle erat. Nā mitra ex
lana ē. Rigula ē mitra virginalis capitis Vit
te ſunt q̄ crinibꝰ innectunt quibꝰ fluentes reli
gantur capilli. ⁊ vitte dcē ꝙ vinciunt. Tenia
āt eſt vittaꝝ extremitas dependens diuerſoꝝ
colorum. Item vitta eſt qua corona vincit. te
nia vero extrema pſ vitte que dependet coro
ne. Reticulū eſt qđ colligit comas dictum ab
eo ꝙ retinet crines ne effundant. Diſcrimina
lia capitis mulieꝝ ſunt vocata ex eo ꝙ caput
auro diſcernāt. Nam diſcriminare diuidere di
citur. Ancie ſunt cincinni dependentes prope
auriculas greco vocabulo ab auribus dicte.

Acus ſunt quibꝰ in feminis ornandoꝝ crinium
ꝯpago retinent̃. ne laxius fluant. ⁊ ſpſos diſſi
pent capillos. Inaures ab auriũ foraminibꝫ
nuncupate quibꝰ precioſa gnã lapidũ depen
dunt̃. Haꝝ vſus in grecia puelle vtraqꝫ aure
pueri tm̃ dextra gerebãt. Torques ſunt circu
li aurei a collo ad pectus vſqꝫ dependẽtes. Tor
ques ãt ⁊ bulle a viris geruntur. a feminis vero
monilia ⁊ catella. Dicte ãt torques ꝙ ſint tor
te. ⁊ bulle ꝙ ſint ſimiles rotunditate bullis. q̃
in aqua vento inflant̃. Monile ornamentũ ex
gemmis ẽ. qḋ ſolet ex feminaꝝ pendere collo
dcm̃ a munere. Hoc etiã ⁊ ſerpentũ dr̃. ꝙ cõ
ſtat ex amphorolis quibuſdã aureis. gẽmis
qꝫ varijs in modũ facture ſerpentis. Nõnulli
hoc ⁊ ſegmenta ⁊ longos h̃itus: licet ⁊ ſegmẽ
tatas veſtes dicamꝰ: vt ipſa ſegmentatis dor
miſſet puula cunis. Pleruqꝫ aũt ⁊ per monile
oĩa ornamenta matronaꝝ ſignificant̃ quicqḋ
illis munere dat̃. Murena vulgo vocat̃ ꝙ. ſ. au
ri metallo in virgulis lenteſcente quedã ordis
flexuoſi cathena ꝯtexit̃. in ſimilitudinẽ mure
ne ſerpentis q̃ ad collum ornandũ aptat̃. Hec
interdũ auri atqꝫ argenti texit̃ virgulis. Vñ ⁊
dr̃ in canticis canticoꝝ Murenulas aureas fa
ciemꝰ tibi vermiculatas argento. Catelle ſũt
catenule colli inuicẽ ſe ꝯprehẽdentes in modũ
cathene. vñ ⁊ appellate. Dextras ꝯmunes ſũt
viroꝝ ac feminaꝝ. ꝙ vtriuſqꝫ ſexꝰ dextre ſunt
ampla ⁊ ante manicã portant̃. ⁊ pũt ibi iũgi
clauo vno. Armille ãt ꝓprie viroꝝ ſunt collate
victorie cã militibꝰ ob armoꝝ virtutẽ. Vnde ⁊
quondã vulgo virilie dicebant̃. Ab intellectu
ãt circuli armilla nõ diſcrepat. ꝙ ipſa qꝫ hoc
vbi ponit̃ ãbigendo ꝯſtringit. ſed qñ armilla
latiꝰ extendit̃. circulꝰ rotundus fit. Fibule ſũt
quibꝰ pectus feminaꝝ ornat̃. vel palliũ tenet̃
a viris in humeris. ſeu cingulũ in lumbis. Lu
nule ſunt ornamenta mulieꝝ in ſimilitudie lune
bullule auree dependentes. Specula dicunt̃ in
quibꝰ femine vultus ſuos intuent̃. Dictũ autẽ
ſpeculũ vel ꝙ ex ſplendore reddatur. vel ꝙ ibi
femine intuentes ꝯſiderent ſpẽm ſui vultus. ⁊
quicqḋ ornamenti deeẽ viderint adijciãt. Peri
ſcelides ſunt ornamenta cruꝝ mulieꝝ. ſiue ar
mille pedũ a quibꝰ greſſus eaꝝ ornant̃. Olfac
toriola vaſcula ſunt muliebria in quibꝰ odo
ramenta geſtant̃.

¶ De anulis. xxxi.

Primꝰ ꝓmetheus fert̃ circulũ ferreũ
incluſo lapide digito circũdediſſe.
Qua ꝯſuetudine hoines vſi anulos
hr̃e ceperunt. Anuli ãt p diminuti
onẽ dcĩ a circulis ⁊ anis qui ſunt circa brachia
⁊ circa crura. Vñ ⁊ ſigna eoꝝ p diminutionẽ
ſigilla. Nã ſigna maiora ſunt: ſigilla vero q̃ſi
minora ſigna. Anulos primũ hoies geſtaẽ ce
perũt quarto a pollice digito ꝙ eo vena quedã
vſqꝫ ad cor ptingat quã notandã ornandãqꝫ
aliquo inſigni veteres putauerũt. Apḋ roma
nos anuli de publico dabant̃ ⁊ nõ ſine diſcri
mine. Nã dignitate precipuis viris gemmati
dabant̃ ceteris ſolidi. Anulũ aureũ neqꝫ ſeruꝰ
neqꝫ libertinꝰ geſtabat aut in publico: ſꝫ anu
lo aureo liberi vtebãt̃. libertini argẽteo. ſerui fer
reo vtebant̃. Apud veteres vltra vnũ anulum
vti infame habitum viro Graccus in meuiũ. Cõ
ſiderate quirites ſiniſtrã eius. en cuiꝰ auctorita
tem ſequimini qui ꝓpter mulieꝝ cupiditatẽ vt
mulier ẽ ornatus Craſſus q̃ apud pthos perijt
in ſenectute duos habuit anulos cã ꝓferens
quo pecunia ei immenſa creuiſſet. Multi etiã
romanoꝝ ꝓ grauitate: anulũ geſtare in digi
to abſtinuerũt. Femine nõ vſe ſunt anulis ni
ſi quos virgini ſponſus miſerat. neqꝫ amplius
ꝙ binos anulos aureos in digitis hr̃e ſolebãt
At nunc pre auro nullũ feis leue ẽ atqꝫ immu
ne membꝝ. Item gña anuloꝝ ſunt vngulus.
ſamotraciꝰ. tiniꝰ. Vngulus ẽ gẽmatus vocatꝰ
qꝫ hoc noie. ꝙ ſicut vngula carni: ita gẽme anu
li auro accingit̃. Samotraciꝰ aureꝰ eſt quidẽ
ſed capitulo ferreo a loco ita vocatus. Tinius
puꝰ ẽ primũ in bithinia fabricatꝰ: quã oli
tinã vocabant. Flaccus. Lugente mea vita: nec
ſmaragdos berilloſqꝫ mi flacce. nec nitentes p
candida margaritas q̃ro: nec cortinatis me p
polibit anulꝰ: nec iaſpiꝰ lapillus.

¶ De cingulis. xxxii.

Cinctus ẽ lata zona ⁊ minꝰ lata ſemi
cinctiũ. ⁊ vtriſqꝫ minima cingulũ.
Nã a cincto per diminutionẽ cingu
lũ noiatur. Cincto ãt iuuenes in ex
ercitatiõe campeſtri verecunda velabãt vnde ⁊
campeſtris dicebat̃. Baltheꝰ cingulũ militaẽ
eſt dcũs ꝓpter qḋ ex eo ſigna dependẽt. ad de
mrãnd am legionis militaris ſummã. i. ſex mi
liũ ſexcentoꝝ. ex quo nũo ⁊ ipſi ꝯſiſtunt. Vñ
⁊ baltheꝰ dr̃ nõ tm̃ quo cingit̃: ſed etiã a quo
arma dependẽt. Zona grecũ ẽ. quã illi zonari
um: nos cingulũ nuncupamꝰ. Strophiũ ẽ cin
gulũ aureũ cũ gẽmis. de q̃ ait cinna. Strophi
o lactãtes cincta papillas Et prudentiꝰ Nomẽ
hoc gẽme ſtrophio illigate. Lunꝰ ẽ cinctꝰ quẽ
publice hñt ſerui. Et dcũs lunꝰ ꝙ trãſuerſas
hꝫ purpuras ⁊ lunas. Calculũ cinguli genꝰ
a coacto loro dcm̃. Fibula grecũ ẽ: quã illi fi
blin dicũt ꝙ ligat. Subfibulũ ſubligaculũ Re
dimiculũ ẽ qḋ ſuccĩctoriũ ſiue bracile nũcupa
mꝰ. qḋ dñdens p ceruicẽ ⁊ a lateribꝰ colli diui
ſũ. vtraſqꝫ alarum ſinũ ambit atqꝫ hinc inde

ſuccingit vt ↄſtringens latitudinē veſtiat cor
pus. atq; ↄiungendo ↄponat. Hoc vulgo bra
cile. q. brachiale vocant. q̄uis nūc nō brachi
oꝝ ſed renū ſit cingulū. Succinctoriū aūt voca
tum qd vt dcūm ē ſub brachijs ductū alaꝝ ſi
nū ambit. atq; hincinde ſuccingit. Faſcia eſt
qua tegit̄ pectus. ⁊ papille ↄprimunt̄. atq; cri
ſpante cingulo anguſti⁹ pect⁹ artatur. Et dcā
faſcia ꝙ in modū faſciculi corp⁹ alligat. Hinc
⁊ faſciole quib⁹ vulnera colligant̄. Vitta dcā
ꝙ ea pect⁹ vincitur inſtar vitis ligantis. Lim
bus eſt quē nos ornaturā dicim⁹. Faſciola ē
q̄ ambit extremitates veſtiū aut ex filis: aut
ex auro ↄtexta aſſutaq; extrīſecus in extrema
pte veſtimenti vel clamidis. De qua virgilius.
Si domā picto clamidē circūdata limbo.

De calciamentis. xxxiij.

Sutores nuncupati ſunt ꝙ inſertis
filo porcoꝝ ſetis ſuant ⁊ ↄſuant. q.
ſetores. Caligari⁹ vero nō a callo
pedū: ſed a calo ⁊ ligno vōtus. ſine
quo ↄſui calciamenta nō pnt qd greci calopo
dion dicūt. Fiebant āt prius ex ſalice tm̄. hic
⁊ calciamenta dcā ꝙ in calo ⁊ in ligno fiant. t
ꝙ calcēt. Crepidas greci añ reptas vſi ſūt. Eſt
aūt gen⁹ ſingulari forma. ⁊ idē vtriq; aptū pe
di vel dextro vel ſiniſtro. Crepide āt dcē ꝙ cū ſo
no ſtringant̄. ſiue a pedū crepitu in ambulā
do. Calceis reges vtebant̄. ⁊ ceſares for̄ coꝝ
Prīcios calceos romul⁹ repit. iiij. corrigiaꝝ. aſ
ſutaq; luna. Hijs ſoli patricij vtebant̄. Luna
āt in eis nō ſideris formā: ſed notam cētenarij
numeri ſignificabat. qd inicio patricij ſenato
res. c. fuerint. Ocree tibialia calciamenta ſunt
dcā ꝙ crura tegant. Coturni ſunt quib⁹ calci
abant̄ tragedi q̄ in theatro dcūri erant. ⁊ al
ta intonanti voce carmina cātaturi. Eſt eīn cal
ciamentū in mod crepidaꝝ quo heroes vteba
tur. ſed tale ē vt in dextro ⁊ leuo ↄueniat pede.
Braxea calciamentū comedoꝝ erat. ſic trage
doꝝ coturni. Quos quidā etiā calones appellāt
eo ꝙ ex ſalice fierent. Nā greci vt diximus lig
nū calo vōbant. Talares calcei ſocci ſunt. qui
inde noīati vident̄. ꝙ ea figura ſint vt ↄtingāt
talū. ſic ſubtalares ꝙ ſub talo ſunt. q. ſubtala
res. Obſtrigilli ſunt qui p plantas ↄſuti ſunt
⁊ ex ſupiore pte corrigia trahit̄ vt ↄſtringan
tur. vnde ⁊ noīantur. Oſſas puto ab os p̄mū
factas. ⁊ q̄uis nunc ex alio gn̄e: tn̄ nomē pri
ſtinū retinent. Mullei ſiles ſunt coturnoꝝ ſo
lo alto. ſupiore āt pte cū oſſeis vel ereis malle
olis ad quos lora dirigebant̄. Dcī aūt ſunt a
colore rubro q̄lis ē mulli piſcis. Solee ſunt q̄
bus tm̄ pedū plante tegunt̄ dicte a ſolo pedū
Item ſolee ad materiales ex materiali corio in
texta. Socci cuius diminutiui ſoccelli appellati
inde ꝙ ſoccū hēant in quo ps plante inicitur.
Caliculi caligę vel a callo pedū dcē vel ꝙ ligāt̄
Nā ſocci nō ligant̄: ſed tm̄ intromittunt̄. Cer
nui ſocci ſunt ſine ſolo ſingulati: quos nos ſo
liatos vōmus. Clauati perones ⁊ culponie ruſ
tica calciamenta ſunt. Braxee calciamēta mu
lieꝝ ſunt. Corrigie a corijs vocant̄ vel a colliga
tione. q. colligie.

Incipiunt capitula libri. xx.

De menſis. J. De eſcis. ij. De potu. iij. De vaſis
eſcarijs. iiij. De vaſis potatorijs. v. De vaſis vi
narijs ⁊ aq̄rijs. vi. De vaſis olearijs. vij. De
vaſis coquinarijs ⁊ piſtorijs. viij. De vaſis re
poſitorijs. ix. De vaſis luminarioruz. x. De lecti
cis ⁊ ſellis. xi. De vehiculis. xij. De reliquis q̄ in
vſu hn̄tur. xiij. De inſtrumentis ruſticis. xiiij.
De inſtrumentis ortoꝝ. xv. De inſtrumentis e
quoꝝ. xvi.

Incipit liber. xx. de menſis.

J.

Primus dedalus menſas
⁊ ſellas fecit. Coquine
apparatū apiti⁹ quidā
prim⁹ ↄpoſuit qui in eo
aſſumptis bonis morte
voluntaria pijt. ⁊ meri
to. ꝙ is qui gule atq; e
bacitati ſeruit ⁊ animā
⁊ corp⁹ interficit. Ab eſu ⁊ comeſu menſe fac
tum ē vocabuluz. Nullū eīn aliū hz vſū. Tho
rus dr a tortis herbis: q̄ accumbentiū hūeris
ſupponunt̄. Stefadiū a ſtipitib⁹ dcm. q. ſtipa
diū. ſic eīn prius ceptū ē. Accubitū a cibo vōtuz
q. ad cibitū epulaꝝ. Conuiuiū apud grecos
a ↄputacōe Apud
nos vero a ↄuictu recti⁹ appellat̄. vel ꝙ vite col
luctationē hz. Itē ↄuiuiū dr a multitudie ↄcurſ
centiū. nā priuata menſa vict⁹ eſt. Cōuiuij tri
plex ē mod⁹ diſcūbendi. ↄ. edendi ⁊ bibendi. Diſ
cūbendi vt thoris iuſſi diſcūbere pictis. Edēdi ⁊
bibendi vt poſtq̄ prima q̄es epulis menſeq;
remote. Crateras magno ſtatuūt ⁊ vina coro
nāt. De eſcis.

Cibus dcūs ꝙ capit̄ ore. ſicuti eſca.
ꝙ eam os capit. Victus ꝓprie vo ca
tur. ꝙ vitā retinet. vnde ⁊ ad cibū
vocare inuitare dr. Alimonia dr eo
ꝙ eius ſumptu corp⁹ alatur. Hanc iuuenes
accipiūt ad incrementū ſenes ad pſeuerantiā
Neq; enim ſubſiſtere poterit caro niſi alimen
tis. Alimentuz eīn eſt quo alimur alimonia

alendi cura Affluentia nuncupata·q·rei nimi
um exuberātis effuſio vltra ꝙ ſatis ē modusqꝫ
nō ē Opulentia ab ope dcā ē·quā ſi diſcutias
inuenies eā tenere modū·Nā quō opitulatur
qđ nimiū eſt cū incōmodius ſit ſepe ꝙ ꝑuum
Epule ab opulentia ꝯdicte Epule āt ſimpli
ces in duo necāria diuidunt panē ⁊ vinū ⁊ in
duo ſuperflua q̄ terra ⁊ mari veſcendi cā exqui
runt·Dapes āt regū ſunt·epule priuatoꝝ·De
licie nuncupate ꝙ hijs delcēntur hoīes·eaſqꝫ
ſuauiter appetant·Pulmentuꝫ vocat a pulte
ſiue ei ſola pultis ſiue q̄đ aliud eius ꝑmixtio
ne ſumat pulmentū ꝓprie dr Sacietas āt ⁊ ſa
turitas ſibi dīnt·Nā ſacietas ex vno cibo dici
p̄t ꝓ eo ꝙ ſatis ſit·Saturitas aūt a ſaturo no
men accepit qđ eſt vario alimētoꝝ apparatu
ꝯpoſitum·Crapula ē immoderata voracitas q̄
ſi cruda epula·cꝰ cruditate grauatur cor ⁊ ſto
machꝰ indigeſtus efficit·Immoderata eīm vo
racitas vitiū eſt·ſed tm̄ id ſalutis ē quantū ſu
ſtentationi natureqꝫ ſufficiat·Jactaculuꝫ ē pri
mus cibꝰ quo ieiuniū ſoluit vnde ⁊ nuncupa
tū·Nigidiꝰ Noſipſi ieiunia iactaculis leuibus
polluimꝰ·Prandiū ab apparatu edendi dictū·
ꝓprie aūt veteres prandiū vocabant oīm mili
tum cibū ante pugnā vnde ē illud ducis allo
quiū·Prandeamꝰ tanꝙ ad inferos cenaturi·
Merenda ē cibus qui declinante die ſumit·q·
pꝰ meridiē edenda ⁊ proxima cene·Vnde ⁊ ante
cenia a quibuſdā vocabant Item merendare
q·meridie edere Annona tractū eſt a tpe quo
romani veteres ad cibos aduocabant·ſic mar
cialis·Impat excelſos frangere nona toras·
qđ aduſqꝫ hodie pſe faciunt·Cena vocat a cō
munione veſcentiū·Cenon quippe greci ꝯmu
ne dicūt·Vnde ⁊ ꝯicantes ꝙ ꝯmuniter ⁊ parit
ꝯueniant·Apud veteres eīm ſolitū erat in ꝓpa
tulo veſci ⁊ ꝯmuniter epulari ne ſingularitas
luxuriā gigneret·Eſt āt cena veſptinus cibus
quā veſptinā antiqui dicebant·In vſu eīm nō
erant prandia·Panis dcūs ꝙ cū oī cibo appo
nat·vel ꝙ oē animal eū appetat Pan eīm gre
ce omne dr·Cibariꝰ eſt q̄ ad cibū ſeruis datur
nec delicatus·Fermentariꝰ fermentis ꝯfectus
Azimus nō fermentatꝰ·Nā azimus ē ſine fer
mento ſincerus·Acrizimus leuiter fermētatꝰ·
q·acroazimꝰ Siliginēꝰ panis a frumenti gñe
nuncupat·Siligo eīm genꝰ eſt tritici·Rubidꝰ
recoctus ⁊ rubefactꝰ·Subcinericiꝰ cinere coctꝰ
⁊ reuerſatus·Ipſe ē ⁊ focatiꝰ·Clibanitiꝰ in te
ſta coctꝰ Sfungia panis aq̄ diutiſſime laxatꝰ
ſimilā modicā accipit·⁊ fermentū modicū·et
hꝫ humectaciões pluſꝙ oīs panis·Vn̄ ⁊ ſfun
gie nomē accepit·Placente ſunt q̄ fiunt de far
re·q̄s alij liba dicunt eo ꝙ libeant ⁊ placeāt·

Laganū ē latus ⁊ tenuis panis q̄ primū in a
qua·poſtea in oleo frigit·Dulcia ſunt gña pi
ſtorij opis a ſāpore dcā·Melle eīm aſpſo ſumū
tur·Cruſtula diminutm̄ ē a cruſta·paīs oleo
ꝯſpſus·in medio cōcauus ⁊ tortꝰ·Hec ⁊ torta
panis·Cruſta āt eſt ſupficies panis·Ipſa ⁊
fragmenta·q² diuidit vt fracta·Simila ſubti
liſſima ē farina·Amolū flos farine tenuiſſimū
pre leuitate de mole eiectū·vn̄ ⁊ appellatū·q·
amola·Farina ⁊ furfures a farre dcē·cuiꝰ ſunt
purgamenta·Polles genꝰ ē farine candidiſſi
me·Fermentū a feruore nuncupatū ꝙ plus
p̄ma hora nō p̄t ꝯtineri·Creſcendo eīm excedit
Carnes dcē·q² care ſunt·ſiue a creando·vn̄ ⁊ a
grecis creas vocant·Crudū ꝙ ſit cruentū·eſt
eīm cū ſanguine coctū·Sed ⁊ multi tpis aliq̄d
coctuꝫ vōtur·Aſſum ꝙ ardeat·q·arſū·Elixū eo
ꝙ in aqua ſola decoquit·Lixa eīm aq̄ dr ab eo
ꝙ ſit ſoluta·vn̄ ⁊ ſolutio libidinis luxus ⁊ mē
bra loco mota luxa dicunt Frixū a ſono dcm
qn̄ ardet in oleo Salſum·q·ſale aſpſum demp
tis e medio ſillabis tribꝰ Rancidū ex vitio nū
cupatū q² raucos efficiat·Succidia carnes in v
ſum repoſite·a ſuccidēdo dcē·Lardꝰ dr eo ꝙ in
domo repoſitꝰ ꝯſeruatur·Nā antiq̄ domos la
res dicebāt·Taxea lardꝰ eſt gallice dictū Vn̄
&t afraniꝰ·In roſa gallū ſaginatū pingui pa
ſtū taxea·Axungia ab vnctione vocata·Sebū
a ſue dictū·q·ſuebū ꝙ plus pinguedinis hoc
aīal habeat Offa eſt ꝓprie fruſtū dentiū·cuius
diminutm̄ offellā facit·Vnde ⁊ offarij coci·q̄
a pticulatim ⁊ offatim excoquūt·Nunc offa ē
latrantiū·q² ſi in os canis iacit ſaciatus ilico
ꝯpeſcitur ⁊ ſileſcit·Fruſtum vocatū ꝙ capiat a
frumine·Eſt eīm frumē ſūma ps gule·Pulpa
dcā·q² cū pulte olim cōmixta veſcebat·Vnde
⁊ pulmentū ⁊ pulmentariū dr·Pulpa āt eſt
caro ſine pinguedine·dicta ꝙ palpitet·reſilit
eīm ſepe·Hanc pleriqꝫ viſcū vocant eo ꝙ gluti
noſa ſit·Lucanice dcē ꝙ prius in lucania facte
ſunt·Fartimen caro cōciſa ⁊ minuta dictū ꝙ
eo inteſtinū farciat·hoc ē impleat·cū aliaꝝ re
rum ꝯmixtione·Minutal vocatū ꝙ fiat de piſci
bꝰ ⁊ iſicijs oleribuſqꝫ minutatim ꝯciſis·Afra
tum qđ latine ſpumeū vocatur·Afro eīm grece
ſpuma dr·Martiſia in mortario ex piſce fiunt
vnde ⁊ nominata Iſocen piſcem quendam vo
cant·ex quo primū iſicia facta ſunt·⁊ q̄muis
ex alio genere piſcium fiant·inicium tamen
piſcis vocabulum dedit·Galatice a colore lac
teo noīate·Greci eīm gala lac dicunt·Sfera a
rotunditate greco vocabulo appellatur·Quic
quid eīm in rotundū format ſfera a grecis dr·
Jus coquine magiſtri a iure nuncupauerūt·
q² ea ē lex ꝯdimenti eius·Hanc greci zemam

vocant. Caſeus vocatur ꝙ careat ſeru.q.careū
Nam ſeꝝ ei oē deducit̄: vt ponderib9 arguat̄
Coluſtꝝ lac nouū: q̄d neutri generis ē. Lac a
greco ſermone deriuatū ē ꝑ candore. Greci em̄
albū leucon dicūt. lac vero a ſāngs q̄d nutrit
a q̄d nutrit̄. Nā lacte nutrimur. viuim9 ſang̃
ne. Quactū.q.coactū a.q.coagulatū Accepta
em̄ ſecū alia ſpē coagulat Mel grece appellati
onis eſt q̄d ab apib9 nomē hīe ꝓbatur. Nā
apis grece melleſe dr̄. Antea aūt mella de rore
erant. inueniebanturq̄ȝ in arundinū folijs.
vnde a v̓gilius. Hacten9 aerij mellis celeſtia
dona. Siquidē hucuſq̄ȝ in india a arabia colli
gatū repitur. ramis inherens in ſimilitudiem
ſalis. Omne āt mel dulce dr̄. Sardū amaꝝ eſt
abſinthij cā. cuius copia e9 regionis apes nu
triunt̄. Fauus vocat̄. ꝙ comeditur magis ꝙ̄
bibit̄. Fagere em̄ greci comedere appellāt. A
iunt ei medici a qui de humanoꝝ corpm ſcri
pſere natuis precipueq̄ȝ galien9 in libris quo
rum titulus ē.   in quo pueroꝝ a iu
uenū. ac ꝑfecte etatis viroꝝ. mulieꝝ q̄ȝ corpo
ra inſito calore feruē. a noxios eſſe hīs etati
b9 cibos qui calorē augeāt. ſanitatēq̄ȝ ꝯducē.
frigida queq̄ȝ in eſū ſumere. ſic ꝯtrario ſenib9
qui pituita laborāt a frigore calidos cibos a vi
na vetera ꝓdeſſe.

¶ De potu.

y.

Potio a greca deriuatione vocatur.
Hanc em̄ illi pot9 dicūt a qua ge
neralr̄ vocata ꝙ ſuꝑficies e9 equa
lis ſit. hinc a equora. Hanc quidā
recentē vocant. ꝙ reijcit̄ noua. a fonte vel a flu
mine. Nā vetus putreſcit. ꝙ nō ē vtilis vetuſta
vt vinū: ſed ſtatī ſublata de fluīe. fonte. vel pu
teo. feteſcit em̄ vetuſta Vinū inde dictū ꝙ eius
potus ſangn̄e venas cito repleat. Hoc alij q̄d
nos cura ſoluat lieū appellant. Veteres vinū
venenū vocabāt. Sed poſtꝙ̄ inuentū eſt vie9
letiferi ſuci hoc vinū vocatū eſt illud venenum
Vnde a hiero9. in li. quē de virginitate ꝯſeruā
da ſcripſit Adoleſcentulas dixit ita vinū debere
fugere vt venenū. ne ꝑ etatis calore feruēti bi
bant a peant. Inde eſt ꝙ apud veteres roma
nos femine nō vtebant̄ vino: niſi ſacroꝝ cā.
certis dieb9. Meꝝ dicim9 cū vinū puꝝ ſignifi
cam9. Nā meꝝ dicim9 quicquid puꝝ atq̄ȝ ſin
ceꝝ eſt. ſic a aquā merā. nulli vtiq̄ȝ rei mixtā.
Hinc a merenda ꝙ antiq̄tus id tp̄is pueris o
parijs quibus panis meruſq̄ȝ dabat̄. aut q̄d
meridient eodē tp̄e a ſoli ac ſepatim nō vtiq̄ȝ
in prādio ā in cena ad vnā menſā. Inde credi
m9 etiā illud tp̄s q̄d p9 mediū diē eſt. meridi
em appellari ꝙ puꝝ ſit. Muſtū eſt vinū e lacu
ſtatī ſublatū. dictū āt creditur muſtū. q̄d in ſe
limū a terrā hēat mixtam. Nā mus terra ē vn
de a hum9 Cui9 tanta vis feruoris ē vt vaſa ꝙ̄
uis grādia ex eo plena abſq̄ȝ ſpiramine reple
ta ilico diſrūpat. Roſeū vinū a cū rubore Roſa
em̄ rubet. Aminiū vero. q. ſine minio a ſine ru
bore. nā albū eſt. Sucinatiū ſucine gēme ſilis
eſt a fului coloris Limpidū vinū a ꝑſpicuū ab
aque ſpē dictū. q. limphidū. Limpha ei aqua
ē. Turbidū. q. terbidū a terra ꝯmixtū q̄d eſt
fece Falernū vinū vocatū a falerna regione cā
panie vbi optima vina naſcunt̄. Colatū vas
ꝓprium nuncupauit in q̄ deportat̄. Gaȝetū vo
a regione vnde defert̄. Gaȝa em̄ oppidum eſt
paleſtine. Infertū vinū dr̄ q̄d altario libatur
atȝ offert̄. Spuriū q̄d offerri nō licet. aut cui
aq̄ admix̄ eſt. q. ſpuriū hoc eſt immund̄. Ho
norariū vinum q̄d regib9 a potentib9 honoris
grā offert̄. Catho de innocētia ſua. Cū eſſem i
ꝓuincia legat9 ꝙ̄ plures ad pretores a ꝯſules
vinum honorariū dabant: nunꝙ̄ accepi: nec
ꝑuatus quidē. Crudū vinū ē inſuaue q̄d ſerui
potant Acidū vel ꝙ acitū. vel ꝙ aq̄ mixtū Vi
nū em̄ aqua mixtū cito in hunc ſaporē redigi
tur. Vnde a acidū. q. aq̄dū. ꝙ aqua lauant̄
vue in torcularī p9 expreſſum vinuȝ. Eſt vilis
potus ſeruis apt9. Conditū vocatū ꝙ nō ſit ſim
plex ex ꝯmixtione pigmentoꝝ ꝯpoſitū. Lacta
tum ē potio e lacte. Mulſū ex melle mixtū. Eſt
em̄ potio ex aq̄ a melle q̄d greci melligratū vo
cant. Inomelū muſtū melle admixtū vehemē
ter agitatū atq̄ȝ ꝯmodum. Ydromelū q̄d fiat
ex aqua a malis matianis Succatū liquor ē a
que fecivini admixt9 ſacco expreſſus. Luria
oximelū appellatū ꝙ aceti a mellis ꝑmixta ꝯfi
cit̄ materia. vnde a dulcedinē retinet a aquorē
Rodomellū dr̄ eo ꝙ in ſuco roſe mel admiſcea
tur. Mellicratū vinū melle mixtum Medus. q.
melus. ꝙ ex melle ſit. ſic calamitas ꝑ cadami
tas Fecula vua pinguis decocta vſq̄ȝ ad craſſi
tudiem mellis. ac refrigerata vtilis ſtomacho
Paſſum quicq̄d ex vua paſſa ꝯpreſſum efflu
xerit. dr̄ aūt paſſum a patiendo. Nā ꝑcutitur
vua ſiccior a decoquit̄ a inde ſit paſſum. Defru
tum dictū eſt q̄d defrudet a. q. fraudē patiat̄.
Carenū eo ꝙ feruendo ꝑte careat. Tercia em̄
ꝑte muſti amiſſa q̄d remāſerit carenū eſt Cui
ꝯtraria ſapa ē. q̄ feruendo ad terciā redacta de
ſcendit Sicera eſt oīs potio q̄ ex vinū inebria
re p̄t. Cuius licet nomen hebreum ſit: tn̄ lati
num ſonat ꝑ eo ꝙ ex ſuco frumenti vel pomo
rum ꝯficiatur. aut palmaꝝ fructus in liquorē
exprimat̄. coctiſq̄ȝ frugib9 aqua pinguior. q.
ſucus colat̄. a ipſa potio ſicera nuncupat̄ Cer
uiſia a cerere id ē fruge vocata. Eſt enim potio

ex ſeminibus frumenti vario mõ ↄfecta. Celia
a calefaciendo appellata. Eſt em̃ potio ex ſuco
tritici p artem ↄfecta. Suſcitatꝰ em̃ igne illa vis
germinis madefacte frugis ac deinde ſiccatꝰ. et
pꝰ in farinã redacta: molli ſuco admiſcetꝰ. quo
fermentato ſapor auſteritatis et calor ebrieta
tis adijcitur. q̃ fit in hijs ptibus hiſpanie. cu
ius ferax vini locꝰ nõ eſt. Fex dcã ꝙ ſeſe vaſꝭ
emergendo afficiat. Gaꝝ eſt liquor piſcium
ſalſus q̊ olim ↄficiebatꝰ ex piſce: quē greci ga
ron vocabant et q̃uis nunc ex infinito gn̊e piſci
um fiat: nomen tñ priſtinũ retinet a quo ini
ciũ ſumpſit. Liquamē dictũ eo ꝙ ſoluti in ſal
ſamento piſciculi eundē humorē liquant. Cuiꝰ
liquor appellatꝰ ſalſugo vel muria. Proprie ãt
muria dr̃ aqua ſale ↄmixta effectaq; guſtu in
modũ maris. Sucus dr̃ ꝙ ſacco exprimitꝰ. vt
tiſſane. Tiſſane. zema. apozima greca vocabula
ſunt.

De vaſis eſcaꝝ. iij.

Vas dictũ a veſcendo ꝙ in eo eſce po
nantꝰ. Cuiꝰ diminutiuũ vaſculũ. q. veſ
culũ. Fictilia dcã ꝙ fiant et fingan
tur ex terra. Fingere em̃ ē facere et
formare et plaſmare. vñ et figuli dicuntꝰ. Et vas
fictile dr̃ nõ fictum in illud qđ mendaciũ eſt:
ſed qđ formatꝰ vt ſit. et hẽat aliquã formã. vn
de et aplꝰs ait. Nunq̊d dt figmentũ ei q̃ ſe finx
it. q̃re me ſic feciſti. Fictilia vaſa in ſamo inſu
la priꝰ inuenta traduntꝰ facta ex creta et indu
rata igni. vñ et ſamia vaſa. Poſtea inuentũ ē
rubricã addere et ex rubra creta fingere. Antiq̃
orē aũt fuiſſe dicũt vſum fictiliũ vaſoꝝ: q̃ fun
dendi eris ã argenti. Apđ veteres em̃ nec aure
a nec argētea: ſꝫ fictilia vaſa hr̃bantꝰ. ſic ad vi
na doleis cogitatis. ad aq̃s amphoras. idrijs
ad balneas. ac reliquis q̃ in vſibꝰ hoim. aut
rota fiunt. ã manu aptantꝰ. Argilla ãt ex terra
excocta teſta vocabulũ ſuſcepit. q̃ dũ mollis eſ
ſet efficitꝰ teſta nec dicat cũ vocabulo priſtini
generis q̃ qđ fuit nõ eſt. Arictina vaſa ex arē
tio municipio ytalie dñr vbi fiunt. ſũt em̃ ru
bra. De quibꝰ ſedulius. Rubra qđ appoſitũ te
ſta miniſtrat olꝰ. Samia vaſa quidã putant ab
oppido ſamo grecie hñe nomen. Alij dicũt cre
tam eē ytalie q̃ non longe a roma naſcitur q̃
ſamia appellatꝰ. Celata vaſa argētea vel aure
a ſunt: ſignis eminētioribꝰ intus et extra expſſa.
a celo vocata qđ eſt genꝰ ferramenti: qđ vulgo
cilionē vocãt. Criſendita vaſa deaurata grecũ
ē. Anaglifa ꝙ ſupius ſint ſculpta. Greci em̃ a
na ſurſũ. glife ſculpturã dicũt. i. ſurſũ ſculpta
Diſcꝰ antea ſcutus vocabatꝰ a ſpē ſcuti. vñ et ſcutel
la p diminutionē. Eſt. n. eiuſdē ſilis. Poſtea
diſcus vocatus ē ꝙ det eſcas i. apponat. A quo
diſcũbentes dcã: ſiue v ꝙ iace
ant. Meſſoriũ vocatũ a menſa p deriuationē q̃
ſi menſoriũ. Parapſis q̃drangulũ et quadrila
teꝝ vas i. paribus abſidis. Patena ꝙ diſpanſꝭ
patētibuſq; oris ſit. Lancis gauata. q. cauata
g. p. c. lrã poſita. Hinc et cõcha. ſed illa cauata
iſta ↄcaua. ſic et greci hec nuncupant. Apoferta
ta a grecis a ferendo poma vel aliq̊d noiata. ē
em̃ plana. Salinũ vas aptũ ſalibꝰ. Idē et ſulzi
ca. q. ſalſica. Acetabulũ. q. acetafeꝝ ꝙ acetũ fe
rat. Codear ab vſu priꝰ codeaꝝ dictũ. Hinc ē
illud veteꝝ diſticõ. Sum codeis habilis et nec
minꝰ vtilis ouis. Nunq̊d ſcis potiꝰ cur codea
re vocor. Triſſiles grece latine tripedes. Qui ãt q̃
tuor pedibꝰ inſiſtunt abuſiue dicuntꝰ. In vaſcu
lis ãt tria querũtꝰ q̃ placeãt. manꝰ artificis.
pondꝰ argenti. ſplendor metalli

De vaſis potatorijs. iiij.

Poculũ a potando noiatũ. Eſt em̃ oē
vas in quo bibēdi eſt ↄſuetudo. Fi
ale dicte ꝙ ex vitro q; fiant. Vitꝝ ei
grece hialin dr̃. Patere fiale ſũt di
cte vel ꝙ in ipſis potare ſolemꝰ. vel ꝙ patētes
ſunt. diſpanſiſq; labris. Cratera calix ē duas
hñs anſas et ē nomen grecũ. Declinatꝰ ãt apđ
eos hic crater. Nã latine hec cratera dr̃. Vñ p
ſius. Si tibi crateras argenti. Virgiliꝰ. Crate
ras magno ſtatuũt et vina coronãt. Fiebant
aũt primũ a ↄnexionibꝰ virgulaꝝ. vnde et di
cte cratere apotu kratin i. ꝙ inuicē ſe teneant.
Ciati q; et ſcifi cimbia et ipſa poculoꝝ ſunt ge
nera. Ex quibꝰ cimbia ſunt pocula ex ſimilitu
dine cimbe nauis. Emiſtis ſpēs poculi q̃ ducti
i. vno ſpũ bibitꝰ. Bachia primũ a bacho qđ
eſt vinũ noiata. poſtea in vſibꝰ aquarijs tran
ſit. Calices et calati et ſcale poculoꝝ gn̊a. ante
a ex ligno facta. inde et vocata. Greci em̃ õne lig
nũ cala dicebãt. Ampulla. q. ampla bulla. ſi
milis ē em̃ rotunditate bullis. q̃ ex ſpumis a
quaꝝ fiunt. atq; ita inflantꝰ vento.

De vaſis vinarijs et aq̃rijs. v.

Enoforꝝ vas ferens vinũ. Eno em̃ vi
nũ eſt. De q̊ illud ē. Vertitꝰ enofori
fundus ſm̃a nobis. Flaſce a greco
vocabulo dicte. Hec prehendis ac re
condēdis fialis primũ facte ſũt. inde et nũcupa
te ſunt. Poſtea in vſũ vini tranſierũt manēte
greco vocabulo vnde ſumpſerũt iniciũ. Lagena
et ſitula greca noĩa ſunt. inflexa ex pte vt ſie
rent latina. Illi em̃ laginos lagenam illi ſicile
nos ſitulã dicimꝰ. Cantarus. Ydria vaſis geꝰ
aquatilis p deriuatõnē vocata. Ydros em̃ gre
ci aquã dicũt. Situla ꝙ ſitientibꝰ apta ſit ad
bibendũ. qđ vas greci cadũ vocãt. Catinũ vas
fictile qđ meliꝰ neutro gn̊e dr̃ q̃ maſculino. ſic

⁊ ſalinū dɩ vas aptū ſalibus Orca eſt amp҄ho
re ſpēs. cꝰ minore vōbulo vrces diminutm̄ vrce
olus ē. Sciphꝰ in quo manꝰ lauamꝰ. Seriola
ē orcaꝝ ordo directꝰ vel vas fictile vini. apud ſi
riā primū excogitatū. ſic ciliciſes a cilicia nun
cupate vnde primū aduecte ſūt. Doliū cupos
⁊ cupas. a capiendo ł accipiēdo aq̄s vel vinū
vōtas volunt. vnde ⁊ caupones. Vtres ab vte
ro Mulgariū vas in qđ mulgent̄ pecora. Idē ⁊
mulctꝝ ꝙ ī eo mulgeat̄ lac Labꝝ vōtum eoꝙ
in eo lauationē ſolitū ē fieri infantū cuiꝰ dimi
nutm̄ labellū. Idē ⁊ alpheū ꝙ in eo albationē
fieri ſolitū ſit. Pelues vōte ꝙ pedes ibi lauent̄
Siſon vas appellatū ꝙ aq̄s ſufflando fundat.
vtunt̄ em̄ hoc orientales. Nā vbi ſenſerint do
mū ardere: currūt cū ſiſonis plenis aquis. ⁊ ex
tinguūt incendia. ſed ⁊ cuꝫ aras expſſis ad ſu
piora aquis emundāt. ¶ De vaſis olearijs. VI.

Micadiū vas oleariū. Scortia vas
oleariū eo ꝙ ſit ex corio dictū. Ala
baſtꝝ vas vngentariū a lapide ſui
gn̄is cognoīatū: quē alabaſtriten
vocāt qui incorrupta vngēta ꝯſeruat. Pixides
vaſcula vngentaria ex buxo facta. Nā qđ nos
buxū: greci pixū vocant. Lenticula modicum
vas eneū vel argenteū quadrangulū in latē
aptum. qđ ⁊ lechitū. Eſt em̄ vas olei q̄ reges ⁊
ſacerdotes vngebant̄. a liniendo dcūm.

¶ De vaſis coquinarijs. VII.

Omnia vaſa coquendi cā pata cocu
la dicunt̄. Plautus. Eneis coculis
m̄ excocta eſt oīs mīa. Olla dcā ꝓ
eo ꝙ ebulliat in ea aq̄ igni ſubiecō
vt altiꝰ vapor emittat̄. Vn̄ ⁊ bulla dɩ q̄ in aq̄
venti intꝰ ſpū ſuſtentat̄. Patella. q. patula Ol
la. n. ē oris patentioribꝫ Cacabꝰ ⁊ cucuma a ſo
no feruoris cognoīant̄. Hec in grecis ⁊ latinis
ꝯia noīa h̄nt. ſed vtꝝ latini a grecis. an greci
a latinis hec vōbula mutuaſſent incertū eſt.
Lebetes enee ſunt greco ſmone vōte. ſunt em̄
olle minores in vſū coquendi pate Sartago a
ſtrepitu ſoni vocata qn̄ in ea ardet oleū. Tripe
des appellate ꝙ tribꝰ pedibꝫ ꝯſtent. has greci
tripodas vocāt. Mola a rotūditate ſui vōta vt
mala pomoꝝ. ſic et greci malon. Cribꝝ ꝙ ibi
currat frumentū. q. curriſ eū. Rotabulū dcm a
ꝓruendo ſtercora. ſiue igne panis coquendi
grā. ¶ De vaſis repoſitorijs. VIII.

Gaſophilaciū archa ē vbi colligūn
tur in tēplo ea q̄ ad indigētiā pau
perꝝ mittunt̄. Compoſitū eſt āt no
mē de lingua pſa ⁊ greca Gaza em̄
lingua pſaꝝ theſaurꝰ Filation grece cuſtodi
a interptat̄. Archa dcā ꝙ arceat viſū atꝫ phi
beat. Hinc ⁊ archiuū. hic ⁊ archanū ł ſecretū
vnde ceteri arcent̄. Cibutū grecū nomē eſt qđ
nos archā dicimꝰ Loculus ad aliq̄d ponenđ
in terra factus locus ſeu ad veſtes vel pecuniā
cuſtodiendā. vn̄ ⁊ ꝑ diminutionē dɩ. Mozica
q. modica. vnde ⁊ modicū. z. ꝓ. d. ſic ſolent ita
li dicere ozie ꝓ hodie Scrinia ſaccus a ſago di
ctꝰ ꝙ eo ꝯſuto efficiat̄. q. ſagꝰ. Marſubiū ſac
culus nummoꝝ quē greci marſippa appellāt.
Quedā ei greca noīa in latinū paulo inflectū
tur ꝓpter romanū eloquiū. Sitarcie nautarūꝫ
ſūt ab eo ꝙ ſute ſūt. Inuolucꝝ dictū ꝙ aliq̄d
in ſe teneat inuolutū. Fiſcus ſaccus ē publicꝰ
vnde ⁊ fiſcelle ⁊ fiſcine dn̄r. hunc h̄nt exacto
res. ⁊ in eo mittunt debitū publicū qđ reddit̄
regibꝫ. Fiſcus āt prime poſitōis ē. deriuatm̄ fiſ
cina ē. diminutm̄ fiſcella. Caniſtrū fiſſis can
nis ꝯtexit̄. vn̄ ⁊ nuncupat̄. alij grecū aſſerūt.
Ciſtella a coſtis ex canna vel ligno quibꝫ ꝯte
xit̄ noīata. Cophinꝰ ē vas ex virgultis aptū
mundare ſtercora ⁊ terrā portare. De quo pſ̄
Manꝰ eꝰ in cophino ſuierūt. Dictꝰ aūt cophinꝰ
q. couꝰ. q. cauꝰ Corbes dcī q̄ curuatis vgis cō
texunt̄. Sportula diminutm̄ a ſporta. ſporta āt
dcā. q̄ exportet aliq̄d vel q̄ ex ſparto ſit. Spā
tus vero ē frutex virgoſus ſine folijs. ab aſpi
tate vōtus ſilis carici herbe. ⁊ funes de eo ꝯfici
unt̄. ¶ De vaſis luminarioꝝ. IX.

Colendo ignē ⁊ lig̃ antiqui ap̄pel
lauerūt focū. Fos em̄ grece latine ig
nis ē vnde tux pHos quoſdā cūcta
ꝓcreant̄. Et reuera ſine calorē nihil
naſcit̄ adeo vt de ſeptentrione dicat̄. ſterili nō
quicꝗ̄ frigore gigni. varro āt focos ait dcōs
ꝙ foueant ignes. nā ignis ipſa flāma ē. quic
quid āt ignē fouet focꝰ vōtur. ſeu ara ſit. ſiue
quid aliud in quo ignis fouet̄. Lucerna a lici
nio dcā eſt. vnde ⁊ breuis ē lu. vt pſius. Diſpo
ſite pinguē nebulam vomuē lucerne. Si em̄ a
luce diceret̄. nō ſtaret vſus. Licinꝰ āt. q. lucini
us. Eſt em̄ candela lucerne. Cādelabꝝ a cande
lis dcūm. q. candelaferꝝ ꝙ candelā ferat. Cereꝰ
ꝑ deriuationē nomen a cera hꝫ ex q̄ formatur
de q̄ quidā. Hic tibi nocturnos preſtabo cereꝰ
ignes. ſubducta luce altera lux tibi ſū. Cādela
a candēdo dɩ eo ꝙ candēdo deleat̄. Lacunaria pē
dētia ſūt luīa. q. lucanaria ł in aere lucētia. Fu
nalia ſūt q̄ intra cerā ſūt ducta a funibꝫ q̄s an̄
vſū papiri cera circūdatos h̄uere maiores vn̄
⁊ funera dn̄r. Funalia āt greci ſcolaces dicūt
ꝙ ſint ſcolicie hoc ē mortis. Hos romani fūes
⁊ funalia noīabant. Funalia cādelabra apđ
veteres extantes ſtimulos h̄uerunt abuncos
quibꝫ funiculi cera ł hꝰcemodi alimento luis
obliti figebant̄ Idē itaqꝫ ⁊ ſtimuli ꝑacuti fūa
lia dicebant̄. Lāpas flāma ē in vertice lucens

dicta ꝙ latentis motum oſtendere videatur. Fax dcā ꝙ foros faciat. cuius diminutīm facula. Laterna dcā ꝙ lucem interius hēat clauſā. Fit eī ex vitro intus ⁊ cluſo lucē vt venti flat⁹ adire nō poſſit ⁊ ad prebendū lumē facile vbiqꝫ circūferatur. Lucubꝝ vocatū ꝙ luceat in vmbra. Eſt enī modicus ignis qui ſolet ex tenui ſtuppa ceraqꝫ formari. Pira eſt q̄ in modum are ex lignis ꝯſtrui ſolet vt ardeat. Piro eī ignis ē: ſed pira eſt ipſa lignoꝝ ꝯgeries: cū nōdū ardet. rogus eſt cū ardere cepit. buſtū vero iā exuſtū vocat. Farus ē turris maxima: quā greci ⁊ latini in ꝯmune ex ipſi⁹ rei vſu farꝝ appellauerūt eo ꝙ flammaꝝ indicio longe videatur a nauigantib⁹ ſicut ſupradixim⁹ qualē ptholomeus iuxta alexandriā ꝯſtruxiſſe. dccc. talētis tradit. Vſus ei⁹ eſt nocturno nauiū curſu ignes oſtēdere ad pnunciādū vada portuſqꝫ introitus ne decepti tenebris nauigātes in ſcopulos incidāt. nā alexandria fallacib⁹ vadis inſidioſos acceſſus hꝫ. Hinc ḡ in porticib⁹ machinas ad prelucēdi miniſteriū fabricatas faros dicūt. Nā fos lux ē. foros viſio dr. Vn̄ ⁊ lucifer grece foſforos appellat.

De lecticis ⁊ ſtellis. X.

Lectice a lectis ſbbis vōte. Stratus á ſternēdo dcūs. q. ſtoriatus. In hiis ſolis antiq̄ ad dormiendū accubabāt. nondū laneis ſtramētis reptis Storia ꝙ ſit terra ſtrata. Cama ē breuis ⁊ circa terrā. Greci. n. cami breue dicūt. Cubile ē cubādi loc⁹. Grabatū grecū ē. Baionula ē lcūs q̄ in itinē baiulat. a baiulando ⁊ deportando. Puluinar lcūs diuitū eſt. inde ⁊ puluill⁹ Spinge ſūt in quib⁹ ſūt ſpingarꝝ effigies q̄s nos griſos dici⁹. Punicani lecti pui ⁊ humiles p̄mū a cartagine aduecti ⁊ inde noīati. Lectice ſiue plutei lecti. de q̄bus ſatili⁹ rufus de vita ſua. p̄mū inq̄t ꝯtra ꝯſuetudinē impatoꝝ p lectis lectis vtebant. Spōda āt exterior ps lecti. pluteus interior. Geniales lecti ꝓprie ſūt q̄ ſternunt puellis nubentib⁹ dcī a gn̄andis liberis Cunabula ſunt lectuli in quib⁹ infantes iacere ſolebāt dcā ꝙ ptui adhibeant. q. cinabula. nā cine ē grece emiti. Feretꝝ dr ꝙ in eo mortui deferantur ⁊ ē grecū nomen. Nā feretron dr apotu fereſin. ⁊ a ferendo. nā latine capul⁹ dr ꝙ ſup capita hoīm ferat. ſic plautus. Capularis cenes ⁊ vicin⁹ capulo. Scāna ſunt q̄ altiorib⁹ lectis apponunt dcā a ſcandēdo. Hinc ⁊ ſcabelli q̄ lectis puis vel ſellis ad aſcenſū apponūt. Scabellū āt ⁊ ſuppedaneū dr. Nā qd greci dicūt ippodion: dixerūt latini ſcabellū ⁊ alii dixerūt ſuppedaneū ꝙ ſub pedib⁹ ſit. Scanſilia ḡdus ſunt: vbi onerati in ſedib⁹ herēt. ſedes dcē quō apd romanos nō erat vſus accūbendi. vn̄ ⁊ ꝯſedere dicebant. P⁹ea vt varro ait de vita ppli romani viri diſcūbere ceperūt. mulieres ſedere. q̄r turpis viſus ē in muliē accubit⁹. Sedes ſingulari nūo ꝓprie regnī ē. qd grece thron⁹ dr. Item thronū greci dicūt: nos ſoliū Subſolia vero ceteroꝝ cathedre doctos Soliū in q̄ rex ſedet ꝓpt tutelā corpis ſui ſcḋm quoſdā a ſoliditate dcm̄ q. ſolidū. ſcḋm alios p antiſticō. q. ſolidū a ſedendo. Vn̄ ⁊ ſella. q. ſedda dcā ē ⁊ ſubſella. q. ſubſeddia. Selle curules erāt in quib⁹ magiſtratus ſedētes iura reddebant. Dcē āt curules q̄r apd veteres p̄tores ⁊ ꝯſules ꝓpter itineris lōginq̄tatē curru foꝝ puehebant. ſelle āt qui p⁹ eos vehebāt. q̄b⁹ ſedētes dicē iura ſolebāt. a curru curules ſelle ſunt noīate Tripodes ſcabelli ſūt hn̄tes tres pedes. ſicut ⁊ candelabra tripoda ſunt. q̄r ſiliter hn̄t tres pedes.

De vehiculis. XI.

Carꝝ a cardine rotaꝝ dcūm. vnde ⁊ currus dcī ꝙ rotas hīe vident. Rota āt dcā ꝙ ruat. ⁊ rotundū a rota vocatū. Reda gen⁹ vehiculi. iiii. rotaꝝ. Has antiq̄ retas dicebāt ꝓpter qd hīent rotas. Carpentū pompaticū vehiculi gen⁹ eſt. q. carꝝ pompaticū. Plauſtꝝ vehiculū duarū rotaꝝ quib⁹ onerā deferunt. Et dcūm plauſtꝝ q̄r voluit. q. d. pilauſtꝝ Caracutiū vehiculum altiſſimaꝝ rotaꝝ. q. carꝝ acutū. Capſus carruca vndiqꝫ ꝯtexta. q. capſa. Pilentū p̄torritū ꝯtextū. iiii. rotaꝝ vehiculū quib⁹ matrone olim vtebant Virgili⁹ Pilentis mr̄es mollib⁹. Oratī⁹ Plures calones atqꝫ caballi paſcendi ducenda p̄toria. Erāt enī antea pilēta veneti coloris nō vt nunc ſūt ruſſati. quib⁹ niſi caſte matrōe vti nō poterāt: ſic nec vittis. Baſterna vehiculū itineris. q. vie ſterna. mollib⁹ ſtramētis ē poſita. a duob⁹ aīalibus deportatur.

De reliquis q̄ in vſu hn̄tur. XII.

Bacul⁹ a bacho reptore vitis ferk inuent⁹ in q̄ hoīes moti vino initerēt Sic āt a bacho bacul⁹: ita a baculo bacill⁹ per diminutionē. Fuſtes dcī ꝙ p̄fixi in terrā ſtent. q̄s ruſtici palos vocāt. quib⁹ iuuenes p criminib⁹ feriuntur. Vectes dcī ꝙ manib⁹ vectent. vnde hoſtia ſaxaqꝫ euellunt. Forfices ſcḋm ethiologiā ſi a filo dicunt. f. ponit vt forfices q̄ ſunt ſartoꝝ. ſi a pilo p. p. vt forpiceps. q̄ ſunt tonſoꝝ. ſi ab accipiendo p. c. vt forcipes eo ꝙ formū capiant. q̄ ſunt fabroꝝ. Formū enī dixerūt antiq̄ calidū. vn̄ ⁊ formoſus. Nouacula ferꝝ ſubtile: ſatiſqꝫ acutū. Dcā āt nouacula eo ꝙ innouat faciem Pecten dcūs eo ꝙ pexos capillos faciat atqꝫ ꝯpoſitos. Calamiſtꝝ ē acus q̄ calefcā ⁊ adhibita calefacit ⁊ intorquet capillos. Vnde ce

calamiſtrati appellant̄ qui comam torquent̄
Clauis dc̄a ꝙ claudat ⁊ apiat· Catenatū ꝙ ca
piēdo teneat· Horologiū ꝙ ibi horas legam⁹
⁊ colligam⁹ Eſt em̄ in ſolarijs poſitū vbi a cla
uo per lineas currit vmbra· vt quācunqȝ diei
horā oſtendit·

De inſtrumentis ruſticis. xiij.

Vomer eſt dcīs ꝙ vi humū eruat·
ſeu ab euomendo terrā· De q̄ lucre
ti⁹ Vncus aratri· ferreus occulto de
creſcit vomē in aruis· ſumitqȝ p dert
mentū fulgorē· Aratꝝ ab arando terrā vocatū
dcīm· q· araterīū· Buris ē curuamentū aratri
dcīm· q· boſoira ꝙ ſit in ſi̇litudīe caude bouis
Dentale ē aratri ps prima in q̄ vomer inducit̄
q· dēs· Cultelli a cultura dcī eo ꝙ ex ipſis pu
tacōe veteres in arbore vtebant̄ ⁊ vite priuſq̄
falces eſſent repte· Falx ē qua arbores putan
tur ⁊ vites· Dicta āt falx ꝙ hac primū milites
herbā ſiliceꝫ ſolebāt abſcidere· vnde eſt illud
Pax me certa ducis placidos curuauit in vſus
Agricole nunc ſū· militis ante fui· Falcaſtrū
a ſimilitudīe falcis vōtum· Eſt āt ferramentū
curuū cū manubrio longo ad denſitatē vepri
um ſuccidendā· Hij ⁊ runcones dcī quibus ve
pres ſecant̄ a runcādo dcī· Serrula ē pre tenu
is lamina ferri dentiū mordacitate reſecās ar
bores ſeu ramos· Raſtra qȝ aut a radendo terrā
aut a raritate dentiū dicta· Ligones ꝙ terrā le
uent· q· leuones· Scudicia dcā eo ꝙ circa cau
dicē terrā apiat· ⁊ q̄uis e⁹ vſus in reliq̄s opi
atur: nomen tn̄ ex caudice retinet· Hanc alij
g̃naliter vocant· ꝙ foueā faciat· q· foueſſoriā
Sarculū ferꝝ foſſoriū ē hn̄s duos dentes a ſar
riendo ⁊ fodiendo dcm̄· Paſtinatū vocant ag̃
cole· ferramentū biſurcū quo ſemina purgan
tur· Vnde etiā repaſtinari dcē ſunt vinee vete
res q̄ refodiunt̄· Cilindr⁹ lapis eſt teres ī mo
dum colūne· qui a volubilitate nomē accepit·
de quo v̓gilius· Area tū prim⁹ ingenti equan
da cilindro· ⁊ vertenda manu· Tribula gen⁹
vehiculi vnde teruntur frumenta· ⁊ ob hoc ita
vōtur· Pala q̄ ventilabrū vulgo dr̄ a ventilan
dis paleis noīata· Furcille dcē eo ꝙ hijs fru
menta cillent̄ ⁊ mouent̄· Vnde ⁊ oſcilla dcā
ab eo ꝙ cilleāt̄ hoc ē moueant̄ ora· Nā cillere
ē mouere· Theſſere ſunt quib⁹ frumentoꝝ nu
merus deſignat̄· Trapedū mola oliuaria Pre
lū trabes quo vua calcata premit̄· a premēdo
vocatū· q· preſſoriū· Prelum quo premit̄ oleū
qua liq̄tus pfluat· et q̄ ab vuis vel oliuis· tor
quendo oleū vinūqȝ exigit̄· Verenes a vehere
⁊ portare noīate· Qualus corbes colaqȝ prelo
rū p quē muſtū fluit· a colādo dcīs· Fiſclū· q·
ſiſculū a colando oleū dcīm vel· q· ſiſcella olei·

De inſtrumentis ortoꝝ. xiiij.

Rota dcā q· ꝙ ruat· Eſt em̄ machīa
de q̄ a fluīe aqua exhit̄· Lucretius·
In fluuio verſare rotas atȝ auſtra
vide⁹· Auſtra āt ⁊ rota· ab hauriē
do aquas dcā· Girgillus ꝙ in giro vertat̄· Eſt
em̄ lignū in tranſuerſa ptica mobile· ex quo
funis cū ſitula vel vtre in puteū dimittit̄ hau
riende aque cā· Telonē ortulani vocant lignū
longū quo hauriunt aq̄s· Et dcūs telon a lō
gitudīe Telon em̄ grece dr̄ quicq̄d longū eſt
Vn̄ ⁊ muſtela vōta· q· mus long⁹ Hoc inſtru
mentū hiſpani ciconiā vocant pter q̄d imite
tur eiuſdē noīs auē leuantis aque· ac depone
tis roſtrū dum clangit Ama lup⁹ quia camcu
la ferre⁹· Arpax ꝙ ſi quid in puteū decidit· ra
pit ⁊ exhit· vnde ⁊ nomen accepit· Arpax āt
dcūs· ꝙ arripit· Arpe em̄ grece rape eſt.

De inſtrumentis equoꝝ. xv.

Falere ōrmenta equoꝝ ſunt· ⁊ ē ſer
mo grecus· Frena dcā ꝙ equos fre
mere cogāt· vel ꝙ hoc eq̄ frendant
⁊ imprimāt dentib⁹ ⁊ obmordeant
Vn̄ ⁊ nefrendes dcī· adhuc lactātes porculi·
ꝙ nondū aliq̄d frendant ⁊ cominuāt dentib⁹·
Hinc ⁊ faba freſa q̄ molita ē· Lupati ſunt fre
ni aſpimi· Dicti āt lupati a lupinis dentib⁹: q̄
inequales ſunt· vnde etiā eoꝝ morſus veheme
ter obeſt· Cam⁹ ge⁹ aſperi freni ē quo caballi
ſupbi coerceri ſolent dcūs a curuitate· Camur
em̄ greci curuū dicūt· Habene ab hn̄do dcē ꝙ
hijs equos hēamus· hoc eſt teneam⁹· vnde ⁊
equi habiles dcī· Hec ⁊ retinacula a retinēdo·
Capiſtꝝ a capite iumentoꝝ dcīm· Sella a ſe
dendo· q· ſedda· Antella· q· ante ſellā· ſic ⁊ p⁹
tellā· q· p⁹ ſellā· Cingula hoīm generis neutri
eſt· nā aīalium gn̄e feminino dicim⁹ has cin
gulas· Sagma q̄ corrupte vulgo dr̄ ſalma· a
ſtratu ſagoꝝ vocat̄ Vnde ⁊ caball⁹ ſagmari⁹
mula ſagmaria· Capulū funis a capiēdo ꝙ eo
indomita iumenta cōprehēdant̄· Calcaria dcā
ꝙ in calce hoīs ligant̄ ⁊ in pedis poſteriore p
te ad ſtimulandos equos quib⁹ aut pugnan
dū eſt· aut currendū pter pigriciā aīaliū aut
timorē· Nā ex timore ſtimuli nuncupati· licet
ſint ⁊ libidinis ſtimuli Strigiles nuncupati a
tergendo ꝙ hijs equi tergant̄· Caracter ē fer
rum coloratū quo note pecudib⁹ inurunt̄· Ca
racter āt grece latine forma dr̄· Cauteriū dcm̄
quaſi cauturiū· ꝙ vrata puida ſit in eū· ſeu eā
qȝ cautio· vt dū videt̄ cui⁹ ſit auaricia refrenet̄
Q̄d interdū pro ſigno· interdū pro cura adhi
bet̄ vt vis morbi ignis ardore ſiccet̄·

Explicit liber ethimologiaꝝ yſidori hiſpa
lenſis epiſcopi.

A littera li. i ca° iij
in fine
Aaron li vij ca vi
Abactya ū li i ci
Abacuc ꝓpheta l vij ca° viij
Abauet li xix ca° xxi
Abares gētes ix ij
Abastari ix ij
Abaus ix v
Abba vij xiij
Abdenago vij viij
Abdias ꝓpheta vij viij
Abdo vij vi
Abel vij vi
Abeston lapis xvi iiij
Abia vij vi
Abiana xviij vi
Abidos īsula xiiij vi
Abies etis arbor xvij vij
Abigeus ei x i
Abimelech vij vi
Abissus xiij xviij
Ablactatꝰ x i
Abnepos ix vi
Abnet vestis xix xxi
Abortiuꝰ filius ix vi
Abortiuꝰ x i
Abraham ibidem
Abrotanū xvij xi
Absalon vij vi
Absida xv viij
Absinthiū herba xvij ix
Absictos gēma xvi xi
Abstemiꝰ a ū x i
Academia viij vi
Academici phī viij vi
Acantis piscis xij vij
Acantus herba xviij ix
Accentor vi xix
Accentus i xviij p totū
Accentuū figure i xviij p totū
Accipiter xij vij
Accola x i
Accubitꝰ xx i
Accusatiuꝰ casus i vi
Accusator xviij xv
Acephali heretici viij v
Acer aceris arbor xvij vij
Acetabulū mēsura xvi xxv sed
vas xx iij instrumētū musice
lib° iij pte iii ca° ii
Acetū xx ij
Achaia regio xiiij iiij vrbs xv i
Achaz vij vi
Acheus a ū ix ij
Acheron ontis xiiij viiij
Achiuꝰ a ū ix ii
Acidus xx ii
Acies ei gladii xviij vi belli ix
c iii versus fine
Acirologia i xxxiij
Acolitꝰ vii xij
Acone xvii ix
Aconitū xvii ix
Aquitania regio xiiij iiij
Acredula auis xij vii
Acros x i
Actualia noīa i vi
Actor ix iiij
Actualis phīa ij pte ij c iii
Actiua verba i viii
Actuare naues xix i
Actus agri xv xv
Actꝰ aplorū vi ii
Acupicta vestis xix xxii
Acus xix xxx
Ad ꝯpositio i xxvi
Ad aliquid dcā noīa i vi
Adam vii vi
Adamas lapis xvi xiii
Adamiani heretici viii v
Additū ti et tꝰ xv vii p totū
Adolescēs xi ii
Adolescentia xi ii
Adonai vii i
Adoptiuꝰ filius ix vi et x i
Ador īdeclinabile xvii iii
Adoreū xvii iii
Adriaticū mare xiii v
Aduena ix iiij et x i
Aduerbiū i ix p totū
Adulter x i
Adulteriū v iiii
Aer aeris xiii v p totū
Aeria prius postea e
giptus xiiij iii
Aeriani heretici viii v
Aeromātia viij ix
Aetiani heretici viii ij
Afer afri ix ij
Aforisma iiij x
Aforꝰ piscis xij vi
Africa et eiꝰ ptes xviij v
Africus ventus xiij ix
Afrodita venus viii xi
Afronitrū xvi ij
Afrotū cibꝰ xx i
Agar vij vi
Agareni ix ij
Agaricus herba xvii ix
Agatha gēma xvi xi
Agea e uel a ozū ī naui xix ij
Ager et eiꝰ diuisiones xv xiiij p totū
Agrorū fines xv xiiij
Agrorū mēsure xv xv
Agrorū cultura xvii i et ij
Agger eris xv ix et xvi
Aggeus ꝓpheta vij viii
Agralea ciuitas ix vii
Agralei ibidem
Agilis x i
Agmen ix iii vsꝰ fine
Agnatꝰ ix vii
Agnomē i vi
Agnꝰ filius dei vii ii
Agnꝰ xij i
Agon xviii xxxiiii eius gña
xviii xxv
Agredula xii vi
Agriola x i
Agricultura xvii ii p totū
Agriesten grece chorꝰ vētꝰ xiii ix
Ala ꝑs brachij xi i
Ala ꝑs voluminis xii vii
Ala militū ix iii
Alabandina gēma xvi xiii
Alabaustrites marmor xvi v
Alabastrū vas xx vi
Alabandicꝰ marmor xvi v
Alacer eris x i
Alania xiiij iiii
Alanus ix ii
Alator x xx ī fine
Alba longa opidū xv i
Albania xiiii iii
Albani gētes ix ii
Albarius x i
Albonarij pisces xvii vi
Albula ei olei tiberis fluuiꝰ
xiij ca° xix

Albule aq̄ xiii xi
Albunaū herba xvii ix
Alcion onis auis xii vii
Alea xviii lviii et cxliiii et xlv
Alemānus ix ii
Ales itis xii vii
Alexandria vrbs xv i
Alga herba xvii ix
Albeū xix xxix
Alica frumentū xvii iii
Alicastrū frumentū ibidē
Alienigena x i
Alimentū xx i
Alimonia xx i
Allec xii vi
Allectus x i
Allegoria i xxxvi
Alleluia vi xix
Alliū xvii x
Allophilus a ū nothū ix ii
Alluuius ager xv xiiii
Alluuiū xiiii vii
Alma ceres viii xi
Alnus arbor xvii vii
Aloa arbor xvii viii
Aloe es herba xvii ix
Alogii heretici viii v
Alogus nota i xx
Alopicia iiii viii
Alpha et o filius dei i iii ī fine
Alpheus xiiii vi vbi sicilia
Alpheus vii ix
Alpis pis mōs xviiii vii
Altare xvii iiii
Altea herba xvii ix
Alumē xvi ii
Aluui9 x i
Aluus xi i
Ama c xx ca° xxiiii
Amabilis x i
Amadryas adis viii xi
Amaracinū vnguentū iiii xii
Amarens ix ii
Amarus x i
Amasias vii vi
Amasius x i
Amasia ibidē
Amathi ionas vii viii
Amator iiii i
Amazones ix ii
Ambitios9 x i
Ambitu9 xv xvi et ābitu9 iudiciū
li v ca iiii
Ambo be ābo x i
Ambrosia herba xvii ix
Ambulare dei vii i
Amen vi xix
Amentū xviii vii
Amena xiiii vii
Ametistizontas gēma xvi ix
Ametistus gēma xvi ix
Amiantos lapis xvi iiii
Amiculū xix xxv
Amicus x i
Amigdala arbor xvii vii
Aminea vitis xvii v
Ammen vinū xx iiii
Amira ix vii
Amma strix auis xii vii
Ammi vii vi
Ammon vii vi
Ammochrisus gēma xvi xiiii
Ammotithes xii x iiii
Amnis xiii xix
Amnites lapis xvi iiii
Amolū xx i
Amomū arbor xvii viii
Amon vii vii
Amonita ix ii
Amoneus ix ii
Amos pheta vii viii
Ampelos leuce herba — xvii ix
Ampelos melana — xvii ix
Amphibologia xxx
Amphibrac9 pes metri9 i xvii
Amphimacr9 ibidem
Amphimia xii vi
Amphisibena xii iiii ſ iiii
Amphiteatrū xv ii. xviii cl. xviii
Amphitapa xix xxv
Amphora mēsura xvi xxv
Ampulla xx iiii
Amri vii vi
Anathema vii xiii
Anacreontia met^{ru} i xxxviii
Anadiplosis i xxxv et ii pte
pma c xxi
Anaglipha vasa xx iii
Analogiū xv iiii
Anamnisis ii pte i c xxi
Ananyas vii viii
Ananitide gēme xvii xiiii
Anapest9 pes metri9 i xvi
Anaphora i xxxv
Anas anatis ꝫ isidor9 dicit
anis xii vii
Anastema ii pte i c xii
Anceps itis iiii i
Ancie ornamēta xix xxx
Ancile scutū xviii xii
Ancilla ix iiii
Ancora xix ii
Ancora superior note smarū i xx
Anchusa herba xvii ix
Andreas aplus vii ix
Androdoma gēma xvi xiiii
Androdomat9 lapis xvi iiii
Andromeda ī celo iii p iiii xlix
Anesū herba xvii xi
Angelia hēcia viii v
Angel9 fili9 dei vii ii
Angel9 spūs sanct9 vii ii
Angel9 et āgelorū noīa et or
dines vii v p totū
Angistrū iiii xi
Anguilla piscis xii vi
Anguilla scutica v v
Anguis xii iiii
Angul9 xv viii
Anetū herba xvii xi
Anethinū vnguentū iiii xii
Anima xi i
Animaduersio v v
Animalia diūsa xii p totū
Aniantiū noīa xii i
Animat9 x i
Animosus ibidē
Anim9 xi i
Anna vii vi
Annalis historia i xl
Anni tpa v xi
Ann9 v xii
Ann9 lunaris — v xii
Ann9 solsticialis — v xii
Ann9 magn9 — v xii
Ann9 cīis vi xvii
Ann9 bisextilis — vi xvii
Ann9 embolismalis — vi xvii
Anaboladiū vestis xix xxv
Analogia i xxvii p totū

Anguina finis i navi xix
ca. iiij
Andromacus xix i
Anser eris avis xij vii
Antarticus circulus iij p iiij xxii
Antanaclassis ii pte i xxi
Antapadosis ii p i xxi
Ante xv vii
Antela xx xv
Antemna i navi xix ii
Antibachius pes metri i xvi
Antixpus viij xi
Antidicomarite heretici viij v
Antidotum iiij xi
Antifrasis i xxxvi
Antigraphus nomen signi i xx
Antimetabole ii p i c xxi
Anthiocia xv i
Antipastus pes met. i xvi
Antiphona vi xix
Antipos odis l' odos ix ii
Antiquarius librarius vi xx xiii
Antisma nomen signi i xx
Antismos i xxxvi
Antistes vi xii
Antithesis i xxxiiij
Antitecra ii p i c xxi
Antiteton i xxxv
Antomasia i xxxvi
Antopolis creta quondam dicta li xiiii ca. vi
Antraticus gemma xvi xiii
Antrax acos morbus iiii viiii
Antropomorpheos xvii ix
Antropomorphite heretici viij v
Antropophagi ix ii
Antropos xi i
Anulus xix xxxi p totum
Anguinus ix ii
Aonia xiiii iiii
Aoth vii vi
Aparisis ii p i c xxi
Apellite heretici viij v
Apenninus mons xiiij vii
Aper apri xii i
Apes is xii viii
Apex galee xviii xiiij pille
ii xix xxx
Apheresis i ca xxxiiii
Apiago herba i ca. ix
Apium ne vites xvii v
Apis deus viii ix
Apium silvaticum r. ambrosia xvii ix
Apocalipsis vi ii
Apocrifus ibidem
Apocopa i xxxiiii
Apoforetum xx iii
Apogeum xv iii
Apoliterium xv ii
Apolinaristae heretici viii v
Apollo deus viij xi bis
Apollogeticus vi viii
Apoplexia morbus iiii vi
Apone signe ii p i xxi
Aposiopesis ibidem
Apostata viii x
Apostema iiii vii
Apostolici heretici viii v
Apostolus vii ix p totum
Apostrophos accentus i xviii
Apotheca xv v
Apozima xx ii i fine
Appamia urbs xv i
Apparitor x i
Appellativa nomina et eorum species i vi
Aprica xiiii viii
Aprilis v ix
Apud i xxvi
Apulia xiiii iiii
Aqua xiiij x p totum et xi
Aque diverse et li xx c ii
Aqua dicitur spiritus sanctus vii iii
Aquiliculus xi i
Aquarii heretici viii v
Aquarius i celo iij p iiii xlix
Aquila filius dei vii ii
Aquila signum bellicum xviii iii
Aquila avis xii vii ꝗ signum
i celo l iij p iiij xlix
Aquileya lex v i
Aquilo ventus xiii ix
Ara xv iiij
Arabia xiiii iii
Arabica gemma xvi xiiij
Arabici heretici viii v
Arabicus lapis xvi iiii
Arabs bos l' bis ix ii
Ararer
Aradius l ix ca ij
Aram
Aranea pro verme xii v
Aranea pro pisce xii vi
Aranea pro lana xix xxvii
Ararat mons xiiij vii
Arar aris fluvius xiij xix
Arapene xv xv
Aratio xvii ii
Aratrum xx xiii
Arausia xviij iii
Araxis fluvius
Arbe urbs xv i
Arbor et eius partes xvii vi
Arborum species xvii vij et viii
Arbustula
Arbustum xvii vi
Arca i aratro xv xiiij vas xx viii
Arcanus xx viii
Archadia xiiij iiij
Archangelus vii v
Archas adis ix ii
Archiepus
Archilocia metra i xxviij
Architectus xix viii
Archontici heretici viij v
Arcifinius ager xv xiii
Arcinium xx viii
Arcticus circulus xiii iiii et li iij
pte iiij ca xxii
Arctophilax iij p iiii xlix
Arctos iii p iiij xlix
Arcturus ibidem
Arcuatus morbus iiij viii
Arcus celestis xiii viii ꝗ domus xv
viii iaculi xviii ix
Ardea ii vii
Area xv iii
Arelatum urbs xv i
Arena lapis xvi iii et xix x
Arenacius lapis xix x
Arethusia xiiij vi ubi sicilia
Arfaxat vii vi et ix ii
Argentaria creta xvi i
Argentum xvi xviii p totum
Argentum vivum ibidem
Argilla xvi i vasa xx iii
Argira insula xiiij vi
Argirites gemma xvi xiiij
Argirius nummus xvi xviii et i xl
i fine et ii p ii ca ix
Argus ix ii

Argutus x i
Arida pro terra xiiii i
Aries filius dei vii ii
Aries animal xii i In bello xviii
xi In celo iii pro quarta xlix
Arieria vaſa xx iii
Ariolus viii ix
Ariſta xvii iii
Ariſtolacia herba xvii ix
Ariſmetica ii pro ii iii et iii pro i
Arma orum xviii v
Armamentarium xv v
Armarium xv v et xviii xxii
Armenia xiiii iii
Armelauſa veſtis xix xxii
Armenii ix ii bis
Armentum xii iii
Armiger x i
Armilla xix xxx
Armonica muſica iii pro iii totum
Arnogloſſa herba xvii ix
Aroma atis xvii viii
Aromatidis gemma xvi vii
Arpax xx xiiii
Arpega gemma xvi viii
Arra viii iii et ix viii
Arrabon v iii et ix viii
Arriani heretici viii v
Arrogans x i
Ars i i
Arſacide ix ii
Arſenicum color
Arſis in pede metro i xvi
Artaba meſura xvi xxv
Artabatite xi iii
Arthemeſia herba xvii ix
Artemon velum xix iii
Arteriaca medicina iiii ix
Arteticus morbus iiii vii
Articulus xi · In pronomine i vii
Artifex xix i
Artoterite heretici viii v
Artus tus xi i
Aruina ibidem
Arundo xvii vii
Aruſpex viii ix
Aruſpicina viii ix in fine
Aruſpicium ibidem
Arvum pro terra xiiii i
Arvus ager xvii ii
Arx arcis xvii ii
Aſa vii vi
Aſab vii viii
Aſarum herba xvii ix
Aſcalon xiiii iii ubi paleſtina
Aſcalonia herba xvii x
Aſcanaz ix ii
Aſcaride vermes xii v
Aſcia xix xix
Aſcalla xi i
Aſclepiadei metri i xxxviii
Aſor vii vii
Aſeneus ix ii
Aſſalti lacus xiii xvii
Aſia et eius partes xiiii iii
Aſia minor ibidem
Aſilus animal xii viii
Aſinteton i xxxv
Aſinus xii i
Aſpaltum xvi ii
Aſparagus xvii x
Aſpis xii iiii
Aſſatus meſura xvi xxv
Aſſerla x i
Aſſer xix xix
Aſſiduus x i
Aſſiria ix ii et xiiii iii
Aſſirii gentes ix ii bis
Aſſur ix ii
Aſſus xx i
Aſcaton xi viii
Aſteriſcus nota ſine i xx
Aſtrites gemma xvi x
Aſtrion gemma xvi xiii
Aſtrologia iii pro iiii c iiii
Aſtrologus viii ix
Aſtronomia ii pro ii c iii et iii
pro iiii c i ii iii iiii v pro totum
Aſtroſus x i
Aſtrum iii pro iiii xxviii
Aſtula xvii vi
Aſtur uris gens ix ii
Aſtutus x i
At gnuſtio i xxvi
Atavus ix v
Athalia vii vi
Athene xv i
Athlas xiiii vii
Athomus xiii ii pro totum
Atnepos ix vi
Atramentum xix xvii
Atramus x i
Atrium xv iii
Atrophia morbus iiii vii
Atrox x i
Attetus ibidem
Attica regio xiiii x ubi ella
Attici / Attis ix ii
Attolles iiii i
Attonitus ibidem
Attos mons xiiii vii
Avarus x i
Auceps ibidem
Auctor / Audax iiii i
Audita xi i
Auelana xvii vii
Auena xvii ix
Aueo x i
Auernus lacus xiii xvii
Auerſa obeliſmene i xx
Augur viii ix
Augurium ibidem
Auguſta xv i ubi ſamaria
Auguſtea curta vi ix
Auguſteum marmor xvi v
Auguſtinus doctor vi vi
Auguſtus ceſar ix iii menſis v ix
Auiaria xiiii vii
Auidus x i
Auis xii vii et viii
Auis tarda xii vii
Aula xv iii
Aulea vela xix xxvi
Aura xiii ix
Aurana xvi xvii
Aurata piſcis xii vi
Auricalcum xvi xix
Auriga xviii xxxi
Auripigmentum color xix xvii
Auris xi i
Auris dei vii i
Aurora v vii
Aurugo morbus iiii viii
Aurum xvi xvii
Auſpex viii ix et x i
Auſpicium viii ix
Auſter ventus xiii ix
Auſtralis piſcis xii vi

Austroafric9 ventus xiiii ix
Austrū rota xx xiiii
Aut i xxvi
Autumn9 v xi
Auncul9 ix vii
Auis ix v
Asia vii viii
Axis celi xiii iiii et iii p̄ i m xiiii
Axungia xx i
Azarias ozias vii vi
Azarias abdenago vii viii
Azim9 panis xx i
Baal viii xi
Babilon xiii iii et xvi
Baburr9 x ii
Bacces ix ii
Bachi9 pes metri i xvi
Bacina poculū xx iiii
Bactria regio xiiii iii
Bactriani ix ii
Bactrū opidū xv i
Bactrus fluui9 xiii xix
Baculus xx xiiii
Baia ī greco baias xiiii vii
Bal viii xi
Bala vii vi
Balaam ibidē
Balac ibidē
Balaucie vites xvii v
Balauces gēma xvi xiiii
Balbus x ii
Baleares īsule xviiii vi
Balena xvii vi
Balista xviii x
Ballenaria cunabula iii p̄ m ii
Balneū xv ii
Balsamū xvii viii
Balteus xix xxxii
Baptismū vi xix
Barac vii vi
Barachias vii viii
Baratrū xiiii viii
Barba xi i
Barbarica regio xiiii iiii
Barbarism9 i xxxi p̄ to˜ et xxxii
Barbaralexis i xxxi
Barbite cithare iii p̄ iii c ii
Barca nauis xix i
Baria accent9 i xviii
Bariona vii ix
Baript9 gēma xvi xi
Barnabas aplus vii ix
Baro ix iiii
Barrabas vii x
Barric9 xii ii
Barro ibidē
Bartholome9 vii ix
Basamites lapis xvi iiii s̄ c̄
marmor ca v
Basile9 ix iii
Basilica xv iiii
Basis xv viii et xix x
Basterna vehiculū xx xi
Bathin xix xxi
Batrachites lapis xvi iiii
Bathus mēsura xvi xxv
Baxee calciamētorū xix xxxiii
Bdella arbor xvii viii
Beat9 x ii
Beelphegor viii xi
Beelzebub viii xi
Bel de9 ibidē
Belgica regia / Belgis xiiii iiii
Belial viii xi
Bellū et e9 gn̄a xviii i p̄ totū
et c ii e9 signa c iii p̄ totū
Beleul9 gēma xvi x
Benefic9 x ii
Benyamin vii vii
Benign9 x ii
Beniuol9 ibidē
Bennomin vii vii
Bennun vi i
Berenice vrbs xv i
Bericia p̄9 bitinia xiiii iii
Berill9 xvi vii
Bessi getes ix ii
Bestia xii ii p̄ totū
Beta herba xvii x
Betis fluui9 xiii xix
Bethel / Bethemi / Bethleem xv i
Bibis aīal xii viii
Biblie libri et eorū or-
do lib° vi ca i p̄ totū
Bibliopola vi xiii
Bibliotheca xv v et vi c iii iiii v
Bibul9 lapis xix x
Bicimū vi xix
Bidens xii i
Biga xviii xxxiiii
Bigena aīalia xii i ī fine
Bilibris mēsura xvi xxv
Bilios9 x ii
Bilis ibidē
Biothanat9 ibidē
Bipēnis xix xix
Biremis nauis xix i
Biru biri birr9 xix xxxiiii
Birsa p̄us kartago xv i
Bisgenit9 filı9 dei vii ii
Bissext9 vi xvii
Bissina vestis xix xxii
Bissus xix xxviii
Bitinia regio xiiii iii
Bitinia vrbs xv i
Bitumē xvi ii
Biturice vites xvii v
Biuiū xv xvi
Bizacena regio xiiii iiii
Bizanciū xiiii v et xv i
Bland9 x ii
Blatta auicula xii viii
Blabū tinctura xix xxviii
Bles9 x ii
Blitū olus xvii x
Boanerges vii ix
Boas xii iiii
Boglossū herba xvii ix
Boya l v c v
Bombicin9 vestis xix xxii
Bombix xii v
Bona v iii
Bonorū possessio v iii
Bonosiani heretici viii v
Bon9 x ii
Booz vii vi
Boreas xiii ix
Borion ꝯmutatorum
Bos xii i
Bosphor9 mare xii xiiii
Botrata xii iiii
Botrio ī vite xvii v
Brace xix xxi
Brachin accent9 i xxviii
Brachiū et e9 ptes xi i
Brachiū dei fili9 vii ii
Bracilis xix xxxii

bracciani ix ii bis
brancus iiii vii
brasica xvii x
bratea xvi xvii
bresich vi i
brionia herba xvii ix
britania xiiii vi
bruto ix ii
brionia gemma xvi xiiii
bruma v xi
brundusium oppidum xv i
brucus x ii
Bubalus xii i
bubo xii vii
bucco x ii
bucina xviii iiii
bucinum ibidem
bucolica carmina i xxviii
bulla vas xx vii
bupestris animal xii viii
burdegalis oppidum xv i
burdo xii i
burgarii ix iiii
burgondio ix ii
burgus
buris xx ix
butalmum herba xvii ix
butanicum iiii ix
buxus xvii vii
Caballus xii i
Cabana xv vii
Carabus xv vii
Carephaton i xxxiii
Carexia morbus iiii vii
Carosmitheron i xxxiii
Cadauer xi ii
Caducator viii xi ubi nicanius
Caducus morbus iiii vii
Cadus mensura xvi xv vas xx v
Caiman vii vi bis
Cayphas vii x
Calamarie urbs xv i
Calamistratus x iii
Calamistrum xx xii
Calamites rana xii vi et herba xvii ix
Calamus aromaticus xvii viii Instrumentum in parte iii c ii Instrumentum scriptoris vii capitulo xiii
Calcaneus xi i
Calcar xx xv
Calcedonia xvi xiii
Calceus xix xxxiii
Calcosmaragdus xvi vii
Calculator x iii
Calculus lapis xvi iii et xviii xlix morbus iiii vii
Calcis pondus xvi xxiiii
Calcarium xvi xix
Caleph vii vi
Calestricum vnguentum iiii xii
Calibs xvi xx
Caliga xix xxxiii
Caligarius ibidem
Caligo xiii viii
Calix xx iiii
Callaica gemma xvi vii
Callerancum xvi ii
Calletricas sunt xii ii
Callicula xix xxxiii
Callidus x iii
Callis xv xvi
Calo nauis xix i
Calo as pono vi xvii
Calopodes xix xxxiii
Calpes mons xiiii vii
Calpis promunctorium
Calculum xix xxxii
Caluaria xi i
Calumnia v iiii
Calumniator x iii
Calx cis xi i
Calcis viua xvi iii et xix x
Cama xx x
Camedraontes xii iiii
Cameleon xii ii herba xvii ix
Cameleopardus xii ii
Camelus xii i
Camedreos herba xvii ix
Caminolos herba ibidem
Caminus xix vi
Campitheos herba xvii ix
Camisia xix xxi et xxii
Campana xvi xiiii
Campania pompeia xv i bis
Campanum as xvi xix
Campestria vestis xix xxii
Campus xiiii vii
Camus xx xv
Canabum xix xxvii
Canalis xv viii et xix x
Cancer vel celo piscis xii vi
In celo iii parte iiii xlix morbus iiii viii
Candelabrum xx ix
Candetum xv xv
Candidatus xix xxiiii
Candidus x iii
Canenatum xx xii
Canes pontici xii ii
Cancrus gemma xvi xii
Caníces xi ii
Canicula instrumentum xx xiiii et
stella iii parte iiii c xlix
Canicularis ibidem
Canis xii ii
Canistrum xx viii
Canna xvii vii ubi arundo
Canones euangeliorum vi xiiii
Canones consiliorum vi xv
Canopia xiiii iii ubi egiptus
Cantabrum ix ii
Cantarida xii v
Cantarus xx v
Canticum vi xix
Canticum canticorum vi ii
Cantor vi xii
Cantorum gradus vi xix
Cantus iii parte iii c ii
Canus x iii
Capa xix xxx
Capadocia xiiii iii
Capadox ix ii
Caper animal xii i
Capillus xi i veneris herba xvii ix
Capistrum xx xv
Capitelanum vi xviii
Capitellum xix x
Capitolium xv ii et c viii
Capitulum xix xxx
Capparis herba xvii x
Capra xii i
Capricornus in celo iii parte iiii c xlix
Caprificus arbor xvii vii
Capreolus xvii v
Capsus xx xi
Captiuus x iii
Capua urbs xv i
Capulum xx xv
Capulus xviii vi et xx x
Capus auis falco xii vii

Caput et eius partes xi i
Caracteres viii vii in fine
Caracutum vehiculum xx xi
Carbo xix v (ra vi
Carbunculus xvi xiiii morbus iiii
Carcer v v et xv ii
Carthesia xix ii
Carane gemma xvi xiiii
Cardia morbus iiii vi
Cardo in agro xv xiiii
Cardo inis xv vii
Cardines mundi xiii i et iiii et iii p iiii c xvi
Carduelis xii vii
Carduus xvii x
Caracter instrumentum xx xv
Caracterismos ii p i xxi
Carenum potus xx ii
Carex herba xvii ix
Caribdis xiii xvi
Carica xvii vii ubi ficus
Carientismos i xxxvi
Caries xvii vi
Carina xix ii
Caritas spiritus sancti vii iii et x x
Caritas viii ii
Carmen i xxxviii
Carminare ibidem
Carnifex x iii
Caro xi i et xx i
Carpanum mare xiii xiiii
Carpatos insula xiiii vi
Carpacia navis xix i
Carpentarius xix xix
Carpentum xx xi
Carpobalsamum xvii viii
Carpocraciani heretici viii v
Carra civitas xx xi
Carrum carrus ibidem
Carta et eius genera vi ix p totum
Cartada prius cartago xv i
Cartagospartaria ibidem
Cartilago xi i
Carnum poculum xx iiii
Casa xv xii
Caldei ix ii
Caseth ibidem
Caseus xx i
Casia arbor xvii viii
Cassis xix v idest xviii xiiii

Castanea xvii vii
Castellum xv ii
Castor xii ii In celo iii p iii xlix
Castra ix iii
Castrum xv ii
Castus x iii
Casula vestis xix xxiiii
Casus in nomine i vi
Cataantilexim
Cata dyaphorazan
Cata metaphorazan
Cataapheresim
Catahiposin
Catacllipasolonozin
Cata analogian
Cata epenon
Cata topostrin
Catarozus
Catachelogian
diffinitiones ii p ii c viii
Catacrisis i xxxvi
Catafrigum heretici
Cathaplasma iiii ix
Catapio xix iiii
Catapodia iiii ix
Catarodaca ibidem
Catarrus iiii vii
Catarnum ordeum xvii iii
Catarote heretici viii v
Catascopus navis xix i
Catasceua ii p i c xii
Cathegoria ii p ii c v
Catela viii vii
Catela xviii vii
Catella xix xxx
Catena color ii p i c xxi vi-
culum ix iiii
Caterva ix iii
Catecuminus vii xiiii
Cathedra xx x
Catholicus vii xiiii et x x
Catinia erie xvi xix
Catinum xx v
Catus
Catulus xii ii
Caucasus xiiii vii
Caudica navis xix i
Cauliculariis herba xvii ix
Caulex xvii x
Caulis
Caupo x iii

Caupolus navis xix i
Caurus chorus ventus xiii ix
Causa xviii xv
Causalis i xi
Causarum genera ii p i c iiii
Causarum status ii p i c v
Causarum species ii p i viii
Cauterium instrumentum xix xix et xx c xv in fine
Cautes xvi iii
Cautus x iii
Cecropide ix iii
Cerula xii iiii
Cecum intestinum xi i
Cecus x iii
Cedar ix ii
Cedo is et cessio v c iii
Cedra xi iii
Cedromella xvii vii ubi medica
Cedrus xvii vii
Celata vasa xx iii
Celebritas vi xviii
Celebs
Celer x iii
Celestis
Celia potus xx ii
Celicola x iii
Celidonia gemma xvi ix et herba xvii ix
Celidonatus xviii vi
Celidrus xii iiii
Celum xix vii
Cella xv iii
Cellarium xv v
Celonis xix i
Celonitis gemma xvi xiiii
Celonium stagnum xiii xi
Celsa arbor xvii vii vel sicomorus
Celsus a u x iii
Celtiber ix ii
Celum et eius partes multi xiiii iiii et iii p iiii viii et xiii xvi xvii xviii et xix
Cementum xv viii et xix x
Cena domini vi xviii
Cena xx i
Cenaculum xv iii
Cencris xii iiii
Cenix mensura xvi xxv
Cenobita vii xiii
Cenobium xv iii et iiii

Censor ix iiii
Centaurea herba xvii ix
Centaurus xi iii
Centenarium pondus xvi xxiiii
Centenum frumentum xvii iii
Centupeda xii iiii
Centuria xv xv et ix iii
Centuriatus ix iii
Centurio
Cenum xvi i
Cepa herba xvii ix
Cephalea iiii vii
Cephas petrus vii ix
Cera vi viii
Cerastes xii iiii
Cerasus xvii vii
Cerates pondus xvi xxiiii
Ceraunii montes xiiii vii
Ceraunii lapides
Ceraunie vue xvii v
Ceraunium non sine i xx
Cerberus xi iii
Cerefolium xvii xi
Ceres viii xi
Cerdomani heretici viii v
Cereus xx ix
Cerimonia vi xix
Cerinciani heretici viii v
Cerotum vnguentum iiii xii
Cersidrus xii iiii
Cervical xix xxvi
Cervisia xix ~~xxvi~~ ii
Cervix xi i
Cerulei pisces xii vi
Cerusa color xix xvii
Cervus xii i
Cesar ix iii
Cesaraaugusta opidum xv i
Cesarea capadocie urbs xv i
Cesaries xi i
Ceslotin ix ii
Cespes arbor xvii vi
Cessio v iiii
Cete xii vi
Cethim ix ii
Cethura vii vi
Cetus v iii et vi xv
Chaim vii vi
Chalcitis gemma xvi xiiii
Chalcitcos xvi xix

Chalcophanus gemma xvi xiiii
Chaldeus ix ii
Challerantum xvi ii
Cham vii vi
Chamus xx xv
Chanaan
Chananeus — ix ii bis
Chaonia xiiii iiii
Chasdei ix ii
Cherubin vii v
Chimera xi iii
Chios insula xiiii vi
Chlamus idis xix xxiiii
Choos insula xiiii vi
Chorda iii p iii c ii
Chorea vi xix
Choreus pes metro i xvi
Chorus terra vi xix p ve
to xiii ix p mensura xvi xxv
Chusen vasa xx iii
Chrisma vi xix
Chrisocolla gemma xvi xiiii
Chrise insula xiiii vi
Chrisoberillus xvi vii
Chrisolansis gemma
Chrisolectrus
Chrisolitus — xvi ca xiiii
Chrisopisamum
Chrisoprassus xvi vii et xiiii
Chrisorrum fluuius xiii xix
Christianus vii xiiii
Christus vii ii
Chus vii vi et ix ii
Cianea gemma xvi ix
Ciatus mensura xvi xxv
Cibarius a um panis xx i
Cibus ibidem
Cicada xii viii in fine
Cibutum xx viii
Cicatrix iiii viii
Cicendela auricula xx ix
Cicer legumen xvii ix
Ciclamminos herba
Ciclas insule xiiii v vestis xix xxiiii
Ciclops xi iii
Ciconia xii vii instrumentum xx xiiii
Ciropia urbs xv i
Ciclus pascalis vi xvi
Ciclus decennouenalis ibidem
Cicuta xvii vii herba xvii ix

Cidaris xix xxx
Cidonia mala xvii vii
Cidonice vue xvii v
Cifus xx iiii
Cignus animal xii vii p fluuio
xiii xix in celo iii p iii xlix
Ciliarcha ix iii
Ciliaste heretici viii v
Cilicia xiiii iii
Cilicium vestis
Cilindrus xx xiiii figura iii p
ii ca iii
Cilium xi i
Cilix ix ii
Cima xvii vi et x
Cimba nauis xix i et ii
Cimbalum iii p iii ca ii
Cimbia xx iiii
Cimedia gemma xvi x
Cinex ignis xii v
Ciminum herba xvii xi
Cimina herba xvii ix
Cimolia terra xvi i
Cinamus vitis xvii v
Cinis agriculture xvii ii
Cinctus vestis xix xxiiii
Cingulum agri xv xiiii zona
xix xxxii et xx xv
Cinifii xii i
Cinnabarin color xix xvii
Cinomolgus auis xii vii
Cinamomum arbor xvii viii
Cinocephalus xi iii et xii ii
Cinomia xii viii
Ciparissus arbor xvii vii
Ciprinum vnguentum iiii xii
Ciprium es xvi xix color xix xvii
Ciprus insula xiiii vi
Ciprus a um ix ii
Circe viii ix et xi iiii
Circanus xix xix
Circaus ventus xiii ix
Cirropetum xii ii
Circularis numerus iii p i viii
Circulus iii p ii iii
Circumcelliones heretici viii v
Circumforaneus x iii
Circumluuium xiiii vii
Circensis ludus xviii xxvi et xxvii
Cirrus xv ii

Cirene xv i
Cirenenſis libia xiiii v
Cirinciani heretici viii v
Circe inſule xiiii
Cirographu v ii
Cironcentaurus in celo in p iiii xlix
Cirra mons xiiii vii
Cirrus xi i
Cirurgia iiii ix
Cirurgicus ibidem
Ciſalpina regio xiiii iiii
Ciſtella xx viii
Cithara iii pte iii c iii
Citherea inſula xiiii vii
Citherea mons xiiii vii
Cithin ix ii
Citeula iſtrm media iiii xi
Citorana herba xvii ix
Citria xvii vii vt media
Citroſa veſtis xix xxii
Cives romani ix iiii
Civis ix iiii et xvi i
Cizia fons xiii xi
Clamoſus x iii
Clarus ibidem
Claſſicu corum xviii iiii
Claſſis navis xix i exercitus
ix iii
Clava xviii vii
Clavis xx xii
Clauſula i xxviii
Clavus in navi xix ii in edifi
ciis xix xix
Clericus x iii
Cleros
clerus vii xii
Clibanicus panis xx i
Clibanus xv vi
Cliens x iii
Climata mundi iii iiii xxx
Clipeus xviii xii
Clitoriu fons xiii xi
Clitumnus fons eciam
Cloacarius xv ii
Clobellu xix xxix
Cunabulu xviii vi
Clunis xi i
Coaſpidis gema xvi vii
Coaſpis fluvius xiii xix
Coccula vaſa xx vii
Cochitus xiiii ix
Coclea piſcis xii vi terre xv ii
Coclear meſura xvi xxv et
vas xx iii
Coclearium xx iii
Coclites x ix ubi luſcus
Codex vitis xvii v lib vi xii
Codicellus v ii
Codeth vi ii et vii vi
Coetaneus x iii
Confinis xx viii
Cognatus ix vii
Cognitor x iii
Cognomen i vi
Cohors ix iii
Colatitus lapis xvi iiii
Colera iiii v
Coliandrum herba xvii xi
Colica paſſio iiii vii
Colimbades olive xvii vii
Coliciani heretici viii v
Collatio xx ii
Collega x iii
Collegiati ix iiii
Collegiatus x iii
Collirium iiii ix
Collis xiiii vii
Collobium xix xxii
Colocaſia herba xvii ix
Colonus ix iiii et x iii
Coloni romani
Coloni latini
Coloni auxiliares
Coloni ruris privati ix iiii
Colophonia metri l c xxxviii
Coloquintis herba xvii ix
Color xvii xvii p totum verborum
et ſinarum ii p i xxi
Coloſa gemma xvi xiiii
Coluber xii iiii
Colum xix xxix ſupplicii xx xiii
in ſententia i xix et ii p i xviii
Columba avis xii vii
Columba sancti ſpiritus vii iii
Columbaria in navi xix ii
Columbinus lapis xix x
Columnelli dentes xi i
Coma xi i
Comedus xviii xliiii et viii vii
Comeſor x iii
Cometes grecum iii p iiii xlix
Comicialis morbus
Comicio rum dies iiii vii
Commiſſura artus i xix et ii p i xviii
Comagina
Comodum xiiii iii
Communis et hec genus i vi ſtra i viii
Commutationes i ix
Commune dividendo v iii
Communis animus vi xvii
Compago xi i
Comparatio et eius gradus
Comparativus gradus i vi
Compaſſivus xv xiii
Compes v v
Competentes vii xiiii
Compilator x iii
Compitum xv ii et xvi
Complex x iii
Comptus ibidem
Conca urbs xv i
Concha piſcis xv i vas xx iii
Concentor vii xii
Conchilium piſcis xii vi
Concilia quattuor vi xv
Conciliorum canones eciam
Concilium vi xv tercia xix xxviii
Concionator x iii
Conclearis lapis xix x
Concors x iii
Concula meſura xvi xxv
Condicio v ii
Conditum xx ii
Conductio v iii
Confidens x iii
Confrages xiiii vii
Confuſus x iii
Congiarium meſura
Congius xvi xxv
Congrus piſcis xii vi
Coniugatio in verbo i viii
Coniugium ix viii
Coniunctio et eius ſpecies i xi
Coniunctivus modus i viii
Coniunx ix viii
Conmunicatio genus milicie ix iii
Conubium ix viii
Conon arbor xvii vii
Conopeum rethe xix v
Conſanguineus ix iii

Conſcripti milites ix iii
Conſiliatrix x iii
Conſitꝰ ager xv xiii
Conſobrinꝰ ix vii
Cōſolator ſpūs vii iii
Cōſonātes lrē i iiii
Cōſolator x iii
Conſors ibidē
Conſtās
Cōſtātinopolis vrbs xv i
Cōſtitutio v i
Cōſtructio edificiorū xix x
Cōſuetᵒ ii x et v i
Cōſul ix iii
Cōſultꝰ x iii
Cōſupta ibidē
Cōtagiū iiii vi
Cōtēptibilis x iii
Cōtenciosꝰ
Cōtinuū v vii
Cōtinēs x iii
Contrariorū gna ii p ii c x
Contubniū ix viii
Cōtumax x iii
Cōtumeliosꝰ
Contꝰ xviii vii
Cōuallis xiiii vii
Cōuenarū opidū ix ii
Cōuētū vi xv
Cōuexa celi iii p iiii c xvii
Cōuexꝰ
Cōuiuiū xx i
Conꝰ galee xviii xiiii
Cōuulſꝰ x iii
Coors xv ix
Cophinꝰ xx viii
Copulatē questiones i xi
Coqne apatꝰ xx i
Coqnella arbor xvii vii
Cor xi i
Corallinꝰ marmor xvi v
Corallꝰ gēma xvi viii
Coranꝰ lapis xvi iiii
Corax auis xii vii
Coredulꝰ auis
Coriābꝰ pes metrꝰ i xvi
Coriandrū xvii ix
Corimbꝰ xvii v
Corintheū marmor xvi v
Corintheū vas l' es xvi xix
Corinthꝰ vrbs xv i
Coriti xviii ix
Coriū xi i
Coriza iiii vii
Cornelia carta vi ix
Cornix auis xii vii
Cornua antemnarū xix ii
Cornua exercitꝰ ix iii i'fi
Cornꝰ arbor xvii vii
Corona c xxx l xix
Corolla xix iii
Coronarū xvi xix
Corpalia nōia i vi
Corpulētꝰ x iii
Corpꝰ xi i et ii i'fi
Corrigia xix xxxiii
Corſica i'ſula xiiii vi
Cortex xvii vi
Cortina xix xxvi
Cornis xx viii
Corꝰ xii viii
Coruꝰ piſces xii vi
Coſmos mūdꝰ et or^{tꝰ} xiii i
Coſta xi i
Coſtras volantes xii viii
Coſtas hba arōm xvii ix
Cotala pōdꝰ xvi xxv
Cotes xvi iii
Coturnix xii vii
Coturnꝰ xix xxxiiii
Coxa xi i
Crapula xx i
Cras v vi
Craſſꝰ x iii
Crater li c xxiiii
Crates xix x
Creator deꝰ vii i
Creator pr ix v
Credita res v iii
Cremētū xi i
Creperū v vii
Crepida xix xxxiii
Crepido xvi iii
Crepuſculū v vii
Creta i'ſula xiiii vi
Creta t'ra eoꝝ gna xvi i
Cretici dies iiii ix
Crecio omē v ii
Crian ii p i c xi et xxi
Cribrū xx vii
Crimē v iiii
Crinis xi i
Crinitꝰ ſtella iii p iiii xlix
Criſimon nō ſiuē
Criſites lapis xvi iiii
Criſtallꝰ xvi xiii
Crocodilꝰ xii vi
Crocomagina xvii ix
Crocꝰ hba xvii ix tinctura xix
ca xxviii
Cromaticꝰ x iii
Crona morbꝰ xiii vi
Cronica
Cronicꝰ v vi
Cronis nō ſiuē i xx
Cronos ſaturnꝰ viii xi
Cruciarꝰ x iii
Crudelis x iii
Crudꝰ xx i
Crudū viuū xx ii
Cruor xi i
Crura xii ii
Crus xi i
Cruſta xix xiii panis xx i
Cruſtatꝰ xix xiii
Cruſtunina pira xvii vii
Cruſtumina oliua ibidē
Crux v v
Cuba xx v
Cubiculū xv iii
Cubitꝰ nūs iii p i viii
Cubile xv iii et xx x
Cubitꝰ ps brachii xi i
Cuculla veſtis xix xxiiii
Cuculꝰ xii vii
Cucuma xx vii
Cucurbita xvii x
Cucumer xvii xv vii
Cucurbitularis hba xvii ix
Culcitra xix xxvi
Culex xii viii
Culleū v v
Culmen xv viii
Culmꝰ xvii iii
Culpone xix xxxiii
Cultellꝰ xx xiii
Cultꝰ veſtitꝰ xix xxii
Cum i xxvi
Cumea ſibilla viii viii
Cunabulū xx x

Cuneus ix iii
Cuniculꝰ xii i
Cupa vas xx v
Cupido viii xi
Cupidꝰ x iii
Cupla xix xix
Cupreꝰ
Cuprū xiiii vi et xvi xix
Curatio et eꝰ ſpēs iiii v et ix
Curia xv ii
Curialis ix iiii
Curriculū v xi
Currꝰ xviii xxx iii
Curſꝰ xviii xix
Curulꝰ xx x
Cuſpis xviii vii
Cutis xi i
Cuza ix ii
Cybꝰ figura iii p ii iii
Cinici phi viii vi

Dactili viue xvii v
Dactili fructꝰ xvii
vii pes metr. i xvi
Datꝰ ix ii
Dadan ibidē
Dalida vii vi
Dalmatica xiiii iiii
Dalū velū xix iii
Damaſcꝰ xv i
Dānabilis x iiii
Dānatꝰ
Dānū v v
Damula xii i
Dan vii vii
Danaus ix ii
Daniel vii viii
Danielis lib' vi ii
Danubiꝰ fluuiꝰ xiii xix
Dapes xx i
Daphne arbor laurꝰ xvii vii
Dardania vrbs xv i
Dardanꝰ ix ii
Daſian ii xviii
Datiuꝰ caſꝰ i vi
Dauid vii vi

Delbora vii vi
Debilis x iiii
Decanꝰ ix iii
Decē iii pte i ca iiii
Decēber v ix

Decēs
Decibilis
Decolor x iiii
Decorꝰ
Decrepitꝰ
Decuuianꝰ xv xiiii
Decurio ix iiii
Decurſus xiii xix
Dedicatio vi xix
Deditio ix iiii
Deditꝰ ſeruꝰ
Deductiua pnoīa i vii
Defenſores ix iiii
Defeſſꝰ x iiii
Defrutū potꝰ xx ii
Defūctꝰ xi ii
Degener
Degulator
Dehiſcens
Delator x iiii
Delibutꝰ
Delicatꝰ
Delicie xx i
Delirꝰ x iiii
Delos īſula xiiii vi
Delubrū xv iiii
Delphin xii vi
Demens x iiii
Demon i xxvi et viii xi
Demōſtratiua pnoīa i vii
Denariꝰ xvi xxiiii
Denoīatiua ii p i ca v
Dētes et eorū noīa xi i
Dentale xx xiii
Dentrix piſcis xii vi
Depōētꝰ vꝰ i viii
Deportatꝰ v v
Depoſitū v iii
Depcatꝰ x iiii
Deriuatiua noīa i vi
Deſertor ix iii
Deſertū xiiii vii
Deſidioſꝰ
Deſipiens x iiii
Deſpiciens
Deſpatꝰ
Deſultores xviii xxviii et
xxxvii
Deuia xiii vii
Deus vii i

Dei decē noīa ibidē
Dei plura vōla vii ii et iii et iiii
De deo opiōnes phoꝝ viii vi
Dῑ geſtū viii ix p totū
Deutronomij lib' vi ii
Dextra manꝰ xi i dextera xix xxx
Dextra dei filiꝰ vii ii
Dextralis ſinſtrū xix xix

Diabolꝰ viii xi
Diacodion iiii ix
Diacon vii xii
Diadema xix xxx
Dialectica ii pte ii p totū
Dialitos i xxxv
Dialogꝰ vi vii
Diamoron iiii ix
Diana viii xi
Diaphonia iii p iii c iii
Diapſalma vi xix
Diarria morbꝰ iiii vii
Diaſimos ii p i xxi
Diaſpinaton iiii ix
Diaſtema vocis iii p iii
Diaſtole accētꝰ i xviii
Dictator ix iii
Didimꝰ vii ix
Dies v vi dieꝝ noīa et ptes
Dieſis iii p iii c ii
Dieſpiter viii xi vbi pluto
Dieta iiii ix
Dictꝰ ibidē
Differētia xxx
Diffinitio et eiꝰ ſꝑ xv ſpēs
ii p ii c viii
Digamꝰ ix viii
Digitꝰ dei ſſ vii iii
Digitꝰ et eꝰ noīa xi i eorū
note i xxv
Dierēſis i xxxiiii
Diiambꝰ pes metr. i xvi
Dilator x iiii
Dilectꝰ
Diluculū v vii
Diluuiū xiii vltō p totū
Diminutiua noīa i vi
Diminutꝰ nūs iii p i ca vi
Dina vii vi
Dinamedia xiii x
Dinamꝰ
Diomedie aues xii vii

Diomedia sorti xi iiii
Dionisius deus viii xi
Dionisius lapis xvi iiii
Dioscoria urbs xv i
Dispondio xvi xxiiii
Dionisia gemma xvi xi
Dispa xii iiii
Diple
Diplediston
Diplesstigmene
Diple obelismene
Diple supne obla — note smarum i xx
Directus
Dirus — x iiii
Disciplina i i et x iiii
Discipulus x iiii
Discriminalis xi i et xix xxx
Discriminare xix xxx
Discus xx iii
Disceptum xi i
Disertus x iiii
Disiunctive quitiones i xi
Disnoe iiii vii
Dispensator x iiii
Dispondeus
Distrocheus — i xvi
Distinctiones smarum i xix
Diversorum xv iii
Diverticulum xv xvi
Dives x iiii
Divinalis phia ii p i c iii
Divini magi viii ix
Divinacio ibidem
Divorcium xv xvi et ix viii
Docilis x iiii
Doctrinalis phia ii p ii iii
Doctus x iiii
Dodanum ix ii
Dolabra xix xix
Dolium xx v
Dolo l on xviii ix
Dolosus x iiii
Dolus v iiii
Doma xv iii
Donatores angelice vii v
Dominicus dies vi xviii
Dominus x iiii
Domus ix iiii et xv iii
Donarium xv v et vi xix
Donatio v ii
Donatiste heresia viii v
Domum dei ss vii iii
Donum vi xix
Dor urbs xv i
Dorica ix ii
Dorsum xi i
Dorus ix ii
Dosinus xii i
Draco xii iiii signum bellicum xviii iii
Draco marinus xii vi
Dracontea herba xvii ix
Dracontites gemma xvi xiii
Dragma pondus xvi xxiiii
Dryas viii xi
Dromeda xii i
Dromo navis xix i
Droselitus gemma xvi xii
Dubius x iiii
Ducenta iii p i c iiii
Ductile xvi xix
Duella pondus xvi xxiiii
Duellum xviii i
Dulcia xx i
Dulcis x iiii
Dulcon xix i
Duumvirales ix iiii
Duo in p i c iiii
Durius fluvius xiii xix
Dux ix iii
Dyplois vestis xix xxiiii
Diptongus i xv
Dyssenteria morbus iiii vii
Dystinu ordeum xvii iii
Disticon metrum i xxxviii
Ebenus arbor xvii vii
Ebosus insula xiiii vi
Ebron xv i
Ebionite heresia viii v
Ebur xii iii et xvi v
Ecclesia viii i p totum
Ecclesiastes
Ecclesiasticus liber — vi ii
Echinus piscis xii vi
Ecites gemma xvi xiiii
Eclipsis i xxxiii solis iii p iiii xxxvi lune ca xxxvii
Ecstasis figura i xxxiiii
Eculeus v v
Eden hebraice paradisus xiiii iii
Edera herba xvii ix
Edes xv iii
Edesius lapis xvi iiii
Edictum v i
Edificia rustica xv xii
Edificium xv iii eius p xix ix
Edissa civitas xv i
Edom vii vi
Edus filius dei vii ii
Edus xii i
Efferatus
Effrax
Effractor
Effrenatus — x v
Egens
Egenus — x v
Eger x i
Egeus mare xiii xiiii
Egoptalmos gemma xvi xiiii
Egrotus x i
Egiptilla gemma xvi xi
Egipcii gentes ix ii
Egiptus regio
Eiulat ix iii
Elam ix ii
Elamita
Elatus x i
Elbidus color xix xxviii
Elbole vites xvii v
Elbus ibidem et xix xxviii
Electria gemma xvi xiii
Electrum gemma xvi viii metallum xvi xxiii p totum
Electuarium iiii ix
Elegiaca metra i xxxviii
Elenchum xiii sn
Elephancia morbus iiii viii
Elephancie xii iiii
Elephantus xii ii
Elicon mons xiiii viii v p rasso
Eliotropia gemma xvi vii
Eliotropia herba xvii ix
Elion vii i
Eliopolis urbs xv i
Elipsis i xxxiiii
Elisa ix ii
Elisei
Elixus xx i
Ellada regio xiiii iiii
Elleborus herba xvii ix

Elocutio ii p i ca xvi
Eloques v v
Eludiani heretici viii v
Eman vii viii
Emathia v' macedonia xiiii
ca iiii
Emathius ix ii
Emathites lapis xvi iiii
gema xvi viii
Embolisinus vi xvii
Emerita urbs xv i
Emeritus ix iii
Emissarius p h vinie xii v
Emina mensa xvi xxv
Emites lapis xvi iiii
Emanuel vii ii
Emorroys iiii vii
Emothoys iiii vii
Empiria iiii iiii
Emplaustrum iiii ix
Emporetica vi ix
Empho v ii
Empis morbus iiii vii
Emulus x i
Encenia vi xviii
Enenia iiii ix
Endrie xii iiii
Endros xii ii gema xvi xiii
Enigma i xxxvi
Enantis uetus xiii ix
Enoch vii vi ciuitas xv i
Enophorum xx v
Enormis x i
Enos vii vi
Ensis xviii vi
Enthimema in rethorica ii p i ca ix
Eolides ix ii
Eolie insule xiiii vi
Epacta vi xvii
Epanados ii p i xxi
Epanalesis ii p i c xxi
Epanaphora i v
Epangelia ii p i xxi
Epenthesis i xxxiiii
Epheba xi ii
Ephestites gema xv xiiii
Ephesus urbs xv i
Epheta x v
Epimeris histo i xl
Ephon ii p i xxi

Ephot vest' xix xxi
Ephiraim vii viii
Ephrata urbs xv i
Epichenum genus i vi
Epicerema ii p i ix
Epicurei phi viii vi
Epidromon velum xix iii
Epigrama i xxxviii
Epigrus xix xix
Epilensia iiii vii
Epipapa xix i
Epirote gentes ix ii
Epirus regio xiiii iiii urbs
xv i
Episcopatus xii xii
Episcopus
Eporum ordo
Episinalipha i xxxiiii
Epistilium xv viii et xix x
Epistola vi ii
Eple pauli
Epitalamica carmina i xxxviii
Epitaphium i xxxviii
Epiteta nota i vi
Epitheton i xxxvi
Epithema iiii ix
Epithimum herba xvii ix
Epitrope ii p i xxi
Epizeusis i xxxv
Epodon i xxxviii
Epule xx i
Equestris miles ix iii
Equeus x i
Esmanus
Equi marini xii vi
Equinoctialis circulus celi xiii
iii et iii p iii xxii
Equinoctium v x vernale ibidem
Autumnale ibidem
Equora ii p ii c v
Equor i xxvi et xiii xii
Equus xii i de equis no ibidem
Equus a ii i xxvi et x i
Era v xii et viii xi
Eraclite heretici viii v
Erarium xv v et xvi xvii
Erbum legumen xvii iiii
Erbicum arbor xvii vii
Ercinee aues xii vii
Ergasterium ibidem xv vi

Ericius militaris xviii xii in fi
Eridanus flu padus xiii xix
Erigonum herba xvii ix
Erimus flu xiii xix
Eris flos xvi xix in fi
Erisipila iiii viii
Erinsaon gema xvi xiii
Erinogeniani heretici viii v
Eros viii xi et x i scribitur
aeros et heros
Eruditus x v
Erugo xvi xx
Erumnosus x i
Es eris xvi xix p totum
Esau vii vi
Esauris piscis xii vi
Esculus arbor xvii vii
Esdre lib
Esebon vii vi
Eserieie nom dei vii i
Esnei viii iiii
Essentia dei vii i
Estas v xi
Estiua xiiii vii
Estus xiii xvi
Etates mundi v xiiii
Etates hominis xi ii
Ethelie corthe xv vi
Ethan vii viii
Eternus deus vii i
Etha ix
Ethei
Ether xiii iiii
Ethesie venti xiii ix
Ethin viii v
Ethica ii p ii c iii
Ethilogia ii p i xxi
Ethimologia i xxviii p totum
Ethiopeia xiiii v
Ethiopicus gema xvi xiiii
Ethiops ix ii
Ethna mons xiiii viii
Ethnia viii x
Ethites lapis xvi iiii
Etitis gema xvi xiiii
Etruria xiiii iiii
Eua vii vi
Euangelium vi ii
Euangeliorum libri
Euangeliorum canones vi xiiii

Eucariſtia vi xix
Euci ix ii
Euforbiū herba xvii ix
Eunomiani hērici viii v
Eunuchꝰ x v
Euocatio geꝰ milicie ix iii
Euphonia iii ꝑ iiii c ii
Euphrates xiii xix
Euroaffricꝰ xiii ix
Euroauſter
Europa et eiꝰ ꝑtes xiiii iiii
Eurꝰ vētꝰ xiii ix
Euſtochinēſis flu xiii xix
Eutiani hērici viii v
Exame xvi xxiiii
Exanguis — x v
Exanimus lꝰ ngꝰ
Exceptor ix iiii
Excodicare vite xvii v
Excōſul
Excubie — ix iii
excubitores
executor x v
Exedre xi ii
Exercitꝰ xviii ii et ix iii
Excro
Excertꝰ
Exceſꝰ
Exinoſꝰ — x v
Exiguꝰ
exilis
Eximiꝰ
exodꝰ vi ii
exiliū v v
Exrunita gēma xvii xii
Exomologeſis vi xix
Exorciſmꝰ vii xii
Exornatꝰ
exors
exoſꝰ — x v
exptꝰ
expes
exotica veſtꝰ li ca xxii
Expletiue ꝯiunctiones i xi
Extaſis vii viii
Extiatꝰ
extorris — x v
exuſtꝰ
extrordinalꝰ miles
exulo — ix v
exultac i xxvi
eximie ſpētū xii iiii
Eximie belli xviii ii
Ezechias vii vi
Ezechielis libꝰ vi ii
Ezechiel ꝓpha vii viii
Faba xvii iiii
Faber xix vi
Fabafreſa xvii iiii
fabrica xix vi
fabula i xxxix ꝑ totū
ite li ca iiii ī fine
faceſias vii vi
facetꝰ x vi
fachimdion iiii xi
facies dei vii i
facies celi iii ꝑ iiii xix
facies hoīs xi i
facilis x vi
facinoroſꝰ
facinꝰ v iiii
facitergiū xix xxvi
factioſꝰ
facundꝰ — x vi
fagus xvii vii
falcaſtrū xx xiii
falcidia lex v i
falco xii vii
falex vii vi
falernū vinū xx ii
fallax x vi
falſitas v iiii
falx xx xiii
fama v v
familia ix iiii et v
familie erciſcunde v iii
famulꝰ ix iiii
fanū xv iiii
far xvii iii
farinne xx i
farina
farmaceticꝰ iiii ix
farmacia
farrago frumētū xvii iii
ferrū tr̄ib xvii et xx ix
fas v i
faſcia
faſciola — xix xxxii
faſianꝰ xii vii
faſti dies vi xviii
faſtorū libri vi vii
fatales dee viii xi
fatigatꝰ x vi
fatū viii xi
fatuꝰ x xi
fauilla xvi i et xix vi
faunꝰ viii xi bis ī fī
fauonꝰ vētꝰ xiii ix
fauonꝰ ſpūꝰ ix vi
fautor x vi
fauꝰ xx i
fauces motū xiiii vii
fax xx ix
Febris iiii vi
Februarꝰ mēſ ix ix
ferialis viii ix ubi initiuꝰ
ferina vitꝰ xvii v
ferula xx ii
fecundꝰ — x vi
fedꝰ
fedꝰ cīs xviii i et i xxvi
fel xi i
fel terre ħba xvii ix
felix x vi
femen xi i
femina xi ii
feminale veſtꝰ xix xxi
femininū genꝰ i vi
femoralia xix xxii
femur xi i
fenerator x vi
feneſtra xv vii
fenicia xiiii iii
feniculū xvii xi
fenix xii vii
fenix arbor palma xvii vii
fenū xvii ix
fera xii ii
ferarū pugna xviii lvi
feretrū xx x
feria v vi
fermētarꝰ panis — xx i
fermētū
ferrugo tīctura xix xxviii
ferrū xvi xx ꝑ totū
fertū vi xix
ferudꝰ x vi
ferula piſcis xii vi
feſſꝰ x vi
feſtiuitas vi xviii

Fiber ri xii ii
Fibria xi i
fibrinu xix xxvii
fibula xix xxx et xxxii
ficedula auis xii vii
fictilia vasa xx iiii
fictor x vi
ficus xx iii
ficus arbor
ficus egiptia xvii vii
fidei commissum v ii
fidelis x vi
fides xiii ii
fidicula cithara
fidicen iii p iii t ii
figura i noie i vi
figure geometrie iii p ii ~~xxiii~~ et xxiiii
filius dei et eius noia vii ii
filius primogenitus
vnigenitus
medius
nouissimus
filius quatuor modis dicitur natura imitatione adoptione doctrina ix vi
filius
filix herba xvii ix
filum xix xxix
fimbria xix xxiiii
finis xvii ii
fineos vii vi
fingites lapis xvi iiii
finis filius dei vii ii
fines agrorum xv xiii p to
finium regundorum v iii
finita pnoia i vii
firmamentum xiii iiii
firmus x vi
fiscella
fiscina xx vii
fiscum xx xiii t fi
fiscus xx viii
fistula xv viii et xix et x et iii p iii ca ii

Flagellum v v
flagellum arborum xvii v et vi
flagitiosus x vi
flagitium v iiii
flagrum v v
flamma xix vi
flamen sardos vii xii et x vi
flasco vas xx v
flebothomus iiii xi
flens x vi
fleumon morbus iiii vi bis
flogites gemma xvii xiii
flomos herba xvii ix
floriani heretici viii v
flos xvii vi
flos filius dei vii ii
fluctus xiii xviii
flumen xiii xix
fluuius

Foca piscis xii vi
focus xx ix
fodere vites xvii v
folia xvii iii v stipula
folia libri vi xiii
folium xvii vi
folium herba aromatica xvii ix
folles xvii iii
fomes xvii vi
fongia panis xx i
fons xiii xix
fontes mirabiles xiii xi
fons ... xiii xi
fons filius dei vii ii
forceps xix vii et xx xx
forcilla xx xiii
fores xv vii
forfex xx xii
forme eborum i viii
formani xv ix
formica xii iii
formicoleon xii xiii
formidulosus x vii
formosus ibidem et xix vii et xx xii
formus a um x vi et xx xii
fornax xix vi
fornicarius x vi
fornix xviii viii
forsitan i xxvi
fortis x vi
fortitudo ii p ii iii
fortuna dea viii xi
fortunate insule xiiii vi
forus xv ii et vi t fi et xviii
forus nauis xix ii
fosphoros ibidem
fossorium xx xiii
fotiniani heretici viii v

Fragilis x vi
fragor xiii ix
framea xviii vi
frangsca
frater ix vii
Fratres dicuntur quatuor modis natura gente cognatione affectu ix vii
fratrissa ix viii
fratruelis ix vii
fraxinus xvii vii
fremens x vi
frendes xx xv
frenesis iiii vi
frenm morbus iiii viii
frenum xx xv
frequentatiua verba i viii
fretum xiii xvi
frigia vestis xix xxii
frigio xxix xxii
friges ix ii
friuolus ix viii
frixus xx i
frons dis xvii vi
frons hominis xi i
fructus xvii vi
frugalis x vi
fruges xvii iii
frumen ibidem
frumentum
frustum xx i
frutectum xvii vi
frutex

Fucus apis xii viii et p
herba xvii ix
fugitiuus x vi
fultrum vestis xix xxvi
fulgetra xiii vi
fulgor xiii viii
fulgus eris xiii vii
fulica auis xii vii
fulmen
funalia xx ix
funes ix iiii

funda xviii x et xix v
fundamentum xv viii et xix
x et filius vii ii
fundibalus xviii x
fundus xv xiii
fungia xii vi
fungus xvii x
funis xix iiii
funus xi ii
fur x vi
furca v v
furcifer x vi
furfur xx i
furfurio xii vii
furio tres viii xi
furnus xv vi
furo xii ii
furtum v iiii
furuus a um x vi
furunculus morbus iiii viii
fustis v v et xx xii
futilis x vi
Gabaon / gabaonita ix ii
gabriel vii v
gad vii vii
gades urbs xv i
gaditanum fretum xiii xiii
gadianus lapis xix x
gadus insula xiiii vi
gagates xvi iiii
gaianite heretici viii v
galactites gemma xvi x
galathe ix ii bis in fine
galacias gemma xvi x et xiii
galatice urbi xx i
galathia xiiii iii
gallinum herba xvii ix
galea xviii xiiii
galeria vestis xix xxi
galerum xix xxx
galilea xiiii iiii
gallica arbor xvii vii
gallicanum v vii
gallidusii dii viii xi
gallina xii vii
gallogreci xiiii iii et ix ii
gallus avis xii vii
galos ix viii
ganeo ix vii

gangaride ix ii
ganges xiii xix
garamas regio xiiii v et ix ii
garamantes aves xii vii in principio
garrulus x vii
garum potus xx ii
gauata xx iii
gaulalum gentes ix ii
gauloe insula ix ii
gaza opidum xv i
gazetum vinum xx ii
gazophylacium xx viii
Gedeon vii vi
gehenna xiiii viii
gelu xiii viii
gemini signum iii p iiii xlix
gemini filii ix vi
gemma xvi vi gemmarum species a vii usque xiiii
gener ix vii
generalia nomina i vi
genesar xiii xvii
genesis liber vi ii
genethliaci heretici viii ix
genitum xv vi
genialis lectus xx x
genicularis herba xvii ix
genisce iudei viii iiii
genitalia xi i
genitivus casus i vi
genitor ix v
genitus filius dei vii iiii
genius deus viii xi
gens ix ii
gentium vocabula ix ii per totum
gentes viii x
gentiles viii x
gentilia nomina i vi
gentiana herba xvii ix
genu xi i
genus xi i et ix iiii
genera nominum i vi
geometria ii p ii ca iii et li
iii p ii per totum
gerion xi iii
germana / germanus ix vii
germania gentes ix ii
germania regio xvii vi
gerobotana herba xvii ix

getha / gethan / gether ix ii
getulus bis
getulia regio xvii v
Gigas xi iii
Gyon fluvius xiii xix
gipedes ix ii
gipsum xix x
gipsus xvi iii
girgillus xx xiiii
Glaries xiii viii
Gladiator xviii l
gladiatorius ludus xviii li
gladius piscis xii vi
gladius ensis v i et xviii vi
glaucus color xix xxviii
glaucus piscis xii vi
gleba xvi i et ii per totum
gliciriza herba xvii ix
glis iris xii iii
gloriosus x vii
glos oris ix viii
glosa i xxix
gluto x vii
Gnarus x vii
Gnatus i xxvi et ix v
gnoite heretici viii v
gnostici heretici viii v
Gomer ix ii
Gomor mensura xvi xxv
gorgodes insule xiiii vi
gorgones xi iii
gotozia / gothi ix ii
Grabatum xx x
Gracilis x vii
graculus avis / gradipes xii vii
gradus generationis i vi
gradus etatis hominis xii ii
gradus affinitatis ix vii
gramen xvii ix
gramatica i v
gramatice partes i vi usque in finem libri
grandevus / grandis x vii
grando xiii viii
graphium vi viii
grassus vii ii

gratific⁹
gratios⁹ } x vii
grat⁹
grecia maḡ xiiii iiii v̄ ita⁹
grecī gētes ix ii
greca noīa i vi
grece lrē i iii
grecula vitis xvii v
grex xii i
grill⁹ xii iii
griphia nō̄ sūte i xx
gripes xii ii
grus auis xii vii
Gubernio xix i
gula dicit isidor⁹ poīt
gaulus auis merops xii vii
gume
gumi } xvii vii
gurges xiii xix
gurgulio xi i ai al xii viii
gust⁹ xi i
gutta xiii xviii
gulia istrm̄ media xix xix
Gymnasiū xv ii bis et
xviii xvii
gymnic⁹ lud⁹ xviii xvii
gymnosophiste phi viii vi
H lrā i iiii et ca xviii
h ī fine et xxvi
habitaculū xv iii
habit⁹ xix xxii
hasta xviii vii
haud i xxvi
Heber vii vi et ix ii
hebre⁹ viii iiii et ix ii
helle
hellespōt⁹ } xiii xiiii
helia xv i
hel
heloy } vii i
heloe
heleazar
hely } vii vi
heliachim
helyas
helizeus } vii viii
helizabeth vii x
hellesmoth
helleadabarim } vi i
hemicadiū xx v
hemispȳiū iii iiii xxi
hereb⁹ xiiii viii
hereditas itestata caduca v iii
heremita } vii xiii
herem⁹
heres ix v
heresis viii iii et v vi ff
heretiā viii iiii
hermofrodita xi iii
hermes viii xi
herim⁹ flu xiiii iii v̄ lidia
herodes vii x
herodie aues diomedie xii vii
heroica met^r i xxxviii
heros viii xi
herpill⁹ herba xvii ix
hesopice fabule i xxxix
hesperia xiiii iiii
hesperides isule xiiii vi
hesperi gētes ix ii
hesper⁹ iii p iiii xlix
hester lib⁹ vi ii
hester feria viii viii
heu } i xxvi
heus
hexamet i xxxviii
hexaticū ordeū xiiii viii
Hibern⁹ v xi
hibernia isula xiiii vi
hiberia xiiii iiii
hiberi hispani
hiberis flu xiiii xix
hicteris morb⁹ iiii viii
hiems v xi
hiema gēma xvi xiiii
hieracites ibidē
hilaris x ix ī lrā l
hil⁹
himen } ix viii
himene⁹
hircania xiiii iii
hircani gētes ix ii
hircos⁹ x ix
hirc⁹ } xii i
hircu⁹
hirsut⁹ x viii
hismael vii vi
hispania eq̄ pui̇ncie xiiii
iiii isidor⁹ poīt spam
hismirie lapis xvi iiii
hister flu danubi⁹ xiii xix
histozia i xl
histria regio xiiii iiii
histrio xviii xlvi
Homicidiū v iiii
homo fili⁹ dei vii ii
hō et e⁹ ptes xi i et e⁹ for⁹
honest⁹ x viii
honorariū vinū xx ii
holocaustū vi xix
holographū vestiū v ii
holoserica et
holophora vest } xix xxii
hora v vi
horologiū xx xii
horoscop⁹ viii ix
hospes x xiii
hospiciū xv iii
hostia vrbs xv i
hostia imola⁹ vi xix
hostiū maris xiii vii
Human⁹ } x viii
humat⁹
humer⁹ xi i
humilis x viii
humo as xi ii
humores corpis iiii v
humi ix ii
Hyas iii p iiii xlix
hymn⁹ i xxxviii et
vi xix
hipallage i xxxv
hipbaton } i xxxvi
hipbole
hipborei mōtes xiiii vii
hipbdi⁹ ton⁹ iii p iii c ii
hyphen acc̄t⁹ i xviii
hipocrita x viii
hipodiacon⁹ vii xii
hipodozi⁹ ton⁹ iii p iii iii
hypostasis ī diuinis vii iiii
hipotera v iii
hiposeusis i xxv
hyporcēaur⁹ xi iii
hyspocausin panis xix i
hyspopotam⁹ xii vi
hypodes xi iii
I lrā i iii et xxvi
ia no^n dei vii ii
iacintina vest xix xxii

Iacintizonta xvi ix
Iacinctus gemma xvi ix et herba xvii ix
Iacobus alphei
Iacobus zebedei vii ix
Iacob vii vii
Iactans x ix
Iactus xviii xx
Iaculum ibidem et xix v
Iaculus xii iiii
Iair vii vi
Iambus pes metri v xvi
Iamnes vii vi
Iamiculum opidum xv i
Ianitor vii xii
Ianitrix ix viii
Ianctaculum xx i
Ianua xv vii
Ianue celi xiii i et iii per ii xviii
Ianuarius mensis v ix
Ianus viii xi
Iaphet vii vi
Iare prius edissa xv i
Iaspis gemma xv vii
Iberia xiiii iii
Ibix xii i et vii
Ibidem xii i
Icarium mare xiii xiiii
Icaria insula xiiii vi
Icinus piscis xii vi
Ictiophagi ix ii
Icon omnis xvi iii figura i xxxvi
Item pronomen i xxvi
Idaspis flu xiii xix
Idens dactilus grece xvi xiii
Ideda nomen salomonis vii vii
Idithun vii viii
Idolatria viii xi
Idolum
Idoneus x ix
Idra xi iii et xii iii
Idria xx v
Idros xiii iii
Idrophasa morbus iiii vi et x
ta xi
Idromantia viii ix
Idromellum xx ii
Idropis morbus iiii vii
Idumei ix ii
Idus mensis v ix
Ebus xv i

Iebusei ix ii
Ieronias vii vi
Iecur xi i
Ieiunium vi xix in fine et infra
Ieiunum xi i
Ieteria carta vi ix
Ieremie liber vi ii
Ieroboam vii vi
Ierico urbs xv i
Iherusalem ibidem et viii i
Iherosolima xiiii iii vel iudea
et xv i
Iesse vii vi
Iesus vii ii
Ieu
Iesabel vii vi
Ignarus
Ignavus x ix
Ignis dei sancti vii iii
Ignis nobilitates xix vi
Ignobilis x ix
Ignominium v v
Ignotus x ix
Ilas flu xiii xix
Ile matia prima xiii iii
Ilex arbor xvii vii
Ileos morbus iiii vi
Ilium xi i
Ilion urbs frigie xv i
Illaudabilis x ix
Imago filius dei vii ii
Imbecillis x ix
Imber xiii viii
Imerobaptiste viii iiii
Immanis
Immarcessibilis x ix
Immemor
Immensus deus vii i
Immolatus vi xix
Immortalis deus vii i
Immunis x ix
Immutabilis deus vii i
Imparilis
Impar iii per i c v
Impassibilis vii i
Imperativus modus in verbo i viii
Imperator ix iii
Impetus x ix
Impersonalis modus in verbo i viii
Impius x ix

Importunus x viii
Importuna xiii vii
Impostor x ix
Improbus
Imprudens
Impudens x ix
Impudicus
Inachus flu xiii xix
Inanis x ix
Inaurus xix xx
Incantatores viii ix
Incentor vi xix et x ix
Incestus x ix
Incestus indicium x ix
Inchoativa verba i viii
Incincta x ix
Incola ix iii
Incolumis x ix
Incommutabilis deus vii i
Inconsultus x iii et ix
Incorporalia nomina i ix
Incorporeus deus
Incorporalis deus vii i
Incorruptibilis
Incubo omnis viii xi in fine
Incubus
Incus undis xix vii
Indagator x xx
Indemnis x ix
Index digitus xi i
India xiiii iii
Indicativus modus i viii
Indigena ix iii et x ix
Indoles x ix
Indutie xviii i
Indumentum xix xxii
Indi ix ii
Indus flu xiii xix
Induuie serpentum xii iiii
Ineptus x ix
Inermis ibidem
Iners
Inerticula vitis xvii v
Inexpiabilis x ix
Infamia et infamium v v
Infamis x ix
Infans
Infantia xii ii
Infertum vinum xx ii
Inferus xiiii viii

Infirmatio v iiii
Infirmator x ix
Infinitus modus i viii
Infinita pronomina i vii
Infirmus / Informis / Infrendes / Ingeniosus x ix
Ingenitus pater in diuinis vii iiii
Ingenuus ix iiii
Inglorius / Ingluuiosus x ix
Inguinaria pestis iiii vi
Inhonesta ortum xi i
Inimicus / Iniquus x ix
Iniuria v iiii
Inius deus viii xi in fine
Innocuus / Innox / Innuba x ix
Insincerus / Insipiens x xviii
Inspectiua philosophia ii p ii iii
Instaurare xix x
Instructum / Instrumentum v iii
Insubulus xix xxix
Insula xiiii vi p totum
Intemeratus x ix
Intempestum noctis v vii
Interbibo v iiii
Intercalaris dies vi xvii
Intercessor filius dei vii ii
Interlitum xi i
Interdictum v iii
Interfinium nasi xi i
Interiectio pars orationis
Interlinium ii p iiii xxxiiii
Interluo v iiii
Intermissio agri xvii ii
Intermunda x ix
Intermedium v iiii
Interpola vestis xix xxii
Interpretes sacre scripture vi iii
Interpres x ix
Interscapulum xi i
Interuallum xv ix
Intestabilis x ix
Intestinum xi i

Incubus herba xvii x
Incubus xvii ix
Inuector x ix
Inuestis / Inuectator / Inuidiosus / Inuidus / Inuisus x ix
Inuisibilis deus vii i
Inuolucrum xx viii
Ioathas / Ioachim / Ioas / Ioathan vii vii
Iob liber vi ii homo vii vi
Iocosus ix ix
Iocundus x ix
Iohannes baptista vii viii
Iohannes euangelista vii ix
Iohannis euangelium vi ii
Iohel propheta vii viii
Ion ix ii
Ionici pedes i xvi
Ionium mare xiii xiiii
Ionas vii viii
Ionathan vii vi
Ioppe oppidum xv i
Ioram vii v
Iordanis xiii xix
Iosias / Iosaphat vii vi
Ioseph vii vii
Iosue liber vi ii homo vii vi
Iotacismus i xxxi
Iouis viii xi bis
Iouiniani iste heretici viii v
Ipaticus morbus iiii vii
Ipualis xii iiii
Ippone urbs xv i
Ipposilenon herba xvii xi
Iracundus / Iratus x ix
Iricius xii iii p h scribit
Irinos i xxxv
Iris illirica herba xvii ix
Iris celi xiii viii gemma xvi xiii
Ironia i xxxvi et ii p i ca xxii
Irundo xii vii p h
Isaias propheta vii viii
Isaie liber vi ii

Isaac vii vii
Isachar vii vi
Isagoge porphirii ii p ii iiii
Isauria xiiii iii
Iscurra x ix
Isthistos lapis xvi iiii
Isis dea viii xi bis
Iscolopendios herba xvii ix
Issingia lapis xix x
Ismael vii v
Ismaelita ix ii bis
Isopus herba xvii xix
Isina ubi xx i
Isopleuros figura iii p ii c iii
Israhel vii vii
Israhelita ix ii
Isteron proteron i xxxvi
Isticus herba satirion xvii ix
Istix fons xiii xi
Italia xiiii iiii
Itali ix ii
Itasius marmor xvi v
Iter et eius conditiones et mensure xv xvi
Iuba dea viii xi
Iubileus v xiii
Iuda vii vii
Iudas iacobi / Iudas scariothis vii ix
Iudea xiiii iii
Iudeus viii iiii et ix ii
Iudex x ix et xviii xv
Iudicum liber vi ii
Iudices ix iiii
Iudicium xviii xv
Iudith liber vi v feria vii viii
Iugerum xv xv
Iuglans arbor xvii vii
Iugula orion xii p iiii xlix
Iuga montium xiiii vii
Iulia romula xv i
Iulius mensis v ix
Iulius cesar ix iii
Iumentum xii ii
Iunius xvii ix
Iuno onis / Iupiter viii xi
Iurgium xviii xv
Iuridice note i xxii
Iuridicus x ix

Iurare dei vii i
Ius v i p totu et ca iii

Ius — naturale, Civile, gentium, militare, publicum, quiritum — v i

Ius liberorum v ii
Iustitia ii p ii ca iii et xviii xv
Iusquiamus herba xvii viii ix
Iustus x ix
Iuvan ix ii
Iuncus xii i
Iuvenis ibidē

Kalende — lra i iiii p totu et xxvi; kalendaria histo i xl; v ix; lra i xxvi; labernitus xv ii; labin ix ii

labina xvi i
labium / labor — x xi
labrum et xx v
labrusca xvii v et ix
lar xi i et xx i
lacedemonia xiiii iii et xv i
lacedemones ix ii
lacerna xix xxiii
lacertus et eius gnia xii iiii
lacessitor x xi
lactatum xx ii
lacteus circulus celi iii p iiii xxiii et xiii iiii
lactuca herba xvii x
laculata vestis xix xxii
lacunar et lacunalium xv viii et xix ii et xx ix
lacus xiii xvii et xv vi i fine
lagena xx v
lages vitis xvii v
laicus vii xiii
lamech vii vi
lampas xx ix
lana xix xxvii
lanaria herba xvii ix
lancea xviii vii
lanificii inventio xix xx

lanista x xi
lanterna xx ix
lanx xx iii
laodicia urbs xv i
lappa herba xvii ix
lapagus / lapella — ibidē
laphite ix ii
lapides edificiorum xvi iii et duodecim calis sequentibus
lapistrus xvii x
lapta herba
laptarismus i xxi
laqarium xv xviii et xix xii
laqariorum pugna xviii iiii
lardum xx i
larex arbor xvii vii
largus / larua — x xi
laruatio morbus iiii vii
laser herba xvii ix
later xv viii et xix x
laterculi xv viii
laterna xx ix
latex xiii xviii
latini sermo ix iiii
latina noia i vi
latinus ix ii
laton a viii xi
latro x ix
latus xi i
lavinium opidum xv i
latumina genus supplicii v v
lautus x xi
lazarus vii x

Lebes xx vii
lebeus aptus vii ix
lectica xx x
lectio vi xix
lector x xi
lectores vii xii
lectus ii v
legio ix iii
legume xvii iiii
lemanus ix ii
limbus navis xix i
lemnias xi iii
lendex xii v
leno x xi et iii v osculatrix
lens dis xii v

lens tis xvii iiii
lenticula xvii iiii
lenticulum vas xx vi
lentigo morbus iiii viii
lentiscus arbor xvii vii
leo xii ii
leo i celo iii p iiii xlix
leo filius dei vii ii
leones filius pisces xii vi
leonisus gemma xvi xiiii
leon / leontophones / leopus — xii ii
lepida herba iiii viii v lepra
leporina herba xvii ix
lepra iiii viii
leprosus x xi
leptis i urbs xv i
lepus aial xii i pisce ca vi
lesbius marmor xvi v
letamen fimus xvii ii
letania vi xix
letargia morbus iiii vi
lething fons xiii xi
letus i xvi
leva manus xi i
leuca xv xvi bis
levi vii vi
levi aptus vii ix
leviathan viii xi
leuidensis vestis xix xxii
levir ix viii
levis x xi
levita vii xii
leviticus vi xii
lemonarium vestis xix xxii
lex ii p i ca x p totu
legum conditores / legum divisiones / legum divisa noia / lex 12 tabularum — v i

Lia vii vii
libanus mons xiiii viii
libanum thus xvii viii
liber ps arboris xvii vi
liberi filii ix vi
liber vi xii
liber deus viii xi
libri conficiendi vi xi
libri biblie vi i et ii

librorū collectores vi iii et v vi
liberales artes i ii
liberalis x xi
liberalia xviii xvi
libertinus ix iiii
libiana carta vi ix
libidinosus x xi
libii ix ii
libie vue xvii v
libistice fabule i xxxix
libatio vi xix
libo ibidē
libonothus xiii ix
libra pondus xvi xxiiii
libra ī celo iii p iiii xlix
librarii vi xii et xiii
liburnia nauis xix i
lichis gēma xvi xiii
licia regio xiiii iii
licinnū vestis xix xxii
licinius xx ix
liciū xix xxix
licoltapinus gēma xvi xiiii
lidia xiiii iii v
lidii ix ii
lienosis — morbus iiii vii
lienteria — morbus iiii vii
lieus viii xi
lieū vinū xx i
lignarius xix xix
lignū xvii vi et xix xix
ligo omis xx xiii
ligustrū herba xvii xxi
lilibeus mōs xiiii vi
lilia xvii ix
lima xix viii
limax xii v
limen xv vii
limites agrorū xv xiiii
limusius nō sine i xx
limpidū vinū xx i
linus xvi i vestis xix ca
xxi cinctus xix xxxii
linea iii p ii c iii et xix
xviii
linealis nūs iii p i viii
liniensis marmor xvi v
lingua mēbrū xi i
lingurius xvi viii
lingua loquēdi ix i
lingua hebrea
greca
dorica
latina
tenedo
attica — ix i
ionica
eolica
rōna
mixta
linostema vestis xix xxii
lina vestis xix xxiii
linteis nauis xix i
linū xix xxvii
linx xii ii
liparia gēma xvi xiiii
lipparis īsula xiiii vi
liquamē xx ii
liquide lr̄e i iiii
lira agri xv xv īstrumētū
musice iii p iii ii
lira ī celo iii p iiii ca xlix
lirici poete viii vii
lis xviii xv
littera i iii et iiii
lr̄arū nūs i iii
lr̄arū inuētores ibidē
lr̄arū diuisiones et actā i iiii
lr̄arū note i xxiiii
lr̄arū cognationes i xxvi
licostrotū xix xiiii
lirismos ii p i xxi
litus xiiii vii
lix opidū xvi

Localia noīa i vi
locatio v iii
locuples — x xi
locus — x xi
loci dialetici ii p ii ix
locusta xii viii
lodices ῡsid ludices xix xxvi
logicū vestis xix xxi
logica ii p ii ca iii
logia viii vi
longaninus
longeus x xi
longobardi ix ii
longus x xi
longe naues xix i
loquax x xi
lorandrū xvii vii
lorica xviii xiii
lorū xx xv
loth vii vi
lotiū xi i
lothos arbor xvii vii
lotus x xi

Lubricus ibidē
lubrica xiiii vii
lucanice cibus xx i
lucas vii ix
luce euāgeliū vi ii
lucellū marmor xvi xv
lucerna xx ix
lucifer stella iiii p iiii xlix
luciferiani heretici viii v
lucina viii xi
lucinius lacus xiii xvii
lucitates ī domo xix xix
luctatio xviii xxii et xxxiii
lucubres herba flomos xvii ix
lucubrū xx ix
luculētus x xi
ludus xiii vii et xvii vi
ludi ix ii
ludicra xviii xvi
ludus ibidē et post
ludorū exercitatio xviii lvii
lues iiii vi
luligo piscis xii vi
lumbaris vestis xix xxii
lumbricus xii v
lumbus xi i
lumē xiii viii
lumē oculorū xi i
luna iii p iii xlix
lune — magnitudo xxvi
lune — lumē xxxi
lune — forme xxxii
lune — interlunium xxxiii
lune — cursus xxxiiii
lune — vicinitas ad trā xxxv
lune — eclipsis xxxvi
lupa — xviii xl
lupanar — xviii xl
lupatū frenū xx xv
lupinus xvii iiii
lupus aīl xii ii piscis xii vi
instrumētū xx xiiii
luria xx ii

luridus x xi
lucliosus ibidem
luscinia avis x xi
lustrum xiiii vii quinque anni v
ta xiiii
luteus color xix xxviii
lutum xvi i et xix x
lux xiii viii
lux filius dei vii ii
luxuriosus x xi
luza xv i
limphaticus morbus iiii vi et
x xi
Macedo ix ii
macedonia xiii iiii
macedoniani heretici
viii v
macellum xv ii
macer x xii
macera xviii vi
maceria xv ix
machiones xix viii
machil xix xxii
macrobius gens xi iii
macrologia i xxiii
macros acutus i xviii
macus x xii
maday ix ii
magdalena vii x
magica ars viii ix
magister ix iiii et x xii
magister filius dei vii ii
magnanimis x xi et xii
magnes xvi iiii
magnificus x xii
magog ix ii
magus viii ix
maior x xii
maides dee viii xi
maius mensis v ix
mala pars faciei xi i
malachias propheta vii viii
malachim vi ii
malagma iiii ix
malerum permutatorum xiiii vi
malinosus x xii
malignus
malleolus vitis xvii v
malleus xix vii
malo navis i xxvi
malogranatum xvii vii
malacidonia
maladuracena
malapersica
malapunica
mala armenica
malomellum
maluentius xvii ix
malua xvii x
malum terre xvii ix
malus arbor xvii vii
malus a um x xii
malum duplex v v
mabre urbs xv i
mamilla xi i
manaem vii vi
manasses vii vi et vii
manes iii viii xi
manipium xi iiii
manpare v ~~xii~~ iii
mancus x xii
mandibula xi i
mandatum v ii
mandragora xvii ix
mane v vi
mania iiii vii
mania v v
manichei viii v
manifestus x xii
manipulus turma ix iii tiba
xvii ix signum bellicum xviii iii
manus xii i
mansuetus x xii
mantelia xix xxvi
mantua opidum xv i
mantus vestis xix xxiiii
manubie xviii ii
manuleata tunica xix xxii
manumissus ix iiii
manus et complures xi i
manutergium xix xxvi
manus filius dei vii ii
mappa xix xxvi
maratrum xvii xi
marbonei iudei viii iiii
marcellus malleolus xix xxiii
marcioniste heretici viii v
marciatum ungentum iiii xii
marculus xix vii
marcus euangelista vii ix
marci euangelium vi ii
mare rubrum xiii xv
mare xiii xii et xiii
marium diversa nomina l xv xiii
et xiiii xv xvi
mareotice vites xvii xv
margarita gemma xvi x
maria mater christi vii x
maritimus xiiii vii
maritus ix vii quere in marito et
legitur ibidem versus finem
marmor xvi v
marrabium vel marobium xvii ix
mars viii xi
marside fons xiii xi
marsina ubi xx i
marsupius xx viii
marsus ix ii
ma xix xviii
martha viii ix
martius mensis v ix
martir vii xi
martirium xv iiii et vii xi
martirii gratia vii xi
masculinum genus i vi
mascula thura xvii vii
masloth vi ii
massilia civitas xv i
massagethe ix ii
massilia civitas affrice ix ii
massilus a um
mastinus color xix xxviii
mastix xvii vii et x viii
mastruga xix xxiii
mataxa xix xxix
mathematici viii ix
mater ix v
materfamilias ix v et viii
mater magna viii xi
materia xix xix
matheus apostolus vii ix
mathei euangelium vi ii
matertera ix vii
mathematica iii in prologo
mathias vii ix
matrimonium ix viii
matrix xi i
matrona ix viii
matusale vii vi
matutinus a um v vii

mavors vest' xix xxv
mauritania regio xiiii v
maurus ix ii
mausoleum xv xi
maxilla xi i
maximus i xxvi et x xii
Meander fluvius xiii xix
meatus hominis xi i
methonites gemma xvi xiiii
meda xv i
media gemma xvi xi
mediator filius dei vii ii
medica legumen xvii iiii
arbor viii vii
medicina iiii c i ii iii xiii et
per totum librum
mediana ad alias artes
iiii ca xiii
medicamentum iiii ix
medimna xvi xxv
mediocris x xii
mediolanum xv i
mediterraneum mare xiii xiiii
meditativa verba i viii
medulla xi i
medus potus xx ii
mel xx i
melancolia iiii v et vii
melanites lapis xvi iiii
melampus xii vi
melchisedechiani heretici viii v
melichrons gemma xv vii
melichrisos xvi xiiii
mellicratum xx ii
melior x xii
mella arbor xvii vii
melo olim nilus xiii xix
melophos arbor xvii vii
melosus xii ii
melos insula xiiii vi
melotes vestis xix xiiii
membranum candidum luteum
purpureum vi x
membrum xi i
memor x xii
memoria xi i
mempepo herba xvii x
memphis civitas xv i
memphites lapis xvi iiii
menandriani heretici viii v

mendax / mendicus x xii
mensa xv ii
menianum xv iii
menonides aves xii vii
mens hominis xi i
mensa xx i
menses anni v ix
menstruum xi i
mensura agrorum xv xv
mensura et eius nomina xv xxv
meta xvii xi
metus xi i
meonia xiiii iii
meones ix ii
mercenarius ix iiii
mercurius viii xi
merenda xx i et ii
merendare xx i
meretrix x xii
mergus avis xii vii
meridies xiii i et iii per totum
iiii ca xx et v c vi
merisk iudei viii iiii
merops avis / merula / medula xii vii
merum xx ii
mersonales gemma xvi xi
mesites grece vii ii
mesopotamia xiiii iii
mespila arbor xvii vii
mesiram ix ii
mesodromeon xv iii
mestinum tinctura xix xxviii
mestus x xii
meta xviii xxix
metaangi heretici viii v
metacismus i xxxi
metalesis i xxxi
metallum xvi xvi
metallorum species per 1 capitula
metallum exilum v v
methaphora i xxvi
metaplasmus et eius species i
ca xxxiiii
methatesis i xxxiiii et
ii per i xxi
metator x xii
metatum xv iii

merodica mediana iiii iiii
Metonomia i xxxvi
metrica musica iii per iii ca ii
metropolitanus episcopus vii xii
metrum i xxxviii per totum
mensura xvi xxv
Mictomia xiiii ca iii
michael vii v
micheas vii viii
mictualis herba xvii xii
milago piscis xii vi
miles ordinarius xx iii
miles extraordinarius
miles emeritus
miles equestris
miles conscripti
miles transcripti
miles optiones
miles excubitores
miles velites
milicia et eius genera ix iii
militares voces i xxiii
miliaske heretici viii v
miliarium xv xvi
milia frumentum xvii iii
mille iii per i ca iiii
millenarius i aliarcha ix iii
miluus xii vii
mimus xviii xlvii
minax x xii
minator x xii
minium color xix xvii
minor x xii
minutal abus xx i
mioparo xix i
mirica arbor xvii vii
mirinatis gemma xvi xiiii
mirmidones ix ii
mirteum mare xiii xiiii
mirtus arbor xvii vii
misael vii viii
miser x xii
miserabilis ibidem
missa vi xix
missorium vas xx iii
missia xiiii iiii
missus filius dei vii ii
mitea fumus in nave xix iiii
et ornamentum xix xxx
mitridas lapis xvi iiii

mitridax gemma xvi xii
mna pondus xvi xxiiii
Moab vii vi
Moabite ix ii
moderatus
modestus x xii
modicus
modius mensura xvi xxv
modius in navi xix ii
modi verborum i viii
moyses vii vi
mola vas xx viii
molaris dens xi et pro lapis
xix x
mollis x xii
mollorinus xvi iiii
molochites gemma xvi vii
molonima xix xxii
molosia xiiii iiii ubi epiros
molossus i xv
momentum v iii et vi
monarchus vii xiii
monadic vi xix
monarchia ix iii
monasterium xv iiii
monedula xii vii
moneta xvi xviii pondus xvi
xxiiii
monile xix xxx
monitor x xii
monogamus ix viii
monostichon i xxxviii
mons xiiii viii
mons filius dei vii ii
monstruosi homines xi iii
monstrum xi iii
montani heretici viii v
monumentum xv xi
mora piscis echinus xii vi
moralis philosophia ii per ii iii
morbus iiii v
morbi acuti iiii vi
morbi cronici iiii vii
morbi superficiales iiii viii
morbi curatio iiii ix
moribundus x xii
morio omnis x xii
mors ortis xi ii
mortarium iiii xi
mortuum mare xiii xvii
et v i
moste ix ii
mozina xx viii
Muro xviii vi
Mulcarium vas xx v
multator x xii
muliebria xi i
mulier xi ii
mulio omnis x xii
mulleus xix xxxiii
mullus piscis xii vi
mulsum xx ii
multipes omnis xii v
multiplex numerus ii per i ca vii
mulus xii i
mundus xiii i de partibus eius
per totum librum xiii et xiiii item
de mundo iii per iiii ca vi et vii
de mundo opiniones philosophorum vi viii
municeps ix iiii
municipales
municipium xv ii
munificus x xii
munimentum xv ix
munus xv ii
mundus vi xix
murena piscis xii vi
murenula ornamentum xix xxx
murex xii vi per xvi
iii
muria potus xx ii
murina gemma xvi xii
murus xv ii
mus xii iii
musa iii per iii ca i
musca xii viii
museraneus xii iii
musculus in brachio xi i
piscis xii vi in bello xviii xi
in navi xix i
musica ii per ii c iii et iii per
iii per totum
musimo xii i
musio xii ii
mustela xii iii
mustum xx ii
mutus x xii mute littere i iiii
mutuum v iii
Myrabolanum herba xvii ix
Myr unguentum iiii xii
myrra arbor xvii viii
myrrites gemma xvi vii
misterium vi xix
Nabathea regio xiiii iiii
Nathabei ix ii
Nabla vi ii
nabuchodonosor vii vi
naides dee marine viii xi
~~nare~~ napocaulis xvii x
narbona civitas xv i
narcisus xvii ix
nardus herba ibidem
nardus celticus
nasturcium xvii x
nates xi i
nathan vii viii
nathanael vii x
natrix xii iiii
natura xi i
naturalis filius ix vi
naturalis philosophia ii per ii ca iii
navalia xiii vii
nauclerus xix i
navis xix i
nauta
naum vii viii
naxos insula xiiii vi
nazareus filius dei vii ii
nazareus x xiii
nazarei heretici viii v
nazarei xpiani vii xiiii
Neapolis urbs xv i
Nebula xiii viii
necromancia viii viii
nefandus x xiii
nefarius
nefrendis x ix
nefresis morbus iiii vii
negligens x xiii
negociatio xviii xv
negocium
nemo x xiii
nemroth vii vi
nemus xvii vi
neomenia vi xviii
neophitus vii xiiii
nepos ix vi luxuriosus x xiii
nepotatio x xiii
nepta herba xvii ix
neptalim vii vii

neptuno viii xi
nequa x xiii
nerius xi i
nestoriani heretici viii v
neuter x xiii
neutrum genus i vi
neutralia verba i viii
Nicolaite heretici viii v
Nicomedia urbs xiiii
ca iii et xv i
nicromantia viii ix
nictages heretici viii v
nictalinus iiii viii
niger x xiii
nisa mons xiiii viii
nisa urbs xv i
nitenum xvi ii
nix xiii viii
Nobilis x xiii
Noctycorax xii vii
noctua xii vii
nodus et exercitus ix iii
noe vii vi
noemi vii vi
noctiani heretici viii v
nolo x xxvi
nomen et eius species i vi
nominatiuus casus i vi
nomisma xvi xviii pondus
xvi xxiiii
notae: singularum xx, vulgares xxi, iuridice xxii, militares xxiii li i, librarium xxiiii, digitorum xxv
nothus filius ix vi vetus xiii
ca ix
notha nota i vi
nota x ii
noualis ager xv xiii
nouatiani heretici viii v
none iii pars i ca i
nox et eius partes v xxx
Nubes xiii v
Nubilis x xiii
nugas
nugiger ix xiii
nullus
numerarii ix iiii
numida ix ii
numidia xiii v
numidicum marmor xvi v
numerus li iii pars i et ii ratio usque
decimum
numeri liber vi ii pars litteras designa
tio i iii et nomine i vi
nummus xvi xviii
nuntius x xiii
nuncupo x ii
nuptus ix viii
nurus ix vii
nutritor x xiii
nux xvii vii
nympha viii xi et ix viii
O littera i iii
obaudiens x xiii
obelisci et ludo cir
censi xviii xxx
obelus nota i xx
oblaquare vites xvii v
oblatio vi ix
oblectatio x xiii
obliuio dei vii
obnixus x xiii
obnoxius
obstrigillus ix xxxiii
obtonsus x xiii
obtrectator
Occeanus xiii xiii
occidens pars mundi inde
iiii ca xx et xiii i
occipitium xi i
ochosias vii vi
ocimum herba xvii x
Ocra color xix xvii
Ocrea xix xxxiii
octo iii pars i ca iiii
october v ix
oculus xi i
oculus dei vii i
Odibilis x xiii
odor iiii xii
odoramenta iiii xii
odoratus sensus xi i
Oestrum xii viii
Offella xx i
offa
offarius
offertorium vi xix
offirium et eius gratia vi xix et
vii vi
ogygius et nomen xix iii
Ola pars humeri xi i
olda vii viii
olea gemma xvi xii
olea xvii vii
oleaster arbor xvii vii
oleomella arbor
oleosilenon herba xvii xi
oleum xvii vii et iiii xii
olfacere xi i
olfactoriolum xix xxx et si
oleastrum xvii x
olimpias v xiii
olimpus mons xiiii viii
oliua arbor xvii vii
olla xx vii
olpirium herba xvii x
olor xii vii
olosipona urbs xv i
olus xvii x
Omelia vi viii
omentum xi i
de genus xi i
omoeoteleuton i xxxv
omoeptoton i xxxv
omonima nomina i vi
omousion filius dei vii ii
omoeosis i xxxvi
Onager xii i
oneratus x viii
onerosus
onix gemma
onocentaurus xi iii
onocratalus auis xii vii
onomatopea i xxxvi
onus i xxvi
Opaca xiiii viii
Ophites marmor xvi v
ophites serpens xiiii iiii
ophelres
ophite heretici viii v
opifex x xiii
opilio
opifera funes et nomen xix iiii
ortus urbium et singularum ii pars i xxi
orobus xvii iiii
orphanus xi ii
oream xv v

Ortigia delos insula xiiii vi
ortigometra xii vii
ortix
ortodoxus vii xiiii et x xiiii
ortogr iii p ii c iii
ortographia i xxvi
ortus xvii x
Os oris xi i os dei vii c
ii os ossis xi i
osa xix xxxiii
osanna vi xix
osredo morbus iiii viii
ostrices aues xii vii
osillum ps brachii xi i instru-
mentum xx xiii
osee propheta vii viii
osor x xiiii
ossifragus auis xii vii
ostentum xi xiii
ostrum tinctura xix xxviii
ostia maris xiiii vii
ostium xv vii
ostium filius dei vii ii
ostiarius vii xii
ostracites lapis xvi iiii gemma
xvi xiiii
ostratus xv viii et xix x
ostrea xii vi
ostrum tinctura xix xxviii cho
niel vii vi
Ouis xii i
Ouis filius dei vii ii
ouum xii vii t fi
Oxea morbus iiii vi
Oxia acutus i xviii
oximellia xx ii
oxifalus mensura xvi xxv
oxius dolo xviii ix
ozias vii vi
Pachinus mons xiiii vi
pactolus xiii xix
pactum v ii
padus flu xiii xix
pasagones ix ii
pagani viii x
pagina libri vi xiii
pagus xv i
paladorsi xi i instrum xx xiii
palanteum opidum xv iii
palacium xv iii
palatum xi i
palea xvii iii
paleare bouum xii i
palestina regio ix ii et
xiiii ca iii
palestini ix ii bis
palestra xviii xxiii
palin xxviii xxiii
paliurus herba xvii ix
palla vestis xix xxv
pallas dea xviii xi
palleus vestis xix xxiiii
palleum
palma manus xi xi arbor
xvii vii victoria xviii ii
palmarum dies vi xviii
palmes vitis xvii v
palmula remi xix ii
palpebra xi i
palumbes auis xii viii
paludis xv xiii
pamphilia xiiii iii
pampinus xvii v
pan deus viii xi
panagiricum vi xi et vi i
pandorius instrumentum musice li iii
pte iii ca ii
panicium frumentum xvii iii
panis et eius genera xx i
panis filius dei vii ii
panis dominus viii xi
pannonia xiiii iiii
pannicia vestis xix xxii
panici xi iii
panphagii ix ii
panter xii ii
pamilie xix xxix
paos xvi xiiii
papauer xvii ix
paphus insula cypri xiiii vi
paphie oliue xvii vii
papilio at xii viii sutorium
xv x
papilla xi i
papula iiii viii
par per pars par nihil iii p i ca vi
parabola i xxxvi et vi ii
paraclitus filius dei vii ii
paraclitus sanctus spiritus vii iii
paradiastole ii p i xxi
paradigma i xxxvi
paradoxion ii p i xxi
paradisus xiiii iii
paragoge i xxxiiii
paragraphus i xx
paralipomenon vi ii
paralisis morbus iiii vii
paramphus a ix viii
paranomasia i xxxv
paramoeon i xxxv
parapsis xx iii
parasangas xv xvi
parenthesis i xxxvi
parce dee viii xi
parastata xix ii
parietine xv viii
paries xv viii et fabrica xix viii
pardus xii ii
parius marmor xvi v
parma xviii xii
paronasus xiiii viii
paro nauis xix i
paroemia i xxxvi
paros insula xiiii vi
parotides iiii viii
parricida x xv
parricidium v iiii
parrisia ii p i c xxi
pars pro parte xviii ii
parthenium opidum xv i
parthenopia
parthia xiiii iii urbs xv i
partes orationis i vi et i sequentibus
parthi gentes ix ii
participalia nomina i vi
participium pars orationis i xviii
paruculus nauis xix v
Pascha vi xvii et xviii
paschalis ciclus vi xvi
pascuus ager xv xiii
passer auis xii vii
passiua verba i viii
passum xx ii
pastinaca herba xvi x
pastinacum xx xiii
pastor filius dei vii ii
patella xx vii
pater ix v
patres senatores conscripti ix iiii
patera xx iiii

Pr̄familias ix v
Pr̄miani hętici viii v
Patibulū v v
Patina xx iii
Patriarche vii vii et xii
Pr̄ciani hętici viii v
Patricij ix iii
Pr̄spassiani hętici viii v
Patria noīa i vi
Pronomica noīa i vi
Patron9 x xv
Patruelis — ix vii
Patru9
Paues — x xv
Paueo
Pauid9
Pauimētū xv viii et xix x
Pauifesis vestis xix xxii
Paulatini hętici viii v
Paul9 aptus vii ix
Pauli xiiii eptē vi ii
Pauo auis xii vii
Pausie olme xvii vii
Pauus pistis xii vi
Pax xviii i
Pecagrū xii vi
Pecca vestis xix xxii
Peccator x xv
Pecten ł tela xix xxix et
ad capillos xx ii
Pectides cithare iii p̄ iii c ii
Pecto9 xi i
Pecuari9 xvi xvii
Peculator x xv
Peculat9 v iiii
Peculiū xvi xvii
Pecunia xvi xvii
Pecuniosq et x xv
Pec9 udis xii i
Pedes metrorū i xvi
Pedica v v
Pediculq xii v
Pedagog9 x xv
Pedor9 gēma xvi x
Peior x xv
Pelagiani hętici viii v
Pelag9 xiii xiiii
Pelasgi ix ii
Pellican9 xii vii
Pellex x xv
pellax x xv
pellina xix xxii
pellis xi i
peloponēsis vrbs ix ii et
xv i regio xiiii iiii
pelor9 p̄muctorū xiiii vi
pelorides xii vi
pelta xviii xii
pelius xx v
penarū orto gnā v v
penates viii xi
pena et pene i xxvi
penecilli xii vi
penetrabilia xv iii
penitētia vi xix
peni ix ii
pēne āgelorū vii v
pēna xii vii instrumēti scrip
toris vi xiii et xix xix
pēnula xi xi
penn xix xix
petafilon xvii ix
petapolis regio xiiii iii et v
petateum vi ii
peterosk vi xviii
peteropina xvii ix
penula xix xxiiii
peon i xvi
peonia hba xvii ix
peplū vestis xix xxiiii et xxv
pera vest' xix xxiiii
p̄dix xii vii
p̄egrin9 ix iiii et x xv
perendie v vi
perennis x xv
p̄fctus de9 vii i
p̄fect9 nūs iii p̄ i ca vi
p̄fid9 x xv
p̄gamenū vi x
p̄iarmenias ii p̄ ii vi
period9 ł sentētia i xxix
et ii p̄ i xviii
p̄iospomene accid9 i xviii
p̄ipothetica phi viii vi
peristelis xix xxx
peritologia i xxxiii
p̄iur9 x xv
perizoma xix xxii
p̄nicitas — x xv
p̄nix p̄nox
pero xix xxxiii
p̄petu9 x xv
p̄sa ix ii
p̄scrutor x xv
p̄sepolis vrbs xv i
p̄seus ł celo iii p̄ iiii ca xlix
p̄sida ix ii et xiiii ca iii
p̄spicax x xv
p̄tica agri xv xv
p̄tinax — x xv
p̄ticax
p̄uasio v iiii
perula nasi xi i
pes xi i
pessaria iiii ix
pestilēcia iiii vi
petalū xix xxi
petorritū xx xi
petra x xv filiq vii ii
petrapiū hba — xvii xi
petrosilinū
petr9 aptus vii ix
petulans — xv xv
petulc9
pensis ii p̄ i ca xxi
pex veli xix iii
Phala xviii vii
phalanx ix iii
phalarica xviii vii
phalera xx xv
phanto — vii vi
phares
pharet'a xviii ix
pharias xii iiii
pharisei viii iiii
phaselus legumē xvii iiii
hba xvii x navis xix i
pheb9 viii xi
phenices color xix xvii
phenices vrbes cōdit' xv i
pheton iii p̄ iiii ca xlix
phiala xx iiii
phietro i xx
philadelphia vrbs xx i
philatropos xvii i
philipp9 vii ix
philistiim ix ii et xv i
philistei ix ii
phie diffinitiones et divisio
nes ii p̄ ii ca iii

phī viii vi
phisica ii ꝑ ii ca iii
phisici viii vi
phison fluuius xiii xix
phitius apollo viii xi
phitia carmina i xxxvi
phitonissa viii ix
phrigia xiiii iii
Piaculū v iiii
Pica xii vii
pici ~
pictura xix xvi
pictaciis ~
piger x xv
pignei iiii xi
pignus v ii
pigra medicamētū iiii ix
pila sigⁿᵐ belli xviii iii
piaculū xviii vii ludus xviii
xlviii instrm̄ iiii xi
pilatus vii x
pilentū xx x
pilleū xix xxi et xxx
pilosū dī viii xi
pilumnus iiii xi
pinasis gēma xvi vii
pinus arbor xvii vii
pip xviii viii
piperinus xix x
pirata x xv
pirgus xviii ix
pirula nasi xi i
pirrichius pes met i xvi
pirrus ix ii
pirride -
pisa xvii iiii
pisces xii vi · pisces in celo
iii ꝑ iiii xlix
pusillios herba xvii ix
pisinnus x xv
pistacia xvii vii
pistrinū xv vi
pistū frumētū xvii iii
pix xvii vii
Placēta xx i
Placitū v ii
plage celi xiii i rethe xix v
vulnus v v
plagiator x xv
planete iii ꝑ iiii x xlv xlix
planeta vestis xix xxiiii
planta xi i et xvii vi
plātago xvii ix
plātaria xvii vi
plastiren xix xv
platanus arbor xvii vii
platea xv ii
platonici phī viii vi
plaustrū xx xi
plebs ix iiii
pleonasmos xi xxx
peripleumonᵃ morbus iiii contra
iiii et vi vii
pleuresis morbus iiii vi
pliades iii ꝑ iiii xlix
pluuia xiii viii
pluuiola xi i
Poculū xx iiii
Podogra iiii vii
poderis vestis xix xxi
poema i xxxviii et viii vii
poematū gn̄a viii vii
poesis i xxxviii
poeta viii vii
poete officiū viii vii
poleū mart herba xvii ix
polimita vestᵗ xix xxii
polios herba xvii ix
polipodion ~
poliptoton i xxxv
polipus piscis xii vi
polisintheton i xxxvi
pollex xi i
polux in celo iii ꝑ iiii xlix
poli duo iii ꝑ iiii ca xv et
xiii iiii
pomerida arbor xvii vii
pomū xvii vi et vii
pompa xviii ii
podus et cus nota xvi xxiiii
ponderū sigᵃ xvi ca ultio
pons in naui xix ii in fi
pōtice gēme xvi xii et xiiii
pōticus sermo xiii xiiii
pōtifex vii xii
poncius vii x
popina xvii ii ca vii
populus ix iiii et arbor xvii
portulaca herba xvii ix
porci marini xii vi
porcus xii i
porrū olus xvii xii
porta xv ii
portemia nauis xix i
portentū xi iii
portentiosus xiii iii
porticulus in naui xix ii
porticus xv vii
positure siⁿarū i xix
positura i xx
positiuus gradus i vi
possessio v iii
possessiua ꝓnoīa i vii
postela xx xv
posteriora xi i
postumus ix v
postremus x xv
potens x xv
potes agelite vii v
potiones xx ii
potomiū nauis xix i
Pragma v i
Prandiū xx i
prassina color xix xvii
prasius gēma xvi vii
herba xvii ix
pratū xvii ix
precariū v iii
prentor vii xii
prepta vi vii
primus x xv
profi lapides xvi vi
priū v iii
proque vue xvii v
prodictī xi i
pda xviii ii
pdatus x xv
pdicabilia quīqz ii ꝑ ii iiii
pdicamēta decē ii ꝑ ii v
pditus xv xiii
pdo x xv
pfano vi vii
pfectus ix iii
plū xx xiii
pnomē i vi
popinus x xv
pces auis xii vii
ppositio ꝑs orōnis i xii
ppositus x xv
presbiter vii xii

Pscripty x xv
preses ix iii et iiii et x xv
pressor x xx
prester xii iiii
presul x xv
pretexta vestis xix xxiiii
ptor ix iii et iiii
ptoriu xv ii
pvaricator x xv
pvarg x xv
prudie v vi
primigena noia v vii
primicie xvii iii
primogenity filig dei vii ii
princeps ix iii
principales ix iiii
principalia noia i vi
principaty agelis vii v
principiu filig dei
prior x xv
priscilliamste heria viii v
privati ix iiii
privignus na ix vii
privilegiu v i
pro i cpone x xv v pierty
pauus ix v
pbleuma vi vii
pbatio xviii xv
pcatalensis ii p i xxi
prax x xv
predes ss vii iii
preleumatitus pes met i xvi
prella xiii ix
preres ix iiii
princty x xv
prosul ix iii
prurator ix iiii
prurrus x xv
pcy ix viii
pdigiu xi iii
pdigg x xv
pditor
phemiu vi vii
pfuga x xv
pfunda xiiii viii
pgenies ix vi
pgenitor
pnostica iiii x
prophetes ix v
pierty x xv
plenisis i xxxv
pmetheus viii xi
promptuariu xv v
pmuctoriu xiiii vii
pmurale xv ii
pronepos ix vi
pnoty ps osoms i vii
pnuba ix viii
pnuntiatores vii xii
ppago vitis
ppagiare vite xvii v
ppes finis xix iiii
prophang x xv
pphete vii viii
pphetaru xii libri vi ii
pphie gria vii viii
ppheta filig dei vii ii
ppiciatoriu xv iiii
ppina
ppinae xv ii
ppontis mare xiii xiiii
pporcionabilitas et eg spes
iii p i ix et p ii ca iiii et p
iii ca iii
propria noia et coru spes
i vi
porcio et eg spes iii p i vii
ppugnaculu xv ii
pscriptio v v
pscripty x xv
proselity iiii xiiii
pserpina viii xi
psuesiu finis xix iiii
psopopeya ii p i xiii et xxi
prostibulu xviii xi
prostitute x xv
pthesis i xxxiiii
pvincia xiiii v
proximg ix vii
prudecia x xv
pruina xiii viii
prurigo iiii viii
Psalmista vii xii
psalmg vi xix
psalmoru lib vi ii
psalteriu vi ii instrm mu
sice iii p iii ca ii
psilen accety i xxiii
psitarg xii vii
Ptolomais urbs xiiii v
et xv i
ptolomei ix iii
ptisana xii ii
Puber xi ii
publicani ix iiii
publicang x xv
pudenda xi i
puella
puer xi ii
puericia
puerpa
pugillator x xv
pugio xviii vi
pugna xviii i
pulcher x xv
pulex xii v
pulmetu xx i
pulmo xi i
pulpa xi i et xx i
pullus xii vii
pulsg xi i
puluinar xx ii
pulvis xvi i
pumex xvi xiii
punctu iii p ii ca iii
punicani lecti xx x
pupilla oculi xi i
pupilla xi ii
puppis xix ii
purpura xix xxviii
purpuree vue xvii v
purpurites marmor xvi v
pusillanimus t tus x xi et xv
putreclang pistis xvi i
putei ix ii
puteus xiii xix
putare vite xvii v
Pyra xv xi et xx ix
pyramis iii p ii c iii
pyrenes mos xiiii vii
pyrites lapis xvi iiii ste ge
ma xvi xi
pyromacia viii ix
pyropiu es xvi xix
pyrethon hba xvii ix
pyrg arbor xvii vii
pytagorici phi viii vi
pyxis xx vi
Qlra i iiii et xxvi
quactu lar xx i

quadrãt pod9 xvi xxiiii
quadrat9 nũs iii p i viii
quadrifiniũ ĩ agro xv xiiii
quadriga xviii xxii et trib9 se
quēb9
quadrilater9 iii p ii ca iii
quadrupes xii i
quadrimiales sñe iii p totũ
qualitatiua noĩa i vi
qual9 instrm̃ xx xiii
quãtitatiua noĩa i vi
quasilbus xix xxix
quattuor iii p i ca iiii
Que i xxi
Querq9 uel q̃rn9 xvii vii
querul9 x xvi
questio vi vii
questionũ gñia ii p i ca xv
questor questuos9 x xvi
Quibarũ xvii ix
Quid i xxv
quiet9 x xvi
quinari9 mẽsura xvi xxv
q̃nonosis ii p i xxi
quinari9 militũ ix iii
qũq3 iii p i ca iiii
qũtana xv ii
qũtilis mẽsis v ix
quirin9 de9 viii xi et ix ii
quiris ħs ix ii
quisquilie xvi vi
Quod i xxvi
Quot
quotidie ibidẽ
quin
Ẽ lr̃a i xxvi
Raab vii v
Racem9 xvii v
Rachel vii vi
radiole oliue xvii vii
radi9 xix xxix
radix xvii vi
rafanũ herba xvii vii
ralla vestis xix xxii
ramn9 arbor xvii vi
rama xii vi
rapa xvii x
raphael vii v
rapid9 x xvii
raptor x xvii
rastrũ xx xiii

ratio xi i
rationator x xvii
rationales g̃nes i xi
ratis xix i
ratũ v ii
raucedo iiii vii
raucid9 xx i
raxa calciamẽta xix xxiii
Reatus x xvii
Rebecca vii vi
recidiua arbor xvii vi
recõsiliatio vi xix
recta et adũsa ne obelata nõ
sũe i xx
reda xx xi
redimiculũ xix xxx et xxxii
regillũ vestis xix xxxiiii
regim̃ ix ii
regio xiiii v
regiũ fretũ xiii xvi
regi9 morb9 iiii viii
regnũ ix iii
regula vi xv et xix xviii
regulares xvi xix
regul9 xii iiii
regũ libri vi ii
relatiua noĩa i vii
relegat9 v v
religio viii p totũ
religios9 x xvii
reliquie xi ii
rema ix ii
remulcũ funis ĩ naui xix iiii
remus xix ii
ren xi i
renale xix xxii
renus fluui9 xiii xix
repastinare xx xiii
repens x xvii
repẽte
repetũdarũ iudiciũ v iiii
reptilia xii vi
rept9 vestis xix xxii
res v iii
residens x iiii
resina xviii vii 7 vesane
resipiscens x xvii
responsoriũ vi xix
responsũ v i
restitutio ĩ itegrũ v iiii

retiari9 xviii lii
reticulũ xix xxx
retractator x xvii
reubarbarũ xvii ix
reupõticũ
reuma iiii vii
reus ix xvii et xviii xv
reus maiestat' v iiii et x xvii
rex ix iii
regũ libri vi ii
Rhetorica et e9 ptes ii
R p i p totũ et p ii ii
rhemus xiii xix
rhodia lex v i
rhodii ix ii
rhodos ĩsula xiiii vi
Ricinũ vestis xix xxv
Ricin9 xii v
ricula xix xxx
rifan ix ii
rinoceron xii ii
rithmica musica iii p iii i et ii
riuus xiii xix
rixosus x xvii
Roboam vii vi
Robust9 x xvii
rodandarũ arbor xvii vii
rodites gẽma xvi ix
rodan9 fluui9 xix xix
rodie vue xvii v
rodomellus xx ii
rod9 xv i
rog9 xx ix
roma cõdit'? xv i ĩ pñ°
romani ix ii
ros xiii viii
rosa xvii ix
rosaceũ vngm̃ iiii xii
roseũ vinũ xx ii
rostrate naues xix i
rota xx xi et xiiii
rotabulũ vas xx vii
Ruben vii vii
Rubeta rana xii vi
rubid9 panis xx i
rubigo ferri xvi xx
rubilliana herba xvii v
rubria xvii ix
rubrica color xix xvii
rudens xix x iiii

rudes lapides xvi iii et xix x
rumen / ruminare xi i
rus xv xiii
russata vestis xix xxii
rusticarum xvii i
rusticus x xviii
ruta xvii xi
ruth vii vi
Saba ix ii bis et xiiii ca iii
sabanum xix xxvi
sabaoth vii i
sabatha / sabathen ix ii
sabbatum v vi et vi xviii
sabbati prima / 2a / 3a / 4a / 5a / 6a vi xviii
sabelliani heresis viii v
sabinus lapis xvi iiii
sabini ix ii
sabulum xvi i
saccum xx ii
saccus xx viii
sacer morbus iiii viii
sacerdos vii xii
sacerdos filius dei vii ii
sacerdotales vestes xix xxi
sacramentum v ii et vi xix genus militie ix iii
sacrificium xv v et vi xix bis
sacrilegium v iiii
sacrilegus x xviii
sacra xv iii
saday nomen dei vii i
saducei iudei viii iiii
saga xix xxiiii
sagon funis ix iiii
sagda gemma xvi vii
sagma instrumentum xx xv
sagitta surculi xvii v et xviii viii
sagittarius in celo iii lxx iiii xlix
saguntum opidum xv i
sal et eius species xvi ii
sala opidum xv i
salamandra xii iiii
salamina opidum ix ii
sale filius gethan
salem xv i
saliua instrumentum xx xv
salinum in xx iii
salsator viii ix
salix arbor xvii vii
salomon vii vi
salpiga xii iiii
salsugo potius xx ii
salsus x xviii et xx i
saltatores xviii xlviii
salticia carta vi ix
saltus xiiii vii et xvii vi et xviii xvii
saluator xpistus vii ii
saluia herba xvii xi
salutaris herba strignos xvii ix
samaria ix ii et xiiii iii et xv i
samaritani ix ii
samaritane iudei viii iiii
samathei ix ii
sambuca instrumentum musice iii pte iii ca ii
sambucus arbor xvii vii
samius lapis xvi iiii
samia terra xx iii bis
samia vasa xx iii bis
samos insula xiiii vi
samotracius anulus xix xxxi
samson vii vi
samuelis liber vi ii
sancta sanctorum xv iiii
sanctus x xviii
sandasirus gemma xvi xiii
sandaracum color xix xviii
sanapepo herba xvii ix
sanguis iiii v et xi i
sanguisuga xii v
sanitas iiii v
sanies iiii viii
sansucus xvii ix
sannus x xviii
saphira metrum xvii ix
saphirus gemma xvi ix
sapiens x xviii
sapientia xpistus vii
sapientie liber vi ii
sara / sarai vii vi
sarabarra vestis xix xxiii
saraceni ix ii
sarcia morbus iiii vii
sarcitector xix xix
sarcophagus xv xi et xvi iiii
sarcosmos i xxxvi
sarculum xx xiii
sarda / sardina de pisce xii vii
sardonix gemma xvi viii
sardus insula xiiii vi gemma xvi viii
sarmate ix ii bis
sarmentum xvii v
sarralia herba xvii ix
sartago xx viii
sat i xxvi
sathan sathanas viii xi
satelles x xviii
satietas xx i
satio agri xvii ii
sationalis ager xv xiii
satira viii vii
satirici poete ibidem
satirion herba xvii ix
satirus xi iii et xii ii
satiriasis passio iiii vii et viii
satisfactio vi xix
sator x xviii
satum mensura xvi xxv
satureia herba xvii ix
saturitas xx i
saturnia olim italia xiiii iiii
saturni ix ii
saturnus viii xi
saul vii vi
saulus vii ix
saura xii iiii
saxifraga herba xvii ix
saxones ix ii
Scabellum xx ix
scabra xiiii vii
scabies iiii viii
scala xix xviii
scamonea herba xvii ix
scamnum xx x
scapha xix i
scadula frumentum xvii iii

scansilia xx x
scarabei xi iiii et xii viiii
scariotis vii ix
sceda vi xiii
scelerosus x xviii
scema i xxxvi
scematum species ibidem
scena xviii xli et xlix
scenicus x xviii
scenophegia vi xviii
scesisonomaton i xxxv
sceptra xviii xii
scenus x xviii
scasis morbus iiii vii
scientia ii ꝑ ii iii
scilla xi iii et xiii xvi
scindula xix xix
scinifes xii viii
sciopodes xi iii
sciphus xx iiii et v
scipio xviii ii
scirpus xvii ix
scisma viii iii
scitalis xii iiii
scitia ix ii et xiiii iii
scite gentes ix ii
scitum v i
scolia vi vii
scoria ferri xix xix
scorpio vermis xii v et xi iii
piscis xii vi · sagitta xviii
viii signum in celo iii ꝑ iiii xlix
scorpio flagellum v v
scorpitis gemma xvi xiii
scorpio vas xx vi
scortum x xviii
scotomia vii iiii
scoti gentes ix ii
scriba vi xiii et ix iiii
scrupeus xvi iii
scrupulosus x xviii
scrupulus lapis xvi iii pondus
xvi xxiiii
scrupus xvi iii
scrudicia xx xiii
scurra x xviii et x in litera
in fine post iscurra
scutella xx iii
scutica v v
scutum et scutus xviii xii

Sebastia xiiii iii et xv
i ubi samaria
sebum xx i
secessus xv iii
secta viii iii
seculum v xiii et x xviii
secunda xi i
secundus x xviii
securis xviii v et xix xix
securus x xviii
sed i xxvi
sedechias vii vi
sedere in deo vii i
sedes xx x
sedicio v iii et xviii i
sediciosus x xviii
seges xv xiii et xvii ii
segmentata vestis xix xxii
segmentum xix xxx
segnis x xviii
seir vii vi
seiuga xviii xxxiii
selenites lapis xvi iiii gemma xvi x
seleucia xiiii iii vel isauria
seleucia urbs xv i bis
sella homo vii vi
sella xx ca i x xv
semi vii vi
semeia viii viii
semen xi i
semnobilis xvi xxiiii
semipes sillaba x xv
semis xvi xxiiii
semivocales litere i iiii
sempiternus deus vii i
senatores triplices ix iiii
senatus ix iiii
senectus / senex xi i
senium xi ii
senonce galli ix ii
sensus corporis quinque xi i
sentarum note i xx et ii
ꝑ i xi xxi
sentix arbor xvii vii
sepelire ii xi in fine
sepes xv ix
sepia piscis xii vi
sephan ioseph vii vii

seps xii iiii
septem iii ꝑ i ca iiii
september v ix
septentrio iii ꝑ iiii xx et xlix
et li xiii ca i
septentrionalis ventus xiii ix
septiformis spiritus vii iii
septimana v viii
sepultus x xviii
seraphin vii v
serapis deus viii xi
seres opidum / seria regio xv ii et xiiii iii
seres gentes ix ii
sericus xix xvii
serica vestis xix xxii et xxvii
seriola vas xx v
serius vi vii
sero v vi
serere xvii ii
serpedo x iiii viii
serpens xii iiii et vii ii
serpentum ornatum xix xxx
serpillum herba xvii ix
serra piscis xii vi instrumentum xix
xix et xx xiii
servitus v v
servus ix iii et iiii
servorum differentia ix iiii
sessilis x xviii
seta xii i
seth vii vi
sethiniani heretici viii v
severiani
severus x xviii
sex iii ꝑ i ca iiii
sextarius mensura xvi xxv
sextilis mensis v ix
sextula pondus xvi xxiiii
Sibille dicte viii viii
sibilus xii iiii
sica xviii vi
sicarius x xviii et xviii vi
sicale pocula xx iiii
sicula xx v
sicani ix ii
siccus x xviii
sicera xx ii
sicel pondus xvi xxiiii
sichem urbs xv i

ſicilia inſula xiiii vi
ſicilienſis ix ii
ſimonia xiiii iiii
ſicionis [?] ix ii
ſicinia urbs xv i
ſiclus pondꝰ xvi iiii
ſicomorꝰ xvii vii
ſideritis gẽma xvi xiiii
ſideris larꝰ xiii xi
ſidrach vii viii
ſidꝰ iii p iiii ca xxxviii et xlix
ſienites marmor xvi v
ſiphinus lapis xvi iiii
ſiphon vas xx v
ſigeũ promũtoriũ xiiii vi
ſignes egiptie xv xvi
ſignũ celeſte iii p iiii xlix
ſileſis i xxxv
ſilex xvi iii lapis xix x
ſiligineꝰ panis xx i
ſiligo xvii iii
ſiliqua pondꝰ xvi xxiiii arbor xvii vii
ſilua xvii vi
ſilmi ix iii
ſimia xii ii
ſimila xx i
ſimularia iiii xi
ſimones piſces xii vi
ſimonida meter i xxviii
ſimpatꝰ tiba xvii ix
ſimplex deꝰ vii i
ſimulacer x xviii
ſimulator
ſimulachrũ x xi
ſincerꝰ x xviii
ſindon veſtis xix xxv
ſiniſtra manꝰ xi i
ſinocide gẽme xvi xiiii
ſinopis color xix iii
ſiplata peria xix xxvi
ſiracuſis xiiii vi
ſiraſirim vi ii
ſiren xi iii
ſirena xii iiii
ſirricis ſanies iiii viii
ſirtes xiii xvi
ſirtites xvi xiii
ſiſanũ frumentũ xvii iii
ſiſtole i xxxiiii

ſiſtrũ iii p iii ca ii et xviii iiii
ſitarcia xx viii
ſinpheſis preũma xiiii v
ſitula xii iiii et xx v
ſmaragdꝰ xvi vii
ſmirna urbs xv i
Soboles ix v
ſobrinꝰ ix vii
ſorcellus — xix xxxiii
ſortꝰ
ſocer ſocrꝰ ix vii
ſocꝰ — x xviii
ſodalis
ſol iii p iiii xlix
magnitudo xxv
natura xxvii
curſus xxviii
ſolis effectꝰ xxix
iter xxx
eclipſis xxxvi
ſol filiꝰ dei vii ii
ſolariũ xv iii
ſolea xix xxiii piſcis xii vi
ſolecoriſmꝰ i xxxii
ſolẽnitas vi xviii
ſolers — x xviii
ſollicitꝰ
ſolidꝰ ꝯtis iii p i ca viii
ſolidꝰ pondꝰ xvi xxiiii
ſolifuga xii iii
ſolinia xv i
ſolis gẽma xvi i
ſoliſequiũ xvii ix
ſoliũ xx x
ſolſticiũ v x
ſolũ xi i terra xiiii vii
ſoluciꝰ modis ibidẽ
ſomniũ vii viii
ſorapis deꝰ viii xi
ſorex xii iii
ſoror ix vii
ſortilegꝰ viii ix
ſoſpes x xviii
ſoter filiꝰ dei vii ii
ſodatica meter i xxxviii
Spadones vite xvii iiii
ſpama xiiii iiii
ſpani ix ii
ſpalis urbs xv i
ſpartani ix ii

ſpartꝰ frutex xvii ix
ſparꝰ piſcis xii vi
ſpaſmꝰ iiii vi
ſpatomole iiii xi
ſpecialia nõia i vi
ſpecioſꝰ x xv
ſpectaculũ xviii xvi
ſpecularis lapis xv iiii
ſpecule xix xxx
ſpecus xiiii xviii
ſpelea grece xiiii xviii et xvi iii
ſpera figura iii p ii ca iii
ſpera celi iii p iiii ca ix xi xii xiii et li xiii ca iiii
ſpere v circuli xiii iiii
ſpericꝰ nũs iii p i viii
ſpera grece orbꝰ xx i
ſpes viii ii
ſpira xvii iii
ſpina dorſi — xi i
ſpina ſacra
ſpinge xii ii leccis xx x
ſpira funis xix iiii
ſpiracula xiiii viii
ſpũs ſcũs et eꝰ nõia vii iii
ſpiritꝰ xi i
ſplen xi i
ſplendor filiꝰ dei vii ii
ſplenos tiba xvii ix
ſpoliũ xviii ii
ſponda xx x
ſpondeus i xvi
ſpodiacia xi i
ſponſa ix vii
ſponſꝰ filiꝰ dei vii ii
ſponſꝰ ix viii
ſporta xx viii
ſpuma xiii xviii
ſpumiũ orbꝰ xx i
ſpuriꝰ x xviii
ſpurius ix vi
ſpurcũ vinũ xx ii
Squalidꝰ ager xv xiii
ſquama lorica xviii xiii
ſquatus piſcis xii vi
ſquinãcia morbꝰ iiii vi
Stacte iiii xii
ſtadialis ager xv xv
ſtadiũ xv xvi
ſtagnũ xiii xvii

stamē xix xxix
stanū xvi xxii
stasisagā hba xvii ix
statera pōd9 xvi xxiiii
stans vi xix et xiiii vii
stella iii p iiii xxxviii et
xlix
stellarū
lumē 39
sit9 ea xl
curs9 xli
vari9 ēs9 xlii
intualla xliii
circularis nā xliiii
aūgradatio xlvi
retrogadatio xlvii
stat9 xlviii
stephadiū xx i
stephanos xix xxx
stephanite vue xvii v
stephan9 vii xi
stercorātio agri xvii i
sterius xvii ii
steriosū xi iii
stilbon oritis iii p iiii xlix
stilla xiii xviii
stil9 triplex ii pira xvii
stil9 poematū triplex viii vii
stipa arbor xvii vii
stipendiū xvi xviii
stipulatio v ii
stipulator x xviii
stiria xiii xviii
stirps ix v
stix xiiii viii
stare dei vii i
stoa viii vi
stocades isule xiiii vi
stoecas herba xvii ix
stoin phī viii vi
stola vestis xix xxv
stomac9 xi i
storax xvii viii
storia xx x
stragula xix xxvi
strata xv xvi
stratū xx x
strigilis xx xv
strignos hba xvii ix
stranguria iiii vii
strix xi iiii et xii ii auis
xii vii
stromphalide aues xii vii
strophiū xix xxxiii
struno xii vii
strucios hba xvii ix
studios9 x xviii
stult9
stupa xix xxvi
stupid9 x xviii
stuppi funes xix iiii
stuprū v iiii
Suasor x xviii
subcentriati ix iii
subcineric9 panis xx i
subasina ozū xv xiii
subdyacon9 vii xii
suberies arbor xvii vii
subhirc9 xi i
subsolan9 vēt9 xiii ix
subsoliū xx x
subtilis x xviii
subulc9
suburbane vue xvii v
suburbiū xv ii
sucidia carnes xx i
succinctoriū xix xxii
sucinū vi xix et vii xii
sucretor vi xix
suminatū viniū xx ii
surin9 gēma xvi viii
suc9 xx ii
sueui ix ii
suffect9 x xviii
suffragines xi i
suillus xii ii et vi
sulphur et e9 gnā xvi i
sūme bon9 de9 vii i
sūm9 sacerdos vii xii
supb9 x xviii
supciliū xi i
supficialis nūs iii p i viii
supficies iii p ii ea iii
supflu9 nūs iii p i ea vi
supflatiu9 gd9 v vi
supptis nūs iii p i vii
supperoes nūs
supstes xviii xv
supstitio viii iii
supstitios9 x xviii
suppedaneū xx x
suppliciū v v
supplicatio vi xix i fine
supma ps diei v vi
surcul9 arboris xvii vi
surdus x xviii
sus xii i
susis xv i
suspiriū iiii vii
susurro x xviii
sutor x xviii et xix xxxiii
Sybille dete viii viii
Sydon urbs xv i
sydones ix ii bis
sylla i xv
syllogismi rethorici ii p i ix
dialetici et hypotetici ii p ii viii
syloe fons xiii xi
symboliū vi xix
symeon vii vii
symō
petr9
bariona
iohānis
chananeg
vii ix
symphonia iii p iii ea ii bis
symplasma vi p iii ea ix
synagoga viii i
synalimpha i xxxiiii
synapis hba x x
syncope i xxxiiii
synecdoche i xxxvi
synod9 i xv
symonia ii p i xxi
synonyma noīa i vi
synthesis i xxxvi
syon viii i et xv i
syria oliua xvii vii
syriaca vitis xvii v
syri ix ii
syric9 color xix xvii
syri9 stella iii p iiii xlix
syri9 lapis xvi iiii
Taban9 xii viii
tabellari9 vi vii
tabellio ix iiii
taberna xv ii
tabernaculū xv x
tabes iiii viii
tabula xviii lix et lx xix xix
tabule testi x ii
tabulari9

tabulatū xv iii
tanturnꝰ xix xix
tactꝰ sensꝰ xi i
tadeus vii ix
tagus fluuiꝰ xiii xix
talaris tunica xix xxii
talaris calceꝰ xix xxxiii
talentū pondꝰ xvi xxiiii
talio v v
talpa xii iii
talus xi i
tanays fluuiꝰ xiii xix
tanaꝰ
tanathos īsula xiiii vi
tanis urbs xv i
tantologia i xxxiii
taprobana īsula xiiii vi
tapetū xix xxvi
tapsus īsula xiiii vi
tara vii vi
tarentū xv i
taruinus vermis xii v
tartarus xiiii viii
taciani hēci viii v
tau lrā i iii et xxiii
taurꝰ xii i pro signo celesti iii ꝑ iiii xlix ꝑ morte xiiii ca iiii
taxea lardū xx i
taxus arbor xvii vii
Tegmē xix xxii
Tegula xv v et xix x
tela xix xxix
telmū vngētī iiii xii
tellus viii xi
telo x xviiii
telū xvii v et vii et li vii ca vi
temeliā xviii xlv
temesis i xxxvi
tēꝑancia ii ꝑ ii ca iii
tempestas xiii ix
tēplū xv iiii
tempora āni v xi
tēpꝰ ꝑs capitis xi i
temulentꝰ
tenax x xix
tenebre v vii et xiii viii
tenedos īsula xiiii vi
tenia xix xxx

tentoriū xv x
terebintꝰ xvii vii
terebrū xix xix
tergū xi i
teristrū vestis xix xxv
terme xv ii
termes xii v
termiū agri xv iiii
terrakonēsis ꝓuīcia xv i
terremotꝰ xiiii i
terribilis x xix
territoriū xiiii v
tertulianiste hēci viii v
tesqua xv xii
tessala xv viii
tessera xviii xlix et xx xiii
tesserecedentite hēci viii v
test (iuris ciuilis / iuris ptorii / olographū / irritū / īofficiosū / ruptū / suspēsū / vetꝰ nouū) v z
testiculꝰ xi i
testis v ii et x xix et xviii ca xv
testudo piscis xii vi ꝑs edificij xv viii clipei xviii xv
tethanꝰ iiii vi
tether x xviii
thetragramaton vii i
tetraydos iiii xii
tetrarcha ix iii
tetricus x xix
Thalamus xv iii
Thamar vii vi
tharsis ix ii
tharsus nalie vrbs xv i
theatrū xv ii et xviii xl
thebaicꝰ lapis xvi iiii
thebaycū marmor xvi v
thebe xv i bis
thera xviii ix
theodosiani hēci viii v
theologi ꝑhi viii vi
theloneū xv ii
theonetica vi ix
theosphebos vii i

thezaurꝰ xvi xvii
thesis ī pede metro x xvi
thessalica xiiii iiii
thessalij ix ii
thessalonicā xv i
theta lrā i iii et xxiii
thetica ꝓnoīa i vi
thinus grecū c ix vii
thomas aplūs vii ix
thomus liber vi vii
thoralia xix xxvi
thorach vi i
throni āgelici vii v
thus arbor xvii viii
Tiria xix xxi et xxx
Tiberiadis lacꝰ xiii vii
tiberias vrbs xv i
tiberis fluuiꝰ xiii xix
tibia xi i īstrm̄ musice iii ꝑte iii ca ii
tibris vbi tiberis
tiburtinꝰ lapis xix x
tignū xix xix
tigris xii ii fluuiꝰ xiii xix
tile īsula xiiii vi
tilia arbor xvii viii
timallꝰ piscis xii vi
thimiama iiii xii
timidꝰ x xix
tinni pisces x vi
timpanū iii ꝑ iii ca vi ii
tinꝰ tyba xvii ix anulꝰ xix xxxi
tinctura xix xxviii
tinea xii v
tingitania ꝓuīcia xiiii v
tingis opidū xv i
tintinabulū iii ꝑ iii ca ii
tipus morbꝰ iiii vii
tipsana potꝰ xx ii ī fine
tiras
tirꝰ ix ii
tiriaca iiii ix
tiro ix iii
tirsus xvii x
tirus vrbs xv i
tisis morbꝰ iiii
titanes getes
titinullꝰ tyba xvii ix
Tofus xix x

toga palmaria picta radiata
uel trotata xix xxiiii
tola vii vi
toles xi i
tolus xix xix
tomentum xix xxvii
tonitruum xiii vi
tonus iii p iii ca ii
topazion xvi vii
topica in loica ii p ii ix
torax xi i
torcular xv vi
tormentum v v funis in naui
xix iiii
torminosi iiii vi
torpeda piscis xii vi
torques xix xxx
torrens xiii xix
torris xvii vi
torus xi i et xx i
tornus x xix
toxicum xvii ix
Trabaria nauis xix i
Trabea xix xxiiii
trabis xix xix
tracius lapis xvi iiii
tracia xiiii iiii
traconitis ix ii
tractibilis lapis xix x
tractatus lib vi vii
tragedus viii vii et xviii xliii
tragelaphus xii i
tragum rethe xix v
traiectus nauis xix i
trama xix xxix
tramaricia arbor xvii vii
trames xv xvi
tramoserica xix xxii
transalpina regio xiiii iiii
transcripti milites ix iiii
transformati xi iiii
transtrum xix ii
trapedum instrum xx xiii
trax ix ii bis
tremissus podus xvi xxiiii
trenus i xxxviii
trenum vi xix
trenorum liber vi ii
tres iii p i ca iiii
tribrachus pes i xvi

tribula xx xiii
tribunal xv iiii
tribunus ix iii et iiii
tributum xvi xvii
triclinium xvi xvii iii
tricinus gemma xvi xi
trieris xix i
trifinium in agro xv xiiii
trifolium xvii ix
triga xviii xxxiiii
trigamus ix viii
trigista iii p i iiii
trilix vestis xix xxii
trimegistus viii xi
trimense triticum ordeum xvii iii
trinacria sicilia xiiii vi
trinitas in diuinis vii iiii
trio iii iiii et xlix et xii i
tripediane uue xvii v
tripedes vasa xx ii
tripedes xx vii
tripodes xx x
triseles vasa xx iiii
tristis x xix
tritauus ix v
triticum xvii iii
triton viii xi
tritoma
tritonite hetia viii v
triuia viii xi
triumphus xviii ii
trocheus i xvi
troclea in naui
trociscus iiii ix
trogedite ix ii
troiani
trousilla xix ii
tropheum xviii ii
tropicus circulus in celo iii p iiii
ca xxii et xiii iiii
tropus i xxxvi
truculentus x xix
trudes xviii vii
trulla xix xviii
truncus corporis xi i arboris
xvii vi
trutina xvi xxiiii
trutinator x xix
Tuba iii p iii ca ii
et xviii iiii

tubal ix ii
tuber xvii x
tubrucus vestis xix xxii
tucus cuculus auis xii vii
tudes malleus xix vii
tugurium xv xii
tumultus xviii i
tumulus xiiii vii et xv i
tunica xix xxii
turbidus x xix
turbiscus arbor xvii vii
turbo xiii ix
turdela auis xii vii
turdus piscis xii vi auis
xii vii
turma ix iii
turpiceti uinum xx i
turpis x xix
turris xv ii
turtur xii vii
tuscia xiiii iiii
tusci ix ii
tusculanus lapis xvi iiii
tusilla xi i
tutor x xix
Tyberiadis lacus xiii ca
xvii
tyberias vrbs xv i
tyberium marmor xvi v
typus herba xvii ix
tyrannus ix iii
tyrenum mare xiii xiiii
tyrus xiii iii
tytirus xii i in fine
Ultra i iiii
Uagina xviii ix
Uacca xii i oppidum
ix ii
vagus x xx
vaietra vi i
vaiedabis
valentiniani heretici viii v
vallis xiiii vii
vallum xv ix
vallus
valua xv vii
varii pisces xii vii
varius x xix
vas xx iii
vastarago herba xvii ix

vastones ix ii
vasculū xx iii ī fine
vates vii viii et vii xii et viii xi
vaticiniū viii vii
Uber xi i
Uber i xxvi
vectigal xvi xvii
vectis v v et xx xii
vectare
vector x xx
vegetana h'ba xvi xi
velenesis xix xxii
veles ītis ix iii
velitū pugna xviii lo
velū ī navi xix iii et xix ca xxvi
vena xi i
venabulū xviii vii
venatꝰ locꝰ xiii xvi
venator x xx
venditio v ii
veneficꝰ x xx
venenū oli vinū xx ii
venecola xvii ix
venetū ceruleū color xix vii
venter xi i
ventilabrū xx xiii
ventosa iiii xi
ventꝰ et eiꝰ noīa xiii ix
venꝰ xi viii xi bis
venustas xix xi
venustus x xx
vepres xvii vii
ver v xi
veractꝰ xvii ii
verax xvii ix
verbalia noīa i vi
verbascꝰ herba
verbena xvii ix
verbei v v
verbis sita noīa i vi
vbū p orōnis i viii
vbū filiꝰ dei vii ii
verbū vi vii
verecūdꝰ x xx
veredꝰ xii i
verenes ostra xx xiiii
veretrū xi i
vergilie plyades iii p t xlix

veridicꝰ x xx
veritas filiꝰ dei vii ii
vermiculas tinctura xix xx
vermes xii v
vmiū aliquorū formatio nes xi iiii
vermis filiꝰ dei vii ii
vermiures xii i
verriculū rethe xix ix
verruca iiii viii
verrucaria h'ba xvii ix
versipellis xx xx
versus i xxviii et vi xiii
versutꝰ x xx et iii
vertex capitis
vertibulū xi i
vertigo iiii vii
veruex xii i
verus
vesanus x xx
vesica xi i
vespa xii vii
vespertina aūs xx i
vesperꝰ stella iii p iiii xlix
vesperū v vii
vesta viii xi
vestibulū xv vii
vestigiū xv xvi
vestigiatorū x xx
vestimētū xix xxii
vestimētorū noīa et seqītibꝰ
vetula xi ii
vetꝰ testamētū vi i
vexatus x xx
vexillū xviii iii
vexare x xx
Ugni gētes ix ii
Uia xv ii eꝰ mēsure xv ca xvi
via filiꝰ dei vii ii
vica xvii iiii
victoria x xv
victima vi xix
victoria xviii ii
victꝰ xx i
vicꝰ xv ii
videēs p'pheta vii viii
vidua ix viii
viginti iii p i ca iiii
vimen xvii vii

vilis x xx
villa xv xiii
villicus ix iiii
vinculū v v
vinnola vox
vinnus iii p iiii ii
vinolētꝰ x xx
vipera xii iiii
vir ix viii et xi ii et x xx
vinū xv v et xx ii
viola xviii ix
vira virago xi ii
virga xv v et xvii vi
virgiliꝰ x iii ubi cōpilator
virgo xi ii ī celo iii p iiii xlix
virgultū xvii vi
viridis x xx
virtus xviii xxi
virtus filiꝰ dei vii ii
virtutes regie ix ii
virtutes āgelice vii v
vis triplex v iiii
viscera xi i
viscꝰ testiculorū ibidē
visio vii viii
visus sensꝰ
vita xi i
vita filiꝰ dei vii ii
vitecella h'ba xvii ix
viticionia vitis vii v
vicia verborū et sentēcia rū ii p ii ca xix et xx
vitrū x vii
vitrū xvi xv
vitta xix xxx ʒ et xxxii
vitula xii i
vituli marini xii vii
vitulꝰ xii i
vitulꝰ filiꝰ dei vii ii
Ul ix ii
Ulcꝰ iiii viii
uliginosꝰ ager xv xiiii
uligo xvi i
ulmus xvii vii
ulna ī brachio xi i
ulna herba xvii ix
ulula xii vii
Umbelicꝰ
Umbo xi i
umbo ī scuto xviii xii

umbra xiii viii
umbri pisces getes ix ii
umbra ibidem et xiii iiii
Uncia xvi xxiiii
unctio spiritus s. vii iii
unda xiii xviii
unguentum xiiii xii
unguis xii vi
ungula anulus xix xxxi
unigenitus filius dei vii ii
unimanie ix ii
universalia quinque ii p ii ca iiii
unimora ii p ii ca v
unus deus vii i
Vocales litere i iiii
Vestus casus v vi
volemus arbor xvii vii
volucris xii vii
volumen vi xii
voluptas ultima v ii
volutabrum xvi i
vomer xx xiii
vox i xiiii et iii p iii ca ii eius divisiones ibidem
vopiscus ix vi
Upupa xii vii ysidorus dicit opopa
uranas p celo xiii iiii p palato xi i
uranuscopus piscis xii vi
urbanus ix iiii
urbs ibidem et xv ii
urbium conditores xv i
urceolus urcius xx v
uriel vii vi
urina xi i
urere xiii viii
ursa iii p iiii xlix
ursus xii ii
urtica herba xvii ix
urus xii i
Us ix ii
Usia i. divinis vii iiii
usia vermis xii v
pustula iiii viii
usurapio usufructus usura v ca iii
usus ibidem
uter tris xx v
uterini fratres ix vii
uterus xi i
utica urbs xv i
utilis x xx
Uua xvii v
Uvidus xvii v
vulanie iside xiiii vi
vulcanus viii xi et xix vi
vulgares note i xxi
vulgus ix iiii
vulpes xii ii
vultur xii vii
vulturnus ventus xiii ix
vultus xi i
vulua
vulvus herba xvii ix
Uxor ix viii
Uxorem ducere quod debet et quod restruitur ibidem
Xlra i iii et i iiii
xenodochium xv iii
xerophagia xvi ca xix
xilobalsamum xvii viii
xpus i xxvi
xerofugian vi xix
Ylra i iii iiii et xxvi
Zlra i ca iii iiii et xxvi
zabulon vii vii
zacharias vii ca viii x
zacheus vii x
zambri vii vi bis
zebedeus vii x
zema potus xx ii
zelpha vii vi
zephirus xiii viii
zeuma i xxxv
zenzis xiiii v
ziemi xiii xi
zimilanicus gemma xvi ca xiiii
zinziber xvii ix
zinzugii pedes i xvi
zizania xvii ix
zodiacus iii p iiii capitulo xxiii et xiii ca iiii
zona xix xxii et xiii ca iiii
zenonces galli x ii
zorobabel vii vi

Explicit tabula super libro ethimologiarum ysidori. Deo gratias

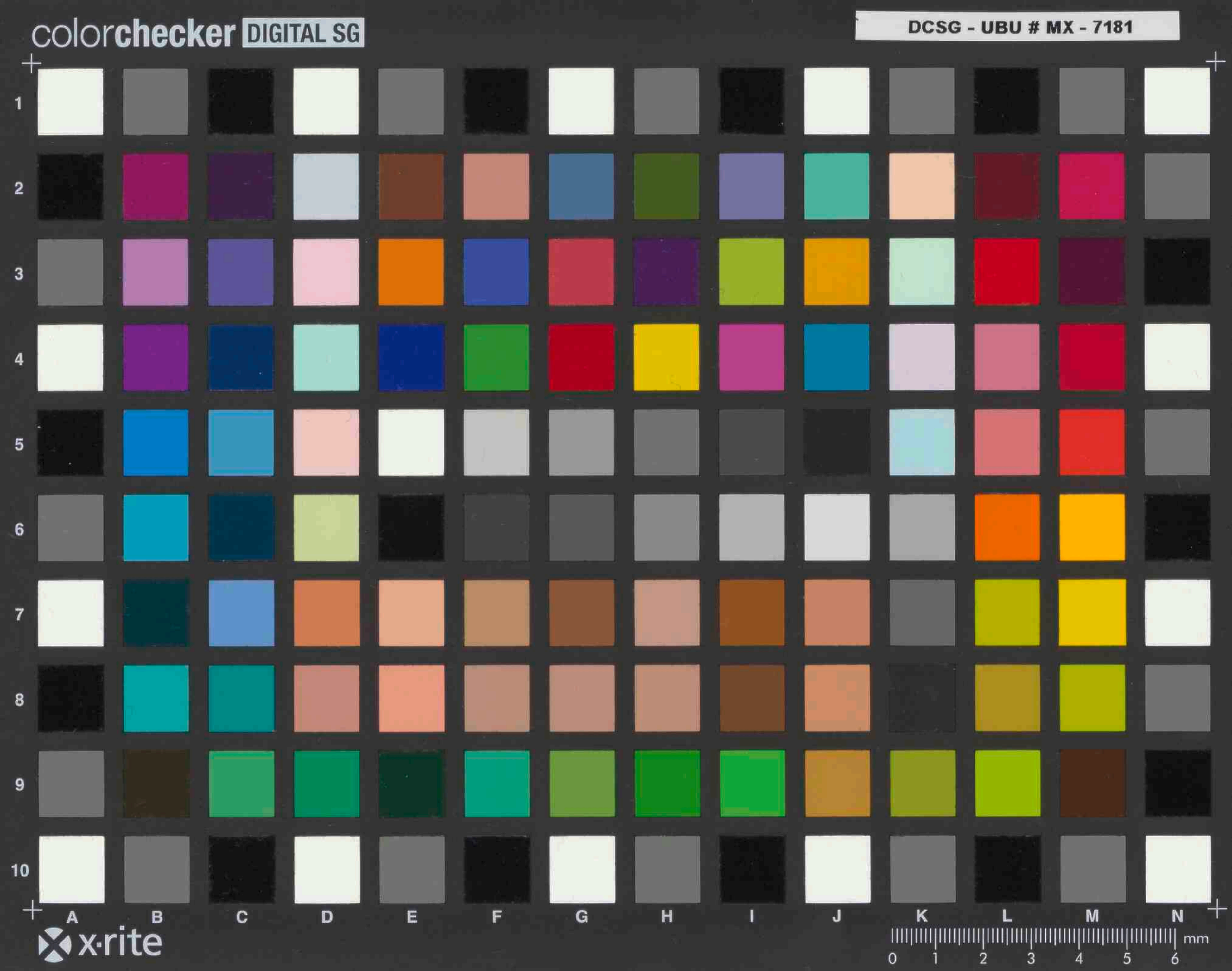
colorchecker DIGITAL SG
DCSG - UBU # MX - 7181
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
A B C D E F G H I J K L M N
x·rite
0 1 2 3 4 5 6 mm